
SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

ROČNÍK XXVIII.

Julius Botto.

TURČIANSKY SV. MARTIN.

TLAČOU KNÍHTLAČIARSKEHO ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU

1908.

OBSAH.

Básne.

Novelly, povesti, rozprávky.

Dramatické.

Rozpravy, články.

Beseda.

Slovenský jazyk, živá starina.

Literatúra a umenie.

Slovenské Pohľady.

Adolfovi Heydukovi.*)

Ó, pevče! k nám keď Tvoja pieseň kročí,
čo sĺz tá sotre z uplakaných očí,
čo nadšenia sa v zrakoch našich zblýska,
keď tkneš sa spevom nášho stanoviska!
Ach, kde vziať slová, kde pozlátky na ne,
keď ľúbaš naše tváre uplakané,
keď vedieš spevom našu pravdu svatú
— popelku biednu — k stupňom Majestátu?
Ó, pevče slávny, čo toť laurom piesne
objímaš naše utrpenia desné,
jak vďační sme Ti našom vo vzlykaní,
stred farizejov biedni publikáni,
jak vďační!... Urrá! krvným tónom,
ó paladín náš, rovný s Björnsonom!

Kýčerský.

Z listov, aké dostáva Ľ. N. Tolstoj.

1.

E., 10. septembra 1907.

Vaša Osvietenosť!

Odpusťte mi veľkodušne, že osmeľujem sa písať Vám list; ale nazdávam sa, že keby nepísal, pozbavil by som sa niektorého dobrého citu, prechovávaného k Vám.

Po prvé pokladám si za povinnosť, hoci som ja i skromný mních, blahoželať Vašej Osvietenosti k jubileu 55-ročnej plodnej literárnej činnosti Vašej. Želám Vám z celého srdca predovšetkým najpotrebnejšieho človeku, zdravia, i duchovného pokoja, zdravstvovať ešte na mnoho... mnoho liet, na prospech celého ľudstva.

Ja som jeden z Vašich ctiteľov, úprimne vážiaci si Vás, ako veľkú literárnu veličinu. Daj Boh Vám všeho dobrého; no ja hriešny

*) Za báseň, ktorú o vražde v Černovej složil vo forme žaloby pred trón. *Red.*

človek rmútim sa o jednom, a síce o tom, že nemohol by sa s Vami spolu modliť Hospodinu Bohu, Stvoriteľovi všeho sveta, lebo pochopy o viere máme rozdielne. Vy neuznávate obradnej stránky pravoslávnej cirkvi, a ona je práve hlavná podmienka nášho mníšskeho života... Či ozaj, Vaša Osvietenosť, Vy, preživší toľko liet, znajúci život, majúci prirodzený um a literárny dar, prebádavší všetky odvetvia vedy až do bohoslovia, neveríte v svätých ugodnikov (bohumilých ľudí, spravedlivých Pána) a v milosť Božiu (blagodať), nadobúdanú modlitbou a pôstom. Och, ako by sa mi žiadalo presvedčiť Vás, že požehnanie Božie dáva sa každému prosiacemu, modliacemu sa a postiacemu sa človeku... Ľúto mi je len jedno, a síce, že jestli v záhrobnom živote stretneme sa ešte raz, to jest po druhý raz, aby sme sa neoctli cudzími jeden druhému... Vaša Osvietenosť, odpusťte mi veľkodušne za čisto bratskú radu, veď Vám je čas pripravovať sa na ten svet, kde poznáme jeden druhého. Milujúc Vás, ako brata v Kristu, prosím, modlite sa Bohu, a budete tam spolu so všetkými...

Hriešny brat v Kristu
Pavel S.

Pozdravenie Vašej rodine.

Ak neviete, kto Vám píše, nuž poviem: mních P—skej Lavry[1]), ktorý u Vás bol koncom augusta.

2.

8. novembra roku 1907.

H. J. Ch. S. B. P(omiluj) N(ás) Ameň.

Milostivý Pane, Lev Nikolajevič!

Čítala som nedávno Vašu *Spoveď, Slovo* (Обращение) *k duchovenstvu, Odpoveď svätejšej Synode* i iné spisy Vaše. Čítala a zhrozila som sa a srdce ma zabolelo. Gróf! ja chatrná deva, staroobriadka[2]), vždy som si hlboko ctila Vás pre tú silu vôle vo Vás, s akou opustili Ste *svet* a opovrhli márny blesk i márnu slávu, keď zapreli Ste sa v Jasnej Poľane a obliekli ruskú košeľu a kaftan. Vážila som si Vás preto, že sama biedna, chorá stvora, staroobriadka, vždy som tesknila pre prelesti sveta, a dušou milujúc svoju vieru, svoj zákon, myšlienkami uchvacovala som sa tým, čím žijú svetskí ľudia (міряне) a závidievala im. A, len spomínajúc si Vás, upokojovala som sa niekedy. Ale neznala som Vašej viery, a

---

[1]) Lavrami zovú sa štyri hlavné monastiery v Rusku, Kyjevsko-Pečerský, Trojicko-Sergijevský (pri Moskve), Alexandro-Nevský (v Petrohrade) a Počajevský (vo Volynskej gubernii).

[2]) Nespokojní s opravou bohoslužebných kníh a *obradov*, ktorú v XVII. století podujal patriarcha Nikon, otrhli sa od pravoslávnej cirkvi. Protiviaci sa novotám v obradoch a vôbec náboženským, pozdejšie postavili sa i proti novotám v obyčajach a v štátnom živote. Zovú sa: staroobriadci. *Red.*

slyšiac, ako nazývajú Vás heretikom, falošným prorokom, Antikristom, trápilo ma a vrele hádala som sa a vyhovárala Vás. Ja som neverila vo Vaše odstupníctvo od Krista, pokladala som Vás skorej za staroobriadca. A hľa, napokon poznala som Vašu vieru.

Mňa potriaslo všetku, keď som prečítala riadky, kde Vy neuznávate Pána Ježiša Krista byť Bohom a presvätú Bohorodicu neveríte byť Pannou a odvrhujete sviatosti.

Milý gróf, keby Ste Vy vedeli, ako mi je ľúto Vás! Po takom dlhom hľadaní pravdy, po prečítaní toľkých kníh a Vy stali Ste sa duchoborcom[1]), i ariánom, i severiánom, i ikonoborcom a spodobnili Ste sa Kopronimovi, Ľvovi Arménovi. Všetko to, všetky tie kacírstva, prekliate siedmimi ekumenickými (všeobecnými) snemy, prijali Ste, Vy najmúdrejší, najučenejší človek tohoto fintiaceho sa veku, horlivý hľadateľ pravdy. Spolu s matkou sme plakali nad Vami. Modlím sa k Hospodinu, aby Vám osvietil um svetlom pravdy.

Drahý gróf, milujúci Božie stvorenie, zamiluj i Tvorcu. Ale tak, ako učí zákon, daný nám Apoštolmi, Prorokmi a Svätými otcami. Či ozaj falošní bezhlaví mudrci Indie lepšie Ťa naučili, než sv. apoštol Pavel, sv. Ján Zlatoústy? Azda môj najmilší svätý Joasaf kralevič nepriviedol Ťa k rozumu a Ty neveríš v jeho kresťanstvo? Lužú všetci vaši učení ľudia. A či ozaj mohol si veriť im väčšmi, než Evanjeliu? Ako môžeš milovať Boha, keď nemiluješ toho, ktorý povedal: Zavrhujúci Mňa zavrhuje poslavšieho Mňa, poslúchajúci Mňa poslúcha poslavšieho Mňa.

Gróf, gróf! Kde Ti je rozum? Veriť Budhovi, veriť braminovi a neveriť Kristovi! Či si čítal reči Jána Zlatoústeho o epištole apoštola Pavla? Prečítaj znova o 1. epištole ku Korintským reč štvrtú, mravoučenia 3, 4, 5. O texte: Slovo krestnoje pogibajuščim ibo jurodstvo jest. Prečítaj si, učený filosof, ako 12 neučených rybárov zvíťazilo nad svetom. Keby Kristus nebol Boh, či by viera táto mohla toľme zakoreniť sa, či by sa bolo mohlo preliať za ňu toľko krvi, či by bola možná toľká sláva, toľké zázraky? Uverte všetkému, gróf, milujte Krista, ako Boha, a On nezamešká prísť k Vám na pomoc. Pomyslite si, že jednou nohou stojíte v hrobe. S Vaším kacírstvom zahynie Vám duša. Vyjdú na zmar trudy. Spolu s Vami zahynú veriaci po Vašom, a ich je mnoho. Veru, Lev Nikolajevič! Zastrelila by som Vás za Vaše bohorúhavé epištoly, trestala by som Vás krutým trestom — všetkých nasledovateľov Vašej herese, keby mala moc. A neodsudzujte ma, že som taká ukrutná. Vy Ste pobúrili vo mne dušu tým, že Písmo sväté považujete za lživé, a veríte všelijakým učeným. Azda Pavel apoštol, Ján Zlatoústy a iní boli podobní Ľvovi Tolstému, Puškinovi, Turgenevu a iným? Azda evanjelium, epištoly, reči, životy svätých sú vymyslené tak, ako Vaša *Anna Kareninová*, *Vojna a mier*, alebo *Eugen Onegin*, *V predvečer*, *Nov* a iné romány? My i v románoch

[1]) Duchoborci, sekta ruská, zavrhujúca cirkevnú hierarchiu a obradovú stránku náboženstva a odopierajúca konať vojenskú povinnosť. *Red.*

hľadáme pravdu, aby sme mohli veriť v to, že tu opísaný je život ľudí, ich trápenia, náruživosti atď., a Vy i v Božskom poučení vidíte lož. Odkiaľ taká nevera, gróf?

Vy píšete, že nikto neuverí tomu, čo učí cirkev. Ale poviem Vám príklad. Ja verím, so mnou jednako veriaci veria hlboko, sväte, mnohí žijú tak, ako evanjelium predpisuje, mnohí uvažujú zákony, učia iných. Poviem, pravda, že cirkev nikoniánsku[1]), katolícku i luteránsku my odvrhujeme a považujeme za heretickú. My nemáme chrámu, kňazov, večere Pána, manželstva; ale my rmútime sa nad týmto, plačeme; a Vy čarodejníctvom nazývate. Že Hospodin ešte trpí Vás a neporazí!

Nazdávam sa, gróf, že vo Vás jest niečo dobré, že za Vašu vieru, za Vaše hľadanie pravdy ešte dôjdete spasenia. Pridajte sa k nám, gróf! Aký zákonník bol by z Vás, aká podpora viere našej! A ako by Vám ľahko bolo na duši! Gróf, aspoň raz ešte poshovárajte sa so staroobradci, nebodaj otvoria sa Vám oči. Len v tom Ste praví, keď karháte i duchovenstvo, i všetkých nás ľudí. Lásky niet v nás; ja veľmi rmútim sa i pre toto. Hynieme my všetci vo lži, zlobe, závisti. Niet v nás dobra. A bez dobrých skutkov nespasí ani viera. No jestli dobre robíte, tak verte, a budete spasení, a za nás pomodlite sa. Mne odpusťte, a neodsudzujte. Ľúto mi je Vás nekonečne.[2])

Mária E.,
dedina P., P. volosti, D. ujezdu,
Nižegorodskej gubernie.

---

[1]) pravoslávnu, v obradoch patriarchom Nikonom obnovenú.

[2]) Neschodia nám s umu ani tu slová Ľ. N. Tolstého, ktoré nedávno v Novom Vremeni zaznačil M. Meňšikov. Oduševnený mravne krásnou postavou Nikitu v Tolstého povesti *Pán a sluha* (slovenský preklad v Slov. Pohľadoch 1895), Meňšikov spýtal sa veľkého spisovateľa: „Kde sa vzalo v národe našom, toľme temnom, také mravné svetlo? Odkiaľ tieto šľachetné typy Vášho Platona Karatajeva (Vojna a mier) alebo Nikitu, tohto sluhu? Ako si vysvetliť vysokú kultúru ľútosti, milosrdnosti, milosti, pobožnosti, — všetkého utešeného, čo pohlo národ nazvať svoj rodný kraj „svätým“?

Tolstoj odpovedal:

„Všetko toto v národe je následok práce cirkvi. Toto je trud tých pobožných mníchov, pustovníkov, starcov, prísne pobožných ľudí, ktorí v staré časy, povzbudzovaní vierou v Boha, chodili po krajine a poúčali národ, poúčali ho slovom, písaním i svätým životom svojím.“

Red.

Jákov Skendžić.

Od *M. Budisávljevića.*

Sotva sme sa vyškriabali z hlbokej gackej doliny na Jaňču, keď nás na samom vrchu zastihol víchor a spustil sa lejak. Nad nami sa začernely ťažké oblaky a svojou váhou spustily sa nižšie; veľké kvapky prskajú po listí a kedy-tedy ako mohutný prúd sú hnané vetrom a plieskajú o zem. Vietor silne zahvždí; vysoké, storočné stromy nad nami sa svíjajú, mladšie, mladice, klaňajú sa až po zem; a so šetkých strán bolo počuť šum listia a praskot vetví. Celá hora ozývala sa dunivo a keď vietor na okamih prestal, vtedy sa údolie rozliehalo, akoby hlbokým hvizdom. Po stráňach slievala sa voda, plytké jarčeky sa skoro naplnily a prelievaly sa; naraz celá cesta bola ako biela, mútna rieka, prúd sa valil a nesúc s sebou drevo i kamenie, padal do doliny, ako silný, ťažký vodopád. Náš malý vozík rýchle pádil, presekávajúc kolesami vodu a silne nahýnajúc sa raz v pravo, raz v ľavo. Ja som bol zamotaný do koženej kabanice, kočiš Milivoj hodil na seba koňský koberec a poťahoval pravého, ktorý sa na každý šum plašil a ušima strihal. Zďaleka doliehalo k nám hrmenie, a keď pľušť popustila, blýskanie bolo hustejšie. Blysne, celá planina sa osvietila, — a potom nasledovalo silnejšie a silnejšie hrmenie, rozliehal sa úžasný ryk, odbíja sa od vysokých strání, silne sa potriasa a potom pomaly, ako posledný chrapot, zamiera v hlbokých priesmykoch a kotlinách.

Čím diaľ bolo mi omrzlejšie takéto putovanie. Netrpezlive som vyzeral, či už zazrem niekde na ceste nejakú krčmu, aby sme sa uchýlili pred touto nepohodou. Vedel som, že takýto čas môže i do noci potrvať, raz silnejšie a zase slabšie.

— Či prídeme už raz, Migeljo? — pýtam sa vozku jeho prezývkou.

— Hneď! Majte strpenia, — i šibnul kone opratami.

V tom okamihu švihol nad nami blesk a razom bolo počuť krátky, silný úder hromu. Sedlový kôň sa zopäl a trhol stranou; len málo, že sme sa neprevrhli. Hrom udrel niekoľko krokov pred nami a o chvíľku prešli sme vedľa vysokého duba, rozpolteného od vrchu do samej zeme; jedna polovica sa ešte držala hore, druhá odčesla sa a, zlomiac vetve, naslonila sa o druhý strom; po rozštepe bolo poznať pretrhávané stopy hromu a cítiť ešte i zápach podobný pušnému prachu.

Dážď zase zosilnel; cítil som, ako udiera do chrbta. Pritiahol som ešte lepšie kabanicu a odovzdal som sa — osudu.

— Tu sme! — zvolal nezaveľa vozka.

Pozrem. Pred nami, vedľa hradskej, stál polo-vysoký červený dom, s tabuľkou a vencom z rozpáraného lyka. Pri ceste bola i otvorená šopa, kam vozka náhle vohnal koč.

— Hej, pozor, pozor! — počuť bolo zvnútri.

Vnútri bol ešte jeden obyčajný voz; málo chýbelo, že sme nevrazili doň. Predsa sme ho akosi minuli a zastali sme pod krovom. Pri tom voze stál malej postavy starík, ktorý vypriahal. Dolu čiernou

kabanicou mu ešte tiekla voda, a pod širokými, mokrými krpcami mu to cvrčkalo, zanechávajúc znaky.

— Len málo, že si nezlomil oje a nezabil kone, — rečie ešte vždy obrátený k môjmu vozkovi, ktorý bol už sišiel dolu.

— Nevidel som, bratku, čo mu vieš. Dobre, že sme nezabynuli, — odvetí tento a zahladí sa bokom na tvár starcovu.

— O, či si to ty, Jakovina, ktorý sa Bohu modlí? — pýta sa naraz Migelja.

Mne bolo smiešno, že malého starca pozval Jakovinom (Jakubiskom). Starec sa trhol, chladno pozrel na nás a vážne odvetil:

— Áno, ja som, — a hodil šíry do voza.

Zadivila ma starcova chladnosť a očima pýtal som sa Migelju, kto je to.

— Jakov Skendžić; nepoznáte ho? Ale, chýrny Jakovina, prvý v okrese, — odvetí hlasne Milivoj.

Starec sobliekol kabanicu a, usmievajúc sa, zastal si pred nami. Púšťal husté kotúče z dymky.

— Áno, pane, ja som, Milivoj ma, hľa, pozná; dávno už tomu, čo sme sa videli, keď sme chodili furmankou do Senja. No to bolo a prešlo. Prestal som furmančiť, minuly sa zeme i statok... mám ešte niečo domu a tieto dve herky. Áno, niekdy bol som prvý v okrese, ako Migelja riekol.

Starec toto povedal akosi ľahko, veselo, temer s istou srdečnou radosťou, ktorá ma nemálo zadivila. Malý starček pozdával sa mi zrovna smiešnym; krátke nohy rozkročil, hrdo sa vzpriamil a, rozdeľujúc si dlhú šedivú bradu, hľadí na mňa akosi spokojne.

— A akože si sa potkol, starče, že sa ti všetko minulo? — pýtam sa ho.

Starec, ako keď by ledva bol čakal takúto otázku, veselo sa usmial a tvár mu zažiarila.

— Nepotkol som sa ja hoci prečo... všetko som to ja potrovil a vynaložil na syna. Neľutujem. Za dvanásť rokov mi bol vo svete, učil sa a hľa, teraz je vážený i od ľudí i od pánov. Veziem ho domov... tu je v krčme, celý mi zmoknul môj holúbok, môj sokolík.

Starec čím dial prichádzal do väčšieho ohňa.

— Veziem ho domov, aby ho mať videla, aby celá dedina videla syna Jákova Skendžića.

Starec sa počal sladko usmievať. Sosňal si novú červenú čiapočku a pohladí sa po hlave. Na nej zajasaly sa dlhé a už preriedené šedivé vlasy. Neobyčajne sa mi pozdal jeho posvätný, dôstojný výzor.

— On ti je i jediný, všakže, Jákov? — pýta sa ho môj vozka.

— Áno, braček, — odvetí spokojne Jákov a obráti sa zase ko mne, — jediný, preto som naňho všetko obetoval. Myslel som si: mne a mojej starej je dosť i niekoľko stôp zeme, kam si po smrti ľahneme. I ľahneme si pokojne a ľahko, keď sme ho videli, hľa, ako človeka, pána. Ej! Ako ho len mať očakáva! Schystala

všetko, vyriadila izbu a obšuchala ju voňavým metlíňom; dala čistú postel, za ikonu vpichla bazaličku... aby jej Míťa sladšie spal. My sa ľahko stisneme na kraji ohnišťa... nič to, staré kosti to ani nepocítia.

Starec zastal, zachvátila ho istá detinská radosť.

— Avšak čakaj, Snúlja (tak sa volá, viete, moja stará), vykukávaj ty, koľko sa ti páči, môj syn je teraz 'pri mne, — a nevinne, sladko sa smial, bol zrovna, ako malé dieťa.

Skočil som i ja s voza; starec ma pridržal a nežno objal. Chcel som sa mu predstaviť, ale on ma predišiel.

— Viem, po vozkovi viem, čí ste. Dobre poznám i vášho otca. Ale nech sa vám páči teraz, poďme k môjmu synovi, on ledva čaká aby sa s niekym poshováral.

Pošiel som za starým Jákovom. O chvíľu sa zase obrátil a zastal. Pojal ho istý ľahký smútok.

— Len mi je niečo divný, málo hovorí. Vždy zamračený, mlčí. Ja mu, Bože môj, narozprávam, a on len kedy-tedy povie slovo. Obávam sa, nedaj Bože, či mi je nie chorý, — a starec uprel oči na mňa.

— Eh, páni ti, — vpadne môj vozka, — málo rozprávajú. Oni ti, Jákov, mnoho myslia a rozhovor ich len mýli.

Sám v sebe som sa usmial týmto rečiam, a Jákova zase obodrily.

— To i bude, dobre hovoríš, — rýchle sa ich zachytil starec a, ako by ani nerád myslel o tom, spešne pošiel napred.

Prešli sme vedľa veľkého psa; dlhá srsť sa mu slepila od dažďa a voda tiekla s neho.

— Marš, hnusník jeden! — vážne odkopol starec psisko a ono sa odtiahlo pod šopu.

Vyšli sme na poschodie. Zvnútri bolo počuť veselý chichot krčmárkin a hlasný mužský rozhovor. Starec s radosťou chytil môj kabát, zavesil ho na klin a pošiel za mnou.

— Napred, čaká vás, — netrpelive ma tiskal.

Vhupol som do izby. Hneď z dverí videl som mladú krčmárku a vedľa nej tamejšieho horára i jedného mladíka, dosť plnej tvári. Krčmárka sa rýchle odtrhla od nich a oni pozreli na mňa. Zdalo sa mi, že ma neradi vidia a chladne odpovedali mi na pozdravenie.

Za mnou sa ukázal Jákov. S vysokého prahu silne mu plesly mokré krpce a zanechaly širokú stopu.

Krčmárka vzplanula.

— A čo ty chceš tu? Nieto tu miesto pre teba ani pre tvoje krpce. Hľa, ešte i fajčisku si zapálil!

Starec sa zmiatol a počal sa vzdiaľovať odo dverí, zanechávajúc po podlahe viac a viac šlapají. Úzkostne sa díval na svoju mokrú obuv. Krčmárka ho chytila za plece.

— Vravím ti, ber sa preč odtiaľto! — zapišťala a potiahla ho von.

Starec pozrel na syna. Tento na okamih sa začervenal a potom sa chladne obrátil.

— Áno, áno, prosím vás, Magda, dajte tomu môjmu vozkovi kus chleba a pol litra vína. Ich werde zahlen!

Kým som sa obrátil, starca a Magdy už nebolo. Mladý Skendžić prechádzal sa ešte po izbe a potom sa zastavil predo mnou.

— Hľa, vidíte, náš svet zostáva vždy sprostým. Avšak nechajme to! Mám česť predstaviť sa: ja som Michajlo Skendžić. — A dodal: — Ťažké priezvisko, musím ho zameniť.

Zamrmlal som i ja svoje meno a poobzeral som sa, kam si sadnúť.

Michajlo Skendžić bol shovorčivý a neustále sa smial. Nezaveľa rozprával o všetkom, čo mu prišlo na um a najviacej pripomínal, ako náš svet nič nevie, aký je sprostý, — „sprostý, meine Herren, ako gombík, ako to hovoria v Srieme."

— Vy ste boli v Srieme? — pýtam sa ho.

— Nie, slúžil som s jedným z toho kraja. To vám bol krásny človek, spoločník na všetko. My dvaja, ani dvaja bratia. Jeho starí, ovšem sú mu odnekiaľ z Nemecka, ale on... našej domoviny syn. Preložili ho na obžalobu sedliakov, to bôž... je surovec, a on jemný človek, ani táto frajla, — a mladý Skendžić mihol oproti dverám, ktorými Magda pred chvíľou odišla, a počal sa nútene smiať.

Pridružil sa mu i horár svojím deravým hlasom, že i sám musel som sa smiať.

Trochu pozdejšie vytiahol som sa zpomedzi týchto dvoch, aby som si rozkázal jesť, a potom ma i poďkalo videť i starého Jákova. Priznávam sa, bolo mi ho pred chvíľkou ľúto, ač i samému sa mi zdal smiešnym jeho príchod do izby; ach, človek zbrnie a naučí sa vo svete byť sebeckým.

Našiel som ho pod šopou s Milivojom. Starec si sadol na kameň a mlčí; pred ním na prestretom sene kus bieleho chleba a pol litra vína, — všetko ešte nedotknuté. Pritiahlo sa i to psisko a zďaleka díva sa žiadostive na chlieb. Nad nami po krove bolo počuť monotónne udieranie dažďových kvapiek a okolo domu fučal vietor duseno, melancholične.

Pozrel som na starca. On sa strhol a, činiac sa rovnodušným, počal lámať chlieb. Potriasa šedivou bradou a sústo sa ťažko prežiera. Raz pozrel na mňa, — nikdy som nevidel takého pohľadu. Z očú mu vyrážala hlboká ubitosť, niečo otrockého, ako u vyžly, keď pred úderom pritisne sa k zemi a odtiaľ pozre na teba zúfalým pohľadom. Starcov pohľad bol dlhý, strnulý; potom spustil oči a ticho vzdychol.

Milivoj česal kone a pospevoval si nejakú pieseň. Viem, že ju zakončieval slovmi:

„Keď sa rozpomenieš, zavzdychneš,
zaplačeš horko..."

Vozka spieval nedbalo, avšak jeho pieseň stávala sa dojemnou pri klopkaní kvapiek a pri hučaní vetra. V tom okamihu pozrel som ukradomky na starca. Suchým, vpadlým lícom sošmykla sa

slza a padla na sústo. Starec, ako by chcel ukryť slzu, rýchle ho vložil do úst a bojazlive sa obzrel okolo seba. Nesmel som sa mu priblížiť, ale so súcitom pozoroval som ho zďaleka, ako čo by som ničoho nevidel.

Vzal si ešte krajíček z toho chleba, potom zavolal psa a počal mu hádzať kus za kusom. Psisko krútil chvostom, s otvorenou tlamou čakal kusy; starec na všetko to díval sa skleným pohľadom a z očú tiekly mu slzy; on ich azda ani necítil, bol bez seba.

Konečne precítnul. Odvrátil sa a rukávom utrel sa a zavolal Milivoja.

— Milivoj, bratku môj, tu máš vína, — neiste mu zavznel hlas, podobne puknutému zvonu.

Tento prišiel a silne potiahol.

— Všetko, všetko vypi, bratku, všetko! — hovorí mu starec.

Milivoj vytrúsil všetko a vydýchol si.

— A ty?

— Nemôžem; ale nie... nechcem, nechcem z toho vína, netreba mi, — počal starec vše silnejším hlasom. — Má starý Jakovina ešte za čo kúpiť si vína, nenie on upriamený na to.

Milivoj sa podíval naňho v zadivení a zase odišiel ku koňom a pokračoval si v nejakej veselej piesni, ktorá sa teraz čudne miešala s hvizdom vetra vonku.

Pristúpil som k starcovi; chcel som ho rozhovoriť.

— Špatné počasie, Jákov... Treba nám ešte čakať.

Jákov pozrel na mňa, ako by sa preberal a potom žalostný úsmev zahral mu okolo úst.

— A bodaj by nebolo špatné, akí sme zlí. Nedá Boh, — hovoril s istým namáhaním a potom rýchle nadpriadol: — A či ste videli toho, čo vykonal? Vyhnal ma. Ani to by ešte, ale on ma bodol (starec hlboko vydýchnul): „Daj vozkovi chleba," — a starec hnevne opakoval synove slová.

Potom skočil a vzplanul.

— Či som mu ja vozkom, ej, ej, úbohý Jákov...

A starec stisol si hlavu a bôľne zaúpel.

Biedny starček striasol sa a potom naraz mávnul rukou a vybehol pred kôlňu.

— Hej, hej, krčmárka, prídi alebo pošli niekoho, ra-á-zom! — volal ako bez seba.

Vietor zanášal starcov hlas a slová dopieraly, akoby z diaľky. Šedivé vlasy sa mu rozpŕchly stranou, trochu zavialy a potom ich dážď skropil. Pľušť započala znovu, avšak starec sa nehýbe. Tvárou sa mu leje voda; a kto by znal, či nie i bôľne slzy; aspoň taký mala tvár výraz od bôľu a hnevu. V tej chvíli zdal sa mi, ako ten kúzelník v indickej rozprávke, ktorý sadal za oblakmi.

Po chvíli pribehlo ošklbané slúžťa. Jákov mu hodil peniaze a priletel ku koňom. Za okamih ich zapriahol a sadol do vozíka.

Ja i Milivoj od zázraku sme onemeli.

— A syn? — pýta sa Milivoj.

Starec sa díval na nás a potom riekol:

— Syn, všakže? Ja nemám syna. Rieknite každému, že Jákov Skendžić nemá syna. Jakovina je... vozka. Zapamätajte si, ja nemám viacej syna...

To boly zúfalé slová, plné bôľu, ale i istej slastnej horkosti oproti sebe samému.

„Zblaznel," pomyslel som si a chcel som hovoriť, avšak starec nedočkal, ale ošinul kone a rýchle vyletel na hradskú. Pľušť ho privítala, v diaľke zablyslo a biely blesk osvietil starca. Tvár i šedivá brada boly mu v tom okamihu akoby okrúžené zlatým kruhom, ako to vídať na ikonách. Zahučal hrom a vozík cvalom odpádil planinou.

Dlho som sa díval za ním. Zvuk voza rýchle sa ztratil v hukote. Dážď sa lial nemilosrdne a hromy rachotily, že sa všetky vrchy ozývaly a hučia, ako by sa boly predraly do podzemného hlbokého jazera. Len hodne pozdejšie utíšila sa nepohoda, len dážď pršal pomaly, monotónne; a konečne tiež prestal a počalo sa vyjasnievať.

Ďaleko na ceste stretli sme ešte jeden staromódny kočík. V čierno oblečená pani zakrúcala vedla seba peknuškė dievčatko, ktoré nežne túlilo sa k nej a ona, hladiac ho po rumenej tváričke, ľúbezne šeptala: — Belkica moja, Belkica zlatá!

Milivoj sa namŕštil a rýchle švihol medzi kone, a my po vyplákanej ceste skoro sme sa octli na jednej čistine.

Tam na juhu sbily sa oblaky okolo štítu Velebita, a on sa zamračil. Na východe ukázala sa jasná dúha, ktorá ani krásna tkanina spojovala herby, nebo s planinou, ktorá sa leskla — umytá lejakom — ani zdravá deva oných hôrnych krajov.

Zo srbského: *V. M.*

Ztratený život.

Romantický obraz vo 2. dejstvách s premenou.

Napísal *Fr. Urbánek.*

OSOBY:

Helena, vdova po hájnikovi.
Ivka, jej dcéra.
Martin, slúbenec Ivkin
Murat, hradný pán zo Svrčinovca.
I. zbrojnoš.
II. zbrojnoš.
Jagella,
Justika, } dvorné dámy.
Divoš, hradský blázon.
I. duch.
II. duch.
Čert.

Zbrojnoši, hradné dámy, pažatá, ľud.

Prvé dejstvo a premena odohráva sa pred domom Heleny, druhé dejstvo na hrade Murata.

Dejstvo I.

Báječná krajinka v úpätí hôr. Na pravo úhľadný domček, krášlený maľbou ľudových ornamentov okolo dverí a okien. Pod oknom lavička. Úzadím cesta.

Výstup 1.

Helena, Ivka.

Helena (sedí na lavičke a pradie).

Ivka (sedí na pníku pri nohách Heleny a vyšíva).

Helena. More neprebrodíš, Boha nepremôžeš, dievka moja. Jak ti je súdený, nuž ťa neminie.

Ivka. Ach, mamička moja, nemôžem vám to ani povedať, jak veľmi ho ja ľúbim. Čo je vtáčaťu svit jara, čo je kvetinke Božia rosička, čo je srnke lesný prameň, čo je holubienke holúbok, to je mne môj drahý Martin.

Helena. Srdce naše je k láske stvorené, bez nej je mŕtve. Láska je páska nás spájajúca, taká silná, že ju ani smrť nepretrhne. Viaže nás i za hrobom.

Ivka. To máte pravdu, mamička, ja z lásky k Martinovi vďačne umrem, a i v tmavom, tichom hrobe o ňom sladko snívať budem.

Helena. Láska tvoja je výron čistej duše. Ale či i on opravdivou láskou spláca vrelé city tvoje?

Ivka. Mamička moja, nuž či nechodí k nám každým večierkom? Či nevďačí sa mi, čím len môže? Raz mi donesie kystku jahôd, zase v ručníčku sladkých štepených čerešní, medovník, obrážtek, a viem, že ani dnes prázdny nepríde a donesie mi niečo z mesta.

Helena. A je dnes v meste?

Ivka. Áno, išli s koňmi na jarmok.

Helena. Láska lásku budí, živí, a jestli je čistá, opravdová, nuž prekvitá v mladosti. Ale jako ruža bez bodliakov byť nemôže, tak ani láska bez utrpenia.

Ivka. Nerozumiem vám, mamička moja, ako to myslíte.

Helena. Ako to myslím? Nuž tak, dievka moja, že láska utrpením rastie, a toho utrpenia sa ešte i tebe v hojnej miere ujde.

Ivka (preľaknuto). Prečo?

Helena. Preto, že je Martin bohatý, a ty si dievča chudobné. Zlý svet vám prekazí šťastie.

Ivka. Láska naša je moc, ktorú nikto nepremôže. Hoci je Martin rychtárov syn a ja chudobná dcéra hájnikova, on ma nezanechá.

Helena. Dievka moja, i také veci sa už postávaly. Zlato je vrah duše. Za peniaze zradil Judáš Krista, a mnohí následníci tohoto falošného apoštola zapredali za peniaz otca, mať, milú, svoju česť i svedomie, (temno) ba samého Boha.

Ivka (náružive). To sú mrzkí ľudia. Taký môj Martin je nie! On by za mňa život položil.

Helena. Bože ti daj, ako si sama žiadaš.

Výstup 2.

Murat. Predošlé.

Murat (v loveckých malebných šatách ide úzadím, zbadá Ivku, strhne sa, zastane, pozoruje ju a hovorí zticha sám k sebe). Veď som ja takej krásky ešte nevidel, odkedy oči v hlave nosím. Je to azda lesná panna, víla a či skutočná dievčina? (Ide v popredie.) Dobrý deň.

Helena
Ivka } (strhnú sa).

Helena. Dobrý deň. Vitajte. Čo dobrého nesie k nám pána?

Murat (pozerá ustavične na Ivku). Zablúdil som v týchto horách, a prosil by som vás o trochu vody.

Helena. Smädných napájať je skutok milosrdenstva kresťanského. Ivka, bež doniesť čerstvej vody z prameňa.

Ivka (vezme s okna maľovaný krčiažtek a odchádza v ľavo).

Helena. Daj pozor na krčiažtek, aby si ho nezabila.

Ivka. Nebojte sa, dám pozor, je mne taký milý, ako i vám, mamička. (Odíde.)

Výstup 3.

Predošlí bez *Ivky.*

Murat. Keď sa zabije, zaplatím ho a kúpite si nový, hoci zlatý. (Hľadí za Ivkou.)

Helena (obzre Murata). Nedá sa každá ztrata peniazmi nahradiť. Dárček z lásky má cenu nad všetky peniaze. Krčiažtek ten je rodinná pamiatka. Môj pradedo ho dal mojej prababke, keď sa moja babka narodila. Táto ho dala s venom mojej matke, keď ju vydá-

vala, a moja mamička mne ho plný medu doniesla, keď sa Ivka narodila. Keby sa krčiažtek ten zabil, myslela by som, že to zlé znamenie, ktoré — nech Boh chráni — iste nešťastie donesie rodine.

Murat (nepokojne). Ale čo tam po krčahu; povedzte mi radšej, kto je tá švarná dievčina?

Helena. Ktorá? Ivka? To je moja dcéra.

Murat (prekvapeno). Vaša dcéra? Nemožno. A čo ste ju v dúhe kúpavali a vtáčim mliekom napájali, že ostala krajšia od rannej zory?

Helena. Taká je, ako ju Boh stvoril. (Vojde do domu.)

Výstup 4.

Murat, Ivka.

Ivka (vráti sa, podá krčiažtek Muratovi). Nech sa páči.

Murat (odberá pomaly vodu, hľadiac upreno Ivke do očú). Ďakujem. (Pije, očú nespúšťajúc s Ivky; podá jej krčiažtek.) Ďakujem; a teraz dostanem bozk, ako nádavok. (Chce objať Ivku.)

Ivka (vymkne sa mu, prísnym pohľadom ho zmerá). Pane, čo sa nazdávate, že som nejaká pobehlica? To sa mýlite. Som síce chudobné dievča, ale česť mi je bohatstvom.

Murat. Nehorši sa, krásna dievčina. Bozk je nič zlého. (Blíži sa k nej.)

Ivka (ustupuje). Jestli u vás pánov bozky nádavkom cudzím osobám rozdávať je nič zlého, nuž pýtajte si tam, medzi seberovnými; u nás je to pred Bohom i ľuďmi odsúdenia hodné.

Murat. Pre jeden bozk ťa nikto neodsúdi, a ja dám zaň i sto dukátov. (Chce ju objať.)

Ivka (vytrhne sa mu, rozsrdená). Ešte raz sa ma dotknite, a také zaucho vám vylepím, že sa vám v očiach zaiskrí.

Murat. Bravo! Taká sa mi ľúbiš. (Násilne ju bozká.)

Ivka (bráni sa, skríkne a krčiažtek jej vypadne — zabije sa).

Výstup 5.

Predošlí, Helena.

Helena (vystúpi počas reči Ivkinej; nesie na drevenom tanieri soľ a chlieb. Keď sa krčiažtek zabije, pustí i ona všetko na zem od ľaku, lapí sa za hlavu a skríkne). Bože večný, pomiluj! Znamenie nešťastia. Krčah sa zabil.

Ivka (spamätá sa, s ohňom hnevu). Boh ťa skarhal, podliak naničhodný! (Zdvihne so zeme črepy krčaha, hodí do odchádzajúceho Murata a plače.)

Murat (odchádza s divým smiechom). Ha-ha-ha, tak sa mi ľúbiš, ty divá Amazonka!

Helena (obzerá črepy). Ach, ach, takáto nehoda.

Murat (vytiahne vrecúško peňazí a hodí ho pred Helenu). Tu máte, stará, náhradu za krčah. (Určite.) A ty, moja pekná, budeš mojou ženou!

Ivka. Ja? Radšej sa za živa do hrobu hodím.

Murat. Nebudeš mať k tomu času, ha-ha-ha. Co chvíľa je tu zlatý koč pre teba, i celé komonstvo. (Dôrazne) Som Murat, pán hradu Svrčinovca, a ty budeš jeho paňou. Do videnia. (Odíde.)

Výstup 6.

Predošlé bez *Murata.*

Helena } (preľaknuto pozerajú za ním. Trápna prestávka.)
Ivka }

Helena (s hrůzou). Murat ukrutný! Ach, (pritúli sa k Ivke, zdeseno hľadiac v stranu, kam Murat zašiel) dievka moja, za temné mraky zašlo slnko tohoto dňa. Dobré nebo buď nám na pomoci!

Ivka. Čo sa ľakáte, mamička moja, veď už tu není.

Helena. I jeho tôňa je jedovatá a šľapaj jeho je znakom blížiaceho sa nešťastia. Ty nevieš, kto je Murat?

Ivka. Nie; prvý raz som ho teraz videla.

Helena. I ja. No bodaj sme ho nikdy viac v živote nespatrili. Je to diabol v ľudskej podobe, ktorý nadužitím svojej moci vládne z dopustenia Božieho nad krajom naším, ako ľúty šarkan.

Ivka. A akým právom?

Helena. Človek bez Boha nehľadí na právo. Čo chce, to robí.

Ivka. A kde sa tu vzal taký ďas medzi nami?

Helena. Je to krv nám cudzia, neprajná, pamiatka tatárskeho plenu. Jeden z krvožížnivých, divých Tatárov tu zaostal a usalašil sa. Jeho syn zmohol sa, zbohatol, stal sa pánom Svrčinovca. Toto je jeho potomok, had na našich prsiach vychovaný.

Ivka. Keď ho nevie zem prehltnúť!... Ale až sa Martin dozvie, čo sa stalo, ten sa poráta s naničhodníkom.

Helena. Čo spraví bezvládny proti vláde a moci? Hlavou múr neprebiješ.

Ivka. No, odpustiť mu on to neodpustí; ja poznám Martina.

(Počuť hlas trúby.)

Helena } (preľaknuté). Čo to?
Ivka }

Helena (pozerá stranou, zkadiaľ hlas išiel). Zástup ľudí, panstvo v radoch, dámy a páni, v prostriedku tri páry snehobielych koní zapriahnuté v zlatom koči. To družina s hradu. (Spamätá sa.) Pre Boha! azda len — —

Ivka (skríkne zúfale). Mamička, to idú pre mňa! (Pritúli sa k matke.)

Helena. Dieťa moje drahé! (Objíme Ivku; úzkostlive hľadí v úzadie.)

Ivka (so strachom). Skryte ma, mamička! Nedajte ma takému diablovi!

Helena. Ale kam? Už je pozde, už sú tu.

Ivka (skríkne, zúfale zalomiac rukami). Martin môj! (Vbehne do domu).

Výstup 7.

Zbrojnoši, Jagella, Justika, dve pažatá.

(Pažatá nesú na poduškách skvostné šaty a zlaté ozdoby. Dámy idú za nimi. za týmito zbrojnoši.)

Helena (stojí pri dverách domu).

I. zbrojnoš (pristúpi pred Helenu). Nesieme vám pozdravenie od vladára, mocného Murata, ktorý váš rod i dom do veľkej milosti prijal, vyhliadnuc si dcéru vašu za spoločnicu.

II. zbrojnoš. Tu posiela jej nádherné, hradu jeho dôstojné šaty a drahocenné ozdoby.

Jagella. A žiada, aby sme mu ju zaraz doviedli.

Justika. Hen čaká na ňu zlatý koč a v hrade kráľovské pohodlie

Helena. Ďakujem za pozdravenie mocného pána. Darov neprijímam. Boh mi dal, čoho ku každodennému životu potrebujem. Dcéry nedám pánovi, lebo som ju preň nechovala.

I. zbrojnoš. My máme rozkaz doviezť dcéru vašu, či dobrovoľne, či násilne, či živú, či mŕtvu.

II. zbrojnoš. Kde vám je dcéra?

Helena. Nie je doma.

I. zbrojnoš. Presvedčíme sa. (Chce do domu.)

Helena (zastane mu dvere). Iba cez moje mŕtve telo!

Zbrojnoši (vytiahnu dýky). Stane sa ti k vôli, ak si žiadaš.

Helena. Milšia mi smrť, ako potupenie vlastnej krvi. Páľte, (prudko) rúbte; ináč nevojdete!

I. zbrojnoš. Uvidíme, či si nedáme rady so starou babou. (Velie ostatným.) Viažte a odveďte ju!

Zbrojnoši (sviažu Helenu a odvedú na ľavo).

I. a II. zbrojnoš (vrazia do domu).

Jagella }
Justika } (vezmú šaty a ozdoby od pážat a idú tiež do domu).

(Z domu počuť krik. Ivka volá: „Mamka, mamička!“)

Helena. Oplan, kto nectí právo života, a mizerný rab to, ktorý z ľudí rabov robí!

Ivka (v dome). Nechcem vašich handier!

Jagella }
Justika } (v dome). Musíš, musíš!

I. zbrojnoš }
II. zbrojnoš } (v dome). Márny tvoj odpor!

Helena (k Ivke). Odovzdaj sa do vôle Božej, dievka moja. Boh ťa posilňuj, Boh ťa chráň!

(Otvoria sa dvere domu. Zbrojnoši vedú Ivku kniežatsky oblečenú. Dvorné dámy idú za nimi. Všestranný obdiv.)

Ivka. Mamička!

Helena. Ivka moja!

I. zbrojnoš (k Helene). Neradujete sa? Kráľovna by jej mohla závideť! Je taká krásna, a bude v takej sláve! (Velie.) Napred!

Ivka (žiaľne). S Bohom, mamička. Boh vás opatruj! Pozdravte Martina!.. Môj život je ztratený.

Helena. S Bohom, dievka moja!... Vy, otroci diabla pekelného, povedzte tomu, kto vás poslal, že je horší od satana, a kým ho ten uchytí, ktorému slúži, nech ho kliatba Božia stíha!!

I. zbrojnoš. Ticho! (Ukáže jej dýku.)

Helena. Vpáľ! Zedzte si nás, keď ste nás upiekli! S nami Boh a s vami peklo!

I. zbrojnoš (velie). Napred!

Ivka. S Bohom!

Helena (vytrhne sa zbrojnošom a padne Ivke okolo krku). Bože!

(Opona.)

Dejstvo II.

Nádherná palota na hrade Murata. V popredí na pravo okno, v úzadí vpravo i vľavo dvere.

Výstup 1.

Murat, I. a II. zbrojnoš.

Murat stojí v popredí v obleku veľmožskom, hovorí panovite). Už som povedal, že celému dvoru prísne nakladám, aby všetko možné vynaložili obveseliť ju.

I. zbrojnoš } *II. zbrojnoš* } (stoja v slušnej vzdialenosti, napnuto počúvajúc). K službám, Vaša Milosť.

I. zbrojnoš. Vykonáme všetko možné.

II. zbrojnoš. Vzácna pani stále stojí u okna a pozerá v stranu svojho rodiska; to azda preto, že túži za svojimi.

Murat. Práve preto ju treba rozobrať, rozveseliť.

I. zbrojnoš. Nebolo by dobre matku jej pojať na hrad? Azda smúti za ňou.

Murat (zlostne, prchko). Nespomínaj mi tú starú strigu, ak nechceš ztratiť reč na veky. I ona ju musí zabudnúť, a zabudne, len sa postarajte o náležité jej rozveselenie. (Hrdo.) Kraľovskú odmenu dostane, komu podarí sa vyvolať veselý úsmev na jej bledú, smutnú tvár. Rozumeli ste ma?

I. zbrojnoš } *II. zbrojnoš* } K službám. (Poklonia sa mu.)

Murat. To je moja vôľa! (Odíde ľavo.)

Výstup 2.

Predošlí bez Murata.

I. zbrojnoš } *II. zbrojnoš* } (hľadia za ním; prestávka).

I. zbrojnoš. To je tvoja vôľa, ktorú veľmi ťažko splniť.

II. zbrojnoš. Ej, veru ťažko. Ona je životu ztratená. Žije preto, že je živá; a není mŕtva preto, že neumrela.

I. zbrojnoš. To máš pravdu, ale musíme sa predsa postarať splniť vôľu jeho, lebo ináč sme o hlavu menší.

II. zbrojnoš. Ktože tú rozveselí, ak nie Divoš svojím bláznovstvom?

I. zbrojnoš. Musíme sa s ním poshovárať. Alebo azda dvorné dámy a dievčiny vedely by nejaký prostriedok? Dnes sú hody, sú veselé.

II. zbrojnoš. Ale daj pokoj, čo by tie vedely! Dlhé vlasy, krátky rozum.

Výstup 3.

Jagella, Justika, predošlí.

Jagella (s výčitkou). Teda vy tak o nás, keď ste sami?

Justika. Veď ti hovorím, že každý muž falošný, ani kocúr.

I. zbrojnoš. A prečo už nie ako kočka?

Justika. Nuž preto, že je kocúr falošnejší ako kočka.

I. zbrojnoš. Nechajteže teraz hádky, máme pred sebou veľmi vážnu vec.

Jagella
Justika } Nuž a?

II. zbrojnoš. Nič nového. Pán hradu si žiada, aby sme jeho mladú paniu rozveselili.

Jagella. Šťastná kočka, ktorá to dočká.

Justika. Tá nie je na smiech stvorená.

I. zbrojnoš. A sľubuje kráľovskú odmenu tomu, komu podarí sa vylúdiť úsmev na jej smutnú tvár.

Jagella. To je už niečo iné. To je už hodné námahy.

Justika. To je už slovo. Nuž a čo spravíme? Ak ju Divoš nerozosmeje, ktože ju rozoberie?

Jagella. Viete čo, zariadime jej náš kvetinový tanec; možno sa jej to zapáči.

I. zbrojnoš
II. zbrojnoš } No už len robte niečo, a to hneď.

Jagella (k Justike). Poď, za kráľovskú odmenu hodno i vlasti slúžiť. (Odíde.)

Justika. Máš pravdu. Za kráľovskú odmenu odplatí sa i tú „zámoru" rozveseliť. (Odíde.)

I. zbrojnoš. A my poďme nahovoriť Divoša.

II. zbrojnoš. I ju treba na to pripraviť.

(Odídu vpravo.)

Výstup 4.

Murat.

Murat (vystúpi zľava, skúmave pozerá k oknu vpravo). Není tu. Nazdal som sa, že zase tu stojí pri okne a pozerá na svoje rodisko. Ale už postarajú sa o jej zábavu, a teším sa vopred, že sa jej bude ľúbiť... Neviem, čo sa to so mnou stalo, ale táto dievčina spra-

vila zo mňa, pána hradu Svrčinovca, otroka a z bojovného Murata decko, opravdové decko. Hnevám sa sám na seba, a pomôcť si neviem. (Pozerá v pravú stranu úzadia.) Aha, práve prichádza. Skryjem sa, aby som sa mohol presvedčiť, či pojde zase k oknu. (Skryje sa vľavo.

Výstup 5.

Ivka, pozdejšie *Murat*.

Ivka (v šatách temnej farby, zlatom vyšívaných, na hlave zlatý diadém, v ruke nesie kyticu kvetov; vystúpi zprava). Vy, kvietky milé, ste ako môj osud. I vás odtrhne ruka bezbožná od matky zeme, aby ste uvädly, zmrely na hrudi kadejakého podliaka, ktorý vás konečne odhodí, pošliape. Úplne môj osud. (Bozká kvety.) I mňa odtrhli od mojej milej mamičky (tíško) a od Martina, presadili ma v tieto studené, kliatbou obťažené múry, kde vädnem a mriem túžbou za svojimi.

Výstup 6.

I. a II. zbrojnoš; predošlá.

I. zbrojnoš }
II. zbrojnoš } (poklonia sa).

I. zbrojnoš. Hľadáme ťa, krásna pani naša, aby sme ti mohli zvestovať, že z nariadenia nášho pána, mocného vladára Murata, usporiada ti služobníctvo tvoje malú zábavku, aby sa rozveselil duch tvoj a úsmevom vyjasnila krásna tvár tvoja.

II. zbrojnoš. Prosíme, že by si nám venovala trochu pozornosti.

Ivka. Môj život je ztratený pre každú zábavu. Jestli to Murat káže, nuž viete, že sa to stať musí. Jeho vôľa železo láme, (stranou) len mňa nemôže zlomiť.

I. zbrojnoš. Vďaka ti, že svoľuješ.

II. zbrojnoš. Vynasnažíme sa rozveseliť ťa. (Odídu s poklonou.)

Výstup 7.

Ivka sama.

Ivka (sadne si na ľavú stranu oproti oknu). Telo moje bude tu, ale duch môj zabávať sa bude s drahou mamičkou a — Martinom.

(Hudba hrá pochod.)

Výstup 8.

Pažatá, Jagella, Justika, I. a II. zbrojnoš, dvorné dámy a zbrojnoši.

(Dámy sú vo fantastických kostymoch, krášlené kvetmi. Idú v pároch, najprv pažatá, potom dámy, konečne zbrojnoši. Idú pochodom dľa hudby okolo Ivky, úctive sa jej klaňajúc. Prvý pár pážat, držiaci na paliciach upevnené pávové vejáre, ostane pri Ivke stáť, so dvoch strán; ostatní robia jednotlivé figúry zo šiestej túry štvorylky.)

Ivka (hľadí snive oknom von, nepozoruje ich).

Výstup 9.

Divoš, predošlí.

Divoš (v obleku pajáca, v ruke s palicou a na nej štrkačky. V príhodnom okamžení skočí do prostriedku, medzi tancujúcich a prevalí duba).

Všetci (skríknu od ľaku a obstanú ho v polkruh).

Divoš (sediac na zemi, tiež kričí; razom utíchne a pýta sa): Ešte? (Zrazu vyskočí, zavrtí sa na jednej nohe a s posunkami blázna hovorí):

Keď nám svitá, nuž nemrká,
ale býva blízko deň;
keď paničky kávu pijú,
je v nej cukor a nie blen.

Keď my jeme hubky s chrenom,
nuž nejeme koláče;
keď sa ti dievča usmieva,
vtedy veru neplače.

Keď prší dážď, není sucho,
šustri lepia záplaty.
Komuže by sa len ľúbil,
starý capo strapatý.

Dievča mladé, stará baba,
ako ruža, taliga.
Kto viac minie jak mu stačí,
to je hrozná galiba.

Nejeden má groší za mech,
ale v hlave otruby.
Kto sa často zamilúva,
ten má srdce na ruby.

Múr sa nedá hlavou prebiť
a mak sadiť za rýľom,
mladá žena starygáňa
vodí často aprílom.

V koši voda nezamrzne,
ani krumple vo plosku.
Kto sa nechá od ženy biť,
ten má dieru na mozgu.

Pes a kočka, kto to dočká,
až budú mať veselie,
kto rakiju s kvitom pije,
ten za plotom skrepenie.

Pivo s chrenom, med s cesnakom
nikomu snáď nechutí,
kto vezme ženu s testinou,
ten si krky vykrúti.

Fašiangy sú predo dvermi,
budú bály, sanica:
kto raz umrel, netancuje...
Mútnik není praslica.

Muž a žena ako deti,
z lásky sa i pobijú.
Pri kachliach, jak pod perinou,
a hladnému psi vyjú.

Slávik s vranou mrcha duet,
žaba v zime nespieva:
i mne vynde často nóta,
bo ma otlak bolieva.

(Urobí poklonu, prevalí duba a zamieša sa medzi ostatných.)

Všetci (tlieskajú). Bravo, Divoš, bravo! (Hľadia na Ivku.) Sláva!!

Ivka (toho všetkého nevšímala si a zamyslená hľadela v okno).

I. zbrojnoš (k Ivke s poklonou). Krásna pani naša, spokojná si so zábavkou?

Ivka. Ďakujem, možná vec, že bola pekná.

I. zbrojnoš (pokloní sa a hovorí k ostatným). Márna naša snaha, ľad nezohreješ, ju nerozveselíš. (Odchádza, ostatní za ním.)

Jagella (odchádzajúc s nevoľou). Ach, škoda práce a únavy.

Justika. Ba škoda sľúbenej kráľovskej odmeny! (Odídu.)

Výstup 10.

Ivka sama.

Ivka (vstane). Chvalabohu, som zase sama.

Výstup 11.

Divoš, predošlá.

Divoš (ide na prstoch úzadím, pozorujúc napnuto Ivku; v úzadí ostane stáť).

Ivka (ide k oknu). Toto okno je mojím najobľúbenejším kútikom v celom hrade. Tu vidím svoje rodisko. V úpätí jedľových hôr domček drahej matky. Hen ten chodníček cez kvetnaté lúky popri bystrine, ktorým Martin k nám chodieval. Ach, keby som ešte len raz v živote počula jeho milú pieseň: *Hory čierne, hory*..., ktorú spievaval, chodiac k nám večierkom. Ale márne čakám. S vetríkom hlas jeho nedoletí do tejto výšavy. (Zastre si oči šatočkou.)

Divoš (spieva tíško, ale s citom):

Hory čierne, hory,
odstúpteže bokom,
nechže milú vidím
aspoň jedným okom.

Jak neodstúpite
bokom, čierne hory,
láskou mi srdce zmrie,
túžba dušu zmorí.

Ivka (s úžasom pozoruje speváka; radostne). Čo, vy znáte tú pieseň?

Divoš. Je to moja najmilšia pieseň.

Ivka. I tu ju spievajú, na hrade?

Divoš. Nie, ja som sa ju naučil, kým som bol na svobode.

Ivka. Od koho?

Divoš. Od istého Martina Dúbravu.

Ivka (radostne). A vy ho poznáte?

Divoš. Slúžili sme spolu pri vojsku.

Ivka. Vďaka Bohu, aspoň jedného človeka tu mám, ktorý mi je blízky. (Zbadá sa.) Ach, ale to je človek — blázon.

Divoš (obzerá sa dookola, pristúpi ukradomky k Ivke a tajno hovorí). Nie som blázon, len sa ním robím. Cítim s vami. Lebo som zajatým tu otrokom, ako vy, a túžim s vami na svobodu z tohoto hadieho hniezda.

Ivka. Je to možné?

Divoš (položí ruku na prse). Prisahám vám, že môžete mi dôverovať. Nie som pochabý, mám rozumu viac nežli tu všetci, čo sú okolo nás. (Položí prst na ústa.) Ale ticho!

Ivka. A čo vás k tomu pohlo, že ste sa bláznom spravili?

Divoš. Strach pred ohavnou smrťou, akou ma mal ukrutný Murat zo sveta zniest, že som mu nechcel byť nástrojom v páchaní krivdy na mojej rodnej krvi.

Ivka. A to ste v strachu pred smrťou volili slúžiť svojmu najúhlavnejšiemu nepriateľovi? To ste vy nie muž!

Divoš. Neodsudzujte. Mám doma starých, prácou zmorených rodičov; nemá ich kto živiť. Ak ja zhyniem, nemôžu žiť ani oni.

Ivka. Nuž a teraz, keď ste tu?

Divoš. Teraz ich opatruje moja milá — Boh jej odplať a žehnaj každý jej krok. Až sa raz ztadiaľto vysvobodím, vynahradím jej to vrelou láskou.

Ivka. A máte nádej vysvobodiť sa ztadiaľto?

Divoš. Príde a prísť musí deň záhuby pre vrahov pravdy Božej tak, ako príde hodina spásy nám, pre pravdu tu trpiacim. S Bohom! (Odíde, obzerajúc sa opatrne.)

Výstup 12.

Ivka sama.

Ivka (zopne ruky). Bože, Otče spásy večnej, daj, o čo ťa žiadame! Vysvobodiť sa z tohoto pekla. (Postaví sa k oknu, hľadí do svobodna.) Ach, milý vtáčik môj, ako voľno ti je na svobode! Leť v túto stranu. (Díva sa von s podivením.) To holúbok, letí rovno sem. Azda ko mne. (S citom.) Nesie mi pozdravenie od drahej mamičky — od Martina?

(Biely holub, majúci na hrdle lístok, vletí oknom.)

Ivka (sníme lístok s holúbka, bozká ho; číta). Boh s tebou! Buď trpezlivá. Vysvobodí ťa tvoj Martin! (Hodí sa na koleno, modlí sa.) Bože, Bože, Bože, pomiluj a pomáhaj!

Výstup 13.

Murat, predošlá.

Murat (vystúpi zľava; zostane stáť, mrzuto). Zase pri tom okne, a večne pri tom okne!

Ivka (vstane, hľadí do zeme).

Murat (hnevlivo). To musí raz prestať; ak nie po dobrom, teda po zlom.

Ivka. A čo mi môžete urobiť?

Murat. Však tomu ľahko pomôžeme. Dám zamurovať toto okno.

Ivka. Tým zatieniš báječný obraz očiam, ale duch voľno bude chodiť po rozkošnom rodnom kraji, kým sa len s telom nerozlúči.

Murat. A čo sa nazdáš, že vskutku nieto prostriedku zlomiť tvoju tvrdohlavosť? To mýliš sa. Dám ťa sputnať, do žalára hodiť, hladom, smädom trápiť, trýzniť, mučiť, kým nezlomím tvoj odpor. Si v mojich rukách, mám právo nad tvojím životom a smrťou.

Ivka. Práva nemáš. Iba násilím si ho privlastňuješ. Ako dravec ukrutný. Vedz, že nenávidím ťa z celej duše!

Murat. Tak hovoríš so mnou, ktorý ťa môžem prepustiť a môžem ťa vydať smrti?

Ivka. Zavraždi ma. Si krvožíznivcom, nuž nasýť sa i krvou mojou. Ale vedz, že krv spravedlivých o pomstu volá do neba! Svedomie bude ťa hrýzť, dňom, nocou, ako had jedovatý. Duchovia rukou tvojou zahubených vstanú proti tebe a hrúzou naplnia ti dušu, a ten, ktorému celý život slúžiš, smiať sa bude z tvojej biedy. (Odíde.)

Výstup 14.

Murat. Pozdejšie I. a II. duch, konečne čert.

Murat (hľadí za Ivkou.) Reč jej ani britva reže mi dušu. Odkedy je tu, nemám sna a pokoja. Či to musím trpeť, ja mocný pán zo Svrčinovca, ktorému korí sa široký kraj? Nie — nechceš sa poddať vôli mojej, nuž zhyň, ledačo! (Vytasí meč a piadi s hnevom za Ivkou.)

Duch I. (zastane mu cestu a hrozí sa mu).

Murat (skríkne, meč pustí na zem a zpätkuje). To duch mojej prvej ženy. (Chce ísť v druhú stranu, ztadiaľ vynde duch druhý.)

Duch II. (tiež mu hrozí).

Murat (lapí sa za hlavu). Duch — druhej ženy. Preč, preč ztadiaľto. (Odchádza úzadím vľavo.)

Čert (zastane mu cestu a chechtá sa).

Murat (skríkne). Pomoc! Rata! (Zakryje si tvár.)

(Vonku strhne sa hurt, krik. Zvonenie. Trúbenie a údery. Duchovia i čert zmiznú.)

Výstup 15.

I. a II. zbrojnoš. Predošlý.

I. zbrojnoš
II. zbrojnoš } (vbehnú ustrašení).

I. zbrojnoš. Pane náš, zle je! Hrozné nešťastie.

II. zbrojnoš. Ľud okolitý, poddaní tvoji vzbúrili sa proti nám.

I. zbrojnoš. Obliehajú hrad a už dostali sa čez valy až na nádvorie. Stráže sú podplatené.

Murat (zúfale). Zodvihnite mosty, obstaňte vchody a rúbte, čo vám v cestu príde.

I. zbrojnoš. Pozde, pane náš. Už sú na nadvorí.

II. zbrojnoš. Ratuj sa, kým môžeš.

I. zbrojnoš. My ideme k pokladnici. (Odídu.)

Výstup 16.

Murat sám.

Murat (behá sťa bláznivý hore-dolu). Kam sa dieť? Zem i peklo proti mne sa búri. To ona na vine. Zhynúť musí prvej než ja! (Ženie sa vpravo.)

Výstup 17.

Martin, predošlý.

Martin (mládenec v slovenskom malebnom kroji, v ruke má šabľu, ktorou zastaví cestu Muratovi.) Stoj, chlape! Rováš tvoj je plný, prišla hodina rátania.

Murat (poloodvrátený meria zlostne Martina).

Martin. Chceš nám vydať dievčinu Ivku, ktorú si ako pažravý vlk uchytil nevoľnej matke? Vydáš nám ju na svobodu?

Murat. Nie! (Búši Martina do pŕs.)

Martin. Nie? A chceš sa biť? A to na päste? Dobre. Pozri, (ukazuje meč) zaklať by som ťa mohol, ako divého brava, ale aby si poznal statočnosť našu, pôjdeme na päste. (Odhodí meč a popľujúc si dlane, dá sa do zápasu s Muratom.)

(Zápas tuhý, Martin víťazí — Murat sklesne bezvládne na zem. Počas zápasu zapáli sa červený bengálsky plam; vonku krik: Horí! Horí!)

(Opona.)

Premena.

Javište prvého deju, ožiarené červeným plamom.

Výstup 1.

Helena sama.

Helena (behá, zúfale zalamujúc rukami). Hospodine, pomiluj! Hrad celý horí. Dieťa moje pochované v plameňoch... Život jej ztratený... Mordár! Vlk pažravý, zhltol si mi dieťa, zožer i mňa! (Sklesne k zemi a plače; zodvihne hlavu, ruky zopne). Bože, Bože večný, ty nádeja i spása naša, zachráň nás, lebo hynieme!

Výstup 2.

Martin, Ivka, predošlá.

Martin (nesie v náručí Ivku napolo zmretú, ktorá je v bielych voľných šatách, vlasy má napoly rozpustené) Tu je náš poklad, mamička drahá!

Helena (skríkne). Ivka, dieťa moje, či žiješ? (Bôľne.) Ó, milosrdenstvo Božie, je mŕtva!!

Martin. Nie je, nie je, mamička! Žije! Dýcha. Len od ľaku a hrúzy zamrela. Pomáhajte mi ju kriesiť! (Tre jej ruky a bozká). Ivka, Ivulienka moja!

Ivka (prezrie). Martin môj, kde som?

Martin } *Helena* } Doma, Ivka, doma.

Ivka. Mamička moja drahá! (Vztiahne k Helene ruky.)

(Helena s jednej strany ju podoprie, Martin s druhej strany jej pomáha vstať. Ivka vstane.)

Helena. Vďaka Bohu, že nám žiješ.

Martin. Boh dopustí, ale neopustí. Buď jeho meno chváleno: ona nám žije.

Ivka. Áno, žijem a žiť budem, ak Boh dá, s vami i ďalej.

(V úzadí zjaví sa anjel, majúci v jednej ruke palmu víťazstva, v druhej ruke emblém nového roku.)

(Opona.)

Sv. Gerard,

biskup a mučeník.

Napísal *Fr. V. Sasinek.*

Dr. Karácsonyi János je hladký a plodný na poli historickej maďarskej literatúry a svojou dialektikou rozluštil už mnohé dôležité záhady. Bol by docielil ešte viac, keby nebol vedený maďarskou politickou tendenciou, i predsudky a antipatiou proti Slovanstvu. I on obšírne písal o sv. Gerardovi, ale tak, že v mnohých veciach nemožno mi súhlasiť s ním [1]). On — ako to obyčajne činí — predstavuje si Uhorsko za doby sv. Štefana ako Maďariu, naplnenú pohanskými Maďarmi, ktorí v tej dobe boli pokresťanení a uvedení do katolíckej cirkvi a to obradu latinského; zamlčuje živel slovanský a, zaznávajúc ho, myslí na Italianov i tam, kde by mal mať Slovanov. Píšuc o sv. Gerardovi, vzal si za základ väčšiu legendu o ňom, ktorá bola písaná až roku 1381, teda veľmi pozde; predsa však tvrdí, že bola písaná od spisovateľa sv. Gerardovi súvekého.

Nejdem brať pod kritiku ten jeho spis podrobne, ale obmedzím sa len na to, abych podal iný základ, na ktorý má byť stavaný pravý životopis sv. Gerarda.

---

[1]) Szent Gellért, csanádi püspök élete és munkái. Budapest, 1887.

Simon de Kéza musel mať pred sebou inú akúsi legendu, z ktorej však vypísal len toto: „Gerard teda, biskup čanádsky, v tých vzburách (r. 1047) bol v Pešti [2]), na vrchu s vozom prevrhnutý, skrze Uhrov mučedlníctvom korunovaný. Ktorý prv bol mníchom z opátstva rosacenskeho, ktoré je na území Aquileje." Karácsonyi odbavil Simona tým, že ten kláštor až pozdej je stal sa chýrečným [3]), Budínska kronika, ktorá doplňovala Simona, tiež vraví, že sv. Gerard bol mníchom z Rosacia, rodom z Venetov [4]).

Sv. Gerard, dľa veľkej legendy, narodil sa vo Venecii [5]); dľa budínskej kroniky a dejepisu Bonfinia bol rodom Venetin [6]). Či tamto, či len toto je pravda, Karácsonyi darmo ho má za Taliana; lebo i mesto Venetia i územie Venetorum je pôvodu slovanského [7]). Po-

---

[2]) Vlastne v Budíne, ktorý sa menoval Novou Pešťou. Slovenské Pohľady 1906, str. 45.

[3]) Kláštor ten musel jestvovať už dobre pred r. 1083; lebo v tomto roku Eppenstein Henrik, gróf Gorice, pozemok fár Hornej a Dolnej Idrie a z nej povstalej fary Vojsko atď. daroval kláštoru „Rosazzo super Tulminum". ktorý boli založili Eppensteinovci. Fr. Schumi: Archiv für Heimathkunde. Laibach, 1882. S. 166.

[4]) Monachus erat de Rosacio, natione Venetorum. Chron. Bud. ap. Podhraczky pag. 97.

[5]) Maďarskí dejepisci nazývajú to mesto Velencze, a tým zatemňujú jeho dejepis. Názov jeho je in plurali: Venetiae; lebo povstalo z viac ostrovkov venetských, tvoriac republiku. Prvým predstatom r. 697 stal sa Paulutius. Constantinus Porf. ap. Migne CXIII, 241 — cum notis.

[6]) Bonfinii Rerum Ungaricarum Decades. Hanoviae, 1906, pag. 196. Chron. Bud. l. c. majú „natione Venetus"; čo neznamená, že sa narodil v Benátkach (Venetiis), ale len to, že bol z národu Venetov.

[7]) Čo sa týka samého mesta, ačkoľvek pozdejšie Taliani sa v ňom rozhostili, dosaváď sú stopy živlu slovanského: ulica slovanská a kostol slovanský. Jana Kollára: Cestopis. V Praze, 1862. str. 111 atď.

Čo sa týka Venetska, t. j. územia rozprestreného okolo Adriatského mora, kde od pradoby bývali slovanskí Venetovia, abych nemusel byť príliš obšírnym, poukazujem len na to, že Jordanes (r. 552) počíta ich k Winidom, jako sa pred jeho dobou a i za jeho doby menovali Slovania. Slovenské Pohľady 1906, str. 717. Dodávám k tomu ešte len to, že o sv. Kolumbanovi vraví jeho životopisec (o. r. 610—612): Ei cogitatio in mentem ruit, ut Veneticorum, qui et Sclavi dicuntur, terminos adiret, coecasque mentes evangelica luce illustraret. Šafárik: Starožitnosti. V Praze, 1863. str. 337. Venetsko na západnej strane Adriatského mora siahalo až k Ravene, na východnej k rieke Natiso. Venetorum ager usque ad Ravenam pertingit. Procopius Caesariensis — Natiso, ponte de Schiavi prope S. Pietro de Schiavi. Mon. Germ. Hist. SS. Rerum Longobard. et Ital. Hanoviae, 1878. Cod. Gothanus V, 23. Keď Attila (424) ohrožoval Aquileju, patriarcha tamejší, opustiv ju, presťahoval sa na ostrovok adriatský a založil tam mesto Grad (Gradus, Grado), aby bol bezpečnejší. Netreba azda dokazovať, že to mesto Ve-

zdejšie kroniky svedčia, že bol z rodiny Zagredo: teda pochádzal zo slovanského mestečka Zagredo, ktorého názov má na sebe pečať slovanskú [8]); ačkoľvek potom v Benátkach (Venecii) prebývala.

Väčšia legenda píše, že bol mníchom benediktínskym v kláštore sv. Jura, založeného r. 982 vo Venecii. Simon de Keza a budínska kronika kladú jeho mníchstvo do Rosazza. Buď obstojí tamto alebo toto, isté je, že bol benediktínom glagolsko-slovanským; lebo bol veľkým ctiteľom sv. Hieronyma a nazýva ho *„našim"* [9]), čo pôvodcu slovanského sv. Písma a rímsko-glagolskej bohoslužby [10]).

Sv. Gerard len ako Slovan a ako glagolský benediktín bol schopný k cirkevnému účinkovaniu v Uhorsku, ktoré ešte neznalo Maďarov [11]), ale Slovanov [12]).

---

netov má koreň slovanský (hrad, grad, latinské castrum). Poneváč Veneti bývali pod Karnickými a Julskými alpami (horami), menovaní boli tiež Uhrami. Patricius episcopus Aemoniensis. Civitas ab Ungaris (an. 590) destructa. Sedes translata ad Citta Nuova. Mon. Germ. Hist. SS. RR. Longob. et. Ital. Cod. Gothanus pag. 107. n. 10. Fredegarius, ktorý písal r. 768, menuje Venetsko „marchia Winidorum". Potom písala sa i „marchia Hungariae". Slovenské Pohľady 1905, str. 630; 1906, str. 289, 601.

[8]) Sancti Gerardi Sagredo, patricii Veneti, ex monacho et abbate s. Georgii maioris Venetiarum O. S. B., episcopi Canadiensis primi ac Hungariae protomartyris apostoli vita. Venetiis, 1507. Sagredo je dosaváď vo Venetsku a uchu slovenskému znie ako Zagrad. Zagred a Zagrad práve tak premenené je, jako Zagreb a Zagrab. Rodina Sagredo vo Veneciach bola a je snáď dosaváď; roku 1490 spomína sa Mikuláš, r. 1743 patriarcha Alviso Zagreda. Karácsonyi: Sz. Gellért 260 l. Jana Kollára: Cestopis str. 119.

[9]) Náš najšľachetnejší, božský Hieronym, božský otec a učiteľ cirkvi po sv. Pavlovi Hieronym. Z tej úcty túžil po Jeruzaleme, aby tam hľadal nejaké pozostalé pamiatky po sv. Hieronymovi. Karácsonyi: Sz. Gellért 44, 194 l.

[10]) Slovenský Letopis 1881, str. 89—101. Ut ipse (Arnestus, archiepiscopus Pragensis) in nostra civitate Pragensi monasterium... ordinis sancti Benedicti instituere... institutis ibidem abbate et fratribus, qui .. divina officia in lingua slavonica, duntaxat ob reverentiam et memoriam gloriosissimi Confessoris beati Jeronymi Strydoniensis, Doctoris egregii et translatoris sacrae Scripturae de ebraica in latinam et slavonicam linguas... debeant futuris temporibus celebrare. Caroli IV. imperatoris instrumentum fundationis monasterii Slavorum in civitate Neopragensi de anno 1347. ap. Ginzel: Geschichte der Slavenapostel. Leitmeritz, 1857. C. Morum. pag. 94.

[11]) Slovenské Pohľady 1901, str. 543 až do r. 1903, str. 689, r. 1907, str. 485, články týkajúce sa záhadných otázok v dejepise Uhorska.

[12]) Quodsi adjeceris Ungariam in partem Slavoniae... quia nec habitu nec lingua discrepat. Helmoldi Chron. Slavorum cap. 1.

Po smrti sv. Metoda († 885) staly sa veľké premeny. Za jeho doby boli na oboch brehoch Dunaja rímski katolíci trojakého obradu: glagolského, kyrillského a latinského [13]; keď však Arpád so svojimi výbojnými Bulharmi, ktorí boli mahomedánmi (Turkami), opanoval Čierne Uhorsko (Potisie), Sriem a Pannoniu, mohamedánstvo obsiahlo nadvládu [14]), latinská bohoslužba zanikla, a zostala len glagolská a kyrillská bohoslužba. V tom sa stala premena, keď nástupci Arpáda, nasledujúc príklad poddunajských pokresťanených Bulharov, prijali kresťanstvo z Carihradu; lebo tým spôsobom východná kyrillská bohoslužba dostala nadvládu na oboch brehoch stredného Dunaja [15]). Tak stály veci pred sv. Štefanom.

Že by bol sv. Štefan podujal boj proti *pohanstvu* na oboch brehoch stredného Dunaja, to tvrdia len predsudkami predpojatí neznalci tehdajšieho dejepisu [16]). Gesa (Jesa, Jesaslav), otec sv. Štefana, nadkniežа pannonskej Moesie medzi Viedeňskou horou a Rábou [17]), bol ľahostajný k západnej (buď glagolskej alebo latinskej) cirkvi [18]), ale jeho syn Vác (Waic, Venceslav) pridal sa úplne k západnej rímskej cirkvi a k politike nemeckej, aby s pomocou Nemcov dosiahol korunu kráľovskú a založil rímsko-katolícku monarchiu [19]). Docielil oboje. Podrobil si najprv kniežatstvo pannonské

---

13) O pohrabe sv. Metoda cap 17. píše legenda pannonská: Discipuli eius.. officium ecclesiasticum latine, graece (kyrillice), slovenice (glagolice) instituerunt.

14) Slovenské Pohľady 1906, str. 717. 1907 str. 87, 228, 257, 343.

15) Carihradská cirkev bola v ľavodunajskom Uhorsku s biskupským sídlom vo Srieme (Báči) a v pravodunajskej Pannonii medzi Dravou a Rabou so sídlom v Ostrihome, rímska cirkev glagolská, pod Mojmírom II. (898) obnovená v pannonskej Moesii s biskupským sídlom v Rábe pod Sobotíuom.

16) Západníci, prísne berúc slová Ježiša Krista (Mat. 18, 17), pohanmi prezývali i tých kresťanov, ktorí nedržali s Rímom (teda šismatikov), ba i tých, hoci katolíkov, ktorí sa nepodrobili i politicky západnému cisárstvu. Podobne východníci sa chovali k západníkom. Západníci druhýkrát krstili východníkov, a východníci západníkov. I samé to sloveso „krstiť“ (baptizare, βαπτιζειν) neznamenalo vždycky máčanie do vody, alebo polievanie vodou, ale len obrátiť koho na vieru inú.

17) Slovenské Pohľady 1907, str. 259—263.

18) Hic Deo omnipotenti variisque deorum (?) incusionibus immolans, cum ab antistite suo ob hoc accusaretur, divitem se et ad haec facienda satis potentem affirmavit. Ditmar ap. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I. 313. On dal prístup do svojho nadkniežatstva i nemeckým latinským kňazom z Bavorska i basiliánskym a benediktínskym mníchom z Čiech, i Piligrinovi i sv. Vojtechovi.

19) Imperatoris autem praedicti (Ottonis) gratia et hortatu gener Henrici, ducis Bawariorum, Waic (Vác, Vence — slav. Stephanos), in regno suimet episcopales cathedras faciens coronam et benedictionem accepit. Bielowski: Mon. Pol. 1, 264. Ingruente namque bellorum tempestate, qua inter Theutonicos (cudzozemci) et Ungaros (domáci) sedicio maxima creverat. Dipl monasterii s. Martini.

a potom (1002) i kniežatstvo uhorské na ľavej strane stredného Dunaja [20].

Sv. Štefan bol múdry a opatrný politik. Ačkoľvek ležala mu na srdci západná christianitas [21]), hlavne na tom bol, aby učinil svoju monarchiu rímsko-katolíckou; nepostavil sa nepriateľsky proti slovanskej liturgii, ale starovercov chcel získať rímsko-katolíckej cirkvi uvádzaním glagolsko-slovanskej liturgie [22]). I v tom nasledoval múdru politiku. Ačkoľvek horlil za rozšírenie glagolskej bohoslužby, snášanlivý bol i k východnej bohoslužbe [23]). Len to ustanovil, aby biskupi rímsko-katolícki mali právo zakladať glagolské fary a kláštory v ktorejkoľvek východnej diecése [24]).

Z toho, čo som tu predoslal, poznať, aká úloha čakala na sv. Gerarda v Uhorsku.

---

[20]) Slovenské Pohľady 1907, str. 343—351.

[21]) Christianitas v tej dobe neznamenala kresťanstvo vôbec, ale politicko-hierarchickú organisáciu rímsko-katolíckej cirkvi v západnom cisárstve. Nemcom boli len tí christiani, ktorí náležali nielen k tej hierarchii, ale i k „sv. rímskej dŕžave" západného cisárstva, bár boli i spojení s pápežom bezprostredne. V tom smysle cisárski biskupi bavorskí roku 900 žalovali na obnovenú pod Mojmírom II. slovanskú hierarchiu medzi Rábou a Enžou: „Quando Christianitas illis (Slavis) coepit vilescere et insuper debitum tributum senioribus nostris regibus et principibus eorum solvere respuerunt." Dľa toho nemeckého systému chcel i sv. Štefan organisovať rímske katolíctvo ako štátne náboženstvo.

[22]) V Uhorsku to kresťanstvo, ktoré bolo spojené s Carihradom, nazývalo sa „starou vierou"; ktoré bolo potom spojené s Rímom, nazvané bolo „novou vierou". A quo (caesare Heraclio Servii) etiam baptizati fuere per presbyteros Roma (nova i. e Constantinopoli) accersitos et pietatis opera edocti, *antiqua fide* accepta. Const. Porf. ap. Migne CXIII, 291. Exemplo beatissimi regis Stephani, quem ad componendum *novae fidei* fundamentum in regno Hungariae providentia divina elegit. Chron. Bud. ap. Podhraczky, pag. 336.

[23]) Grave enim tibi est huius climatis tenere regnum, nisi imitator consuetudinis ante regnantium exstiteris regum. Quis Graecus regeret Latinos graecis moribus? aut quis Latinus Graecos regeret latinis moribus? Nullus. Id circo consuetudines sequere *meas*, ut inter *tuos* habearis praecipcipules, et inter *alienos* laudabilis. Monita s. Stephani ad s. Emericum VIII. Nech Karácsonyi, ktorý pod Latinmi rozumieva Talianov, rozsúdi, či má v tom pravdu. Latinus, christianus occidentalis. Lexicon manuale ap. Migne pag. 1266.

[24]) Concessa etiam mihi beati Petri Sedis sanctae auctoritate volo, ut ubicunque memorata Ecclesia (Nitriensis) haberet possesiones nunc vel in futurum, in provincia cuiuscunque episcopi vel Ecclesiae, cum dominio temporali habeat spirituale; quia etiam sic ordinaverunt sancti Reges (Štefan a Vladislav). Diplom Gesu II. n. 1158. Teda platilo: Cuius regio, illius religio. Slovenské Pohľady 1905, str. 739.

Väčšia legenda vypráva, že sa dal na cestu po dalmatskom brehu Adriatského mora, majúc úmysel dostať sa do sv. Zeme, kde sv. Hieronym († 421) kedysi literárne pracoval, aby snáď ešte niečo z jeho pozostalých spisov tam vypátral. Na lodiach venetských dostal sa do Aquileja-Gradu [25]), odtiaľ do Parenza, Poly a na ostrov sv. Ondreja; potom však nastala bóra [26]), ktorá ho prinútila vystúpiť na breh. Tam v jednom, bez pochyby glagolskom kláštore [27]),

[25]) Na jednej starobylej mappe našli učenci mesto „Angulus“ medzi Pannoniou a Krajnou, ale nevedeli to meno vysvetliť. Slovenci dosaváď Aquileji dávajú meno Voglej (Vogel, uhol, sark, angulus). Bez pochyby zmena stala sa takto: Voglej, Anguleja, Aquileja. — Grado, Gradus povstal takto. Keď aquilejský patriarcha Paulus (o. r. 555) zo strachu pred Longobardy utiekol z Aquileje na ostrov adriatský do Gradu (grad, hrad). Paulus diaconus lib. 2. cap. 224. Const. Porf. ap. Migne CXIII, 240. Paulinus ap. Migne XCIX, 19. Tak povstaly dva aquilejské patriarcháty: starý a nový (Gradský). Paulinus ap. Migne pag. 619. Následkom toho je nesnadno rozoznať v dejepisných prameňoch, o ktorej Aquileji je reč, nenie-li určite označeno. Na pr. roku 819 patriarcha voglejský bol na strane Ľudovíta vo vojne proti Nemcom. Sitzungsberichte der Academie. Wien VIII. pag. 125. Dobner: Annales II. 471—473. Slovenské Pohľady 1906. str. 602. De vestro patriarchatu Gradensi s. Hermachorae (Hermagorae). Schumi: Urkunden- und Regestenbuch. Laibach. 1882. pag. 5. ad an. 933. pag. 9. ad an. 960. Gradský patriarchát r. 1451 prestal byť, a r. 1751 povstaly z neho patriarchát vo Venecii a arcibiskupstvo v Gorici.

[26]) Bora, búra, prudký víchor na mori. Kde má náš severo-slovenský jazyk *u* (bude), tam má juho-slovenský jazyk *o* (bode).

[27]) Pod aquilejský patriarchát patrily nielen Horvatsko, Dalmácia a Krajna, ale i Pannonia sclavinia medzi Drávou a Rábou, kde už pred sv. Metodom bola glagolská liturgia. Až cisár Karol Veľký (r. 811) odňal aquilejskému patriarchovi Pannoniu, ponechajúc mu zeme na pravej strane Drávy. Že na tomto území patriarchátu aquilejského bola a čiastočne i je glagolská liturgia, sú početné toho dôkazy. Innocent IV. r. 1248 písal biskupovi seňskému: Porrecta nobis petitio tua continebat, quod in Slavonia est litera specialis, quam . . . clerici se habere a b. Hieronyme asserentes, eam observant in divinis officiis. . . Nos attendentes, quod *sermo rei*, et *non res sermoni* subjecta, licentiam tibi in illis duntaxat partibus, ubi de consuetudine observantur praemissa. . . concedimus. Ginzel B. Monumenta pag. 92. K Senji náležala i Hodruša a Korbava. Sacerdotes Liburniae. . . adhuc ignari sunt romanae linguae; sacrificia patrio sermone, nempe Sclavorum, procurant. Quorum literis in publicis monumentis summos Noricorum principes (sicuti Viennae Austriae in templo s. Stephani, cuius conspicere in promptu existit) usos esse reperio. Aventinus (o. r. 1512) lib. IV. c. 14. n. 17. Alexander II. papa. . . Petro venerabili archiepiscopo Diocliensis atque Antibariensis Ecclesiae . . decernimus, ut. . . Diocliensem . . . Antibarensem . . . Eiaterensem. . . Palechiensem. . . Suatinensem. . . Scodriensem . . . Dinnastinensem. . . Polatinensem. . . Serbiensem. . . Boloniensem. . Tiburiensem ecclesiam

hľadal pohostinstvo a našiel ho. Sišiel sa tam s Razinom, opátom kláštora sv. Martina [28]). Buď tak alebo inak, to je isté, že bol opátom glagolského kláštora v Uhorsku, ako to i jeho kláštorské meno slovanské, Razina [29]), dosvedčuje. Plynul deň za dňom, týždeň za týždňom a bóra neprestávala, tak že nútený bol sv. Gerard dlhšie pobyť v tom kláštore s Razinom. Tento ho odhováral od zamýšľanej cesty do sv. Zeme a radil mu, aby radšej šiel do Uhorska obracať nevercov (t. j. starovercov) na rímsko-katolícku vieru [30]). Keď konečne bóra utichla, oba sadli opäť na loď, na ktorej sa preplavili do Zadra. Odtiaľ sv. Gerard po suchu cestoval a prišiel do Pečuchova (Pätikostolov), kde bol biskupom Maurus; predtým benedíktin (glagolského) kláštora sv. Martina na pannonskom vrchu, a po roku 1008 biskup pečuchovský. Maurus prijal ho s radosťou. Priam toho času prišiel ta navštíviť Maura Anastas, opát varadínsky [31]). Do reči

cum suis pertinentiis, monasteria quoque, tam Latinorum, quam Graecorum sive *Sclavorum* cures, ut scias et haec omnia *unam* Ecclesiam esse. Migne CXLVI, 1323 ad an. 1067. Innocentius... episcopo Vegliensi... Abbas et Conventus monasterii s. Nicolai de Muscla ordinis s. Benedicti... supplicarunt, ut cum ipsi Sclavi existunt et slavicas litteras habeant, discere latinas litteras non possunt, eis. ut in litteris slavicis *secundum ritum Ecclesiae Romanae* divina officia valeant celebrare, prout iidem et *praedecessores* sui facere consueverunt, licentiam concedere curaremus... Perusii VII. Kal. Febr. 1250. Theiner: Monumenta Slavorum merid. I, 79. Verzeichnisz der glagol. Kirchengemeinden in den Dioecesen Veglia, Zara, Spalato und Sebenico. Ginzel: Anhang III.

[28]) Karácsonyi pokladá ho za opáta kláštora sv. Martina na pannonskom vrchu. Možno, ale ho medzi tamnými opátmi nenachádzam. A pannonhalmi sz. Benedek rend Névtára 1880-ik évre. Mne sa zdá byť pravdepodobnejším, že bol opátom „monasterii ferrei"; aspoň mesto Eisenstadt, kde asi založený bol kláštor za doby Gesu, otca sv. Štefana, menuje sa Szt. Márton, Sv. Martin. Slovenské Pohľady 1907, str. 263.

[29]) Karácsonyi odvodzuje meno jeho od topografického mena Razina (snáď de eadem?). Tak-li, nebolo treba hľadať ho inde, keď nachádzame také i v Uhorsku, a síce „minor" a „magna" i comitatu Salad. Fejér: Cod. dipl. IV. 2, 31. ad an. 1248. Myslím však, že Razina bolo nie jeho priezvisko, ale krstné alebo kláštorské, podobné menu Radim (Radin, Radzin, Razin) čili Gaudentius; jako sa menoval jeden z bratov sv. Vojtecha. — Razina zaváňa koncovkou slovanskou, jako Lubina, Pružina, rodina, hodina, slanina a p.

[30]) Srov. poznámku 22, 23.

[31]) Isté je, že tu legendár nemyslel na Nagy Várad, Magno-Varadinum. Slovenské Pohľady 1902, str. 441. Karácsonyi sa domnieva, že tu legendár myslel na Pécs-Várad. Bez pochyby mal na mysli sv. Štefanovi podvržený a do nemotornej listiny kláštora pécs-varadínskeho strčený diplom — vraj — r. 1015. Karácsonyimu je hodnoverný; asi preto sa tak dlho zaľúbil, že sú v ňom i maďarské mená topografické. Nuž, kdeže sa našli Maďari v Pannonii slovanskej (Slovenské Pohľady 1906, str. 718), a to pred rokom korunovania sv. Štefana (Circum-

medzi nimi prišel i sv. Gerard; na tom sa shodli, že s ním zajdú ku kráľovi sv. Štefanovi.

Sv. Gerard bol hosťom biskupa Maura od sviatku Nalezenia sv. Kríža (3. mája), a vo sviatok sv. Petra a Pavla (29. júna) mal kázeň k veriacemu ľudu [32]). Pri tej slávnosti prítomný bol i opát Anastas. Tento ho pozval k sebe za kazateľa na deň sv. Benedikta (21. marca). Pri slávnosti bol prítomný i biskup Maurus a veľmi pochválil jeho kázeň, ktorú mal k ľudu [33]). Tam na tom sa ustálili, že ho zavezú do (stolného) Belehradu na sviatok Nanebevzatia bl. P. Márie (15. aug.), — to na deň, v ktorý sv. Štefan prichádza do Belehradu. Prijdúc ta, predstavili ho sv. kráľovi Štefanovi. I tento ho prehováral, aby vypustil zo svojej mysle putovanie do Jeruzalema a radšej zostal v Uhorsku, kde by výrečnosťou svojou obracal

---

scriptio nostre donationis ante nostram coronationem fuit assignata)? Nejdem sa rozpisovať o tom fabrikáte z r. 1158, ale činím naň len nasledujúce poznamenania:

a) Monasterium sancta Dei Genitricis Marie et Sancti Benedicti ad radicem Montis ferrei diligenter construximus. Taký dočasný kláštor pre Astrika (Anastasa, Radlu) a jeho bratov z Čiech prišlých založený bol už za doby Gesu, otca to sv. Štefana (Slovenské Pohľady 1907, str. 263), a to nie dakde v Pécs-Várade, ale v Železnej župe.

b) Abbas generali tantum et solemni duntaxat synodo Strigoniensis archiepiscopi inter esse teneatur. Za doby sv. Štefana ešte nebolo rímsko-katolíckeho arcibiskupa ostrihomského; prvý rímsko-katolícky Anastas (Astrik, Radla) písaný bol r. 1007 a 1012 archiepiscopus Ungarorum. Slovenské Pohľady 1906, str. 162.

c) Hanc paginam... in die consecrationis dicti monasterii per ministerium domini Astrici, Colocensis archiepiscopi et primi abbatis praescripti monasterii... confirmavimus. Kdeže sa vzal arcibiskup kaločský za doby sv. Štefana? Až r. 1135 bol Simom, arcibiskup kaločský. Astrik (Anastas, Radla) bol opátom kláštora sv. Martina na vrchu pannonskom a arcibiskupom Uhrov vôbec, nie arcibiskupom kaločským.

d) XVII° anno a fundatione monasterium iam dictum est consecratum anno ab incarnatione Domini M°XV°. Posvätený bol r. (1015 — 27=) 998, stavaný bol teda r. 997, buď pod Gesom († 25. Apr. 997) alebo pod jeho nástupcom, sv. Štefanom. Neobstojí ani jedno ani druhé. Až keď sv. Štefan porazil Cár-Vladislava, strýca svojho, s pomocou Nemcov, opanoval jeho údelné kniežatstvo v Pannon-Slavinii (Slovenské Pohľady 1907, str. 343), bol by mohol založiť ten kláštor pécs-varadínsky. Kláštor Montisferrei neležal pri Pečuchove (Pécs), ale v Železnej župe, a bol založený pod Gesom pre Anastasa (Astrika, Radlu) a bratov jeho prišlých z Čiech (Slovenské Pohľady 1907, str. 263).

[32]) V jakom jazyku kázal ľudu? V maďarskom? Kdeže sa už vtedy vzali Maďari (Pečenci a Kumáni) v pannonskej Slavinii? V italskom? Ktože by ho bol rozumel v tej pannonskej Slavinii? Hlásal slovo Božie jazykom juhoslovenským, ktorý bol v jeho otčine na brehoch východných mora Adriatského.

[33]) Srov. predchádzajúcu poznámku.

nevercov (t. j starovercov) na vieru rímsko-katolícku. Dodal k tomu i to, že ho vymenúva za biskupa marošhradského. Od toho času — vraj — nazývali ho „vyvoleným biskupom marošhradským".

Keď nastal sviatok Nanebevzatia bl. P. Márie, sv. Gerard, vzav k sebe Konráda, prepošta belehradského, za tlmača, mal kázeň k ľudu s takým výsledkom, že i kráľ i ľud obdivovali jeho reč [34]).

Po slávnosti kráľ podržal sv. Gerarda u seba a v paláci, ktorý bol vedľa jeho kráľovského paláca, dal mu byt a stravu, a ustanovil ho za učiteľa svojmu synovi Imrichovi na dlhší čas [35]).

Karácsonyi kladie príchod sv. Gerarda do Pečuchova do r. 1015; čo sa mi nezdá byť pravdepodobným. Jako pôvodca väčšej legendy, tak i on pomýlený bol padelaným diplomom sv. Štefana (?), vloženým do nemotornej listiny kláštora v Pécs-Várade. Anastas, ktorého väčšia legenda nazýva opátom varadínskym, bol opátom kláštora na Železnom vrchu v Železnej župe, kde už Wolfger založil kláštor na vrchu Güssing (o. r. 996) za doby Gesu, otca sv. Štefana [36]).

Ak je pravda, že sv. Štefan vymenoval sv. Gerarda za biskupa marošhradského, musel mať na mysli už vojnu proti Achtumovi, ktorá vypukla až o. r. 1029.

Karácsonyi pokladá Achtuma za pohlavára maďarského, ktorý nebol poslušný sv. Štefanovi a nielen že chcel podržať svoju samostatnosť, ale i rozšíriť svoje územie, čili svoje kniežatstvo... Ja tú jeho mienku nepodpisujem a toho príčiny udám v nasledujúcom.

Nestor, najstarší dejepisec slovanský († 1116), píše, že Arpádovi Bulhari a Kozari, ktorých preto, že sa osadili v Čiernom Uhorsku, anticipando nazýva Čiernymi Ugrami, vrútivšie sa do Čierneho Uhorska (Potisia), zahnali odtiaľ Vlachov, ktorí tam boli panovali nad Slovanmi, s týmito však sa sdružili. Dosvedčuje to i cisár Konstantín, keď r. 949 píše, že Turcae (mahomedánski Bulhari a Kozari) bývajú na území, kde sú rieky: Timeses, Tutes, Moreses, Crisus a Titza [37]): teda na Potisí, čili v Čiernom Uhorsku, a nie nad Marošou a v Transilvanii. Na tom území za doby sv. Štefana panoval Achtum nad praobyvateľmi Valachmi, potomkami Gallov (Keltov), ktorí v stredoveku, ba ešte i za doby sv. Štefana, známi boli pod menom Gepidov [38]); až moderná doba dala im meno Rumunov.

Majúc toto v pamäti, porozumieme kronikám a legendám o Achtumovi.

Anonymus Belae regis notarius (1290), na jehož nejapné iné výmysly nebudeme hľadeť, píše: „Zem, ktorá je od rieky

---

[34]) Že ten tlmač bol zbytočný, poznať i z toho, že i legenda nič nehovorí a tom, že by bol tú jeho kázeň opätoval v preklade.

[35]) Legendy o sv. Štefanovi neznajú ničoho o tom.

[36]) Vidz poznámku 31.

[37]) Constantinus Porf. ap. Migne CXIII, 323.

[38]) Slovenské Pohľady 1906, str. 421.

Maroš až k hradu Urscia (Oršova), už predtým opanoval jakýsi vojvoda Glad, vyšlý z hradu Bundin (Vidin); z jehož potomstva narodil sa Ohtum (Ochtum, Achtum), quem postea... tempore sancti regis Stephani, Sunad.. in castro suo juxta Morisium interfecit“ (cap. 11). Mal teda Achtum pod svojou vládou časť Uhorska nad Marošou a Zahorsko (Trans-Silvania), ktorého boli Valasi a Slovania (Blasii et Sclavi) obyvateľmi (cap. 25).

Čo potom ten konfúsny Anonymus (cap. 44) píše, v tom je anachronismus. Bojovanie Achtuma proti sv. Štefanovi strká za golier svojmu vymyslenému Gladovi. Zuardu, Kadusa a Boyta — vraj — loďmo pri Kenezna (Kaniža v Báčke) prekročili Tisu a položili sa táborom pri rieke Seztureg (?), a podrobili si všetkých obyvateľov medzi riekami Marošou a Temešom. Keď chceli prepraviť sa prez Temeš, prišiel proti nim Glad (Achtum), majúc na pomoc Kumánov, Bulharov a Valachov [39]), aby prekazil im priechod; ale Uhri rozdvojili svoje vojsko, aby jedna polovica napadla ho zpredu, druhá odzadu; porazili Glada tak, že ledva spasil sa útekom. Potom Zuardu, Kadusa a Boyta tiahli k hranici bulharskej a položili sa táborom pri rieke Ponucea [40]), Glad však zdržoval sa na hrade Kenee [41]); ale keď Glad videl, jako ho obliehajú, vypravil k nim vyslancov a poddal sa im. Konečne Zuard, Kadusa a Boyta tiahli k hradu Ursoua (Oršova) a zmocnili sa ho.

Túto Anonymovu rozprávku použil pôvodca väčšej legendy sv. Gerarda a napravil i rozšíril ju dľa známosti svojho veku [42]). Bol — vraj — v Marošhrade knieža, menom Achtum, ktorý bol v Budíne [43]), dľa obradu gréckeho (kyrillského) pokrstený, mal však sedem manželiek [44]), a znepokojoval kráľa sv. Štefana tým, že postavil strážnikov, ktorí brali clo od tých, ktorí sv. Štefanovi po Maroši až po Tisu dovážali soľ [45]). Stál pod vládou cisára východného a v Marošhrade založil kláštor sv. Jána Krstiteľa, ustanoviac v ňom opáta

[39]) Možno, že Glad (Achtum) mal pod zástavou Bulharov a Valachov: ale kde sa vzali už vtedy Kumáni?

[40]) Ponucea, Panócza, Bonyavica. Podhraczky: Névtelen, str. 218.

[41]) Castrum Kewe. Ib. pag. 218, 219.

[42]) Väčšia legenda písaná je r. 1381. Darmo Karácsonyi rozumkuje, že posledná časť legendy je pozdejší dodatok. Akokoľvek použil pôvodca tejto legendy rozličné legendy, menovite obrázkovú kroniku r. 1358, celá jeho legenda uvažovaná musí byť dľa jeho veku.

[43]) Vidin, Budín. Fejér: Cod. dipl. IV. 1, 344. an. 1244.

[44]) Legendár, aby ho čitateľom zošklivil, pripisuje mu 7 manželiek; lebo Achtum i dľa učenia východnej cirkvi smel mať len jednu pravú manželku. Mal-li viac žien, tieto boly jeho súložnice, ako mal i cisár Karol Veľký. Opera Caroli Magni ap. Migne XCVII, 57.

Že by bol len sám dľa obradu východnej cirkvi pokrstený vo Vidine, to neberiem od slova do slova, ale len v tom smysle, že on i jeho poddaný ľud patril k carihradskému patriarchátu, k východnej cirkvi. O pokresťanenie Valachov staral sa už sv. Ján Zlatoustý, stav sa r. 398 patriarchom carihradským. Slovenské Pohľady 1906, str. 425.

s bratmi gréckeho obradu [46]). Jemu podriadená bola zem od rieky Keres (Chrisus, Kőrös) až k zahorským (Ultrasilvanas) končinám, k Budínu (Vidinu) a Zerenu [47]), vojskom prevyšujúc a znevažujúc kráľa Štefana. Mal tiež výborného vojevodcu, menom Chanadin. Tento zažalovaný bol u Achtuma z jakejsi veľkej viny, pre ktorú chcel ho Achtum zbaviť života. Aby tomu vyhnul, uskočil ku kráľovi Štefanovi. Tento, obrátiv ho ku Kristu [48]), pokrstil ho [49]). Aby sa presvedčil o jeho vernosti, vyzvedal sa od neho na príčinu jeho úskoku a na úmysly Achtuma. Keď sv. Štefan zvolal k svojim, aby sa pripravili k boju proti Achtumovi nepriateľovi a opanovali jeho kráľovstvo [50]), Chanadin to uslyšal s radosťou. Bolo to znamením jeho vernosti. Potom zvolal kráľ Štefan k svojim, aby vyvolili si vojevodcu. Vyvolili Chanadina, a tento vravel: „Novým kresťanom som, znovu som pokrstený, nový boj chcem podujať" [51]). Dali sa na pochod, prekročili Tisu a srazili sa s Achtumom, ale Chanadin po-

---

[45]) Solovary zagorské (transsilvanské) spomínajú sa už r. 892. Dobner: Annales III, 207. Píč: Der nationale Kampf. Leipzig 1882, pag. 59.

[46]) Z toho nenasleduje, že v kniežatstve Achtuma bol len jeden kláštor grécky; mohlo ich byť i viac, už predtým od jeho predchodcov založených. Legendár menuje len kláštor marošbradský, poneváč okolo neho sa točia deje, ktoré opisuje.

[47]) Zeren, Severin, Szörény, pod Oršovou na pravom brehu Dunaja. Predtým bolo tam sídlo uhorskej stolice, teraz náleží do Valachie. Meno povstalo z rímskeho Turris Severini (Turn Severin).

[48]) To jest obrátil ho ako staroverca na novú rímsko katolícku vieru. Slovenské Pohľady 1907, str. 583. Ešte dosavád katolíkovi maďarskému je pravoslávny Srb „pogány Rácz". Pápež Ján VIII. napomínal Bulharov poddunajských, aby odstúpili od Carihradu a navrátili sa k unii s Rímom, lebo ináč „vos tamquam ethnios et publicanos habebimus... Si ab his, quos excommunicatos habebamus, sacramenta quaecunque suscipitis, constat, quia idololatriam... deliquisse videmini. Apud Migne LIV, 567, 959.

[49]) Pravda, že učenie cirkvi je, že *platný* krst nesmie sa opätovať; však ale tú platnosť všelijak si vysvetľovali jak na Východe, tak na Západe. Latinos, in nomine sanctae Trinitatis baptizatos, rebaptizabant. Sigebertus Gembl. ap. Migne CLVI, 581. O cisárovi Ludvikovi sa číta, že i dvadsiatykrát dal krstiť vyslancov normannských. Opera Caroli Magni ap. Migne XCVII, 1409. Srov. moje Dejiny počiatkov Uhorska str. 128.

[50]) Mal teda svoje samostatné kráľovstvo, ale nie nejaké údelné kniežatstvo uhorské.

[51]) Novus Christianus sum, noviter baptizatus. Sú to slová do cela jasné, že sa stal kresťanom, t. j. katolíkom, znovu, t. j. druhýkrát krsteným. Nenie v tom ani ten smysel: „a keresztyének közt új keresztyén vagyok, ujonnon kareszteltetve" (Szabó Károly: Emlékiratok 64. l.), ani ten smysel: „Nem régen keresztelt, új keresztény vagyok" (Karácsonyi: Sz. Gellért 92. l.). Nebol on *pogány*, ale *óhitű keresztény*.

razený dal sa na útek; ukryl sa v krovinách Kwkyner a Zewreg [52]) a v celej Kanyži [53]), až po Tisu; Chanadin však položil sa táborom pri jednom vrchu, ktorému *potom* dal meno Orozlanus [54]). Achtumovo leženie bolo na poli, menom Nagenz [55]). Chanadin, majúc bezosnú noc, modlil sa k sv. Jurajovi mučeníkovi, aby mu u Pána Boha vyprosil pomoc, a učinil sľub, že, keď zvíťazí, založí kláštor (Orozlan?) na tom mieste, kde sa bol modlil. Tak zaspal, a zdalo sa mu, že u nôh vidí *lva*, ktorý vravel k nemu: „Človeče, čo spíš? Vstaň, zatrúb, pohni sa do boja, a zvíťazíš nad nepriateľom!“ Vstal, sdelil svoj sen shromaždenému vojsku a dal sa na pochod [56]). Prekvapené vojsko Achtumovo dalo sa na útek, on ale bol od Chanadinových vojakov zabitý. Hlavu jeho zaniesli ku kráľovi Štefanovi, mŕtvoly kresťanských (t. j. rímsko-katolíckych) ale zaviezli do Marošvaru, kde ich pohrobili v gréckom cintoríne sv. Jána Krstiteľa; lebo iného kláštora (s rímsko-katolíckym cintorínom) nebolo. Tamných kláštorníkov, ktorým slúžila tretina obyvateľstva, Chanadin nezahnal, ale ponechal ich tam. Prekročivšie Tisu, prišli ku kráľovi Štefanovi, ktorý učinil Chanadina hlavou kráľovského paláca a Achtumovho paláca, a pravil: „Od tohoto dňa mesto to nebude sa menovať Morisenským hradom, ale Chanádskym; budeš županom tejto provincie a ju dľa svojho mena nazývať budeš chanadinskou.“

(Dokončenie.)

---

52) In vepribus Kwkyner et Zewreg. V diplome Belu IV. z r. 1256 stojí Kukener, alio nomine Wofay lese. — Zewreg, Szöreg v Torontálskej župe. Szabó Károly. Korabinský kladie Söreg, Syrek do Banátu, pag. 717.

53) T. j. v okolí Kanyže. V diplome kráľa Belu IV. z r. 1256 stojí: „monasterium Kenyza cum villis ad se pertinentibus“.

54) Orozlanus, posessio cum monasterio ap. Wenzel: Cod. arpad. continuatus VII, 431, an. 1256. Dedina v Torontálskej župe.

55) Nagens, asi Nagews. Szabó Károly sa domnieva, že je to Nagy Ősz a Kis Ősz v Torontálskej župe. Snáď na ten Ősz poťahuje sa Ewzpatak (Fejér: Cod. dipl. IV. 2, 361 an. 1255), alebo Ewsy, posessio iuxta Crisium (Wenzel: Cod. dipl. arpad contin. XII, 423 an. 1284).

56) Možno, že to nočné videnie lva (v mongolčine *arslan*) vysníval sám legendár, chtiac objasniť Orozlanus (u Wiona: Arasinus, snáď Aradinus).

Z básní Branka Radičevića.

Preložila *Ľudmila Podjavorinská.*

Rany.

I.

Pradie matka niti tenké
a syn malý zasa
sedí pri nej v košelienke
a s vtáčaťom hrá sa.

»Hľaď, mamička, krýdlo, vera
pekné — pestrý chvost,
ako si ho rozostiera —
krásny na radosť!«

Rečie dieťa, pusti vtáka,
utečie mu hneď on z rúčky,
mačka skočí, neboráka
škrtí, lapnúc po ľahúčky.

»Jaj, mamička!« skriklo v dese,
»jaj, vtáčka mi škrtí tamo —
nedaj, nech ho neodnesie,
jaj, nedopusť! nedaj, mamo!«

No, hľa, leží, neboráčik...
V ňom ni stopy už života...
„Ach, môj vtáčik! ach, môj vtáčik!
oj, sirota, oj, sirota!«

Dieťa smutné zakopáva
vtáčka svojho pod zem — ale,
s ním i všetky zahrabáva
svoje za ním veľké žiale.

II.

Striedajú sa dni za dňami,
sviatok za sviatkom je v behu,
mesiace za mesiacami,
a rok s rokom na úbehu.

Rokami sa zabrnely
fúzky decka nad ústami,
slabé svaly zosilnely,
zmužnel v sile ramenami.

Oj, či pekne vzrástol! V čare
ako by bol vzkličil v boru,
i vílu si bielej tváre,
dievča našiel, šumnú stvoru.

Objíma si ju on, mladý:
»Milá moja, slnko s neba« —
stíska si ju, rúčky hladí,
»blaženo mi vedľa teba!«

Ale padlo do nemoci
dievča jeho zlaté, krásne,
proti smrti nieto moci:
zapadlo mu slnko jasné.

Trhá neborák si vlasy,
hruď si svoju stíska v smútku,
vietor vzdychy nosí zasi —
div, nešalie od zármutku.

III.

Zase deň sa za dňom honí,
rok za rokom letí vratko;
zbelely mu vlasy čierne,
vrásky brázdia líce hladkô.

Ale predsa preveselo
hľadí jeho pekné oko,
predsa nosí jasné čelo
ani mladík on vysoko.

Veď krásneho má on syna,
radostný si naňho hľadí
a na rozkoše spomína,
na všetky, čo zažil z mladi...

Ale keď raz svitlo k ránu,
studeného našiel syna...
»Nuž či ešte túto ranu
hrozná smrť mi v srdce vtína?!«

Žiaľ mu srdce skľúčil veľký,
vyhasol jas jeho oka,
hlavu nosí nízko celky,
zranen duše do hlboka.

Tú bolesť už nepreniesol,
preboleť ju nemal sily:
so sebou si ju odniesol
do studenej do mohyly.

Umreť musím...

Žlkne listie, žlkne na konári,
zažlknuté padá k zemi spiacej —
zeleného neuvidím viacej
ja už z jari...!
Hlava padá, líce potemnelo,
oka žiaru vyssala mi muka,
klesá noha, vysilené telo
a trasie sa od slabosti ruka —
čas už píli, bych šiel do mohyly.

S Bohom život, s Bohom sen môj skvelý —
s Bohom zora, s Bohom deň môj biely,
s Bohom svet môj! kedys' bols' mi rajom...
už ja k iným poberám sa krajom.
Čo bych ťa i neľúbil tak vrúce,
preds' bych hľadel na slniečko skvúce,
chcel bych slúchať vichricu, hlas hromu,
slávika spev — a diviť sa tomu,
obdivovať rieku, prameň v taji —
môjho žitia prúd je na okraji.

Oj, pieseňky, moje vy siroty,
deti mojich mladých liet! Z výsoty
bol bych dúhu s neba strhol, abych
vás ozdobil i hviezd trblietavých,
bych ožiaril vás slnka lúčami ..

Bola dúha — ale sa ztratila,
žiarily i hviezdy — dožiarily,
i slniečko hrialo, hrialo dosti —
padlo i to s neba vysokosti!
Všetko zmizlo, čo som chystal ja vám...
Siroty vás v plienkach zanechávam.

Pri víne.

Vody tomu...

Vody tomu a nie vína,
Kto sa bojí, keď ho žena preklína!
Kto sa ľaká, ako žaba z močiara,
Nech sa v hlúpej, planej vode zamára!

Vína mne sem aj dva sudy!
Čo mi milú: vôľu zlatú zobudí.
Mlsným srdciam nechám svodné ja ženy —
Vybozkávam pohár vínom spenený.

Mne sa duša...

Čo ťa, vtáčku, vo vŕbovom vo prúti
Preneverná najmilejšia kormúti?
Bude ti tvoj život horký, ako blen,
Kým si koľvek nezaľúbiš vínny kmeň.

Var' mňa deva milovaním objíme?
Jej zrak žmúri, ako slnce pri zime.
Mne sa duša vtedy láskou rozhára,
Keď sa do mňa ronia slzy z pohára!

Krčmáročka...

Krčmáročka, krčah vína,
Keď je skúpa na pozdravy dievčina!
Nebude nám vera nemo, vera nie:
Krčahami zahlušíme mlčanie!

Sedem hromov mu v pečeni!
Vína nech nám celá hať sa rozpení!
Keď už stydnú devám srdcia, nedbáme:
Najdeme si iskier, ohňa vo čbáne.

Bolo by tma...

Bolo by tma proti noci,
Keby nám ten krčah nebol v pomoci.
Ale že sa iskrí víno vo čbáne,
Aj v tej noci znamenite kukáme.

Krásno dievča na rozkveti
Údol srdca láskou vzňatou osvieti.
Ale keď si uhneme tak z reziny,
Viac to žiari, ako štyri dievčiny!

Ta sa rezko...

Ta sa rezko k bočke vína!
Iba nápoj čo ten život pohýna.
Pri víne si vôľu vezmeš za ženu
A jej bozky do skoku ťa poženú.

Keby nebo vidieť chcelo,
Ako je pri víne srdciam veselo!
Nikdy by viac nepršal dážď vodavý,
Ale víno cedily by mrákavy.

Sem to drevo...

Sem to drevo, to veselô!
Sem to víno, v krpoši čo vzkypelo!
Jará chasa k slobode sa prerazí, —
Kyslá mládež vezme zkazu v reťazi.

Len tej vôle do života,
Lebo bysťu ľahne na nás pustota!
Pri slniečku jarnom skvitá dolina,
Pri jaseni ošarpaná usína.

Hájomil.

Pes a koza.

(Bájka.)

Ovčiarsky pes, menom Cmar,
nemal síce múdru tvár,
ani neznal ihrave
pri salaši na tráve
na zadné sa nohy stavať
a prednými pokyvkávať,
ako z jeho rodiny
mopsli, pinčle a iní,
ktorí preto to robili,
by sa pánom zaľúbili;
ale Cmar bol hodný pes,
páru nemal, nemá dnes,
lebo baču mal on rád,

ovečky znal zaháňať,
odporovať vlkovi
bol tiež on vždy hotový.
Na salaši od malička
vyrastala tiež kozička,
ktorá Cmarka rada mala
a s ním často sa ihrala.
Raz tiež tak okolo skaly
oba sem-tam sa motaly,
i na skalu huply spolu,
skočily zas pekne dolu;
lež náhodou, neviem ani
ako, ale v rozihraní
búšila ho koza v hlavu,
a pes kopŕc! medzi trávu.
Nebola to rana ťažká,
ale pre psa ver' urážka
bola veľká... Akoby nie?
Čo povedia na dedine,
keď psa koza mohla nabiť
a on bál sa to odplatiť?
Cmarko v tráve už neleží.
Skočí. — Srsť sa mu naježí.
Kozu sekne v kožu tela,
že hneď z rany krv vyvrela.
Koza zmäkne bôľnym hlasom,
mäka žiaľne, — ale razom
všetku silu si posbiera
a k bačovi sa poberá.
A pes so svisnutým chvostom
hľadí nemo, — a v ľútostnom
pocite za kozou kráča,
ako sily jeho stačia.
Bača práve v túto dobu
oddychoval, a žalobu
vypočúval, čo mu milá
koza v plači predložila.
Potom rieknul: »Vidíš, vidíš,
či sa mäkať nezastydíš?
Nebola si vtedy taká,
vlkovi keď z pažeráka
vytrhnul ťa Cmarko chtivý,
tak že ostal ledva živý.
Vtedy, moja drahá koza,
dodriapaná tvoja koža
bola cele, a ty, milá,
tak si veľmi nežialila!«
»»Vtedy — riekla — som trpela

od vlka, jak nepriateľa,
od priateľa ale, ver mi,
trpeť museť bolí veľmi!««

* * *

Národe môj, uč sa, uč sa z toho!
Vodcovia, ach, tvojí trpia mnoho!
Bôľ to: keď ich nepriateľ sužuje;
väčší: keď ich vlastný rod križuje!!

Voľne dľa Castelliho:
Gregor Uram-Podtatranský.

Jeruzalem.

Dragoman razom zastavil koňa, potom zmeraveno vystrel ruku proti juho-východu.

— El Kudš, — hovoril.

Arabi neznajú Jeruzalema. Mesto, z ktorého Mohamed vyšiel na svoju legendárnu, nebeskú púť, volá sa El Kudš. Divné!

Široko otvorenými očami skúmal som horizont. Hľadal som zlatisté kupoly, palmové lesíky, ružové záhrady. Hľadal som všetko to, čo som myslel najsť na mieste Jeruzalema, odkedy len idealisovať viem. Avšak nevidel som nič iné, ako sivé skálie.

— Kde je El Kudš? — spýtal som sa konečne netrpelivo.

Dragoman znova vystrel ruku.

— Nevidíš, pane, tam tú vežu... áno, tam... teraz ju čisto vídať, práve svieti na ňu slnce.

— To, čo je, ako nejaká vysoká žrď, bola by veža?

— Áno, pane, veža pravoslávneho kláštora na Olivetskej. Odtiaľ je najkrajší výhľad na sväté mesto. Zajtra predpoludním pôjdeme ta, hore, potom ti ukážem záhradu Getsemanskú, odtiaľ uzreme i mečety svätého Omara, — čo je tu významná vec. Iný dragoman by ani nedostal dovolenia, ale mňa, Daher Nedžiba, strážcovia tak ctia, ako by im bol otcom, a potom pohodíme im i nejaký piaster. Ja ťa vyvediem hore.

Nedžib prestal v rozkladaní zajtrajšieho programmu, lebo cesta pomedzi skaliská natoľko zúžila sa, že sme len jeden za druhým mohli jazdiť. Zatíchol a ticho, mĺčky sme sa spustili s vrchov Judei na Jordánsku rovinu.

Päť dní trvá jazdenie od Genezaretského jazera po Jeruzalem. A táto päťdňová cesta divné, nezvyklé myšlienky vzbudí ešte i v najmodernejšej duši. Pravda, všetci sme viac-menej privrženci Bernarda Shawa, ktorý smelým posmechom strhuje závoj s každej nepravej pósy historie. A človek-intelligent strasie so seba i Bädekerovské nálady. Vystríhame sa, aby sme neupadli do banálnosti. Všetko darmo. Niektoré vlivy predsa účinkujú na nás. So vzrušeným pocitom počúvame, že tento smutný, močaristý vidiek, v ktorom

naše kone sotva môžu niečo napred, je dolina Jezreel. Tam pri posledných končinách samaritánskych vrchov padol Saul. Mizerná dedina, ktorá rozprestiera sa tam na tom návrší, bola kedysi kráľovským palácom Herodesa, Samaria. Tie tri stĺpy ešte i teraz označujú jej miesto. Pred tými stĺpy tiekla asi krv Krstiteľa, pred tými stĺpy tancovala azda kúzelná Salome. Aké banálne reflexie! A predsa myslíme na to. A čím hlbšie jazdíme medzi hory Samarie, tým väčšmi sa vhlbujeme do Starého zákona. K večeru dôjdeme k obydlenému bohatému mestu. Dnes ho volajú Nabulus, predtým bolo Sichem. Sichem, hlavné mesto odtrhnutej čiastky Izraela, sväté mesto samaritánov, ktoré za dlhý čas závodilo s Jeruzalemom. Ešte vždy sa trblieta maličká pahreba niekdajšieho náboženského zápalu. Svätá synagoga samaritánov ešte vždy stojí v židovskej štvrti, ešte vždy ukazujú v nej prastarú thoru, na hore Garidzim každú Veľkú noc odbavia sviatočnú obeť bieleho baránka k pocte ukrutného boha, ktorý na tomto istom mieste žiadal v obeť Abrahámovho vlastného syna.

Ráno ideme ďalej. V jednej dolinke stoja beduinské šiatre, zhotovené z čiernej veľblúdej kože. Kedysi vypínal sa na tomto mieste svätý dub Bethelu, bydlište prastarého kanaánskeho boha, ktorý nevedel nič o Jehovovi. Neviditeľný Jehova mal už dávno svoj chrám v Jeruzaleme, zato staré poviedky ešte vždy priťahovaly veriacich k onému dubu.

A teraz konečne približujeme sa už k Jeruzalemu.

Na konci nízkeho skalnatého priesmyku stojí ošarpaná arabská krčma. Okolo nej hemžia sa kone, ťavy a vozy. Toto je posledná stanica pred Jeruzalemom, tu si každý oddýchne. Okolie krčmy obsadené je húfom ľudí. Ruskí pútnici, rímski mnísi, arabskí kupci, tureckí vojaci, vysťahovavší sa Židia. Je to šťastie, že ani anglickí, ani nemeckí cestovatelia nerušia tohto obrazu, ktorý je ozaj východný.

Dragoman skočil s koňa a šiel porobiť poriadky. Pol hodiny budeme oddychovať. Hostinský vyniesol nám krátku lavicu. Nezadlho priniesol mi i kávu. Osobitná lavica vzbudila živý záujem u ostatných cestujúcich, niektorí Arabi prišli hneď žobrať. Myslím, že ani oni nepočítali na to, že by dostali niečo, robili to skôr len k vôli zásade.

— Odkiaľ idete?

Toto spýtal sa ma mužský, tučný, v dlhom kaftane, s čiapočkou na hlave. Jeho kaftan a výrečnosť hneď prezradily, že pochodí z poľskej židovskej intelligencie a nie dávno, čo prišiel do Svätej zeme.

— Z Berlína, — odvetil som.

Človek v kaftane prijal moju odpoveď s odobrujúcim kývnutím ruky.

— Poznám to mesto, — hovoril. — Pekné. Ja som z Tarnowa.

— Je to tiež hodné mesto, — odvetil som len zo zdvorilosti.

Nasledovala malá prestávka, počas ktorej Poliak sadol si bližšie ko mne.

— Čo ste sem prišli? — pýtal sa razom a, nečakajúc mojej odpovedi, hneď prešiel na iný predmet. — Deti sú mi opatrené, pomyslel som si, idem do Svätej zeme dokonať trápny život.

— Môže to byť veľký pôžitok, — prisvedčil som mu.

Nesúhlasne potriasol hlavou.

— Pôžitok? Drahý pane, nemáte pochopu, aký je tu drahý život. Viete, koľko stojí funt mäsa?

— Azda päť piastrov, — odvetil som bez rozmýšľania.

— Päť piastrov? Keby len toľko! Osem piastrov, pane. Rozumiete.

— A stačí vám na také veľké výdavky? — pýtal som sa sústrastne.

Žid pritiahol sa celkom ko mne.

— Ako? Bože môj drahý, niekedy mi z domu pošlú niečo a niekedy — áno, niekedy — prídu k nám šľachetní cudzinci, ktorí mi tiež niečim pomôžu.

Úslužne a krotko, no zato s pevnou vytrvalosťou oprel na mňa svoj pohľad. Nevedel som odolať. Vyňal som z tobolky dvafrankovník.

— Jestli dovolíte...

Vzal ho a pozorne preskúmal, potom rýchlo vložil do vačku kaftana.

— Ďakujem, — riekol. Jeho hlas bol už trocha chladný, ba práve i pyšný. Pozdejšie sadol si na staré miesto a ko mne viac ani neprehovoril.

Vypil som kávu a vstal s miesta. Dosť bolo už oddychu. Pozeral som dragomana, že by sme sa dali na ďalšiu cestu, no nebolo ho nikde.

Pošiel som ho hľadať. Pred domom som ho nenašiel. V úzadí medzi kríkmi zbadal som ležiacu mužskú postavu. To je on. Poznal som už jeho vlastnosť, že pri každej možnej i nemožnej príležitosti prevrátil sa čo len na štvrť hodinku.

— Hallo, Nedžib! Hore sa!

Spiaci rýchlo skočil. Nebol to však Nedžib, ale nejaký cudzí mladý františkán. Oči mu i teraz klapkaly ešte od spánku.

— Rozkážete, pane? — pýtal sa ma francúzsky.

Bol som nemálo zmätený.

— Odpusťte, pane, môj omyl. Nazdal som sa, že je to môj dragoman. Ozaj ma to mrzí.

Františkán sa ticho usmial.

— Ó, nerobí nič. Som vám vlastne ešte povďačný, že ste ma zobudili. Už je i tak svrchovaný čas ísť ďalej.

— Idete tiež do Jeruzalema?

— Áno, pane. A vy?

— Ja tiež.

— Idete od mora?

— Nie. Z Damašku.

— Ja som v Chaize vysadol na pevninu. V Jaffe sme mali len vysadnúť, no more bolo veľmi búrlivé. Museli sme sa vrátiť do

Chaizy, čo ma veľmi mrzí. Z Jaffy by som za deň bol došiel do Jeruzalema.

Prezrel som si ho. Jeho kutňu a sandále pokrývala hrubá vrstva prachu. Azda len nešiel peší z Chaizy?

— V Chaize ste si však najali voz? — pýtal som sa.

Krútil hlavou.

— Peší chodím. Ponáhľal som sa veľmi. Od rokov už čakám na tento okamih. A predstavte si, pane, zajtra je práve slávnosť, pamiatka objavenia Svätého hrobu. Už som sa i obával, že nedorazím na pravý čas. Avšak, chvalabohu, na večer už budem tam.

V hlase zavznelo mu slabé oduševnenie. Ako tu stál, túžebným pohľadom hľadiac k Jeruzalemu, bol by býval výtečným modellom niektorému stredovekému maliarovi.

Rád by som sa bol dozvedieť niečo o zajtrajšej slávnosti.

— Slávnosť bude bez pochyby v chráme Svätého hrobu?

— Áno, pane. Tam bude.

— Chrám Svätého hrobu je však pod mocou vášho rádu?

Tvár mnícha sa zamračila.

— Žiaľbohu, nie úplne. Pravoslávni sú tiež tam, nech im Hospodin odpustí tých mnoho zlých skutkov, čo posiaľ vykonali!... Istá čiastka chrámu je v ich rukách. Ale oni sa ani s tým neuspokoja, ustavične prechádzajú na náš priestor. Áno, pane, len vlani sa stalo, keď znamenitý otec Eustachius zametal pri jednom bočnom oltári, niektorý surový pravoslávny sa oboril naňho, že je to miesto ich. Otec Eustachius, pravda, nepopustil zo svojho práva, a prišlo na to, že prinútený bol chytiť sa palice. Podlý pravoslávny však predbehol ho a udrel po hlave ťažkou olovenou palicou, ktorú len preto nosil pod reverendou.

Kým hovoril, tvár mu horela od utajenej rozčulenosti. Na mieste otca Eustachia iste bol by i on olovenou palicou odbíjal nepriateľa.

— Také výjavy sú však veľmi poľutovaniahodné, — povedal som.

— Áno, pane, v najväčšej miere. Ale čo robiť? Ustúpiť nemôžeme.

Zatíchol a naraz stal sa zase krotkým a pokojným.

— Teší ma, že sme sa obznámili, pane. Teraz však, žiaľbohu, musím už ísť. V Jeruzaleme azda vidíme sa.

Podal mi pravicu. Keď som prišiel pred dom, Nedžib mi oznámil, že už môžeme ísť.

Mĺčky sme jazdili k mestu. O malú chvíľku dohonili sme osamelého pútnika, ktorý rýchlo a iste kráčal cestou, vedúcou k hore Olivetskej, kde pnula sa spomenutá už pravoslávna veža. Bol to môj známy františkán. Oči mu i teraz žiarily pobožným leskom, v pravici kŕčovite stískal hrubú palicu.

...Pred večerom dorazil som do Jeruzalema.

— Ako, pane, vy ste už štyri mesiace v Jeruzaleme a ešte ste vždy neverec?

Toto pri spoločnej večeri cudzích hostí pýtala sa tenká, mladá americká miss svojho súseda. Pôvod toho pána som nemohol hneď ustáliť. Bol to vysoký mladík, s dlhými vlasmi a anglicky striha-

nými fúzy. Hovoril tichým, zatiahnutým hlasom, bolo badať na ňom, že sa kochá v každom svojom slove, ako slávik vo vlastnom speve. Pozdejšie som sa dozvedel, že je to syn bohatého viedeňského továrnika, ktorý výlučne študovaním Chopina sa zaoberá a pre kratochvíľu vydržuje vždy so sebou jedného priateľa ešte zo škôl, a do Svätej zeme prišiel tiež len z dlhého času. Počiatku ich rozhovoru pri stole som nezačul, teraz však už obidve stránky hlasno pokračovaly.

— Áno, som tu už štyri mesiace. A jestli by som nebol býval nevercom, tieto štyri mesiace by ma boly dozaista ním urobily, — znela odpoveď na predošlú otázku.

Na bledej pleti dámy zjavily sa dva žiariace body.

— Čo vy hovoríte, pane, je zrovna bohorúhanie. Nechcem vás ďalej ani počúvať.

Na rtoch Viedeňčana zjavil sa tichý úsmev. Potom zdvorile sklonil hlavu.

— Nikdy nehovorím proti nábožným dušiam, miss White. Ba práve vás prosím, rozpomeňte sa i na mňa v zajtrajšej modlitbe, na úbohú, ztratenú ovcu. Lebo som to, všakže?

Miss White neodpovedala, ale s výrazom pravého zazlenia rozčulene lúpala pomaranč. Skoro zatým vstala a bez pozdravenia odišla od stola. Viedeňčan usmievavo pozrel za ňou, potom obrátil sa ko mne.

— Mladá miss nahnevala sa, — riekol.

— Americké dámy v otázkach náboženských nerozumejú žartu, — poznamenal som.

— Áno, teraz vracajú sa k romantike a ku vôni tymianu.

Vstali sme od stola. Začiatkom mája bola naša hospoda takmer prázdna, okrem nás, sotva bol niekto v sieni. Vyšli sme na korridor a tam pokračovali v rozhovore.

— Jestli sa nemýlim, vy ste len dnes večer došli?

— Áno. Asi pred troma hodinami.

— Mesto ste si teda ešte ani neobzreli?

— Vošiel som bránou, vedúcou od Jaffy. Tu som si obzrel vidiek, nakoľko sa dá.

Viedeňčan pozrel na hodiny.

— Pol deviatej. Keby ste neboli ustatí, najali by sme si voz a vyšli na horu Olivetskú. Pri mesiačku je odtiaľ krásny výhľad. Pôjdeme?

— S radosťou.

O pol hodinku boli sme už na hore. Sosadli sme pri pravoslávnom monastieri. Na juho-východnej strane vrchu stojí vysoký drevený plot, prechádzali sme sa vedľa tohoto. Môj spoločník ticho, posmešne vysvetľoval:

— Nech sa vám páči teraz kochať v náladách. Stojíme na hore Olivetskej. Vidíte dolu to tmavé stromoradie? To je Getsemanská záhrada. To vyschnuté koryto tam v doline je potok Kichen. Tie tmavé steny, ktoré sa oproti nám vypínajú, sú srúcaniny Siona. To tam je Omarova mečeť, na pravo, áno, tam je... chrám Svä-

tého hrobu. No a teraz očakávam vaše lyrické poznámky. Predneste ich celkom spokojne, od štyroch mesiacov som každý deň tu, hore, a navykol som už i na najpoetickejšie výbuchy a najhlbšie reflexie.

Ja ukázal som na druhý bok:

— To zrkadlo tam v úžľabine je pravdepodobne Mŕtve more?

— Ano, je ono.

— Ako divno jasajú sa vrchy v jeho úzadí v mesačnej žiare.

Viedeňčan zapálil si papirosu.

— Á, vy ste tiež zbadali to divné jasanie. Z kotliny Jordána vystupuje dohora ustavične ťažká para a pôsobí tieto divné žiarne zjavy. Na vrchoch Moábu, na ktoré ste teraz ukázali, čez deň leží vždy podivná, modrastá hmla. Ináče celý tento obraz má len túto jedinú vážnu čiastku.

— Nemajte mi za zle, ale tejto poslednej poznámke nerozumiem.

— Ačpráve je veľmi jasná. Jeruzalem sám nestojí nič. Je to nič iné, ako na troje rozdelený, náboženstvom operujúci veľký podnik, jehožto každý diel o dušu závodí s druhým. V poslednom čase obchod zaviedli i v kruhu tých turistov, ktorí nekonajú cirkevné obrady z náboženského presvedčenia, ale len úcty. Celý tento vidiek, Jericho, Mŕtve more — sú všetko filiálky jeruzalemského centra. Cestovateľská kancellária ustáli tarifu za byt, za beduinský sprievod, za zaopatrenie, za požehnanie a za sklenicu vody z Jordána. Ale hľaďte... na východných stranách Mŕtveho mora prestáva obchod. Za moabskými vrchmi leží púšť, veľká piesočnatá púšť, ktorej vliv badať na každom národe Kanaánu. Áno, púšť nezná žartu. Nemá brál a srúcanín, ktoré lacno naladia človeka, a predsa všetko... všetko je v nej. Na púšti najdem to, čo som tu darmo hľadal.

Posledné slová prehovoril tak, ako by on chcel nahradiť moje premeškané lyrické výlevy.

— A kedy hodláte na púšť! — spýtal som sa.

— Že kedy hodlám? To by vám veru ťažko mohol povedať. Od štyroch mesiacov sa sberám na cestu, avšak nikdy sa nemôžem určite rozhodnúť. Nenávidím civilisáciu a predsa nemôžem bez nej byť. Opovrhujem europskými hotelmi, a s desením pomyslím na prípadnosť, že by som musel noc stráviť v špinavom beduinskom šiatri.

Ústami preletel mi tichý úsmev.

— Vy ste teda takí prevrátení Mojžiš, ktorý s vrchov zasľúbenej zeme túžobne hľadí na púšť, hoci vie, že sa nikdy nedostane dolu.

Viedeňčan odhodil papirosu.

— Á, vy si myslíte, že hovorím v paradoxoch? Poďme domov.

Pohli sme sa bez slova k východu. Keď sme už v koči sedeli, stal sa zase spokojným a príjemným.

— Ináče vy ste prišli v najlepší čas. Zajtra bude v chráme Svätého hrobu veľká slávnosť. Chystá sa ta celé mesto. Dnes večer som čítal oznámenie, sám custos Svätej zeme bude celebrovať pri svätej omši.

— Pravdepodobne toto bude tá slávnosť, o ktorej mi hovoril už jeden františkán.

— Áno, slávnosť riadia františkáni. Oni sú strážcovia Svätého hrobu, a beda tomu, kto by im upieral toto právo. Ináče... však uvidíte.

— Čo uvidím?

— Prečo som sa stal v Jeruzaleme úplným nevercom. Jestli dovolíte, zavediem vás.

— K nevere?

— Nie, len ku kostolu. Toľko je dosť. Odtiaľ ďalej už i sami najdete cestu.

— V kostole?

— Nie. V nevere.

Na druhý deň ráno išli sme do chrámu Svätého hrobu.

Cesta vedie úzkymi, tmavými uličkami. Nemajú nijakého zvláštneho rázu. Špina vo východných mestách je všade jednaká.

Konečne došli sme na námestie pred kostolom. Dookola popri stenách množstvo šiatrov. Posvätné sviece, ružence, obrazy, skaly, kríže a iné veci. Okolo šiatrov nepríjemný hlasný krik. Ľudia jednajú sa nahnevano pri kúpe jednej lebo druhej veci. Nás neprekvapuje ani to, keď niektorý zbožný pútnik nahnevaný silne bije päsťou na stôl. No pred kostolom je predsa niečo, čo ma predesilo.

Pred hlavným vchodom chrámu stojí stotina tureckého vojska, v plnej zbrani vystrojená. Na nasadených bodákoch odrážajú sa lúče slnca. Stoja v morósnej nehybnosti, veliaci dôstojník napnuto pozerá ku kostolu. Iste čaká na nejaký znak. Mne však poschodí na myseľ všetko, čo počítal som o mohamedánskych krvipreliatiach.

— Vojsko si obzeráte, všakže? — ohlásil sa naraz môj sprievodčí.

— Áno, a nechápem, načo sú tu? Čo chcú?

— Chceť oni nič nechcú, chudáci. Musia tu čakať.

— Čakať? Načo?

— Kedy majú zakročiť, zamedziť bitku. V Jeruzaleme totižto cirkevné obrady nedejú sa v tichosti. Alebo františkáni začínajú, alebo pravoslávni — a protivná strana hneď pokračuje.

— Či je to ozaj možné?

— Však uvidíme. Poďme dnu.

V chráme Svätého hrobu horelo na tisíce sviec. Veľkú žiaru zmenšovaly len oblaky tymianu, ktoré v hustých kotúčoch niesly sa dohora. Siene boly všetky preplnené. Najprv slialo sa mi všetko pred očima, pozdejšie mohol som rozoznať už aj isté postavy. Pred oltárom, v skvostnom talári s jasajúcim obličajom, stál kňaz, „custos terrae sanctae“, náčelník františkánov. Stá a stá mníchov kľačalo dookola; za týmito ostatní veriaci. Oproti mne stojí starší už pán v rovnošate. Na rameno opiera sa mu mladá černovlasá deva. Na čele perlia sa jej husté kropaje, tvár jej je neobyčajne bledá, avšak nesňala by za svet pohľadu s celebrujúceho kňaza. Ten práve pozdvihuje ruku. V nej sa niečo jagá. Zlatý kríž. Mnísi jeden za druhým prikročia a celujú ho. Miest bozku si neutierajú. Teraz

nasledujú ostatní veriaci. Počerná deva na okamih omámeno pritisne rty. Medzitým shora ustavične znie spev.

Naraz zamieša sa do spevu dissonantný hlas. Z pobočnej kaplnky chrámovej začuť výkrik a zatým, sťa rozvlnené more, tupé hučanie. Čo sa stalo? Zástup ľudu razom tisne sa tým smerom. Nastane neopisateľná motanina. Kňaz pred oltárom rozkazujúc vystiera ruky, hovorí niečo, no slová ztratia sa vo veľkom kriku. Mnísi tisnú sa napred s pozdvihnutými ramenami. Naraz slnečná žiar zvonku osvieti celý vnútorný obraz. Hlavným vchodom vchádzajú vojaci.

— Riadny konec jeruzalemských slávností, — šeptá môj sprievodčí. Potom chytil ma za ruku. — Poďme.

Vonku vojaci stoja v štvorhrane, v ktorom už ležia niektorí ranení. Mladý turecký dôstojník, kúriac papirosu, stojí pri bráne a ticho rozdáva rozkazy. Pristúpili sme k nemu.

— Čo sa to stalo, pane? — spytujem sa.

Zdvorile ma pozdravil a potom stiahol plecia.

— Riadna historia. Pochod františkánov zabočil na také miesto, ktoré je udajne majetok pravoslávnych. Tí už hotoví čakali. Darmo som dal poprezerať ráno všetkých mníchov, či nemajú pri sebe nejakú zbraň; niekoľko olovených palíc predsa podarilo sa im všantročiť do kostola.

— Stalo sa azda i niečo vážnejšieho?

— Niektorým veru i hlavy poprebíjali.

Dvaja vojaci práve vliekli nehybnú postavu. Keď došli k dôstojníkovi, zastali. Ten pristúpil k nim.

Môj pohľad padol na tvár mŕtveho. Poznal som ho. Bol to ten mladý mních, s ktorým som včera hovoril, a ktorému tak žiadalo sa do Jeruzalema.

Na základe Lagardovho [1]) „Cestopisu" slobodne spracoval

Ivan Lysecký.

Slovenský jazyk, živá starina.

Príspevky k slovníku slovenského jazyka.

Slovanskí jazykozpytci žalujú sa, že slovníky slovenského jazyka sú veľmi nedostatočné; i my sami, ktorí po slovensky písavame, často cítime potrebu slovníka najmä i s fraseologickej, syntaktickej stránky.

Umienili sme si podávať ukážky zo slovníka, ktorý z Bošáckej doliny v Dolnej Trenčianskej stolici sosbieral, sostavil a má v rukopise náš usilovný a neunavný L. V. Rizner, že azda takto pohne

[1]) Lagard, známy orientalista, professor východných rečí v Berlíne. Umrel v 80-tych rokoch minulého steletia.

sa napred otázka, taká dôležitá pre slovenský jazyk. Keby príkladom Riznerovým povzbudení na rozličných stranách Slovenska jednotlivci zapisovali každé slovo, neznáme v spisovnom jazyku slovenskom, každú originálnu, povahy hodnú frásu, tak za krátky čas mali by sme hotový vzácny materiál k slovníku slovenského jazyka.

V Slovenských Pohľadoch na tomto mieste radi uverejníme každý príspevok, ktorý bude nám zaslaný. Čím hojnejší by bol taký príspevok, rozumie sa, bolo by tým lepšie: jednako vzácné bude každé jednotlivé slovo, každá zachytená veta. Pri sbieraní je potrebná zásada: nič nepovažovať za malicherné. Zo zrniek tvoria sa kamene a z kameňov-kvadrov bude imposantná budova.

Riznerov slovník bošáckeho nárečia je veľká sbierka, do 120 hárkov rukopisu. Bola by z toho kniha tých rozmerov, čo je Bartošov Dialektický slovník moravský. Len porekadiel slovenských, dosiaľ neuverejnených, bude tu viac tisíc. (V knihe A. P. Zátureckého z Riznerových sbierok jest 1600 príslovi a porekadiel.)

I. Ukážky z dialektického slovníka Bošáckej doliny, sostaveného Ľ. V. Riznerom.

A.

abeceda: Á, bé, cé, dé, kočka praďé — kocúr motá kolo plota. Á, bé, cé, dé, kočka praďé, kocúr motá a pes čítá, zajáček sviéci, kólko je ňicí.

ada, azda, asnáď.

Adam: Adam gajduval žabám, žaby sa sbehly, Adama zelly (*zedly*). Chto sa ňenarodzil, a precca zemrel?

Adam a Eva. Keď niekto obšírne začne rozprávať o niečom, vravievajú, že začína od Adama a Evy, alebo „od Adamového rebra."

ale, v smysle: asi. Predali sme slív ale za dvaccat zlatý.

almužná: Živí sa almužnú.

ameň: Už je tomu ameň (konec). Už mu je ameň (= umrel).

aňi len no = mnoho. Mali ovoťá, aňi len no! Tólko sa k tomu strojili, aňi len no!

Anna (26. júla): Čín (čím) je po sv. Anňe, hneť si sellák širák nahňe (je pri peniazoch = má peniaze). Svatá Anna, chlanno z rána.

azdáj, azda, asnáď.

B.

baba, 1. stará mať (matkina mať), stará žena. Baba od čerta horšia. Dze sán (sám) čert ňemóže, tan (tam) podhodzí starú babu. To je baba! (vraví sa o bojazlivom mužovi). Povec babe, hneť 'e to šaďe. Boly tan samé baby (ženské). **2.** z handier uvitá guľa na jednom konci palice, v podobe veľkej hlavy, ktorou zapchávaly sa *trúby*, keď býval „zňútra kúr", t. j. keď v izbe pod komínom, kozubom, varievalo sa. Baba strkávala sa do otvoru vtedy, keď „prestalo sa klásci", aby teplo z izby neuchodilo. **3.** koláč na pekáči

pečený. **4.** Hra na „slepú babu." Hra táto deje sa v nejakej miestnosti. Prvou „slepou babou" je ten alebo tá, na koho los padne. Dieťaťu tomu ručníkom zaviažu sa oči a tak musí hľadať ostatných. Keď niekoho, obyčajne nejakou paličkou, namatá a uhádne jeho meno, vtedy ostane slepou babou tento najdený. **5.** vršok v bošáckom chotári.

Babá hora, vrch v podhradskom chotári.

babé brucho, šalvia lúčna, Salvia pratensis.

babenka, stará mať, babka.

babička, stará mať, žena, babka.

babit, babiť, pri pôrode pomáhať.

bablna, bavlna.

babovizeň, dedictvo po babe.

babovnička, babovník, pekáč na babu.

babrat sa: Nebabri sa s tú kolomazú. Keď sa ty s takým človekom babreš!

babroš, babrák.

babula, hus (v detskej hre).

Babulenky moje, napasťe si vole,
a keď napaséťe, domom poňeséťe.
Babulenky moje, rádečkom, rádečkom,
a já len za vami vrceným kolečkom. (Z. p.)
Babulenky moje, napásajťe vole;
keď ich napaséťe, domom poňeséťe.
Domom poňeséťe, pójdeťe rádečkom:
aby nás ňebili babenka papečkom.
(J. Ľ. H., Český Lid VII, 51.)

babuly, babuly! svolávanie husí.

baburátká, húsatká.

Baby, tri vrchy v bošáckom chotári, ktorým sa hovorí, „na Babách" alebo „tri Baby." Ľud o nich hovorí, že sa tam „presúšavajú peniaze".

bác! Beží, beží a naráz bác do blata (= spadol). Bacél sa ozzem (= hodil sa).

bacat, biť (v detskej reči).

Bača, osobné meno; pl. Bačé; Bačéch dzeci. Bačovy koňe. Bačkiny pradená.

bačák, bačiak, dieťa často plačúce.

bačallo, bačadlo, tiež to. Ale kedy už hen to jakési bačallo prestaňe bačát?

bačát, bačať, plakať: Čo už tólko bačíš? Bačí, jak by ho z kože zdziéral.

bahnat sa, blatom brodiť: Dobre sa je aj bahnat, keď si móže brucho nahnat.

bahnišćo: Vešli s vozom do takého bahnišča, že ledvy vyťáhli.

bahurina, barina, bahno.

bách, v. bác.

báchat bičom, kladivom, palicou, pästou.

bachnút: Báchel 'o do chrbta.

bajzom, predať niečo hromadne, nie po kuse, po čiastkach: Šetko svoje ovocié tu i tam predal son (som) bajzom za rovných dvesto.

bakaný, nepekný, škaredý (v detskej reči).

bákat, kričať, sápať sa na niekoho: Nemosíš na mňa tak bákat, aj cichšjéj móžeš hovorit.

balabúšit, baláchať.

báleš, tľapkavý koláč, i holý i syrom alebo lekvárom potretý. Sobota, bálešová robota. Báleš nerozveselí. (Treba k nemu i pálenky.)

baňa, koš zo slamy upletený, na spodku a na vrchu priemeru menšieho, než v prostriedku, tedy bruchatý. Držiava sa v ňom múka, strova atď.

banka: Dala son si patnást baněk postavit. Nastavali mu baněk (= zbili ho).

Bánovček, miestne meno.

banuvat, banovať, ľutovať.

Počkaj, milá, šag ty buďeš banuvat,
ňescelas' mi ščera večér jotvárat
aňi dverí, aňi vrát, aňi se mnú shovárat:
počkaj, milá, šag ty buďeš banuvat.

babčička. Do babčičky zapína sa háčik.

babčovié, z koreňov stromových, menovite slivových, povyrastané kry.

babka, 1. peniažtek: Nestojí to za babku. Chto sa g babce narodzil, ge grošu, (ge zlacce) ňepríďe. **2.** malá nákovka, na ktorej kosec nakúva si kosu.

babščo, baba škaredá, veľká alebo nemilá žena.

bár, hoci: Bár 'e bohatá, preccaj sa ňemóže vydat.

baran, 1. pl. baraňé: Baraňá pečénka. Čín (čím) starší baran, týn (tým) tvrdší roh. **2.** hlupák. **3.** v riekach stojacie drevené barany. **4.** ťažký kus železa alebo dreva s hrubým okutím na vbíjanie kolov do zeme. **5.** „na barana“ žať znamená šikmo k brázde; posledný žnec „žňé na kozy.“

barančina, kožka barania, ovčia: Má barančinú podšitú mentýku.

barátká, barušky, vŕbové kočiatka.

barina, hnojnica, hnojovka.

Bartoloň, Bartolomej (24. augusta): Tuče sa, jako hád po Bartoloňe.

barva: Taká barva jéj ňepristaňe. Meňil šetky barvy (v strachu). Ztracila barvu (o bledom dievčati, o tkanine). V. i farba.

Na koňa salla, hňeť líčkon zblalla;
dze si, Anička, dzes' barvu dala?
Ztracila som‿u ščera (v) hájičku,
keť son kosila ďatel-trávičku.

Barvena, meno kravy.

barvička, modrá farba berlínska, ultramarínová.

barviének, zimozeleň, Vinca minor L.

bát sa, báť sa: Bojí sa, jako čert svacenéj vody. Bojí sa každého šuchotu. Naše konope ňebojá sa aňi dolnozemských (sú také dobré, ako dolnozemské). Velkému bát sa ňepristaňe.

baťkat, badkať, nahovárať, navádzať na niečo: Doťal 'o baťkal, dokal mu ňeslúbil.

batoh: Taký batoch valila, až sa jéj ponním nohy prelamuvaly. Doňésla si šetky šúchy (v) jennom batoze. Už má batoch napratany (= brucho naplnené).

bavit sa, niekde dlho sa zdržovať: Ňemal sas' tan (tam) tólko bavit.

bažalička, bazalička. Dievčatá pri čarení odriekajú: „Ružú kvitnem, bažaličkú voňám, šetkých mládencóv za sebú volám".

Ňevjeťe vy, chlapci, prečo k nám chodzíťe,
ej, mám já bažaličku zašitú (v) rubáčku.
A jak ňeveríťe, ukážem vám prstom,
že som‿u trhala pot trenčanským mostom;
a jak ňeveríťe, ukážem vám dlaňú,
že som‿u trhala pot trenčanskú bránú.

bažit: Bažil po tom od dávna. Zabažilo sa jéj (vravieva sa o tehotnej žene, keď jej na niečo chuť ide). Chto si mála ňevážÍ, po mnohem nech ňebaží.

bel, beľ, **1.** najmladšia vrstva bieleho dreva, hneď pod kôrou: Cer má mnoho bele. **2.** chudá slaninka.

belena, bielej pleti osoba: Poď sen (sem), ty moja belena.

bellit, bedliť, pozorovať, opatrným byť: Bellivá gazdziná. Dze ňeňijé bellivosci, tam‿e škody dycky dosci.

belmo, beľmo: Spallo mu belmo s očú (= prezrel, poznáva svoj omyl).

belovina, hlina biela.

bendek, tlstý, zavalitý chlapec.

Beňo, osobné meno.

Beňové oko, závistlivé: Ňebuc beňovým okom (závistlivcom).

Berivoda, skalnatý vršok v Bošáci.

beseda, spoločné posedenie: Boli sme u susedóv na beseďe.

beseduvat: Dúho sťe spolu beseduvali.

beťach, beťah, zlý duch. Tak sa nalakala, dziv na beťaha ňevyšla. Čo ťa beťach bere!

bezohryzky, druh hrušiek.

bezvlánný, bezvládny.

bezvršňík, Veronica latifolia L.

bežát, bežať: Bežál, sotvaj paru lapal. Bežál, čo mu nohy stačily. Už mu beží na ďesátý rok. Keď sa dal bežát, nuž bežál jenným dúškom aj za hodzinu. Bežál, jako vetrom podšitý.

bicié, bitie: Vác dostává biťá, jako jeďeňá.

bič: Na dobrého koňa ňetreba biča. Sám na seba bič pleťé!

Čiastky biča sú: *bičišťo* borové alebo drieňové a vlastný *bič*, ktorý býva alebo „z ňicí spúšťano pleťený" alebo z remeňa, ktorý volá sa *švihel*. Čiastka biča, „zakosillená" pod *rasoškami* bičiska, volá sa *nádbičič*; konec na biči, z rozčesaných vláken nití, je *čugar*. Na švihel priplетá sa čugar z nití, „aby dobre *hrákal*". Pod nádbičím na švihli je *nádpletek* remenný, ktorý s vlastným švihlom spojený je *caletkou*.

bit, biť: Vác bol bitý, jako chleba sytý. Oňi tré dycky do kopy bijú (= spolu držia). Aj ho nabijú, aj mu plakat ňedajú.

Biťe ma, lajťe ma, robťe mi, čo sceťe:
ňepójďen za toho, za koho vy sceťe.
Lež pójďen za toho, za koho sama scem,
čo ma buďe bíjat seďen rázy cez deň.
Venňe ma vybije, (v) noci ma obejme,
šetkú moju bolest odc mňa odejme.

biéda: Jenna biéda druhú hoňí. Moc dzecí, málo chleba, k biéďe vác ňetreba.

biédzit, biediť, mať biedu, núdzu: Dosci sa nabiédzil.

bielé panny, ktoré „v letné noci po humnách spievajú".

biélisko, biélišťo, miesto, kde sa plátna bielevajú: Mám plátno na bielisku — biélišči.

biélý: Biélý jako sňach. Biélý jako jabloň (= šedivý).

biélý ďeň: Za biélého 'ňa (dňa) ho okralli. Keď sme sa z domu hýbali, bol už biélý ďeň.

biélit, biélit plátno, biélit izbu.

blábosit, po daromnici hovoriť: Dycky len blábosíťe a ništ ňerobíťe.

blací sa, robí sa blato: Už sa na cesťe velice blací.

blato: Pomohél mu z blata (= z núdze).

blavkat, štekať: Ňeblavkaj už tólko!

blavúz, úzka, malá rolička.

blázen, blázon: Dal ze zeba blázna robit. Ňerob ze seba blázna! Blázen, korhel a dziéťa šetko poveďá.

blázňinec: Dali ho do blázňinca.

blížit, ublížiť: Ňescem c' blížit.

blsklavý: blsklavý, jako zlato.

blščát: Čosi sa tam ešče blščí (= slabo, špatne svieti).

blúdzit, blúdiť, svetom chodiť: Dycky mu oči blúďá (s jedného predmetu na druhý). Keby son ňebol zablúdzil, bol bych o hodzinu skorjéj došél. Už počal blúdzit (po nepravých cestách chodiť), ale já som mu doťál g hlave lecela, dokál sa ňepolepšil.

bluskat, očima blýskať: Bluskél po ňjej očima.

blvoň, človek sprostý, neotesaný.

blyskác, bleskáč: Ranunculus acris L.

bobon, bobona, povera.

bobonit, čariť.

bobonstvo, čarodejstvo: Já na také bobonstvá ňeverím.

bočina: Išli sme bočinú.

bočnica, bočná doska na rebrinovom voze.
bogdán, bocian, Ciconia alba Brm.
Bóch: Pravda, jako Bóch na ňebi. Ten je už boží (= spí, alebo je mŕtvy). Bóch ňenijé na koňi, ale nás dohoňí. Má šetkého „do Boha" (hojne). Mohél sa do vóle Božej najesci. Len čo z Boha darmo placíme. U Boha milost — u pekara žemla. Pambo vláňňe ščascím a kočka myšámi. S Bohom za dobre, s čertom ňije za zle. Má ten človek Boha pri sebe? Že sa Boha ňebojíš! Bóch ňikomu ňeostává dužen. Bez Boha aňi cez prah noha. Pambo má vác, jako dosul rozdal. Ešče žije Pambo na nebi. Šetko do času, Pambo na veky. Bože uchovaj! Bože chráň! Pambo naščívil ťažkú chorobú. — Na žartovnú otázku: Kolko je bohov? odpovedá sa: Tólko, čo na peci rohóv.

(Pokračovanie.)

Negáciou vyjadrené porovnanie v slovenskom jazyku.

Prof. Oskár Asbóth v 4. sošite časopisu *Nyelvtudomány* (1907, str. 241—257), ktorý od roku 1906 on rediguje z poverenia maďarskej vedeckej akademie, o porovnaní negáciou vyjadrenom (Tagadással kifejezett összehasonlitás) napísal rozpravu, zblízka týkajúcu sa slovenského jazyka.

V sanskrite záporné *na* zodpovedá indo-europejskému *ne* a je totožné so slovanským *ne*. Jazykozpytci (počnúc asi od Benfeya) už vedeli, že v Rigvede (Rigveda, Veda, sbierka staro-indických hymn) slovíčko *na* v dvojakom smysle prichodí, totiž že znamená i porovnanie, *ako*; ale s týmto dvojakým značením jeho nevedeli si rady, keď hľadali niečo podobného v indo-europejských jazykoch. Asbóth pozastavuje sa, že i A. Hillebrandt (Göttingische gelehrte Anzeigen 1889, str. 415), ktorý najurčitejšie ukázal to dvojaké značenie staro-indického *na*, tiež našiel len grécke adv. *ναί*, čiastočne podobné porovnávajúcemu značeniu staro-indického *na*. „V jazykoch živých, okolo nás ozývajúcich sa — temer s indignáciou hovorí prof. Asbóth — sú hojné príklady toho, čo nachodí sa v starobylých indických hymnách alebo ešte menej srozumiteľných 2—3 vetách indických filosofov. V slovanských jazykoch porovnanie často vyjadruje sa negáciou."

Jednako najnovšie srovnávací jazykozpytci zase začali učiť, ako by sa negáciou nemohlo porovnávať. (Brugmann, Kurze vergleichende Grammatik der indo-germanischen Sprachen, str. 618; Walde, Lat. etymologisches Wörterbuch, pod heslom *ne*; Meillet, Les alternances vocaliques en vieux slave, str. 343.) Asbóth vytýka Miklosichovi, že v svojej veľkej srovnávacej mluvnici slovanských jazykov (Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, IV, str. 179, 181) on nechal vec neobjasnenú náležite. Asbóth zo starších pamiatok ruského jazyka (zo XVII. stoletia) uvádza takéto príklady: lěpši by mi smertь, *a ne* kurskoje kniaženie; lučše semьju gorětь, *a ni* odnova vdovětι (lepšie sedem ráz vyhoreť, ako raz ovdovieť). Potom

prechodí na slovenský jazyk, pre ktorý robí výčitky Miklosichovi, že z neho neuviedol príkladov [1]). Prvej však ešte cituje z litovčiny také vety, v ktorých *neĩ* (= slovanské *ni, ani*) má význam porovnávací. Tak končí:

„A toto živo upomína nás na spôsob hovorenia v slovenskom jazyku, o ktorom spôsobe Miklosich akiste nič nevedel, o ktorom, pravda, nevedia nič ani slovenské slovníky, obyčajne zlé, že to až hanba. Len Mičátkov maličký *Differenciálny slovensko-ruský slovník*, skrývajúci v sebe mnohé perly, konštatuje tento spôsob hovorenia, keď slovenské *ani* takto prekladá do ruštiny: ni; daže ne; i ne; *vsjo ravno što*. Loos vraví len: *ani* weder, nicht einmal, gar nicht, lebo len toľkoto našiel — v tom istom poriadku! — v českom slovníku. A Slovák veru dosť často užíva i takýchto obratov: *letí ani strela*, čo znamená: letí tak, ako ani strela. Aký každodenný je tento živý výraz, nech dokáže celý rad príkladov, ktoré na moje požiadanie priateľ Škultéty mi ochotne zaznačil a zaslal najbližšou poštou:

Letel ani vták; akurátny ani Nemec; blčí ani v pekle; mokrý ani myš; dlhy rastú, ani huby po daždi; dieťa, ty rastieš, ani tráva po Ďure; mece sa ani ryba na suchu; detí ani smetí; chlap, ani za groš prasa (posmešne povedia o malom, ale bezočivom človeku); *toľko má peňazí, ani žaba vlasov.*

Toto sú čisto ľudové obraty, i badať na nejednom z nich, že sú nie robené; ale Šk. cituje príklad i z básne Sama Chalupku „Mor ho“: *Rostom sú ako jedle; pevní, ani skala*, a potom trocha iné obraty, v ktorých však *ani* pôvodne zase malo len také značenie: *Kričalo, ani čo by ho drali; tu vyskočí na mňa, ani čo by on bol môj pán; ani čo by ho namaľoval* (— taký je pekný), a napokon znamenitá výpoveď matky, ktorej syn v banke Tatre chcel dostať pôžičku: *Môjmu synovi dať peniaze, ani čo by mačke postavil rebrík na slaninu.* [2])

K týmto pekným príkladom Škultéty ešte doložil mi: „Tohto porovnania, vyjadreného negáciou, u nás Slovákov užíva sa v literatúre i v živej reči — v literatúre dosť málo, v živej reči omnoho častejšie. Tak hovoríme, keď chceme názorne vyjadriť niečo, keď opisujeme a chceme akoby vymaľovať udalosť. Západní Slováci,

[1]) Medzi príkladmi Miklosichovými (str. 181) Asbótha uspokojujú len poľské; medzi nimi sú: mięso co dzień ni wilk żrą (quotidie carnem uti lupi vorant); biega ni wściekły. To je celkom to isté, ako u nás, v slovenčine. Ale varšavský nový veľký *Słownik* pod *ni* má len dva príklady, zo staropoľštiny (XVII. stoletie): W zwierciedle ustawicznie, ni tam małpa jaka, muszcze się. Biegają ni szaleni, jedni bez odzieży, drudzy bez broni.

[2]) Príkladov bolo by sa dalo zaznačiť i rozmanitejších. Tieto spísal som ozaj napochytre, aby najbližšou poštou list mohol odísť. I v tomto čísle Sl. Pohľ. sú takéto vety: Každý muž falošný, ani kocúr (str. 17); reč jej ani britva reže mi dušu (str. 22); predsa nosí jasné čelo ani mladík on vysoko (str. 37). *J. Š.*

v Nitrianskej a Prešporskej stolici, bližší k Čechom, menej užívajú tohto obratu.“

„Ja vychodil by som — končí professor Asbóth — z tretej gruppy Miklosichovej, keď som ju i podoprel sviežou, prírode v mnohom ešte blízkou rečou slovenského ľudu, a takto proboval by som úplne rozumeť porovnávajúcemu *na* v Rigvede. Poneváč Hillebrandt, vychodiac z prácísneho výkazu Benfeya, podľa ktorého *na* vo vete nie je to, čo záporné *na*, urobil pravdepodobným, že s ním nie je totožné, lež vzniklo z **nai*, a toto **nai* môže úplne zodpovedať litovskému neĩ a slovanskému *ni*, keďže význam litovského *neĩ* a slovanského *ni* (najmä slovenského *ani* = a + ni) tiež úplne zodpovedá tomuto staro-indickému porovnávajúcemu *na*, ja veru, keby som to staro-indické *na* potreboval do slovenčiny preložiť, bez váhania preložil by ho *ani*, na pr. *sinhô na bhîmô*, čo Miklosich prekladá instar leonis terribilis, ja do slovenčiny preložil by som: *ani strašný lev* a tešilo by ma, že môžem použiť výrazu takého sviežeho, natoľko kryjúceho výraz staro-indický.

Literatúra a umenie.

— *Spisy Ľudovíta Kubániho:* **Valgatha. Historická povesť z dejov uhorských XV. stoletia. Turčiansky Sv. Martin. Tlačou a nákladom Kníhtlačiarskeho účast. spolku. 1907. ·16°, 231 str. Cena 90 halierov.**

V svojich Dejinách literatúry slovenskej Jaroslav Vlček o novellistickej tvorbe Viliáma Paulíny Tótha hovorí, že mal „spôsob konjekturálnou minulosťou korrigovať ťažkú prítomnosť a novellistickej rozprávke podkladať archívne citáty historika.“ Tak bolo i u iných. „Iba umelecký cit Ľudovíta Kubániho — hovorí ďalej Vlček — zanechal túto cestu, sprobujúc sily na historickom románe slovenskom objektívneho slohu. Je to nedokončený *Valgatha* (Orol, 1872). Látku má ako stvorenú pre románopisca: Uhorsko vnútorne roztrhané; Fridrich s Cilleim a Garom, Huňadovci so Siládim, Jiskra s Pankrácom a ostatnými husitmi proti sebe, branno a intrigou hájac svoje záujmy; Turek ohrožuje krajinu; mladušký Matej Korvín všetka nádej jedným, postrach druhým. Centrom Kubániho práce je Valgatha, prívrženec Jiskrov, veliteľ drienčanského zámku, hrdinný a prísny vodca, no i zlatobažný otec. Nedôverčivosťou svojou odbije si najspoľahlivejších dôverníkov a hodí sa do rúk Cilleiho, kde ho čaká zrada a zkaza. *Valgatha* je dielo zrelého ducha a pevnej ruky, žiaľ, že nedokončené. Kubáni uhádol kolorit starých čias; mravy, kostym, spôsob hovoru pomáhajú illúsii čitateľovej. Znamenite charakterisuje, a s epickou silou jeho postáv preteká sa sila dramatická: dobytie Drienčan je najsvetlejší bod *Valgathov*. Na Kalinčákovom *Milkovom hrobe*, ktorý má tú istú látku, vidno najlepšie, že ‚doba Jiskrova našla svojho básnika v Kubánim‘.“

Prednosti *Valgathu* boly ocenené už i inde. Ale akýmsi omylom svojho života Kubáni v svoje posledné roky (umrel na veľkú škodu slovenskej literatúre 1869-ho, tragicky, v škriepke pri kartách na Rimavskom Brezove preklatý kraskovským farárom Ondrejom Antalíkom, ešte len 39 ročný) bol sa pridal k takzvanej novej škole slovenskej, ktorej programmom bolo držať s Maďarmi a tak pomôcť Slovákom na nohy. Skoro ukázalo sa, že s Maďarmi, u ktorých všetko vychodí k tomu, aby nás odnárodnili, je nemožný nijaký spolok. Slováci „novej školy" teda vytrezveli a vrátili sa k svojim priateľom, na cestu, ktorú boli opustili; iní, ako liptovský Nemessányi a Bobula, zostali u Maďarov v službe. Ale Kubáni umrel a v literárnych jeho dielach, tvorených v tie roky, zostala mátať základná myšlienka novej školy slovenskej. Valgathova dcéra, Češka, husitka, reční: „Podaj mu ruku, a vaše priateľstvo (Jiskrovho rytiera Kraska a mladého Ladislava Huňada) bude závázkom spojenia chrabrých maďarských a slovanských vojov, a naša vlasť (Uhorsko totiž) dožije sa pokoja"... Starý Brožko, husitský kňaz, napomína Valgathu, jedného z hlavných veliteľov Jiskrových: „... smierte sa so statočným Huňadom, podrobiac sa mu jako správcovi krajiny, buďte vďačným synom tejto novej vlasti"... Jiskrovi ľudia nemohli byť takého ducha. Kráľovia len málo mávajú takých oddaných ľudí, akým bol Jiskra Ladislavovi Pohrobkovi. Básnik síce má svobodu prispôsobiť si, premeniť historickú látku, no vo *Valgathovi* Kubániho odstúpenie od historie vadilo i koncepcii deju. Dej nesú osoby, ony dodávajú mu zaujímavosti, a tu, pri tejto tendencii, osoby sú viditeľne nadlomené, natresnuté. Starý Brožko, z ktorého spisovateľ chcel mať figúru vznešenú, je až smiešny a či odporný.

Oduševnenia schopný, plamenný duch Kubániho potom privysoko stavia i Jána Huňada; ako Rusi vravia, až obohotvoruje ho. A zo všetkého takto vychodí oslava hungarismu, toho, o ktorom Michal M. Hodža žiadal mať svoj náhrobný nápis:

Narodil sa, trpel pod uhorským panstvom,
Umrel, utrápený svojho ľudu manstvom.

S umeleckej stránky Valgatha Ľudovíta Kubániho má mnoho pozoruhodného. Zaujímavé by bolo porovnať *Valgathu* s prvou častou Jiráskovho *Bratrstva*... Predčasnou smrťou Ľudovíta Kubániho slovenská literatúra veru mnoho utratila. *J. Š.*

— **Sosbierané žarty a rozmary G. K. Laskomerského.** Turčiansky Sv. Martin. Tlačou a nákladom Knihtlačiarskeho účast. spolku. 1907. 16°, 159 strán. Cena 60 halierov.

Obsah: I. Študentský majáles. — II. Deň 22. decembra 1870. — III. Radvanský jarmok. — IV. Ostatný fašiang. — V. Zima roku 1871. — VI. Praktický lekár. — VII. Pokrok umelectva, zázrak vedy. — VIII. Prvý tanec. — IX. Galiba za galibou. — X. Žena veľa znesie. — XI. Cestovanie na vakácie. — XII. Verenice, dajte si pozor na prsteň! — XIII. Duchapritomnosť. — XIV. Allopatia.

Prvých osem kusov prešlo z dávnejšieho (1877) vydania; o kusy IX—XIV. terajšie vydanie je rozmnožené; zato do tohoto z prvého vydania neprešly: 1) Komédia bez zaľúbenia, alebo: Oklamaný klamár, 2) Starý zaľúbenec a 3) Súboj na pivo; ako divadelné kusy vydavateľstvo akiste zamýšľa tieto inde umiestiť.

Laskomerského prác treba sobrať čím viacej. Ak raz stanú sa známejšími, obecenstvo bude sa trhať o ne. Nasbieralo by sa na pekný sväzok i tých prác jeho, ktoré sú vážnejšieho slohu a literatúre slovenskej robia tiež česť.

— *J. Kvačala:* **Prielomy vo viere Komenského a Mickiewicza.** Zo „Sborníka v česť 50-ročného jubilea Vl. I. Lamanského". Petrohrad. Tlačiareň Akademie. 8⁰, 128 strán.

Slovo prielom spisovateľ berie v smysle: krisa. Komenský, usilovavší sa vysvobodiť ľudí zo zmätkov svetských, upádal v svojom živote z jednej takej krísy do druhej. Cirkev neuspokojovala ho ani jedna. V takých snahách svojich bol sa oddal najprv najmä apokalyptike, potom zaujala ho pansofia, na jeho nešťastie pripútal sa k nemu visionár Drábik, o všeobecnej reforme kresťanstva hútal ešte viac než predtým, a napokon prišly i od Drábikových horšie vlivy Antoinetty Bourignonovej. Komenský upadal vo viere z krísy do krísy.

O Komenskom Kvačala, kedykoľvek sa ho týka, zakaždým vynesie na svetlo niečo nového, prispeje k lepšiemu poznaniu veľkého človeka. Tu vysvetľuje náboženský jeho vývin, stručne, samými markantnými črtami, tak, ako hovorievajú ľudia o veciach, do ktorých sa rozumejú. „Pre každého — sostavuje Kvačala svoj vývod o Komenskom s tejto stránky — kto obliadne sa na priamu čiaru v postupe jeho zbožných myšlienok, je vývin ten plný najhlbšej tragiky. V borbe za vieru už ako chlapec v Prerove (dostal sa mu do rúk sociniánsky katechismus) obetoval — um vôli, aby ratoval slávu Božiu. Za vieru Jednoty (bratov českých) a za budúcnosť Jednoty žertvoval jedinstvennosť Písma sv. novým proroctvám vôbec, a svoje sily — Drábikovi a jeho snom. Nakonec k vôli osobnej istote spásy octnul sa u jednej, peňažnými špekuláciami sa zaoberavšej ženštiny, ktorá ani Krista, ani sv. Písma a ani cirkvi, teda ani Jednoty neuznala. Viedla ho dôslednosť neblahého stanoviska... Vôľa, pred 60 rokmi zvíťazivšia, sa predsa stále nepoddala: a tak duša patrne bola rozštiepená! A v posledný okamih v prítomnosti Bourignonovej, „anjela Božieho", splynulo všetko — v jedno: v blahé povedomie skorého sa zjavenia pred velebu Božskú, od všetkých trampot a pochybností oslobodzujúcu."

Mickiewicz zas podľahol messianismu, Towiańskemu; to bol prielom v jeho viere, vykladaný v rozprave prof. Kvačalu, za ktorú poľskí badatelia budú mu iste vďační.

Spisovateľa zaujíma otázka, či takéto „stránky z duševnej historie západno-slovanskej dávajú i príspevky k psychologii takej, alebo snáď vôbec slavianskej?" Vychodí z toho, že veľké osobnosti sú obyčajne odbleskom a často i výtvorom vlastností a snáh svojho

národa, a v závrečných vývodoch svojich hovorí: „Zostanú nám ako zásady reformnej práce Komenského a Mickiewicza: na úkor zčiastky Bohu obetovaného umu, prízvukovanie čistoty života, lásky, a síce ako zásady nielen mravnej, ale i politickej. Zásady tie oboch mužov odviedly, ač nie dosť rozhodne, od ich jestvujúcich cirkví; nepriviedly im ovšem zásady tie hojný počet nasledovníkov: ale ony maly byť ukázateľmi cesty, ktorá by mohla priviesť kresťanstvo po dvoch pomaly prežívajúcich sa už dobách k dobe tretej, jánovskej. Malá Jednota prestala, zvolal Komenský, — nastáva veľká. Pre takú veľkú vec je i najväčším dosť: chceli to. Chceli to vážne, napnutím všetkých síl, obeťou práce dlhých dní a horkých nocí; že to prízvukovali ako úlohu Slavianstva — zväčšuje pietu Slavianov oproti nim, a zväčšuje nádej v duchovnú, mravnú veľkosť slavianskeho plemena, — ale i povedomie povinností z takého ponímania neodvratno vyplývajúcich."

Vďační sme prof. Kvačalovi, že v Sborníku vedeckých prác, vydaných v česť slavianofila Lamanského, tak čestne zastúpil Slovákov.

— **Wann wurde Mitteleuropa von den Slaven besiedelt?** Takto nazvaná kniha Martina Žunkoviča na Morave za krátky čas vyšla už v treťom vydaní — zakaždým i v českom preklade (Kdy byla střední Evropa Slovany osídlena?). O poslednom vydaní v Listoch Filologických (1907, str. 474) napísali:

„Obtěžkací zkouška na zjištění, co nesmyslu snese papír, provedena byla vydáním spisu „Kdy byla střední Evropa Slovany osídlena?"... I zkušený užasne, co všechno si ubohý papír dal líbiti[1]). Slovanské slovo *kъnęź* (sic; p. spisovatel kdesi povídá, že nemiluje starých písmen, a patrně ví proč) *kuning kun* znamená pastvisko výtečné jakosti, k tomu patří i *gon — hon, König, Konopiště, Hannover, Kundratice, Hundsdorf, Hanák, konak, Hunové, Cannae, Kanal, Kanaan*, „jenž přetéká mlékem a medem" atd. atd.; dovolujeme si dodati ještě *Kongo, kontrabas* (vyrábí se ze dřeva, a na pastvišti bývají i stromy), *kontribuce, kanár* (žije v úrodných krajích tropických), *Kanada, Hong-kong, Honduras* atd. atd. Dobročinnosti „vědy" se meze nekladou: zvláště přidáme-li ještě, že na př. ř. *Hippokrene* je (str. 44) řecký překlad nějakého slovanského jména, dávno před narozením Páně „utvořený bez pochyby, když kořenistému slovu „kon — kun" Slované tehdejí podkládali už jen význam našeho „koně" (Pferd)". Slovanské slovo je *Vilem* („z něhož Němci přetvořili svého Wilhelma") a (jako *vilar*) znamená náčelníka nějaké pastviny; dcerám takového vilara se říkávalo *vily*, s čímž srovnej lat. *filia*; patří sem i *Villach, Villa, Villetta, Filz, Ilz, Ilica* atd., což laskavý čtenář dovede sám doplniti na př. jmény *Villafranca, Villers, Wellington* („náčelník"), *Wild-Bach*, Sankt Willibald, Wilson atd. atd. Slovanské jméno je *Suez*, o němž teprv p. setník Žunkovič nás poučuje, že je totožno se slovinským *svez*, českým *svaz*, připouštěje ovšem, že tento výklad „s kraje poněkud

[1]) — dal líbiti. Už svedčilo by sa po česky takto nepísať!

zaráží". Suezská úžina byla totiž prokopána už ve 14. století před Kr., Egypťané nebyli národ plavecký a nestarali se o průplavy, a tak už „Feničanům — správně Venetům [a tudíž Slovanům], na mori proslulým — i nápad i provedení toho výhodného „spojení" — svezu — moře středozemního s červeným dlužno přičísti" (str. 129). K témuž kořeni patří i franc. *suite*. A zase dodávám: co pak *svět*, tato veliká spojenina všeho možného a nemožného? a co *vše*, *vse*, slovo, které podle světlého svědectví srbštiny vzniklo přesmyknutím z *sve*? Jen chtíti: suspendují-li se všecky ohledy na hnidopišské hláskosloví, na význam slova, který podle libosti dá se upraviti nebo vymysliti, na historii, vynalézají li se libovolné „kořeny" s libovolným významem, nejen celá Evropa, ani jen celá zeměkoule, ani jen celá sluneční soustava (podívejme se jen někam do Ficka, vždyť i to slunce má v lat. *sol* atd. slovanské jméno!), nýbrž celý vesmír musí býti slovanský! Anebo třeba i tatarský; jak kdo chce. Snad stačí čtenáři tyto tři ukázky namátkou z knihy vylovené?

— *Štvoro knih Tomáša Kempenského:* **O nasledovaní Krista.** Z latinskej osnovy preložil *Štefan Algöver*. Liptovský Sv. Mikuláš. Nákladom kníhkupeckého a vydavateľského úč spolku „Tranoscius". 1907. 8°, 180 a 4 strany.

Asketicko-mystické stredoveké toto dielo *De imitatione Christi* stále nachodí i u nás ceniteľov. Roku 1867 preložil a vydal ho Jozef Viktorín, v predošlom desaťletí veľmi pekné vydanie jeho obstaral Spolok sv. Vojtecha: teraz dostávame ho vo vydaní Tranosciusa. (Rusi majú Kempenského v preklade K. P. Pobiedonosceva.)

Štefan Algöver umiestil na predok knižky toto venovanie: „Svojej milej svokre Márii Kupčekovej, osobe v Kristu založenej, v celom svojom živote Bohom sa tešiacej, znakom úcty venuje prekladateľ." V Doslove primerane vysvetľuje, že dielo Kempenského je vzdelavateľná knižka i pre evanjelického kresťana, dobrá vôbec pre všetky nábožné, pokorné duše. *

— **Vianočná pieseň v próse.** Vianočná báj s duchmi. Napísal *Charles Dickens*. Preložil z angličtiny Ondrej Kalina. Turčiansky Sv. Martin. Tlačou a nákladom Kníhtlačiarskeho účast. spolku. 1907. 16°, 106 strán. Cena 50 halierov.

Dickens je veľkým spisovateľom veľkej anglickej literatúry a prináleží vôbec k auktorom, od diel ktorých nám je ľahko, dobre na duši. Ak niekomu nebola by sa pozdala táto jeho práca v Národných Novinách (z ktorých je toto odtisk), radíme mu prečítať ju takto, v knižnom formáte, kde dojem neruší sa pretrhávaním. A do Dickensa treba vniknúť. Potom už odmení sa čitateľovi kúzlom poesie a budením dobrého citu.

— **Ako budí sa zaujatosť za literatúru.** V ruských novinách 9. januára bolo možné čítať články, venované pamäti Nikolaja A. Nekrasova. Bol to totiž výročný deň jeho smrti — tridsiaty. V *Slove* (ktoré nie bez tendencie oslavovalo teraz básnika „mesti

i pečali“) upútala moju pozornosť rozpomienka, z ktorej vypisujem toto:

„Bol som trinásťročným chlapcom, keď, na samom počiatku šesťdesiatych rokov, prešiel som z tretej do štvrtej triedy petrohradského gymnásia. Vyrástol som na Lermontovi a Puškinovi, vedel som nazpamäť celé ich básne. Celá naša trieda ľúbila poesiu. Ale od našich klassikov z prvej polovice stoletia nešli sme ďalej. Od štvrtej triedy učiteľom ruského jazyka u nás bol nebohý V. Stojunin, ktorého v hlbokej úcte malo celé naše gymnásium. Ako by ho teraz videl, keď prvý raz vošiel do našej triedy; osviežený po vakáciach vyšiel na katedru a, oprúc sa na ňu lakťom, nepovediac ani slova, otvoril knihu a začal čítať. Hoci mal pritemný hlas, dikcia jeho bola zvláštna. Najprv prečítal nám „Mčatsä tuči, viutsä tuči“, od Puškina. Potom vzal druhú knihu a, nepomenujúc autora, povedal len: „toto je úryvok“ — a prečítal konec básne „Paradnyj podjezd“, počnúc od slov: „Rodnaja zemľa“. My nemali sme ani poňatia o tom, že možné je tak čítať; mne nedostačujú ani slová ani sily opísať dojem, ktorý tento úryvok urobil na naše povzbudené chlapčenské srdcia a umy. Presvedčený som i teraz, že zapamätal som si celkom a navždy tieto podivné strofy v ten deň. Celú hodinu Stojunin čítal rozličné básne, a my ani nemali sme kedy spýtať sa ho, čí to úryvok.

V živote ľudí sú episody, ktoré zostanú na veky v ich pamäti a vystupujú mimovoľne s času na čas. Jednou z takých episod v mojom živote, a pritom najjasnejších, je i táto prvá hodina Stojunina. My hneď v ten deň vyhľadali sme, kto je pôvodca úryvku, ktorým boli sme tak dojatí, a našli sme meno Nekrasova. Ja dosiaľ nazdávam sa, že episoda táto mala veľkú rollu pre život väčšiny mojich školských druhov. Nekrasov na čas zamenil nám i Lermontova i Puškina, a my veľmi skoro vedeli sme nazpamäť temer všetko, čo napísal do tých čias. On veľmi pohnul i našu fantásiu, i celý smer našich myšlienok. Nazdávam sa, že s tým úryvkom spojená je moja prvá samostatná myšlienka. Boli sme ešte deti, ale deti čujné, hotové prijať závety pre život. Akokoľvek zaujímali nás potom iní veľkí spisovatelia tej doby, Nekrasov iste dlho hral hlavnú rollu. Knižky „Otečestvennych Zapisok“ (ním redigovaných), nám dotiaľ celkom neznáme, zrazu staly sa nevyhnutnou potrebou a boly očakávané nami s veľkou dychtivosťou. Básne Nekrasova účinkovaly na náš vývin...

Potom o desať rokov, keď, verný myšlienkam, zasiatym do mojej duše od Nekrasova, žil som v odľahlej dedine, s mladou ženou prišiel mi časopis a v ňom „Russkija ženščiny“, tiež od Nekrasova. Bolo to pozde večer, a my do rána sme čítali, opakovali a učili sa túto divnú epopeju. Je dlhá, miestami drsná, miestami chatrná, ale pohla nás do hlbiny duše a ani nemohli sme usnúť...

Veľkí filosofi, učení a publicisti pohnú a zaujmú umy zrelých ľudí; veľkí poeti hýbu srdciami mládeže a prebúdzajú v nich také stránky, ktoré ináče spaly by tvrdým snom a časom zosurovely by celkom.“

My Slováci nemáme takých učiteľov svojej slovesnosti, ako bol V. Stojunin. My nemáme nijakých, lebo pre nás vôbec niet škôl. U nás i úloha budiť lásku k slovenskej literatúre leží na rodine: na otcoch, materiach, starších bratoch, sestrách. A z toho nasleduje, že v slovenských rodinách treba čítavať, nahlas, prečitovať, a hodne — viac než v rodinách iných národov. Hollý, Kollár, Sládkovič, Kuzmány, Chalupka, Janko Kráľ, Kalinčák, Botto, Kubáni, Hviezdoslav, Vajanský, Kukučin, Ondrej Bella, Šoltésová, Vansová, Timrava, Podjavorinská, Somolický atď. u nás aby ani neschodili so stola... Pre naučenie hodno je zachovať si meno Stojunina.

— **Ako sa ženili Slováci v XVII. století.** K poznaniu mravov slovenských v XVII. století zaujímavé príspevky podáva v Cirkevných Listoch (1908, č. 1) Ján Slávik v rozprave „Manželské pravoty v ev. cirkvi XVII. storočia".

„Keď niekto chcel vstúpiť do manželstva, najprv sa zasnúbil. Ak bol maloletý, muselo sa to diať s dovolením rodičov; ale jestli rodič sľúbil dcéru bez jej svolenia, táto bola síce kontuberniálnym výrokom za svobodnú vyhlásená, ale rodič bol pokutovaný. Snúbenci dávali si vzájomne dary alebo záloh. Prijatie daru alebo zálohu k manželstvu síce nezaväzovalo, ale sa považovalo za znamenie privolenia ku zasnúbeniu. Tak dľa svedectva novohradskej kontuberniálnej zápisnice, keď Ondrej Medveď, obyvateľ leštiansky, oddal svoju dcéru Martu bez jej i matkinho svolenia Matejovi, synovi Djurowjech Sstewka a dcéra nijako svoliť nechcela, ani ruku mladíkovi nepodala, ani ju za závdavkom nevystrela, ba ani prítomná nebola: teda jej otec v kontuberniálnom zasadnutí na Lešti 11. januára posúdený bol k zaplateniu 12 zl. zemskej panej, 12 zl. miestnej cirkvi a 12 zl. kontuberniu. Krem toho, poneváč otec a celá rodina zľahčili mladíka, tamten mal vziať so sebou šesť vážnych mužov a ísť s nimi do domu mladíka a úctive ho odpýtať. Kým sa to nestane, jeho dcéra nesmie byť sobášená. A keď Jakub Hinko zo Šalkovej vymlúval sa na to, že svoju dcéru, ktorú sľúbil Gašparovi Turkovi Molcsanimu, nechce dať preto, lebo tento neprišiel na čas vziať si záloh, tú príčinu neuznala špeciálna kongregácia, zasedavšia 18. februára 1656 v Ľupči, za dostatočnú a nariadila riadne pojednávať záležitosť."

Zaujímavé sú najmä nasledujúce dáta:

„Na tom nezáležalo, kde sa zasnúbenie dialo, či v súkromnom dome a či vo fare; ani nemuselo byť v prítomnosti farárovej; ale večer alebo nočnou hodinou zasnúbiť sa považované bolo za nečestné a preto bolo i trestané. Tak v zasadnutí zvolenského bratstva v Dubovej 8. dec. 1633 pokonávaná bola žaloba Krištofa Kreyčiho, ktorý „s dowolenym Otce ſweho Balciere (Baltazára) Kreyčiho p ſlawšſe Pawla Muocza k Durowy Marcykowy proſiti za jeho diewku Dornu (Dorotu) abi gemu oddana bila," sprstenkoval sa s ňou bez vedomia jej otca; tento Marcyk ale „ginim který ſe wto wtrúſily yakozto Pawlowy Peykowych S Predagni wnocy priſſlemu ſlibyl

ſwu diewku s priwolením Manželky ſwej y diewky." Kreyčí to považoval za potupu a žiadal, aby mu Dorna, dcéra „Durika Marcika" oddaná bola za manželku. Marcik, uznajúc svoj „wyſtupek, i dcera gebo poddawa ſe na dobrych lidi k rozeznany"; on preto, že svoju dcéru sľúbil pytačom v noci, odsúdený bol dať albu (kamžu) dubovskej cirkvi, a ona za dva roky nesmela sa vydať preto, že sa dvom sľúbila za manželku. Podobne Michal Huolka preto, že dal pýtať svojmu synovi dcéru Alberta Michalčíka zo Sv. Ondreja v noci, okolo polnoci, bol odsúdený zaplatiť stolovanie prítomných na špeciálnej kongregácii 16. nov. 1632 v Predajnej.

Zasnúbenie bolo zaväzujúcim k manželstvu. Už sám sľub, že si niekto istú osobu vezme alebo niektorá za niekoho pôjde, zaväzoval k manželstvu. Keď nebolo možno svedkami dokázať, dalo bratstvo r. 1633 Tvrdošovi prisahať, že nesľúbil manželstvo Alžbete, mlynárovej dcére z Túrovej.

Už samé zasnúbenie menovalo sa vydajom, poťažne ženbou.

— **Časopis Museálnej slovenskej spoločnosti.** Ročník X, číslo 6. Turčiansky Sv. Martin.

Reč, ktorou predseda Museálnej slovenskej spoločnosti, Andrej Kmeť, v deň valného shromaždenia 7. augusta 1907, uviedol obecenstvo do museálnej (novej) budovy. — Bitarová. Podáva Karol Ballay. — Detský telocvik. Píše Gr. Uram-Podtatranský. — Mená výšivkových ornamentov v Kluknave (Spiš). Od Iremského. — Pikulík v Jamníku. Podáva dr. Bohuslav Klimo. — Malý archív. Rozličnosti. Zápisnica. Soznam darcov Museálnej slovenskej spoločnosti. A. H. Odborné časopisy a knihy. A. H.

— **Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti.** Ročník XIII, sväzok 2. 1907.

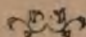
O skamenelinách. Napísal Starohorský. — Kto bol Dionýs Štúr? (1827—1893.) Napísal Starohorský. — Nárečové slová z Horného Liptova. Podáva Ondrej Chrobák. — Z archívu cirkvi ev. a. v. veľko-prietržskej. Podáva Ján Drobný. — Abeceda Zlatá skrze Adama Zdenkovits. — Porekadlá a príslovia. Podáva Andrej Halaša. — Zvyky a obyčaje v Kluknave na Spiši. Podáva Iremský. — Katalog numismatickej sbierky Museálnej slovenskej spoločnosti. Sostavil dr. Ján Petrikovich. (Pokračovanie.)

V životopise Dionysa Štúra, sostavenom znalecky a s pietou slovenskou, opraviť treba omyl, že Dionys bol bratom Karla a Ľudovíta Štúra. Karol, Ľudovít, Samuel a Ján Štúr boli synmi Samuela Štúra, učiteľa najprv v Trenčíne, potom Zay-Uhrovci. Jozef Štúr, otec Dionysa, narodeného v Beckove, ako ukazujú i krstné mená, nebol totožný so Samuelom Štúrom.

Bolo by sa pýtalo zaznačiť i slovenské práce Dionysa Štúra z Letopisu Matice Slovenskej a z Paulínyho *Sokola*.

Rok 1908. Sošit 2.

Slovenské Pohľady.

Marino súženie.

Napísala *Timrava.*

Mara Krahuľovie sedí zamyslená vo svojom dome. Chudé, dlhé ruky prácou ustaté drží v lone složené a tmavé oči, vždy pekné ešte, opiera na plameň pece pohrúženo. Pri stole sedí jej muž, tučný, červený a veľký chlap, kus nahrbených širokých pliec a očú veľkých, ktoré, i keď pekne chcel pozreť, len gánily. No teraz ich drží do poly privreté, lakeť vyložený na stole a v dlani hlava strapatá. Pred chvíľou prišiel domov od rychtára, kde bol zákaz a po zákaze zábava občerstvujúca, je teda koštovaný ako mak. I osprostel od toho tak, že sa mu iba driemať žiada. U okna syn Paľo, ktorému Mara dala zo zlosti, ešte kým bol maličký, i meno Kain.

Mara inokedy bola by privítala opitého gazdu salvou rečí, majúc jazyk obratný, ale teraz nevenuje mu ani pozornosti. Má iné trápenie. Totiž žení syna Paľa-Kaina a ani jedna v dedine nechce zaň ísť. Pýtali šesť dievčeniec a každá odoprela. Vígľašovie dievka iba perami frkla, keď sa o ňu hlásili; Gondúrovie Zuza vyhovorila sa, že ani skrine, ani kožucha nemá ešte; Polienkovie vyhúknutá Anča, čo jej je i do rodiny, ktorá keď chce ísť do kostola, všetku rotu pobehá, aby si háby vypožičala, — nejde tiež. Ani slúžka farská, Kata, sirota, ktorá tlčie sa po službách od malička, ani Plameníkovie sirota, a krstná Marina odkázala, že či majú voly, hoci sama je ako kostolná myš chudobná. A dnes, keď povolila Mara pýtať takú dievku, ktorú nechcela naskrze, dostali kôš, ktorý ju pohoršil ešte najväčšmi . . .

Tak, ako teraz sedí tu ustarostená nad osudom syna, ktorého nik nechce, vzdychala i ráno, a syn, prehodiac kabanicu s jedného pleca na druhé, riekol jej:

„Ojoj, čože už toľko budete bedákať; inšieho ani nepočujem. Jesto dievok ešte dosť!“

„Ktoré dosť?“ zadivila sa Mara. „Azda ti len nepôjdem boháčky pýtať? Iľu Štefúrovie hlavnú chceš? Tú i tak pýta každý, čo sa žení, tak ju môžeme i my. Chudobnejšie sme už všetky popýtali, a či chceš už i z najpodlejších? Shora Zuzu Gágorovie, kučeravú. Tú by ti ta dal Ďuro, lebo neviem, koho si dochapí i tejto, keď zle vychoval siroty . . . Alebo starú Iľu Mrhovie — lebo ja ver' z druhej dediny nechcem!“

„A Matúšovie Zuza?“

„Tá?!“ Marine oči, i teraz ešte pekné, uprely sa dúpkom na synovu červenú tvár a zavisly tam. Ona vedela tiež, že u Matúšov jesto dievka, no ona tú vynechávala naveky, mysliac, že tak robí i syn, a hľa, on hlási sa za ňu!

„To je ani najbohatšia, ani najchudobnejšia, ale taká, ako aj my,“ riekol ešte Paľo.

„Nuž ale veď tá kradne, Paľo môj!“ zavolala Mara.

Syn Paľo, ktorého sama mať pomenovala Kainom, lebo bol planý za malička, iba pometal pleciami stisnutými.

„Keď kradne — sebe ukradne, a môžeme ju od toho i odučiť.“

Marine pekné oči rozišly sa ešte na širšie, zavisly na tvári Paľa-Kaina a pomaly prijaly výraz zľahčovania. Matúšovie dievka, čo sa majetnosti týče, je, pravda, im rovná: ani bohatá, ani chudobná, ale jej chýr je nie rovný s ich. Vie celý svet, že sa jej na prsty lepí všetko, čo vidí, a mať jej je z druhej dediny rodom. Hadica, ktorá nemá páru v dedine. So súsedmi nie je na miere nikdy, s kmotrami sa vymetala a jej škrek počuje Mara i ku svojmu domu každý deň. Cti nehľadí nikomu, kostolník alebo ktorýkoľvek z vrchnosti aby sa neukázal v jej dvore. Onehda ešte i na pána rechtora vykrikovala zpoza komory všelijaké veci, keď oznámil úradu, že jej chlapec do týždňa i štyri dni zamešká školu. Jablko nepadá ďaleko od stromu — ani dievka nebude lepšia od materi. Pritom i Maru rátajú strmou: tak aký by to bol mier v dome Krahuľovie?... Teraz je dievka Matúšovie v meste od mesiaca. Ona cez zimu, keď je roboty málo v dome, ide slúžiť, a Mara počula o nej, že ju pani mieni odoslať; lebo všetko v sklepe pobabre. A tá by mala vtiahnuť do Marinho príbytku, čistého od takej škvrny?... Ale tuto Paľa, ako vidno, to nemýli: povedal, že keď kradne — sebe ukradne. Taká je teraz mladá čeľaď, bez Boha, hľa! Starších rady neslúcha, ide dľa svojej hlavy a hútok. Roztopaš, pýcha a neúcta, to je, čo ich ozdobuje. Po nedeliach robia shon a spev i do desiatej v noci, z kostola bežia ako stádo, a keď idú do mesta, uchytia čo môžu, chlúbiac sa tým ešte: Veď pánom berú. Na to nepomyslí mládež, že ani nepriateľom netreba zle činiť. Ba už i do krčmy idú vysedávať, čo by nebol spravil za jej mladých časov mládenec ani jeden. Paľo jej nechodí za takými chúťkami, ale Mara vidí už odo dnes po jeho rečiach práve povedaných, že nie jej výchova, ale len jeho nešikovnosť hatí ho v tom.

„Tak Zuzu Matúšovie by si rád?“ vravela mu. „Lenže ja to, ľúby syn, nedopustím!“

„Ba ver' ja ešte jednu lepšiu viem pre nás!“ ozval sa v to starý, ktorý holil sa vtedy pri okne. Do kostola sa sberal — ta chodieva — a pred večerom na zákaz k rychtárovi. No Mara na toho reči nikdy nepodbala ani nepodbá, a i na jeho tvári bolo badať, že nečaká povšimnutia. Totiž Krahuľa vo svojom dome nebol gazdom, ale žena. Tak muselo byť, ak malo byť dobre.

„Čo by si sa ty starel?!“ zahriakla ho rozobratá i tak a, skrútnuc sa k synovi, povedala mu rozhorčeno: „Tak dievku Ma-

túšovie!"... i dochodí mu prstom k červenému čelu, hroziac sa. „No a ja ti to poviem, že tá mojou nevestou nebude nikdy; vieš, nikdy, kým som živá tu!"

„Ale umreš!" ohlási sa zas starý, zagániac od zrkadielca. Ani ženy ani syna nechcel, lebo oba panovali nad ním. „Nebudeš naveky žiť. Toho nikto neobsiahne na tomto svete." I otrčí hrubú peru opovržlive: „A ty si hútaš, že ťa ani smrť nezdolie a že naveky budeš tu panovať... čo chodíš iba o seba? So ženou on bude žiť — tak nech si vyberie, ktorú chce... Ale ja by vedel jednu, najlepšiu pre Paľa; lenže vy oba nepodbáte na moje slovo."

Mara naozaj nezdá sa podbať na jeho reč — neodpovedala. No v duchu je trafená tým, že nebude naveky žiť. Nielen naveky že nebude, ale ani nie dlho. Záduch jej vadí a či čo je to. Oproti srdcu tlačí ju, ako by tam veľkú skalu mala zatisnutú. Čas je naozaj syna do človečenstva priviesť. Ak sa vyvalí ona, ostanú oba: otec i syn bludári a tuláci. Bez ženy, čo bude spravovať dom i ich, z týchto oboch je nič. A Mare myseľ skrotla nečakane. Už ani proti Matúšovie dievke sa nespiera, keď druhá nejde a syn, ktorý s ňou má žiť, hlási sa o ňu. Radšej ešte tú, ako z druhej dediny; ani tam by inakšej nedostala, len výmetok — dobré i vo vlastnej dedine rozchytajú — a od onoho špatného zvyku jej prstov dlhých ju môžu i odučiť, ako Paľo si trúfa. Mara, neotáľajúc veľa, poslala, ač s plačom, na výzvedy dolnú súsedu Iľu, o ktorej vravia, že zle gazduje, čakajúc vždy len s plačom odpoveď.

A teraz sedí tu pri večernom kozube rozhorčená. Ani Matúšovie dievky nedajú. Bez odkladu, zrovna odkázali im, že nepôjde. Mare staré líca rozplamenily sa, oko, dosiaľ pekné, zaiskrilo a ústa sypaly slová plné nadávok. Takýto posmech ešte i od tej! A oni ani nie sú najostatnejší. Majú kone, kravu, dom, zeme — dlhu ani haliera. Prečo tak nechce ani jedna za syna ísť? Hľa, Ondro Bučok, čo sa teraz žení — práve dnes je u Riazeľov na pytankách — nemá ničoho svojeho. Voly kúpil na borg, na diele dlh v banke, a najhlavnejšia dievka, Iľa Števúrovie, dobre neumrela, že ju nedali zaň. Ani Palackovie Jano nemá viac, ako oni. Ba menej: ten poľa málo má, a predsa za toho by šla ktorákoľvek.

Mara už na všakovaké myšlienky musí prichodiť. Či azda preto nejdú, že ju rátajú za strmú a v dome za gazdu? Ale ktože má dom viesť, keď je muž nijaký. A veď odkázala každej, ktorú pýtali, že nebude dlho žiť. Tá skala v hrudi tlačí veľmi. Vše ju i kašeľ pochytí od toho a nepopustí i za štvrť hodiny — i to je úmorné. Bár by sa už iba do hrobu pripravovala... Tak prečo nechcú ísť za neho? Mara mimovoľne skrútla hlavu za synom, aby ho videla, aký je. Tu jej je na očiach naveky a nikdy nepozrela naň okom kritickým; teraz ide ho súdiť ako cudzieho. A Mara vidí, že ač je mohutný a červený, ale celý ovisnutý akýsi. Plecia ovisnuté, i líca, ruky. Hlava naklonená nad prsia — nič v ňom ľahkosti, nič rezu. Oči akési židovské, nadrapené, veľké, tvár dlhá a reč nezvučná, chovanie nemilé — sama by nešla zaň, keby bola dievčaťom. Hej, tento ver' nie je starší syn Ondro okrúhlolíci, čo šiel za ženou

do Zúbeľov, ktorú nechcela Mara preto, že je i to z planého pokolenia, — ani Janko, čo umrel!

Mala Mara totiž troch synov. Najstarší Ondro, ktorý ich opustil pre ženu, druhý s Paľom rovnoročný Janko, ktorý umrel. Mare dosiaľ srdce neuspokojilo sa za tým, ani neuspokojí sa nikdy, čo koľko bude ešte žiť, a i do hrobu složí sa s tým žiaľom, že ho ztratila. Takého chlapca krásneho, ako to bol, Mara ani nevidela, ani nevidí viac. Tvár mal okrúhlu, bielu, vlásky žlté, líčka červené a dobrý bol, ako kus chleba. Paľo opak toho: tento len bíjať chcel sa naveky. Preto pozvala synov svojich: dobrého Abelom, zlého Kainom, a hľa, Abel umrel (človeku naveky najmilšie býva odňaté?), Kain zostal a treba ho oženiť.

„Čo si počnem, hriešna stvora!“ vzdychá opät, ako ráno. „Kde ja pôjdem už!“

„Jedna by sa našla ešte pre nás!“ pokúša zas, ako ráno, už teraz podnapitý muž, a otvorí na okamih gániace oči, aby blysol nimi k Mare. „Ale ty nepočúvaš, ty si gazda v dome, nie ja!“

„Ktorúže hútate? Už povedzte, keď toľko opakujete!“ vraví syn, ač, zdá sa, ľahostajné mu je, či bude niektorá, či nie, či teraz, či niekedy, či nikdy. Sedí na lavici ovisnutý a opáľa nohami, no zunovano mu je už to isté počúvať toľko ráz od otca.

„Ja viem, ktorá; ale tu ti mater ani počúvať nechce, keď ja vravím. Ona je gazda, a nie ja!“

„Nuž veď musí byť niekto gazdom, keď si ty nijaký!“ zahriakne ho konečne Mara. „Bolo by to tu pekne, keby si ty bol ním. Kone, krava i všetko, ba i tento dom by zmizol!“

„Sestrinu, mojej sestrinu ber!“ zatúka muž horlivo, aby pochopila už raz, i aby zavrátil jej slová, nepohodlné mu počúvať.

„Tvojej sestrinu?“ Mare i pera odvisla, tak sa zdesila. Staré líca sfarbila jej krv nečakane a oči zavisly na červenej, opitej tvári mužovej. Potom odvrátila sa ku kozubu zpät, neobyčajne zamĺknutá a sklonila zrak k zemi. Gazda-negazda popásol oči na nej chvíľku, usmial sa samoľúbe a, vidiac ju zatíchnutú a neprotiviacu sa, zažmúril oči pokojne ku spaniu. Ale syn Paľo nepovedal slova ani udivenia, ani súhlasu, ani nevole. Pomykal kabanicou s pleca visiacou a vyšiel z izby hvízdajúc. Vonku zastal na uhle domu, pod stenu, kde rád obstával i na deň a, majúc tvár nemilú, pozerá zunovano do dediny. Večer je vidný od belejúceho sa snehu, dedina hlučná, ako každú nedeľu. Vrava rozsamopašenej mládeže, pískanie, spev mládencov i smiech ozýva sa večerným vzduchom. Od nového domu Borinkovie zavznieva i hra na harmonike. Borinkovie syn, jedinák pätnásťročný, maznavý, hrá pod stenou. Harmonika vrčí a robí chyby do zlosti donášajúce — maznák len nedávno dostal ju od otca, i nevie ešte dobre hrať — ale v dedine vravia všetci, že mu pekne ide. Shon je ešte väčší, ako po druhé nedele — u Riazeľov sú pytanky. Kata Riazeľka, postavy malej, ale veľkej uznalosti požívajúca v dedine, pre dokonalú vec, obcovanie i pobožnosť — ani len večiereň nezameškáva nikdy! — žena Paľa Riazeľa, trochu hluchého, ide vydávať dve dievky. Jednu, onakvejšiu, chce Bučok,

ktorý kúpil na borg voly a predsa má platnosť pred dievkami; druhej, staršej, berie prístavka, aby i tá nebola bez čepca, keď ho mladšia dostane. Do toho domu a z neho behá mládež rozveselená i preto, že po pytankách bude i svadba, kde sa zabaví každý do sýta.

Paľo-Kain neberie sa, aby sa zamiešal medzi nich, ač to dosiaľ nikda nezameškal. Mládencom vedľa idúcim a volajúcim ho iba odvrkuje, od uhla domu ani sa nehnúc. Rady otcovej o Kukučkovie Anči nepovsimnul si, ani nechodí o to, čo spraví mať. Ak chce, nech ide pre ňu, ak nie — nie. Ale odkaz Matúšovcov, že nedajú dievky, trčí mu v srdci, ako tŕň zapichnutý.

„Paľo, čo nejdeš?!“ zavolá v tú chvíľu naň i Ďuro Plameník, jeden z hlavných mládencov, čo sa roztopašnosti týče, ale dievčencom sa nepáči, že má oči ako jablká. „Ver' si ty blázon — hybaj skoro!“

Paľo plecom uhol nedbalo. Potom spravil krok od uhla, zatým druhý. Plameník, ač jeho sestra i nešla zaň, bo nemá volov, ostal mu kamarátom najlepším, i berie sa k nemu na cestu. Ide predsa pozreť pytanky, aspoň svet pokúšať bude tam, keď iné nie.

Prebrala sa z myšlienok i Mara u kozuba a, nechajúc muža vyvaleného na lavici za stolom, zamkla chyžu. Sišla na zmrznutú cestu a zabočila dolu dedinou k Riazeľovcom i ona. Kráča rýchle, akoby pudom hnaná, a čierne oči ligocú sa jej v očakávaní, na tvári výraz netrpelivosti. Pod stenou domu pobožnej Katy, obkoleseného šantovnou mládežou, zastala a pozrela do okna. Prišla pozreť pytanky tiež. Vie, že všetky dievčence z dediny budú tu shromaždené — ak by nie, potupené by boly dievky Katine — teda i Anča Kukučkovie, a tú túži Mara videť ešte dnes. Pytači sedia už za stolom i oba mladí zatia. Jeden vysoký, belavý, druhý nižší, bledej tvári, neobyčajne pekný: Bučok, čo kúpil voly na borg. Nízka Kata, ktorej obcovanie je dokonalé vo všetkom, nosí im jedlá dobrej vône a núka s tvárou najvážnejšou, ako sa to vyžaduje od kaľavnej gazdinej. Dievčence stoja na jednej strane pri lavici niže dverí, a dve mladuchy, veľmi bledé, veľmi tenké s útlučkými kožtičkami na tvárach, zpod ktorých i najmenšiu žiločku vidno, rozdávajú im orechy, jablká a koláče, ako je to vo zvyku. Mladšia, onakvejšia, je veselá, veľké oči jastria jej ani veverici. Staršia je málomluvná naveky a dnes neobyčajne. Jej ženích nemôže sa ženiť ešte, i berú ho len tak na slovo a sobáš bude kto zná kedy — to ju omína. Dosiaľ nezdalo sa jej to nič takého, keď mať dokonalá to chcela tak mať; ale teraz, keď sa už ide začínať naozaj a ona nepôjde na voze, ktorého kone budú ručníkmi ozdobené, k matrikárovi, ani pod vencom do kostola, sprevádzaná spevom dievčeniec a hudbou, ale zavijú ju len tak bez všetkého — desí sa.... Medzi dievčenci pekne odetými zazrela Mara i dievku Kukučkovie, Eduškou prezývanú, ktorú hľadala. Tú rozoznať medzi druhými hneď. Ani jedna je nie takej bielej tvári, ako ona. Oči jej sú maličké, sivé, ústa pekne stiahnuté. Hlavu dvíha hore, no nie od pýchy, ale že sa to tak patrí, aby odrastená dievka hlavu hrdo držala. Je oblečená vyberane, ač je chudobných rodičov dcéra; no

Mara vie, že dievka sama veľa zahľadá na háby. O jej šikovnosti počula už od mnohých žien... Oči Marine vpily sa na jej tvár tklivo a skúmave. V srdci roja sa jej všelijaké city, ale dievka zapáči sa jej; tvár jej mäkne, hľadiac na ňu. Táto by naozaj najlepšia bola pre Paľa. Sama diví sa, že to jej neprišlo na um, kým ešte muž o ňu nespomnel. Vskutku, dobrá bude pre syna, i pre ňu najlepšia. Počula sama o dievke dosť ráz i to, že všade, kde sa ukáže vo svete, drží sa pekne, smierlivo. S touto by i ona vyšla, a bude mať aspoň jednu nevestu po vôli — dobrú... Mara začala hľadať zrakom i syna, ako by ich chcela porovnať spolu. Nie je medzi druhými mládenci, ktorí usilujú sa zamiešať medzi dievčence a žartmi smieša ich, ale stojí v pitvore medzi divákmi, zakuklený do kabanice, že mu iba tenký, červený nos a veľké napäté oči vidno. Ztade vykrikuje čosi na dievčence, a Mara vidí, že ani jedna neobzre sa oň, ani neodpovie na jeho zádrapky. Paľo začne hádzať do nich guľôčky snehu, triafajúc im nosy, a chachoce sa srdečne, keď niektorú trafí. Dievčence potom už obzrú sa, no nezasmejú, ako by sa čakalo, ale, uvidiac ho, nahnevajú sa, zahriaknu a odvrátia sa s opovržením. Ver' každá pozre radšej na Jana Palackovie, štihlej peknej postavy a nôh šikovne obutých, ľahkých. Držanie toho je také príjemné, ústa plné žartu, oči ohňa mladosti. Keby jej Kain taký bol! Alebo ako tu Pecko! I to je gazdov syn, no teraz slúži zo vzdoru. Mať jeho, keď akýsi priestupok spáchal — pri mládeži všeličo sa pridá — pokarhala ho a riekla v rozhorčenosti svojej, aby šiel od nej, keď ju nechce slúchať. On nahneval sa, vezmúc si to príliš k srdcu, a zjednal sa do Borinkov na tvrdú robotu. Darmo plakala mať jeho, vábila zpät, nepodbal nič. Tento je nižší, ale hrdosti má ešte viac, ako Palackovie. Ani nevie, ako hlavu nosiť, tak pyšne si počína. Reč jeho je vyberaná — oko vážne, plné sebavedomia. A teraz ešte, aby srdce Marino tým väčšmi krvácalo, vstupuje do dverí Ondro, sluha z fary. Tento je ešte najinakší, čo sa krásy týka. Postava ako jedľa vysoká, prevyšujúca každého, krk silný. Hľadí po všetkých dolu, ale tvár mu je usmiata, oko príjemné. Obutý je v nových bakančoch, ichž podošvy klincami povybíjal, aby hlasnejšie buchotaly, a usiluje sa i on k dievčencom a do blízkosti Kukučkovie Anči, smejúce svoje oči upierajúc vždy a vždy na jej bielu tvár.

K Mare pod okno pristúpila žena, zakrútená v hrubom obruse, žmúriacich, krátkozrakých očú — mať Jana Palackovie.

„I vy ste tu, tetka?" prihovorila sa Mare, zastanúc za ňu, a nakrivuje hlavu ponad plece Marino, aby videla do izby Riazeľovie. I táto žení syna-jedináka a i táto má súženie, lenže rozdielne od Marinho. Za jej syna šla by ktorákoľvek, ale ona nechce dievča len s poľom a peniazmi — syn inak. I chodí za ním ako tôňa, nemajúc pokoja ani vo dne ani v noci, strežie ho a špehuje každý jeho krok. Teraz počula práve, že oko vrhá na Katu okrúhlolícu, slúžiacu na fare.

„Prizerám sa na tie hrdé dievky, čo nás tak potupily," odpovedá jej Mara, a otvorí výrečné ústa svoje, aby vypovedala všetky

krivdy a biedy, čo ju zašly. Bol jej zvyk od malička taký. Včera i pred pánom farárom, s nímiž stretla sa na dedine, vyžalovala sa so všetkým, čo jej srdce tlačilo, ohovoriac dievky, ktoré nechcely ísť za Paľa, vyrátajúc ich chyby a nedostatky. Vígľašovie že sa na krivo smeje, krstná má nos vyhrnutý a je ako kostolná myš, a o Poliencovie vyhúknutej Anči vyzradila ešte i to, že bielizne čajsi nemá, lebo nedochodí na toľkú rodinu. I teraz rozpovedala Mara všetko a odsúdila, ako vedela, každú.

„Aj na druhej dedine najdete!“ potešuje ju Palacková a škúli oknom, či nevidí Katy z fary. I odľahlo jej, že ju nevidela. „Ver' neviem, či aj my nemusíme na vidiek ísť; teraz v našej dedine nieto pre nás súcej.“

„Bože chráň!“ zdesí sa Mara. „Všetky s vidieka prišlé ženy, okrem Katy Riazeľovie, sú vyberané plaňuhy s jazyky ako meče; dobré i vo svojej dedine sa minie. Z toho je pokoj! Ale starý mi povedal dnes, že túto jeho sestrinu aby sme vzali; tak ja neviem, čo už mám robiť!“ vraví Mara, ktorej na jazyku nič sa neobstojí. Pritom i mienku Palackovky rada by počuť.

„A veď tú vari tuto farský sluha stavuje,“ rečie žena krátkozrakých očú. „Vraveli bačiková Kropačka u Pechúrov — a tí neradi vymýšľajú — že jej na krížny jarmok kúpil od medovnikára srdce ako tanier veľké, za korunu zrkadlo a za dve ručník na väzy. A bačiková do sveta ver' nebúchajú, ako mnohá...“

„Ojáj! No a ja som sa tej ufala!“ zhíkne Mara. „Teraz maj sa dobre, hriešna stvora!“

„Nuž veď zato môžete oprobovať. Možno, že by i šla; lebo sa Ondro pozde bude ženiť, keď mu rodičia na písma nemajú peňazí. Alebo choďte ver' na vidiek...“ I berie sa zrazu dnu, opustiac Maru a nedopovediac reč. Videla cez okno syna shovárať sa s dievčaťom ako kavka čiernym. Síce tú by chcela i Palacková, už i bola o ňu, oznámiac jej rodičom, že zeme chce hneď s nevestou, čo bola veľká chyba. Otec kavky nahneval sa — ináč bol by ju dal, a riekol: „Dievčaťa ani s poľom ani bez poľa ti nedám!“... A syn tu ešte bude sa jej prihovárať! Toho Palacková nedopustí. Pritom popri nich prešuchla Kata z fary s lícami ako bochnice okrúhlymi, požívajúca veľkú priazeň u mužského pokolenia. I Mara odvrátila sa od okna a ide domov. Na Anču Kukučkovie už nemôže hľadeť pre Ondra z fary, ten stojí pri nej a zaclonia. Ale i syn Paľo-Kain poberá sa preč zunovaný. Vystupujúc však z pitvorných dverí, zišla i jemu na um rada otca-negazdu o Anči Kukučkovie, a vrátil sa, aby pozrel k nej, no nemohúc ju videť tiež pre Ondra, opustil dom. Na dvore stretol otca dievky Matúšovie, ktorá dnes odoprela ísť za neho. Paľo zakuklil sa do kabanice a zazrel naň zpod klobúka, vykärujúc ho čo najďalej. Za žiaden kôš sa nenahneval, čo by ich bolo sto bývalo! ale za tento bude sa hnevať naveky.

„Bol si i ty tu, Paľko?“ prihovoril sa mu otec dievky Matúšovie, chlap bielej tvári a čiernych ako žúžoľ očú, od nichž zle prichodilo statku i ľuďom, ktorého Kekom prezývali. Ide i on do Riazeľov, lebo i niektorí chlapi prídu sa podívať pod okno. I po-

stojí, hľadiac na Paľa prívetive. Nepatrí sa opovrhovať čeľadníkom, čo mu i odopreli dať dcéru. On s jednej strany by to ani nebol spravil s ním, ale žena, že keď každá ho odpravila, ako by aj oni nie? I ľúto je Kekovi za ním; nevie, či i naveky nebude banovať. „No veď neškodí niekedy pohrať sa mládeži," riekol mu ešte.

Paľo zaňločil naň ešte nemilšie a nepovedal ani slova. Stlačil klobúk do očú a ešte i líce skryl od Keku, do goliera kabanice zdúdliac hlavu.

Keko zastal, uprúc ako žúžoľ oči svoje, od nichž zle prichodilo, na Paľa a pozerá za ním, ako odchodí. Pokrútil hlavou nespokojne, poškrabal čierne vlasy za uchom a riekol:

„Ejeh!"

Mara dnes, hoci je nie ani nedeľa, strojí sa veľmi pečlivo. Príhládza vlasy na sluchách, napráva čepec biely i pôločku na hlave, natriasa oplecko a na tvári akási rozpačitosť, ani za mladi. Zabočí ku dverám, ale vracia sa zas a zas, ako by nevedela sa odhodlať k niečomu, a čelo perlavé od potu.

„Starý!" rečie konečne mužovi, ktorý sedel u pece, hlavu majúc v pleciach stiahnutú, a bil krpce jeden o druhý, ako by ho oziabalo, „či mám ísť do tých Kukučkov o tú Aničku, či nie?"

Starý neodpovie nič — hnevá sa. Mlátil trošku na humne na jej rozkaz, a nechcelo sa mu, že je veľká zima. A vie i tak, že nespytuje sa preto, aby dľa jeho vôle konala, ale koná vždy, ako sa jej páči.

„Ak ma, reku, odpravia i tí. Dvadsaťdva roky, ako sa hneváme," rečie Mara.

„Rob si, ako chceš!" vetí on flegmatične. „Ty si gazda!" Starému je už všetko jedno. S jednej strany už i zunoval to ženenie. Dva mesiace, ako majú naveky robotu s ním, a svadby, kde by sa do vôle napil, naostatok ešte ani nebude!

„No už niekto musí byť gazdom v dome, keď ty nič nestojíš!" odsekne mu ona popúdeno a, nedbajúc už oň, ide odhodlane von dvermi. Na dvore stál Paľo. Ruky drží dolu, pred sebou vedno chytené, plecia ovislé, i líca, i nos. Shovára sa so súsedom horným, Ďurom Gágorovie, ktorý chová dve siroty a je preto uctený v dedine i od pána farára: odpúšťajú mu polovicu pláce; a chovajúc ich s veľkou ľútosťou, vychoval lenivice, že ich teraz nemôže povydávať. I sháňa sa po všetkých stranách za prístavkami; jemu by dobrý bol i Paľo.

Paľo videl mať odchodiť z domu, i vedel už ráno, kde pôjde, ale nepovedal ani slovom, či súhlasí a či nemilé mu je jej konanie, ani teraz nepodbá nič.

„Pri takýchto trúdoch maj sa dobre, hriešny človek!" šomre Mara, idúc zo dvora. „Ak im ja všetko nevykonám, tak je nič! Nohy si zoderiem, čo mu chodím za ženou — on sa neťuchne. Do misy a ku skleničke sú hotoví oba; ale rozumom pohnúť, to

sa ani jednému nechce. Oplesneli by, ak by ja nie; a ešte že nemám byť v dome gazdom!"

Mara diví sa i mužovi, ako sa mohol oženiť; no iste nebolo i to bez jej pomoci. Ani nezbadala v rozhorčení, že prešla dedinu, len keď sa našla na druhom rade pri dome vdovy Anči Terečkovie. Dom Anči Terečkovie bol na samom kraji dediny a nad ním, ako na záhumní, vystrčená stála drevená chalupa Kukučkovie. Mara, uvidiac ju, zachvela sa ľakom. Musela postáť pri Terečkovke, vdovici už trinásť rokov, ktorá sneh smetala zpod steny svojej, že nachová sliepky jarcom. Mara podotazovala sa o zdravotnom stave tých tvorov, lebo nešikujú sa tej zimy; rozpovedala o svojich, potom kde ide a načo do Kukučkov, i že dostal šesť košov od hrdých dievok Podjavoria. Ohovorila každú náležite. Matúšovie má také prsty, čo sa všetko lepí na ne; krstná nos vyhrnutý, a Poliencovie, ktorá jej bola i do rodiny, že má málo bielizne, a ona jej sľubovala za hlavničište, i jednu perinu. Napokon riekla:

„A neviem, či i sem darmo sa nekonám. Dvadsaťdva roky, ako sa hneváme!"

Rozhovorom trochu obodrená, ide potom hore dvorom k záhumniu. Ale ako bližšie kráča k drevenej chalupe, stiesnenosť jej zase sa dostavila. Čím bližšie ide, tým väčšie nesnádze, a už len kus odo dverí malého domca. Tri kroky a už bude tam . . . Marine rty zbledly a srdce tlčie jej, ako by bil ju niekto do prsú. Musela postáť zase a nevie, či by sa nemala vrátiť radšej.

„Bože, pomáhajže!" vzdychla skrúšeno a berie kľučku i vstupuje do chalupy. Izbica, do nejž vkročila, bola malićká a tmavá. Malé okienca ledva daly trochu svetla. Mara, ako vstúpi, nevidí nič, len tmu a nevie rozoznať, kto je v nej. Oči oslepil jej vonku skvejúci sa v slnci sneh i musí privyknúť na šero izby, aby videla. Ale Maru vstúpivšiu vidia tamdnu hneď a bledá, vyschnutá gazdiná, ktorú prezývali novou ženou a pri sporáku miešala dovárajúce sa jedlo, dobre nespadla od ľaku. Novou ženou prezývali ju, lebo muž, keď si ju vzal, po druhý raz sa ženiac, chválil sa, že má novú ženu. Ona už počula síce, čo vravela Mara pod oknom pobožnej Katy na pytankách — roznesie sa hneď za horúca, čo kto počuje — i čakala, že sa budú hlásiť, a mala zápornú odpoveď prichystanú. Nie z pomsty; nová žena je prostá takých citov: ale nezdalo sa jej to byť dobrou vecou. No že by Mara sama, svojou hlavou prišla, na to nebola pripravená. I zmätie sa všetka, lyžica, ktorou miešala dovárajúci sa hrach, vypadla jej z ruky a ona pozastala na okamih a hľadí na prichodziu, ako by videla človeka zpod zeme prišlého. Pri okienci pod praslicou sedela dievka Anča bielej tvári.

„No však sa čuduješ, Iľa, že ma tu vidíš?" rečie po poklone Mara, ktorej nesnádze pomaly mizly, vidiac túto naľakanú. „A ani by si neuhádla, prečo som ja prekročila tvoj prah, čo som za dvadsaťdva roky nespravila. Však by si neuhádla?"

„Ver' ja neviem . . ." vypovie nová žena, horko-ťažko sa preberajúc, a odvráti sa a utre lavicu polkou, predpásanou pred sebou, aby si sadla príchodzia; no ruky chvejú sa jej dosiaľ.

„Sadnite si u nás!“ núka ju, ako ktorúkoľvek druhú by núkala, vykajúc jej — Mara bola staršia o veľa — a nevie iné čo povedať i tak.

Mara poobzerala sa prvej po izbe, nesadla hneď a, vidiac Anču pri praslici, tvár jej ožila. Naveky milé je, keď pri dvoch meriacich sa je i tretí — povetrie zdá sa voľnejším.

„Ani som ťa hneď nevidela, Anička; či pradieš?“ prihovorila sa jej prívetive a potom hneď i rozpovie, že ona už popriadla, iba na cverny má ešte. Pradená bude zvárať ešte tento týždeň — je pradiva málo teraz. Ani trnky neobrodily, aby bola šla k Maďarkám s nimi na konope. „A Paľo ti je kde, chodí do hôr?“ obrátila sa ku Ile už vo svojej koľaji celkom. Jazyk vrtí sa jej obratne, ako inokedy.

„Do hory chodí...“

„Nuž ja som ver' prišla o túto tvoju Aničku — ani sa ma nespýtaš, čo chodím... či by ste ju nedali za môjho Paľa?“ Mara zamĺkne a pekné jej oči zavisnú na postave vyschnutej švagrinej, ktorá kutí na sporáku čosi kutáčom, zaháňajúc nesnádze. „Veď by jej u mňa zle nebolo, a ja dlho žiť nebudem — ak by ste sa, reku, toho báli.“

Nová žena mlčí, len kutiac, ale pehavá tvár poleje sa jej červenosťou vzrušenia. Srdce búcha jej, ako Marino, keď stála u dvier ich chalupy, bijúc jej v prsia. Mara dvadsaťdva roky nevravela s ňou, zle zachodila ešte i s jej matkou nebohou, zľahčovala, za nič nemala ju, kým ešte, ako dievka, s materou bývala u Krahuľov — tupila... a v tomto okamihu, ač nechcela hýbať staré rany, miesto toho, aby odpovedala Mare za dcéru, vystúpily tieto časy na povrch mysle čerstvo a nečakane. Všetky krivdy i útržky dotkýnajú sa srdca a bijú ostrými údery, ako by teraz sa jej krivdilo. Nová žena zdvihne hlavu, vyzývavo skrútnuc sa proti Mare, a ač nemala úmyslu: použije čas pomsty, ktorý jej sám bez hľadania prišiel do cesty, i ukáže Mare, kde sú dvere z jej domu. No pozrúc na Maru, ticho čakajúcu odpoveď, skrotnutú, oči oddane upreté na nej, zamknú sa jej rty, srdce stíchne a nepovie slova nijakého.

„Veď by jej u mňa zle nebolo,“ opätuje Mara, darmo čakajúc odpoveď, „u mňa, chvalabohu, jesto chleba naveky. Poživnosť máme, statok otobôž, dlhu ani krajciara — môžeš mi veriť, ako samej sebe. A že som s prvou nevestou nevyšla? Ale povedz mi, Iľa, kto s tou pohodí? Veď poznáme rod Zúbeľovský. Nuž a ja, ako vravím, Iľa naša, za veľa žiť nebudem. Proti srdcu ma tlačí a pichá, ako nožmi... ani Paľo nie je najostatnejší. Nepije, neblúdi po nociach, nekradne, sedí doma ešte i v nedeľu, modlíme sa z knižky — len nech ho vedie k dobrému...“

Nová žena nepovie zase nič. Myseľ jej vždy ešte mešká okolo domu Marinho, kde prežila i ona mladosť svoju a trpela s matkou-vdovicou od nej. Súhlasiť s ňou spiera sa celá, a srdce jej má len jednu odpoveď: nie. Ale nevie to vysloviť, keď Mara prišla pokorená a, hľa, volá ju: Iľa naša: Iľa pozrela si dievku, čo tá. Sedí tam u okna dosiaľ pod praslicou a nič na nej neobyčajného, len

že jej je tvár červenšia a pradie strmšie, ako dosiaľ. No nezastarie sa ani slovom, ani by sa to nesvedčilo; no má nádej Iľa, že jej pôjde po vôli.

„A že sú bratanci? zato je nič, Iľa naša," vraví Mara, no už nižším hlasom. „Takých je dosť, čo sa tak sobrali. Aj Škríbeľovie Paľo s tou nebohou však boli bratanci, i terajší kostolník má sesternicu, veď vieš i ty. Budeme konať, dovolia i týmto!"

„Veď je tak," povie slovo konečne i Iľa. Už by i skrotla, rozpomienku na časy krívd zaháňa, no to *nie* v srdci nedá víťaziť nad sebou. Pritom bez rady Iľa nekoná nič, a tu sú ešte muž i dcéra, ktorej sa to týka. „Nám je nie do svadbenia teraz," rečie vyhýbavo. „Ťažko je starosti robiť — žatva bola zlá..."

„Veď ti ja pomôžem!" povie Mara chvatom. „Na písma ja dám, i pri svadbe ti budem na pomoci. Na pálené alebo mäso ti dám, len privoľ... a svadbu veľkú ani robiť nemusíš!"

„Neviem, ako povie Paľo, keď príde..."

„Iľa naša, v šiestich domoch nás odpravili. Tamto Poliencovie, čo v požičaných hábach chodí do kostola, čo bielizne nenosí, ma ohrdila; Matúšovie s dlhými prsty otobôž; i Gondúrovie Zuza, a dobre by sa jej bolo stalo, lebo ju ver' druhý gazdovský nevezme. Ak ma i ty ohrdíš, tak neviem už, čo si počnem na svete!" a Mare poškĺbly sa kútky úst, ako by chcela plakať.

Iľa neodpovedá zas, mlčí len, hoci srdce už i ľútosťou sa hýbe nad biedou Mary. Mara vstáva. Tvár jej je bez nádeje a ufania. Teda darmo otĺka nohy i tu. Iľa nechce ukrotiť srdce svoje — hľadí na minulosť. Jej teda neostáva len vziať kučeravú sirotu, čo Ďuro shora zle vychoval, alebo ísť na druhú dedinu.

„Len sa namysli, Iľa!" povie ešte predsa, nahovárajúc, „a potom mi odkáž. Poshovárajte sa s mužom — však v sobotu domov chodieva? — aby som vedela, čoho sa mám chytiť. Bár by sme už boli započali konať — čas krátky do fašiangov, a kým ešte písma prídu! Tak len privoľ... na nedeľu šli by sme na faru pre výťahy... Ty, Anička, by si mala vôľu?" obrátila sa k dievke, pradúcej čím ďalej, tým strmšie a tým rozpálenejšej. Na otázku Marinu pohla plecom nežno. Mara ani nečakala inakšej odpovedi. Vôľa matiek naveky víťazí i tak, a nepatrilo by sa dievke ani áno, ani nie povedať jej do očú.

Nová žena vyprevadila Maru do pitvora a ztade i na dvor. Mara tam obrátila sa ešte raz k nej a riekla, ohovoriac sluhu z fary:

„Ak ju za toho držíš, Iľa moja, tak sa oklameš, to mi ver! Čože ten má? Len telo a dušu. Či má kone, kravu, ovcu alebo čo? Veď vieme, ako gazduje jeho otec: robiť sa mu nechce, šiel za teresára, a žena len rezance vyvárať každý deň i trojaké. Diel jeho úhorom ležal, zadlžený, ani do árendy mu ho nebral nik pre zeme zarastené trním. Ale my nemáme ani jednej zeme nevyčistenej a dlhu ani haliera..."

„Teraz im je vari u Števúrov v árende..." rečie Iľa.

„Že je tam teraz... ja ver' neviem, Iľa moja. A syn nebude lepší od otca. Či by kaľavný šiel slúžiť na faru, kde je práca ľahká? Len taký, ktorý rád dobre žije a málo robí," rozpráva Mara horlive. „Aký je krásny, dopasený — nieto takého mládenca v celej dedine. Tvár ani misa! Ver' druhý gazdovský nemá takej tučnej šije a takých pliec, ako ten!"

Keď Iľa vrátila sa do izby, dievka jej už nesedela pod praslicou. Bola pri hrncoch, miešajúc lyžicou jedlo, a keď vstúpila mať, skrútla sa prudko k nej, založila ruky za väzy a smejúcu tvár obrátiac k matke, prekvapeno ju pozorujúcej, riekla veselo:

„Mamka, ja pôjdem do Krahuľov!"

„Do Krahuľov... a ta by si šla?" diví sa mať a tesné oči upre na Anču udivene i s výčitkou. Dievku to teda nemýli, že Mara dvadsaťdva roky nechodila k nim, vyhodila ich z rodinstva, s ňou, matkou jej, i so starou matkou zle zachodila, vysmievala, tupila, i vláčiac sa nezbedne jazykom po všetkom; nedbá, že sa jej matky duša spiera, aby boly nanovo spojené. A Ile, hľadiacej na dcéru, srdce opäť ranilo sa od úderu.

„A či ty nevieš, aká je Mara?" spytuje sa dievky, len Marou pomenujúc švagrinú i pred dcérou, ako dosiaľ, kým sa hnevaly. „Zabudla si, čo som ti rozprávala, ako zachodila s nami; nevieš, že sa pri nej ani prvá nevesta neobstála; že ani s vlastným mužom — mojím bratom — nevyjde?"

„So mnou vyjdú tetka!"

„Tetka!" blysne hlavou Ile. Dosiaľ, kým sa hnevali, Anča volala Maru len: tí Krahuľovie.

„Ty si ústupčivá, veď viem!" vetí jej a s výčitkou. Potom pozerá zamyslene po nej, uvažujúc. „Tebe je dosť času vydať sa ešte, si iba 18-ročná. Môže ťa vziať i druhý. I sluha farský darmo ti dary nekupuje..."

„Ondra vezmú za vojaka. A či ja budem čakať, kým vyslúži? A potom kto vie, ktorá sa mu zapáči?! Dorastú druhé — mňa nechá!... Mamka, ja nechcem ostať starou dievkou, ako Iľa Mrhovie, čo preberala a teraz ju už nechce nik!"

Iľa zamyslela sa, nič neodpovediac. S jednej strany má Anča i pravdu. To všetko môže sa stať, čo o sluhovi farskom povedala. Príde s vojenčiny s druhou mysľou a jej Anči nechá. A Iľa vie, čo je to starou dievkou byť — sama to prežila. Ako chudobnú nebral ju nik. Darmo rástla, kvitla, čakala. Ani nebola by sa vydala, keby nebolo múdrych žien. No tie poradily jej, aby na Nový rok prvá ustanovila sa v kostole pred všetkými ľuďmi; daly zelinky medliť do hrsti, že sa vydá do roka. To osožilo. O mesiac umrela mužovi prvá žena, a o tri už ona mala čepec.

„Ako chceš, tak si sprav!" rečie resignovane... Nech sa vydá teda, ak jej na to otec pristane...

Dom Riazeľovie je opäť obkolesený veselým ľudom. Všetko, čo je mladé a vládze chodiť, je na nohách, a tej noci obyvatelia dediny iste nezažmúria oka ani na minútu. Jedni budú sa zabávať, druhí by i spali, ale pre tých krik nemôžu. Keď je v niektorom dome svadba, to je od jakživa celej dedine na zábavu. Ta prístup má každý i právo zabaviť sa, kýmkoľvek svadba trvá. I nieto mladého, ani staršieho, ba ani starého, čo by sa nešiel podívať na svadbu aspoň raz. Iba dievka Matúšovie sedí doma a plače. Pred Vianocmi prišla zo služby, že budú svadby v dedine, aby sa zabavila i ona, a doma dozvedela sa, že ju pýtal Paľo Krahuľovie. A zvediac i to, že ho odpravili, hneď znechutil sa jej Kračún, svadby i celý svet. Teraz miesto aby šla s druhými dievčenci veseliť sa, sedí doma a dohaduje sa s materou.

„Vy ste mali prijsť ko mne a spýtať sa, či ja mám vôľu, či nie!" vraví hlasom plačlivým a utiera šatkou peknú podlhovastú tvár, o nejž sám jej otec vraví, že by bola i pre grófku. „A vy ste len tak odpovedali. Či ste vy vedeli, aké je moje myslenie?... ja by bola šla!"

„Aj mne sa páčil ten čeľadník naveky!" povie otec Keko, pokýva černovlasou hlavou a vrhne zrak k žene. „Preto, že cigár nefajčí, že s flautičkami nechodí po dedine, alebo s harmonikou, ako maznák Borinkovie — preto je nič! Banujem na moj' pravdu!... A nedávno mi ani neodpovedal, keď som sa mu príhovoril," i pokrúca hlavou, nespokojný dosiaľ.

Stará Matúšovie, ktorú i Mazankou prezývali, že čierna chodila, bola rodom z druhej dediny. Srditá sedela pri sporáku a varovala najmladšie dieťa. Mala ešte tri okrem Zuzy. Jedného chlapca a dve dievčence, no tie už iba do čierneho obliekala, preto, že ona, mať, je už stará. Bola jazyčnica, protivná každému, ale teraz len mlčí. Myslela, že dobre spraví, keď odpovie Krahuľovcom. Celý rad dievok odpovedal; tak by ich Zuza bola mala ísť, o ktorej sám muž vravieva, že je inakšia, ako hocktorá panská dcéra a že by pristala hociakému pánovi? No mlčí len Mazanka, ale húta v sebe, či by sa to nemohlo zmeniť ešte.

„Mali ste prijsť spýtať sa ko mne, ako ja chcem. Ktože ma lepší vezme? Majú kone, kravu, zeme, dom, a starí nebudú žiť za veľa... tak čože chcete viac? Ani my sa lepšie nemáme, a sme tri!"

„Zídu sa i tie na svete komu-tomu!" nahnevá sa stará Mazanka, že pripomenula svoje dve sestry, ako výčitku. „Zato je tebe nie krivda, že i tieto dve žijú. Máš toľko šiat, ako hociktorá v dedine!"

„Vy ste mňa mali dať!" vraví Zuza, nedajúc sa utíšiť. „Načože mu tá bude, čo si berie? Nevie ani tkať, ani šiť, ani prať poriadne. Keď mu mať umre — a tá nebude dlho žiť — tak že si čo počne s ňou? Ja by mu dobrá bola, a i mne by bolo dobre s ním... Teraz napravte, čo ste pohubili!"

„Akože ti napravím, keď už i písma šly o nich!" pohorší sa i Keko. „Ktože sa ti vráti s takej cesty, keď si trov narobili.

Z toho je už nič! Keby ja bol vedel, že sa i tebe pozdá... Ale je už darmo. Počul som ešte v nedeľu od Ďura Gágorovie, že im mamy boly na fare pre výťahy a popoludní potom apovia šli k notárovi. S tým pokoj..." hodí rukou Keko odmietavo, ale v mysli začne uvažovať i on, ako by dobre bolo dostať Paľa naozaj nazpäť. Veď iste pravda, že s jeho dievkou obišiel by najlepšie. Nieto takej dievky ani pod troma farami, ako je Zuza. Ani do roboty, ani čo do spôsobu — oprobuje Keko sísť sa s ním...

Zuza pustila sa do väčšieho plaču po reči otcovej. Opakovala s výčitkou, že sú tri, a že jej sami hubia šťastie a chcú, aby ostala starou dievkou, ako je Iľa Mrhovie. Keko namrzel sa na to, vzal kabanicu, prehodil cez plece a vyšiel von. Na ulici poobzeral sa dookola, koľko je ľudí tuvon a zabočil vedľa Krahuľov. Mazanka vystúpila sa do súsedov s deťmi. Nechala plač i Zuza, keď ostala sama, a išla do komory, že sa oblečie. Najprv myslela, že ani nepôjde medzi mládež, no rozmyslela si vec lepšie a vystrojila sa ani do kostola. Štyri riadky ligotavých periel dala kolo krku, gombačky limbačkové a zrkadlové tri zapäla do ručníka na väzoch. Celá sa blyští, a je pekná tak Zuza. Oči čierne ako otcove, a ligotavé tiež. Okolo úst úsmev neobyčajný: pohrdlivý i svodný i plný hnevu zatajovaného. Nepovediac materi nič, vyšla z domu a pobrala sa do Riazeľov, kde sú svadby. Tam postála najprv u okien medzi starými ženami, potom išla do izby. No i tam zostala skôr len za chrbty, aby ju nevideli, kým sa rozhľadí. Izba bola plná národa. Prespolných, ktorí sa dívať prišli, bolo odo dverí do pol chyže. Za stolom hoveli si podpití svadobníci a pili pálené lenivo, nalievané rukou tiež ustatého starejšieho. Spievali zachrípplymi hlasy a dvíhali ruky namáhavo, celkom inak nôtiac, ako hrala hudba; no oni mysleli, že s ňon rovno kričia. Hudci boli z druhej dediny; zdejší sú u Bučoka. Len barboráš, ktorému obrvi drzo trčiace skoro celé oči zakrývaly, bol tu od Hrnkov. I ten olenivel už a drieme nad veľkou barborou; ale dvaja z druhej dediny dali ešte dobrý pozor na seba. Ten, čo hral na predok, Bonco, ťahal bičík ešte tak oduševnene, ako by len teraz bol vzal husle do ruky. Hrajúc, šibal očima po dievčencoch, preberajúc v nich a muštrujúc. Pred rokom umrela mu žena veľmi peknej tvári, a teraz hľadá ženu zas. No zaveril sa, že ak takej peknej nenajde, ako bola prvá, neožení sa viac, hoci na vnivoč vyjde.

Mladej nevesty, krajšej, už nieto tu. Odviedol si ju Bučok. Staršia, ktorej vzali prístavka, už zavitá opiera sa o stenu blízko stola a široko roztvára oči veľké, sivé, ako by sa divila všetkému tomuto, čo sa deje. I svojmu čepcu, ktorý jej hlavu sťahuje, od čoho ju už i bolí, i že dostala muža len tak nič po nič, a hľadí dookola, ako vo sne. Jej muž — či nie muž, ktorý prišiel len tak na slovo, sedí na lavici akosi stíchnutý tiež a darmo sa usiluje byť nedojatým — nedarí sa mu.

Tanec sa ešte iba začína. Mládenci len sami drobčia obutí v bakančoch pred muzikanty. Ťapkajú rukami, vše zavýsknu a v ústach každého cigara. Dievčence v rade stoja popri jednej la-

vici, a tu sú všetky. Ani Vígľašovie, čo sa krivo smeje, nechybí; ani sirota kučeravá, ktorú Ďuro Gágorovie zle vychoval. Števúrovie hlavnú dievku, ktorú každý ženiaci sa chce a ona za každého by išla, keby mohla, prišiel volať do tanca Jano Palackovie pekne obutý. Tu je dvadsaťpätročná, stará dievka Iľa Mrhovie. Je oblečená veľmi skvostne a dobre nepukne od tučnoty, z líc jej temer strieka krv. Ku tej približuje sa jeden belavý mládenec riedkych vlasov, zpod ktorých sa mu koža červenie na hlave; taký vysoký, že sa temer búši pri každom rezkejšom podskočení do povaly nízkej izbice. Pred troma rokmi pýtal bol Iľu — nešla; no už teraz pracuje na tom, aby ho prilákala zpät, i usmieva sa mu sladko a prihovára ustavične.

Pred samými muzikanty pri stole v dlhej modrej sukni, široká, ako v krinolíne, v zakrochmelených spodniciach bielych, ichž čipky pekne trčia zpod vrchnej, šuchotajúcich pri každom pohybe, tancuje sama švagriná Katina, vydatá v meste za kočišom. Trasie hlavou náružive a dvíha ruku, ako páni, zvŕtajúc ňou do taktu a spieva pieseň, čo sama složila, vidiac zamysleného mladého zaťa, prístavka:

Vyhrali Riazeľovci, vyhrali,
že teba, Janíčko, si dostali.
Ver' sa tí Hlavarovci chumaji:
keď si takého šuhaja dali!

To čujúc ospievaný mladý zať, schytil sa s úsmevom, obodrený. Predstúpil pred Boncu, čo strieľal po dievčencoch očima, potrepal nohami dľa hudby, vykríkol dve-tri slová jednej pesničky, zavýskol a vzal dievča vysoké, belavé s buclatými, červenými lícami zpomedzi dievok.

„Čo som ja to len vykonal!“ začal šeptať tanečnici, ale už nie taký zronený, „čo som ja to vykázal!“

„Načože si?“ na to tá zľahka. Je to farská slúžka Kata, ktorá tiež nechcela ísť za Paľa Krahuľovie. Je pekná, vysoká, a chlapi vravia, že takto na pozor ani jedna dievka nevyrovná sa jej v dedine. Mužskí sú očarení ňou do jedného, ale u žien je v neláske. I Bonco, sotva že prišla do chyže, zbadal ju hneď a už neodvracia zponad husieľ očú od nej, chutne sa zvŕtajúcej a usmievajúcej na všetky strany.

„Načo si vykonal; mohol si nie! Ale keď sa ti však Anča páči — žiadna z nás druhá!“ dráži Kata mladého prístavka koketne.

On usmial sa a, neodpovediac na dráženie, riekol:

„Dosť času by mi bolo o rok sa ženiť — ale svet navedie!“

„Také niečo sa ešte v našej cirkvi nestalo!“ vravely si staré ženy, oblepené okolo pece; „že to dovolia pán farár!“

„Čo nevyhútala Kata!“

„Ale, ženy, čože majú robiť i pán farár? Vari ste niektorá povedali, že či to dovolia?“ zastarie sa vysoká mladá žena, ktorá mala častý prístup do fary — na krsty chodila s kmotrami — a

tak cítila sa povolanou odpovedať za faru. „Nemôžu sem prijsť vyhnať ho. Dosť sa tí hnevajú.“

„Takô mohla i nevyhútať Kata, a taká pobožná!“

„Hľa, ženy, dobre je to jedným plasnutím dve muchy zabiť!“ smeje sa Anča Zúbeľka, mladá, ale štrbavá nevesta jazyka štiplavého, žena staršieho syna Mary Krahuľovie. „Veď by tetka Kata radšej boli takého, čo by sa bol mohol osobášiť hneď, lebo tento vlastne môže ich i nechať, kedykoľvek sa mu zapáči. Ale čože, keď takého nedostali. Hľa, tetka Vretenka nedali si Ďura A len nemôžu staršiu s vrkočom nechať, keď sa mladšia vydáva. Veďže uznajte!“

„Dobre, že i tento šiel!“ povie na to Zuza Vreciarovie hlasom ako z duba. Pre ten hlas vraveli o nej, že jej iba palica treba do ruky a hneď by bol z nej valach.

„Čušte, stvory!“ šepne tá, čo sa cítila povolanou zastať faru, tíšiac ženy. Popri nich práve prešiel s krčahom v ruke nahluchlý muž Katin, Riazeľ.

„A veď nepočuje!“ odvrkly jej mrzute.

„Ó, i to sa stáva!“ ozve sa Zuza Volkovie, čo do mravov nie veľmi prísna, ale gazdiná bohatá a obetivá, obzvlášte proti cirkvi — aby prišla duša do rovnováhy. „Na Mišovej je dosť takých párov, čo sa po svadbe i o rok sobášia!“ Ona tiež má úmysel do Palackov za Jana dať sestrinu dcéru sirotu, čo má i pole i peniaze, ale roky ešte nie; len by pristal na to Jano. A čo by Zúbeľka posmechy robila? Nevie, či jedla tej zimy mäso v kapuste len raz!

„Tam je vraj tak!“ dosvedčí i Mara Kozírka, ktorá býva každú zimu chorá a každú zimu lenže neumre; no sem nezdržala sa prijsť ani ona, ač jej zima dobre neroztrasie chudé kosti. „A Kata je z tej dediny rodáčka!“

„Čo to vravíte, vy staré kefy?“ zastarie sa v to mladý chlap krivých nôh, ktorého kolená bily sa dovedna pri každom kroku, žartovník veľký a obľúbený. Bol i on svadobníkom. „Spomínate mišovského pána farára? A či viete, ako tí kážu? Ak neviete, ja vám ukážem hneď!“ I postaví sa pred smejúce sa ženy, zopäl krivé nohy tuho a prsia von. Potom napäl oči a rozdel rukami. „Milí prátelkové! Vy sa domnívajte, že jest tento dum, ako dumy hocikteré,“ započal vravet veľmi ohnive, namáhajúc sa napodobňovať pána farára mišovskej cirkvi, neznajúceho po slovensky. „Domnívejtež sa, že ho postaveli Paľo Riazeľ?“...

„Pán farár!“ zavolalo dievča, veľmi mladé ešte, majúce silu cifrovaných šiat na sebe, že ich ledva uvládze jej útla postava, „a či aj ofera bude?“

„No hľa, už si ma pomýlila!“ škrabe si hlavu krivonohý svadobník.

„Nemiešaj sa!“ pomyká tú, čo si nevládze háby nosiť, Zuza Matúšovie. „Či sa to svedčí dievčencom staret sa do chlapov?“

Útle dievča obzrelo sa zpät, kto ju to napomína, a vidiac Zuzu, prizrela sa jej mimovoľne lepšie a skríkla:

„Ľaľa, veď si ty v kostolnom rúchu!“

Všetkých dievok oči na ten výkrik pozrely tiež k Zuze.

„Ojej, naozaj!" riekly, pohrdlivo sa jej smejúc, a v očiach závisť: teraz ony pri nej už budú zatienené. „Či sa ti to mama dali tak obliecť?"

Zuza iba potrhla hlavou nedbale. Je ešte zlostnejšia, ako keď prišla. Čierne oči, zlovestno svietiace, hádže po Anči Kukučkovie a srdce prekypuje jej tajenou nenávisťou. Kukučkovie Anča stojí od vrchu oblečená tiež sviatočne a vyniká svojou bielou tvárou medzi druhými. Výraz tej tvári najväčšmi ešte hnevá Zuzu rozzlobenú. Je taký zmenený, ako by to ani nebola hrdá a chladná dievka Kukučkovie. Líca jej krášli úsmev a zrak jej je plný vnútorného ohňa a blaha. So záľubou sleduje ligotavú hlavu novozavitej nevesty, tancujúcej pred ňou s mužom, prístavkom, vziatym na slovo, a iste myslí si, ako i ona dostane čo chvíľa takúto ozdobu, ktorá jasá sa pri každom skrútnutí sa nevesty, obdivovanej zvedavými ženami. Vskutku, Anča Kukučkovie plesá v radosti. Vydá sa za Paľa: dovolili i otec i mať. Opustí drevenú chalupu, vystrčenú medzi humnami, a bude bývať v rade, v prostred dediny, v dome, kde i jej mať strávila mladosť svoju...

„Čože sa táto tak vypína?" pomyslely si i ostatné dievčence, a nepáčilo sa im to; zvlášte tým, čo odoprely ruku Paľovi Krahuľovie. Ani čo by do raja mala ísť! Veď z nich ktorákoľvek mohla byť za Paľom!

V tú chvíľu vstupoval s veľkým hlukom farský sluha Ondro s Plameníkom i Paľom Krahuľovie a pozornosť dievčeniec obrátila sa ta. Dvaja: Paľo a Plameník, sotva pozreli po izbe, hneď sadli za dvere, pozapaľujúc si cigary, ač to Paľo dosiaľ nikdy nespravil. Dali hlavy dovedna a započali polohlasne súdiť a chachotať sa z ľudí prítomných i dievok. Ale Ondro farský prešiel, hrdo šliapajúc bakančmi, ichž podošvy klincami povybíjal, aby lepšie hlásily, starým ženám na nohy, čo tam oblepené zavadzaly každému. Prešiel pyšno pred muzikantov, ani si klobúka nesložiac, ale stiahol si ho nad samé oči a tak pozerá zpod neho dookola. Oko padlo mu i na bielu tvár Edušky, stojacej od vrchu a zaostalo na nej mimovoľne tklivo upreté. Potom zvrtol sa rezko, vyňal šesták z kožuška a hodil ho pyšne i okázale Hrnkovi.

„Hraj, muzika!"

Ondro podoprel bok jednou rukou pyšne, druhou zahajdákal nad hlavou, spraviac pár rezkých pohybov tanečných. O chvíľu nechal, ako by sa mu bolo znechutilo a, vystrčiac klobúk s čela, pozerá po dievčencoch, ako by si chcel vybrať z nich, no odvrátil sa a tancoval sám ďalej.

„Laľa, tvoj Ondro ako sa hrdí!" šeply dievčence Kate z fary, ktorá dokúrená práve prišla od tanečníka. Že slúžili vedno s Ondrom, jej vraveli: tvoj Ondro, jemu: tvoja Kata. Ona, ovievajúc ručníkom vypotenú, červenú tvár a opojenú od tanca, pozrela na Ondra a potom sa zasmiala na ňom.

„Veď je to už celkom z furmy vynesený!" riekla; „oželel sa. Ani nejedol dnes; a bôb varili, čo rád."

„A prečo?“ shŕkly sa dievčence zvedavo ku Kate.

„Pre Edušku!“

„Ah jaj, Kata, naozaj?“ divily sa a každá obracia hlavu ku dievke Kukučkovie, čo od vrchu stála a tvárila sa, že nezbadá, o čom vravia, ani ich pohľadov nechcela zbadať na ňu upretých a — závistlivých. Nie je na zavrhnutie, keď pre dievča niekto nejie celý deň!

„Čo je to?“ spytuje sa i Matúšovie Zuza. Nedopočula dobre, o čom je reč. Ako prišiel Paľo s Plameníkom, ona usilovala sa dostať do blízkosti tých, s tvárou, ako bola v komore, keď sa obliekala: na rtoch úsmev pohrdlivý, v nebezpečných očiach vábny svit.

„Pre Edušku nejedol farský sluha celý deň, odpovedaly jej šeptom a štoply ju lakťom, aby pozrela k nej. Zuza to i urobila a jej oči zablysly vyhrážkou.

„Ani ráno, ani na poludnie nejedol,“ rozpráva Kata; „ležal v konici ako kus polena; ani nič nerobil celý deň. Darmo sme ho volali — jaj!“ skríkne, nenadále pretrhnúc si reč. Ondro, o ňomž vraví dievčencom, smejúc sa pritom, dotancoval k nej a šliapol jej na nohu podošvou klincami povybíjanou. „Ty faklen, prsty si mi poodtŕhal!“ a dvíha nohu, aby si omakala, koľko jej chybí z nich.

Ondro skrútol sa, ako by nezbadal nič, a tancuje, už pred Boncom vyskakujúc. Pravda je, že nejedol dnes, že ani nerobil, nedbajúc na povinnosti, že zatvoril sa do staje a ležal tam ako zabitý; ale či musí Kata reči roznášať o ňom? Či on rozpráva o nej? A mohol by ju i pred pánmi zažalovať, že je dvor každý večer, ako pohasnú okná fary, plný mládencov za ňou chodiacich a šantujúcich tam i do polnoci. On nepovie... a nedávno už i flintu chytal na nich, že zkazí dajedného, čo shon robili. Nemôže spať pre nich, i bojí sa, že pokutia niečo vo dvore, a potom je len sluha v klepci. Ondro zachytil sa drobčiť zase naproti Kate, no nedošiel. Skrútol sa od nej s opovržením — darmo sa kryla za druhé. Zakýval na Števúrovie najhlavnejšiu dievku, volajúc ju do tanca:

„Iľka, hybaj!“

Zastal pred dievčenci, kým sa volaná zpomedzi druhých vymoce, a oko jeho zase zablúdilo na pravo, kde stála Eduška bielej tvári. Oči sišly sa im. Dievka Kukučkovie akosi zarazila sa a snala rýchle zrak svoj s neho, i usiluje sa hľadeť ku stolu na hodujúcich svadobníkov alebo na jagavý čepec mladej nevesty, alebo na hudcov ospalých. O chvíľu tvár jej bola už uspokojená, ako by neznámy človek bol sa podíval na ňu. Ondrove oči ešte zaostaly chvíľku, tklivo na ňu hľadiac, potom skrútol sa a žiaľ skrivil mu líce. Odviedol dievku Števúrovie pred samých muzikantov a výskol dutým hlasom. Potom pojal i Poliencovie vyhúknutú Anču, aby bol väčšmi zaujatý, a konečne i Matúšovie dievku.

„Veď nás tri ani neuvládzeš!“ riekla mu táto s úsmevom, keď ju bral, a v duchu naozaj nie je rada tomu. Stála tam v húfku dievok na kraji, v blízkosti Paľa Krahuľovie, ktorý za dvermi dosiaľ kúril cigaru s Plameníkom a robil smiechy. I zamiešala sa

bola slovom medzi nich, no hoci len Plameník odpovedal, ale pozrel k nej pár ráz Paľo.

Zuza vie tancovať pekne a ľahko, ani čo by kolieska mala na pätách; skrúca sa, že ani grófka už inak sa nemôže: ale teraz nedá si záležať nič. Pozoruje i od tanca len na Paľa... O chvíľu sobrala sa Eduška s kamarátkou preč. S tvári radosť jej zmizla, ako prišiel Ondro. Nevie tam ostať už, kde on pyšne spieva, výska, vrtí tri hrdé dievky a oči jeho pritom zpod striešky klobúka — neshodil ho dosiaľ — hľadajú ju prenikavo, lepiac sa jej v tvár. Za Eduškou pobral sa i Paľo Krahuľovie, a Zuza už nemá pomeškania. Srdce jej je ani v pahrabe. Azda ani nevyčká konca tancu, tak ju pália podošvy. Ujde, a čo ju priam ohovoria všetky staré baby za to.

No tu roztrhla sa struna husieľ Boncovi — ruka jeho bola už zimnično chvejúca sa a hlava plná plánov o Kate z fary. Ondro musel prepustiť tanečnice a Zuza chvatom pobrala sa von dvermi, tisnúc sa pomedzi národ. Nezastavila sa iba pred domom a zrak jej prudko rozletel sa dookola. Na dedine na moste videla hlúček ľudí. Podišla bližšie ako mak, zatajac dych a počúvala. Po hlase poznala Kukučkovie Anču s kamarátkou a dvoch mládencov: Plameníka a Paľa. Po chvíli hlúček na moste rozišiel sa. Traja šli dolu cestou do Bučkov svadbu pozreť, a Paľo Krahuľovie skrútol sa hore po zamrznutej ceste sám. Zuzine oči zapálily sa a srdce zabúchalo. Sišla na cestu i ona a zabrala sa rýchlym krokom, aby ho predišla.

„A ty domov, Palíča?“ riekla, ako prišla k nemu, ľahkým, žartovným tónom. Ale prechodiac popri ňom, pozrela mu do samej tvári, že on zacítil pohľad jej očú, čiernych ako otcových a nebezpečných tiež, ani čo by ho bol oheň pripálil na líce. Paľo zastrel si tvár do poly kabanicou mimovoľne od jej strany a zamrmlal čosi. Keby to druhá z tých, čo ho odpravily, ešte by pretrpel, ale tejto jednej nie!

Zuza zdá sa veľmi náhliť, len tak zvíja sukňami; ale že jej neodpovedal, pričkala ho, stavajúc sa zadivenou veľmi.

„Hneváš sa na mňa, že nevravíš?“

„Choď do pekla!“ zašomral on a zrýchlil krok, aby sa jej zbavil, i klobúk do očú natiahnuc. Ale Zuze je tiež na spech; ide i ona čo najrýchlejšie.

„Ja som nie na vine, že ti odpovedali apa,“ vraví mu, rovno s ním kráčajúc, a očima nebezpečnými hádže po ňom ustavične; „nie na vine! Ja som ani nevedela, že si ma chcel. Na mňa nemáš sa čo hnevať. Hnevaj sa na apu a mamu moju.“

„Nevedela si?“ spytuje sa Paľo a odstrčí klobúk s čela, aby ju lepšie videl, v svetle mesiaca blyštiacu sa od periel a trasúľ. Potom rečie, odtrhnúc oči s nej, príkrym hlasom: „Akože by si bola nevedela!“

„Nevedela som, ver mi!“ tvrdí Zuza. „Keby bola vedela, bola by som —“ Umĺkne zrazu a stavia sa, že unikne preč. Paľo dochytil ju za rameno a chvatom pozrel jej do tvári.

„Bola by si šla?“ spýtal sa, vyvaliac oči na jej ligotavú postavu a krv v nedbalom srdci jeho začala vrieť, ako voda pri plameni.

Zuza zapálila sa radosťou, vidiac ho, i neodťahuje ruky svojej v prstoch Paľa ako kliešťami lapenej. No neodpovie hneď. Pokochá sa v jeho vzbúrenej tvári a dychu horúcom, nímž ju ovieva. Potom povie len slovo, od nehož závisí jej bytie alebo nebytie u Krahuľov. Umom blysla jej ešte biela tvár uveličenej Edušky, ktorej zkazu chystá teraz. Zuza pomykla hlavou nedbalo.

„Bola by som šla...“ šepla, nakloniac sa k Paľovi blízo.

Paľo ostal ako zatajený. Všetka vriaca krv vyliala sa mu zo srdca a udrela do hlavy, že sa potočil. Ale v tú minútu blaha dostavilo sa mu hneď i povedomie, že s Ančou Kukučkovie je už spletený. Rozkoš nad Zuzinou odpoveďou zahlušil žiaľ. Pustil jej ruku a ovisol celý... radšej by mu bola riekla, že pohŕdala ním naveky!

„Všetko je už márno!“ riekol šeptom, bezvládne. „Šly písma so sesternicou,“ a potáča sa od nej preč.

„Nie je márno!“ na to Zuza a lapí ho teraz už ona. Čierne nebezpečné oči vášnivo upre na jeho ovislú hlavu a temer s nenávisťou nad nezdarom. I skloní sa rýchle k jeho uchu a šepne: „Ešte ste neboli pri oltári!“

Paľo-Kain trhol sa a vesluje rukou, aby ju dochytil, no ona, zvrtnúc sa prudko, spechala preč.

Minul týždeň, minuly sa i svadby v dedine, ale i shoda minula sa v dome Mary Krahuľovie. Rozličnosť citov nastala v ňom. Oba chlapi potratili hlavy, len čo Mara stojí pevná a energičná, ako prvej. Keko totiž nadchodí potajme každý deň do Krahuľov ku chlapom do konice a núka dievku. Nadchodí i Gondúrovie Ďuro, ktorého dievka ešte nemá skrine, i Vígľašovci, i Polienkovie gazdiná, čo im je trochu i do rodiny, i Plameník o sestru. Rozmyslely si mamy vec lepšie, obzvlášte ako videly uveličenú tvár Anči Kukučkovie a shon svadobný utíchol a nastala triezva skutočnosť. V tej skutočnosti mamy videly, že Paľo-Kain nie je najhoršie šťastie pre dievku. Má dom, statok, pole bez ťarchy, a mať mu nebude dlho žiť, keď ju tlačí záduch. Že je Paľo nie nejaký vynikajúci mládenec, to konečne nerobí nič... I odkazujú od tetiek, kmotričiek do Krahuľov, že dievky dajú už vďačne za Paľa, aby prišiel. Ale Mara je pevná, ako múr: neodstúpi od Anči za žiadnu z nich, čo ju potupily prvej, ani za takú, čo by ju i nebola potupila. Priľnula k nej s neobyčajnou vášňou, i k starej Iľe, ako by všetky krivdy, čo popáchala kedysi proti nim, chcela udobriť a všetku lásku vynahradiť, čo zameškala za dvadsaťdva roky hnevu. Pritom poznáva, že je Anča kaľavná vo všetkom. Tká, pradie a šije dokonale, a je, akú Mara chce mať: ústupčivá a dobrá... Mara odkázala teda všetkým, čo nadchodili, i Matúšovie dievke, že sa darmo navracajú, nechce ani jednej z nich, pripojac k odkazu ešte každej, čo sa jej zišlo povedať. Mamy utíchly zahanbené, dusiac hnev už iba v sebe.

Len Keko sa nedá odbiť. Jeho ani posmešné odkazy Marine neodstrašily. Chodí k starému do staje, nosí mu pálené, čo je samý med a škorica, mohol bys' ho strihať, tak sa ťahá. Vie totiž o slabosti Krahuľu, že sa rád napije z cudzieho, keď zo svojho nemôže, lebo je žena gazdom. A dievka Kekova, ligotajúca sa od periel a trasúľ, chodí usilovne hore-dolu po ceste popred dom Krahuľovie vytŕčať sa Paľovi. Keď tma zaľahne však nad dedinu a zvedavé oko neprekáža, svedie ho i k sebe na cestu, potom k ich domu, zkade jej mať vovedie ho do komory k plnému stolu... A Mara Krahuľovie zrazu zbadala, že oba jej chlapi bočia od pravej cesty a Anči s vŕšku ani nechcú, keď sa pripomne.

„Nuž a to že je čo?“ osopila sa v jeden večer na nich, keď súsedy prišly žalovať, že starý pil s Kekom v krčme a sa bozkával, a mladý každý večer miesto do Kukučkov ide záhumním k Zuze Matúšovie. „Čože vy to stvárate, nehanblivci?“

„Čože ti je?“ zašomre starý zpoza pece, červený a omámený od požitého páleného, čo mu dal Keko, a zagáni k žene. Už sa musela dozvedieť o tom! A jemu by sa najlepšie ľúbilo, keby tie veci vždy ostaly v tajnosti a vždy trvaly.

„Čo mi je?... Ešte sa ti on spýta! To mi je, že písma sa už vari tu, a vy s Kekom diablov hútate!“

„Ale negagoc, negagoc! To len staré baby vyhutujú; popriadly, tak nemajú už čo robiť iné. Ja nechcem len sestrinu, žiadnu druhú — už som sa zabožil koľko ráz!“ odpovie starý, všetko tajac. On naveky tak si pomáha, keď presrstí a bojí sa ženy-gazdu.

„To je to, mamo,“ ozve sa Paľo od stola, kde sedel od večere, ruky majúc pred sebou spustené a fučal, oddychujúc, „že Anča Kukučkovie nikdy žena moja nebude!“

„Že nebude?!“ Mara temer zdrevenela od prekvapenia. Takého smelého vypovedania od syna-nešikovníka nečakala nikdy. I hľadí rozšírenými očami naň; potom otvorí ústa dokonale zavrátiť ho. „Že Anča Kukučkovie nebude, ty vravíš? A ja ti, tvoja mať, Mara Krahuľovie, tu, pod touto starootcovskou strechou, v tento boží deň poviem, že len tá bude moja nevesta a žiadna nehanblivá dievka Matúšovie, čo chodí za tebou!“

Paľo sa zachichotal a pohodil plecom nedbale.

„Vaša nevesta nemusí byť, ale moja žena bude!“

Mare opäť rozšírily sa oči a na rty jej sadol cit zľahčovania, v oku iskra posmechu. Či bláznive a hlúpe odpovedá tento Kain!

„A to že je zas aké slovo?“ spytuje sa s opovržením. „Tvoja žena musí byť i mojou nevestou... A či tak hútaš, že pôjdeš na prístavky ku Kekovi, ako Ondro do Zúbeľov, a tak ja zas ostanem bez nevesty? Ak si takej mienky, choď s Bohom — ja sa ti prosiť nebudem. Prvý syn opustil ma pre ženu, keď by mi bol mal byť na pomoci — i ty môžeš! Pán Boh ma neopustia, keď ma vy, synovia, i necháte... Ten syn, ktorý by mi bol verný naveky, umrel!“... a Mare ústa našklbly sa, hotová bola pustiť sa do plaču No nespraví. Má iné pred sebou: tuto Kaina zavracať! „Pravda je, že človeku naveky to býva odtrhnuté, čo je najlepšie, a plané

ostáva, aby ťa sužovalo!... Tak Anča Kukučkovie nebude tvoja žena... a čože s ňou spravíš? Natrovili sme sa, nachodili po notároch, doktoroch, po diabloch a darmo. I na šnurovačku od čepca dala som jej štyri koruny. Hádam ani nevieš, ako peniaze zarába chudobný človek!"

„My sme sa nenatrovili tak veľa," odpovie syn fučiac. Veľa jedol zemiakov s kapustou, čo rád. „A šnurovačku vyklamem od nich."

„Ale som sľúbila, že za písma všetko vyplatím ja!"

„Nemusíte!" odpovie Paľo a vstane s lavice, roztiahnuc ramená ako krýdla a zazýva nahlas: „Há-á-ach!... reči sa vravia, chlieb sa jie..."

Mara pozrela na syna, a v jej zraku zjavil sa zase cit opovrhovania.

„Čo vy tam robíte?" zavznel v tú chvíľu hlas zpod okna a niekto poklepe paličkou na sklo obločné. Mara prežrela odpoveď synovi chystanú a pristúpila k oknu, otvoriac ho. Na podstení stál rečník, osinutý od zimy, jehož psom prezývali.

„Čože je, Janík?" spýtala sa Mara. „Ani som ťa nepočula hneď — s týmto pekným synom sa doháňam."

„Tu písma vám prišly o Paľa a Anču Kukučkovie," odpovie rečník nemotornou rečou; zima ho len tak drobí — a kladie na okno list.

„Veď som počula od hlásnika i ja, že dnes prišly, a ľaľa, tuto môj Palík..."

„Nedovolia sa im sobrať!" preruší ju rečník, bojac sa obšírnej reči. Vie sa, že Mara, koho dostane k sebe, toho len tak ľahko neprepustí. Pritom ani nie je zvedavý, čo húta Palík, a oziaba ho veľmi.

„Nedovolia?" Mare rozšírily sa oči a myseľ zastala. Hľadí na osinuté pery rečníka, nevediac ani slova viac povedať. A Paľo, ktorý fučiac od veľa zjedených zemiakov, sberal sa vyliezť na pec, skrútol sa v okamihu a pozerá k oknu, počúvajúc dychtive další rozhovor.

„A prečo nedovolia?" zvolala Mara s hrúzou.

„Ja neviem... Tam čítali u pána rychtára hájnik, a tí vedia po maďarsky. Všetko je červenou ceruzou popreťahované, a to je vraj preto, že nedovolia."

„Ah, jáj!" zalomí rukami Mara, „veď sa dali sobrať Škríbeľovie Paľovi s tou nebohou, i terajší kostolník má sesternicu, i Kôrkovie Ondro, a len týmto by sa páni do cesty postavili? Jaj, Bože môj!"

„Ej, už je tak! Ako vravím, všetko je červenou ceruzou poprekrižované — do mindu!... Že vraj prišly nové zákony."

„Ja nešťastná stvora... počkajže, Janík!" bedáka Mara, druhú vetu plačlivým tónom zatiahnuc, keď ten spravil pohyb, že odíde. „Prečože by práve len môjmu dieťaťu páni tak podrážali nohy? Čože sme previnili?"

„Dajte si prečítať ešte niekomu, ak mne neveríte! Ale že i na Babuľkovej dvom párom takto prišlo . . . a to všetko narobila ľavá strana . . .“ i odvracia sa netrpelivo. I zima mu je, a k tomu rychtár dali naliať trochu posilnenia, musí ísť teda, aby sa jemu krivda nestala. I tak z úradských on robí najviac. Rozháňajú ho ako psa so všetkými čerty po dedine, a oni sedia v teplej chyži. I nedávno, keď bola exekúcia, práve na Dohviezdny deň — pán notár, pán Špendlík, ktorí sú Žid, povedali, že budú i opekance brať ženám — celý deň vtedy behal, snášal, odnášal i prechladol a dosiaľ nezotavil sa od toho. Ani nezotaví sa nikdy, vie on, iba v hrobe! V hlave ho štiepa a v boku kole; vše dobre nezamrzne; vše má sa ohňom chytiť.

„Ah jaj, ah jaj!“ lká Mara, zatvárajúc okno, ako odišiel rečník, a obráti sa do izby s nastráchanou tvárou už teraz. No z chlapov už tam len jeden bol, i to iba telesne. Ducha odnieslo mu pálené Kekovo a sen. Paľo zas, nečakajúc ani kým mať skončí vravu s rečníkom, sobral sa von dvermi a utekal s natešenou tvárou do Matúšov. Mara začala po izbe chodiť, lomiac rukami. Vie už teraz, čo bude nasledovať. Kekova planá dievka z planej fajty vtiahne do jej príbytku a ona ani jednu nevestu nebude mať po vôli. Ako na dlani, vidí budúcnosť plnú odpornosti a nepokoja. A ona si bláhala, že dostane Ilinu ústupčivú Anču, túžila po čase, v ňomž všetko vynahradí, čo zameškala. Udobrí krivdy, hriechy uhladí, a hľa, páni, tí protivníci, zmarili všetko . . . Tu prišlo jej na um, či u rychtára dobre vyčítali z písma? Veď hájnik, ktorý vie po maďarsky, málokedy vyčíta to, čo stojí na papieri, ale celkom iné, a naveky takô, od čoho dúpkom vlasy stoja človeku. Sama to skúsila, keď prišiel jej végzés z grundbuchu, kde oznamovali jej, že otcovský diel prepísali na ňu, a hájnik vyčítal, že má platiť akejsi pokuty sto korún . . . Mara schytila písma, zamkla dom a pobrala sa cestou do fary. Večer, pravda, ani nesvedčí sa ísť ta, no ide, a potom pôjde i do školy, ztade do krčmy. Ak na všetkých troch miestach to isté vyčítajú, tak presvedčí sa o pravde najlepšie. Popri Matúšovcoch idúc, videla pod stenou dve postavy. Jedna je Zuza v červených sukniach a pri nej Paľo. Stoja oprení o stenu a šepcú si, hlavy držiac spolu.

„Bože, smilujteže sa!“ zašeptaly osinuté rty Marine, keď ich videla, a prešla bez slova popri dome.

O polhodinu vracala sa s písmami domov, trasúc sa na celom tele. Nedovolia páni. Tí nepriatelia človeka, tak vyčítali všetci! A Mara, zatvoriac sa do tmavej izby svojho domu, spustí nárek a bedákanie.

Na druhý deň, keď o tom dozvedela sa i nová žena v drevenej chalupe na záhumní vystrčenej, spravila krik, znepokojená, ako nikdy ešte.

„Že nedovolia páni? To vyhútala Mara! A terajšiemu kostolníkovi že prečo dovolili, i Kôrkovie Ondrovi, i Škríbeľovi? . . To je nie pravda! To len ona vymyslela. Nikdy k nám nebola dobrá, nikdy som jej neverila, ani teraz jej neverím! Chce si vziať Ke-

kovu nafúkanú dievku, a mojej nevie ako sa zbaviť!“ Krivdy, ktoré kryla minulosť, zase vystúpily na povrch a bijú na srdce Ile, zase len krivdenej.

O dva týždne, keď už odznely i ohlášky Paľa so Zuzou Matúšovie, nová žena bola už utíšená. Konečne ani už nebanuje, že sa jej dievka nedostala k Mare. Paľo je mládenec len zo stredných, a Maru pozná, čo je za hábu. S mužovou mamou zle zachodila, tupila i ju, kým vedno bývaly, s nevestou nevyšla a i muža svojho za nič nemá. I zíde sa Mare dievka Kekova: to bude nástroj, ním vrátia sa jej krivdy, ktorými ona hrešila; ale ľúto je Ili trov, ktoré mala, a ten posmech!

„To ti je za to, že si chcela ísť proti mojej vôli!“ riekla už teraz, len na dievku sa okríknuc, prišlú práve z kostola, kde odznely ohlášky Paľove.

„Ľa, darmo je!“ zastane otec, majúci v obyčaji na všetko odpovedať tak, ako teraz. Prišiel z hôr i on, že je nedeľa, nemal vôle ani on dať dcéru Mare, ale teraz predsa nedopustí, aby dievku súžila. „Darmo je, ani nespomínaj už, Iľa. Veď vidíš, aká je zmrznutá.“

Vskutku, biela dievka Kukučkovie ostala ešte belšia, ako bola. Hlava svesila sa jej, a prejde chvíľa, kým ju pozdvihne zas. Sedí na lavici a opiera oči na zem pred seba, ruky držiac v lone opusteno. Ešte dodnes sa ufala vždy. Neverila ani ona, že páni nedovolia, keď druhým dovolili; no dnes počula ohlášky Paľove. Všetka veselosť zmizla jej s tvári. Sedí tam v kostolnom rúchu, ani sa nehnúc, hoci mať i napomína, aby sa preobliekala. Ufania v dobré časy v dome, z ktorého pochodí jej mať, vyšly na zmar, a mučí ju ešte i to, že Ondra, sluhu z fary, utratila.

Rodinné šťastie.

V „Krúžku mena Polonského“ v Petrohrade A. F. Koni nedávno čítal svoje Rozpomienky o L. N. Tolstom. Medziiným Koni zaznačil o veľkom spisovateľovi toto:

V spoločnosti bola reč o manželstve. Jeden z hostí rozprával, že istá slečna chce sa vydať za človeka, ktorý nemá postavenia ani majetku, a veľmi ju odsudzoval pre takú ľahkomyseľnosť.

Lev Nikolajevič Tolstoj nesúhlasil s ním a hovoril, že nie v tom je šťastie rodinného života. I obrátil sa ku Konimu a rozprával mu:

Idem na koni dedinou a vidím, že mužík Gordej je akýsi veľmi smutný.

„Čo sa ti stalo?“ spýtal som sa ho.

„Žena mi umrela.“

„A čože, mladá bola?“

„Nie. Aká mladosť! Už stará. O osem rokov staršia odo mňa, a temer 13 rokov neschodila s pece.“

„Nebola teda ani robotnica?“

„Nie.“

„Teda prečože sa tak rmútiš?"
„Akože nermútiť! Prídeš večer z roboty — ustatý, a ona svesí hlavu s pece a spýta sa: ‚A si jedol, Gordej?'... Ktože sa mi teraz tak prihovorí?"
— Hľa, v čom je šťastie rodinného života! — končil Lev Nikolajevič.

D. M.

Sv. Gerard,
biskup a mučeník.

Napísal *Fr. V. Sasinek.*

(Dokončenie.)

Sv. Gerard, zakončiv vyučovanie sv. Imricha, opustil hluk sveta a utiahol sa do pustovne, ktorá sa po uhorsky menuje Beel[1]), kde bol sedem rokov. Po víťazstve nad Achtumom povolal ho kráľ Štefan k sebe a vravel k nemu: „Už od dávna moja vôľa bola, bych dvanásť biskupství, ktoré som si umienil založiť v svojom kráľovstve[2]), zaplnil biskupmi; ale to dosaváď nesplnilo sa pre

---

[1]) Heremum peciit, que *vulgo* Beel vocatur. Szabó to „vulgo" preložil na „magyarúl". Diplom sv. Štefana z r. 1037 (podvržený. Karácsonyi: Sz. István oklevelei 134—143) hovorí: „in illo loco, qui Beel dicitur, in Sylva Bocon". Fejér: Cod. dipl. I, 328. Maďari nesprávne tomu miestu, kde potom sv. Štefan založil kláštor benediktínsky, dávajú meno Bakonybél. Pôvod toho nazvu je slovanský. U Plinia († 79) stojí: „glandifera Pannoniae (silva): teda Bukový les, kde buky rodia bukvice. Fagi glans... similis, triangula cute includitur. Plinius lib. 16. cap. 6. Taký Bukový les, Buconia silva spomína sa aj inde: u Julia Caesara Bakenis, u Fredegara Buchonia, v diplome kláštora fuldenského Boconia. Šembera: Západní Slované, str. 130. Praepositus de Bukon-Somlon. Fejér: Cod. dipl. V. 2, 540. an. 1279. Eclesia de Bocon. Ib. IV. 2, 216. Boco silva. Ib. VII. 1, 335. an. 1266. Bakony. Ib. I, 327. Srov. Wenzel: Index alphab. cod. dipl. arpad. contin. pag. 49. (Bocon) Sumlu (šuma, sumla, silva monasterii de Beel. Ib. I, 50, an. 1135.

Jako Bukony je slovanského pôvodu, tak i ten prívesok Beel; v našej severo-slovenskej mluve Bukoň biely, v juho-slovenskej ale Bukoň bél. To biely a bél neoznačuje v prísnom smysle bielosť, ale istú časť toho bukového lesa, od iných častí rozoznávanú. (Srov. Alba Chrobatia u Konst. Porf.; Alba, Bielohrad, Fehérvár.) V listine r. 1086 tá časť Bukoňu nazýva sa Biely sad (ültetvény, gyümölcskert, Baumplantage, Obstgarten). Usque ad introitum fagorum (buk, bukkfa, Buche), qui vulgo dicitur Bilezadu. Wenzel: Cod. arpad. continuatus I, 33. an. 1086. Písatelia diplomov, aby si uľahčili prácu, nepísali Bilezadensis, Bielesadensis, ale len Beliensis. Wenzel ib. I, 66. an. 1171.

Tieto vysvetlivky nepoťahujú sa na diplom r. 1037, ale len na meno Bakonbél.

[2]) Srov. životopis sv. Gerarda cap. 8. in fine.

vôľu iných, ktorým bol satan vodičom. Teraz však prevezmi biskupstvo (marošhradské), ktoré, dľa môjho úsudku, tebe náleží; poneváč však nateraz nieto kňazov, ktorí by ti boli k službe, shromaždíme z fár a kláštorov kňazov a mníchov k tomu cieľu. Ja rozkážem svojim županom, aby svojím časom sbierali od ľudu *dežmy*, z ktorých by si vyžil. Chcem spolu, by nikto nezostal, ktorý by nesplácal dežmu. Len ty plň povinnosti úradu svojho, hlásajúc slovo Božie, obracajúc ku Kristu a krstiac nevercov (t. j. starovercov)."
Teda dľa kráľovho rozkazu shromaždení boli mnísi z rozličných kláštorov: z Varadína dvaja, Štefan a Anselm [3]; zo Zaly dvaja, Konrád a Albert [4]; z Beelu dvaja, Krato a Taslav [5]; s pannonského vrchu štyria, Filip, Henrich, Leonard a Concius. Týchto desať kňazov Chanadin zaviezol do Orozlanu, kde mal byť vystavený kláštor na počesť sv. Jura mučeníka. Po vysviacke miesta, kde mal stáť ten kláštor, zavezení boli do Marošhradu, kde mali kláštor mnísi obradu gréckeho.[6] Týchto preniesli do Orozlanu, a tých desať kňazov umiestili v tom gréckom kláštore, aby tam bývali, kým nebude pre nich vystavený kláštor sv. Jura v Orozlane.

Sv. Gerard teda započal svoje účinkovanie v Marošhrade; vyučoval a krstil hromady (staroverceckého) ľudu, prišlého ta k nemu. V tom, jako i v ostatnom duchovnom pastierovaní, bolo mu na pomoc hlavne sedem z tamtých kňazov (Albert, Filip, Henrich, Konrád,

---

[3]) Nebol to ani Velehrad (Magno-Varadinum) na ľavej strane —, ani nejaký Pécs-Varadin na pravej strane Dunaja, ale „monasterium in Monte ferres". Slovenské Pohľady 1907, str. 263.

[4]) Čo sa týka opátstva sv. Adriana na Sale, nie sme do cela na čistom. Diplom sv. Štefana hovorí: Fundavimus monasterium in insula Saladiensi, ordinis s. Benedicti, quod ab incarnationis Domini 1019... ad finem perduximus; in quo iussu nostro dedicata est ecclesia beati Adriani, quae est in Zala..., ubi ordinarimus abbatem latinam, nomine Petrum. Sú to slová diplomu pozdejšie padelaného: teda nemožno dľa neho objasniť počiatok toho kláštora. Karácsonyi: Sz. István oklevelei 107—123. Ten chrám sv. Adriana bol už od kniežaťa Privinu stavaný pre nemecko-latinských kňazov a skrze Liupramma, arcibiskupa soľnohradského, o. r. 950 vysvätený. Ginzel: Gesch. der Slavenapostl. B. Monumenta pag. 54. Cisár Arnulf v diplome r. 888 praví: Ad sanctam ecclesiam Juuavensem... tradimus... abbatiam, ubi s. Adrianus, martyr Christi, quiescit. To isté je i v diplome cis. Otta r. 987. ap. Henricum Canisium P. III, 457. Dľa toho teda sv. Štefan po 32 rokoch nemal čo zakladať opátstvo sv. Adriana, keď už bolo za doby jeho otca Gesu (955—997) na území jeho strýca, cár-Vladislava. Slovenské Pohľady 1907, str. 343.

[5]) Vidz poznámku 1.

[6]) Legenda sice spomína len tento kláštor obradu kyrillského, na ktorý sa poťahujú deje Chanadina, ale z toho nenasleduje, že ich viac nebolo v kráľovstve Achtuma.

Krato, Taslav a Štefan), ktorí boli znalí uhorského jazyka [7]), a ustanovení boli za arcikňazov (archidiakonov) po mestách a dedinách.

Jedného dňa prišlo k sv. Gerardovi 30 nových kresťanov [8]) s prosbou, aby prijal ich chlapcov k študovaniu, by sa stali kňazmi. Prijal ich, určil pre nich školský dom a za ich učiteľa ustanovil Waltera. Keď zemänia zbadali ich pokrok vo vedomostiach, dali tiež svoje dietky do tej školy. Z týchto učeníkov stali sa kanonici. Sv. Gerard choval sa k nim veľmi starostlive, poneváč neboli cudzinci, ale vlastenci [9]). Vo sviatok sv. Jána Krstiteľa prišlo k nemu asi 100 občanov s veľkými darmi a s prosbou, aby prišiel im vysvätiť miesta, kde by postavili kostoly. I šiel ponavštevovať svoju diecésu, vysviacať cintoríny, kde maly byť stavané kostoly, kázať a krstiť. Vypravil poslov i za Dunaj, menovite do Stolného Belehradu, mnícha Maura, aby z tamnej školy získal učiteľov a učeníkov.

[7]) Legendár (r. 1381) strčil tým 7-im jazyk maďarský do úst, ostatným 3-om, t. j. Anselmovi, Leonardovi a Konciovi nie. Za jeho doby hungarica lingua stotožnená bola už s maďarskou mluvou (Slovenské Pohľady 1907, str. 485), ale za doby sv. Štefana nebolo v Uhorsku ani Maďarov ani maďarského jazyka. Legendár, jako vymyslel mená tých 10 kňazov, tak namyslel si i maďarský jazyk tých 7 kňazov. Ja nepochybujem, že všetci, koľkokoľvek ich bolo, boli znalí slovančiny; lebo len takí boli spôsobní vyučovať ľud slovanský okolo Marošhradu (Čanádu). Karácsonyi pre svoju antipatiu k slovančine ešte i tých mníchov, ktorých sv. Vojtech priviedol z Ríma do Čiech, a ktorých (r. 996) Anastas (Radla) odtiaľ priviedol do Uhorska, má za Talianov. Boli to slovanskí mnísi kyrillského a glagolského obradu z rímskeho kláštora sv. Alexa a Bonifáca na pahrbku aventinskom, basiliáni a benediktíni. Graeci, inquam veniunt, Latini si miles militarunt. Superioribus quatuor pius Basilius, inferioribus quatour magnus Benedictus dux sive rex erat. Prameny dějin českých I, 282 a 283. V tom klástore bol sv. Vojtech s učiteľom svojím Radlom, a to ako „monachus niger ordinis s. Benedicti". Prameny dějin českých II, 381. Sv. Vojtech vzal so sebou 12 mníchov z toho rímskeho kláštora a prijdúc do Čiech, osadil ich dočasne v Kostelci, kým nebude pre nich vystavený kláštor v Brevnove (993). Jakí boli mnísi tí v Ríme, takými boli i v Brevnove, kyrillskí a glagolskí. Sv. Vojtech skrze nich chcel získať starovercov západnej cirkvi a „svätej rímskej države" nemeckej (stredoveká Christianitas). Keď potom nastala vzbura proti tej „novej viere", sv. Vojtech a mnísi brevnovskí so svojím opátom Anastasom (Radlom) utiekli do Uhorska (996), kde dočasne osadení boli „in monasterio ferreo" (Slovenské Pohľady 1907, str. 263), potom (1000) na pannonskom vrchu sv. Martina. Tento kláštor bol — takrečeno — seminárom, z ktorého vychádzali „monachi nigri" k obracaniu starovercov na „novú vieru" (Chron. Bud. ap. Podhraczky pag. 336. Ginzel: O. Monumenta pag. 92—95. Parlamentär. Wien, 1889. Nr. 30, S. 6 u. s. w.).

[8]) T. j. 30 na „novú vieru" obrátených starovercov. Chron. Bud. ap. Podhraczky pag. 336.

[9]) T. j. žiaci tých škôl narodení a vzdelaní boli v Uhorsku.

Prišiel odtiaľ German Henrich, ktorého sv. Gerard k boku Waltera ustanovil za podučiteľa [10]; lebo prišli do Marošhradu i Nemci, Česi, Poliaci a Franci [11], tak že Walter toľký počet nestačil sám vyučovať a pripraviť na kňazstvo.

Sv. Gerard vo vystavenom chráme sv. Jura na brehu rieky Maroše postavil tiež oltár na počesť bl. P. Márie, ktorej meno Uhri nevyslovujú, ale ju Veľkou Paňou nazývajú [12]. Okrem toho postavil v Marošhrade i druhý kláštor s chrámom bl. P. Márie.

Po smrti sv. Štefana (15. aug. 1038) kráľom stal sa Peter, ale Aba, palácový župan, svrhol ho s trónu [13]. Za doby tohoto panoval

[10]) German Henrik. Karácsonyi pod geografickým Germanus rozumie etnografického Nemca. Koho mal v okolí Maroše vyučovať po nemecky? V tej dobe ešte nebola Germánia stotožňovaná s Teutoniou (Deutschlandom). Obyvatelia Germánie boli väčším dielom Slovania. Est locus in partibus Germaniae, quem incolae Sclavoniam (Bohemiam) dicunt. Životopis sv. Vojtecha. Prameny dějin českých I, 235.

[11]) Je v tom legendárska auxesis. Školy maďarskej tam nebolo. Že ta do slovanskej školy prichádzali i Česi a Poliaci, tomu bych rozumel: ale čo by tam hľadali Nemci a Francúzi? Tá doba znala Franci Teutones (Nemci) a Franci Latini (Francúzi). Gallorum populi degerunt Odonem in regem. Hic divisio facta est inter Teutones Francos et Latinos Francos. Chron. Reg. Franc. Pertz: Monumenta III, 214.

[12]) Cuius (Mariae) nomen videlicet Matris Christi proprium in Ungarorum generatione non exprimitur, sed tantum *Domina* resonat. Možno, že r. 1381 Maďari už robili rozdiel kalendársky medzi *Nagy asszony napja* a *Kis asszony napja*; a to *Nagy* a *Kis* tuším poťahovalo sa na jej povahu telesnú: *malú* pri narodení a *veľkú* pri nanebovzatí Márie, nie ale na jej morálnu dôstojnosť: teda „Magna Domina Ungarorum“ znamenalo sviatok nanebovzatie Márie. Ostatne maďarčina nemá ani výrazu pre *Domina*; lebo asszony znamená ženu (Weib), nie ale paniu (Herrin). Je mi pravdepodobné tiež, že Maďari prevzali to Magna Domina z juhoslovančiny, v ktorej o bl. P. Márii užíva sa *Velika Gospa*.

[13]) Sv. Gerard nebol priateľom nemčúrskeho Petra (Karácsonyi: Sz. Gellért 151 l.), ale Samuela. Qui pro sua pietate Oba (Aba). Anonymus Belae regis notarius cap. 32. Bol on sororius, t. j. vnuk sv. Štefana po sestre Judite; jako to vidno z nasledujúceho rodostromu:

Gesa

Judita. — Sv. Štefan.

Boleslav Chrabrý.

|

Bezprem — Otto (1032).

|

Samuel — Romanus.

Jako otec Samuela mal dvojaké meno, východné a západné, Bezprem — Otto, tak i tohoto syn Samuel — Romanus. Casimirus... duxit uxorem, filiam Romani, principis Rusiae, filii (Bezprem —) Odonis, nomine Dobronegam. Bogufal ap. Sommersberg II, 26. Sv. Štefan a Roman

neporiadny život v krajine; áno, kráľ v štyridsaťdňovom pôste dal mnohých veľmožov zavraždiť. Keď potom s biskupmi a krajinskými hodnostármi prišiel do Marošhradu k hodu veľkonočnému a chcel vstúpiť do biskupského chrámu, poslal pre sv. Gerarda, aby — jako bývala obyčaj — prišiel položiť mu korunu na hlavu. Sv. Gerard to odoprel, áno, keď Aba (Samuel), iným biskupom ovenčený, s veľkou slávou vtiahol do chrámu, vystúpil na kazateľňu a mal k nemu reč veľmi ostrú; predpovedajúc mu i to, že ho v tretí rok zastihne meč pomsty. Tú reč povedal po latinsky [14]) a prikázal tlmačovi, aby ju vyložil kráľovi [15]). Aba-Samuel skutočne v 5. roku svojho panovania a v 3. roku po prorockej reči sv. Gerarda, t. j. 1042, zahynul v boji proti kráľovi Petrovi, ktorý opäť zmocnil sa trónu.

Nemčúrsky Peter ešte viac než predtým zošklivil sa tak, že vlastenecká, po Aba-Samuelovi pozostalá, strana vypravila posolstvo do Ruska, kde sa Andrej, syn cára Vladislava [16]), vnuk sv. Štefana, oženil a s bratom Leventom zdržoval [17]), aby ho povolalo na trón [18]). Následkom toho Leventa s Ondrejom dali sa na cestu a cez Karpaty prišli do Čierneho Uhorska, čili Potisia. Shrkly sa k nim nesmierne zástupy, majúce na čele Vatu z černo-uhorského Velehradu [19]). Že tá revolúcia proti Petrovi nediala sa len tak voslep,

---

založili v Ravene pútnický dom, ktorý sv. Gerard požehnal. Sz. István oklevclei. Karácsonyi. Budapest, 1891. pag. 17. Karácsonyi v diplome spomenutého Romana vojvodu chybne nazval vojvodom v Ravene. Sborník Mus. slov. spoločnosti 1906. II, 111.

[14]) Amici regis liberalibus studiis eruditi. Teda vtedy nehovoril k ľudu po slovansky, ale k prítomným hodnostárom študovaným po latinsky.

[15]) Teda kráľ Samuel — Roman neboi znalý latiny, ako staroverec.

[16]) Neboli to synovia Basila (Vazila), ale cára Vladislava, a legendár nasledoval nepravú tradíciu. Tradunt quidam, istos tres fratres (Andream, Belam et Leventem) filios fuisse Vazul... Falsum pro certo est et pessime enarratum. Chron. Bud. ap. Podhraczky pag. 102 cum nota 8.

[17]) Alteram (filiam regis Ruziae) tulit Andreas, rex Ungarorum; de qua genitus est Salomon. Adamus Bremensis ap. Migne CXLVI, 567. Scholion 63.

[18]) Legenda hovorí, že nespokojní s kráľom Petrom vypravili poslov do Poľska, aby povolali Belu, Ondreja a Leventu. Bela zostal v Poľsku, Ondrej a Leventa však z Poľska boli odišli do Ruska a odtiaľ prišli do Uhorska. Srov. predošlú poznámku.

[19]) Slovenské Pohľady 1902, str. 142. Jakokoľvek kroniky domáce čo najčernejšími farbami maľujú Vatu ako pohana, ja ho mám za staroverca; lebo mal syna Jána, teda pokrsteného. Prohibitum erat Christianis uxorem ducere de consanguineis Vata et Janus (1047). Tento vodca povstalcov bol pod Belom I. Cuius (Vatae) filius, nomine Janus... *ritum* patris sequendo. Chron. Turotzii cap. 39. Keď r. 1073 konalo sa smierenie vojvodu Gesu s kráľom Šalamúnom, Gesu zastupoval biskup byhorský (velehradský, veľkováradský, staroverský) a zlopovestný Vata

ale dľa umysleného plánu, nedá sa pochybovať, ačkoľvek o ňom naše kroniky a legendy mlčia. Schôdzka bola asi v Marošhrade, jako lanského roku [20]), odkiaľ sv. Gerard zavčasu dal sa na útek za Dunaj [21]). Na schôdzke radili sa najprv o tom, kto má byť kráľom, či Leventa alebo Ondrej. Keď sa Leventa odriekol koruny kráľovskej [22]), vyhlásený bol Ondrej za kráľa. Tomuto predložili tú podmienku, aby zrušená bola „nová viera" rímsko-katolícka [23]), a nazpäť uplatnená bola „stará viera" grécka (kyrillská), ktorú západníci prezývali pohanstvom [24]). Ondrejovi sice bolo úzko, ale nateraz prijal tú podmienku [25]), a rozčulené zástupy tiahly s ním do Pešti, aby, prekročivšie Dunaj, vtiahly do (Stolného) Belehradu, kde by bol Ondrej korunovaný. Peter, dostav zprávu o tom, dal sa na útek z Belehradu do Mošonska [26]).

(nequam Vata). Dux (Gesa) ad regem (Salomonem) Varadinensem episcopum, sceleratissimumque Vatam legavit. Bonfinius decade II. lib. III. pag. 213. Ešte nebolo založené rímsko-katolícke biskupstvo v byhorskom Velehrade (Magnovaradini). Pauler nedrží to za isté, že tento Vata je ten istý, ktorý bol na čele povstalcov r. 1047. Magyar nemzet története. Budapest, 1893. I, 559. Prečo nie? To „nequam" a „sceleratissimus" len toho istého Vatu predpokladá; a r. 1073 bol starší len o 26 rokov. Bol-li na pr. r. 1047 tridsaťročný, r. 1073 počítal 56 rokov.

[20]) Nobiles Hungarie... in Chanad (1046) convenerant... nuncios miserunt in Rusciam ad Andream et Levante. Chron. Bud. ap. Podhraczky pag. 91. Cum autem venisent ad Novum castrum, quod (Samuel -) Aba construxerat, ecce universa multitudo Hungarorum confluxit ad ipsos et instinctu diabolus... petiverunt... quod permitterent universum populum ritu paganorum (?) vivere, episcopos et clericos occidere, ecclesias destruere, Christianam fidem abjicere ety dola (?) colere. Že tieto slová, ktoré západníci strkajú do úst Uhrov, netreba brať v prísnom smysle, každý vidí. Išlo len o to, aby „nová viera" bola odstránená a „stará viera" nazpäť uvedená.

[21]) Sv. Gerarda najdeme v Pannonii. Nedá sa pochybovať, že ten nebezpečný pohyb proti „novej viere" nebol mu tajný.

[22]) Putabat enim (Andreas) eadem simplicitate dedisse coronam filio suo (Salomoni), sicut sibi Leventa dederat. Turotzii Chron. II. cap. 44. Levente vero in eisdem diebus mortuus est; qui si diutius vixisset et regni potestatem obtinuisset, sine dubio totam Hungariam paganisma ydololatria corrupisset (?). Chron. Bud. ap. Podhraczky pag. 102.

[23]) Vidz tú podmienku v poznámke 20.

[24]) Že spojenie starovercov s patriarchátom carihradským pokladané bolo za pohanstvo a modlárstvo, vidz o tom tu str. 34.

[25]) Aliter enim non pnguabant (pugnarent) contra Petrum regem pro Endre et Levente. Chron. Bud. ib. pag. 92.

[26]) Petrus autem rex, videns Hungaros unanimiter adhesisse ducibus Endre et Levente, ipse cum suis Teutonicis fugam iniit versus Musun, ut abinde in Austriam pertransiret. Chron. Bud. ib. pag. 100.

Väčšia legenda vypráva, že biskupi: Gerard, Beztrid, Budi, Beneta a župan Zonug, ktorí boli počuli o príchode Ondreja a Leventu, sišli sa v Stol. Belehrade a odtiaľ dali sa na cestu (k Budínu), aby tam prichádzajúcich, Leventu a Ondreja, počestne privítali, pravdepodobne i preto, aby hroziace nebezpečenstvo, keď nie odstránili, aspoň umiernili [27]. Konajúc tú cestu, prišli do Dyodu [28]), kde v kostole sv. Sabiny sv. Gerard slúžil sv. omšu a po nej mal reč k shromaždenému ľudu; povzbudzujúc ho, aby pevne zotrval vo viere *katolíckej* [29]). Potom so slzavýma očima vravel: „Bratia, spolubiskupi a všetci veriaci, ktorí ste prítomní, vedzte, že dnes s mučeníckou korunou prijdeme k Ježišu Kristu a do radosti večnej. Dávam totižto vám na vedomie tajomstvo Božie, ktoré mi tejto noci zjavené bolo. Videl som Ježiša Krista, Pána nášho, sediaceho na lone najsvätejšej Panny Márie, rodice svojej, jak nás k sebe volal a rukou svojou podával nám sviatosť tela svojho a krvi svojej; keď však biskup Beneta prikročil k nemu, zpät odtiahol sviatosť od neho: teda on nebude mať účasti v mučeníctve.“ Potom všetci vyspovedali sa, prijali sviatosť oltárnu a pomodlili sa. Tak pripravení k smrti konali ďalej cestu pešo, sv. Gerard ale, vekom a prácami oslablý, konal cestu vozmo.

Keď prišli k peštskému prístavu, Vata a jeho bezbožní spoločníci vrhli sa na nich a kamenovali ich [30]). Sv. Gerard tých, ktorí ho kamenovali, ustavične krížom žehnal dľa príkladu sv. Štefana prvomučeníka (Sk. Ap. 7, 58); ale to bezbožníkov ešte viac podráždilo. Prevrátili mu voz, vytrhnúc ho z neho, položili ho na káru (biga),

[27]) Endre et Levente cum eadem multitudine procedentes per medium Hungarie, appropinguaverunt ad portum Pesth. Quo audito, Gerardus, Bestridus, Budli et Beneta, episcopi. Zonuk comes... perrexerunt pariter versus portum Danubii in Pesth. Chron. Bud. l. c. pag. 95, 97 Prístav na pravej strane Dunaja, pod terajším hradom budínskym, vtedy menovaný bol peštianskym.

[28]) Turótzi menuje tú osadu Gyod, budínska kronika Gyógy. Szabó a Karácsonyi majú tú osadu za Diós, teraz pustu medzi Tétényom a Török-Bálintom. Buď jak buď, to maďarské Diós (Orešany, Nuszdorf) mohlo byť r. 1381, nie však r. 1047, keď tam ešte nebolo Maďarov (Kumánov).

[29]) T. j. v „novej viere“ rím-ko-katolíckej. Chron. Bud. pag. 336.

[30]) Vlastne Nemcov, ktorých bol kráľ Peter vtrúsil do krajiny, a *Latinov*, ktorí rozširovali „novú vieru“ v krajine. Clericos, quam laicos *catholice fidei* servatores interfecerunt et quam plures ecclesias (catholicas) Dei destruxerunt. Deinde contra Petrum regem rebellantes, universos Teutonicos et Latinos, qui in officiis diversis prefecti per Hungariam sparsi fuerant, turpi neci tradiderunt... ut ipsi episcopi cum clero sint necati, *deimator* trucidetur, tradicio paganisma (?) resumatur, penitus abolenda sint collecta cum suis Teutonicis et Latinis. Chron. Bud. pag. 64, 119. Karácsonyi pod Latinmi rozumel Talianov, kdežto treba tu myslieť na „novú vieru“ rímsko-katolícku. Latini, Christiani occidentales. Lex. man. ap. Migne pag. 1260.

vyviezli ho na vrch Kreenfeld[31]) a s neho sotili ho dolu. Bezbožníci, ktorí boli pod vrchom, vidiac, že sa ešte hýbe, prebodli ho kopiou, vliekli mŕtvolu jeho k jednej skale, hodili ju o ňu, tak že mu hlavu rozdrtili. Stalo sa to 25. septembra 1047. Smutná to rozpomienka!

A čo sa stalo s ostatnými? Biskup Budi s veľkým počtom (katolíckych kresťanov) ukamenovaním zahynul, Beztrid následkom ukamenovania na tretí deň umrel, Beneta zakročením kniežaťa Ondreja zachovaný bol pri živote. Župan Zonuk — jako vypráva kronika budínska — chcel na svojom koni uskočiť; vrhol sa do Dunaja, chtiac preplávať. Keď ho zbadal človek, menom Muthmir (Mútimir), vzal ho na svoju loď, chtiac ho, ako svojho krstného otca, oslobodiť od smrti; ale kacieri[32]), keď to zbadali, hrozili mu smrťou, nezabije-li ho. Naľakaný Mothmir zavraždil ho.

Keď Ondrej vstúpil na zadunajskú (pannonskú) zem, položenie sa zmenilo; lebo katolíctvo pevne stálo za Dunajom, tak že povstalci nenašli tu podpory. Ešte tohože roku korunovaný bol za kráľa a prikázal, aby staroverci navrátili sa k „pravej viere“ katolíckej, alebo aspoň chovali sa dľa toho zákona, ktorý bol za doby sv. Štefana[33]).

Ačkoľvek kráľ Ondrej vychovaný bol v duchu „starej viery“, stav sa kráľom, prijal „novú vieru“: preto kronika budínska kladie dôraz na to, že bol katolíkom[34]).

Chceme-li v lakonickom oriešku mať cirkevný dejepis Potisia, máme ho vo zpráve kroniky budínskej o kráľovi Ludvikovi (1342—1382), kde stojí: Slavi okresu Lippva, ľud tvrdej šije, bol obrátený na vieru a pokrstený (druhýkrát); ktorému kňazi katolícki, dľa prekladu Hieronyma, učiteľa svätej matky-cirkvi, vysluhovali cirkevné

[31]) De monte supra Kreenfeld (chrenový vrch, tormaföld). Snáď má stáť: „de monte supra Kränfeld“. Pozdejšie premenené bolo na Kelenfeld, Kelenfeuld. Ecclesia s. Gerardi de Kelenfeld. Fejér: Cod. dipl. IX. 7, 706 an. 1291. IV. 3. 498 an. 1269.

[32]) Kacíri, heretici, t. j. staroverci. Keď cisár Basil r. 871 vytýkal západnému cisárovi Ludvikovi, že bezprávne menuje sa cisárom, tento mu odvetil, že cisári východní bezprávne sa menujú cisármi; lebo — vraj — pre svoje kacírske učenie (cacodoxiam) utratili ten názov. Desing: Reichsgeschichte. Regensburg, 1768. pag. 595.

[33]) Ut deposito ritu paganismo, prius eis concesso, ad *veram fidem* reverterentur, et in omnibus secundum legem illam viverent, quam sanctus rex Stefanus eos docuerat. Chron. Bud. pag. 101. Grave enim tibi est, huius climatis tenere regnum, nisi imitator consuetudinis ante regnantium exstiteris Regum. Quis Graecus regeret Latinos graecis moribus? aut quis Latinus Graecos latinis regeret moribus? Nullus. Idcirco consuetudines sequere meas, ut inter tuos habearis praecipuus, et inter alienos laudabilis. Monita s. Stephani ad s. Emericum cap. 8.

[34]) Catholicus est vocatus. Chron. Bud. pag. 100.

sviatosti; ale teraz, jako vypráva sa, upadli do odpadlíctva (apostasie) a do predošlého bludu[35]). Okres Lippa je Banát pod riekou Marošou: teda to pole, kde bol účinkoval sv. Gerard. Tá lakonická zpráva zaslúži, aby sme ju podrobnejšie rozberali.

Na Potisí bolo kresťanstvo katolícke, spojené s Rímom, z doby sv. Metoda († 885); ale o. r. 890 podmanil potiských kresťanov Arpád so svojimi mahomedánskymi Turkami, t. j. Bulharmi a Kozarmi. Až po jeho smrti jeden jeho potomok a člen triumvirátskeho panovania, Termatz, nasledujúc príklad pokresťanených poddunajských Bulharov, pokrstený bol v Carihrade[36]), a na Potisie uvedené bolo kresťanstvo spojené s Carihradom. Sv. Štefan skrze sv. Gerarda usiloval sa uviesť ta rímsko-katolícku cirkev obradu glagolského[37]). Vzbura r. 1047 zkazila dielo sv. Gerarda[38]), ale kráľ Ondrej († 1061) a jeho nástupca, Bela I. († 1063), uviedli ta také cirkevné pomery, jaké boly za doby sv. Štefana († 1038). Vedľa „starej viery" mala pokojné miesto i „nová viera", vedľa carihradsko-kyrillského obradu i obrad rímsko-glagolský[39]). Keď hierarchia

---

[35]) Chron. Bud. ap. Podhraczky pag. 337.

[36]) Slovenské Pohľady 1907, str. 348. Sv. Metod, ako arcibiskup sriemsky, bol ta uviedol katolícke kresťanstvo obradu slovansko-kyrillského, a toto pod kniežaťom (gylasom) Termatzom prišlo k všeobecnej úcte a platnosti, spojené však s Carihradom; lebo surové konanie Wichinga proti arcibiskupovi Gorazdovi a násilnícke zahnanie jeho prvých mužov (χορίφαιοι) zo Sriemska odcudzilo to kresťanstvo Rímu. Vidz Obranu svätého Metoda. Turčiansky Sv. Martin, 1907. str. 33 atď. Pravdepodobné je, že rozkvet kyrillského písma a kyrillskej liturgie v balkánskom Bulharsku mal značný vplyv i na Potisie.

[37]) Sv. Štefan až na sklonku svojho života hľadal benediktínov latinského obradu v Monte Cassino (Slovenský Letopis 1880, str. 104), prvej však bol znášanlivý ku gréckej (kyrillskej) liturgii (srov. poznámku 33), a preto bol v úcte i u staroverców; jako o tom svedčí jeden starobylý rukopis kyrillský, ktorý v latinskom preklade takto vraví: Unus ex principibus, cui Stefanus nomen erat, pia fide christiana imbutus, vita decessit, qui, multis Deo gratis operibus perfectis, cum pace in regnum coeleste abiit. Századok 1896, str. 201.

[38]) Ten istý starý kyrillský rukopis o dejoch po smrti sv. Štefana nastalých píše: Graecorum languorem cum Latini opportunum sibi vidissent, Polones, qui Ugri dicuntur, ceterasque vicinas eorum gentes, Unos et Ipidas (Gepidas, Valachos), Roma exorti, cum libris et scripturis in impiam fidem suam converterunt. Naráža tu vo svojej zášti proti účinkovaniu Latinov pod kráľom Petrom († 1046).

[39]) Že i do čanádskeho biskupstva nazpäť uvedení boli „čierni mnísi", t. j. glagolskí, svedkom je list biskupa čanádskeho k pápežovi Honorovi: In Cenadiensi diecesi ecclesiam de Withubu nigrorum ordinis monachorum in spiritualibus et temporalibus destitutam, et eius abbatem et monachos, observantia regulari reiecta, inter alia, quae committebant, enormia falsam intra septa eiusdem ecclesie fabricare monetam etc. Theiner: Mon. Hung. I, 23. an. 1220. O početných čiernych mníchoch vidz: Tovaryšstvo III, 43. Slovenské Pohľady 1903, str. 479 atď.

rímsko-latinského obradu nútila k dežme i katolíkov rímsko-glagolského obradu [40]), títo odpadli k starovercom carihradským [41]); ale kráľ Ludvik chopil sa prísnych prostriedkov, aby ich priviedol nazpäť do lona rímsko-katolíckej cirkvi [42]), ba snáď i k rímsko-katolíckemu obradu latinskému [43]).

Nuž, keď r. 1229 dľa slov pápeža Gregora IX. boli vo Sriemsku na ľavej strane Dunaja Sclavi a Gréci (glagolskí a kyrillskí veriaci), keď pápež Innocenc III. r. 1204 vravel, že v Uhorsku popri počet-

[40]) Tie početné listy pápežské, poslané na kráľa Imricha (1196—1204), aby i Slavi (t. j. glagolskí veriaci) dávali dežmu, utvorily by celú knihu. Patrologiae Latinorum sp. Migne CCXIV, 461, 472, 497—500, 502, 643—645, 725—729, 871, 971, 1099.

[41]) Populus... cui sacerdotes catholici secundum translationem Hieronymi, Doctoris sancte matris ecclesiae sacramenta ecclesiastica ministrabant... in apostasiam et *pristinum* errorem sunt illapsi. Chron. Bud. pag. 337.

[42]) Už dávno predtým pracovalo sa na reformovaní čiernych mníchov glagolských. Roku 1229 pápež Gregor IX. nariadil, aby Sclavi (glagolitae) a Graeci (staroverci), ktorí bývajú vo Sriemsku na ľavej strane Dunaja, možno-li privedení boli k latinskému obradu. R. 1336 pápež Benedikt XII. prikázal opátom, priorom, dekanom a iným osobám čiernych mníchov, aby sa dostavili na „provinciale capitulum", ktoré sa bude odbývať v provincii ostrihomskej a kaločskej. R. 1337 ostro vystúpil proti žobravým mníchom obradu latinského, ktorí, opustiac svoje rehole, obliekli sa do rúcha čiernych mníchov, opanovali ich opátstva a kláštory, a menujú seba opátmi. R. 1366 kráľ Ludvik vydal rozkaz, aby glagolskí odpadlí kňazi v župách Kewe a Krašo dostavili sa pred Benedikta, župana týchže žúp. Chron. Bud. pag. 337. Slovenské Pohľady 1902, str 485 atď.

[43]) O kráľovi Ludvikovi ovšem píše sa, že „Sclavi (glagolitae) districtus de Lippva, dure cervicis populus, ad fidem (catholicam) erat conversus et baptizatus (?)"; že by ich ale bol prinútil opustiť obrad glagolský a prijať latinský, o tom pochybujem. Súdime-li ho dľa jeho dcéry Jadvigy, o tom nútení nebude reči. Jadviga pracovala na spojení schismatikov s Rímom skrze rímsko-katolíckych glagolitov. R. 1389 začali stavať kláštor pre čiernych mníchov, čili glagolitov v Klepari, ktorý, ačkoľvek nedokončený, r. 1390 oddaný bol Václavovi, z Prahy (z Emausu) povolanému mníchovi glagolskému. Po jej smrti († 1399) ochladla horlivosť k postaveniu kláštora v takých rozmeroch, na aké bola Jadviga, manželka pravoslávneho Jagela (Jakuba), prekrsteného na Vladislava, myslela; ani do doby Dlugoša (r. 1480) dľa pôvodného plánu stavba dovršená nebola. Dlugoš lib. 10. ad an. 1389. Bielowski: Mon. Pol. I, 92. Dvor kráľa Ludvika objasňuje jeden starobylý glagolský missál s touto poznámkou: „1368. Ja knčz (župan) Novák, syn knčza Petra, vitěz silnoga i velikoga Gospodina Loiša, krala ugrskoga, nega palače vitěz, eto vreme Šolgovski a v Dalmacii Ninski. napisach te knige za svoju dušu; i onoj crkvi da se dadu, v koj legu vekověčnim lezianem" Slovenský Letopis 1881. str. 101.

ných glagolských kláštoroch bolo mnoho kláštorov gréckych, jeden ale latinský v Šumave[44]: čo si máme myslieť, keď v maďarských spisoch čítame „magyar egyház"?

[44]) Licet unum sit ibi (in Hungaria) Latinorum coenobium (Sunligiense), multa autem Graecorum. Tovaryšstvo III, 41, p. 73; 43, n. 88. Srov. Pič: Abstammung der Rumänen. Leipzig, 1880. S. 206 u. s. w. Že by bol sv. Štefan — jako sa domnieva Karácsonyi — bol musel zavolať grécke (t. j. kyrillské mníšky Basiliánky) pre kláštor vesprímsky až kdesi z Itálie, to je nepravda; bolo takých dosť v Uhorsku. Založil-li až sv. Štefan ten kláštor *skutočne*, išlo mu len o to, aby tie Basiliánky spojené boly s Rímom.

Z Homerovej Iliady.

Prekladá *Ľ. A. Mičátek.*

XXIV. spev.

(Dokončenie.)

Tak povedal; no a argoubijca — posol ho poslúchnul.
Hneď k nohám si prepekné on sandály priviazal,
Zo zlata, nadzemské, čo ho niesly i nad hladinou vôd,
Aj nad priestranstvom zeme s rýchlosťou ani vietor!
Vzal so sebou i paličku, čo ňou oči môže prinútiť
K spánku ľudí, čo jakých, a i rozbudiť ich zase zo sna;
Túto majúc, poletel dolu mocný argoubijca.
Tak doletel ku Tróji a Hellespontu a náhlil
K nim, oblieknuc vznešenosť kráľovského šuhajca,
Púškom obrastlého, príznakom najkrajšej to mladosti.
Keď tamtí už zašli za veľký Ílosa pomník,
S mezkami zastali a s koňmi pri rieke, vodou ich
Chtiac napojiť, lebo už sa na zem bol spustil i súmrak.
Vestník, zblizka spatriac Hermesa, hneď ho rozoznal,
Skríknul, s touto rečou sa k cáru Priámu obrátil:
»Hen, hľa, vidím muža, — ten, jako myslím, nás chce umŕtviť.
A preto, hor' sa, a bežme nazad čo skôr na koníkoch,
Jestliže nie, kolená mu obejmúc, prosme milosti.«
Tak povedal. Starček sa zmiatol a valne obával,
I vlasy mu vstaly dúbkom na hybkých údoch a tiež tu
Stál ticho — ohlušený; lež spásonosec nato bližšie
Sám pristúpiac, starca chytil ruku a k nemu hneďky
Obrátiac sa s otázkou, takto láskave riekol:
»Kamže poháňaš, kam svojich, otče, koníkov a mezkov
Stred božskej noci, ostatní keď zemšťania už spia?
Nuž či sa nestrachuješ chrabrosti plných ty Achájcov,
Nepriateľských, neprajných ti a blízko ležiacich?
Jestli by niekto z nich uvidel, že stred noci vezieš

Toľké poklady, jak by sa tu tvoje citilo srdce?
Nie si mladý ani sám, vyprevádza ťa tiež zletilý muž,
Odraziť už v stave nie ste toho, kto by vás uraziť chcel.
Já ale nič ti neublížim, ba ťa ešte obránim
Od kohokoľvek, ctiac teba tak, jako otca milého «
Nápodobný bohu cár — starký mu Priám na to riekol:
»Všetko je tak, jako ty, premilé to tu dieťa, udávaš;
Lež dozaista i niekto iný z bohov ešte nado mnou
Chráni rukou ma, šlúc mi takéhoto pútnika, jaks' ty,
V ústret, spásonosného, bo slávny s tvárou i rostom,
Tiež i duchom s' umný, šťastných rodičov s' potomok ty.«
Vestník argoubijca mu tak na to odpovedal zas:
»Ej, ver', starče, všetko toto s' ty slušne vyriekol,
Lež povedz ešte mi jedno, no rozpovedz úplne verne:
Množstvo vecí týchto drahocenných nie ku cudzincom
Odvážaš, by obezpečenejšie ostaly tam ti?
Či všetci chcete posvätný Ilión už opustiť
Zo strachu? Pravda, že najhodnejší vám zahynul muž,
Syn tvoj, ten, čo na vojne nebol horší než Achájci «
Starček, božský cár mu Priám na to odpovedal tak:
»A kto si ty, priateľko, kto tvoji sú rodičovia?
Tak si mi pekne osud syna nešťastného opísal.«
Poslanec, argoubijca mu zas na to odpovedal tak:
»Skúmaš ma, starče, spytujúc sa na slávneho synka
Hektora. Často videl som okom vlastným ho vo vojne
Slávu mužom dariacej, jak tam k loďstvu preniknúc
Argívcov, ničil, usmrcoval ostrým mečom ich tam.
My však stáli a len divili sme sa: nám veď Achilles
Zabránil bojovať, preto že hnev mal na Atrída.
Ja sluha som jeho; tá istá pekne složená loď
Nás doviezla; ďalej som Myrmidonec, meno otca
Môjho Polyktor. Muž je to zámožný, ale už je
Tak, jako ty, starký, a synov má šesť, no a siedmy
Syn som já. Losujúc s nimi, žreb si vytiahnem, riešivši,
Bych sem já putoval. Včuľ však som od loďstva odišiel
Semka na rovninu; veď hneď na svite biť sa budú zas
Svetlookí kolo mesta Achájci, bo veľmi otupné
Im je pokojne sedieť, a nemôžu zdŕžať už ich viac
Od vojny, — chtiacich boja dávno, — ni cárí achájski.«
Starček, božský cár mu Priám na to odpovedal tak:
»Jaks' naozaj ty Achilla služebník, synka Peléja,
Nuž teda rozpovedaj mi všetkú zúplna pravdu:
Tam-li u loďstva je ešte mi synček môj a či už ho
Rozrúbal na čiastky a rozhádzal psom Achilles?«
Poslanec argoubijca mu dal na to odvetu túto:
»Ó, starček, jeho ešte nejedli vtáci ani psi,
Ešte leží pri Achilla lodi, v jeho šiatri, jako prv,
Už dvanásť zasvitlo zorí, čo leží, ale predsa
Ešte nepodlieha hnitiu, nežerú ho ni červi,

Ti zvykli zhynulých hrdinov v boji mŕtvoly tráviť.
Ovšem, kol pomníka svojho družka milého
Vláči ho bez ľútosti hneď jako dennica vyjde;
Predsa však ho nehyzdí. Sám by si prekvapený bol,
Keď bys' ta prišiel a videl, jako čisto leží a
Jak mu krú vymytá a na ňom špiny nieto pražiadnej,
Jak mu všetky zatiahlo rany, kde jaké bol utŕžil;
Veď nejeden bodnul kovom. — Takto starajú sa,
Hľa, blažení bohovia o tvojho driečneho synka,
Ačkoľvek je i mŕtvy; taký ich srdcu milý bol«
Tak povedal. Starec obradoval sa a takto mu riekol:
»Syn môj, dobre ozaj je bohom slušné dary dávať,
Tak jako môj syn, — pravda, syn už byvší, nezabýval
Nikdy bohov doma bezsmrtných, čo žijú na Olympe;
A preto aj bohovia nezabudli ho pri smrti žiaľnej.
Ty však prijmi odo mňa tu tento krásny pohár a
Chráň ma a buď mi sprievodčím s božskou pomocou sám
Dotiaľ, dokiaľ nepreberem sa ku šiatru Pelída.«
Poslanec argoubijca mu zas na to odpovedal tak:
»Starče, ty mňa mladšieho pokúšaš, lenže nadarmo.
Ty chceš, abych dary od teba bez vedomia vzal Achilla.
Já sa ho ostýcham, moje veľmi sa srdce obáva
Obierať ho, by trest ma nezastihol od neho neskôr.
Lež teba hoc do slávneho Argosa odprevadím rád,
Vedľa teba pôjdem na korábe, pôjdem i pešky,
Nik ťa, pohrdnúc mnou, čo sprievodčím, nenapadne.«
Takto riekol a hneď nato vyskočiac na vozík, vzal
Opraty aj bič rýchlo do rúk a konikom i mezkom
Vlial bodrosť. — Keď k loďstva vežiam a k násypu prišli,
Strážcovia zapodievali ústrojstvom sa večierky,
Na všetkých tuto poslanec argoubijca vylial sen,
Bránu odomknul sám, odšmyknúc závoru nazpak;
Hneďky do nútra Priáma voviezol s krásnymi darmi.
Keď potom už prišli k vysokému šiatru Pelída,
Šiatru, čo Myrmidoni svojmu kňazu pripravili, pne
Jedlí pekne poobrubujúc a na vrch strechu z mäkkej,
Jak moch, trstiny postavili, skosiac ju na lúkach.
Koldokola svojmu kňazu tiež veliký spravili dvor
Z mocných brvien; dverce zapierala jedna jediná
Z jedlice závora, — ju traja zavše zasúvali Gréci
A traja tiež odsúvali, — veľkú závoru túto —
Z počtu iných — no Achill ju zasúvať bol v stave aj sám:
Včuľ teda, otvoriac dvere Hermes starčeku cáru,
Voviezol bohaté dary bystronohému Pelídu;
Tam s voza sostúpil na zem a zvolal ešte naposled:
»Starček, znaj, že to já, večný boh, som k tebe prišiel,
Hermes; veď ma otec za sprievodcu k tebe poslal;
Lež teraz už nazad odchádzam, bo k Achillu osobne
Predstúpiť sa mi nechce nijak, — nu nie je to slušné,

Boh by takúto pozemšťanu česť veľkú preukázal;
Ty však vojdi a hneď kolená Pelióna obejmi,
Pros ho i otca menom i krásnovlasej jeho matky,
Tiež i menom jeho synka, že bys' pohnul jeho srdce.«
Tak povediac, vrátil sa zase k vysokému Olympu
Hermes. — Hneďky Priám dolu soskočiac, zanechal tam
Svojho Idéja a tento tu aj zostal, kone držiac
Aj mezkov. Starček zas zrovna ku šiatru odišiel,
Tam, kde miláček Zevsa, Achill, býval. Jeho našiel
Vnútri, a priatelia sedeli vne šiatra; pri ňom bol
Automedón chrabrý, potomok tiež Áresa Alkim,
Obsluhujúc ho obidvaja. On vstal od stola práve,
Pri ktorom aj sedel aj pil bol; stôl ešte tam i stál,
Nezbadaný zostal vchod cára Priáma, a tento
Hneďky Achilla začal kolená objímať a hrozné
Tie ruky bozkávať, čo mu toľko zmárnily synkov. —
Tak jako keď ťažký vinník, čo doma v zemi rodnej
Zavraždiac človeka, k cudziemu si národu zajde,
V dom bohatého muža, prítomných úžas obejme:
Takže, Priáma uzrúc božského, Achill sa užasnul,
Tiež i druhí, s podivom hľadiaci jeden na druhého.
Cár tu Priám, horko stonajúc, k nemu takto preriekol:
»Mysli na otca svojho, podobný božstvu Achilles,
Už zletilého a tiež smrti blízkeho, tak jako som ja!
Asnáď aj jeho okružujúci ti súsedi tiesnia,
A niet tam, kto by odrazil od neho záhuby kliatbu;
Lenže sa on, počujúc, že živý si mu ešte ty, predsa
V srdci teší a chová každý deň tú v sebe nádej,
Že z Tróje prišlého si synka milého zas uzre.
Ja však som najnešťastnejší: mal nad iných som
V Tróji synov chrabrých, zo všetkých — nik mi neostal,
Malže som ich pädesiat vtedy, keď sem prišli Achájci,
Ich devätnásť som dostal od útroby žienky jedinkej,
Ostatných ale mi zrodily v palotách ženy inšie.
Veľmi četným z nich ukrutný Áres nohy podťal;
Lež jediného, čo ochraňoval nám mesto a nás v ňom,
Tohto nedávno zabil si ty, keď svoju otčinu hájil,
Hektora. Preňho teraz prichodím teda k loďstvu Achájcov,
Chcem ho vykúpiť; výkupné ti nesiem nekonečné.
Nuž teda, bojže bohov sa, Achill, poľutuj spolu aj mňa,
Pomniac otca! — a potrebnejší súcitu som ja:
Já tu trpím to, čo na svete nik nemusel trpeť ešte,
Já ruky vystieram k lícu vraha dieťaťa môjho!«
Tak povediac, vyvolal v ňom túžbu pre otca žalostiť;
Hneď za ruku vzal starca a odtisol od seba nežno,
V rozpomienkach — ten po nepriateľo-borcovi, mužnom
Hektorovi lkal neprestajne, u nôh sa Achilla
Svíjal; tento zase lkal po svojom otcovi a hneď
Zas po Patroklovi; ich ston rozliehal sa po šiatre.

Keď nakonec sa nasýtil Achill božský bedovania,
Keď sa zo srdca mu, keď z údov povzdialila túha,
Vstav so stolca, zdvíha rukou hor' starčeka hneďky;
Ľúto mu tej šedivej hlavy a spolu briadky šedučkej,
A hlas pozdvihnúc, toto bystroleté slovo riekol:
»Ach, nešťastný, ver' mnoho bied si v srdci zakúsil!
Jakže si smel prijsť k loďstvu Achájcov takto, samotný,
Sem pred tvár muža, čo mnoho prekrásnych tebe synkov
Usmrtil? Ej, ver', starče, nosíš v hrudi srdce železné!
Avšak sadni si na stolec a svoje bôle nechajme
Predsa v srdci ležať len, hoc nám teskno je veľmi;
Veď z bedovania úžasného nieto úžitku.
Tento osud bohovia nám zemšťanom určili biednym,
V trampote žiť, sebe, naproti, žiť bez trampoty večne.
Bo dve na podlahe Zevsa paláca sa bočky nachodia
S darmi, čo rozdáva; s nedobrými jedna, druhá však
S dobrými. Z nich smes komu dá Zevs hrom milujúci,
Ten sa bude strietať hneď s dobrom, hneď zase so zlom;
Lež komu dá z nedobrých, potupou toho obremenil tým:
Hlad strašný ho bude vždy honiť po božom svete tomto;
Žiť bude, avšak ctiť nebudú ho ľudia, ni bohovia.
Takže Peléju dary skvostné poskytli bohovia.
Sotva rodil sa; vyniknul veď nad ľudstvo celé i
Šťastím, tiež i bohatstvom; cárom Myrmidonov bol;
Bol človekom len, lež za ženu vzal predsa si nymfu.
Lenže jakýsi boh aj k tomuto šťastiu pripojil to
Zlé, že sa nik nerodil mu, po ňom panovať čo mohol by.
Jedneho len chlapca splodil, aj to — krátkovekého...
Starca si nechránim, ďaleký súc od zeme rodnej;
Tu pri Tróji sedím, rmútiac teba i tvoje dietky. —
Aj ty, starče, si bol kedysi šťastný, počuli sme;
Koľko zemí v sebe Lesbos, sídlo Makára, zaviera;
Koľko, poďalšie, Frýgia, Hellespont nekonečný,
Nad všetkými bohatstvom a synmi si vraj, vynikal ty,
Keď včuľ túto nebešťania tebe poslali biedu,
Ustavičné keď u mesta vidíš len vraždy a bitky,
Nuž — trp, v srdci neprestajne tvojom už nebedákaj.
Čož' vykonáš, večne rmútiac sa pre synka-junáka?
Nevzkriesiš ho; skôr sebe ešte pritiahneš iné zlo.«
Božský starček, cár mu Priám na to odpovedal tak:
»Nie, neusádzaj, Zevsa potomče, ma, kým sa mi Hektor
V šiatre, nezahrabaný nachodí, ale daj mi ho čím skôr,
Nech moje ho spatria oči; ty však prijmi si výkup
Ten veliký, čo donášame, ním sa tu nasladzuj a prijď
Zpät v svoju zem rodnú, dovoliac najprv mne samému
Ešte požiť, hľadeť ešte na denné svetlo slniečka.«
Mračno Achill naň bystronohý pozrúc, povedal zas:
»Starče, nedráždiže ma včuľ viac, lebo úmysel aj tak
Sám mám Hektora ti vrátiť; bo posolkyňa Zevsa,

Mať ko mne prišla vlastná, morského šedého
Dcéra boha; spolu aj to, Priám, viem, — nie je mi tajnosť,
Že ktosi ťa z bohov iste doviedol k loďstvu Achájcov,
Veď zemštan by neodvážil sa ver', hoc jako silný,
Prijsť v náš tábor, i od strážcov by sa neskryl, a taktiež
Závory týchto našich vrát ľahko nazad nepohol by.
A preto nevzbudzuj ešte v srdci mi viac moje žiale,
Sic bych tu v šiatroch ni teba, starček, neušetril, —
Ač prositeľ si, a tak narušil bych rozkazy Zevsa.«
Tak povedal; starček naľakal sa a hneď ho poslúchnul.
Tehdy Pelít vybehol jako lev von dvermi zo šiatra,
Nie samotný, lež s ním sluhovia dvaja pospolu vyšli,
Automedón chrabrý, tiež Alkim; týchto Achill si
Vedľa Patrokla ctil najviac z počtu spoločníkov.
Tí zpod jarma teraz vypriahli koníkov a múlov,
Chýrneho hlásateľa starcovho voviedli do nútra,
Poprosiac ho si sadnúť, a z hlbokého vozika
Ohromný priniesli za mŕtvolu Hektora výkup,
Dva plášte však tam nechajúc a chitón z pradze peknej,
Mŕtvolu okrútil by a cárovi dal domov odviezť.
Vyzval i slúžky a kázal umyť ho a potreť i masťou,
Oddialiac ho, Priám aby synka si takto neuzrel
A v zármutku duše svojmu hnevu vôle nedával,
Dieťa si uzrúc, srdce Achilla milé by nebúril;
Tento zas, usmrtiac ho, by nezhrešil oproti Zevsu;
Hektora keď vymyly slúžky, k tomu potrely masťou,
Pokryly keď ho potom plášťom pekným a chitónom,
Tehdy Achill zdvihnúc ho na umrelčie kladie lôžko
A spoločníci pomohli na hladký voz položiť ho.
On nato zaplakal a k svojmu druhu takto sa ozval:
»Patroklus, nehnevajže sa na mňa. hoc aj si v Aide,
Jestli sa dozvieš, já že som Hektora slávneho oddal
Otcu milému, potom keď zaň dary dal bohaté mi;
Z ničhž hodnú časť dám tebe tiež, dám, koľko sa patrí.«
Riekol a navrátil božský sa do šiatra Achilles.
Tam na kreslo si kunštovne spravené sadol, odkiaľ
Bol vstal, u náprotivnej steny, a riekol ku Priámu:
»Syn sa ti oddáva, starček, tak jak si si žiadal,
Tam ti leží na lôžku, a hneď, keď dennica vyjde,
Sám ho vezúc uvidíš, a teraz večerať nezabuďme.
Veď nezabudla Nióba krásnovlasá na pokrm tiež,
Ač v palotách ztratila dvakrát šesť dietok, a sice:
Šesť dcér a spolu šesť silných v života kvete synkov.
Týchto zabil jej strieborným lukom on, boh Apollo,
Rozhnevaný na Niobu, a dcéry strielkomilovná
Artemida, preto, že krásnotvárej vždy Latóne
Rovnať sa chcela; tá zrodila, vraj, len dvoje dietok;
Lež sama že mnoho, nuž tieto dve jej usmrtily všech.
Tie ležaly v krvi dní deväť, avšak nik pochovať ich

Nesmel, bo Kronión skameneť dal tam všemu ľudstvu.
Schránili ich nakonec bohovia až deň na desiaty.
Avšak i tá, unujúc slzy prelievať, si zajedla.
Včuľ nachodí v skalinách sa, na pustej výši sipylskej,
Uprostred hôr, tam, kde majú svoje nymfy ložiská,
— Tie, Acheloju čo, vraj, chorovod tancúvaly niekdy, —
Tam zadaný bohami svoj bôľ i teraz prechováva.
Nuž teda aj my oba, starček božský, sa o jedlo
Postarme včuľ a synka milého si oplačeš ešte,
Keď dovezieš ho do mesta, — tam on ťa bude mnoho slz stáť.«
Riekol Achill a striebrorunú hneď zaklal ovečku;
Priatelia mu ju odrali a pripravali pekne,
Rozrubujúc ju na kúsky šikovne, a napchli na ražne,
Pečlivo piekli, konečne všetko to sosňali s ražňov.
Avtomedón zas vezmúc chlieb, do košikov ho pekných
Na stole pokládol, lež mäsko Achill podelil sám.
Tí už vztiahli potom k veciam ruky osvežujúcim.
Keď nakonec poutíšili túžbu po nápoji, jedlách,
Dardanovec tu Priám teprv obdivoval si Achilla,
Jak veliký bol a krásny, bohom podobal sa zovňajškom.
Naproti — cára Priáma zas obdivoval si Achilles,
Hľadiac v tú peknú tvár a slyšiac jeho rečnosť.
Avšak keď nakonec sa vzájomnými — nadostač
Pohľady nasladili, preriekol predne Priám cár:
»Čím skôr včuľ ma ulož, potomok Zevsov, že by už sme
Snom sa milým nasládzali, rozprestrúc sa na posteľ,
Veď som oči svoje neprikrýval viečkami nikdy
Odvtedy, jak syn môj od rúk zahynul tvojich; ach, vždy
Povzdychujem len a žiaľov v srdci chovám na tisíce.
V ohrade sa dvora môjho ti váľam po blate zavše.
Včuľ nakonec pojedol som a perlistého prepustil
Cez hrdlo svoje vína, no predtým nič neužil som.«
Riekol; Achill nato rozkázal druhom a služiteľkám
Posteľ v sieňach pripraviť a spolu krásne šatočky
Purpurové položiť na ňu, prestreť takže koberce
A k tomuto svrchu rozložiť ešte i obleky tlsté.
Tieto z komnaty von vyšly, v ruke fakľu si držiac,
A spešiac v krátkom čase postele pripravily dve.
Bystronohý tu Achill k nemu žartom takto povieda:
»Ľahni si vonku, milý starček, že by niekto z Achájcov
Neprišiel sem, — radca, jakých u mňa mnoho býva,
Tí tu sediac si vedú rady, — tak to tu vo zvyku máme.
Jestli by niekto behom bystrej temnej noci tej ťa
Tu spatriac, Agamemnonu, vodcovi ľudstva to riekol,
Ľahko by tá vec návrat mŕtvoly mohla zatiahnuť.
Avšak riekni mi ešte, no rozpovedajže mi verne:
Slávneho Hektora koľko dní mieniš pochovávať,
Bych sa pokojne i sám choval a zdŕžal spolu vojsko.«
Odpovedal mu Priám, starček božský, na to takto:

»Jestli chceš, by mohol som slávnemu Hektoru pohreb
Odbudnúť, nuž týmto, Achill, mi službu ukážeš.
Veď vieš, že v meste stlačeni sme a že z hory diaľnej
Máme drevo svážať si a tohto Ttrojánci sa hrozia.
Dni deväť nariekať chceme nad ním vnútri paláca,
Zahrabať až na desiaty, po pohrebe národ uhostiť,
Náhrobný ale chlum zhotoviť mu na deň jedenásty.
Lež na dvanásty zase v boj vstúpime, jak to musí byť«
Bystronohý božský mu Achill na to odpovedal zas:
»Nuž teda dobre, Priám, bude tak, jako sám si to žiadaš:
Zdŕžať vojnu budem toľko dní, koľko si určil«
Tak povediac, vzal za pravicu starkého Priáma
Za priehyb, by sa už viac v srdci nijak neobával.
Títo potom si v sieňach obidvaja ľahli na oddych;
Vestník, takže Priám cár, v srdci vedúc rady múdre,
Sám však Achill v uhle spal šiatra pekne stavaného;
Vedľa neho Brizeida krásnotvárna si ľahla.
Ostatni bohovia, konni tiež borci celú noc
Si všetci spali, podmanení snom; Hermesa avšak
Prospechodajného spánok nežný neovládal,
Rozmýšľavšieho v duši, jak by Priáma vyviedol
Cára z tábora nezbadaný strážou sväteveroou.
Nuž stal si k jeho hlavnici a k nemu takto prerieko1:
»Starče, či nešťastia nebojíš sa, že takto dlho spíš,
Tu, v nepriateľskom kole, keď ťa Achilles ušetril?
Synka milého s', pravda, vykúpil a zaplatil hodne;
Lež za živého teba tvoje ostavšie doma dietky
Trikrát by platily viac, len keby cár Agamnon
Atrid, že s' ty tuná, vedel a s ním všetci Achájci.«
Tak riekol; starček zľaklý vestníku velel vstať.
Hermes zas im zapriahol kone takže i mezkov,
Táborom úprkom ich previezol a nik nebadal jich.
Keď nato sa k brodu peknotokej priblížili rieky,
Ku Xanthu preplnému krútňav a Zevsa potomku,
Hermes odišiel od nich preč, k vysokému Olympu;
Dennica zas šafrannošatá zasvietila ľudstvu,
Mŕtvolu mezky viezly. A ich nepoznal zprvu nikto
Z mužských, ni z ženských, prekrásne opasky nosiacich,
Len Kassandra, zlatej podobná Afrodite, na Pergam
Vyjdúc, poznala otca milého, čo šiel na voziku
Stojmo, i vestnika hlasitého; a tiež vezeného
Mezkami Hektora uzrela rozloženého na lôžku.
Zaplakala smutná, a celým vykrikala mestom:
»Poďte, Trojánci, sem aj vy Trojánky na Hektora pozreť,
Jak vás len kedy tešieval čo živý, vracajúc sa
Z bitvy; bo on veliká bol náslada mestu i ľudstvu«
Tak hovorí a v meste nezostal nikto zo ženských,
Ni z mužských, bo strašný žiaľ všetkými ovládol.
Blizko vrát s vozičom sa stretli, čo mŕtvolu viezol.

Najprv priskočily k vozu žienka milá, vznešená tiež
Matka s ňou, i rvú si vlasy v zármutku, hladiac ho
Po hlave; národ zas kolo nich stál, tiež slzy roniac.
Takto celý, hľa, by deň do samého západu slnka
Iste po Hektorovi plakali všetci, stojac u vrát,
Jestli by ľudstvu starký cár z voza takto neriekol:
»Spravteže miesto mojim mezkom, by sa prebraly cez vás;
Keď doveziem ho domov, tam zas ho do vôle oplačte.«
Tak povedal. Ľud rozstúpil sa a dal vozu cestu.
Tí, dovezúc do paláca ho rozkošného, na posteľ
Hladkú ho složili, k nemu pevcov pozvali — plačkov.
Títo prví začali presmutne spievať, a ženské
So svojej im strany prizvukovať stonaním prežalostným.
Bieloramenná Andromacha z nich takto prvá svoj
Žiaľ vyliala, v rukách držiac hlavu Hektora-borca:
»Muž môj, veľmi junký, zahynul si a syn náš tak je maličký,
Mnou a tebou splodený k nešťastiu nášmu: nemyslím,
Ten že by dosiahol veku mládenského; bo mesto
Prv bude rozborené od základu; veď zahynul s' ty
Záštitník jeho, manželiek obranca a dietok.
Tie na lodiach dozaista vypuklých už skoro ujdú
A s nimi já, — a ty, dieťa, abo spolu nasledovať ma
Tiež budeš a k tomn tam vykonávať práce otrocké,
Trápiac pred pánom sa krutým, abo niekto z Achájcov
Chvatne ruku tvoju a svrhne s veže do zhuby žiaľnej,
Rozhnevaný, že v bitve mu snáď brata usmrtil Hektor,
Či snáď otca a môž' byť i synka: bo množstvo Achájcov
V pästiach Hektora hrýzlo zubom tú zem nekonečnú;
Veď tvoj otec vo smutnej mäkkým bitve nebýval,
A preto práve po ňom bedujú tak — národy v meste.
Aj rodičom si zapríčinil úžasné stony a žiaľ,
Hektor, ale mne tu zostane najviac útrapy bôľnej:
Bo s' mi, keď umierals', nepodal ruky s lôžka a takže
Ni slova útechy nepreriekols' ko mne, že bych sa
Rozpamätúvala naň, po dňoch, po nociach slzy roniac.«
Takto bedákala; jej vzdychajúc prisviedčaly ženské.
V ich Hekuba kruhu nariekať nekonečne začína:
»Ach, Hektor, najdrahší zo všetkých ty detí mne!
Ešte pokým si živý bol, bol si milý i bohom vždy;
Tí mali peč o teba včuľ tiež, keď osudne si padnul.
Ostatných mi synov veď bystronohý vždy Achilles, —
Tých, čo chytil, — predať odsielal hen za brehy morské,
Hen ta na Sámos a Imbros a Lemnos nehostimilovný;
Lež teba, keď ťa kovom porazil tým ostrokončeným,
On mnoho ráz vláčil vôkol náhrobka Patrokla,
Svojho priateľa, usmrteného tebou, — hoci tým ho
Nevzkriesil! — Ty však mi ležíš doma, jak rosa, čerstvý,
Súc podobný tomu len, koho jasnoluký boh Apollo
Sám napadá a lukom nežným mu žitie odobiera.«

Takto riekla plačúc a ohromný vyzvala nárek.
Tretia z nich, Helena, kviliť zas takto začína:
»Hektor, nad všetkých švagrov duši mej ty milý bols';
Manžel môj je, pravda, Alexander bohorovný,
Ten ma sem odviedol... Keby som bola umrela radšej!
Veď teraz už dvadsiaty beží rok, čo ztade som sa
Vzdialila a z rodnej zeme sa premiestila semka,
Avšak nikdy som od teba zlého neslýchala slovka;
Áno, i niekto iný v dome keď kedy na mňa napadnul
zo švagrov, lebo ich sestier, lebo peknošatých žien,
Tiež testinká, — tesť ale bol, sťa otec, vždy mi nežný, —
Zavše takého s' ty zdŕžal a rečou si ho miernil
Jemnosťou vlastnou tebe a slovami krotkými.
A preto nariekam za tebou, ale tiež oplakávam
Nešťastnú seba; veď tu v šírej Tróji iného
Priateľa žiadneho neznám; všetci si zošklivujú ma.«
Takto riekla plačúc a po nej zažialilo množstvo.
K ľudstvu Priám starký tu s touto rečou sa obrátil:
»Včuľka, Trojánci, k mestu naneste dreva; strachovať sa
Zálohy Argivcov chytrej čo nemáte, Achill veď,
Keď som sa s ním lúčil, s čierneho loďstva prikázal
Neškodiť nám, až dennica keď pojaví sa dvanásta.«
Tak preriekol a tí do vozov zapriahali býkov
Aj mezkov, nato bystro sa sišli za mestom,
Veľké sviezli oni dreva množstvo behom deväti dni.
Keď však svietiaca svetu dennica vyšla desiata,
Hektora vyniesli chrabrého, lejúc slzy, vonka
Mŕtvolu na hranicu složiac, na ňu hádzali ohne.
Keď nato zas ranná, ružoprstá dennica vyšla,
Vôkol Hektora slávneho sa hranice prebudil ľud,
Horiacu hranicu hneď lesklým zhášali vínom
Tam, kde moc ohňa ju objala; zhasiac, sbierali biele
Kosti jeho bratia i priatelia, bedujúci,
A s líc ich všetkých kojné slzy tiekly. Berúc ich,
Pospolu ich poukládali do truhly zlatenej, no
Obmotajúc prv purpurovým šatstvom mäkulinkým,
Spustili rúče potom do jamy prázdnej; svrchu avšak
Pokryli túto četným, veľkým kamením, na to bystro
Náhrobný spravili chlum a vôkol stráže zasadly,
Striehnuvšie, by neútočili predčasne Achájci,
Keď spravený bol náhrobný chlum, odišli do mesta
Všetci a tam spolu v hostine slávnostnej mali účasť.
Vnútri paláca Priáma, kráľa a Zevsa miláčka,
Takto Trojánci junáckeho Hektora slávili triznu.

Slečna Nina.

Obrázok.

„Ó, to je hrozné, hrozné, takto trestať," zafikala plačlive Nina, zakrývajúc si rukami tvár, a sklesla na diván, ku ktorému tak neočakávane zaletela z druhej izby. A čo zvinila? Nič. Celkom nič. Čítala román a tam bolo napísané: „. . . On zaľúbene pozeral na milovanú devu a, kľačiac, vravel jej o večnej láske; potom vstal a, sovrúc ju nežne v náruč, celoval ju na ružové ústa. — Ona iba teraz pocítila, že hodno je žiť; život už nezdal sa jej viac prázdnym, bezradostným, ako dosiaľ, kým nemala jeho. . ." — Pane Bože, myslela si Nina vo vytržení, jak neslýchane krásne veci to číta! Ale zvlášte tento odstavec bol tak nesmierne zaujímavý, dlho-dlho rozmýšľala o ňom, až vyčervenalá chvatnou vnímavosťou. Ach, jaké utešené, božsky utešené to môže byť, keď je dievča takto v milého náručí (a ešte v bielych šatách!) a on ju celuje na ústa, celuje .. Ale to predsa nevedela do tohto času, že by iba vtedy bolo hodno žiť, keď dievča má niekoho ešte krem mamy a tatu a priateliek a keď ju ten... keď ju... jajaj! — Nina akosi stydlive zaryla hlávku do knihy a tak domyslela si slová „objíma" a „bozkáva". Pravda, trochu jej to bolo podivné, ona v bozku a v objatí nenachádzala nič zvláštneho — už to zkusovala niekoľko ráz s Anicou; ale musí to tak byť, ináče by sotva bolo v románe. A potom veď je to prirodzené, to predsa tak nemohla zkúsiť na dievčati, s mužským je to iste čosi do cela inšieho. Do cela...

Náhodou začula vo vedľajšej izbe otecka.

„Hľa, hľa, ten to bude lepšie vedieť... Ale nie, to sa ho nespýta, či jest medzi tým rozdiel; také niečo spýta sa ho, až keď bude väčšia, zatoľká, ako Oľga Vyšných, ktorej dvorí pán professor z dievčenskej, Šugár. Len to sa opýta, či pisateľ románu povedal pravdu, že preto je hodno žiť?"

A už bola i v izbe.

„Prosím, otecko, povedz mi," jazyčila chytro, „prečo je hodno žiť dievčaťu — pre bozky a... a... a...?" Pomiatla sa zrazu, lebo otecko zhrozený splaskol ruky a skričal náramne prísne:

„Nina, kto ťa to učí!"

Avšak to by ešte nebolo nič. Za tým nasledovalo čosi hroznejšieho, čosi takého, o čom vzhľadom na Ninu nemožno mi rozprávať, lebo ona je, prosím, slečna, má 14 rokov a o pol roka má prisľúbené, že pôjde na bál. To iste pochopíte i vy. Počítajúc na vašu mlčanlivosť, vyzradím vám, že otecko nakonec chytil ju mocne — až zjajčala — za ruku a so slovami „teraz sa mi nehneš za dva dni z izby a dostaneš za ten čas jesť iba prevarené mlieko, chlieb a vodu!" strčil ju do izby, kde ju vidíme práve.

„Dva dni, oh!"... zastonala zúfale a spustila o závod prenikavé gajdence a ružovou tváričkou rinuly jej o prieteky guľôčky, podobné krôpajam dažďa. „Dva dni, dva dni!" vykladala, nestačiac

sa utierať. Ale jakože by i neplakala, prosím vás, hovorí sa jej „slečna“, skončila štyri dievčenské, chodieva bez sprievodu, niekdy sama nakúpi i pre kuchyňu, lebo — mocne verila — do tých vecí lepšie sa rozumie, ako mama: to predsa neznamená, že s ňou sa má tak zachádzať, ako s nejakým nevyspelým dievčatkom!

„Ale, eh!“ vzpriami sa hrdo v drieku a opovržlive pohne rukou. „Čo má plakať, čo sa sužovať? Otecko nemá smyslu pre jej vyspelosť a dievčenskú dôstojnosť, v ňom nieto ani za mak jemného spôsobu. Treba od neho prijať všetko s poľutovaním. On je ešte z toho starého hrubého sveta, keď neučili, čo je to: slušnosť, jemnosť, elegancia, keď ešte nehlásali rovnoprávnosť.“

Chvalabohu, že je ona už z inakšieho sveta!

„A vskutku, aký to rozdiel, starí ľudia a mladí. Nebo a zem!“ mienila, predstavujúc si kučeravého mladého pomocníka v obchode Kohnovom, ktorý sa jej tak elegantne a úctive uklonil, keď vošla do sklepu pre stužku na klobúk, že v tom okamihu skoro pomýlená by bola rozmýšľala, či to ona, Nina Plavých? Tak, hľa, tu je príklad, ten vie, čo je to: štyri dievčenské!... Hovoril jej „naďšád“, a samé „prosím“, „ráča“, „neráča“ a „nech sa ľúbi“, cmukla si veľavýznamne a pyšná, ako páv, prešla sa popred zrkadlo.

Pravda, vtedy ju mama vyhrešila, že draho kúpila stužku, ale — Bože — či sa mala jednať pre 8—10 krajciarov? No, hej, starí ľudia len jednať! Ale čo by si bol pomyslel o nej ten pomocník?... Tak nóbl sa choval k nej.

Nina by si bola už i zatančila od veľkej spokojnosti, ale pri prvých krokoch pas-de-quatra prišiel jej na um trest a naskutku podstrelil jej dobrú vôľu. Ono sa to ľahko posedí v izbe hodinu, dve, ale dva dni — a v také krásne leto — to je predsa strašné!

Pošla ku dverám, či sú opravdu zamknuté a či otecko azda nežartoval. Už chcela zívnuť kľučku, ale... čo to? — Otecko sa kdesi v kuchyni vadí s mamou, spomína akúsi planú výchovu, nepozornosť, nedbalosť a hnevá sa, hnevá...

Odišla bojazlive od dverí.

Po chvíľke vošla mama a povedala jej, že je „mača skrčenô“. Bola strašne rozhnevaná na ňu a poklepala ju i hánkou v čelo. Potom hodila k nej hubku a kopu predratých detských štrimfiel na poprávanie, ktorú prácu inokedy robievala práčka. „Tu máš — hovorila — za pokutu odo mňa! A krem toho tu sú dve knižky; na nedeľu sa presvedčím, či ich čítaš a zachovávaš si niečo z nich.“

Nina neodvážila sa ani vrknúť; z tvrdej reči vyrozumela, že niet odpustenia. Beznádejne sa teda učupila do kútka diván a smutne — ako keď na smrť odsúdený čakal od niekoho svoje vyslobodenie a on odišiel bez sľutovania — pozerala za vychádzajúcou mamou, ktorá v svojom hlbokom pobúrení strmo zachlopila dvere. Siahla po knihách a obzrela si titulné strany. Na jednej bolo: *Dievčenský katechismus*, na druhej *Vzorná Panna*, ktorú knihu napísal so zreteľom na povolanie ženy ***.“

Tieto knižky ju rozsrdily.

„Čo to za robota, jaké sú to knihy a načo jej ich dotrepali? Má to smyslu? Nevie ona, jako má dievča žiť? Málo sa im natĺkol o tom „starý“ v škole: každé druhé jeho slovo bolo „tak sa chovajte“. Nemá ešte toho dosť? Potrebuje ona kadejaké Vzorné Panny, kadejaké ismy!“ s opovržením zahundrala a už-už chcela ich mrštiť pod stôl. Ale si náhle rozmyslela a nevykonala. Mama povedala „presvedčím sa“, a to, prosím, bol veľký hák, z ktorého vykvačkať sa bola by opovážlivosť.

Musí sa podrobiť príkazu. — Ó, aká je nešťastná, i mama ju prenasleduje, neuznáva zrovna tak, ako otecko. Zrovna... Videť, že sú jednakí. Obidvaja zo starého potuchlého sveta, ktorému už dávno zapadla hviezda, ktorý zvrhol sa v bezcennú trosku a ktorý je predsa osobovačný, slepý oproti všetkému, čo je zo sveta mladých, čo dýše veľkým životom nového veku; oni vidia iba dokonalosť ničhodnej stariny. Že ona vychodila štyri dievčenské, to je mame nič; za to jej predsa predloží knižky o takých hlúpostiach, ktoré ona už dávno v pätách zodrala. Pravda, ani sa nediví, veď mama ani nevie, čo je dievčenská, ona nebola nikde, iba doma na dedine čo po farských izbách chodila, kostol navštevovala, štrimfle plietla, košele šila, vyšívala, hačkovala a dávala pozor, či na pr. tatuškovi nechybuje s luteráka gombík, či nevzal si nečistú podhrdlovku namiesto bielej, a podobné, alebo pomáhala maminke v kuchyni ťahať cesto na závin, miešať zápražku, špikovať pečienku atď. I nazdáva sa, že i ona tak ničoho nič nevie!

„To veru!“ trhla Nina peknou hlávkou a zablýskala očima, ako taká, ktorá je presvedčená o svojej veľkej múdrosti a svrchovanosti nad inými. Hádam ju učili zo starosvetských Orlov, Sokolov,
Hroniek, Líp, [illegible]hladov alebo z Kollára, Hollého, Štúra, Kuzmá-
nyho, Hodžu [illegible] neznámych [illegible]drcov, z ktorých sbierala mama
svoje vedom[illegible] ktorých [illegible] citúva. Ju síce tiež zaujímaly
tieto knihy, [illegible] že to bo[illegible] bola žiačkou obecnej školy,
[illegible] hlúpo[illegible] meste [illegible]k novým, lepším prameňom,
[illegible] ela a [illegible] duchaplnejšie diela a tých
[illegible] ov pera, [illegible]jú len Maďari. Hľa, jaký
[illegible] ktorý [illegible]!... A ktože sa vyrovná
[illegible] nedimu [illegible] Táborimu alebo Beniczkej,
[illegible] veď o to[illegible] byť ani reči.
[illegible] ozvalila [illegible] po diváni a prsty drum-
[illegible] gambe.
[illegible] si om[illegible]
[illegible]kou.

[illegible] vený predmet a dívala
[illegible] niečo veľmi hrozného,

[illegible] ela sa razom a ruką

„Juj, tie handry!“ zahromžila pomedzi stisnuté zuby s takou nenávisťou, že ak je to niečo živé, podistým zuteká do kúta. Ale konečne sa predsa dala do oprávania. Z počiatku robila to srdnate, ale keď sa so dva-tri razy pichla do pršteka, uznala, že hnevať sa je škodná škoda; predsa mučiť seba — či to hodno? Veru nie!

Ježiško drahý, koľko musí i tak trpeť. Zaiste i do hrobu ju privedú tie dva dni, pomyslela si a zase sa rozplakala, ako by bola chcela už vopred oplakať svoj mladý život.

Ale nie, neumorilo ju to. Dva dni sa pominuly a zatým stála pred zrkadlom pripravená na prechádzku. Prezerala sa od päty do hlavy.

„Jejéj, ani len za mak nepoškodily jej tie dva dni, neošedivel jej ani jediný vlások na hlave, všetky sú ako rýdze zlato. Ba čo, ešte krajšie sú, skvelejšie! I celá podoba zdá sa jej akosi peknejšou. Hihí, tralala, bum-bum-bum!“ zasmiala sa naradostená a podskočila si. Potom skočila ku rozšvrlíkanému kanárikovi u okna a, schytiac s podstavca klietku, zahúpala ňou v povetrí, porobiac s malým vtáčkom krik: „Spievaj, Mandi, spievaj — veselú!“ Ale kanárik nemal vôle do spevu, lež žalostive zapišťal a trepotal zúfale krýdelkami, zachytávajúc sa pazúrikmi všadiaľ, kde zdalo sa mu najbezpečnejším; on takým žartom nerozumel.

A že nerozumel, Nina mu riekla: „Hlupáčik“. A položila ho na miesto, aby sa nebál.

Je pochabá, ale čo ona môže z toho, že jej mušky poožily; po trpkom — sladkosť, po žiali, smútku — radosť. Pán Boh to už tak riadi, či vari s ňou by malo byť ináč? To by bolo! A keď má dobrú vôľu, ona si ju ver' sama kaziť nejde. Keď smiať, nuž smiať. A čo by iní i plakali!.. nech plačú, ona si tiež prehryzla svoje.

A nebolo to také ľahké. Len si treba predstaviť: Ona prevarené mlieko tak nerada, ako samú smrť, a musela ho vypiť, i bez cukru, lebo inšie by nebola dostala. Pravda, prvý raz sa ho ani nedotkla, a pevne si umienila, že umre hladom, ak jej ho budú ďalej dávať. Áno, umre, ona nedbá. Aspoň sa vypomstí...

A už videla, ako leží vystretá v rakvi, okolo nej šesť horiacich sviec, rodina — i vidiecka — a samé dojaté tváre. Mama s oteckom zalamujú rukami a vykladajú „Nina, Nina!“ Ale ona ich nepočuje, je mŕtva... mŕtva... Taká mladá, a pošla so sveta, nie prirodzenou smrťou, ale hladom, či lepšie rečeno ukrutnosťou vlastných rodičov. Smutné. Jej samej vylúdilo to slzy. Ovšem, nariekajú teraz i rodičia a odsudzujú sa, ba mama v povedomí svojej viny zúfa a skoro si vlasy škube, ale nič nepomáha: čo sa stalo, je staté, ona je nehybná, vymrel z nej život, nemôže viac vstať, spraviť im po vôli. Ale dobre tak. Teraz ľutujte, sužujte sa — dobre! teší sa Nina ich mukám a cíti pôžitok a sladké zadosťučinenie.

Áno, toto im vykonala. To jest, len chcela vykonať. Vtedy, keď po prvé mala piť mlieko. No stalo sa, že v čas jej myšlienok prišla k nej mama a, vidiac plnú šálku, zasmiala sa a celkom ľahostajne riekla: „To, to — nejedz, bude nám!“ A s tým vyniesla šálku zpred nej. Nina neočakávala toho, ona sa nazdala, že mamu mlie-

kový bojkott zroní, a ono sa jej to ani len nedotklo! — Pán Boh vie, ako môže byť niektorý človek taký tvrdý?

Bola z nenazdania pomútená v konceptoch. „Tá by nedbala — pomyslela si sklamaná — čo by som ja ozaj nejedla, ba čo by priam i umrela! Zdá sa, ešte by sa i radovala. A dozaista i otecko by mal radosť. Oni sa vo všetkom srovnávajú.“ Ale im nepopraje tej radosti, neumre. Bude jesť!

Tak.

A jedla.

A je živá. Veselá. V čerstvom zdraví.

Teraz je už po všetkom, ale po všetkom! Odbavila sa i s mamou a s oteckom, bozkajúc im ruky a poďakujúc sa za trest, ktorý jej bol označený ako láskavosť, ako dobrý úmysel s ňou. Žiadali od nej, aby bola budúcne lepšia, poriadnejšia. Rozumie sa, prisľúbila, avšak žiadosti a tomu, prečo ju považovali za neporiadnu, nerozumela. Azda všetko pre otázku, predloženú oteckovi? Jako by to bolo možné? Veď čítala to v románe, teda otázka bola slušná, tak vôbec býva slušné všetko, čo je vytlačené v románoch. A konečne jako jej možno zazlievať to, čoho sa oni sami dopúšťajú? Veď i sám otecko dáva ich bozkávať v listoch, keď je preč z domu, a mama pohotove neobchádza nejako tento zapovedaný strom: raz ju videla čítať o samote akúsi „Marínu“. To sa vie, že hneď využila času, keď mama odbehla do kuchyne, a len tak z dievčenskej zvedavosti kukla do roztvorenej knižky (ono je to také zaujímavé zvedieť, čo čítajú tí starí!) a náhodou padly jej v oči slová:

> Bozk je na zemi — to mu dať sluší —
> časom rozkosný závdavok duší.

A nižšie zas:

> Pamätáš, krásna, tie okamženia,
> ktoré nám s neba padaly,
> keď sme sa ešte v krajoch túženia
> na zadusenie objali?

To bol čudný závdavok bez peňazí, pravda, a trochu nepochopiteľné vyjadrenie — bodaj, tí básnici vyjadrujú sa tak, ako nikto na svete! Ale toľko predsa vyrozumela, že tu je reč o dvojom: o bozku a objímaní, pre ktoré ona vyhrmela.

Hľa, aké sebectvo sa zračí i v tom. Starým je všetko dovolené, nám nič; a mama ešte povie, že dievčatá sú slobodné, kým sú u rodičov, a majú vôbec život ako vtáčatká. Ďakujem pekne, ako tie v osídle alebo v klietke!

„Ale, jeéj! už je štvrť na sesť,“ zhíkla a sháňala sa po klobúku. Našla ho v druhej izbe, v oteckovej šatnici.

„Tam to má byť?“ kára ju mama, ktorá sa obliekala kamsi.

To sa vie, že nie — uznáva v mysli; — ale či možno na všetko pozor dať? Človek má toľko starostí, že nevie ani čo robí. Nuž či div, že namiesto do svojej popratala ho do oteckovej šatnice!

„A ty, mama, kam ideš?“ bola zvedavá.

„S tebou.“

„Chceš ma sprevádzať? Netreba, mama; mne sa nič zlého nestane — dám si pozor. Ajaj, tak sa bojíš, ako bych bola nejaké decko!“

„Teba nemožno samotnú pustiť!“ .. odvetila matka odmerano. A Nina okrem určitosti slov zbadala i to, že mama pohliadla na ňu podobným pohľadom, ako keď vošla k nej a povedala jej ‚mača skrčenô‘. Nemala smelosti pýtať sa po príčine, ale utiahla sa, ako ľadom zbité vtáčatko. „Bože, zase nejaký zlý vrtoch u mamy!“

Už nemala vôle ani ísť. A jako očakávala túto slobodnú chvíľku! Teraz tu ho máš. Anica ju zrovna vysmeje, ak uvidí, že ide s deťmi a sprevádzaná mamou. Ani si nepraje stretnúť sa s ňou; nebude jej môcť povedať ani o prípade s kupeckým pomocníkom: prítomnosť mamina bude im obidvom na závade.

„Poďme!“ riekla matka po chvíli.

A šly.

V prednej izbe čakaly slúžkou Katou vystrojené deti: 9-ročný Miťo a 7-ročná Marča, rozháňajúca novou preskakovačkou. Miťo už bol tiež netrpezlivý od čakania a trepal na drevenú obruč, o ktorej sa mu pominulej noci snívalo, že sa nekotúľala. Zočiac Ninu, zastal pred ňou zadivený, a keď ona nepozrela na neho, kecol ju papečkom po kytliach: „Azda ideš i ty s nami?“

„Žabec!“ zazrela naň Nina.

„Ajaj, ani neodpovie; trci-frci, slečna, čo dva dni sedela!“ riekol Miťo posmešne a vyfrkol i s Marčou na ulicu.

Nine vyhŕkly slzy; najradšej by bola zahrdúsila to nezbedné chlapčisko. A mama mu nič nepovie, ako by ani nebola počula, ako ju obrazil.

Na prechádzke bola znechutená. Mama ustavične „kázala“, vysvetľovala a rozprávala o veciach ľahostajných, o kvetoch, o rastlinách, ktoré sa snujú a pekne zdobia besiedky a prúčelia budovísk, a vôbec o všetkom, čo sa naskytovalo v ceste. Jako ztratená jej bola už táto prechádzka. Na šťastie, mama náhodou sišla sa s istým starším pánom, ktorého si však Nina ani neobzrela, lebo nebola zvedavá na neho. Bol taký drzý, nevolal ju slečnou, lež spytoval sa o nej ako malej Marči, nazývajúc ju dieťatkom alebo dievčičkou. Bola rada, keď práve v tú dobu dobehla Anica, jej priateľka, s ktorou sa potom obďaleč mohla vyshovárať podľa vôle, o veciach dôležitejších, zaujímavejších, — až pilnému prúdu rečí zase spravila konec mama, rozijdúc sa so starým pánom.

Jedného dňa videla Nina, že mama nestrojí sa nikam, i zadivila sa.

„Azda nepôjdeme dnes na prechádzku, mama?“ spýtala sa.

„Môžeš ísť i bezo mňa. Nebudem vari na teba vždycky striehnuť; bola by hanba!“

Kriste Pane, boložе to radosti! Ledva sa dočkala času, až mohla von. Ani sa nedoobliekala v izbe, lež idúci po chodbe. Schody jej boly primalé a zaberala po štyri naraz. Pri najbližšom výklade sa zastavila a obzrela, či si dobre upravila klobúk. Vari bol kus

i nabok, ale nevadilo, jej teraz bolo všetko dobre a na mieste, i shrbená sviečková baba, žobrajúca u rohu kostola, bola jej rovná, ako mladica. Len obchodník zavrtel hlavou a bolo mu divné, prečo slečinka obzerá jeho výklad s konskými prístrojmi, azda sa učí jazdiť a potrebovala by sedlo alebo úzdu? No to nech ide dnu, lebo tam vyložené sedlo je asi nie pre ňu, stojí tristo korún. Vyšiel. No slečinka vtedy už uháňala popred výklad piateho obchodu.

Tu stíšila krok, lebo je to módny obchod Kohnov, kde je zamestnaný úhľadný pomocník čiernych kučeravých vlasov. Nevie, či sa má obzreť do obchodu? Ale nie, to by sa prezradila, že je zvedavá. Pôjde celkom pomaly a bude hľadeť pred seba tak, aby videla pritom i do obchodu. Ono sa to dá, jej sa to osvedčilo neraz: môže hľadeť napred a vidí i čo sa robí blízko za ňou. A v tomto prípade je to ľahšie, tu treba pozorovať len trochu nabok. Prešla popred dvere. V obchode mihla sa štíhlá postava. Nebolo ju dobre zbadať, bolo v pozadí; azda sa trochu vráti, aby postavu lepšie videla, veď to nenie nič. No čo? Prechádza sa!

Postava vrátivšiu sa Ninu akiste zbadala, lebo vyšla do dvier. „To je *on*,“ červená sa Nina, ale za svet nepozre v tú stranu. Bože, zrazu ako sa jej zmihalo popred oči, nemôže ani priamo hľadeť. Avšak on nesmie zbadať ten dojem, božechráň! A sklopila oči, priklonila hlavu. Ale čo si pomyslí, že sa vrátila? preto sa môže namysleť. No to prekazí. Aha, už to má — vojde na chvíľu pod niektorú bránu, aby sa nazdal, že ta vyšla z povinnosti.

Keď chvíľku stála pod bránou, vošli z pitvora traja mladí páni a zvedavo kukali na čiperné dievčatko. Trochu sa hanbila, no predsa nezdržala sa, aby sa neusmiala, jakí sú zvedaví na ňu. Vtedy jeden z nich zastal a chcel bližšie, ale ona brnk na ulicu, kde skoro vrazila do mimoidúceho mladého človeka, ktorý sa potom dlhšie obzeral za ňou.

„I ten je zvedavý!“ smeje sa Nina. Avšak čo na tom? Pane Bože, veď ju by vlastne mal obdivovať celý svet! Či vari nenie obdivuhodná? Jej očiam mimovoľne priznala krásu i pyšná Irena, o ktorej sa nazdávala, že je najkrajšia v celej dievčenskej a proti nejž záštou horela celá trieda, lebo na ulici nik neupútal tak na seba zraky mladých ľudí, jako ona. Táto Irena riekla jej, že priala by si jej oči. To verí! Potom by sa ešte len mohla nadýmať a chlúbiť. Ovšem, príroda, áno, príroda, vedela, komu nadeliť krásy — prírodienka udelila ju jej!

Nina schválne zopätovala si po trikrát slovo príroda. Lebo vlastne príroda je moc — všetko iné je báj a neznamená ničoho; tak i mocou tvorivosti vládze len príroda. Takto verí ona a všetky jej čo *rozumnejšie* spolužiačky.

V tom prešiel vedľa nej mladík so škripcom na nose (jej sa mládenci so škripcom veľmi páča!) a nepozrel na ňu. To bola hrozná nevšímavosť a v jej srdienko vkradol sa bôľ a trápna pochybnosť: Vari nenie pekná a nemá ani pekné oči? Alebo je azda taká, že nemožno ju považovať za vyrastlú, dospelú slečnu, robí dojem žaby? Azda... azda... No nič! Nejde sa ďalej týrať taký-

mito myšlienkami, zabehne do mestského sadu podívať sa do oslnenej zrkadliny jazera a tak sa presvedčí o svojej veľkosti, svojej kráse.

Dlho netrvalo a stála u jazera. Zrkadlina však odzrkadľovala trochu nespoľahlive: podoba, ukazujúca sa vo vode, bola asi pol štvrta metra dlhá. To ovšem nemôže byť pravda, ale — ustálila si — asi polovicu z toho môže ukázať. Postava je ináč štihlá, pôvabná (Nina vyzvítala sa na všetky boky) a páčiť sa môže i princovi, nie to takémn oškripcovanému, krátkozrakému gavalierovi, jakého stretla!

Isteže...

Vracajúc sa domov, pred villou, kde predošle mama bola sa sišla so starým pánom, zbadala sedeť na verande pána, ktorý už dosť zďaleka sa jej podivne usmieval, a keď šla popred villu, kývnul hlavou na znak pozdravu. Bola v strašnom zmutku, jako rozumeť pozdravu neznámeho pána, ktorý zdal sa jej dosť elegantný — mal bedlive ostrihanú bradu i vyžehlené nohavice — ale bol v rokoch a mal už do cela šedivé vlasy a na vrch hlave videla blysknúť sa mu značnú plešinu. Odkiaľ ju zná, prečo sa jej, on starší, pozdravuje, je to vážne alebo z posmechu? V náhlosti nevedela, či prijať pozdravenie, alebo nie. Avšak tvár jeho zdala sa jej takou priamou, že mimovoľne prikývla mu hlavou.

Neskôr predsa prelietla jej mysľou myšlienka, od ktorej sa začervenala po samé uši. Voľakde čítala, že starí páni majú niekdy neobyčajne smiešne, ba bláznivé myšlienky a príliš chúlostivé srdce oproti ženským. Dozaista i tento je jeden z takých pánov.

To ju síce nemá čo trápiť, lebo, hľa, to ju utvrdzuje v tom, že niečo predsa znamená, že nie je nullou a že jej zjav môže pomútiť i starú hlavu!

Bola by rada bežať k Anici a oznámiť jej svoju najnovšiu zkúsenosť, svoje víťazstvo, ale bolo jej to trochu smiešne. Taký starý dedko! Anica by ju ešte vysmiala. Radšej nepôjde. Ale postará sa o to, aby starý pánko vytrezvel a šiel si riadnym chodníčkom. Počnúc od zajtrajška každý deň bude chodievať týmto smerom a ani necekne, keď sa jej pozdraví. Aby mu tak dala na javo, že sú jej jeho pozdravy ľahostajné, že jej nezáleží na ňom a nepotrebuje vôbec jeho srdečných prejavov.

Medzitým jej rozhodnutie skoro dokázalo sa bezvýsledným; starý pán, ako by sa bol usiloval jej nerozumeť, neprestával sa usmievať a klaňať, hoc mu ona poklôn nevracala. Jako na rozkaz dostavoval sa každý deň na verandu. Tváril sa, že číta noviny, no ona vedela, že vlastne ju čaká. Bol zrovna bezočivý, lebo pozdravil sa jej i v prítomnosti akejsi panej. Ba urobil to i teraz, keď sa prechádzala s Anicou. Rozumie sa, to ju napálilo už.

Čo si počne s votrelcom?

Počala rozmýšľať. Ale nemusela dlho (dlho rozmýšľajú len starí!), u mladých myšlienky rodia sa, jako huby po daždi. A najmä v mysli mladého dievčaťa! Mala čosi-kamsi vymyslený plán. Ktorý iste neminie cieľa...

Starému pánovi na každý pád treba ukázať, nakoľko je obmedzený, pošetilý, márneho smýšľania a nakoľko ho ona prevyšuje rozumom. Ľutuje, že musí ho zahanbiť, ale ináč nedôjde s ním konca-kraja.

Tento raz Nina želala si, aby starý pán sedel vonku, až sa bude vracať domov.

Náhoda jej priala. Lebo starček bol tam, práve dočítal noviny a zapaľoval si cigaru, keď dochádzala. Prirodzene, pozdravil ju i teraz, akonáhle ju zočil medzi prechodiacimi.

„Počkaj, dedko!“ zajasala Nina a chytro povzniesla ruku k hlave, zaprela palček do slychy, rozprestrela prsty a — zakývala mu *iá*. Zatým, ako by nič, uháňala domov. — —

Večer došiel otecko z kaviarne a Nina videla zo spalne, ako sa hodil na pohovku proti mame, až zapraštala. „Slýchaj si,“ hovoril i vzrušený i zničený, „čo ti zase vykonala tá žaba, Nina! Pekné veci. Sišiel som sa v kaviarni so šéfom nášho oddelenia; hovoril mi, že predstavila si mu bola na ulici naše deti. Mal radosť z nich, ale menovite z Niny, že je taká hodná, a keď ju videl, vľúdne ju pozdravoval. Dnes podobne kývnul jej hlavou na „dobrú noc“, a ona, považ, ukázala mu, že je — osol!!“

„Nešťastnica nešťastná!“ vtrhla mama s krikom k nej. „Prečo si to vykonala!?“

Nina triasla sa predesená na celom tele a dala sa do náreku:

„Odpusť, mamička, ale ja som pána šéfa neznala.“

„Veď si stála pri nás, keď sme sa stretli a shovárali pred jeho vlastnou villou!“

„Ja som nedala pozor... pravdu hovorím, mama.“

„A keď si ho i nepoznala, jako si sa opovážila zneuctiť takého ctihodného starca? — Nehovoriš!“ ..

„Myslela som,“ hovorila, chytajúc prosebne ruku matkinu, „že sa pán šéf. . zaľúbil do mňa; chcela som ho zavrátiť.“

Samo Czambel-Danielovič.

A ja takú pieseň spievam...

A ja takú pieseň spievam,
čo mi vnuká žiaľ,
keď ma na tom svete v láske
nikto neobjal.

Nikto nedal pozdravenia,
nepobozkal v ret,
hoc by ja bol vyobjímal
v láske celý svet.

Ach, to moje srdce biedne,
plné bôľu, rán,
že som ho bol raz otvoril
márne do korán.

Pootváral, neuzavrel
hrudi v pevnú skrýš;
darmo volám: »srdce moje,
na chvíľu sa stíš.«

Ono plače, a ja spievam,
kto uverí, ach;
či zaplače nad ním ktosi
aspoň na márach.

Zaleť, pieseň moja drahá,
na krýdlach sa nes
v ten kraj diaľny, kde to srdce
v hrudi klope dnes.

Spomni časy pred rokami,
spomni vo chvíli,
čo ten život mojej mladi
tak otrávily.

Spomni šťastie utratené,
čo s žiaľom badám,
že ho v srdci odumrelom
nadarmo hľadám.

Ach, nadarmo pieseň skladám,
čo mi v duši znie,
pre dievčinu moju milú
a jej veselie.

Odvtedy ja kamsi kráčam
a sám neviem, kam;
svet si myslí, že si spievam,
a ja nariekam.

Kde ste, časy mladi mojej,
kde ste ostaly?
Azda ma len dohonite —
pôjdem pomaly.

Neraz som vás občakával,
na vŕšteku stál,
obzeral sa, nič nevidel,
iba temnú diaľ.

A keď som zas ďalej kráčal,
s toho vŕšku vdol,
nikto na mňa nezavolal,
iba v srdci bôľ.

Tak mi neraz smutno bolo,
slzou stemnel zrak,
opustil som krýdla, ako
podstrelený vták...

I dnes som snáď na tej ceste —
na husličky hrám;
srdce bolí, kamsi stúpam
— ale neviem, kam.

Kýčerský.

Z básní Hájomila.

Pieseň.

20.

Rozvité trávy skáša kosa; nádeje sožína mne život:
Bo trh ostudný a drzý klam je žitie a nie odblesk božstva.
Po splne ako kape mesiac, v duši mi kape, padá úfnosť,
Lebo darmo hľadá zápalistý duch môj v človeku človeka.
Jastrabi ako na holubov poľujú, vlci na ovčinu,
Tak aj z ľudí každé chvatom drie sa iba za osohom vlastným.
Podáva-li ti pravicu kto, zmotáva osídlo ti zhubné:
Ako pavúk muchu, aby tak ťa užil celého i s dušou.
Rozviaže-li si jazyk kto a rozsýpa za vlasť reči blčné,
Smluvu uzaviera v úkryte a berie kúpnu cenu v zlate.
Za dlhé stoletie sa rodí jediný človek s presvedčením,
Ani pri čeľadi Tatier nepopadneš koreň odbočnejší.
Ako kvet pri ceste, tak trpí ľud môj a znáša utískanie:
Zavadí doň, sťa voz nakladený drevom, planá nepriaznivosť;
Tônistá závisť zachytá mu lúče, čo zobúdzajú život;
Dusivým ho prachom zaškrtiť chce zloba rozfúkaná jedom;
Divá zlosť kosou zaháňa sa doňho, by podkosený ľahnul;
Vládybažnosť, ako lačné jalovä, doň letí rozzavená.
A ľud môj trpí pri ponosoch, — a keď zvuk sľubov prázdny cengne,
Celý odpredá sa zlobe vo striehnutí na korisť, bo hladný
Na osoh je alebo v duši jeho niet, nieto presvedčenia.
Nemá ohňa v duši národ môj, och, a kde dlie pôrod jeho?
V človeku presvedčenie splodí duša: i materou je duša
A zas dieťaťom je drahomilovaným čisté presvedčenie.
Ako niet dobrej materi, čo nedala za dieťa by život,
Nieto duše, ktorá za obeť by vrhla svoje presvedčenie.

Rozvité trávy skáša kosa, nádeje sožína mne život:
  Lebo dušu predáva si ľud môj a smrť kupuje si desnú.
Po splne ako kape mesiac, kape mi, trati sa mi úfnosť:
  Bo trh ostudný a drzý klam je žitie a nie odblesk božstva.

Priateľom.

Zaklial som sa už a umienil si v duši,
    Odvrátim že sa
Od ľudu toho, čo borcov svojich hluší,
    Zrádza a plesá,
Desivý hrob keď mu kopú slovenčine;
    V tichej že chvíli
Život mi, sťa potok lúčinou, poplynie,
    Potečie milý.
Ale mi nemožno. — Ajhľa, Hôra naša
    Zapadla celá
Hrúzou snehu. A čo ten sneh mrazný splašia
    S nej, kde sú kriela?
Na jar sdola vietor teplými zaveje
    Brkmi a sriene
Mrazovité s Hôry, snežné tiež záveje
    Do vody vženie. —
Aj do ľudu nášho ohňom treba nám viať,
    Oheň, čo v duši
Obniecame: tak sa z jeho duše machnať,
    Sneh a ľad ruší.
Lež kým naše ohne v žiarnom plápolaní
    Nezvejú v ľude:
Jeho duch mrazami, ľadmi okovaný
    Do tuha bude.

Kmeťom.

Biely sneh na vašich hlavách, drahí kmeti,
    Prezrádza vesnu,
Prežitú v rozvitom, prevoňavom kvieti;
    Leto tiež, kde snu
Dali ste hodinku malú, lež plápolu
    Duše deň celý;
Keď ste zažíhali k práci mladú vôľu;
    A keď ste chceli
Oblohy sa dotknúť rozhnatými kriely.
    Znamená jaseň,
Ovocie čo niesla aj pri mrazoch nové.
    Terajší váš srieň
Ale ku pokoju zráňaných vás zovie.
    Ale my sme tu:

Jedni v švárnej jari, a jar kľúči, pučí:
Druhí zas k letu
Dobehli a leto oheň má v náruči
Chvatného vznetu.
Prečo sa vám, kmetia, s dušou snaha stretá:
Zaviazať v nás jar?
Túhou prečo vám je horúceho leta
Zadúchnuť v nás žiar?
Mladosť je mladosťou len v túžbe odetá!
A my sme mladí:
I sťa Tatier bystrí, túživí orlíci,
Aj my sme radi,
Zastať keď môžeme pri vábnej zornici,
Pri sestre lady.
Keby ste mladosti túhu oblámali,
Alebo sekli, —
Pozrite si orla! keď mu zlomí kriela
Nepriateľ vzteklý,
Od zôr nízko padne na hrudu a v žiali
Bolestne teskli.

Krásave.

O speve.

Ktože ho zahatí, ktože mu zabráni
Slávičkovi spievať v jeho známej stráni?
V milovanej stráni, keď jar príde vnadná
A keď vesnového žitie uchádza dňa:
Ticho keď večerné zastre háj zelený,
Vylupne sa zora odetá v červeni;
A keď slasťou tknutý slávik milo zbadá,
Že naň v kríčku čaká verenica mladá?
Ktože mu zabráni, ktože ho zahatí:
Aby piesne nesnul sladkosti v objatí? —
Ani mňa, ani mňa hate nezastavia,
Abych nepel k tebe, milostná Krásava!
Nastúpilo vo mne srdca panovanie,
Srdcu vzalo zase berlu milovanie;
Nemám svojho slova ako pokorený,
Ale spievam piesne, ako srdce mieni;
A tak srdce mieni, ako láska povie:
Preto láska vraví v mojom spevnom slove.
A koho nezažnú nádychu jej ohne?
Kto sa proti slovu sladkému jej pohne?
A kto mne zabráni, ktože mňa zahatí,
Aby som nespieval v ľúbostnom zajatí?

O slnku.

Darmo by hnev trhal u ciest vŕby staré,
Rozvoj že zatvoria kvietku na úvrati, —
Nech len kuká na kvet slnce v teplej žiare,
Do závidenej sa peknoty zašatí. —
Nech by sa tak na mňa pajedil svet celý,
Že by s neho triesky od zlosti letely, —
Len ty sa neodvráť od mňa omŕzave,
Krásava, ty moje slnko ligotavé;
Jasno nebích očú rozostri nado mňa,
Úsmevy vľúdnymi prajne ma uhosti:
Tak sa v závidenej kráse mi vyronia
Jasné dni sladkosti, teplé dni ľúbosti!

O mesiačku.

Do jazera hľadí mesiačik omladlý:
Aký je, jazero taký ho zrkadlí.
A mesiac, že našiel súblesk, vždy z večera
Potechou nabratý do vody pozerá. —
Aj ja som vystihnul zračné dve studnice,
V ktorých sa jasneje vlňava belavá;
Studnice nevädzie, ako nebies lice,
Vystihnul som v očiach, vo tvojich, Krásava.
A v nich sa tá istá túha čisto zračí,
V pohľade čo mojom horí netajene:
Preto na potechu deň mám nanajsladší,
Keď sa o mňa opre tvoje krásno zrenie.
Ako dve studnice, zrením jasnieš sa ty, —
Ja som sťa ten mesiac s večerného neba:
S dušou nadýchnutou hľadám, stíham teba;
Pozerám ťa sladko ľúbosťou nabratý.

Turgenev o svojom románe „Otcovia a Deti“.

„Otcovia a Deti“, takto nazývaný román I. S. Turgeneva, zjavil sa roku 1862, keď ruskú spoločnosť boly začaly hýbať nové názory a snahy. [1]) *Otcovia* v románe predstavovali staršie pokolenie, *deti* zas mládež. Ale ako to býva, ani jedna ani druhá stránka nebola spokojná s tým, ako ju Turgenev zobrazil. Zdvihla sa proti nemu celá búrka protestov. Z kruhov mládeže ozývaly sa i také hlasy, že v románe mládež je oklebetená.

---

[1]) Po slovensky máme ho v *Románovej Bibliotéke* Národných Novín, preložený od Milana Ivanku.

Známy je v tejto veci pekný článok Turgeneva „По поводу Отцовъ и Дѣтей“ (Z príležitosti Otcov a Detí), napísaný ním na svoju obranu o niečo pozdejšie, keď búrka nespokojnosti bola sa utíšila; teraz našiel sa list, ktorý hneď roku 1862 napísal K. K. Slučevskému, vtedy tiež mladému, študovavšiemu v Nemecku.

List je nasledujúci:

Paríž, 14. (26) apr. 1862.

Ponáhľam sa odpovedať na Vaše písmo, za ktoré som Vám veľmi vďačný, ľúbezný S. Mienky mládeže nemožné je nevážiť si; veru ja by som si veľmi žiadal, aby nebolo nedorozumení čo sa týče mojich úmyslov. Odpovedám po punktoch.

1) Prvá výčitka upomína na obvinenie, ktoré robilo sa Gogoľovi a iným: prečo nepredstavujú sa dobrí ľudia medzi inými? Bazarov predsa zatemňuje všetky ostatné osoby románа (Katkov nazdával sa, že v ňom predstavil som apoteosu „Sovremennika“). Vlastnosti jemu dané nie sú nahodilé. Chcel som spraviť z neho osobu tragickú — nešlo teda o nežnosti. Je čestný, pravdivý a demokrat až do malého palca, a Vy nenachodíte v ňom *dobrých* strán? „Stoff und Kraft“ on odporúča práve ako populárnu, t. j. hlúpu knihu. Duell s Pavlom Petrovičom Kirsanovým je práve privedený, aby názorne bolo videť pustotu elegantno-zemianskeho rytierstva, vystaveného temer prehnano komicky. A ako by ho on mohol odopreť: veď Pavel Petrovič ubil by ho. Bazarov, po mojom, neprestajne bije Pavla Petroviča, a nie naopak; a jestli nazýva sa nihilistom, to treba čítať: revolucionárom.

2) To, čo je povedané o Arkadijovi Kirsanovu, o rehabilitovaní otcov atď., ukazuje len — odpustite! — že ma nepochopili. Celá moja povesť namerená je proti zemianstvu, ako prednej triede. Prizrite sa Arkadijovi. Slabosť, mdlosť alebo obmedzenosť! Ästetický cit kázal mi vziať práve dobrých predstaviteľov zemianstva, aby som tým istejšie dokázal svoje téma: ak je smotánka nedobrá, čože mlieko? Vziať úradníkov, generálov, drancovníkov atď. bolo by hrubo, le pont aux ânes — a neverne. Všetci ozajstní *zapierateľia*, ktorých som znal — bez výnimky (Bielinskij, Bakunin, Hercen, Dobroľubov, Spiešnev atď.) pochodili z rodičov pomerne dobrých a čestných. A to má veľký smysel: to odníma u dejateľov, u zapierateľov každú tieň *osobnej* nespokojnosti, osobného rozdráženia. Oni idú svojou cestou len preto, že citia potreby ľudu. Grófka Saliasová mýli sa, hovoriac, že osoby, podobné Nikolajovi Petrovičovi a Pavlovi Petrovičovi, sú naši dedovia: Nikolaj Petrovič som ja, Ogarev a tisíce iných; Pavel Petrovič je Stolypin, Jesakov, Rosset, tiež naši súčasníci. Oni sú lepší zo zemianstva — a práve preto som ich vybral, aby sa dokázala ich nemožnosť. Predstaviť s jednej strany vziatočníkov [1]) a s druhej ideálnu mládež — ten obraz nech maľujú iní... Ja chcel som viac. Bazarov na jednom mieste u mňa hovoril (vytrel som to pre censúru) Arkadijovi, tomu samému Arkadijovi, v ktorom Vaši heidelbergskí priatelia vidia podarenejší typ:

[1]) vziatočník, kto sa dá podplácať.

„Tvoj otec je čestný človek; ale čo by bol aký vziatočník — ty predsa nedošiel by si ďalej od šľachetnej pokory alebo pohoršenia, preto že si zemänček.“

3) Páni! Kukšinová — táto karikatúra dľa Vašej mienky — je od všetkých podarenejšia! Na to nemôže sa ani odpovedať. Odincová tak málo zaľúbi sa do Arkadija, ako i do Bazarova. Ako toho nevidíte! To je tá istá predstaviteľka našich záhalčivých, fantasujúcich, zvedavých a chladných paní-epikurejek, našich zemäniek. Grófka Saliasová túto osobu pochopila celkom jasne. Ona by chcela zprvu pohladiť po srsti vlka (Bazarov), len aby nehrýzol — potom chlapca po kučerách — a ležať ďalej, čistej, na samate.

4) Smrť Bazarova (ktorú grófka Saliasová nazýva heroickou a preto kritisuje) mala, podľa môjho, pridať poslednú črtu na jeho tragickú postavu. A Vašim mladým ľuďom i ona je len z náhody! Končím nasledujúcim poznamenaním: jestli čitateľ neobľúbi si Bazarova so všetkou jeho hrubosťou, bezsrdečnosťou a ostrosťou — jestli neobľúbi si ho, opakujem ja — vina je moja, a nedosiahol som svojho cieľa. No „rozcítiť sa,“ hovoriac jeho slovami, ja nechcel som, hoci tým pravdepodobne hneď bol by som mal mladých ľudí na svojej strane. Nechcel som si zadovážiť populárnosti takého druhu ústupkami. Radšej prehrať bitku (a, zdá sa, i prehral som ju), než vyhrať ju podvodom. Mne marila sa postava mračná, divá, veľká, do polovice vyrastlá z pôdy, silná, zlobná, čestná — a jednako odsúdená na zahynutie, preto že ona predsa stojí ešte v preddverí budúcnosti .. Maril sa mi akýsi čudný pendant Pugačevcom atď. A moji mladí súčasníci hovoria mi, krútiac hlavami: „Ty si to, bratec, hlúpo vykonal, i nás urazil: hľa, Arkadij vyšiel ti čistejší — nedarmo trápil si sa s ním.“ Pozostáva mi urobiť, ako v cigáňskej piesni: „sňať čiapku a hlbšie pokloniť sa.“ Dosiaľ Bazarova celkom pochopili, t. j. pochopili môj úmysel, len dvaja ľudia — Dostojevskij a Botkin. Budem hľadeť poslať Vám exemplár mojej povesti. A teraz — basta o tomto!

Vaše verše, žiaľ, odvrhnuté sú „Rusským Viestnikom“. To je nespravedlivo; Vaše verše sú iste desať ráz lepšie od veršov pp. Ščerbinu a i., tlačených v „R. Viestniku“. Ak dovolíte, vezmem ich a umiestim vo „Vremeni“. Napíšte mi o tom pár slov. O meno svoje netrápte sa — nebude vytlačené.

Od N. N. ešte nedostal som listu, ale mám o nej zvesti skrze Annenkova, s ktorým obznámila sa. Cez Heidelberg nepôjdem, — a pozrel by som tamejších mladých Rusov! Pokloňte sa im odo mňa, hoci pokladajú ma za zaostalého... Povedzte im, že prosím ich dočkať ešte troška, prvej než vynesú konečný súd. List tento môžete ukázať, komu myslíte.

Stískam Vám tuho ruku a želám všeho dobrého. Pracujte, pracujte — a neponáhľajte sa účtovať.

Oddaný Vám

Iv. Turgenev.

Literatúra a umenie.

— Проф. Д. Н. Овсянико-Куликовскій: ИСТОРІЯ РУССКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦІИ. Москва, 1907, Часть II. Стр. VIII a 356. Цѣна 1 р. 50 коп.

Pre Slovanov, ktorí znajú ruskú literatúru minulého stoletia a žiadajú si lepšie rozhľadeť sa v rozličných jej smeroch, porúčali by sme prečítať si knihu, záhlavie ktorej vypisané je pred našou recensiou. Skutočne, pre historiu zmeny rozmanitých psychologických typov v novšej ruskej literatúre, typov, ktoré boly výsledkom zmeny „psychologických nastrojení" (nálad) ruskej spoločnosti i spisovateľov, — veľké značenie má kniha bývalého charkovského professora D. N. Ovsianiko-Kulikovského.

Za základ literárnych evolucií a borby medzi dvoma pokoleniami, medzi „otcami" a „deťmi" Ovsianiko-Kulikovskij berie nie idey, ako obyčajne robilo sa prvej, ale *duševnú organisáciu rozličných pokolení*. To je taká novosť vo vedeckom utvorení jednotnej historie ruskej literatúry, že hlasu autora potrebné je povšimnúť si i v tých pádoch, keď sám on je ešte v rozpakoch oddeliť jedno (idey) od druhého (duševné organisácie).

Takým činom nová práca D. N. Ovsianiko-Kulikovského vystavená je na pevnom základe. On hľadí na ruskú literatútu, ako na priame odrazenie sa (reflex) spoločenských psychologických nastrojení, v ktorom myšlienky a city spoločnosti schádzajú sa, ako lúče v ohništi. Pridŕžajúc sa takej mienky, autor rozberaním ruskej literatúry usiluje sa nakresliť, čo cítila, čo myslela ruská spoločnosť v tú alebo inú epochu, ináče hovoriac vyjasniť historiu ruskej intelligencie. A skutočne, ruská literatúra, verne a úplne odrážajúc to, čím žije spoločnosť, je bohatým materiálom pre historiu ruskej spoločnosti, t. j. ruskej intelligenčie; lebo podľa trafnej výpovedi A. S. Puškina (Boris Godunov") „ľud mlčí" (народъ безмолвствуетъ).

Myšlienka, položená Ovsianiko-Kulikovským za základ práce, vlastne nie je pôvodná: veľmi určite bola ona vyzdvihnutá Vengerovým a jasne formulovaná Andrejevičom-Solovievým v jeho známej, majúcej i nedostatky, no iste zaujímavej knihe „Opytъ filosofii russkoj literatury", ale táto okolnosť naškrze neumenšuje zásluhy prof. Ovsianiko-Kulikovského.

On prvý hľadel realisovať túto zľahka naznačenú všeobecnú myšlienku a dal prvý pokus zobrazenia historie ruskej intelligencie na základe dát samej krásnej literatúry. Znázorniť nastrojenie ruskej prednej intelligencie na svite reformnej epochy (1856—1864) autor za najcharakterickejšiu považuje poesiu Nekrasova z druhej polovice 50-tych a z prvej 60 tych rokov a včasnú (z 50-tych rokov) satyru Saltykova-Ščedrina. Posledné hlavy prvého svázku venované sú Nekrasovu, v prvých hlavách druhého svázku prof. Ovsianiko-Kulikovskij rozoberá prvé diela satyrika.

Medzi poesiou Nekrasova a satyrou Saltykova-Ščedrina v tejto periode autor vidí spojenie, pokladajúc ich za výraz v podstate jedného nastrojenia, obrátenia sa — počiatok ktorému bol urobený ešte v 40-tych rokoch — v stranu *ľudu*, obrany jeho záujmov, prípravy umov k myšlienke o nevyhnutnosti zrušiť poddanstvo, propagandy humánneho pomeru k mužikovi, sprevádzanou jeho idealisovaním a sklonením hlavy pred ním. Dľa mienky autora tento pomer k ľudu robí Nekrasova príbuzným so Saltykovom v tú periodu.

Tento pomer k ľudu, taký charakteristický pre predné vrstvy ruskej spoločnosti na úsvite reformnej epochy, skoro sa mení a kloní v stranu triezveho, kritického pomeru. Znázorniť nový prielom autor pokladá opäť za veľmi charakteristické tvorby Nekrasova a Saltykova-Ščedrina, v demokratisme ktorých stala sa jednaká premena. „Narodničeské [1]) prifarbenie tratilo sa — hovorí, — dojatosť pred hĺbkou, pravdivosťou, prostotou ľudovej viery a zdravými závdavky ľudovej psychologie už nevyjadruje sa tak vznešene a lyricky, ako prvej; zato rastie a čím diaľ jasnejšie javí sa druhý, racionálnejší a ďaleko výdatnejší pomer k ľudu, založený na *cite* spravedlivosti“ (str. 8).

Ďalej, charakterisovať *otcov* („ľudí 40-tych rokov“) a *deti* („šesťdesiatnikov“) prof. Ovsianiko-Kulikovský berie diela Turgeneva, hlavne *Dym* a *Otcov a deti*, venujúc ich rozboru hlavy tretiu a štvrtú. Tu budí pozornosť analysa citov a dúm Bazarova a vysvetlenie otázky, nakoľko boly diela Turgeneva výrazom skutočnosti. Na ďalších stranách skúmateľ kreslí pôdu, na ktorej zjavil sa kajúci sa zemän (дворянинъ) ako psychologický typ. Zatým ide priechod k sedemdesiatym rokom, charakteristika ideí tejto epochy, pričom autor sústredňuje pozornosť na vzhľadoch Michajovského. Znázorniť nastrojenie a ideály ruskej spoločnosti v 80-te roky, v epochu reakcie, autor pokladá za najprimeranejšie diela Čechova a román Boborykina *Na uščerbie*. Tomuto dielu nášho romanistu venovaná je posledná hlava.

Z takejto charakteristiky knihy prof. D. N. Ovsianiko Kulikovského vidno jej zaujímavosť. Je to prekrásna študia k objasneniu postupného vzrastu ruskej prednej spoločnosti, jej ideálov a nastrojenia. Ňou objasňujú sa fakty, ktoré narazily ruskú spoločenskú myšlienku v tie alebo iné riečištia. Preto smele možno porúčať preloženie hoci jednotlivých hláv z tejto knihy na slovenský jazyk.

Petrohrad. Dr. Alexander Jacimirskij.

— *Sobrané Diela Svetozára Hurbana Vajanského* **Tatry a more.** Básne. Nákladom Kníhtlačiarskeho účast. spolku v Turčianskom Sv. Martine. 1907. 8°, 196 a 4 strany. Cena 2 koruny.

---

[1]) „Narodničestvom“ zovie sa v ruskej literatúre smer, ktorý bol si postavil za úlohu študovať stav a byt ľudu a tým vyzývať k napomáhaniu jeho duchovných i materiálnych záujmov. *Red.*

Skoro 30 rokov od prvého vydania tejto knižky. Bola prijatá s radosťou a rozšírená u nás neobyčajne. No právo čítané a vzácne knižky sa tratia: už bola potreba vydať *Tatry a more* poznove. Chvalabohu, i množia sa čítajúci Slováci, pribúda nám nových ľudí, ktorí tiež chcú znať a pokochať sa v tom, čo bolo milé starším.

V knižke bolo hodne časového — z toho všeličo premenilo sa; prišlo nám prežiť ťažké roky. Ale vcelku všetko je pravé, čomu vtedy veril slovenský básnik, i zostane pravým.

Ästetik, rozberajúci poesiu veľkého Byrona [1]), ukazuje, že v povahách Byronom predstavovaných niet nijakej rozmanitosti, deju v dielach tiež niet, alebo je temný, pravdepodobný; i spytuje sa, v čom je teda veľký básnik? Odpovedá: v cite a vo výraze krásna. Skúmať postavy a deje Vajanským tvorené v takejto krátkej zmienke neprichodí, no silná stránka jeho poesie je tiež i v cite a vo výraze krásna. Čítajte si *Herodesa*. (Na túto báseň Svetozára Hurbana v pražských Květoch 188) prvý upozornil Svätopluk Čech, ktorého teraz pochoval český národ so slávou.) V nej vidno básnikov cit a vidno, aký majster je v jeho vyjadrovaní. No báseň táto ukazuje nám i to, aký účinok má ozajstná poesia. Látka je strašná, taká, že pobúri krv v žilách. Ale básnik, hoci chvíľami to i ním zalomcuje, v inšpirácii svojej unáša i čitateľa. Čitateľ, hoci ani za sekundu neprestáva po slovensky cítiť, ako by sa bol s básnikom tiež odtrhol od zeme, od jej prevrátenosti a napokon ostáva mu — miesto žlči, horkosti a zatínania pästí — v duši harmonia. Taká, ktorá ako Slováka urobí ho lepším.

Knižku svoju roku 1880 zavieral Vajanský:

Do hluchoty posielam slabú pieseň

. . . .

Beda nám! Mocní spevci mlčia v hrobe,
alebo v žitia ťažobnej porobe.

. . . .

Na Jána zmĺkne slávik klokotavý,
onemie krásna hora nad potokom,
ale tu počne stehlík štebotavý
slabuškú pieseň v lesíku hlbokom:
nuž v mene Božom lefte, piesne voľné,
štebocte svetom, ako vtáčky poľné.

Vysvetliť túto báseň je vecou literárnej historie.

— **Literárne Listy.** Príloha ku „Kazateľni". Ročník XVIII. 1908. Číslo 3. Redaktor a vydavateľ Fr. Richard Osvald.

Jako predísť nebezpečenstvu, ktoré hrozí náboženstvu so strany sociálnej demokracie? M. — K prekladu sv. Písma. Martin Hojič. — Všeličo. (Tu je i nekrolog Andreja Budaya.) — Nové slovenské spisy.

---

[1]) A. Filon.

— **Dennica.** Illustrovaný časopis rodinný pre literatúru a otázky spoločenské. Redaktorka Terezia Vansová. Ročník XI, číslo 1.

Ivan Gall: Aurelove Vianoce. — Janko Cigáň: Nad ránom. — Ján Čajak: Vohľady. Obrázok z banátskeho života. — Ivan Gall: Z novej lyriky. — Tajovský: Korteš. — Horal: Rozpomienka. — Kronika. Beseda. Naši v Amerike. K našim obrázkom. Poznámky. Zo života pre život. (Dva listy Andreja Sládkoviča, písané dcére roku 1862.) Zdravotníctvo. Módne zprávy.

— **Noviny Malých.** Ročník IX, číslo 5. V Senici, 1908.

Martin Braxatoris hoden je chvály, že zachránil, udržuje a zdokonaľuje toto užitočné čítanie slovenských detí.

— **Český Časopis Historický.** Vydávají Jar. Goll a Jos. Pekař. Ročník XIV. Sešit 1. V Praze, 1908.

Články: Hýbl Fr., Slovanská liturgie na Moravě v IX. věku. — Krofta Kamil, Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské. — Mádl Karel B., Pás královny Elišky. — Friedrich Gustáv, O „Paměti Přibyslavské". — Drobnější články: Baxa Bohumil, K státoprávním snahám českým z roku 1848. — Literatura. Výtahy z časopisů. Zprávy.

— **ЛЕТОПИС МАТИЦЕ СРПСКЕ.** Свеска I. за годину 1908. У Новом Саду.

— **И. Квачала: ӨОМА КАМПАНЕЛЛА.** V. 260—311 strany. Odtisk zo **Журнала Министерства народнаго просвѣщенія. С.-Петербургъ.**

— **Časopis Moravského musea zemského.** Ročník VIII, číslo 1. V Brne. 1908.

V oddelení „Zprávy vědecké a národopisné" článok Fr. Kretza: O vlivu selských prací hrnčířských na tovární výrobky holíčské.

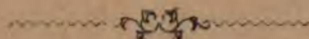
— **Krása našeho domova.** Illustrovaný měsíčník. Vydává Svaz českých spolků okrašlovacích v Praze. Ročník IV, číslo 1.

Obálku len horko-ťažko mohli sme prečítať pre bláznovstvo dekadentského písma. Kedy to už prestane? Ako možno tak hrešiť proti zdravému rozumu? Hlavná požiadavka písma je: byť čitateľným!

— **Deväť cudzích hriechov.** Šesť kázní, povedaných v pôste. Spracoval a vydal Fr. Richard *Osvald,* vicearchidiakon, farár, censor diecesánsky. V Ružomberku. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu. 1908. 8°, 62 a 2 strany. (Príloha ku „Kazateľni" XXVIII. č. 4.)

Rok 1908. Sošit 3.

Slovenské Pohľady.

Rybárča.

Povesť.

Napísal *Björnstjerne Björnson.*

Preložila *Margita Pauliny-Tóthová.*

Prvá kapitola.

Na pobrežiach, kde udomácnil sa haring na dlhší čas, utvorí sa pozvoľne mestečko, ak sú podmienky i v inšom priaznivé. O takýchto osadách možno riecť nielen že ich more vyvrhlo, ale i to, že zďaleka sú také, ako na suchú zem vypláknuté brvná a stroskotané lode, alebo ako hŕbky čím hore tým dolu obrátených lodiek, ktoré rybári pritiahli za búrlivej noci sťa ochranné striešky nad seba. Keď prídeš bližšie, vidíš, ako vzniklo celé náhodou: tu leží balvan uprostred cesty, tam delí zase vtekajúca voda mestečko vo tri alebo štyri časti a ulice sa krívia a krútia. Avšak *jedno* majú všetky této osady spoločné: majú všetky taký prístav, v ktorom i najväčšie lode najdú útočište, tam je tichúčko, ani v nejakej krabici, a preto sú této zátoky morské veľmi vzácné lodiam, ktoré, hnané rozbúreným morom, prídu sem s potrhanými plachtami a porúchanou zadnou časťou si hľadať miesto na odpočinutie.

V takomto mestečku býva veľmi ticho. Všetko, čo pôsobí hukot, je vypovedané na prístavné mosty, kde sú loďky sedliakov reťazami pripevnené a kde nakladá sa tovar na lode a skladá náklad s lodí. V mestečku, v ktorom odohral sa príbeh tu opísaný, tiahne jediná ulica pozdĺž prístavného mostu; s druhej strany stoja domce, na bielo a na červeno zafarbené, jedno- alebo dvojposchodné, avšak nie stena vedľa steny, všetky sú obtočené peknými záhradami. Je to teda dlhá a široká ulica, v ktorej zaváňa, ak zaveje vietor od mora, vždy predmetmi, nachodiacimi sa na prístavnom moste. Tu sú ľudia tichí — nie zo strachu pred policiou, lebo tej obyčajne ani niet — ale z obavy pred pomluvou, lebo tu poznajú sa ľudia napospol. Ak ideš dolu ulicou, nesmieš opominúť pozdraviť sa do každého obloka, kde sedí obyčajne nejaká stará dáma, ktorá ti na pozdrav zaďakuje. Okrem toho treba pozdraviť každého, s kým sa stretneš; lebo títo tichí ľudia premýšľajú len nad tým, čo je im svedčné vo všeobecnosti i zvlášť. Kto prekročí hranicu, primeranú svojmu stavu alebo postaveniu, ztratí svoj dobrý chýr; lebo znajú

nielen jeho, ale i jeho otca a starého otca, i začnú skúmať, či nepobadali za dávnych čias u niektorého člena rodiny náchylnosť k „nesvedčnosti".

V tomto tichom mestečku usadil sa pred mnohými rokmi všeobecne ctený muž, menom Per Olsen. Prišiel s pevniny, kde živil sa podomovým kupectvom a hraním na husliach. V mestečku otvoril pre svojich starých zákazníkov teraz skliepok, v ktorom predával okrem krámskeho tovaru i chlieb a pálenku. Počuli ho chodiť sem i tam po zadnej izbe, ako vyhrával skočné tance [1]) a svadobné pochody. Zakaždým, keď prešiel popri dverách, nazrel cez oblôček, zasadený do dverí, a ak prišiel nejaký odberateľ, dokončil hru trilkou a šiel do sklepu obslúžiť ho. Obchod prekvital; i oženil sa a dostal syna, ktorého nazval dľa seba, avšak nie „Pérom", ale „Petrom".

Malý Peter mal sa stať tým, čím nebol otec Per, čo veľmi dobre cítil, — vzdelaným človekom. Preto poslal syna do latinskej školy. A keď tí, ktorí mali byť kamarátmi chlapca, odbili ho od svojich hier a zahnali domov, preto že bol syn Pera Olsena, zahnal ho Per Olsen zase bitkou k nim nazad; lebo na inakší spôsob nevedel zadovážiť chlapcovi vzdelania. Následkom toho cítil sa malý Peter v škole opusteným, zlenivel a zľahostajnel postupne oproti všetkému, tak že ho otec už ani rozosmiať ani rozplakať nemohol. Vtedy upustil Per od bitia a postavil syna za pudlu. A veľmi sa začudoval, keď videl, že chlapec dal každému zákazníkovi to, čo si žiadal, nedajúc viac ani len o zrnko, nezediac nikda ani slivky, vážil, rátal a viedol knihu o predanom — trocha pomaly síce, ale s bezvadnou dôkladnosťou — s nepremeneným výrazom tvári, ba takmer ani nehovoriac.

Otec poddával sa novým nádejam a poslal šuhaja s jednou haringovou loďou do Hamburgu na obchodnú školu, i aby sa tam naučil jemným spôsobom. Ostal tam osem mesiacov — dlhšie, ako bolo treba dľa Perovej mienky. Keď sa mal vrátiť, zadovážil si šesť nových oblekov, ktoré si v prístave všetky pooblíekal jeden na druhý: „lebo čo má človek odeté, za to sa neplatí clo." Avšak okrem svojho telesného objemu, bol skoro taký istý, keď ukázal sa na druhý deň na ulici. Kráčal škrôbene a rovno, rukami vyzváňal; pozdravoval sa nenadálym šklbnutím a klaňal sa, ani čo by nemal údov, a zrazu sa zase vzpriamil meravo. Stal sa zosobnenou zdvorilosťou; avšak robil všetko, ani nemuknúc, kvapne, s istou ostýchavosťou. Svoje meno nepísal už viac „Olsen", ale „Ohlsen", čo zavdalo príležitosť posmeváčkom mestečka k nasledovnej hádanke: „Čo doniesol Peter Olsen z Hamburgu?" Odpoveď: „Jednu literu." I na to pomýšľal, či by sa nemal nazvať „Pedrom"; ale že mal už pre to „h" toľko protivne, upustil od toho a podpisoval sa „P. Ohlsen".

Obchod otcov rozšíril a oženil sa ledva dvadsaťdvaročný; vzal si červenovlasú sklepníčku, len aby mal niekoho, kto mu povedie domácnosť. Lebo otec práve ovdovel a istejšie bolo mať ženu, ako

[1]) Zvláštny národný tanec v trojtakte.

gazdinú. Po roku obdarila ho synom, ktorého nazvali po ôsmich dňoch „Pedrom".

Keď ctihodný Per Olsen stal sa starým otcom, cítil sa byť povolaným ostareť. Obchod oddal synovi, sadol si pred dom na lavicu a kúril z hlinenej fajky tabakové odpadky. A keď jedného dňa vonku počal sa nudiť, zatúžil za skorou smrťou, a ako všetky jeho želania, splnilo sa mu i toto.

Keď syn Peter zdedil výlučne jednu polovicu otcovho nadania, totiž kupeckú chytráckosť, tak, zdalo sa, že na vnuka prešla výlučne druhá polovica, a síce talent k hudbe. Čítať sa naučil veľmi neskoro, ale spievať veľmi zavčasu. Pískal tak krásne na flaute, že to vzbudilo všeobecnú pozornosť; zovňajšok mal jemný a útly a bol mäkkého srdca. Avšak to všetko nebolo otcovi vhod, lebo si prial vychovať syna na spôsob svojej vlastnej obchodnej punktovnosti. Keď mladý Pedro zabudol niečo, otec nevadil sa s ním, ani ho neubil, ako sa to jemu samému za detstva dostávalo, ale ho uštipol. Celkom v tichosti, vľúdnym, ba temer zdvorilým, láskavým spôsobom, avšak dostalo sa mu toho i pri najnepatrnejšej príležitosti. Keď ho sobliekala, matka sčítala každý večer modré a žlté škvrny a ubozkávala mu ich, ale sa nevzpierala proti takému zaobchodeniu s dieťaťom, lebo i ona sama bývala štípaná. Pre každé roztrhnutie šiat — zhotovených z otcových starých hamburgských oblekov — pre každú machuľu v chlapcových školských knihách, brával ju muž na zodpovednosť. Preto napomínala ho ustavične: „Nechajže to, Pedro!" — „Majže sa na pozore, Pedro!" — „Či nepočuješ, Pedro!" Otca sa bál a oproti matke zľahostajnel. Súdruhovia mu neubližili, lebo začal hneď plakať a prosil, aby šetrili jeho šaty; iba čo ho prezývali „matkiným mrnčiakom," v inšom si ho ani nevšímali. Podobal sa chorému neoperenému kačíčaťu, batoliacemu sa vždy za krdľom na samom ostatku, ktoré si bojazlivo uchytí čo aký malý kúsok a odskočí s ním na stranu. S ním nepodelil sa nikto, preto sa ani on s nikým nepodelil.

Ale skoro zbadal, že sa mu pri chudobnejších deťoch mestečka lepšie vodilo; bol jemnejší, ako ony samy, preto boly oproti nemu shovievavé. Jedno vysoké, silné dievča, ktoré opanovalo celý húf detí, zaujalo sa ho obzvláštne. Nevedel sa nasýtiť pohľadom na ňu: mala havrano-čierne celkom kaderavé vlasy, nikdy nečesané inak, len prsty; tmavo-svetlé lesklé oči a nízke čelo; črty jej tvári sústredňovaly sa takrečeno v jedinom bode a pôsobily neodolateľne. Bola ustavične rozčulená, pracovala neprestajne; v lete chodila bosá, s obnaženými ramenami a bola ohorená; v zime bola odetá, ako iní v lete. Jej otec bol kormidelníkom na lodi a rybárom; ona lietala sem i tam a predávala jeho ryby, veslovala s člnkom oproti prúdu i vetru, a keď nebol otec doma, chytala ryby sama. Každý, kto ju stretol, musel sa za ňou obzreť; lebo všetko na nej ukazovalo na silné povedomie. Volala sa Gunlaug, ale ju zvali „rybárčaťom" — ktorý názov prijímala ako jej prislúchajúce vyznačenie. Pri hrách pomáhala vždy slabšej stránke; jej to bolo nezbytné za-

ujať sa naplašených, a teraz vzala útleho chlapca pod svoje ochranné krýdla.

V jej loďke smel hrať na flaute, čo mu doma zabraňovali, lebo sa nazdávali, že to odvádza jeho myšlienky od školských prác. Ona ho vyveslovala von do fjordu, vzala ho i na svoje ďaleké rybačky, ba neskôr sprevádzal ju i pri jej nočných vychádzkach. Keď zachodilo slnce, vypluli do jasnej letnej tíšiny. On hrával na flaute alebo počúval, čo mu rozprávala o známych jej veciach: o morských pannách, o mátohách, o stroskotaných lodiach, o cudzích krajinách a čiernych ľuďoch, práve tak, ako to jej námorníci rozprávali. Ako zo svojej zásoby znalostí, tak nadelila mu i zo svojho jedenia, a on všetko prijímal, neodvďačiac sa jej nikdy ničím, lebo z domu si nedoniesol nijakého jedenia a zo školy nijakej fantásie. Veslovali, kým nezašlo slnce za vrchy snehom pokryté; potom pristavili pri nejakom ostrove, rozžali si vatru, totiž ona nasbierala hŕbu čečiny a zapálila to, on sedel a prizeral sa len. Potom ho ukrútila do námorníckeho kabáta otcovho a do prikryvadla, ktoré vzala jemu k vôli s sebou. A kým on spal, prikladala na oheň, a aby sa jej nedriemalo, spievala úryvky z piesní a žalmov; spievala plným, zvučným hlasom, kým celkom nezaspal, potom už len hučala tlumene. Keď slnce zase na druhej strane oblohy vychodiť počalo, a poslalo ako svojho predzvestovateľa chladný žltý lúč ponad končiare vrchov, zobudila ho. Hora bola ešte čierna, pašienka tmavá, ale skoro počaly sa hnedasto červenať a jagať, až kým sa hrebene hôr nerozžiarily a kým ich vychodiace slnce celou svojou skvostnou záplavou farieb neozlátilo. Vtedy vtiahli svoj člnok na vodu a odplavili sa a za rannej brísy vyryli svojím člnkom biely spenený pruh po tmavej vode a došli skoro na miesto, kde boly zakotvené ostatné rybárske loďky.

Keď nastala zima a lovenie rýb prestalo, navštevoval ju na ich byte; chodieval veľmi často pravidelne, a hľadel na ňu, kým pracovala; ale ani on, ani ona nehovorili mnoho; bolo to, ako čo by tam len sedeli a spoločne čakali na leto. Keď prišlo leto, zmarilo mu i túto novú nádej životnú. Otec Gunlaugin umrel a ona opustila mestečko, kým na radu učiteľov pricvikli Pedra do sklepu. Tam pomáhal matke obsluhovať kupujúcich; lebo otec, ktorého tvár pozvoľne dostala farbu krúp, ktoré vážieval, musel ležať v zadnej izbe v posteli. Avšak i odtiaľ chcel mať dozor nad obchodom, musel vedieť, čo ktorý z nich predal, i tváril sa, ako čo by nedopočul, kým sa nepriblížili k nemu natoľko, že ich uštipnúť mohol. A keď už úplne vyschol knôtik jeho života, zhasol jednej noci. Žena plakala, a do opravdy ani nevedela poriadne, prečo plače; avšak syn nemohol vytisnúť ani jedinej slzy. A že mali dosť peňazí k živobytiu, prestali viesť obchod, vyhladili každú rozpomienku na minulosť a spravili zo sklepu bývaciu izbu. Tam sa uvelebila matka pri obloku a plietla punčochy; Pedro sa utiahol do izby na druhej strane domu a vyhrával si na flaute. Ale akonáhle zavítalo leto, kúpil si ľahučkú plachtovú loďku a odplavil sa k onému ostrovu a ľahol si tam na to isté miesto, kde Gunlaug ležiavala.

A raz, keď ležal zase medzi vresovinou, zazrel, že vesluje člnok rovno k ostrovu, pristane vedľa jeho loďky, a z neho vystúpila Gunlaug.

Bola taká istá, ako predtým, lenže už dospelá a bola vyššia od druhých dievčat. Keď ho zazrela, cúvala pomaly. Nemyslela na to, že i on už musí byť dospelý.

Túto bledú, chudú tvár nepoznala; nebola už viac chorľavá a jemná — bola blbá a zvädnutá. Avšak pri pohľade na ňu obnovenie jeho niekdajších snov rozžalo tichý svit v jeho očiach. Pokročila zase k nemu a pri každom kroku, ktorým sa k nemu blížila, zdalo sa jej, ako by spadol s neho rok, a keď stála pred ním na tom mieste, s ktorého vyskočil, smial sa a hovoril ako dieťa: stará tvár zakrývala len tvár utajeného decka; stal sa síce starším, ale zostal dieťaťom.

Lenže — ona hľadala práve toto dieťa; a teraz, keď ho našla, nevedela, ako sa má chovať naďalej: smiala sa a červenala sa. A on cítil nevdojak istú vnútornú silu v sebe — bolo to po prvý raz v jeho živote. A v tú chvíľu opeknel; trvalo to možno len chvíľočku — ale v tú chvíľočku zvíťazil nad ňou.

Patrila ona k tým povahám, ktoré ľúbia len to, čo je slabé, čo si samy vypestovaly. Zprvu chcela pobudnúť v mestečku len za dva dni: ostala dva mesiace. Za tieto dva mesiace dospel Pedro väčšmi, ako za celé ostatné svoje junošstvo; natoľko sa prebral zo svojho snenia a z duševnej spachtivosti, že robil už plány, — chcel cestovať po cudzozemsku, chcel si utvoriť z hudby povolanie! Ale keď zase raz hovoril o týchto svojich zámeroch, zbledla a riekla:

„Áno — avšak najprv sa musíme sosobášiť."

On vzhliadol na ňu, ona vrátila mu pohľad rovno a pevne, potom sa oba začervenali a on riekol:

„Ale čo by na to ľudia povedali?"

Gunlaug nikdy na to nemyslela, že by mohol mať inú vôľu, ako ona, a to z tej jednoduchej príčiny, že ona nikdy niečo inšie nechcela, iba čo on chcel. Ale teraz nazrela do jeho duše; teraz pochopila, že on nikdy ani za chvíľočku nepomýšľal na to, podeliť sa s ňou s inším, ako čo mu ona dala. Tá jedna minúta ju poučila, že tomu od jakživa tak bolo. Ona zaujala sa ho zprvu z útrpnosti — a dovŕšila to teraz láskou. Keby bola mala ešte len trochu trpelivosti! Lebo on zbadal jej vzplanutie hnevu, a zvolal, chvejúc sa strachom: „Chcem!" To počula; lenže rozľútenie nad svojou sprostosťou a jeho mizeráctvom, nad vlastnou hanbou a jeho chabosťou zovrelo v nej chytro a žhavo až na prekypenie — a nikdy neskončila sa smutnejšie láska, zrodená za detstva pri rudých večerných zorách a bledom svite mesačnom, kolísaná vlnami morskými, sprevádzaná tichým spevom a zvukmi flauty. Gunlaug ho schytila obidvoma rukami, zdvihla a vydrmala ho do chuti, potom sa odplavila nazad do mestečka a odcestovala naskutku, ďaleko za hory.

Pedro odplavil sa z domu ako zamilovaný mládenec, ktorý si chcel vybojovať mužnosť; a teraz vesloval nazad ani starec, ktorý nikdy nechyroval o mužnosti. Len jediná rozpomienka na život mu

zbudla, i tú si prelaškoval nenavratiteľne svojou hlúposťou; len na jednom kúsku zeme visel celou dušou — ale viac sa neopovážil vrátiť ani ta... Kým rozmýšľal o svojej naničhodnosti a o príčinách, pre ktoré sa to všetko udalo, zanorila sa jeho podujímavosť takrečeno do hlbočizného bahna, z ktorého sa nemala vyprostiť nikdy viac. Malí chlapci na ulici, ktorí si všimli jeho čudných spôsobov, začali ho onedlho škádlievať, a poneváč bol ľuďom takmer cudzí, lebo nevedel nikto o ňom, z čoho žije a čím sa zapodieva, nuž ani nikomu neprišlo na um, aby sa ho zastal, keď ho priveľmi drážili. Pozdejšie sa už ani neodvážil vyjsť, aspoň sa neukazoval na ulici. Lebo jeho život stal sa neustálou pôtkou s uličníkmi, hoci mu, možno, boli práve tak prospešní, ako komáre za horúcich dní; lebo bez nich bol by podľahol neprestajnej omráčenosti...

* * *

O deväť rokov prišla Gunlaug práve tak nenazdajky nazad do mestečka, ako ho bola kedysi opustila. Prišla v sprievode asi osemročného dievčatka, celkom takého, ako ona kedysi bývavala, iba čo bolo trocha zádumčivé, a črty tvári malo jemnejšie. Ľudia si povrávali, že bola Gunlaug kdesi vydatá; že zdedila niečo a že sa teraz vrátila do mestečka s úmyslom otvoriť hostínec pre námorníkov.

Zariadila si všetko tak rozumne, že onedlho chodievali do jej hostínca i kupci a majitelia lodí hľadať si potrebné mužstvo, i matrósi sa u nej ubytovali, keď sa chceli zjednať niekam. Okrem toho celé mesto obstarávalo si u nej ryby. Za toto sprostredkovanie neprijala ani najmenšej maličkosti, no využila despoticky svoju moc, ktorú si svojou ochotou vydobyla. Ačpráve bola ženská a nikdy neodchodila zo svojho domu, bola predsa celkom iste najsilnejšou osobnosťou mestečka. Zvali ju „rybárska Gunlaug“, alebo „Gunlaug zpod vrchu“. Jej niekdajšie meno „rybárča“ prešlo na dcéru, ktorá skackávala na čele hlúčku chlapcov.

Príbehy zo života *tejto* chcem vám tu vylíčiť; mala ona niečo z vrodenej životnej sily matkinej, a naskytlo sa jej dosť príležitosti využiť ju.

Druhá kapitola.

Mnohé pekné záhradky mestečka naplňovaly vzduch po občerstvujúcom daždi vôňou svojho druhého a tretieho rozkvetu. Slnce zachodilo za vrchy, večne snehom pokrytými; celá obloha plápolala a žiarila a na vrcholcoch ľadovcov odrážal sa jej lesk tlumene. Bližšie vrchy boly v tôni, ale jagaly sa tiež jasenným koloritom listnatých hôr. Skalnaté ostrovy, ktoré ležaly uprostred fjordu v rovnej čiare jeden za druhým, ako čo by sa plavily k zemi, poskytovaly so svojimi hustými horami ešte malebnejšiu pestrosť farieb, ako hory, lebo boly bližšie. More bolo hladké ako zrkadlo; pomaličky priťahovali velikú loď ku pobrežiu. Ľudia sedeli vonku na drevených schodoch, s oboch strán polovičate ukrytých ružovými kry. Shovárali sa medzi

sebou od schodov ku schodom, kedy-tedy i prešiel jeden k druhému na chvíločku, zase prerušili rozhovor, aby pozdravili sa s okoloidúcimi, ktorí šli sa prechádzať pod stromoradie pred mesto. Tu i tam zavznievala oblokom hra na klavíre, ale inakší zvuk nemýlil rozhovory; posledné lúče slnka pozlátily more a zvyšovaly ešte pocit panujúcej tichosti.

Ale zrazu povstal v stred mesta taký hluk, ako čo by chceli mesto rozrumiť. Chlapci kričali „hurrá!" dievčatá pišťaly, staré ženy nadávaly a kommandovaly, drábov veľký pes brechal a všetci psi mestečka sa mu ohlášali. Všetci ľudia museli povychodiť, ktorí boli v domoch. Krik bol taký strašný, že sa ešte i hlavný úradník obrátil na schodoch a podotknul významne:

„Pravdepodobne stalo sa niečo."

„Čože je to?" spytovali sa prechádzajúci stojacích na schodoch.

„Ba čo sa vlastne stalo?" odvetili tí, ktorí sedeli na schodoch.

„Pre Boha, čože sa to tam robí?" spytovali sa teraz už všetci tých, ktorí prichodili zo stredu mesta.

Avšak že malo polohu polmesiaca, lebo obtáčalo útulne podkovovitý záliv, tak trvalo to hodne dlho, kým dostalo sa odpovedi všetkým obyvateľom i na jednom i na druhom konci mesta:

„Oj, veď je to len rybárča."

Toto podujímavé stvorenie stálo pod záštitou veľmi rešpektovanej matky a okrem toho malo v každom námorníkovi zastanca (lebo v odmenu za to dostalo sa im vždy nejakého nápoja). Čata chlapcov oborila sa pod jej vodcovstvom na veľkú jabloň v ovocnej záhrade Pedra Ohlsena.

Vojenský plán bol nasledujúci: Niekoľkí chlapci mali pripútať pozornosť Pedra na prednú časť domu, pliaskajúc korunkami pred domom zasadených vysokokmenových ruží do obločného skla; súčasne mal jeden chlapec otriasť jabloň, stojaciu v prostriedku záhrady a ostatní mali prehadzovať naráňané jablká ponad ohradu všetkými smermi: nie že by ich boli chceli kradnúť — božechráň! — len tak zo žartu. Tento umný plán ukuli toho istého večera za Pedrovým plotom. Ale na nešťastie sedel Pedro pri plote a počul od slova do slova, na čom sa usniesli. Krátko pred určenou hodinou zavolal si opitého mestského drába i s jeho veľkým psom do zadnej izby, a uhostil tam oboch, pána i psa, štedre. A keď vynorila sa kučeravá hlava rybárčaťa zpoza plota a súčasne počalo naďúgať plno šibalských tvárí so všetkých strán, nechal Pedro mladých darebákov pred domom trepať plnou silou ružami do oblokov — a čakal pokojne v izbe. A keď shromaždila sa už celá spoločnosť tichúčko okolo jablone, na ktorej sedelo rybárča bosé a doškriabané, aby mohlo lepšie triasť, rozletely sa zadné dvere a z nich vyrútili sa palicami ozbrojení Pedro s drábom a za nimi veľký pes. Chlapci skríkli od úžasu, a hŕstka malých dievčeniec, stojacích nevinne s tamtej strany plota, kde hraly sa na „chytačku", nazdala sa, že v záhrade vraždia niekoho, i začaly strašne vrešťať. Chlapci, ktorí uvrzli, kričali: hurrá! tí, ktorí ešte viseli na plote, revali, keď tancovaly im palice po chrbtoch, a aby bol tumult úplný, zjavily sa,

ako všade, kde chlapci jačia, niekoľké staré babky a kričaly s nimi o prekot.

Toho sa už i Pedro a dráb naľakali a uznali za potrebné vyjednávať so starými ženami. A zatiaľ chlapci, hybaj, vzali nohy na plecia. Pes, ktorého sa chlapci najväčšmi báli, preskočil ponad ohradu a pustil sa za nimi — to mu bolo veľmi po chuti — a teraz to letelo, ani kŕdeľ divých kačíc, cez mesto: chlapci, dievčatá, pes a škrek.

Medzitým sedelo rybárča, ani nemuknúc, na košatej jabloni, nazdávajúc sa, že ho tam nikto nezbadal. Učupilo sa vysoko na vrcholci a odtiaľ sledovalo cez listie postup boja. A keď bežal dráb, sršiac zlosťou, k babám za záhradu, a Pedro zostal sám v záhrade, zastal si tento vedľa stromu, pozrel hore a zvolal:

„No, doluže sa, ty ničomná žaba, naskutku!“ Na strome ani nehleslo.

„Berieš sa dolu, hovorím ti! Viem, kde trčíš!“

Hlboké ticho.

„Pôjdem si po flintu a sostrelím ťa — naozaj, to ti vykonám!“ A poberal sa preč.

„Hu-hu-hu!“ zavznelo hore v strome.

„Áno, len ty zavýjaj, ako priretazený pes! pošlem ti hore celý náboj brokov, áno, celkom iste.“

„H-ú, hu-huhú!“ bola odveta, daná hlasom sovy. „Tak sa bojím!“

„Pravda, ty si čertíča! Ty si najväčšia pačmaga zpomedzi celej tej roty; ale počkaj, teraz si už v mojej moci!“

„Ach, milý, najdrahší, najlepší, vy, počujte, veď to už nikdy viac neurobím, nikdy, nikdy, nikdy viac!“ A v tú istú chvíľu hodila mu zhnité jablko práve do nosa, a zápät za tým ozval sa jasotný smiech. Jablko rozpľaslo sa mu na tvári, ako bialoš, a kým si ho stieral, sliezla so stromu; a prvej ešte, ako sa mohol pustiť za ňou, už visela na plote a iste by bola cezeň preliezla, keby zrazu, zo strachu, že jej je už v pätách, nebola sa pustila plota, miesto aby sa bola pokojne prešvihla cezeň.

Keď ju lapil, zvreštala hlasno — piskotom prenikavým, divokým — tak že ju naľakane pustil. Na jej úzkostlivý výkrik sbehol sa vonku za plotom dav ľudí, to začula a hneď vrátila sa jej smelosť.

„Naskutku ma pustíš, alebo ti poviem mojej mame!“ vyhrážala sa mu a z očú séršaly jej iskry a blesky.

Zrazu sa mu jej tvár zazdala známou a skríkol: „Tvojej mame!... Ktože je tvoja matka?“

„Gunlaug s návršia — rybárka Gunlaug,“ opakovalo nezbedníča víťazoslávne, lebo si všimlo, že ho prejala hrúza.

Bol krátkozraký, a tak nezbadal doteraz dievčaťa; on jediný v meste nevedel, kto je; ba ani to nevedel, že je Gunlaug v meste. Ako vzteklý skríkol: „Ako sa voláš?“

„Petra!“ skríkla ona ešte hlasnejšie.

„Petra!“ zastenal Pedro, obrátil sa a utekal do domu, ani čo by sa bol shováral so samým čertom.

Ale že najbledší úžas a najbledší vztek sú si veľmi podobní, nazdávalo sa dievčatko, že utekal do domu po svoju flintu; ovládal ju strach, cítila, ako čo by mala už broky v chrbte, a poneváč v tú chvíľu zvonku vyrútili záhradnú bránu, vyletela ňou ani blesk; jej čierne vlasy vialy za ňou, ako stelesnené zdesenie. Z očú jej sršal oheň, a pes, s ktorým sa práve stretla, zvrtol sa a bežal brešúc za ňou — a tak vpádila do domu a búšila sa do matky, idúcej z kuchyne s polievkovou misou: dievča bác do polievky, polievka na zem, ona za ňou, a matkino „bodaj vás čerti vzali!“ znelo za obidvoma. Ale Petra ležala v polievke a kričala:

„Zastreliť ma chce, mamka; chce ma zastreliť!“

„Kto ťa chce zastreliť, ty šašo?“

„On — Pedro Ohlsen!“

„Kto?“ skríkla matka.

„Pedro Ohlsen — kradli sme jablká v jeho záhrade.“ Nikdy sa neopovážila riecť inšie ako pravdu.

„O kom to hovoríš, dievča?“

„O Pedrovi Ohlsenovi, — je mi v pätách s veľkou flintou; chce ma zastreliť.“

„Pedro Ohlsen!“ zjačala matka, ani čo by zúrila, a potom sa smiala, vzpriamiac sa vysoko.

Dieťa začalo plakať a chcelo sa tichúčko vzdialiť. Ale mať priskočila k nemu, biele zuby lisly sa jej akoby pomstychtivosťou, schytila dievča za plecia a zdvihla ho.

„Či si mu povedala, kto si?“ tázala sa.

„Áno,“ odvetilo dieťa.

Ale mať ani nepočula, ani nevidela; tázala sa vždy znova:

„Či si mu povedala, kto si?“

„Áno, áno, áno, áno!“ A dieťa vztiahlo k nej prosebne rúčky.

Vtedy sa vzpriamila mať v celej svojej výške a zvolala:

„Tak, teda sa to predsa dozvedel?... A čože ti riekol?“

„Vbehol do domu po svoju flintu, zastreliť ma chcel.“

„Ten a *teba* zastreliť!“ smiala sa pohŕdave.

Dieťa utiahlo sa naľakané, aké bolo, a skrz naskrz polievkou potriesnené do kúta, kde sa plačúc utieralo, keď matka zase k nemu pristúpila.

„Ak sa ešte niekedy opovážiš ísť k nemu,“ riekla, chytiac decko za plece a zdrmajúc ho, „alebo sa s ním shovárať, alebo dbať na jeho reči, tak nech vám je obom Boh milostivý!... Môžeš mu riecť, že mu to odkazujem!“ pokračovala hrozeoným hlasom, keď jej dievča naskutku neodvetilo.

„Pravdaže, áno, áno, áno!“

„Povedz mu — že — mu — to odkazujem!“ zvolala ešte raz, ale už tichšie a, prikývnuc za každým slovom, odišla.

Dieťa sa poumývalo, oblieklo si nedeľné hábočky a sadlo si pred dom na schody. Ale pri pomyslení na strach, ktorý vystálo, začalo plakať znovu.

„Prečože plačeš, dieťa moje?“ pýtal sa jej niekto hlasom tak láskavým, akým ešte nikdy nik k nej neprehovoril.

Petra vzhliadla; pred ňou stál štihlý muž šľachetných čŕt v tvári s okuliarmi. Vstala naskutku; lebo to bol Ján Oedegaard, tamejší mladý muž, pred ktorým každý v mestečku úctive vstal.

„Prečo plačeš, dieťa moje?“ opakoval.

Pozrela mu do očú a potom mu rozprávala, že chcela si nabrať spolu s „druhými“ chlapci jabĺk z ovocnej záhrady Pedra Ohlsena; ale vtedy prišiel ta Pedro a dráb, a potom —“

Prišlo jej na um, že matka o zastrelení vzbudila v nej pochybnosť, a tak neopovážila sa rozprávať i túto časť; miesto toho vzdychla si zhlboka.

„Ako je to len možné,“ riekol, „že by sa dieťa dopustilo v tvojom veku takého veľkého hriechu?“

Petra pozrela naňho udivene. Vedela síce, že to bol hriech, ale posiaľ jej to len takýmto spôsobom oznamovali: „Ty čertíča! Ty satan kučeravý!“ Teraz sa zrazu zahanbila.

„Ale že nechodíš do školy a neučíš sa prikázaniam Božím, aby si vedela, čo je dobré a čo je zlé?“

Hladila si rozpačite šaty a odpovedala, že matka nechce, aby do školy chodila.

„Vari ani len čítať nevieš?“

Ba, čítať vie.

Vytiahol malú knižku a dal jej ju do ruky.

Roztvorila ju, obrátila a pozrela na obálku.

„Také drobné písmo neviem čítať,“ riekla.

Ale musela predsa probovať, a zrazu zdala sa byť sama sebe takou neuveriteľne sprostou, že sklopila oči, pery jej ovisly a všetky údy ochably.

„B-o-h-, Boh; H-o-s-p-o-d-i-n-, Hospodin; Boh Hospodin; r-i-e-k-o-l-, Hospodin riekol M — M — —“

„Bože môj, nuž veď ty ani len čítať nevieš! A máš už iste desať-dvanásť rokov!... Či by si sa nechcala naučiť čítať?“

Trochu namáhave vypravila zo seba, že by nedbala — —

„Tak teda poď so mnou, musíme začať hneď.“

Pohla sa, ale len aby nazrela do domu.

„Áno, len to povedz svojej matke,“ podotknul.

Matka prešla práve tadiaľ a keď počula, že sa dieťa s kýmsi cudzím shovára, vyšla na schody.

„Chcem sa od tohto muža naučiť čítať,“ rieklo dieťa, upierajúc oči na matku, hlasom neistým.

Tá neodvetila, len si podoprela oba boky rukami a hľadela na Oedegaarda.

„Vaše dieťa je celkom nevedomé,“ riekol. „Nemôžte to zodpovedať ani pred Bohom, ani pred ľuďmi, že ju necháte takto rásť.“

„Ktože si ty?“ tázala sa ho Gunlaug ostro.

„Ján Oedegaard, vášho farára syn.“

Tvár sa jej vyjasnila trochu; slýchavala o ňom len dobré.

Začal znova:

„Keď som bol s času na čas doma, vždy som si všimnul tohoto dieťaťa. Dnes som bol znova upozornený naň. Naďalej nesmie *kráčať zlými* chodníčky.“

Tvár matky vyrážala zretedlne: „Čože sa ty staráš do toho?"
Ale on tázal sa pokojne:
„Dieťa sa musí predsa niečomu naučiť, však ver?"
„Nie!"
Slabý rumenec preletel jeho tvárou.
„Prečo nie?"
„Či sú tí azda lepší, ktorí sa niečomu naučili?"
Zkúsila len jedno vo svojom živote a toho pridŕžala sa húževnate.
„Čudujem sa, že môže sa niekto tak spytovať!" odvetil.
„Tak!... A ja viem, že nie sú lepší!"
Sišla schodmi, aby skončila rozhovor.
Ale on jej zastal cestu.
„Tu ide o povinnosť, ktorej sa nesmiete vymknúť. Ste nerozumná matka."
Gunlaug ho premerala od hlavy do päty.
„Ktože ti povedal, aká som?" odsekla, chcejúc prejsť vedľa neho.
„Vy sami. . a síce v túto chvíľočku; lebo ináč by ste si už boli povšimli, že na takýto spôsob zkazí sa vám dieťa."
Gunlaug sa zvrtla. Zraky sa im stretly. Videla, že zotrvá na tom, čo povedal, a to ju naplašilo. Posiaľ obcovala vždy len s matrósmi a obchodníkmi; takejto reči nepočula ešte nikdy.
„A čože chceš s mojím dieťaťom?" tázala sa.
„Predovšetkým ju chcem naučiť tomu, čo je potrebné k jej dušnému spaseniu; a potom uvidíme, čím by sa mohla stať."
„Moje dieťa nemusí sa stať ničím iným, iba čo určím mu ja."
„Ba nie, má sa stať tým, k čomu určil ho Boh."
Gunlaug pozrela naňho zarazene.
„Čo chceš tým povedať?" spýtala sa a pristúpila bližšie.
„To chcem tým povedať, že sa musí tomu naučiť, k čomu má nadanie, lebo na to jej ho Boh udelil."
Teraz prikročila Gunlaug celkom blízko k nemu.
„Nuž či by som ja, jej matka, nemala práva rozhodovať nad ňou?" tázala sa, ako čo by chcela, aby ju naozaj poučil.
„Ba áno," odvetil; „práve preto musíte dbať na radu takých, ktorí sa do toho lepšie rozumejú; a predovšetkým musíte dbať na vôľu Božiu."
Za chvíľočku Gunlaug mlčala.
„Ale ak sa naučí primnoho?" začala znova. „Ona, dieťa chudobných rodičov!" doložila a zadívala sa nežne na dcéru.
„Ak naučí sa primnoho na svoj stav, tak dosiahla práve tým stavu vyššieho," odvetil.
Okamžite pochopila smysel jeho slov, ale podotkla ticho, hladiac na dieťa čím diaľ tým ustaranejšie:
„Ach, to je nebezpečné!"
„O to tu teraz nejde," odvetil láskavým hlasom, „ale o to, čo je správne."
Jej prísne oči zableskly sa zvláštnym výrazom: zase pozrela

naňho prenikave, ale v jeho hlase, v jeho slovách a v tvári zračila sa taká úprimnosť, že Gunlaug cítila sa byť premoženou. Pristúpila k svojmu dieťaťu, položila mu ruky na hlávku, avšak nemohla vypraviť zo seba ani slovíčka.

„Chcem ju od dneška až po jej konfirmáciu učiť," riekol, chcejúc jej pomôcť z nesnádz, „rád by som sa zaujal tohoto dieťaťa."

„A preto mi ho chceš celkom odňať?"

Zarazil sa a pozrel na ňu tázavo.

„Ty sa tomu síce iste lepšie rozumieš, ako ja," vyriekla namáhave; „a predsa, keby si nebol spomnel meno Pána Boha —"

Zamĺkla. Kým hovorila, prihládzala kučeravé vlásky dieťaťa, a teraz sňala si šatku a priviazala mu ju okolo hrdielca. Tým činom dala na javo, že svoľuje, aby dieťa šlo s mladým učiteľom. Potom odbehla za dom, ako by nebola chcela videť ich odchádzať.

Pri takomto počínaní matkinom ovládala ho zrazu veľká obava; začal chápať, akú zodpovednosť prevzal na seba v mladistvej horlivosti. I dieťa malo bázeň pred človekom, ktorý po prvý raz nahovoril matku, aby upustila od svojho. A s týmto obapolným strachom poberali sa na prvú vyučovaciu hodinu.

Ale skoro zbadal, že množia sa nielen jej známosti so dňa na deň, ale že sa i jej rozum čím dial tým značnejšie rozvíja, a jeho rozhovory s ňou brávaly vše zvláštny obrat. Často rozprával jej o osobách z dejín biblických i svetových takým spôsobom, že poukázal pri tom na povolanie, Bohom im dané. Obzvláštne rád hovorieval o Saulovi, ktorý potuloval sa bezuzdne, a o chlapcovi Dávidovi, ktorý pásol stáda otca svojho, kým neprišiel Samuel a nevložil ruku Pána naňho. Ale najväčšie bolo povolanie Pána, keď chodil sám po zemi, keď zdržoval sa v rybárskej dedine a povolával hlasom zvučným. A chudobní rybári sa pobrali a šli za jeho hlasom do biedy i k smrti, ale vždy radostne; lebo povedomie, že človek plní svoje určenie, povznesie nad všetky trampoty.

Táto myšlienka ju prenasledovala, až to konečne nemohla vydržať, musela sa ho spýtať, že čo je teda *jej* povolanie? Pozrel na ňu, až sa začervenala, ako ruža; potom jej odvetil, že človek dosiahne svojho určenia prácou. Povolanie môže byť nepatrné, skromné, unavujúce, ale každý človek má nejaké.

Teraz sa jej zmocnila veľká horlivosť: svoje práce konala s úsilím a vytrvalosťou dospelého človeka, ba i hry brala vážne a pritom schudla a zbiednela.

V jej hlávke krúžily samé podivné a dobrodružné túžby: chcela si dať vlasy ostrihať, preobliecť sa za chlapca a ísť do sveta bojovať a zápasiť.

Ale keď jej raz učiteľ riekol, že má zvláštne pekné vlasy, keby si ich len chcela poriadne česávať a zapletať, tak si veľmi obľúbila svoje vlasy a k vôli svojim dlhým vlasom upustila od úmyslu stať sa hrdinkou.

Od tých čias jej bolo vzácnejšie byť dievčaťom, v prácach pokračovala pokojnejšie, a predstavy jej snenia menily sa stále.

(Pokračovanie.)

Kupec benátsky.

Od *Williama Shakespearea.*

Preložil *Ondrej Kalina.*

OSOBY:

Dóža benátsky,
Princ z Marokka, } namluvači Porcie.
Princ z Arragonie, }
Antonio, kupec.
Bassanio, jeho príbuzný a priateľ.
Solanio, } priatelia Antonia a Bassania.
Salarino, }
Graciano, }
Lorenco, milovník Jessiky.
Shylock, Žid.
Tubal, Žid, jeho priateľ.
Lancelot Gobbo, sluha Shylockov.
Starý Gobbo, otec Lancelotov.
Leonardo, sluha Bassaniov.
Baltazar, } sluhovia Porcie.
Stefano, }
Porcia, bohatá dedička.
Nerissa, jej spoločnica.
Jessika, dcéra Shylockova.

Benátski senátori, úradníci súdneho dvora, strážnici, služebníci a iní sprievodčí.

Dej čiastočne v Benátkach, čiastočne v Belmonte, vonkovskom sídle Porcie.

Prvé dejstvo.

Výstup prvý.

Benátky. Ulica.

Antonio, Salarino a *Solanio* vystúpia.

Antonio. Ja vskutku neviem, čo tak smutný som:
mňa mrzí to; vy vravíte, i vás.
Jak ma to zašlo však, a odkiaľ to,
a z jakej látky, z čoho povstalo,
to teprv zvedieť mám.
A smútok takým hlupcom robí ma,
že zťažka len sám seba poznávam.
Salarino. Vašeho ducha zmieta oceán,
kde lode vaše, hrde okrýdlené,
jak páni vôd a prední mešťani,
jak okázalé mora divadlo,
kupčíkmi ohŕdajú malými,
čo zdravia ich a úctive sa klonia,
keď letia mimo na perutiach tkaných.
Solanio. Uverte, pane, kebych toľko mal
na kocke, lepšia citov mojich časť
s nádejou tam by bola. Stále bych
len trávu trhal, skúmajúc, kde vietor;
a hľadal v mappách prístav, náspy, rejdy:
okolnosť každá, ktorá budila by
strach vo mne o zisk, bez pochyby tiež
i zarmucovať by ma musela.
Salarino. Dych vlastný, chladiaci mi polievku,
zimnicou ovanul by ma, nech myslím,

čo víchor škodiť môže na mori.
Pieskových hodín videť nesmel bych,
síc hneď bych myslel na melčiny mora,
a zrel môj koráb v piesku ustrnúť,
kloniaci temä níže klečí svých,
celujúc hrob svoj. Idúc do chrámu
a vidiac svätý stánok z kameňa,
či nemyslel bych na skaliská hneď,
o ktoré tknúť sa stačí útlej lodi,
by vysypala do vĺn tovar svoj,
hodvábom mojím stlala dmutie vĺn?
A slovom, teraz ešte majetok,
a hneď zas žiaden? Mám-li v mysli svej
mať oné myšlienky, a nemysleť,
že taká vec ma môže zarmútiť?
Však nemluvte mi: viem, že Antonio
je smutný, lebo myslí na obchod.

Antonio. Nie, verte: vďaka šťastiu mojemu,
nie jediná loď chráni poklad môj,
ni miesto jediné, svoj majetok
nesverím zdaru roku jedného;
môj obchod nečiní mňa smutným.

Salarino. Tak tedy zaľúbený ste.

Antonio. Fuj, fuj!

Salarino. Ni zaľúbený? Tedy smutný ste,
poneváč nie ste veselým: i jedno
by bolo pre vás, smiať sa, skákať a riecť:
že plesáte, bo nie ste truchlivý.
Nuž, pri sám Janusovi dvojhlavom!
Príroda divné deti plodieva:
toť jeden stále žmúri očima
a chechce sa, jak škorec pri gajdoch.
Tak kysle bude druhý hľadeť zas,
že nevycerí zubov, keby hneď
prisahal Nestor, žart že na smiech je.

Solanio. Tu prichádza váš statný príbuzný,
Bassanio, s Gracianom i Lorencom.
Nuž, s Bohom! včuľ vás v lepšej spoločnosti
necháme.

Salarino. Chcel som zostať, dokuď bych
vás rozveselil, predišli ma však
vzácnejší priatelia.

Antonio. Vy rovnež ste mi
vysoko vzácnymi. Ja tuším však,
že zve vás povinnosť, a preto vy
chápete príležitosť vzdialiť sa.

Bassanio, *Lorenco* a *Graciano* vystúpia.

Salarino. Pánovia milí, dobrý deň.
Bassanio. Pánovia, kedy sa zasmejeme zas?
Vás zriedka videť: tak to musí byť?
Salarino. Prijdeme časom, vzdať vám poklonu.

(Salarino a Solanio odídu.)

Lorenco. Poneváč našli ste už Antonia,
môj Bassanio, my opustíme vás;
k obedu, prosím, spomeňte si však,
kde sisť sa máme.
Bassanio. Mňa tam najdete.
Graciano. Vy nazeráte špatne, Antonio;
vy na svet príliš ohľad berete:
lež stráca ho, kto kupuje ho s trudom;
podivne zmenil ste sa, verte mi.
Antonio. Mne platí, Graciano, svet čo svet len:
je javiskom, kde každý zástoj hrá,
a môj je smutný.
Graciano. Radšej budem ja
hrať blázna, starnúť smiechom vesele;
nech srdce moje rozpaľuje víno,
než chladiť by ho malo vzdychanie.
Muž s teplou krvou drepeneť by mal,
jak dedek jeho, rytý v alabastre?
spať bdiaci? do žltačky upadnúť
od omrzlosti? Slyšte, Antonio:
milujem vás a láska mluví zo mňa:
sú ľudia, jimž sa sráža obličaj
a halí, jako rybník stojatý;
svojhlave ktorí mlčia, s úmyslom,
by odeli sa zdaním múdrosti,
vážnosti, hlbokého dômyslu;
jak riecť by chceli: „Som pán Oraculum,
keď otvorím rty, nech pes nešteká!“
O, milý Antonio, znám ľudí ja,
ichž považujú preto za múdrych,
že nemluvia nič; keby mluvili,
som istý, v zatracenie privedú
tých uši, ktorí slyšali by ich,
poneváč bláznom brata zvali by.
Lež o tom indy viacej poviem ti:
Ty nelov plačtivým tým vnadidlom
onoho blázna — mrienka, zdanie to. —
Poď, dobrý Lorenco. Nuž, s Bohom dotiaľ!
Kázanie svoje skončím po jedle.
Lorenco. Nuž dobre, na obed sa sídeme.
Ja musím tiež byť verným mudrcom,
Graciano k slovu nepripustí ma.

Graciano. Ba! za dva roky buď môj spoločník,
a nepoznáš viac hlasu vlastných úst.
Antonio. Tak, s Bohom! budem mluvka k vôli vám.
Graciano. Nu, vďaka ti! ja chválím mlčanie
len pri jazykoch udených a pannách.

(Graciano a Lorenco odídu.)

Antonio. Či hodno je to niečo?

Bassanio. Graciano hovorí nekonečne mnoho ničoho, viac než ktokoľvek v Benátkach. Jeho rozumné myšlienky sú, jako dve zrná pšeničné, skryté v merici pliev: musíte ich hľadať celý deň, než ich najdete; a keď ich máte, ony nie sú hodny hľadania.

Antonio. Tak jest; a včuľ mi recte, čo za slečna
to, k nejž ste sľúbil tajmo putovať,
a povedal, že dnes mi zjavíte to?
Bassanio. Vám není neznámo, môj Antonio,
jak veľmi vyčerpal som imanie své,
dom vedúc niečo okázalejší,
než slabé prostriedky mi stačily.
Však nenariekam včuľ, že zhatený
mi panský mrav ten; predná starosť má
je teraz čestne dlhov zbaviť sa,
do ktorých žitie, trochu márnotratné,
ma zamotalo. Vám som, Antonio,
povinen najviac, peniazmi i láskou,
a láska vaša je mi zárukou,
bych zdôveril sa s plány svými vám,
jak mienim dlhov svojich zhostiť sa.
Antonio. Bassanio, prosím, sdeľte mi to len;
a je-li to, jak konávate vždy,
cti primerano, buďte bezpečný:
svoj mešec, osobu, i vše čo zmôžem,
predložím ochotne vám k potrebe.
Bassanio. V školáckych časiech, keď som ztratil šíp,
súdruha jeho, letu stejného,
vylúčil som tou samou dráhou za ním,
len bedlivšie, abych našiel ho;
a oba vsadiac, oba našiel som.
Uvádzam tento príklad z detstva preto,
bo číra nevinnosť, čo sleduje.
Moc dlžen som vám, a čo dlžen som,
pochabe ztratil som; lež zkúste šíp
tou samou dráhou znovu vylúčiť,
ňouž prvý vylúčen, a trúfam si
sledovať cieľ, že oba najdeme,
alebo aspoň sadzbu poslednú
prinesiem nazpäť vám, a za prvú
ostanem vďačným dlžníkom.

Antonio. Vy znáte ma, a maríte len čas,
okolky činiac s mojou láskou k vám;
a bez otázky viac mi krivdíte,
v pochybnosť berúc moju ochotu,
než keby vše ste utratil, čo mám.
Nuž, recte mi len, čo mám učiniť,
čo zrobiť vládzem vaším vedomím:
i hotový som hneď; nuž mluvte len.
Bassanio. V Belmonte bohatá jest dedička,
je krásna, a čo ešte krásnejšie,
spanilých ctností: kdysi z očú jej
som prijal krásné, nemé posolstvo.
Jej meno Porcia: vzácnou nemenej je,
než dcéra Katonova, Porcia Bruta.
A šíry svet zná dobre cenu jej:
z všech končín štvoro vetrov prináša
k nej slávnych namluvačov. Jasný vlas
z jej spánkov splýva, jako rúna zlať;
kolchidským pobrežím to činí Belmont,
a mnohý Jason speje získať ju.
Ach! Antonio, len spôsob k tomu mať,
bych mohol s nimi slušne závodiť:
ja v srdci cítim, ktoré veští zdar,
že bez otázky musím šťastný byť!
Antonio. Ty znáš, že majetok môj na mori;
a nemám peňazí, ni tovaru,
bych sohnal summu hotovú: nuž, iď
a zkús, čo v Benátkach môj úver zmôže;
ten hoci do krajností napreme,
na výstroj do Belmontu k Porcii.
Iď, vyzvedaj sa hneď, to vôľa má,
kde dostať peniaze; a nádej mám,
že k mojej záruke nám dajú ich.
(Odídu.)

Výstup druhý.

Belmont. Izba v dome Porcie.

Porcia a *Nerissa* vystúpia.

Porcia. Na moj' veru, Nerissa, moju malú osobu omrzel tento veliký svet.

Nerissa. To sa mohlo stať, milá slečna, keby miera vašich strastí bola zrovna tak hojnou, jako vašeho dobrého šťastia. A predsa, dľa všetkého, čo vidím, ten človek býva zrovna tak chorý, kto sa prílišne presycuje, jako kto v ničom nemá núdze. Není to tedy prostredným šťastím, keď je naše položenie u prostred: s prebytkom prvej prichádza šedivý vlas; dostatok žije dlhšie.

Porcia. Dobré prípovede, a dobre prednesené.

Nerissa. Dobre nasledované boly by ony lepšie.

Porcia. Keby konať bolo tak snadné, jako znať, čo je dobré konať, kaplice boly by bývaly kostolmi, a chatrče biednych ľudí kniežacími palácmi. To je dobrý kňaz, ktorý nasleduje vlastných napomenutí: snadnejšie budem ponaučovať dvadsiatich, jako by sme mali dobre konať, než bych bola jednou z tých dvatsiatich a nasledovala vlastného poučovania. Mozog môže vymýšľať zákony pre krv; ale horúca letora preskočí chladné pravidlo. Šialenosť, mladosť je takým zajacom, že sa prešmykne čez siete dobrej rady, mrzáka. Lež mudrovanie toto není spôsob k tomu, abych si zvolila manžela. Ó, to slovo „voliť!“ Nemôžem si voliť, koho bych chcela; ani zavrhnúť, koho si neprajem: takto poviazaná je vôľa žijúcej dcéry vôľou mrtvého otca. — Není to kruté, Nerissa, že si muža nemôžem ani zvoliť, ani zavrhnúť ho?

Nerissa. Váš otec býval vždy ctnostný, a zbožní ľudia mávajú pri smrti dobré vnuknutie: a preto lutriu, ktorú on vymyslel s týmito troma skríňkami zo zlata, striebra a slova, — z nichž kto uhádne jeho mienku, vás dostane, — bez pochyby nikto prave nepotrafí, krome kto vás bude prave milovať. Avšak koľko teploty je vo vašej náklonnosti oproti niektorému z týchto kniežacích namluvačov, ktorí už prišli?

Porcia. Prosím ťa, menuj ich radom: jako ich budeš menovať, ja ich popíšem; a podľa môjho popisu súď o mojej náklonnosti.

Nerissa. Najprv, je tu princ neapolitánsky.

Porcia. Áno, to je vskutku žrebec; lebo nehovorí o inom, len o svojom koni, a pokladá za veliký dôkaz svojeho nadania, že ho sám vie podkovať. Veľmi sa obávam, že jeho milostivá matka držala s kováčom.

Nerissa. Ďalej, je tu gróf palatín.

Porcia. Ten nerobí iného, len mračí sa, jako by chcel riecť: „Keď ma nechcete mať, vaša vôľa.“ Poslúcha veselé poviedky, a nesmeje sa. Obávam sa, že bude z neho plačúci filosof, keď zostarne, súc tak nezdvorile mračným za mladi. Radšej bych sa vydala za umrlčiu hlavu s hnátom v ústach, ako za jedného z týchto. Boh ma chráň pred oboma!

Nerissa. Čo ten francúzsky pán, Monsieur le Bon?

Porcia. Boh ho stvoril, nech tedy platí za muža. Opravdu, ja viem, že je hriešno byť posmevačom: ale on! Čože, on má lepšieho koňa, nežli ten Neapolitán; lepšiu zlú vlastnosť mračiť sa, nežli gróf palatín; on je každým a nikým. Zaspieva-li drozd, hneď sa dá do vyskakovania; on šermuje s vlastným stienom: kebych sa mala vydať zaň, vydala bych sa za dvadsať mužov. Keby pohrdol mnou, odpustila bych mu; lebo keby ma miloval do zbláznenia, neopätovala bych jeho lásky.

Nerissa. Čo tedy poviete na Falconbridgea, toho mladého baróna z Anglie?

Porcia. Ty vieš, že nepoviem ničoho; lebo ja mu nerozumiem, a ani on mne. On nevie latinsky, ani francúzsky, ani taliansky; a ty bys' mohla složiť prísahu pred súdom, že neviem anglicky za máčny máček. On je obrazom pravého muža; ale, ach! kto bude

hovoriť s nemou postavou? Jak zvláštne sa oblieka! Tuším, kamizolu kúpil v Itálii, široké svoje nohavice vo Francii, čiapku v Nemecku, a chovanie svoje všade.

Nerissa. Čo mienite o tom škotskom pánovi, jeho blízkom súsedovi?

Porcia. Že má v sebe lásku k bližnému; lebo si požičal pohlavok od Angličana, a prisahal, že mu ho vráti, keď bude môcť. Tuším, Francúz zaručil sa zaň a podpísal za druhého.

Nerissa. Jako sa vám ľúbi ten mladý Nemec, synovec kniežaťa saského?

Porcia. Veľmi zle ráno, keď je triezvy; a najhoršie po obede, keď je opilý. Keď je najlepší, je o niečo horší od človeka; a keď je najhorší, je o niečo lepší od hoväda. Nech sa stane najhoršie, čo sa má stať, ja dúfam, že najdem spôsob, abych sa ho zbavila.

Nerissa. Jestli sa dá na voľbu, a zvolil by pravú skríňku, vy by ste odopreli vyplniť vôľu vašeho otca, jestli by ste sa vzpierali vziať si ho.

Porcia. Preto, obávajúc sa najhoršieho, prosím ťa, postav kalich rýnskeho vína na nepravú skríňku; lebo jestli v ňom čert väzí, a toto pokušenie je zovne, viem, že tú zvolí. Čokoľvek iného volím, Nerissa, ako bych sa mala vydať za špongiu.

Nerissa. Nemusíte sa obávať, slečna, že sa vám dostať môže niektorý z týchto pánov: oni mi oznámili svoj úmysel, ktorý záleží proste v tom, že sa navrátia domov a nebudú vás viac obťažovať svojimi námluvami, leda že by vás mohli obsiahnuť na iný spôsob, nie dľa predpisu vašeho otca, ktorý sa viaže k skríňkam.

Porcia. Kebych mala tak dlho žiť, jako Sibylla, predsa umrem čistá, jako Diana, jestli sa nevydám vedľa vôle otcovej. Teší ma, že táto časť ženíchov je taká rozumná; lebo není medzi nimi jediného, jeho neprítomnosti nepriala bych si vrele; a prosím Boha, aby im dal šťastnú cestu.

Nerissa. Pamätáte sa, slečna, ešte z dôb vašeho otca na istého Benátčana, učenca a vojína, ktorý prišiel sem vo spoločnosti markýza z Montferatu?

Porcia. Áno, áno, bol to Bassanio: tuším, tak sa menoval.

Nerissa. Tak je, slečna. Zo všetkých mužských, ktorých kedy videly moje bláhové oči, bol on najviac hoden krásnej ženy.

Porcia. Dobre sa pamätám naň; a pamätám sa tak, že je hoden tvojej chvály. (Sluha vstúpi.) Nuže, čo nového?

Sluha. Tí štyria cudzinci hľadajú vás, slečna, aby sa rozlúčili s vami; a práve prišiel predchodca piateho, princa z Marokka, ktorý oznamuje, že jeho pán' bude tu na noc.

Porcia. Kebych mohla privítať piateho s takým úprimným srdcom, jako sa lúčim s ostatnými štyrmi, tešil by ma jeho príchod. Má-li povahu svätca a podobu čerta, bola bych radšej, aby ma viedol k pokániu, nežli k oltáru. — Poď, Nerissa. — Synku, napred! —

Za jedným ženíchom zavierame dvere, a medzitým druhý už za kľučku bere.

Výstup tretí.

Benátky. Verejné miesto.

Bassanio a *Shylock* vystúpia.

Shylock. Tritisíc dukátov, — dobre.
Bassanio. Áno, pane, na tri mesiace.
Shylock. Na tri mesiace, — dobre.
Bassanio. Za ktoré, jako som vám povedal, Antonio má byť ručiteľom.
Shylock. Antonio má byť ručiteľom, — dobre.
Bassanio. Môžete mi pomôcť? budete tak láskavý? Rád bych znal vašu odpoveď.
Shylock. Tritisíc dukátov na tri mesiace, a Antonio ručiteľom.
Bassanio. Vaša odpoveď na to?
Shylock. Antonio je dobrý muž.
Bassanio. Slyšali ste snáď obviňovať ho z opaku?
Shylock. Ó, nie, nie, nie, nie! Keď povedám, že je on dobrý muž, mienim tým, rozumejte mi, že je zámožný. Avšak prostriedky jeho sú neisté; jednu loď má, ktorá ide do Tripolisu, druhá do Indie; vyrozumel som ďalej na Rialte, že tretiu má, čo ide do Mexika, štvrtú do Anglie, — a na rôznych stranách má roztrúseno viac iných podnikov. Lež lode sú len dosky, lodníci len ľudia; a máme potkanov na suchu, potkanov na vode, zlodejov na suchu, zlodejov na vode, — mienim morských lúpežníkov; a potom je tu nebezpečie vĺn, vetrov a úskalí. Muž ten vzdor tomu je zámožný: — tritisíc dukátov; myslím, že môžem prijať jeho záruku.
Bassanio. Ubezpečujem vás, že môžete.
Shylock. Chcem byť ubezpečený, že môžem; a abych mohol byť ubezpečený, chcem si to rozmysleť. Môžem hovoriť s Antoniom?
Bassanio. Jestli sa vám ľúbi, jesť s nami.
Shylock. Áno, abych voňal sviňské mäso, jedol z obydia, do nehož váš prorok, onen Nazaren, zaklial čerta. Chcem s vami kupčiť, obchodovať s vami, hádať sa s vami, ťahať sa s vami, a tak ďalej: ale nechcem jesť s vami, piť s vami, ani modlit sa s vami. Čo nového na Rialte? — Kto je to, čo tu prichádza?

Antonio vystúpi.

Bassanio. To signor Antonio je.
Shylock (stranou). Jak podobný je ľstnému mýtniku!
Ja nenávidím ho, že kresťan je;
viac ešte však, že v skromnej prostote
pojčiava zdarma peniaze a kazí
tu v Benátkach nám mieru úrokov.
Nech jednúc za bedra ho uchopím,
nuž schladím na ňom svoju starú zášť.
On nenávidí svätý národ náš;
a zrovna tam, kde kupci schádzajú sa,

nadáva na mňa, na mé kupectvo,
na slušný zisk môj, zvúc ho úžerou.
Prekliaty buď rod môj, jestliže
odpustím mu to!
Bassanio. Shylock, slyšíte?
Shylock. Počítam práve svoju hotovosť;
a, vedľa tušenia mej pamäti,
nemôžem sohnať náhle plnú summu
tritisíc dukátov. Čo na tom však?
Veď Tubal, zámožný Žid z rodu môjho,
založí ma. — Lež zvoľna! jaký srok
prial by ste? (K Antoniovi.) Mnoho šťastia, pane môj!
O vašej Milosti šla práve reč.
Antonio. Na úver, Shylock, síce nedávam,
ni neberiem, bych bral, či dával úrok:
však chcejúc priateľovi pomáhať
v potrebe súrnej, ruším zvyk. — Má toľko,
čo treba nám?
Shylock. Ó áno, tritisíc
dukátov.
Antonio. Na tri mesiace.
Shylock. Hľa, zapomnel bych, — na tri mesiace.
Vy ručíte, nuž dobre. Počkajme —
Lež poslyšte: vy, tuším, riekli ste,
že na zisk brať či dávať není váš zvyk?
Antonio. Nie, nikdy.
Shylock. Keď Jakob pásol ovce Lábana, —
po našom svätom Abrahamovi,
poneváč múdra mať mu pomohla,
bol Jakob tretí dedič; áno, tretí —
Antonio. Čo chcete s ním, snáď bral úroky?
Shylock. Nie, nebral úrokov; tak zvaný úrok,
to zrovna nie. Lež, hľa, čo učinil.
Keď dohodnul sa s ujcom Lábanom,
že strakaté a pestré jahňatá
mzdou budú Jakobovi, matky rujné
na jaseň vracaly sa k baranom;
a keď tak dielo oplodzovania
vlnaté toto plemä započalo,
tu múdry pastier prútov nalúpal,
a počas toho hehu párenia
pred ovce bujné vám ich napichal.
Tie takto počnúc, v dobe jahnenia
mlaď pestrú maly; a tú dostal Jakob.
Tak prišiel k zisku, požehnaný súc:
veď zisk je požehnaním, nekradnem-li.
Antonio. To bolo šťastie, k vôli nemuž slúžil,
vec, ktorú nebol v stave spraviť sám,
lež ruka nebies nastrojila ju.

Tým chcete úrok ospravedlniť?
Je vaše zlato, striebro stádom oviec?
Shylock. To neviem: nech len rýchle množí sa.
Však slyšte, signior.
Antonio. Ajhľa, Bassanio,
čert písma dovolá sa v potrebe.
Zlá duša, vedúc sväté svedectvo,
lotrovi s tvárou sladkou podobná je;
peknému jablku, čo v srdci hnilé.
Čo pekný zovňajšok, ach, falše má!
Shylock. Tritisíc dukátov, — to rúča summa.
Tri mesiace, nuž viďme, jaký zisk —
Antonio. Shylocku, chcete si nás zaviazať?
Shylock. Vy, signior Antonio, častokrát
mňa na Rialte súdevali ste
pre moje peniaze a úroky;
lež trpezlive som to znášaval,
veď pokora je známkou nášho rodu:
nadával ste mi do nevercov, psov,
a pľuli na môj kaftan židovský;
to všetko pre zisk, právom užitý.
Nuž, dobre, včuľ však som vám potrebný.
Tu je to! — prijdúc ko mne, vravíte:
„Shylocku, chceli by sme peňazí;"
vy, pane, ktorí sliz ste kydali
na moju bradu, a jak cudzieho psa
na prahu svojom, kopali ma tak:
peniaze, to je vaša žiadosť však.
Čo bych vám riecť mal? Nemám-li riecť včuľ:
„Či má pes peniaze? je možné tô,
by pojčal pes tritisíc dukátov?"
Snáď krčiť sa mám, tónom dlžníka
pokorne šeptať, tajac v sebe dych,
a takto riecť:
„Ó, krásny pane, stredu minulú
opľuval ste ma, kopal v tenže deň,
zas indy psom zval: za tú zdvorilosť
vám pojčiam toľkoto, hľa, peňazí?"
Antonio. Mal bych ver' chuť ťa znovu nazvať tak,
i znovu opľuvať a kopnúť ťa.
Chceš mi ich pojčať, pojčaj peniaze tie
nie jako priateľovi — lebo veď
priateľstvo kedy vzalo od druha
zisk z kovu neúrodného? — lež radšej
ich pojčaj jako nepriateľovi:
keď nesplatí ich na čas, tohoto
so smelším čelom môžeš stíhať.
Shylock. Hľa, vidíte, jak ste vy búrliví!
Rád bych si za priateľov získal vás,

zabudol potupu mne učinenú,
založil v núdzi vás, a neprijal
haliera od vás úrokov. Je snáď
láskavým návrh môj: a neslúchate.
Bassanio. To láskavosť by bola.
Shylock. A tú chcem
vám preukázať. Poďme k notárovi:
tam dáte úpis zo seba; a žartom,
keď nesplatíte dlh v deň určitý,
na mieste určitom, a summu tiež,
udanú v zápise, čo pokutu
ustavme mäsa vášho plný funt,
ktorýžto budem si môcť vyrezať
z vašeho tela, z ktorejkoľvek časti.
Antonio. Pristávam na to! Podpíšem ten úpis,
a poviem: Žid bol veľmi láskavým.
Bassanio. Mne k vôli taký úpis nesmiete
podpísať, radšej v núdzi ostanem.
Antonio. Ó, neľakaj sa; dlh svoj splatím v čas.
Už po dvoch mesiacoch, prv o mesiac,
než zíde srok, ja čakám návratu
hodnoty jeho trikrát trojnásobnej.
Shylock. Ó, otče Ahraham! hľaď kresťanov tých,
jak vlastná zatvrdilosť učí ich
myšlienky iných v podozrenie brať. — (K Bassaniovi.)
Povedzte mi len, prosím vás: keď srok
náhodou premeškal by, jaký zisk
mal bych ja z vykonanej pokuty?
Ľudského mäsa libra, z človeka,
tak vzácnou není, ani užitočnou,
jak mäso z volov, škopcov a kôz. Vravím:
bych získal jeho priazne, činím to:
prijme-li mojich služieb, dobre; nie — nie.
Však prosím, za lásku mi nekrivdite.
Antonio. Shylocku, úpis ten chcem podpísať.
Shylock. Tak najdete ma u notára hneď;
k žartovnej smluve návod dajte mu.
Ja idem vziať si vaček s dukáty
a pozreť dom svoj, ktorý sveril som
bdelosti ničomného taškára;
a okamžite k vám sa navrátim.
Antonio. Pospiechaj, statný Žide. (Shylock odíde.) Tento Žid
kresťanom bude ešte: lásku javí.
Bassanio. To sladkosť lotrova: mne myseľ vraví.
Antonio. Len poďme: o to zbytočne strach mať,
o mesiac prv sú lode moje zpät.

(Odídu.)

Grécky diplom sv. Štefana.

Napísal *Fr. V. Sasinek.*

V doline medzi mestom Vesprímom a hradom bol panenský kláštor, a preto tá dolina menovala sa dolinou mníšek. Máme dve listiny, ktoré sa vzťahujú na ten kláštor: v jednej je grécky diplom, vydaný — vraj — sv. Štefanom I., kráľom uhorským; v druhej je príloha (paria?), v ktorej jako by protokoll, opisujúci osud tamtoho diplomu, a návrh k obnoveniu toho diplomu. O tých listinách písali v najnovšom čase Karácsonyi a Fejérpataky obšírne [1]), ale ma o hodnovernosti toho diplomu nepresvedčili; lebo písali v tej svojej predpojatosti, že až sv. Štefan uviedol kresťanstvo do pohanského Uhorska.

Ani v tom diplome, ani v tej prílohe nieto reči o tom, jakého rádu boly tie mníšky; poneváč ten diplom je grécky, z toho uzavierali, že bol vydaný pre grécke mníšky, a Karácsonyi vyhútal ten dômysel, že bol vydaný pre grécke mníšky, ktoré sv. Štefan povolal až kdesi zo Sicilie; vo svojej predpojatosti a v protislovanskej antipatii nevidel — jako hovoríme — pre stromy les. V Uhorsku pred sv. Štefanom bolo carihradské kresťanstvo obradu slovansko-kyrillského, ktorý sa nazýval gréckym obradom [2]). Dľa toho tie vesprímske mníšky boly basiliánky obradu slovansko-kyrillského.

Ten grécky diplom a tie basiliánky sú takou záhadou, že sa dá veľmi nesnadno rozlúštiť. Celá tá vec je tak neprirodzená a pomachľovaná, že mi nemožno presvedčiť sa o skutočnosti.

Už vo všeobecnosti buď rečeno, že i ten diplom i tie basiliánky neznám srovnať s povahou sv. Štefana; lebo tento bol ducha západníckeho, rímsko-katolíckeho; bol spojený s Rímom, s cisárstvom západným, s nemecko-cisárskou hierarchiou, a snažil sa dľa toho vzoru usporiadať cirkev v Uhorsku [3]); on dľa vtedajších okoličností len trpezlivý a snášanlivý bol ku Grékom, čili k východníkom obradu kyrillského [4]), ale, že by ich bol podporoval, ba i zakladal kláštory grécke, čili kyrillské, to neverím.

Diplomy sv. Štefana sú latinsky a dľa vzoriek latinských západných diplomov vystavené; ten jeho diplom grécky prichodí mi ako čierny havran medzi bielymi holubmi; je od jeho diplomov odchodný nielen čo do jazyka, ale i čo do obsahu, ktorý je sostavený dľa vzoriek východníckych, buď gréckych alebo kyrillských, diplomov. — Aby sme sa o tom presvedčili, stoj tu ten jeho grécky diplom v latinskom preklade [5]):

---

[1]) Karácsonyi: Sz. István király oklevelei. Budapest, 1891. 24—55 ll. Fejérpataky: Kálmán király oklevelei. Budapest, 1892. 21—55 ll.

[2]) Lingua slavonica utuntur, ritum et fidem Christi Graecorum more sequuntur. Herberstein: Rer. Moscovitarum Commentarii. Antwerp, 1557.

[3]) Slovenské Pohľady 1907, str. 580—586.

[4]) Osvald: Tovaryšstvo III. str. 40.

[5]) Fejér. Cod. dipl. I, 312.

In nomine Patris et Filii et sancti Spiritus jubeo ego Stephanus christianus et rex totius Ungariae erigendum, administrandum et constabiliendum monasterium sanctissimae Dei Genitricis metropolitanum in Vesprem, et in eo perennem multitudinem monialium pro spirituali salute mea, conjugis (συνβίου? conviventis, convivae) ac prolium mearum, et patriae totius; et do annuas eidem monasterio nonas cum villis perpetuo possidendis. Nomina vero duarum istarum villarum sunt haec: prima Sagarbren, habens mansiones quadraginta octo et piscatores sex. Et altera villa est Santon, habens mansiones triginta, quae est ad Danubium, et viginti vdvarnicos in dedicationem sanctissimae Dei Genitricis, et trajectum Obada, una cum nancleris septem... Et in Polosnik et in Mama plaustrales sex, in Obada vero septuaginta apiarios, vinitores sex. Ut autem habeat et Santan, insulam sanctam Trinitatem. Omnium vero villarum nomina haec sunt: primo Sagarbrien et Tune, Saindru et Knesa et Kneta, Tritun etc. Secundo: Samton, Podrugu et Zalesé et Grintzari, et alia plura do eidem metropolitano monasterio sanctissimae Dei Genitricis, ut, donec steterit coelum et terra, sint monasterii. Do autem et potestatem in hac eadem habitatione, ut volentes habitare in possessorio sancti monasterii absque voluntate Abbatissae et Sororum, expellantur e loco etiam volentes. Si quis autem praesumserit ex illis, quae dedi monasterio, minuere, aut aliquid abalienare, seu ex progenie mea, seu alter aliquis, seu reges, seu principes, seu Belliduces, seu episcopi, seu aliqui alii, ut habeant maledictionem a Patre et Filio et sancto Spiritu, gloriosa Domina (Despoina) nostra, Deipara et semper Virgine Maria, gloriosissimis Apostolis et trecentum octodecim Patribus et omnibus Sanctis, et a me, coram Patre et Filio et sancto Spiritu, gloriosa Domina (Despoina) nostra et Deipara, omnino semper peccatore.

Prv, než prikročím k uvažovaniu toho gréckeho diplomu, chcem poznamenať na jeho latinský preklad, v ktorom stojí: „jubeo... erigendum, administrandum et constabiliendum monasterium". V gréckej osnove nestojí samostatne sloveso „jubeo" (peleyo), poneváč je implicite v slovesách „poiunta, dioikunta kai katastenonta". Koncovka α poukazuje na praeteritum perfectum indicativi: teda by v latinskom preklade malo stáť „jussi". Latinský doslovný preklad mal by byť „erigendavi, administrandavi et constabiliendavi monasterium". V latine je to ovšem barbarismus, ktorého nieto v starých jazykoch europejských; maďarčina však by to asi vyslovila: „alapíttattam" a p. Latinský preklad by tušim správnejšie znel: „jussi erigi, administrari et constabiliri monasterium". I sama logika to so sebou nesie, že zakladateľ najprv povedal: „Rozkázal som (jussi) založiť, sriadiť a ustáliť kláštor"; až potom povedal: „Dávam (do, didomi) majetky tomu kláštoru".

Majúc ohľad i na grécky diplom i na jeho latinský preklad, činím nasledujúce poznámky:

a) Východnícke diplomy, či grécke, či slovansko-kyrillské, začínajú sa týmí slovami „Vo mene Otca i Syna i svätého Ducha" [6],

---

[6]) Const. Porf. ap. Migne CXIII, 1059. Wenzel: Arp. u. okm. I, 349.

nie ale latinské západnícke: teda tie začiatočné slová toho diplomu nezodpovedajú západníckemu duchu sv. Štefana.

b) Tie grécke slová „christianos et kral“ poukazujú na to, že padelateľ gréckeho diplomu mal pred očima slovansko-kyrillský, pôvodný diplom, v ktorom stálo čisto slovanské slovo „kráľ“; lebo Gréci užívali v diplomoch, pre južných Slovanov vydaných, slovo „krales“. Okrem toho padelateľ diplomu na jeho konci, v kliatbe nad porušiteľmi majetkov kláštora vesprímskeho, použil nie slova „kral“, ale „basileos“.

c) Latinský preklad má „Stephanus christianus et rex“; grécky podobne má „Stephanos christianos kai kral“. V oboch prípadoch má stáť „christianus rex“ a „christianos krales“; lebo Gréci kráľom, s caribradským cisárom spojeným, dávali názov „pistos krales“, čili „pravoverný kráľ“, jako je to i na kráľovskej korune uhorskej [7]). Padelateľ diplomu nahradil to výrazom „christianos kral“, čili rímsko-katolícky, k západnému cisárstvu a k západnej cisárskej hierarchii náležajúci kráľ [8]).

d) Latinský p eklad dáva bl. Bohorodici názov „Domina“, grécky text ale názov „Despina“. No manželky juhoslovanských starovereckých kráľov (despotov) nazývaly sa Despinou, čili panovnicou [9]).

e) Oba diplomy, či grécky, či latinský, hovoria, že sv. Štefan dal kláštoru deviatiny (nonas, enneas) z úrod. Toto postačilo Englovi k tomu, že ten diplom zavrhol a vyhlásil za padelaný, za doby krála Ludvika (1342—1382); Karácsonyi však to jeho tvrdenie zavrhuje, poneváč deviatiny už za doby sv. Štefana boly obvyklé na Západe. Áno, boly deviatiny nielen na Západe, ale i v Uhorsku už za doby sv. Štefana; však ale i na Západe i v Uhorsku obťažovaly len tých, ktorí sa dopustíli klamu pri oddávaní podlžnej desiatiny [10]).

f) I grécky diplom, i jeho latinský preklad menuje kláštor vesprímsky kláštorom *metropolitánskym*: teda kláštorom, ktorému podriadené boly aj iné panenské kláštory, — kláštor vesprímsky nebol prvým a jediným gréckym kláštorom, sv. Štefanom založeným. Je mi pravdepodobnejšie, že tie kláštory už pred sv. Štefanom založené boly v Uhorsku, pravoslávnom.

---

[7]) Slovenský Letopis. V Skalici. 1876. str. 8.

[8]) Východní cisári dávali a dovoľovali kráľovskú korunu len kráľom pravoslávnym. Const. Porf. ap. Migne CXIII, 179. Idem CXII, 374, 1257.

[9]) Slovenský Letopis 1882, str. 271.

[10]) Hefele: Conciliengeschichte III, 624. n. 1. Qui decimam Deo dare neglexerit, novem partes auferantur ab eo. Walter II, 534. Si quis autem ipsorum civium, decima de suis vineis non soluta, vinum sive mustum exinde natum ad domum suam defferre, vel circa hoc frandem aliquam facere praesumserit, ex tunc *pro poena*... decimam pro se habere cogatur et dare *novem partes* capitulo memorato; prout s. rex Stephanus circa hoc *dicitur* statuisse; quae consuetudo rationabilis hactenus... noscitur observata. Fejér: Cod. dipl. V. 2, 343. ad an. 1276.

g) Latinský preklad vyslovuje kliatbu nad tými, ktorí by sa dopustili porušenia majetku kláštora vesprímskeho „seu reges, seu principes, seu belliduces"; grécky text ale má „éte basileis, éte archontes, éte stratégoi"; čo má iný smysel, než latinský preklad. To „archontes" pripomína nám *vladárov*, ktorí pred sv. Štefanom spolu panovali [11]; boli to členovia triumviratného panovania, a síce: prvý knieža (nadknieža) kephalé, druhý knieža gylas, tretí knieža karchas [12]. Tí strategoi boli hodnostári v cisárstve východnom [13], a takými boli i vojvodovia (boebodoi) i v Uhorsku pred sv. Štefanom [14], nie ale za doby sv. Štefana, ktorý uviedol monarchický systém do Uhorska.

h) Taká kliatba (anathema), jako ju vyslovuje diplom na konci nad porušiteľmi majetku kláštora vesprímskeho, menovite kliatba „od tristoosemnástich Otcov", nachádza sa len v diplomoch východníckych [15], do cela nie v západníckych: teda nesrovnáva sa s povahou západníckou sv. Štefana.

i) Okrem toho nenie udané datum, čili rok, v ktorom diplom vydaný bol; čo sa pri vážnych diplomoch zachovávalo jak na Západe, tak na Východe [16]. Naši diplomatikovia kladú ho do r. 1025, bez pochyby dľa tej kombinácie, že sv. Štefan až po smrti Boleslava Chrabrého († 1025), kráľa poľského, opanoval i naše Slovensko a tak stal sa „kráľom celého Uhorska".

k) Konečne ten diplom i svojou tvárnosťou i svojím obsahom prezradzuje nedbalosť buď pisateľa alebo padelateľa, s jakou sa kráľovské nadacie diplomy veru nepíšu; na pr. Yesprém miesto Besprem; na jednom mieste Sagarbren, na druhom Sagarbrien; na jednom Santon, na druhom Samton, na treťom Santan; ba i to „christianos kai kral" miesto „christianos krales", Saindru a Pódrugu miesto Zaindrou a Podrugou. Vyznáva to i Fejér (Cod. diplom. I, 313, že bol ten diplom plný chýb, tak že až kanonik Georg Szerdahelyi správnejšie ho vydal na svetlo.

Čo sa týka osudu, ktorý ten grécky diplom podstúpil, o tom nás poučuje listina z r. 1109, ktorú podal Fejérpataky vo svojom

---

[11]) Const. Porf. ap. Migne CXII, 1278.

[12]) Slovenské Pohľady 1907, str. 231, 258. Keď sv. Štefan založil monarchiu, prestal triumvirat, prestali archontovia.

[13]) Strategi. strategetés. Const. Porf. ap. Migne CXII, 128. n. 78.

[14]) Okrem archontov (kephalé, gylas a karchas) boli vojvodovia (βοεβοδοι, strategetés). Et erant gentes eorum septem; et principem... habuerunt nunquam, sed erant inter ipso voevodi quidam. Const. Porf. ap. Migne CXIII, 318. n. 95. Et habet unaquaeque gens peculiarem principem (voevodum). Ib. pag. 323.

[15]) Fejér: Cod. dipl. VII. 1, 105.

[16]) Const. Porf. ap. Migne CXIII, 1067.

spise o diplomoch kráľa Kolomana, menovite o obnovení toho gréckeho diplomu, sv. Štefanovi privlastňovaného.[17]).

Starý diplom — vraj — písaný bol po grécky dľa jazyka pôvodcu kláštora vesprímskeho. Poneváč tenže diplom svinutý, voskovou pečaťou sv. Štefana zapečatený a pri otváraní porúchaný bol, nastala potreba jeho obnovenia. Toto je mi nejasné, lebo

a) Kto bol tým pôvodcom kláštora vesprímskeho, ktorého jazyk bol grécky? Bol ním sv. Štefan? Už náš Hostinský sa vyslovil, že pôvodný diplom kláštora vesprímskeho musel byť písaný v kyrillčine[18]), ktorá dľa obradu gréckeho zvaná bola gréckou; lebo v tom skutočne gréckom diplome sú výrazy slovanské, ktoré poukazujú na to, že boly prevzaté z pôvodného diplomu slovanského; na pr. slovanské „kral“ miesto „krales“, — „Dunaos“ (Dunajos, Dunaj) miesto „Danubios“.

b) Známo je, že darovanie majetkov mnohokrát nesprávne pripisúvali sv. Štefanovi, aby tak dodali váhu svojim nárokom na majetok. Poneváč — jako sme videli — ten grécky diplom nezodpovedá západníckemu duchu sv. Štefana, oprávnené je to podozrenie, že padelateľ toho diplomu bezprávne podstrčil ho sv. Štefanovi. Že je také podozrenie základné, poznať z toho, že už pred kráľom Kolomanom o hodnovernosti a platnosti toho diplomu pochybovali[19]).

Úloha, preskúmať ten diplom, sverená bola biskupom, pätikostolskému Simonovi a vesprímskemu Matúšovi, a títo vzali do ohľadu ten stav majetkov, ktorými r. 1109 vládly mníšky vesprímske[20]). Rozdelili tie majetky na také, ktoré obdržaly od sv. Štefana, a ktoré po jeho dobe si nadobudly.

Dľa gréckeho diplomu sv. Štefana (?) maly mníšky vesprímske: Zagarbren, Zanaton, Ompada, Polosník, Mama, Tune, Zaindru, Knésa, Knéta, Triton, Podruga, Zalesé a Grintzari.

Dľa soznamu majetkov r. 1109 ale maly: Zaarberin (Zagarbrein), Zamton (Zanton), ostrov Sild (Ompada?), Mama, Scondur (Zaindru?), Kinessa (Kneza), Citun, Serlons (Zalesé?), Grinceár, Polosinic (Polosník), Podruc (Podrug) a Modocea.

Porovnáme-li s gréckym diplomom soznam r. 1109, vidíme, že sa skúmajúci biskupi nedržali prísne gréckeho diplomu; lebo mená premenili, vynechali Knéta, pridali Madocea, a tak sami hodnovernosť gréckeho diplomu oslabili.

---

[17]) Fejérpataky, l. c. pag. 31. menuje tú latinskú listinu „paria“, t. j. listinou ten grécky diplom prepisujúcou. Ja bych tú listinu radšej nazval „prílohou“, poneváč nenie s gréckym diplomom súzvučnou, jako býva „paria“.

[18]) Slovesnosť. V Skalici, 1865 str. 4., r. 1864 str. 19 a 20. n.

[19]) Cum totum privilegium sancti Stephani... inevitabili necessitate quarundam litigationum fuisset apertum, causis, que emerserant, extinctis et, *exinanita fide veteris privilegii*, oportuit novum fieri.

[20]) Quod ea contineret, quae monasterium illud sine omni controversia illo tempore obtinuit (possedit?), quando ipsum privilegium preceptum est renovari.

Listina r. 1109 hovorí, že soznam majetkov stal sa s privolením (Matúša) biskupa vesprímskeho. K čomu bolo potrebné to privolenie? Úloha Šimona, biskupa pečuchovského, bola verne a od slova do slova preniesť (transumere) diplom sv. Štefana do diplomu kráľa Kolomana, bez ohľadu na to, či sa páči alebo nepáči biskupovi vesprímskemu.

Ačkoľvek ten soznam majetkov kláštora vesprímskeho r. 1109 naši diplomatikovia menujú diplomom, obnovujúcim grécky diplom sv. Štefana (?) —, ačkoľvek na konci listiny stojí aj kliatba nad tými, ktorí by sa opovážili umenšiť niečo z toho, čo je v tom soznamе obsažené, nenie to riadny diplom, ale len návrh k vystaveniu riadneho diplomu; ani ho nečiní riadnym diplomom to, že bola naň pritlačená pečať kráľa Kolomana.

Tá sama kliatba (anathema) vyslovená na konci listiny znie: „maledictioni justi judicis Dei, et sancte Marie, et omnium Apostolorum, et omnium fidelium Dei, *sicut in veteri privilegio scriptum est*, subjaceat." S tým nesúhlasí východnícka kliatba, v starom, čili gréckom diplome sv. Štefana (?) vyslovená [21]); čo tiež oslabuje hodnovernosť toho gréckeho diplomu sv. Štefana.

Nenie div, že jako pred kráľom Kolomanom, tak i po jeho dobe hodnovernosť toho diplomu brali do pochybovania.

Tak 26. apríla 1296. Vladimír, arcibiskup ostrihomský, vystavil síce prepis latinskej listiny kráľa Kolomana, nie však prepis gréckeho diplomu sv. Štefana (?), ba ani nečiní zmienky o ňom. Dňa 12. mája r. 1296 vystavil opäť listinu, kráľa Kolomana, písanú grécky a latinsky, potvrdzujúc mníškam vesprímskym majetky v tej listine vypočítané, a odstraňuje nároky biskupa vesprímskeho, nedotvrdí-li základne tie svoje nároky [22]).

Jako tá pravota sa zakončila, nevedomo; pravdepodobne zakončila sa v prospech mníšek; lebo zostaly i na ďalej v práve. Tak 24. okt. 1343 Pavel, krajinský sudca, vydal vo Vyšehrade prepis listiny kráľa Kolomana, dľa smyslu (sensualiter), teda nie od slova do slova prepísaný [23]). Podrobnejší prepis tej listiny podala kapitula stolno-belohradská 16. sept. r. 1393, opisujúc ho tak: že jedna polovica listiny bola písaná grécky po vôli zakladateľa (sv. Štefana?) kláštora, druhá polovica latinsky; že mala na chrbát pripravený kúsok

---

[21]) Srovnaj zakončenie diplomu vo vyše udanom latinskom preklade. Kliatba nenie západnícka, ale východnícka.

[22]) Nisi contra suprascriptum privilegium quid rationabile objectum, probatumve fuerit et ostensum... auctoritate metropolitica... imponentes, ut idem monasterium extra iuris ordinem auctoritate propria nullatenus inquietent in praemissis. De sigilli vero prefati privilegii veritate seu etiam falsitate, prout nobis veritas constiterit, iudicialiter decernemus. Orsz. levéltár dipl. oszt. 1444 sz.

[23]) Orsz. levéltár dipl. oszt. 3439 sz.

pergamenový, na ktorý bola pritlačená pečať kráľa Kolomana[24]). Či tá pečať tak privesená bola — jako bolo vo zvyku poznamenať to pri kráľovských diplomoch — z rozkazu kráľa Kolomana? O tom nemáme dôkazu; čo tiež oslabuje hodnovernosť listiny z r. 1109.

Jakého rádu boly tie mníšky vesprímske? Grécke (kyrillské) basiliánky, alebo rímsko-glagolské benediktínky? Na to tieto dosaváď posudzované listiny nedávajú odpovedi: teda treba tú záhadu objasniť dľa vtedajších okoličností.

Buď bol ten diplom sv. Štefana pôvodne písaný kyrillskými literami alebo skutočnými gréckymi; ani tak, ani tak nezodpovedá povahe a duchu západníckemu sv. Štefana: teda tie mníšky basiliánky musely byť vo Vesprime už pred sv. Štefanom.

S tým kláštorom Karácsonyi spojuje i bývanie Gizely, manželky sv. Štefana, i založenie toho kláštora, ba i hotovenie drahých rúch obradných [25]). Že Gizela založila tam chrám [26]), to dopúšťam; ale že by bola ako západníčka založila tam chrám, ba i kláštor pre basiliánky, to neverím; bola by ona založila kláštor len pre latinské —, ba s veľkým zaprením seba snáď i pre rímsko-glagolské benediktínky.

Karácsonyi, ktorý zacpáva každú dierku, z ktorej vykukáva nejaké svetielko slovanské pre dejepis Uhorska, i to si rozmyslel, že nejaký cudzozemský kňaz tým mníškam konal liturgiu grécky. Áno, konal, nie pre západnícku Gizelu, ale pre mníšky basiliánky a ľud bohoslužbu slovansko-kyrillskú dľa obradu východného; lebo *graeco ritu* neznamená spolu i *graeca lingua*. Nepredpokladám o Karácsonyim nevedomosť, že by pravoslávnu liturgiu slovanských východníkov dľa obradu gréckeho mal za grécku i dľa jazyka. Ku konaniu takej slovansko-kyrillskej liturgie nebolo treba kňaza cudzozemského až hen zo Sicílie. Bolo takých dosť v Uhorsku za doby sv. Štefana.

Neviem, zkadiaľ vzal Korabinský tú zprávu, že kráľ Koloman uviedol do Vesprima benediktínky, ktoré potom ustúpiť musely cistercitkám. Tá zpráva zdá sa mi byť pravdepodobnou; lebo, keď po tatárskom pliene (1241) opustily Vesprím, prešly do Dalmácie, kde sa v Zadre a Nine[27]), kde panovala glagolčina, osadily. I to, že pod kráľom Kolomanom kyrillské basiliánky nahradené boly rím-

---

[24]) Exhibuit nobis duas litteras patentes... unam videlicet. . Colomanni, olym regis Hungariae... eius sigillo certo (cereo?)... a tergo in quadam prestula pergamenea grosse impresso; cuius quidem littere medietas, videlicet pars anterior est scripta, ex voluntate, *ut dicitur*, fundatoris dicti monasterii, litteris graecis, alia autem medietas eiusdem littere latinis litteris est conscripta. Tamže pod čís. 3625. To „ut dicitur“ nevyslovuje presvedčenia o hodnovernosti toho gréckeho diplomu!

[25]) Karácsonyi: Szent István király élete. Budapest, 1904. 39. l.

[26]) Wenzel: Cod. arp. contin. XI, 250.

[27]) Fejér: Cod. dipl. IV. 1, 232.

sko-glagolskými benediktínkami, je pravdepodobné; lebo Koloman nebol priateľ slovančiny [28]), a umenšovanie kyrillských kláštorov dialo sa skrze ich premenenie na rímsko-glagolské [29]).

Ja si vec predstavujem takto:

a) Mníšky kláštora vesprímskeho boly pôvodne basiliánky, a to pred sv. Štefanom, ba i po sv. Štefanovi, ktorý sa k nim choval passive [30]).

b) Kráľ Koloman a rímsko-katolícky vesprímsky biskup, Matúš, chceli ten pravoslávny kláštor potlačiť a zaplniť rímsko-glagolskými benediktínkami; ale ponechali týmto majetky, ktorými vládly predošlé pravoslávne basiliánky.

c) Mníšky, keď sa mnohokrát činily útoky, musely sa pred súdom brániť preukázaním toho pravoslávneho diplomu, a výsledkom toho bolo, že ten diplom bol pošuchaný a porušený tak, že treba bolo ho obnoviť.

d) Kráľ Koloman tú úlohu obnovenia nesveril biskupovi vesprímskemu, v ktorého diecési boly tie mníšky; lebo bol interessovaný. Tú úlohu preniesol na Šimona, biskupa pečuchovského, jakožto neinteressovaného.

e) Šimon, vzav blanku (pergamen), mal na ňu prevziať (transsumere) ten pôvodný pravoslávny, *od pôvodcu kláštora* pochádzajúci diplom, a to od slova do slova, nielen dľa jeho smyslu (sensualiter); on to však učinil len dľa smyslu, nie ale od slova do slova; neučinil prenes (transsumtum), ale len záznam (adnotavimus).

f) Išlo hlavne o to, aby zabezpečený bol majetok benediktínkam, na ktoré prešiel majetok baziliánok, a to v tom stave, jako ním benediktínky vládly r. 1109, a jaký bol známy i biskupovi vesprímskemu.

g) Aby rímsko-glagolské benediktínky neboly v práve svojom znepokojované, buď Šimon alebo jeho pisár premenil meno pravoslávneho pôvodcu kláštora na „Stephanos, christianos kral pases

[28]) Ut canonici in claustro, et capellani in curia literatorie (t. j. latinsky) loquantur. Decr. Colomani 56. ap. Péterfi II, 56.

[29]) Monachi sciant regulam s. Benedicti. Ib. pag. 59. Abbas aut Praepositi latini constituerentur in illis (monasteriis Graecorum) per quorum studium, earundem ecclesiarum (graecarum) status posset in melius reformari. Epist. papae Innocentii III. (1190—1216) ap. Dobner: Monum. II, 342. Píč: Abstam. der Rumänen. Leipzig. 1880. pag. 210.

[30]) Grave enim tibi est *huius climatis* tenere regnum, nisi imitator consuetudinis ante regnantium exstiteris regum. Quis Graecus regeret Latinos graecis moribus? Aut quis Latinus Graecos latinis regeret moribus? Nullus. Idcirco consuetudines sequere meas. Monitorum s. Stephani VIII. Slovenské Pohľady 1907, str. 582. I pannonská legenda pôvodne písaná bola kyrillkou.

Ugrias [31]). Škoda, že sa nenachádza, hoc i ošuchaný a porušený, pôvodný pravoslávny diplom toho kláštora vesprímskeho! Snáď by svedčil sem-tam omnoho vernejšie, než jeho prepis (transsumt?) podozrelý, a nadania kláštora neboly by bývaly brané do pochybovania.

h) Tá listina kráľa Kolomana i to obsahuje, že sv. kráľ (Štefan) v prístave Modocea daroval rybolov mníškam vesprímskym, kdežto v gréckom diplome nenachádza sa žiadna Modocea: teda ten rybolov buď nebol sv. Štefanom darovaný, alebo ho Šimon z gréckeho diplomu vynechal. I toto dokazuje, že ten prepis (transsumt) diplomu gréckeho bol povrchný a ledabolo machľovaný.

Kedy cisterciánky staly sa obyvateľkami kláštora vesprímskeho a majiteľkami jeho majetkov, dosiaľ pre nedostatok žriedel nie som v stave objasniť. Ačkoľvek už r. 1224 usilovali sa cistercitmi nahradiť benediktínov [32]), benediktínky vesprímske až po tatárskom pliene (1241) opustily vesprímsky kláštor a preniesly sa do Zadra a Ninu [33]): teda len potom cisterciánky osadily sa v kláštore vesprímskom.

---

[31]) Že prepis pravoslávneho diplomu pôvodného nebol verný, poznať i z jeho pokleskov; na pr. vložené boly doňho devätiny (enneas, nonae); summu darovaných osád, náležajúcich k Zagarbreu, udáva na 54, kdežto grécky diplom udáva na 48. A jaká je latina v tom: „Causa autem renovationis haec *sunt*“? Vynechal z neho dedinu Kneta, atď.

[32]) Fejér: Cod. dipl. III. 1, 450.

[33]) Ibidem IV. 1, 232.

Z listov, aké dostáva Ľ. N. Tolstoj.

3.

Drahý Lev Nikolajevič! [1])

Odpustite, že som nepísal. Hlavná príčina je tá, že som nie istý, či moje listy dochodia. Odvtedy, ako som vám posledný raz písal (minulej stredy) som ďalej rozmýšľal v tom smere, a pravda, vyjasnivšia sa mi, stávala sa mi vše nepochybnejšou i nepochybnejšou, a teraz mi je také divné, ako som mohol nevideť toto prvej. Ľudia nenábožní sú postavení do nevyhnutných okolností myslieť si, že nielen ich svoboda, ale i sám život nachádza sa v moci druhých ľudí.

Oni môžu vážne myslieť, ba ani nemôžu ináče, že jestli upadli náhodou do väzenia, to papierik s podpisom dozorcu môže im dať svobodu. A kresťanovi je to nesmysel. Život jeho je nie v ničej moci krome Božej a väznenie jeho tela nemôže pozbavovať svobody jeho božskú podstatu, tak ako osvobodenie tela z väzenia

---

[1]) List pomocníka Ľva Nikolajeviča pri dopisovaní a v literárnych prácach. Bol zavretý z nedorozumenia.

nijak nemôže osvobodiť dušu. Rozumie sa, že nemohol bych sa netešiť osvobodeniu a vráteniu sa do predošlých okolností života, s ktorými je u mňa spojeno toľko dobrého, no tiež toľko dobrého spája sa u mňa i s tým, abych v tých okolnostiach, v akých sa práve nachádzam, bez všakej prekážky a rozptýlenosti (rozptylovania sa) mohol zamyslievať sa do hlbokých myšlienok najväčších umov sveta, poznávať samého seba, videť Boha, ktorý je vo mne, i čerta, ktorý je tiež vo mne, načúvať blízke i oddialené zvuky vonkajšieho života, videť cez okno kúsoček neba, rozdelený mrežami na oddiely, kochať sa nesmiernym nebosklonom počas prechádzky po dvore (dnes bolo neobyčajne dobre: tak ticho, teplo i mäkko), a mnohé iné.

Odtrhnutý od všakých zamestnaní, nemajúc s nikým nijakých nepríjemností, nerozčuľujúc sa nijakými trápiacimi starosťami i tlačiacimi myšlienkami, tu zakusuješ niekedy takú divnú spokojnosť, podobnú tomu tichu, aké tu niekedy panuje. Prvej som tohto nikdy necíteval, lebo som býval vždy zamestnaný.

„Pamätanie si toho, že v človeku *žije* Boh, mocnejšie než čokoľvek zdržuje človeka od zla a pomáha konať dobro.“ (Kruh Čtenia, 14. februára). Žije, totiž nielen dočasne sa prejavuje, ale vždy prebýva. Táto myšlienka slúži okrem toho za najlepší liek v doby úpadku ducha. V tento čas načim spomenúť si, že stav slabosti i nesvobody, v ktorom sa práve nachádzaš, je stav dočasný, nahodilý, nesvojský ti, ako synu Božiemu, že prejde a znovu pocítiš sa silným a svobodným.

Hľa, tie krýdla, ktoré ma povznášajú podľa slov Chomiakova vyše strechy temnice.

. . .

Nuž do času všeho dobrého. Prosím Vás, neznepokojujte sa o mne. Srdečne pozdravujem všetkých. Bozkávam Vás.

15. novembra 1907. I. G.

4.

Drahý môj priateľ a učiteľ!

V poslednú nedeľu *Oregonian* citoval Vás, ako by Ste boli povedali, že „chystáte sa umreť“, i zarmútilo ma v tú chvíľu, lebo cítila som, že Vaša telesná prítomnosť má pre svet velikú cenu. Ale keby smrť i bola možná niekomu, Vy nemôžete umreť. Váš celý život bol prípravou *žiť*, a dosiaľ pripravujete sa žiť, kým hotovíte sa odložiť telesné telo (flesh body). Vaša osobnosť sa tak prejavuje vo svete, že nemožné je Vám *nebyť*, i keby smrť znamenala úplné zničenie. To, čo Ste Vy vystavili vo svete, zostane, a Vy neprestanete byť vedúcou silou, ako veky budú prichádzať a ucházať.

Nemôžem Vám vypovedať, aké šťastie mi poskytly Vaše uznanlivé slová o mojom malom časopise. Nikda nič, povedané o mne,

nelahodilo mi tak, ako táto pochvala od Vás. A predsa dostala som gratulácie a predplatky na *World's Advance Thought* so všetkých strán sveta, a dosiaľ dochádzajú. To dokazuje teda, aký vliv na dobro Vy máte.

Vy Ste jediný učiteľ, o ktorom ja viem, ktorý skutočne tak žijete, ako učíte. Nemôžem Vám vypovedať, čo váš vliv vykonal u mňa...

Veľmi vďačná Vaša priateľka
L. A. Mallon.

5.

Vysokoctený pán Gróf!

Súčasne s týmto listom môj vydavateľ pošle Vám knihu: „Gottes Heimkehr. Die Geschichte eines Glaubens". Prečo Vám ju posielam, môže sa nakrátko riecť. Medzi žijúcimi spisovateľmi ja neznám nikoho, na kom by mi duša s väčšou úctou visela, ako na Vás. Keby sa mi podarilo s takou istou silou priviesť do súladu život a myseľ svoju, ako sa Vám podarilo. A keby Ste mi odpustili, že som sa osmelil Vám toto povedať. Rád by som nie slovami, ale najvnútornejším mojej duše pristúpiť a ďakovať Vám za tú hlboko hlbokú snahu po pravde, ktorú Ste Vy našej dobe neustali vštepovať.

Richard Kabisch.

Ütersen (Holštýnsko, v Prusku) 7. okt. 1907.

Verte sebe.

Epištola mládeži.

Od *L. N. Tolstého.*

Verte sebe, mladíci a devy, ktorí zanechávate detstvo, vtedy, keď po prvý raz vznikajú v duši vašej otázky: Kto som ja, načo žijem ja a všetci ľudia vôkol mňa? A hlavná, najbúrlivejšia otázka: Či prave žijem ja a všetci ľudia môjho okolia? Verte sebe i vtedy, keď odpovede, ktoré sa vám naskytujú na tieto otázky, nebudú zodpovedať tomu, čo vám vštepovali z detstva, nebudú v súhlase ani s tým životom, v ktorom zastihnete seba spolu so všetkými ľuďmi, ktorí vás obkľučujú. Nebojte sa tejto neshody, ale, naopak, vedzte, že v tejto vašej neshode so všetkým vaším okolím došlo výrazu to, čo najlepšieho jesto vo vás, — onen božský prvopočiatok, prejavenie ktorého v živote tvorí nielen hlavný, ale jediný smysel nášho jestvovania. - Verte v takúto chvíľu nie sebe, určitej osobe — Jánovi, Petrovi, Lize, Mariene, synovi, dcére ministra alebo nádenníka, kupca alebo sedliaka, ale sebe, tomu večnému, rozumnému a blahému prvopočiatku, ktorý prebýva v každom z nás a ktorý sa

po prvý raz prebudil vo vás a postavil si tieto na svete najdôležitejšie otázky, hľadajúc a domáhajúc sa ich riešenia. Neverte v tento čas ľuďom, ktorí vám so shovievavým úsmevom povedia, že i oni kedysi hľadali odpovedí na tieto otázky, ale nijakých nenašli, ako ani nemožno najsť iných okrem tých, ktoré sú všeobecne prijaté.

Neverte tomu, ale verte jedine sebe a nebojte sa rozísť s názormi a mienkami ľudí, ktorí sú vôkol vás, ak len naskytujúce sa vám odpovede zakladajú sa nie na vašich osobných želaniach, ale na želaní splniť úkol svojho života, splniť vôľu tej moci, ktorá poslala ma do života. Verte sebe, obzvlášte keď naskytujúce sa vám odpovede potvrdené sú večnými zásadami múdrosti ľudskej, vyjadrenej vo všetkých náboženských učeniach, i v najbližšom nám učení Kristovom, v jeho vyššom, duchovnom smysle.

Pamätám, ako som, keď mi bolo 15 rokov, prežíval tento čas, ako som sa nenadále prebudil z detskej podriadenosti cudzím názorom, v ktorej som potiaľ zotrvával, a po prvý raz pochopil, že musím žiť sám, sám si musím cestu voliť, sám byť zodpovedným za svoj život pred tým prvopočiatkom, ktorý mi ho daroval.

Pamätám, že som vtedy, hoc hmlisto, predsa hlboko cítil, že hlavným účelom môjho života je, abych bol dobrý, dobrý v smysle evanjelia, v smysle sebazaprenia a lásky. Pamätám, že som sa hneď vtedy pokúsil tak žiť, lenže netrvalo to dlho. Neuveril som sebe, ale uveril som tej suggestívnej, namýšľavej, víťazoslávnej múdrosti ľudskej, ktorá mi vedome i nevedome bola vštepovaná všetkým mojím okolím. A prvý môj impuls zamenil sa cele určitými, hoci rozličného druhu túžbami mať úspech pred ľuďmi, stať sa povestným, učeným, preslávenym, bohatým, silným, t. j. takým, ktorého by nie ja sám, ale ľudia považovali za dobrého...

Neuveril som vtedy sebe, a len po mnohých rokoch, vynaložených na dosiahnutie svetských cieľov, ktorých som alebo nedosiahol alebo dosiahol, ale nahliadol ich daromnosť, márnosť, ba často i škodlivosť, pochopil som, že to isté, čo som pred 60 rokmi vedel a čomu som vtedy neveril, i môže i má byť jediným rozumným cieľom námahy každého človeka.

A akým iným, radostnejším pre mňa a osožnejším pre ľudí mohol byť môj život, keby som bol vtedy, keď sa po prvý raz v nepodľahlej ešte pokušeniam duši mojej ozval hlas pravdy, hlas Boha, keby som bol uveril tomuto hlasu a oddal sa mu?!

Áno, milí junoši, ktorí ste sa úprimne, samostatne, nie pod vlivom zovňajšej suggescie, ale samostatne a úprimne prebudili k povedomiu všetkej dôležitosti svojho života, áno, neverte ľuďom, ktorí vám budú hovoriť, že vaše túžby sú len neuskutočniteľné preludy mladosti, že i oni práve tak blúznili a túžili, že im však život skoro ukázal, že má svoje požiadavky a že netreba fantasovať o tom, akým by mohol byť nás život, ale hľadeť čo najlepším spôsobom do súladu uviesť naše skutky so životom terajšej spoločnosti a len o to mať starosť, aby sme boli užitočnými údmi tejto spoločnosti.

Taktiež neverte ani tomu za našich čias zvlášť šíriacemu sa nebezpečnému osídlu, ktoré záleží v tom, že vyšším úkolom človeka je napomáhanie reorganisácie v istom mieste a v istom čase jestvujúcej spoločnosti, používajúc k tomuto všemožných prostriedkov, ešte i takých, ktoré sú priamo protipoložné mravnému zdokonaľovaniu. Neverte to: cieľ tento je malicherný pred cieľom prejavenia v sebe toho božského prvopočiatku, ktorý je založený v duši vašej. A cieľ tento je i lživý, jestli on dopúšťa odstúpenia od prvopočiatku dobra, založeného v duši vašej.

Neverte tomu. Neverte, že by uskutočnenie dobra a pravdy bolo nemožné v duši vašej. Takéto uskutočnenie dobra a pravdy je nielen nie nemožné v duši vašej, ale všetek život, i váš, i všetkých ľudí, záleží jedine len v tomto a len toto uskutočnenie v každom človeku privádza nielen k lepšej reorganisácii spoločnosti, ale i ku všeobecnému blahu človečenstva, ktoré mu je určené a ktoré uskutočňuje sa jedine osobnými námahami každého jednotlivého človeka.

Áno, verte sebe, keď v duši vašej ozývať sa bude nie želanie predbehnúť druhých, vyznamenať sa pred druhými, byť mohutným, povestným, presláveným, byť spasiteľom ľudí, pozbaviteľom ich od škodlivého zariadenia života (takéto želania často zaujmú miesto želaní dobra), ale verte sebe, keď hlavnou žiadosťou duše vašej bude, aby ste lepší boli, — nepoviem: aby ste sa zdokonaľovali, poneváč v sebazdokonaľovaní jest čosi osobného, lichotiaceho samoľúbosti, ale poviem: aby ste sa tým stali, čím vás chce mať Boh, ktorý daroval nám život, aby ste nachádzali v sebe vložený do nás, jemu podobný prvopočiatok, aby ste žili, ako sedliač hovorí, „podľa vôle Božej".

Verte sebe a žite tak, napínajúc všetky svoje sily jedným smerom: aby ste prejavili v sebe Boha, takto vykonáte všetko, čo môžete vykonať jednak v prospech svojho vlastného blaha, jednak v prospech blaha celého sveta.

Hľadajte kráľovstvo Božie a pravdu jeho, a ostatné bude vám pridané. Áno, verte sebe v onen velikej dôležitosti čas, keď po prvý raz vzblkne v duši vašej svetlo uvedomenia si svojho božského pôvodu. Neduste toto svetlo, ale ho opatrujte všetkými silami a dajte sa mu rozhoreť. V tomto jedinom, v rozháraní tohoto svetla, spočíva veliký a radostný smysel života každého človeka.

Jasná Poľana,
22. novembra 1906.

A ja takú pieseň spievam...

II. [1])

A tak som blúdeval, v samote žil,
zriekaním sa křmil a žiaľ som pil,
rmut v duši nosieval,
o lásku prosieval
a nebral tam, kde som nepoložil.

Pieseňka vzlietala v ten šíry svet
za šťastím ztrateným si poželeť,
zo srdca či z hlavy
nosila pozdravy
tej láske, ktorej už vo svete niet.

No zima prišla, toť zbelel sa les,
treba mi zanechať ten spev a ples.
Však takto ťažko mi,
som iste lakomý:
poshoviem... zaspievam si ešte dnes.

Ach, len či utrafím v údolie krás,
kde túlaval som sa za mladi raz;
či poznám po starom
tú rúčku s vejárom,
cloniacu blesk očiek i tmavý vlas.

Nuž iste nesnadná je to púť
spomienku pieseňke klásť na peruť;
veď srdce o málo
že biť neprestalo,
a cit, ten ani sa nevládze hnúť.

Však preto nie som sám zármutku hosť,
na cestách totých je pútnikov dosť,
čo radi spomenú
— počujúc ozvenu —
na lásku, tej mladi minulej skvost.

Kýčerský.

---

[1]) Vidz str. 117.

Viera.

Z básne † Svätopluka Čecha: *Do světa širého.*[1])

Kristovo jsi prones' jméno —
slov nač jiných prázdný šum?!
V onom plně obsaženo
lásky evangelium.
Hluchými jen třeba šlaky
k jádru božsky světlému
proniknout, a kalné zraky
zjasní hvězda Betlému.

Spasnými jen své si řády
veleb ostrý, chladný zpyt: —
svět již nudné samovlády
rozumu je zvolna syt.
Posměchu a hněvu střely
Víru klály drahný čas,
a hle! mrtvým co jste mněli,
v nové síle vstává zas.

Hleďte kol: Zas prosté davy
hlahol zvonů v starý chrám
pod svěcené pod zástavy
volá k boji proti vám;
však i z vaší vlastní řady
k nim se druží mnohý zběh
a ten příboj odevšady
pustnoucí vám troli břeh.

Ano, žije zbožná tucha,
žíti bude v lidstvu dál,
nestačí mu věda suchá,
nadzemský chce ideál,
po střízlivém světle denním
vítá soumrak, přelud, taj,
zdvíhá snivě, s roztouženim
věčné clony hvězdný kraj.

Čím tě k zášti, haně nutí,
k posměchu ten čistý vznět,
který z nejvzácnějších hnutí
člověckého nitra zkvet'?
Nepřítelkou neměj Víru —
spojenkou je mocnou spíš,
jižto dobra, lásky, míru
nejlíp rozmnoží se říš.

---

[1]) Květy 1908, str. 19—39.

Duchovné prisma.

Napísal *Jozef Podhradský.*

Po mojom takto by sa mohol volať slovenský časopis, na pr. mesačník, ktorý bol by i Slovenským Plutarchom a pestoval by kritiku. Totiž: Duchovné prisma.

Neľakajte sa. Nie hneď teraz. Tu chceme zanechať slovenským synom Muzy len náčrtok pre blízku budúcnosť, aby sa pripravili k vydávaniu takéhoto časopisu. Lebo literatúra bez kritiky je orba bez žatvy, žatva bez mlyna, mlyn bez pekára. V časoch, voľných pre prirodzený rozvoj človeka, taký časopis na Slovensku nemal by materiálnej prekážky. Slovensko nie je Dolná zem, ale je nie ani tak chudobné. Pomyslite si len: malá spoločnosť jeho stvorila Slovenskú Maticu so stotisícovým kapitálom. Vzali jej ju: vybudovala Národný Dom, divadlo, museum. Vychodí v ťažkých pomeroch politických už koľko časopisov! Nech by však v spoločnej otčine našej, v Uhorsku politicky jednotnom, občania už teraz požívali autonomiu národnej kultúry, my na Slovensku v krátkom čase stvorili by sme universitu, stredné a odborné školy a kvitla by naša počiatočná, ľudová škola...

Čo je kritika, literárna kritika? Kritika jesto *bežná*, kde oznámi sa každá nová knižka, s krátkym obsahom a ocenením, aby sme nevyhodili groš za ledačo. Druhá kritika je *všeobecná*, pretriasajúca všeobecné zákony literatúry, otázky vkusu, smeru, potreby, ukazujúca pravú cestu literatúry, dávajúca smer, vyznačujúca métu, ku ktorej literatúre treba usilovať sa. Jest i *školská* kritika Ona nehľadí, aby vnikla do jadra literárneho diela a pochopila ho; oceňuje dielo podľa ideálu, ktoré mu postavily za vzor všelijaké predpisy, pravidlá ästetiky, definície, obyčajne tie abstraktné nemecké, starolatinské. Taká kritika nie je umenie, ako ani sudcovský výrok, založený na paragrafoch, nie je literárny umotvor. Také ocenenie ozaj je len sudcovským výrokom, kde pôvodca je ako obžalovaný a jeho pieseň, dráma alebo novella ako corpus delicti.

Ale jest i taká kritika, ktorá literárne diela nemeria abstraktnými mierami a normami, nehľadí na to, či sú skrojené po móde tejto alebo onej školy, či sú nabité na moderné kopýtko: ona nechce, aby dielo len ocenila, ale chce ho i pochopiť, chce vniknúť do diela a preskúmať nielen vnútorné složenie jeho, ale i sklad pojediných čiastok, a hlavne chce poznať a vedieť, čo je to vlastne v ňom, čo činí tajnosť jeho života. Takáto kritika v literárnom diele nevidí len knihu, ktorú treba *pocítiť* a *prežiť*, vidí človeka, ktorý sa v tej knižke zrkadlí a ktorého obraz treba z tej knižky vyviesť, vypísať a odmaľovať. Preto my tu kritika zovieme duchmaliarom.

Blížime sa vo všetkom k Štúrovmu heslu: „My chytili sme sa do služby ducha..." Takýto duchmaliar má veľkú zásluhu o človečenstvo: on budí styd pred zlým. A vieme, že prvý zjav uvedomeného ducha je styd. Mrzí ho disharmonia bachora a ducha, a

hľadá harmoniu. Takáto kritika je umenie, a kritik, ktorý tak pokračuje, je umelec. On sa rodí, ako i poeta. Umelcom je, lebo nielen registruje atď., ale i tvorí, vykladá a skladá, — analysa i syntésa v kritike.

Múdry recept pre kritiku zanechal nám blaženej pamäti Ľudovít Štúr. On učí: Podaj krátky obsah diela. Najdeš v ňom ideu, potom preskúmaj, či je idea shodne stelesnená. Tolstoj zas žiada pri literárnom diele, aby spisovateľ mal vedomý cieľ, načo, prečo to píše. To je to isté, čo i Štúr riekol. Idea je tu, čo duša v tele. Táto metoda je znamenitá zvlášte pre ocenenie jednotlivých básní, noviel, drám.

Keď nám však oceniť nie jednotlivé dielo spisovateľa, ale diela niektorého plodného básnika, tu je primeraná metoda *duchovné prisma,* kde kritik pretvoril sa na duchovného maliara, podávajúceho nám figuru či obraz človeka, nie toho, čo je pri knižke ním napísanej, ale toho a takého človeka, aký je v knižke, ktorú napísal. Na príklad z národnej piesne našej složí a vystaví nám obraz slovenského človeka, nie toho, čo halušky jie a jako on žije, ale duchovného človeka, aký je v piesni, ktorá mu vyletela z duše.

Prisma je totiž hranaté sklo, cez ktoré svetlo slnka prelamuje sa do sedem nebeských dúhových farieb. Biela farba je negatívna posicia všetkých farieb; farba čierna však je positívna negácia farieb všetkých. Nech sa to svetlo slnka širi akýmkoľvek činom, ono je delivé. A delivý je i duch, i Bohduch, ako i každá materia. Rozdiel je: materia, keď sa rozpadá na čiastky, umenšuje sa. Duchovná delivost, kde duch drobí sa na myšlienky, nielen že sa neumenšuje, neubýva mu, ale ešte pribýva. Učiteľ, keď rozdáva a vštepuje deťom svoje myšlienky, obohatí celú mladú dedinu; jemu samému neodbudlo. Kňaz rozdáva a rozsýpa s kancľa 30 rokov čiastočky zo svojho ducha, myšlienky, duchovné diamanty svoje, obohatí tisíce poslucháčov; jemu samému nielen neodbudlo, ale i pribudlo v múdrosti. Slniečko nestvoril Boh; On pustil zo seba len slovo, ideu, zárod-myšlienku do priestoru; z idei vznikla hmla, z tej hmly vyvinulo sa a vyskočilo slniečko a sústava jeho. Ten istý zákon, ako u nás; zo škrupiny vyvinie sa kohútik a potom si zaspieva. Tak i človek nenie stvorený, ale vyvinutý (Oken) zo zároda myšlienky, z Otca Boha. Žena, príroda, oplodená, nerodí hneď človeka hotového, on sa pod srdcom rozvije z červíčka. Tak je človek myšlienka zárod-idei Božej, ktorá už i sama myslí.

Duch Boží, toto večné svetlo života, skrze prisma času prelomil, rozpadol sa do spektra rôznych národov na zemi. Jeho pritom neubudlo, ako neubudlo slniečka, keď sme jeho svetlo prismom rozlámali do sedem nebeských farieb.

A pomyslite si len, najväčšia duchovná opica Božia je človek, a zvlášte básnik a umelec vôbec. Básnik si myslí: keď môj otec a tvorca stvoril také pekné svety a v tých svetoch všeličo, prečo by som netvoril i ja!

Tak potom básnik, umelec, skrze prisma času drobí a prelamuje svojho ducha do básní, do obrazov, zo živých knižočiek, z ľudí, *vypisuje a pretvára* všeličo.

A tu ho teraz ulapíme, nech kritika odmaľuje z jeho diel človeka. V spisoch stelesnené jeho myšlienky a city kritika rozloží a složí, i ukáže nám obraz človeka jeho. Z čoho uvidíme v rebríku duchovného rozvoja, na akom stupni stojí i *on*, ten vnútorný človek v ňom. Zrejmé je, že spisovateľ a človek, ktorý napísal knihu, nie sú vždycky jedna a tá istá osobnosť. Kritika nemá roboty s človekom, ale so spisovateľom, t. j. s človekom, ktorý je v knihe. To sú dve osobnosti: jednu nám opíše biografia, druhú kritika. Aký veľaslávny by bol obraz, keby kto rozložil *Bibliu*, Starý zákon, a ukázal nám pri pomoci analysy a syntésy, teda pri pomoci duchovného prisma kritiky, verný obraz človeka izraelského a ten moment duchovného rozvoja, do ktorého sa vyšinul. Takouto kritikou z *Iliady* a *Odyssey* dostali by sme obraz človeka hellenského, z *Mahabharaty* obraz človeka indického, atď.

A keby sme takýmto duchovným prismom analysovali niektorého sedliaka, čo ani písať nevie, čo píše knihu len svojím životom, našli by sme individua, dôstojné do Slovenského Plutarcha . . .

Akoby na ukážku, ako to myslím s tým Duchovným prismom, vezmeme na sito kritiky pevca *Hájnikovej ženy*. Tu len *úvod*, kde sú i reflexie a episody dovolené. Zatým by nasledovala kritika jednotlivých diel, potom obraz človeka v nich predstaveného — do Slovenského Plutarcha.

Pevec Hájnikovej ženy.

Úvod do kritiky jeho diel.

Kritik.

Nuž reci nám, veď si poet!
Čo je poet? čo v lesoch duchov panuje,
Kritiky duchprisma nech i teba priklincuje.
Nech známe cesty, známe i chodníčky,
Kde to ty sbieraš tie svoje pesničky.
Rozlož všetky farby z duchovného tela,
V ktoré sa rozpadá farba ducha biela,
Jako zrak na slnci z diamantkameňa.
Iskierečky sme z večnosti kremeňa.

Poet.

Čujný mi *duch*, i čo sám Boh
Vo dne a či v noci snívа,
Hneď pesničky o tom spieva.
Z večnosti mahla je mu melodia,
A keď spieva dušička, nuž spievam i ja.
Slnká vo vesmíre mať majú mahlu,
Z mahly melodie piesne sa liahnu.
Túžno spievam, keď

Zbojník po areštoch trýzni národovca,
Chladnou dušou mučí Golgoty borca,
Kto väčší darebák? Čo človeka tupí?
A či mamlas, ktorý darebáctvo trpí?
Aj holubom dal Boh žlč. —
Keď v palotách ožiarených hlučné klarinety
V kole krútia šťastné deti;
Hudci hrajú, kolo vrtia,
Ja na kríži Boha vidím,
Z bezchlebnej chalupy slzy ko mne letia.
A javorové hovorné husličky
Túžno odjekujú zo struny pesničky
a vetríček chladný, jak sladké nádeje,
Pred oblôčkom lipu tichúčko oveje.
Tichúčko oveje, listím poševelí,
V piesni priklincujem jejich shovor celý:
„Pravde vraj bez sily lumpi odzváňajú,
A sila bez pravdy do zúfalstva letí.“

Kritik.

My sme v studených oblakoch zakletí;
Víchry a pieseň mračná rozháňajú.
Povedzže nám, jako ty nás
Piesňou z kliatby tej odklínaš?

Poet.

Železnicou hriech putovať v máji,
Ani si nevidel skrytej Víly v háji.
Z vysokého cárstva je orol rodom,
Neplazí po vodách, mŕtvy, parobrodom.
Ni po železnici. Ideí cára
Zotročená kotlom nevláči para.
Tátoš, vetrom nakŕmený, z koľaje vyskočí,
Doláme hnáty, vykole oči.
On duchkrýdlom vesmírom lieta,
Božieho vesmíra okrýdlené dieťa.
Vysoko, či nízko ja básnim, vše pešky,
Nehostím medom, vše tvrdé oriešky,
Odkedy rod môj len tak pre parádu
Chcejú vyklčovať z človečenstva radu.
Verš myšlienočky zľahunka neseje,
Z krvavých citov ťažké tempo veje. —
Znachor, kĺzal som sa po ľade hladkom,
Teraz? Miesto pera ryjem pieseň dlátkom.
By pocítila i studená skala,
Že by večnosť v nej večne nedrichmala.
Materiál, čo mi ku pesničke načim,
Z ďalekej večnosti zo skál tvrdých vláčim.
Nie som ľahký poet, ni vozdušná lobta,

Čo dušičku krája, to nám len Boh dá.
Ranit chcem dušu, rana osokolí,[1])
Zašľahneš krýdelkom, nikoho nebolí.
Keď nezabolí, neodjeknú hory,
Stádo sa pasie po svojom cintori.
Hajse háj! už si trávy s hrobov sýta,
Vyháňam stoku na ulice žitia.
K površine Boh vesla mi nedal,
Nielen klávesy, šliapem i pedál.
Znám ľudí, bôľ cudzí umiera im v uchu.
Neochladla v Nitry šibeniec obeť,
Čutora fiškus chutne zobal obed.
Nie mi Tolstoj veľký pre bezsmrtné diela,
A napísal ich, duchobor, veľa.
Čo sa v duši deje, on všetko to vie;
No mne veliký je *v tom*, čo on „*nevie*“.
Trest bol opísal ktorýsi krvavý,
Kde zadaté rany k liečeniu rezali.
Úradník, čo rany dal rezať a hojiť,
Šiel na obed domov hlad svoj uspokojiť.
„*Jak len mohol obedovať! Neviem,*“
Zakončil opis svoj Tolstoj.
A tu mi on tak veliký,
Jak Boh v plnej sláve. —
By ťa ošľahly z večnosti valy,
Sám rúbať musíš zrnká z veršov skaly.
Ten kúštik roboty, veď sa to vyplatí,
Ona ti zlatom dušičku pozláti.
A keď žiaľ roda zvulkáni v duši,
Vezuv svoju lávu svojsky vybúši.
Pod zemou zamumle hromovú muziku,
Má pritom svoju zvláštnu ästetiku.
Tu onemejú veršíkov kúzle,
I Paganiniho čarovné husle.
Neviem, kto do duše vatru tu sype,
Iste — čo slovenskej dáva kvet lipe.
A sudbina času loží v plameň vatry
Vše krivdy polená z vyťatých hôr Tatry.
Nádoba som plná útrpnosti lávy,
Duchovný Vezuv slovenskej Oravy.
Vulkán je vred zeme; žiale? duše vredy;
Pán Boh vred rozpučí, lyra kedy-tedy.
No pevcom našim večného jara,
Slávičkom doletlým z večnej vesny hája,
Čo na ľahunkých krýdlach nás nesú,
Z nízkej žitia zóny dojemného lesu,
Pod Javorinou kde i nežné póly,
Spievajú rodu, čo ich v duši bolí.

[1]) srbsky: sokoliti = povzbudiť.

Ej, vetí si ich, rode môj!
Čo je poet?
Kreše nám jaro z večnosti kremeňa
Do rán otvorených rodného plemena.
Číta ho svet, či nečíta — on,
S duchom Božím tvoj telefon. —
Keď navrátia sa do cárstva duchov,
Tam v Božej pivnici nektaru im nalej.
Sláva Bohu! Sláva!! Len tak ďalej!
V Orave, v Liptove, na milom Považí,
V Senici na Božej lyre
Iskry krešte, ducha buďte,
I na milej Javorine.
Večnosti hudci, hrajte nám!
Zas besnie zúfalcov ideál.
Zo stredného veku do novej doby,
I naša stará Asia,
Kde človek slovenský nemá ažia,
Duch a pluh v právach je nahý, —
Musí šľahnúť vlny času do rovnováhy.

* * *

Ďaleko je tu od Sávy,
Ďaleko je do Oravy,
Ďaleko i Javorina —
Milé lesy Hospodina.

Kým hruda s lopaty na rakev nebúcha,
Allons!
Poshovárajme sa telefonom ducha.

Sedí holub na brezine,
Holúbka na višni;
Povedz ty mne, môj milunký,
Čo ty máš na mysli?

Jestli nechceš, môj holube,
Mojím druhom buť,
Tak podaj mi takej trávy
Teba zabudnúť. [1])

Kritik.

Pevče „Hájnikovej ženy“,
Holubicu čuls' na višni?
Čo to píšeš v tých Pohladoch?? [2])
Povedz, čo ty máš na mysli?

---

[1]) Pieseň maloruská.
[2]) Slovenské Pohľady 1906, str. 286. „Odložím lyru“.

Lyru že *odložiť?* Ba ešte čo?
I mŕtvy spievaj! Pieseň život plodí.
Pesnička nám *duchov* rodí, —
Buď Slovensko *duchmi husté!*
Nám *nebrať* dediny i pusty svoje,
Pod cárstvom Onana odomiera pusté.
Víchry dujú, hory hučia,
Kliate kolísky, čo v dedinách mlčia.
Sláva slávičkovi v zelenom háji,
Nikdy s kuvikom on sa nepári.
Prekliaty háj, v ktorom niet lipy!
Spievaj hlasno! Nie si zbojník.
Len vietor nevidný kradmo ráňa hrušky,
Blbý vrah národy rád zbíja šušky.
Jakýsi duchäter národom vanie,
Ktorým lietajú piesne nečítané.
Duch sa z nich vykradne, v dedinu hupne,
A tam na oblôčik každému lupne.
To podzemskí duchovia k životu sa kľujú,
A jak doktor Hurban píše:
Mládenci ich *prví* čujú.
Nech vysmeje vieru čutory sveták,
Ale to je tak!

Poet.

Jaký barbar odo mňa ešte viac pýta?
Kto si?

Kritik.

Ja som!

Poet.

Čo si?

Kritik.

Večnosť. Večnosť večne je nesýta.
Nenasýti ani umný prevod Petőfia,
Ani Madáčova Ember-Tragédia,
Kňaz sučiansky dal k nej látku...
No sláva ti! Idey si
Vrátil matke z doby starej,
Ale preto spievaj ďalej.

Poet.

Ťažko spievať národu jasnému,
Vymreli mi v Tatrách národní zbojníci.
Eszma tu, jak bandit divý víchor dvihla,
Obyčajné mračno v prúde slz vyviera,
Mrky sa oblak junácky vyhroní.

Blbá doba! Temnice plnia nevinnými;
Pre vicišpánstvo obesí i Boha;
Pre mandát v Darmodom troch Kristov umučí.
Keď škrydielku latinčiny
Z historie odklopili, —
Sláva bujných uletela.
Čo polmillionové kobyly strieľal
Pre pár kohútkov ľud v dereši mučil,
Uvidel, — že je duchžobrák.
Jalový sa duch vymiluje z času.
Po cirkvách bez ľudu zostane len veža,
Po vilných národoch koruna bez hlavy,
Zdoba cudzinca.

Kritik.

Neurčil Boh človeka k rovnému právu?

Poet.

Nerád vidí človek človeka šťastného.
Ako keď žreb vyhral alebo zdedil.
Ale nešťastného poľutuje v duši...
Mrzí ho klavír rozštimovaný;
Nuž *rovnoprávnosti* harmoniu ľúbi.

Kritik.

Duch ti často v hviezdach blúdi.
Vyzraď, čo hviezdičky o polnoci vravia,
Rovnoprávnosti kedy svitne zora?

Poet.

K rovnoprávnosti ešte rebrík treba,
I pár ťažkých hromov z neba.
Bez hromov nebo človek slabo cení.
Mne hrom nie je kmotor, niekoho zabiť,
Piesňou podpaľujem duchovný dynamit.
A keď stváram v srdci i dissonancie, —
  pracem z duše cudzie smeti
  a otváram ducha svety, —
Voviesť hodlám do svobody harmonie.
  Na rodnej som harfe svojmu rodu spieval:
Čo nám je určenie? Nač nám Boh Tatry dal.
Plakával na rumoch harmonie Nitry s Bohom.
Pokúšal odchýliť oblôčky za hrobom.
Reku, čo a jako je tam?
Vysoko, ďaleko lietam. Videť chcem tvár Tvorca.
No márna mi smelosť čela,
Hrádze tam veľa...

Kritik.

Ty hviezdy sláviš, nám nepovieš, prečo,
Jako by bolo ľahostajné niečo.
Pyšný neba dedič! Nuž a my?
Povieš len: starte sa vy sami.
Pán velikomožný! Statky neba vymerané,
Na jeho meno intabulované.
A keď pýtame sa, rozlož nám jasno,
Či svetlo žitia v hrobe nám zhaslo?
  Odvetíš:
Kulinoček pochyby,
Sladí sveta galiby.
Vraj, biedna duša, vidiac tých hviezd roje,
Ak si tam nepozná i dedinky svoje.

Poet.

Milliardy svetov vidíš tamhor,
Systémy planét i hviezdičiek sbor,
To len večnosti predmestie.
V bezkrajnom priestore ďalších svetov zóny,
Jesú duchov Božích nepoznaté sklony.
V nekonečnom Ducha dome
Kvartielov veľa. —

Kritik.

Hviezdy ľúbiš, nuž hviezdy sláv,
Tam šklbkáš to poesie kvieťa,
Zabudol si, žes' i zemské dieťa.
I zemička dedinka je neba,
Zabudols' utrhnúť kvietoček pre seba.
Zabudols' ušklbnúť ružičky pupenec,
Jak slobodné slnce večitý mládenec.
No tvorcom je, kto sa s ideou roda spári,
Jak s dievčatkom pri oltári.
Ľúbiš ten rod svoj, jak svoju ženičku,
Jako to slniečko tú našu zemičku.
  Nuž poet je veľkým pánom!
Na zemi najvyšší národom sudca.
Ich huncútstva pesničkou rúca.
Pokazuje ideále. Nebeský bludár
Milého dievčaťa, nenávidia ľudia,
Čo od ideálu priďaleko blúdia.
Čujný mu duch, čo len sám Boh
Vo dne a či v noci sníva,
Zná a čuje, — veď vše tam sa motá, —
Hneď v pesničkách priklincuje.
Inšpektor večnosti, nadzorník národov,

Hlásnik noci, bubeník dňa,
Keď zlá ruka dedinu podpáli, —
On
Bije na zvon,
Aby ľudia nedriemali.
Necigáni nikdy; piesni z jeho pera
I anjeli veria.
Často ťažko pnie sa hor vrchom dohora,
Strmé sú cesty do Božieho Dvora, —
Keď paholok krivdy natovarí veľa.
Národným zbojníkom, diablom bez kopyta,
Korbáčom satyry v dereši očíta.
Poet je veľký pán!
Keď už zúfaš, nič nedúfaš,
On, kométa národa, do pesničky ťa usadí,
Vletí do Božej záhrady,
Kde mesiačik býva, kde kosy spávajú,
Tam v cárstve duchov, kde sa večnosť kryje, —
Zavedie nás do krčmičky Božej,
Nektárom radosti sladko nás opije,
Že by sme zabudli dlžoby i psotu,
I škaredú sveta tohoto robotu. — —

Neviedols' latentný veľkomožných boj,
Vo dne odrod, a v noci svoj.
Pán manžel s rebrinkou v noci
Po slovensky besedujú; po slovensky sa milujú,
Ale ráno opatrní
Pred sluhom teremtetujú.
No čo ti i rodný žiaľ
Struny srdca rozštimuje,
Ty nám ďalej hraj.
Lebo čím sa budeš chovať?
Hladom chceš byť samovrahom?
I dušičke pokrm treba,
Hor z hviezdičky kúštik chleba,
I čo v hriadkach Muzy zrelo.
Obrok žiada, čo je telo.
Dušička je telo ducha.
Ono slabne, čaká čosi,
Ak ho veda neorosí,
Keď orosí, ambra dymu,
Z večnosti kadidla,
Pripína i šedivému
Novučičké mladé krýdla.
A ty len spievaj nám!
Veď len čuj! Počuj len!
Nebeský orden pre teba mám!
Národ pripne ti ho — nižej.

Nie je z diamantov — mnoho vyššej,
Ani nie od zlata — ešte vyššej:
V zlate, v diamante i anjel sa potkne.

* * *

Zakliati duchovia do hrudy zeme,
Von pasujú sa, sú Božie semä.
Von pasujú sa, jak zrnko z brázdy v klas.
Oráč zrnko v brázde s hrudou spári,
Jak telo Božie kňaz, s človekom v oltári.
V zakliatej planéte s potvorami v boji,
Keď i duch klone, i nádeje blednú, —
Sláva je dušičku odpotvoriť jednu!

„Nedbaj na to, jak čo bude!“
Ľahko z Boha; strmo zpät!
Tu večná vojna, večitý boj.
Zo sám seba si pracoval,
Zo sám seba myslel,
S triumfom ľahneš v posvätný hrob svoj.

Surovosti demofagov rozvlnily srdce, dušu,
Otvorily žriedlo večného bôľhneva,
Mohutné talasy zašľahly v pieseň
Okrydlenú k Bohu.
No kde rodil sa panenský plod poesie,
Z hoviadka k duchu tento sladký prelaz,
Maďarisáciou zkazený duch ľudu
Mátoží besný po Tatrách teraz.
Tento studený hrom, bez plebiscitu,
Bez sankcie Boha,
Zavyje na svoje zúfalé varito, —
Bije všady, nikde nezapáli, —
Naráža rosu, naše žriedla, studne,
Na svojho slepého potoka koryto. —
Večné ono, to duchovné jaro,
Duchovné ruže zo snehu sa tisnú,
Starý December ducha neochladí,
Keď na klarinete zaduješ starcom,
Pocítia veselí, že sú oni mladí.
— — — — — — — —

„*Odkladám lyru.*

Nač ďalej kaziť vozduch Boží.
Nikomu ston môj neosoží, —
Nuž, na klin, lyro!“ [1])
Neorem, nesejem, šťastie so mnou chodí: —

[1]) Slovenské Pohľady 1906, str. 287—288.

Cigánstvo sejú, žitko sa im rodí.
  Nie je všetko zdar, čo chvíľku sa darí,
Zbojníkov sebaklam, často zlata drahší.

  Kým ti posledná nepukne struna,
Hraj!
Večné ono je to duchovné jaro.
Verš ti mohutný, jak duša národa,
Jak valibuk duby keď vála z koreňa.
Jako podpaľač nečakaný,
Do mŕtvych dedín, do tupých miest
Krešeš idey, plamenné myšlienky, —
Iskry z večnosti kremeňa,
Duchprismom ich prelamuješ
Do farieb života, — čo strach budia,
Ľakajú sa všetci nie dobrí ľudia.
Ochmelené prisma, na Fóte čutora,
Nelámu farby z Božieho dvora.
Mocný ti duch, jako valihora,
Jako na Adrii mohutná bóra.
Nikde výbuch strasti! Strasť každá slabá.
Opice nervósne. Obor?
Nízkej strasti nemá.
Duchovnej smelosti i mňa si naučil,
Pokorou akousi silne viažeš s Bohom.
Kto sa dá dláviť, dlávi ho svet;
Kým sa z ducha nenarodíš,
Hoden si byť rabov rabom.
Duchu smelý: stoj! Zbojníka odzbroj!

Večnosti žitko zdĺhavo zreje,
Dávno bude v hrobe, kto ho tu seje.
Keď blaženejší vnuk sožína, kosí,
Vetrík spomen pevca po národe rosí.
Ty sláviš hviezdy, pekný ten Boží svet,
Tie nebeské mestá, mestečká, dediny, —
A zbojník národa slávil čo?
Bez stopy stratí sa z historie gáfor.
  Nie vysoká cena krvavé Kosovo!
Ztadiaľ zaspievalo srbskej piesne slovo.
Zo slovenských temníc, atrocít, kalamít
Ozval sa v piesni duchovný dynamit.
Ako klesáš pod tlakom zlých,
Meč pokory vidíš tupý,
Zobuď zveri v pomoc, čo v človeku driemu.
Na Parnas národ dvíhajú túhu a žiale,
Dynamit? kanóny? čo strieskaly Port-Artur;
To sú len pukále.

Tys' odkryl v *Pohľadoch* [1]) Božím deťom,
By nedaly sa „eszmám“ času mámiť;
„Túhu po živote“ duchpráva dynamite
(Hodno bolo trpeť millionom, už preto len)
Najhlbšia myšlienka, v tejto určitosti
V našom století pekne vyjadrená!
V duši je skrytá, jako dub v žalude,
Jak besná žabica v žulovom kameni,
V ohni vystrelí, mendíkov opáli
V kuchyni k Vianociam keď oblátky pečú.
Túha po živote!
Duchdynamit nemý, hluchý, bez buchu
Drví hrudy massu,
Vybúši, roztrieska všetky hrádze času,
A rúca, borí, keď nemý už prehovorí.
Vojny vedie, bije sa; nad hrobom chce kvitnúť;
Bije sa v cintori, vybije sa z hrobu,
Túhy silu, srdce cíti, um uverí ľahko,
Len nechápe: jako?
Jako v smrade hrobu rodí sa život?
Nechápe, načo v ducha nivy hnoj hriech vnesú?
Jako z toho smradu koláče chutné sú?
Nechápe chemie ducha. — —
Bez stopy ztratí sa historie gáfor:
Žije večne i tu i tam hore,
Kto zapaľoval — deťom v živých hroboch
Večnosti zore.

* * *

(Dokončenie.)

[1]) Slovenské Pohľady 1906, str. 70.

Z národných povestí ruských.[1])

Z *A. N. Afanasieva.*

2. **Múdre odpovede.**

Slúžil vojak pri vojsku celých dvadsaťpäť rokov a nevidel cára zoči-voči. Prišiel domov; začali sa ho vyzvedať o cárovi, a on nevie, čo povedať. Tu začali ho hrešiť rodičia i známi: „Či ho vidíš, dvadsaťpäť rokov vyslúžil, a nevidel cára zoči-voči.“ Videlo sa mu to urážlivým: sobral sa a išiel pozreť cára.

Prišiel do paláca. Cár spytuje sa ho: „Čo si prišiel, vojak?“

„Tak a tak, Vaše cárske veličenstvo! slúžil som Tebe a Bohu celých dvadsaťpäť rokov, a nevidel som ťa zoči-voči; prišiel som Ťa pozreť!“

[1]) Vidz Slov. Pohľady 1907, str. 690.

„No, pozeraj."
Vojak tri razy obišiel okolo cára, všetkého si obzeral.
Spytuje sa cár: „Pekný som?"
„Pekný," odpovedá vojak.
„No, teraz, vojak, povedz: či je vysoko nebo od zeme?"
„Tak vysoko, že tam udre, a tu počuť."
„A či je zem široká?"
„Tamto slnce vychodí, a tam zachodí — taká je široká!"
„A či je zem hlboká?"
„A mal som starého otca, umrel pred devätdesiatimi rokmi, zahrabali ho do zeme, od tých čias nevrátil sa domov: iste je hlboká!"
Potom poslal cár vojaka do žalára a povedal mu: „Netráp sa, vojak! pošlem k tebe tridsať husí: vytrhni im po pere."
„Dobre!"
Povolal cár k sebe tridsať bohatých kupcov a zahádal im tie isté hádky, čo i vojakovi zahádal; mysleli-mysleli, nevedeli odpovedať, i rozkázal cár hodiť ich do žalára.
Spytuje sa ich vojak: „Kupci-junáci, vás za čo zatvorili?"
„Ale tu cár začal sa nás dopytovať: či je ďaleko nebo od zeme? a aká široká je zem? a aká hlboká? a my sme ľudia neučení, nevedeli sme odpovedať."
„Dajte mi každý po tisíc rubľov — ja vám pravdu poviem."
„Vďačne, bratku; len nás nauč."
Dostal od nich vojak po tisícke a naučil ich, ako majú uhádnuť cárske hádky. O dva dni zavolal cár k sebe i kupcov i vojaka; zahádal kupcom tie isté hádanky a akonáhle ich uhádli, prepustil ich svojou cestou.
„No, vojak! či si vedel po pere vytrhnúť?"
„Vedel, cár-hosudar, a to ešte po zlatom!"
„A máš ďaleko domov?"
„Odtiaľto nevídať — teda je ďaleko!"
„Tu máš tisíc rubľov; stúpaj s Bohom!"
Vrátil sa vojak domov a žil si pohodlne, bohato.

3. Dvojaký osud.

Bol raz jeden človek, mal dvoch synov, a umrel. Smysleli si bratia, že sa poženia: starší vzal si chudobnú, mladší bohatú; a žijú spolu, nedelia sa. Tu začaly sa ženy medzi sebou vadiť a na priek si robiť; jedna hovorí: „Ja som vydatá za starším bratom; musí byť mne po vôli!" A druhá: „Nie, mne! ja som bohatšia, ako si ty!" Bratia hľadeli-hľadeli, vidia, že sa ženy neshodúvajú, rozdelili otcovský majetok na rovno a rozišli sa.

Staršiemu bratovi čo rok, to dieťa pribudne, a gazdovstvo ide vždy horšie a horšie; tak ďaleko prišlo, že vyšiel celkom na mizinu. Pokým bolo chleba a peňazí, radoval sa, pozrúc na deti, ale ako schudobnel, ani deťom sa neteší!

Išiel k mladšiemu bratovi: „Pomáhaj mi v biede!" Ten rozhodne mu odoprel: „Ži, ako vieš! mne samému deti dorastajú!"

Onedlho zase prišiel chudobný k bohatému. „Požičaj mi, prosí, aspoň na jeden deň koní; orať nemám na čom!“ — „Choď na pole a vezmi si ich na deň; ale daj pozor, nezmárni ich!“

Chudobný prišiel na pole a vidí, že akísi ľudia na bratových koňoch orú. „Stoj! zakričal: povedzte, čo ste za ľudí?“ — „A ty čo si za otázku?“ — „Nuž to, že sú toto kone môjho brata!“ — „A ty ozaj nevidíš, ozval sa jeden z oráčov, že som ja Šťastie tvojho brata; on si popíja, zabáva sa, o ničom nevie, a my robíme za neho.“ — „A kdeže sa podelo moje Šťastie?“ — „A veru tvoje Šťastie, hľa, tamto pod kríkom, v červenej košeli, leží, ani vo dne, ani v noci nič nerobí, len spí!“

„Dobre, myslí si sedliak, veď ťa ja dostanem.“ Išiel, odrezal si hrubú paličku, prikradol sa k svojmu Šťastiu a udrel ho po boku, ako len vládal. Šťastie prebudilo sa a spytuje sa: „Čo sa biješ?“ „Ešte inak ťa ubijem! Dobrí ľudia orú, a ty spíš bez prebudenia!“ — „A ty azda chceš, aby som ti ja oral? Ani si nepomysli!“ — „Čože? vždy budeš ležať pod kríkom? Veď takto musím hladom zahynúť!“ — „Nuž, ak chceš, aby som ti pomáhal, tak zanechaj sedliacke zaujatie a začni kupčiť. K vašej práci som celkom neprivyknutý, ale kupectvo akékoľvek poznám.“ — „Začni kupčiť!... veď keby bolo za čo! Nemám čo jesť a nie to ešte do kupectva púšťať sa.“ — „No, hoci starú sukňu vezmi svojej žene a predaj ju; za tie peniaze kúp na novú, aj tú predaj! A ja budem ti už pomáhať; ani na krok neodídem!“ — „Dobre!“

Ráno hovorí bedár svojej žene: „No, žena! poberaj sa, pôjdeme do mesta.“ — „Počo?“ — „Chcem sa dať zapísať za mešťana, kupčiť začnem!“ — „Z rozumu podstupuješ, či čo? deti nachovať nemá čím a škúli za mestom!“ — „Nie tvoja starosť! sberaj, čo máme, pojmi deti a ideme!“

I sobrali sa. Pomodlili sa Pánu Bohu, začali nacelkom zatvárať svoju chalúpku. Tu počujú, že ktosi žalostne narieka v izbe.

Gazda spytuje sa: „Kto tam plače?“ — „To som ja — Psota!“ — „Prečože plačeš?“ — „Akože nemám plakať? ty odchodíš a mňa tu zanechávaš!“ — „Nie, milá, ja ťa vezmem so sebou, nenechám ťa tu!“

„Ej, žena! hovorí, vykladaj z truhlice svoje háby.“ — Žena vyprázdnila truhlicu. „No, teraz, Psota, vojdi do truhlice!“ — Psota vošla; on zamkol ju na tri zámky; zakopal truhlicu do zeme a hovorí: „Prepadni sa, prekliata! aby som ťa nikdy viac nevidel!“

Prichodí bedár so ženou a deťmi do mesta, najal si byt a začal kupčiť; vzal žene staré šaty, zaniesol na rýnok a predal ich za rubeľ; za tie peniaze kúpil na nové šaty a predal ich za dva ruble. A hľa, takýmto šťastlivým kupčením, že za každú vec dostával dvojnásobnú cenu, zbohatol za veľmi krátky čas a zapísal sa medzi kupcov.

Dopočul sa o tom mladší brat, prichodí k nemu za hosťa a spytuje sa: „Povedz, prosím ťa, ako si to navliekol — z bedára stal si sa boháčom?“ — „Nuž jednoducho, odpovedá kupec: Psotu zamknul som do truhlice a zakopal do zeme.“ — „Na ktorom mieste?“ — „V dedine, na starom dvore.“

Mladší brat dobre neplače od závisti; išiel hneď do dediny, vykopal truhlicu a vypustil odtiaľ Psotu: „Choď, hovorí, k môjmu bratovi, a dones ho o poslednú nitku!“ — „Nie. odpovedá Psota: radšej budem sa teba držať, ale k nemu nepôjdem: ty si dobrý človek, vypustil si ma na svetlo! a ten je zlodej — zapratal ma do zeme!“

Neprešlo mnoho času, vyšiel na mizinu závistlivý brat a z bohatého gazdu stal sa holým bedárom.

4. Breza a traja sokoli.

Vyslúžil si vojak povinný čas, dostal pensiu a išiel do rodného kraja. Ide si cestou, a tu jemu naproti zlý duch. „Stoj, vojak! kam ideš?“ — „Domov idem.“ — „Čože máš doma? Nemáš nikoho, ani ničoho. Radšej vstúp ko mne do služby; ja dám ti veľký nájom.“ — „A služba aká?“ — „Služba najľahšia: potrebujem ísť za siné more na svadbu dcére; a mám troch sokolov; stráž ich do môjho návratu.“

Vojak pristal. „Bez peňazí, myslí si, zle sa žije; hoc i u čerta, predsa len ňiečo zarobím!“

Zlý duch doviedol ho do svojej paloty a on odišiel za siné morá.

Tu vojak chodil-chodil po rôznych izbách; zunovalo sa mu, premyslel si, že pôjde do záhrady; vyšiel, hľadí — stojí breza. Tu prihovorí sa mu breza ľudským hlasom: „Vojak! choďže ty do tej a tej dediny, povedz tam farárovi, aby dal ti to, o čom snívalo sa mu teraz.“ Vojak išiel, kam mu kázali; farár hneď vytiahol knihu: „Tu máš, vezmi ju!“ Vojak vzal; prichodí nazpäť. „Ďakujem, dobrý človek! hovorí breza: teraz si staň a čítaj.“ Začal čítať túto knihu; čítal jednu noc — vyšlo z brezy krásne dievča, neopísateľnej krásy, až po prse; čítal druhú noc — vyšlo po kolená; čítal tretiu noc — vyšlo celé. Bozkala ho a hovorí: „Ja som cárska dcéra; uchytil ma zlý duch a premenil ma na brezu. A traja sokoli sú moji rodní bratia; chceli ma vysvobodiť, ale sami zaviazli!“

Len čo vyriekla cárevna toto slovo, hneď prileteli traja sokoli, hodili sa o čiernu zem a premenili sa na hodných junákov. Tu sa všetci sobrali a išli k otcu-materi; i vojaka pojali so sebou. Cár a cárica sa zaradovali, štedre odmenili sa vojakovi, vydali za neho cárevnu a nechali ich bývať pri sebe.

5. Sedliak, medveď a líška.

Oral sedliak pole; prišiel k nemu medveď a hovorí mu: „Sedliak, ja ťa polámem!“ — „Nie, netýkaj sa ma; tu, hľa, sejem repu, sebe vezmem hoci korienky, a tebe dám vršky.“ — „Nech bude tak, povedal medveď, ale ak ma oklameš, tak do hory pre drevo nôžeš nechodiť!“ Povedal a odišiel do dúbravy.

Prišiel čas: sedliak repu kope a medveď vychodí z dúbravy. „No, sedliak, poďme sa deliť!“ — „Dobre, medveďko, dovezien ti vršky,“ — a odviezol mu voz listia. Medveď bol spokojný s čestnou delbou.

„Tu sedliak nakládol svoju repu na voz a vezie ju do mesta na predaj; ale stretne medveďa: „Sedliak, kam ideš?“ — Nuž, medveďko, idem do mesta korienky predávať.“ — „Dajže oprobovať, aký je korienok?“ Sedliak dal mu repu. Medveď, ako zjedol — „a-á! zreval, ty si ma oklamal, sedliak! Korienky tvoje sú sladké. Teraz nechoď ko mne pre drevo, lebo ťa zmárnim!“

Sedliak vrátil sa z mesta a bojí sa ísť do hory; popálil i poličky, i lavičky i súdočky, napokon, darmo je, treba ísť do hory. Vchodí potichúčky; kde sa vzala, beží líška: „Čo ty, sedliačik, spytuje sa, tak ticho ideš?“ — „Bojím sa medveďa: hnevá sa na mňa, sľúbil mi, že ma zmárni.“ — „Neboj sa medveďa, narúbaj si dreva, a ja budem robiť krik; keď spýta sa medveď: čo je to? povedz: poľovačka na vlkov a medveďov.“

Sedliak začal rúbať; hľaď — už sa medveď valí a volá sedliakovi: „Hej, starček! čo je to za krik?“ Sedliak hovorí: „Poľovačka na vlkov a medveďov.“ — „Och, sedliačik, polož ma na sane, zaklaď drevom a zaviaž povrazom, azda sa nazdajú, že to klada leží.“ Sedliak položil ho na sane, priviazal povrazom a začal ho obuchom mlátiť po hlave, kým sa medveď nevystrel.

Pribehla líška a hovorí: „Kde je medveď?“ — „Tu, hľa, zdochnul!“ — „No, čože, sedliačik, teraz ma musíš pohostiť.“ — „Dobre, líštička, pôjdeme ko mne; ja ťa uhostím.“

Sedliak ide a líška beží vpred; prichodí sedliak k domu, zahvízdal na svojich psov, zahuckal do líšky. Líška pustila sa do hory a hup do diery; skryla sa v diere a spytuje sa: „Och, vy, moje očičky, ako ste to hľadely, keď som utekala?“ — „Och, líštička, my sme hľadely, aby si sa nepotkla.“ — „A vy, ušká, čo ste robily?“ — „A my sme len počúvaly, či sú psi ďaleko.“ — „A ty, chvost, čo si robil?“ — „Ja, povedal chvost, plietol som sa ti popod nohy, aby si sa zamotala, spadla a dostala sa psom pod zuby.“ — „A-á, zvrheľ! Tak nechže teba psi žerú.“ A, vytrčiac z diery svoj chvost, líška zakričala: „Žerte, psi, liščí chvost!“ Psi za chvost vytiahli a zadrhli i líšku. Tak to často býva: od chvosta i hlava zahynie.

Príspevky a doplnky k životopisom slovenských spisovateľov. Opravy textov literárnych diel.

6. **Sládkovič ako vychovávateľ svojich dcér.** V „Dennici“ (ročník XI, číslo 1) vytlačené sú dva listy Andreja Sládkoviča, písané roku 1862 dcére Oľge, ktorú vtedy, aby sa naučila po maďarsky, rodičia boli dali „na čaru“ do maďarskej dediny v dolnom Tekove.

K tým dvom listom treba dodať niečo.

Olga Sládkovičová, terajšia pani Mocková, na tej čare bola od jasene 1861 do jasene 1862. V liste svojmu švagrovi Samuelovi Hoičovi 5. novembra 1861 Sládkovič napísal:

„Tonka [1]) na sobotu prijdúcu tajde do Tekova s Oľgou na čaru pre maďarčinu. Našla jej tam miesto naša príbuzná Zuzika Štúrovská, vydaná za kalvínskym učiteľom v Naďode pri Šarluhách, Baloghom, v neďalekej dedine Tehle (maď. Töhöl) u brata mužovho, podobne kalvínskeho oskola-meštera. *Za týmto som ja nechodil: deje sa v tom vôľa Tonkina*" . . . [2])

[1]) Manželka básnikova, Antonia, rodená Sekovičová.

[2]) Samuel Hoič mal za ženu staršiu dcéru Sekovičovu, Amaliu. Hoič bol v tridsiatych rokoch Jozeffyho kaplánomm v Tisovci, písaval do Kuzmányho *Hronky*; potom bol farárom v Hornej Míčinej. On je pôvodcom roku 1843 v Lipsku vydanej brošúry „Apologie des ungarischen Slavismus". (Briefe an Herrn Ludwig von Kossuth, Redacteur der Pester Zeitung.) Po roku 1849 ako Slovák ochladol a nechal i faru. Jeho synom je Pavel Hoitsy, tohto času jeden z podpredsedov Kossuthovskej stránky a pôvodca maďarsko-šovinistického spisu „Nagymagyarország", vydaného roku 1905.

Slovenský jazyk, živá starina.

Príspevky k slovníku slovenského jazyka.

I. Ukážky z dialektického slovníka Bošáckej doliny, sostaveného Ľ. V. Riznerom.

(Pokračovanie.)

bok, 1. strana: Kolko bokóv má táto kňížečka? Na bok! (Vyhni!) Oziéral sa s boka na bok. Srnié (dedina) leží bok Liéskového. Šecci ostali na boce. **2.:** Smál sa, až sa za boky chytal. Pichél 'o nožom do boku. Pichá ho v boce. Podeprela si boky. Prevracal sa s boka na bok (zle spal).

bokuvat, obilné snopy s bokov omlátiť. Do frištukóv tri kríže reži obokuvali.

bolescive — nariekať.

bolo: Bolo vám ta ňechodzit. Bolo c' mu toho ňedat.

bonbi-lonbi: Bonbi-lonbi bom, zabil babu hrom!

bonnút, bodnúť.

bór, bórié, jalovec, jalovčie, juniperus communis L.

bórkový olej, jalovcový olej.

bórky, bobulky (ovocie) jalovcové. Zelené bôrky (nezrelé) s ovčím maslom potlčené dávajú masť proti lúpaniu; čierne bôrky (zrelé) potlčené a vo vode varené dávajú nápoj proti cholere. Voda, v ktorej sa jalovcový koreň varil, dáva sa piť chorým na vodnatieľku, (Letopis Matice Sl. X, 1, str. 43.)

Borotovec, chrasť v bošáckom chotári.

borovička — bošácka je povestná.

bórový hríb, boletus luteus L.

bosorák, čarodejník, strigôň.

bosorka, čarodejnica, striga: Nadávala jej do bosorék. Kto chce videť a poznať bosorky, od Lucie do Štedrého večera nech každý deň, čo len za chvíľku, robí stolček, tak, aby bol do Štedrého večera hotový. Keď tento stolček potom po Štedrom večrri vezme si na polnočnú utiereň do kostola a tam sadne si naň, vidí bosorky chrbtom k oltáru obrátené. Ale nesmie čakať kňazovho požehnania, lebo po požehnaní bosorky vychytily by mu stolček a zle by ho doriadily. (Slov. Pohľady XII, 37.)

bosrmán, grman, grmanec, hubkou spotvorené holičky slív, Exoascus Pruni: Dze sú bosrmáňe, tam sú aj slivky.

bosoruvat, bosorovať, čariť: Dalä mu pobosoruvat. Dosci sa nabosoruvala, len aby hu zal.

bosula, krava s bielymi nohami.

bosý, 1. nedospelý: Pozor na reči, sú medzi nami aj bosí! **2.** neobutý. Ševcová žena obyčajňe bosá chodzí. Bosý kôň = nepodkutý.

Bošáca, obec v Dolnej Trenčianskej stolici. Bošáčan, Bošáčané. Bašáčanka, Bošáčance.

Bošáčka, potok, vtekajúci pri Bohuslaviciach do Váhu.

božkat, bozkať.

bôta, pl. bôty: Netrafí sa každá bôta na každú nohu. Dávno on to v bótách zedral. Má bôty, že by mohél s pece do nich skočit. Bôty mu jesci pýtajú (deravé).

boženkat, božekať: Samé boženkaňié ohňa ňezaleje. Tak boženkala, dziv skaly ňeplakaly.

božé ráno: Od božiého rána ňepreriékla slova.

boží: Už 'e boží (= už spí). Boží dar (chlieb). Boží dar bez kvasu (= človek nesúci k ničomu).

božit sa, na Boha sa odvolávať. Dokal son sa mu ňezabožil, ňescel uverit.

brada: Už 'e hore bradú (= umrel). Berem na bradu, napíš na hradu.

Bošácki mláďenci robá seba mladí,
keď idú v ohlady, opalujú brady;
a ten syn rychtáróv tri okliépky spálil,
ešce si hu preccaj dobre ňeopálil.

brána, vidz **vráta:** Má hubu, jako brána (velikú).

Rarara, rachta — roztrhaná plachta:
po poli to behá, rozumu to ňemá. (Hádanka.)

Brandzibur, Brandibur, osobné meno, pl. Brandziburé.

bránit sa: Dosci sa téj smrci bránil, a preccaj sa len mosel poddat.

bránit bránou: Bránil son jačmeň.

brat: Beré, jako vól (krava, baran) na rohy. Beré, čo dze vidzí. Do žánnéj roboty sa bez ponuku ňebere. Beré méno Božié nadarmo. To prasacko navidomoči beré na seba (= pribúda mu, rastie, tučnie). Treba sa už hore brat (= vstávať). To tak prísne

netreba brat. Kam sa berė? (= poberá, ide). Brali ho na otázku. Berė to na seba (starosť, zodpovednosť). Nabral do hlavy (opil sa). Len to ňebere, čo ňevidzí (zlodej). Sprostý dává, múdrý berė — keď odėjďe, len sa smeje. Šetko na lachko berė. Ryby nesťá brat (vnadu: gebuľu, muchu, červíka).

brblák, kto brblavo hovorí.

bŕcat, do všetkého sa zavadiť.

brcco, brdco, priečka na váhach pri voze. Nádavka starým, suchým ženám: Mlč, ty staré brcco!

brčina, západ od capa.

brdance, ináč hrtánky, múčne jedlo.

brezavý, vôl, alebo krava, s bielym chrbátom a bruchom, ostatok červený alebo čierny.

Brezula, meno čiernej kravy, majúcej biely chrbát.

brhel, vták šplhavý bedlec.

brhlit, brhliť: Myllom ruky brhlila.

brinkallo, nástroj brinkajúci.

brňát: Brňí mu jazyk. Ščela brňála mi okolo hlavy. Čím očuje o muzice, tedaáž mu nohy brňá.

brňavý, tmavo-hnedý.

brnkat: Ňedá si on nikoho po nose brnkat. Keď som išél od milenky, brnkaly mi podkovenky.

Brňo, meno šúra.

Brnuša, meno kravy; preneseno i na ženskú brnavej pleti.

brokuvat, brokovať, vybrať: Hňeskáj sme na salaši ovce brokuvali.

brost, kvetový puk na ovocnom strome.

brús, 1.: Prellożili nám pecen chleba, jako brús veliký. 2. brús, brúsek v chlebe (= zákal).

brvennica, stodola brvenná.

brýzgat, nepekne hovoriť, vynadať niekomu: Toľku mu nabrýzgal, až to bola hamba!

bŕzgat sa, babrať sa: Nestojí za to, aby sa človek s ňím bŕzgal.

brzgoň, brzgoš, špinavec.

bú alebo **mú**, hlas rožného statku; krava (v detskej reči).

bubák, strašidlo (v detskej reči).

bubo, bubák = strašiak: Odrezal mu bubo cici (vraví sa o tom, kto utratil niečo dobrého).

bubotat, blbotať: Voda už v hrnci buboce.

bucnatý, buclatý: Bucnaté dziéťa.

buďa, nesklonný prechodník: Buda vám, ňechal by 'o, ňech si robí, čo sce.

budzič, budíč, žltá ďatelina, melilotus officinalis.

budziček, budíček.

budzillo, budidlo: Já mám dobré budzillo (dieťa, ktoré v noci budí).

bucha, blcha: Chto ze psý líhá, z buchami stává. Puscil mu buchu do ucha (= povedal mu nemilú vec). Malunké, černunké,

velkú kladú pohňe. (Hádanka.) Nacecaná bucha menej ščípe. Kto chytí buchu na dlaňi, dostaňe písmo (list). Hra *na buchu*:

Do zeme zabije sa kolík, naň priečky položí sa úzka doštička, na jeden koncc tejto doštičky postaví sa „bucha", z dreva na spôsob cukrového klobúka vystrúhaná. Na druhý konec doštičky uderí sa palicou a „bucha" vyletí do povetria. Padajúca býva chytaná do širáka alebo čapice. Chlapec, ktorý chytil „buchu", postaví ju na doštičku a vyhadzuje ju ostatným, dokiaľ ju niektorý nechytí.

buchnát dostáva sa po chrbáte.

buchník, malý pecník chleba.

buchnút sa, uderiť sa; zamilovať sa: Buchél sa o roh stola. Buchél sa do dziéčaťa.

buchty, opekance: „Za komínom hrnek a buchetky v ňom: a já son si poskakuval a po jennéj uchvatuval — poďte, chlapci, ven!"

bujačina, veľké ligotavé tmavo-zelené listie jasienky, Colchium autumnale, ktoré z jari ukazuje sa na vlhkých lúkach.

bujnet, porušenie brať (o bezdušnom tele): Už začína velice bujnet.

bujniščo, bujné miesto na roli, kde dlhšie stál hnoj v kope.

bukvica, Betonica officinalis L.

bulo, býk, bujak: Hladá ťela bod bulom.

Búlovky, lúčky pod Rolincovou v bošáckom poli.

bumbinkat, zdrobnelé od bumbať.

búrat, rúcať.

bútorit, budiť zo spánku šramotom, chodením: Čo ty hňeskáj tak zavčasu bútoriš (vstávaš a znepokojuješ spiacich)?

byt: Boli celú zimu o kapusťe a zemákoch (= len to jedávali). Nebyt strýčka, ból bych o šetko prišél. Škoda vás byt. Bola na tráve. Bolo mu dzivno okolo srdca. Téj staršéj bolo Anna a mlaččiéj Kača (menovaly sa). Buďe z toho niéčo? Ból na váhách (nerozhodnutý). Bolo toho za velkú putňu. Bola jín šaďe za patámi. Ból son na tom, že pójďem, ale ostal son preccaj doma. Boli o ohlášky, o pohreb. Už na tom bolo, že šetko predáme. Veď sa tam už dosci nabol.

C.

c': Lubilo sa c' to? Dali c' to? Ale dze by c' tí niéčo dali!

cácačka, húpačka, koliska.

cácat sa, húpať sa, kolísať sa. Cácal sa na sňeťe vŕbovém, len sa mu sčesél a on tresk na zem.

cagan: Má podušky jeden cagan (= je v nich perie dovedna sbité). Chlieb jako cagan (nevypečený, ťažký).

caletka, calta, podlhovaté, pletené pečivo.

cecák, teľa, ktoré ešte cicia: Odpredal son cecáka.

cegyňa, hlava: Ňechodz ven s holú cegyňú.

cehelna, tehelňa: Mladý pán ze staréj cehelňe. (Posmešne.)

ceh pohrabný, záleží z „cechmistra" a dvoch „mládkov".

cehelná scena, z tehly vystavená.

cehelný dom, z tehly vystavený, na rozdiel od dreveného alebo nabíjaného.

cehlička, želiezko, Bügeleisen.

cehlovina, tehlovina (zemina).

celina, pluhom ešte nepohnutá zem.

celý, -á, -é: Celý premokél. Došél celý upocený. Buďe z ňeho čo chvíla celý pán. Celý son akýsi zaňezdravený. O celú hlavu vidzí sa mi náš Jano vyšší. Prišél domom hladom celý vymorený. Celý otec (= otcovi svojmu podobný). Celá matka. Môže byt rád, že ušél s celú hlavú (bez úrazu). Bola nás celá kopa. Celý je nahňevaný. Dali mu celý mech zemákov (= plný). Je celý prepitý.

cena: Cena ňeiďe do mecha. Cena reži poskočila, ale žita palla. Moja žena nemá ceny (= je veľa hodná).

ceňit, cenit: Vysoko si to ceňil. Taký človek si zdravié málo ceňí. On si ceňí každý krok (= chce mat všetko zaplatené).

cent: Centy se mňa spally (= zbavil som sa veľkej starosti).

ceperit = teperit, niest niečo ťažkého.

céra, dcéra: Seďon rokóv češ, seďon rokóv hreš, seďon rokóv strež, a potom zaplac tomu, chto c' to vezne z domu. (Hádanka.)

cesta: Stojí mu v (f) ceste (prekáža mu). Hovoril s cesty (pomäteno). Ešče dostal aj na cestu (= i ubili ho). Máš jennu cestu hore, druhú dole (= môžeš íst). Slepá cesta (poľadovica snehom pripadnutá). S kračiéj cesty sa vrácit. Chodzí po zlých cestách Vybral sa na cestu. Šak já tomu nájďem cestu (= spôsob). Prestrenňá cesta dycky bývá najlepšá. Pristavil 'o na prestret cesty.

cib, cibík, cibuľné steblo.

cicerkom: Cícerkom ťékla mu krv z nosa. Cícerkom sťeká mu pot s čela.

cici, cicíky, prsia (v detskej reči): Zedél bubo cici! Huli, beli, cici, zal nám bubo cici.

cicici! tak privolávajú kočku.

cicvór, citvar. Cicvórové semeno je dobré od hlíst.

ciko, pijan, korheľ.

Ciko-biko, do popela pů: Tak škádlievajú deti, ktoré sa pocikávajú.

ciélit: Myslíš, že neviem, kam ciéliš?

cudzár, cudzí: Cudzár nemá toho srcca, čo ty. (Vraví sa bezcitnému.)

cúdzit: Šuhajová maci do mlyna cúdzila,
za dobrú ňevestu Bohu sa mollila.

cukrovat, lichotive, zaľúbeno sa prihovárať: Ňedbali by si cukruvat od rána do večera.

cváchat sa, brodit blatom, mazat sa: Celý deň by sa po blaťe cváchal. Celý sa ucváchal.

cvak, pl. cvaky, klince s hlávkami pomerne hrubými.

cvaknút: Cvakly mu zuby na prázno.

(Pokračovanie.)

Literatúra a umenie.

— **Slovenské ľudové piesne.** Vo Veľkej Slatine (Zvolenská st.) sosbieral a klavírovým sprievodom opatril *Viliam Figuš*. Op 28.

Pole slovenskej národnej piesne je také zanedbané, že s radosťou vítame každého, kto nám ide pomôcť pracovať na tomto poli. Pole veľké, „hájnikov“ málo, kmínov mnoho, žiaľ, kradne sa tam veselo... Perly, drahokamy, bohatstvo... ako by ich bol sám Boh z dobrej vôle rozsypal.

No našiel sa zase robotník, ktorý nám naše drahé pole pomáha obrábať; najdené perly a drahokamy vije v kyticu, aby zachovaly sa nám pre budúcnosť. Je to náš veľmi nadaný skladateľ a neunavný sberateľ slovenskej ľudovej piesne: Viliam Figuš. Dobre urobil, že na našom poli neblúdil s miesta na miesto, sbieral na jednom mieste, sbieral *slatinské*.

Tu mimochodom prišlo mi na um, jak krásne by bolo, keby sme naše národné piesne sosbierané maly takto podľa stolíc; bol by to lexikon slovenskej piesne!

Pôvodca v tejto práci podáva nám dvadsaťpäť národných piesní slatinských.

Záslužná práca jeho miestami však prezradzuje dilettantismus. Je on síce len momentálny, ale pôvodca mal mu — a mohol mu ľahko vyhnúť. Javí sa najmä pri spojovacích vetách medzi dvoma veršmi alebo periodami jednotlivých piesní. Na pr. č. 1. Syst. 2, takt 2: po $^{6}_{4}d$ (ktorý by bol lepšie nahradil e moll akkord) nastupuje $\overset{7}{d}$ a ztadiaľto postupuje septima nahor (na d) do sextového akkordu na fis ($\overset{6}{fis}$); miesto toho bolo by lepšie bývalo po zmienenom e moll akkorde septimový (vedľajší) na a ($\overset{7}{a}$) potom D dur a konečne G.

V čísle 4, system 3, takt 2 nachádza sa „priečnosť“ (Querstand) c tenor-cis sopran; ďalej niektoré harmonie sú veľmi voľne vedené, na pr. v čísle 7, takt 3 a posledný takt na str. 17, ktoré dávajú skryté 8 a otvorené 5, i iné chyby, ktoré však umeleckej ceny tejto práce nezmenšujú.

Milšie by nám bolo bývalo, keby pôvodca na miesto toho, že k jednotlivým piesňam uviedol štvoraký i pätoraký sprievod, bol priniesol nové piesne. „Rabovali Turci“ zaujala 14½ strany, „Čie sa to ovečky“ 6, „Išli hudci“ 8 a „Preletel vták“ 7, teda novým piesňam zaujaly spolu na 16—17 strán miesta. Sprievody tieto sú veľmi lahodné, lenže vykazujú málo celistvosti. Pôvodca často započne pieseň v predihre s istým motívom, o ktorom by človek predpokladal, že použije ho v sprievode i naďalej, ale zatiaľ motív odrazu zmizne. A škoda!

Medzi inými sú veľmi pekne upravené: piesne č. 2, 3, 4, 8, 9, 10, 16, 19 a 25.

Sbierka tvorí krásny, vkusne vystavený sošit, ktorý svojím obsahom poteší nejedného milovníka národnej piesne.

Trnavský.

— **V boji za právo národa.** Sepsal J. V. Charvát. V Podmoklech 1907. (V komisi knihkupectví Josefa Springera v Praze. Cena 60 hal.).

Knižka obsahuje niekoľko článkov; prvý má za predmet české menšiny na severe Čiech. Tento článok je dobrým doplnkom knihy Ant. Hubku: *Naše menšiny v Jižních Čechách.* Je podobným seriósnym tónom písaný. Čechom je záchrana ich menšín v znemčenom území Čiech veľmi vážnou vecou. Územie Čechmi obývané je roľnícke a obyvateľstva ubúda mu, okrem niekoľkým mestám a priemyslovým okresom. Sťahovanie deje sa do znemčeného územia Čiech, ktoré je priemyslové, do Viedne, Ameriky a inam do sveta. V severných znemčených Čechách sú okresy, v ktorých podľa úradnej štatistiky až i 43% obyvateľstva „prislušia do českých okresov", totiž odtiaľ sa prisťahovaly. O záchranu českých menšín na severe pracuje sa od roku 1880 zakladaním českých škôl. Roku 1905/6 ich bolo 20 obecných a 32 matičné s 11.850 žiakmi. Prvé, čím menšiny české prejavovaly život, bolo domáhanie sa českých bohoslužieb, potom zakladanie „besied", potom robotníckych vzdelávacích spolkov, teraz škôl. „Menšina, nemající školy své, propadá a propadne neodvratné zkáze .. Jsou ovšem menšiny, které v dohledné době na školu pomýšleti nemohou." Tam navrhuje súkromné vyučovanie v takzvaných „jazykových školách", aká je na pr. v Karlových Varoch. Tam učiteľ, z najbližšej českej školy, vyučuje v stredu a sobotu popoludní (keď je v nemeckých školách oddych) česky čítať písať, spievať a dejepis.

Spisovateľ, už nebohý, bývalý učiteľ matičnej školy, končí takto: „Do vlasti naší stěhují se cizozemci. V pohraniční části našich zemí jest jich plno, důkaz to, že země naše není ještě tak přelidněna, aby nemohla lid svůj uživiti. Pro národ náš má jen to vystěhovatelství význam, které děje sa v mezích našich vlastí. Každé jiné značí pro nás nenahraditelné škody." *D. M.*

— **Časopis Museálnej slovenskej spoločnosti.** Ročník XI, číslo 1. Turčiansky Sv. Martin, 1908.

† Andrej Kmeť. — Povesti a báje z Vrboviec. Podáva P. Beblavý. — K názvosloviu „Liptovských hôľ". Starohorský. — Slovenské výšivky. Podáva Andrej Halaša. — Porekadlá zo Spiša. Podáva Tomáš Pitonjak. — Bosorky či strigy. Podal Gregor Uram-Podtatranský. — Povery a obyčaje v Šariši. Podáva Jozef Pospech. — Výkaz postupu rozmnožovania sa numismatickej sbierky Museálnej slovenskej spoločnosti z roku 1907. Sostavil MUDr. Ján Petrikovich. — Malý Archív. Podáva S. — Zápisnica. Soznam darcov. Odborné časopisy a knihy.

— **Slovenské povesti v knihe dr. Czambela o východo-slovenskom nárečí.** V Извѣстія ch отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ (1907, XII, 3) prof. J. Polívka podáva obšírny rozbor diela Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov (I. Východoslovenské nárečie) a oceňuje i povesti, nasbierané Czambelom na území východo-sloven-

ského nárečia a vytlačené v knihe. Píše prof. Polívka, špecialista v tejto veci, takto:

„Materiály, vydané p. Czambelom, sú nielen veľkej ceny pre študovanie dialektologie slovenskej a súsedných nárečí poľských i ruských, ale, možno, ešte väčšej pre študovanie prostonárodného tvorenia. V týchto materiáloch dostali sme teraz najlepší a najbohatší sborník povestí slovenských. Okrem povestí podano ešte (str. 236) z jednej dediny Spišskej stolice šesť hádok.

„Tento sborník povestí vážny a cenný je tým, že v ňom sú po prvý raz možno povedať temer úplne verné zápisy povestí slovenských, tak ako ich ľud rozpráva. V dvoch dosiaľ najlepších sborníkoch slovenských povestí (Škultéty-Dobšinský, Slovenské Povesti 1. vydanie 1858—61, 2. vydanie v Ružomberku 1894—6 [niektoré sošity vyšly v 3. vydaní do roku 1901], Pavel Dobšinský, Prostonárodnie slovenské povesti, 8 sošitov 1880—83) len zriedka vytlačené sú celkom verné zápisy národných povestí, obyčajne sostavený je podľa dvoch, troch i viac variantov akýsi složený text národnej povesti, a pritom rozumie sa, ich čisto národný charakter je zkazený, a možno predpokladať, že nie len v ich jazyk zanesené sú cudzie, nie prostonárodné elementy. (Vidz Czambel, Príspevky k dejinám jazyka slovenského, str. 76, 84, 99 atď.)"

Slovenské povesti dvoch sborníkov, o ktorých Polívka hovorí, boly zapísané ešte v štyridsiatych rokoch. Vtedy sberatelia a pozdejšie ich vydavatelia ešte nevedeli tak o všetkých požiadavkách pri zapisovaní prostonárodného tvorenia, ako vie sa o nich už dnes; a nakoľko i vedeli o nich, ešte nepridržiavali sa ich s prísnosťou dnešnou. Jednako „cudzie, nie prostonárodné elementy, zanesené v jazyk" povestí slovenských v oných dvoch sborníkoch, sú napospol len také, že kto vie po slovensky, ľahko rozozná také neprislušné slová v každej takej z povestí. Rozumie sa, vyhovárajúc starších, ja nechcem ujať ničoho zo zásluhy dr. Czambela. *Šk.*

— **Szláv jövevényszavaink.** I. Bevezetés és a külömböző rétegek kérdése. *Asbóth Oszkár* r. tagtól. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. Kiadja a Magyar Tud. Akadémia.) Felolvasta a M. Tud. Akadémia 1907. április 8 iki ülésén. Ára 2 korona. Budapest 1907. 102 strany.

O tomto diele ešte bude reč v Slovenských Pohľadoch.

— **Slečna-sedliačka.** Povesť A. S. Puškina. Preložil *Fedor Jesenský.* Nákladom Kníhtlačiarskeho účast. spolku v Turčianskom Sv. Martine. 1908 16°, 57 a 5 strán. Cena 16 halierov.

Pekný preklad Puškinovej milej, ľahkej prosy.

— **Strašný skutok.** Povesť *S. T. Semenova.* Preložil dr. Kysucký. Nákladom Kníhtlačiarskeho účast. spolku v Turčianskom Sv. Martine. 1908.

S T. Semenov je zošľachťujúceho smeru populárny spisovateľ.

— **Tisíc a jedna noc.** Východné báje a povesti. Slovenskej mládeži rozpráva *Cyrill Gallay.* Sväzok I. S dvoma obrázkami

v umeleckom barvotisku. Liptovský Sv. Mikuláš. Tlačou a nákladom kníhtlačiarne Klimeša a Pivku. 1908. Cena vkusne v plátne viazaného výtisku 2 koruny.

Len čím viac slovenských knižiek pre mládež našu, zlou školou odvracanú od materinskej reči!

— **Vyzvanie.** Sú mužovia, u ktorých hodnota ich osobnosti, dosah prekonanej práce neobjaví sa tak v ich živote; až keď zavre sa nad ich telom hrob, vtedy spozná spoločnosť, národ, svet, čím im boli, čo v nich utratili.

Aj my sme ztratili muža, ktorého význam ocení v pravde len — historia.

Kto bol Andrej Kmeť nám Slovákom, dnes ešte len tušíme; len láska, ktorú si vedel získať vo všetkých vrstvách národa, ozvala sa vo verejných oslavách a hlasoch uznania, s ktorými odprevádzal národ telesné pozostatky svojho miláčka do hrobu.

Slušná vec je, aby sme postavili národu nebožkého vo svetle historickej pravdy, aby sme osvietili, na denné svetlo vyniesli jeho neobyčajnú osobnosť, jeho žulopevný ráz, krušné nezdary i slávne výskumy, jeho neúmornú, všestrannú prácu na poli národnej osvety; aby sme umožnili prítomným i budúcim pokoleniam nahliadnuť do dielne onej zimničnej, úmornej práce, ktorá nám predčasne strávila tento požehnaný život.

I obraciame sa k slovenskému obecenstvu, zvlášte ale k užšiemu kruhu ctiteľov a osobných priateľov nášho oslávenca, prosiac, aby nám podali pomocnú ruku sostaviť životopis Kmeťov.

Menovite prosíme:

a) doposlať nám akékoľvek zprávy — i najmenšie —, udaje o pôsobení Kmeťovom;

b) doposlať nám jeho listy cieľom spracovania, ktoré by sme na žiadosť patričným prinavrátili;

c) napísať alebo aspoň osnovať jednotlivé state nádejného životopisu, na pr. Kmeť ako kňaz, — ako kazateľ, — ako povzbudzovateľ k práci, — ako priateľ a buditeľ mládeže, — ako botanik, — ako archäolog, — ako príklad obetavosti, — Kmeť a slovenské museum, — Kmeť v slovenskej literatúre, — Kmeťova slovenčina, atď. atď.

Napokon obraciame sa s dôverou k nášmu časopisectvu a študentstvu, prosiac, aby si nesťaž ovaloodpísať alebo vystrihnúť a doposlať nám oznamy, referáty maďarských, slavianskych a inojazyčných časopisov, najmä i vedeckých o smrti Kmeťovej.

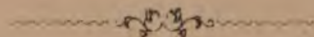
Vyzývame všetkých našich dobrých ľudí k družnej spolučinnosti v našom diele.

Príspevky prosíme čím skôr zaslať na adressu: Redakcia „Kazateľne“ a „Literárnych Listov“. Teplá (Teplafő) o. p. Bélabánya.

Fr. Richard Osvald.

Rok 1908 Sošit 4.

Slovenské Pohľady.

Snem debrecínsky a detronisácia Habsburgovcov roku 1849.

Nákres dejepisný.

Podáva *Julius Botto.*

Teraz, keď za príkladom Kolomana Tiszu i Franc Kossuth svoje politické zásady zavesil na klinec a čo jeho otec tolme zatracoval, inštitúciu spoločných záležitostí, delegácie, kvotu, spoločné vojsko, financie, zastupiteľstvo zahraničné so všetkými následkami, čo priam len na čas, s ohradením a reservou uznal, je na čase dejepisne posvietiť na mnohé nedôslednosti štátnikov maďarských, ktorých tolme obdivovaná politická rutina práve z toho pozostávala, že sa držali zásady: „Sapienti est, consilium mutare in melius". (Múdry mení svoje náhľady.) To jest vešali ich i oni na klinec, a v tom vynikal menovite i Ludvik Kossuth.

Netreba pripomínať, veď je to všeobecne známe, že uhorské revolučné deje z roku 1848 - 49 sú pripútané na jeho osobu. On to ta doviedol svojimi plamennými rečami, že Maďari zopreli sa dynastii a štátnemu poriadku, kráľovho povereníka grófa Lamberga zavraždili, za kráľ. plnomocníka vymenovaného horvatského bána Jelačića vyhlásili za vlastizradcu, jemu poslušnosť odopreli, správu Uhorska odovzdali brannému výboru a vypovedali permanenciu kráľom rozpusteného snemu.

Nuž bol to zjavný odboj, na ktorého potlačenie dynastia vyslala kňaza Windisch-Grätza, o ktorom myslela a predpokladala, že keď sa mu podarilo pražské svätodušné revolučné pohyby zostrieľaním pražských mlynov udusiť, že bude i s Maďarmi skoro hotový. Buntovavšiu Viedeň podarilo sa mu pokoriť, pravda, i to len pomocou Horvatov a Jelačića, bo nebyť tejto, nebyť víťazstva Jelačićovho pri Švechate, kto vie, ako by sa boly veci vyvinuly.

Nuž ale dynastia dôverovala v jeho strategický talent a verila, že i Maďarov k rozumu skoro privedie, a preto menovala ho hlavným vodcom rakúskeho vojska, ktoré malo pacifikovať Uhorsko.

Slovanom nebol tento pyšný rakúsky aristokrat naklonený. Ale čo bolo robiť? Keď Hurban, hlava slovenských národných pohybov, nezronený nezdarom prvej slovenskej vojenskej výpravy do Nitry, hľadal k ďalšej vojenskej akcii legalitu a k tejto základy, nijak ne-

mohol obísť Viedeň a v nej rakúskeho generalissimusa kňaza Windisch-Grätza. Spoliehajúc sa na srdečnú teplotu a podporu bána Jelačića, znajúc, že je tento v pokorenej Viedni, Hurban vybral sa počiatkom novembra so Štúrom, Zachom, Bloudekom a s bratmi Boríkovci z Prahy do Viedne, aby si vymohol povolenie a podporu k ďalšej slovenskej vojenskej výprave, kombinovanej s rakúskym vojskom.

Kňaza Windisch-Grätza náležite charakterisoval spôsob, s akým neprijal hlásivších sa u neho pripomenutých slovenských mužov na audienciu. (Viď Hurbanove „Rozpomienky“ v Slov. Pohľadoch č. 4 z roku 1886.) Lebo keď štábni dôstojníci z tábora kňazovho, Zeisberg, Nobili a Pott, presvedčili sa o dôležitosti vojenského obsadenia Horného Uhorska skrze slovenských dobrovoľníkov, kombinovano a parallelne s cisárskym vojskom, a našim slovenským mužom poradili, aby, prihlásiac sa na audenciu, plán svoj i Windisch-Grätzovi predniesli, tento nielen že ich neprijal, ale odkázal im, že keby ich bol lapil v Prahe, že by ich bol dal povešať; bo mu nepriaznivci Slovákov, Szögyényovci a Széchenovci, nahovorili o nich, že sú kommunisti, republikáni a že ako takí k pádu dynastie pracujú. Bolo treba zakročenia Jelačićovho, aby od tejto nízkej pomluvy očistení boli, čo keď sa stalo, uznaná bola legalita druhého slovenského povstania a dobrovoľníkom slovenským boly otvorené nielen všetky železnice, ale dostali i zbraň a všetky iné potreby vojenské. Ale niektorí cisárski generáli ešte i vtedy neboli orientovaní o účeloch slovenského povstania; cis. generála Šimoniča, ležavšieho v tom čase s cisárskym vojskom v Senici, informovali nitrianski maďaroni, barón Tadeus Schmerzing, Konrádovci, Kapsovci a Štetkovci, gróf Nyáry a Koronthaly, hoci zo zavraždenia grófa Lamberga, z vypovedania permanencie peštianskeho snemu, z ťaženia maďarského revolucionárneho vojska na Viedeň už mohol positívne vedieť, že i títo nitrianski maďaroni stoja v službe maďarskej revolúcie; ba aby tohoto starého pána získali svojim zámerom, poslali mu i jednu mladú dámu. Šimonič choval sa teda i k tejto druhej slovenskej výprave so studenou reservou.

A veru rázne dejstvovanie bolo v tom už čase veľmi potrebné. Keď Hurban s Windisch-Grätzom vo Viedni vyjednával, v Gemeri upeli slovenskí mužovia gemerskí, počtom 40, v plešivských žalároch; pre Daxnera, Francisciho a Bakuliniho, odsúdených 5. novembra na smrť, kresali už šibenice, a nebyť prehranej bitky pri Švechate, viac ako pravdepodobné je, že by boli odvisli, ako pred touto bitkou (30. oktobra) obesili v Nitrianskej stolici 21. a 25. oktobra slovenských mladíkov Šuleka a Holubyho.

Ale Šimonič počínal si tak opatrne, že ľud slovenský odcudzil si cele; nepodarilo sa mu teda ani Leopoldovo zaujať, bo ho ľud nepodporoval. Windisch-Grätz z tohoto faktu zatváral, hoci cele nesprávne, na maďarsko-vlastenecké smýšľanie ľudu slovenského, keď ešte i 30. decembra ministrovi grófovi Stadionovi písal, že „Slováci, zvlášte na severo-západe, ešte nie sú národne uvedomení, ba na

viacerých vidiekoch držia s maďarskými povstalci a v tejto borbe sú cele neutrálni a chladní."

Nuž ako mohli byť činní, oduševnení, keď Windisch-Grätzovými radcami ešte i v tom čase boli Szögyényovci, Széchenovci, Pálffyovci, Zichyovci, reserva maďarskej revolúcie, a Šimoničovými barón Schmerzing a gróf Nyáry, všetci zaprisahaní nepriatelia slovenských národných pohybov.

To isté zopakovalo sa v dejinách Uhorska v rokoch 1860 a 1866. Po oktobrovom diplome rakúska vláda vymenovala za hlavných išpánov do horno-uhorských slovenských stolíc mužov rozhodného maďarského smýšlania. Títo z viedeňskej uhorskej kancellárie dostali úpravu: dusiť slovenské národné hnutie a pravú lojalitu slovenského ľudu; to isté stalo sa roku 1866 vo vyrovnávacej äre Majláth-Belcrediovskej a vo Viedni divili sa, že ľud slovenský neoduševňoval sa za oboslanie ríšskej rady, keď mu madaronskí hlavní župani i ruky i nohy poviazali.

Zrovna povedano, nebola to naivnosť, ale malicia, perfídnosť a zúrenie nepriateľských Nemcov proti Slovákom a Slovanom.

Windisch-Grätz tiahnul s cisárskym vojskom od Viedne do Uhorska, k Pešti; bán Jelačić tiež ta, ale severo-východným smerom. Kossuthov „vlastibranný výbor", sosadiac pri Švechate bitku prehravšieho Mogu a oddajúc hlavné veliteľstvo nad maďarským povstaleckým vojskom mladému Artúrovi Görgeymu, naložil tomuto, aby sa s Windisch-Grätzom pod Pešťou pustil do bitky, ale aby toto mesto dľa možnosti šetril. Takéto rozkazy neboly Görgeymu príjemné a mohly pochodiť len od ľudí cele neorientovaných. Veď Jelačić len pred niekoľkými dňami — 25. decembra — rozprášil 6000-vú armádu Perczelovu pri Móre; isolovaný Görgey s vojskom demoralisovaným ustavičným ustupovaním, nemohol pustiť sa do bitky, a tak utiahol sa do doliny Tárnok, vyvoliac si za sídlo ďalších operácií Promontor.

Windisch-Grätz vyhlásil maďarskú vládu — výbor vlastibranný — už 29. decembra za mimozákona stojaciu a naložil právomocnostiam a obciam, aby zlapaly členov vlastibranného výboru. Vyhrážal, že každého, kto by vyplnil nariadenie tohoto výboru, dá štatariálne odpraviť a že zničí každú obec, ktorá by proti cisársko-kráľovskému vojsku niečo podujala alebo toto napadla; 30. decembra dal vyhlásiť, že chytených revolucionárnych vojakov nebude za vojenských väzňov, ale za rebellov považovať. Viedeňská ministerská rada však, presvedčená, že Windisch-Grätz pokorí Maďarov, už 27. decembra vypracovala memorandum, ako treba Uhorsko a Sedmohradsko inkorporovať do monarchie; ale Windisch-Grätz ju už 30. decembra upozornil, že len po úplnom pokorení a pacifikovaní Maďarov bude možné podeliť Uhorsko na vojenské okresy.

Kraj zadunajský bol pre Maďarov ztratený; v severo-západnom Uhorsku zaujímali Maďari a maďaroni ešte vždy silnú posíciu; dňa 4. decembra vtrhli Frischeisen a Hurban od Těšína cez Jablunkovo do Uhorska, ale ďalej od Budatína nemohli sa prebiť, bo ich tu zastavili a paľbou z diel k cúvnutiu prinútili Benického a Querlon-

dovi honvédi; utiahli sa teda nazpäť k Čaci, odtiaľ do Tešína. Nezdar napravil generál Götz, ktorý, dostanúc od Windisch-Grätza posilu, obnovil útoky už 30. decembra, porazil 3. januára Benického a Querlonda pri Budatíne, vyzrúc si za sídlo ďalších operácií banské mestá. Údolie Váhu však ostalo Benickým obsadené, bo Šimonič nebol v stave ani Leopoldovo zaujať.

Nepriaznivý beh maďarskej revolúcie Kossuth opísal v spoločnom zasadnutí revolucionárnych snemovní 31. decembra, odporúčajúc, aby vláda a snem presídlily sa do lepšie chráneného Debrecína; netreba vraj osud týchto závislým urobiť od nezdaru jednej bitky; možno, že mesto Budapešť ztratíme, ale s ním Uhorsko ešte nezahynie, ako nezahynulo ani vtedy, keď Budín bol za 150 rokov v rukách tureckých.

„Snem“ uzavrel teda, že sa presídli do Debrecína. Na náradu grófa Ludvika Batthyányho jednako uzavrel, že má ísť k Windisch-Grätzovi vyslanstvo, ktoré by ho vyzvalo, aby pri šetrení slobody, cti a blaha Uhorska s Maďarmi prímerie alebo mier uzavrel. Vyslanstvo malo ísť prípadne i k Fraňovi Jozefovi I., od 2. decembra panovníkovi Uhorska, hoci premenu na tróne ako nezákonitú prijali Maďari s posmechom. Túto rafinovanú nedôslednosť ospravedlňovali Maďari pozdejšie tým, že skutkom týmto „snem“ nechcel uznať Fraňa Jozefa I. za uhorského kráľa, ako neuznal ho ani roku 1861 tým, že sa obrátil na neho, ako na takého, ktorý oproti Uhorsku zastupoval záujmy a nároky dynastie a i vládu vykonával na základe týchto nárokov.

Ten Batthyány, ktorý ešte len pred krátkym časom toľme vyvyšoval Kossutha, narádzal teraz ešte i to, aby len „vláda“ išla do Debrecína, „snem“ aby ostal v Pešti, bo že takýmto činom Kossuthovi na jeho osobnej čarovnej moci ubudne a bude možné pokonať sa s Fraňom Jozefom uznaním ho za zákonitého kráľa. Ale tento návrh prepadol. Deputátov, krajinského sudcu Jura Majlátha, grófa Antona Majlátha, arcibiskupa Jozefa Lonovicsa a Fraňa Deáka, Windisch-Grätz prijal v Bicske 3. januára 1849 ako súkromné osoby; Batthyányho vôbec neprijal, bo o ňom šiel chýr, že je dämonom Kossuthovým. Deputácia bola obratne sostavená; v nej vývodily mierne, konservatívne, dvoru milé a príjemné živly, bo i Deák bol mužom umierneným, rozumie sa, z politickej vypočítavosti, že všetko odrazu dosiahnuť nemožno. Starí lišiaci nemohli v tom čase víťazstvami opojeného Windisch-Grätza prekabátiť. Windisch-Grätz hovoril rázne, že neuznáva skrze kráľa rozpustený snem, že má plnú moc na utíšenie krajiny, že vojenské operácie nezavŕši, kým sa Maďari bezpodmienečne nepoddajú a že len potom dovolí, aby šla deputácia ku kráľovi prosiť ho o milosť. Žiada, aby revolucionárne vojsko defilovalo pred ním, kapitulovalo a cisárovi prisahalo vernosť. Ináče k deputantom bol veľmi zdvorilý, ale neprepustil ich len 5. januára, teda na tretí deň.

„Snem“ neprijal podmienky, následkom čoho 1. januára 1849 „vláda“, úradníci a vyslanci-krikľúni utekali z Pešti do Debrecína nápraskom; čo nebolo kompromittované, ostalo tam. Maďarskí deje-

pisci tvrdia, že by Görgey bol mohol tento útek zamedziť, keby bol o ňom skôr vedel, ale že doznal sa o ňom len popoludní 1. januára, a maďarskí honvédi nikdy vraj neodpustili Kossuthovi a „vláde“, že v nebezpečenstve zmizli v noci z centra bez toho, že by o tom ľud proklamáciou boli uvedomili. Pravda je, že Kossuth sám len 5. januára uvedomil o úteku Beöthyho, hlavného revolucionárneho komisára sedmohradského. Pravú príčinu k zúfalstvu a ústupu zavdal Görgey so svojím ústupom od Rábu, ale za to už na piaty deň v proklamácii pokarhal výbor vlastibranný, že nevydržal v nebezpečenstve, nestal sa hodným dôvery, ktorú v jeho lojalitu skladali, že opustil hlavné mesto z príčin nepochopiteľných a bez vedomia a súhlasu vojska vyslal k Windisch-Grätzovi deputáciu, prosiacu o mier, následkom čoho vojsko a ľud upadly do položenia trápneho.

Dňa 2. januára ráno Görgey šiel do Pešti dozvedieť sa od Kossutha, čo vlastne chce? či rozhodnú bitku, či to, aby vojsko ustúpilo a zachránilo sa, a či šetrenie mesta? Keby Kossuth z týchto ani jedno nechcel, na ten pád Görgey bol odhodlaný složiť hlavné veliteľstvo. Kossutha už nebolo v Pešti, preto vojenská revolucionárna rada uzavrela, aby Görgey tiahnul cez Pešť k Vacovu a aby operoval na Považí proti Šimoničovi. Tým bolo nariadenie Kossuthovo obídené, ale docielené ním to, že pozornosť Windisch-Grätzova bola od cesty k Debrecínu vedúcej odvrátená a tak „vláda“, „snem“ a úradníci prišli do tohto mesta bez ťažkostí.

Görgey bral sa k Vacovu 3. januára; 5-ho odišiel z Pešti i Percel smerom k Solnoku; generál Vrbna, ktorý chystal sa obliehať Budín, bol teda milo prekvapený, keď toho dňa večerom prišlo k nemu vyslanstvo mesta Budína, vyzvúc ho, aby vošiel do mesta. I mesto Pešť vytýčilo bielu zástavu a mešťanosta Leopold Rottenbiller ponáhľal sa s vyslanstvom oddať kľúče mesta Windisch-Grätzovi, ktoré tohto syn Alfred zaniesol Fraňovi Jozefovi do Olomúca. Popoludní o jednej bolo rakúske vojsko v Pešti. Nasledovalo stíhanie a väznenie revolucionárov, vojakov i civilov. Gróf Ludvik Batthyány býval u svojho švagra Jura Károlyiho; uväznili ho odtiaľ; s ním spolu generálov Hrabovského, Mogu, Joviča, Lázára a Wiedersperga, ktorí sa mali ospravedlniť pred vojenskou a politickou komisiou, zasedavšou pod predsedníctvom generála Trattnera; táto komisia odsúdila majora Szöla na smrť, generálov Lázára a Wiedersperga na 10-ročné väzenie v pevnosti. Predseda snemovne vyslancov Dionýs Pázmándy zaďakoval s predsedníctva 5. januára a holdoval Windisch-Grätzovi; to isté urobil i Moric Szentkirályi a s ním viacerí členovia panskej snemovne. Tým sa teda nič nestalo. Windisch-Grätz radil sa teraz už so svojím priateľom Szögyénym, ako uviesť do Uhorska stav z roku 1847; rovnoprávnosť národnú nepodporoval; jemu boli Maďari milí, ktorých nedovolil šetrením rovnoprávnosti oslabiť; tak mu to radil konservatívec Szögyény.

Príchod Windisch-Grätzov do Pešti bol jednako snahám Slovákov veľmi prospešný: zachránil takých synov Slovenska, ako boli Štefan Marko Daxner, Ján Francisci-Rimavský, Michal Bakulíni a

Bohuslav Nosák. Títo mladí mužovia od 12. oktobra väznení v Plešivci, od 15. decembra v Pešti v Neugebäude pre svoje slovensko-národné neohrožené, čisté, lojálne snahy, len divným božským riadením neboli do Debrecína za utekajúcim snemom odvedení. Ich žalárny dozorca, profos, rodom Rumun, náhodou nebol doma, keď mu rozkaz transportovania 31. decembra o polnoci doručili. Väzňov bolo treba pod eskortou hneď vypraviť, ale nebolo žalárnika s kľúčami, ktorý by ich bol vydal. Ostali teda v Pešti ďalej väznení, keď tam už revolucionárneho vojska a vlády nebolo. Dozvedevši sa o tom ich priateľ Viliam Paulíny, vyslobodil ich z väzenia s pomocou Jelačića a Vrbnu už 5. januára. Windisch-Grätz ponukol im síce vysoké úrady politických stoličných komisárov, ktorých však neprijali, nemajúc výhľadu na vojenskú assistenciu, a bez tejto nebolo radno úrad prijať. V ňom mohli byť pripravení na nové štatariálne súdenie. Šli teda bojovať za kráľa, vlasť a slovenský národ ako slovenskí dobrovoľníci k sboru Janečkovmu na Považie.

Tým, že štatariálnym súdením, inkvisíciami a organisáciou v Pešti maril drahý čas, Windisch-Grätz urobil obrovskú chybu: utiekly mu z vidu dve revolucionárne armády: Görgeyho a Percelova. Mohol ich obe zničiť. Görgey odtiahol pokojne na Vacov, Percel na Solnok. Keď Windisch-Grätz spamätal sa a za Görgeym vyslal Vrbnu k Vacovu, tiahol tento už do baňských miest; ale vo Vacove mal ešte vždy dosť času písať a vydať proklamáciu, v ktorej ostro karhal počínanie vlastibranného výboru, obviňujúc ho zo sebectva a tvrdiac o ňom, že nepochopiteľným opustením hlavného mesta a vyslaním deputácie k Windisch-Grätzovi veľmi mnohí vytrezveli z toho, že by on ústavnú slobodu Uhorska bránil. Hovoril i o nezrelých republikánskych pokusoch, dovoliac tým čítať v riadkoch proklamácie, že v istých pádoch obráti svoju zbraň i proti vlastibrannému výboru.

Görgey vyhlasoval svoje vojsko za kráľovské; on sám považoval za zákonitého kráľa Uhorska Ferdinanda V., ale všetko toto len slovami; skutkami stál v službe revolúcie, z ktorej nepozdaly sa mu už len republikánske snahy Kossuthove s diktatúrou jeho. Vacovská proklamácia pomútila i Windisch-Grätza, lebo tento teraz už každodenne očakával kapituláciu revolučného vojska a snemu, a preto pristavil i vážnejšiu akciu. Görgey získal tým času utiecť z klepca a prebiť sa v 20-stupňových zimách cez Hont, Zvolen, Liptov, Spiš, Šariš, Abauj, Zemplín k armáde tisskej, preraziť s touto operačnú čiaru Windisch-Grätzovu a poraziť ho v apríli v bitkách pri Bicske, Isaszegu, Jedľove, Hatvane, Vacove a konečne dobyť a zaujať Budín. Následkom týchto citlivých porážok Windisch-Grätz upadol do nemilosti a bol nahradený generálom Weldenom.

Kossuthov „parlament“ započal svoje účinkovanie v Debrecíne už 8. januára, pri spolupôsobení 145 vyslancov; to nikoho nemýlilo, že nemal ani predsedu, ani podpredsedov a len jedného notára; z notabilít neprišiel ani Deák, ani Széchenyi, ani barón Eötvös; tento utiekol pred revolúciou ešte 12. októbra do Švajčiarska. Len o 2 týždne bolo asi 190 „vyslancov“ spolu. Ešte horšie bolo „s panskou snemovňou“; táto nesišla sa len 12. marca; i vtedy prišli len

dvaja biskupi, 4 hlavní išpáni a niekoľkí magnáti, tak že pre nedostatočný počet nebola uzavierania schopná. Mnohé magnátske rodiny podelily si úlohy obratne: jedna polovička členov slúžila v revolučnom vojsku, druhá v cisárskom, aby rodina na každú prípadnosť krytá bola.

Debrecínsky „parlament" započal svoje účinkovanie 9. januára pod predsedníctvom najstaršieho vyslanca Palóczyho vo veľkej sieni kalvínskeho kollegia; do 31. mája mala snemovňa vyslancov 58, panská 22 zasadnutia. Zákony vynášať tento rumpfparlament nemohol, aby sa úplne smiešnym nestal; obmedzoval sa teda na politisovanie, hlučné expektorácie a na šarlatánsku detronisáciu. Najhlučnejšie počínal si 13. januára a 14. apríla po víťazstvách Görgeyho; 13. januára rečnil Imro Szacsvay, vyslanec veľko-varadínsky, keď najprv zpráva deputátov k Windisch-Grätzovi vyslaných prečítaná bola, že je národ („nemzet", rozumej maďarský) teraz tak mocný, ako nikdy, lebo po ochabnutí stoletia trvavšom vyvinul za niekoľko mesiacov takú silu, s akou sa národ v dejinách chváliť nemôže. Vyslanec Asztalos spytoval sa: keď niekoľko stotisíc aristokratov za tisíc rokov udržali národ pri živote, teraz, keď milliony staly sa slobodnými, teraz by mal utratiť svoj národno-krajinský život? Vyslanec Bezerédj rečnil, že od srdca len vtedy bojuje človek, keď vidí, že pokoj nastane. Amerika držala si i v najkrvavejších bitkách vyslancov, ktorí mali číhať na to, aby pokoj uzavreli. V istých okolnostiach Maďari neželajú si k takým výsledkom prísť, ako Amerika, ale keď táto viac vedela docieliť, oni žiadajú ešte menej a tak skôr môžu dosiahnuť cieľa. Žiadal teda, aby sa s Windisch-Grätzom ďalej vyjednávalo, ale len na základe aprílových zákonov. Snem doteraz ani v okamženiach šťastia nezanechal pôdu nanútenej mu sebeobrany, ale nastúpenie trónu a odkaz Windisch-Grätzov (unbedingte Unterwerfung) sú vraj istou smrťou národa. Keď na to Kossuth s teatrálnou emfasou zahrmel, že smrť, ktorá na nás na konci borby čaká, nie je istá, lebo jest Boh na nebi a v národe sila, a keď chce, bude žiť, povstali všetci vyslanci a, pozdvihnúc ruky, prisahali, že ostanú spolu až do ostatnej minúty borby, a keď by sa museli inam utiahnuť, i ta zanesú v srdciach vlastenectvo a pevný úmysel, že Uhorsko oslobodiť treba.

O týchto výjavoch píšu maďarskí dejepisci, že Kossuth vedel a i vyslovil to, že s poniektorými riskuje hlavu, ale urobil svoje návrhy, a jeho „nemzet" uzavrel, že svoju krajinskú bytnosť, neodvislosť, ústavnosť a národnosť bude brániť do posledného muža, do poslednej kvapky krvi, že zbabelcov, zvlášte officierov, potresce smrťou, ako i zdercov ľudu; vláda prijme vraj všetko to, čo ľud dá ako daň, alebo zaplatí hotovými; čo by teraz nemohla zaplatiť, to ostane pod záštitou cti národa a bude časom i s úrokmi zaplatené.

Tieto uzavretia musely byť len deklamaciami, bo Pavel Hunfalvy už 14. januára tvrdil, že 13. januára snemovňa vôbec nijakých uzavretí nevyniesla.

Zahraničné časopisy písaly hneď zatým, že „nemzet" chce Kossutha korunovať, iné, že Uhorsko, rozumej Maďarov, chce sa pre-

meniť na republiku. Takéto kombinácie boly odôvodnené, lebo 4 rečníci neprizvukovali určite, že si nežiadajú iné, len do života uvedenie aprílových zákonov a že pri tomto jedinom cieli zotrvajú i vtedy, keď Windisch-Grätz bude cele premožený. Len Pavel Nyáry, žiarlivý antagonist Kossuthov, hovoril o nemeckých chimärach, akými Maďarov strašia, a vystríhal od prenáhlenia, tvrdiac, že niet väčšieho nebezpečia, ako keď slovo jednotlivca považujú za slovo Božie, čím apostrofoval Kossutha.

Ale aprílové víťazstvá Görgeyho odobraly, alebo aspoň pomútily mnohým maďarským dejateľom rozum. Bola síce i na debrecínskom sneme strana mieru, ktorá verila, že je možnosť pokonať sa priateľsky s dynastiou, ale vraj len za cenu šetrenia zákonov z roku 1848. Hlavní privrženci tejto strany boli Ludvik Kovács, Pavel Nyáry, Žigmund Kubínyi, Žigmund Kemény, Gabriel Kazincy, Karol a Jozef Zeyk, Ján Bethlen, Ján Pálffy, Bartal, Bezerédj, Lázár, Mészáros, Lónyayovci, Štefan Gorove, Karol Szász, Rudolf Szunyogh, Pavel Hunfalvy, Rudolf Simon, Štefan Bittó, Baltazár Horváth, Anton Zichy, Anton Somogyi a Žigmund Ivánka. Z nich mnohí stali sa prednými dejateľmi i po roku 1867. Proti strane mieru stáli radikálni revolucionári, pre červené perá, ktoré za klobúkmi nosili, „flamingó"-mi zvaní; z nich najvýznamnejší boli Ladislav a Jozef Madarász, Daniel Irányi, Alexander Dobolyi, Albert Pálfy a Ludvik Csernátony, sekretár Kossuthov.

Strana mieru vyslovila v svojom orgáne „Közlöny", redigovanom skrze Morica Jókaiho, že odporúča pokonať sa na základe poistenia ústavy a zákonov. Radikálnym revolucionárom bolo to primoc; i ponáhľali sa skrze svojho rečníka Jozefa Madarásza spýtať sa „vlády", rozumej Kossutha, či sa stotožňuje s týmito snahami? Na čo odpovedal za horúca Ladislav Madarász, „minister policie", že nie. Sám Kossuth bol naoko opatrnejší, vysloviac 13. februára, že vláda chce síce brániť vlasť proti nespravedlivým útokom, ale v tejto obrane nevytvára ani jednej cesty, na ktorej by záležitosti Uhorska na základe práva, cti a slobody tak riešené boly, ako je to dľa okolností najradnejšie. Neosvedčil sa, či je republikán alebo monarchista, ale na tom nástojil a i vykonal, že v úradnom časopise len také články vychádzaly, ktoré prejávovaly mienku a želania „vlády". Strana mieru založila si teda pod redakciou Morica Jókaiho svoj orgán, „Esti Lapok". (Večerné Noviny.) V ňom vyslovila ako svoj programm, že nenávidí síce svojich nepriateľov, ale nie natoľko, že by dovolila, aby vlasť, tento drahý poklad, bol skrze niekoho na kocku postavený. Povinnosťou každého vlastenca je vraj rozmnožovať silu, účinkovanie a autoritu vlády, len nech ani jeden člen vlády neznemožňuje túto snahu. Nepovažuje za revolucionárnu takú vládu, ktorá vlasť bráni na základe zákonov z roku 1848. Boj za ústavu a národnosť len tí ultristi menujú revolúciou, ktorí v ňom chcú ju mať.

Görgey neschvaľoval tieto snahy; stranu mieru pomenoval 22. marca nešťastnou, ktorej členovia zasluhujú vraj guilotinu, a minister policie Ladislav Madarász chcel účtovať s jedným z jej

členov skutočne pod guilotinou. Tento terrorista panoval neobmedzene v „klube rovnosti", kde považovali ho za Robespierra čistých rúk; vlastibranný výbor urobil ho náčelníkom pošty a policie; svojich 66 úradníkov vybral si sám z červených republikánov, flamingov, ktorí slepo plnili jeho rozkazy. Ich spôsob života bol tento: nedeľu svätili, v pondelok oddychovali, v utorok nepracovali, v stredu zabávali sa, vo štvrtok spali, v piatok chystali sa k práci a v sobotu spytovali sa: čo budeme robiť? Madarász úradoval skutočne ako policajminister; zariadil si čierny kabinet, dal otvárať listy vyslancov a bez passu ani týchto nevypúšťal z Debrecína; ako náčelník pošty nedovolil rozposielať noviny, vydávané od strany mieru, a v zasadnutiach snemu on rečnil menom Kossutha a vlády; 14. januára on stal sa náčelníkom intransigentov a už 3. februára narádzal organisovať politický súd proti tým, ktorí v smysle predošlých uzavretí snemu stali sa vlastizradcami. Strana mieru teraz už silne narážala na terrorismus, žiadajúc, aby zpod politického súdu aspoň vyslanci vyňatí boli. Ale vláda prijala návrh Madarászov o štatariálnych vojenských a občianskych miešaných súdoch už 13 februára, ktoré potom súdnymi stolicami nebezpečia (vésztörvényszék) pomenované boly.

Keď purifikácia snemu znemožnením strany mieru Madarászovi pomocou týchto súdov nedarila sa, narádzal 8. februára, aby vyslancov, ktorí do Debrecína neprišli, ako neverných zbabelcov vymazali z počtu vyslancov. Madarászovi boli teda Deák, Széchenyi, Eötvös, Trefort nevernými zbabelcami. Toto strana mieru už nemohla pretrpeť; začala teda proti nemu borbu, aby ho ako spreneverilca pri vláde a v sneme znemožnila. Vyslanec Gabriel Kazincy interpelloval vládu 17. marca, či preciosy a pohnuteľnosti, na ktoré Madarász ako minister policie v úradnom časopise vlády licitáciu kurrentuje, sú pozostalosťou grófa Edmunda Zichyho? (Tohoto dal totiž Görgey pre jeho dynastické smýšľanie obesiť a jeho majetok konfiškovať.) Madarász odpovedal, že áno, len v tom sa vraj stala chyba, že oznam spomína preciosy, ale že je to bezpríkladné, aby snem o licitácii rokoval. Kazinczy replikoval mu, že to je bezpríkladné, aby človeka, ktorého vojenský súd na smrť odsúdil, ešte i ztratou majetku pokutovali, lebo konfiškovanie majetku môže len politický súd vypovedať.

Zatým už hlasne povrávali si vyslanci, že inventár pohnuteľností Zichyovských skapal, že zmizly i diamanty, a Madarászovi prischlo posmešné meno diamantový minister; ale skúmali ďalej: odkiaľ berie peniaze na veľkopanský život, prečo premieňa si košútky na zlato, slovom dáta sbierali proti nemu potajomne, aby ho verejne na sneme zničili.

Táto akcia a z nej vyplývajúca prípadná prevaha strany mieru veľmi znepokojovala Kossutha, ktorý bol pri Madarászovi veľmi silne angažovaný. Keď snem nemal inej práce, zapodieval sa verifikáciou vzdialených vyslancov; stalo sa to na naliehanie strany mieru, ktorá týmto činom myslela dosiahnuť väčšinu. Každý videl, že útok, namerený proti Madarászovi, platí i Kossuthovi. Tento,

cítiac, že tratí pôdu, poponáhľal sa 25. marca (v nedeľu) svolať snemovňu vyslancov a povedal v nej jednu zo svojich najfulminantnejších rečí. Vyslovil, že len tak ostane náčelníkom vlády, jestli má v sneme väčšinu; ale že sa bojí, kým on bude v tábore, že sa väčšina premení; ale že takému prekvapeniu nemôže vystaviť ani seba, ani národ, ani vojsko. On že svojej povinnosti len tak môže zadosť urobiť, jestli snemovňa schváli jeho politiku i v jeho neprítomnosti. Keby snemovňa niečo protivného uzavrela, že on v tom páde zaďakuje. Nechce byť povereníkom tých, ktorí len teraz, keď sa už jasní, prichádzajú do Debrecína, a ktorí, netrpiac v dňoch nebezpečia, ani neznajú, čo je to za poklad, ktorý majú chrániť. Nech ho zabezpečia, že najde tu ten istý snem; ináč ztratí nimbus, že je zastupiteľom ľudu a vojska, uvoľnia sa proti nemu svázky poslušnosti, čo môže mať za následok občiansku vojnu. Zatým útočil na noviny, ktoré vraj obviňujú člena vlády z takých vecí, ktoré ak sa pravdivými dokážu, nemôže ním ostať, ale ak nie sú pravdivé, treba žalobníka trestať. On že dá vytlačiť všetky na túto záležitosť vzťahujúce sa listiny a sostaví porotný súd, ktorý bude v tejto záležitosti súdiť.

Kossuthovi pomáhal Daniel Irányi, narádzajúc, aby Kossuth bol splnomocnený snem dľa okolností a potrieb preložiť aj inam. To mnohých zarazilo, lebo sa obávali, že Kossuth tým privlastní si i právo odročenia alebo rozpustenia snemu a nadovšetko bolo by bývalo bezpríkladné rozpustiť snem preto, aby sa prekazilo vyslanie komisie, ktorá mala súdiť v hnusnej záležitosti člena vlády. Na otázku Žigmunda Ivánku, čo zamýšľa, odpovedal Kossuth, že netúži po vláde a ani najmenej za tým, aby vykonával práva nad zákonodarnou mocou. Ba vyzval snem, aby toto svoje právo nikomu neprepustil, aby svoje sídlo inam len vlastným uzavretím preložil, a aby len zo svojej vôle prepustil svoje miesto novému zákonodarnému sboru. Ale ešte vraj v Debrecíne má vysloviť svoju vôľu proti olomúckemu marcovému manifestu a sriadiť dočasnú vládu; keď nemá dosť ráznosti ostať spolu, najde sa, kto bude chcieť byť pánom národa; on že vraj ním nebude. Ale i toto bola licomernosť: 14. apríla, teda o tri týždne, dal sa on vykričať pod titulom gubernátora za pána národa.

Windisch-Grätz premohol maďarské revolucionárne vojsko pri Kápolne (v Hevešskej stolici) 26. februára. Kossuth porovnal bitku kápolniansku s lipskou, lebo že vraj ostala nerozhodnutou; mal natoľko pravdu, že v nej Windisch-Grätz nezdrúzgal moc Maďarov. No rozhodnou bola natoľko, že Maďarov padlo v nej 1200 mužov a že museli odstúpiť dolu k Tise. Ešte v deň bitky prišiel do tábora rakúskeho barón Hübner, nahovarajúc Windisch-Grätza, aby súhlasil s tým, že by na kromerížskom sneme vypracovaná ústava vydaná bola v podobe charty. Windisch-Grätz zaslal totiž dvoru tú zprávu, že pri Kápolne vyhral bitku, zlomil moc „buntujúcich čried“ a že o niekoľko dní bude v Debrecíne. Následkom čoho i minister Schwarzenberg tvrdil, že je tu čas, aby takouto chartou utvoril jednotné nerozdeliteľné Rakúsko a v ňom vládu neobmedzenú.

Dňa 4. marca naoktrojovaná bola celému Rakúsku takzvaná ústava kromerížska; ona povstala nasledovne: ústavodarná rísska rada bola otvorená vo Viedni 22. júla; na jej zasadnutiach zúčastnili sa i vyslanci českí, medzi nimi zvlášte slávny František Palacký, ktorému dostala sa veľmi dôležitá úloha vypracovať z poverenia ríšskej rady elaborát o štátnej organisácii Rakúska. Palacký kontemploval túto organisáciu na základe federalismu: ríšska rada mala rozhodovať v záležitostiach cisárskeho domu, zahraničných, vojenských, ríšsko-finančných, obchodných a komunikačných; krajinské vlády a snemy maly rozhodovať v záležitostiach politickej správy krajín, súdnictva, kultu a vyučovania, financií krajinských a priemyslu, vôbec vo všetkých tých, ktoré neboly ponechané kompetencii ríšskej rady. Ako vidno, túto ústavu kopiroval Deák roku 1867 pre Uhorsko. Ale 6. oktobra vypukla vo Viedni revolúcia; cisár Ferdinand odišiel do Olomúca, ríšska rada rozpŕchla sa a tak českí vyslanci podali z Prahy 24. oktobra vláde viedeňskej memorandum, v ktorom narádzali, aby ríšska rada preložená bola do Kromeríža. To sa i stalo. V Kromeríži 30-členový výbor rokoval o elaboráte Palackého. Ale výbor bol tak sostavený, že v ňom mala každá krajina, či veľká, či malá, po troch zástupcov, a tak nemeckí centralisti z malých krajín mali v ňom väčšinu, kdežto v plenárnom zasadnutí ríšskej rady boli slovanskí federalisti vo väčšine. 30-členový výbor zmenil teda elaborát v smysle centralistickom, následkom čoho Palacký vystúpil z výboru s určitým predsavzatím hájiť svoje dielo v plenume. Ale ani k tomu neprišlo, bo keď Palacký 23. februára interpelloval viedeňskú vládu, ako môže s parlamentom nemeckým koketovať a voľby do frankfurtského parlamentu vypisovať, miesto odpovedi vláda rozpustila ríšsku radu a oktrojovala ústavu dňa 4. marca.

Ináče v nej bolo, menovite ohľadom národností, mnoho dobrého; bola síce v nej ako základný kameň jednota ríše vyslovená, ale prisľúbené boly i krajinské snemy, osobná sloboda a rovnoprávnosť, sloboda náboženská, sloboda tlače, oddelenie pravosúdia od administrácie, porotné súdy a verejnosť súdneho pokonávania. Maďari nenávideli ju pre princip rovnoprávnosti v nej vyslovený a pre udajné vliatie Uhorska do celoríše. O Uhorsku bolo v nej vyslovené, že sa jeho ústava podržuje, nakoľko ríšskej ústave protiviace sa jeho štatúty prestanú byť platnými. Rovnoprávnosť rečí v krajine zvyčajných vo všetkých pomeroch verejného a občianskeho života zabezpečuje sa cieľuprimeranými poriadkami. Srbom zabezpečuje sa vojvodina, ako jednota cirkevná a národnostná. Kráľovstvo horvatsko-slavonsko-dalmatské je v rámci ríšskej ústavy od Uhorska cele neodvislé. Sedmohradsko dostane, neodvislé od Uhorska, na základe rovnoprávnosti všetkých národov, nový štatút. Ústava v svojom rámci podržuje práva saského národa. Vojenské hranice so svojou vojenskou organisáciou ostanú pod bezprostrednou správou ríšskej exekutívnej moci. Ohľadom svojich majetkových pomerov budú požívať s inými občanmi spoločné práva. Exekutívna moc je v celej ríši jednotná a nedeliteľná, náleží výlučne cisárovi, ktorý ju vyko-

náva skrze zodpovedných ministrov. Krajiny spravujú miestodržitelia. Popri cisárovi a rísskej exekutívnej moci stojí ríšska rada, ktorej členov, považiac všetky krajiny, menuje cisár, a ktorá i rozpočet ríšsky určuje.

O pol treťa roka to isté ministerium odvolalo ústavu marcovú s dosť biednym, licomerným odôvodnením, „že ju v základoch nemožno prispôsobniť okolnostiam cisárstva rakúskeho a že ju nemožno uviesť do života v súvise s jej nariadeniami." Pravá príčina odvolania bola iná: túžbam nenemeckých národov Rakúska vyhovujúca ústava kromerížska bola dielom opportunity a nie dielom poctivej snahy, teda zavádzaním národov. Rakúski štátnici chceli ňou prelicitovať len maďarskú revolúciu a frankfurtské konštitucionálne pokusy, čo sa im zčiastky i podarilo, a keď maďarský odboj pri Világoši dokonal a rozochvenie a zápal Nemcov následkom exekucií, ktoré Rakúsko a Prusko vykonávaly, ochladly, nastala doba uvedenia systému nemeckej centralisácie a kromerížsku ústavu, ako nepotrebnú, vyhlásili jednoducho za neplatnú.

Ona vletela do debrecínskeho snemu v podobe bomby a mala za následok šarlatánské, ľahkomyseľné vypovedanie detronisácie, bo teraz už i strana mieru, majúc zámienku, že ňou je ústava uhorská pohltená, sliala sa so stranou intransigentov, snívajúcou o úplnom odtrhnutí sa Uhorska od Rakúska.

Sám Kossuth fumigoval ju veľkopansky. „Myslím," hovoril 25. marca, „že rad prežitých ťažkých dňov mohol poučiť tých, ktorí toho potrebujú, že nie je ľahko tento ‚národ' vytreť z počtu živých." Chýr o marcovej ústave pobúril vraj vojsko, ktoré sa dosiaľ kráľovským menovalo, strašne. Teraz už nepozostáva iné, len vojna a na konci heslo národa: samostatnosť, neodvislosť. Dejiny biľagovaly by národ potupou, keby nevyslovil svoju vôľu proti manifestu olomúckemu. Ústavou marcovou panovník roztrhal smluvy obapolné, roztrhal pragmatickú sankciu, lebo zničil ústavu v nej zabezpečenú, rozkúskoval krajinu a snažil sa ju zbrojou podmaniť. Odpoveď nemôž' byť iná, len aby i národ roztrhal exemplár, nachodiaci sa v jeho rukách.

Pod dojmom rečí takéhoto smeru a obsahu organisovala sa republikánska strana už 5. apríla; i strana mieru vliala sa do tejto, ale s tou reservou, aby kompromittovaný „diamantový minister" Ladislav Madarász bol z nej vylúčený. Toto však zdalo sa byť otázkou moci strany, a mohlo mať za následok, že s Madarászom prepadne i Kossuth. Práve preto forsiroval tento detronisačný manifest, aby i on nebol s Madarászom znemožnený, bo tohto terroristu potreboval ešte vždy k vykonaniu svojich zámerov. 18. marca predniesol otázku detronisácie revolučným generálom Vetterovi, Damjanichovi a Klapkovi; 25-ho Görgeymu, rozumie sa, v tábore. Görgey, ako sám v svojich Pamätiach píše, nesúhlasil v otázke detronisácie s Kossuthom z týchto príčin: tu netreba rečí, ale skutkov, a na tieto von z Uhorska nik sa neodváži, ba bude tých, ktorí ho od skutkov zdržiavať budú, mnoho. A keby sa Uhorsko od Austrie i odtrhlo, bude štátom slabým, keď je ešte len i Turecko, majúce

pomerne predsa len omnoho priaznivejšiu situáciu, na milosť svojich súsedov odkázané. Nepriateľ je síce ubitý, ale len s najväčšou námahou, s dôverou v spravedlivosť veci. Odtrhnutie od Austrie už nebolo by spravedlivou vecou; zatým nemohli by za zákon, ale proti nemu bojovať, neviedli by vojnu defensívnu, ale offensívnu. Tým urazili by nesmierne mnoho záujmov, a kým by oni so dňa na deň slabli, Austria našla by v súsedných štátoch prirodzených spojencov proti rušiteľom europejskej rovnováhy. Na 4. marec odpovedali dosavádnymi víťazstvami, ktoré vybojovali v záujme zákonitého kráľa Ferdinanda V. a ústavy skrze neho sankcionovanej. On je vraj presvedčený, že by vojsko Ferdinanda V. i teraz s láskou a oddanosťou prijalo, keby k nemu bez zbrane prišiel. Kossuth pretrhol túto rozmluvu náhle, ale o niekoľko hodín zatým zase predniesol otázku detronisácie pred shromaždenými generálmi. Pravda, ešte vtedy dal im len tušiť, že odpoveď „národa“ bude vyhlásenie neodvislosti. Generáli neodporovali výslovne, ačpráve tiež radi politisovali. V tom čase bavil sa Kossuth v tábore pri Tiszafürede za 5 dní; obcoval mnoho so štábom, ba i s obecnými vojakmi; kdekoľvek sa ukázal, všade ho oslavovali nadšene; z toho súdil, že i vojsko odobrí detronisáciu.

Z tábora vrátil sa 12. apríla, a nepovediac „vlastibrannému“ výboru“ ani slova, ako to urobil pred 9. mesiacmi v otázke talianskej, v zatvorenom zasadnutí snemovne predložil svoj návrh tak, ako by vláda s ním vo všetkom úplne súhlasila. Navrhoval teda zrovna a zkrátka, aby Uhorsko vyhlásili za štát neodvislý, samostatný, aby dynastiu Habsburg-Lotaringskú z panovania navždy cele vytvorili a ju všetkých občianskych práv pozbavili, aby k iným štátom, ba i k dedičným zemiam rakúskym, hlásali mier a priateľstvo a aby i do tých čias, kým snem budúcu vládnu sústavu ustáli, správu krajiny oddali dočasne gubernátorovi a koordinovanému ministerstvu.

Proti podstate návrhu vyslanci nič nenamietali, len proti jeho časovosti, želajúc jeho odročenie; ale nemajúc ani vôle, ani smelosti žiadať hlasovanie o ňom, dali mu ten náter, aby Kossuth svoj návrh predostrel verejnému zasadnutiu z poverenia zatvoreného.

Na druhý deň rumunský renegát, vyslanec Ján Dragoš, predniesol v sieni kollegia kalvínskeho návrh, aby veľavýznamné zasadnutie v prítomnosti tisícov ľudu vo veľkom kalvínskom kostole vydržiavali; proti tomuto návrhu vznikla veľká búrka, ale keď Kossuth prišiel, na návrh Jána Besze predsa len išli ta, „aby skutočnosť hlásali tisícom a tisícom“. Do kostola nešli vyslanci Kovács, Kemény a Zeyk; títo okúňali sa pred kostolom. Predseda snemovne Pavel Almássy otvoril zasadnutie, len keď presvedčil sa, že vyslanci sú na svojich miestach a, napomínajúc obecenstvo k tichosti, oddal slovo Kossuthovi. Tento pripomenul najprv, akých úspechov docielil „národ“, hoci vonkajšie útoky a vnútorný „odboj“ našly ho cele nepripravený. Zbraň nepriateľská nikdy nemohla podmaniť národ v jeho spravedlivej borbe, ktorý však v svojej prepiatej veľkodušnosti vždy ztratil ovocie svojej borby. Teraz je taký nadšený, že bude sa potýkať nielen so starým, ale i s novým nepriateľom. Tu

je teda čas, aby Uhorsko urobili samostatným, neodvislým a aby vyslovili pred Bohom, svetom, Europou a ľudom, že skutočne chcú byť slobodnými a neodvislými.

Keď vehementne vybúšivšie oduševnenie utíchlo, povedal tie pamätné slová, pre ktoré nemohol sa navrátiť do Uhorska; v nich bolo mnoho megalomanie, rúhania, vysmievania sa všemohúcnosti Božej a kontradikcií: „So mnou môže nakladať Boh v živote akokoľvek, môže dopustiť na mňa útrapy, popravište; môže mi podať pohár naplnený jedom, alebo vyhnanstvo. Jedno nemôže na mňa dopustiť: aby som sa stal poddaným rakúskeho domu. To nemôže na mňa uvaliť ani Boh, lebo k niečomu odhodlaný človek, keby boly všetky jeho údy i okované, vždy má dosť času umreť, keď sa ináče zachrániť nezná!"

Koľko tu teatrálnej frásovitosti! Lebo keď tvrdil a dopustil, že Boh môže s ním nakladať akokoľvek, tým vyslovil i to, že ho môže ponechať i v poddanstve rakúskom. A hľa! jeho syn Franc Kossuth ako ľahko zabudol na tieto emfatické slová, stanúc sa nielen poddaným, ale i skutočným tajným radcom toho rakúskeho cisára, ktorého jeho otec detronisoval. Franc Kossuth dokumentoval, že ani akt detronisačný, ani etusiastické slová Ludvika Kossutha netreba brať vážne. — Zatým, na chvíľku, snažil sa byť vážnejším; rozoberal dáta, ktoré netýkaly sa podstaty, ale historie zákonov z roku 1848 a ktorými chcel dokázať, že tie zákony nie sú výplyvom revolúcie; potom vyzdvihoval momenty, ktoré dľa neho dokazovaly vierolomnosť dynastie. Nasledovaly zase vulkanické erupcie. „Keď národ s poľa oprávnenej sebaobrany neprešiel na cestu revolúcie, či nedlhuje svätej pamiatke zosnulých v borbe za slobodu, aby odmenu za ich vykrvácania obdržal národ? Veď iné národy tým započaly svoju borbu za slobodu, že nechcú byť otrokmi. Tu je čas toto slovo vypovedať a národ svojou majestátnou vôľou musí sankcionovať roztrhanie sväzkov medzi národom a dynastiou; musí vypovedať, že národ vstupuje medzi národy Europy ako samostatná, neodvislá moc, že vyleje ostatnú kvapku krvi za slobodu a že Europa nemôže o ňom bez neho disponovať.

Svoj návrh Kossuth predostrel v piatich bodoch: nech vysloví „národ", že Uhorsko je slobodný, samostatný a neodvislý europejský štát, že je jeho územie nedeliteľné a nedotknuteľné, že dynastiu vyhlasuje za pozbavenú trónu a za vyhnanú; že je náchylný so štátmi Europy v dobrom súsedstve nažívať a s nimi smluvy uzavierať; že i dovtedy, kým národné shromaždenie sústavu panovania zovrubne neustáli, bude krajinu predseda-gubernátor s ministry skrze neho volenými spravovať. Najviac zaoberal sa s posledným návrhom: vysloviac, ako si túžobne praje utiahnuť sa do skromného chudobného života, vystríhal hrmotom národ, aby niekto iný rozhodoval nad jeho osudom a nie zákonodarstvo, a aby dovolil niekomu natisnúť sa za hlavu a uchvátiť moc. Mužovia (členovia) vlády nech sú hotoví za svoje skutky i hlavami zodpovedať. Napomínal teda vyslancov, aby položili základy budúcej slobody, blaha a blahobytu Uhorska a aby posúdili návrhy. Keď výbuchy nadšenia a hromo-

vité „éljeny“ utíchly, i predseda vyzval vyslancov, aby o návrhu svoju mienku vyslovili. Prijali ho za základ podrobnej debaty s oduševnením. Desavuovanie, bagatelisovanie uzavretia tohto nasledovalo len pozdejšie. Sám gróf Kazimír Batthyány otáznym urobil, či národ (rozumej maďarský) bol v Debrecíne úplne a zákonite zastúpený? A Ľudvik Kovács tvrdil, že v poradách bolo síce 160 vyslancov, ale v kostole ich bolo spolu len 40. I Žigmund Kemény tvrdí, že 14. apríla nebolo krajinské zasadnutie, ale shromaždenie ľudu, v ktorom nebolo možné protirečenie. To vraj priatelia a nepriatelia revolúcie rovnak soznajú. O tomto predmete písal i Franc Salamon (Magyarország 1849-ben és 1866 után), tvrdiac, že keby sa bola menšina rozhodne protipostavila, je viac ako pravdepodobné, že mnohí výteční mužovia neboli by sa znemožnili, ale by sa boli mohli k užitočným službám reservovať, a i to je vraj isté, že múdre slovo, keby ho boli, hoci v poslednej hodine vyslovili, bolo by mnohých výtečných mužov od gúľ a povrazov zachránilo.

„Snem“ poveril hneď zatým Kossutha, Szacsvayho a Štefana Gorovu, aby sostavili proklamáciu o neodvislosti, a Ladislav Madarász (ten diamantový minister) chcel navrhnúť, aby v smysle 5. bodu uzavretia za gubernátora-predsedu vyvolili Kossutha. Diskreditovaný Madarász ani neuspel svoj návrh predniesť, už s nesmiernym nadšením vykričali vyslanci Kossutha za gubernátora. Kossuth prijal gubernátorstvo, ako vravel, v takom čase, kde nemá miesta ani skromnosť, ani namyslenosť, ale každý musí konať na tom mieste, na ktoré ho postavili. Bude vraj teda gubernátorom, kým chceť budú, kým vládnu sústavu definitívne neurčia, kým „národ“ nebude úplne zabezpečený. Ale prisahá vraj na večného Boha a na vlastnú statočnosť, že potom chce byť len skromným, chudobným, súkromným občanom.

Shromaždenie rozišlo sa so slávovolaním Kossuthovi a neodvislosti; „panská snemovňa“ prijala návrh o neodvislosti ešte v ten deň.

Podivné a nedôsledné je chovanie sa poniektorých predných účastníkov tohto šarlatánskeho, chlapčenského detronisačného aktu. Pomenovali, vyhlásili ho, pravda pozdejšie, skutkom hrozne nepolitickým, ničomným, nerozumným, osudným, násilníckym, strašne hlúpym, urobil to v svojich pamätných spisoch menovite spomenutý gróf Kazimír Batthyány, ktorý len o niekoľko dní po vyslovenej detronisácii, ktorú i on s nadšením odhlasoval, z rúk Kossuthových prijal ministerstvo zahraničných záležitostí. Takejto nedôslednosti dopustil sa i Artúr Görgey, ktorý detronisáciu zavrhoval síce, i ju zatracoval, ale zato slúžil ďalej revolúcii, už teraz na základe detronisácie stojacej, ba prijal z rúk Kossuthových hlavné veliteľstvo, ministerstvo vojenských záležitostí a nakonec i diktátorstvo. Nebolo by krajšie, dôstojnejšie a dôslednejšie bývalo Kossuthovi a revolúcii chrbát obrátiť? Ale na megalomaniu trpel i Görgey.

Detronisáciu pomenoval i Deák skutkom poľutovaniahodným. Keď shováral sa o nej roku 1867 s rakúskym ministrom grófom Beustom, stigmatisoval ju ako krok nemiestny i v politickom \

v právnom ohľade; lebo vraj dvojstrannú smluvu ani jedna stránka nemôže za úplne zrušenú považovať len preto, že ju druhá stránka narušila; naproti tomu má požadovať, aby ju i druhá stránka zachovávala. Ale vraj 4. marec, teda deň, v ktorom bola ústava kromerížska vydaná, bol pred 14-tym aprílom, a ústava tá jedným ťahom pera zničila ústavu a samostatnosť Uhorska, úplne ignorujúc tú čiastku pragmatickej sankcie, ktorá poisťuje Uhorsku ústavu a samostatnosť.

Od 14. apríla už nebolo na debrecínskom sneme opposície ani naoko; i strana mieru uznala predbežne „štátny výčin"; jej predný člen, vyslanec Kazincy, vyslovil na druhý deň v zasadnutí snemu, že prekročili Rubicon ústavného života, odkiaľ niet návratu, ale pridal, že dľa jeho viery národ si tam nový, slobodný život istotne vybojuje. Ten istý Kazincy o krátky čas zatým, keď stál pred vojenským súdom, vyhrážal kliatbou dejín Kossuthovi, „ktorý v svojom vlastnom špinavom záujme na kocku hodil s existenciou národa i bytie tých, ktorí protivili sa jeho ctibažnosti." Koľko tu licomernej nepoctivosti a nedôslednosti.

Proklamáciu o neodvislosti vypracovali Kossuth a Szacsvai; 19. apríla predložili ju obom miešaným snemovniam, ktoré ju jednohlasne prijaly.

Smysel a obsah proklamácie bol nasledujúci: národné, uhorský (rozumej maďarský) štát zákonite zastupujúce shromaždenie uvádza týmto svojím osvedčením Uhorsko nazpäť do jeho neodcudziteľných prirodzených práv a vriaďuje ho i s čiastkami a krajinami k nemu prislúchajúcimi medzi samostatné, neodvislé europejské štáty, vyhlásiac dom habsburgsko-lotringský pred Bohom a svetom za pozbavený trónu. Považuje za svoju mravnú povinnosť oznámiť pohnútky tohto svojho uzavretia; nech vidí celý vzdelaný svet, že k tomuto kroku odhodlal sa maďarský, na smrť prenasledovaný národ nie z prepiatej samodôvery, nie z revolucionárnej svrbľavosti, ale následkom konečného vyčerpania trpelivosti a z nevyhnutnosti samoudržania. Tristoročné panovanie slobodne zvolených Habsburgovcov bolo trojstoletím ustavičného trpenia. Krajina by bola medzi najkvetúcejšími, keby aspoň neboli zamedzovali jej prirodzený vývin; a keby jej neboli závideli jej žiarlive chránenú ústavu; príkladnej vernosti národ by bol ešte dlho nesklátiteľným stĺpom dynastie. Ale ani jeden z panovníkov nehľadal svoju silu a slávu v slobode svojho ľudu a každý člen panujúceho domu oproti národu držal sa politiky vierolomstva. Po víťazných bojoch, vedených za slobodu, národ vymeril sa vždy so svojím kráľom; ale každá kráľovská prísaha bola počiatkom nového vierolomstva. Za prelievanie krvi v záujme dynastie, za svoju veľkodušnosť národ nikdy nebol povďačnosťou odmenený. Jednako tento dom len teraz posielajú do vyhnanstva, keď pred Europou s otvorenou samochlúbou sám soznáva, že roztrhal svázky, ktoré spájaly ho s maďarským národom. Spáchal všetky tie hriechy, ktoré každý národ oprávňujú detronisovať panujúcu dynastiu. Chcel zničiť štátnu existenciu maďarského národa, a síce s toľkou zradou, rabovaním, pálením, zabíjaním, ukrutnosťou, s takým

šliapaním práv ľudu, že ľudstvo užasne nad dejinami jeho hriechov. A k všetkému tomuto poskytly pohnútku zákony v marci roku 1848 cieľom zabezpečenia ústavy krajiny vynesené. A samostatnosť, neodvislosť nimi garantovaná, neboly novou akvisíciou, ale zákonmi a kráľovskými prísahami stále reservované právo. Cieľom konfiškovania samostatnej ministerskej vlády, menovite samostatných vojenských a finančných záležitostí, svojím bezbožným podnecovaním panujúci dom sotil krajinu do plameňov a krvi, aby ju zbrojou rozkúskoval, olúpil samostatnosti a vtopil do množstva štátov ríše.

Zatým boly v manifeste udalosti minulého roku dopodrobna opísané; stalo sa odvolanie na súd večného Boha a na verejnú mienku sveta, že niet možnosti pokonať sa s týmto vierolomným domom. „Dlhujeme tým zákonu Božiemu, našej vlasti, právu, morálke, cti, Europe a záujmom civilisácie, aby sme túto vierolomnú dynastiu, shodiac ju s trónu uhorských kráľov, oddali súdu Božiemu a opovrhnutiu verejnej mienky, morálky a cti. A robia to v pocite nezlomnej sily na smrť štvaného národa, v povedomí víťazství nad nepriateľom obdržaných, s odvolávaním sa na prirodzené práva národa. — Na základe teda už pripomenutých štyroch bodov uzavretia oslobodili každého od povinnosti vernosti a poslušnosti k dynastii; ba zakážuc to, vyhlásili každého za zradcu vlasti, kto by sa opovážil člena dynastie, kráľovskú moc prípadne usurpovať chcejúceho, radou, slovom, skutkom podporovať. Naproti tomu každý občan vlasti je povinný poslúchať vládu uhorského (maďarského) štátu.

Tohoto bombastického a veru i čo do historickej pravdy šarlatánskeho manifestu si v zahraničí nik nevšimnul. Kossuth vyslal síce do Paríža k predsedovi republiky francúzskej za stáleho zastupiteľa novopečeného maďarského košutovského štátu grófa Ladislava Telekyho, ale poneváč Francúzi debrecínsky detronisačný akt nebrali vážne, predseda republiky neprijal Telekyho; to isté stalo sa i v Londýne; anglický minister zahraničných diel uvedomil totiž maďarského poslanca Ladislava Szalayho (historika), že jestli mu má niečo povedať, aby to urobil cestou a skrze rakúskeho posla, ktorý s Rakúskom zastupuje i Uhorsko. Len Kossuth a jeho najdôvernejší privrženci brali detronisáciu vážne; maďarský revolucionárny minister, srbský renegát Sabas Vuković, vydal 3. mája rozkaz, aby všetky vrchnosti krajinské oznámily svoje holdovanie Kossuthovi a jeho vláde. Ostatne Kossuth hapkal zatým, neznajúc, čo má robiť: 3. mája ponúkol uhorský trón Koburgovi, hoci mnohí členovia debrecínskeho „parlamentu“ boli za republiku; na mienke nemaďarských národov Uhorska, aristokratov, veľkostatkárov a konservatívcov vôbec im nič nezáležalo, ako by ich vôbec ani nebolo.

Kossuth stal sa teda zodpovedným gubernátorom, ale len zatým malo sa určiť, či si snem podrží všetky „majestátne práva“ a či prenesie niektoré na vládu. „Snem“ už 20. apríla vyslovil, že gubernátor a ministri složia prísahu na základné v manifeste obsažené zásady a na poslušnosť k snemu; ale že by i vyslanci na ústavu prisahali, to nikomu neprišlo na um. Zatým si snem zamieňal s Kossuthom ako gubernátorom už len odkazy; poukazovalo to na

chatrnú parlamentárnu rutinu a malú znalosť svojho položenia a stavu, že Kossuth ani ako gubernátor nesložil svoj vyslanecký mandát, ale i ako gubernátor ostal členom snemu, ačpráve sa písal a dal volať „z rozkazu národa vladárom-predsedom Uhorska a všetkých k nemu prislúchajúcich krajín, čiastok a zemí.“ Vtedy bol na zenite svojej slávy, ktorú mu však hneď zatým zatemnil jeho najintímnejší privrženec „diamantový minister“ Ladislav Madarász; komisia, ktorá mala vyšetriť, kam sa podely u Edmunda Zichyho konfiškované drahocennosti, podala svoju zprávu 20. apríla, a tu vysvitlo, že najväčšiu čiastku z nich zmárnil sám „minister“ Madarász a peniaze potrovil; intimus Kossuthov bol teda zničený a musel složiť „mandát“ a zutekať z Debrecína. 21. apríla vymazali z počtu vyslancov i Imra Semberyho, člena doterajšej vlády (vlastibranného výboru), lebo vôbec ani neustanovil sa na debrecínsky snem.

Dňa 22. apríla gubernátor Kossuth prišiel osobne do snemu; vtedy vyslovil, že keby v takýchto revolucionárnych časoch on a ministri mali na Verbőczyho codex prisahať, nemohli by zachrániť vlasť, lebo v pádoch vyžadujúcich rýchle konanie, nemôžu ustavične len zákony a paragrafy hľadať. Ministerstva vtedy ešte nebolo, následkom čoho on podal dva návrhy zákonov, aby revolucionárne vojsko o 50.000 rekrútov rozmnožené bolo a aby okres srbských šajkášov vtelený bol do Báčskej stolice. Tieto zákony mal Kossuth skrze patričných ministrov „in spe“ exekvovať. Pri tejto príležitosti Kossuth vyslovil i to, že snem má zatýmto zákony a nie uzavretia vynášať, teda má sa premeniť na sbor zákonodarný. Nových rekrútov povolil snem 24. apríla. Nálada na sneme bola výtečná, ružová, bo Görgey slávil vtedy svoje najskvelšie víťazstvá; i zvesť o víťazstve pri Šarluhách doletela práve vtedy; bolo slávnostné Te Deum a za padlých honvédov requiem.

Ministerium sostavil si Kossuth sám; za predsedu vybral si Bartolomeja Szemeru. Hoci v liste Kossuthovi z Miškovca písanom tiež nesúhlasil s detronisáciou, Szemere jednako prijal predsedníctvo. Keď sa noví ministri Szemere, Batthyány, Horváth, Vukovič, Dušek predstavili Kossuthovi a snemu, Szemere pomenoval spoločnosť týchto mužov „furcsa társaság“-om. A skutočne bola to podivná spoločnosť; nechyboval do nej už len „diamantový minister“ Lad. Madarász.

Detronisačnej komédii urobili konec Rusi, ktorí už počiatkom júna boli v Orave.

Rybárča.

Povesť.

Napísal *Björnstjerne Björnson.*

Preložila *Margita Pauliny-Tóthová.*

(Pokračovanie.)

Tretia kapitola.

Otec Jána Oedegaarda vysťahoval sa ako mladík z bygdy (obce) Oedegaardu v biskupstve bergenskom. Ľudia sa ho zaujali, a teraz bol učeným človekom a prísnym kazateľom. Pritom bol veľmi horlivý, nie tak slovami, ako skutkami. Mal „dobrú pamäť“, ako to ľudia nazvali.

Tento muž, ktorý húževnatou vytrvanlivosťou dosiahol všetkých cieľov, ktoré si vytýčil, narazil na odpor práve tam, kde očakával to najmenej a kde dotklo sa ho najbolestnejšie.

Mal tri dcéry a jedného syna. Syn, Ján, bol už v škole považovaný za zázračné dieťa a bol chlúbou učiteľa. Otec viedol sám jeho výučbu, a tešil sa každý deň jeho pokrokom. Ján mal priateľa, ktorému bol pri učení natoľko nápomocný, že stal sa po ňom najlepším žiakom v škole, a ktorý ľúbil ho preto okrem svojej matky nadovšetko na svete. Spolu chodili do stredných škôl, spolu navštevovali i universitu; spolu složili prvé dve zkúšky a pripravovali sa spoločne k zavŕšeniu štúdií k rovnakému povolaniu. Jedného dňa šli veselo, po nasnovaní plánu študijného, dolu schodmi — Ján chcel skočiť v mladistvej roztopašnosti svojmu priateľovi na chrbát; lenže ten ztratil rovnováhu a spadol tak nešťastne dolu schodmi, že dokonal o niekoľko dní zatým.

Už so smrťou na jazyku uprosil svoju matku — ktorá bola vdovou a s ním utrácala jediné dieťa — aby z lásky k nemu prijala Jána za svojho.

Matka umrela temer súčasne so synom; ale poručila svoj veľmi značný majetok Jánovi Oedegaardovi.

Trvalo to hodne dlho, kým Ján zotavil sa koľko-toľko po tomto údere. Odcestoval do cudzozemska, a tým vymanil sa aspoň natoľko zo svojho zúfalstva, že prichytil sa zase k štúdiumu bohoslovia i ho dovŕšil; ale nikto ho nemohol nahovoriť, aby uchádzal sa o stanicu.

Najvrelejšou túžbou otcovou bolo mať ho pri sebe ako kaplána. Lenže ho ani na to nenakriatli, aby vystúpil aspoň jediný raz na kanceľ; vždy sa vyhováral len tým jedným: že necíti v sebe k tomu povolania.

To bolo trpkým sklamaním pre otca, prečo sa i ostarel o niekoľko rokov skôr. Sám počal len neskoro študovať, bol teraz už starý, a pracoval vždy tvrdo len s týmto jedným cieľom pred očami. Teraz býval syn v tom istom dome; na poschodí si zariadil elegantne celý rad izieb; a pod ním v prízemí sedával starý kňaz, pracujúc neprestajne, vo svojej študijnej izbietke pri lampe, ktorá osvecovala mdle jeho starobu. Po onom sklamaní nemohol ani nechcel si dať

pomôcť od cudzieho; ani rady synovej neuposlúchol a neutiahol sa na odpočinok; nedoprial si oddychu ani v lete ani v zime. Kdežto syn cestoval každý rok do cudzozemska. Keď bol doma, neobcoval s nikým, iba čo sedel viac alebo menej zamĺkly pri obede s otcom pri stole. Avšak kto ho zapriadol do rozhovoru, zbadal, že je takej vynikajúcej jasnej rozvahy a taký horlive pravdomluvný, že to dodávalo obapolnej výmene myšlienok vždy znepokojujúcej trápnosti. Neukázal sa nikdy v kostole; ale väčšiu polovicu svojich dôchodkov vynaložil na dobročinné ciele, pričom dal vždy ohľadom upotrebenia najpodrobnejšie úpravy.

Táto veľkolepá dobročinnosť líšila sa tak veľmi od úzkoprsých zvykov malomeštanov, že vynútila obdiv všetkých. K tomu jeho zdržanlivosť, časté cesty do cudzozemska a ostýchavosť všetkých v rozhovore s ním — a stane sa pochopiteľným, že bol v očiach ľudí záhadnou bytnosťou a videli v ňom všetky možné schopnosti, i že si boli povedomí, že jeho úsudok je vždy najlepší.

A keď tento muž sklonil sa láskave k rybárčaťu a začal sa každodenne starať oň, ono tým bolo už zošľachtené.

Teraz chceli sa i druhí ľudia zaujať Petry, obzvláštne dámy. Jedného dňa prišla k nemu poobliekaná vo všetkých farbách dúhy; odela si všetko šatstvo, ktoré dostala do daru, nazdávajúc sa, že to zodpovie jeho vkusu, lebo veď vždy na tom nástojil, aby bola poriadne a čisto oblečená. Ale leda že ju zazrel, už jej zakázal prijímať dary; vytýkal jej, že je márnivá a pošetilá, že jej záleží na bezcenných daromniciach a hľadí sa potešiť hlúposťami.

Keď prišla k nemu na druhé ráno uplakaná, vzal ju s sebou na prechádzku na návršie za mesto. Tam jej rozprával o Dávidovi, ako jej vždy pri takýchto príležitostiach predvádzal vše tú vše onú historickú osobnosť, poukazujúc pri tom obyčajne na nejakú novú črtu, aby udržal jej záujem vždy čulý pri predmetoch, ktoré jej už boly známe. Dnes jej líčil mladosť Dávidovu — aký bol pekne urastený, mocný a aký bezstarostný v sile svojej viery. Ešte ani dobre nedospel a už sa smel zúčastniť pri víťazných pochodoch. Bol pastierom a povolali ho za kráľa; býval v jaskyniach a postavil mesto Jeruzalem! Krásne oblečený sedával pri chorom Saulovi a hral na harfe; a keď bol potom sám chorým kráľom, hrával a spievaval sám sebe, odetý randavou šatou pokánia. Keď skončil svoje veľkolepé diela, hľadal odpočinok v náručí hriechu. Vtedy prišiel prorok, vyriekol nad ním trest Hospodinov a Dávid zdetinel znova. On, ktorý pozdvihol neraz duše celého vyvoleného národa svojimi chválospevmi, ležal teraz sám zdrtený u nôh Hospodinových. Kedy bol obdivuhodnejší, či keď tancoval ovenčený korunou víťazstva dľa svojich vlastných spevov pred stánkom úmluvy, a či vtedy, keď v úkryte svojej komôrky prosil trestajúcu ruku Božiu úpenlive o smilovanie?...

Po tomto rozhovore prisnilo sa jej v noci — po celý život nemohla zabudnúť na ten sen, — že sedela na bielej paripe v triumfálnom pochode; a súčasne videla samú seba v zdrapoch tancovať pred koňom.

Po drahnom čase sedela raz pod večer na kraji návršia za mestom, preúčajúc sa svoje úlohy, keď Pedro Ohlsen, ktorý vynasnažoval sa, po onom stretnutí sa v záhrade, opätovne sblížiť sa jej, prešiel celkom blízko popri nej a, usmievajúc sa zvláštne, pozdravil sa jej, zašeptajúc „dobrý večer".

Prešly síce už roky od onėho času, no zákaz matkin bol tak tuho vštepený do jej srdca, že neodvetila na pozdrav. Ale od tých čias chodieval deň po dni popri nej takým istým spôsobom, pozdraviac sa jej vždy tak isto. Onedlho jej už chybel, ak neprišiel. Neskôr spýtal sa jej vše mimochodom niečo; z jednej otázky boly potom dve i tri a konečne sa zmohol na celé rozhovory s ňou.

Jedného dňa spustil po takom rozhovore do jej zásterky strieborný toliar a potom sa pobral blažene preč. Lenže keď sa priečilo zákazu matkinmu, aby sa s ním shovárala, tak bolo i proti príkazu Oedegaardovmu prijímať dary. Prvý zákaz prestúpila len pozvoľne — a len teraz zbadala, že ju to sviedlo i k prestúpeniu zákazu druhého. Aby sa sprostila peniaza, pojala prvého namanuvšieho sa a častovala ho v cukrárni; ale i pri najlepšej vôli nemohli stroviť viac ako za štyri orty (ort, piata časť toliara). A hneď zatým už oľutovala, že prelakotila toliar, miesto aby ho bola vrátila. Zvýšivší ort pálil ju vo vrecku ani čo by jej mal vypáliť dieru cez šaty. Vzala ho a hodila do mora. Lenže sa nesprostila toliara ani týmto činom — i jej myšlienky popálil. Keby sa ku všetkému priznala, oslobodila by sa azda od mučivej myšlienky? Ale hrozný vztek, aký zmocnil sa matky vtedy, ako i pevná srdečná dôvera Oedegaardova ku nej, postavily sa jej úmyslu odstrašujúc v cestu. No kým matka ničoho si nevšimla, zbadal Oedegaard naskutku, že voľačo zamlčuje a že tým trpí. Spýtal sa jej raz nežne, čo ju trápi, a keď ona miesto odpovedi vypukla v plač, nazdával sa, že trpia doma nedostatkom a dal jej desať toliarovú bankovku. Ale že dostala od neho peniaze, hoci zhrešila — peniaze, ktoré mohla dať matke otvorene — čestné peniaze — to dojalo ju tak mocne, že to považovala za sprostenie od svojho previnenia i oddala sa rozpustilej radosti. Chytila ho za ruku obidvoma rukami, poďakovala sa mu, smiala sa, tancovala sem a tam po izbe, bola celá vo vytržení a usmievala sa cez slzy, upierajúc zrak naňho s výrazom takej bezhraničnej oddanosti, s akým hľadí pes na svojho pána, keď smie ho sprevádzať. Ako by to ani nebola ona. Ona, ktorá počúvala vždy zbožne slová Oedegaarda, vymanila sa teraz zpod jeho vlády! Po prvý raz cítil, že prebúdza sa v ňom bytnosť silná, divá; po prvý raz zaplavil ho prameň života svojím červeným prúdom, i cúvnul, rozpálený, rozrumenený. Ale ona vyletela dvermi a bežala hore vŕškom, aby došla čím skôr domov. Doma položila peniaze pred matku na ťapšu a hodila sa jej do náručia.

„Ktože ti dal tie peniaze?" pýtala sa matka prísne.

„Oedegaard! Mať moja, to ti je najvýbornejší človek na svete!"

„A čože mám s tými peniazmi urobiť?"

„Ja neviem — ó, Bože, maminka, keby si ty vedela.. !"

A znovu ovila matkino hrdlo ramenami — teraz už mohla i chcela jej všetko vyrozprávať.

Ale matka sa vyprostila netrpelive z objatia.

„Nazdávaš sa, že ma nakriatneš na to, aoych prijala almužnu? Naskutku mu zanesieš peniaze nazad! Ak si mu navravela, že sú mi potrebné, tak to bola lož!“

„Ale, mati...!“

„Hneď a zaraz mu vrátiš peniaze, hovorím ti,ináč pôjdem sama a hodím mu ich do tvári — tomu — ktorý mi odcudzil dieťa!“

Matkine pery sa chvely pri posledných slovách. Petra pätila, vždy väčšmi a väčšmi blednúc — potom otvorila pomaly dvere a vyšla pomaly z domu. Ani si nebola toho povedomá, čo robí, iba keď už celú desaťtoliarovú bankovku potrhala a na guľky ušúľala. Keď pochopila, čo vykonala, vybúšilo z nej rozhorčenie oproti matke.

„Ale Oedegaard sa nesmie o tom dozvedieť,“ zamrmlala... „Ba nie, on to musí zvedieť... jeho neoklamem...“

O chvíločku stála už v jeho izbe a pevedala mu, že matka nechce prijať peňazí, a ona že roztrhala bankovku od jedu, že ju musí doniesť nazad. Chcela mu všetko vyvraveť, ale on pozrel na ňu chladne, kázal jej, aby šla hneď domov a napomenul ju, že je povinná poslúchnuť matku vždy, i keby jej to tvrdo prišlo. Ale to jej už čudne znelo; lebo veď vedela predsa, že ani on sám sa toho nedržal, čo bolo najmilším želaním jeho otca!

Na ceste domov vybúšil z nej žiaľ, rozplakala sa; a práve vtedy ju stretol Pedro Ohlsen. Vyhýbala mu po všetky tieto časy a i teraz chcela tak urobiť, lebo veď on zavinil celé jej nešťastie.

„Odkiaľ ideš?“ pýtal sa, zvrtnúc sa a idúc vedľa nej ďalej. „Či potkalo ťa niečo zlého?“

Vlny jej pobúrenej nálady šly tak vysoko, že dala sa im zachvátiť kamkoľvek; a, uvažujúc o celej veci, nechápala, prečo jej matka zabránila shovárať sa s ním. Isteže to bol tiež len taký rozmar; ako teraz, tak i vtedy.

„Či vieš, čo som urobil?“ pýtal sa takmer pokorne, keď zastala. „Kúpil som ti plachtový člnok... Pomyslel som si, že by si mala radosť z veslovania...“ a zasmial sa.

Jeho láskavosť a dar, ktorý ponúkol jej s úctivosťou žobráka, dojaly ju práve teraz dvojnásobne. Kývla hlavou na znak súhlasu. Aleže ožil! Prosil ju, šeptajúc horlive, aby šla stromoradím na pravo od mesta až ku velikému žltému loďnému domcu; tam že ju ohlási, tam ich nikto neuvidí.

Šla na určené miesto a on prišiel za ňou rozradostený, ale úctivý ani staré dieťa, a pomohol jej vojsť do člnka. Veslovali za čas sem a tam pri ľahkom vetríku a pristavili potom pri jednom ostrovčeku, tam pripevnili člnok a vystúpili na breh. Doniesol s sebou pre ňu všelijaké lakôtky a núkal ju nimi s ostýchavou radosťou, potom vyňal flautu a vyhrával jej. Jeho blaženosť zahnala na chvíločku jej trudné myšlienky, a že veselosť slabej povahy ľudí pôsobí žialne, nevdojak si ho obľúbila.

Od toho dňa mala pred matkou nové a trvalé tajomstvo, a skoro dospela ta, že už nezasvätila matku do ničoho. Gunlaug sa

nevyzvedala; ona alebo dôverovala slepo, kým nevzbudilo nič jej podozrenie, alebo nedôverovala potom už ničomu.

Ale i pred Oedegaardom mala Petra tajnosti odteraz; lebo prijímala všelijaké dary od Petra Ohlsena. Lenže sa jej ani Oedegaard nevyspytoval. Pri vyučovaní stával sa so dňa na deň zdržanlivejším. Petra delila sa teda medzi všetkými troma. Pred jedným nehovorila o druhom, a tak mala pred každým osobitné tajnosti.

Medzitým dospela, ani nezvedela ako, a jedného dňa jej oznámil Oedegaard, že má byť konfirmovaná.

Táto zvesť ju znepokojila; lebo vedela, že konfirmáciou skončí sa jej vyučovanie, a čo si mala počať potom?

Matka jej dala spraviť podkrovnú izbičku; lebo po konfirmácii mala mať Petra vlastnú izbu. Večné búchanie a klepanie upomínalo Petru bolestne na nastávajúcu rozluku. Oedegaard zbadal, že tíchne každým dňom, vše si všimol i toho, že bola vyplakaná. V takejto nálade pôsobilo vyučovanie náboženstva silne na ňu, hoci Oedegaard chránil sa úzkostlive všetkého, čo by ju bolo dojalo a rozčulilo. A pre túto príčinu dokončil vyučovanie štrnástimi dňami pred konfirmáciou, oznámiac jej nakrátko, že je dnes posledná hodina. Tým myslel, že je to posledná hodina, v ktorej ju vyučuje; lebo, rozumie sa, že starať sa bude o ňu i naďalej, lenže prostredníctvom iných. Ale ona zostala sedeť ako prikovaná; všetka krv jej vymizla z tvári, upierala zrak strnule naňho a nemohla ho odvrátiť od neho, tak že sa ponáhľal, nevdojak dojatý, udať jej príčinu svojho rozhodnutia.

„Všetky dievčatá nebývajú už dospelé, keď ich konfirmujú; ale musíš uznať, že ty si už veľké dievča.“

Keby bola stála v žiare mohutne blčiacej vatry, nebola by bývala rozpálenejšia, tak veľmi sa pri týchto slovách zapýrila; ňádra sa jej dmuly, neisto po izbe tekajúce oči naplnily sa slzami — a on sa sklátil vo svojom úmysle.

„A či by sme napriek tomu mali pokračovať vo výučbe?“ pýtal sa kvapne.

Len vtedy zbadal, čo vykonal. To nebolo správne — i chcel odvolať svoje slová; ale už pozdvihla očú k nemu; jej pery neriekly „áno“ — ale by to ani neboly vyjadrily výraznejšie a radostnejšie.

Aby ospravedlnil sa pred vlastným svedomím, hľadal nejakú zámienku a pýtal sa:

„Isteže by si nedbala učiť sa odteraz niečomu zvláštnemu... niečomu, k čomu by si“ — sklonil sa k nej — „cítila povolanie, Petra?“

„Nie!“ odmietla tak kvapne, že sa začervenal, a ochladený vnoril sa zase do svojich mnohoročných dúm, ktoré vzbudila znova jej nečakaná odveta.

Že kľuje sa v nej niečo mimoriadneho, o tom nikdy nepochyboval, odkedy videl ju vykračovať spievajúc na čele uličníkov mestečka, kým bola ešte dieťaťom. Ale čím dlhšie ju vyučoval, tým menej si bol na čistom ohľadom jej nadania. V každom pohybe, v každej myšlienke, v každom želaní zračilo sa telesné i duševné

silné bohatstvo, ožiarené takrečeno leskom nevšednej krásy. Ale ak chcela to vysloviť, alebo napísať, nuž jej to vypálilo veľmi detinne. Zdala sa byť stelesnenou fantásiou; ale naňho to pôsobilo len ako nepokoj. Bola veľmi pilná, ale neučila sa tomu k vôli, aby sa vzdelala, ako aby napredovala — čo bolo na najbližšej strane knihy, to zaujímalo ju najväčšmi. Bola nábožnej mysle, ale nemala — ako sa prepošt o nej vyslovil — vloby k pobožnému životu, a Oedegaard bol neraz pre ňu ustarostený. Teraz mu bolo, ako čo by stál zase pri východišti. V duchu octnul sa naraz zase pred kamennými schodíkmi, kde zaujal sa jej po prvý raz; zase počul matku, ako prísnym hlasom naňho valí zodpovednosť, že spomnel meno Hospodinovo. Prešiel niekoľko ráz sem a tam po izbe, kým sa nespamätal.

„Odcestujem teraz do cudzozemska," ozval sa konečne s istou ostýchavosťou; „poprosil som svoje sestry, aby sa ťa za ten čas zaujaly, a keď sa vrátim, nuž si to ešte rozmyslíme. Dobre sa maj!... Ešte sa shliadame pred mojím odchodom."

A odišiel tak chytro do súsednej izby, že mu ani ruku podať nemohla.

A shliadla ho na mieste, kde to najmenej očakávala — totiž vo farárskej lavici vedľa chóru, práve oproti sebe, keď stála s ostatnými dievčatmi pred oltárom, aby bola konfirmovaná. To ju tak rozčúlilo, že odviedlo jej myšlienky za hodnú chvíľu od svätej funkcie, na ktorú sa pripravovala pokornými modlitbami. Ba i starušký otec Oedegaardov zastal zarazene, keď predstupoval k oltáru začať služby Božie, a zadíval sa naňho.

O chvíľočku zatým prehradilo Petru v kostole zase znova; lebo trocha ďalej sedel Pedro Ohlsen v novom obleku, škrobenej košeli — práve naťahoval hrdlo, aby mohol ju zazreť ponad hlavy chlapcov medzi dievčencami! Naskutku sa zase utiahol, ale videla opätovne, ako vytŕča hlavu, a hneď sa zase ztratí medzi množstvom sveta. To zase odviedlo jej myšlienky, nechcela naňho hľadeť, a predsa len ta hľadela, a zrazu — práve keď boli ostatní hlboko dojatí a nejeden ronil i slzy — Petra zazrela užasnute, ako vynoril sa Pedro znovu, ale zostal stáť s otvorenými ústami a meravými očima ani skamenelý, a nebol vstave sadnúť si zase alebo sa hnúť, lebo práve jemu oproti stála Gunlaug vzpriamená v celej svojej výške. Petra sa zachvela, zazrúc matku bielu, ako prikrývka oltárová. Čierne kučeravé vlasy, ako čo by mala naježené, kým v očiach zračilo sa silné odpudzovanie, ako čo by hovorily: „Ber sa preč odtiaľto! Čože sa ty starieš do môjho dieťaťa?!" A naozaj sklesol pod týmto pohľadom nazad na lavicu, a o chvíľočku odplížil sa z kostola.

Petra potom sa už upokojila; čím ďalej postupovala svätá funkcia, tým hlbšie ju zachvátila. A keď už odriekla svoj sľub a odstúpila od oltára, hľadela cez slzy na Oedegaarda, ako na pôvodcu všetkých jej dobrých úmyslov, a učinila v srdci svojom sľub, že jeho dôveru nikdy nesklame. Jeho verné oči, ktoré žiariac, vracaly jej pohľad, ako čo by ju prosily o to samé. Avšak keď sa vrátila na svoje miesto, a ho ešte raz zrakom hľadala, už zmizol

odtiaľ. Skoro zatým kráčala s matkou domov, a tá riekla cestou nasledovné:

„Ja som už svoje vykonala — teraz môže i Pán Boh svojím prispeť.“

A keď sa naobedovaly len samé dve, riekla, vstávajúc od stola:

„Nuž veru, nazdávam sa, že by sme maly ísť teraz k nemu — k farárovmu synovi. Hoci ani neviem, načo ti budú všetky tie vedomosti, cítim, že mienil s tým dobre. Pristroj sa, dieťa moje!“

Cesta do kostola, ktorú prekonaly obe spoločne nejeden raz, viedla povyše mesta, lebo na ulici sa posiaľ ešte nikdy neukázaly — matka nevykročila vôbec nikdy od svojho návratu na ulicu. Ale dnes odbočila na ulicu, chcela prejsť celou pri boku svojej dorastenej dcéry.

Popoludní konfirmačného dňa sú všetci obyvatelia malého mesta na nohách, lebo chodia z domu do domu gratulovať, alebo sa prechádzajú po ulici, obzerajúc druhých alebo dajúc seba obzerať. Pri každom kroku sa zastane, vymieňajú sa pozdravy, podávajú ruky a blahoželá sa. Chudobné deti sa ukážu v obnosených šatách boháčov, vedú ich, aby sa šly poďakovať. Matrósi mestečka tvoria elitu v svojich cudzozemských oblekoch; šviháci mestskí, obsluhovači zo sklepov, pozdravujú sa usmievavo na všetky strany a prechádzajú sa v skupinách; a žiaci latinskej školy, holobriadkovia, každý so svojím najlepším priateľom sa vedúc popod pazuchy, tiahnu za nimi a robia plané vtipy.

Ale dnes cítili, že zatieňuje všetkých vospolok lev mestečka, najväčší boháč obce, mladý kupec Ingve Vold, ktorý vrátil sa práve zo Španielska, aby prevzal hneď a zaraz veliký obchod s rybami, ktorý viedla posiaľ jeho matka. S bledým klobúkom na bledých vlasoch bol takým skvelým zjavom na ulici, že popri ňom zabudli skoro na mladých konfirmandov. Všetci ho vítali, so všetkými sa shováral, všetkým sa usmieval, hocikde na ulici si zazrel jasný klobúk na jasných vlasoch a začul jeho jasný smiech.

Keď Petra vyšla s matkou na ulicu, bol on prvý, s ktorým sa stretly, a ako zazrel Petru, cúvnul, ani čo by sa mu bolo niečo stalo; nepoznal ju po toľkom čase.

Bola vysoká, síce nie celkom toľká ako matka, ale predsa vyššia, ako ostatné dievčence — bola pôvabná, jemná a bystrá; celkom ako matka a predsa zase celkom inakšia. I mladý kupec, ktorý šiel za nimi, nepriťahoval už zraky mimoidúcich na seba; tie dve, matka a dcéra pospolu, boly mešťanom ešte značne vzácnejším zjavom. Kráčaly rýchle, nepozdravujúc nikoho, lebo i im sa pozdravil málokto okrem námorníkov. Ale ešte náhlivejšie šly, keď vrátily sa tou samou cestou; lebo počuly, že Oedegaard odišiel pred chvíľkou z domu na paroloď, ktorá sa mala už čo nevideť odplaviť. Menovite Petra zrýchľovala kroky postupne, veď ho musela — *musela* ešte videť pred odchodom a poďakovať sa mu; veru to nebolo správne, že odchodil takto od nej! Nevidela nikoho z tých, ktorí šli na nej oči nechať — nevidela inšie ako dym nad strechami domov, vystupujúci z komína parolode, a zdalo sa jej, že sa každou chvíľkou väčšmi vzdiaľuje.

Keď došly k loďnému mostíku, pohla sa loď práve k odchodu; so slzami v očiach a žiaľom pridusenym dychom utekala ďalej stromoradím, viac skákala, ako bežala a matka ponáhľala sa za ňou. Poneváč to vyžadovalo istý čas, kým zvrtla sa paroloď v prístave, došla dosť zavčasu, sbehla na pobrežie, vyšplhala sa na kamenný balvan, aby mohla kývať odtiaľ šatôčkou. Matka zaostala v stromoradí, nechcela ísť za dcérou až dolu k pobrežiu; Petra kývala — šatôčka viala čím dial, tým vyššie a živšie; ale nikto z lodi neopätoval jej pozdravu.

Nemohla sa opanovať, vypukla v hlasitý nárek, tak že sa musely hornou cestou vrátiť domov. Mlčky šla matka za ňou.

Do podkrovnej izbičky, ktorú jej matka dnes darovala, v ktorej spala minulej noci po prvý raz a v ktorej obliekala si dnes ráno tak radostne nové šaty, vkročila teraz večer vyplakaná a ani sa po nej nepoobzerala; nechcela ísť dolu, lebo tam bolo plno námorníkov a hostí; sobliekla si konfirmačné šaty, a sedela na posteli hlboko do noci. Ach, byť dospelou, zdalo sa jej, že je najväčším nešťastím na svete!

(Pokračovanie.)

Sobor nitriansky.

Napísal *Fr. V. Sasinek.*

Český dejepisec Kosmas (* 1045 — † 1125) k roku 894 vypráva toto: „Svätopluk, kráľ Moravy, *jako sa vôbec vraví*, zprostred vojska svojho zmizol a nikdy viac videný nebol... vo tme polnočnej, nikým nepozorovaný, sadol na koňa a, prejdúc cez tábor svoj, utiekol na jedno miesto, ležiace na strane vrchu Sobor, kde predtým boli traja pustovníci vo veľkom a ľuďom nepristupnom lese, podporou a pomocou jeho vystavili kostol. Keď prišiel ta, v skrytom mieste lesa zabil koňa a zahrabal meč svoj do zeme; a keď za ranného svitania prišiel k pustovníkom a oni nevedeli, kto by bol, bol oholený a oblečený v rúcho pustovnícke; a, dokuď živ bol, zostal nepoznaný od všetkých. Teprv, keď už poznal, že má umreť, sám sa mníchom vyznal, kto by bol, a ihneď umrel.“ To isté, ale stručne, podávajú letopisy hradišťsko-opatovické: že Svätopluk, rečený kráľ moravský, stal sa mníchom v Zobore, nejakom to kláštore pannonskom (t. j. uhorskom); ale koľko rokov tam žil, o tom sa potomstvu nedostalo určitej zprávy [1]).

Kosmas tú zprávu o roku smrti Svätopluka I. vzal z kroniky Reginovej, ktorá o jeho synoch len to poznamenala, že synovia Svätopluka len za krátky čas, a to nešťastne, vládli jeho kráľovstvom, poneváč ho Uhri znivočili [2]). To, čo vypráva o smrti kráľa Svätopluka I., neplatí o ňom, ale o Svätoplukovi II., jeho synovi.

[1]) Prameny dějin českých. V Praze, 1874. II. 27, 387.

[2]) Cuius regnum filii eius pauco tempore infeliciter tenuerunt, Ungaris omnia usque ad solum depopulantibus. Regino ad an. 894.

Cisár Konstantin Porf. o smrti Svätopluka I. naznačil nám toto: Knieža Moravy Svätopluk bol silný, na postrach súsedným národom, a mal troch synov[3]; a, umierajúc, rozdelil kráľovstvo svoje na tri čiastky, a každému z nich dal patričnú čiastku; najstaršieho učinil veľkniežaťom, dvoch ostatných však postavil pod jeho nadvládu. Napomínal ich, aby neboli nesvorní medzi sebou, týmto príkladom: dal priniesť tri prúty, a keď tieto sviazal v jedno, dal ich prvorodzenému, aby ich zlomil; keď ten to nevládal učiniť, dal prúty druhému do rúk, a potom tretiemu. Potom rozviazal prúty, každému zo synov podal jeden prút a rozkázal zlomiť; čo oni tiež bez námahy učinili. Čo keď sa stalo, vravel k nim: Zostanete-li svornosťou a láskou spojení, nikdy vás vaši nepriatelia nepremôžu, ani do zajatia neodvlečú. Jestli skrze svady a vládychtivosť svoju rozdelíte kniežatstvo na tri čiastky, odopierajúc poslušnosť najstaršiemu, budete i skrze samých vás spustošení, i skrze pohraničných nepriateľov znivočení[4]). Tenže cisársky dejepisec k tomu smutnému proroctvu pripojuje, že nešťastní synovia sotva boli za jeden rok v pokoji; už po roku nastaly medzi nimi rozbroje, domáce vojny a všeobecná katastrofa.

Jako sa to dialo? Okolnosti na to poukazujú, že na nesvorných bratov vrhli sa Nemci, Uhri a Poliaci, a rozkotali držávu Svätoplukovu[5]). Je mi pravdepodobné, že veľknieža Predslav, panovav nad naším Slovenskom a Krakovskom[6]), umrel, a nastal boj o veľkniežatstvo medzi Mojmírom II., majúcim svoje údelné kniežatstvo v Pannonii a Noriku, a Svätoplukom II., ktorý mal svoje údelné kniežatstvo na Morave, v Čechách a Sliezsku. Inter duos litigantes tertius gaudet, a tento tertius boli Poliaci. Mojmíra pozbavili údelného kniežatstva (r. 896—902) Uhri, Svätopluka Nemci a Česi.

Jaký bol osud Svätopluka? Nemci s Čechmi podporovali ho proti Mojmírovi; ale keď ho i s posádkou jeho r. 899 z jedného

---

[3]) Letopisy fuldenské spomínajú len dvoch, preto že opisujú vojny dvoch, Mojmíra II. a Svätopluka II. Ktorý bol teda tretím synom? Cividalský rukopis, ktorý naznačil pútnikov do kláštora cividalského prišlých, naznačil i týchto: „Suentiepulc. Szuentezizna. Prendezlaus". I nieto pochybnosti, že je to kráľ Svätopluk, jeho manželka Svetožizna a ich najstarší syn Predslav. Slovenský Letopis 1879. str. 178. Pravdepodobné je, že založil hrad Predslavu (Predsburg, Presburg, Prešporok) a mal tam svoje nadkniežatské sídlo.

[4]) Constantini Porf. liber de administrando imperio ap. Migne CXIII, 326.

[5]) Cuius regnum filii eius parvo tempore, sed minus feliciter, tenuerunt, partim Ungaris illud diripientibus, partim Teutonicis orientalibus, partim Poloniensibus solotenus hostiliter depopulantibus. Cosmas. Prameny dějin českých, str. 27.

[6]) Cum Cracova civitate, provinciaque, cui Vag nomen est, cum omnibus regionibus ad praedictam urbem pertinentibus, quae Cracova est. Cosmas ib. pag. 116.

hradu vysvobodili, preukázali mu to *milosrdenstvo*, že ho so sebou do Bavorska odviedli [7]). Kde, kedy a jako umrel, o tom nám bezpečnej zprávy nepodávajú kroniky, a Kosmas — jako sme videli — naznačil to len ako ústne podanie, že potajomne zmizol a stal sa mníchom v sobore, čili v kláštore nitrianskom [8]). Letopisy Hájkove († 1553) kladú tú Kosmasovu tradíciu do r. 904. Bucelinus v Sozname svätých a slávnych mužov z rádu sv. Benedikta kladie smrť Svätopluka II. do roku 900, sviatok jeho na 10. marca [9]).

Písal-li Kosmas dľa ústneho podania o Svätoplukovi, o sobore nitrianskom písal dľa svojho vedomia; lebo r. 1099 odprevádzal českého kráľa Bretislava II. k uhorskému kráľovi Kolomanovi a v Ostrihome 11. júna od Serafina, ostrihomského arcibiskupa, vysvätený bol na kňazstvo; lebo predtým ako kanonik pražský len jahnom bol. Pravdepodobné je, že schôdzka Bretislava a Kolomana bola v Lúcku, na hranici moravsko-uhorskej. Pravdepodobné je, že so Serafinom konal cestu cez Nitru, a tak Kosmas obznámil sa i so soborom nitrianskym a s jeho dejinami [10]).

Že by bol až sv. Štefan I., kráľ uhorský, založil sobor nitriansky, to tvrdia len takí predpojatí historikovia, ktorí uvedenie kresťanstva do pohanského Uhorska pripisujú až sv. Štefanovi a k vôli tomu prekrucujú i svedectvá dejepisné.

a) Fejérpataky uverejnil dve listiny, týkajúce sa soboru nitrianskeho, jednu z r. 1111, druhú z r. 1113. Nie sú ony zakladačnými listinami, sú len nadačnými (donacionálnymi) listinami [11]). Teda neobsahujú v sebe počiatok soboru nitrianskeho.

b) Maurus II., biskup pečuchovský [12]), píše, že keď ešte bol

---

[7]) Bavarii terminos Moraborum confidenter iterato intrantes et, quaecunque poterant, diripiendo depopulati sunt et Zventobolchum . . . suumque populum de ergastulo civitatis, in quo inclusi morabantur, eripuerunt, ipsamque civitatem igne succenderunt, atque in fines patriae suae pro misericordia secum abduxerunt. Annales Fuld. ad an. 899.

[8]) Kosmas má Zober miesto Zobor (srov. Sber a Sbor). Anonymus Belae regis notarius (o. r. 1291) tára, že Uhri, zmocnivšie sa Nitry, na vrchu pri Nitre obesili českého (?) vodcu Zobora, a že od tej doby ten vrch menuje sa Zoborom. Je to plod hlúpej fantásie. Na tom vrchu bol kláštor menovaný soborom. Biskup Maurus v životopise sv. Zoerarda (Andreja) a Benedikta píše: „Zoerardus . . a Philippo abbate, cuius monasterium *Zobor nominatum*. Monasterium a sobor sú synonyma. Srov. rusky: sobor, soborný chrám, katedrálny chrám; sobor, snem; srbsky: sobranie, snemovné shromaždenie atď.

[9]) Dobner: Annales Hagekiani. III, 376, 377, 380, 383.

[10]) Prameny dějin českých. II. str. VII, 143.

[11]) Kálmán király oklevelei. Budapest, 1892. str. 40.

[12]) Ktorý Maurus? Nemohol to byť Maurus I.; lebo v životopise sv. Gerarda tak hovorí o sebe, jako by bol prišiel so sv. Vojtechom (r. 996) do Uhorska; v životopise sv. Zoerarda však píše, že keď sv. Benedikt po smrti Zoerarda častokrát prichádzal do kláštora benediktínov na Pannonskom vrchu, bol „puer scholasticus“. Bol to bez pochyby

školským chlapcom v pannonskom kláštore sv. Martina, do tohoto kláštora často prichádzal mních Benedikt, učeník sv. Zoerarda. Maurus II. stal sa biskupom pečuchovským r. 1036. Požadoval-li sa tridsiaty rok k riadnemu vysväteniu za biskupa, Maurus II. bol „školským chlapcom“ o. r. 1006, v tej teda dobe, keď poľský kráľ Boleslav Chrabrý († 1025) panoval nad Nitrianskom, nie však sv. Štefan.

c) Benedikt po smrti Zoerarda predovzal si obývať to miesto pusté (Skalku nad Váhom) a býval tam tri roky: teda Zoerard už dávno pred ním bol pustovníkom v Skalke nad Váhom, — pred rokom 1006.

d) Zoerard prišiel z Poľska na naše Slovensko k Filipovi, opátovi soboru nitrianskeho[13], a od neho obdržal rúcho mníšske (benediktínske), a nové mníšske meno Andrej. Nezostal v sobore nitrianskom, ale viedol pustovnícky život vo Skalke nad Váhom, po mnohom mŕtvení seba. Keď umrel, jeho mŕtvola bola prenesená do Nitry a tam v chráme sv. Emmerama pochovaná[14]). I Benedikta, keď po trojročnom pustovníčení od lakomých zbojníkov bol zavraždený, pochovali v tom hrobe, kde boly opatrované kosti jeho predchodcu, sv. Andreja (Zoerarda).

e) Čo nasleduje (vraví Maurus), to, keď som sa stal opátom, slyšal som od opáta Filipa, totižto: Keď sv. Andrej bol na smrtnom loži, prikázal, aby ho z rúcha nevyzliekali, kým neprijde povolaný opát Filip. Keď tento prišiel a vyzliekali ho, našli na ňom do tela vrastlú reťaz. Jednu polovicu tej reťaze podržal opát Filip, druhú obdržal Maurus, ktorú potom daroval vojvodovi Gesovi, o ňu ho prosiacemu[15]).

Jakého rádu boli mnísi soboru nitrianskeho? V tej čiernej tme, ktorá zahaľuje cirkevný dejepis strednej a severo-východnej Europy, je temer nemožno domatať sa pravdy, a to tým menej, že gréckym dejepiscom negrécke —, latinským dejepiscom nelatinské národy boly barbarmi a pohanmi, ačkoľvek boly kresťanskými[16]). Okrem

---

Maurus II., ktorý až r. 1036 stal sa biskupom pečuchovským. Maurus episcopus est effectus. MS. Chron. ap. Pray: Diss. de s. Emerico pag. 91. Stal sa bez pochyby biskupom až po smrti sv. Imricha († 1031). Maurumque (Stephanus) laudibus in coelum evehit, nec diu post Quinque-Ecclesiensem episcopum instituendum curat. Vita s. Emerici.

[13]) Zoerardus hanc in patriam de terra Polonorum advenit et a Philippo abbate, cuius monasterium Zobor nominatum in Nitriensi territorio situm erat, habitu accepto, et Andreas nominatus, eremiticam vitam agere statuit.

[14]) Z toho Karácsonyi činí následok (conseqventiam), že v okolí Trenčína nebolo iného chrámu. Szent István király élete. Budapest. 1904. 18. l. Moja mienka je, že bol pohrobený v biskupskom chráme z úcty ako pustovník svätého života.

[15]) Boľ to Gesa, ktorý po smrti otca svojho, Belu I. († 1063), stal sa údelným kniežaťom Slovenska.

[16]) Obrana svätého Metoda. Turčiansky Sv. Martin, 1907 str. 5 atď.

toho bájkami Jordanesa z polovice 6. storočia popraný dejepis starobylých Getov, ktorí boli Slovanmi [17]), pomiatol so skandinávskymi nemeckými Gotmi [18]), a tak cirkevný dejepis strednej a severo-východnej Europy ešte viac zatemnil. No, buď tá tma jakákoľvek, pokúsim sa ju preraziť, keď nie určite, aspoň pravdepodobne.

Že už za doby sv. Hieronyma († 421) boli Getovia (Slovania) kresťanmi, poznať z toho, že balkánsky biskup Ulfilas (r. 380) porušil ich vieru arianismom [19]). Z listu sv. Hieronyma k Suniovi a Fretelovi poznať, že v Germanii medzi Rýnom a Vislou boli kresťania [20]). O Longobardoch (Čechoch) svedčí dejepis, že o. r. 500 nielen boli katolíkmi, pokatolčili i sebe podmanených Rugov (Slovákov) až po Gepidov na Potisí [21]). Po zlomenej nadvláde Rimanov pápež Symachus († 514) založil arcibiskupstvo v Laureaku, ktorému podriadené boly i biskupstvá v Trnave a Nitre [22]). Poneváč v lone katolíckej církvi už od starodávna boli i mnísi, je mi pravdepodobné, že pri Nitre bol i sobor nitriansky sv. Hipolita.

Keď r. 800 povstala tak rečená „svätá rímska dŕžava" (sacrum

---

[17]) Getae seu, quod idem est, Sclavinii. Theophylakt (r. 629): Hist. l. III. in Mauritio; l. VII. cap. 2. Stritter II. 63. Katančič de Istro c. 6. pag. 117. Škoda, preškoda, že Šafárik zavrhol to svedectvo Theophylakta!

[18]) Adamus Bremensis ap. Migne CXLVI, 639. Jordanes vyblúznil vysťahovanie sa Gotov zo Skandinavie do strednej Europy, i na Balkán, a meno tam bývavších od nepamäti Getov (Slovanov) premenil na Gotov. Ačkoľvek sa odvoláva na Orosia: „Getae qui et nunc (o. r. 417) Gothi" prekrútil jeho slová naopak. Orosius ap. Migne XXXI, 727. n. 5. Jo. Severini: Pannonia. Lipsiae, 1770 pag. 258 - 260. Byzantinci od roku 215 miesto Getae užívali Goti, ale i pod týmito rozumeli Slovanov. Constantinus Porf. ap. Migne CXIII, 263, 265 n. 28. 266 n. 30. 301 n. 54. 302 n. 58. Gothorum, qui apud antiquos Getae dicti sunt. Sigebertus Gebl. ap. Migne. CLX, 62.

[19]) Dexter ap. Migne XXX, 505. Orosius ib. pag. 1143. Ulfilas nebol nikdy u Gotov v Skandinávii, ale bol biskupom Getov (chybne Gotov) medzi dolným Dunajom a Balkánom. Jordanes. Hamburgi 1611. pag. 135, 106.

[20]) Omnem ubique linguae huius nationem ad culturam huius sectae invitavere. Jordanes l. c. Quis hoc crederet, ut barbara Getarum lingua hebraicam quaereret veritatem, et, dormitantibus Graecis, ipsa Germania Spiritus sancti eloquia scrutaretur. Op. s. Hieronymi I, 641. V starej Germánii lingua Getarum ovšem bola lingua Winidorum (Slavorum). Slovenské Pohľady 1906, str. 717.

[21]) Ad suam dogmam (Ariani Rugos) perduxerunt. Mon. Germ. Hist. SS. Rer. Longob. et Ital. sec. VI—IX. Hannoviae, 1878. pag. 8. Cod. Gothanus. Longobardos, christianam nationem, subditosque eis populos (Heruli) ad tributa cogunt. Procopius Caesar. Parlamentär. Wien. 1887. Nr. 43. S. 6. n. 19, 22. Rugi bývali na Slovensku. Longobardi v Čechách a na Morave.

[22]) Slovenské Pohľady 1907, str. 88.

romanum imperium), západní cisári potlačili slovanské arcibiskupstvo laureacenské, a podmanené zeme podriadili buď latinskému biskupovi pasovskému alebo latinskému arcibiskupovi mohučskému; keď sa však tie podmanené národy slovanské vysvobodily z jarma cisársko-nemeckého, pápež Eugen II. (824 827) opäť vzkriesil arcibiskupstvo laureacenské a tým činom i biskupstvo nitrianske [23]). Dlho to netrvalo. Západní cisári opäť ujarmili Slovanov na pravej strane stredného Dunaja, podrobili ich arcibiskupovi solnohradskému a biskupovi pasovskému.

Solnohradský arcibiskup latinský trpel síce slovanský obrad v Pannonii, ale pritom snažil sa ta uviesť i latinský, áno, získal preň i Privinu, knieža slovenské, a na hrade jeho nitrianskom vysvätil mu chrám na počesť západného sv. Emerama [24]); ale Rastislav, kráľ moravský, zahnal ho z Nitrianska a toto sveril Sväto plukovi I. Na oboch brehoch stredného Dunaja, s privolením pápeža Adriana II. (867) a Jána VIII. (867--872) sv. Cyrill a Metod horlive pracovali od r. 863 do r. 866 na cirkevnom a literárnom poli ku vzdelaniu Moravanov. Oba síce r. 868 boli vysvätení za arcibiskupov; ale sv. Cyrill umrel v Ríme (r. 869), a len sv. Metod zaujal svoj stolec v Srieme a potom i v Pannonii; r. 880 pápežom Jánom VIII. povolaný bol do Ríma, kde položený bol základ obnovenej slovanskej hierarchie. Za biskupa nitrianskeho a suffragana vyvolený Viching bol v Ríme vysvätený [25]). Poneváč list pápežov nazýva Vichinga „electum episcopum sancte ecclesie Nitriensis“, z toho patrné je, že drievne biskupstvo nitrianske bolo Vichingom zaplnené, nie však založeňé [26]).

(Dokončenie.)

---

[23]) Slovenské Pohľady 1907, str. 92.

[24]) Slovenské Pohľady 1907, str. 92. Že i predtým v Nitre mali biskupí chrám, o tom snáď není pochybnosti; a pravdepodobné je, že Privina nezaložil nový chrám, ale to, že Adalmar, latinský arcibiskup solnohradský (r. 824—829), znovu ho latinsky posvätil a dal mu titul sv. Emerama.

[25]) Vichinum, — *electum episcopum*, consecravimus. Epist. Joanis VIII. an. 880.

[26]) Hummer vo svojej protislovanskej predpojatosti, ktorému je Viching miláčkom, súdi, že vtedy založené bolo biskupstvo nitrianske, a to latinské. Katholikus Szemle. Budapest, 1895. IX. V. füz. 730 l. — Biskupi bavorskí, r. 900 protestujúci proti obnoveniu slovanskej hierarchie (898), písali pápežovi Jánovi IX. medziiným toto: Antecessor vester... Wichingum consecravit episcopum, et nequaquam in illum antiquum Pataviensem (latinum) episcopatum eum transmisit, sed in quamdam neophytam gentem. A Ján VIII. v liste r. 880 len to výnimečne uložil, aby len Svätoplukovi a iným predným ľuďom, ktorí si to žiadať budú, slúžila sa sv. omša latinsky.

Immortelly.

Od Ľudmily Podjavorinskej.

Mrazivé ráno — popolec
Z hmly vyberá sa ku svitaniu;
velebný v diaľke zvonov hlas
zve k rozmýšľaniu — ku pokániu.

Deň spominania! V triezvote
rezkého rána nezaškodí
pohliadnuť v srdce s pietou,
v záhyby, jeho na príhody.

*

Z mojeho žitia na um schodí
mi iba — so dve episody:

Ktos' z mojich piesní žiť sa učil
a trápil mňa a seba mučil.

Raz ktosi v chvíľke žiaľu, muky
bozkami chladné hrial mi ruky.

Raz s kýmsi krasosadom sama
som šla — nad nami hviezda samá
a pri nás Šťastie — gardedama...

Oj, život! čo mi na um schodí;
buď žehnaný — za episody!

*

K západu pozerávam rada,
keď deň sa k odpočinku skladá;
to zamieranie svitu vždycky
cit budí u mňa elegický:
do duše ohlas lahody,
mi roky, istý, privodí:

Na prvú mladosť myslím vtedy,
na hudbu, čo mi v duši hrala,
na nežné oči, naposledy
čo teskne tak som milovala,
na všetko drahé utrpenie — —
a v duši želiem nastokrát:
s tým svätým lásky smútkom v duši
by sladko bolo umierať...

Cit zhasol, jak ten neba svit.
A, čo sa nemožnosťou zdalo,
len treba, treba ďalej žiť!

Oj, hory, hory na severe,
vás rada vídam rána v šere,
keď bledé odráža vás nebe
tajomné dumnej vo velebe;
ja ľúbim vás, mne svätyňou,
ste rozpomienkou jedinou:

Pre jeden ruky stisk, pre zdania,
čo, hory, v cit mi privádzate,
pre jedno slovko milovania,
čo obom bolo ako sväté,
pre chvíľu, ktorá svojou cenou
by život mohla vykúpiť...
S spomienkou šťastím precítenou
by veky ľahko bolo žiť...

Stáť budete vy vekov v diaľ ..
A čo sa srdcu večným zdalo —
sťa meteor by strblietal...!

*

Nebolo ťažko akosi,
čo srdce láskou zvalo si
(čo sa i šťastím mohlo stať),
nebolo ťažko zabúdať!

Zato však v clivom pomysle
zavše mi prijde do mysle:
ako chodievals', ako ty,
k nám po večierky v soboty...

Nie ako iní, vera nie,
pre žarty, pierko zelené:
nám v duši shode, bezpeke,
nám pletky boly ďaleké...

Nie ako iní: ako brat,
sťa so sestrou sa shovárať
a vytúžiť sa v nevoli
a natešiť sa po vôli.

A rozlúčenia vo chvíli
jak ťažko sme sa lúčili!
jak ťažko! ty vieš iba sám...
sťa brata keď si sprevádzam — —

Nenie mi ľúto akoní,
čo láskou srdce zvalo si,
lež chvíľky tie hviezd pri svite —
za tými želiem večite!

•

Deň pekný bude. Rezký chlad
odniáša mraky s javoriny;
sťa dobrých duchov biele stíny,
ich plynie celý vážny rad.

Jar bude! A mňa k životu,
nadšenia van k poletu volá:
nič pôstu nedlhujem zhola,
len rodu pieseň — sirotu.

A život mne tiež neveľa:
len v túžbe čo mi jasne žije,
za hŕstku bielej konvalie,
čo čakám, iste do cela!

Tú za lásku a či za spev
mi čiasi ruka podá drahá;
možno, že na pamiatku blaha,
a možno, že až — na rakev.

——♦♦——

Kupec benátsky.

Od *Williama Shakespearea.*

Preložil *Ondrej Kalina.*

(Pokračovanie.)

Druhé dejstvo.

Výstup prvý.

Belmont. Izba v dome Porcie.

(Slávnostné zatrúbenie.)

Vystúpia *princ z Marokka* a jeho sprievodčí, *Porcia, Nerissa*, a iní z jej družiny.

Marokko. Pre moju pleť mnou neohrdnite,
livreju stínnu slnca skvelého,
súsedom jehož, blízkym chovancom som.
Nech príde najkrajší muž severu,
kde oheň Főba sotva taví ľad,
a zarežme si do kožky k vám z lásky,
na dôkaz, čia krv bude červenšia.
Uverte, slečna, táto moja tvár
udatných zastrašila: prisahám
na lásku svoju, predné u nás panny
ju milovaly: pleť tú nezmením,
leč ukrasť bych tým mohol srdce vám,
spanilá kráľovna má.
Porcia. Pri voľby výkone ma nevedie
výlučne oka dievčieho cit nežný;
lež hra, k nejž viazaný môj osud je,
zbavuje ma tiež práva voľnosti:
však keby otec nebol stiesnil ma,
omedzil vôľou svojou, abych šla
za toho, kto ma získa tak, jak vravím:
vy, slávny knieža, rovne vítaným
bol by ste môjmu srdcu, jakož i
lecktorý z pytačov, ichž zrela som.
Marokko. I za to ďakujem vám: preto včuľ
vás prosím, doveďte ma k truhličkám,
bych zkúsil šťastie svoje. Prisahám
na tento meč, nímž padol Softi, a
princ perský, ktorý trikrát víťazne
bojoval s Solimanom sultánom:
zrak najmračnejší zrakom svým bych zdrtil,
prěvýšil vzdorom srdce najsmelšie,
ssajúce mláďa urval medvedici,
ba, posmieval sa ľvu, keď hlady rve,
bych teba, slečna, získal len. Však, ach!

keď Herkules a Lichas hrajú v kostky,
kto udatnejší z nich: tu lepší vrh
slabšieho rukou môže padnúť tiež:
tak Alcid panošovi podľahne:
tak ja tiež, slepým šťastím vedený,
snáď zmýliť môžem, čoho obsiahne
zásluhou menší, a ja žiaľom umrem.
Porcia. Musíte osudu sa uvoliť,
buď vôbec zriecť sa voľby, alebo
prisahať pred voľbou, keď chybíte,
že nikda viacej k ženskej o ženbe
nepremluvíte: preto pozor dajte.
Marokko. To neučiním. Poďme k osudiu.
Porcia. Prv do kostola: po obede však
môžete zkúsiť šťastie.
Marokko. Pomož, nebe!
Najvyššie blaho, buď strasť strojím sebe.

(Hlahol trúb, a odídu.)

Výstup druhý.

Benátky. Ulica.

Vystúpi *Lancelot.*

Lancelot. Zaiste, svedomie moje svedčí mi, abych utiekol od tohto Žida, môjho pána. Zlý nepriateľ stojí mi za chrbtom a pokúša ma, hovoriac: „Gobbo, Lancelot Gobbo, dobrý Lancelot,“ alebo „dobrý Gobbo,“ alebo „dobrý Lancelot Gobbo, uži svojich nôh, uprchni, uteč preč.“ Moje svedomie hovorí: „Nie, maj sa na pozore, poctivý Lancelot, maj sa na pozore, poctivý Gobbo,“ alebo, jako povedám, „poctivý Lancelot Gobbo, neutekaj, daj pokoj prchkým nohám.“ Dobre, veľmi srdnatý nepriateľ káže mi vziať nohy na plecia: „Hybaj!“ hovorí nepriateľ; „preč!“ hovorí nepriateľ; „pre Boha, dodaj si zmužilej mysli,“ hovorí nepriateľ, „a uteč.“ Dobre, moje svedomie, vešajúc sa na krk môjmu srdcu, hovorí mi veľmi múdre: „Môj poctivý priateľu, Lancelot, súc synom poctivého muža,“ — alebo skorej synom poctivej matky; — lebo vskutku, môj otec niekedy mal príchuť, niekedy si zmlsnul, — on mal zvláštnu chuť; — dobre, moje svedomie hovorí: „Lancelot, nepohni sa.“ „Hýbaj sa,“ hovorí zlý nepriateľ.“ „Nepohni sa,“ hovorí moje svedomie. Svedomie, povedám ja, ty mi dobre radíš; nepriateľu, povedám, ty mi dobre radíš: dám-li sa pod správu svedomiu, ostanem pri Židovi, mojom pánovi, ktorý — Bože, odpusť mi hriechy! — je učinený diabol; a jestli utečiem od Žida, dám sa pod vládu nepriateľovi, ktorý, s odpustením rečeno, je sám diabol. Vskutku, Žid je opravdivý stelesnený čert; a na moje svedomie, moje svedomie je do istej miery tvrdé svedomie, keď mi môže radiť, abych ostal pri Židovi. Nepriateľ dáva mi príjemnejšiu radu: Ja utečiem, nepriateľu! moje nohy sú k tvojim službám; ja utečiem.

Vystúpi starý *Gobbo* s košíkom.

Gobbo. Panáčku, mladý pane, vy tam, prosím vás: ktorá cesta vedie do domu pána Žida?

Lancelot (stranou). Ó, nebesá, toto je môj pravé rodičovský otec! ktorý je slepý viac než koťa, slepý jako šteňa, i nepozná ma: urobím si s ním žart.

Gobbo. Panáčku, mladý pane, prosím vás: ktorá cesta vedie do domu pána Žida?

Lancelot. Obráťte sa na pravo pri najbližšom rohu, ale pri samom najbližšom na ľavo; rozumejte, ale pri najbližšom zo všetkých neobracajte sa ani na pravo, ani na ľavo, lež obráťte sa nadol nepriamo k Židovmu domu.

Gobbo Na moj' pravdičku, to bude ťažko najsť tú cestu. Nevedeli by ste mi povedať, či istý Lancelot, ktorý sa zdržuje u neho, zdržuje sa u neho alebo nie?

Lancelot. Hovoríte o mladom pánovi Lancelotovi? (Stranou.) Teraz dajte pozor; teraz sa pustím doň. — Hovoríte o mladom pánovi Lancelotovi?

Gobbo. O žiadnom pánovi, pane, lež o synovi chudobného muža: otec jeho, hoci to ja povedám, je poctivý, do cela chudobný muž, a Bohu vďaka, vedie sa mu dobre.

Lancelot. Dobre, nech otec jeho bude si čo chce, my hovoríme o mladom pánovi Lancelotovi.

Gobbo. O priateľovi Vašej milosti a Lancelotovi, pane.

Lancelot. Ale prosím vás, ergo, starý človeče, ergo, prosím vás, hovoríte vy o mladom pánovi Lancelotovi?

Gobbo. O Lancelotovi, jestli tak ráči Vaša milosť.

Lancelot. Ergo, pán Lancelot. Nemluvte o pánu Lancelotovi, otče; lebo mladý pán ten — primerane osudu a určeniu, a podobným zvláštnym prípovediam, trojici sestier, a podobnému učenému krámu — v skutočnosti umrel; alebo jako by ste to vy proste riekli, odletel do nebies.

Gobbo. Ó, Bože uchovaj! ten chlapec bol pravou berlou mojej staroby, mojou skutočnou oporou.

Lancelot (stranou). Vyzerám ja jako kyj alebo pilier, jako berla alebo opora? — Nepoznáte ma, otče?

Gobbo. Milý Božíčku, nepoznám vás, mladý panáčku: ale prosím vás, povedzte mi, je môj chlapec — Boh ho osláv — živý či mŕtvy?

Lancelot. Nepoznáte ma, otče?

Gobbo. Ach, pane, som slepý starec; nepoznám vás.

Lancelot. Inu, verte, keby ste mali svoje oči, i tak by ste sa mohli mýliť, nepoznajúc ma: to je múdry otec, ktorý zná svoje dieťa. Dobre, starče, poviem vám novinu o vašom synovi: dajte mi svoje požehnanie (kľakne si, chrbtom ku Gobbovi); pravda musí vyjsť na svetlo; vrah nemôže byť dlho ukrytý, syn človeka môže; ale nakonec pravda musí von.

Gobbo. Prosím vás, pane, vstaňte: viem dobre, že nie ste Lancelot, môj chlapec.

Lancelot. Prosím vás, nechajme ďalších bláznovství, ale dajte mi svoje požehnanie; som Lancelot, váš chlapec ktorý bol, váš syn ktorý je, vaše dieťa ktoré bude.

Gobbo. Nejde mi do hlavy, že ste mojím synom.

Lancelot. Neviem, čo si mám o tom myslieť: ale som Lancelot, Židov služobník; a som istý, že Marketa, vaša žena, je moja matka.

Gobbo. Skutočne zove sa Marketa: složil bych prísahu, jestli si Lancelot, že si moja vlastná kosť a krv. (Vezme ho za vlasy od zadu.) Nebesá dobrotivé! koliká brada ti narástla. Ty máš viac vlasov na brade, nežli môj koník Frico na chvoste.

Lancelot (povstane). Podľa toho zdá sa, že Fricov chvost rastie zpiatky: viem predsa dobre, že mal viac vlasov v chvoste, nežli ja mám v tvári, keď som ho videl naposledy.

Gobbo. Bože, jako si sa zmenil! Jako sa znášaš so svojím pánom? Prinášam mu dar. Jakože sa znášate?

Lancelot. Dobre, dobre: ale čo sa mňa týče, poneváč som ostal na tom, že utečiem, nechcem prvej zastať, dokiaľ nebudem utekať kus cesty. Môj pán je pravý Žid: dary mu dávať! dajte mu povraz. Ja som hladom umorený v jeho službe; môžete spočítať všetky prsty, čo mám, mojimi rebrami. Otče, teší ma, že ste prišli: dajte mi váš dar pre istého pána Bassania, ktorý opravdu dáva prekrásné nové livreje: jestli nemám slúžiť jemu, utečiem na samý konec sveta. — Jaké to šťastie! tu prichádza ten pán. K nemu sa, otče; lebo nech som Židom, jestli budem ďalej slúžiť tomu Židovi.

Vystúpi *Bassanio* s *Leonardom* a inými sprievodčími.

Bassanio. Môžeš tak učiniť; ale pospeš tak, aby večera bola hotová najpozdejšie o piatej hodine. Odovzdaj tieto listy; daj ušiť livreje; a požiadaj Graciana, aby hneď prišiel na môj byt. (Sluha odíde.)

Lancelot. K nemu sa, otče.

Gobbo. Pozdrav Boh Vašu milosť.

Bassanio. Krásne ďakujem! Prajete si niečo?

Gobbo. Tu je môj syn, pane, ubohý mládenec —

Lancelot. Nie ubohý mládenec, pane, lež bohatého Žida služobník, ktorý by si prial, jako bude špecifikovať môj otec —

Gobbo. On by mal velikú indignáciu, pane, jako sa hovorí, slúžiť —

Lancelot. Vskutku, jedným slovom, slúžim u Žida, a mám žiadosť, jako bude špecifikovať môj otec —

Gobbo. Jeho pán a on — s odpustením Vašej milosti — nenažívajú najlepšie spolu.

Lancelot. Slovom, pravda je v tom, že Žid, ukrivdiac mi, obviňuje ma, jako môj otec, ktorý je, chvalabohu, starý človek, bude to notifikovať —

Gobbo. Mám tu za tanierik holúbkov, ktoré bych rád doprial Vašej milosti; a moja prosba je —

Lancelot. Zcela na krátko, prosba jeho má sťažnosť na mňa, jako Vaša milosť zvie od tohoto poctivého starca; i ačkoľvek to ja *povedám, ačko*ľvek starec, ale ubohý muž je môj otec.

Bassanio. Nech hovorí jeden za oboch. — Čoho si prajete?
Lancelot. Slúžiť u vás, pane.
Gobbo. V tom záleží vlastná pohnutlivosť našeho uchádzania sa, pane.

Bassanio. Znám dobre ťa; tvej prosbe vyhoviem.
Dnes Shylock, pán tvoj, so mnou hovoril:
i postúpi ťa, — je-li postup to,
opustiť službu Žida bohatého
a k chudobnému šľachticovi ísť.

Lancelot. Staré príslovie je veľmi pekne rozdelené medzi mojím pánom, Shylokom, a vami, pane: vy máte milosť božiu, pane, a on má toho dosť.

Bassanio. Máš pravdu. — Otče, iďte s vaším synom. —
Prv rozlúč sa s tvým pánom bývalým,
a vyhľadaj môj byt. (K sprievodčím.) Vy dajte mu
livreju krajšiu, nežli súdruhom.
Učiňte tak!

Lancelot. Otče, poďte sem. — Ja nemôžem dostať služby, nie; ja nemám jazyka v hlave. — Dobre (hľadiac na svoju dlaň), jestli má kto v Itálii krajšiu tabulku, aby mal smelosť prisahať na knihu, mne bude šťastie priaznivé! — Podívajme sa, toto je do cela obyčajná čiara života! tuto je maličkosť, poukazujúca na ženy! ach, pätnást žien, to nič není! jedenásť vdov a deväť dievčat môže ešte postačiť jednému mužskému. A potom ujsť trikrát utopeniu, a upadnúť v nebezpečie života na rohu postele, — to je pekné vyviaznutie! Dobre, jestli šťastie je ženskou, v tomto páde je ono pravou ženštinou. — Otče, poďme; idem sa odobrať od Žida, len čo okom mrknete.

(Lancelot a starý Gobbo odídu.)

Bassanio. Pamätaj na to, dobrý Leonardo:
keď všetko nakúpiš a zariadiš,
v rýchlosti vráť sa, bo dnes večer chcem
najlepších priateľov si pohostiť;
iď, pospiechaj.
Leonardo. Dám záležať si v tom.

Vystúpi *Graciano*.

Graciano. Kde pán tvoj?
Leonardo. Tamtoť, pane, ide on. (Odíde.)
Graciano. Signior Bassanio!
Bassanio. Graciano!
Graciano. Mám prosbu k vám.
Bassanio. Už vám je vyplnená.
Graciano. Opravdu, nesmiete mi odopreť:
ja musím s vami do Belmontu.
Bassanio. Nuž tedy musíte. Lež posľyš ma:
si príliš divý, drsný, smelých slov, —
ostatne spôsob ten ti svedčí dosť,

a v očiach našich není závadným;
kde neznajú ťa však, tam javí sa,
nu, trochu príliš voľným. Prosím ťa,
hľaď miernit mysli svojej tekavosť
niektorou chladnou kapkou skromnosti.
Bo inak skrze tvoju divokosť
by mohli krive súdiť o mne tam;
a nádej moja bude zmarená.

Graciano. Nuž poslúchajte, signior Bassanio:
jestli bych neriadil sa mravom ctným,
nemluvil ohľadne, len občas klial;
modliacu knižku v kapse, vážny zrak —;
čo viacej, pri modlitbe u stola
nezakryl oči takto klobúkom,
a nevzdychal, i Amen neriekol;
nešetril pravidiel všech slušnosti,
jak leckto, zvyklý smutne tváriť sa,
by babičke sa zaľúbil: nuž viac
neverte nikdy mne.

Bassanio. Tak budiž vám:
uvidím, jak sa chovať budete.

Graciano. Dnes večer ale, Bože uchovaj!
A súdiť nesmiete ma dľa dneška.

Bassanio. Nie, to by bolo škoda: naopak
chcel som vás prosiť, by ste najsmelším
veselia rúchom odeli sa dnes,
bo máme priateľov, čo chcú sa baviť.
Lež s Bohom: mňa zve ešte povinnosť.

Graciano. Ja musím k Lorencovi, ostatným tiež:
však na večeru všetci prídeme.

(Odídu.)

Výstup tretí.

Tamže. Izba v dome Shylockovom.

Vystúpia *Jessika* a *Lancelot.*

Jessika. Mne ľúto je, že otca necháš tak:
náš dom je peklo; a ty, veselý čert,
časť nudy z neho zaplašoval si.
Lež, s Bohom! tu máš dukát odo mňa:
a, Lancelot, keď večer uvidíš
Lorenca na hostine u tvojho
nového pána: daj mu tento list.
Zrob tajne to; a teraz s Bohom buď,
nechcela bych, by otec videl ma
hovoriť s tebou.

Lancelot. Adie! slzy ukazujú ti môj jazyk. Prekrásna pohanka! roztomilá Židovka! jestli kresťan ktorýsi nezahral si na šelmu a nezískal ťa, velice som sa sklamal. Ale s Bohom: tieto hlúpe kropaje takmer by udusily moju mužnú myseľ. Adie!

Jessika. Buď s Bohom, dobrý Lancelot. (Lancelot odíde.)
Ach, jaký ošklivý to na mne hriech,
že stydím sa byť deckom môjho otca!
lež trebars dcérou krvi jeho som,
nie mravu jeho však. Ó, Lorenco!
Stoj v slove, a je nesnádz ukončená:
kresťanka budem, i tvá verná žena! (Odíde.)

Výstup štvrtý.

Tamže. Ulica.

Vystúpia *Lorenco, Graciano, Salarino* a *Solanio.*

Lorenco. Nuž dobre. Od večere ujdeme,
na mojom byte prestrojíme sa,
a za hodinu zpiatky sme.
Graciano. My nie sme k tomu riadne prichystaní.
Salarino. Nosičov pochodní sme nezjednali.
Solanio. To není nič, keď riadne nemá byť
vše pripravené; radšej nechajme to.
Lorenco. Len štyri hodiny sú: ešte vždy
dve hodiny my máme k prípravám.

Vystúpi *Lancelot* s listom.

Lorenco. Priateľu Lancelot, čo nového?

Lancelot. Jestli sa vám ľúbi toto rozpečatiť, ono vám asi dá vyrozumeť.

Lorenco. Znám ruku: v pravde ruka krásna to;
a belšia, nežli papier, na ktorom
písala, je tá ruka krásna.
Graciano. Doista, milostná to novina.
Lancelot. Dovoľte, pane.
Lorenco. Kamže odchádzaš?

Lancelot. Inu, pane, idem zavolať môjho starého pána, Žida, na večeru k môjmu novému pánovi, kresťanovi.

Lorenco. Toť, vezmi (dáva peniaze): riekni krásnej Jessike,
že nezameškám prijsť; mluv tajne s ňou,
iď. (Lancelot odíde.) Pánovia,
pôjdete večer na maškarný sprievod?
Nosiča pochodne ja mám už.
Salarino. I ovšem, idem tiež ho pohľadať.
Solanio. Ja takže.
Lorenco. Najdete nás s Gracianom
na byte Graciana as' za hodinu.
Salarino. Nuž dobre, prídeme. (Salarino a Solanio odídu.)
Graciano. Ten list bol od spanilej Jessiky?
Lorenco. Rozpoviem tebe vše. Tu návod jej,
jak mám ju uniesť z domu otcovho;
jak zlatom, klenotmi sa opatrila,

i oblek pážaťa má pohotove.
Do neba prijde-li jej otec, Žid ten,
zásluhou dcéry krásnej bude to.
Ju nikdy nemôž' stihnúť nešťastie,
jedine jak by z toho dôvodu,
že neverného Žida dcérou je.
Poď so mnou, cestou lístok prečítaš:
vedz, ona ponesie mi pochodeň. (Odídu.)

Výstup piaty.

Tamže. Pred domom Shylockovým.

Vystúpia *Shylock* a *Lancelot*.

Shylock. Však uvidíš, a budeš zkusovať
ten rozdiel medzi mnou a Bassaniom. —
Hej, Jessika! — Tam neobžerieš sa,
jaks' u mňa robieval. — Hej, Jessika! —
Nebudeš drichmať, odev trhať len. —
Hej, slyšíš, Jessika!

Lancelot. Hej, Jessika!

Shylock. Kto káže kričať ti? Ja nekážem.

Lancelot. Vaša milosť hovorievala mi vždy, že neviem spraviť ničoho bez rozkazu.

Vystúpi *Jessika*.

Jessika. Voláte? Čoho prajete si?
Shylock. Som na večeru zvaný, Jessika:
tu kľúče máš. — Však k čomu ísť mne tam?
Mňa z lásky nezvú, lichotia mi len:
nuž pôjdem zo zášti, bych vyjedal
kresťana, toho márnotratníka. —
Jessika, dievka má, daj pozor na dom. —
Ja idem s nechuťou len: čosi zlého
sa kutí proti môjmu pokoju,
bo tejto noci zdalo sa mi vo sne
o vreciach zlata.

Lancelot. Prosím vás, pane, príďte: môj mladý pán očakáva vašej návštevy.

Shylock. Ja jeho tiež.

Lancelot. A oni sa spikli medzi sebou, — nechcem povedať, že uvidíte maškarádu; jestli ju však uvidíte, tedy nebolo to nadarmo, že mi z nosa krv tiekla posledný pondelok svätodušný o šiestej ráno, ktorý deň toho roku pripadol na deň Škaredej stredy pred štyrmi roky po obede.

Shylock. Čo, masky sú tam? Poslyš, Jessika:
uzamkni dvere; a keď uslyšíš
hlas bubna a škrek krivokrkých gajd,
nuž nelezže mi potom do okien
a nevystrkuj hlavy na ulicu,

čumejúc na bláznivých kresťanov
s tvárami líčenými; ale ty
na dome uši zapchaj, okna mienim:
nech nevnikne hlas plytkej pochabosti
do striezlivého domu mojeho.
Prisahám na palici Jakoba,
dnes nemám chuti hodovať von z domu:
však predsa idem. — Chlapče, hybaj vpred;
a rec, že prídem.

Lancelot. Idem, pane, vpred. —
Vy, slečna, hľaďte z okna vzdor tomu:
príde kresťan milený,
Židovkin zrak oslní. (Odíde.)

Shylock. Čo chce ten blázon z rodu Hagara?

Jessika. On riekol: „S Bohom, slečna", viacej nič.

Shylock. Ten hňup je dobrý dosť; však veľký žrút,
v užitku slimák je, a vo dne spí
viac, nežli divá kočka. Trubcov mne
netreba v úle: preto dávam ho preč;
a dávam človeku ho, aby mu
pomáhal prázdniť mešec vypojčaný. —
Jessika, dobre, vráť sa do izby:
snáď naskutku som zpiatky; učiň tak,
jak som ti kázal; dvere za sebou
uzavri. Zámka dáva bezpečie:
muž bdelý chváli si to príslovie. (Odíde.)

Jessika. Nuž s Bohom! praje-li mi Šťastena,
mne otec, vám je dcéra ztratená. (Odíde.)

Vystúpia *Graciano* a *Salarino* maskovaní.

Graciano. Tu prístrešie je, pred nímž kázal nám
Lorenco zastať.

Salarino. Jeho hodina
minula temer.

Graciano. Podivno je však,
že na hodinu nedošiel sem, lebo
milenci radi predbiehajú času.

Salarino. Ó, desať ráz letia rýchlejšie
holuby Venušine, spečatiť
úmluvu novú lásky, nežli sú
zachovať zvyklé vernosti sľub stále!

Graciano To pravda vždy: kto vstáva od stola
s tou jarou chuťou, s jakou zasedá?
Kde kôň ten, ktorý znovu prebehne
s tým prudkým ohňom cestu únavnú,
jak prvý raz ju konal? Každá vec
lovená býva s väčšou chuťou, než
užitá. Hľa, jak márnotratnému
šviháku podobne, loď okrýdlená
vybieha zo zálivu rodného,

láskaná, objímaná svodným vetrom!
Jak márnotratníkovi podobne
sa vracia s klečmi zvetralými zpät
s plachtami strhanými, zbiednelá,
chatrná, zúbožená svodným vetrom!
Salarino. Tu ide Lorenco: — viac o tom pozdej.

Vystúpi *Lorenco.*

Lorenco. Odpusťte, miláčkovia, že tak pozde!
Nie ja, lež povinnosť je na vine:
keď zahráte si na zlodejov žien,
ja tiež tak dlho budem čakať vás.
Sem poďte, blíž. Tu býva otec môj, Žid.
Hej! kto tam vnútri?

Jessika objaví sa hore v chlapeckom obleku.

Jessika. Kto ste vy? recte pre istotu väčšiu,
ačkoľvek prisahám, že znám váš hlas.
Lorenco. Lorenco, a tvoj miláček.
Jessika. Lorenco, iste; a môj miláček, tak:
bo koho milujem tak velice?
A kto zná iný krom vás, Lorenco,
že vašou milenkou som?
Lorenco. Nebesá a tvé srdce svedčia o tom.
Jessika. Tu, chyť skríň túto; stojí za námahu.
Som rada, že je noc, a nezrieš ma,
bo zmena moja studom plní ma:
lež láska slepá je, a milenci
nevidia milých bláznovství, čo pášu;
bo keby videli, sám Kupido
rdel by sa, vidiac zmenenú mňa v chlapca.
Lorenco. Poď dolu, ponesieš mi pochodeň.
Jessika. Čo k ostude svej svietiť ešte mám?
Tá, veru Bože, príliš v svetle je.
Aj, miláčku, toť úkol k odkrytiu;
ja mám byť zatajená.
Lorenco. To si už,
má drahá, milou šatou chlapeckou.
Nuž, predsa poď:
bo tmavá noc si zahrá na útek,
a Bassanio nás čaká k hostine.
Jessika. Upevním dvere len, a pozlátim sa
dukátmi ešte viac, a hneď som zpät. (Odíde nahor.)
Graciano. To veru bohyňa, nie Židovka.
Lorenco. Nech zhyniem, nemám-li ju vrele rád;
bo rozumná je, rozumiem-li tomu,
i spanilá je, neklame-li zrak môj,
a verná je, jak dokázala sa.
Nuž vernú, spanilú a rozumnú,
zachovám si ju preto v stálom srdci.

Jessika vráti sa dolu.

Čo, prišla si už? — Pánovia, nuž vpred!
Družina mask nás čaká, poďme hneď.

(Odíde s Jessikou a Salarinom.)

Vystúpi *Antonio.*

Antonio. Kto je tu?
Graciano. Signior Antonio!
Antonio. Aj, Graciano, kde sú ostatní?
Je deväť hodín; družina vás čaká.
Tej noci maškarný ples nebude:
obrátil vietor; Bassanio chce sadať
v tom okamžení na loď; vyslal som
dvadsiatich poslov snáď, vás vyhľadať.
Graciano. Výborne! s potešením slyším tú reč,
že sadnúc na loď, v noci plavíme preč.

(Odídu.)

Výstup šiesty.

Belmont. Izba v dome Porcie.

(Hlahol trúb.)

Vystúpi *Porcia, princ z Marokka* a jeho družina.

Porcia. Iď, odhrň oponu a odokryj
veškeré skríňky šlechetnému princovi —
A teraz voľte.
Marokko. Zo zlata prvá, ktorej nápis znie:
„Kto mňa si zvolí, získa, čoho mnohý ždá."
Strieborná druhá, s touto prípoveďou:
„Kto mňa si zvolí, získa, koľko zaslúži."
Olovo ťažké tretia, s hrozbou nejapnou:
„Kto mňa si zvolí, dáva vše a váži vším." —
Čím poznám, že som zvolil pravú skríň?
Porcia. Z nich jedna chová v sebe obraz môj:
keď tú si zvolíte, som vašou, princ.
Marokko. Nech úsudok môj riadi jeden z bohov!
Nuž viďme, znovu prezrem nápisy.
Čo vraví olovená skríň?
„Kto mňa si zvolí, dáva vše a váži vším."
Mám dať — a za čo? za olovo?
Vším vážiť za olovo? Skríň tá hrozí:
kto váži vším, ten človek činí to
v nádeji na zisk skvelý; za škvárom
udatnosť zlatá nebude sa hnať.
Nuž za olovo dať, či odvážiť sa
ničoho nejdem. A čo vraví striebro,
s tým panenským svým náterom?

„Kto mňa si zvolí, získa, koľko zaslúži.“
Len koľko zaslúži! — Stoj, Marokko,
a hodnotu svú rukou miernou váž:
budeš-li cenený dľa hodnoty,
zaslúžiš toho dosť; a predsa dosť
nesiaha snáď tak ďaleko až k slečne.
A predsa strach mať o hodnotu svú,
je chabou nedôverou v seba zas.
Len koľko zaslúžim! — To slečna jest:
ja zasluhujem rodom, bohatstvom,
i darmi prírody a výchovou;
lež viac, než tým, ju láskou zaslúžim.
Čo abych neblúdil dial, lež tu volil? —
Však viďme nápis v zlate rytý znov:
„Kto mňa si zvolí, získa, čoho mnohý ždá.“
To slečna jest, ju žiada celý svet;
so štyroch sveta strán k nej prichodia,
celovať oltár ten, či sväticu
smrteľne dýšucu: pláň hyrkánska
a divé púšte diaľnej Arabie
sú teraz schodné cesty pre princov,
idúcich uzreť krásnu Porciu.
Kráľovstvo vodné, jehož spupné temä
v tvár nebies chrlí, není hrádzou im
zadržať cudzích duchov; oni idú,
jak cez potok, by zhliadli Porciu. —
Z nich jedna skrýva nebeský jej obraz.
Je možné, by to bolo olovo?
Rúhaním bolo by mať myšlienku
tak ostudnú; a surové by bolo
zavierať háv jej skvelý v tmavý hrob.
Či v striebre mám ju hľadať zazdenú,
ktoréžto desaťkrát je podlejšie,
než rýdze zlato? Ó, hriech pomysleť!
Tak drahý kameň nikdy nevsádzali
v kov horší, nežli zlato. V Anglii
je peniaz, na ňom obraz anjela,
razený v zlate, lež ten rytý je v ňom:
tu ale v loži zlatom leží anjel
do cela. — Podajte mi kľúčik sem:
tu volím, nech si bude jako chce!
Porcia. Tu máte ho, princ; jestli obraz môj
Tam leží, teda vašou som. (Princ otvorí zlatú skriňku.)
Marokko. Ó, peklo!
Čo to tu máme? kostru umrlčiu,
v jejž očnej jamke lístok svinutý!
Prečítam, čo je napísano v ňom. (Číta:)
„Nie vše zlato, čo sa skvie, —
vraví staré príslovie:

mnohý život oželie
za pozlátko zovňajšie.
Zlaté hroby červ žerie.
Menej smele múdrejšie!
S mladou mysľou súdnejšie
zachovaj si konanie.
Odpoveď ti teraz znie:
s Bohom, z teba chlad vanie!“
V pravde, chlad a nádeje zmar:
vítam ťa, chlad, s Bohom buď žiar! —
Nuž, s Bohom, Porcia. Zronenému trápne
lúčenie dlhé: tak hráč s priehrou padne.
(Odíde so sprievodom. Hlahol trúb.)

Porcia. Oponu dolu. — Voľná som, jak vták!
Podobní jemu všetci voľte tak. (Odídu.)

Výstup siedmy.

Benátky. Ulica.

Vystúpia *Salarino* a *Solanio*.

Salarino. Ver, Bassania som videl na lodi:
s ním spolu odcestoval Graciano;
a viem, že nešiel s nimi Lorenco.
Solanio. Ten šelma Žid svým krikom zburcoval
dožeho, ktorý šiel s ním prehliadnuť
loď Bassaniovu.
Salarino. Prišiel pozde však,
loď odplula: tu riekli dožemu,
že Lorenca a jeho milenku,
Jessiku, v člne spolu videli.
Tiež Antonio ubezpečil ho,
že není s Bassaniom na lodi.
Solanio. Ja nikdy nevidel som takej vášne,
divokej, plnej zmätku, premenlivej,
jak psí ten Židák reval v uliciach:
„Má dcéra! — Moje dukáty! — Ó, dcéra!
utiekla s kresťanom! — Ó, dukáty mé! —
Zákony! súdy! dukáty mé, dcéra!
pytlíček dukátov, dva pytlíky
zapečatené, samých dvojdukátov,
mne dcéra ukradla! a klenoty:
dva kamene, dva drahé kamene,
ukradla dcéra moja! Chyťte ju,
má s sebou kamene i dukáty!“
Salarino. Ba, všetci chlapci bežia za ním, kričiac:
Ó, dcéra, dukáty mé, kamene!
Solanio. Nech dobrý Antonio srok nepremešká,
síc inak zaplatí to draho.
Salarino. Ba, veľmi správne poznamenals' to.
S Francúzom jedným hovoril som včera,

on riekol mi, že v úzkom prieplave,
čo delí Francúzsko a Angliu,
nešťastie zastihlo loď našej zeme,
s bohatým nákladom: i myslel som
na Antonia, keď to hovoril,
a mlčky prial, by jeho nebola.
Solanio. Najlepšie bude riecť mu, čo ste slyšali;
nečiňte to však náhle, trápil by sa.
Salarino. Na zemi šlechetnejšej duše niet.
Ja videl som, keď s Bassaniom sa lúčil:
ten riekol Antoniovi, že sa vráti
čím prv; lež Antonio mu odvetil:
„Nie, nečiň toho, milý Bassanio,
mne k vôli neprenáhli úkol svoj,
lež vyčkaj času, pokým dozrie vec.
A zápis Židov, ktorý zo mňa má,
nech neruší tvoj lásky úmysel.
Buď veselý, a bedli o to len,
abys' dvoril, nežných lásky dôkazov
vždy šetriac, jako bude slušno ti."
A pritom, majúc oči plné sĺz,
odvrátil tvár, i podal ruku nazad,
s neobyčajne citným pohnutím
dlaň jeho tisknúc; tak sa lúčili.
Solanio. On, tuším, miluje svet k vôli nemu len.
Poď, prosím ťa, a vyhľadajme ho,
vyrazme ho z tej ťažkomyslnosti,
jejž oddáva sa, nejak.
Salarino. Učiňme tak.

(Odídu.)

Výstup ôsmy.

Belmont. Izba v dome Porcie.

Vystúpi *Nerissa* so *služebníkom.*

Nerissa. Poď, rýchle, rýchle! odhrň oponu:
princ z Arragonu složil prísahu,
a v okamžiku príde voliť si.

(Hlahol trúb.)

Vystúpi *Princ Arragonský, Porcia* a jej sprievod.

Porcia. Hľa, tam sú skríňky, princu šlechetný:
keď zvolíte tú, ktorá skrýva mňa,
hneď svadbu našu sláviť budeme;
však chybíte-li, bez meškania, pane,
musíte odtiaľto sa vzdialiť preč.
Arragon. Prísaha viaže ma troch vecí šetriť:

nezjaviť predne nikdy nikomu,
skríň ktorú volil som; a po druhé,
skríň pravú chybím-li, viac nikedy
o ruku panny neuchádzať sa;
naposled, jestli pri voľbe sa sklamem,
naskutku, opustiac vás, odísť preč.
Porcia. Na príkaz tento každý prisahá,
kto chce si získať moju maličkosť.
Arragon. A tak som odhodlaný. Šťastena,
včuľ prispej túžbe srdca!
Olovo podlé, striebro, zlata lesk.
„Kto mňa si zvolí, dáva vše, a váži vším."
Nies' krásné dosť, bych vše dal, či vším vážil.
Čo vraví zlatá skríň? Ha! viďme tú:
„Kto mňa si zvolí, získa, čoho mnohý ždá."
Čo mnohý ždá! — to mnohé značí snáď
pochabé davy, ktoré po zdaní
len volia, nechápajúc z veci viac,
než čomu učí blbé oko; ktoré
necenia vnútro, lež jak lastovka,
vo vetre na zdi zovnej stavajú,
na moci len a behu náhody.
Ja voliť nebudem, čo mnohý ždá,
bo nechcem rejdiť s duchy podlými,
a k davu surovému družiť sa.
Nuž k tebe tedy, pokladnica z striebra!
rec ešte raz mi, jaký nápis máš:
„Kto mňa si zvolí, získa, koľko zaslúži."
Ba, dobre rečeno: kto trúfal by si
ošudiť šťastie a byť pocteným
bez známky zásluh? Neodváž sa nikto
hodnosti nosiť nezaslúženej.
O, kiež by statky, úrady a hodnosť
úplatne nikto nedostal! a česť
zásluhou čiste vykúpil si muž!
jak mnohý by sa odel, dosiaľ nahý!
Jak mnohý poslúchal, kto porúča!
jak mnoho podliakov by vylúčili
z čistého siaťa cti! a koľko cti
by z pliev a zkazy veku vybrali
k obnove slávy! Ovšem, k voľbe včuľ:
„Kto mňa si zvolí, získa, koľko zaslúži."
Zásluhu volím si. — Sem k tomu kľúč,
a bez meškania otvorte tu zdar môj.

(Otvorí striebornú skriňu.)

Porcia. Meškanie dlhé k vôli tomu, čo v nej.
Arragon. Čo to tu? obraz blbca žmúriaceho;
a lístok podáva mi! Prečítam ho.

Jak málo podobáš sa Porcii!
Pramálo nádeji a zásluhe mej!
„Kto mňa si zvolí, získa, koľko zaslúži.“
Viac nezaslúžim, nežli hlavu blázna?
To moja cena? nemám zásluh viac?

Porcia. Poklesnúť a súd vyniesť, úkol to rozdielny, povahou si odporuje.

Arragon. Čo je tu? (Číta:)

„Sedmorý ho tríbil pál
striebro to: tak čistú mal
súdnosť, kto sa nesklamal
voľbou nikdy. Bohužiaľ,
mnohý stiene bozkával:
toho stieň len žehnával.
Bláznov postriebrených znal
som dosť: toť z nich jeden stál.
Ber si ženu, jakú chceš,
mňa vždy hlavou mať budeš:
s Bohom už, a vesel bež.“

Čím dial meškať tu budem,
väčším bláznom ostanem.
S jednou hlavou blázna som
prišiel, s dvoma idem von. —
S Bohom, milka! Voľ-nevoľ,
musím preniesť tento bôľ.

(Odíde s družinou.)

Porcia. Tak do plameňa vlietla moľ.
Tí múdri blázni! keď si voliť majú,
svoj rozum vlastným vtipom utrácajú.

Nerissa. Má pravdu staré príslovie, že žena a šibenica býva usúdená.

Porcia. Poď, Nerissa, a stiahni oponu.

Vystúpi *sluha.*

Sluha. Kdeže je pani?

Porcia. Tu: čo chce môj pán?

Sluha. U brány vašej práve sostúpil
Benátčan mladý, ktorý prichádza
oznámiť príchod pána svojeho;
od nehož nesie pozdrav srdečný,
a krome vzkazu a slov zdvorilých,
i dary valnej ceny. Ešte nikdy
tak spanilého lásky poslanca
som nevidel. Ba nikdy v apríli
nenastal deň tak sladce, ukážuc,
jak rozkošné je leto pred dvermi,
jak posol tento pána predchádza.

Porcia. Ni slova viacej, prosím ťa: mám strach,
ty povieš ešte, že je príbuzný tvoj. —
Poď, Nerissa, poď: chcem už videti
tú poštu Kupida sa zaskveti.
Nerissa. Bassanio, srdcí pán, kiež si to ty!

(Odídu.)

Duchovné prisma.

Napísal *Jozef Podhradský.*

Pevec Hájnikovej ženy.

Úvod do kritiky jeho diel.

(Pokračovanie.)

V starom rukopise [1]) v zaprášenom hárku,
Odkryl som chrobáčka, jak malinký bod,
Jak z makového zrniečka stotý diel.
Krýdel dvojakých brzý, drobný chod.
Len drobnohľadom vidný bol,
Keď krýdelká k letu dvihol.
Tknem sa ho s bázňou, bych nezabil,
Myšlienočku Božiu nezadlávil.
Vrchné krýdla mŕtve; dolné?
Farbu v rumeň vitú,
Prelievala sa v divnú jasno-žltú,
Takej krásnej farby
Nemajú! — len neba maľby.

Tu videl som krásu ducha najvyššiu!!
Jakú ani lúče slnka nepíšu,
Farby nebeské! Jak nám ich maľujú
Prastarých národov Číny, Indov písma.
Jak lúče všetkých hviezd, čo ich len nebo má —
Keď prelámu sa k nám skrz času prisma.

Stotisíc Hanákov — a nech i viac,
Za milliardu milliard rokov,
Pri dobrom pivečku motykami
Nakopia na nebi ešte jeden mesiac.

Ale takého krýdelka všehomíra ľudia,
Čo by rozumy zlámali,
Neutkajú. Ani veľký majster pavúk.
Ni takého chrobáčka, čo by bol tak malý.

---

[1]) Skutočný prípad *1904* v máji.

I v poesii z ducha monarchie
S takýmto krýdelkom chrobáčik sa kryje.
Maličký on, Tvorcu do zrenice vletí,
Prismom očka rozkladá mu slzy zemských detí.
To krýdelko malilinké dušička je,
„Die Seele, das ist des Geistes Leib!“ (Schrör)
V nej „*Nevidný*“ sám odetý;
To vrchné je — telo času,
Jaké majú zemské deti.
(Je telo telesné, je telo duchovné)
Myšlienočka Božia, krásna, už vtelená,
Tu Trojica živá, jasná, oslávená.

*

Čo spievate nám Tatry milé chóry,
V tme zapaľujete nádeje zory,
Na citare vašej vždycky znie lásky hlas,
Pieseň viery ste nám hrali,
Keď siroty brali, keď nám duše klali;
— Tu dole tma, tam hore deň, —
Prapredtisícveký hospodár Tatry
Má pre vás orden.
Národ slovenský korunuje si vás
Tým chrobáčkom malilinkým,
Čo na krýdelkách v piesni
Tvorcu do zrenice vletí,
Prismom očka mu rozkladá
Slzy Tatier detí.
Z duchovného je duch tela,
Arcidielo Stvoriteľa
Tu videl ja
Slávu ducha už najvyššiu,
Jakú ani hviezdy nepíšu,
Jakej nevyhúta ani anjel, ani um,
Poeta v piesni rozpletá,
V piesni púšťa ju do sveta,
A na roztrieskanom pekle
Kristus rozložil ju pekne
V svojom Evangelium. .
Tento chrobáčik drobulinký,
Arcidielo zlatára,
Majstra neba, maliara, —
To orden váš.

*

Pevče Hájnikovej ženy!
Tichučkej dobroty slávik Tatry biely,
Priletels' k nám z lesov večnej krásy,
Zakliaty u nás v škaredé časy:

Spieval si v sboroch sladkých Tatry pevcov,
Ste slávili Tvorca chrobáčkov i slnca,
Tvorca národov i cintorínov;
Slávili ste mocných anjelov smrti,
Mohyly, hroby, podsady života,
Arcitvorby to pána všehomíra,
Na slávu Tvorcu hrmely varitá
V opustených, nemých Slovenska hájoch,
Keď najmenším pánom v krajine bol Boh.

Dvaja kandidáti lyry,
Keď v pralesoch ste sa hrali,
Pred vtelením na tento svet,
Slávičkov ste lapávali.

V cárstve duchov, s Javorinskou,
Toľko slávičkov zhltli ste!
Spievajte len ešte! ešte!
Časy roda ťažké, hmlisté!

Že rojčíte za svoj národ,
Bláznov vidí blázna oko,
Nuž veď žitelia Saturna,
Ďaleko sú a vysoko.

Že národ svoj si milovať
Dušičky vám dosti smelé,
Vy si takto v svojom rode
Ctíte človečenstvo celé

*

Jako všetko — svet zabudne,
Obraz, sliku vášho tela:
Ale nieto takej trávy,
Zabudnúť i vaše diela.

Pieseň i po smrti živým spieva, zborí,
Jak hrob Kuzmányho „*Kto za pravdu horí*“.
A keď pútnik po sto rokoch
Zazre vašich mohýl hŕby,
„Tí, čo im tu zhasly zory,
K hrobečkom sa prihovorí:
Spievali praotcom dávnym,
S krvavým citom, dňom ohavným,
Vnímavé stesky smutnej doby.“ —

Odíde pútnik s srdcom dojatým,
Prežehná hrobčeky krížikom svätým;
Odíde pútnik vyhľadávať chleba,

Pre ženu, pre deti, i pre sám seba.
Len vetrík trávniček hrobový rozvlní,
A tu i tu ovad nad hrobom zabrní.

Piesne vaše i zpod zeme
Národ čujný slúcha,
Ony boly protijedom
Ossifikácie ducha.

Zaihrajte v chladnej zemi,
Ešte spievajú Tatier doliny!
Kto zachoval? Pieseň? Či Boh?
Keď stál boj ten rodný, tuhý.
Prišiel Žižka? Napoleon?...
Ani jeden, ani druhý!
Keď už kuzali hodiny,
Veľké mestá satan pobral, —
Brány zamkla k hrobu roda,
Zbraň vyliskla z ruky vraha,
Resistencia dediny.

Na hroby vám rod pomník dá
Poesie zlaté krýdla,
Sochu ženy krásnocitej,
Šelmičky milej, iskrennej,
(Ale vo hmlách mi zakrytej)
Zakrytej jak v horách jeleň,
Aj ňou pýšil by sa Hellen,
Čo spievala v Almanachu.
(Pieseň svedčala by do pera starenky,
Sládkovičovej nekdajšej Marienky.)
Jak iskrennosť v tme zavitá,
Keď vyskočí v studni skrytá, —
Vylúčila z hlbín duše tajnosť vernú
Ideálnej lásky, túto večnú perlu:

„Už zhasla žiara našej lásky,
Vlas biely skrane striebrom pokrýva,
Na tvári vek nám orie vrásky,
Červ staroby už žitie podrýva,
Čas minulý nás, tiež i diaľka dvojí,
Lež tichá dumka spolu zase pojí,
Keď duch sa v zašlé časy zaberá.
O, zjave milý, znám ťa, znám,
Ač slza bôľu v zvlhlom oku hrá,
Ťa predsa rada spomínam.

Česť, sláva v boj za národ teba hnala,
Mňa tichá domácnosť ku krbu zvala.
Tak sme, hľa, oba cestu zmýlili,

Žiť spolu osud neprial nám.
Však preto predsa, zjave rozmilý,
Jak rada teba spomínam.
Nad hrob sa žitie naše chýli,
Sťa keď pred žatvou zlatý zreje klas,
Či slyšíš, druh môj dávny, milý,
Hlas smutný umieračka už zve nás!
Ó, dovoľ bez bôľu sa s tebou lúčiť,
Veď strasti skoro prestanú nás mučiť,
Tam v nadzemských a blahých krajoch, vieš?
Tam večná ľúbosť svitne nám.
Či, zjave drahý, mne ty rozumieš? —
Ó, tak ťa rada spomínam.“ —

Tak pevkyňa Almanachu.
Báseň nespadá pod ocenu pera.
Slnko nekritisuj, hltaj jeho lúče.
Večná to pieseň! Jak sviatočný rytmus!
Čítaj sto ráz, vše ti nová
Prisma z nej rozkladá iskrennosť duše,
Drámu citov, — tichú pokoru,
Zornička jasná za hrobom jej svieti,
Nádej kriepi v pozemskom zakletí.
Už tu užíva záhrobné slasti,
Nie jako klokoče z kotla zemských strastí.

Tej pevkyne socha na vašich hroboch,
To bude váš času pomník;
Potomstvu zachová oboch
Osudu živý žalobník.

*

(Dokončenie.)

Z básní Hájomila.

Pieseň.

21.

Uvädá tráva pri surovom povetrí v jaseni a pŕchne;
Uschla nádej moja pri života tvrdých dňoch a rozpŕchla sa.
Unikla nádej moja a ja ostal som, ako vyschnutý strom
Pri ceste, čo topor čaká naostrený, abo prudký víchor.
Na nivy dobra nezvala ma myseľ, bo bezúčelným zdala
sa mi námaha a práca každá, márnym ustávanie všetko.
Neletel duch môj do údolia krásy, veď komu k vôli, načo
Krásu donášať, keď pŕchlou ničotou sa šatí život všetek.
Nesadnul ani do hája si bájov, kde spev sa rodí sladký,
Keď tak v márnosti sa pieseň sladká ztratí, ako mĺkvosť desná.

Ako strom suchý pri ceste som trnul: ten čaká na hodinu,
Kedy so sekerou pridu dorúbať ho, abo kedy zapne
Doňho sa vichor srditý; veď taký je človek bez nádeje:
Na smrť čaká, kedy podkosí ho, lebo v smrti je Boh jeho.
Vrátila sa mi ale nádej ako sa vráti na jar tráva
Na lúčinu, ako na vetvicu dubca ratolesť zelená
A som sťa ovocný strom v sade pri jari: v kojnej vôli čakám
Ružový kvet, aký letá moje mladé ešte rozviť môžu.
Ovocie mi tiež neodopre všetko ten ľudskej prirody mráz,
A už nedbám potom: nech sa kochá na ňom lačný a i sýty.
Uchylu privetivého tiež poskytne moje otvorené
Srdce, neváhajúc na ničom, len že sa niekomu zisť môže.

Literatúra a umenie.

— **Полное собраніе сочиненій В. Г. БѢЛИНСКАГО въ 12 томахъ, подъ редакціей и съ примѣчаніями С. А. Венгерова. Томъ VIII.** (Plné sobranie spisov V. G. Bielinského v 12 sväzkoch, pod redakciou a s poznamenaniami S. A. Vengerova. Sväzok VIII.) **С.-Петербургъ, 1907. Цѣна 1 р. 25 к.**

Podivné, že nie ruskí belletristi, ktorí sú krásou a hrdosťou národnej literatúry, ale ruskí kritikovia uznávajú sa za hodných plného sobrania vedecky vydaných a vedecky kommentovaných svojich diel. Také je i sobranie spisov Bielinského.

Vo 8. sväzku redaktor odstupuje od chronologického poriadku. Nasledoval by počiatok článkov Bielinského o Puškinovi, písaných tri roky. Vydavateľ sľubuje dať ich v celok spojené v jednom z nasledujúcich sväzkov. A jest ešte jedno odstúpenie od predošlého plánu, už nemilejšie: poznamenania, tak podrobne pridávané dosiaľ na konci každej knihy, S. A. Vengerov odkladá do 12-ho (posledného) sväzku. Odročenie toto veru ľutujeme. Na základe svojho bohatého arhivu, v poznamenaniach Vengerov dával mnoho cenného materiálu, charakterisujúceho epochu Bielinského.

Zato zaujímavý je 8. sväzok plnotou a novotou kritických článkov. Ako vieme, najlepšie staré vydanie Bielinského spisov (**К. Т. Солдатенкова**) vyznamenávalo sa krajnou neúplnosťou. Vydanie S. Vengerova vyznamenáva sa krajnou úplnosťou, miesto 220 tlačených hárkov Soldatenkovských dáva temer dvojnásobne viac. V tomto sväzku z umiestených 111 článkov Bielinského väčšia polovica — 66 — záleží z takých, ktorých alebo nebolo v predošlých sobraniach Bielinského spisov, alebo boly skrátené. Všetky tieto články sú z časov *Otečestvennych Zapisok* (1843—1844). Väčšina záleží z krátkych noticiek. Z väčších článkov do 8. sväzku dostaly sa: *Ruská literatúra roku 1842*, o *spisoch Deržavina* a *Ruská literatúra roku 1843*. Zaráža tu jednostajne opakujúci sa smutný motív: Bielinskij žaluje sa, že „súčasná ruská literatúra nachodí sa v zapustení... Príčiny sú pochopiteľné: ešte neuspel zahladiť

sa mračný dojem predčasnej smrti dvoch velikánov ruskej poesie. „Puškin — písal Bielinskij — vykonal mnoho, no ešte viac sľuboval vykonať, súdiac podľa jeho posmrtných diel.“ Druhý, Lermontov, oheň ktorého taký príbuzný bol vrelému duchu Bielinského, umrel, „len čo začal ukazovať ohromnosť svojho talentu.“ Následníkov nebolo. Jeden mohol sa im rovnať: „no — žaluje sa Bielinskij — Gogoľ zriedka tlačí niečo.“ Zaujímavé je pripomenúť, že v tejto periode „schudobnenia“ ruskej literatúry len čo začal písať Turgenev. O jeho veršovanej povesti *Paraša*, podpísanej skromne T. L., Bielinskij hneď ozval sa s jemným čutím, ktoré jemu také vlastné bolo. „Verš — písal totiž o povesti T. L. — prezradzuje neobyčajný poetický talent; a verné pozorovanie, hlboká myšlienka, vychytená z tajných miest ruského života, vzácna a jemná ironia, pod ktorou skrýva sa toľko citu, — to všetko ukazuje v autorovi, okrem tvorčieho daru, syna našej doby, nosiaceho v hrudi svojej všetky jej bôle a otázky.“ Napokon Bielinskij prejavuje obavu o suďbe mladého Turgeneva, ktorá, na šťastie, nesplnila sa: „Daj Boh, aby sme sa nie náhodou boli stretli s talentom pôvodcu *Paraše*, ale aby z toho bola známosť dôkladná a trváca. Smutno by bolo pomysleť si, že taký talent nie je iné, ako vzbĺknutie myšlienky, kypenie mladej krvi, že nie je znakom povolania a môže sklamať vzbudené očakávania a nádeje, ako sklamala básnika heroina jeho poemy.“

Bielinskij, ako čujný kritik, brával nie „prítomnosť“ mladých spisovateľov, ale hádal ich „budúcnosť“, a vôbec zriedka sklamal sa. Preto on neztratil svojho značenia ani za našich čias, a mnohé jeho články ako by boly napísané len včera.

A. I. Jacimirskij.

— **Проф. Д. Овсянико-Куликовскій: ГОГОЛЬ. Изданіе 2-ое дополненное.** (Prof. D. Ovsianiko Kulikovskij: Gogoľ. Vydanie 2., doplnené.) **Стр. 231. С.-Петербургъ, 1907. Цѣна 1 р.**

Všetky práce Ovsianiko-Kulikovského vyznačujú sa originálnosťou stavby a šírotou postavenej úlohy. To prichodí povedať i o tejto jeho práci.

Pre druhé vydanie monografie o našom nevyrovnateľnom bytopisateľovi-umelcovi autorom je všeličo prepracované, doplnené a pripojený všeobecný vývod, ku ktorému Ovsianiko-Kulikovskij prišiel po mnohoročnom študovaní osobnosti i diel Gogoľa.

„Táto práca — hovorí autor v úvode — je pokusom psychologickej diagnosy istých strán nátury, umu, darov a genia Gogoľa, najmä tých, v ktorých najjasnejšie a najplnšie prejavila sa originálna, složitá a záhadná osobnosť veľkého spisovateľa.“

Autor, treba uznať, splnil svoj sľub prekrásne, veľmi podrobne analysoval chorobno-složitú osobnosť Gogoľovu, objasnil každé duševné prejavenie i vnútorné protivy do ktorých často upadal.

Prof. Ovsianiko-Kulikovskij vyznamenáva sa veľkou samostatnosťou v úsudkoch a pridŕža sa osobitného vzhľadu na mnohé literárne otázky. Obznámime sa aspoň s niektorými jeho vzhľadmi.

Na úvodnom mieste podáva teraz napísaný „Životopisný načrtok a obzor literárnej činnosti Gogoľa.“ Tu vo všeobecnosti načrtaná je zovňajšia historia Gogoľovho života, načrtaný jeho duchovný obraz, nastínené rozvitie a postupné vzrastanie toho duševného stavu, ktorý ukázal sa v zakončenej forme v poslednej dobe života nášho geniálneho spisovateľa. Z najzaujímavejších samostatných vzhľadov, vyslovených Ovsianiko Kulikovským v tomto náčrtku, zaznačíme nasledujúci. Hovoriac o „Vybraných miestach z dopisov s priateľmi“ a poznamenajúc, že táto kniha Gogoľova i na ľudí konservatívne smýšľajúcich urobila nepríjemný dojem „zpiatočníctva“, Ovsianiko-Kulikovskij pokladá takú mienku za mylnú. Dľa jeho súdu Gogoľ bol ďaleký od toho. „Omyl Gogoľa — vysvetľuje náš autor — ktorý kritika v tie časy nemohla náležite osvietiť, záležal v tom, že on pripisoval výhradné značenie náboženskému a morálnemu faktoru v živote spoločnosti i štátu. To, v podstate veci, je ten samý omyl, ktorý opakoval potom Ł. Tolstoj.“ Potom autor robí porovnanie medzi Gogoľom a Tolstým. „Ako jeden, tak i druhý neznal alebo nechcel znať, že spoločenský a štátny život vôbec je nie to, čo osobný život *jednotlivého človeka*. Posledný, hoci nie vždy, môže sa napraviť pod vlivom hlasu svedomia, mocou živého náboženského citu, morálnej kázne. Spoločnosť i štát „naprávajú sa“ spoločenskými i politickými reformami, postupným dvižením, primerano požiadavkám času, prenikaniu osvety. Doreformnej Rusi boly potrebné nie prebudenie náboženského citu, nie morálna kázeň, ale reformy.“ Dľa mienky O.-Kulikovského Gogoľ preto nemohol najsť pravé stanovisko, že nemal politickej výchovy, žijúc dlho v cudzozemsku, bol ďaleko od potrieb doby. Ostatne, toto nie je nová myšlienka.

V nasledujúcich hlavách svojej práce D. N. Ovsianiko-Kulikovskij vysvetľuje umeleckú metodu Gogoľovu, zaujímave porovnávajúc ho s Puškinom, a rozoberá duševné složenie Gogoľa a jeho názory o svete. Zastáva pri zaujímavej otázke, aké zvláštnosti umu i nátury prekážaly Gogoľovi, že nestal sa predným človekom svojej doby. Posledná hlava je cennou syntésou, ku ktorej prišiel autor, študujúc jednu alebo druhú osobitnú otázku, týkajúcu sa Gogoľa. Ovsianiko-Kulikovskij postavil si za úlohu objasniť, ako javila sa geniálnosť Gogoľa v celosti složenia jeho duševného života, ako prejavovala sa v niektorých, pre neho najcharakteristickejších zvláštnostiach jeho tvorenia.

Vychodí, že geniálnosť Gogoľova nachodila sa v krikľavej proti mluve s vážnejšími stranami jeho nátury a so zvláštnosťami jeho umu. Hovoriac, že genij usiluje sa vyjsť z hraníc svojej osobnosti, žije a dýcha *všeobecným*, hľadá širokých horizontov, všeobsiahlych názorov, že mu je tesno a dusno v sfäre osobného duševného života, akokoľvek hlboká a bohatá by bola obsahom jeho psychika, Ovsianiko-Kulikovskij ukazuje, že geniálnosť Gogoľa bola v hlbokom rozlade s krajným egocentrismom jeho nátury, pre ktorého „ja“ stálo v centre vesmíra. A jestli je genij nenávistníkom stádných citov a spoločenských šablón, autor ukazuje, že geniálnosť

Gogoľa neshodovala sa s jeho snahou a potrebou uskutočniť svoju spoločenskú hodnotu. Napokon, poznamenajúc, že vlastnosťou genija je žižnenie za duchovným svetom, radosť poznania, snaženie k vnútornej svobode, hlboká potreba mysle shodiť staré okovy, pustiť sa na krýdla a niesť sa napred, v neznámu ďalekosť nových snáh, novej odvahy umu ľudského, prof. D. N. Ovsianiko-Kulikovskij domnieva sa, že geniálnosť Gogoľa bola v rozlade s jeho umom: pri jeho prenikavosti i jemnosti spisovateľ bál sa myšlienky, strádal akousi podivnou nehybnosťou, hrozil sa svetla. Geniálnosť Gogoľa nachodila sa v plnej harmonii len s jeho umeleckým darom.

Napísaná je celá kniha neobyčajne pekne, vzorne, s trafnými porovnaniami, smelými antitésami, číta sa ľahko. Porúčame ju slovanským čitateľom, ako vzor ruskej literatúrnej prósy.

A. I. Jacimirskij.

O prízvuku v slovenčine.

Odpoveď dr. Ivanovi Zochovi.

Dr. Ivan Zoch v Slovenskom Obzore (II, str. 61 sl.) pod nápisom „O tej našej slovenčine“ popísal také veci, že to nemožno nechať bez odpovedi.

Hovorí o pravidlách slovenskej prósy, vlastne o poriadku slov v slovenskej vete. Hovorí takto: „Náš jazyk je spevavý, preto treba brať aj v próze ohľad na prízvuk“. Na tvrdení o spevavosti slovenského jazyka nepozastavíme sa a nesprávnosť slov o prízvuku ukáže sa dolenižšie. „Prízvuk — učí dr. Zoch a prepisujem verne, i s jeho interpunkciou — je v slovenčine tak, ako aj v druhých slovanských jazykoch štvoraký: ostrý, tupý, rastúci a padajúci. Označovať budeme tieto akcenty apostrófom hore, dole, pred i za dotyčnou hláskou takto: ’a = ostrý, ‚a = tupý, a’ = rastúci, a‚ = padajúci...“

Človeku ťažko veriť očiam, že to môže byť vytlačené.

V slovenčine prízvuk, *ako i v druhých slovanských jazykoch*, je *štvoraký!*

Vpravde prízvuk v slovanských jazykoch nie je jednaký. Práve veľmi rozdielny. V ruštine a v juho-slovanských jazykoch je pohyblivý, v západno slovanských jazykoch nepohyblivý, stály.

Hlavné pravidlá o slovenskom prízvuku Ivan Zoch takto predpisuje:

1) Jednoslabičné slová môžu mať len ostrý alebo padajúci prízvuk. Na pr. br’at, s’yn, r’ok, s’en, v’lk; kú‚t, lú‚k, pá‚n, lie‚k, ria‚d, Bo‚h, tl‚k. 2) Dvojslabičné slová môžu mať na prvej slabike všetky akcenty, na druhej ani jeden Na pr. b’rdo, ce’sto, v‚oda, d‚obre, lú’ka, pia’tok, bô‚žik. 3) Troj- i viacslabičné slová môžu mať na prvej slabike ktorýkoľvek akcent, na zadnej žiaden a na prostredných len tupý alebo rastúci. Na pr. d’obrovoľník, b‚anovať, čí’tanka, rú‚banisko; neb‚anovala, presk‚očiť, sirotí’nec,

veľkom'ožný, nerá'ňaj. 4) Složené slová môžu mať aj po dva akcenty, na pr. n'ajbohˌatší, čˌernokňˌažník. 5) ...Keď je predložka dvojslabičná, skočí ostrý a padajúci na druhú slabiku predložky čo tupý prízvuk. Na pr. pozˌa brata, medzˌi bratmi, poprˌed dom. Pri štvorslabičnom slove môže ostať akcent kde bol, alebo prejsť na predložku; na pr. na m'ihalnicu alebo nˌ*a* mihalnicu. 6) Keď prijde predložka pred slovo, ktoré má na prvej slabike tupý alebo rastúci prízvuk, ostane akcent tam, kde bol. Na pr. rˌuka — na rˌuke, hˌovorím — prehˌovorím, bˌanujem — nebˌanujem, zá'kon — po zá'kone, pí'smo — na pí'sme, ská'če — neská'če."

To že je slovenský prízvuk? Čo si pomyslia slovenskí básnici, ktorí najmä od počiatku osemdesiatych rokov (XIX. stoletia) podľa prízvučnej prosodie skladajú svoje verše? Čo by povedal Kollár, keby videl, že sú falošné jeho trocheje, ktoré on v Slávy Dcére s toľkou akurátnosťou skladal? A čo urobíme s prostonárodným básnictvom slovenským? Keby to pravda bola, čo dr. Zoch hovorí, nemali by sme ani jedinej rytmickej piesne slovenskej.

Ignorovaním umeleckej i prostonárodnej poesie slovenskej Ivan Zoch učí nás, že dvojslabičné predložky *poza, medzi, popred* atď. majú prízvuk na druhej slabike: z národnej poesie slovenskej vieme, že i predložiek týchto prízvučná je slabika prvá.

Pláva húska, pláva
vôkol nášho domu.

Ako vidno, slovo *vôkol*, ktoré je taká dvojslabičná predložka, má ten prízvuk, čo i ostatné v týchto veršoch, lebo je z nej taký trochej, ako i z tých ostatných slov:

— ⏑ — ⏑ — ⏑
— ⏑ — ⏑ — ⏑

Zoch učí: „Keď prijde predložka pred slovo, ktoré má na prvej slabike tupý alebo rastúci prízvuk, ostane akcent tam, kde bol. Na pr. rˌuka — na rˌuke, hˌovorím — prehˌovorím, bˌanujem — nebˌanujem, zá'kon, — po zá'kone, pí'smo — na pí'sme, ská'če — neská'če"; z národnej poesie však vidíme toto:

Chodí | rychtár | *po* de | dine,
*roz*ka | zuje | kolom,
aby | išli | *do* do | liny
trávu | kosiť | koňom.

Alebo:

Mám ja | kosu | *na*ko | vanú.

Alebo:

Tečie | voda | bystrá
milej | *do* ku | chyne.

Alebo:

Sadla | muška | *na* ko | nárik...

Už pred sto rokmi zakladateľ slavistiky Jozef Dobrovský ustálil, že v česko-slovenskom jazyku prízvuk je pravidelne na prvej slabike slova. Ak slovo má viac slabík než dve, na slabike prvej je prízvuk hlavný a potom na tretej a piatej prízvuk pobočný. Jednoslabičná predložka pripojuje sa k svojmu slovu a prízvuk s prvej slabiky slova prejde na ňu; na pr., ako sme videli: *po* dedine, *do*-doliny. Predložky dvojslabičné majú prízvuk obyčajný: prvá slabika je prízvučná, druhá bezprízvučná, tedy: *po*za, *me*dzi, *po*pred — ◡. Rozumie sa, už od sto rokov niet pochybnosti ani o tom, že slová *nebanovala, preskočiť, neráňaj* majú hlavný prízvuk tiež na prvej svojej slabike.

Neráňaj, neráňaj,
zelené padajú.
— ◡ ◡ — ◡ ◡
— ◡ ◡ — ◡ ◡

V slovách *na mihalnicu* hlavný prízvuk je tiež vždy na predložke; ani v grammatike, ani v prosodii nemožné je pravidlo, podľa ktorého by niečo mohlo byť či čierno či bielo.

Dľa Dobrovského skladal Kollár verše Slávy Dcery a vo Výklade napísal: „Co se týče přízvuku, skladatel těchto básní pilnějším vyšetřováním věci a srovnáváním československého nářečí s jinými to nalezl, že nejen Čechům, Moravanům, Slovákům, ale i Lužičanům jak horním tak dolním... kladení přízvuku na prvou každého slova sylabu vlastní jest, a sice tak, že ve spojených předložkami, aneb jinými částečkami slovích prvá sylaba tratí přízvuk, předložená pak částečka jej dostává." V českej vedeckej literatúre možné je poučiť sa o veci u Gebauera (Historická mluvnice jazyka českého I, str. 572—585), u Jozefa Krála (Listy Filologické, ročník XXV. i predchádzajúce); u nás je dobrá rozprava Tichomírova *Rytmus v prostonárodnom a umeleckom básnictve slovenskom* (Slovenské Pohľady 1890[1]). O prízvuku v slovanských jazykoch najnovšie výskumy obsahuje veľké dielo professora V. Vondráka: Vergleichende slavische Grammatik I (1906), str. 187—250.

Dr. Zoch bol povinný nauku týchto všetkých najprv podvrátiť a tak predpisovať nám svoju mienku. On odbavil vec posmešnou vetou: „Ktosi povedal: ‚v slovenčine padá akcent vždy na prvú slabiku, tak ako v češtine', a vec je skončená." (Ivanovi Zochovi je „ktosi" i Kollár?) Zoch nehľadal, neskúmal, neštudoval literatúry predmetu, nauku svoju o štvorakom prízvuku v slovenčine jednoducho vypísal z nejakej horvatskej grammatiky — bez náležitého rozumenia veci. Lebo v srbsko-horvatskej reči rozoznávajú štvoraký prízvuk. Preto až štvoraký, že je pohyblivý, teda protiva prízvuku slovenskému. Chceť robiť veľké cesty na mori, a nevedieť o Kolumboch, je nebezpečné. V najlepšom prípade človek príde do

[1]) O prízvučnej prosodii slovenskej Tichomír ešte prvej písal v Katolíckych Novinách, a potom v Osvaldových Literárnych Listoch.

Ameriky už objavenej, známej, v horšom prípade zablúdi a — stane sa smiešnym.

Ale všetko to, čo Ivan Zoch o prízvuku vyhútal, keby ani nebolo také pomýlené, v otázke ním postavenej nemalo by značenia. Lebo nie od prízvuku slovného, ale od prízvuku vetného môže závisieť poriadok členov vo vete, poriadok slov. (Prízvuk *vetný* je na slove, ktoré vo vete podľa potreby smyslu s takým dôrazom povieme, že ono vynikne nad ostatné slová.)

*

Dr. Ivan Zoch hovorí o akejsi pokazenosti slovenskej prósy, preto že vo vete zvratné *sa* niektorí spisovatelia kladú po slovese.

Nazdávam sa, že tak vyjadriť sa o slovenskej próse — nejde. Už jazyk Fándliho a Jána Hollého — hneď ako začali po slovensky písať — má pozoruhodné stránky. Štúrovci, už i preto, aby sa nemohlo povedať, že k vôli inakším formám nemalo smyslu odtrhnúť sa od češtiny a zakladať osobitný spisovný jazyk, usilovali sa lexikálne i fraseologicky písať po slovensky. Ale tlačil ich latinský a nemecký spôsob písania. Z tohto nemohli sa vymaniť. Vety svoje skladali podľa latinskej a nemeckej syntaxi, čo ich sloh robilo i ťažkým. V šesťdesiatych rokoch redaktor *Sokola* Viliam Pauliny-Tóth začal upozorňovať na túto stránku veci a hovoriť, že Slovan nie tak skladá vety, ako latinák alebo Nemec. (Sokol 1863, str. 190.) V nových *Slovenských Pohľadoch* (1881, str. 80) Paulínyho pokynutia zopakoval a rozmnožil Jaroslav Vlček v článku „Filologické rozhovory". Ruská literatúra v tomto čase nastúpila svoj víťazný pochod po svete. Po Puškinovi a Chomiakovu i k nám dostali sa Gogoľ, Turgenev, Gončarov, Dostojevskij, Tolstoj; v Martine začali sme čítať po rusky toľko, koľko Slováci ešte nečítali. Účinok ruského čítania ukázal sa v našich časopisoch a knihách. V našich vetách sloveso už nebývalo na samom konci, hľadeli sme sa pridŕžať logickejšieho slovosledu: na predok podmet (subjekt), za ním prísudok (prädikát), tak predmet a príslovkové určenie (na pr.: matka ztratila syna na vojne). V slovanskej vete, hoci môže byť i dosť voľná, logicky a organicky spolu patriace slová neporozhadzujú sa, ale dávajú sa bližšie jedno k druhému. Pauliny roku 1863 v svojich náradách žiadal: „Námestka „sa" nesmie — dľa spôsobu nemeckého — dlhým radom slov ďaleko vzdialená byť od časoslova, jehož naznačenej činnosti predmetom je." Pod vlivom ruského čítania my v Martine v novinách a iných svojich vydaniach zachovávali sme i toto; dr. Zoch pre to hovorí o nás: „V Martine ruštią a stavajú každé (!) *sa*, *ho*, *mu*, *si*, *mi* atď. za sloveso." Na počiatku tejto periody, ako to býva pri každej novote, iste i preháňalo sa, nezachovávala sa náležitá miera, kde tu bez potreby použilo sa i ruského slova: ale dnes mienka Zochova o našom ruštení je už hodne nesprávna a nespravedlivá.[1]) Preháňajúc

---

[1]) Pod akým vlivom utváral sa jazyk Pavla Dobšinského, neviem. Čo v Prostonárodných slovenských povestiach, vydávaných od roku 1880 Martine, on robil vo vete so slovesom, to je iste nedobre. Ale že by bolo ruštenie, ako dr. Zoch hovorí, je čudná mienka.

karikujúc vec, Zoch za chybnú vyhlasuje i vetu: Raz topil *sa* chlapec. Ján Gebauer, od času Dobrovského a Šafárika najväčšia auktorita v českom jazykozpyte, takto učí o poriadku slov vo vete: „Slovosled je v češtině dosti volný; ale přece zachovává se častěji pravidlo, *aby zůstávala při sobě slova, která k sobě patří*...“ (Příruční mluvnice jazyka českého, str. 246.) V tom istom paragrafe ako príklady českej vety Gebauer umiestil tieto: Země otáčí se každých čtyřiadvacet hodin okolo své osy — Rodiče mají se starati o vychování svých dítek. A čo je s tejto stránky čeština, to je i slovenčina.

Nakoľko možno vyrozumeť z príkladov v článku Zochovom bez ladu a skladu povypisovaných, druhú hlavnú príčinu toho, že slovenská próza je zkazená, on vidí v tom, že záporné *nie*, *ne* spisovatelia i odlučujú od slovesa. Hromží pre vety: I keď úradne nie on spravuje cirkev, Ľud nie ku hockomu ľne, Ale nie dlho radoval sa. Zoch hovorí a učí o prízvuku, ale o pravej, ozajstnej platnosti prízvuku (vetného) nevie. Pravda je, v *obyčajnej* vete *nie* spojuje sa so slovesom, ale keď prízvuk vyžaduje, *nie* dáva sa i osobitne. Uvediem niekoľko príkladov, ako píšu iní Slovania. Nie człowiek, ale zwierz tak robi. Nie podług grzechów naszych czynił nam. (Psałterz florjański.) Nie dla rumieńca mówiłem. Nie żelaznym mieczem Antykrysta sieczem. Nie ja to zrobiłem. Nie ciebie miałem na myśli. Nie tak trzeba to robić. Nie wtedy się to stało. Nie jeśm zapomniał. Toto je poľský jazyk, a niektoré vety sú z najstarších pamiatok jeho. Rusi hovoria a píšu: **Болѣзнь мѣшаетъ мнѣ не въ работѣ** (ale v niečom inom), **Я говорилъ вчера не съ нимъ, Не я говорилъ въ городѣ съ нимъ, Я говорилъ не въ городѣ съ нимъ, Ты не всегда пьешь воду, Я не охотно принимаю лекарство.** V jazyku Slovincov slovce *ne* užíva sa i takto: Ne da bi ga tepel! Ne da bi pozabil. V češtine zo všetkých jej dôb najdeme takéto výpovede: „Ne poddanost, ale svobodu míti budete.“ Tej istej povahy sú i vety: „Slova jeho jsau nepravá“, „Nevšecko jest užitečné“, a tieto sú z Kralickej biblie. Ivan Zoch vyhlasuje takéto vety v slovenčine za maďarský vliv. On iste bude vedieť i o českých bratoch, kde mohli nakaziť svoj sluch maďarčinou. V svojej rozprave „O negaci, zvláště staročeské“ (Listy Filologické X, str. 240 sl.) Gebauer hovorí: „Slovce *ne* bývá co nejblíže při výrazu tom, kterého se týká především“, a vypisuje zo staročeských pamiatok takéto príklady: učinil jsem ne tak; stalo se ne mú vinú; netak činie blázni; ne tak sobě vážím toho; je spravedlivo nevždy robotiti v tělesné práci; svú zlost ne zjevně vedú; to se stalo ne mú vinú; dietky ne svú vinú jsú v hřiechu; cizoložňata budú diel bráti v sboží ne svého otce; ještě ne všeho máš; ne každý spasen bude; ne sám pro sě chtěl živ býti; ne ciesařovým (Karel IV.), ale královým jménem béře berni; ne všichni zákonníci mohú jmieti písmo, atď. „Je-li pojem, jehož se zápor týká především, vyjádřen některým pádem s předložkou, tedy *ne* bývá před výrazem předložkovým“: bude ne na své děti pracovati; ano zvěř ne na čtyřech nohách stojí, ale na dvú, atď. atď. Väčšina týchto príkladov je

z Tomáša Štítneho, chlúby českej literatúry zo XIV. stoletia. Trpelivého čitateľa v tejto veci ja prosím, aby povážil rozdiel medzi takýmito dvoma vetami: Ja nehnevám sa na teba — Ja nie na teba sa hnevám.

Púšťať sa do podrobností Zochovho článku nemám miesta. Zvratné *sa* položiť za sloveso, alebo záporné *nie* odlúčiť od slovesa jemu znamená pokazenú slovenčinu. Okrem *sa* a *nie* hlavné pravidlá slovenskej skladby vidí v tom, aby zámeno, prídavné meno, príslovky, predložky a spojky boly na svojom mieste postavené. Germanismy a maďarismy fraseologie, z ktorých prvé prichodia k nám najmä žľabom češtiny, dr. Zocha nemýlia. On — aby som predsa nezabudol ukázať aspoň niečo z jeho jazyka — veselo píše: *brať ohľad* na niečo (Rücksicht nehmen), upotrebuje slova taju*plný*, hoci germanismus i tohto bol u nás opätovne ukázaný. Kommentár je ani nepotrebný k takýmto miestam Zochovho článku: „Timrava píše: Je otecko doma? Národ vraví: Doma gazda? Správne sa má písať: Či je otec doma? ale aj: Doma otec?"

Na podopretie svojho tvrdenia o pokazenosti spisovnej slovenčiny Ivan Zoch povypisoval z kníh a časopisov vety, nemajúce ani päty ani hlavy. Ale veta, ktorá neobstojí ani pred logikou ani pred grammatikou, či v tejto veci vôbec môže byť dôkazom? Nepekne je od neho, že i zrejmé tlačové chyby povypisoval ako príklady pokazenej reči. („Kde počul pán Socháň, že by Slovák povedal: k Milic*e* [vzor je ulica]. Slovák povie: k Milic*i*."). Nie ktoré dobré vety zkazil premenením — nevravím, že schválnym — interpunkcie. (Na pr.: „Po domoch bývajúci žiaci že nemaďarčia sa náležite, preto maďarisátori chceli by mať internát." Tu pred spojku *že* dal čiarku a tým zkazil vetu.)

A kto chce učiť, musí sám vedieť. Učiaci mluvnici nesmie povedať, že: *len, síce, ináč, veď, tak, vtedy, preto* sú spojky; nesmie so štyri razy napísať, že „enklitika *čiže* (!) bezprízvučka". (To jest ako by enklitické znamenalo bezprízvučné; znamená ono: *príklonné*, a len podľa svojej zvukovej povahy je bezprízvučné.)

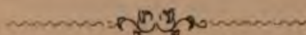
Takýchto drobností je mnoho v článku. Pravda, od všetkého najhoršia je Zochova nauka o prízvuku v slovenskom jazyku.

Uverejnenie článku zazlievame redakcii. Redakcia časopisu, medziiným, je povinná nedopustiť, aby ináč hodní ľudia blamovali sa vecou v slabej chvíľke podujatou.

Jozef Škultety.

Rok 1908. Sošit 5.

Slovenské Pohľady.

Besedy s deťmi o mravných otázkach.

Napísal *L. N. Tolstoj.*

Prednášať deťom mravnosť pokúsil som sa nasledovne: sosbierajúc rôznymi mysliteľmi vyjadrené mravné pravdy a vyložiac ich v reči prístupnej deťom vo veku okolo desiatich liet, rozdelil som ich na oddiely a každý deň čítal som deťom po jednej myšlienke rad-radom z jedného oddielu, a prečítav, vyzval som ich, aby svojimi slovami zopakovaly prečítané, vysvetľujúc im nepochopené a odpovedajúc na otázky čítaním vyvolané.

Takýchto oddielov sa mi nasbieralo okolo 20. Hovorím okolo 20, lebo neustálil som sa celkom na počte oddielov, ktoré tu zväčšujem, tu redukujem.

Hlavné oddiely sú nasledovné:

1. Boh.
2. Život vo vôli Boha.
3. Človek syn Boha.
4. Rozum.
5. Láska.
6. Zdokonaľovanie.
7. Námaha.
8. Myšlienky.
9. Slová.
10. Skutky.
11. Vnútorné pokušenia.
12. Zovňajšie pokušenia.
13. Pokora.
14. Sebazapieranie.
15. Neprotivenie.
16. Život v prítomnosti.
17. Smrť.
18. Život je blaho.
19. Viera.

Takýchto mravných právd sa mi nasbieralo vyše 700, tak že roztriedené podľa dní, na každý deň pripadnú po dve.

Na ukážku vypisujem po jednej myšlienke z každého oddielu.

Z prvého oddielu.

Počuly raz ryby v rieke, ako ľudia hovoria: „ryby môžu žiť len vo vode.“ I počaly sa jedna druhej vyptávať: čo je voda? Ale ani jedna ryba v rieke nevedela povedať, čo je voda. Tu riekla jedna umná stará ryba, že v mori nachodí sa premúdra ryba, tá že všetko vie. Tej sa opýtame, čo je voda. I poplávaly ryby do mora k starej premúdrej rybe a spýtaly sa jej: ako by sme mohly zvedieť, čo je voda? Premúdra ryba povedala: „Vy neviete, čo je voda,

lebo žijete vo vode. Vodu len vtedy poznáš, keď vyskočíš z nej a pocítiš, že bez nej nemožno žiť. Len vtedy porozumieš, že sme vodou živí a že bez vody nieto života."

Tak isto je i s ľuďmi, keď si myslia, že neznajú Boha. My žijeme v Bohu a skrze Boha, a kadenáhle vzdialime sa od Boha, je nám naskutku práve tak zle, ako rybe bez vody.

Z druhého oddielu.

Keď na hradskej zbojníci zbíjajú, pútnik nepúšťa sa na cesty samotný, ale vyčká, či nepôjde niekto so strážou, pripojí sa k nemu, a potom už nebojí sa zbojníkov.

Celkom tak koná i rozumný človek v svojom živote. On si riekne: „V živote je mnoho všakových nerestí. Kde najdem záštity, ako sa obránim od toho všetkého? Akého spolucestovateľa mám dočkať, abych cestoval v bezpečnosti? Za kým mám sledovať v zápätí: či za týmto, či za druhým? Za bohatým-li, za váženým-li veľmožom a či za samým kráľom? Či ma nezachránia? Veď aj ich zbíjajú, i oni práve tak v nerestiach žijú, ako i druhí ľudia. Ba môže sa ešte i to stať, že ten istý, s kým sa do cesty pustím, napadne ma a olúpi. Akéhože najdem verného spolupútnika, takého kamaráta, ktorý by ma nenapadol a bol by mi vždy na ochranu? V čích šľapajach mám kráčať? Takýto verný súdruh jest len jeden. Súdruh tento je Boh. Za ním musím ísť, aby som sa nedostal do nesnádze. A čože znamená ísť za Bohom? To znamená chceť to, čo On chce, a nežiadať si toho, čo On nechce. Ale ako toho dosiahnuť? Porozumeť Jeho zákony a spravovať sa podľa nich."

Z tretieho oddielu.

Kristus povedal, že každý človek je syn Boží. Toto znamená, že v každom človeku prebýva duch Boží, podľa tela je každý človek synom svojich rodičov, podľa ducha je každý človek synom Boha. Čím človek lepšie chápe v sebe ducha Božieho, čím väčšmi uznáva svoje synovstvo Božie, tým väčšmi sa približuje k Bohu a pravému blaženstvu.

Zo štvrtého oddielu.

Čím lepší býva život človeka, tým viac býva v ňom rozumu. A čím je človek rozumnejší, tým lepší býva život jeho.

K dobrému životu je potrebné svetlo rozumu. K tomu však, aby rozum bol svetlý, potrebný je dobrý život. Jedno napomáha druhé. A preto, jestli rozum nenapomáha dobrý život, tak je to nie pravý rozum. A jestli život nenapomáha rozum, tak je to nie dobrý život.

Z piateho oddielu.

Hľaď milovať toho, koho si nemiloval, kto ťa urazil. Jestliže sa ti to podarí, naskutku bude veľmi dobre a radostne v duši

tvojej. Ako svetlo najjasnejšie v mraku svieti, tak i duši našej býva zvlášť dobre, keď miesto zloby a protivne pocítiš lásku k tomu, koho si nemiloval a kto ťa urazil.

Zo šiesteho oddielu.

Všetci vieme, že nežijeme tak, ako sa patrí a ako by sme mohli žiť. A preto musíme stále pamätať, že život náš môže i má byť lepší.

Pamätať to musíme nie preto, aby sme odsudzovali život druhých ľudí a svoj vlastný, nenaprávajúc ho, ale preto, aby sme sa vynasnažovali každý deň a každú hodinu stať sa hoc len trocha lepšími, napraviť sa.

V tomto spočíva najhlavnejší a najradostnejší úkol života.

Zo siedmeho oddielu.

Býva nepríjemné, keď nás chvália za to, čo sme nezaslúžili, a práve tak nepríjemné, keď nás hania za to, čo sme nevykonali. Možno však tak v nezaslúženej hane, ako v nezaslúženej pochvale najsť osoh. Jestli si nevykonal dobrého skutku, a chvália ťa zaň, hľaď vykonať, za čo ťa chvália. Jestliže ťa hania za to, čo si nevykonal, usiluj sa i na budúce nerobiť to, za čo ťa hania.

Z ôsmeho oddielu.

Ako zubadlami v ústach spravujeme kone a kormidlami spravujeme lode, tak i jazykom spravujeme celé telo. Jazykom sa môžeme i poškvrniť, môžeme sa i osvätiť. Preto netreba hovoriť, čo na jazyk príde, ale treba vnímave sliediť za svojimi slovami.

Slovo je veliká vec. Ako nepatrný oheň môže spáliť celé dediny, tak i od jedného slova môže byť veliké nešťastie.

Z deviateho oddielu.

Aby sme nepáchali zlých skutkov, musíme sa zdržiavať nielen samých skutkov, ale i zlých rozhovorov. Aby sme sa však zdržali zlých skutkov a rozhovorov, musíme sa učiť zdržiavať zlých myšlienok. Keď myslíš samotný a nadídu ťa nedobré myšlienky — odsudzuješ niekoho, hneváš sa, spomeň si, že je nedobre tak myslieť, zastav sa a usiluj sa myslieť na niečo iného. Len tak budeš môcť zdržiavať sa zlých skutkov, ak naučíš sa zdržiavať sa zlých myšlienok. Koreň zlých skutkov väzí v zlých myšlienkach.

Z desiateho oddielu.

Čínskeho mudrca sa spýtali: či jest také slovo, ktoré by poskytovalo šťastie na celý život?

Mudrc povedal: „Je to slovo ‚šhu‘, smysel tohoto slova je takýto: čo nechceme, aby nám činili, toho nemáme činiť iným.“

A keď sa Krista opýtali o hlavnom prikázaní zákona, povedal: „Vo všetkom, ako chcete, aby ľudia zachádzali s vami, tak i vy zachádzajte s nimi. V tomto je zákon i proroci.“

Čínsky mudrc povedal, aby sme nečinili iným, čoho sebe nežiadame: neodstupujte od lásky. Kristus však povedal: Nielen nečiňte iným, čoho sebe nežiadate, ale čiňte druhému, čo pre seba žiadate, — konajte podľa lásky.

Z jedenásteho oddielu.

Príslovie hovorí: „Zo spravedlivej práce nenadobudneš paláce,“ „Od roboty budeš hrbatý, ale nebudeš bohatý.“

A príslovie trefne hovorí. Veliké bohatstvo nenadobúda sa prácou, ale hriechmi. Preto je veliké bohatstvo ťarchou, a nie radosťou dobrému človeku. Veliké bohatstvo nevpustí ľudí do kráľovstva Božieho.

Z dvanásteho oddielu.

Netreba sa poddávať tomu, čo iní robia, ale žiť vlastným rozumom. Preto nič, jestli sa smejeme, sami neznajúc nad čím, keď sa druhý človek smeje, a jestli, hľadiac na niekoho, komu sa zíva, i sami zívame; ale to je zle, keď sa poddáme zlému citu človeka, ktorý sa hnevá na nás, ubližuje nám. On sa hnevá, i my sa hneváme. No práve tu je nadovšetko dôležité nepoddať sa zlému citu, ale, naopak, dobrotou odpovedať na zlobu. Jestli budeš so zlými ľuďmi práve takým, ako oni, skoro staneš sa zlým i s dobrými ľuďmi.

Z trinásteho oddielu

V Evanjeliume je rečeno (Lukáš XVI, 15), že vysoké pred ľuďmi je ohavnosťou pred Bohom. — Toto treba vždy pamätať, aby sa človek nezmýlil a nepovažoval za veľké a dôležité to, čo je malé a ničomné. Treba ho pamätať, lebo ľudia vždy to velebia a okrašľujú, o čom vedia, že bez okrášlenia zostane nepozorovaným a bude za zlé uznávané. Tak pozdvihujú všelijaké chrámy, organisujú pochody s muzikou a zástavami, skvostnými ornáty. Netreba sa poddávať tejto pompe, ale vedieť a pamätať, že všetko dobré a pravé nepotrebuje okrasy a býva prosté skromné.

Zo štrnásteho oddielu.

Ľudia žijú spoločnou prácou všetkých. I liatina, i kosy, i ruchadlo, i súkno, i papier, i zápalky, i sviece, i petrolej, i tisíce iných vecí, — všetko to je ľudská práca. Preto, aby sme neodnímali ľuďom ich prácu, potrebné je, keďže užívame práce ľudí, odplácať im to svojou.

Jest porekadlo, že jestli jeden človek žije bez práce, niekde niekto pre to umiera hladom.

Ale ako ustáliť, či beriem viac, nežli dávam? Ustáliť sa to nedá, a preto je lepšie, aby človek nebol zlodejom a vrahom, viacej dávať, ako brať, a preto čím viacej pracovať a čím menej brať od iných ľudí.

Z pätnásteho oddielu.

Slyšali ste, že je rečeno: oko za oko a zub za zub. Ja ale vravím vám: aby ste sa neprotivili zlému. Ale uderí-li ťa kto v pravé líce tvoje, nadstav mu i druhé. (Mat. V, 38—39.) Učenie toto zabraňuje robiť to, od čoho sa rozmnožuje, a nie že by prestávalo zlo na svete. Keď jeden človek napadá druhého, ubližuje mu, on týmto zapaľuje v druhom pocit nenávisti, koreň všetkého zla. Čože máme robiť, aby sme zadusili tento pocit zla? Či ozaj to samé, čo vyvolalo tento pocit zla, t. j. opakovať zlý skutok? Takto konať znamená, namiesto toho, aby sme zničili zlo, zväčšovať ho.

A preto je neprotiviť sa zlu zlom jediný prostriedok víťazstva nad zlým. Jedine ono zadúša zlý cit tak v tom, kto vykonal zlo, ako v tom, kto ho utrpel.

Zo šestnásteho oddielu.

Nikdy neodkladaj dobrý skutok, jestli ho môžeš vykonať dnes. Smrť nehľadí na to, či človek vykonal alebo nie to, čo vykonať mal. Smrť na nikoho a na nič nečaká. Ona nezná ani nepriateľov, ani priateľov. Skutky človeka, to, čo vykonať stačil, stávajú sa jeho osudom, dobrým alebo zlým. A preto je pre človeka najdôležitejším vo svete to, čo v prítomnej chvíli robí.

Zo sedemnásteho oddielu.

Človek vidí, ako všetko vo svete — i rastliny, i zvieratá, vzniká, rastie, tuhne, plodí, potom ale slabne, zkazu berie, starne a zomiera.

Toto isté pozoruje človek i nad svojím telom a, hľadiac na druhých ľudí, ako zomierajú, vie i dotyčne svojho tela, že ono zostarne, zkazí sa a umre, ako i všetko, čo sa rodí a žije na svete.

Ale okrem toho, čo vidí na druhých tvoroch a na ľuďoch, každý človek poznáva v sebe ešte i to, čo sa nekazí a nestarne, ale napak, čím ďalej žije, tým krajším a pevnejším sa stáva, — každý pozná v sebe svoju dušu.

Čo sa stane s dušou, keď umreme, nik nemôže vedieť. Jediné, čo istotne vieme, je, že zkazu berie, tlie a hnije len to, čo je telesné, duša však je netelesná, a preto sa s ňou nemôže stať to, čo s telom. A preto je smrť len tomu strašná, kto len telom žije. Pre toho, kto dušou žije, nieto smrti.

Z osemnásteho oddielu.

Vedz a pamätaj, že jestli je človek nešťastný, sám si je vina, lebo Boh stvoril ľudí nie na to, aby nešťastní boli, ale k ich šťastiu. Nešťastní bývajú ľudia len vtedy, keď si želajú to, čo nie vždy môžu mať. Šťastní vtedy, keď si žiadajú, čo vždy môžu mať. Čože ľudia nemôžu vždy mať? A čo môžu mať vždy, keď si to žiadajú?

Nie vždy môžu mať to, čo je nie v ich moci, to, čo im iní môžu odobrať. Všetko to ľudia nemôžu vždy mať. Ale vždy môzu mať ľudia len to, čo im nik odobrať nemôže.

Prvé sú všetky svetské majetky, bohatstvo, úcta, zdravie. Druhé je — naša duša, naše želanie vo všetkom plniť vôľu Božiu. A Boh nám dal do moci práve to, čo je najpotrebnejšie k nášmu blahu, keďže nikto a nijaké svetské blahá neposkytujú pravého blaženstva, ale vždy len klamú. Pravé blaho však poskytuje nám jedine — plnenie vôle Božej. Boh nám je nie nepriateľ, On tak zachádza s nami, ako dobrý otec: On nedal nám len toho, čo nám nemôže poskytovať blaha.

Z devätnásteho oddielu.

Vo všetkých vierach je učenie o tom, ako načim žiť ľuďom, to isté a to samé. Obrady sú rozličné, ale viera je jedna.

Rozumný človek vidí to, čo je spoločné vo všetkých vierach; hlúpy vidí to, čo je v nich rozličné.

Jasná Poľana,
august 1907.

Preložil *A. Š.*

Tie naše domáce kroniky!

Napísal *Fr. V. Sasinek.*

Dosavádni dejespytci predpojatí sú tou námysľou, že Maďari mečom a za cenu krvi svojej opanovali Uhorsko, a tak dľa „práva pästi" sú pánmi a vlastníkmi jeho. Hunfalvy svojou sofisteriou spáchal to zakľúčenie svojej Etnografie, že Maďari sú najstaršími obyvateľmi Uhorska, lebo predošlých obyvateľov buď vysekali alebo vyhnali; a nemaďarské národy sú pozdejšími prisťahovalcami. Karácsonyi vo svojom „Životopise sv. Štefana kráľa" píše, že Maďari, opanujúc Uhorsko, ponechali tu Slovencov ako otrokov a nazvali ich „tótami, čili otrokmi". Títo a podobní premrštenci opierajú sa na domáce kroniky, o ktorých sa Krajner vyslovil, že keby sme nemali zahraničné dejepisné prameny, nebolo by dejepisu Uhorska.

Je pravda, že dosavádni dejespytci sem-tam odvolávajú sa na domáce kroniky, ale vo svojej predpojatosti kladú do úst kronikárov myšlienky svoje, ktoré kronikár ani nemal na mysli, ani ich nepodal. Z tej príčiny predovzal som si vziať pod kritiku tie naše domáce kroniky.

1. Simon de Keza.

Najstarší domáci náš kronikár je Simon z Kezy (r. 1282), ale je to kalné žriedlo, z ktorého nedá sa vyčítať ani opanovanie Uhorska skrze Maďarov, ani vykorenenie jeho drievnych obyvateľov skrze Maďarov. Aby to nestranní a nepredpojatí milovníci historickej pravdy uznali, predovzal som si učiniť objektívne poznámky na jeho kroniku, nakoľko sa dotkol počiatkov terajšieho Uhorska [1]).

Simon svoju kroniku písal temer 300 rokov pozdejšie: teda nenie div, že nemal jasného poňatia o dejoch Arpádových.

On mal na mysli dvojaké opanovanie Uhorska skrze Hunov: prvé opanovanie jeho stalo sa pod Atilom († 454), druhé pod Arpádom († 907).

a) Po smrti Atilovej Uhorsko, ktoré nesprávne menuje Pannoniou, za desať rokov nemalo panovníka, ktorý by bol panoval nad Slovanmi, Grékmi, Nemcami, Messianmi a Valachmi, nad národmi to, nad ktorými bol panoval Atila. Že bol tento panoval nad Slovanmi, to sa dá veriť: ale jako k tomu poddanstvu prišli Gréci, Nemci a Messiani? Možno, že Simon mal tu na mysli Slovanov carihradského (gréckeho) obradu, — Nemcov, ktorí od doby cisára Karola Veľkého († 814) rozhosťovali sa v Pannonii medzi Dravou a Rabou — Messianov, čili Moesianov, ktorí bývali medzi Rabou a Enžou.

Z toho desiateho roku po smrti Atilovej († 454) učinil skok až na panovanie Svätopluka I. (868—894), syna Mojmírovho (?), rodom Poliaka, ktorý po vykorenení Atilových Hunov, podmanil si Bracta (snáď Bratislava, Rastislava?) a panoval nad Bulharmi (?) a Messianmi v Pannonii. Nuž, ktože má zmúdreť z takého galimatiáša?

Že Huni po smrti Atilovej zostali i v Pannonii, tam so Slovanmi, ako svojimi súkmenovci, bývali pospolu, to je historicky isté; lenže pod Hunmi rozumení boli Bulhari a odštiepenci od nich Obri [2]).

b) Dľa Simonovej kroniky Huni druhýkrát prišli — vraj — do Uhorska za doby cisára nemeckého Ottu (961—983), kráľa francúzskeho Ludvika Lotarovića (855—875) a cisára gréckeho Antonina Teodorovića (ktorých nikdy nebolo). Odpustíme-li mu tento poklesok a tamten anachronismus, veľmi do očú padá nám tá jeho nevedomosť, že Huni r. 872 druhýkrát prišli cez Karpaty do Pannonie; lebo do Pannonie vkročiť mohli len až potom cez Dunaj.

c) O týchže Hunoch vypráva, že zo Scitie išli cez zeme Bessov a Kumánov ku Karpatom. Je to skutočné „filii aute patrem". Dľa Konštantina Porf. Kumáni a Pečenci (Bessi) bývali na východnej strane Volgy, Turcae (mahomedánski Bulhari) a Chazari ale na západnej strane Volgy: teda jako mohli títo ísť cez územie tamtých? Keď Pečenci, podmanivší si Kumánov, s východnej strany Volgy

---

[1]) Písal som o ňom v Slovenskom Letopise 1879, str. 89 atď.

[2]) Pray: Annales Hunorum pag. 250. Slovenské Pohľady 1902, str. 686, a nasledujúce dejepisné záhady.

prešli na jej stranu západnú a hnali pred sebou Turkov (mahomedánskych Bulharov) a Kozarov na západ ku Karpatom, neutekali po území Pečencov, ale naopak.

d) Skutočné Arpádove zástupy dľa Konstantina Porf. po r. 888 netiahli cez Karpaty do Bielo-Uhorska, ale po ľavom brehu dolného Dunaja do Čierno-Uhorska (Potisia), a tu i za doby Konstantina o. r. 950 bývali: teda Arpádovské zástupy, ktoré dľa Simona išly cez Karpaty, boly odchodné od tamtých skutočných Arpádových zástupov, boly pozdejšími.

e) Simonovi Hunovia sami prepravili sa cez Karpaty, kdežto Konstantinovi Turcae mali spoločníkov Kozarov, s týmito osadili sa na Potisí a s týmito i r. 950 tam bývali.

f) Simonovi Huni, prepravivšie sa cez Karpaty, prišli k rieke Ungu, kde založili hrad Ung a dľa mena tohoto hradu pomenovali seba Ungarmi. Je to len etymologická hračka s menom Ungarus a Ungaria; lebo už dávno pred Arpádom († 907), už r. 590 spomínajú sa Ungari nad morom Adriatským. Jako územie nadadriatské **u hôr** julských nosilo meno Uugaria, a jej obyvatelia nosili meno Ungari [3]): tak tiež územie na ľavom brehu stredného Dunaja, ležiace **u hôr** karpatských, nosilo meno Ungaria, a jej obyvatelia nosili meno Ungari (Ουνγορια, Ουγορια, Ουγγορια), Ungoria. Keď územie na pravom brehu Dunaja malo meno Pannonia, to územie na ľavom brehu Dunaja muselo mať tiež svoje meno.

g) Dľa Simona tí Huni nielen vystavili hrad Ung, ale i šesť iných hradov, teda spolu sedem hradov (septem castra). Mal tu bez pochyby zas etymologickú hračku, týkajúcu sa Transsilvanie, ktorej za jeho doby (r. 1282) priliepali meno Siebenburgen, Septem castra. Odhliadnuc i od tejto etymologickej hračky, veru tí Huni nemali času ku stavaniu hradov, keď chceli vybojovať Uhorsko. — O vojnách, ktoré dľa Konstantina Porf. a dľa iných hodnoverných historických prameňov skutočný Arpád mal r. 888 proti Bulharom, r. 892 proti Svätoplukovi I., r. 896 proti Bracslavovi, r. 902 proti Mojmírovi II., nezná Simon ničoho.

h) Že tí Huni, čili novopečení Uhri (Ungari) boli rozdelení na sedem pokolení, a každé pokolenie malo pohlavára, čili kapitána svojho, a síce: Arpád, Zobole, Jula, Vrs, Cund, Lel, Werbulcim. I cisár Konstantin Porf., ktorý písal r. 950 svoje dielo „de administrando imperio“, ako vážnu politickú informáciu pre syna svojho, svedčí, že Turcae, čili mahomedánski Bulhari [4]), podelení boli na sedem pokolení; ale dodáva, že Chazari, ich spoločníci, tvorili ôsme pokolenie, a síce: pokolenie Kabar, Nece, Megere, Curtugermati, Tariani, Genach, Care a Case. Odkiaľ Simon vzal tie mená 7 ka-

[3]) Slovenské Pohľady 1905, str. 630; 1906, str. 289; 1907, str. 485.

[4]) S. Greg. Tur. ap. Migne LXXI, 647. Lex. man. ap. Migne pag. 2239. Cis. Leo a Konst. Porf. menujú mahom. Arpádových Bulharov Turkami, aby ich rozoznali od balkánskych kresťanských Bulharov. Vidz môj spis: Arpád a Uhorsko. Turčiansky Sv. Martin 1885, str. 22.

pitánov, keď až r. 1282 písal svoju kroniku? Namyslel si ich ľubovoľne...

i) Simon vypráva, že Arpád, prejdúc cez ruské Karpaty, položil sa táborom nad Váhom. Čože? Veď dľa Konstantina Porf. Arpádovci boli pôvodne len na Potisí a vo Sriemsku, nie ale na našom Slovensku, ktoré po smrti Svätopluka I. († 894) uchvatli Poliaci [5]). To isté platí o jeho Lelovi, ktorý — vraj — zahnav Čechov a Messianov, opanoval Hlohov (Golgotha, Frašták) a býval v okolí Nitry.

k) Simon vypráva, že Uhri, čili Huni pri rieke Rákoš urobili nenadalý útok na vojsko Svätopluka a i jeho samého zabili v mestečku Bánhida, ktorého zboreniny ešte videť bolo za jeho doby (r. 1282). Bereme-li tú jeho vyprávku od slova do slova, Arpádovci porazili Svätopluka najprv na poli Rákoš na ľavej strane Dunaja, a potom zabili ho v mestečku Bánhida na pravej strane Dunaja. Zabudol si namysleť a napísať, že po prvej srážke prekročili Dunaj, aby mali druhú srážku so Svätoplukom I. v „mestečku" Bánhida [6]). Za jeho doby známa bola dedina Bánhida ako „locus ad oppidum Tata" (Fejér: Cod. dipl. V. 3, 414, ad an. 1288), nie ale ako „oppidum", čili mestečko. Oppidum v stredoveku značilo i ohradené mesto; ale pri Bánhide nespatril som žiadne stopy takých „zborenín", o jakých hovorí Simon.

Simon na inom mieste vypráva tú srážku so Svätoplukom do cela ináč, keď vraví: Prekročili Dunaj v Pešti a v Zubskom (Sobskom) prístave, kde vybojovali jakýsi (?) hrad pri Dunaji, v ktorom shromaždení boli Svätoplukovi vojaci, ktorí útekom vytrhnutí boli z nebezpečenstva.

Porovnáme-li to, čo Simon tára o Svätoplukovi, so zahraničnými hodnovernými zprávami, menovite s cis. Konstantinom Porf. a s Letopismi Fuldenskými, dočítame sa iného a to správneho svetla.

l) Simon zná len jedného Svätopluka I., nie ale i troch synov jeho (Predslava, Mojmíra a Svätopluka II.), a tára také veci, ktoré sa netýkajú ani jeho, ani syna jeho, Svätopluka II.

Huno-Uhri ovšem r. 892 napomáhali cis. Arnulfa vo vojne proti Svätoplukovi I., ale keď Arnulf odňatú Svätoplukovi Pannoniu medzi Dravou a Rabou sveril na Braclava, nie ale na Arpáda, navrátili sa domov (na Potisie a do Sriemska), čakajúc na príležitosť, aby sa pomstili na Arnulfovi. Že by boli v tej válke zabili Svätopluka I. dakde pri Bánhide, to je nepravda. Zostal na žive až do

---

[5]) Cuius (Svatopluci) regnum filii eius parvo tempore. sed minus feliciter, tenuerunt, partim Ungaris (vlastne Turco-Chazaris) illud diripientibus, partim Teutonicis orientalibus (Ost-reicher), partim Poloniensibus. Cosmas ap. Palacky: Mor. Bohem. II, 27.

[6]) Osada slovenská Bánhida je značne vzdialená od Dunaja: teda nemohla byť Bána mostom; jako napísal potom Ján z Turca. — Pri tejto príležitosti poznamenávam, že náš nebohý Ján Gerometa na počiatku svojho kňazstva bol tam administrátorom fary.

r. 894 a pred smrťou rozdelil svoju državu medzi troch svojich synov: Predslav obdržal Slovensko a Krakovsko [7]), Mojmír II. Moesiu a Norik [8]), Svätopluk II. Moravu a Čechy. S týmto posledným nemal Arpád nič do činenia.

Keď po smrti Svätopluka I. nastaly rozbroje, týchto použil Arpád. Povolaný od Slovenov pannonských (r. 896) vtrhol do Pannonie, zahnal odtiaľ Braclava a stal sa pánom nad Pannoniou medzi Dravou a Rabou. Sotvaže Arnulf v decembri r. 899 umrel a nastala trma-vrma v Germánii, Arpád oboril sa na Mojmíra II. a podrobil si jeho údelné kniežatstvo (r. 902) od Raby až po Enžu.

Tak sa na pravej strane Dunaja dialy veci, o ktorých kronikár Simon nemal a nepodal žiadnej zprávy.

Že to boli Maďari, ktorí pod Arpádom opanovali Uhorsko na ľavej —, a Pannoniu na pravej strane Dunaja, to *a priori* nevysvitá z kroniky Simonovej; lebo nikde neupotrebil výrazu „Magar“ „Magyar“; že však ich pod menom Hunov mal na mysli, vysvitá to z etymologie kapitána Werbulchu, o ktorom vraví: „Volal sa Werbulchu preto, poneváč jeho dedo Cun v bitke crimildinskej (?) mal byť skrze Nemcov zabitý; a bolo by sa mu to aj istotne stalo. Chtiac vziať pomstu nad nimi, dal viac Nemcov páliť na ražni a — vraj — toľkou ukrutnosťou rozpálený bol proti nim, že i niektorých *krv pil*, jako víno.“ Teda meno Werbulchu mal asi za Vért (szopó) Bulchu. Z tejto nejapnej vyprávky by nasledovalo, že i jeho dedo pod Atilom i on pod Arpádom mal meno maďarské; jako i to, že i pod Atilom i pod Arpádom boli Maďari. Toto objasniť mi treba.

Simon za doby kráľa Vladislava Kumánskeho (1273—1290) spomína len tých maďarských Kumánov, ktorí pod Belom IV. r. 1238 prišli do Uhorska, tých ale, ktorí pred r. 1238, počnúc od kráľa sv. Vladislava, prišli do Uhorska, má za Hunov, ktorí prvýkrát pod Atilom, druhýkrát pod Arpádom prišli do Uhorska. V tom je velikánsky blud, do ktorého uvedený bol pomýleným ústnym podaním jeho doby, lebo:

a) Skutočný Arpád so svojimi zástupmi prišiel po brehu dolného Dunaja, vyhnal z Potisia a zo Sriemska Valachov, vysvobodil tamných Slovenov z poddanstva valašského a spojil sa s nimi [9]); Simon vypráva však, že Huni cez Karpaty prišli do Pannonie (vlastne do Uhorska) medzi Karpatmi a stredným Dunajom. Touto

[7]) Inde ad orientem (episcopatus Pragensis) hos fluvios habet terminos: Bug scilicet et Ztir, cum Cracoua civitate, provinciaque, cui Wag nomen est, cum omnibus regionibus, ad praedictam urbem pertinentibus, que Cracoua est Cosmas II, 116? To Považie český Boleslav II. odňal síce Poliakom, ale títo pod Boleslavom Chrabrým r. 999 opäť sa ho zmocnili. Cosmas ib. pag. 49. O Predslavovi jednal som v Slovenskom Letopise 1879, str. 178.

[8]) Slovenské Pohľady 1906, str. 87—99.

[9]) Nestor ap. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 568. Nestor Turko (Bulgaro)-Kozarov anticipando menuje Čiernymi Ugrami; lebo toto geografické meno dostali až potom, keď sa osadili v Čiernom (dolnom) Uhorsku.

cestou, počnúc od kráľa sv. Vladislava, brali sa *Kumáni* do Uhorska.

b) S Arpádom prišli na Potisie a do Sriemska Turcae (mahomedánski Bulhari) a Chazari, teda dva národy: dľa Simona ale prišiel len jeden národ, t. j Huni.

c) Simonovi Kumáni boli kmenom mongolským, Tatarom príbuzným, neznajúcim jazyk v Uhorsku panujúci [10]): Arpádovi Bulhari a Kozari ale boli kmenom slovanským [11]), ktorý nezničil, ale rozmnožil kmen slovanský v Uhorsku a slovanskú tvár tohoto nezmenil [12]).

d) Kumáni dľa náboženstva boli Magarmi, čili Mahomedánmi [13]); hlavne pod kráľom Vladislavom Kumánskym rozšírili svoje Magarstvo a svoj jazyk v Uhorsku, a stali sa temer panujúcimi v Uhorsku natoľko, že chceli svojho súkmenovca kumánskeho posadiť na uhorský kráľovský trón; a nenie div, že domácne pomenovali Uhorsko magarskou krajinou.

Ačkoľvek Simon už pri Arpádovi mal na mysli Magarov (Maďarov), predsa pokladal slovančinu za jazyk domáci a vlastenecký. Keď vypráva, že to pohorie (Gvozd) v Dalmácii, kde kráľ Koloman porazil bol súpera svojho Petra, pomenované bolo po uhorsky (hungarice) „Petur Gozdia", čili „Petrove gvozdia; čo je výrazom juhoslovanským. Vyprávajúc, že zemani mali mnoho poľa (mnoho dvorov), ktoré obrábali ich poddaní, týchto vlasteneckou (patria) mluvou pomenovali udvorníkmi; čo je tiež výrazom slovanským. — O tých nevoľných, ktorí boli z cudzozemska do zajatia privlečení, vraví, že boli menovaní Vheg, čo sa má bez pochyby písať a čítať Ubeg, vlastne juhoslovansky Ubóg, slovensky Uhohý *(miser)*; lebo: a) to Uheg nenie maďarské, poneváč maďarčina v jednom slove netrpí „u" a „e". b) Prepisovateľ vzal „b" za „h". Tak to bolo so slovom „traba" miesto „traha" (vlače, vontató. Chron. Bud. apud Podhracký pag. 113). c) Za stredoveku u nás ubóg, čili ubohý často bolo slýchať v tej vete: *misera* contribuens plebs [14]).

---

[10]) Linguam facerent sibi notam. Rogerii: Carmen miserabile. Vidz moje „Dejiny kráľovstva uhorského" I, 173.

[11]) Slovenské Pohľady 1903, str. 110. O Alsekovi bulharskom (str. 115) dodatočne pripomínam nasledujúcu zprávu: Cum Agarenis in Sepino, ubi *olim* a Romualdo principe Alcieco dux Sclavorum constitutus fuit, castrametatus est. Chron. Salernitanum. Pertz: Mon. Germ. V, 542 ad an. 882

[12]) Quodsi adjeceris Ungariam in partem Slavoniae... quia nec habitu nec lingua discrepat, cousque latitudo Slavicae linguae sucrescit, ut pene careat aestimatione. Helmoldus (r. 1168): Chron. Slavorum. Lubecae, 1659. cap. 1.

[13]) Magarita, magarites, magarizare. Lex. man. apud Migne pag. 1332. Slovenský Letopis 1876, pag. 102.

[14]) Do cela iný smysel má Wrbeg, Uzbeh, čili nevoľný poddaný, ktorý zbehol pána svojho (ubehol od pána svojho). V dekrete sv. kráľa Vladislava „profugus". Slovesnosť. V Skalici 1865, str. 75. Zbeh, Uzbeh (Úskok).

Ešte mi treba rozlúštiť tú záhadu: jako Simon prišiel k tomu, že mal Hunov za Maďarov? On vypráva, že Saculi (Székelyek) sú pozostatkom Atilových Hunov; ktorí, keď Huni pod Arpádom druhýkrát išli do Uhorska, išli im v ústrety a s nimi sa spojili. Za doby Simona (1282) boli známi ako Maďari: teda i Hunov Atilových i Hunov Arpádových mal za Maďarov. No tých, ktorých Procopius Caesariensis nazýva Hunmi, Jordanes nazýva Bulharmi, a títo boli Slovanmi, ktorí od Volgy (Βουλγα) nazvaní boli Volgarmi (Βουλγαροι). Pod Almusom, bratom kráľa Kolomana († 1114), ovšem prišli do Uhorska Mogeri (Maďari), čili Kumáni, nie však pod skutočným Arpádom r. 890. O tomto budem jednať v článku nasledujúcom.

Pri tejto príležitosti naskytuje sa otázka: Čo za národ boli tí Saculi (Siculi, Sycli, Székelyek)? Boli Pečencami (Patzinakitae, Bisseni, Bessi). Dľa Hunfalvyho nazvaní boli Székelyek, t. j. Strážcami hraníc, poneváč kráľ Bela IV. hovorí o nich: „Siculi de Vagh, custodes limitum". Ja túto stotožnosť neuznávam; lebo: a) za to mám, že Székelyek ma ú svoj etymologický koreň v *szék* a *székelni* (sídlo a sídliť, sedes a sedere). Dosaváď Székelyek v Transilvanii nie sú podelení na župy (comitatus), ale na sídla (sedes). b) V diplomoch strážcovia nazývajú sa Ewrek (Örök), nie ale Székelyek. c) Patzinakitae (Bisseni) a Rusi tiež boli strážcami hranice Uhorska naproti Rakúsku, ale nikomu neprijde na myseľ dať im názov Székelyek. Za to mám teda, že Pečenci (Patzinakitae, Bisseni) *osadení* na hranici Transilvanie, boli *osadníci* (székelyek), aby boli *strážcami* (őrök) hranice transilvanskej. Nomen a officium nie sú synonyma.

Boli-li Siculi (dato concesso) skutočne národom pečenským —, boli-li v Transilvanii už pred Simonovými Mogermi (Kumánmi), museli sa ta dostať už pred Simonovými Mogermi (Kumánmi). Záhadu túto objasňuje nám len cisár Konstantin Porf. Dľa tohoto Pečenci (Patzinakitae) podmanili si Kumánov na východnej strane Volgy; potom, prepravivšie sa na západnú stranu Volgy, hnali Turkov (mahomedánskych Bulharov) a kozarských Kabarov na západ, najprv do zeme Lebediašovej, potom k riekam Pruth a Seret, konečne do Potisia; jedna ich časť *osadila* sa i v Transilvanii.

Keď Pečenci boli sa dali na výboj, Kumáni na východnej strane Volgy zotavili sa tak, že nielen vyslobodili sa zpod nadvlády Pečencov, ale i samostatne, prepravivšie sa na západnú stranu Volgy, dali sa na výbojné výlety do Ruska. Tam ich a Rusov najal Almus, odbojný brat kráľa Kolomana (r. 1109) na válku proti nemu a cez Karpaty viedol k hradu Ungu [15].

---

[15]) Podkarpatskí Rusi menujú ten hrad Úžgorod. Mne je pravdepodobným, že tak pomenovaný bol preto, že bol založený na rieke Uži, tekúcej z úžiny hôr karpatských; alebo preto, že bol vystavený na ochranu úži (úžine) Karpatov. Latin, nemajúc litery „ž", túto literu zamenil s literou „n"; pomenovali ho castrum Ung, Ungh. (Fejér: Cod. dipl. IV. 3, 269. ad an. 1265. Wenzel: Cod. arp. cont. III, 122. ad an. 1265. XII, 169, 172, 184. ad an. 1276. V, IX, 269. ad an. 1280. IV, 263. ad an. 1284. XII. 507. ad an. 1291. X, 299. ad an. 1298.) Maďari to Castrum Ung zmenili na Ung—vár.

Sv. Cyrill, r. 855 konajúc cestu apoštolskú ku Kozarom, nad Čiernym morom nenašiel ešte tam ani maďarských Pečencov, ani maďarských Kumánov, ale Ugrov[16]), t. j. *Bulharov*, ktorí tam (asi v Lebedii) bývali pod nadvládou Kozarov. Legenda menuje ich *anticipando* Uhrami; lebo až potom, keď sa osadili v Čiernom (dolnom) Uhorsku, dostali geografický názov (čiernych Uhrov). Že je tak, potvrdzujem to takto:

a) O sv. Cyrillovi píše legenda, že mal reč k Uhrom, ktorí ho vďačne počúvali. Znal on bulharo-slovančinu, na Balkáne domácu, a nikomu dosaváď neprišlo na myseľ tvrdiť ten žart, že znal maďarčinu: teda tí Uhri nad Čiernym morom mali jazyk bulharo-slovanský, boli Bulhari[17]).

b) Táže spoľahlivá legenda vypráva o (Arpádovi), ktorého podobne *anticipando* nazýva kráľom Uhrov, že (r. 884) so sv. Metodom besedoval a tomuto sa do modlitby odporúčal: teda tiež, jako sv. Metod hovoril bulharo-slovansky, tak i Arpád shováral sa s ním jazykom bulharo-slovanským, bol Bulharom, nie jakýmsi Maďarom[18]).

Je toho konečne ani za náprstok, čo Simon napísal o Hunoch a o Arpádovi, a i to je samý blud a nesmysel. Kto ho nasleduje, zabúda na to, že slepý vede slepého.

---

[16]) Turcae, mahomedánski Bulhari, poneváč sa pôvodne osadili v Čiernom Uhorsku, čili na Potisí, nazvaní boli geografickým menom Uhri. Tam ich s Kozarmi, ako Slovanov, pripomína i Kniga Stepennaja. Pray: Annales veteres pag. 319. Srov. moje „Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska" str. 85. Prayovi tá Kniga Stepennaja nezdá sa byť hodnovernou, lebo sa protiví jeho predpojatosti.

[17]) Prameny dějin českých. V Praze, 1873. str. 13.

[18]) Tamže str. 51. Ginzel: Geschichte der Slawenapostel Cyrill u. Method. Leitmeritz, 1857. Anhang I, 30.

Kupec benátsky.

Od *Williama Shakespearea.*

Preložil *Ondrej Kalina.*

(Pokračovanie.)

Tretie dejstvo.

Výstup prvý.

Benátky. Ulica.

Vystúpi *Solanio* a *Salarino.*

Solanio. Nuž, čo nového na Rialte?

Salarino. Inu, dosiaľ není to podvrátené, že Antoniovi loď s bohatým nákladom stroskotala sa v úžine morskej; tuším, Dobrý Zisk menuje sa to miesto; veľmi nebezpečná a osudná to melčina, kde kostry mnohých statných lodí ležia pochované, jako sa hovorí, jestli možno dať vieru slovám kmotry Povesti.

Solanio. Prial bych si, aby bola vo veci tej tak lživou kmotrou, jako že mnohá žvýka zázvor, alebo presvedčí súsedov o tom, že narieka nad smrťou tretieho manžela. Ale to je pravda, — bez vytáček a okolkov, alebo nie že bych chcel križovať hladkú dráhu rozhovoru, — že dobrý Antonio, ten statočný Antonio — ó! kiež bych mal preň pomenovanie vhodné, ktoré by bolo jeho menu dobrým spoločníkom!

Salarino. Nu, teda dokonči.

Solanio. Ha, čo povedáš? — Inu, konec je ten, že ztratil loď.

Salarino. Bodaj by to bol konec jeho ztrát.

Solanio. Dovoľ, bych riekol ameň zavčasu, aby čert neskrižoval moju modlitbu, — lebo práve tu prichádza v podobe Žida.

Vystúpi *Shylock.*

Solanio. Jako sa máme, Shylock! Čo nového medzi kupci?

Shylock. Vy ste vedeli, nikto tak dobre, nikto tak dobre, jako vy, o úteku mojej dcéry.

Salarino. To je správno: čo sa mňa týče, znal som krajčíra, ktorý jej ušil krýdla, aby mohla uleteť.

Solanio. A Shylock, čo sa jeho týče, vedel, že vtáčkovi narástly krýdla; a potom majú ony všetky vo zvyku opustiť hniezdo.

Shylock. Za to je zatratená.

Salarino. To je isté, jestli čert bude jej sudcom.

Shylock. Že sa vzbúrilo moje vlastné telo a krv!

Solanio. Styď sa, stará mrcha! búri sa ti v tomto veku!

Shylock. Hovorím, moja dcéra je mojím telom a krvou.

Salarino. Medzi tvojím a jej telom je väčší rozdiel, nežli medzi ševcovskou smolou a slonovinou; väčší medzi vašou krvou, nežli medzi červeným vínom a rýnskym. — Ale povedzte nám, slyšali ste, či mal Antonio nejakú ztratu na mori, lebo nie?

Shylock. Tu mám druhý zlý obchod: ten bankrotár, ten márno-

tratník, ktorý sotva sa smie ukázať na Rialte; ten žobrák, ktorý prichádzal vždycky taký švarný na námestie; nech si dá pozor so svojím zápisom! nazýval ma vždycky úžerníkom; nech si dá pozor so svojím zápisom; peniaze požičiaval z kresťanskej zdvorilosti; nech si dá pozor so svojím zápisom!

Salarino. Inu, viem iste, jestli mu prepadne, že nevezmeš jeho mäsa: čo bys' mal z toho?

Shylock. Ryby naň budem lapať: keď nenasýti iné, nasýti aspoň moju pomstu. On ma znevažoval, a prekazil mi polmilliona; smial sa mojim ztratám, posmieval sa môjmu zisku, hanil môj národ, križoval moje obchody, ochladzoval mojich priateľov, štval mojich nepriateľov. A jakú mal k tomu príčinu? Som Žid. Nemá Žid očú? nemá Žid rúk, údov, prostriedkov, smyslov, náklonností, náružívostí? živený tým samým pokrmom, ranený tou samou zbraňou, podrobený tým samým chorobám, uzdravovaný tým samým lekárstvom, zahrievaný a chladený tou samou zimou a letom, jako kresťan? Keď nás picháte, či nekrvácame? Keď nás šteklíte, či sa nesmejeme? Keď nás otrávite, či neumierame? A keď nás urážate, nemáme sa pomstiť? Ak sme vám podobní vo všetkom, chceme sa vám rovnať i v tomto. Keď Žid urazí kresťana, čo je jeho pokorou? pomsta. Keď kresťan urazí Žida, čo má byť jeho shovievavosťou dľa príkladu kresťanského? Nuž pomsta. Chcem dokazovať zlobu, ktorej nás vy učíte; musí to ísť krute, alebo prevýšim učiteľov.

Vystúpi *sluha.*

Sluha. Urodzení páni, Antonio, môj pán, je doma a praje si hovoriť s vami.

Salarino. Hľadali sme ho na všetkých stranách.

Solanio. Tu prichádza iný z jeho pokolenia: tretieho podobného nenajdeš, leda že by sa čert stal Židom.

(Odídu Solanio, Salarino a sluha.)

Vystúpi *Tubal.*

Shylock. Tu si, Tubal! čo nového prinášaš z Janova? našiel si moju dcéru?

Tubal. Často som prišiel do miest, kde som slyšal o nej, ale jej nemohol som najsť.

Shylock. Ach, tak, tak, tak! diamant preč, stál ma dvatisíc dukátov vo Frankfurte! Kliatba ešte len teraz padla na náš národ; dosiaľ som jej nikdy necítil. Dvatisíc dukátov v ňom; a iné drahocenné, drahocenné klenoty. Prial bych si, aby moja dcéra ležala mŕtva u mojich nôh, a v ušiach mala tie klenoty! prial, aby ležala v rakvi u mojich nôh, a pri nej dukáty! Nijakej zprávy o nej? Ach, tak: — a neviem ešte, čo bude stáť jej hľadanie. Nuž tak, ztrata na ztratu! zlodej ušiel s tak mnohým, a tak mnohé, aby sa vynašiel zlodej. A nijakého zadosťučinenia, nijakej pomsty! nikde nevideť nešťastia, len ktoré padá na moju hlavu; nikde vzdychov, len ktoré ja vyrážam; nikde slz, len ktoré ja roním.

Tubal. Áno, iní ľudia majú tiež nešťastie: Antonio, jako som počul v Janove, —

Shylock. Čo, čo, čo? nešťastie, nešťastie?

Tubal. Ztratil galeju, ktorá prichádzala z Tripolisu.

Shylock. Vďaka ti, Hospodine, vďaka ti. Hospodine! — Je to pravda, je to pravda?

Tubal. Hovoril som s niekoľkými plavci, ktorí sa zachránili s lode.

Shylock. Vďaka ti, dobrý Tubal: dobré noviny, dobré noviny! Ha, ha! — kde, v Janove?

Tubal. Vaša dcéra utratila v Janove, jako som počul, za jednu noc osemdesiat dukátov.

Shylock. Ty mi zasadzuješ ranu dýkou: — nikdy viac neuvidím moje zlato. Osemdesiat dukátov na posedenie! osemdesiat dukátov!

Tubal. Viacerí veritelia Antoniovi cestovali spolu so mnou do Benátok, ktorí tvrdili, že nevyhne pádu.

Shylock. To ma veľmi teší: budem ho trýzniť, budem ho mučiť! To ma veľmi teší.

Tubal. Jeden z nich ukazoval mi prsteň, ktorý dostal od vašej dcéry za opicu.

Shylock. Mor na ňu! Ty ma mučíš, Tubal: to bol môj tyrkis; dala mi ho Lea, keď som bol mládencom. Nebol bych ho dal za celý les opíc.

Tubal. Ale Antonio doista padne.

Shylock. Áno, to je pravda, skutočná pravda. Iď, Tubal, objednaj mi úradného sluhu; nech príde štrnásť dní vopred. Chcem mať jeho srdce, jestli premešká srok; lebo keď bude preč z Benátok, môžem robiť obchody, jaké chcem. Iď, Tubal, najdeš ma u našej synagogy; iď, dobrý Tubal; u našej synagogy, Tubal.

(Odídu.)

Výstup druhý.

Belmont. Izba v dome Porcie.

Vystúpia *Bassanio*, *Porcia, Graciano*, *Nerissa* a sprievod.

Porcia. Shovejte, prosím: počkajte deň, dva,
prv než sa odhodláte: lebo ztratím
spoločnosť vašu, jak zle volíte.
A preto odložte s tým do času.
Mne čosi vraví, — není to však láska —
nechcela bych vás ztratiť; a vy viete,
nenávisť v takom smysle neradí.
Však aby ste mi lepšie rozumel, —
a predsa dievča nemluví, len myslí, —
zadržať bych vás chcela na čas tu,
prv než sa odhodláte. Mohla bych
naučiť vás, jak prave voliť máte;

tým ale prísahu bych zrušila.
To neučiním: ztratil by ste ma tak;
v tom páde však ma k hriešnej túhe máte zas,
bych zrušila ju. Zlorečený zrak váš,
že ma tak uriekol a rozdelil.
Som z pola vašou, druhá polovička
je vašou, — mojou, chcem riecť; mojou-li,
zas vašou; a tak celá vaša som!
Ó, tento neblalý čas priehradou
oddelil vlastníka a právo jeho!
A tak, ač vašou, predsa vašou nie. —
Keď tomu tak, je šťastie vinné, nie ja.
Hovorím zbytkom, abych tým len čas
pretiahla, zadržujúc jeho tok,
aby ste ešte novolil.
Bassanio. Chcem voliť,
poneváč takto žijem na škripci.
Porcia. Na škripci, Bassanio! tak vyznajte,
čo to za zrada v láske vašej väzí.
Bassanio. Ošklivá zrada pochybnosti, nič viac,
o lásky potechu ma plniac strachom:
sneh s ohňom zrovna tak sa sdružiť môže
v priateľstvo, jako zrada s láskou mojou.
Porcia. Aj, obávam sa však, že mluvíte
na škripci, kde sa mnohé povie z núdze.
Bassanio. Prisľúbte život mi, a vyznám pravdu.
Porcia. Nuž dobre, vyznajte a žite.
Bassanio. Ba, vyznajte a milujte:
to jadrom môjho vyznania by bolo.
Ó, šťastné muky, keď ma mučiteľ
sám učí odpovedi, jako vyviaznuť!
Lež šťastie své a skrine zkúsiť chcem.

(Odhrnú oponu zpred skriní.)

Porcia. Vpred, tedy! V jednej z nich som zavretá:
jak milujete ma, nuž najdete ma. —
Nerissa, a vy druhí, stojte stranou.
Nech hudba zneje, dokiaľ volí on;
by skončil, pochybí-li, jako labuť,
zmierajúc v speve: aby podobenstva
prípadnosť bola väčšia, oči mé
nech prúdom sú, preň smrti vodné lože.
On môže vyhrať: čím je hudba potom?
Je ona potom, jako hlahol trúb,
keď verní poddaní sa skláňajú
kniežatu novokorunovanému;
je jako zvuky sladko znejúce,
keď ženíchovi driemajúcemu
na svite vludzujú sa do ucha,

a zvú ho na sobáš. Včuľ ide on
nie menej dôstojne, však s väčšou láskou,
než mladý Alcides, keď vykúpil
panenskú daň, čo Troja s kvílením
platila morskej oblude: ja stojím
jak obeť, tamtoť ženy dardanské,
so zraky rmutnými zreť ktoré prišly
výsledok hrdinstva. Iď, Herkules!
Ži ty, ja budem žiť: — veď viac ma ľaká
tvoj zápas, nežli teba, jehož čaká.

Hudba a nasledujúca pieseň, medzitým, čo *Bassanio* uvažuje nad skriňami.

Prvý hlas. Lásky pôvod, kto z vás zná,
či v srdci lebo v hlave má
vznik a vzrast, jak vyspieva?
Povedzte mi.
Druhý hlas. Láska v očiach vznik berie,
hľadením rastie, potom mrie
v kolíske, kde spočinie.
Zazvoňme jej umieračkom,
započnem ja: bim, bam! bim, bom!
Sbor. Bim, bam, bom!

Bassanio. Tak zovňajší lesk môže najmieň byť;
svet stále mámený je ozdobnosťou.
U súdu kde to právo zkazené,
keď vylíči ho reči spanilosť,
by zdanie zla sa nezakrylo tým?
A v náboženstve, kde ten márny blud,
by hlava vážna neposvätila ho
a výpoveďou nepodoprela,
zahaliac hrubosť rúchom ozdobným?
Ba není viny zjavnej, by sa ctnosti
zovňajšou známkou nepriodela.
Jak mnohý zbabelec, ač srdce má
falošné, jako z piesku schodište,
na skráni nosí bradu Herkulovu
a Marsa mračného: keď nazrieš mu
do útrob, jatra biele má, jak mlieko;
a on len sily škvárom chvastá sa,
by zdal sa hroznejším! Hľaď na krásu,
a uvidíš, že predávajú ju
na váhu, ktorá zázrak pôsobí tu
v prírode, činiac najľahšími tie,
čo najviac toho nesú: tak, hľa, ony
vo svitkoch hadích zlate splývajúce
kadere, čo tak bujne poskakujú
s vetierkom, krásu kryjúc líčenú,

bývajú často venom hlavy druhej;
tá lebka, čo ich nosila, je v hrobe.
Tak ozdoba je klamným pobrežím
vôd nebezpečných; závoj nádherný,
haliaci krásu divocha; a slovom,
zdanlivá pravda, ktorou chytrá doba
i múdrych lapá. Preto, lesklé zlato,
ty tvrdá strava Midasova, nie,
ja teba nechcem; ani teba však,
jalový, všedný behúň od muža
k mužovi: ale teba, teba len,
olovo chudé, ktoré skorej hrozíš,
než by si sľubovalo niečo snáď:
tvá bledosť hne ma viac, než výrečnosť;
tu volím: kiež mám z toho spokojnosť!

Porcia. Jak stíchlo všakých hnutí klátenie:
pochybnosť mysle, náhle zúfanie,
desivý strach, i bledá žiarlivosť!
Ó, láska, mierni svoju blaženosť.
Nech tíše rosí šťastie tvé; kroť vzlet svoj!
Po menej plesaj: prílišnosti sa boj,
by odpor nenastal!

Bassanio. Čo najdem tu? (Otvorí olovenú skriňu.)
Spanilej Porcie obraz! Ktorý poloboh
priblížil sa tak tvorbe? Oči tie
hýbajú sa, či na klenutí oka
mojeho tekajúc, len zdajú sa tak?
Tu rty sú roztvorené, delí ich
dych medový: tak sladká medzera
môž' deliť len tak sladkých priateľov.
Vo vlasoch jej, tu maliar na pavúka
hral si, a utkal zlatú sieť, by pevnej'
chytaly sa v nej srdcia mužských, nežli
komári v pavučine. Oči jej však, —
jak mohol hľadeť, keď ich maľoval?
Keď namaľoval jedno, zdá sa mi,
že v stave bolo ukrasť obe mu
a zbaviť seba súdruha. Však hľaďte!
jak ďaleko mej chvály podstata
podceňovaním krivdí stienu tomu,
tak ďaleko stien tento pokuľháva
za samou podstatou. — Tu lístok je,
mojeho blaha tresť a súhrn v ňom.

(Číta:) „Že ste nešiel za zdaním,
volil pravým poznaním,
stanúc sa tak blaženým:
nesiahajte za iným.
Spokojní-li s týmto ste,
a své šťastie uznáte,

k milej včuľ sa obráťte
a ju bozkom pozdravte."
Milučký lístok. — Slečna, dovolíte: (Bozká ju.)
prichádzam vziať i dať, jak stojí v liste.
Jak zápasník, keď o cenu sa trudí,
a mnie, že vyzískal už chválu ľudí;
keď slyší potlesk, mocné jasanie,
zmámený je, i hľadiac, ustrnie,
bo nevie ešte, či to jemu platí:
tak stojím ja tu, milka, kvete zlatý,
pln pochybnosti, či ma neklame zrak,
kým nestvrdíte vy, že tomu je tak.
Porcia. Vy vidíte ma, Bassanio, kde stojím,
tak jaká som: ač sama pre seba
ctibažnou nebola bych v žiadosti svej,
žiadajúc o moc lepšou byť; však pre vás
bych rada bola trikrát dvadsať ráz
tá, čo som; tisíc rázy krásnejšia,
a desaťtisíc rázy ešte bohatšia:
len abych v očiach vašich zdvihla sa,
ctnosťami, krásou, statky, priateľmi
prevýšiť povesť svoju chcela bych.
Lež summa moja je tak ničomná:
vydáva zkrátka dievča nevzdelané,
a neškolené, život neznajúce;
v tom šťastné len, že není staré tak,
by nemohlo sa učiť; šťastnejšie
v tom ešte, že sa nezrodilo hlúpym
tou mierou, by sa nenaučilo.
Nadovše šťastnou, že jej krotký duch
vašemu poddá sa, by viedli ste ho,
jak pán jej, veliteľ jej, kráľ jej.
Ja sama, a čo moje, k vám je včuľ
a vášmu obráteno: doposiaľ
som bola paňou v tomto peknom dome,
čeľadi veliteľkou, sebe kráľovnou;
a teraz, práve teraz tento dom,
tá čeľad, i ja sama vaši sme,
môj pane: s týmto prsteňom nás berte.
Však jestli by ste sa s ním rozlúčil,
snáď ztratil ho, či preč dal od seba,
to znamením buď pádu vašej lásky,
mne právom sťažnosť na vás pozdvihnúť.
Bassanio. Vy ste ma, slečna, všech slov zbavili,
jedine krv mi v žilách mluví k vám:
a taký zmätok vo mne zavládnul,
jak na reč krásne prednesenú snáď
kniežaťa milovaného sa zjaví
v zástupe spokojene bzučiacom;

kde každé niečo, sliate dovedna,
vyrastá v chaos čírej radosti,
ač nevyslovenej, však zjavnej dosť.
A jestli prsteň tento odlúči sa
s mojeho prstu, tak i život môj
ztadiaľto odlúči sa: potom už,
ó! smele recte, Bassiano je mŕtvy.

Nerissa. Môj pane, moja pani, včuľ je náš čas,
čo pri tom stáli sme a videli
žiadostí našich zdar, by zvolali sme
na slávu vám: nuž, sláva vám, môj pane
a pani má!

Graciano. Môj pane Bassanio a drahá slečna,
ja želám všakú radosť vám, čo sami
len želať sebe môžete, bo viem,
že žiadnej bezo mňa si neželáte.
Keď svadbu svoju sláviť budete,
vernosti sľubom viažuc sa, nuž posím,
bych zároveň ja mohol sňatok mať.

Bassanio. Zo srdca rád, len jestli najdeš ženu.

Graciano. Ďakujem Vašej milosti: sami
ste mi ju našli. Môj zrak, pane môj,
vie taktiež bystre zočiť, jako váš.
Vy paniu zočil ste, ja služobnicu.
Vy miloval ste, ja tiež; lebo odklad
nesvedčí mne tak zrovna, jako vám.
Na skríňkach tamtoť zdar váš závisel;
a môj tiež, jako prípad dosvedčil;
bo namlúvajúc tu, až spotil som sa,
a prisahajúc, až mi diasna vyschly
od prísah lásky, napokon — jak konec
nezlyhá — mám sľub krásavice tejto,
že milovať ma bude, získa-li
jej slečnu zdar váš.

Porcia. Je to pravda, Nerissa?

Nerissa. Je, slečna, ráčite-li schváliť to.

Bassanio. A mienite to vážne, Graciano?

Graciano. Do cela vážne, pane.

Bassanio. Váš sňatok bude ku cti nášmu veseliu.

Graciano (k Bassaniovi). Stavíme sa s nimi na prvého chlapca o tisíc dukátov.

Nerissa. Čo chcete postaviť?

Graciano. Kto prichádza tu? Lorenco a jeho pohanka?
Môj Benátčan tiež, priateľ Solanio?

Vystúpia *Lorenco*, *Jessika* a *Solanio*.

Bassanio. Lorenco, Solanio tiež, vítam vás!
Jestliže mladosť mojej vážnosti tu

vás môže vítať. — S vaším svolením,
ja vítam priateľov a krajanov mých,
spanilá Porcia.
Porcia. Taktiež ja, môj pane;
velice sú mi vítaní.
Lorenco. Milosti vašej vďak! — Čo mňa sa týče,
nemienil som vás, pane, navštíviť tu.
Však cestou keď som potkal Solania,
on žiadal ma, a márne spieral som sa,
bych ho sem doprevadil.
Solanio. Tak je, pane;
a mal som dôvod k tomu. Signior Antonio
porúča sa vám. (Odovzdá Bassaniovi list.)
Bassanio. Prv než otvorím list,
povedzte, jako sa má priateľ môj?
Solanio. Nie zle, môj pane, leda v mysli svej;
ni dobre, leda v mysli: jeho list
vám zvestuje stav jeho. (Bassanio číta list.)
Graciano. Nerissa, obveseľ toť cudzincov;
uvítaj ich. — Sem ruku vašu, Solanio:
čo nového je v Benátkach? Jak sa má
kráľovský kupec, dobrý Antonio?
Viem, zdaru našemu sa bude tešiť:
sme Jasonovia, rúna dobyvší.
Solanio. Kiež dobyli ste rúna, čo on ztratil!
Porcia. V tom písme zlostný obsah musí byť,
on kradne farbu z tvári Bassania:
snáď priateľ drahý umrel; iné nič
na svete nemohlo by pevnosť muža
tak mocne podvrátiť. Čo, stále horšie! —
Dovoľte, Bassanio, som z pola to, čo vy,
a polovička všeho náleží mne,
čo list ten prináša vám.
Bassanio. Drahá Porcia!
Tu niekoľko je slov, že odpornejšie
snáď nikdy nešpinily papieru;
Spanilá slečna, keď som prvý krát
vyznával lásku vám, som otvorene
povedal, že vše moje bohatstvo
koluje v mojich žilách, že som šľachtic;
a pravdu riekol som. Však, drahá slečna,
keď za nič cenil som sa, uvidíte,
jak veľký chvastúň som bol. Rieknuc vám,
že nemám nič, mal som vám povedať,
že menej mám, než nič; bo skutočne
zaviazal som sa priateľovi drahému,
priateľa zaviazal zas' najhoršiemu
nepriateľovi jeho, získať chtiac
prostriedky. Tu je, slečna, jeho list —

Ten papier, jako telo priateľa,
a každé slovo na ňom, rana zejúca,
z nejž tečie živá krv. — Lež, pravda to,
Solanio? Zlyhaly mu všetky obchody?
Čo, ani jeden nevydaril sa?
Z Mexika, z Tripolisu, z Anglie,
z Berberska, Lissabonu, Indie?
Neušla žiadna z lodí hroznému
nárazu skalísk, kupcov kaziacich?
Solanio. Ni jedna, pane môj. A ostatne,
i keby hotové mal peniaze
vyplatiť Žida, zdá sa, že by ich
on neprijal. Ba, nikdy nepoznal som
stvorenia, majúceho ľudskú tvár,
že by tak drave na zkazu šlo človeku.
Dňom-nocou na dožeho nalieha,
a kričí o zániku svobôd štátu,
jak právo odoprú mu: dvadsať kupcov,
sám dože, najvážnejší mužovia
senátu, všetci premlúvali ho;
lež nikto nemohol mu vybiť z hlavy
žalobu zlostnú z premeškania sroku
o právo, o úpis.
Jessika. Kým u neho som bola, slyšala som,
jak prisahal sa pred Chusom a Tubalom,
krajany jeho, že chce radšej mäso
z Antonia, nežli dvadsaťnásobnú
hodnotu summy, ktorú dlžen mu je:
a viem, že jestli zákon, moc a vážnosť
mu toho neodoprú, pane môj,
zle bude s Antoniom ubohým.
Porcia. Je vám on drahý priateľ, čo v tej nesnádzi je?
Bassanio. Najdrahší priateľ môj a najmilší muž,
povahou dobrák, neunavný duchom
v konaní služieb, muž, v ňomž jasnejšie
starého Rimana ctnosť javí sa,
než v komkoľvek, čo dýcha v Itálii.
Porcia. Jak veľkú summu Židovi je dlžen?
Bassanio. Dukátov za mňa tritisíc.
Porcia. Čo, nie viac?
Šesťtisíc dajte mu, a zničte úpis;
dva razy po šesťtisíc, i tri razy,
než by mal priateľ takej povahy
len jediný vlas ztratiť vinou Bassania.
Lež vstupme v chrám, a ženou zovte ma prv,
a potom do Benátok k priateľovi:
bo ležať nesmiete vy nikedy
po boku Porcie s duchom nepokojným.
Peniaze dám vám, dvadsaťnásobne

zaplaťte malý dlh ten: zaplatiac ho,
priveďte ko mne druha verného.
Nerissa a ja dotiaľ budeme žiť
jak dievčatá a vdovy. Poďme teda!
Bo v svadby deň už lúčiť sa vám treba.
Pozdravte priateľov, zrak váš nech javí jas:
kúpený draho ste, i draho kochám vás. —
Však slyšať chcem list vášho priateľa.

Bassanio (číta). „Sladký Bassanio, lode moje všetky stihlo nešťastie, veritelia moji stávajú sa krutými, moje položenie je biedne, môj zápis, daný Židovi, prepadol; a poneváč není možno, hoci bych zaplatil, abych žil, všetky dlhy medzi vami a mnou sú vyrovnané; kebych vás len mohol uzreť pri mojej smrti. Jednako čiňte, jak vám ľúbo: jestli vás láska vaša nepremluví, aby ste prišli, o list môj nedbajte."

Porcia. Ó, drahý, nechajte vše tak, a iďte!
Bassanio. Odíduc s vaším milým svolením,
chcem pospiechať: však než sa vrátim zas,
nezviní lože mojím meškaním,
ni oddych nemá vkročiť medzi nás.

(Odídu.)

Výstup tretí.

Benátky. Ulica.

Vystúpi *Shylock, Salarino, Antonio* a *žalárnik.*

Shylock. Žalárnik, daj naň pozor. — O milosti
mne nehovorte! Toto je ten blázon,
peniaze ktorý darmo pojčiaval. —
Žalárnik, daj naň pozor.
Antonio. Poslyšte predsa, dobrý Shylocku!
Shylock. Chcem úpis svoj mať! Proti mojemu
úpisu nemluv nič: bo prisahal som,
že budem vymáhať svoj úpis.
Psom zval si ma, prv než si príčinu mal:
však som-li psom, nuž strež sa zubov mých!
Mne dože musí po práve dať. — Divím sa,
nevážny žalárniku, tvojej ochote,
že ideš von s ním k jeho žiadosti.
Antonio. Slyš moje slová, prosím ťa.
Shylock. Chcem úpis, nechcem slyšať tvojich slov:
chcem úpis svoj, a preto nemluv viac.
Mňa nezrobíš mdlým, nežnookým bláznom,
bych hlavou krútil, zmäknul, vzdychal, poddal sa
kresťanským prostredníkom. Nechoď za mnou;
slov žiadnych nechcem slyšať: úpis chcem! (Odíde.)
Salarino. To iste najzatvrdlejší pes, jakých
viac není medzi ľuďmi.

Antonio. Nechajte ho:
nepôjdem za ním s márnou prosbou viac.
On hľadá život môj; viem dobre, prečo:
častokrát zachránil som od pokuty
dlžníkov jeho mnohých, ktorí prišli
s žalobou ko mne; preto nenávidí ma.
Salarino. Viem iste, dože nedopustí to,
by v platnosť vošla táto pokuta.
Antonio. Nemôže dože zákona beh rušiť;
bo keby porušil ho, pohodlie,
ktorého užívajú cudzinci
tu u nás v Benátkach, by znevážilo
našeho štátu spravedlnosť; kdežto
kupectvo a zisk mesta závisí
od všetkých národov. Nuž, poďme len:
žiaľ môj a ztraty strhaly ma tak,
že sotva už funt mäsa zachovám
na zajtra krvavému veriteľovi. —
Poď, žalárniku. — Boha prosím len,
by prišiel Bassiano a videl ma
dlh jeho splácať; o ostatok nedbám!

(Odídu.)

Výstup štvrtý.

Belmont. Izba v dome Porcie.

Vystúpi *Porcia, Nerissa, Lorenco, Jessika* a *Baltazár.*

Lorenco. Ačkoľvek mluvím v vašej prítomnosti,
vy máte, slečna, pochop šľachetný
a pravý o priateľstve bohorovnom;
čo javí sa tak skvele v znášaní
neprítomnosti pána vašeho.
Keby ste vedeli však, komu česť tú
osvedčujete, jaký statočný
je muž to, jemuž pomoc zasielate,
jak láskavý to priateľ pána môjho,
manžela vášho, viem, že by ste boli
hrdejšou na svoj skutok, než by vás
dobrota zvyklá k tomu nútiť mala.
Porcia. Mne nikdy ľúto nebolo, že dobré
som konala, ni teraz není mi:
bo medzi priateľmi, čo obcujú
a trávia spolu čas, ich srdcia stejné
jho lásky nesú, musí rovnomernosť
výrazu, mravov, duší panovať.
I myslím si, že tento Antonio,
súc pána môjho druhom najmilším,

podobný jemu musí byť. Keď tak,
jak málo to, čo vynaložila som
na vykúpenie obrazu mej duše,
zo stavu ukrutnosti pekelnej!
Lež to sa blíži príliš samochvále:
nuž nechajme to; slyšte inú vec."
Lorenco, odovzdávam do rúk vám
vedenie domu a mé hospodárstvo,
kým pán môj vráti sa; bo s mojej strany,
ja tajný sľub som vzniesla k nebesám,
že v modlitbách a rozjímaní budem žiť,
jedine Nerissou tu sprevádzaná,
kým muž môj a môj pán sa navrátia.
Je kláštor na dve míle ztadiaľto;
tam chceme zotrvať. I prosím vás,
neodmietnite úkol, ktorý vám
ukladá láska má a nutnosť
dočasná.

Lorenco. Slečna, z srdca milerád;
som k službám vašim vždycky ochotný.

Porcia. Čeliadka moja zná už úmysel môj,
a slúchať bude vás i Jessiku,
jak pánov miesto mňa i Bassania.
Nuž, s Bohom, kým sa uvidíme zas.

Lorenco. Nech sprevádza vás blaženosť a šťastie!

Jessika. Spokojnosť srdca, Milosti, vám prajem.

Porcia. Za vaše prianie vďaka vám, a nazpäť
srdečne vám ho prajem: s Bohom, Jessika.

(Jessika a Lorenco odídu.)

Nuž, Baltazár,
jak poctivým a verným bývals' vždy,
buď mi i teraz. Vezmi tento list,
a čo len ľudské úsilie je v stave,
pospiechaj do Padui: odovzdaj ho
tam do rúk vlastných strýca mojeho,
doktora Bellaria; hľad, jaké písma
a odev dá ti: tie čo najrýchlejšie
mi prines k obecnému prievozu
na loďku, ktorá plaví do Benátok.
Neztrácaj času rečami, lež iď
a spiechaj: ja tam budem pred tebou.

Baltazár. S prospechom náležitým, slečna, idem. (Odíde.)

Porcia. Nerissa, poď; mám dielo pred sebou,
o ktorom ešte nevieš; našich manželov
uzrieme prv, než spomenú si na nás.

Nerissa. A uvidia nás oni?

Porcia. Zaiste,
Nerissa, ale v takom odeve,

že domnievať sa budú, jako by sme
to mali, čo nám chybí. Stavím sa,
keď vyfintíme sa jak mládenci,
že budem chlapcom šumnejším z nás oboch,
a dôstojnejšie kord svoj ponesiem;
hovoriť budem hlasom chripľavým,
jak chlapec na priechode k mužnosti.
Dva malé krôčky v jeden mužský krok
natiahnem; mluviť budem o rvačkách,
jak drzá mládež, a lhať roztomile,
jak čestné dámy hľadaly mej lásky,
keď som im odoprel však, ony ochradly
a umrely, — i nemohol som za to.
A potom želeť budem a priať si,
kiež som ich predsa nebol usmrtil.
A potom dvadsať takých drobných lží;
i budú ľudia prisahať, že som už
pred rokom školy ukončil. — Mám v mysli
tisíce hrubých šibalství tých chlapcov
chvastavých, ktoré hodlám vykonať.

Nerissa. Jak? máme na seba vziať úkol mužov?

Porcia. Fuj, jaká otázka to,
nech je tak mrcha jazyk na blízku!
Však poď, vše poviem ti, čo za lubom mám,
keď do kočiara sadnem, ktorý čaká nás
pred vráty parku; treba nám však spechať,
bo dvadsať míľ dnes máme ešte jechať.

(Odídu.)

Výstup piaty.

Tamže. Záhrada.

Vystúpi *Lancelot* a *Jessika.*

Lancelot. Áno, vskutku! lebo, vidíte, hriechy otcov majú byť pohľadávané na deťoch: preto, priznávam sa vám, mám obavy o vás. Býval som k vám vždy prostý, a tak i teraz prejavujem svoju mienku o tej veci: preto buďte bodrej mysle; lebo vskutku, domnievam sa, že ste zatratená. Je tu jediná nádej pri tom, ktorá vám môže trochu prospeť; a i tá je len taká nevlastná nádej.

Jessika. A ktorá je to nádej, prosím ťa?

Lancelot. Aj, vy môžete dúfať do istej miery, že váš otec vás nesplodil, — že nie ste Židovou dcérou.

Jessika. To by bola vskutku taká nevlastná nádej: potom by boly hriechy matkine pohľadávané na mne.

Lancelot. Vskutku takým činom obávam sa, že ste zatratená pre otca i pre matku: takto keď sa vyhnem Scylle, vášmu otcovi, padnem do Charybdy, vašej matky. Áno, vy ste ztratená na obojí spôsob.

Jessika. Ja budem spasená skrze môjho manžela; on ma učinil kresťankou.

Lancelot. Vskutku, tým veľmi zvinil: nás bolo už predtým dosť kresťanov; práve toľko, že mohol dobre obstáť jeden pri druhom. Toto robenie kresťanov zdvihne cenu svíň: jestli sa staneme všetci jedákmi bravčoviny, zanedlho škvarku slaniny nedostaneme na panvicu za peniaze.

Jessika. Poviem môjmu mužovi, čo ste mi riekli, Lancelot; tu prichádza.

Vystúpi *Lorenco.*

Lorenco. Budem ešte žiarliť na vás, Lancelot, keď takto tlačíte moju ženu do kúta.

Jessika. Nemáte sa čoho báť, Lorenco: medzi mnou a Lancelotom je po priateľstve. Povedal mi doprosta, že pre mňa nieto milosti v nebesách, poneváč som Židovou dcérou; a hovorí, že nie ste dobrým údom pospolitosti, lebo keď obraciate Židov na kresťanov, tým dvíhate cenu bravčoviny.

Lorenco. Z toho zodpoviem sa ja ľahšie pred pospolitosťou, nežli vy, že sa černoška stala takou nafúkanou: je u vás s deckom, Lancelot.

Lancelot. Divím sa, že ju očerňujete ešte viac: jestli je menej, nežli poctivou ženou, nepotrebuje vášho očerňovania, keď je bez toho černoškou.

Lorenco. Jako si vie každý blázon hrať so slovy! Tuším zanedlho skvelosť vtipu najlepšie bude sa javiť mlčaním, a shovorčivosť stane sa chvalitebnou len pri papúškoch. — Iď do domu, chlape; povedz tam, aby sa prichystali k obedu.

Lancelot. To je hotové, pane; majú všetci žalúdky.

Lorenco. Milostivý Bože, jaký si ty vtipkár! teda káž im prichystať obed.

Lancelot. I to je hotové, pane, zbýva len prikryť.

Lorenco. Môžete teda prikryť.

Lancelot. Hlavy nie, pane. Viem, čo sa sluší.

Lorenco. Ešte väčšie stíhanie slov! Chceš v jednom okamžiku preukázať sa celým bohatstvom svojho vtipu? Prosím ťa, rozumej prostému človeku jeho prostej mienke: iď k svojim kamarátom, káž im prikryť stôl, priniesť jedlo, a my prídeme potom na obed.

Lancelot. Čo sa týče stola, pane, bude prinesený; čo sa týče jedla, bude prikryté; čo sa týče vášho príchodu na obed, pane, nuž v tom nech rozhoduje vaša vôľa a nálada. (Odíde.)

Lorenco. Ó, svätá súdnosť! jaká je to reč.
Ten blázon do pamäti vštepil si
regiment slovných hračiek; avšak znám
mnohého blázna v lepšom postavení,
podobne jemu vystrojeného,
čo k vôli štipľavému slovíčku
povrhne smysel. — Jessika, jak sa máš?
A teraz povedz, milá, mienku svoju,
jak sa ti ľúbi žena Bassaniova?

Jessika. Slov nenachádzam, jako. Hodno veru,
by viedol život čestný Bassanio;
bo majúc v žene také požehnanie,
slasť nebeskú tu najde na zemi;
a jestli na zemi jej nezaslúži,
nuž právom do neba sa nedostane.
Ba keby tak dva bohovia sa dali
na stávku nebeskú, a vkladom boly by
dve zemské ženy, a z nich jednou Porcia,
k tej druhej veru treba bolo by
doložiť ešte niečo, bo jej rovne
ubohý surový svet nemá.
Lorenco. Ja práve takým manželom som tebe,
manželkou jakou ona jemu je.
Jessika. Aj, tážte sa ma, čo i o tom mienim.
Lorenco. Naskutku: prv však poďme k obedu.
Jessika. Ja vás chcem chváliť, dokiaľ lačná som.
Lorenco. Nie, prosím, pri stole to povieme si:
čokoľvek mi tam riekneš, medzi iným
to strávim tiež.
Jessika. Nuž dobre, poviem vám to.

(Odídu.)

Sobor nitriansky.

Napísal *Fr. V. Sasinek.*

(Dokončenie.)

Sobor nitriansky nosil meno sv. Hipolyta. Sú, ktorí porovnávajú ho s kláštorom sv. Hipolyta, od ktorého to meno zdedilo i mesto Sankt Pölten v Dolnom Rakúsku; a mieňa, že i tento i tamten založený bol od Nemcov; lebo mesto Sankt Pölten je nemecké. Čo na to? Je ovšem pravda, že to mesto a celé Dolné Rakúsko je nemecké, nebolo to však tak v 9. a 10. storočí. Medzi riekami Rabou a Enžou bývali Slovania [27]. Cisár Karol Veľký a jeho nástupci ešte neznali ani kláštor ani mesto sv. Hipolyta na rieke Traisme, ale mesto Treismu [28]. Až r. 974 spomína sa kláštor sv. Hipolyta na rieke Treisme v diplome cisára Ottu, ktorý i ten kláštor daroval hrabivému Piligrinovi, latinskému biskupovi pasovskému [29]: teda ten kláštor už predtým jestvoval a nosil meno sv.

---

[27]) Slovenské Pohľady 1907, str. 87 atď.

[28]) Treisma (Treismau). Hanzic: Germania sacra. II, 144, 155.

[29]) Priwina... babtizatus est in ecclesia s. Martini, in loco Treisma nuncupato. Anonymus Salisb. ap. Ginzel: Geschichte der Slawenapostel, Cyrill u. Method. Leitmeritz, 1857. Monumenta. S. 52.

Hipolyta mučeníka, nie nemeckého, ale rímskeho [30]). Poneváč Privina asi r. 868 zahynul: teda ten kláštor sv. Hipolyta založený byť mohol mędzi r. 868 a 974.

Že by bol sv. Metod alebo Svätopluk I. založil ten kláštor, to nenie pravdepodobné; lebo sv. Metod za tej doby, čo účinkoval v Pannonii, nemal k tomu času, poneváč Nemci panovali nad Pannoniou a Norikom; Svätopluk ale zamestnaný bol válkami. Pravdepodobné je, že založený bol pod jeho synom Mojmírom, keď o. r. 888 obnovdná bola slovanská hierarchia v jeho údeli medzi Rabou a Enžou, a zostala i potom, keď etnografickí Uhri (mahomedánski Bulhari, Turcae) r. 902 opanovali tú zem od Raby po Enžu a tamných Slovanov podmanili [31]).

Nakoľko nejasný dejepis dá sa poznať, keď cisár Otto r. 955 bol porazil Uhrov v Bavorsku, odňal im to územie, kde ležal kláštor sv. Hipolyta, a r. 974 daroval tento kláštor Piligrinovi, biskupovi pasovskému. Poneváč obývali ten kláštor (glagolskí) *benediktíni*, nahradení boli mníchmi z Tegernse [32]). Z toho vysvitá, že jako ten kláštor, tak kláštor, čili sobor nitriansky rovnako obývaný bol (glagolskými) *benediktínmi*.

Teraz vráťme sa opät k soboru nitrianskemu.

Sv. Cyrill a Metod boli predtým mníchmi, teda milovníkmi soborov. Je mi pravdepodobné, že ten sobor nitriansky sv. Hipolyta v úcte mali; ačkoľvek nebol grécko-slovanského, ale glagolsko-slovanského obradu, ktorý nepotláčali [33]).

Po rozklade dŕžavy Svätoplukovej Nitriansko opanovali Poliaci [34]),

---

[30]) Sviatok jedného sv. Hipolyta býva 13. aug., druhého 2. dec. Oba utrpeli mučenícku smrť pod cisárom Valerianom (254—261). Teda nebol Nemec.

[31]) Quorum (episcoporum) quatuor usque dum Hungari regnum Bavariorum invaserunt, sicut praesenti cognitum est aetati, in Moravia (recte Moesia pannonica et Norico) mauserunt. Epist. Piligrini, episcopi Pataviensis de anno 975.

[32]) Srov. Hanzic: Germania sacra II. de episcopo Piligrino (971—991). Wetzer und Welt: Kirchenlexikon. Freiburg, 1897. X, 110. Slovenské Pohľady 1907, str. 259 atď. Maďarskí dejepisci nesprávne počitujú Piligrina k apoštolom Uhorska, tým menej k apoštolom Maďarov, ktorých v tej dobe nebolo. Piligrin účinkoval v terajšom poddunajskom Rakúsku, nie ale v Pannonii a v ľavodunajskom Uhorsku. Jeho účinkovanie záležalo v tom, že zakladal nemecké kolonie a polatinčoval liturgiu. Jediné, čo pre Uhrov učinil, bolo to, že nadknieža Gesu, ktorý v Medliku sídlil, naklonil i k latinskej liturgii. Slovenské Pohľady 1907, str. 259 atď.

[33]) I pri jeho pohrebe (5. apr. 885) konala sa zádušná pobožnosť latinsky, grécky (kyrillsky) a slovensky (glagolsky). Legenda pannonica.

[34]) Cuius (Svatopluci) regnum filii eius parvo tempore, sed minus feliciter tenuerunt, partim Ungaris. . . , partim Teutonicis orientalibus, partim Poloniensibus solotenus hostiliter depopulantibus. Cosmas ad an. 894.

ktorí boli slovanského, i kyrillského i glagolského, obradu[35]): teda sobor nitriansky nepotlačili.

Sú, ktorí hovoria, že mnísi soboru nitrianskeho neboli benediktínmi, ale kamaldulcami. Je ovšem pravda, že Boleslav Chrabrý, aby si získal cisára Ottu († 1002) a pápeža Sylvestra II. († 1003), ktorý ho (pre slovanskú liturgiu) nemal za hodného kráľovskej koruny[36]), požiadal cisára, aby u sv. Romualda vymohol pre Poľsko kamaldulských pustovníkov latinského obradu. K tomu cieľu hlásili sa len dvaja, Ján a Benedikt[37]). Títo v Poľsku založili kláštor kamaldulský, ale kde, o tom nenachádzam zprávu. Ostatne, že to nebol sobor nitriansky, poznať z toho, že lakomí zbojníci tých kamaldulcov všetkých zavraždili[38], a tak tomu kláštoru konec učinili, kdežto benediktínsky sobor nitriansky trval i ďalej.

Keď sv. Štefan zakladal o. r. 1031. glagolský kláštor v Marošhrade (Čanáde), zo soboru nitrianskeho poslaní boli ta dvaja čierni, čili glagolski mnísi (benediktíni) zo soboru nitrianskeho: Krato a Taclo[39]). Poneváč sv. Štefan až po smrti Boleslava Chrabrého († 1025) opanoval naše Slovensko, keby sme ho mali za zakladateľa soboru nitrianskeho, bolo by sa to stalo medzi r. 1025 a 1031. Nielen že o tom nemáme žiadneho bezpečného svdectva, ale *dato non concesso* behom 5 rokov nebol by sa sobor nitriansky tak vyvinul, aby z lona svojho bol mohol poslať dvoch kňazov na pomoc sv. Gerardovi; mohol to učiniť len ako sobor dávnoveký.

Po smrti sv. Štefana († 15. augusta 1038) nastaly v Poľsku a Uhorsku nepriateľské vzbury proti Nemcom a proti natískanej latinskej liturgii. Ačkoľvek Bela I. ako údelné knieža Slovenska držal s dvorom carihradským a s Michalom Cerularom, patriarchom carihradským (1043—1059), nepriateľom západnej cirkvi, pobúriv menovite Slovanov proti latinskej liturgii[40]). Sobor nitriansky, ako sobor slovanskej liturgie, nemal sa čo obávať nebezpečenstva. Náboženské vzbury utíchly, keď pod kráľmi, Andrejom I. a Belom I.,

---

35) De morte Boleslai († 1025) carmen: Latinorum et Slavorum quotquot estis incolae. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 415 n. 2. Conf. pag. 99—92. Tak to bolo i v Čechách. Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska str. 9 n. 4.

36) Bielowski: Mon. Pol. Hist. I. 503.

37) Tantum duo solummodo ex omnibus inventi sunt, qui se ultro ad eundam promptos offerunt; quorum unus Johannes, Benedictus alter vocabatur. Vita s. Romualdi ap. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 329.

38) Noctu heremum latenter ingressi, ut monachos interficerent — Fures vero, reperto tandem aditu, irruentes, extractis gladiis omnes pariter occiderunt. Ib. pag. 330.

39) K tomu cieľu sv. Štefan nebol by povolal „mlčanlivých" kamaldulcov, ale „rečníckych" benediktínov!

40) Slovenský Letopis 1880, str. 178—184. Hefele: Conciliengeschichte IV, 764—777.

ustanovené bolo, že sa majú zachovávať tie náboženské pomery, ktoré boly za sv. kráľa Štefana[41]).

Po smrti kráľa Belu I. († 1063) opäť rozdvojená bola krajina. Gesa I., ako údelné knieža Slovenska, držal s dvorom carihradským, Salomon kráľ s cisárom západným. Keď tento bol s kráľovského trónu svržený, Gesa I. r. 1075 dal sa korunovat za kráľa uhorského, a to korunou, ktorú bol obdržal z Carihradu[42]); ale vo svedomí svojom znepokojovaný už r. 1077 vzdal sa kraľovania a 25. apríla umrel.

Keď sv. Vladislav stal sa kráľom, nahliadol, že sa neudrží na tróne, nespriatelí-li sa s mocným pápežom Gregorom VII. (1073—1086) a neprilne-li k cirkvi rímskej, ba i k latinskej liturgii. Aby si naklonil pápeža, založil kláštor latinského obradu v Šumave (Šumigii, Šomodi), zapodieval sa i s tou myšlienkou, aby i na Slovensku založil kláštor latinského obradu[43]); čo sa mu však nepošťastilo.

Že glagolský sobor nitriansky za doby sv. kráľa Vladislava trval, toho dôkazom sú kráľa Kolomana listiny r. 1111 a 1113. Podnet k tým listinám zavdal odboj jeho brata Almusa. Tento, aby nazpät si vydobyl údelné kniežatstvo slovenské, z ktorého zahnaný bol od Kolomana do Poľska, so Svätoplukom a Ottom, kniežatmi moravskými, mal smluvu, aby cez Malé Karpaty vtrhli do Slovenska. Sám, keď nenašiel podporu u Boleslava III., kráľa poľského, odišiel do Ruska, najal tam Rusov a Kumánov, a cez Veľké Karpaty vtrhol do východného Slovenska, ale nešťastne, Koloman obliehal ho v Abovom Novohrade, privábil k sebe Rusov a Kumánov, tak že sa mu poddal na milosť a nemilosť. Koloman potom, Rusmi a Kumánmi posilnený, tiahol proti Svätoplukovi a Ottovi, a porazil ich r. 1109 pri Nitre[44]); aby odmenil maďarských Kumánov, nielen udelil im veľké majetky po krajine, ale vzal ich i do úradov. Z pomedzi nich boli i dozorci nad kráľovskými dôchodkami[45]), Porcus, stotník, a Etheius, jeho súdruh, ktorí položili bezprávne ruky na dôchodky, sv. kráľom Štefanom (?) soboru sv. Hypolita v Nitre a Trenčíne, jako i z cla na celom Váhu pochádzajúce. Ačkoľvek kráľ Koloman dal tým kraľovským svojim dozorcom za pravdu, svedkovia

---

[41]) Slovenský Letopis 1880, str. 188.

[42]) Tou korunou dosaváď korunovaní bývali králi uhorskí. Slovenský Letopis 1878, I, 3. Bela I., ako údelné knieža Slovenska, mal korunu z Carihradu; jeho syn Gesa I. obdržal korunu odtiaľ ako kráľ uhorský. Parlamentär. Wien, 1888. Nr. 23. S. 4—7. Sborník Mus. slov. spoločnosti 1906, str. 114, 116.

[43]) Slovenské Pohľady 1905, str. 543.

[44]) Sborník Mus. slov. spoločnosti 1906, II. str. 119. Slovenské Pohľady 1906, str. 107. Anonymus B. r. notarius túto válku Kolomana preniesol do 9. storočia a strčil ju za golier Arpádovi.

[45]) Institores autem regii fisci, quos hungarice caliz vocant. Sú to Chalisii, Chvalisii, čili Kumáni. Slovenský Letopis 1876, I. str. 108. Nenie nad všetku pochybnosť postavené, že tie listiny sú hodnoverné.

Godefrida, opáta sobora nitrianskeho, pred Laurentom, arcibiskupom ostrihomským. r. 1111 pod prísahou dosvedčili, že tie dôchodky od doby sv. Štefana soboru tomu náležaly.

Veľmi bije do očú ten rozdiel medzi listinou r. 1111 a medzi listinou r. 1113, že táto bola potvrdená pečaťou kráľa Kolomana, tamtá ale nie; stalo sa to bez pochyby preto, že Koloman neprijal rozhodnutie Laurenta, arcibiskupa ostrihomského, a zostal pri tom, že dôchodky soboru nitrianskeho, v listine r. 1111 obsažené, neboly mu od sv. Štefana darované [46]) Nestojí-li to, tým menej stojí to, že sobor nitriansky založený bol skrze sv. Štefana.

Na konci listiny r. 1111 síce stojí, že Marasses, biskup zagorský (zagrebský?) na rozkaz kráľa tú listinu pečatil; ale stopy tej pečati na nej nenie; čo pôvodnosť a hodnovernosť tej listiny uvádza do podozrenia.

V listine r. 1113 tenže Godefrid, opát soboru nitrianskeho, naznačil početné osady jeho v Nitrianskej, Tekovskej a Turčianskej župe, ktorými vládli pred vtrhnutím Ottu, kniežaťa moravského [47]), teda pred r. 1109.

Na konci listiny stojí síce tiež (jako pri listine r. 1111), že ju pečatil biskup Manasses; ale pečati nenie. Bela IV., keď r. 1249 dal ju, už vtedy veľmi porúchanú, na prosbu Favusa, opáta soboru nitrianskeho, prepísať, bola bez pečati. Fejérpataky sa domnieva, že pečať (kráľovská?) remienkami priviazaná bola dolu na listinu [48]).

Jak dlho benediktíni obývali sobor nitriansky, neznám sa určite vysloviť [49]). Roku 1312 arcibiskup ostrihomský a kapitula ostrihomská zmocnili sa osád a dežmy soboru nitrianskeho [50]), a r. 1414 spomína sa ako správca soborského opátstva Hinko, biskup nitriansky [51]). Konečne Blasius Jaklin, biskup nitriansky, r. 1691 od kráľa Leopolda obdržal dovolenie obnoviť sobor nitriansky a uviesť doňho

---

[46]) Cum igitur horum *verbis tantum*, quamqui satis viri forent, rex cum ministris supra nominatis credere noluisset.

[47]) Seditione autem Athe (Ottonis), ducis Moravorum, sedata, ipsa predia magno labore in unum collegissem, hominesque ecclesie, qui presumptuose se liberos esse assererent. Srov. vyše nótu 44.

[48]) Kálmán király oklevelei. Budapest, 1892. 55. l.

[49]) Pozemok Sarfew potvrdený bol soboru nitrianskemu. Wenzel: Cod. dip. arpad. cont. VI, 151. an. 1185. Spomína sa opát soboru. Wenzel XI, 160. an. 1221. Chrám soborský VII, 208. an. 1246. Opátstvo soborské III, 200. an. 1269. Locus credibilis XII, 220. an. 1277. Dominicus abbas XII, 615. an. 1297. Fejér: Cod. dipl. Conventus IV, 1, 477. an. 1247. IV. 2, 405. an. 1336; VIII. 4, 279 an. 1337. XI. 546. an. 1361. IX. 7, 539. an. 1366.

[50]) Fejér: Cod. dipl. VIII. 1, 477. an. 1312.

[51]) Jura dominalia extraneorum I. ord. fasc. IV. nro 18. in archivo episcop. nitriensi.

mníchov kamaldulcov [52]. V tom diplome ovšem chybne stojí, že ten sobor bol chýrečný, preto že v ňom bývali svätí pustovníci, Zoerard (Andrej) a Benedikt; kdežto oni pustovníkmi boli v Skalke nad Váhom neďaleko Trenčína. Ich „incolatus" v sobore nitrianskom len natoľko má smysel, že náležali k benediktínom sobora nitrianskeho. Pozdejšie i nad tou pustovníckou Skalkou založený bol kláštor benediktínsky [53].

[52]) Signanter vero sacri Camaldulensium ordinis... ad praefatum episcopatum suum Nitriensem, Montemque arci et civitati Nitriensi adjacentem, vulgo Zobor nuncupatum, alias ss. eremitarum, Andreae Zoerardi et Benedicti, *incolatu* memorabilem... taliterque suppressam quodammodo et obsoletam... praelibatorum Sanctorum memoriam ab oblivione humana vindicare. Episcopatus Nitriensis memoria.

[53]) Coenobium s. Benedicti de Skalka. Fejér: Cod. dipl. VI, 2, 98 an. 1297.

Dvaja duchovní pastieri.

Veľkonočná rozprávka.

Napísal *Marcel Prévost.*

Preložil s dovolením pôvodcovým *Neresnický.*

V okolí Albreta, kde v XVI. storočí tak pustošily cirkevné rozbroje, žijú dnes katolíci v dobrom pomere s hŕstkou protestantov, ktorí ešte tam trvajú. Kostol protestantov a chrám katolíkov svorne súsedia v prostred obce; rozdielnosť náboženská nehatí rodinné styky; katolícky kňaz a protestantský farár — hoci sú protivy v dogme — pretekajú sa v dobročinení. A v mestečku Caudéléon, ktoré leží asi v prostred doliny, ležiacej medzi Néracom a Vianneou, rozopra Kristových pastierov — katolíckeho a protestantského — jednako tak rozožrala sa, že oba chceli i v srdciach svojich veriacich vzbudiť náboženskú rozopru. Katolícky kňaz, vyše 60-ročný starec, žil ticho, pokojne v svojom duchovnom mocnárstve; a práve preto hľadel zlým okom na mladého farára protestantskej cirkvi, keď tento jedného pekného dňa zavítal z kraja mohutných Cevenneov do Caudéléon, kde ešte žije rozpomienka na dragonnady, prehnané násilenstvá, ktoré nepristanú nášmu milému kraju.

A k tomu ešte p. Lagarrigue — to bolo meno farára — získal za krátky čas dve duše pre svoju cirkev. Kňaz Coulomet rád rozhlasoval, že dvaja prestúpení sú najväčší zlosynovia v obci, ktorí len za majetkom lipnú; veď že len preto prestúpili, aby mohli pôžičku dostať u niekoľkých bohatých protestantov; Coulometovo srdce krvácalo. V noci ho často nepokojily hrozné sny. Videl okolo seba neúprosný, najvyšší súd; bol na výsluchu pred najvyšším sudcom.

„Kňaz Caudéléon," hovoril mu najvyšší sudca, „čo si učinil s dušami Gasqueta a Dupina, ktoré som sveril na teba?"

Kňaz, chudák, proboval ospravedlniť sa:

„Pane, Gasquet a Dupin sú zlosynovia, ktorí len za majetkom lipnú; a to je nie moja vina, keď...“

„Dosť, neverný pastier!“ pretrhol ho Pán. „Zle si strážil ovce, sverené na teba, a prinášaš mi stádo zmenšené. Zlý služobníku, odstránim ťa zpred obličaja môjho...“

A kňaz Coulomet sa strhol zo sna, bo cítil, že padá do ohnivej priepasti, ktorá ho upomínala čo len na hrôzy purgatoria.

A zdvojnásobnil usilovnosť, hľadal v svojej knižnici už od dávna odložené teologické knihy, hromžil každú nedeľu s kancľa proti kacírstvu — kým evanjelický kazateľ bojoval s apoštolskou námahou, množil počet služieb Božích, modlitieb, nedeľných škôl.

Na šťastie, Montluc[1]) umrel už pred 300 rokmi, preto mala táto malá náboženská vojna za následky po dlhých mesiacoch len to, že utvrdila a oduševnila cirkevníkov obojeho náboženstva obce Caudéléon v ich viere.

Ináče, rychtár obce, dľa stavu lekár, dľa viery katolík, usiloval sa udržovať pokoj a shodu v obci svojím konaním a slovami mieru. Mal veľký vliv a tak bezmála dosiahol svojho cieľa.

Zvláštna príhoda rozpálila spor. Asi dvoma týždňami pred Veľkou nocou, farár Lagarrigue, idúc večer okolo siedmej po každodenej prechádzke domov, zazrel podivnú vec, do plachtičky zahalený veľký balík, a to práve pod bránou katolíckeho kostola.

Je to starý, jednoduchý chrám, s troma schodíkmi pod románskym portálom; studená tmavá noc sa blížila; kostolné dvere boly zamknuté; okolie kostola pusté. Farár vystúpil na tretí schodík. Zdvihol balík; pri slabom osvetlení rozoznal niekoľkomesačné dieťa, zabalené do plachty. Život tohoto dieťaťa musel už byť veľmi bohatý príhodami, bo nezdalo sa byť akosi veľmi zadivené, že ho zanechali. S veľmi múdrym výrazom uprelo na Lagarrigua veľké, ako žúžoľ čierne oči, ktoré sa svietily z počernej, malej tváričky. Farár nerozmýšľal, zaniesol živý balík domov a sveril ho svojej žene, ktorá sa rozumela k opatrovaniu decka, lebo, hoci bola len 30-ročná, mala už šestoro detí.

Katolíckemu kňazovi tetka jeho, stará slečna, ktorá mu bola gazdinou, od rozčulenia premeneným hlasom oznamovala na druhý deň:

„Ty ani nevieš, pán farár. čo? Hja, ver tak! Protestantský kňaz chodil včera v tvojom kostole a ukradol ti jedno dievčatko.“

„Čo? Dievčatko ukradol?“ vykríkol kňaz.

Hoci bol predpojatý oproti nemu, nepovažoval ho za schopného na také niečo.

Tetka vysvetlila obšírnejšie. Čo ako zredukoval ho na opravdové okolnosti, milosrdný skutok, zdvihnutie dieťaťa na kostolných schodoch skrz Lagarriguea, znepokojoval ho. Ak protestantský farár vychová pohodené dieťa, čo sa i dalo predvídať, vychová ho iste v reformovanon náboženstve. A neznáma matka dokázala tým, že ho složila na schody katolíckeho chrámu, predsa cele jasne, že ho sveruje katolíckej cirkvi. A tak reformátsky farár zas doniesol katolícku cirkev o jednu ovečku, o dušičku, ktorú Pán bude spolu

[1]) Trýzniteľ hugenottov v XVI. století. Prekl.

s dušami Gasqueta a Dupina žiadať od Coulometa. O bieluškú dušičku!

Srdce kňaza Coulometa bolo pokojamilovné; on nerád mal hádky. Ale toto prestúpilo hranice. Obliekol svoju najlepšiu reverendu, vykefoval trojrohý klobúk, breviár vzal pod pazuchu a kráčal k Lagarrigueovi.

* * *

Farár reformovanej cirkvi býval v peknom, úhľadnom domku na konci dediny, pri ceste, ktorá vedie do Espiensu a potom ďalej vŕškami do Néracu. Cestou kňaz stretol sa s viac ľuďmi. Niektorí z jeho farníkov ho oslovili a hovorili mu s rozhorčenosťou o únose. Zistilo sa, že Lagarrigue odňal dieťa španielskej žobráčke, kým sa táto modlila pred sochou panny Márie — k čomu však povestná gascoňská obrazotvornosť v mnohom dopomohla. Kňaz ubezpečoval svojich farníkov, že všetko možné vynaloží a bude rozhodne nazpäť požadovať dieťa.

„A čo by som musel hneď präsidenta republiky vyhľadať, vráti nám ho!“

Kňazovi sa vsetko tak zdalo, že protestanti, ktorí ho stretali, škodoradostne hľadeli na neho.

Dojdúc na prot. faru, zacengal. Pani farárka mu prišla otvoriť; hneď prvý nemilý dojem, s ktorým kňaz potkal sa vo farárovom dome, bol, že videl na rukách hodnej, no predčasne odkvitnutej pani farárky akési dieťa.

„Odpusťte, pani moja, odpusťte,“ zajakal sa. „Či je pán farár doma?“

Pani farárka sa navidomoči naľakala.

„Môj práve odišiel,“ riekla. „Šiel práve do Néracu... Šiel sa dozvedať v záležitosti... malej...“

A pohľadom ukázala na dieťa, ktoré nadájala. Kňaz sa už zdal byť odhodlanejším. Vstúpil do domu a zatvoril za sebou dvere. Pani Lagarrigueová voviedla ho do salonu a ponúkla sadnúť si.

„I ja som práve prišiel,“ začal kňaz, „vyjednávať o to dieťa s pánom Lagarrigueom.“

A že mu nik neodporoval, vždy s väčším a väčším ohňom vykladal pán Coulomet, že dieťa nie náhodou složili na schodíky katolíckeho chrámu. Cele jasne vyjadrili tým to, že ho sverujú katolíckej cirkvi. On je teda zodpovedný pred Pánom za tú dušičku. A to právo obráni oproti každému. Vyslovil úfnosť, že i pán Lagarrigue uzná, že jeho žiadosť má právny základ a že sa nemusí obrátiť na vyššie forum.

Kňaz nedoložil, koho myslel pod tým vyšším forumom; pravdu rieknuc — ani sám to nevedel. Ale bol spokojný s výsledkom svojich rečí.

Pani Lagarrigueová sa začervenala až po uši a nemohla odpovedať viac, ako: „Oznámim to môjmu mužovi, pane... Uvidí... — On rozhodne ..“

Vyrovnala sa a, aby zakryla rozpaky, tíško kolísala na kolenách dievčatko, ktoré na ňu uprelo oči a mliaskalo jazýčkom, ovlaženým mliekom. Pán farár sa odporúčal, ako sa patrí; vrátil sa do svojej fary, kde rozohnenej tetke vyrozprával svoje energičné zakročenie. Teraz už len výsledok treba počkať.

Nečakal dlho. Ešte v ten deň, okolo piatej popoludní, doniesol na katolícku faru asi desaťročný chlapec list od protestantského farára. A pán farár čítal:

Pán farár!

Moja žena hovorila mi o Vašej návšteve a o jej cieli. Lež, veľmi ľutujem, nemôžem vyhoveť Vašej žiadosti. Ja tiež znám oceniť to, že mi Boh sveril jednu dušu; považoval by som to za zločin, keby som neuskutočnil Jeho najvyššiu vôľu.

Ján Lagarrigue,
ref. farár.

Ako sa o návšteve katolíckeho kňaza a o odpovedi ref. farára rozniesol chýr v Caudéléon, bola cirkev reformovaná a katolícka v najväčšom rozhorlení. Rychtár, ktorého oslovili, aby rozsúdil, vyznal, že on nemôže nič vykonať: pán Lagarrigue oznámil nález dľa zákona a vyslovil žiadosť zadržať si dievčatko. Katolíci sa strojili už i na to, že sa ozbroja a silou vybojujú ukradené dieťa.

Reformovaní odpovedali na to tým, že vyslali stráž ku kostolu a fare. V noci hádzali skaly do oblokov katolíckeho kostola. Po stenách bolo plno plakátov s nápismi: „Lagarrigue, zbojník detí". Žiaci sa pobili po uliciach. Musela vrchnosť vyslať do Caudéléon dvoch žandárov z kantonu na dlhší čas. A reformátsky farár si len zadržal corpus delicti, ale z jeho vlastných detí sa neopovážilo ani jedno ukázať sa na ulici, bo sa protivníci vyhrážali, že mu ako záloh jedno ukradnú. I jeden, i druhý sa zľakol, keď videl, aké má následky rozopra; katolícky kňaz písal na biskupa, reformátsky farár sa obrátil na präfekta. Lež dve vrchnosti tieto neodpovedaly. A rozbroj tak rástol, že by bola vypukla zaiste ozajstná náboženská vojna, ktorá by bola rozžala celý kraj, keby ráno v Kvetnú nedeľu nečakaný chýr nebol priniesol dočasný pokoj:

„Matka malej je tu, a chce si dievčiatko zpät vziať."

* * *

Tento nečakaný chýr bol čistučká pravda... V predvečer Kvetnej nedele vyhľadala rychtára obce Caudéléon mladušká žena, ešte skoro len dieťa — no veľmi pekné; typ jej a šata poukazovaly na komediantku, aké často vidno po juho-západných dedinách Francúzska a ktoré v Albrete, ako i v Španielsku, menujú „gitanmi". Oznámila, že ľudia z jej trupy tu niekde zabudli jej dieťa proti jej vôli; ale ona nemohla už ďalej vydržať bez neho, a prichádza si preň.

Rychtár dal nocľah „gitane" v svojej pajte. Na druhý deň dal zavolať oboch farárov, a reformovaného prosil, aby priniesol i dieťa. Malé dievčatko vrátili matke, ktorá sa divo naň hodila a ho skoro

zjedla od radosti, hovoriac k nemu rečou, ktorú nik nerozumel a v ktorej sa ani len znenie slov nepodobalo rečiam a idiomam, hovoreným prítomnými. Pán Lebize vyložil stav veci obom stránkam a doložil, že rozbroje prestanú, keďže dieťa vrátia matke.

„Ste protestantka a či katolíčka?“ spýtal sa napokon rychtár gitany.

Tá sa len smiala, ceriac krásne biele zuby:

„Ani protestantka, ani katolíčka!“

„Ale, veď azda len prináležíte k niektorej viere?“ spýtal sa reformovaný farár.

Mrdla plecom, zvážnela a neodpovedala.

„Ale sa však niekedy modlíte?“ doliehal kňaz Coulomet.

„Máme krásne spevy,“ šeptala ona, „ktoré ešte od našich praotcov na nás ostaly.“

Oboch duchovných otcov opanovala žiadosť získať túto nevinnú dušu pre svoju cirkev. Obidvaja sa ponúkli, že budú vyučovať mladú ženú náboženstvu; obidvaja boli jednej mienky: treba ju odučiť od nomádneho života; obec ju i s dieťaťom adoptuje.

Nilka (to bolo jej meno) neodporovala — len sa záhadne usmievala. Lagarrigue a Coulomet sa zase začali hádať; rychtár ich rozdelil.

„Táto žena bude bývať v obecnom dome,“ riekol. „Vy oba, páni farári, ju budete navštevovať, v jeden deň jeden, na druhý deň druhý. Do Veľkej noci máte času ešte dosť, aby ste jej kresťanskú vieru vysvetlili — každý dľa svojho pochopu. Ona si potom slobodne vyberie medzi dvoma cirkvami. A v prvý sviatok veľkonočný ju pokrstíte i s dieťaťom — vo viere, ktorú si vyvolí.“

Tento šalamúnsky výrok nevyhovel cele ani jednému farárovi, ba nikomu v oboch cirkvách. No musel každý v hĺbke srdca uznať, že je to rozsudok múdry. V Caudéléon sa rozhostil zase pokoj. Obe cirkve, na čele so svojimi kňazmi, usilovaly sa obrátiť komediantku na svoju vieru.

Farári deň po dni katechisovali Nilku, raz jeden, raz druhý. Obidvaja museli uznať pôvabnosť katechisovanej: no obidvaja našli neprítomnosť náboženského, ba i morálneho citu u nej. Narodená na ulici, tam prežila celú svoju mladosť; neučila sa ničomu; otcom jej dieťaťa bol akýsi pobehaj, ktorý sa jej pozdal jedného dňa, keď sama-samučičká bola pri šiatri, vytiahnutom na konci akejsi nizozemskej dediny. Rozpovedala vec ticho a ľutovala len to, že jej dieťa nenávidela celá trupa — pre neznámeho otca. Všetko, o čom jej hovorili, prijímala skôr roztržite, ako na ľahko. Bola nedbalá a trochu koketná. To ju nemýlilo, keď mala otrhanú sukničku, keďže mala len červené ruže vo vlasoch. Zbadali, že ich trhala všade po záhradách, kde len mohla; lež malú túto krádež predbežne strpeli. Boly dni, keď nemohli od nej dostať ani slova... Ani čo by nebola tam bývala... tak hľadela do diaľky zamysleným okom. S času na čas zase bola nesmierne veselá; spievala, odzbrojila svojou detinskou radosťou vážnosť svojich učiteľov, ba ešte i prísnu tetku pána katolíckeho farára.

Jedného večera pán Lagarrigue zaviedol ju do kostola na večerné modlitby, a ona ukazovala veľkú radosť z toho, že mohla spievať v ženskom sbore svojím čistým, zvučným hlasom. Katolíckeho farára tetka uisťovala zase svojho bratanca, že Nilku zaujímajú veľkonočné prípravy katolíckej cirkvi, kvetisté vásy, papierové kytky, zástavy kongregácií a všetky iné pestré ozdoby starých katolíckych kostolných stien. Tieto dobré zvesti obodrovaly obe stránky.

Blížil sa prvý veľkonočný sviatok a v dvoch cirkvách pripravovaly sa zasvätiť slávnosť nezvyklým jasom. I reformovaní i katolíci počítali na to, že jas slávnosti pozdvihnú dvojnásobným krstom. Nilku posmeľovali, aby sa už konečne rozhodla; sľúbila, že dá odpoveď v prvý sviatok ráno. A keď ju nahovárali, aby si volila skorej — utiekla, zvučne sa smejúc, a odvolávala sa na rozhodnutie rychtára a na podmienky.

V noci, ktorá predchádzala rozhodujúce ráno, ani jeden z duchovných pastierov nespal mnoho. Ani jeden ani druhý sa neodvážil ani len myslieť na to, čo by bolo s ním, ak si Nilka zvolí cirkev jeho protivníka. A predsa jeden zo dvoch musel prehrať.

Oba sa tým istým dôvodom uspokojili:

Nilka je taká dobrotivá, taká milá, keď ju vyučujem, nemôže ma tak zarmútiť!

Včas ráno katolícky pán farár, nemohúc spať, vstal, šiel do kostola a modlil sa dlho! Veľký zvon na veži začal hučať, akoby odpovedajúc na tenší zvuk zvona na reformátskej veži. Po hodine, strávenej v modlení, Coulomet vstal (zvážnel cele) — a šiel do záhrady na čerstvé povetrie, kde súsedily kvety a zeleniny. Deň sa strojil byť horúci, ako v lete.

Je to svätý deň Veľkej noci, — myslel si farár.

A prosil Pána, aby v tento deň rozžal slávu jeho cirkvi.

Práve v tej chvíli videl prichádzať kostolníka.

„Pozrite, pán farár, čo som našiel v bráne kostola!“ riekol, podávajúc mu kyticu červených ruží.

Farár poznal Nilkine obľúbené kvety.

Kytka bola sviazaná malou, čiernou páskou. Keď pán Coulomet prizrel sa lepšie povrázku, zbadal, že bol upletený z vlasov.

Predtucha mu stisla srdce.

Ani nepozrel na kostolníka, lež sa ponáhľal, ba až bežal na obecný dom. Našiel tam všetko na nohách. Nilky nebolo nikde a nik ju nevidel odísť. Pán Lebize a jeho ľudia vyvolávali jej meno, lež nedostali odpovedi...

Sotva to rozpovedali katolíckemu pánu farárovi, keď sa zjavil už i pán Lagarrigue. V ruke držal kyticu červených ruží, podobnú tej, čo našiel kostolník. Vo vytržení hovorili dvaja farári jeden k druhému:

„I vy?... Kyticu sviazanú vlasmi?... Áno, na obloku dnes ráno?“

„Viete, že Nilka odišla i s dieťaťom?“

„Odišla, a navždy?“

„Akiste! Tu spala v pajte... Posteľ je prázdna... Akiste ušla v noci.

„Oh, a nepokrstená!"

„Ani ona, ani jej dieťa!"

„Čo sa dieťaťa týka," vykríkla tetka farárova, ktorá práve prichádzala s inými matrónami, ktoré už vedely o všetkom, „ja, hovorím vám, ja som ho dobre pokropila vodou, keď som ho nedávno strážila, kým pán farár vyučovali jeho matku... Ja som hneď nedôverovala..."

„Vy ste to urobili?" vykríkol ref. farár, trochu upokojený.

Protestanti a katolíci jednako odobrovali skutok dobrej ženy. Aspoň to malé dieťa, ktoré považovali zčiastky za spoločné dieťa obce, bude vandrovať svetom ako kresťanča. Vo všeobecnom zmätku zabudly obe nepriateľské stránky na rozopru a spriatelily sa, — bo veď boly obe rovnako oškodené.

„Keby sme sa neboli priečili," mrmlal jeden mudrc, „nebol by sa tak odťahoval krst matky!"

V ľudstve, ktoré sa pomaly schádzalo, bol každý tej istej mienky. Rychtár Lebize, ktorý dosiaľ nehovoril mnoho, doložil vtedy s trpkým úsmevom:

„No, páni farári, či myslíte, že táto gitana nebude spasená — preto, že voda krstu neovlažila jej čela?"

Všeobecná tichosť.

„Kristus vstal z mrtvých pre všetkých, ešte i pre pohanov," riekol konečne pán Lagarrigue; „Pavel apoštol to hovorí cele jasne."

„Zaiste," zistil katolícky farár, „milosť Božia nemá hraníc. A srdce Nilky nebolo zkazené. A keď takým zvláštnym spôsobom a tak neočakávane odišla, urobila to len preto, aby nezarmútila ani jedného zo svojich učiteľov."

„Modlite sa teda za ňu i jeden i druhý," zakončil rychtár. „Je Veľká noc dnes tak pre katolíkov, ako pre protestantov, a verte mi, i pre komediantku, ktorá nemala odhodlanosti, aby sa oddelila od svojej truppy. Modlite sa za ňu a nedohadujte sa viac."

Skupina sa pomaly rozchádzala.

Farári odchádzali spolu v priateľskom rozhovore. Včera ešte nepriatelia — a dnes si už stískali ruky. Nilka, odídúc z dediny, odniesla i príčinu rozbroja a zanechala za sebou len pokoj. Ponad strechy povetrím rozliehaly sa súzvučné hlasy zvonov oboch veží, hlásajúc najväčšiu slávnosť v roku. Rozbroj predošlých dní prestal a v tej chvíli zaiste nebol nik v Caudéléon, kto by nebol odobroval rychtárovo veľkodušné rozbodnutie.

Áno, zaiste... Ježiš Nazaretský zdvihol zase pre všetkých ľudí kameň hrobu...

Pokojným.

Nech vám je po chuti v odpornom pokoji,
Močiarov bratia vy;
Čo vás tak žičlive lono vše pridojí
Sprikrenej tišňavy.
Huďte už len ďalej s dobrými nie planí,
S planými medoví;
Nerušte sa nikdy, iba ak so strany
Nestranných vrchov i
Neveterný vietor dať by mohol. Ani
Nebuďte studení,
Aby nestiahly svet zamrznuté ľady;
Aby neľahla hmla
V surovej kabaní na žitia poľany.
V horúcom plameni
Neblkocte, ako šuhajkovia mladí, —
Plácha by vyšľahla!
Už len drepenejte v nákazlivom snení,
Močiarov bratia vy,
Nebudete v zhnitých slastiach utýčení.
A keď sa oslavy
Doba vám dovlečie, šťastia v plnom kvete
Mochom zarastiete! —
A už s družinou sa bodrou moja duša
Prudko len poženie,
Ako potok horný, ktorý vrchy rúša,
Trhá a kamenie
Berie. My závady rozváľame klady.
Nápor náš rozdrobí
Prieku úporného stvrdnuté skaliská;
Drzý vzdor odtiská.
Rúšať budeme a trhať vrchy zloby,
Rýpať ich zvániská:
A pravde budeme, ako tie bystriny,
Vymývať doliny.

Hájomil.

Duchovné prisma.

Napísal *Jozef Podhradský.*

Pevec Hájnikovej ženy.

Úvod do kritiky jeho diel.

(Dokončenie.)

Keď Múza u mužských pri pive driemala,
Zabudnutá bola dráma,
Javorina zaspievala,
A drámou svojou „*Svedomie*"
Zahanbila darmospáčov
Tatier dáma.
Žena zobudila z driemot Obra,
I hneď kdesi z Rasocháča
Do rajskej dedinky priletel domov,
Nebožiatko Martin, už otrovený,
Mŕtvy už z cudziny, pomútiť šťastie
Tichučkej rodiny.
Čuješ, pevče „Hájnikovej ženy",
Že lyru zavesiť?
Vidíš, jakých máš trabantov? kollegov?
Z Múzy kremeňa duchovných barónov...
A slávičkov v kasaničkách! Huju juuuh!
Plné háje, lúky, hory,
Z poet-mládencov vyletujú ducha deti,
Nové slnká, nové svety.
Jak slniečko večitý mládenec,
Nežení sa. Nemá kedy, v svetlom boji;
Veľa tých hviezdičiek, kým každú napojí,
Má kol seba vysokorodených grófov:
Saturna, Urana, Neptuna, Paroma,
Merkura, Zorničku, Zem, Mesiac, Marsa,
A veľa velikých i malých barónov.
Nuž veď poznáš hradskú v tej mliečnej ceste,
Viacej si tam, nežli doma.
Tys' okrúžený Tatier vílami,
Čo vyššie city z výšky do nás lejú,
V novellách vyšší život v národ sejú.
V „*Mier duše*" nad hrobom povinnosti svätej,
Nemaľujú, — budia z útrpnosti žiaľ.
Nie sú ony mŕtve zrkadlo života,
Ony tvoria hneď i originál.
Tu, ideál verný duše,
Lumpa muža anjel žena,
Prijme zpät lumpa, lumpom opustená,
V bahne jeho vredov, v belunkom loži,
Pestuje si ho vo meno Boží.

Blažený cíti mier duše ona,
Veď povinnosť svätú koná.
No trest lumpa strašný!
Každý hlt vodičky z úslužnej ručičky,
Sype mu na hlavu žeravé uhlíčky
Všetky naše Múzy, vzdor nobl luzy,
Do osnovy času poesiu snujú.
Smutný sveta cinter, smutná v ňom robota,
Bez poesie božieho života.
Vo hmlách žitia momenty sa kryjú,
Vyšší sa duchovia do života kľujú.
Rodí sa vek nový? Triumf bijú hromy,
Že sa vyšší moment do života lomí.

Tak, hľa, slniečko v systéme neba pánov
Caruje a žije.
Tak Venera, by vynikla v kráse,
Potrebovala Grácie.

*

Odkladáš lyru? To labutí ston!
Nestihols' ešte na mohýl štaciu!
Kde pári sa dusík času, pod kameňom hrobovým,
S oxygenom novým,
Kde už Zefýr z Večna pýri.
Žalmista „*Maríny*“, aby mu baryton, —
Lebo na svite všetko hynie, hynie, —
Nevisel nad hrobom na licitáciu,
Postaral sa o dediča lyry,
Neutralil právo hrobu — *mlčať.*
(Učte sa, cvičte sa, bo vymrú poeti;
Beda nám v hroboch otcom nemých detí.)

Všetkých vás, čo na živých Tatry hroboch
Zástavu života lengali ste,
Na povampyrené tóny nedbali ste,
V rovinách, dolinách spievali ste:
Žalo dievča, žalo trávu,
Neďaleko Temešváru;
Ohnivý vôz ruší z hory,
Ani kone, ani voly,
Predsa besno letí jaksi,
Tie siroty viezol kamsi.
Keď začula sirôt vresky,
Odsekla si dva prstečky.
A dievčatká šumné s hrabľami,
Na slzavých lúkach seno hrabaly,
Jedna sivými volkami orala,
V peknej pesničke mládencov volala:

Mládencov z kaviarní: Hajs! Hajs!
Mládencov z krčmičiek: Hajs! Hajs!
Orala — volala:
Naše sivé volky, hajs!
Naše sivé volky, do dvora!
Do dvora! Rodného
Naše sivé volky, do dvora!
Od karát, do dvora!
Z kaviarní do dvora! Hajs! Hajs!
Naše sivé volky do dvora!
Do dvora! Rodného!
Naše — sivé — volky do dvora!!

Všetkých vás, čo na živých Tatry hroboch
Zástavy Muzy lengali ste,
Duchovnej smelosti keď bol kvartieľ Vacov,
Duchu na slávu spievali ste;
Keď najmenším pánom v krajine bol Boh,
Na Jeho slávu
Varitá a bubny hýbali ste —
Všetkých vás
Z katalogu cintorína vytrela Venus!

Z listov, aké dostáva Ľ. N. Tolstoj.

6.

Jelizavetgrad, 13. marca 1908.

Milý Lev Nikolajevič!

Dávno som Vám chcela písať, ale vše som sa akosi obávala. Teraz napokon som sa rozhodla. Vy ste vraj takí umní, Vy pravdepodobne porozumiete ma; veď som dosiaľ nenašla nikoho, kto by ma porozumel dobre. Nuž vec je toto: ja som si zaľúbila jednu Rusku, učiteľku nášho gymnásia, tak zaľúbila, ako som ešte nikdy neľúbila. Pravda, ja som i predtým ľúbila mnohých, ale vtedy som zajedno ľúbila i slniečko, i kvety, i hudbu, i pekné básne, a teraz ľúbim len ju, viac nikoho. A ja ju mám nenávideť, lebo je Ruska. Keď u nás v Jelizavetgrade boly židovské pohromy, keď nás v gymnásiume prezývali „židovkami“, keď zabili môjho najlepšieho priateľa doktora Reissera, vtedy som znenávidela Rusov, a prisahala naveky nenávideť ich. Potom, keď všetko utíchlo, keď Židia počali pomaly zabúdať žiaľ, pochopila som, že nenávideť ich nelzä, že, môž' byť, oni sú nie vinní, že tu je čosi iné. Vše som hútala o tomto a nijak ničoho som nemohla vyhútať. Prosila som starších vysvetliť mi, ako sa načim chovať k Rusom, ale nikto mi nedával odpovedi. Starší alebo počali hovoriť mi o akomsi druhom svete, upotrebujúc v rozhovore cudzojazyčných slov, alebo, keď som ich pýtala, aby

mi objasnili smysel týchto slov, povedali mi: „A, jestli ty nevieš, čo znamenajú tieto slová, to samej podstaty veci jednak nepochopíš; tebe ani vysvetľovať netreba.“ I odchodili a ja opäť ostávala som sama, a vše som myslela, vše starala sa rozriešiť túto mučivú a príliš ťažkú pre mňa úlohu. Alebo hovorili: „Ty si ešte primalá, že by si rozvažovala také veci.“ Prečo? Či malé nemajú to vedieť? A. napokon, ja som nie malá, mne je už 15 rokov, som v V. triede gymnásia.

Hádam Vy mne objasníte toto? Hádam Vy ma môžete naučiť ľúbiť Rusov? Veď, vraj, Vy tak mnoho viete. A ak ani od Vás nedostanem odpovedi, to mi pozostane len umreť, lebo ľúbiť a spolu nenávideť Elenu Nikitičnu ja nemôžem. Prosím, odpovedzte mi. Volajú ma R. G. Moja adressa... Odpovedzte mi, prosím.

7.

Drahý, veľmi drahý Lev Nikolajevič!

Videl som Vás dnes vo sne, a sen tento sa mi pozdal takým pekným, že som sa rozhodol rozpovedať Vám ho, dúfajúc, že nebudem Vám na ťarchu.

Viezol som sa po železnici, vo vagone III. triedy, a proti mne sedeli dvaja Nemci-mešťania, prostého, obyčajného typu, ačpráve zajedno bolo v nich i čosi zvlášť čestného, skoro dotklivého: dvaja Nemci starého dobrého typu. Shovárali sa o Poliakoch, o tom, ako nedobre zachádza s nimi nemecká vláda i akí sú poľskí sedliaci dobrí, akí sú dobrí vôbec slovanskí sedliaci. Mne bolo príjemno počuť toto od nich, i myslel som si, akí sú dobrí títo Nemci. Vedľa mňa sedel čierny pán, ktorý neskôr sa vmiešal do reči a ukázalo sa, že je Poliak. Poliak tento sa mi pozdal tiež akýmsi dobrým, i on s nepoľskou skromnosťou osvedčil sa o svojom národe, že Poliaci skutočne boli kedysi dobrí i čestní, ale že teraz sú viac nie takí.

Po tomto octnul som sa, neviem ako, vedľa Vás, Lev Nikolajevič. Ležali ste na posteli, ale cele odetí, a ja prisadol som si k Vám, cele blízko k Vám na posteľ, a hľadel som Vám tvárou do tvári, ako najbližší a intímny Váš druh. Tvár Vaša ma prekvapila; bola taká istá, akou som ju vždy znal, a zajedno akási nová, obnovená, všetka prísnosť, všetky stopy ťažkej, namáhavej práce zmizly s nej; ja som bol tým príjemne prekvapený. Rozpovedal som Vám o dvoch Nemcoch vo vagone i o čom hovorili, vyloživ Vám veľmi dobre a presne celé stretnutie a besedu s nimi. Vy ste počúvali veľmi vnímave, boli ste veľmi pokojní a svetlí, a ja som cítil úplné sjednotenie s Vami. Veľmi ste sa mi páčili. Potom som Vám počal rozprávať o Slovákoch, ale nie ako obyčajne rozprávajú — slovami, ale podávajúc Vám živé obrazy kraja, hôr, polí a žijúceho na nich národa. Vy ste počúvali s veľkým záujmom, niekedy dávajúc mi krátku otázku, a ja divil i oduševňoval som sa, ako Vy viete počúvať, keď Vám niečo rozprávajú, ako sa viete zaujímať dušou dru-

ného a vniknúť do nej do konca, postihujúc najvážnejšie, najlepšie v nej, doberajúc sa do dna. Bol som šťastlivý, že sa mi udalo ukázať Vám, otvoriť pred Vami moju dušu a že Vy vidíte všetko, čo je v nej. Tu ste sa opäť spýtali čosi, ale ja som na tento raz zreteľne nepočul Vášho hlasu, i poprosil som Vás opakovať otázku. Znova ste sa spýtali, ale opäť som Vás neporozumel. Chvíľu som váhal, potom opäť som sa rozhodol povedať Vám, že som Vás neporozumel. Vy ste opäť opakovali, a ja opäť nepochopil, ale tu som pochopil iné: to, že Vy umierate. To ma nezadivilo, ani nenastrašilo, ba ani neznepokojilo a len nekonečne dojalo, a ja opustil som hlavu na podušku cele blízko k Vašej hlave a rozplakal som sa blaženým usedavým plačom. Vy ste boli, ako prvej, pokojní a svetlí.

Prebudil som sa, ale i prebudený cítil som, ako mi od fikania sviera hruď a sťahuje hrdlo. „Hľa, ako som sa dobre rozlúčil so Ľvom Nikolajevičom," pomyslel som si a bol som rád svojmu snu, ako by sa všetko toto bolo stalo v bdení, naozaj.

Bolo včas ráno. Všetci spali ešte. Celé Lancy spalo. Ani jedného ľudského zvuku. Len vtáčky prespevovaly. Bolo veľmi dobre. Duša bola v úplnom súlade s prírodou. A ja som pomyslel o smrti, o Vašej smrti, o smrti vôbec, že je ona — prebudenie sa, hľa, k takému čudesnému ránu, a bol som veľmi rád, že to povedome cítim. — Naozajstné slzy mi pokanuly po lícach, a pocítil som úplné, dávno nezakúsené blaženstvo, a diviac sa, ako to možno tak strádať, ako ja strádavam, ako to možno pripúšťať si k srdcu všelijaké biedy, ako si ich ja pripúšťam — keď je raz život vskutku taký blažený.

Hľa, všetko, čo som Vám chcel napísať. Odpusťte, že som Vás zaneprázdňoval.

Moju poklonu Sofii Andrejevne i Alexandre Ľvovne.

Milujúci Vás

Š.

G. L., 23/III. 1908.

Z básní Hájomila.

Priateľovi.

Že ten súsed tvoj má srdce tvrdé, ani
Z vrchov tá skala?
Ešte v neústupnom núdza doliehani
Ho netiskala.
Žalosť nepálila, netrápila bieda,
Ani bôľ črieslom
Nevoral doň, ani teraz nezajedá,
Z príčiny tej v zlom
Trvá, ako roľa prielohom pustená,
Ktorá len pýrie

Neosožné nosí a silu rodenia
V útrobách kryje.
Pôdu srdca, aby priateľov núkalo
Úrodou, — roľu
Ako v poli, — treba obrátiť nemálo.
Život keď bôľu
A trápenia chytí pluh a zbrázdi muža,
Zbrázdený vtedy
Zbadá, ako sýti priazeň, koho súža
Neresti, biedy.
Tak zvie, iba sebe že je nie stvorený,
Ale jak' role,
Hladných že má chovať v úprimnom žičení,
Nakoľko dolie.

Tvrdým.

Mrazy keď poštipu listie po dúbrave,
Šedivé vlasy
Neshodí si dubec, ale upierave
Za zimných čias i
Pri panenských bozkoch mladej švárnej vesny
Hrdo ich nosí.
Plamenná mu ale vesna úpor skliesni:
Keď, že sa čosi
Krajšieho jde rodiť, po bozkov plameni
Tvrdý dub zbadá.
Aj shodí šediny, keď mu ich zameni
Listvina mladá. —
Sláva vám, vy mužia tvrdého úporu,
V myslení stáli!
Čo si nestrasiete myšlienku niktorú,
Hoci aj vzaly
Časové premeny sviežu jej zeleň i
Uťaly sile.
Čo si nestrhnete myšlienku pražiadnu
Do tej až chvíle,
Pokým na údolie zvestovia nesadnú,
Život náš čo by
Novotným pableskom krajšie zašatili.
Ale ak doby
Jarnej prídu zvesti, na duchu spanili,
Vyžité straste
Myslenie, bo aj tak z rozohnenej sily
Sviežejšie vzrastie.

Dievčina.

Vo kvetní to nebo čisto vyjasnené
Bohato rozsieva zlaté potešenie.
Keď sa svit rozvija, slniečko vychodí;
Kvieťa sa pristrája v zelenom závodí.
Keď sa večer kloní v súmračnej vo tôni,
Švárna hviezd družina cestu si pretína. —
Dievčina, jejž v duši svieti sa jasnota,
Potešenie zlaté seje do života.
Ak ti šťastie zorným svitom presinieva,
Blaženstva deň pekný začne láskou deva;
A ak sa ti nebom žitia zvečerilo,
Milotou, sťa hviezdy, zaskveje sa milo.

Príchod lásky.

Keď je roľa ostrým lemešom zoraná
A keď nad ňou zvoní ľúbospev škovrána,
Na blízku je vesna s bozky horúcimi;
Nesie kvieťa pestré pustej do doliny. —
Keď mne srdce túha mladosti zbrázdila,
Zvonivý tvoj shovor, Krásava spanilá,
Tak znel nad srdcom mi, ako škovránkova
Pieseň zneje sladko nad brázdami roli.
A kde škovrán spevný vlúdive šveholí,
Neďaleko, blízko je tam doba nová.
Aj tá nová doba neďaleko bola,
Blízko: v srdci tvojom, deva maľovaná;
Tam bol zvitý úsvit najkrajšieho rána.
Krásou blčiaca ty deva do údolia
Túžob, kde čakalo srdce rozorané
Moje, doniesla si vesnu bez nazdania;
Rozvila si srdcom v srdci lúče rannie,
Najjarnejšie ráno: vrúcne milovanie.

Pásavam ja...

Pásavam ja pri močiari na stráni
Štyri kone, ani čierne havrany.
Výndem mrkom a keď kosy sú hore,
Dávno stoja moje kone vo dvore.

Pasiem lásku v ľaliovej doline
Dávno stále pri dvoch jazier modrine.
Na tvojej ju kráse pasiem, dievčina:
A ešte mi iba lačnieť počína.

Krásava.

Básnik.

,Kde si sa zrodila, pieseň roztomilá?
Blúdil som po stráni, po zelenom háji;
Po laze kvitnúcom, po úbočí, a i
Po doline, kade jarček žblnkot roní,
Kde sa kvieťa kúpe v jemnej, dužej vôni.
Ohlášaly sa tam vrelé žníc prívety,
Že by k milovaniu mohly pohnúť svety;
Aj na mňa kúzelné rozsnovaly snenie;
Ale za minula nikdy neplynula
Ešte pieseň, ako ty, tak utešene.
Kde si sa zrodila, pieseň roztomilá?'

Pieseň.

»Pod Tatrami kvitne moja drahá víla
V kráse, ľaliová akoby dolina,
Keď sa rosa lúčiť s kvetami počína.
Srdce jej sa jasia, ako samo zlato,
Ako nebo z jari, mračnom neposiato.
Duši jej drahý skvost, aký na vše časy
Mojej len víle dal darca všetkej krásy.
Ona zatúžila, hora kde jalová
Šumí a keď bola láska šuhajova
Na blízku, objalo čarovné ju snenie:
A mňa vytúžilo srdce jej nadšené.«

Básnik.

,Lietaj krajom našim, pieseň roztomilá,
Aby si osuheľ nudnú odplašila.
Ako jarý vetrík sfúka snehy s poľa,
Srdcia mrazné zmladí dychom zlatá vôľa.
Ale povedzže mi, riekni mi tak z jasna:
Kto je to tá tvoja víla krásnokrásna?'

Pieseň.

»Mojou mladicou je rozkošná Krásava,
Na nejž vnadne kvitne pôvabnosť jasavá.«

Básnik.

,Na veky ti sláva, pôvabná Krásava! —
Ale vyjavže mi, pieseň milovaná,
Prečo si ty včera za rosného rána
Stráňou popri riave lkala prenikave?'

Pieseň.

»S Tatrou sa lúčila Krásava spanilá.
Od vrelého srdca preč sa odberala.

Nechávala známe ľúbené lúčiny
A sa pristrájala do cudzej krajiny.
Príkazy viazala tklivé mládencovi
K duši, že rozchvel sa aj háj svrčinový.
A lúčenia chvíľa tak ju poranila
Žihave, že padla do horkého žiaľa.
Lebo devu srdce väčšmi nezaboli,
Jak' keď tratí srdce, čo jej bolo k vôli.
Objal tak Krásavu ožihavý žiaľ: a
Netajená žalosť tá mňa vyplakala.«

Básnik.

‚Sladko lkaj a želej, pieseň prenikavá,
A teč u nás, ako poľom vlažná riava.
Pozajímaš srdcia, lebo kúzla na té
Čarnejšieho niet, jak' tvoje zvuky zlaté.
A kde viažu ľudí srdcia obmäkčené,
Tam sa život kvetom sviežim k sláve ženie.
Lkaj a želej sladko, pieseň prenikavá!‘

Pieseň.

»Kúzlo to má v moci srdečná Krásava.«

Krásno moje...

Krásno moje zlato!
Kým si mi tu bolo, stála jasná chvíľa; —
Teraz, keď nepriazeň preč ťa zaplašila,
Je mi nebo chmármi rmútenia zasiato.

Prileť v prihovore!
Ako sa zazorí pri smutnom Kriváni,
Keď nadeň zďaleka doletí lúč ranný —
Pozláťa mi srdce milovania zore!

Ach, a Krásavu...

Vzácnym kvitneme kvetom ťešenia,
Keď nás obzerá zora zbriežďená.
Dumu snujeme, keď nám kolíše
Dušu sláviček nočnej za tiše.
Radi máme háj, keď mu odníme
Zimošné šaty vesnia bozk zlatý.
Vytržení sme, škovrán za rána
Keď žalm pobožný vďačne vyráňa.
Boha zo srdca vrúcne prosíme, —
Ach, a Krásavu v srdci nosíme.

Pieseň o múdrom Olegovi.

(A. S. Puškin.)

Do vojny poberá múdry sa Oleg,
pomstiť sa vzdorivým Chazárom;
ich selá i nivy — za bujný nábeh —
vystaviť mečom i požiarom.
So svojou družinou, v carhradskej broni,
jede kňaz rovinou na vernom koni.

Z temného v tom lesa, v ústrety jemu,
prichádza, hľa, veštec nadšený;
poslušný Perúnu starec samému,
vo veštbách budúcna zkúsený,
v modlitbách, skúmaní strávivši svoj vek...
K múdremu starcovi podišiel Oleg.

— Zvestujže, veštec môj, miláčku bohov,
budúcnosť mi, hoci nemilú!
Či skoro na radosť súsedov sokov
nasypú i mne už mohylu?
Odokry pravdu mi, — nič sa ma neboj!
A kôň môj najmilší nech darom je tvoj. —

— — Veštci sa mohutných neboja vladýk,
a dar im kniežací netreba;
pravdivý, svobodný veštčí ich jazyk,
sdružený on s vôľou je neba.
Budúcnosť v temnote skrýva sa cele;
lež los tvoj na jasnom vidím ti čele.

Pamätaj, kňazu môj, slová si moje:
osud ti slávu, česť ukladá;
víťazstvom zajasá meno sa tvoje,
a tvoj štít na bráne Carhrada.
I vlny i sucho slúchať ťa budú:
vrah bude závideť tvojmu osudu.

I mora siného vlna klamlivá,
v čas búri i v čase bezvetria;
i prak, ba i kynžal i strela ľstivá,
tiež roky víťaza ušetria...
Pod svojim brnením nezkúsiš rany:
nevidný ochranca bohmi ti daný.

Kôň tvoj nebezpečných ciest sa nebojí,
a slúži gazdovi po vôli,

pod vrahov strelami pokojne stoji,
i cvála bojišťa po poli.
Chladno mu, ni vojna mu nič nevykoná:
preds', umreš ty smrťou — od svojho koňa. — —

Oleg sa usmiechnul; lež čelo zbledlo,
a mračná zraky mu zajaly;
a mlčiac, rukou sa oprúc o sedlo
spúšťal sa s koňa hneď pomaly,
a druha verného on prívetive
pohladil, lúčiac sa, po bujnej hrive.

— S Bohom buď, tovariš, verný môj sluha,
rozisť sa obom nám súdené;
þo moja viacej už nestupí noha
v tvoje tu strmene zlátené.
Upadla medzi nás rozluky tôňa:
S Bohom buď! — Otroci, odveďte koňa!

Prikryte pokrovcom koňa najmäkším,
odveďte na pašu zelenú;
kúpte ho, kŕmte ho zrnom najlepším,
dajte piť vodu mu pramennú. —
A s koňom odišli otroci jeho,
kňazovi dovedúc koňa druhého...

Hodoval s družinou múdry raz Oleg;
poháre veselo zvonily;
starcom vlas belel sa, jak z rána by sneh
padlý na kurhanov mohyly:
starci si spomneli na časy dávne,
i miesta, kde bitvy bíjali slávne.

— A kde môj tovariš? — prevravel Oleg, —
povedzte, kde kôň môj je sivý?
Zdravý je? — Či ešte ľahký mu je beh?
Či ešte tak smelý, ohnivý? —
A dostal v odvetu: — — Na kopci onom
dávno už spočíva vo sne pokonnom. — —

Tu hlavu opustiac, Oleg rozumný,
mysli si: — Jaké to veštenie?
Kuzelník ty lživý, starče bezumný,
zaslúžiš ty moje tupenie!
Mohol som i dnes mať koňa milého...
Nuž poďme, obzrime kosti si jeho! —

A Oleg uháňa v zrýchlenom behu,
s ním Igor i starci i hosti;
až vidia na kopci u Dnepra brehu,
vzácne tam belejeť sa kosti;
ktoré prach posýpa i dážď polieva,
i tráva vo vetre kol nich povieva.

Kňaz na črep koňovi nohu položil
a riekol: — Verný môj priateľu,
starý tvoj hospodár smrť tvoju dožil;
na trizni, — keď i mne postelú, —
už ty pod sekerou trávy nezkalíš,
krvou mi horúcou popol nezvlažíš.

Tak, hľa, jak nadarmo trpnul som i ja!
Či kosť by smrťou mi hrozila? — —
A z mŕtvej v tom hlavy hrobová zmija,
zasipiac, rýchlo sa plazila,
vinúc sa jak stužka kol kňaza nohy:
vykríknul — v zúfalstve, Oleg úbohý...

Piesne už žalostia, dymy sa kădia
na trizni plačlivej Olega;
kňaz Igor i Oľga na kopci sedia;
družina hoduje u breha;
víťazi spomneli na časy dávne,
i miesta, kde bitvy bíjali slávne...

Horal.

Hriech mlčí.

Črta od *Alberta Martiša.*

Po mnohých rokoch, čo sme sa nevideli, navštívil ma môj spolužiak, priateľ, ktorý vždy bol podivínom. Lebo keď sa smial, tak smial sa i na najmalichernejšej veci; keď bol vážny, hľadel i na najsmiešnejšiu vec vážne a hneval sa na tých, ktorí sa smiali.

Po obede sadol ku klavíru a brnkal si naše národné piesne. Potom zvážnel, zamysliac sa. Strhol sa a ako zo sna hovoril...

— Vieš, že som na väčšiu stanicu už ako präparandista nemal nárokov. Prvú mne ponúknutú 300-zlatovú stanicu som prijal. Mal som príležitosť pracovať... nie za národ, ako sme sa to boli dohovorili, ale že by som si čím skorej vyplatil študentskú dlžobu... Pre túto som popri učiteľstve prijal i inštruktorstvo... Učil som štyroch chlapcov. Dvaja boli živí, samopašní; druhí boli tichší. Prví dvaja boli deti hostinského, druhí malokupcovi. Učil som ich v rodičovskom dome. Dlh som si do roka vyplatil, pritom som žil, zašatil a oženil sa. Vzal som si farárovu sestru... Tu chytil nie-

koľko akkordov, potom pokračoval. — Áno, oženil som sa ti. Mám ti ja ženu, ako ľaliu... začal sa smiať. — Nadala mi už, že som sprostý Slovák. Už sme sa i bili, t. j. ja som sa len bránil. — Tu sa zas chutne zasmial... Ale zo svojho presvedčenia som nepopustil ani za máčny máčik; som ten starý, nepopustím ani za ten svet... Áno, učil som v škole a v tých dvoch domoch asi 10 hodín denne.

— Ale to bolo trochu primoc a úmorné, — pretrhol som ho.

— Never; s radosťou a bez únavy som plnil povinnosť. Hostinského chlapci mali stredný pochop, kupcovi neboli rovní. Starší bol tupý, ako jeho otec, ktorého miláčkom bol. Mladší, to ti bol talent. Pri vyučovaní uprel svoje vážne oči na mňa a hltal moje učenie. Krásny chlapec, ešte krajšieho ducha. Tento bol miláčkom matkiným.

Priateľ môj sa zamyslel. Azda minulé veci a deje mal na ume. Bol a chcel ostať idealistom, a hneď, ako do života vstúpil, mal prácu s hmotou... dlžoba i zlá žena. Mal vôľu pracovať za slovenský ľud, ale ako? keď sám so svojimi trpel biedu... Zhlboka si vzdychol a zas udrel niekoľko mollových akkordov. Mäkké hlasy obmäkčily i jeho tvár... Staré struny klavíra i ďalej hučaly, ako by plakaly za tým časom, keď i ony vydávaly tvrdé, zvučné a určité hlasy. Ticho hučaly i potom, keď priateľ prestal na ne udierať. Prebral sa z hlbokej dumy, prešiel si rukou po riedkych vlasoch a riekol:

— Ty čakáš, že ti niečo i ďalej budem rozprávať; áno, budem o rodine kupcovej. Bol učiteľským synom, neučil sa a stal sa kupcom, tiež nedoukom. Ako taký však mal nároky na lepšiu partiu a dostal sirotu po dôstojníkovi. Bola krásna ešte i v rakvi, ani choroba ju nepošpatila. Bola vzdelaná, ale chudobná... Mali tých dvoje detí; starší bol otcov syn, mladší matke podobný, ako by jej bol z oka vypadol...

Môj priateľ začal v sextoch a tercoch hrať jednou rukou. „Nebanovala by...“ potom sa strhol, usmial a riekol:

— Áno, bola pekná, milá, vždy sa smiala svojím zachriplým hlasom, z ktorého zvučala asi taká trpkosť, ako zo starých strún tvojho klavíra. Jej pekné oči i vtedy slzily, keď sa smiala; tie ju zradily, že trpí, že je nešťastná... Z mužovho smiechu vyznievala ironia; mal surové vtipy a žarty. Ona sa na nich smiala, ale jej oči prezradzovaly opovrženie... Ja som sa k obom trpne choval, lebo som ich nerozumel. Len to viem, že k nej cítil som náklonnosť; ctil som si ju, a proti nemu som cítil nie antipatiu, ale, ak sa dobre vyjadrím, sústrasť. Ľutoval som ho, ako som si vtedy myslel, pre jeho zaostalosť. Predo mnou sa ona vždy pekne shovárala. On si viac ráz surove zažartoval a jedným okom mihol na mňa.

Priateľ začal hrať nejaký divý marš, a tak trepal na struny, že stenaly, vrčaly. Naraz prestal hrať...

— Áno, áno, ani jeden z nich nezradil sa, ako nažívajú spolu... Učil som chlapcov. Keď som staršieho pokarhal, aby sa učil, otec si ho zastal, a tu bolo jeho povedať: „Ľa, veď nemusí z neho kňaz byť.“ Keď som rodičom predpovedal, že budú radosť mať z mladšieho

syna, otec so smiechom poznamenal: „Bude z neho dobrý hrebenár.“ Chlapcovi sa slzy v očiach zaligotaly, a matka, hladkajúc si ho, cholericky sa smiala. Staršiemu chlapcovi otcove poznámky veľmi sa páčily, smial sa i s otcom. Mladší hľadel na mňa svojimi veľkými očami a dosť mu bolo, keď som naňho pekne pozrel... uspokojil sa.

Tieto deti som večer učieval. Otec, keď sklep zatvoril, napil sa páleného, navečeral sa a ľahol si spať. Nečítal nikdy nič, jeho duša netúžila viac vedieť, ani len novín nebral do ruky. Stál celý deň pred sklepom, majúc ruky vo vreckách strčené, hľadel po svete a strúhal zlé vtipy na okolo idúcich. Naproti tomu jeho žena, kedy len stihla, knihu do rúk brala, a počas celého učenia detí pri nás sedávala, potom sme rozberali hlavné zásady výchovy detí a metody učenia. Ona sa bola súkromne pripravovala, skončiac vyššiu dievčenskú školu, za učiteľku, čítala mnoho pädagogických kníh. Rodičia jej boli Slováci ako repa, ona bola v nemeckom duchu vychovaná, poznala len literatúru nemeckú, veľmi sa divila, že i Slováci majú literatúru. Veľmi rada by bola slovensky čítala, ale zásoba slov, ktorú mala, jej nestačila, že by knihu rozumela.

Keď bola reč o jej mužovi, vždy ju pretrhla a zhlboka si vzdychla. Dve zimy mával som s ňou vážne rozhovory a dišputy. Úprimne mi vyrozprávala svoju minulosť. Milovala chudobného poručíka, jeho láska k nej nebola menšia. Sobrať sa nemohli. Vydala sa bez lásky, len preto, že by matke-vdove nebola na ťarchu. Vycitil som, že mi všetko nepovedala, čo i sama uznala, keď mi riekla: „Umrem už skoro a na smrteľnej posteli, pán učiteľ, poviem vám moju tajnosť.“

Môj priateľ hodil oči na knihu, menšiu partitúru — boly to präludie na organ — otvoril ju a začal jednu z nich hrať. Ja som ho hneď nechcel pretrhnúť; len po chvíli riekol som mu:

— Veď mi už do konca vyrozprávaj...

On sa strhol zas, ako zo sna, a pokračoval. — Teba vari zaujíma konec tejto histórky? Počuj nakrátko. V druhom roku, asi v máji, začala ma, keď som od nich s hodiny odchádzal, na dobrý kus odprevádzať. Robila to divne, vždy sa mužovi ohlásila: „Už idem pána učiteľa odprevadiť.“ Na tejto prechádzke sme viac ráz zastali. Muž hľadel za nami... Tu mi vyrozprávala, aký veľký nepokoj majú v dome, ako sa muž skoro každodenne vadí, a ona že je šťastná, keď sa mi môže vyžalovať... So dňa na deň sa stával jej hlas zachríplejším, temnejším, slabol. Lekár konštatoval gágorové suchoty. Bol pekný júnový mesačný večer, keď ma zas odprevádzala. Chytila mi ruku a zimnične hovorila: „Pán učiteľ, teraz vám už poviem, nemôžem ďalej vydržať. Celý nepokoj od dvoch rokov je pre vás... Vy ste si toho za svoju svedomitú prácu nezaslúžili; ale mne k vôli odpustite i môjmu mužovi: nehnevajte sa, učte moje deti i ďalej... však sú zkúšky už predo dvermi. Slúbte mi to. Ďakujem... Teraz vám už poviem, môj muž na vás žiarli a mne veľmi ubližuje“...

Zdesil som sa a myslel si: — Táto žena to dosiaľ nezamlčovala zo sebeckosti, tu musí ešte niečo byť; a bolo. Potom mi riekla:

— Ja už umrem... prosím vás, odkážte mi po niekom na druhý svet, čo bude z mojich detí? — A tvár sa jej vyjasnila. — Navštívte ma v mojej chorobe, mám vám niečo povedať... Stisla mi ruku a s trpkým smiechom vrátila sa domov.

Prešly zkúšky a ja som prestal navštevovať kupcov dom. Pribehla raz kupcova slúžka pre mňa... Šiel a našiel som kupcovú v posteli, bola sama, hneď začala slabým hlasom hovoriť:

— Čujte moju tajnosť... Môjmu mužovi som všetko musela trpeť, mlčať, lebo... lebo... som hriešnica... Môj mladší syn je plodom mojej prvej lásky... Však som hriešnica?... S Bohom! Dobre sa majte!... Suchý kašeľ ju pochytil.

O niekoľko dní umrela a o niekoľko rokov muž i sestra ju nasledovali. Teraz nedávno umrel jej brat na tú istú chorobu, a ten jej mohol zaniesť zvesť, že jej starší syn stal sa financom, a i to zlým, potom išiel za strážnika k železnici, a mladší, sotva 30-ročný, je kapitánom v štábe a stojí pred ním pekná budúcnosť.

Vyšli sme s priateľom do prírody a začali sme sa o inom shovárať.

BESEDA.

Z Maďarskej Akademie. V tohoročnom slávnostnom zasadnutí Maďarskej Akademie, 4. mája, predseda Albert Berzeviczy vykladal, že *Maďari nemajú smyslu pre historiu.*

„Málo ceníme si to — hovoril Berzeviczy — čo hlása našu historiu, a neobyčajne ľúbime okolo seba zmenu; až sháňame sa za všetkým, čo je nové, a ponáhľame sa sboriť, odhodiť úctyhodné pamiatky a tradície minulosti, kdekoľvek máme ich po ruke.

Dotyčne umeleckých a písaných pamiatok našej historie odvolávame sa na pustošenie búrnej našej minulosti... Tak sa zdá, že priveľa viny skladáme na zbranných podmaniteľov a ničiteľov: na Tatárov, Turkov a z niektorých dôb na vnútorných nepriateľov, — i takú, pre ktorú sami mali by sme sa kajať! Zbranný ničiteľ nerobieva toho, že by celkom d.drúzgal, zahubil alebo odniesol všetko, čo najde. Vypáli domy, pobije alebo poviaže obyvateľov ako rabov, zaberie dobytok a odnesie, čo je cenné a ľahko dá sa prevážať. Vojnami, ktoré zúrily v našej otčine, teda nemožné je celkom vysvetliť temer úplné spustnutie pozostatkov, pamiatok dávnejšej našej kultúry, ktoré spustnutie je najväčšou prekážkou toho, že nemôžeme dôkladne poznať svoju národnú minulosť. Tým menej, lebo zjav tento rozprestiera sa i na také kraje, ktorých nepriateľské vpády alebo občianske boje málo sa dotkly, a rozprestiera sa na pr. i na veľkú časť písaných pamiatok našej minulosti, čo je na príčine tomu, že neprestajne potrebné sú nám objasňujúce dáta cudzozemských

archívov, že nielen pre politické, ale v značnej časti i pre kultúrne dejiny naše v cudzozemských archívoch skrýva sa vzácnejší materiál, než v domášnych sbierkach, tak že bez tamtých i len s približnou úplnosťou a pravdepodobnosťou vôbec nemôžeme opísať dejiny tých časov.

Vysvetlenie hľadať treba nám teda aj inde. Najdeme ho iste v primitívnosti našej kultúry, pre ktorú primitívnosť i staršie naše budovy boly pravdepodobne netrváce, zachrániť ich nezdalo sa byť hodným... Formy nášho starodávneho národného života boly iste omnoho skromnejšie a chatrnejšie a nedostalo sa im výrazu v takých dielach, ako by nám to šľachetná piéta k minulosti a národná hrdosť chcela vymaľovať, vďačne pripisujúc ničiteľom zmiznutie toho, čo alebo ani nejestvovalo, alebo pravdepodobne bolo by zaniklo i samo od seba.

Spomenutý fakt zostal by jednako nevysvetliteľným, keby pamäť a každodenná zkúsenosť všetkých nás nedokazovala, že zblednutie obrazu minulosti vo veľkej časti treba nám pripísať skutočne nedostatku historického smyslu, ľahostajnosti oproti minulosti a, aspoň pre pomery, ktoré nás obkľučujú, zvláštnej našej túžbe po zmenách. Len tým vysvetlí sa na pr., že v porovnaní s inými národmi máme z minulosti tak málo domášnych, rodinných alebo mestských kroník. Že na pr. málo majetkov a ešte menej domov jest, ktoré by i len cez tri alebo štyri pokolenia boly zostaly vlastnosťou tej istej rodiny; že u nás je zriedkavá výnimka taký magnát, ktorý by mohol povedať, že býva v dome alebo práve v zámku svojich dávnejších predkov. Že sotva máme starší kus náradia, ako dvesto-, najviac tristoročný. Že zovňajšok ešte i starších našich miest temer úplne pretvoril sa, bez toho, že by sa to nejakým rýchlym vývinom bolo zapríčinilo, že by to pretvorenie znamenalo i veľký pokrok alebo okrášlenie. A že to pri veľkých hospodárskych a spoločenských premenách, aké dialy sa i u iných národov, bolo zapríčinené premenlivým vkusom samých potomkov, dosvedčuje zvlášte u nás radikálna a všeobecná premena vonkajších foriem privátneho i spoločenského života. U západných národov — rozumejúc tu najmä i Talianov — vidíme na obrazoch starých majstrov, koľko charakteristických čŕt nevedome zachránilo sa zo starodávneho života rozličných spoločenských tried. U nás — okrem niektorých blýskavých a trochu azda i mámivých slávností — po takomto niet nijakej stopy, my ako by sme sa usilovali zbaviť sa, ani nejakej ťarchy, všetkého, čo upomína na minulosť, nie nejakým silným popudom pokroku pobádaní, lež zväčša z ľahostajnosti naproti minulosti. Preto zahynulo toľko pamiatok, kníh, písem, kusov náradia v rukách samých dedičov; preto vidíme, že niektoré vzácne chrámové stavby stredoveké zahynuly, lebo ich kamene upotrebili na stavbu umelecky menej cenných chrámov; vídame, že zámok, v ktorom ešte dedo býval, obráti sa v rumy, ba zmizne, lebo vnuk potreboval ho za kamennú baňu pri stavbe, slubujúcej osoh."

Niekoľko výrokov ešte hodno by bolo podať, ale pán predseda taký ťažký štyl má, že jeho popletené vety prekladať človek ustane.

Považujeme reč Berzeviczyho za pozoruhodnú pre to, čo je v nej nové. Maďari pozerávajú do minulosti Uhorska a svojho národa nie preto, aby tam vyskúmali skutočný stav, pravdu, ale aby vynašli niečo, čím mohli by sa pochvastať. Asi na počiatku deväťdesiatych rokov (minulého stoletia) z príležitosti akejsi historicko-linguistickej prednášky, v ktorej bola reč o kultúrnom stave Maďarov pri ich príchode do terajšieho Uhorska, o Ugroch, Ostiakoch, Votiakoch a iných uralských kmenoch, ako o najbližších príbuzných maďarského národa, Moric Jókai (ktorému i na svoje millenium dali napísať populárne dejiny Uhorska!) s indignácion povedal, či je to možné, že by vznešení a hrdí Maďari mali za rodinu také ničomné kmeny (szemét-nép). A to je po maďarsky. V ich spoločnosti Jókaiovi iste viac ľudí prisvedčilo, nežli tomu dejepiscovi a či jazykozpytcovi, hovorivšiemu o Ugroch, Voguloch a Ostiakoch.

Berzeviczy upozorňuje, že v minulosti maďarského národa všeličo bolo inakšie, nie také, akým si ho oni predstavujú, menovite že dávnejšia kultúra jeho musela byť primitívna. To bolo novum v reči predsedu Maďarskej Akademie.

Historiu Uhorska za takzvanej Arpádovskej doby i z niektorých pozdejších period bude treba — mierne rečeno — prepísať. Niektorých uhorských kráľov Maďari vymaľovali, ako nejakých polbohov — to bude treba všetko postierať, a kultúrne dejiny Uhorska vôbec ešte bude treba napísať.

Ku koncu svojej reči Berzeviczy vykladal, čím bolo by budiť maďarskému národu chybujúci smysel pre historiu. My nazdávame sa, že predovšetkým *pravdou*. Maďarská historiografia mala i má namerenie predstavovať u Maďarov všetko vznešeným, slávnym. To nemohlo budiť v národe smysel pre historiu. Z toho práve nasledovalo otupenie. Zo samého kaviáru človek nevyžije.

*

Ale zachovali sme si niečo ešte i zo zprávy, ktorú v tomto shromaždení hlavný tajomník prof. Gustáv Heinrich prečítal o živote Maďarskej Akademie. Žaloval sa, že maďarské vedecké diela nepreniknú do sveta. Nepreniknú preto, že vo svete nevedia po maďarsky. Maďarský jazyk je isolovaný — nemá rodiny.

Maďarom na toto my máme odpoveď. Prečože hatia všetkými prostriedkami štátnej moci kultúrny rozvoj ostatných národov Uhorska? Keby sme i my mali školy, vedecké spolky, keby nám oni nebrali z rúk ešte i šlabikár, jestli je nie maďarský, my prirodzene všímali by sme si ich vedeckej práce a boli by sme ich tlmačmi. Lebo na pr. zo slovenských, podkarpatsko-ruských a srbsko-horvatských časopisov a kníh známosť o maďarských veciach išla by k Čechom, Poliakom, Rusom, ku Srbom za Savou, k Slovincom, Bulharom; najmä prostredníctvom ruského jazyka, ktorý čím dial bude známejší vo svete, zo Slovanstva mohla by sa dostať i ďalej.

Maďari sami pracujú na svojej isolovanosti — maďarisáciou.

V kultúrnom svete. Louis Leger, známy francúzsky slavista v ruskom „Žurnale ministerstva narodnago prosvieščenia“ (marec'

1908) chváli universitu grenoblskú (v meste Grenoble) — že je najúčinlivejšia z provinciálnych universit francúzskych. Postavená v súsedstve s Talianskom, grenoblská universita zaujíma sa zvlášte za to, čo sa deje v tejto súsednej krajine.

Nemecko má vo Florencii ústav pre historiu umenia a taký istý ústav chce si založiť v tomto zvláštnom meste Talianska i Anglia. Grenoblská universita uzavrela založiť vo Florencii francúzsky ústav, ktorý okrem historie umenia bude pestovať i taliansky jazyk a literatúru, ako i francúzsky jazyk a literatúru. Očakávajú, že taký ústav bude konať veľké služby i Francúzom, zdržujúcim sa v tomto meste, i samým Florentíncom, zaujímajúcim sa za francúzsku literatúru. Florentínsky francúzsky ústav bude spojený so slovesnou fakultou grenoblskej university a bude záležať:

1) Z oddielu talianskej slovesnosti. Direktor a tajomník ústavu budú spravovať vedecké zaneprázdnenie študentov i svobodných cestovateľov, ktorí by svojho prebývania vo Florencii chceli použiť k tomu, aby sa obznámili s talianskou literatúrou.

2) Ústav bude mať oddiel pre dejiny umenia. Tu najde rady a poučenia každý, koho interessujú dejiny umenia.

3) V ústave bude oddiel francúzskej slovesnosti. Bude to kurs z francúzskej literatúry pre florentínsku spoločnosť.

4) Bureau pre vedecké a literárne styky medzi Talianskom a Francúzskom. Bureau bude dávať učeným a spisovateľom oboch národov, ktorí požiadajú ho o to, všemožné vývody: bibliografické, štatistické — ešte i praktické rady.

Slovenský jazyk, živá starina.

Príspevky k slovníku slovenského jazyka.

I. Ukážky z dialektického slovnika Bošáckej doliny, sostaveného Ľ. V. Riznerom.

(Pokračovanie.)

cvancor, pl. cvancory: Na cvancory by ho roztrhal, keby mu tak prišél pod ruku.

cvik, klin: Z driéňového dreva sú najsilňejšié cviky.

cviňat, zniet, hučať, cvendžať: Cviňí mi v ušoch. Od rána mi v levém use cviňí.

C.

čač, **čačka**, pl. čačky: Kúpil by si čač, keby mal len zač.

čagan, palica hore v obluk ohnutá.

čahat: Čáhňi tam rukú! Do misy čahat.

čachrat, i čechrat, unaveno kráčať, ale i utekať: Ledvaj za nami čachral (= vliekol sa). Tak čachral, až sa za ním kúrilo.

čajda! = à propos: Čajda! veď vám mám ešče za tú robotu zaplacit. Čajda! zabola som vám poviedat, že sa má Kravárkéch Ičo ženit.

čakáč, pl. čakáčé, ten čo vo mlyne čaká melivo.

čakaná. Ból na čakanéj. Išél na čakanú.

čankat, naviesť, podvodne nahovárať na niečo: Dal sa jim očankat. Šak on k tomu dúho ňescel privolit, ale ho preccaj len očankali.

čapa, tenký, ploský kameň: Pri čapce lézél chrobáčik. Kostel majú čapami vydlážený.

čapatý, ploský: Má čapatý nos.

čapor, 3—4 m. dlhý bič na krátkom, olovom oblievanom bičisku či *čaporisku*.

Tá čiastka jeho, ktorá na obyčajnom biči zovie sa *nádbičie*, tu má meno *trpacina*; ostatné jeho čiastky poriadkom menujú sa: *obrtlík* (železný), tri *kotúlky* (mosadzné), *pútkami* remennými pospájané, a na poslednej pripevnený je vlastný čapor, spúšťano opletený ôsmimi *švihlíky* (remienky); spodná čiastka čapora je *šlahák*, na ktorom pripletený je *čugar* z koňského „vlásá".

čary. Za najobyčajnejšie šťastné zelinky k čarom lásky sú, sbierané nie obyčajným spôsobom, ale, jak len možno, v noci na Jána, a veľmi bedlive niekde v priečinku šatnej truhly ukryté: *tolija, všetkým zelinám mati* (Potentilla opaca), *hľaď na mňa* (Listera ovata), *traslica* (Briza media), *laskavec* (Asplenium Trichomanes), *ľúbenička* l. *ľúbezník* (Hypericum perforatum), *dobrá myseľ* (Origanum vulgare) Pri sbieraní týchto zelín každá zarieka sa istým veršíkom, aby len v zavdanom páde konala očakávanú službu. Tak: „Dobrá myseľ – aby milý prišiel"; „Tolija, dobrá zelina: kto si ňou čaruje, veru nebanuje". (J. Ľ. Holuby, Magické rastliny, Slov. Pohľady VI, str. 62)

čaruvat, 1. čarovať.

Sedzela na lavce, šila si rukávce:
dala si čaruvat škaredéj cigánce.
Tag_ej čaruvala, tag_ej poviédala,
že praj by sa ona rada vydávala.

Ňečaruj mi, dziéča, ňečaruj mi tólko,
lebo keď ťa vezňem, buďe ťebe horko.
Ňečaruvala son c', aňi má mamička,
lež ťi čaruvaly mé červené líčká.
Ňečaruvala son c', aňi moja maci,
lež ťi čaruvaly moje čiérné joči.

2. zamenit: Začaruvali si širáky.

čas: Ňemám času (= nemám kedy). Šetko má svój čas. Ňejedél son, jak ščera o tomto čase. Bez času ňišt ňeňijé. Ztracený čas sa ňigdaj ňevrácí. Oťelila sa na čas. Došél po čase (zmeškal). Ten má za časy! (dobre mu je). Šetko do času, Pánboh na veky. Čas plací, čas trací. Čas na nikoho ňečaká. Dočkaj času, jak hus klasu. Čas zejdzeňá, čas rozejdzeňá. Šetko robí na svój čas. Jako

mu je? Časom dobre, časom zle. Dávno už ňebolo pekného času. Ešče ňeprišél jeho čas (= hodina smrti). Blýská sa na pekný čas. Má svój čas (menstruácia). Od jennoho času šetko naopak robí. Ten na to potrebuje času (= mnoho). Odpredal mu dom aj s rolámi na večné časy. Človek časom sa mení. Časom sa to šetko napraví. Za mého času to tak ňebývalo. Svojim časom aj to sa stat mvóže. Zajtrá o tomto čase. Každá vec má svój čas. Po ňečase bývá čas. Každá vec iba do času. Čas raňí, čas uzdravuje, alebo: hojí. Ščiléj sú ťažké časy. Ada už ňikdaj ňebudú lepšié časy. Slúžá nám pekné časy. Čas ukáže, jako buďe. Dalo sa na časy (nastalo pekné počasie). Za mójho času to tak ňebývalo.

častý: Časté prevážanié, jako jenno vyhorenié. Častí hosťé ňebývajú zácní. Mává časté dzeci.

čerešňa, čerešiénka:

Zasadzil son čerešiénku v humňe,
dá to Pánbó, že sa jona ujme.
Keď začala čerešiénka rodzit,
začal son já gu méj miléj chodzit.

(Pokračovanie.)

Literatúra a umenie.

— ВУКОВА ПРЕПИСКА. Књига прва. (Државно издање.) Београд. Штампано у државној штампарији краљевине Србије. 1907. Цена 8 динара. 8°, XXX a 777 strán. (Korrespondencia Vuka Št. Karadžića. Kniha prvá. Vydanie srbského štátu.)

V prvej polovici minulého stoletia Vuk Št. Karadžić prináležal v Slovanstve k najčulejším ľuďom: bol známy s mnohými z tých, ktorí u slovanských národov mali moc, značenie či svojím postavením, či svojou prácou, a bol neunavný. Korrespondencia jeho je teda veľmi vzácnym príspevkom k slovanským dejinám z prvej polovice XIX. stoletia, najmä k dejinám slovanských literatúr. Takým vzácnym, ako korrespondencia Dobrovského a Kopitara, povydávaná Jagićom, alebo z posledných rokov knihy Vladimíra Franceva. Vydanie Karadžićovej korrespondencie prevzal štát srbský a riadi ho professor Ľubomír Stojanović (prvej minister kultu, roku 1906 ministerpredseda srbský).

Bezmála polovicu prvej knihy (130—493 str.) zaujímajú listy, ktoré Vuk písaval B. Kopitarovi, a Kopitar Vukovi.

Zo Slovákov Vuk Karadžić mal spojenie najmä s Kollárom, Šafárikom, Martinom Hamuljakom a Ľudovítom Štúrom. I vo vzájomných dopisoch Karadžića a Kopitara častejšie prichodia mená Kollára a Hamuljaka. Kto bol Kollár, vieme; o Hamuljakovi však ešte nevieme toľko, koľko svedčilo by sa nám vedieť o tejto milej, vzácnej osobnosti slovenskej. Hollý nenadarmo napísal o ňom: „Martine, prezdárný ľudohojnej Slávie synku!“ Hamuljak bol pri všetkom, kde dobrá vec slovenská alebo slovanská potrebovala

rady, pomoci. To už bolo známo, že keď v Budíne tlačila sa Šafárikova kniha *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur*, Hamuljak bol prostredníkom medzi tlačiarňou a spisovateľom, bývajúcim v Novom Sade, a dotkla sa ho starosť i o tlačové trovy (Slov. Pohľady 1903, str. 60): tu dozvedáme sa (listy na str. 270—271), že v tlačiarni dohotovenú knihu Hamuljak pomáhal Šafárikovi rozposielať rozličným spisovateľom, menovite slovanským. A koľko ráz prídeme v týchto listoch na jeho meno, zakaždým nejaké prostredníctvo, vôbec reálna pomoc. Ešte v januári toho roku (1908) prof. Stojanović nemal listov Vukom Kollárovi, Hamuljakovi a Štúrovi písaných. Listy, ktoré Kollár podostával od znamenitejších ľudí, v príkladnom poriadku zachovaly sa — ako vieme — v jeho pozostalosti; z pozostalosti mnohé veci prešly do Prahy, odkiaľ belehradský vydavateľ ešte všeličo môže dostať. Horšie je s listy Karadžićovými, písanými Hamuljakovi. U Hamuljaka tiež zachovala sa vzácna korrespondencia (vidz Sokol 1862, 1863), ale dedič jeho, Martin Veselovský, oddal ju Matici Slovenskej, ktorá bola uhorskou vládou roku 1875 rozpustená a s jej sbierkami veľmi barbarsky naloženo; napokon oddali ich museumu do mesta Nitry. Po Štúrovi pozostalé písemnosti sú veľmi roztratené Z nich v Museume v Turčianskom Martine máme už všeličo, ale listov Karadžićových tu nieto; ani inde — požiadaný prof. Stojanovićom vyhľadávať Karadžićove listy u Slovákov — nemohol som im prísť na stopu. Kto by ich mal alebo vedel o nich, v záujme dobrej veci nech nesťažuje si uvedomiť alebo samého Ľubomíra Stojanovića v Belehrade, alebo mňa. Podniky vedecké a literárné, ako je tento srbský, potrebujú pomoci mnohých ľudí.

J. Š.

— **Konstantin-Cyrill a Methoděj, slovanšti apoštolé.** Slovo na obranu historické pravdy jejím přátelům napsal *František Snopek.* V Olomouci, 1908. 8°, 154 a 2 strany.

Obrana napísaná je proti prof. A. Brücknerovi, ktorý v prílohe k mníchovskej Allgemeine Zeitung, v Przeglądе Polskom (1903, sv. 149) i vo viac vydaniach a potom reassumovano v časopise Archiv für slavische Philologie (1906, str. 186), akoby zachvátený akýmsi čudným, nevysvetliteľným fanatismom, chcel strhať vysoké osobnosti slovanských apoštolov. Archivár Snopek, už dávnejší pracovník v cyrillo-metodejskej otázke, podáva tu pozoruhodný príspevok k literatúre o slovanských apoštoloch. Ale obrana jeho nám zdá sa byť jednostrannou. Snopek uznáva, že Brückner strhal takzvané pannonské legendy, žitia Cyrilla i Metoda, považované za hlavný prameň pre historiu našich apoštolov, a prejavuje mu za to temer vďaku.

V Slov. Pohľadoch ešte vrátime sa k tomuto spisu.

— **Literatura aryańska w Polsce.** 1560—1660. Napisał *Tadeusz Grabowski.* Kraków MCMVIII. Nakładem Akademii umiejętności. 8°, VIII a 498 a 2 strany.

Ešte nedávno ani netušilo sa, že by po náboženských pohyboch v Poľsku zo XVI. a XVII. stoletia toľko písomných pamiatok

mohlo byť, koľko povynášalo sa ich na svetlo posledného času. Kniha Tadeuša Grabowského má za predmet poľskú ariansků literatúru z doby od 1560 do 1660. Zaujímavé je, že arianismus poľský vyhasol v Uhorsku. Ariani, koncom XVII. stoletia vyhnaní z Poľska, utiahli sa najmä v Sedmohradsku, kde založili si tri sbory, v Kľuži, Betlene a Adamoši. Jazyk svoj zachránili sko-tak asi za sto rokov; i to len v Kľuži, lebo v Betlene a Adamoši pomaďarčili sa už v druhom pokolení. Boli sa dali pod vrchnosť unitárskeho biskupa, a ten dokazoval k nim málo lásky, nútil ich maďarčiť sa. Potom i v Kľuži „zbór polski dogorywał zwolna, by oddać w końcu wieku dom i majątek archiwum madziarskiemu. A wnukowie wygnańców zmieniali nawet nazwiska rodowe na madziarskie, by rozpłynąć się w obcym (cudzom) żywiole bez śladu.“

— **Časopis Matice Moravské.** Ročník třicátý druhý. Sešit druhý. V Brně, 1908.

Ant. Boháč: Vývoj Čechův a Němců na Moravě. — Miloslav Hýsek: K pobytu Václava Pešiny na Moravě. — Jan Zachoval: Náboženská otázka v Čechově „Václavu Živsovi“. — Dr. Ant. Polák: Albrecht II. a koncil Basilejský. — Umělecké a vědecké zprávy: O rodině Rýskův. Z Kommisse na vydávání historických památek moravských při Matici Moravské. — Literatura: Rudolf Dvořák: Poslední robotní vzpoura na Moravě r. 1821. (Dr. H. Traub.) — Dr. Zdeněk Nejedlý: Počátky husitského zpěvu. (Dr. J. Pešek.) — O vlastnickém právu ku král. hradu Pražskému. (Dr. Jaroslav Demel.) — Jaromír Čelakovský: Soupis rukopisů chovaných v archivu král. hlav. města Prahy. (Dr. H. Traub.) — Dr. Jan Jakubec: Geschichte der čechischen Litteratur. Dr. Arne Novák: Die čechische Litteratur der Gegenwart. (Miloslav Hýsek.) — Vilém Wostry: König Albrecht II. (Dr. A. Polák.) — Nová díla. — Časopisy.

— *Sbírka přednášek a rozprav z oboru výchovy a lidového vzdělání.* Vydává „Dědictví Komenského“ v Praze: Číslo 7. **Čtvero živlů rozumné výchovy dítek.** Směska rad a pokynů, jíž rodičům na uváženou podává Konrád Pospíšil. Str. 38, cena 64 hal. — Číslo 8. **Nápadnější**[1] **duševní a tělesné vady v dětství.** Napsal Jozef Zeman. Str. 20, cena 32 hal. — Číslo 9. **Některé vady rodinné výchovy.** Napsal Ferd. Mačenka. Str. 26, cena 48 hal.

— **Památce Amerlingově. I.** Jan Dufek: MUDr. K. S. Amerlinga Výchovy budečské a Geneastr. **II.** MUDr. K. S. Amerling: Dějiny první hlavní české školy a kursu učitelského. K vydání upravil a poznámkami opatřil Cyr. Merhout. Spisů „Dědictví Komenského“ číslo 84. V Praze, 1908. Str 128 a 26. Cena 2 kor. 40 hal.

— **Český Časopis Historický.** Ročník XIV. Sešit 2. V Praze, 1908.

J. Hanuš: Počátky Král. České Společnosti Nauk. — Fr. Hýbl: Slovanská liturgie na Moravě v IX. věku. — Kamil Krofta:

[1]) Aspoň v titule kníh bolo by vyhýbať takýmto germanismom. Red.

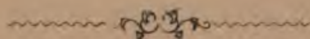
Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské. — Fridolin Macháček: Defenestrace pražská z r. 1618. — Referáty: Archiv für Urkundenforschung. — Michael Gruševskij: Geschichte des ukrainischen Volkes. — R. Kötzschke: Deutsche Wirtschaftsgeschichte bis zum 17. Jh. — H. Finke: Acta Aragonensia. — H. Finke: Papsttum und Untergang des Templerordens I. — Karl Guggenberger: Die Legation des Kardinals Pileus in Deutschland 1378—1382. — J. Kapras: Kniha svědomí Nového Bydžova z let 1311—1470. — Václava Budovce z Budova korrespondence z let 1579—1619. — J. Loserth: Acten und Correspondenzen zur Geschichte der Gegenreformation in Innerösterreich unter Erzherzog Karl II. (1578—1619). — J. Loserth: Acten und Korrespondenzen zur Geschichte der Gegenreformation in Innerösterreich unter Ferdinand II. I. Teil (1590—1600). II. Teil (1600—1637). — Zprávy.

— **ЖУРНАЛЪ МИНИСТЕРСТВА НАРОДНАГО ПРОСВѢЩЕНІЯ.** Новая серія. Часть XIV. 1908. Апрѣль. С.-Петербургъ.

А. Грушевскій: Изъ харьковскихъ лѣтъ Н. И. Костомарова. — В. Ѳ. Миллеръ: Къ былинѣ о Добрынѣ и Василіи Казимировичѣ. — Н. Шапошниковъ: Ремесло. — С. А. Шумаковъ: Столбцы помѣстнаго приказа. — Критика и библіографія: С. К. Буличъ: Всеволодъ Чешихинъ, Исторія русской оперы (съ 1674 ро 1903 г.). Москва, 1905. — А. Музыченко: По поводу новой книги проф. Рейна. — І. М. Кулишеръ: Paul Mantoux, La révolution industrielle au XVIII-e siècle. Paris, 1906. — А. И. Соболевскій: Н. Каринскій, Образцы глаголицы. С.-П. 1908. — Н. П. Кондаковъ: Атласъ исторіи древняго искусства. А. А. Павловскаго. Одесса, 1907. — А. А. Павловскій, Курсъ исторіи древняго искусства. Одесса, 1905. — А. В. Марковъ: С. Шамбинаго, Повѣсти о Мамаевомъ побоищѣ. С.-Пб. 1906. — Книжныя новости. — Отдѣлъ по народному образованію. — Современная лѣтопись. — Отдѣлъ классической филологіи.

Rok 1908. Sošit 6.

Slovenské Pohľady.

Krížová vojna v Uhorsku roku 1849.

Dejepisná črta. Podáva *Julius Botto.*

Neveril by človek, ale je tak: 27. júna roku 1849 Kossuth vyhlásil v Uhorsku proti Rusom, najnábožnejšiemu kresťanskému národu, krížovú vojnu. Rozpoviem v krátkosti, ako sa to stalo.

Po vyhlásení detronisácie podelili si „gubernátor“ Kossuth a „ministerpredseda“ Bartolomej Szemere nad Uhorskom vládu. Tretieho potentáta, „generalissimusa“ revolucionárneho vojska, Artúra Görgeyho, ktorý, čopriam len na krátky čas, vydobyl im túto moc svojimi víťazstvami nad Windisch-Grätzom, nevzali do kombinácie. Mysleli, že budú vladáriť za dlhší čas. Szemere prednieso1 svoj ministerský programm debrecínskemu snemu už 2. mája. V ňom prízvukoval dôrazne, že jeho vláda je revolucionárna, ktorá vraj nebude sa ľakať nijakých prostriedkov, aby vlasť zachránila; pritom i republikánska, a tak že znemožní všetky pokusy, smerujúce k monarchii, konečne, že je i demokratická, ktorá zásadu majestátu ľudu prijíma so všetkými konsekvenciami. Kossuth mal byť vlastne námestníkom palatína, teda vicekráľom, a tak náčelníkom vlády a krajiny. Hovorilo sa v tom čase mnoho, že sa dá korunovať za kráľa a nie jeden zavedený, neorientovaný maďarský sedliak si to skutočne i žiadal. Ale predišiel ho revolucionár Samuel Bónis, nový „strážca koruny“; ten, pravda zo žartu, položil si korunu skôr na hlavu.

Pri „gubernátorovi“ Kossuthovi, ako dirigentovi, aké mohol mať teda Szemere povinnosti?

Ale tu bol ešte i tretí usurpátor moci: „generalissimus“ Görgey, v tom čase skrze Kossutha za „ministra vojny“ vymenovaný. Teda v jednej pošve tri šable.

O Görgeym hovorilo sa, že chcel mať monarchiu so starou dynastiou, ale v tom prechodnom čase s vojenskou diktatúrou. Nuž a rozumie sa, že tým diktátorom nemohol byť iný, len on.

Kossuth mal teda dvoch nebezpečných rivalov; ale nedal sa ničím, nikomu mýliť. Disponoval, rozkazoval, zamotával, staral sa do všetkého, ba i s náčelníkmi vojenských sborov chcel bezprostredne disponovať. Revolúcia nemala z toho úžitku, bo títo traja mužovia nešli jedným smerom.

Ale Kossuth v tom čase už musel mať akúsi predtuchu, že nebude dobre, ak si nenakloní uhorských Nemaďarov. Aby si ich získal, dal sostaviť návrhy zákonov o národnostnej rovnoprávnosti, o civílnom a trestnom kodexi; pritom pretriasal i otázku všeobecnej amnestie častejšie. Rumunov považoval za najnebezpečnejších, najprv vyjednával teda s týmito, ale opojený slávou marcových a aprílových víťazství Görgeyho, hovoril ešte vždy pyšne a zvysoka. Jeho intimus, miestodržiteľ Sedmohradska Ladislav Csányi, pomenoval síce dynastii a svojmu rodu verných Rumunov „mizernými žoldniermi intrigy", nad ktorými vraj pevná snaha a vôľa ústavného národa čistých úmyslov o niekoľko týždňov slávnostne zvíťazí, ale Kossuth jednako vyjednával s nimi.

Ale nebolo ani pevnej snahy, ani čistých úmyslov. Csányi bol brutálnym surovým tyranom, ktorý pozdejšími peknými rečmi mámil síce, ale nepomýlil Rumunov; renegátov bolo síce i medzi týmito, ale ľud bol opravdivým národovcom verný. Keď sa teda Csányimu mámenie nedarilo, pacifikoval šibenicami a guľami. Zkúsili to menovite i sedmohradskí Sasi, v tom čase ešte nie cele „prudens ac circumspecta natio".

Jozef Dobokay, revolucionárny policajný komisár Sedmohradska, dal ešte 22. marca popísať „podozrivých" Sasov a Rumunov; 4. apríla Csányi konfiškoval národný majetok; ba dal ho zabrať i tým jednotlivcom, ktorí pred terroristickou vládou zutekali. Haller, platzkommandant segesvársky, dal uväzniť sasského ev. kňaza Ludvika Rotha, muža veľmi vzdelaného a šľachetného, len preto, že prijal z rúk cisárskych komisariát nad 13 kokelovskými dedinami. Rotha odviedli v ťažkých železných putách najprv do Segesváru, odtiaľ do Kľuži, kde Csányi dal ho zastreliť. V temniciach úpeli prední saskí vysokovzdelaní národní mužovia Hoffman, Voss, Honigberger, očakávajúc podobný osud. Na platenie vojska Csányi dostal z Debrecína veľké papierové košútky. Pod zámienkou, že ich treba na drobné premeniť, poslal k Sasom plukovníka Tótha, aby mu dali za ne zlata a striebra a aby vymáhal potravu pre vojsko rekvisíciami. Tam vraj jest dosť peňazí, treba ich k premeneniu „drastičnejším" spôsobom prinútiť. V takýchto okolnostiach Bem darmo privolával Rumunom v svojich proklamáciach: „Vy, Olási, vytrezvejte! Zažeňte vášho svodcu, pripojte sa k maďarskej vláde a k slobodnomyseľnej konštitúcii, ktorá vám dala slobodu a majetok."

Ale nezahnali ho, bo 17. apríla sám Kossuth poslal rumunského renegáta Jána Dragoša, snemového vyslanca, vyjednávať so „svodcami" Rumunov v Bráde a v Mihályfale. Rumunov zastupovali na poradách Jancu, Buteanu, Dobra, Vladutiu a Boer. Porady o Kossuthových proposíciach trvaly do 5. mája. Aby im väčšieho dôrazu dodal, Kossuth poslal od Brádu do Abrudbányi majora Imra Hatvaniho s 1500 mužmi a 4 delami. Hatvani vtrhnul do Abrudbányi v noci, žiadal vydanie zbrane, a keď ju Rumunom ani silou odobrať nebol v stave, uväznil rumunských präfektov Dobru, Buteanua a Viraneua. Teraz už Rumuni videli, že sú zradení a že Kossuthova pacifikácia znamená toľko, ako vzdať sa na milosť a

slúžiť revolúcii. Dňa 9. mája udreli teda s vojenskou silou na Verespatak a na Abrudbányu a vyhnali odtiaľ Hatvaniho. Pri tejto príležitosti ľud posekal renegáta Dragoša, ako zradcu a svodcu svojho ľudu, na kusy. S Hatvanim utekalo z Abrudbányi i 2000 maďarských uprchlíkov. Rumunskí vodcovia Jancu a Bálint dohonili ich a Hatvaniho vojsko pod vrchom Vulkan; tu strhla sa medzi Rumunmi a Maďarmi bitka, v ktorej boli i honvédi i uprchlíci pobití. Hatvani utiekol zbabele. Z pomsty, že sa mu nepodarilo pokoriť Rumunov, dal rumunského predného národovca Buteanua v Jószáshelyi 23. mája obesiť.

Keď chýr o porážke Hatvaniho do Debrecína doletel, narádzali tam vo vojenskom ministerstve započať proti Rumunom vojnu na vykynoženie. Taká bola Kossuthom kontemplovaná pacifikácia Sedmohradska v skutočnosti.

Ale Kossuth hovoril i v debrecínskom parlamente tak zvysoka, ako by rozhodoval nad osudom celej Europy, kdežto triezvejší ľudia boli inej mienky. Srbský renegát, povestný oslavovaný Damjanich, vyslovil sa po debrecínskej detronisácii, že by bolo treba s dvoma stotinami husárov rozprášiť ten hubatý jakobínsky konvent debrecínsky, ktorý Kossutha ustavične do krajností ženie, a sám Görgey pohoršil sa nad tým, že je Kossuth taký excentrický, že by i čínskemu cisárovi vojnu opovedal.

Medzitým 21. mája Görgey zaujal Budín. Týmto víťazstvom bol i on nad mieru opojený, a veľmi veľa odoberá z jeho mravnej hodnoty ten skrze neho samého soznaný skutok, že keď revolucionárne vojsko bolo už v Budíne, on sám kázal srúbať cisársku posádku nemilosrdne. Zatým 31. mája vyslovil debrecínsky „parlament“, že 2. júna bude už v Pešti zasedať, a ako keby už všetko bolo v najlepšom poriadku, 28. mája Kossuth naložil ministrovi vojny Görgeymu popísať mená v bitkách padnuvších honvédov, aby pamiatka ich oslávená bola v panteone veľkolepým monumentom; 2. júna robil plán na veľkolepú budovu pre invalidov, ktorá by svojou nádherou i parížsky palác invalidov prevyšovala. Mesto Pešť strojil pretvoriť vo veľkých dimensiach v duchu modernom, „aby sa stalo opravdovým veľmestom krajiny znovuzrodenej“. Do Pešti vtiahol 5. júna popoludní o 6-tej, sprevádzaný slávovolaním ľudu; 5-ty január bol dňom úteku, 5-ty jún dňom triumfu, ačpráve sláva i teraz netrvala ani za mesiac. Ale maďarskí revolucionári uhospodili a udomácnili sa v Pešti akoby navždy. V divadlách hrali samé revolucionárno-republikánske kusy: Tella, Ladislava Hunyadiho, Holiča Sevillského, Väznenie Franca Rákóciho atď., a exaltovaný Kossuth sám tlieskal v divadle z lóže expektoráciam republikánskym, v týchto divadelných kusoch obsaženým. Poukazovalo i to na úžasnú megalomaniu a na strašné omámenie smyslov, že o 7 dní po budínskom víťazstve, teda 28. mája, Kossuth naložil Görgeymu ísť zaujať Viedeň, bo vraj osud „Magyarországu“ a slobody môže byť len pod hradbami Viedne rozhodnutý. No Görgey nevyčkal ani toho rozkazu: 24. mája boly honvédske pluky už na ceste ku Komárnu a Prešporku, zaujať Viedeň. „Ministerpredseda“ Szemere bol

inej mienky; tvrdil, že honvédi po zaujatí Budína už nemajú čo robiť, bo že je už všetko vybojované a v poriadku.

A medzitým 9. júna bolo 6787 Rusov — už v Dolnom Kubíne. Bo vo Viedni započali s Ruskom o vojenskú intervenciu ešte v apríli vyjednávať. Kossuth musel mať o vyjednávaniach keď i nie spoľahlivé zprávy, tak aspoň silnú predtuchu, bo v jeho tekavej, dobrodružnej, hapkavej, vrtkavej mysli rodil sa plán za plánom, ako keby sa pravdivosť toho porekadla, že kto sa topí, i slámky sa chytá, na ňom bola mala dokázať. Dňa 19. apríla, teda v deň publikovania debrecínskej detronisácie, Kossuth vymenoval Poliaka Dembińského za vodcu revolucionárneho vojska, ležiaceho v stoliciach severo-východných, splnomocniac ho vtrhnúť do Haliče s vojenskou silou a vohnať i Poliakov do revolúcie. Dembiński mal 17.200 mužov s 57 delami. Spoliehajúc sa na svoju popularitu v Poľsku, vyzýval a nahováral Poliakov skutočne, aby vyhlásili revolúciu, svolali poľský snem, proklamovali obnovenie kráľovstva poľského a aby potom s Maďarmi bojovali proti Rakúsku a Rusku.

Zámer ohrožoval záujmy Rakúska a Ruska rovnako. V Uhorsku v plukoch honvédov bojovaly celé legie Poliakov; a Poliaci Dembiński, Bem, Wysocki, Woroniecki, Szidlowski zaujímali ako generáli v revolucionárnom vojsku najprednejšie posície. Možnosť toho teda, že i v Haliči vypukne revolúcia, bola pravdepodobná.

Medzitým už 12. mája vyšla proklamácia cisára Fraňa Jozefa, v ktorej oznámil Uhorsku, že sa spojil s cárom ruským tým cieľom, aby zničil spoločného nepriateľa, hriešnu stránku nesvedomitých zvratcov. Ruské vojsko ide vraj na jeho žiadosť, s jeho úplným usrozumením do Uhorska, aby s jeho vojskom spojené urobilo pustošiacej vojne rýchly konec. Nech teda nik nepovažuje Rusov za nepriateľov Uhorska, sú oni priateľmi jeho kráľa, ktorí ho budú silne podporovať v tom jeho pevnom úmysle: oslobodiť Uhorsko od ťažkého jarma domorodých a zahraničných zločincov.

Dňa 14. mája, keď maďarská „ministerská rada“ mala prvé hmlisté zprávy o tom, že je Halič ruským vojskom už preplnená, nemala nádeje, že sa missia Dembińského vydarí, preto myslela, že by bolo treba do severo-východných stolíc poslať veľkú vojenskú silu. Ale predbežne a napochytre uspokojila sa so slávnostným protestom proti invásii v Haliči. V proteste vyslovila nádeju, že ústavné vlády Europy nebudú sa prizerať netečne „na bezpríkladnú drzosť tyranskej moci“, alebo keby ju tieto i prezrely, neverí, že by slobodné čiastky Europy nepovstaly proti takejto strašnej urážke večného práva národov.

Ale protestu si nik nevšimnul, bo v Europe nik neuznal Kossutha a jeho stranu za stránku boj vedúcu, Uhorsko za štát samostatný a Kossutha za jeho hlavu.

V deň schôdzky cisára Fraňa Jozefa I. s cárom Mikulášom vo Varšave 19. mája, na ktorej určené boly modality a sily vojenskej intervencie ruskej v Uhorsku, prekročili ruskí kozáci hranice Uhorska v Orave pri Lomnej, pravda, pre nepoznanie hraníc a spozorujúc svoj omyl, utiahli sa nazpäť do Szpitkowíc. Ale po úradnom vyhlá-

sení intervencie i so stránky Ruska, obsadili Rusi Dolný Kubín a okolie už 9. júna s 6787 mužmi. No jadro ruského vojska pod hlavným veliteľstvom kniežaťa Ivana Feodoroviča Paskieviča Erivánskeho v sile 198.445 mužov s 568 delami vtrhlo 17. júna Spišom a Šarišom.

Hranice Uhorska od centrálnych Tatier po marmarošské hole v dĺžke 370 kilometrov chránilo 17.000 honvédov pod veliteľstvom Poliaka Wysockého, ktorý mal svoj hlavný stán neďaleko Prešova v Demiate. Rusi, prejdúc cez duklianske priesmyky pokojne, až užasli, keď videli, že „vláda“ revolucionárna tak málo pozornosti venovala hraniciam. Do Spiša a Šariša vtiahli teda bez prekážky a, skoncentrujúc sily v okolí Bardijova, nastúpili pochod. Vysocki ustupoval k Prešovu, odtiaľ cez Košice do Miškovca a 2. júla bol už v Hatvane, následkom čoho Rusi zaujali Prešov, Košice, Miškovec bez prekážky. Ustupovanie revolucionárneho vojska bez bitky bolo bezpríkladné, bo Rusi obsadili 3. júla i Debrecín a ruský kapitán Adlerberg s dvoma stotinami kozákov 12. júla — Pešť.

Oprávnená je teda otázka: kde bolo a čo robilo revolucionárne vojsko?

Hlavnej dunajskej armáde, pod hlavným veliteľstvom Görgeyho v okolí Komárna a Prešporka dislokovanej, 62.640 mužov počitujúcej, veleli generáli Nagy, Asbóth, Kászonyi, Knezič, Pöltenberg a Klapka.

Južnú armádu, počtom 36.800 mužov, kommandovali generáli Vetter, Tóth a Vécsey; severnú, počtom 16.500 mužov, Dembiński; sedmohradskú, počtom 23.404 mužov, Bem. Revolucionárne vojsko počitovalo vcelku 158.844 mužov s 1682 delami.

Ale nebolo v ňom ani jednotného vel·nia, ani disciplíny. Kossuth chcel sa teda sám na jeho čelo postaviť, ale v rozhodnom okamžení nemal smelosti vykonať tento svoj zámer. Pobádal ho k tomu na revolucionárnych pohyboch ináč nezúčastnivší sa opatrný Deák, odkážuc mu skrze Felixa Speleticha, aby rozduril frkotajúci „parlament“ a postavil sa sám na čelo vojska, bo s tláchajúcim snemom a s neposlušnými generálmi nemožno vraj zachrániť vlasť.

Ale v tom čase Kossuth nebol už populárny a „ministerská rada“ nesúhlasila so zámerom Kossuthovým.

Ináče krátkozrakosť maďarských dejateľov charakterisuje i tá okolnosť, že ministerpredseda Szemere bol ešte i vtedy presvedčený, že v ruskom vojsku niet viac, ako 30.000 bojaschopných mužov a že i títo na vojenský výkrik maďarských vojakov-kosinárov pohádžu zbrane a zutekajú, odkiaľ prišli.

Maďarská „vláda“ v Pešti zaoberala sa medzitým radšej s novinami a pravopisom, ako s vojnou. Jednomyseľnosti nebolo v nej nijakej. Bajza hlásal, že sú noviny „Futár“ orgánom Kossuthovým; Erdélyi tvrdil, že jeho časopis „Respublika“ tlmočí mienku Szemereho a Horvátha; Csányi uznával Jókaiho „Esti lapok“ za svoj orgán; Görgey „Márczius 15-ke“. Szemere a Erdélyi dišputovali za 4 dni, akým pravopisom majú písať noviny. Ale „vláda“ obmedzila slobodu tlače už 28. júna, aby totižto noviny nevyzradily vojenské

tajnosti s bojišťa. „15-ty marec“ pustil proti tomu fulminantnú repliku, píšuc: „Vláda z iných príčin bojí sa novín: trasie sa, že ju tlač zodpovednou urobí za márnenie vzácneho času v júni panštením a zahálaním.“ A nadto „ministri“ nadávali si v spomenutých novinách jeden druhému hrubo a nešetrne.

Keď Hannibal bol už „ante portas“, to jest keď Rusi už i Debrecín obsadili, začalo Kossuthovi konečne svitať. Videl, že je už po sláve a tak stal sa „zimnične činným“. „Minister vojny“ vyslovil sa 26. júna „v ministerskej rade“, že je potrebné krajinu ohrožujúce nebezpečenstvo otvorene odkryť ľudu. Tým cieľom „vláda“ nech chodí s hlavným vojskom; nech obetuje jednotlivé čiastky krajiny Rusovi a, skoncentrujúc všetku vojenskú silu na pravom brehu Dunaja, nech zadá Austrii posledný úder, s Rusmi však nech vyjednáva. Teraz už i Kossuth tvrdil, že neslobodno „národu“ položenie zatajovať. „Národ,“ hovoril Kossuth, „preukazoval dosiaľ len lacné oduševnenie, za svoje oslobodenie vykonal pramálo.“

Nuž také desné testimonium paupertatis, aké Kossuth v tejto svojej enunciácii vydal vtedajším Maďarom, oni predsa len nezaslúžili. Veď boly maďarské rodiny, ktorých všetci mužskí členovia bojovali dobrovoľne v radoch honvédov; bolo mnoho rodín, ktoré celý svoj majetok obetovaly na ciele revolúcie. Len o ňom platilo, že demonštroval lacným oduševnením, bombastickými frásami. Z revolúcie koristil len on i materiálne i mravne. On bral gubernátorský plat 200.000 zlatých, kdežto mnohé rodiny utratily celý svoj majetok. „Vláda“ vyhlásila teda 27. júna „povstanie ľudu a krížovú vojnu.“ Proklamácia bola v prvom rade proti Rusom namerená. Písal ju z poverenia vlády kultusminister, rímsko-katolícky biskup-historik Michal Horváth. V nej hodil uhorský kultusminister hlaveň náboženskej nenávisti medzi konfessie, vyzývajúc menovite kňazov, aby kynožili najpobožnejší národ kresťanský. Predstavil im príklad srbského kňaza, metropolitu Rajačića, ináče vraj vlastizradcu; čo ten vykonal s hŕstkou svojho ľudu, keď chytil do ruky zbroj náboženstva; ten búril vraj náboženstvom, kdežto nikto nemal ani na ume potlačiť alebo prenasledovať náboženstvo jeho veriacich. Rus bojuje nielen proti národnej a občianskej, ale i proti náboženskej slobode. „Hore sa teda, kňazi našej otčiny! chystajte sa i vy ku krížovej vojne proti tyranskému podmaniteľovi, ktorý vás a vašich veriacich pohanmi menuje.“ V proklamácii naložil im teda, aby ľud za 3 týždne päť ráz exhortovali k borbe za slobodu, aby bol hotový povstať hromadne, hotový ku každej obeti. Kňazi rímsko- a grécko-katolícki nech vydržiavajú processie a verejné modlitby, aby Pán Boh dal víťazstva bojujúcim za slobodu; 6. júla nech postia všetky konfessie; katolíci vystavením oltárnych sviatostí, nekatolíci počas svojich služieb Božích nech vždy prečitujú modlitbu im skrze ministra poslanú; po modlitbách nech vždy dajú vyzváňať; v páde povstania ľudu nech sa arcipastieri v slávnostných ornátoch postavia na čelo ľudu a hlasom náboženstva všemohúcim nech ho oduševňujú k záchrane občianskej a náboženskej slobody, aby dni pokoja k väčšej sláve Božej čím skôr nastaly.

Niet väčšieho nesmyslu, ako keď niektorí maďarskí dejepisci z predpojatosti a zášti porovnávajú intervenciu Rusov s vpádom Mongolov z roku 1239, vraviac, že intervencia Rusov nehrozila Uhorsku menším nebezpečenstvom, ako invásia Mongolov. Vtedy vraj utekajúci kráľ Kumánov, teraz cárov marcový manifest signalisoval invásiu. Ale v tomto prípade niet nijakej analogie. Kumáni boli Maďari; z podozrenia, že Mongolov oni povolali do Uhorska, bol ich kráľ Kuten zavraždený a mnohé kumánske rodiny pobité; kdežto je všeobecne známe, že Rusi dejstvovali v Uhorsku s najpríkladnejšou humánnosťou a disciplinou i od mnohých maďarských dejateľov oslavovanou.

Ináče v proklamácii o krížovej vojne bolo i mnoho megalomanie. Maďarská „vláda“ upozorňovala v nej všetky národy Europy na to hrozné nebezpečie, keď sjednotené vojská tyranov šliapu a vyhášajú sväté slová slobody v Nemecku, v Itálii i v Uhorsku, a keď posledné i zotročia, nebude osud Uhorska, ale Europy rozhodnutý. „My budeme bojovať do ostatnej kvapky krvi, aby sa táto zem stala alebo vyvolenou krajinou svätej slobody, vybojovanej krvou, alebo večne zatratenia hodnou pamiatkou toho, ako sa znajú tyrani spolčovať a slobodné národy zradne opúšťať.“

Ale proklamácii si nikto nevšimnul a najmenej Maďari. Ruský generál Čeodajev vtiahnul 3. júla do Debrecína. Keď Rusi do mesta vchádzali, 800 kozákov spievalo najprv ruskú, potom rakúsku hymnu, ktoré zopätoval spevácky a hudobný sbor každého pluku. Zatým tiahli husári, kopijníci, kozáci v dlhých radoch jedno za druhým, každý pluk na koňoch inej srsti. Všetci ruskí vojaci boli čo najskvostnejšie vystrojení, kdežto úbohí honvédi boli ošarpaní, otrhaní. Sám Görgey vystupoval obyčajne cynicky jednoducho, kdežto Čeodajev vtiahnul v nádhernom koči, otočený generálmi v najskvostnejších gálach. A to aj imponovalo Debrecínčanom. Magistrát už skôr oznámil, že holduje Rusom. Čože bolo robiť? Veď pri bránach mesta a pri veľkom kostole rozostavené delá a pri nich delostrelci s horiacimi luntami svedčili, že v páde odporu ide o nebytie mesta, ktoré muselo Rusom denne vydávať 48.000 porcií chleba, 67 kusov statku a toľko sena a ovsa, koľko bolo treba; okrem toho 43.000 mier múky, 1000 povozov a oddať všetku zbraň. Rusi držali prísnu disciplinu a už 6. júla vytiahli z Debrecína. Za ním vtiahnul maďarský revolucionárny plukovník Korponay. Ale ľud nemal ani najmenšej vôle ísť do krížovej vojny. Neveril, že by honvédi mohli proti takému vojsku zvíťaziť.

Ešte žalostnejší prípad bol s Pešťou. Ta vtiahlo 200 kozákov a mesto, v tom čase 150.000 duší počitujúce, nepostavilo sa im ani na odpor. Vôbec proklamácie Kossuthove vtedy už alebo nemaly účinku, alebo účinkovaly v opačnom smere. Práve medzi korenitými Maďarmi utvorovala sa liga na záchranu záujmov dynastie, pravda, s prefíkanou tendenciou. Maďarskí starokonservatívci mudrovali totiž tak, že jestli Austria zničí revolúciu pomocou Ruska, bude považovať Uhorsko za krajinu podmanenú! jestli sa však na potlačení revolúcie i Maďari zúčastnia, starokonservatívci zachránia aspoň

kontinuitu práva. Kuruci a labanci bojovali teda ešte raz jeden proti druhému — naoko. Dňa 23. mája sišli sa magnáti Mikuláš Esterházy, Moric Pálffy, Ján Keglevich, Anton Forgách a viacerí iní grófi a baróni v Prešporku a usniesli sa vydať proklamáciu, aby veľkostatkári-magnáti za príkladom grófa Štefana Szirmayho na ochranu trónu a dynastie organisovali slobodné, z národných bojovníkov pozostávajúce čaty. Ale nesosbierali len niekoľko sto rekrútov, ktorých potom vradili do rakúskych riadnych plukov. Páni navrhovatelia však vyvolili si cisárske komisariáty; im prischnul potom posmešný titul „muszkavezető“ (vodič Moskáľov).

Bol to prefíkaný manöver. Títo starokonservatívci boli totižto presvedčení, že Kossuthova radikálna revolúcia bude pomocou ruskou o krátky čas utlačená. Nuž oni boli jej reservou inými cestami a prostriedkami, ale s tým istým cieľom. Gróf Forgách stal sa predsedom námestnej rady košickej a v tejto hodnosti upotrebil svoj úradný veľký vliv k záchrane majetkov kompromittovaných revolucionárov, menovite grófov Andrássyovcov, Szentmiklóssyovcov, ktorých majetky vláda konfiškovať nariadila. Gróf Moric Pálffy stal sa r. 1861 miestodržiteľom, Anton Forgách kancellárom Uhorska. Oba prijali úrady len preto, aby vyrovnaniu dualistickému prekliesnili cestu a tým posíciu maďarstva upevnili.

Ale i Rakúšania postupovali teraz už víťazne napred, bo hlavným veliteľom rakúskej armády nebol už váhavý, ťarbavý, Maďarov favorisujúci Windisch-Grätz, ale od 30. mája barón Julius Haynau, vojak rezký, agilný a rázny. Jeho 70.633 mužov počitujúcemu, na 4 armádne sbory rozdelenému vojsku veleli ako podvelitelia generáli Schlick, Čorič, Schwarzenberg a Wohlgemuth. Južná rakúska armáda, počtom 33.700 mužov, stáľa pod kommandom hrdinského bána Jelačića. Okrem toho i v Sedmohradsku bolo 11.000 mužov rakúskeho vojska pod veliteľsvom grófa Clam-Gallasa.

Strategické operácie maďarskej hlavnej dunajskej armády riadili Görgey a Kossuth. Usniesli sa na tom, že jestli jadro rakúskeho vojska postúpi od Brucku k Rábu, v tom páde slabšie ľavé krýdlo Rakúšanov napadnú oni a prejdú rýchlym postupom cez Váh k Prešporku, následkom čoho vrátia sa na pravom brehu Dunaja operujúci Rakúšania k Brucku, aby totiž Maďari neprekvapili Viedeň. Na tejto čiare strojili teda prejsť do offensívy; ale boli by sa uspokojili i obranou ciest do Pešti vedúcich a s manövrovaním v Csallóköze. Jestli by sa im však útok na Považí nevydaril, zamýšľali všetky svoje sily v Komárne skoncentrovať.

Maďari vyvolili si teda offensívu, ale nešťastne, bo 16. júna porazil rakúsky generál Post Asbótha a Nagya pri Zsigárde a Perede medzi Váhom a Malým Dunajom. Bitku obnovil na tom istom mieste sám Görgey 21. júna, ale teraz už proti Wohlgemuthovi, s ktorým teraz už i Rusi pod Paňutinom bojovali. Bitku prehral Görgey. V ten istý deň Čorič porazil Klapku a Kászonyiho pri Nyárasde. V týchto bitkách Maďari utratili 3232 mužov. Bolo po sláve; čarovné kúzlo víťazství a viera v nepremožiteľnosť honvédov rozplynuly sa. Pravý breh Váhu od Seredu po Gutu bol 23. júna už

v rukách rakúskeho vojska, ktoré postupovalo už i za Dunajom k Rábu, a zakiaľ tri maďarské armádne sbory na ľavom brehu Váhu v dĺžke 110 kilometrov táborily, v okolí Rábu čakalo 70.000 rakúskych vojakov signál k útoku. Cisár Fraňo Jozef držal prehliadku nad týmto svojím vojskom pri Uhorských Starých Hradoch. Pri tejto príležitosti uistil ho Haynau, že o 6 týždňov bude vojne konec. A zistil slovo.

Maďarská „ministerská rada“ naložila teraz Görgeymu, aby odviedol dunajskú armádu na Dolniaky k Segedínu, kam z Pešti po jednomesačnom slávnom pobyte i ona utekala. Ale 11. júla Görgei prehral bitku pri Komárne a so šiancov komárňanských videl, že sa pravým brehom Dunaja k dolnozemskej armáde neprebije. Z tej príčiny, sveriac obranu Komárna s 18.000 mužmi Klapkovi, pohol sa 13. júla k Vacovu, s tou predtuchou, že na Dolniaky ísť znamená toľko, ako utekať — do Turecka.

Tento postup Görgeyho „ministerská rada“ stigmatisovala „rušením slova, hraničiacim so zradou“, následkom čoho Kossuth vyslovil, že Görgey teraz už nemôže byť hlavným veliteľom, ale najviac ak ministrom vojny. Skutočne, podivné kvalifikovanie.

Na miesto sosadeného Görgeyho „ministerská rada“ vymenovala Mészárosa za hlavného veliteľa dunajskej armády s rozkazom viesť ju na Dolniaky hneď. Za šéfa štábu Dembinského. Nový generalissimus mal už 2. júla odísť do Komárna, ale na svojom parníku neprišiel len po Almáš, predpokladajúc, že je pravý breh Dunaja už v rukách cisárskych a mysliac si pritom i to, že kto vie, či ho vojsko Görgeyho prijme za hlavného veliteľa: Görgeyho vyzval teda len listovne k poslušnosti. 7. júla zopakoval cestu: ale neprišel už len po Párkány, bo Rakúšania a Rusi boli už tam.

Görgei utekal teraz už pred Haynauom a Rusmi cez Vacov, Lučenec, Rimavskú Sobotu a Miškovec k Debrecínu, hľadajúc spojenie s južnou armádou niekde na Dolniakoch. Tam bojovalo sa v tom čase v okolí Petrovaradína, Titelu, Temešváru a Aradu. Titel bránil Kničanin proti útokom Percelovým 22. a 24. mája, ale už o niekoľko dní dorazil ta bán Jelačić a, spojac sa s Kničaninom, zahnal Percela do Petrovaradína. V obave, že Jelačić zaujme teraz rímske šiance a že ho z týchto a z Nového Sadu v Petrovaradíne zavre, napadol on Jelačića, ale nešťastne, bo bitku on prehral, utratiac v nej 2230 mužov. Jelačić zaujal a spálil zatým most nad Tisou pri Beči a tým odrezal maďarské vojsko od Báčky. Teraz už mal otvorenú cestu i do Subotice i do Segedína.

A maďarská „vláda“ v svojej fatálnej krátkozrakosti jednako vyvolila Segedín za svoje nové sídlo.

Kossuth dorazil ta 12. júla; prijali ho oduševnene a poctili fakľádou. V poďakovacej reči vyslovil ešte vždy s megalomaniou, že z tohoto mesta vyjde Europe sloboda. Naivný, neorientovaný ľud obdivoval jeho nadšenie; ale rozhľadení, umnejší maďarskí ľudia zatracovali teraz už jeho fanatismus a jeho naivnosť so srdcom bolesťou prekypujúcim. Teraz už presvedčili sa, že Kossuth nedrží Rusa, ani Rakúšana, ale Görgeyho za nepriateľa Uhorska, bo v tej

istej poďakovacej reči vyslovil sa, že „keby sa niekto našiel, kto by vlasť chcel svojej snahe po moci obetovať a tým cieľom, chcejúc sa stať pánom národa, siahal by po vláde diktátorskej, toho by som, aby som vlasť zachránil, vlastnou rukou zabil.“ O 5 dní žiadal takúto diktátorskú moc Bem, a neminul ani mesiac, už sám Kossuth urobil Görgeyho diktátorom, kdežto segedínska reč Kossuthova bola práve proti Görgeymu namerená.

Görgey prebil sa šťastne do Aradu i so svojím vojskom, kam dorazil 9. augusta. V ten deň bola bitka pri Temešváre; sviedol ju zo Sedmohradska vyprášený, zharelý Bem, nástupca Dembińského, ale prehral ju tak strašne, že 10.000 honvédov utieklo z bitky hneď pri prvom útoku a 6000 padlo do zajatia. Maďarská revolúcia bola touto bitkou završená, bo kapitulácia világošská bola už len jej výsledkom. 10. augusta mal Görgey s Kossuthom v Arade súkromný rozhovor medzi štyrmi očami. Pri tejto príležitosti osvedčil sa Görgey, že jestli je bitka pri Temešváre prehraná, on kapituluje. „A ja,“ hovoril Kossuth, „sa zastrelím.“

No nezastrelil sa, ale urobil Görgeyho diktátorom a sám zutekal do Turecka.

A bolo po krížovej vojne.

V tragike maďarskej revolúcie komickým momentom je snaha maďarských revolucionárov prelstiť Rusov ponuknutím uhorskej koruny ruským kniežaťom Leuchtenbergovi a Konstantinovi s utvorením z Uhorska sekundogenitúry ruskej. Maďarskí dejatelia hlásali 27. júna (viď proklamáciu Horváthovu), že je Rus tyran, utlačovateľ politickej a náboženskej slobody, že považuje uhorských kresťanov za pohanov, a už v júli núkali tomuto tyranskému Rusovi uhorskú korunu. Čo tým docieliť chceli, je zrejmé: rozkmotriť Rusov s Rakúšanmi, vohnať týchto s tamtými do vojny a takýmto spôsobom zabezpečiť maďarskej revolúcii priaznivý výsledok. Robením takýchto hlúpych návrhov vydali si títo maďarskí dejatelia svedectvo úplnej nepríčetnosti, keď mysleli, že pomýlení Rusi z akejsi slabosti a sprostnosti sadnú im na lep. No o umnosti a o čistote úmyslov Rusov presvedčili sa o krátky čas, keď im títo ich návrhy a limine zavrhli.

Anonymus Belae regis notarius.

II.

Napísal *Fr. V. Sasinek.*

Za dávnych časov bolo v menšej Phrigii výtečné mesto Troja, o ktorom, hlavne o jeho zničovení (1282 pr. Kr.), zachovaly sa i v klassikoch i v ústnom podaní rozličné zprávy a bájky. Menovite v piatom storočí po Kr. tie zprávy a bájky preložené boly z gréckeko jazyka do latinského. Aby tomu prekladu dodala sa jakási vážnosť, pripísali tie sobrané bájky Daretovi, ktorý dľa Homera bol sviatčeníkom (kňazom) Hephaesta v Troji [1]). Náš Anonymus niečo podobného spracoval, jako o tom píše svojmu priateľovi: „Keď sme kedysi v školských studiach spolu boli a v historii Trojanskej, ktorú som ja z kníh Dareta phriginského a iných spisovateľov sosbieral, s jednakou vôľou čítali, žiadal si odo mňa, abych, jako som bol písal historiu Trojanskú a vojny grécke, tak ti napísal i rodopis kráľov Uhorska a šľachticov jeho.“ Ten jeho spis o historii Trojanskej dosaváď je neznámy [2]); ale z tých jeho uvedených slov je patrné, že i pri historii Uhorska vo svojej fantásii sosbieral ústne podania, bájky a vymysleniny. S právom vyslovil sa o ňom Dobrovský: „Die Ausländer verwarfen es geradezu als einen historischen Roman, als ein Fabelwerk; Katona's Vindiciae (Anonymi) konnten den Pressburger Professor Sklenár, einen gebornen Slowaken, nicht abhalten des Notars Ansehen zu verwerfen, seine *meisten* Erzählungen für fabelhaft, für Träume zu erklären. Nun mögen die Leser selbst urtheilen, ob die vorliegende Schrift für eine Geschichte von einem glaubwürdigen Verfasser, oder für ein Fabelwerk von einem Romanschreiber, der sich, um Eingang zu finden, für einen Notar des glorreichen Königs Bela ausgibt, zu halten sei.“

Je mi ľúto, že túto, naším dosavádnym adoratorom Anonyma tak odpornú, výpoveď z lásky k objektívnej pravde historickej prinútený som dľa slov Sklenárových podpísať.

Poneváč o tom bezmennom písal som už i predtým [3]), obme-

---

[1]) Herders Conversations-Lexikon. Freiburg, 1903. II, 1063. Podhraczky: Bela király névtelen jegyzője. Budán, 1861. pag. 32. S. Gregor. Turon. ap. Migne LXXI, 699.

[2]) Jestli slobodno tušiť, mám za to, že i v tom spise použil bájky o Pannonii. Sigebertus Gembl. píše, že po znivočení Troje jedna časť Trojanov presťahovala sa do Italie, druhá časť „scilicet duodecim millia, duce Antenore, in finitimas *Pannonie* partes, secus Moeotidas paludes pervenit, ibique civitatem aedificaverunt, quam ob sui memoriam *Sicambriam* vocaverunt. Sigeb. ap. Migne CLX, 59. Conf. S. Gregor, Tur. ap. Migne LXXI, 577. Ekkehardi Uraug. Chronicon ap. Migne CLIV. 713.

[3]) Slovenské Pohľady 1906. str. 103. Krajner: Staatsverfassung Ungarns. Wien, 1872. S. 25 etc. Slovenský Letopis. V Skalici, 1877. str. 89 atď.

dzím sa teraz len na to, čo popísal o opanovaní Uhorska skrze Arpáda.

Uhorsko nenie globusom, ktorý by z konstellacie tak bol vylúčený, že by osvietený bol len jakýmsi vlastným slnkom, nie ale všeobecným. Bolo Uhorsko obtočené súsednými krajinami, s ktorými malo styky vzájomné: teda dejepis Uhorska musí súhlasiť s hodnoverným dejepisom krajín súsedných.

Prvej, než prikročím k podrobnejšej kritike, chcem podať vo všeobecnosti také poznámky, ktoré sú v stave srúcať na hromadu kartový domček Anonyma.

a) Pri dramate, o ktorom je tu reč, treba nám poznať dejstvujúce osoby. Kto nenie úplný neznalec vtedajšieho dejepisu, musí v tom dramate rozoznať dve dejstvá.

V prvom dejstve (akte) hlavné osoby okrem Arpáda sú: Svätopluk I., kráľ veľkomoravský, Arnulf, cisár germánsky, a Bracslav, vojvoda juhoslovanský.

V druhom dejstve okrem Arpáda (?) hlavné osoby boly: Svätoplukovi synovia, Predslav [4]), Mojmír II. a Svätopluk II.; potom Arnulf († 899) a jeho nástupca Ľudvik († 919).

O tých v prvom a druhom dejstve hlavných osobách Anonymus neznal a nenapísal ani litery. Ergo...

b) Kto nenie úplný neznalec vtedajších dejín, vie, že Svätopluk I. panoval nielen nad Moravou, Čechmi a Lužičanmi, ale i nad Uhorskom na ľavej —, a nad Pannoniou na pravej strane Dunaja stredného. — Anonymus nezná o tom ani zbla. Jemu Pannonia ležala i na ľavej i na pravej strane Dunaja; na ľavej strane Dunaja, a síce medzi Tisou a Dunajom, až po hranice Rusov a Poliakov, Salan mal svoje kniežatstvo, panujúc nad Slovanmi a Bulharmi. Medzi Tisou a Transilvaniou mal svoje kniežatstvo Morout, a že tam bývali Kozari. Medzi riekou Marošou a hradom Oršova panoval knieža Glad. Nad naším Slovenskom panovali Česi, menovite v Nitre ich knieža Zubur. Na pravej strane Dunaja v Pannonii bývali Rimania, Nemci, Slovania a Pannonci [5]). Kto tieto, vtedajšiemu dejepisu sa protiviace, táraniny prijme, peniaz to patrne falošný prijme za peniaz pravý? Ergo...

Stopujeme-li deje, ktoré dľa Anonyma odohrávať sa maly pod Arpádom, musíme uznať, že s rozpálenou fantásiou navymýšľal a popísal také veci, ktoré skutočný dejepis svevoľne poličkujú.

a) Mogeri, ktorí potom menovaní boli Hungarmi, pôvodne bývali v Dentumogerii, ktorá leží v Scitii na východnej strane rieky Etyl (Volga). Cisár Kostantín Porf. však ta položil Kumánov. V tom sa oba shodujú; lebo Mogeri Anonyma i Kumáni Konstantina boli a sú Maďari. Čo potom píšu, to je *celkom* iné.

---

[4]) Slovenský Letopis. V Skalici, 1879. str. 177—179.

[5]) Pič: Der nationale Kampf. Leipzig, 1882. str. 10 atď. Škoda bolo tak veľkej, ale nevďačnej práce, chcel-li ozaj obrániť auktoritu (?) Anonyma.

Anonym vo svojej fantásii vysníval Almusa, otca Arpádovho, a podstrčil mu maďarský etymologický význam *Álom*, ačkoľvek Konstantin nezná jakéhosi Almusa ako otca Arpádovho, ale len Arpáda; a ani jednému z kráľov uhorských neprišlo na myseľ odvolávať sa na to, že pochádzajú z krvi Almusa. Hodnoverný dejepis zná ovšem Almusa, ale tento bol bratom kráľa Kolomana (1095—1114).

Anonym vypráva, že ešte v Dentumogerii sedem hlavných osôb mogerských (Hetumogeri, Hétmagyari) vyvolili si Almusa za vodcu. Cisár Konstantín svedčí však, že až potom na radu Kozarov vyvolený bol Arpád za takého vodcu.

Anonym uvádza mená tých Hétmaďarov takto: Almus, otec Arpádov; Eleud, otec *Zobolsu*; *Cundu*, otec Curzana: Ound, otec Ete; Tosu, otec *Lelu*; Huba, od ktorého pochodí pokolenie Zemera; Tuhutum, otec Horka, ktorého synmi boli *Gyula* a Zombor. Pritom mal pred očima kroniku Simona de Keza, ale nepodal verne mená tých sedem hlavných osôb, tým menej znal ich mená z diela cisára Konstantina [6]).

Podobne značil i mená tých 7 kumánskych vojvodov, ktorí sa vraj k Almusovi pripojili; a sú, ktorí tvrdia, že tí Kumáni sú totožní s kozarskými Kabarmi, ktorí spojili sa s Turkami (mahomedánskymi Bulharmi). Je to smelé, opovážlivé stotožňovanie; lebo: a) tamtí spojili sa s Almusom, títo s Arpádom; b) tamtí spojili sa s Almusom pri Kijeve / Rusku, títo spojili sa s Arpádom nad Čiernym morom v Lebedii; c) tamtých bolo 7, týchto 8; d) mená tamtých kumánskych 7 vojvodov sú zcela iné, ako mená kozarských vojvodov; a síce:

Anonym udáva týchto: Et, Edumer, Etu, Bunger, Ousad, Boyta a Retel.

Konstantín: Cabari, Nece, Megere, Curtugermati, Tariani, Genach, Core a Case.

Komuže už máme uveriť? Či Anonymovi, ktorý písal svoj román r. 1290, alebo cis. Konstantínovi, ktorý r. 950 písal svoje vážne dielo?

Dľa Anonyma r. 884 Almus s veľkým množstvom ľudu prekročil Volgu (Etyl) a tiahol do zeme ruskej, ktorá sa menuje Susudal. Potom šiel na strany Rusénov až k mestu Kyeu. Vojvodovia Ruténov povolali si sedem vojvodov kumánskych na pomoc proti Almusovi. Keď Almusovi Mogeri začali obliehať mesto Kyeu, vojvodovia z Kyeu a Susudal uzavreli mier s Almusom, vojvodovia Kumánov však spojili sa s Almusom, hotoví ísť s ním do Pannonie (?). Almusovi Mogeri a ich spojenci Kumáni tiahli k mestu Lodomer. Vojvoda lodomerský uzavrel s nimi mier. Odtiaľ tiahli do Haliče. Vojvoda Haliče a jeho súdruhovia uzavreli s nimi mier a prosili ich, aby radšej išli za Hovoš (snehové Karpaty) do úrodnej Pannonie (?). Vojvoda Haliče dal im 2000 šíponoscov a 3000 sedliakov, aby, idúc vopred, pripravili im cestu cez Hovoš (snehové Karpaty).

[6]) Slovenské Pohľady 1908, str. 264.

Je v tom opravdivé „salto mortale" Anonyma. To, čo on kladie do r. 884, bolo by sa mohlo stať len značne pozdejšie; lebo Nestor píše, že Polovci (Kumáni) prvýkrát až r. 1061 prišli bojovať do Ruska. Susdal spomína sa u Rösslera až r. 997, u Nestora až r. 1024. Zakarpatské kniežatstvo Haliče prichodí až v diplome kráľa uh. Štefana II. r. 1124; kniežatstvo Vladimirské v diplome kráľa uh. Andreja II. r. 1208.

Do cela ináč poučuje nás cisár Konstantín o Arpádovi. Dľa neho Turcae, čili mahomedánski Volgari (Βούλγαροι) bývali na západnej strane Volgy (Βούλγα), a to pod nadvládou Kozarov. Poneváč tí Anonymovi Mogeri, čili maďarskí Kumáni, s východnej strany Volgy často činili útoky na Bulharov, na západnej strane Volgy bývajúcich, Kozari popudili zauralských Pečencov proti nim: Pečenci teda uderili na Kumánov a podmanili si ich. Čo predtým páchali Kumáni na Turkoch (mahomedánskych Bulharoch), to potom páchali na nich Pečenci; prekročivšie Volgu, uderili na nich a tých, ktorí bývali medzi Donom a Volgou (Atel kai Uzi) sebe podmanili. Nepodmanení zostali tí Turcae (mahomedánski Bulhari), ktorí bývali pri riekach Ingul a Ingulec nad Čiernym morom. Jedna časť Kozarov, takrečení Kabari (Chrabrí?), odtrhla sa od Kozarov a spojila sa s Turkami (mahomedánskymi Bulharmi). Kozari potom umienili si dať knieža Turko-Cabarom, s tou podmienkou, aby ten knieža bol podriadený Kozarom. Túto hodnosť ponúkli vojvodovi Lebediašovi; tento však tú hodnosť neprijal, ale na miesto seba odporúčal Arpáda, syna Salmutzovho; ktorý prijal tú hodnosť na seba. No skrze maďarských Pečencov s územia Lebediašovho zahnaní, osadili sa nad riekami Baruch, Kubu, Trull, *Pruth* a *Seret*. — Keď pod Dunajom (r. 888) vypukla vojna medzi cisárom carihradským a kráľom poddunajských kresťanských Bulharov, tamten požiadal Arpáda o pomoc; teda Arpádovi Turci (mahomedánski Bulhari) podujali vojnu proti kresťanským svojim súkmenovcom, a to so šťastím; ale práve toto víťazné postupovanie naddunajských mahomedánskych Bulharov zdalo sa byť nebezpečné carihradskému cisárovi. Tento teda uzavrel mier s poddunajskými kresťanskými Bulharmi. Následkom toho Arpádovi Turci mahomedánski museli odísť ta, odkiaľ boli prišli. Keď sa vracali domov, našli tam Pečencov, ktorí medzi tým časom, čo sa bavili pod Dunajom, spustošili a zaujali ich domovinu. Z tej príčiny nebrali sa za Karpaty, ale po ľavom brehu dolného Dunaja vedľa Zagorie (Transilvanie) tiahli na západ, dorozumeli sa so Slovenmi v Čiernom Uhorsku (na Potisí) pod vládou Vlachov bývajúcimi; týchto z tej nadvlády vyslobodili, Vlachov zo Sriemska a Potisia vytisli a tam sa medzi svojimi súkmenovcami osadili [7]). Ďalší dejepis Turkov (Bulharo-Kozarov) nesnoval sa na základe Anonyma, ale na základe cis. Konstantína Porf.

---

[7]) Pravdepodobné je, že najprv Vlachov transilvanských, ktorí s poddunajskými Bulharmi spojení boli, od týchto odtrhli; potom jedna časť pod Liuntikom, synom Arpádovým, tiahla do poddunajského Bulharska, druhá ale (pod Arpádom) na ľavom brehu dolného Dunaja účinkovala.

K tomu istému resultátu musí prijsť každý nepredpojatý, keď uváži to, čo Anonym vypráva pred príchodom Mogerov (Maďarov) do Uhorska. Anonym pripomína také národy, ktoré pred Mogermi boly v Uhorsku; na pr. Kozarov, ktorí s Turkami (mahomedánskymi Bulharmi) o. r. 888 prišli do Uhorska; spomína Bulharov a Slovenov, ktorí po tomže roku boli v Čiernom Uhorsku na Potisí; spomína Kumánov, ktorí až za doby sv. Vladislava (1077—1095) prijatí boli do Uhorska. — Naopak, pripomína také veci, ktorých za doby Arpáda nebolo; na pr. že Mogeri išli do Zvolenských hôr, aby tam založili pevnosti, buď zo skál alebo z dreva, k ochrane krajiny proti *Čechom* a Poliakom; že obyvatelia Nitrianska boli Slováci a *Česi*; že zem, ktorá leží medzi Hronom a Váhom až po rieku Moravu, kde panoval český vojvoda, učinil jedným vojvodstvom, ale potom vykrojil z neho zvláštne vojvodstvo, ustanoviv nad ním Zubura za vojvodu, ktorý sídlil v Nitre. To je nepravda; lebo Česi za doby Arpáda boli síce pod nadvládou veľkomoravského kráľa Svätopluka I., ale nepanovali nikdy nad Slovenskom medzi Hronom a riekou Moravou. Po rozklade veľkomoravskej dŕžavy Poliaci opanovali Slovensko [8]).

Anonym vypráva, že Mogeri, keď čez Karpaty prišli k hradu Hungu a chystali sa ho obliehať, župan toho hradu, menom Loborcy, ktorého názov bol Duka, dal sa na útek na Zemplínsky hrad. Keď Almus dobyl hrad Hung, Mogeri pomenovaní boli Hungarmi, a zem, ktorú opanovali, pomenovaná bola Hungariou. No nemusel ustrúhať ani názov Hungari (Ungari), ani názov Hungaria; lebo Slovania nad Adriou už r. 595 menovaní boli Ugri alebo Ungari, a to územie, na ktorom bývali, nosilo názov Ungaria, Hungaria, čili Ugorsko, t. j. zem *u hôr* julských alebo karnických [9]). Podobne i územie medzi stredným Dunajom a horou karpatskou nosilo geografické meno Uhorska, Ugorska (Ουγρια, Ουγορια, Ουγγορια, Ungoria), čili zem u *hôr* ležiaca [10]).

Čo je s tým Almusom Anonymovým? Nebol to otec Arpádov († 907), ale brat kráľa Kolomana († 1114), ktorý mal naše Slovensko za údelné kniežatstvo, ale mu ho odňal Koloman.

Nestor ap. Bielowski Mon. Pol. I, 568. Nestor síce píše, že Čierni Ugri za doby Olega (medzi r. 884—898) prepravili sa čez Karpaty a osadili sa na Potisí, však ale: a) nazýva ich Uhrami anticipando. Etnografickí Bulhari potom nazvaní boli geografickými Ugrami. b) Nebojovali niekde v Bielom Uhorsku (na našom Slovensku) s Vlachmi, ale v Čiernom Uhorsku (na Potisí).

[8]) Cosmas. Prameny dějin českých. II, 27.

[9]) Slovenské Pohľady 1906, str. 601. 1905, str. 630.

[10]) Avari (Bulhari!), qui dicuntur *Ungari*, his temporibus ultra Danubium peragrantes. Annales Fuld. ad an. 894. Ugorsko, ktoré sa predtým menovalo Gepidiou. Leo sapiens. Patrologiae graeco-lat. ap. Migne CVII, 396. Ku Gepidii náležalo Čierne Uhorsko. Slovenské Pohľady 1905, str. 421. 1907, str. 485. Hunos occidentales, quos Avares vocant. Theophanis chronologia ad an. 626.

a) Anonymov Almus (ktorého nikdy nebolo!) tiahol čez Karpaty s Rusmi a Kumánmi k hradu Hungu. Čo sa s ním stalo v Hungu, to zabudol Anonymus vymysleť a napísať; napísal len to, že ustanovil svojho syna Arpáda za vojvodu Uhorska, a tento r. 903 začal svoj výboj v Uhorsku. No nebol to Almus, otec Arpádov, ale Almus, odbojný brat kráľa Kolomana. On v Rusku najal Rusov a Kumánov a (r. 1108) viedol ich čez Karpaty do Uhorska proti svojmu bratovi Kolomanovi [11]).

b) Anonymov Arpád odmeňoval víťazných Mogerov a Kumánov rozličnými majetkami v Uhorsku, jako niekdy Mojžiš synov Israelských [12]). Kde a jako odmenil Arpád Rusov, Anonym nenaznačil. Máme o tom jedinú zprávu u Istvánfyho, a tá nehovorí o Arpádovi, ale o kráľovi Kolomanovi, že osadil Rusov z Vladimirie a Haliče v novohradskej Oroszfalve. I z toho poznať, že Anonym svevoľne prilepil meno Arpáda na Kolomana, brata Almusovho [13]).

c) Arpád dľa Anonyma opanoval i také zeme, ktorých opanovanie hodnoverné dejepisy pripisujú až kráľovi Kolomanovi. Vypráva, že Bulsun, Lelu a Botond prišli do lesa Peturgoz, vedľa Kulpy položili sa táborom a, prekročiac túto rieku, prišli až k rieke Save a, prekročiac Savu, dobyli hrad Zabrag, hrad Posaga a hrad Ulcou. Tu si Anonym zle poradil; lebo dľa Simona de Keza ten les preto nazvaný bol „Petrov gvozd", poneváč kráľ Koloman porazil tam svojho protivníka Petra. — Cisár Konstantín Porf. píše, že Horvati, Srbi, Zachlumci, Terbuniotae, Canalitae, Diocletiani a Paganitae, ktorí predtým mali len županov, od cisára Basilia (876—886) obdržali kniežatá, podriadené Carihradu. Tak to bolo i za doby cisára Konstantina (r. 950): teda Mogeri za Arpáda neboli pánmi nad Horvatmi a Srbmi. O sv. kráľovi Vladislavovi svedčí dejepis, že on (r. 1091) prvý prekročil Dravu a vtrhol do Horvatska. Keď potom Horvati odpadli, kráľ Koloman vtrhol do Horvatska a Dalmatska, kde Split (Spalato) a iné mestá sebe podrobil [14]).

d) V diplome kráľa Kolomana z r. 1111 stojí: „Institores fisci regii, quos hungarice caliz vocant". Čo to boli za Kalizovia? Grécky dejepisec Cinnamos píše, že r. 1152 pomáhali Dalmatincom vo vojne proti Grékom i uhorskí Chalizovia, ktorí boli mahomedánmi dľa

[11]) Slovenské Pohľady 1906, str. 107.

[12]) Bene implevit Dominus in Almo duce et filio suo Arpad propheciam, quam cecinit Moyses propheta de filiis Israel dicens: Et locus, quem calcaverit pes vester, vester erit. Josua 1, 3. V. kn. Mojž. 11, 24. Známe teda kopýtko, ktoré upotrebil.

[13]) Oppidum Ruthenorum, quod Oroszfalvam vocant. . . Colomanus, rex Pannoniae, deductis e Lodomeria et Galicia, Russorum provincia, colonis, condiderat. Istvánfi: Hist. libro 16. pag. 178 ad an. 1544.

[14]) Tempore, quo Colomanus, rex Vngariae, dominatus est Dalmatiae, Arbenses libere possederunt insulas Arbe et Gallo. Fejér: Cod. dipl. VII. 1, 174. ad an. 1180. Conf II, 56 ad an. 1111.

náboženstva. Nestor na dvoch miestach spomína more Chvalisské, čili Meotické [15]). Sú to maďarskí Kumáni, ktorých Almus, odbojný brat kráľa Kolomana, s Rusmi spolu priviedol cez Karpaty do Uhorska.

Podivné je, že Anonym vypráva nielen o hradoch, ktoré našli v Uhorsku [16]), ale i o takých, ktoré Mogeri stavali [17]).

Anonym tak opisuje výbojný pochod Almus-Arpádovských Mogerov, jako nejakú prechádzku po Uhorsku. Národy poddávajú sa im zo strachu, všade víťazia a za celý čas toho výletu utrpeli len *jedinú* nepatrnú porážku [18]).

Anonym až bezočive a nestydate vypráva také veci, ktoré sú patrnou lžou; a síce:

a) Anonym (cap. 42) vypráva, že Lelu, Bulsu a Botond zem Racy (t. j. Srbsko) opanovali a ich vojvodu zajatého dlho vo väzení držali. Už hore vyše (na str. 336) som dokázal, že jako Horvati, tak i Srbi za doby cisára Konstantína (r. 950) boli podriadení cisárovi carihradskému, počnúc od cisára Basilia († 886): teda neboli opanovaní skrze Arpádovcov, ani im podriadení.

b) Anonym (tamže cap. 42) vypráva, že vojvoda Bulharov (poddunajských) vypravil svojich poslov k Leluovi, Bulsuovi a Botondovi, prosiac ich o mier a sľubujúc, že nebude viac podporovať vojvodu Salana, ale ako podmanený verný bude Arpádovi a bude mu ročite platiť clo (vectigal). Nie Anonymovi Mogeri, ale Arpádovi Turcae (mahomedánski Bulhari) a kozarskí Kabari, ovšem, poštvaní od cisára carihradského Leva (886—911), r. 888 bojovali

---

[15]) Slovenský Letopis 1876. I, 108. Fejérpataky: Kálmán király oklevelei. Budapest, 1892 str. 42 a 44. Jo. Tomka Szaszky Geographia, pag. 750.

[16]) Našli hrady: Hung, Zemlin, Boršod, Solník, Byhor, Geuru, Gumur, Novgrad, Nitra, Varod, Stumrei, Colgochci, Trusun, Blundus, Bana, Zagreb, Wlk, Borona, Železný hrad, Peytu, Bezprem, byhorský Bellarad (Velehrad, Nagyvár).

[17]) Komarum, Hyncusuduor, Borsod, Zobolsu, Thosu, Ursuur, Borsu, Suronhrad (čierny hrad), Zecuseu a iné, pre ktoré nevymyslel mená príhodné.

Že od r. 903 do r. 907, zamestnaní početnými vojnami a „aldomášmi", nastavali toľko hradov, nech verí, kto chce; ja neverím, a to tým menej, keď čítam v diplome kráľa Belu IV., že v Uhorsku až po Tatároch (r. 1241) pomýšľali na zakladanie hradov. Krajner: Staatsverfassung Ungarn's. Wien, 1872. S. 34. n. 23.

[18]) O bitke pri byhorskom hrade, Bellarade (Belehrade, Velehrade) proti Menumorotovi píše: „et pugnatum est inter eos *duodecim* dies, et de militibus Usubu viginti Hungarii et quindecim Syculi interfecti sunt. Zo strany Menumorota padlo 125 vojakov. Nuž, ktože nemá uveriť Anonymovi, keď tak podrobne udáva nielen počet dňov, ale i počet padlých vojakov? No ja som medzi tými Tomášmi, ktorí neveria Anonymovi. Zná on len poľovačky a hostiny (oldomáše), ale nie o bitkách Arpádovcov! Vo 12-dňových bitkách padlo na jednej strane len 125, na druhej strane 35 mužov!? Koľká to katastrofa!?

proti poddunajským kresťanským Bulharom; ale keď sa pozdali Grékom nebezpeční, cisár Lev uzavrel mier s poddunajskými kresťanskými Bulharmi, a tak naddunajskí Arpádovi Turcae a Chazari museli sa navrátiť ta, odkiaľ boli prišli, ta nad dolný Dunaj. Pravdepodobné je síce, že im dal nejakú odmenu za poskytnutú pomoc vojenskú; že by boli poddunajskí Bulhari však stali sa im poplatnými, o tom ani cisár Lev, ani jeho nástupca Konstantín Porf. nič nehovoria. Tým menej môže byť tu reč o Anonymových Mogeroch (Maďaroch), ktorí až za kráľa Kolomana († 1114) prišli do Uhorska.

Je pravda, že Sigebertus Gemblacensis k roku 907 prilepil toto: „Ungari Bulgaros victos tributarios sibi faciunt". Bibliotheca Historica však o ňom poznamenáva, že nenie čo do rokov spoľahlivý [19]). Ostatne o tej zpráve Sigeberta († 1112) poznamenať treba toto:

α. Zpráva tá neplatí o Anonymových Mogeroch (Maďaroch), ale o Konstantínových Turkoch (mahomedánskych Bulharoch), ktorých, ešte na Pruthe a Serete bývajúcich, cisár Lev poštval proti poddunajským kresťanským Bulharom.

β. Keď tí Turci (mahomedánski Bulhari), cisárom Levom poštvaní, roku 888 skutočne uderili na poddunajských kresťanských Bulharov a porazili ich, učinili ich sebe poplatnými (tributarios fecerunt), ale len dočasne; lebo cisár Lev, keď sa mu oní Turcae pozdali byť nebezpečnými Grékom, učinil mier so Simeonom, kráľom poddunajských Bulharov, a prinútil oných Turkov (mahomedánskych Bulharov) Arpádových, aby sa vypratali z poddunajského Bulharska.

γ. Arpádovi Turci, z poddunajského Bulharska, ba skrze Pečencov i od Pruthu a Seretu zahnaní, tiahli do Čierneho Uhorska (Potisia) a tam sa osadili.

δ. Arpádovi Turci, keď po r. 888 boli sa osadili v Čiernom Uhorsku a Sriemsku, nepomýšľali na vojnu proti poddunajským kresťanským Bulharom, majúc dosť činenia v Pannonii r. 892 proti Svätoplukovi I., r. 896 proti Bracslavovi, r. 902 proti Mojmirovi II., r. 907 proti Nemcom na Západe.

ε. Až po smrti Simeona († 927), mocného kráľa poddunajských kresťanských Bulharov, Turci (uhorskí a pannonskí mahomedánski Bulhari), Srbi, Horvati a iné juho-slovanské národy odvážili sa činiť útoky na poddunadjských kresťanských Bulharov [20]).

c) Anonym vypráva, že Mogeri (Maďari) opanovali Ultrasilvaniu; a síce na jednom mieste (cap. 24—27) píše, že tam nad Valachmi a Slovanmi, ktorí mnoho zlého trpeli od Kumánov a Pečencov, panoval Gelo, bývajúc na hrade Samoš. Tomuto uchvátil Ultrasilvaniu (Transsilvaniu) Tuhutum. Na druhom mieste (cap. 44) píše, že nad Kumánmi, Bulharmi a Valachmi panoval Glad. Proti

---

[19]) Krajner: Staatsverfassung Ungarn's. S. 49. n. 26. Ani v iných veciach nenie spoľahlivý. Const. Porf. CXII, 55. n. 30.

[20]) Vicinae igitur gentes, Turci, Servii, Chrobatae atque alii, audita Simeonis morte, Bulgaros bello petere statuebant. Cedrenus.

tomuto Arpád vyslal vodcov, Zuarda, Kadusu a Boytu; a od nich porazený Glad poddal sa a oddal im hrad Kenee.

Uvážime-li dobre vec, najdeme, že Anonym Simonovu zprávu o vojne sv. Štefana r. 1002 proti svojmu vnukovi Julovi vedenú [21]), preniesol na vojnu Tuhutuma proti Gelovi. Aby sme sa o tom presvedčili, položme tie zprávy vedľa seba:

Anonym:

Tuhutum ale od toho dňa vládol tou zemou; i potomstvo jeho vládlo ňou až do času sv. Štefana. Tuhutum ale splodil Horku, Horka splodil Geulu a Zubora, Geula splodil dve dcéry, z ktorých jedna menovala sa Caroldu a druhá Saroltu; a Sarolt bola matkou (?) sv. kráľa Štefana. Zubur ale splodil menšieho Geulu, otca Bue a Bucue; za jehož času sv. kráľ Štefan podrobil si Zálesnú zem a toho Geulu priviedol sviazaného do Uhorska, a po všetky dni jeho života držal uväzneného, preto, že bol nestály vo vernosti a nechcel byť kresťanom (katolíkom), a činil mnoho protivného sv. kráľovi Štefanovi, ačkoľvek bol z pokrevných matky jeho.

Simon de Keza:

Svätý totižto kráľ Štefan bol korunovaný a potom po odvedení Jula, vnuka (avunculi) svojho, s manželkou a dvoma synmi zo Sedmohradska do Uhorska, pripojil Sedmohradsko k Pannonii [22]).

Potom bojoval s Keanom, vojvodom Bulharov a Slovanov (na Potisí); ktorého keď bol prevýšil [23]), nepremeškal z jeho pokladov obohatiť chrám blahoslavenej Panny v (stolnom) Belehrade.

(Dokončenie.)

---

[21]) Arpád a Uhorsko. Turčiansky Sv. Martin 1885, str. 24. Slovenské Pohľady 1907, str. 347.

[22]) Ultrasilvania alebo Transsilvania až potom skrze Nemcov do Transilvanie uvedených nazvaná bola *Septem castra* (in Transilvania). Srov. Hunfalvy-Schwicker: Ethnografie von Ungarn. Budapest, 1877. S. 294.

[23]) Simon de Keza z jednej vojny urobil dve. Slovenský Letopis. III, 277. Procui, senior, avunculus regis Pannonici. Ditmar ap. Bielowski: Mon. Pol. hist. I, 312.

Rybárča.

Povesť.

Napísal *Björnstjerne Björnson.*

Preložila *Margita Paulíny-Tóthová.*

(Pokračovanie.)

Štvrtá kapitola.

Hneď po konfirmácii Petra vybrala sa jedného dňa k Oedegaardovým sestrám, ale skoro vycítila, že sa musel prerátať; lebo prepošt si jej vôbec nevšímol a dcéry, obe staršie od Oedegaarda, chovaly sa k nej veľmi odmerane. Len leda že jej daly na známosť, čo určil ich brat ohľadom nej. Aby sa totiž celé predpoludnie priúčala vedeniu domácnosti v jednom dome von z mesta a popoludní aby chodievala do šijacej školy; doma aby len spala, raňajkovala a večerala.

Všetko urobila, ako jej naložily a cítila sa pri tom veľmi dobre, kým to pôsobilo na ňu pôvabom novoty; ale pozdejšie, zvlášť keď zavítalo leto, počínalo ju to všetko nudiť, lebo inokedy sedávala o tomto čase celý deň hore na kraji lesíka a čítavala v svojich knihách — ktoré postrádala teraz bolestne, ako postrádala vôbec i Oedegaarda samého, ako i poučné rozhovory s ním. Preto hľadala konečne zábavu tam, kde sa jej namanula.

O tom čase vstúpilo totiž do šijacej školy mladé dievča, ktoré zvaly Lise Let [1]) — totiž Lisou sa volala, ale nie Let. Let bolo priezvisko mladého námorníckeho kadéta, ktorý bol doma cez vianočné prázdniny, a ktorý zasnúbil sa s ňou na ĺzke, keď bola ešte malou žiačkou. Lise verila sa, že je to nie pravda, a rozplakala sa zakaždým, kedykoľvek na to narážaly; ale i tak prischlo jej meno Lise Let. Táto malá, šťúpla Lise často plakávala a často sa smiala, ale či plakala a či sa smiala, ľúbosť jej s umu neschodila. Skoro rojily sa húfne v šijacej izbe nové, podivné myšlienky. Ak vystrela niektorá ruku za návitkou cverán, nuž to bolo nabídnutie k sňatku, a kotúčka ho alebo prijala, alebo dala košík; ihla zasnúbila sa s niťou, a niť obetovala sa každým stehom za nemilosrdnú; ktorá sa pichla, ranila svoje srdce až do krvi; ktorá menila ihly, bola neverná. Ak shováraly sa dve šeptom, tak to bolo vždy o niečom veľmi, ale veľmi podivnom, čo sa im prihodilo, o chvíľu šeptaly spolu ešte dve a ešte dve; každá mala svoju dôvernú priateľku, a tisíc tajností nieslo sa povetrím — už to nebolo na vydržanie.

Raz na mrkaní Petra stála pred domom matkiným. Kropil jemnučký dážď, čo sa zve mrholením, preto založila si veliký vlniak až na hlavu a naďúgala do pitvora, kde stál mladý námorník, pískajúc si valčík. Vlniak pridŕžala si obidvoma rukami pod bradou, tak že vykukávaly z neho len oči a nos; ale mladý námorník zbadal ľahko, že žmurká naňho, i vybehol naskutku k nej pred dom.

---

[1]) ľahká, ľahkomyseľná.

„Počujže, Gunnar, mohli by sme ísť spolu na prechádzku?"
„Ale veď prší!"
„Daj sa ti mi svete, to sa len taký drobný osieva!"
Šli teda k malému domcu na návrší.
„Kúp mi pár kúskov cukrového — z takého so smotánkovým snehom!"
„Ty by si nedbala mať vždy a vždy len cukrové pečivo."
„Také so smotánkovým snehom!"
Šiel a doniesol jej želaného. Petra vystrčila ruku zpod vlniaka, vzala si cukrovinky a pochutnávala si na nich idúcky. Keď vyšli nad mesto, ponúkla mu kúsok a riekla:
„Počúvajže, Gunnar, my dvaja sme sa vlastne od jakživa ráčili — ja som ťa mala najradšej zpomedzi všetkých chlapcov! Vari mi neveríš? Ba áno, naozaj, Gunnar. A teraz si ty podkormidelníkom a možno, že už skoro sám povedieš loď. Mne sa tak vidí, že by si sa mal vlastne zasnúbiť... No? prečože neješ cukrové?"
„Ďakujem, práve som začal žuť močku."
„Nuž, čo povieš na to?"
„Ó, to je ešte nie taká súra."
„Že nie súra?.. Veď sa predsa odplavíš pozajtre?"
„Ale hej. Lenže sa pravdepodobne vrátim onedlho."
„Krásne. Ale či budem mať potom *ja* času, je pochybné, lebo kto vie, kde ja vtedy budem."
„Teda s tebou by som sa mal zasnúbiť?"
„Nuž pravdaže, Gunnar!... S kýmže iným? To si mal predsa hneď vycítiť... ale ty si až prisprostý, preto si sa stal iba takým kadejakým námorníkom."
„Ó, to ti ja neoľutujem... byť námorníkom je veľkolepé."
„To sa rozumie, veď má tvoja matka vlastnú loď... No, teda čože mi odpovieš?... Ty si taký neohrabaný!"
„Ale, nuž čože mám povedať?"
„Že čo máš povedať? Haha, haha!... Vari ma ani nechceš?"
„Ach, Petra, veď to ty vieš až veľmi dobre... ale ja sa vždy obávam, že sa na teba nemôžem spoľahnúť."
„Ale ba áno, Gunnar. Chcem ti byť verná, na veky verná...!"
Za chvíločku stál tichúčko.
„Daj si pozreť do očú, Petra."
„A načo?"
„Chcem videť, či to mieniš naozaj."
„Vari si myslíš, že vystrájam žarty?"
Teraz sa už nahnevala naňho a odchýlila si šatku s tvári.
„Nuž dobre, Petra, keď to myslíš naozaj celkom vážne, nuž mi to potvrď bozkom... potom aspoň vie človek, čo to má znamenať."
„Ale sa blaznieš?"
Zase si pritiahla šatku a kráčala ďalej.
„Ale, Petra, veďže dočkaj — že to nechápeš. Keď si mojou milou, nuž —"
„Ach, čuš, netáraj!"

„No počuj, ja viem predsa lepšie, čo je vo zvyku v takom prípade; lebo v poznaní života a v zkúsenosti predstihol som ťa ďaleko. Len si povážˇ, čo všetko som ja už videl…“

„No veru, hľadel si na všetko ako truhlík a teraz trepeš, ako si videl!…“

„A akože si ty predstavuješ zaľúbených? Čo pod tým rozumieš, Petra, ak sa ťa smiem spýtať? . Bežať hore vrchom, dolu vrchom jeden za druhým, to je veru slabá slasť.“

„Naozaj, to máš pravdu,“ smiala sa a zastala. „Nuž teda počuj, Gunnar! Kým tu stojíme a si trocha pary dolapujeme — uf! — chcem ti riecť, ako sa majú zaľúbenci chovať. Kým si tu v mestečku, musíš ma čakať každý večer pred šijacou školou a potom ma odprevadiť až po naše domové dvere; ak by som bola inde, tak musíš čakať na mňa na ulici, kýmkoľvek nevyjdem. Ale keď odídeš, musíš mi písavať, pekné veci kupovať a posielať. Ozaj, musíme si darovať navzájom prstene, jeden s mojím a druhý s tvojím menom, i s rokom a dátumom; lenže ja nemám peňazí, nuž musíš kúpiť obidva ty.“

„To vďačne urobím, ale .“

„Nuž čože máš už zaze za ‚ale‘?“

„Ach, Pane Bože, veď som chcel riecť len to, že by som musel mať mieru tvojho prsta.“

„Výborne, hneď ju dostaneš.“

Odtrhla stebielce trávy, odmerala ním prst a odhryzla.

„Tak, ale aby si ho neodhodil!“

Vložil ho do papierika a s tým do listovnej taštičky. Ona sa mu prizerala, kým taštičku neskryl bezpečne.

„No, a teraz poďme ďalej, toto sprosté postávanie je mi už nudné.“

„Ale akokoľvek, Petra, ty ma odbavuješ skutočne trocha nakrátko.“

„Nuž veď ak nechceš, šuhajko môj, mne je to ľahostajné.“

„Ale to sa rozumie, že chcem — tak som to nemyslel… len či by som nesmel vziať aspoň tvoju ruku do svojej?“

„A to načo?

„Nuž ako na stvrdenie nášho zasnúbenia.“

„Nesmysel! Čože tým potvrdíme, keď si podáme ruky?… Ostatne, ak si to tak žiadaš, nuž ti podám ruku — na, tu ju máš…! Nie stískať, mosjő, toho si nedovolím!“

Odtiahla mu ruku a skryla ju zase pod vlniak, ale zrazu ho naddvihla obidvoma rukami, že sa zpod neho objavila jej celá tvár.

„Ale ak by si to niekomu vyjavil, Gunnar, tak poviem ja, že je to nepravda! — tak, teraz si už na čistom!“

Smiala sa a začala ísť zase dolu vrchom…

Po chvíli zastala a riekla:

„Zajtra vyjdeme zo šijacej školy až o deviatej… môžeš ma potom čakať za záhradou — počuješ?“

„Dobre.“

„Tak, a teraz už musíš odísť.“

„Či mi nepodáš ruky ani na rozlučné?"

„Nechápem, načo ti je vždy tá sprostá ruka... Nie, teraz jej práve nedostaneš... S Bohom!" zvolala hlasno a skokom pobrala sa domov.

Na druhý večer si to vedela tak zariadiť, že opustila školu posledná. Už bolo skoro desať hodín, keď odchodila; ale keď došla ku záhrade — Gunnara nevidela. Bola pripravená na hocijaké nehody, len na toto nie. Bola tak veľmi urazená, že čakala dlho naňho, len aby mu dôkladne mohla dohovárať, keď sa konečne uráči. Ostatne míňal sa jej čas veľmi príjemným spôsobom, kým prechádzala sa hore-dolu za záhradou. Kupecký spevokol začal sa práve cvičiť pri otvorených oblokoch susedného domu; cez vzduch, presýtený vôňami kvetúcich sadov, doliehaly k jej sluchu zvuky španielskej piesne a vábily dotiaľ jej myšlienky, kým sa jej zazdalo, že je v Španielsku a že naslúcha s otvorenej pavlače, ako ju ospevujú. Španielsko bolo krajinou jej túžob; lebo každučičkým letom prišly do prístavu tmavé španielske lode a potom sa ozývaly ulicami španielske piesne, a steny Oedegaardovej izby boly tiež ozdobené mnohými peknými obrazmi, predstavujúcimi španielsky život... Možno, že je teraz zase tam, a ona je pri ňom! Ale zrazu bola zase hupkom v svojej norskej domovine, lebo tamto zpoza jablone blížil sa konečne Gunnar náhlivým krokom; kvapne išla mu v ústrety — ale nebol to Gunnar, iba práve zo Španielska sa navrátivší jasný klobúk na jasných vlasoch.

„Ha-ha-ha-ha!" zavznel jasný smiech. „Pravdepodobne ste ma držali za niekoho druhého?"

To tajila najrozhodnejšie a odbehla rozhorčene. Ale on utekal za ňou, a v behu remsil ustavične, a to nesmierne chytro, s onou nedbalou výmluvou, akú mávajú ľudia, hovoriaci viaceré reči.

„Ó, ja tak ľahko nezaostanem, som výtečný behúň... A vám to nič nespomôže... *musím* sa s vami shovárať... Dnes je už ôsmy večer, čo tu čakám na vás..."

„Ôsmy večer!"

„Áno, ôsmy večer, ha-ha-ha! A behal by som tu vďačne ešte druhých osem dní, lebo my dvaja veľmi by sme pristali jeden ku druhému — však ver?... Oj, nič vám bežanie neplatí. . Ja vás nepopustím, lebo teraz ste už unavená, badám to."

„Boh uchovaj, nie som ustatá ani za máčny mak."

„Ba ste!"

„Ani chýru."

„Ba áno!... Povedzte teda niečo, keď ste nie ustatá!"

„Ha-ha-ha!"

„Ha-ha-ha! To je nie hovorenie!"

A potom zastali. Chytro vymenili niekoľko frás — polovážne, položartovne. Potom zveleboval Španielsko, jeden obraz mihal sa za druhým — naostatok hanil biedne hniezdo tunajšie.

Jeho líčenie Petra sprevádzala so žiariacim zrakom, jeho výrony prešumely vedľa jej sluchu ani hučanie vetra, kým tekal jej pohľad hore-dolu po zlatej retiazke, ktorú mal vo dva vrhy na hrdle obtočenú.

„Hľa,“ riekol chytro a vytiahol konec retiazky s pripevneným oň krížikom, „pozriteže! Tú som vzal dnes večer s sebou, aby som ju mohol v spevokole ukázať; tá je zo Španielska, — musím vám rozpovedať jej historiu!“

A hneď i začal: „Keď som bol v Južnom Španielsku, zúčastnil som sa raz pri streleckej slávnosti a vyhral som to ako cenu. Oddali mi výhru s nasledovnými slovami: ‚Túto retiazku vezmite s sebou do Norvéžska a oddajte ju ako pokorný hold španielskych kavalierov najkrajšej dáme svojej domoviny.‘ Zavznelo volanie na slávu, trúby zahlaholily, zástavami mávali, kavalieri tlieskali rukami a ja som prevzal cenu.“

„Bože, to bolo úchvatné!“ zvolala Petra. Lebo jej obrazotvornosť vykúzlila si naskutku španielsku slávnosť so španielskymi farbami a spevy; tam stáli pri vínohradoch osmahlí Španieli, ožiarení horúcim večerným slncom, a ich myseľ zaletovala k najkrajšej žene snehových krajín.

Hoci bol namyslený a fantasticky tláchavý, bol predsa dobrosrdečný človek; teraz ostal stáť a len pokračoval v opise Španielska. Čím diaľ, tým väčšmi stupňovala sa jej túžba, a že bola dušou celkom v onej prerozkošnej krajine, začala si nôtiť potichu španielsku pesničku, ktorú počula predtým a pozvoľne začaly sa jej i nohy do taktu pohybovať.

„Ako, vy viete tancovať španielske tance!“ zvolal.

„Áno, áno, áno,“ trilkovala v rytme tanca a lúskala prsty, napodobňujúc kastagnetty; lebo tak videla tancovať španielskych námorníkov.

„*Vám* prislúcha cena španielskych kavalierov!“ zvolal akoby zachvátený jasným vnuknutím. „Nikdy som nevidel krajšej ženskej, ako ste vy!“

A prvej, ako by bola pochopila, čo tým myslí, sňal si zlatú retiazku a ovil ju zručne viac ráz na jej hrdlo. Lenže keď sa spamätala, zfarbila sa jej tvár jej zvláštnym tmavým rumencom studu, oči naplnily sa jej slzami, takže octnul sa teraz on, ktorý padal z jedného vytrženia do druhého, v najväčších rozpakoch, keď pochopil, čo vykonal — i nevedel, ako sa má naďalej chovať — len to jedno cítil, že tu nesmie zostať — a odišiel...

Ešte o polnoci stála pri otvorenom obloku svojej podkrovnej izbičky s retiazkou v ruke. Nad mestom, fjordom a ďalekými vrchy rozprestierala sa vlažná noc pokročilého leta. S ulice zavznievala zase španielska pieseň, lebo spevokol odprevádzal Yngve Volda domov. Každé slovo znelo srozumiteľne; v piesni bola reč o krásnom venci. Len dva hlasy spievaly text, ostatné napodobňovaly na perách sprievod guitary:

Obeciam ti venec z kvieťa všeljakého,
aby s' pamätala na svojho milého!
Vo venci ružička — ako tvoje líčka,
lístky ligotavé — ústka usmievavé;
kvet bielej ľalie, zlatom vykladaný,

tebe najčistejšej medzi dievčatami.
Podliešticka modrá ľúbou vôňou dýcha,
za tebou, najkrajšou, moja duša vzdychá.
Kvet horúcej lásky — to je tvoje srdce,
tvoje žiarne city — sťa červené klince.
Vezmi si ten venec, na kvietky sa dívaj,
na toho, kto ho vil, nikdy nezabývaj!

* * *

Keď roztvorila oči na druhé ráno, bola vo sne v háji skrz naskrz v svetle slnečnom plávajúcom. Široko-listé stromy boly samé žlté tolije[1]) a všade ovisovaly dlhé lesklé hrony s konárov, ktoré sa jej temer dotýkaly, keď kráčala horou.

Hneď jej to pripomenulo retiazku; vzala ju a prevesila si ju na košeľu. Potom si založila čiernu šatku a na to retiazku, s čierneho sa lepšie odrážala. Sediac na posteli, nazerala do malého ručného zrkadla: — či by bola naozaj taká krásna?... Vstala, aby sa učesala, a zase do zrkadla pozrela. Ale vtedy jej prišla na um matka, ktorá o tom všetkom ešte ničoho nevedela, i ponáhľala sa doobliekať; žiadalo sa jej sísť čím skôr k matke a rozpovedať jej všetko. Avšak keď bola už hotová a chcela si dať retiazku okolo hrdla, prebleskla jej hlavou myšlienka, čo povie na to matka — a vôbec, čo by ľudia na to riekli, a čo by mala odpovedať, keby sa jej niekto spýtal, zkadiaľ má tú drahocennú retiazku. A že by taká otázka bola odôvodnená, zaľahla jej čím diaľ tým väčšmi na srdce, tak že vybrala napokon malú škatuľku, vložila do nej retiazku — a po prvý raz v živote pocítila, čo to značí byť chudobnou.

Dnes predpoludním nechcelo sa jej ísť do roboty. Sadla si nad mestom, tam, kde dostala retiazku, a držiac ju v ruke, mala pocit, ani čo by ju bola ukradla.

Pod večer čakala za záhradou ešte dlhšie na Yngve Volda, ako večerom predtým na Gunnara: lebo mu chcela vrátiť retiazku. Ale práve tak, ako vykotvila nenadále dňom predtým loď, na ktorej bol Gunnar matrósom, lebo dostala v súsednom meste znamenitý náklad, tak musel dnes i Yngve Vold, ktorému loď patrila, odcestovať v tej istej záležitosti. A poneváč mal súčasne uzavreť ešte viac obchodov, zostal tam za celé tri týždne.

Za tieto tri týždne putovala retiazka z vrecka do zásuvky v škrini, odtiaľ do listovej obálky a obálka do tajného priečinku. A Petru hnalo to od jedného ponižujúceho soznania ku druhému. Po prvý raz v živote pocítila úplne, koľká medzera delí ju od vznešených dám mestečka. Tie by boly smely nosiť retiazku, a nikto by sa ich nebol spytoval, prečo ju nosia a odkiaľ ju majú. Ale Yngve Vold by sa ani nebol opovážil ponúknuť niektorej z nich retiazku bez toho, aby jej súčasne nabídol i svoju ruku; len oproti rybárčaťu si to smel dovoliť. Keď jej chcel darovať niečo, prečože

[1]) Goldregen.

jej nedal také niečo, čo by mohla upotrebiť? Ale isteže si robil z nej iba posmechy, keď jej dal takú vec, ktorú ani nosiť nemôže...

A to s „najkrajšou“ bola pravdepodobne len vymyslenina, lebo keby jej bol venoval retiazku z tej príčiny, tak by jej ju nebol oddal potajme vo večernom šere... Rozhorčenie a stud zožieraly ju tým citlivejšie, že ona nezdôverila sa nikdy nikomu. Nie div teda, že keď stretla sa s ním po prvý raz, s ním, okolo ktorého točily sa všetky tieto trpké a zahanbujúce myšlienky — začervenala sa tak veľmi, že si to musel nesprávne vysvetľovať, a keď jej to prebleskło umom, začervenala sa ešte väčšmi.

Ponáhľala sa domov, schvátila retiazku, a hoci bolo ešte vidno, sadla si nad mestom ku ceste a čakala tam naňho — teraz mu ju vráti!

Nepochybovala ani najmenej, že sa dostaví, lebo i jemu vstúpil rumenec do tvári, keď ju zazrel, hoci bol za toľký čas preč. Ale skoro ho začaly tie isté myšlienky ospravedlňovať: nebol by sa začervenal, keby mu bola ľahostajná; keby sa bol prvej vrátil domov, bol by ju iste prvej vyhľadal.

Už počínalo mrkať; lebo od posledných troch týždňov skrátily sa dni už značne. Ale v šere menia sa často naše myšlienky. Sedela tesno nad cestou, medzi stromy; ona mohla všetko prehliadnuť, nezbadaná od iných. Keď sedela už hodnú chvíľu, čakajúc ho márne, začínaly vybuchovať v nej rôzne protimluviace si pocity. Načúvala vše naplašene, vše nahnevane. Každého, kto šiel pomimo, počula hodne predtým, ako ho zazrela – ale jeho vyčakávala nadarmo. Načúvala tak napnute, že sa ľakala i šuchotu, spôsobeného vtáčky, keď v polosne premenily miesto medzi listím. Každý zvuk, ktorý dochodil od mesta, každý ohlas vzbudil jej pozornosť. Jednu veľkú loď vykotvili matrósi, spievajúci si. Ešte dnes v noci mali ju vyvliecť z prístavu, aby sa mohla odplaviť pri prvom rannom vánku. O, bárs by mohla i ona odísť na šíre more; ta smerovaly všetky jej túžby! Spev ako čo by sa stával jej vlastným, laná, ktorými podnímali nahor vratidlo, ako čo by i ju dvíhaly — lenže kam?... A práve vtedy ukázal sa jasný klobúk na prostred cesty práve oproti nej!... Vyskočila a pustila sa do behu; ale ako utekala, prišlo jej na um, že sa to veru nesvedčí; robila chybu za chybou — preto ostala radšej stáť. Keď sa blížil, hľadela skryť sa za stromy, a keď došiel k nej, dýchala tak prudko, že počul každé jej vydýchnutie, a ako ho okúzlila predtým svojím nadšením, tak bol premožený teraz jej úzkostlivosťou.

Bol vo velikých rozpakoch, ba až zmätaný a zašeptal:

„Veďže sa nebojte!“

Ale videl, že chvela sa ešte väčšmi. I chcel ju spraviť dôvernejšou tým, že ju chytil za ruku; ale leda že ucítila dotknutie sa jeho ruky, odskočila, ani čo by ju boly plamene obtočily a zutekala zase, kým on zaostal.

Nebežala ďaleko; už nemohla dychu popadnúť. V sluchách jej tepalo a srdce div že jej hruď nerozhodilo; pritisla si obe ruky k srdcu a načúvala. Počula kráčať po tráve a šuchotať po napadanom

listí... Prichodil rovným smerom k nej — či ju videl?... Nie, nezazrel jej!... Ba áno, zazrel ju!.. Predsa nie, lebo prešiel pomimo. Veď ona nemala strachu, nie to to nebolo; ale bola pobúrená, a keď sa už cítila v bezpečnosti, opustily ju spolu s napnutím i sily a sklesla zmorená, na smrť ustatá.

Len po drahnom čase sa zase zdvihla a kráčala pomaly dolu vrchom; vše zastala a zase šla kúsok ďalej — ako čo by ani nemala určitého cieľa. Keď došla zase ku ceste, sedel tam a čakal na ňu trpelivo... Teraz vstal... Ona ho nezbadala predtým, kráčala ani hmlou obtočená; teraz skríkla slabo, ale neriekla ani slovíčka, ani sa nepohla, len si pritisla ruky na oči a plakala. To dojalo Yngve Volda v takej miere, že i jeho ináč hodne podrezaný jazyk zamĺkol. Len po chvíli riekol so zvláštnou určitosťou:

„Ešte dnes večer sa poshováram s mojou matkou .. Zajtra sa všetko objasní, o niekoľko dní pôjdeš do cudzozemska a pozdejšie sa staneš mojou ženou!“

Čakal, že mu odpovie; ba domnieval sa, že aspoň vzhliadne naňho; ale ani jedno ani druhé neurobila. To si vysvetľoval *svojím* spôsobom.

„Neodpovedáš mi?... Nemôžeš, však?! Dobre... Dôveruj mi; lebo od tejto chvíle si moja! .. Dobrú noc ti!“

A odišiel.

Ona stála v trapiech, akoby v hmle; neurčitá obava sa do toho plietla a chcela rozptýliť hmlu; ale všetko zostávalo len hmlistým.

A že krútily sa jej myšlienky po všetky tie tri týždne temer výlučne okolo Yngve Volda, nebolo jej ťažko pripojiť tento nový zázrak k reťazi svojej obrazotvornosti. Najbohatší človek mestečka, z najvznešenejšej rodiny — a chcel ju pozdvihnúť k sebe bez okolkov. To líšilo sa tak nesmierne od jej predstáv za oného dlhého času skľúčenosti a pokorenia, že blažilo ju svrchovane už i samo sebou. A jej šťastie bolo tým žiarivejšie, čím väčšmi sa vmýšľala do nových, všelijako priaznivých pomerov. Videla sa v duchu, že je roveň všetkým ostatným a tým u cieľa svojich neurčitých túžob. Zobrazovala si predovšetkým najväčšiu loď Yngve Volda, ako leží v prístave v jej svadobný deň ozdobená vlajkami; videla, ako víta mladý pár na svojej palube čestnými salvami a ohňostrojmi a ako ich unáša do Španielska, kde hreje svadobné slnce!

* * *

Keď zobudila sa na druhé ráno, vošla slúžka a oznámila jej, že je už pol dvanástej. Petra bola hrozne vylačnená; jedla a jedla, a že ju desne bolela hlava, bola veľmi mdlá a zaspala znova. Keď zobudila sa zase okolo tretej popoludní, cítila sa už lepšie. Matka prišla hore a povedala, že akiste odospala nejakú chorobu; to si i ona obyčajne tak pomáhavala. Ale teraz že už treba zviechať sa jej, už je čas, aby šla do šijacej školy. Petra sedela vzpriamená na posteli, len hlavu si podpierala ramenom; ani nevzhliadnuc odvetila, že odteraz už nebude chodievať viac do šijacej školy. Matka si myslela, že je ešte pravdepodobne trocha otrieblená, i sišla, aby

jej doniesla balík s listom, ktorý doniesol práve jeden chlapec s lodi. Hľa, už boly tu dary!

Petra si bola medzitým zase ľahla, ale vstala chytro a akonáhle bola sama, začala rozbaľovať s istou okázalosťou najprv balík. Bol v ňom — pár parížskych dámskych topánočiek! Trocha sklamaná chcela ich práve odložiť, keď zbadala, že pri palcoch niečo zavažuje. Všuchla rukou do jednej a vytiahla odtiaľ malý, do hodvábneho papiera zakrútený predmet — bola to zlatá náramnica. V druhej topánke objavila tiež niečo bedlive zabalené — pár francúzskych glacé-rukavíc, a z pravej rukavice vytiahla zase papierové klbečko, v ktorom boly dve hladké zlaté obrúčky.

„Došli sme už tak ďaleko?" myslela si Petra. Srdce jej trepotalo, i nazrela do obrúček, aby videla, čo je v nich vyryté, a čítala neklamne: „Petra" a rok i datum, a v druhom „Gunnar".

Zbledla, hodila prstene i celý balík na zem, ani čo by ju boly popálily, a roztrhla obálku listovú.

Datovaný bol z Calais — a čítala:

„Milá Petra!

Došli sme sem šťastlivo, pri priaznivom vetre od 61. až po 54. stupeň šírky, ale potom počas celej plavby až po prístav dul nám silný vietor do boku lode, a to sa stáva málokedy ešte i lepším lodiam, ako je naša, ktorá je veru hrdý plavec, nuž ti musím dať na vedomie, že myslel som celou cestou na teba a na to, čo sa medzi nami stalo, a je to veľmi protivné, že som sa od teba ani poriadne odobrať nemohol, a preto som šiel najedovaný na loď, ale som na teba odvtedy nikdy nezabúdal, vyjmúc kedy-tedy na chvíľočku; lebo námorník máva vše tvrdé stanovište. Ale teraz sme už tu a ja som vydal celý svoj plat na dary, ako si ma prosila, a i tie peniaze, ktoré som dostal od matky, teda teraz už nemám nič. Ale keď mi dovolia odísť trocha domov, prikvitnem práve tak chytro k tebe, ako tieto dary; lebo kým je to medzi nami len v tajnosti, nemám istoty, obávam sa mladých šuhajov, ktorých je u vás nadostač; ale chcem byť na čistom, aby sa nikto nevyhováral, ale sa mal predo mnou na pozore. Pravda, že by si ty mohla dostať i lepšieho šuhaja, ako som ja, lebo ty by si obsiahla, kohokoľvek by si chcela; ale nikdy by si nedostala vernejšieho, a to som ja. Ale teraz chcem už dopísať, lebo som už zapísal dva hárky a písmeny sú vždy väčšie a väčšie; lebo písať list je najstrašnejšie, čo poznám, ale ti píšem predsa, lebo keď to tak chceš mať. A ku koncu ti chcem ešte povedať, že ja celú vec veľmi vážne beriem; lebo ak by si to ty vážne nemienila, tak by to bol veliký hriech a mohol by sa skončiť pre nejedného nešťastím.

Gunnar Ask,
podkormidelník na brigge[1])
‚Norvéžsky prazákon'."

---

[1]) brigg = plachtový koráb s dvoma úplne vystrojenými sťažňami.

Zmocnil sa jej veliký strach. Za chvíľočku bola von z postele a oblečená. Musela výjsť niekam, aby sa spamätala, lebo všetko sa jej stávalo zrazu nejasným a nebezpečným. Čím viac rozmýšľala, tým väčšmi sa jej mítorily myšlienky; niekto jej musel pomôcť vymôcť sa zo sieti myšlienok, sama by sa nikdy nevymotala! Ale komu by sa mala zdôveriť?... Komu druhému, ak nie matke...

Ale keď stála konečne po dlhom vnútornom boji v kuchyni pred matkou, ustráchaná, blízka plaču, no s pevným úmyslom zdôveriť sa jej cele, aby mohla prispeť jej radou a pomocou tiež zplna, riekla matka, ani sa neobrátiac k Petre, nasledovne ani nezbadajúc výrazu jej tvári:

„Práve bol tu. . Už sa zase vrátil domov..."

„Kto?" šeptala Petra a zachytila sa stola; lebo ak bol už naozaj Gunnar nazad, tak nemala viac nádeje. Znala Gunnara; bol síce ťarbavý a dobrosrdečný, ale ak sa raz rozpajedil, tak bol už zúrivý.

„Že aby si hneď prišla ta, povedal."

„K nim?" zvolala Petra, trasúc sa; myslela si naskutku, že rozpovedal už všetko matke, a čo to bude mať za následky?

„Ale áno, to sa vie, že na faru," riekla matka.

„Na faru? Nuž či Oedegaard prišiel zase domov?"

Teraz sa už obrátila matka k nej.

„Pravdaže — ktože by iný?"

„Oedegaard!" zajasala Petra a víchor radosti zahnal naskutku všetky chmáry. „Oedegaard sa vrátil, Oedegaard! Ó, Pane Bože na nebesách, zase je tu."

A už vyletela dvermi a utekala poľom. Rútila sa vpred, smiala sa, pokrikovala si. Za ním, jedine za ním túžila; keby on bol býval doma, všetko to zlé by sa nebolo stalo! Len pri ňom sa cítila bezpečne; už len pri púhej myšlienke na jeho šľachetnú, jasnú tvár, na jeho láskavý hlas, alebo i len na jeho tiché, obrazmi bohate ozdobené izby upokojovala sa jej rozbúrená myseľ pozvoľne. Stíšila kroky, aby mala času spamätať sa celkom. Mesto i okolie jagalo sa v žiare ubúdajúceho predjasenného dňa; menovite fjord žiaril v skvostných farbách; vonku v úžine morskej kundolil sa ešte dym parníka, ktorý doplavil Oedegaarda. Ó, len-len že zvedela, že je už zase doma, už to postačovalo, aby bola zase dobrá, zdravá a silná; prosila Boha, aby jej bol na pomoci, že by ju už Oedegaard nikdy, nikdy viac neopustil!

A práve, keď ju táto nádej povzniesla, zazrela ho, ako blíži sa k nej usmievajúc; vedel, ktorou cestou pôjde a šiel jej v ústrety. To ju tak dojalo, že pobehla oproti nemu, schytila obe jeho ruky a pobozkala ich.

To ho zarazilo. A že zazrel zďaleka prichodiť niekoho smerom k nim, odviedol ju s cesty hore vyššie medzi stromy. On držal ešte vždy obe jej ruky v svojich a ona opakovala ustavične:

„Ako je to krásne, ako znamenite, że ste prišli! Nie, ani to nechápem, že ste to naozaj vy! Už nesmiete odísť nikdy, nikdy viac! Neopusťte ma zase, ach, prosím vás, neopusťte ma viac!"

Pritom sa jej vyrútily slzy z očú. On pritiahol jej hlávku nežne k sebe, ako čo by chcel zakryť jej slzy a upokojiť ju; lebo cítil, že ju treba utíšiť. Ale ona sa pritúlila k nemu, ako pritúli sa mladé vtáča pod krýdlo, ktoré zdvihlo sa ochranne jemu k vôli, a nebola by dbala zostať navždy tak. Premožený toľkou dôvernou oddanosťou, ovil ju ramenom, ako čo by jej chcel slávnostne prisľúbiť, že jej poskytne hľadanej záštity. Ale leda že to ucítila, keď zdvihla uplakanú tvár k nemu; jej oči stretly sa s jeho zrakom, a všetko, čo zrkadliť sa môže v pohľade — keď kajanie stretne sa s láskou, vďačnosť s radosťou darcovou a áno s ánom — to nasledovalo rýchle jedno za druhým. Chytil jej hlavu do obidvoch rúk a pritisol svoje ústa na jej pery. Včas utratil matku, a tak bozkával po prvý raz v svojom živote, a s ňou to bolo tak isto. Ani jeden sa nemohol vymaniť z kúzla, a keď sa to i stalo, nuž to bolo len aby si znovu klesli do náručia. On sa chvel, ale ona žiarila šťastím, ovila jeho hrdlo ramenami a pridŕžala sa ho pevne, ako dieťa. A keď si sadli, a ona smela sa dotknúť jeho rúk, vlasov, ihlice, nákrčníka, slovom všetkého, na čo sa inokedy len z diaľky úctivo dívavala; a keď ju prosil, aby mu tykala a nevykala, a jej to nijako nešlo, a keď jej chcel vyrozprávať, akého bohatého obsahu dodala jeho chudobnému životu hneď od prvej chvíle, ako dlho bojoval sám so sebou, proti svojim citom, aby nezahatil jej vývin, a aby si nenárokoval ako odmenu jej lásku, a keď potom pochopil, že ona zo všetkého toho ani slovíčka nerozumela a zrazu i on sám nenachodil v svojich rečiach nijakého smyslu; a keď chcela potom ísť hneď s ním na jeho byt, a on ju, smejúc sa, musel prosiť, aby ešte pár dní poshovela, potom že odcestuje s ňou ďaleko, ďaleko odtiaľto do cudzej krajiny — vtedy cítili, i to vyslovili, sediac tam medzi stromovím, pred sebou fjord i horu vo večernom svetle, kým zvučala a nôtila v diaľke fujara: že je to opravdové šťastie.

Blaženstva vy vzácne hodiny,
žiarite na celé žitie;
srdcia splynú v tlkot jediný,
city v jedno vlnobitie...

(Pokračovanie.)

Prvý hriech.

Rozprávka od *A. Martiša*.

Len výchova dobrá robí človeka človekom, zlá výchova spotvorí na človeku obraz boží.

O svojom otcovi, ako vychovavateľovi, rozprával mi jeden môj známy:

Môj otec — tak mi rozprával — bol na väčšej dolnozemskej dedine učiteľom, a môžem povedať, nie že bol mojím otcom, patril k tým starým dobrým učiteľom ktorí v škole 200 detí učili, ale nikdy sa nepožalovali, že pre veľa žiakov nemôžu nič naučiť. Môj otec ešte pred začatím vyučovania vbehol do školy, veselo pozdravil deti, spýtal sa, či sú niektoré z nich nie choré, či sa všetci modlili, umyli a či všetci napísali úlohy. Lebo nebolo toho dňa, že by nás bol domov pustil bez úlohy písomnej. A ak niekto z nás jedno alebo druhé zameškal urobiť, vedel dobre, čo nasleduje. Neumytého otec môj dal umyť v studenej vode až po pás, a sám dozeral, že by ho dobre umyli mocnejší žiaci; kto sa nemodlil, toho prísne rečou pokáral, a ak sa to jednému viac ráz prihodilo, s tým nikdy nezažartoval, čo žiaka veľmi mrzelo; ak si úlohu neurobil, ten musel v škole zostať, napísať si ju tam. Za učenie nás skoro nikdy nepokutoval; najväčšia pokuta leňocha bola, že ho posadil medzi zlých žiakov: potom už potrvalo, pokým sa vyškriabal na svoje predošlé miesto. On nikdy ani v žarte neklamal, a veľmi prísny bol oproti lhárom. Ak niekto vyznal svoje previnenie, pohladkal ho a vyžiadal si od neho sľub, že to nikdy viac neurobí. Veľmi trestal za neposlušnosť a za oplzlé slová. Najväčšia pokuta nás všetkých bola, keď otec povedal, že za toľko a toľko dní nebude nám rozprávať rozprávky.

Záhradníkom bol veľkým. Žiak alebo žiačka, ktorých pred školou alebo po škole zavolal do záhrady a tam ich prakticne učil, pokladali si to za odmenu. Dievčence učil nielen sadiť, ale i variť kuchyňské rastliny. V čas oddychu vzal palicu do ruky a ponavštevoval rodičov svojich žiakov. Bolože radosti potom, keď niektorého žiaka alebo žiačku pochválil pred celou školou za usilovnú prácu v záhrade!

Budúcim roľníkom vštepoval lásku k ich stavu a v živých farbách maľoval, aký je krásny stav sedliacky, tak že každý žiak chcel byť sedliakom. Keď zas opísal živе stav remeselnícky, tu zas všetci chceli byť remeselníkmi. Ale môj otec skoro každému povedal, čo z neho môže byť. To pri mnohých sa i splnilo. Málo takých bolo, ktorých tým vyznačil, že môžu byť z nich učení ľudia.

Otec bol učiteľom nielen v škole, ale i v živote. Pokarhal, ale i poučil lenivého gazdu; vysmial pre neočesané kone; koho videl jeden deň opitého, toho na druhý deň išiel doista pokárať, a nebolo prípadu, že by ho neboli poslúchli. Zvlášte na kartárov, ako on hovoril, zlodejov božieho času, veľmi sa mrzel, a podarilo sa mu

ich vyhľadať, čo sa kde skryli. Ale potom ani nebolo kartárov v našej veľkej obci.

Ženy, najmä jeho žiačky, boly skoro všetky poriadne gazdiné. Ktorá zanedbala si dom, k tej musela moja matka často návštevou chodiť, o čistote a domácom poriadku sa s ňou shovárať. Potom už i otec šiel ta, pochválil čistotu a domáci poriadok.

Len tomu sa divím, že môj otec nikoho nepokladal za svojho nepriateľa. A skutočne, čo mnohí i nahnevali sa, necítili hnevu oproti nemu.

Ak bol prísny oproti cudzím, tým prísnejší bol oproti nám, svojim deťom. Ale jeho najprísnejšie vystúpenie končilo sa bozkom na čelo.

Naša matka, tú opísať potreboval by som deň i noc — hlas môjho známeho zmäkol — môj otec medzi tisícimi dievčatmi nemohol si vybrať sebe rovnejšiu. Oba boli prísni, a ešte ani dnes nemôžem pochopiť, ako to mohlo byť, že som ich nikdy nepočul vadiť sa. Ani len jedno nedobré slovo jeden druhému nepovedali.

Náš otec bol sudcom, matka exekútorom; otec povedal svoju žiadosť, a matka nám to už ako rozkaz vydala; otec prikázal, matka zakázala; otec pohladil, matka bozkala; otec nás pobozkal, matka odmenila. A tak to šlo vždy, nevideli sme slabosti rodičovskej ani na jednej strane. Preto sme sa každej chyby chránili, nemajúc obrancu ani v otcovi ani v matke.

Na jar, už dobre po Jozefe, mávali sme v našej obci jarmok. Tomuto sa tešili cez celú zimu všetci, najmä my chlapci. Ešte na Kračún sme mysleli na jarmok a odkladali si krajciariky naň. Veď sme si tam mohli kúpiť všetko od výmyslu sveta, od píšťalky a dreveného koňa až po trúbu a krásneho živého koňa, od dvakrajciarovej pištoľky až po drahú pušku, od žabikláča až po mäsiarsky veľký nôž. A to všetko by sa nám chlapcom bolo zišlo. Lenže to darmo nedávajú, a kradnúť Pán Boh chráň, otec hovorí: — Z ihličky na šibeničky, a že prvý hriech robí druhému hriechu mostík — zlodeja chytia žandári... Strach a hrôza a zimnica ma popadla, len keď som si na tie veci pomyslel.

Už v sobotu obchodníci, predavači hrnuli sa do obce, šiatre stavali na všetky strany, tovar na ukážku vykladali. Tam ďalej pod okrúhlou strechou vešali párne drevené kone, pestré, aké len v detskej obrazotvornosti jestvujú, za nimi vozíky; tam ďalej je dlhá búda, vystavili ju komedianti, a že vraj majú opice a papagáje, ktoré vedia i vravet. Ale len zajtra ich budeme môcť vidieť, a i to len tí, ktorí majú peniaze. Už vopred som ľutoval mojich chudobných spolužiakov, ale som sa i tešil, ako im budem rozprávať o komédii, opiciach a papagájoch .. ako sa všetci okolo mňa shŕknu, ako budú počúvať, obdivovať...

Tam oproti v rade stáli naši plátenníci, čipkári a popri týchto drobizgári. Šiel som k tým posledným. Hlava sa mi zakrútila, tak toho moc bolo, čo som tam videl. Ale do očú mi padol pekný nožík; a keď mi povedali, že desať krajciarov stojí, pomyslel som si, že čo by čo bolo, musí mój byť, a už som si predstavoval, aké

pekné pukačky z bazy budem rezať a strúhať... V tú noc som málo spal. Videl som i krv tiecť z prsta nožíkom porezaného... takého nožíka nikto nebude mať... pekný, ostrý. Zaspal som.

Zobudil som sa prvý, ticho som sa obliekol... Veď nás otec len po obede vyvedie na jarmok; predpoludním každú nedeľu museli sme všetci do kostola ísť, na to nás už od útlej mladosti naši rodičia privykali.

Preto som sa z domu ticho vykradol... Veď nožík by mohol iný kúpiť, a potom... utekal, čo mi len nohy stačily... Vydýchol som si — tu je ešte... a v nasledujúcom okamihu bol nožík v mojom vrecku...

Otec ma našiel v záhrade, kde som v ovocnej školke sbieral halúzky, pri štepení odrezané. Otec miernym hlasom riekol:

— Na tú prácu budeš mať dosť času i v robotné dni. Tretie Božie prikázanie vždy a pri akejkoľvek okolnosti zachovaj.

Bol som rád, že sa ma nespýtal, prečo som tak včas vstal. Chytil ma za ruku... Stŕpol som, mal som zlé svedomie... Viedol ma do kvetnej záhrady a začal mi opisovať jednotlivé kvety; najviac sa zaoberal štepením ruží, menoval mi menom každú. Hľadel som mu mierne do očú, ale som nevedel, čo hovorí. Moja ruka pod chvíľou hmatala vo vrecku nožík.

Šli sme s otcom ruka v ruke raňajkovať.

— Vidíš, mama, vidíte, deti, aký je náš Karol bystrý. Už chce robiť v záhrade, tak včas ráno. Mne sa vidí, že on to k vôli jarmoku robí. — Predstavil ma otec našim pri stole sediacim, ktorí len na nás čakali...

Začala sa domášna bohoslužba. Jedno z nás detí muselo rannú pesničku začať spievať, ostatní spievali potom za ním, po speve jedno muselo nahlas predriekať modlitby. Všetky deti sme si pokľakly, otec s matkou ostali sedeť so zopätými rukami a odriekali za nami modlitby. Dnes bol na mne rad začať pesničku a predriekať modlitby. Bol som roztržitý, nešlo mi to tak, ako inokedy. Otec to zbadal, ale pripisoval ho iste jarmoku.

Po modlitbe sme prišli rodičom povedať dobré ráno, oni nás na čelo bozkali, spytujúc sa každého z nás, ako sme spali a či nás niečo nebolí. Tento poriadok zachovali moji rodičia ešte i potom, keď sa sestry vydávaly, a my chlapci ako odrastení študenti — mne sa už i fúzy dobre černely — pokľakali sme si okolo stola. A verte mi — hovoril môj známy — prevrátenosť tohoto sveta, starosti a nešťastie nás bratov a sestry nezronily a ani nikdy nezronia.

Po raňajkách sme sa chystali, obliekali do kostola, a pri treťom zvonení sme všetci šli.

V kostole som sedel ako na tŕňoch. Jedna ruka na spevníku a druhá kŕčovite držala môj poklad, nožík... Čo ma po speve, čo po kázni!... Ale ak sa ma otec opýta, o čom bola kázeň? — ako sa opytovával. — No azda sa mňa dnes nespýta. . Veď sú sestry staršie a ja by som mu dnes i tak nebol vedel nič povedať... Pár ráz som pod lavičkou obzeral nožík... bol krásny, a to ostrie... ani britva.. Z kázne som nepočul nič.

Bolo po kostole. Chapci, moji vrstovníci, ma obhŕkli a vypytovali sa, kedy pôjdem na jarmok. Veľmi ma pokúšal nožík, len, len že som im ho neukázal .. Bolo by to obdivovania z ruky do ruky podávania a azda by sa i porezali... Premohol som sa, neukázal som ho.

Prídem domov a vidím, že všetci na mňa hladia. . Čo to má znamenať? Srdce mi zabúchalo a v hrdle som cítil, ako nejakú zabehnutú halušku ..

— Karol, tu na stolíku bol šesták; mama hovorí, že skapal: nevzal si ho ty? — pýtal sa otec ticho, pritom mierne.

— Ja som ho nevzal, — riekol som neistým hlasom.

— Dobre; zavolajte slúžku a postavte sa do radu, — kommandoval otec.

Stalo sa, čo žiadal. Prísne nás premeral; jeho prísne oči sa najviac na mojich pozastavily.

— Zuzka, vieš, čo je vo veci? Nevzala si ty ten šesták? — pýtal sa slúžky.

— Pekne prosím, ja som toho šestáka ani nevidela, — pevne a veselo riekla slúžka.

Potom sa nás radom vypytoval; ani jeden sme nevzali.

— Zuzka, či Karol dnes včas ráno, keď vstal, šiel hneď do záhrady?

— Karol, keď vstal, šiel na ulicu.

— A či sa hneď vrátil, alebo len pozdejšie?

— Za dobrú polhodinu sa nevrátil.

Matka na mňa mihla sboku; dala mi vedieť, aby som neklamal.

— Karol, kde si bol včas ráno? — pýtal sa ma otec a prísne mi do očú hľadel.

— Bol som na jarmoku s bratníkom Miškom.

— A čo ste tam kupovali?

— Nuž... nuž tento nožík, — koktal som a strachom som podával môj pekný nožík, ktorý otec začal obzerať.

— A načo je tebe taký nožík?

— Nuž... budem štepiť stromčeky, tak ako ty, otec, — a mierne som hľadel zaslzeným okom na otca.

— Pekne, Karol môj; ale, ozaj, čo stál a kde si vzal peniaze?

— Stál šesták a kúpil mi ho Miško, — riekol som a v strachu som sa tam poškrabal, kde ma nesvrbelo.

— Dobre; Zuzka, choď a doveď mi sem Miška, — rozkázal rozhodne otec.

Bolo mi strašne okolo srdca... Len okamih ak zameškám, bude horšie. Preto som skočil za Zuzkou a medzi plačom som mu hovoril:

— Ja som... ukradol... ten šesták. Odpusť mi, otec môj... nikdy viac to neurobím. — Otec prísne pozrel na mňa, preto som sa obrátil k matke.

— Mamička moja dobrá, zlatá, odpusť mi... Veď hovorím, že nikdy viac to neurobím, — riekol som už bez slz. Ale oba mlčali,

a to ma akoby do zúfalstva hnalo. Pristúpil som k otcovi a chcel som mu ruku bozkať; ale mi ju vytrhol. To isté urobila i matka.

Zopäl som ruky a beznádejne som horekoval:

— Bože môj, Bože môj! Čo ja len budem robiť? Veď sľubujem, že nikdy viac nebudem kradnúť, a moji milí rodiča mi nechcú odpustiť. Ach, Bože môj, Prebože! — a slzy mi začaly cíckom tiecť.

— Odsedíš si to v kamíne, a vy ostatní sa naobedujte a pôjdeme na jarmok, — hovoril otec premeneným hlasom, chytro sa odvrátil odo mňa, ale som predsa videl slzy zatrblietať sa v jeho očiach.

Matka ma chytila za ruku, vyviedla do pitvora, otvorila kamín a, strčiac ma dnu, zatvorila za mnou.

Stál som v úzkom a tmavom kamíne, ale predbežne natešený, že som tak na ľahko prešiel s trestom; lebo nás otec náš vedel príkladne potrestať, za zlosť, klam alebo neposlušnosť. V taký čas šiel do záhrady, odrezal najpichľavejší prút; pokým sa vrátil, prešiel ho hnev a potom už ten prút pomaly čistil. Hrozné to muky boly tomu, ktorý mal dostať. Bolo to strašnejšie vari, ako sám trest. Daromné boly sľuby, daromné prosby, prútik musel svoju povinnosť vykonať. Potom už láskavým hlasom pýtal sa delikventa: či to zas vykoná? Keď sľúbil, že nikdy, vzal si ho na lono, vybozkával a hladil to miesto, kde tak veľmi bolelo. Pri takomto treste, či doma či v škole, i jemu slzy tiekly.

Pri otvorení chyžných dverí počul som taniere hrkotať. Pochlapil som sa a pomyslel, že som nie lačný. Obzeral som svoje bývanie. Malé dvere oproti diere do pece, na tejto menšie dvierka. Tieto som otvoril a počul som zas taniere hrkotať, a veselý rozhovor sestier a bratov. Naslúchal som, či sa o mne neshovárajú. Ale ma nikto ani len slovíčkom nespomnel; predmet ich rozhovoru bol jarmok... opice... komédia... hračky, a otec vari každému slúbil nožík. Mňa nikto nespomnel, ako by ma nikdy ani neboli mali. To ma veľmi zabolelo; radšej keby bol otec dva prúty na mne polámal... Plakal som tíško, aby ma nepočuli.

Odznela i modlitba po obede. Matka so sestrami prešly do druhej izby; tam sa iste už na jarmok obliekaly. Otec najmladšiemu bratovi môjmu hovoril, čo všetko je na jarmoku.

Slúžka Zuzka sa ponáhľala s umývaním riadu, ako azda nikdy predtým, čo som počul po hrkote tanierov. Ešte i slúžka ide na jarmok, a ja len teraz som začal chápať, že mi otec nemohol prísnejšej pokuty namerať... Ale nádeja, že azda i mňa vezmú s sebou na jarmok, potešila ma, tvár sa mi musela vyjasniť, srdce v nedočkavosti začalo mi biť, na otvorené ústa som dýchal, načúvajúc na každý šuchot a počúvajúc, či neblíža sa kroky ku kamínu.

— Deti moje, na jarmoku držte sa spolu a nás sa nepusťte. Neobzerajte sa, že by vás koč neprešiel, a pekne sa mi tam držte, — napomínal otec. No už idú a prídu i mňa s sebou vziať...

Už išli všetci do pitvora... Aha, už ide matka pre mňa; to sú jej kroky... Išla matka, ale pre Zuzku do kuchyne, a potom spolu išly, zamknúc za sebou pitvorné dvere.

Teda predsa ma nevzali, a nielen že som v kamíne zatvorený, ale ešte i dvere zamkli, a oni idú všetci na jarmok, kde toľko krásnych vecí jesto, kde je krik, hluk, muzika, trúby, bubny, verkle, rehtanie koní, bučanie kráv, kvikot svíň, komédia... a tie, mnou ešte nikdy nevidené opice: orangután, šimpans, pavián a ešte viac drobných opíc. Ach, a ja ich nemám vidieť!...

Zaprel som sa do dverí, azda popustia a otvoria sa; ale daromné bolo moje namáhanie. Pozrel som hore komínom: vyškriabať by som sa vyškriabal, keď to kominár môže, prečo by som ja nie? Ale sadze a moje nové šaty, to by bol zase hriech, a dosť bolo na tom mojom prvom hriechu... Prečo som len videl ten nožík?... Ináče nebol by som šesták ukradol a zlodejom sa stal... Už teraz mi môže hocikto povedať: „Ty zlodej!" A skutočne som bol zlodej... Ako sa otec hnevá na zlodejov... Či mi len niekdy odpustí? Nechcem nožíka, nikdy v živote si ho ani za vlastné peniaze nekúpim... Nešťastný nožík, akú hanbu, koľko trápenia mi spôsobil v kamíne. Pre také nič, a mňa tak trápilo svedomie!... Nechcem ho, veď by som sa mohol i porezať.

Takto a podobne som celé odpoludnie rozmýšľal, až som, na tehle sediac, chutne zaspal. Snívalo sa mi o jarmoku, videl som opice, môj nožík a — ó, beda! — žandári, strach ma vo sne popadol, už idú, počujem kroky... Zobudím sa, a počujem veselý rozhovor sestier a bratov.

Z bratov jeden trúbil na trúbke, druhý pískal na píšťalke, sestry shovárały sa o bábkach, rozprávali všetci o opiciach a čo všetko tieto robily... A ja som ich nevidel... Prečo som len kradol?... bol by som dnes i ja o opiciach rozprával, a v škole ako by ma všetci boli počúvali!... Nikdy, nikdy nebudem kradnúť, a budem len to robiť, čo rodičia žiadajú, budem sa modliť Pánu Bohu, Ježiškovi, aby ma od zlého skutku zachránil. Naši po príjemnom rozhovore sadli si k večeri... Azda už teraz i mňa vypustia. Veď vedia, že som hladný...

Vidličky po tanieroch štrkaly... aký príjemný ohlas môjho pokrčeného žalúdka. Zase sa shovárali, ale o mne ani slova. Ani len najmladší štyriročný brat ma nespomnel. Ani Linka, najstaršia sestra, ktorej som bol tajomníkom a vždy sme spolu boli. Pustia ma, azda len nebudem tu spať?

Ešte potom za chvíľku bavili sa pri stole. Počul som večernú modlitbu, idú spať, a ja... čo bude so mnou?

Kroky sa blížily. Dvere kamínové vrzly. Matka mi hodila hlavnicu a otcov starý kabát, a prísne riekla:

— Tu budeš spať. — Strmo zatvorila dvere.

— Mama moja, ja som lačný! — vykríkol som, ale matka sa neozvala.

Hrdlo sa mi stiahlo, srdce skoro prestalo biť, keď som si pomyslel, že tu v kamíne musím spať. Strach ma popadol. Ale strach skoro prešiel vo fantásiu. Čakal som škriatkov, že ma oslobodia. Hore komínom som hľadel, či sa už spúšťajú, ale nič.. Prial som si čarovný prútik mať, spomínaný v našich povestiach, ktorým by

som bol pošibal dvere, že by sa mi otvorily. Zavalil som sa na kraj diery, počul som šuchot krýdel. . Ach, aké krásne tvory! .. Nikdy som ich ešte nevidel... boli anjeli a niesli ma do ríše krásnej, vznešenej ... niesli a odniesli ma do ríše snov... Otvoriac oči, videl som moje dvere otvorené. Po malej chvíľke som počul otcov hlas.

— Karol, poď von.

Skočil som na rovné, ale zmeravené nohy a už som stál v pitvore pred otcom a matkou. Chytil som otcovi jednou rukou jeho ruku a druhou matkinu, bozkávajúc ich raz jednému, potom druhému. Obom tiekly slzy, a tieto mi dodaly smelosti.

— Otec môj dobrý ... mamička moja zlatá, odpustite mi... nikdy, ale nikdy nebudem kradnúť, ani klamať... Odpustite mi, a prosím si jesť, a potom ma pustite pozreť opice... nožík nechcem.

— Ak sa naozaj polepšíš, naše odpustenie obdržíš, — pretrhol ma otec dojatým hlasom. — Dostaneš jesť; ale opice už odišly. Však v živote ešte dosť opíc uvidíš. Nožík ti dám, ak budem žiť, keď budeš samostatným človekom, že by ťa vždy upomínal na tvoj prvý hriech. — Otec ma bozkal a za ním i matka, ktorá ma, vedúc ma za ruku, posadila medzi deti za stôl k raňajkám.

Bratia a sestry potom skoro ani nejedli, ale mi ustavične o opiciach rozprávali.

Na prvý môj hriech ma ešte i dnes upomína ten nožík, a môžem povedať, že zachránil ma od mnohého hriechu. Som Pánu Bohu povďačný, že som mal rodičov, ktorí ma dobre vychovávali, — dokončil rozprávku o sebe môj známy, vyroniac slzu pamiatke svojich dobrých rodičov.

— Dobrá výchova vždy k Bohu vedie, — poznamenal som ja.

Tigri a Zeus.

Bájka od I. Krylova.

Jednúc tigrov vyslanstvo prišlo k Zeusovi.
— Vládca sveta premocný! — rečník ho oslovi, —
Pokolenie tigrov my, rytierske a slávne,
zunovali kráľovskú moc ľva sme už dávne.
Lebo či nám príroda tiež toľké nedáva
nad iným panovať, jak i jemu, práva?
Vidiš, mocný Zeuse, že toho sme hodní,
nuž uznaj nás, prosime, za národ svobodný! —
— Nie! — odvetil boh bohov, s prísnosťou na tvári —
preto, že ste zlodeji, zbojníci, klamári;
a budete na veky, — z takého ste rodu! —
Vedzte: dobrý národ len zaslúži svobodu!

Horal.

Kupec benátsky.

Od *Williama Shakespearea.*

Preložil *Ondrej Kalina.*

(Pokračovanie.)

Štvrté dejstvo.

Výstup prvý.

Benátky. Súdna sieň.

Vystúpia *Dože, senátori, Antonio, Bassanio, Graciano, Solanio, Salarino* a iní.

Dože. Nuž, je tu Antonio?
Antonio. Tu, k službám, Vaša Milosť.
Dože. Je mi ťa ľúto: do činenia máš
s kamennným protivníkom, chlapom neľudským,
neschopným sústrasti, v ňomž iskierky
nenajdeš milosrdia.
Antonio. Počul som,
že Vaša Milosť veľmi snažila sa
umierniť jeho prísné pokračovanie.
Poneváč ale zatvrdilý je
a nemôže ma žiaden zákonný
prostriedok z moci jeho nenávisti
vytrhnúť, trpezlivosť postavím
oproti jeho vzteku; ozbrojený
pokojom mysle preniesť trúfam si
najhoršie jeho tyranstvo a zlobu.
Dože. Nech ide niekto a zve Žida sem.
Solanio. U dverí stojí: pane, on už ide.

Vystúpi *Shylock.*

Dože. Ustúpte mu, nech stane oproti nám. —
Nuž, Shylock, svet tak myslí, a ja taktiež,
že túto hru svej zlomyseľnosti
len po okamžik dejstva posledného
povedieš; potom ale, myslia si,
že milosrdenstvo a ľútosť svoju
dokážeš podivuhodnejšie, nežli
je krutosť tvoja, divnej tvárnosti;
a kdežto pokuty sa domáhaš včuľ, —
znejúcej na funt mäsa tohoto
chudáka kupca, — nielen že sa vzdáš
nároku toho, ale dotknutý
ľudskosti hnutím, láskou, na vyše
z istiny ešte čiastku odpustíš mu;

sú若strasti pohľad vrhnúc na ztraty,
čo posledne tak prikvačily ho:
stačiace, aby klesol pod nimi
kráľovský kupec, aby strhly tiež
k súcitu s jeho stavom žulovú hruď
a srdcia drsné, jako železo,
Tatárov krutých, Turkov, nezvyklých
na služby nežnej láskavosti.
Čakáme všetci, Žide, krotkú odpoveď.
Shylock. Svoj zámer zjavil som už Vašej Milosti;
a prisahal som na náš svätý Sabbath,
že chcem mať, čo mi dáva zápis môj.
Keď mi to odopretе, nebezpečie
nech padá z toho na ústavu vašu
a svobody. Vy pýtate sa, prečo
chcem radšej mať funt mäsa podlého,
než prijať tri tisíce dukátov?
Odpoveď na to nedám: povedzte,
že je to vrtoch. Je to odpoveď?
Čo, jestli dom môj potkan nepokojí,
a mne sa zvidí desaťtisíc dukátov
dať za to, aby otrávený bol!
Čo, odpoveď tá není dostatočnou?
Sú ľudia, prasa kvičiace čo slyšať
nemôžu; iní, spatriac kočku, zúria;
a iní, slyšiac nosový zvuk gajd,
nemôžu zadržať moč; lebo pud
ovláda hnutie ich, a núti mysel
k nálade jemu milej, lebo ošklivej.
Nuž, abych vám dal odpoveď: jak není
tu možno udať dôvod podstatný,
že jeden nemôže zniesť kvikot prasaťa;
zas iný prostú, užitočnú kočku;
a iný zvuk gajd, — ale mimovoľne
ostude nevyhnutnej poddáva sa,
a uráža sa sám, súc urazený:
tak neviem udať dôvod tiež, a nechcem,
než istú nechuť a zášť zastaralú
oproti Antoniovi, že sa práva,
mne škodného, tak na ňom domáham.
Ste s odpoveďou spokojní?
Bassanio. To není odpoveď, ty necitný muž,
bys' omluvil ňou tvojej krutosti prúd.
Shylock. Povinný nie som dať ti milú odpoveď.
Bassanio. Či vraždí každý, čoho nemá rád?
Shylock. Kto nenávidí vec, by nechcel zničiť ju?
Bassanio. Urážka každá není hneď i zášť.
Shylock. Čo, dvakrát hadovi sa uštipnúť dáš?
Antonio. Považte, prosím: s Židom hádate sa.

Vy môžete tak zrovna na breh stať
a kázať prúdom klesnúť zo svej výše;
vy môžete tak zrovna jedli zakázať
na horách šumeť a triasť vrcholcom,
keď nebies víchricou je zmietaná;
tak zrovna môžte urobiť i najtvrdšie,
jak obmäkčiť chceť — veď čo môž' byť tvrdším? —
Tohoto Žida srdce. Preto prosím vás,
viac nesľubujte nič, a netruďte sa,
lež v krátkosti a prosto dovoľte mi,
nech mám svoj ortieľ, a Žid po vôli.
Bassanio. Za tvoje tri tu máš šesťtisíc dukátov.
Shylock. A keby z tých šesťtisíc každý dukát
bol na šesť čiastok delený, a každá
čiastočka dukát, nevzal by som ich,
lež na úpise svojom trval bych.
Dože. Jak môžeš dúfať milosť, odoprúc ju?
Shylock. Čo bych sa súdu bál, keď nečiním zle?
Kúpených otrokov je u vás mnoho,
jichž oslom vašim, psom a mezkom podobne,
k otrockým podlým dielam užívate,
poneváč ste ich kúpili. Mám riecť vám:
svobodu dajte im, a ožente ich
s vašimi dedičmi? nač potiť ich
pod tiažou bremien? Usteľte im lože
tak mäkké, jako sebe; diasna ich
nech dráždi tože jedlo? — Rečiete mi:
Otroci naši sú! Tak ja vám vravím:
funt mäsa, ktorý z neho požadujem,
je draho kúpený, je môj, i chcem ho mať.
Keď odoprete mi, nuž hanba, fuj!
Na vaše zákony: tak v Benátkach
nijakej moci nemá nariadenie. —
Na výrok čakám: rieknite, mám ho mať?
Dože. Mám právo zasadnutie rozpustiť,
jak Bellario, doktor učený,
ktorého požiadal som o riešenie,
nepríde sem dnes.
Solanio. Milosti, tu vonku
doktorov posol čaká s listami:
toť práve prišiel z Padui.
Dože. Prineste listy; zavolajte posla.
Bassanio. O, Antonio! Len bodrej mysle buď!
Prv má mať Žid ten moju krv, i mäso,
i kosti, vše, než ty bys' ztratiť mal
jedinú kvapku krvi pre mňa.
Antonio. Ja som tá ovca v stáde nakazená,
najzrelšia k smrti; najslabší plod stromu
najprvej padá k zemi: tak tiež ja.

Bassanio, nemôžeš byť platnejším mne,
než žijúc, keď mi složíš nápis na hrob.

Vystúpi *Nerissa*, oblečená za pisára advokátovho.

Dože. Z Padui, od Bellaria prichádzate?
Nerissa. Od neho, pane. On vás pozdravuje. (Odovzdá list.)
Bassanio (k Shylockovi). Čo brúsiš nôž svoj s takou horlivosťou?
Shylock. Bych vyrezal svoj záloh z bankrotára.
Graciano. Nie na podošve, na duši si ostríš,
ukrutný Žide, nôž svoj; žiadny kov však,
nie, ani topor katov britkosťou
ni zpola nerovná sa zášti tvej.
Nemôže žiadna prosba preniknúť ťa?
Shylock. Nie, žiadna, k jakej vtip tvoj dostačí.
Graciano. Ó, zatratený buď, pse neúprosný!
Pre život tvoj nech spravedlnosť vinia.
Ty vieru moju takmer otriasaš,
a pridal bych sa Pytagorovi,
že duše zvierat uťahujú sa
do ľudských tiel: tvoj psí duch vlkom as'
je spravovaný, jehož obesili
pre vraždu človeka; a s šibenice
utiekol práve jeho zúrivý duch,
keď ležals' v poškvrnenej matke tvej,
i utiahol sa do teba: bo túžby tvé
sú vlčie, dravé, krvavé a hladné.
Shylock. Než odzlorečíš pečať s môjho úpisu,
len pľúcam ublížiš si krikom svojím.
Pospravuj vtip svoj, dobrý mládenče,
síc' rozpadne sa v rumy beznádejné. —
Na právo čakám tu.
Dože. List tento od Bellaria odporúča
mladého, učeného doktora
našemu súdu. — Kde je on?
Nerissa. Tu vedľa čaká na odpoveď vašu,
prístupu zdaliž doprajete mu.
Dože. Srdečne rád. — Nech idú niekoľkí z vás
a úctive ho doprevadia sem. —
Súd medzitým nech slyší Bellariov list.

Pisár. (Číta.) „Vašej Milosti budiž zpráva daná, že pri obdržaní Vášho listu bol som veľmi chorý: ale v okamžení tom, keď posol Váš prišiel, bol u mňa na priateľskej návšteve mladý doktor z Ríma; jeho meno je Baltazár. Rozpovedal som mu spornú záležitosť medzi Židom a Antoniom, kupcom: prehliadli sme spolu mnohé knihy; on je poučený o mojej mienke, ktorú, opravenú jeho vlastnou učenosťou, — jejž veľikosť nemôžem dosť odporúčať, — prináša s sebou na moje naliehanie, aby vybovel miesto mňa žiadosti Vašej Milosti. Prosím Vás, nech nedostatok jeho liet není prekážkou, aby sa mu dostalo dostatočne uctivého uváženia; poneváč nikdy som nepoznal

takého mladého tela s takou starou hlavou. Ponechávam ho Vášmu milostivému prijatiu; jeho zkúška pred Vami bude mu najlepším odporučením.“

Dože. Slyšíte, čo nám píše učenec ten:
a tušim, tu sám doktor prichádza.

Vystúpi *Porcia*, oblečená za doktora práv.

Dože. Podajte ruku mi. Vy od Bellaria
starého prichádzate?
Porcia. K službám, Milosti.
Dože. Ste vítaní nám: sadnite si, prosím.
Je známa rozopra vám, ktorá tu
na súde má byť pokonávaná?
Porcia. Mám známosť o veci tej dokonalú. —
Nu, ktorý je ten kupec, ktorý Žid?
Dože. Antonio, starý Shylock, oba predstúpte.
Porcia. Je vaše meno Shylock?
Shylock. Áno, Shylock.
Porcia. Podivný je váš nárok, ktorý staviate;
však formy tej, že zákon benátsky
nemôže odpierať vám, jak si vedete. —
(K Antoniovi.) Vy ste ním ohrožení, či nie tak?
Antonio. Som, dľa slov jeho.
Porcia. Uznávate zápis?
Antonio. Uznávam.
Porcia. Tak Žid musí milosrdným byť.
Shylock. Z pohnútky jakej musím? to mi recte.
Porcia. Milosti spôsob nútiť nedá sa, —
jak tichý daždík, padá ona z nebies
na našu zem; má dvoje požehnaní:
i toho žehná, kto ju dáva sám,
i kto ju berie. V silnom najsilnejšia,
vládcovi na tróne je krajšou ozdobou,
než jeho koruna: bo žezlo jeho
je svetskej vlády osvedčovateľom;
znamená dôstojnosť a veličenstvo,
v čom strach a bázeň kráľov spočíva.
Lež milosť prevyšuje žezla moc:
jej slúži za trón srdce vladárov,
a prívlastkom je Boha samého.
Moc svetská podobá sa moci Božej,
keď milosť s právom druží sa. Nuž, Žide!
ač práva domáhaš sa, uváž preto:
že v behu práva nenajde z nás nikto
spasenia; o milosť sa modlíme,
a táto modlitba nás učí všech,
by skutky milosti sme konali.
Tak mnoho vravím preto, abych zmiernil
tvoj nárok práva; na ňomž stáť-li budeš,

tak prísny benátsky súd musel by
svoj výrok vyniesť proti kupcovi toť.
Shylock. Na moju hlavu skutky moje!
O právo volám, pokutu a zápis môj.
Porcia. Čož, není v stave zaplatiť ti dlh?
Bassanio. Ó, áno, núkam mu ho pred súdom tu;
ba trojnásobnú summu: nestačí-li,
i desaťnásobne ju zaplatiť
zaviažem sa; a v záloh ruky dávam,
i hlavu, srdce svoje. Nestačí-li
to ešte, zjavno je, že zlomyseľnosť
stlačuje pravdu: tedy prosím vás,
prekrúťte zákon k svojej vážnosti raz;
pre veľké právo zrobte malú nepravosť,
a bráňte tomu diablu v jeho úmysle.
Porcia. To nesmie byť: moc žiadna v Benátkach
nemôže zmeniť zákon ustavený.
Za príklad by to uvádzali neskôr,
a mnohý omyl týmže príkladom
do štátu by sa votrel: nemôž' to byť.
Shylock. Hľa, Daniel prišiel súdiť! pravý Daniel!
Ó, múdry, mladý sudca, jak si ťa ctím!
Porcia. Dovoľte, prosím, nazreť v zápis váš.
Shylock. Tu, predôstojný doktor, tu je on.
Porcia. Shylocku, trojnásobný peniaz núka ti.
Shylock. Prísahu, prísahu mám v nebesách!
Mám krivú prísahu vziať na svedomie?
Nie, ani za Benátky.
Porcia. Áno, zápis
prepadol: a Žid môže žiadať po práve
funt mäsa, ktorý on sám vyreže
najbližšie k srdcu kupcovmu. — Buď milosrdný!
Ber summu trojnásobne; dovoľ mi,
nech zápis roztrhám.
Shylock. Nu, jaknáhle
splatený bude vedľa znenia jeho. —
Je zjavno, vy ste sudcom dôstojným;
vy znáte zákony, váš prednes bol
velice zdravý: žiadam po práve vás,
jehožto záslužným ste pilierom,
prikročte k výroku. Bo prisahám tu,
v jazyku muža není sily tej,
by zvrátila ma: trvám na úpise.
Antonio. Velice snažne prosím súdny dvor,
by výrok vyniesol.
Porcia. Nuž, vec je tá:
pripravte prsia svoje pod nôž jeho.
Shylock. Ó, slávny sudca! múdry, mladý muž!
Porcia. Bo účel zákona a smysel jeho

v úplnom súhlase je s pokutou,
ktorúžto úpis kladie povinnou.
Shylock. Velice správne: múdry, čestný sudca!
O koľko starší si, než výzor tvoj!
Porcia. A preto prsia svoje obnažte.
Shylock. I áno, prsia: tak to kladie úpis.
Či není tak, ó, slávny sudca náš?
Najbližšie k srdcu: tak znie doslovne.
Porcia. Tak je. Sú vážky nejaké tu, mäso
odvážiť?
Shylock. Mám ich pohotove tu.
Porcia. Vezmite ranhojiča na svoj účet,
Shylocku, ranu jeho zaviazať!
sic' na smrť vykrvácať mohol by.
Shylock. Je to tiež povedané v zápise?
Porcia. To není uvedené: čo však na tom?
Je dobre, keď to z lásky učiníte.
Shylock. Nemôžem toho najsť; to není v zápise.
Porcia. Pristúpte, kupče, máte niečo riecť?
Antonio. Len málo: pripravený som a hotový. —
Bassanio, podajte mi ruku: s Bohom buďte!
Nežiaľte, že ma toto pre vás stihlo;
bo osud javí sa v tom láskavejším,
než vo zvyku má: lebo väčšinou
necháva biednych prežiť bohatstvo ich,
by s vpadlým zrakom, čelom svraštelým
hľadeli na vek chudoby; a mňa
z tej biedy zdĺhavého pokánia
vytrhnúť ide. Odporučte ma
ctihodnej svojej žene: recte jej,
jak skončil Antonio; a povedzte,
jak miloval vás. V smrti chváľte ma.
Keď povesť skončená, nech súdi potom,
kedysi Bassanio či nebol milovaným.
Nežiaľte, priateľa že ztratíte,
on nežalie tiež, že dlh platí za vás;
bo zakrojí-li Žid dosť hlboko,
srdečne zaplatím ho okamžite.
Bassanio. Oženil som sa s devou, Antonio,
tak drahou mne, jak vlastný život môj;
však život sám, i ženu, celý svet
necením toľko, jako život tvoj:
to všetko dal bych, áno, obetoval,
tomuto diablu, abych zachránil ťa.
Porcia. Však žena poďakovala by sa vám,
nech, tu súc, slyší vašu nábidku.
Graciano. Mám ženu, ktorú, Boh zná, milujem:
však nedbal by som, aby bola v nebi,
doprosiť jestli mohla by sa moci

na zmenu toho psieho Židáka.

Nerissa. Je dobre, že to za jej chrbtom vravíte:
bo žiadosť tá by mohla narušiť
domáci pokoj.

Shylock (stranou). Toť sú mi kresťanskí, hľa, manželia!
Mám dcéru: nedbal bych, by mužom jej
bol radšej niekto z rodu Barabáša,
než kresťan! — (K Porcii.) Maríme čas: prosím vás,
prikročte k výroku.

Porcia. Funt tohoto
kupcovho mäsa tvojím je: dvor súdny
uznáva to, a zákon dáva ti ho.

Shylock. Velice spravedlivý sudca!

Porcia. A mäso musíš z prsú vyrezať mu:
to zákon dáva ti, súd priznáva.

Shylock. Toť sudca veľmi učený! —
Nu, to je výrok! Poď, a priprav sa.

Porcia. Poshovej chvíľu; je tu ešte niečo.
Tu zápis tento nedáva ti však
ni kvapky krvi; znie on výslovne:
funt mäsa. Vezmi teda zápis svoj,
a vezmi svoj funt mäsa: jestli však
prelejeś, režúc ho, len kvapku krvi
kresťanskej, majetok a statky ti
prepadnú, dľa zákona benátskeho,
benátskej obci.

Graciano. Ó, sudca spravedlivý! — Žide, slyš:
ó, sudca učený!

Shylock. Je zákon to?

Porcia. Však uvidíš sám aktu. Poneváč
doliehaš na spravedlnosť, buď istý,
máš spravedlnosť mať, viac, nežli žiadaš.

Graciano. Ó, sudca učený! — Slyš, Žide:
toť sudca učený!

Shylock. Nuž, tedy prijmem
nábidku jeho: nech mi trojnásobne
zaplatia úpis môj, a kresťana
nechajte pre mňa.

Bassanio. Tu sú peniaze.

Porcia. Postojte!
Žid má mať celé právo: zvoľna! nenáhlite.
On nemá nič viac mať, len pokutu.

Graciano. Ó, Žide! to je sudca spravedlivý,
to sudca učený!

Porcia. A preto tedy
prichystaj sa, a mäso vyrež si.
Neprelej krvi! nerež viac, ni menej,
než práve jeden funt: bo jestli viac,
alebo menej vezmeš, nežli rovný funt, —

nech je to toľko len, čo učiní ho
buď ľahším lebo ťažším v podstate,
či rozdielnosti, o dvadsiatu časť
kvintlíčka jediného, áno, nech
o zdanie vláska sa len váha prechýli, —
tak umreš, a tvoj statok štátu prepadne.
Graciano. Toť druhý Daniel, Žide! Daniel to.
Včuľ, neverče, ťa držím za bedru.
Porcia. Čo etála Žid? ber si pokutu.
Shylock. Kapitál vráťte mi, a nechajte ma.
Bassanio. Prichystal som ho pre teba: tu je.
Porcia. Pred súdom odvrhnul ho verejne:
nuž má mať púhe právo a svoj zápis.
Graciano. Toť Daniel, hovorím vám, druhý Daniel!
Vďak, Žide, žes' ma slovu tomu naučil.
Shylock. Ni púhy kapitál svoj nemám mať?
Porcia. Iného nemáš mať, len pokutu,
a tú si, Žide, s vlastnou škodou ber.
Shylock. Nuž, nech mu ho čert zdrave užiť dá!
nebudem ďalej hádať sa.
Porcia. Stoj, Žide:
má zákon ešte iný nárok do teba.
V zákonoch benátskych je nariadeno:
keď dokázané je, že cudzinec
nepriamym lebo priamym pokusom
o život mešťanovi ukladal,
má osoba, jejž strojil úklady,
majetku jeho zabrať polovic;
a druhá polovička pripadne
do štátnej pokladnice; život vinníkov
závisí od milosti dožeho len,
oproti všetkým hlasom. Tvrdím však:
že nachádzaš sa v stave predrečenom;
bo zjavné je, jak priebeh ukazuje,
že nepriame i priame ukladal si
o živobytie obžalovaného.
I pritiahol si tedy na seba trest,
ktorýžto výslovne som uviedol.
Nuž, kľakaj, o milosť pros dožeho!
Graciano. Pros, aby dovoleno bolo ti
obesiť sa: však poneváč tvoj majetok
prepadol štátu, nezostalo ti
ni povraz za čo kúpiť; preto musíš
byť obesený na útraty štátu.
Dože. Bys' videl rozdiel nášho smýšľania,
darúvam život ti, prv než oň prosíš:
však polovica tvojho majetku
náleží Antoniovi; druhá časť
pripadne štátu, ale pokora to
i snížiť môže na peňažnú pokutu.

Porcia. Nu, áno, pre štát, nie však pre Antonia.
Shylock. Nuž, berte i môj život, berte vše!
ni toho nedarujte: vy môj dom
beriete, jestli pilier vezmete,
na ktorom spočíva; vy beriete
môj život, jestli pozbavíte ma
prostriedkov, ktorými sa živím.
Porcia. Antonio, máte jakú milosť preň?
Graciano. Len povraz zdarma: nič viac, pre Boha!
Antonio. Keď ráči dože, pán môj milostivý,
i celý dvor, mu z polovice majetku
pokutu odpustiť, som spokojný;
v tom páde, keď mi druhú polovičku
dá do užitku, abych odovzdal ju
po jeho smrti tomu mužovi,
čo nedávno mu dcéru ukradol.
Dve kladiem podmienky: by za tú milosť
hneď ostal kresťanom; a po druhé,
list darovací aby vystavil tu
pred súdom, zo všeho, čo zanechá,
pre syna Lorenca a dcéru svoju.
Dože. To musí zrobiť; inak odvolám
tú milosť, ktorú som mu práve udelil.
Porcia. Si, Žide, spokojný? čo povieš na to?
Shylock. Som spokojný.
Porcia. Vy, pisár, složte listinu.
Shylock. Dovoľte, prosím, bych sa mohol vzdialiť;
zle mi je: písmo za mnou pošlite,
a podpíšem ho.
Dože. Nuž, iď: učiň to však.
Graciano. Pri krste svojom budeš mať dvoch kmotrov:
nech ja som sudcom, máš ich o desať viac;
tí viedli by ťa pod šibeň, nie k krstelnici.

(Shylock odíde.)

Dože. Ste, pane, mojím hosťom na obed.
Porcia. Milosti, prosím za odpustenie:
ja musím zpät tej noci do Padui,
a je mi vhod, bych odcestoval hneď.
Dože. Je ľúto mi, že nie ste pánom času. —
Antonio, tomu mužovi buď vďačný;
bo myslím, veľmi si mu zaviazaný.

(Odíde Dože, senátori a sprievod.)

Bassanio. Prevzácny pane, ja a priateľ môj
múdrosťou vašou zbavení sme dnes
pokuty ťažkej; za čo ochotne
vďačíme sa vám za láskavú námahu
tritisíc dukátmi, jako summou
Židovi náležitou.

Antonio. Na vyše,
dlžníkmi ostaneme vašimi
na veky v láske k vám a úslužnosti.
Porcia. Spokojnosť najlepšou je odmenou;
ja, osvobodiac vás, som spokojný,
a v tom mám svoju dokonalú mzdu:
snáď nikdy nebol duch môj chtivejším mzdy.
Keď stretneme sa, prosím, znajte ma.
Vše dobré prajem vám, a lúčim sa.
Bassanio. Doliehať musím na vás, dobrý pane:
prijmite od nás niečo na pamiatku,
len darom, nie jak poplatok.
A prosím,ráčte svoliť k veciam dvom:
neodmietnite to, a odpusťte mi.
Porcia. Vy na mňa doliehate, svolím tedy.
Darujte svoje rukavice mi,
vám k vôli nosiť budem ich; a vezmem
toť, prsteň tento od vás, z lásky k vám.
Čo ťaháte zpät ruku? nechcem nič viac:
a z lásky nesmiete mi odopreť to.
Bassanio. Ten prsteň, pane — ach! je maličkosť.
A hanbil bych sa darovať vám ho.
Porcia. Iného nechcem nič, len prsteň ten;
a zdá sa mi, včuľ dostal som naň chuť.
Bassanio. Mne na ňom záleží viac, než je hoden.
Najdrahší prsteň v Benátkach vám dám,
a vynajdem ho trebárs vyhláškou:
len v tomto jednom, prosím, odpusťte mi.
Porcia. Jak vidím, pane, v sľuboch štedrí ste:
naviedli ste ma prosiť prv; teraz,
zdá sa mi, učíte ma, jako treba
žobráka odbiť.
Bassanio. Dobrý pane môj,
ten prsteň žena moja dala mi;
navlieknuc mi ho, sľubom zaviazala ma,
že nikdy nepredám ho, nedarujem,
ni neutratím.
Porcia. Také výhovorky
sú mnohým dobré, zachrániť si dary.
Keď žena vaša není pochabou,
a zvie, jak prsteň dobre zaslúžil som,
nebude v hneve trvať na veky,
že dali ste ho. Dobre, s Bohom buďte!

(Odíde Porcia a Nerissa.)

Antonio. Don Bassanio, ten prsteň dajte mu:
nech jeho zásluha, a moja láska,
vyvážia rozkaz vašej manželky.

Bassanio. Iď, Graciano, bež: ešte dohoníš ho.
Daj prsteň mu; a možno-li ti, priveď ho
do domu Antonia. Iď! pospiechaj. (Odíde Graciano.)
My oba teraz poďme tiež ta hneď;
a ráno včasne spolu poletíme
zas do Belmontu. Poďte, Antonio. (Odídu.)

Výstup druhý.

Tamže. Ulica.

Vystúpia *Porcia* a *Nerissa*, preoblečené jako prvej.

Porcia. Vyhľadaj Židov dom, a dáj mu listinu,
nech podpíše ju. Na noc odídeme,
a dňom prv pred našimi manžely
budeme doma. Táto listina
vítaná bude Lorencovi.

Vystúpi *Graciano.*

Graciano. Na šťastie, čacký pane, dostihol som vás:
Bassanio, pán môj, poradiac sa lepšie,
vám prsteň tento posiela; a zve vás
úctive k sebe na obed.
Porcia. To nemôž' byť.
Ten prsteň s vrelou vďakou prijímam,
a prosím, recte mu to; prosím tiež,
ukážte mládencovi tomuto
starého Shylocka dom.
Graciano. Urobím tak.
Nerissa. Rád by som, pane, s vami hovoril.
(K Porcii.) Uvidím, či bych nemohla tiež dostať
manželov prsteň, ktorý zachovať vždy
prísahou musel sa mi zaviazať.
Porcia. To pôjde, uisťujem ťa. Tí budú
prisahať tvrde, že ich dali mužom;
my ale budeme ich podvracať
a prisahať tiež. Poďme! pospiechaj:
veď vieš, kde budem čakať.
Nerissa. (Ku Gracianovi.) Poďme, pane!
a ukážte mi, prosím, jeho dom.

(Odídu.)

Slovenský jazyk, živá starina.

Príspevky k slovníku slovenského jazyka.

I. Ukážky z dialektického slovníka Bošáckej doliny, sostaveného Ľ. V. Riznerom.

(Pokračovanie.)

čelo: Smrt mu na čelo klepe. Má to na čele napísané (dobrotu, úprimnosť). Čelom sceny ňeprerazíš.

čepy: čepy spannuté = zapálenie mandlí, spojené s bolestným prežieranim. Čepy dvíhajú varechou.

čerstvý — čerstvý groš; čerstvo pohnojená roľa; zemáky čerstvo uvarené; čerstvo odtrhnuté hrušky, kvety; čerstvý hrob (= nový); čerstvé vajcá; čerstvá tráva (skosená, ale neusušená); čerstvé maslo; čerstvý sňah; čerstvý chlieb; čerstvé povetrie. Čerstvý jako ryba. Prepráhél čerstvé kone (odpočinuté).

česat, 1. česať: Keď má manka pateru dzecí, má aj česaňá dosci. 2. **biť, vybiť**: Vyčesal 'o náležiťe (veľmi ho zbil). Taký déšč začal česat, že sme sa moseli pod strom skovat. 3. **utekať**: Ale česal! (utekal).

čí, čijí, čijá, čijjé? Čí s' (čí si)? Čijjá je táto pekná kapusta? Čijjé sú to koňe? Chlapci, čijí sťe? Čié sú to dzeci? Klampárčiny, kočiščiny, rechtorčiny, hájniččiny, cigáňčiny.

čičíbeli. Matka alebo pestúnka týmto slovom primlúva sa nemluvňaťu, keď ho uspáva.

čičrat, kutať, paprať v zemi drevkom, okopávať. Čo robíťe? Ale čičrem trochu cibulu.

číky. Ošípaná má v pysku na spodnej čiastke papule, počnúc od predného veľkého zuba, na pravej i na ľavej strane prúžik mäsa v podobe červíkovitej. V istej chorobe tento kúsok mäsa vyrezáva sa, a to je *číky* alebo *jačmeň vyrezať*.

čím, hneď ako, akonáhle: Čím to spravím, hneď príďem.

čin: Žánným činom ňescela ící. Ze šetkým činom prišél nazpátek. Dzivným činom sa to stalo.

čipka: Má mnoho čipék.

čipkár, pl. čipkáré.

čirý, samý, čistý: Na Bošáckej doliňe bývajú čírí Slováci. Už bola čírá noc, keď sme došli. Čírá špeta toho bola (= málo).

čisto: Pri kartách 'o do čista obhrali. Bodaj do teba z čista jasna hrom uďeril. Na čisto ho zabili (celkom).

čiérno: Bolo jich tam, až čiérno (= mnoho).

človačí, človečí, ľudský.

človenstvo: Privélli ho do človečenstva (= vychovali).

človek: Dokul je človek ščasný, má kopu prátelóv. Rozkazuje si, jako keby mu človek (= ja) bol poddaný. Človek sa nigdáj nepreučí. Čoho sa človek najvác odriéká, toho sa najskvór dopuscí. Náš človek (žena tak povie o mužovi) ňeňije doma. Človek

do zeďeňá (= dobrý, milý). Človek jako dobré hodiny. Ňebudeš aňi človekom, keď mi to ňeurobíš.

čmýr: Je jich ani čmýru (= mnoho).

čmýrit sa, hemžiť sa.

čo: Ňeňije sa tomu čo dzivit. Hned, hned, len čo sa vrácím. Kričál, čo mal hrlla. O ňu sa ňeňije čo bát. Čo ďeň to ďeň vadziévá sa se mnú. Dán c' to, len čo sa najjém (= hneď).

čočovica, šošovica.

čriépnat sa, ťažko chodiť: Keď sa s' už len ráz dočriépnal. Naše husi sa už ledváj čriépňajú.

čriépňavý, nemotorný, ťažko chodiaci.

črvotočina.

čučát, čušať, mlčať: Čučí, jako ryba ve voďe. Čučí, jako s teplým bálešom.

čudák: Keď sa jjéj sce robit čudáka ze seba (= potvoru. Vraví sa o takej, ktorá oblieka si to, čo jej nesluší).

čugar, pleskáč na biči.

čujno: Naša maci čujno spává, ona dobrý pozor dává.

čunno = 1. čujno. 2. podivne: To je čunná vec. Ňigdáj mi tak čunno nebolo.

čurillo, čudák: Ale choc, ty čurillo jakési!

čut, 1. počuť: Z jeho vlasnéj huby son to počula. 2. cítiť: Já sa v ton ňečujem (mňa sa to netýka). 3. páchnuť: Čut mu z huby.

(Pokračovanie.)

Literatúra a umenie.

— **Nová česká poesie.** Vydáno péčí kruhu českých spisovatelů. V Praze 1907. Nákladem J. R. Vilímka. Stran 47 + 318. Cena 4 K. — Bylo opravdu „literární potřebou" vydati anthologii nejnovější básnické tvorby české. Neměli jsme přehledu o činnosti nejmladší generace. Uvedeme nejdříve jména mladých poetů: Ot. Auředníček (nar. 1868), K. Babánek (n. 1872), Petr Bezruč, Jar. Borecký (1869), Ot. Březina (1868), K. Červinka (1872), K. Dvořák (1858), Viktor Dyk (1877), Fr. Gelner (1879), Rom. Hašek (1883), Jar. Hilbert (1871), K. Hlaváček (1874—1898), Jos. Holý (1874), Vl. Houdek (?), V. Chaloupecký (1882), Hanuš Jelinek (1878), Jiří Karásek (1871), Petr Kles (pseudonym, 1872), B. Knösl (1873), Jar. Kvapil (1868), Em. z Lešehradu (1877), Jiří Mahen (J. Vančura, 1881), K. Mašek (1867), Jos. Müldner (1880), K. Nejč 1875—1900), K. St. Neumann (1875), Jan Opolský (1878), Arn. Procházka (1869), Ant. Sova (1864), L. Suchý (1873), Fr. Šrámek (1877), Ot. Theer (1880), K. Toman (A. Bernášek 1874), Jan z Wojkowicz (1880), L. Ziková (1874—1896). Machar a Fr. X. Svoboda odepřeli svolení k otištění ukázek své tvorby. — Poesie této básnické družiny je celkem odrazem nynějšího stavu kulturního lidstva. Někteří jmenují ten stav dekadencí, jiní pak přerodem

nebo také zápasem o „nové mravní a náboženské hodnoty." V dějinách biblických je to známé „odpadnutí" od Boha a příklon k hmotě. V praksi je to materialismus a fatalismus, v poesii skepse, pessimismus a satanismus. Básník, zhnusen a nespokojen nynější kulturou, utíká do světů jiných; buď idealisuje věky minulé nebo se přenáší ve sféry vybájené. Avšak touhy moderního básníka nejsou ani jasné ani radostné. Pryč, pryč od Země, ale — kam? „I to je štěstím, umřít daleko (?) od bídné Země!" (Sova.) Nikde rozluštění, nikde východu. Vše zachmuřeno a zoufalo. A básník cítí sám, že sebe i bližní přelhává; ví, že jeho slova neukazují cesty k blahu a záchraně. Odtud kletby, rouhání, volání k Slunci a Satanu. Pěvci dobra? Ba ani jejich mystika (Březina) neukliďňuje a nenasycuje vyčerpaných duší. — Tato poesie nedovede odtrhnouti duše od nízkých snah.

Nelze upříti snad žádnému z uvedených básníků větší nebo menší míry básnického nadání; třeba uznati jejich upřímné snahy po proniknutí lidského nitra, možno se až diviti vybrané a obratné básnické formě, mnohá báseň upoutá základní myšlenkou a bohatostí básnických obrazů, a četba přece neunáší a neoblažuje. Mnohému básníku by dostačilo vzbuditi u jiných náladu vlastního nitra, ale nucenost a strojenost ihned postřehneme a i nejmocnější výraz vyzní na plano. I to rouhání Bohu nebo velebení satana zní tak prázdně a odporně, jako když „vzdělaná" slečinka sakruje, aby se stala — zajímavou.

Z „problémů" doby je to především otázka pohlavní, jež v moderní poesii má hlavní úlohu. Nemluvíme o spisovatelích, kteří chtějí dráždit fantasii čtenářů (to nejsou básníci), nýbrž o těch, kdo chtějí „otázku řešit" a lidstvo povznést. Musíme říci, že se to nedaří snad nikomu z nich, ani těm, kdo sobě hnusí nízkost vášně a hrubou tělesnost „měšťáků". Většinou však v zápase proti bestii klesají sami; nejsouce zakotveni v Bohu a neznajíce podstaty křesťanství, označují smyslnou vášeň za vrchol vzpoury proti Bohu a Kristu. (Sicut erat in principio: nevěra a odpadnutí nazývá se v bibli „fornicatio.")

„Problem" národní a socialní celkem málo povšimnut. Opravdovostí působí jen slova Bezručova. Socialní zápasy líčeny frasemi dosti všedními; síla slova nenahradí vroucnosti citu pro právo vyděděnců. Ostatně je ta „poesie socialní" dnes dost choulostivá; „Písně otroka" citují spíše blátošlapové a obročníci, nežli utisknutý dělník nebo jeho opravdový přítel.

V náboženskou stránku lidské duše moderní básník (až na skrovné výjimky) nevnikl. Pohodlný cynismus z posledních tříd střední školy šklebí se i později z jeho veršů. Je to kompromis a ústupek „modernímu duchu" doby. Jinak ovšem zase se vší opravdivostí mluví se o Bohu, o duši, o ďáblu, o večnosti a pod. To těžko vysvětlit. Nelze říci, tuší-li básník existenci světa nadpřirozeného anebo podléhá li nevědomky posavádním tradicím náboženským. A přece mohl by básník (skutečný ovšem) říci více nežli učenec na základě spekulací theologických.

Individualnost lze jen některým básníkům našim přisouditi. (Bezruč, Březina, Dyk, Karásek, Neumann, Sova); silou výrazu poutají ještě Hilbert, Holý, Opolský. Poesii katolickou zastupuje pouze X. Dvořák...

O moderní kultuře praví jeden (Ot. Theer): vzala nám vše: „naše prostá srdce, plná snů a krásy, naši sílu, naši volnost, naši víru tichou a uzdravující.“ Jiný „nemůže ničeho čekat od tohoto žití.“ Skoro u každého ozývá sa stesk po „uplynulém mládí,“ po štěstí; hledají zapomenutí, chtějí bloudit do daleka, kde duše nebolí. Opět jiný „proklíná společnost na kultury trůne,“ vidí kol sebe jen bahno krve, nudu, hnus, upíry a masky.“ A přece měl by básník tušit a ukazovat jen krásu a spásu. Touží všichni po vysvobození a po odloučení od všednosti a nízkosti, ale cesty neukazují a neznají. A není jiné cesty než té, kterou ukazuje křesťanství, bez boje není vítězství, bez vítězství není slávy. Vítězit nad nízkostí, nad vášněmi, nad tělem, světem a ďáblem. Básník může vésti, má trestat slabošství, má kráčeti v čele, má jásati a triumfovati. Básníci, možno-li věřiti zprávám, vedli své krajany bojovnou písní k vítězným bitvám; zaháněli mdlobu a slabost a pokleslost mysli. Vzhůru srdce! Povstat z bahna nynější pohanské kultury! Tato „kultura“ zahubila vyspělé národy: ať nezahubí také nás! Pryč s falešnými proroky pohanských kultur! Nám je třeba očištění. A toho úkolu je schopno jenom křesťanství. Jasný cíl musíme míti, bezpečnou cestu musíme znáti. Per aspera ad astra. To musí být heslem nových pěvců. Instaurare omnia in Christo.

(*Vlast*, ročník XXIV, číslo 9.) *L. † jv.*

— **Slovenské pesničky** od Jonáša. Liptovský Sv. Mikuláš. Tlačou a nákladom kníhtlačiarne Klimeša a Pivku. 1908. 16°, 77 a 3 strany. Cena 40 halierov.

Pesničky sú to nie len podľa mena. Myšlienku ako i cit Jonáš vie vyjadriť zaokrúhleno, hladko a s pointou; pritom má to svoj tón. Na pr. o slovenských dievčatoch spieva:

Slovenské dievčatká,
tie sú ani z cukru,
ako tie hrdličky:
Kukru, kukru, kukru!!

I pri svojej nežnosti znie nám to, ako by v hore na grúni bolo zanôtené.

Alebo: Podkriváňsky kraj zaviaty
a mesiačik celý zlatý.
Nuž, mesiačku! — veď sme sami —
k vôli komu cifruješ sa?
priznaj sa mi.

Od Kriváňa vetrík veje,
mesiačik sa z chuti smeje,
žmurká na mňa jedným očkom,
že vraj vidí moju milú
pod obločkom.

Z priloženej podobizne vidíme, že „Jonáš" je Jonáš Guoth. Piesňam jeho chybí len rytmus, zakladajúci sa na prízvuku.

— **Výlet do hory.** Pre školské dietky napísal *Gregor Uram-Podtatranský.* So 17. obrázkami. V Liptovskom Sv. Mikuláši. Nákladom kníhkup. a vydav. účast. spolku „Tranoscius". 1908. 16°, 64 strany. Cena 30 halierov.

— **Dom na úslní.** (Synöve Solbakken.) Napísal *Björnstjerne Björnson.* Preložil Dušan Porubský. Slovenskej Knižnice kniha 5. 16°, 155 strán. Na konci priložené je poučenie o pôvodcovi, znamenitom obrancovi Slovákov.

O prízvuku v slovenčine.

Odpoveď Jozefovi Škultétymu.

Jozef Škultéty odsúdil v Slov. Pohľadoch (XXVIII. str. 251) moje názory o prízvuku v slovenčine, podané v Slov. Obzore (II. str. 61), s veľkým aplombom, autoritatívne, no nepodvrátil ani jeden z nich. Jeho vývody sú alebo nelogické, alebo chybné, predpojaté a pritom urážajúce, ba i zlobné, lebo neuvážil ani moje ohradenie sa, že sú moje názory o prízvuku nie ešte neomýlne a úplné, trebárs sú výsledkom mnohoročného pozorovania, čo je i prirodzené, lebo je téma o prízvuku v slovenčine ešte málo študované, ešte nepreskúmané.

Vychodiac so stanoviska, ktoré som už roku 1895 v Sl. Pohľadoch na str. 162 zastupoval, že v prvých časoch kresťanstva tvorili podunajskí Slovania, dnešňajší Slováci, Srbi, Horvati i Slovinci, jeden národ, s jednou rečou, s jednakými sociálnymi inštitúciami [1]) atď., srovnával som akcent v horvatštine s akcentom v slovenčine a našiel som nielen velikú príbuznosť, ale v mnohom ohľade i úplnú jednakosť.

---

[1]) V Slov. Pohľadoch bolo to prepustené len s redakčnou poznámkou, vyvracajúcou také tvrdenie. Jazyk Slovákov v prvé časy ich kresťanstva, v IX. století, v svojej podstate bol už taký, ako je dnes, a mal známky jazykov západno-slovanských. Už Šafárik napísal, roku 1837, v Slovanských Starožitnostiach (str. 822): „V Moravě a Slovácích toho času panovalo nářečí dnešnímu co do podstatných věcí veskrze podobné, od cyrillského patrně rozdílné." Pred Šafárikom tak učil už Dobrovský, a od tej doby slovanským jazykozpytom dôsledne potvrdzuje sa to. Jazyk cirkevno-slovanský, cyrillo-metodejský, bol už v knihách donesený do krajiny Rastislava a Svätopluka, bol teda bulharský, južno-slovanský; ale v najstarších pamiatkach jeho, prepisovaných i ďalej tvorených vo Veľkej Morave, nachodia sa slovakismy a v slovakismoch známky západno-slovanského jazyka. (Vondrák, Altkirchenslavische Grammatik, str. 7; **А. Соболевскій, Церковно-славянскіе тексты моравскаго происхожденія.**) Slovanské nárečia nie sú také mladé. „Je viac než pravdepodobné, áno, môže sa povedať, je isté, že už v predhistorickej dobe

Abych upozornil našich spisovateľov, že v spisovnej slovenčine treba tak písať, ako hovorí, rozpráva a spieva národ, sostavil som niektoré syntaktičné pravidlá, potvrdil ich príkladmi z národnej piesne, a mimochodom, pre potvrdenie pravidiel o enklitikách, s ktorými niektorí naši spisovatelia nevedia zaobchodiť, rozložil, čo bolo potrebné, i o slovnom prízvuku, netýkajúc sa prosodie ani slovom. Že neboly tieto moje vývody zbytočné, dokazujú dopisy, ktoré som dostal zo Slovenska, a ktoré moje vývody nielen že odobrievajú, ale aj pochvaľujú.

Po tomto úvode prejdem na jednotlivé body, ktoré sa pánu Šk. nepáčia.

On píše: „Človeku ťažko veriť, že môže byť vytlačené, že je prízvuk vo všetkých slovanských rečiach štvoraký.“ Čo mám na to povedať, keď je tak [2]). Či sa snáď v poľštine, ktorá temer nepozná rozdielu medzi krátkymi a dlhými slabikami, a má prízvuk stále na predzadnej slabike (tak aspoň vraví Čelakovský), vyslovujú slová: *pan, głos, drzewo, laska, księga, cień, Bóg, gniew, stól, wianek* atď. jednakým hlasom? Zaiste nie, jedny ostrejšie, druhé tupšie, tretie rastúcim tónom, štvrté padajúcim. [3]) V ruštine je tento rozdiel výraznejší, ako to dokazujú slová: **букъ, косъ, чаша,**

---

slovanských jaykov, kde hovorievame o jednom prajazyku, boly nie neznačné dialektické odchylky.“ V. Jagić, Archiv für slavische Philologie XXII, str. 38. Kto chce povedať mienku o takýchto otázkach, potrebuje znať literatúru predmetu. *J. Š.*

[2]) Prízvuk je len v srbsko-horvatskom jazyku štvoraký. I čakavské nárečie samého srbsko-horvatského jazyka má len trojaký prízvuk.

Trojaký je i v slovinskom jazyku. „Im Slovenischen gibt es einen dreifachen Akzent.“ (Vondrák, Vergleichende slavische Grammatik, str. 232.)

Das Russische, welches jeglichen Quantitätsunterschied aufgegeben hat, besitzt noch einen beweglichen Akzent. (Tamže, str. 239.)

Das Polnische hat einen fixen Akzent auf der vorletzten Silbe. (Tamže, str. 240.)

Atď. *J. Š.*

[3]) „Akcent języka polskiego jest stały i spoczywa na drugiej zgłosce od końca: *rocz*-nik, rocz-*ni*-karz, rocz-ni-*kar*-ski“ . . . Záleží v tom, „że jedną zgłoskę wyrazu **silniej** wymawiamy.“ (Stein i Zawiliński, Gramatyka języka polskiego (1907), str. 296.)

Въ качественномь отношенiи польское ударенie (prízvuk) **экспираторное и однородное, т. е. состоитъ въ простомъ усиленiи голоса, которое не сопровождается ни повышенiемъ, ни пониженiемъ тона и остается всегда одинаковымъ вслѣдствiе отсутствiя въ языкѣ различiя между долготой и краткостью гласныхъ. (Т. Д. Флоринскiй, Лекцiи по славянскому языкознанiю.** II., str. 436.) *J. Š.*

рыба, воля, краска, таборъ, царь atď[4]). Tak je i v češtine: *brat* má ostrý prízvuk, Nemec by napísal: *bratt, voda* tupý, *dítě* v tóne rastúci = *diitě, pán* padajúci = *paán*. A či sa v slovenčine slová: *brat, voda, lúka, kút* vyslovujú jednakým prízvukom? Zaiste nie!

Pán Šk. síce priznáva, že je prízvuk v slovanských rečiach veľmi rozdielny a delí ho na pohyblivý a stály. Ale kde je tu logika? Ja rozprávam o prízvuku ohľadom na jeho zvuk, hlas, tón, vyslovovanie, on ohľadom na miesto![5])

Druhá je to otázka, či je v slovenčine prízvuk stály tak, ako v češtine, a či pohyblivý tak, ako v horvatštine. Ja som našiel, i dokázal, že je prízvuk v slovenčine ešte vždy dosť pohyblivý, keď i nie v tej miere, ako v horvatštine, a dokázal som to i príkladmi. Či sú tie príklady platné pre všetky kraje Slovenska, nechcel bych tvrdiť, lebo som pozoroval, že je na rozličných stranách Slovenska i v prízvuku rozdielnosť, zvlášť ohľadom ostrého a tupého i rastúceho a padajúceho, ba i padajúceho a ostrého zvlášte tam, kde slovenčina prechodí do poľštiny.

Pán Šk., neprештudujúc dôkladne pravidlá, ktoré som po vzore horvatskom sostavil, bubnul vo svojej predpojatosti: „Čo by povedal Kollár, keby videl, že sú jeho trocheje falošné? Keby to pravda bola, čo dr. Zoch hovorí, nemali by sme ani jedinej rytmickej piesne slovenskej."

Nuž kdeže som ja povedal, že sú Kollárove trocheje falošné? — Nikde. Ba naopak, ony potvrdzujú moje pravidlá. Jako je možné, že majú Horvati a Srbi pri podobných, ba temer jednakých pravidlách tisíce rytmických pesničiek, ako možné, že básnici horvatskí po týchže pravidlách píšu v bezchybných trochejoch? Ako sú možné trocheje v mojom preklade Čengičagy? Tu sa pán Šk.

---

[4]) Povaha prízvuku býva dvojaká. Jazyky sanskritský a grécky, podľa novších výskumov, maly prízvuk chromatický, zakladajúci sa na *povýšení* hlasu. Známy je teraz v niektorých východných jazykoch. Terajšie západno-europejské jazyky majú prízvuk exspirátorný, vydychujúci, ktorý zakladá sa na *zosilnení* hlasu. Dľa všetkého, v spoločnom indoeuropejskom jazyku bol chromatický prízvuk, pre dlhé samohlásky to dvíhajúci sa, čiže povyšujúci sa (ā = aá), to klesajúci, čiže ponižujúci sa (ā = áa). Tento chromatický prízvuk musel prejsť zo spoločného indoeuropejského jazyka do spoločného slovanského (ako prešiel do gréckeho) a v ňom premeniť sa v chromaticko-exspirátorný (asi podobný tomu, ktorý bol v latinskom a je i teraz v litovskom a *srbsko-horvatskom*). Ruský jazyk, vystúpivší na historické javište len s chudobnými ostatkami drevných dlhých hlások..., možno, v historickú dobu ešte mal prízvuk chromaticko-exspirátorný, no pravdepodobne veľmi dávno zamenil ho tým samým vydychujúcim (exspirátorným) prízvukom, ktorý je v ňom teraz. (А. Соболевскій, Лекціи по исторіи рус. языка, 1891, str 240.) *J. Š.*

[5]) Logika je v tom, že „ohľadom na miesto" je rozdiel medzi prízvukom v slovanských jazykoch. Na nasl. strane však vraví, že „rozberá slovný prízvuk", a pri tom musí byť reč i „ohľadom na miesto". *J. Š.*

porezal, lebo zabudol, že je iné slovný prízvuk v hovore a iné metrický v básni. Kde je tu logika? Ja rozberám slovný prízvuk, a pán Šk. metrický [6]).

Ďalej mi pán Šk. imputuje, že ja učím, že dvojslabičné predložky majú prízvuk na druhej slabike. To ja neučím, ba naopak vravím: dvojslabičné slová môžu mať na prvej slabike všetky akcenty, na druhej *ani jeden.* No keď sa spoja dvojslabičné predložky so slovom, ktoré má ostrý alebo padajúci akcent, skočí tento na druhú slabiku tej predložky.[7]) Príklad pána Šk.: „Pláva húska, pláva, vôkol nášho domu", nedokazuje jeho tvrdenia, lebo „nášho" nemá ani ostrý, ani padajúci prízvuk, „nášho" má prízvuk rastúci. Už týmto príkladom dokázal pán Šk., že len povrchne prešiel môj článok. Tu platí na pr. „A vô | **kol** nás | chlapci | stali", alebo: Že po | **za** kry | preska | koval, A po | **pri** ňom | dve pi | štole | dlhé.

Moje pravidlo, že tupý a rastúci prízvuk neprechodí na predložku, chcel pán Šk. podvrátiť príkladmi: „Chodí rychtár **po** dedine, **roz**kazuje kolom, aby išli **do** doliny... Mám ja kosu **na**kovanú... milej **do** kuchyne... Sadla muška **na** konárik", no stal sa mu ten malér, že vybral *slová s ostrým* prízvukom, ktorý, ako to ja učím, prechodí na predložku. Že tupý a rastúci neprechodí (či vždy, to je ešte zábadné), dokazujú tieto príklady: Tu ma | všade | chceju | míti, | kde ma | ju hrn | ček roz | bitý... Čo vy | **sko**čím na palec... Tu máš | rúčku na roz | **lúč**ku. Nebu | de ma | viac pre | **bú**dzať. Keď od | **pad**ne | drobný | lístok | z čerešieň.[8]) No opakujem, že sa metrický, rytmický prízvuk neshoduje vždy so slovným, ako to dobre, trebárs i nevedome, poznamenal pán Šk. pri slovách: nebanovala, neráňaj atď. Metrický prízvuk je na prvej, ale slovný v hovore, ba i melodický v pesničke na druhej.

---

[6]) Najmä takéto veci by som bol rád vytrel v rukopise dr. Zocha; ale nechcem, aby mohol povedať, že som sa mu nedal vyhovoriť. *J. Š.*

[7]) Když předložka má dvě slabiky nebo tři, je přízvuk obyčejný, t. j. i předložka i spojený s ní výraz pádový mají svůj přízvuk náležitý. Na př. *pře*de *vsí*, *pře*se *vše*cko, *na*de *vše*mi, *me*zi *ho*rami, *pod*le *zá*kona, *skr*ze *les*, *kro*mě *stra*vy, *o*kolo *mě*sta, *o*kolo *na*šeho *mě*sta atď. (Gebauer, Historická mluvnice jazyka českého I, str. 582.) Na *druhú* slabiku predložky v našom jazyku akcent nikda neskočí. To vie sa už od Dobrovského, vyše sto rokov!

Ja, nie celkom akurátne, uviedol som z národných piesní slovenských príklad: „Pláva húska, pláva *Vôkol* nášho domu" — teda miesto dvojslabičnej predložky príslovce (*vôkol.* i nazval som príslovce predložkou); ale pre podstatu veci je to všetko jedno: dvojslabičné príslovce má taký prízvuk, ako dvojslabičná predložka. *J. Š.*

[8]) Odvolával som sa i na rozpravu Tichomírovu „Rytmus v prostonárodnom a umeleckom básnictve slovenskom" (Slov. Pohľady 1890, str. 485 sl.): keby dr. Zoch bol nazrel aspoň sem, nebol by pokladal za možný takýto rytmus slovenský. Dobrý je len: Tu máš rúčku atď. *J. Š.*

Keď by bol pán Šk. vec vážne a dôkladne preštudoval, a nemiešal slovný akcent s metrickým, bol by snáď našiel, že sa v slovenčine prízvuk deklináciou, konjugáciou, vôbec každou premenou slova viac-menej, dľa mnou sostavených pravidiel, mení.[9]) Bol by sa presvedčil, že je prízvuk v slovenčine, keď i nie v toľkej miere, ako v horvatštine a srbštine, v tóne a hlase premenlivý, ba i pohyblivý, že nie je *cele* taký, ako v češtine, trebárs sa mu jej vplyvom za toľké stoletia v mnohom prilahodil a priblížil. Tieto zvláštnosti slovenského prízvuku činia slovenčinu príjemnejšou, hladšou, plnšou od češtiny, bližšou horvatštine než češtine. Toto je pánu Šk. všetko nič. Prosím len uvážiť premeny prízvuku v tomto prípade: sk'ok, sk'očiť, sk͵očí, ská'kat, ská͵č, n͵eskáč, v͵yskočil a vysk͵očí. (Prízvuku „vy*skočí*“ v͵slovenčine niet! J. Š.)

Z tohoto vidno, že všetko, čo pán Šk. popísal o prosodii, čo vraví, že som mal najprv to i to dokázať a podvrátiť atď., bolo zbytočné a sem nepatriace. Moje pravidlá o slovnom prízvuku neprotivia sa pravidlám prosodickým, lebo idú s nimi, trebárs i nie vždy͵ istou cestou, ale͵ parallelne.

Ďalej tvrdí pán Šk., že poriadok slov vo vete nezávisí od prízvuku slovného, ale od vetného. Vo všeobecnosti je to pravda: ale ohľadom na bezprízvučky nie.[10]) Prečože píše Vajanský v próse: „Veď ona nemusela *sa* báť“, miesto: Veď *sa* ona nemusela báť, a v básni: „Snehy *sa* rútia v doliny, Čože *sa* stalo zo snehu“, a nie: „Snehy rútia *sa* v doliny, Čože stalo *sa* zo snehu?“ [11]).

Pán Šk. píše ďalej: „Na podopretie svojho tvrdenia o pokazenosti spisovnej slovenčiny Ivan Zoch povypisoval z kníh a časopisov vety, nemajúce ani päty ani hlavy. Ale veta, ktorá neobstojí ani pred logikou, ani pred grammatikou, či v tejto veci môže byť dôkazom?“

Pán Šk. teda uznáva, že té vety, ktoré som povypisoval, nemajú ani hlavy ani päty. Dobre. Otázka je teraz len, aká je tá slovenčina, keď sa také vety na každej strane opakujú po 5—6, ba i viac ráz? Snáď správna?[12]) Príkladmi, za dôkaz, že neprehááňam, vďačne poslúžim každému, kto ma o to požiada.

---

[9]) Tak sa mení v jazyku ruskom a v juhoslovanských. V západnoslovanských jazykoch nemení sa ani deklináciou ani konjugáciou. V týchto je prízvuk *stály*. V slovenčine s prvej slabiky slova prejde len na jeho jednoslabičnú predložku. Lebo v slovenčine jednoslabičná predložka vyslovuje sa spolu so svojím slovom. *J. Š.*

[10]) Slova jednoslabičná mají vesměs přízvuk slovný na své jediné slabice; vyslovíme-li slova *pán, dám, li, se* a j. sama o sobě, mají všecka stejný přízvuk. Teprve postavením ve větě přízvuk jich nabývá různé síly. Náleží tedy vlastně výklad o přízvuku jednoslabičných slov a zvláště o různých stupních jeho celý do výkladu o přízvuku větném. (Josef Král, Listy Filologické XXV, str. 24.) *J. Š.*

[11]) Básnik kladie slová tak, ako vyžaduje schema jeho verša. *J. Š.*

[12]) Neuznal som, neuznávam. Kto kladie vety, ktoré neobstoja ani pred logikou, ani pred grammatikou, o takom povie sa: nevie písať; ale nie: zle píše po slovensky. O jeho vetách nebude reč tam, kde hovorí sa o *kazení* slovenčiny. *J. Š.*

Roky sa prehŕňam v našich slovenských spevoch i porekadlách, a ešte som nenašiel príkladu, že by sa bezprízvučky (zvlášť: sa, mi, ho) inak kládly, ako som ho v mojich pravidlách rozložil. Vyzval som viac ráz sl. redakciu Nár. Novín, aby mi dokázali príkladmi z národných spevov, kde by sa tak bezprízvučky kládly, ako to oni, a podľa nich i druhí robia. Za každý taký príklad sľúbil som istú summu pre slovenskú študujúcu mládež. Príkladov nedoniesli.[13]) Teraz mi dokazuje Šk., že je: „Raz topil sa chlapec" správne po slovensky, príkladmi z češtiny, vraviac, že čo je s tejto stránky čeština, to je i slovenčina, ale neuvážiac, že sú oba ním uvedené príklady *doslovný* preklad z nemčiny.[14]) Vedel M. M. Hodža, prečo napísal: „Raz sa topil chlapec". Príkladmi z češtiny nedá sa slovenčina dokazovať. Slovák povie: Zem *sa* otáča — Rodičia *sa* majú starať, po vzoru: Bolí *ma* hlavička, srdca polovička... hlavička *ma* bolí... ale nie: Hlavička bolí *ma*. Spieva sa: „Gazda *sa* už díva, či *sa* dožnie niva"... ale nie: „Gazda už díva *sa*, či niva dožnie *sa*". Mohlo by byť i: Už *sa* gazda díva, ale nie: „Už gazda díva *sa*", alebo: „Už gazda *sa* díva".

Na moju poznámku, že sa *„nie"* spája v slovenčine so slovesom, rozpísal sa pán Šk. na široko, dokazujúc i poľštinou i češtinou, ba i slovinčinou (kde sa *„ne"* vôbec nikdy nespája so slovesom), len nie slovenčinou, že sa „nie" dáva osobitne, keď to prízvuk požaduje. Nu to je nie tak! „Nie" sa dáva v slovenčine osobitne vtedy, *keď sa mu postaví protiva,* ináč sa spája so slovesom, ba i s prídavným a podstatným menom (nie ďaleký = neďaleký, nie Maďar = Nemaďar). Odtrhnuté „nie", keď nemá protivy, je germanismus. Že som napísal, že je to u nás vplyv maďarčiny, urobil som preto, že sa tak do nedávna u nás nepí-

---

[13]) Lebo sme nemohli, nechceli robiť konfúsia. Hattalova slovenská (1864) bola asi posledná slovanská mluvnica, v ktorej uvádzaly sa príklady i z národnej poesie. Rytmične poskladané vety — hoci národ vcelku radšej dopustí sa rytmičnej chyby, ako by mal urobiť násilie jazyku — nie sú najlepšie mluvničné príklady. A jestli niekomu neodpovedia na list, z toho ešte nenasleduje, že nevedia mu odpovedať. Raz dr. Ivan Zoch písal nám do Martina, že pochodil všetky slovenské kraje, ale nikde nepočul hovoriť *čez* (miesto: cez). Ani na to nedostal odpovedi. A mohlo sa mu odpovedať, že z Jasenovej, kde sa on narodil, je hodina cesty do Liptova, a tu hneď v Likávke a v Ružomberku hovoria: *čez*. Hneď v druhej dedine od jeho rodiska! *J. Š.*

[14]) Keď roku 1894 vyšiel I. diel Historickej mluvnice jazyka českého od Jána Gebauera, taký slavista a jazykozpytec, ako professor V. Jagić, postavil knihu v českej historicko-filologickej literatúre k boku Šafárikových Slovanských Starožitností, Palackého Dějín a Tomkovho Dějepisu Prahy: Ivan Zoch, veľký dilettant v slovanskom jazykozpyte, na vety z druhého znamenitého diela tohto Gebauera vzaté zľahčujúcim spôsobom povie, že je to doslovný preklad z nemčiny! (Totiž, že doslovný preklad z nemčiny je veta: země otáčí se každých čtyřiadvacet hodin okolo své osy.) *J. Š.*

salo, a píše sa len odkedy sa maďarčina, v ktorej sa *nem* obyčajne delí od slovesa, počala šíriť. Že si pán Šk. pritom zavtipkoval, dokazuje, že pre stromy hory nevidí. — „*Nie* preto si spievam, bych veselá bola, *ale* preto spievam, bych žiale zabola." Tu je protiva, to je dobre, ale že by bolo správne po slovensky: „Uňho nie samé telesné zdravie bolo na ume" (Vajanský), alebo: „Ja nie na teba hnevám sa" — „Ľud nie ku hockomu ľne" atp., to neverím, lebo tak slovenský národ nespieva, nehovorí.

Ďalej mi vytýka pán Šk.: „Germanismy, ktoré prichodia k nám najmä žľabom češtiny, dr. Zocha nemýlia". — Horkýže nie, ba veľmi, veď horlím proti nim. Ale sa zdá, že pán Šk. nevie, že národ vraví: Vzal ho na mušku, bohumilý, bohuznámy, ctihodný, roduverný, a tak je i: „berie ohľad", a „tajuplný" udomácnené.[15])

. . . .

Enklitiky (sa, mu, ho atď.) sú v slovenčine v odvisných vetách nerozlučné od spojky; tak je, a nie inak, kto inak píše, nepíše správne po slovensky. Dr. *Ivan Zoch.*

Takáto polemika je už škriepka, z ktorej pre vec veru málo vychodí.

Podstata článku dr. I. Zocha v Slovenskom Obzore bola o poriadku slov v slovenskej vete. Náležitý poriadok slov že závisí od prízvuku; prízvuk robí nemožnými neslovenské zvraty. Ale „v próse sa na prízvuk nepozoruje, lebo je to u nás dosiaľ ešte neorané pole. Ktosi povedal: ‚v slovenčine padá akcent vždy na prvú slabiku, tak ako v češtine' a vec je skončená. No v skutočnosti je inak." Z výkladov Zochových potom vychodilo, že prízvuk v slovenčine je taký, ako v srbsko horvatskom jazyku, a štvoraký.

Proti tomu ja ozval som sa z povinnosti, ako redaktor slovenského literárneho časopisu; lebo bez slova nemôže sa prepustiť učenie, ktoré robilo by konfúsiu. Po dlhšom čase, v ktorom u nás celkom zanedbávala sa prízvučná prosodia, na počiatku osemdesiatych rokov (minulého stoletia) k výhre slovenskej poesie konečne ustálila sa jej platnosť. Preto, aby naukou, že prízvuk v slovenskom jazyku nebýva vždy na prvej slabike slova, ľudia boli zase pomýlení?

My Slováci prináležíme k západnému Slovanstvu, a v slovanskom jazykozpyte je už od sto rokov ustálená vec, že prízvuk v západno-slovanských jazykoch nie je taký, ako v ostatných slovanských. V ruskom, bulharskom, srbsko horvatskom a slovinskom je pohyblivý, v západno-slovanských jazykoch stály, to jest v slo-

---

[15]) Veru neviem, že národ vraví: ctihodný, roduverný. A taju*plný* neprináleží k tým, lež k takýmto: lásky*plný*, radosti*plný*, nádeje*plný* atď., tvoreným za príkladom nemeckého *-voll*: geheimnis*voll*, liebe*voll* atď. *J. Š.*

venčine, češtine a lužickej srbštine prízvuk je stále na prvej slabike slova, v poľštine stále na slabike predposlednej. Roku 1903 v svojej knihe „Slováci a ich reč“ dr. S. Czambel proboval dokazovať, že pôvodom svojím přináležíme k južným Slovanom, ale dôvody jeho neboly uznané — nemohly byť uznané.

Proti Zochovi odvolával som sa menovite na slovenskú národnú poesiu, z ktorej je od všetkého jasnejšie, že prízvuk v slovenskom jazyku je na prvej slabike slova. Lebo prostonárodná poesia naša má rytmus trochejičný, pri tomto daktyličný, alebo z nich dvoch miešaný. Prízvučnosť prvej slabiky! Národ skladá svoje piesne nie podľa teorie, ale — ako sa vraví — podľa ucha, podľa zákonov jazyka, ktoré on nevedome zachováva. A keď v jeho piesňach je rytmus trochejičný (Pod tým naším okenečkom býva veľký mráz...), prízvuk v jeho jazyku musí byť na prvej slabike slova. Bolo to treba len konštatovať a tým samým stalo sa zákonom.

Hovoriac o svedectve, složenom v národnej poesii, povedal som, že keby pravda bola, čo Zoch učí o prízvuku, v slovenskej národnej poesii nebolo by rytmične dobrého verša a trocheje Kollárovej Slávy Dcery boly by falošné. Zoch za to naivne vrhá sa na mňa, že či on povedal, že sú Kollárove trocheje falošné! Nuž povedať výslovne nepovedal; ale kto učí, že prízvuk v slovenskom jazyku nie je dôsledne na prvej slabike, že dvojslabičné predložky majú prízvučnú druhú slabiku, že v slovách ne*ba*novala, pre*sko*čiť, ne*rá*ňaj, na-*ru*ke, pre*ho*vorím, po-*zá*kone, na-*pí*sme, ne*skáč*e prízvuk je na druhej slabike, že môže sa prízvukovať na *mi*halnicu i *na* mihalnicu, tým samým s rytmičnej stránky odsúdil i národnú poesiu slovenskú, i Kollárovu Slávy Dceru, i básne Hviezdoslava, Vajanského, Tichomíra, M. Sládkovičova, Somolického atď. Lebo prosodia i národných piesní našich, i diel týchto básnikov zakladá sa na zákone, že v slovenčine je prízvučná prvá slabika slova.[1]) Mňa dr. Zoch drastickými výrazmi a bitím na moju logiku poučuje o osobitnom metrickom prízvuku, ale takého prízvuku niet! Horvati tiež majú v svojom verši trocheje, ale tie zakladajú sa na zákonoch ich jazyka, v ktorom prízvuk je pohyblivý, a trocheje slovenského verša zakladajú sa na zákonoch nášho západno-slovanského jazyka, majúceho prízvuk stály.

Jazykoznanie si je isté, že pôvodne i v západno-slovanských jazykoch prízvuk bol pohyblivý, svobodný; podľa Gebauerových výskumov v češtine prízvuk ustálil sa na prvej slabike slova len v dobe, na ktorú nasledovalo XIV. stoletie. Akým vlivom sa to stalo, dosiaľ nevie sa. Bez vlivu nemeckého jazyka, majúceho tiež

---

[1]) Jednoslabičná predložka vo výslovnosti pripojuje sa k svojmu príslušnému slovu, splýva s ním v jedno a má prízvuk ako prvá slabika tohoto celku. Keď je slovo viacslabičné, ono má i pobočný prízvuk, najčastejšie na tretej a piatej slabike.

Tak hovorí Slovák, a na týchto pravidlách zakladá sa prosodia i našej národnej piesne, i Slávy Dcery, i novších slovenských básnikov.

nepohyblivý prízvuk, sotva bolo. A pozoruhodné je, že Maďari, deliaci Slovákov od južného Slovanstva, v jazyku ktorého je prízvuk pohyblivý, majú tiež stály prízvuk a na prvej slabike slova; a s takým jazykom Maďari iste už i prišli na Stredný Dunaj, lebo ich rodina Voguli, Finni a Lopari tiež tak akcentujú.

Znamenitý slavista Baudouin de Courtenay, keď roku 1898 k vôli slovenskému jazyku bol v Turci, spomenul krakovského professora Jána Rozwadowského, ktorý vraj hovorí, že slovenský prízvuk nie je taký monotónny, ako český; ale zato skoro zatým v XXX. sväzku ruského Энциклоп. Словаря, v svojom dôkladnom článku „Славянскіе языки", Baudouin de Courtenay nič nehovorí o nijakom rozdiele medzi českým a slovenským prízvukom. Ešte nedávno učilo sa, že ako ostatné nové europejské jazyky, tak i slovanské majú len prízvuk exspirátorný, záležajúci v tom, že patričná slabika slova povie sa silnejším hlasom. Výnimku tvorí v Slovanstve jazyk srbsko-horvatský (čiastočne i so slovinským), ktorý zachoval popri exspirátornom i starý muzikálny prízvuk. No prof. J. Král (Listy Filologické 1898, str. 19) už hovorí, že niektoré slová českej vety majú i prízvuk muzikálny (kde totiž slabika vysloví sa *vyšším* tónom; pri exspirátornom prízvuku je len *silnejší* hlas). Prof. Vondrák (Vergleichende slavische Grammatik, 1906) ide ešte ďalej a tvrdí proti Královi, že v češtine každý hlavný prízvuk záleží nielen v zosilnení tónu, ale i v povýšeni tónu" (str. 246). V tej veci však, že prízvuk český i slovenský je stály a padá na prvú slabiku každého slova, je pevná, ustálená mienka od sto rokov. I príčinu tohto, že totiž slovenský prízvuk nie je pohyblivý, treba hľadať nie v nejakých osobitných slovenských pomeroch, ale s ostatným západným Slovanstvom súvisle, v spojitosti, v nejakých spoločných okolnostiach západno slovanskej minulosti. Lebo my Slováci prináležíme k západnému Slovanstvu, sme západní Slovania.[1])

[1]) Dr. Zoch hovorí, že vlivom češtiny prízvuk slovenský „za toľké stoletia v mnohom sa prilahodil a priblížil" českému. Akým vlivom češtiny? Že Slovák v Liptovskej alebo v Zvolenskej stolici slová *otec*, *gazda* povie s prízvukom na prvej slabike, to môže byť vliv češtiny? To musí byť inakšia, hlbšia príčina. Veď liptovský alebo zvolenský pospolitý Slovák nemal s českým živým jazykom nijakých stykov, a literárnu češtinu, udomácnenú na Slovensku, vyslovoval vždycky „po slovensky", okrem zúženia diftongov svojou, slovenskou fonetikou. — Ivanovi Zochovi, hovoriacemu o štvorakom prízvuku v slovenčine a vôbec o blízkosti slovenského prízvuku srbsko-horvatskému, z Vondrákovho kompendia vypisujem ešte toto: „Der böhm. Akzent ist hinsichtlich der Tonstärke fallend... Man kann es genau bemerken bei Worten, die mit einem Diphthong beginnen, wie z. B. in *soud* ‚Gericht' (das *ou* setzt ein urspr. langes *u* voraus): *so* beginnt mit der grösзten Tonstärke, die dann nachläszt, dagegen scheint bei *u* der Ton etwas höher zu sein. Analog in *kráva*, *bliží* u. s. w. Eine analoge Divergenz bemerken wir nur in der zweiten Hälfte des langen fallenden Akzentes im Serbo-kroatischen, wo

Čo som podotknul o mienke Rozwadowského, alebo o mienke J. Krála oproti staršiemu učeniu, o mienke V. Vondráka oproti mienke Královej, z toho nasleduje, že výskumy o prízvuku i v slovenskom jazyku majú ešte široké pole. O intonácii jeho pravdepodobne ešte všeličo neznáme. I oproti českému prízvuku vcelku v slovenskom môžu byť isté odtienky. Slovenčina tiež má geografičné položenie. V jej fonetike vôbec badať polohu slovenského územia. Dr. Ivan Zoch je oprávnený hĺbať a hútať o slovenskom prízvuku. Chyba s jeho strany je len v tom, že neobzrel sa po literatúre predmetu. (Z nej on vedel len toľko, že „ktosi“ povedal, že je prízvuk v slovenčine taký, ako v češtine.) Keby sa bol obzrel po literatúre predmetu, bol by sa presvedčil, že prízvuk slovenského jazyka nie je pohyblivý, že je stále na prvej slabike slova a to učenie tak pevne stojí, že by do neho viac márne sekal svojou valaštičkou. Skúmať že treba inú stránku veci.

Do podrobností ísť už nemám ani miesta. Ale predsa ešte niečo o poriadku slov vo vete a vzhľadom na zvratné *sa*. Môžem len opakovať pravidlo už predošle citované: aby zostávaly pri sebe slová, ktoré k sebe patria. Pritom hľadeť postaviť prísudok (prädikát) čím bližšie k podmetu (subjektu) a za prísudkom dať hneď predmet: ostatné časti vety postaviame podľa logického poriadku, a veta naša bude srozumiteľná, ľahká a slovanskému mysleniu primeraná. Kto hľadí na to, aby prísudok mal čím bližšie pri podmete, rozumie sa, bude zavrhovať Zochov náhľad o mieste zvratného *sa*; takému štylistovi slovenskému slovce *sa* obyčajne bude stáť blízko svojho slovesa, pred ním alebo za ním, ale nie ďaleko od neho.[2]) Že v živej reči i v prostonárodných piesňach *sa* býva obyčajne ďaleko od svojho slovesa a na počiatku vety (u Zocha zväčša na druhom mieste), z toho pre písomný jazyk nenasleduje pravidlo. Živá reč vo všetkom nie je pravidlom písomnému jazyku. Hovoriac, kladieme slová, ako nám je pohodlnejšie, roztratíme, rozsypeme ich: s perom v ruke máme možnosť (i povinnosť) lepšie si rozmyslеť, slová usporiadať si a poskladať podľa toho, ktoré ktorému je bližšie logickým poriadkom i smyslom vety. V živej reči môžeme slová rozsypať, zato netratia srozumiteľnosti, lebo spájame ich výmluvou, prízvukovaním. Výmluvou, prízvukovaním zachránime niť myšlienky. Ale na papieri, v písme, výmluva a prízvuk nemôžu nám pomáhať: my na papieri potrebujeme lepší poriadok slov, usporiadanejšie vety.

Dr. Zoch zazlieva mi, že napadol som mienku, o ktorej on povedal, že ju ešte nepovažuje za úplnú. Nepravé učenie má sa

---

wieder die Tonhöhe abnimmt, die Tonstärke aber zuzunehmen beginnt, so dasz ein zweiter exspiratorischer Gipfel entsteht. Aber *sonst kann der böhmische Akzent weder mit dem fallenden, noch weniger mit dem steigenden Akzente im Serbo-kroatischen verglichen werden.*“ (Str. 244.)

[2]) Kto hľadí na to, aby mu predmet išiel hneď po prísudku, nenapíše: „hlavička bolí ma“, a Zoch, karikujúc vec, predsa demonštruje, že je to naša veta.

prepustiť bez kritiky preto, že dá sa mu pečať neúplnosti? To nie. No a dr. Zoch mal si to napísať inakším spôsobom. Ale on, hoci pravidlá svoje nepovažoval za úplné, trhal vpravo, vľavo, zavláčil všetko, čoho sa dotknul. O svojich veciach, jazykových, literárnych veciach, nehovorievame tak bez všetkej úcty. (Ako znevážil Timravu, ktorej zvláštny talent je veru hoden úcty, svojou nerozmyslenou vetou: „Timravine rozprávky sú v tomto ohľade opravdový galimatiáš“!!) S tejto stránky Zoch nemá príčiny apprehendovať. Iste stalo sa už, že i vyhodili z domu človeka, ktorý prišiel ta síce s radami dobre mienenými, ale s treskom-pleskom, nešetriaci ničoho, čo stretol od brány až po vnútorné dvere.

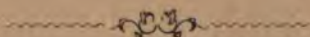
Domnelé ublíženie mne odpláca príkrymi slovami; no ja za to najmenej hnevám sa na neho. Sú ľudia, ktorí mňa nemôžu uraziť. K nim patrí i dr. Zoch. O ňom, keď hovorí o slovenčine, temer platí to Kollárovo: I když bloudí, bývá ještě milý... Zo všetkých učených Slovákov, odtrhnutých od nás životom, taký príklad, ako Ivan Zoch, predstavuje ešte len Ľudovít Mičátek. Oni dvaja ani odlúčení od nás neprestali pracovať, zaujímať sa za to, pre čo boli prinútení zanechať Slovensko.

Hovorím, ja nehnevám sa na neho ani pre jeho príkre výrazy. Len na samom konci vytrel som mu pár viet, príliš škriepnych. Že ja neviem, čo je spojka, a že je to smutná vec pre redaktora slovenského literárneho časopisu. Nuž výčitku pre spojky (konjunkcie) jemu urobenú bolo treba inak vyjadriť. Na tom mieste vypočítal som pôvodne viac formálnych omylov Zochovho článku, ale končilo sa číslo, nedostávalo sa miesta — bolo treba v rukopise vytierať, skracovať. Tak zo zlomkov viac viet vyšla jedna, stiahnutá, složená, a, ako som zbadal vtedy, keď už bolo pozde, v časti svojej o spojkách nie celkom správna. No i dnes hovorím, že pomútili by sme všetky pochopy o čiastkach vety, keby sme také príslovce (adverbium), ako *vtedy*, hoci ono niekedy môže mať i funkciu spojky, nazývali spojkou. Ba i *len, síce, ináč, tak, preto* sú vlastne príslovcia, nie spojky, a vo vetách Zochom uvedených (môj brat len neprišiel; náš učiteľ je ináč dobrý chlap; tak mu treba; nebudem ho preto haniť) ani nestoja vo funkcii spojek. Ostatne, čo je spojka a čo príslovce, pre sporné punkty Zochovho článku nemá nijakého značenia.

Jozef Škultéty.

Rok 1908. Sošit 7.

Slovenské Pohľady.

Márnosť všetko.

Napísala *Timrava.*

„Veľkomožná“ slúžka z fary založila si ruky a vystúpila z brány na ulicu. Tvár, na nejž kvitnú líca ako ruže, ač prešla Anča už štyridsiaty rok, skláňa trucovite akosi a krok jej je vážny, ako by ona bola najbohatšia gazdiná v dedine. Čierne lesknúce sa oči upiera na zem a okolo úst črta akejsi vyhrážky. Pred šiestimi rokmi bola Anča vo veľkej núdzi. Detí troje na hrdle, ani variť nemala čo a muž chorý. No chlapci jej podorastali a šli svetom po službe; jedno vzal k sebe Boh, a ona s mužom šla na faru slúžiť tiež. A čím viac slúži Anča, tým väčšou paňou sa cíti byť. Sebavedomie jej už počína prekračovať hranice. Keď vraví, to takým krikom rozpráva, že ju i do súsedov počuť, a smiech jej hlása dvorom, ako by tridsaťročná žena tade chodila.

„Tak veľmi by mohla Anča i nekričať!“ hovorili chlapi v dedine, krútiac nespokojne hlavami. „Ako sa vám to vysoko smeje; nedarmo ju veľkomožnou prezvali. A taký krik ani nesvedčí sa na fare robiť.“

Zuza Jamníkovie, ktorá karhala každú neprávosť a žila životom prísnym od mladosti naveky, odsúdila ju tiež v jeden deň, keď Anča s krikom šla dedinou:

„Vari nevieme, aká bola pred šiestimi rokmi? Ani čo obliecť, ani čo zjesť. Po kuse predávala stavanie — pajtu sme my odkúpili sami, a teraz aká pani. Počula som, že si kúpila za 18 zl. kožuch, pôločku s hodvabnými francľami a na šatu čipky. Či jej to prislúcha, takej starej?“

„Čože ešte to, tetka!“ riekla na tom istom dvore bývajúca a hlučnú vravu Ančinu tiež počúvajúca Iľa Hučekovie, ktorú pre nakrívený chrbát Sáľou prezývali, „ale si vám kúp-la lilavú sukňu a belastou obšivkou ju dala obšiť, zpod obšivky zuby naprišívať, biele.“

„Ešte čo! No tá nemá rozumu!“ zhrozily sa i druhé ženy, čo sa ku studni boly sišly s drevjankami. „A teraz, div sa svete, keď nám zbije pole. Taká stará! Že sa Boha nebojí a sveta nehanbí — ešte zuby!“

„Ja ani neverím, že by nemala niekoho, komu sa cifruje!“ zasmiala sa Sála s krivým chrbtom.

Veľkomožná vedela o všetkom tomto, a ako by napriek, tým väčšmi sa vypínala. Vie dobre, že jej ženy závidia ruže na lícach a bezstarostný život i pohodlný -- lebo Anča nepretŕha sa, hoci je v službe! V chôdzi sa kníše vážne, postáva, rozpráva veľa, a keď vraví, stojí vždy. Hnevá ženy i to, že ona, ktorá bola ponižovaná medzi nimi, viac je už nie, ale vyšvihla sa ešte nad mnohé. A aby v dedine bolo ešte viac závisti, Anča kúpila si atlasovú geceľu a šatu, akú iba hrdé gazdiné mávajú, i to nie každá.

Teraz ako vyšla z brány a videla pri uhle fary Maru Kacovie, nízku, s ovisnutými bledými lícami ženu, ktorá dala ju vyvolať, usmiala sa veľmi zvláštne. Bola v tom i úľuba, i potuteľnosť, i vyhrážka akási. Nakrianila šiju trucovite a tak kráča k nej, oči iskriace uprúc do zeme.

„No, čože je, Mara moja?“ spýtala sa čakajúcej ju Kacovky, ako sa dokynášala svojím vážnym krokom, ač vie, čo chce.

Mara Kacovka ovislých líc stavia dom a nemá dosť peňazí. Nie je toto prvý raz, čo ju takto vyvolajú, a Anču teší to veľmi. Odvolajú ju od roboty — čas minie sa — a žene dá čakať hodnú chvíľu. Lebo Anči neimponuje nič na svete. Čože je jej! Má všetkého, čo jej treba, a k tomu v skrini 300 zlatých skrytých.

„Ale vrav, lebo ja mám roboty silu — je sobota. To nie ako s druhým človekom. Tu čo by mal i desať rúk, ani tak by nepostačil. Ja nemám ani minúty pokoja, ani noci, ani dňa!“ I zastane si pred ňu, pohodlne založiac ruky.

„Veď vám verím, tetka!“ uznáva Kacovka krotko a bokom pozre na jej rozloženú postavu. „Nebudem vás dlho meškať, lebo je aj mne nie do postávania... Ver' viem, že by to hocktorá nespravila, čo vy. Päť kráv dojíte, však?“

„Ani jedna by nespravila, ani jedna — ale ja spravím!“ odpovie veľkomožná sebavedome a úsmev samolásky sadne jej na rty. „Päť kráv dojím tri razy dňa; ani jednej nedám starniakovi, čo sa páni i hnevajú. Piatim donesiem trávy... nespraví ani jedna!“ I hodí rukou s potupnosťou o druhých. „Tak, Mara moja... ale vrav, čo chceš!“

Mara Kacovie, ovislých líc, sama je netrpezlivá a čaká tvrdo ostatné slovo z úst Anči, aby predniesla svoju žiadosť.

„Prišla som, tetka, aby ste nám požičali peniaze, ak máte.“

Tvár veľkomožnej zaliala sa úsmevom radosti akejsi. Čierne iskriace oči zahorely a rty zavrely sa pevne na okamih. Hlavou mykla vzdorovite nazad, no hneď sklonila ju zas.

„A načo sú ti, Mara moja?“ spýtala sa potom vľúdnym hlasom.

„Chystá sa gazda na škribeľ, a nemá, koľko mu treba. Keď to už i nedochodí, tetka, na všetko, verte mi!“ žaluje sa Kacovka úprimne.

„A či už budete pokrývať?“

„Už budeme. A verte mi, už sme len peňazí strovili vyše 200 zl... Tak, keby ste...“

„Nuž ale vám to bude dobre už teraz,“ pretrhne ju Anča, nedajúc jej dopovedať. „S jednej strany, ste už ani nemohli bývať toľkí v tej tesnej chyži.“

„Pravda, že nám bolo zle, tetka. Lenže sme sa vytrovili zo všetkého. Či peniaze, či poživeň... To by ani nemyslel taký, čo nikdy nebol v tom, koľko to stojí. Ak by ste nám požičali...

„A či ste si len chyžu a pitvor dali postaviť, či i komoru?"

„Chyžu i dve komory... Veď by sme vám my ich nechceli za veľa požívať..."

Veľkomožná pretrhla jej zase reč.

„Počuješ, Mara, to je i dobre, že ste si dve komory dali spraviť. Keď sa vám chlapci podelia, dobre im príde: jeden dostane jednu komoru, druhý druhú. Lebo viem, že sa rozdelia po vašej smrti."

„Nuž ver' nebudú lepší, ako druhí!" prisviedča Mara bledých líc a čelo poleje sa jej starosťou, i prežrie slinu nevole. Čože toľko budú tu trkotať po daromnici! „Ja nedbám, tetka, čo sa vám i vexeľ napíše..."

„Mara moja, počujže! A či bratom diel svoj v starej chyži daruješ; nedajú ti výplacky?... Jano! však si nevyhnal šichníkov vápno hasiť?" zavolala v to na hlásnika, ktorý kráčal strmo niekam a po zavolaní Ančinom ešte rýchlejšie, aby čím skôr zmizol s obzoru. No odvetil jej predsa, nezdržiac sa, súc človekom veľmi jazyčným:

„Veď ste dosť mocná, ani ľvica, haste si sami!"

Anča, veľkomožná, usmiala sa milo dotknutá, že ju ľvicou pozval.

„Veď viem, že i to na mňa čaká," riekla samoľúbe. „Všade len ja, všetko ja. Nič bezo mňa — nič! Tak, reku, či ťa bratia nevyplatia z domu?"

„Ja som im i vravela, že po pravde mali by ma vyplatiť," odpovie Mara Kacovie, netrpelivá ešte väčšmi pre rozhovor Ančin s hlásnikom, a čelo jej je už samý vrázik, „a oni mi na to, aby som si vzala jeden uhol z domu, ak chcem; ale že mi oni ani haliera nedajú, lebo že ma nevyháňajú z domu!"

„Hahaha!" zasmiala sa s veľkou veselosťou Anča. „Vidíš, Mara moja, vidíš, ako ťa odbavili. Tak si vezmi jeden uhol. Nebude ti ani tak tvrdz; keď sa doň zapreš, srútiš ho, hahaha!"

Ale Mare Kacovke je nie do smiechu, ani času nemá tu klebetiť s Ančou, i cíti sa ako na ihlách. Zakníše sa netrpelive a na tvár vysadne jej zazlenie. Ako veselo je veľkomožnej! Zabudla už, že i ona pred šiestimi rokmi behala za požičkami, hoci ani dom nestavala, len aby deti nakŕmila chlebom, a nepríde jej na um ani to, že jej domu strecha u Ripeľov prelomila sa v zime pod snehom a teraz pri každom spŕchnutí natečie vody do pitvora.

„Za posmech majú človeka," rečie Mara o bratoch; „a keby mi dali čo len 40 zl., i s tým by sa čo-to spomohlo... Tak nám len požičajte, tetka, zajtra by sa napísal vexeľ."

„Hahaha!" smeje sa Anča zase, mučiac Kacovku. „Mara moja, veď keď sa do tej chyže kaľavný chlap zapre, sŕkne priam!... Kdeže ideš, Ančurka?" zavolala žartovne, pretrhnúc sa, na vysoké pekné dievča, ktoré ide cestou po druhej strane. Je to Anča Filekovie, najbohatšia dievka v dedine, ktorej stroja vziať prístavka na zimu. Anča prižmúri čierne oči, smejúce sa od dobrej vôle, aby ju lepšie videla proti slncu.

„Nepočula, čo som zavolala," rečie, keď dievka len ide ďalej nevyrušeno. No Anča nespúšťa oka s nej. „Krásna dievka! Azda ani nieto takej na okolí... ani jedla, a tučná, zážívná..." vraví, ako by viac len pre seba, a na rty sadá jej kýsi úsmev. Umom Anči zrazu blysla jedna smelá myšlienka; no rýchle odtrhne oči od dievky, ako by sa sama zahanbila toho, len čo jej úsmev potuteľný ostal na lícach. „Pekná, zážívná dievka!"...

„Pekná," dosvedčí i Mara Kacovie ovislých líc, ale nehľadí za ňou. Nemá času, ani nezaujíma ju tak veľmi. Má síce i ona dvoch synov, jedného by i ta dala od seba, lenže je dievka Filekovie pre nich, chudobných gazdov, vysoko. „Na jaseň by sme vám peniaze vrátili do krajciara. Chlapci pôjdu do hôr — zarobia."

„Veď je tak, veď je tak... ale som už i zaveľa tu. Viem, že ma už i hľadajú, lebo ani za minútu nemôžu byť bezo mňa — bezo mňa je nič!" vraví Anča, ale sa nehýbe, ani nezmení svojho pohodlného rozloženia a rozpráva ďalej: „I mojej chyži by sa zišla reparácia. Keď prídu chlapci... ale tí ani neprídu viac sem," odmieta potupne veľkomožná. „Môj Ondro ostane len na nižinách — tam mu je dobre. Ľaľa, už šiesty rok, ako odišiel na Rákytie, a nebol tu odtiaľ ani raz, len čo ja k nemu chodím. Taký vyrástol tam, ako buk. Nepoznala by si ho, Mara moja. Každý iba híka, kto ho vidí... I Jana ta dám, nech zmocnie i ten; môže tam Belajke kravy pásť..." pomlčí a tvár vzdorovite nahne dolu i rečie, ako by všetkým napriek: „A ak sa nahnevám, pôjdeme i my dvaja ta!... Ale horký naše nižiny," rečie zase hneď vrtkavo; „do Ďura môžeme i pomreť!" I usmeje sa a čaká, že jej bude povedané, ako jej býva na tú reč: Ešte čo nevyhútaš, bláznivica, umreť, veď si ani ruža krásna!

„Čože by ste umreli?" vetí Kacovka, o ruži však vynechajúc. Je už dokonca omrzlá i sotva vládze sa opanovať. Na ovislých lícach zjavujú sa červené fľaky rozčulenia. Ak veľkomožná nedá peniaze, treba jej inde sa obrátiť, a ona ju tu drží s jej hrdými rečmi na daromnicu. I povie strmšie: „Tak či požičiate, či nie, tetka? Povedzte; lebo ak nie — inde idem!"

Veľkomožná pozre jej do tvári a v očiach jej zablysne rozkoš kási, okolo úst úsmev vyhrážky. Teraz však prídu k nej, keď má peniaze! Ale dotiaľ každý sa jej stránil, ako mohol. Založila ruky odhodlane a tvár jej má výraz ukrutný.

„Mara moja, ja nepožičiam peňazí, lebo nemám!"

„Tetka, statočne vám ich prinavrátime; i úroky dáme, aké budete žiadať. Môžete sa nás nebáť; veď sme ľudia!" sľubuje Mara dychtivo.

„Ja viem, Mara moja, no nič! Nemám peňazí; dala by, ale nemám. Služba sa míňa s rokom. I na mňa veľa treba. Čo vyslúžiš — to zodrieš. Kúpila som si čižmy, kapce, atlasovú geceľu, plachtičku na hlavu damaškatovú, štrinfle do hrobu a čo iné. A čo sú ešte peniaze, tie držím za čiastku, keď prídu páni rabovať za remanencie."

„Vrátime vám ich čo najskôr; predáme voly. A za remanencie staré dlhy že odpustia páni, som počula."

„No nič, ani nevrav, Mara moja! Horký odpustia. Páni by odpustili sedliakovi?!... To si len inde pohľadajte!"

„Ja som sa ver' nazdala, že ma zachránite!" vraví Kacovka hlasom nízkym od sklamania a duseného hnevu. Či by bola tu čas marnila pri nej, keby bola vedela, že nedá peňazí? Čo nepovedala hneď! Veľkomožná, ako vidno, zabudla už, ako je to, keď klope a neotvoria, pýta a nedajú. Nevie už, že ľudia koľko ráz i zamkli dvere pred ňou, čo ich domŕzala o požičky. I odvráti sa rozhorčená a berie preč bez ďalšieho slova.

Veľkomožná založila si ruky a postála tam ešte, i hľadí za ňou, ako odchodí. Potom odvráti sa i ona, nahnúc šiju vzdorovite.

„Po kolená mala som si nohy zodrať, čo som chodila za požičkami. Deti malý mi hladom pomreť, nik ma nepoľutoval," šomre, idúc do brány zrazu rozľútená. „Nič! Ani haliera nepožičiam nikomu — radšej ich premárnim."

Pobrala sa do domu a začala vynášať drevený riad ku potoku niže fary, že ho bude pieskom šuchať tam, ako každú sobotu. Kráča s nahnutou šijou, ani nepozre po dedine, aby videla človeka, s nímž dala by sa do rozmluvy a minul by čas. Je rozrušená bez miery. Staré, i tak červené líca sú jej rozpálené, v čiernych očiach oheň. Kľaká na pažiť k drevinkam, a ide si pripomínať zašlé plané časy. Za mladi, pravda, kým jej mať žila, bolo jej dobre na lazoch, kde bývali. Do 15. roku iba ovce pásala. Narástla, zbujnela a zmocnela, ale ako matky nebolo, všetko dobré zmizlo za ňou tiež. Potom vydala sa za muža Paľa, vdovca o veľa staršieho, ako bola ona, a tu začína sa ešte len jej bieda. Muž ťuťmák, hluchý, nedvižný, ktorý tvrdo sa odhodlá čo len slovo prerieknuť, nie to spraviť niečo, na nehož kričať treba, túkať, a ona robiť na lazoch tiež sa nenaučila. Dosť ráz ani jesť nebolo čo. Neraz ľudia už i dvere zamkli pred ňou, čo ich trápila o požičky. Teraz, hľa, už neskryje sa nik pred ňou — je hľadaná ona. Každý deň najde ju chudobný ľud — dnes Kacovka!

„Ja nepožičiam!" šomre s vyhrážkou v očiach, „a čo vám dom za tri roky nebude pokrytý, a čo sa mi peniaze tam splesnejú v skrini!"

Ale teda čo robiť s peniazmi? Tá otázka vyskytuje sa za každým takýmto pádom, aj ináče. Dosť sa i nahúta (tú jednu starosť má Anča — nič viac!), niekedy ani zaspať nemôže. I v noci, keď sa zobudí, tá myšlienka priam ju pristihne. Ako peniaze najlepšie využiť? Či vymeniť zeme z dlhov, či ich má dať do banky, či predsa ľudu na požičku, a či dom pospravať u Ripeľov?

„Dom poriadiť!" Anča zrazu nechá robotu a berie sa dolu chodníčkom, i zastane u konca záhrady farskej. Ztade vidno i na druhý rad dediny, kde nad spodnými Ripeľovci stojí ich dom v hornom rade. Ančine čierne oči uprely sa naň prenikavo. Dom je veľký, murovaný. Múry sú mocné — keby dala väčšie okná vylámať a vrch pokryť škrydlou, bol by ako tuto škola, taký pekný. Ona by ta chodila, ako majúca gazdiná, riadila ho, čistila, ako tu faru naučila sa riadiť, že by jej chýr šiel. Toto je milá jej myšlienka

už dávno. Lež čože keď muž má tam brata bedára, ktorý nemá nič, len detí hŕbu a daromnú ženu, zajikávajúcu sa tak veľmi, že jedno slovo ani za štvrť hodiny nevypovie, a kríž je počúvať ju. Toho je polovica. A či ona tomu má svojím vyslúženým grošom dom naprávať, ktorý nikdy nebol dobrý k nim? Anča skrútla sa od tej strany rozhodnutá. Dom nedá prerobiť pre iného, nech sa hoci zváľa do zajtra. Synov dá na prístavky. Vie dobre, že Ondra vezmú kdekoľvek už teraz, ak ho vidia. Mládenec krásny vyrástol z neho. Nik by nepovedal, že je to ten jej chlapec ničomný, čo bol. Ani sama nebola by poverila, že taký bude niekedy. Veď plával po vode, ako žaba, čo bol ľahký, keď sa narodil a ženy daly ho do kúpeľa; teraz! Hocktorá by si ho mohla vziať — hocktorá... A umom Anči zase blysla smelá myšlienka o dievke Filekovie zá-živnej. Usmiala sa príjemno, no hneď hodí rukou, ako by chcela odohnať to od seba, a povie slová, ktorých rada užívala:

„Nikdy nedožijem; márnosť všetko!“

Nechá i tie myšlienky, no neberie sa k riadu ešte, ale sa ide obzerať po dedine. Nikdy nebola jej obyčaj náhliť s prácou, ani keď sebe robila, nie to v službe. Teraz obzvlášte nie. Keď jej je dobre, bude si so silou gazdovať. Ani sa nepretrhne nikomu k vôli. No dedina je pustá; ľud je na poli pri sene, usiluje sa a náhli, ako včely pred dažďom — je sobota. Veľkomožná musí len k riadu. A len čo kľakla na pažiť a vzala drevianky, prikváčila ju myšlienka o peniazoch zase. Čo má s nimi spraviť, aby ich najlepšie vynaložila? Akú veľkú starosť má, hľa! Nevedela, že by i peniaze trápenie zadaly človeku.

A „veľkomožná“ so dňa na deň stáva sa neznesiteľnejšou. S ľudom, čo ju prvej tupili, ani shovárať sa nechce; a keď ju vyžiada niekto von na slovo, už ani nevynde. Neľutuje nikoho, ako by ona bola mala naveky chleba do sýta; vysmeje, zahanbuje, a dnes postavila sa už i proti vlastným pánom, v ichžto službe zbohatla. Teraz stojí Anča v staji so šechtárom v ruke, že ide dojiť päť kráv; no tvár blčí jej, ako by sa chytiť mala od plameňa. Totiž, ako postavila sa proti vlastným pánom svojim, pán nahnevaný poklepal jej prstom po čele. To síce nebolelo tak veľmi, ale ju to páli tam, ako uhoľ žeravý, a srdce preplnené jej je zúrivosťou. Na ňu zdvihli ruku, čo nespravil dosiaľ nikto na svete, ani muž, ani brat, ba ani vlastná mať, čo ju vychovala. Ona, pravda, dosť ráz ublížila iným. Muža hluchého, ktorého ona iba starniakom volá, neraz orútila čímkoľvek, čo jej do ruky prišlo. I švagrinej, čo sa zajikáva a kríž je počúvať ju, dosť ráz strhla s hlavy čepec, keď sa vadily, ba i do súsediek oddala sa neraz, súc ducha bojovného, vyrastená v slobodnom na laze. A Škrepcovi, tomu, čo trpel na záduch — ale je už pod zemou — zahodila poleno do boku, že sa mu hneď rebro prelomilo na dvoje, keď si bol neľudsky úroky pýtať od nej, kým ešte ona bola dlžničkou. Ale že by sa na ňu bol odvážil niekto ruku položiť, to sa nestalo nikdy, a teraz také

potupenie na starosť, teraz, keď má 300 zlatých v skrini! Anča zaťala zub, hodila šechtár o zem a, vezmúc mužovu krivú palicu, začala radom biť chrbty kravám, na ichž dojení zakladá si tak veľmi.

„Stojíš, Srnuľa! Hneď ti kosti domrvím, hneď ťa zabijem!... A ty, starniak, trávy im dnes nedáš!“ kričí s blčiacim zrakom mužovi, na nehož túkať treba. „Dobre sa nepretrhnem, kým ju dovlečiem toľkým, a nevážia si človeka. A ruky si umývaj! I ty budeš dojiť. Ja im dojím päť kráv, a oni takto zaobchodia so mnou!“

Paľo, starniak, chlap nízky, ale zavalitý, ktorý nikdy do ničoho sa nedohúta, postál na prostried konice a sleduje ju zrakom zadivený.

„A tože prečo?“ spýtal sa tichým hlasom, akým vravieval vždy k nej.

„A čo je teba do toho? Rob, čo ti rozkazujem; lebo hneď i teba opálim touto palicou!“

V tú chvíľu vstúpila do staje slečna, matkou poslaná prizreť robotu čeľade, a veľkomožnú, zhliadnuc ju, zlosť popadla ešte väčšia.

„Päť kráv dojiť, to je však nič!“ volala vztekle. „A keby to boly kravy, ako druhé, ale také divé mechny. Keby moje boly, pobila by ich do jednej na hŕbu!“

Slečna neodvetila nič; ani nepozrela k nej, ale ohliadla sa za nejakým čistejším miestom, kde by si posedela a neumazala letné ľahké šaty.

„Kto sem príde slúžiť, nech sa radšej zmárni, a oni sa nazdajú, že je tu radosť byť?“ kričí Anča ďalej.

Slečna sedela už na senínci, z nehož páchla vôňa čerstvo nažatej trávy a medzi ktorou pestrely sa kvety rozličnej farby — i pozerá za tými zaujato. Pravda, jej lepšie by sa páčilo sedeť v niektorej izbe fary, ichž okná sú na západ a teda teraz krásne od červených zôr večera, alebo chodiť po záhrade a spievať piesne, považujúc život za čosi krásneho; ale keď musí sem ísť, nuž ide a sedí tu. Ona sa vyrušiť z koľaje nedá takej Anči, ani ju nezavráti, no úplne ignoruje. To je i tak najmúdrejšie, čo môže spraviť ona. — Že neodvetila slečna, srdce veľkomožnej zapálilo sa ešte väčším hnevom.

„Nazdajú sa, že je tu slúžiť nejaká radosť? Ani jedna žena v dedine nerobí toľko, čo ja. Ani jedna nedojí päť kráv; piatim nedonesie trávy. Veď by mi len okolo tých chodiť dosť bolo... Tu čo by človek i sto rúk mal, ani tie by nevystačily!“

Slečna, ktorá sedí tu síce, keď musí, ale radšej by bola v izbách, kde je veľa svetla zory, a spievala, neodpovie ani tak. Ignorovať — to je najmúdrejšie, čo môže spraviť, a nejde si ver' dobrú vôľu hubiť a nebude sa zhrýzať s čeľaďou, kým je dievčaťom. Nech vraví, čo chce, dámon jeden! I počne vyberať, nedbajúc o Anču, kvieťa čo krajšie, potom viaže dovedna, že si ho zastlkne za pás. A to vidiac Anča, že hýbe tú trávu, ktorú ona nažala, dovliekla, vzplanula hnevom ešte zúrivejším a osopila sa už zrovna na ňu:

„A načo oni prišli sem?“ zakričala, a oči dobre nevyskočia jej na tenkú postavu slečninu. „Ak chcem, vydojím dobre kravy; ak nechcem, nevydojím. Či oni sedia tam na tráve, vedia, ako ja tu robím? Preto môžu sedeť v hocktorej izbe na kanape!“

Slečna zadiveno pozrela k nej a krv ofarbila jej líca. Prestala kvety vyberať v okamihu a rty už otvárajú sa, aby ju zahriakla. No spamätala sa predsa. Nie, nebude sa zapodievať s fúriou, ani s nijakou slúžkou tohoto sveta. Dosť času, keď sa vydá — alebo radšej sa ani nevydá...

„Všetko len na mňa čaká; nič bezo mňa, nič!“ lká veľkomožná, sklamaná, že jej ani na to nebolo odpovedané, „a na mňa ešte ruku zdvihnúť!“ i kladie stolček ku Srnuli a sadá k dojeniu. No tu ozval sa hlas slečnin nečakano.

„Majte trpelivosť,“ vraví, a hlas zneje jej mierno, len čo si pery hryzie. „Do Ďura už len pretrpte, a potom bude vám dobre doma!“

Anča zdvihla hlavu prekvapeno a pozrela na slečnu. Vysmieva sa jej, či čo? Veď každý vie, že jej všade lepšie bolo, ako doma. No na tvári slečny nebadať výsmechu, len čo je akási studená, nehľadí na ňu a hryzie si pery. Nevie Anča, čo si má myslieť. Iba ak slečna cíti spolu s ňou, ako by ani nebola paňou, ale tiež človekom. Zvesila hlavu nad šechtár, oprúc čelo do boku Srnuli, a mlčí. Nečakané slová slečny odňaly jej reč, i nevie už teraz, ako, čo.

„Len preto im vravím, že načo sú tu,“ riekla po chvíli zmeneným hlasom, vždy hľadiac na spenené mlieko do šechtára, „že ich ľutujem, že je toto tu nie pre nich súci ťah.“

„Hm, sme zahanbení, ako vidno!“ pomyslí si slečna, vidiac účinok.

„Načože chodievajú, i keď napájam?“ osopí sa zrazu Ančin muž Paľo, ktorého tisnúť treba do každej roboty, ináče nič nespraví. Že sa stal obrat, on, hluchý, nezbadal, a myslí si, že sa žena dosiaľ vadí so slečnou. „Či nenapojím dobre i bez nich?“

„Ty čuš, starniak!“ zavráti ho Anča, jemu nestrpiac nikdy nič i tak. „Ešte na týchto budeš túkať, ktorých najradšej mám? Lebo ak chceš!“...

Paľo, starniak, otvoril ústa i oči bez smyslu a tak pozerá na ňu. Potom obráti zrak k povale, kde rád hľadel, a začne rozmýšľať, ako sa mohla tá premena stať zrazu. On si myslel, že jej povie po vôli.

Nastalo ticho v staji; iba hučanie mlieka do šechtára a lomoz jediacich kráv čo neutíchol. Veľkomožnej zúrivosť zmizla a na tvári zjaví sa jej výraz zahanbenia, potom i oľutovania. Srdce skrotlo jej. Už necíti na čele ani stopy pánovej hánky, o ňomž bola si istá i tak hneď, že celou dlaňou mal ju začiahnuť dľa zásluhy. Na pery sadol jej úsmev rozpačitosti, ako by chcela prosiť odpustenia. O chvíľu prihovorila sa slečne o peknom dni, potom spýtala sa, po čom bol ríf červených šiat, čo má na sebe, sú veľmi pekné — ak nevyšedivejú — a konečne začala vravef o synovi Ondrovi, ako každý večer. Ako zbujnel, opeknel na nižine, že príde v niektorú nedeľu, vidia ho i kišasonka a budú sa sami diviť. Celý svet sa počuduje, taký je krásny — na zvýšosť už ako ona veľký!

„Ak je i duchom taký dámon, ako si ty, tak zbaví!“ pomyslí si slečna, ktorá ľúbila žiť, no nič nepovie.

„Tam ho dosť volajú i do troch ťahov na prístavky!“ rozpráva Anča s chlúbou, a čierne oči lisknú sa jej od pýchy a rozkoše. „I tu by ho hocikde vzali, len by som ho dala.“ Usmeje sa potuteľne a v mysli utkvela jej dievka Filekovie bujnej postavy — i tá by ho vzala. „Ani by sami neverili, kišasonka, kde. Eh!“ dokončí zrazu so zamilovaným úsmevom, pretrhnúc si reč. „Márnosť; ja toho nedožijem, aby mala nevestu!“

„Prečo by ste nedožili?“ rečie slečna. Pre ňu síce môže i hneď ísť Anča, kde myslí; spytuje sa len tak od zunovania, hoci cíti radosť, že pokorila dämona. „Ste ani pivonia...“

„Nie!“ pokrúca hlavou veľkomožná, a na tenké pery sadá jej úsmev samoľúbia. „Umrem .. Nuž ale i umreť môžem — mám všetko, čo mi je treba. Háby mám hotové, pekné. Geceľu atlasovú, brusliak zamatový, štrinfle som si kúpila čierne... Ale ty, Paľo starniak, nemáš plachty na umretie!“

„Nuž a?“ zatúkol Paľo zhrozený a otvorí oči i ústa, pohliadnuc na ňu dlho.

„Tak sa táto hotuje ta, ani do bálu!“ myslí si slečna medzitým.

Anča usmiala sa potuteľne a ide uspokojiť muža:

„No, neboj sa, starniak; dám ti ja moju, a ty keď sa vyrútiš, ja sa vydám!“

Paľo starniak, ktorý sa ťažko odváži, aby čo len slovo riekol, zagánil na ňu, nič neodvetiac na pochabú, jej už nepatriacu sa reč.

„Hneď sa vydám!“ opätuje ona napriek jeho zazeraniu, a úsmev pokúšavý nesíde jej s červených starých líc, „za Tehlára!“

Paľo odtrhol svoj žiarlivý zrak s nej a nahneval sa. Pozrel do povaly a hotovil sa povedať slovo závažné.

„Čo len Tehlár — to je lahodný fial!“ i vzdychol, trochu i s oblahčením.

„Ale má kone; bude ma voziť na nich. Hej, či mi bude sveta! Len mri, starniak, mri!“ pokúša Anča neskrotiteľne a smeje sa jeho žiarlivosti. „Starniak!“ započne potom už inakším hlasom, ako by chcela zhladiť svoju bláznivosť, „radšej povedz, čo máme s čiastkou robiť — idú ju vari predávať. Či ju vykúpiť, či druhú vziať, lepšiu, potom na licitácii? Povedal kmotor Čipkár, že na jaseň i za päťdesiatku dajú jednu pol štvrtinu. Čože majú peniaze ležať bez osohu? Ale ty o nič sa neťuchneš; všetko je len na mojej hlave. Len ja čo sa trápim .. Trápenie — to ťa nikdy nechybí, či si v hojnosti, či v núdzi. Toho sa nezbavíš, kým žiješ, už vidím teraz. Ale ak sa nahnevám, popremieňam všetky na dukáty, keď príde notár hrnúť; aj tak mi srdce už len po zlate pachtí!“

Minulo sa leto i jaseň, a veľkomožnej v skrini dosiaľ leží 300 zlatých nepohnuto — a s ňou je už nie na vydržanie. Už teraz nielen že sa protiví tým, čo ju ponižovali, kým v biede bola, nielen že hladí, kde môže pokúšať pánov svojich, na ichžto chlebe stala sa slávnou, ale i veľká pýcha sa jej chytila a nechce jesť, čo donesie deň. Na bôb ani hladeť nemôže, hrach nenávidí, od kapusty jej je zle, rožný chlieb je čierny a krumple sú nie pre človeka.

Len mäso, i to iba tučné — a chodí s takou vzdorovite zohnutou šijou, ako by sa chcela v každom okamihu pustiť do boja. V stredu nejedla tiež, a halušky varily. Zunovala už i tie, ale i že má veľkú starosť na hlave — lebo starosti, tej sa nikdy nezbavíš, či si chudobná či boháčka... Nie dosť, čo má o peniaze peč, ako ich najlepšie využiť, ale ešte i druhé ju prikváčilo. Ondro ju trápi. Sľúbil sa bol na jasenné spovede, a neprišiel. A ona už aké veľké veci sľubovala si od príchodu syna! Ako každý híkať bude, vidiac ho, ako jej budú závideť mamy, ktoré majú synov skrčených, ako ho vidí i dievka Filekovie zážívná a nezdolejú ju rodičia, čo bude len jeho chceť, nikoho iného; ako ona s hrdou gazdinou Filekovie bude svatvica a dievka pekná bude ju volať mamou!

„Len čo mu je, že neprišiel?“ Táto myšlienka ustavične ju nepokojí, čo je v akej robote. Šla by k nemu, ale či môže kedykoľvek človek-sluha? Aspoň keby sa od iných dozvedela, ale nik nevie nič, hoci „nižiny“ Rákytie sú len tri hodiny odtiaľto. Konečne v jeden večer počula, že Ondro preto neprišiel, lebo ochorel na nohu. Anči ako by kôl do srdca vrazil, tak sa zdesila. Celú noc nezažmúrila oka, a ráno, sotva že svitlo ako mak, šla do spodných Ripeľov pre Zuzu, rodinu po mužovi, aby šla za ňu na faru, lebo ona ide na Rákytie k synovi.

„Azda dnes ideš?“ zadivili sa domáci, keď povstávali a ona oznámila svoj úmysel. „A či nevidíš tej povíchrice?“

Veľkomožná iba mykla hlavou vzdorovite. Vedela, že sa jej proti postavia, a doviedla za seba Zuzu, tak čo chcú?

„Tetka, ver' je naozaj planá chvíľa,“ povie i Zuza Ripeľovie dobroprajným hlasom, tichým a pokojným, ako vždy vravela, súc osobou, ktorej vždy bola duša v rovnováhe. „Mohli by ste počkať, kým bude lepšie. Ľala, veď sme ledva prišly od nás!“

„No nič! Ja idem dnes — Ondro je chorý!“ odpovie Anča, vzdorovite zohnúc šiju, nedojatá ani dobroprajnosťou Zuzy, hoci jej je rodina.

„Čo ho len noha bolí, zato neumre, tetka, a vy môžete prechladnúť v takomto čase!“ zdržuje vľúdnym hlasom Zuza pokojná zas. „Ani chlap by sa nedal na cestu teraz, iba ak by už dokonca musel, nie to žena!“

„Tu mi ochorie!“ povie paní rozhnevano. „Nepôjdeš nikde dnes!“

„Nič, pani farárčička, ja idem, ja sa nebojím, a vedia, aká je matka! Či by oni nešli, keby pán farár na Bilinkove boli chorí? I sedliak má dušu!“...

Pani mala úmysel Zuzu jednoducho odoslať a ju nepustiť, no posledné slová Ančine ju urazily. Odvrátila sa od nej. Keď chce, nech ide! Anča, ako vidno, ide sa už i proti nebu postaviť, nie dosť, čo sa ľuďom stavia. Nech teda — uvidí, čo vyhrá tým...

„Veď ty to obanuješ!“ riekla len, idúc z kuchyne preč.

Veľkomožná usmiala sa víťazstvu. Že si popúdila paniu, to naveky poteší ju veľmi, a kde môže, hľadí ju nahnevať. — Preobliekla sa rýchlo do čistejšieho rúcha, vzala kožuch na seba, čo ju stál 18

zlatých, a na hlavu teplý, bavlnený ručník. Odkrojila ešte okrušek chleba, aby sa jej šťastne vodilo, a vystúpila z domu. Na ulicu vykročiac však, zastala a sama zarazila sa chvíle. Víchrica ešte väčšia sa schytila, ako keď Zuzu viedla na faru, a hádže, mece sa na ňu vše s tej, vše s tej strany zúrive, ako by ju chcela roztrhať, snehom zasypujúc jej tvár. Na okamih prevládla ňou myšlienka vrátiť sa zpät, no trucovitosť jej nedopustila spraviť dľa vôle druhých. Mykla hlavou odhodlane a pobrala sa dolu cestou.

„Tú už rozum necháva!“ vravela jej pani, hľadiac oknom za ňou, neuspokojená a nahnevaná. Anča už teda ani tam nechce slúchať, kde jej dobre radí. I myslí si pani, že ju nebude ďalej držať u seba, čo ako dobre a čistotne robí, len tento rok.

„Tí sa už ničoho neboja!“ vraví Zuza Ripeľovie, tiež hľadiac oknom, ako šklbe víchor háby na Anči, dobre ju nesrútiac na zem. „Veď sú i dopasení a krásni, ani dvadsaťročná nevesta!“ Chváli Zuza, chtiac zalichotiť panej. Naveky je chlúba gazdinej, keď má čeľaď líčnu.

Dlhšie občakávali ju, že sa vráti. No Anča nechodila — ale, ako by chcela dokázať svoju nezlomnú silu, v tom istom čase, v ten istý deň večerom i prišla domov nazpäť z Rákytia. Domáci temer zdesili sa, keď vstúpila do izby s batôžkom na chrbte, s vyštípanými temer do krvi lícami.

„Pre Pána, Anča, ty si sa už azda zošialila!“ zvolala pani, nezdržiac sa, a pozerá s jakousi hrôzou na ňu. Anča len mykla hlavou, nič neodpovediac, a shodila batôžtek na lavicu.

„No a čože je s Ondrom; bolí ho noha?“

„Už ho nebolí...“

„No vidíš! Či ti bola potreba ísť v taký čas? Len by si to i neobanovala!“ kára ju pani, ale už nie tak celkom s hnevom, vidiac, že je zamĺkla akási — iste hodne prechladla.

Anča nahla šiju vzdorovite. Vedela, že jej to povedia, a tu bola Zuza miesto nej — či mali chybu? Pravda, ani jedna nespraví tak dokonále robotu, ako ona — veď ju zato držia už šiesty rok. I začne pozerať po izbe, či badať na nej dnešnú jej neprítomnosť, a samej sa jej nepáči. Tam pod posteľou brnčeky s oplakmi, šaflík, črepňa kvetová na stole zabudnutá, pásavá miska na druhom klinčeku, nie na svojom, zakvačená, uterák veľmi zatrepaný; iste Zuza neumývala v dobre teplej vode riad. Nijak je bez nej — nič bez nej! No mlčí len a sadne ku stolu na rozkaz panej, aby povečerala.

„A starniak už jedol?“ spýtala sa, vidiac, že je ešte dosť. „I ten mal by sa o deti obzreť; ale iba ja čo sa trápim pre všetko...“ chcela ešte riecť, no nepovedala. Veď by pani hneď myslela, že obanovala svoju cestu, a tak je, ako jej ona predpovedala. Načrela jedlo lyžicou a počala jesť. Je i prelačnetá — nejedla, ako ráno, keď šla z domu. Tam síce dávali jej rezance, ako kvet biele, s bryndzou a škvarkami ani palce veľkými, ale ona nevzala — nahnevala sa na syna, a nemôže jesť ani teraz. Tretiu lyžicu už nedochlípla, a ako opustila pani kuchyňu, podoprela si hlavu o dlaň. Ver' dobre ju zima prejíma. Prechladla, musí uveriť sama, hodne. V sluchách

ju pichá a štiepe i vrch temena. Ale to všetko by oželela ešte, keby nemala i na duši žiaľ. Plač jej je i teraz za zubami. Syn, Ondro totiž, o ktorom s takou pýchou ona rozpráva a sníva rozkošné sny, pre ktorého by ona ani cez oheň neváhala prejsť, keď ju zazrel vstupovať do domu, osopil sa na ňu tam pred všetkými, že čo sa moce toľko k nemu po daromnici, miesto aby dojatý bol jej preveľkou oddanosťou materskou. Ani by sa nebola vrátila dnes, i zdržiavali ju, a nazpäť idúc celou cestou bola by plakala, keby nemala toľko vzdoru a sily. I teraz by zaplakala, ale páni vychodia zo svetlíc. No keď ľahla do postele a všetek dom stíchol i nastala tma v kuchyni, nezdržiavala sa viac, ale rozplakala sa z celého srdca svojho. Ani zaspať nemohla a ráno prebudila sa s veľkým bolením hlavy. V údoch pritom prechodil ju mráz, no nič neriekla.

„Veď to prejde!“ myslela si, zohýnajúc šiju vzdorovite, a hneď by jej vyčítali: Však som ti povedala, že obanuješ!

Veľkomožná stojí pri potoku. Práve složila batoh na zmrznutý sneh — má pranie. Hlava bolí ju ešte vždy, a už tretí deň minul od jej cesty — a zima dobre jej nerozdrobí kosti. No dosiaľ nepovedala nikomu o tom, a keď spýtali sa jej doma páni pre zamĺklosť, nahnevala sa a riekla, že Ondro príde do losov i bojí sa, že ho vezmú za vojaka. — Vyniesla šaty k vode, a teraz postáva dľa starej obyčaji — lebo sa pretŕhať nebude ani sebe, nie to druhému. Poniže perie dievka Baľovie štihlej postavy, pekných, tmavých očú, a má tam batožisko háb čiernych ako z komína. Kýva o dušu piestom na ne, dobre sa neroztrhá, a nechcú byť krajšie, ako sú. Anča založila si ruky a nehýbe sa. Po ceste idú tri ženy vedno, odeté v kožuchoch — na tie upre svoj zrak. Jedna z nich je mať dievky Filekovie, o ktorej sníva ona, že jej bude svatvicou. Tú poznať po bystrej chôdzi, zvučnom hlase a bujnej postave, akú sa i patrí mať boháčke. Anči po osinutých lícach prejde úsmev úľuby. Pohýbe sa a chce prívetive čosi zavolať, no nechá tak. Bolí ju hlava, temeno, ako by to bola akási boľavá pokrývka, nemá chuti k vľúdnostiam, i skláňa sa k svojej robote nad háby.

„Zvárali ste?“ spýtala sa dievčice Baľovie, ešte postojac kus. „Či ste, reku, zvárali?“ opätovala, keď tá neodpovedala nič.

„Zvárali, tetka!“

„A mama nebude prať?... Či mama nebude prať, sa ťa spytujem!“ kričí Anča, keď tá opäť nepočula pre šumot vody a tresk piesta, čo sama robí.

„Ba ver' budú!“ kričí dievka nazpäť, „ale ešte majú robotu doma. Veď máme tri batohy.“

„A ja sama dva. Jeden s tarkavými mi je ešte v kuchyni. Na fare je naveky veľa prania, ani z desiatich ľudí. Tam je toľko roboty, že by i trom slúžkam dosť bola. Bár by si mal i desať rúk... a keby ma aspoň hlava nebolela!“

Dievka Baľovie, štihlej postavy a pekných očú, pozrela na jej batoh, potom na svoj, a videla, že veľkomožná i štyri kusy môže

oprať, kým ona jeden. No nerečie nič — dievke nesvedčí sa doháňať so ženami, a ešte s takou, čo má syna.

„A čo sa tak náhliš?“ spytuje sa Anča, keď nič neodvetila, len perie o dušu.

A Anči je už na jazyku: Len sa usiluj; vezmem ťa za nevestu — ako to už každej v dedine sľúbila, s rozkošou mysliac na syna, no nechá teraz tak.

„Ej, tetka, veď je zima!“

„Haha! čo je i zima. Ja sa nebudem ponáhľať. Operiem do večera, a hlava ma bolí veľmi.“ I kníše sa ku perisku a berie piest zvoľna. Dnes nechce spraviť iné, iba toto pranie — i to je dosť od nej, chorej „Toto sa mi nepáči...“ začne vravieť ešte prvej, kým kývne piestom. „Hlava, Marka, hlava ma bolí už od troch dní. Bola som pri Ondrovi v tej veľkej fujavici. Ale doma ani nič nevravím, lebo by narobili kriku dosť — nechceli ma pustiť.“

„Veď ste ani nemali ísť, tetka! Bačik Jano Poliak poziabli na nohy; boli vtedy s drevom v meste. Krpce a onice im iba strhali s nôh, čo im boly primrznuté. Teraz im tetka Zuza kapustné listy zakladajú na nohy... A či Ondro bol chorý, že ste šli?“ spytuje sa dievka pekných očú zvedavo, a tiež zastane na chvíľku. Už toľko chvál roztrubuje veľkomožná o ňom, že každého zaujíma.

„Bolela ho noha, ale mu je už nič. Hej, keby si ho videla!“... i chce rozprávať, aký narástol chlap plecnatý, ani jeden z jeho vrstovníkov mu je nie roveň... Počkaj, príde v niektorú nedeľu, ako sa i tebe zapáči.. No nechá tak. Zle ju prijal ostatný raz, a tá hlava jej odoberá chuť ku všetkému — i žartom. I začne prať konečne.

„I tento deň nebude mi na osoh!“ povie o chvíľu, prestanúc prať a narovnajúc sa. Ako bola zohnutá, krv zliala sa jej do hlavy a zaštiepalo ju v sluchách ešte ostrejšie. „Iba raz obľahnem, a budem ležať aspoň za tri týždne, ako poleno.“

Pozdejšie prišla i mať dievky Baľovie s druhým, ešte černejším batohom, a doniesla potom i tretí. Popraly všetky a odišly, ale Anča ešte i po nich plahočila sa vo vode, ako kačica. Večer potom bolenie hlavy zosilnelo jej, a keď ľahla do perín, vychytila ju horúčava, zatým opäť zima veľká. Nespala celú noc, len čo na svitaní zdriemla ako mak. Ráno bola zase horšie, no trucovala ešte a nepovedala nič, ačpráve krok stávalsa jej i neistým a pred očima menilo sa jej, ako v hmlách.

„Bojím sa o Ondra, že ho vezmú za vojaka!“ odvrkla, keď sa jej spýtali, či jej je niečo, „a ja to neprežijem!“

Pred večerom šla k rychtárovi, kde bol výbor, i pán notár prišli do dediny — aby sa doptala, či bude licitácia pre remanencie a kedy. Potom nespala zase celú noc a na druhé ráno už nemohla ďalej tajiť svoju nemoc. Sadla na posteľ a dala hlavu do dlaní, ani sa nehnúc.

„No čože ti je?“ spýtala sa jej pani, pozrúc na jej pošmurnú tvár.

„Hlava... Toto sa mi nepáči; odtiaľ, ako sme prali, naveky ma bolí.“

„Ba, hádam, ako si bola pri Ondrovi!" povie pani, zavrátiac ju.

„Nie!" pokrúca hlavou Anča a dámon už jej je v očiach. „Ako sme prali, odtial! Boia šiat síla. Tu je naveky šiat ani z desiatich!" a doloží ešte, pokúšajúc: „Sluha za pánovu robotu i život musí položiť!"

Pani sberala sa, že jej ide za liekami, ale jej odpoveď spravila ju tvrdou. Tak Anča len popudzovať bude naveky? A kto je vina, že prala háby za šesť hodín, čo mohla za dve oprať, akže vtedy prechladla? Nedbajúc o ňu, pani ide do svetlíc. Nie, nebude ju viac trpeť v dome, nech len prejde rok... Veľkomožná usmiala sa víťazne, vidiac odchodiť nahnevanú paniu; potom prevalila sa na posteľ. Hlava len bolí ju vždy väčšmi a neprestáva — temeno, ako boľavá pokryvka. Dnes bude ležať celý deň — je nedeľa, roboty nieto; azda prejde jej choroba, a zajtra vstane silná zas. No sotva ležala chvíľku, zabrechal pes na dvore.

„Kohože už nesú paromy?" zašomrala a vstala s postele nahnevaná. Majú rozkaz, keď čujú psa štekať, hneď vyjsť von; ale ten starniak nepohne sa z konice, aby obránil — ona musí ísť všade. A vonku na zime bude jej ešte horšie. Mráz prenikne jej všetky kosti a na temeni, ako by všetky vlasy ožily, zježia sa, hýbu a pichajú hlavu, ako ihličky. Doknísala sa ku dverám šomrajúc a chcela ich otvoriť, keď niekto zaklopal na ne. Anča mimovoľne postála — to je pán nejaký... Do chyže vstúpil mladý, vysoký chlap. Plecia sú mu široké, obličaj krotký a oči veľké, sivé, hľadiace mdle niekam do diaľky. Anča, uvidiac ho, spľasla rukami. Tvár zmenila sa jej a oči zasvietily pýchou a rozkošou.

„Ľaľa, môj Ondro!" zavolala, zabudnúc v okamihu na všetko, i že preň ochorela a on ju zle prijal na Rákytí. „Kto by sa bol ponazdal, že dnes prídeš! Veď si vravel, že len na druhú nedeľu," i bozkáva mu tvár.

„Teraz ma poslali páni; oni na druhú nedeľu odídu z domu," odpovie prišlý, trpiac jej bozky, a hlas zneje mu akosi tupo, i všetek zdá sa akýmsi ospalým. Zastal tam blízo dverí a mädlí v prstoch klobúk maďarský, okrášlený štetočkou. Kabanice nemá, ale kabát z čierneho súkna, i nohavice — celý pán! Na nohách čižmy veľké, ktoré vrzgocú hlasite pri každom jeho kroku. Ančine oči pasú sa na ňom s rozkošou, i nevie odtrhnúť zrak svoj nijako od neho.

„Keď si len prišiel, Ondro môj; no keď si len tu!" kričí, zabudnúc od radosti na všetko, i boľavú hlavu, ale i aby dopočuli domáci v svetliciach a šli sa podívať na jej syna. „Tak pôjdeš na spoveď?" spytuje sa živo, ani nevediac mu najsť miesta. A hneď predstaví si kostol plný ľudu, kde bude i dievka Filekovie a všetci budú sa diviť Ondrovi.

„Nuž a, veď som nato prišiel azda!" odvetil on, a hlas zneje mu tupo, prezradzujúc i akúsi bezcitnosť.

„No dobre, dobre!" povie Anča a pozre po izbe bežno, či nik nezbadá ten zle znejúci tón, či nieto tu nikoho. „Veď i ja pôjdem s tebou. Nejedla som ráno i tak, ani včera večer... Sadni si, Ondrík. Ustal si však, syn môj — zle je ísť... nejedla som..."

Ondro hľadí ospalými očami dookola po kuchyňskej stene, kde navešané sú rozličné tanieriky kvetavé, ale nespýta sa materi, prečo nejedla, ač by sa bolo svedčilo. Anča zasekla peru za vylámané zuby.

„Keď si len tu, či som rada!“ zakričí hneď zas, zabudnúc i jeho nevšímavosť, a hádže pohľadom ku dverám svetlíc nedočkavo, že nejde nik. No o chvíľu zavzneły jedny kroky a potom zjavila sa vo dverách pani. Počula veľmi hlučnú vravu Ančinu, i prišla pozreť, čo sa deje, ale i preto, že premohla svoj odpor k trucovitej slúžke — pani v jednom okamihu sa hnevá, v druhom odpúšťa — a nesie liek na jej boľavú hlavu.

„Ľaľa, môj Ondro prišiel, pani farárčička!“ zavolala Anča, von z koľaje od radosti, sotva že pani vkročila. „No, kto by sa bol ponazdal?“

Pani postála, pozrúc.

„To je tvoj Ondro?“ spýtala sa.

„On, veru on!“

Ondro sňal zrak s tanierikov navešaných po stene, poklonil sa a berie sa ťažkým krokom, vrzgotajúc hlasite veľkými čižmami, proti panej, aby jej bozkal ruku.

„No, však by ho neboli poznali?!“ kričí Anča v rozkoši a pasie oči na ňom, pozorujúc každý jeho pohyb. Ako pekne bozká ruku pani farárke, odpovie úctive a odíde opäť, vrzgotajúc čižmami, k lavici, kde si zastane skromne, a oči zdvihne opäť ku tanierikom.

„Hodný šuhaj, naozaj!“

O chvíľu prišla i slečna zvedavosťou hnaná a, podívajúc sa naň a usmievajúc sa, vychválila ho, ako vedela. V duchu nemohla sa však predivit jeho tupým očiam a ako by nezobudenej tvári. Zatým vyšiel i pán farár do kuchyne na chvíľku a i tomu páčil sa Ondro — Ondro tiež bozkal mu ruku slušne. Potom prišiel hlásnik, čo bol jazyčný a mal krivé oči, ako Japonci, i ten chválil Ondra, a naposledy kostolník Jano Kríčok. Tento chcel najprv len tak prejsť cez kuchyňu do svetlice, náhliac k pánu otcovi. Zaspal ráno — opozdí sa, vie už! Večer strihal svákovi Kožkárovi nohavice z domášneho súkna, i pili potom trošku spolu. No zazrúc Ondra stáť pri matke, postál mimovoľne.

„Veľkomožná, to tvoj syn?“ spýtal sa, pokrúcajúc hlavou, ako by ani neveril celkom.

„Môj Ondro!“ odvetila pyšno ona, a oči blčia jej ohňom. Na bolenie hlavy už nedbá dokonca, i ako by ju bolo minulo. Schytí sa rýchlo a ide do druhej kuchyne, pekácej, kde má skriňu složenú, že sa oblečie, ač zima je tam. Vzala atlasovú geceľu čiernu, tú, aké iba hrdé gazdiné nosia, pôločku s hodvabnými francľami, kabát nový i sukňu obšitú modrou obšivkou, zpod nejž trčia dolu biele zuby.

„Azda i ty ideš do kostola?“ podivila sa pani, keď vyobliekaná prišla do kuchyne, vidiac jej osinelé pery. „Veď si teraz stenala, že si chorá?“

„To je tvoj starší syn tu, Anča?"
„On, Ondro!"
„Počula som, že hodný vyrástol!"

Minul týždeň. Veľkomožná obľahla a leží už päť dní neprestajne. Hlava ju bolí, i kašeľ ju sužuje veľký, a od toho klanie do boku. A vždy upadúva do ťažkého sna — vždy by len spala. No ten sen je nie občerstvujúci, len ustane od neho, slabne so dňa na deň a chudne navidomoči. Je ťažko chorá; ale čo aká veľká je jej nemoc, duch jej je v práci naveky. Ako zobudí sa z toho sna, vždy snuje plány o 300 zlatých v skrini odložených. Už teraz vie, čo robiť s nimi, len by ozdravela čím skôr. Zeme, nakúpi zeme, nech sa jej duša nasýti. Ondrovi jednu štvrtinu, Janovi druhú kúpi. Brata mužovho vyplatí z domu, nech jej tam nezavadzia — dom je jej treba! Hádam nebude sa potĺkať do smrti po službe? Ondra dá na prístavky do Filekov — vezmú ho, vie iste. Hľa, dievka pekne sa mu prihovorila. A Jana priženi do domu. Najde i tomu z prednejších dievčeniec -- dorastú dotiaľ. A bude sa ešte volať k nim do bohatých Ripeľov, ako niekedy dávno že sa volávalo, spomína svet.

„A ty čo neješ nič?" spytuje sa pani, keď míňajú sa dni, a ona ničoho nedotkne sa, čo by jej čo predložili — len vodu pije.

„Nechcem, nemôžem! Nech odložia, pani farárčička!" odmieta ona. Jesť nebude, kým neozdravie. Akúsi bázeň má a nedôveruje nikomu, pánom svojim najmenej, ktorých hneváva veľa. Kým neozdravie, i tak jej nechutí jedlo. Áno, nech len skoro minie ju tento kríž, hneď spraví poriadok so všetkým. Ondra dá na prístavky, ešte kým nepôjde pod losy. Čiastku mu kúpi na licitácii, aby mu Filekovci nemohli povedať, že nedoniesol nič, keď sa v rečiach stlknú, a Janovi stará ostane.

„Nejie nič!" riekla pani v svetlici domácim, „iba spí naveky a vodu pije. Neviem, čo bude s ňou."

„Rozkáž jej, nech zje aspoň polievky!"

„Keby si ona dala rozkázať vo veciach, ktoré sa len jej týkajú?... Ani ja tú viac držať nebudem, dávala som jej lieky, iba hlavou myká. I teraz, keď je ťažko chorá, hľadí len popúdiť."

„Idem ja k nej!" núka sa dcéra, ktorá pokladala život za vec krásnu a myslela si, že má kus moci nad vzdorovitým duchom Ančiným.

„Iď!" súhlasili s nepatrným úsmevom. „Ty si jej i tak miláček!"

Slečna vzala tanier a vyšla do kuchyne. Anča sedela dosiaľ na posteli so svesenou hlavou. Šaty sú jej dokrčené od ležania a biely čepec pošinutý na bok. Nohy drží ovisnuté dolu, bosé, a ich palce dotkýnajú sa zeme. Po pošmurnej tvári vidno jej, že trpí veľa a myseľ jej je smiešaná od bolesti a horúčky, líca horia jej. No zato i cez tú nejasnú myseľ preniká jej tá jediná myšlienka, čo bude robiť, keď vstane z choroby — len nech skoro vstane!... Keď prišla slečna, a ona videla v jej ruke tanier, hodila sa na vankúše *a zavolala:*

„Nechcem, nechcem — nech odložia!"

„Povážte, Anna!" započne slečna čo najvážnejšie, „ak nebudete jesť, sebe zle robíte, nie nám. Lebo kto nejie, ztratí vládu, a kto nemá sily, ten nemoc —"

„Nebudem, nebudem; nech odložia!" pretrhne ju Anča so strachom. Lebo neverí nikomu a marí sa jej, že nik nemyslí po dobrom s ňou.

„Veď je to len čistá, mäsitá polievka!"

„Nie, nebudem, nebudem!" kričí Anča vždy prudkejšie.

Slečna stojí v nedorozumení s tanierom v ruke a nevie, čo si počať. Je i zahanbená. Chlúbi sa, že vie krotiť dämona, a hľa! Tu však blyslo jej čosi umom, a ona podniesla lyžicu k ústam, ochutnajúc sama.

„No, hľa..." vraví, „ochladne celkom..."

A tu Anča zrazu zdvihla sa a otrčila ruku proti nej, i berie rýchle tanier od slečny, ktorá zapálila sa radosťou. Anča zjedla chvatom všetku a pýta ešte i vody, takej citronovej, akej jej včera pani farárka tu v kuchyni spravili. Slečna odbehla pre citron a cukor, a veľkomožná sadla opäť na kraj postele, bosými palci dotkýnajúc sa zeme.

„Keď ozdraviem, hneď pôjdem do Filekov," myslí so zvesenou hlavou, čakajúc na slečnu. „Keď bude tam, azda ho ani za vojaka nevezmú. Kde by z takého gazdovstva i vzali? Také niečo musia uznať i páni, čo sú akí pohani. A keď Ondro ta pôjde, bude gazdovstvo ešte väčšie, lebo mu i ja kúpim zeme, aby mu Filekovci nemohli povedať, že je žobrák. Oj, kúpim mu, mám, chvalabohu, za čo... Iba o to som strachu, že licitáciu spravia, kým ja neozdraviem..." Postála, nemohúc myslieť pre kašeľ, čo ju pochytil; ale akonáhle ju minul a klanie prestalo po ňom, myslí zas:

„Ani ja slúžiť viac nebudem, iba do Ďura. Inde by nešla, a tu ma už nebudú držať, viem, keď im zle vravím. Kto vie, čo je to, že sa už nič nebojím, a potom mi je i ľúto... Brata mužovho nechám v chyži — vyhnať by sa mi i tak nedal; ale si dám chyžu zhotoviť z komory. Okná dám vylámať veľké, ako na škole; na ne kúpim riedke záclony, ako tu jesto v svetliciach. Takú budem mať hospodu, že sa každý podíva..."

Do izby vrátila sa slečna s citronom v ruke. Pred jej očima ho rozkrojila, vytlačila do vody, ocukrila a ochutnala, či je dobré. Potom, miešajúc to lyžicou, pristúpila k nej, pozorne a jaksi zvedavo prizrúc sa zjavu Anči, ktorá zdala sa jej divnou i zaujímavou akousi pre svoju premenenú tvár a neporiadne zavitú hlavu do bieleho čepca, zpod nehož trčaly vyšklbané čierne, ako havran, vlasy. Veľkomožná zdvihla chorú hlavu a pozrela na slečnu tiež. Oči stretly sa im mimovoľne, ako boly celkom blízo jedna druhej, a v tej chvíli v očiach slečny zatriaslo sa zdesenie. Trhla sa, ako by chcela zpät od nej, no, spamätajúc sa, podáva jej pohár, so strachom klopiac zrak pred jej očima, z ichžto hĺbky, premenenej, divnej, ako by volalo:

„Ja som už nie tá, čo som bola; ani taká viac, ako vy druhí. Medzi nami povstáva čosi, čo delí mňa od vás, odtíska, niečo silného, rastúceho, neznámeho — strašného.. “

„Toto vám bude dobré. . .“ Chce riecť slečna, no nepovie. Drží jej tam pohár v chvelej ruke so sklopenými očami. Anča vzala nápoj k ústam, ale neodvracia prenikavého pohľadu od zblednutej tvári slečny, A, vidiac jej zdesenie, v okamihu pochopila, čo je s ňou a čo bude s ňou. Na tvári zjavil sa jej výraz strachu a zúfalstva. Odložila pohár prudkým posunkom, že scvengotal o stoličku, a padla zpät do vankúšov svojej postele, ako bez seba.

„Anča neobstojí,“ vravel jej muž Paľo pánu otcovi, keď ten prechodil sa pod oblokmi pred večerom, a on práve vyšiel bol od Anči. „Psi jednostaj zavýjali i tej noci, čujú smrť. Takému chorému, pán farárko, kde psi v dome vyjú, môžeme sa neufať!“

U dolných Ripeľov po tieto časy nevyhášajú svetla celé noci. Pokojná Zuza síce by nemala príčiny olej páliť, ale k nej utiahla sa veľkomožná a leží v jej dome už štvrtý deň. Do mužovho domu, kde býva zajikávajúca sa švegeriná a kde jest hŕba vreštiacich detí, Anča nešla; ani na fare nechcela ďalej ostať, ako pochopila, čo bude s ňou. A je už celkom schudnutá. Tvár má upadlú a zmenenú úplne — nemoc pokračuje v svojej robote. Vlády už nemá; na nohách neobstojí a sotva už i sedí; ale duch jej je nepremožený a búri sa. Horúčka ju už netrápi, ani neblúzni Anča; vždy je pri sebe, a vždy si je povedomá toho, že nevstane viac. Toto je, čomu nemôže sa pokoriť, čomu sa spiera silou-mocou. Tak ona teraz, keď má všetkého dosť, keď vyšla na vrchol slávy svojej... teraz má klesnúť a opustiť všetko. V biede koľko ráz i zlorečila, že je na svete!

„Zuza, netkaj!“ riekla večer štvrtého dňa, ako prišla do Ripeľov, hlasom bezvládnym. „Dosť sa natkáš cez deň; aspoň večer nechaj tak!“ Zle jej je počúvať plesk bidiel; ale i všetko jej je zle strpeť už a nenávidí všetko, čo ju obkľučuje.

„Veď by i netkala, tetka, ale —“ začne Zuza, no nechá tkanie predsa. Má dve dievčence; tým bude treba plátna moc, a keď v zime neotká, na jar ho ani tak nie. Ale i veľa mešká, ako je tu Anča. Je ver' i nepríležitá, a ťažko je s ňou Zuze. Nespí celé noci — Anča teraz už spať nemôže — je hlavatá, zlostná a vymýšľavá. Vše to, zas to aby jej snášala, a keď donesie, musí ona vziať popredku do úst zo všetkého, i liekov, aby ju neotrávila. Pri doktorovi bola s ňou dva razy, nakúpila na jej rozkaz všelijakých dobrých vecí. Anča čím viac chce z peňazí strovit pre seba, kým je tu — a jesť nemôže už nič.

„A ten starniak je tu ešte“? spytuje sa Anča o mužovi, ktorého nikdy nechcela, ale teraz ho už ani strpeť nemôže pri sebe. Tak ona mladšia, súcejšia musí preč, a on, na ktorého túkať treba, ostane s peniazmi pri živote!

„Nie sú tu. Bačik Paľo odišli už chvíľka!“

„No veď to!... Akože sú sami bez slúžky?“ vraví Anča o fare, s velikou láskou spomínajúc ju teraz vždy. Hej, keby ešte raz vstala, poslúchala by ich vo všetkom a nehnevala by ich viac už nikdy — keby vstala!

Ku posteli k nej pristúpila Zuza, s lyžičkou a flaštičkami.

„Čo chceš?“ schytí sa Anča zrazu a so strachom otvára oči na ňu.

„Z tejto flaštičky ste ešte neužili, tetka!“

„A nekoštúvaš... chceš ma otráviť?“ Anča prudko vyrazila lyžicu z ruky Zuzinej, udrúc i ju po tvári. Lebo všetci sú jej nepriatelia, čo na žive ostanú; cíti to, a čakajú na jej odchod zato, lebo nikdy dobrá nebola nikomu. Zuza prekvapeno pozrela k nej veľkými očima a utrela si líce, i odstúpila urazená. Anča vysilená tým výbuchom, klesla na ľahu zpät.

„Zuza!“ ozvala sa po chvíli oslabnutým hlasom. No Zuza, ač má srdce citlivé a vľúdnosť zachováva ku každému, teraz neohlási sa. Ona Anču prijala, hoci nemusela; trpí ju, opatruje, znáša jej vrtochy, a hľa. . „Zuzka moja!“ opätuje Anča, vydychujúc ťažko, i driape sa hore a hľadá očima Zuzu. „Poď sem — nehnevaj sa! Ja už neviem, ani čo robím!“ Keď jej neodpovedala, schytí sa prudko a sadne na posteľ. Zúfalosť zrači sa z celého jej zjavu — zúfalosť, že musí preč, a strach... „Nejdeš, Zuzka?“

„Tetka, ja som si toto nezaslúžila od vás!“ započne Zuza a prichodí k nej. „Ja vás opatrujem, ako vlastnú matku... A či som vám ja nadarmo v tej zime chodila pre lieky? A čože by ja mala vás otráviť? Pre tie háby a vankúš, čo ste mi poručili?... Veď ja bez toho i budem!“

„Nehnevaj sa, Zuzka!“ vraví Anča a hladí jej tvár. „Už ti nebudem tu dlho zavadzať... Sadni — rozpoviem ti, čo máte robiť, keď umrem. Truhlu kúpte mi v meste peknú, farbenú, nech aspoň to mám zo svojej dlhoročnej služby, i plachtu riedku, čiernu. Peniaze dajte do banky — ak chcú chlapci, nech si kúpia zeme, ak nie — nie. A háby dones mi sem, čo ma oblečiete... Tú geceľu atlasovú, štrimfle, čepec a brusliak zamatový ..“

„Háby sú vám už tu prichystané, tetka!“

„Kde?“ zježí sa Anča opäť. „Preč ich, preč! Zato si ich doniesla, aby som skôr umrela? Preč i ty odo mňa!“

Zuza odstúpila, a Anča, zavrúc oči, ľahla vysilená na vankúše. Po dlhšej chvíli ozvala sa však zas, ako premožená, a ako by sa bola spamätala.

„Zuzka, vezmi knižku a spievaj pri mne.“

Zuza poslúchla; vynašla pesničku, o nejž myslela, že je dobrá pre ňu, ale sotva zaspievala jeden verš, v ňomž do vôle Božej oddáva sa človek, Anča vzbúrila sa zase.

„Dosť; nechcem, nechcem!“

„Vody daj, Zuzka, daj vody studenej, ľadovej. Oheň ma páli — a oblok otvor!“

Zuza podala vody a šla k oknu, no sotva štrkol, už Anča skríkla nastrachaná:

„Zavri! Tak by skôr prišli pre mňa; a zamkni i dvere!"

„Tetka!" osloví Zuza pokojná, keď bola pozatvárala, vidiac jej muky, „mali by ste sa pomodliť za pokojné skončenie . . "

„Čo chceš?" schytí sa tá a široko roztvára oči. „Za skončenie? Už by si chcela, aby ma nebolo tu? Ty... ach!"... Anča nedokončila. Klesla zadychčaná a bezvládna od výbuchu. Zuza odstúpila od nej ticho a sadla do kúta i pomodlila sa sama miesto nej za ňu. Po chvíli, keď zdvihla hlavu, videla, že Anča sedí na posteli a hľadí k nej vpadlýma očima, s tvárou zmenenou. A prizrúc sa jej, pokojná Zuza videla, že do rána nedožije.

„Tetka, ja som vás dnes nečesala..." rečie, idúc k nej. „Keď sedíte, mohla by vás teraz!"

„Umrem už?" schytila sa Anča, a hľadí dychtivo na jej tvár, ako by z nej chcela vyčítať svoj výrok. No Zuza je pokojná; vie panovať nad sebou — tvári nezmení.

„Čo by ste umreli? Môžete i obstáť. To len že na deň nestačím."

„Pletieš! Ty ma už ta hotuješ!" riekla, no dovolila. Hlas Zuzin zneje tak nežne, že krotne mimovoľne od neho a nevie odolať.

„Či ma i umyješ?"

„Ak chcete, tetka," vraví Zuza. „Ale ste sa ráno umyli, a zajtra môžete sa zas!"

A Zuza vraví tak mäkko, a také láskavé je jej zachodenie — materské... Anča, ako by pochopila toho príčinu, zrazu začala plakať.

„Neplačte!" chlácholí Zuza; „všetko sa na dobré obráti. Veď ľudia i chorejú."

Učesaná a umytá zatíchla a ľahla zpät. Oči privrela a dlho ležala tak nepohnute. Nečakane potom schytila sa, hľadiac ku dverám, a lesk oka bol jej už nalomený.

„Zuza, vidíš, tamto moja mať?"

„Kde?" Zuza skrútla hlavu, a opanoval ju samú, pokojnú, zvláštny cit. Zdesila sa. „Ja nič nevidím... To sa vám azda prisnilo..."

„Tam pri dverách; prišla pre mňa!" Klesla opäť bezvládne a ležala zas ticho, dlhú chvíľu. „Nemôžem umreť," riekla polohlasne, „nemôžem, Zuza, pre deti..."

„Nie pre deti... tie už budú i bez vás!" vetí Zuza tým istým mäkkým hlasom, preplneným nežnosťou. „Tie nech vás nesužujú! Ľa, odkázali sme im, ako ste, a neprišiel ani jeden. Ale to manie tvrdo opúšťate, tie peniaze... a vás tam čaká bohatstvo iné — lepšie!"

„Bohatstvo lepšie?"... Anča šepce ledva slyšateľne. Na tvári má akúsi belosť a výraz, ako by všetko, čo ju svözovalo s týmto životom, opúšťala, a všetkého zlého, čo ju tu držalo a nepustilo, bola konečne sprostená... O chvíľu ešte pýtala si vody, a že nemohla sa už zodvihnúť, Zuza podobrala ju rukou poza chrbát. Anča omočila ústa, a zrazu hlava jej skľoncla na plece Zuze a odvisla...

„Tak naozaj umrela veľkomožná?“ divili sa v dedine, keď prenikol chýr o Ančinej smrti, a zaujal mysle podivný cit. Taká udatná žena, a už jej niet! Či je veliká moc Božia predsa, keď človeka kedykoľvek smetie so zeme. Márnosť všetko, márnosť!

„To s jednej strany Pán Boh už ani trpeť nemohli...“ riekol jej muž Paľo, starniak, keď už bol dosť natrúchlil, i kar odstál. „Vypínala sa nad každého, úcty nehľadela nikomu, už ani v službe nebála sa nikoho. A mňa potlačovala za 24 roky spolužitia naveky. A, hľa, ona silná šla, a ja som tu... Kto trpí, panuje!“

Anonymus Belae regis notarius.

II.

Napísal *Fr. V. Sasinek.*

(Dokončenie.)

Anonym, jako sme videli, do Ultrasilvanie (Transsilvanie) položil i panovanie Glada, z jehož pokolenia po mnohom čase vraj pochádzal Ohtum (Achtum), ktorého zabil Sunad (Čanád). Toto poukazuje na to, že mal na mysli vojnu sv. Štefana (r. 1030) proti Achtumovi. Mal-li pri Gelovi (r. 1002) pred očima Simona z Kezy, pri vojne proti Gladovi temer doslovne nasledoval niektorú zo starších legend o sv. Gerardovi. O tom sa presvedčíme, keď jeho vyprávku porovnáme s legendou o sv. Gerardovi.

Anonym:

Proti vojvodovi Gladovi, ktorý mal panovanie od rieky Maroš až k hradu Horom [24]), vyslaní boli Zuardu, Cadusa a Boyta; ktorí loďmo prepravivšie sa čez Tisu v Kenesne, učinili solaz (descensum) vedľa rieky Seztureg. Odtiaľ prišli na stranu Beguey; všetkých obyvateľov od Marošu až k rieke Temeš si podjarmili a položili sa táborom vedľa pieskovho brodu,

Legenda:

Za toho času (1029) bol v meste Marošskom mocný panovník, menom Achtum, ktorý bol v meste *Vidin* krstený dľa obradu gréckeho. A mal mocné panovanie nad loďami, ktoré po rieke Maroš dodávaly soľ (sv. kráľovi Štefanovi), a až po Tisu ustanovil strážnikov a vyberal clo od všetkých vecí; svoju moc mal od Grékov, poneváč jemu poddaná

[24]) Pod hradom Horom buď rozumel nejaký hrad naproti Vidinu (Podhraczky: Névtelen pag. 317) alebo i sám Vidin. Terram vero, quae est a fluvio Morus usque ad castrum Urscia (Oršova) praeoccupavisset quidam dux Glad, Bundyn castro egressus, adjutorio Cumanorum; ex cuius progenie Ohtum fuit natus, quem postea, tempore sancti Stephani, Sunad, filius Dobuca, nepes regis (?), in castro suo juxta Morisium interfecit, eo, quod praedicto regi rebellis (?) fuit in ommnibus; cui etiam praedictus rex pro bono servitio suo uxorem et castrum Ohtum condonavit; quod castrum nunc (o. r. 1290) Sunad nuncupatur.

a keď chceli prekročiť rieku Temeš, v ústrety im prišiel Glad s Kumánmi, Bulharmi a Valachmi. Zuardu rozkázal svojmu bratovi Cadusovi, aby s polovicou vojska tiahol nadol. Keď táto polovica prešla čez Temeš, a Zuardu s vojskom svojím stál s tejto strany Temeša, nastala bitka, v ktorej padli i dvaja vodcovia Kumánov a kniežatá (kenezii) Bulharov. Glad spasil sa útekom. Potom Zuardu, Codusa a Boyta tiahli k hraniciam Bulharov a položili sa táborom pri rieke Ponucea, Glad ale vkročil do hradu Kenee. Keď Zuardu, Cadusa a Boyta začali dorážať na hrad Keuee, Glad prosil o pokoj a odstúpil im ten hrad. Odtiaľ idúc, zmocnili sa hradu Ursova (Oršova).

bola zem od rieky Keres (Kőrös) až do Transsilvanie, k Vidinu a Zerenu. Odtiaľ činil útoky na vojská kráľa Štefana, nevšímajúc si ho. Mal ale znamenitého vodcu, menom Čanád. Tento utiekol ku kráľovi Štefanovi a od tohoto ustanovený bol za vodcu vojska proti Achtumovi. Keď sa prepravili čez Tisu, začali boj proti Achtumovi; ale Čanád, keď vojsko jeho bolo v húšti Kukyner až po Zewrek a Kanižu (v Báčke) zahnané, utiahol sa nazpäť k Tise, Achtum ale položil sa táborom v Nagenzskom poli. Čanád, sobrav sa, uderil na jeho vojsko, zahnal ho, ba i sám usmrtil Achtuma.

Z toho porovnania Anonyma s legendou sv. Gerarda vysvitá, že vojna proti Gladovi r. 903—907 diala sa na tom priestore, na ktorom r. 1030 diala sa vojna sv. Štefana proti Achtumovi, s tým jedine rozdielom, že fantásia Anonymova vysnívala osobné a miestne mená.

Berieme-li pod kritiku samého Anonyma, uznáme, že jeho vyprávka je úplný nesmysel; lebo: 1) tára, že Sunad (Čanád) syn Dobokov, bol vnukom sv. Štefana. Nech sa páči na rodostrome sv. Štefana hľadať toho Doboka a Sunada! Na ľavej strane Dunaja, na Potisí, r. 1002 bol vnuk (avunculus) sv. Štefena (Julus, Procui), syn Michala, strýca sv. Štefana. 2) V Ultrasilvanii bývali (cap. 25) Valasi a Slovania: jako tomu rozumeť, že Glad (hlad, glad, éhség, Hunger) s pomocou Kumánov opanoval Ultrasilvaniu? Však i títo boli Mogeri (Maďari), a to tí, ktorí pod sv. Vladislavom čez Karpaty vdierali sa do Uhorska a skrze Almusa, odbojného brata kráľa Kolomana, uvedení boli s Rusmi do Uhorska. 3) Blúznenia Anonyma protivia sa zprávam, ktoré čítame v hodnoverných prameňoch historických. V tej dobe, do ktorej (r. 903—907) Anonym kladie vojnu svojich Mogerov (Maďarov) proti Gladovi, Turcae (mahomedánski Bulhari a Kozari) válčili na pravej strane Dunaja proti Svätoplukovi, Bracslavovi, Mojmirovi II. a západným Nemcom.

Hodnoverný dejepis zná len jednu Ultrasilvaniu, ale Anonym vymyslel dve, jednu Gelovu, druhú Gladovu, poneváč potreboval jednu, kam strčil vojnu r. 1002; druhú ale, kam by položil vojnu r. 1030.

Že Anonymovi Mogeri (Maďari) neopanovali Ultrasilvaniu, v prísnom smysle vzatú, vysvitá i z neho samého; lebo vraví, že

tam od rieky Maroš až po Vidin panovali Gladovi potomci až do Ohtuma (Achtuma).

Okrem toho (cap. 22) píše, že Tuhutum a jeho syn Horka dali stavať Mezesinské brány, ako hranicu medzi Uhorskom a Ultrasilvaniou.

Čítame-li Konstantina Porf., nachádzame, že Turko-Kozari r. 950 bývali na Potisí[25]), nie ale v Ultrasilvanii. Dľa legendy sv. Gerarda Achtum panoval v Ultrasilvanii od rieky Maroš až do Vidina. Konečne v diplomoch kráľa Kolomana z r. 1111 a 1113 stojí „Mercurius, princeps ultrasilvanus“: teda kniežatstvo ultrasilvanské až za kráľa Kolomana prišlo pod korunu uhorskú.

Anonym (cap. 46) vypráva, že Arpád býval v Budíne, a je to až smiešno, čo o tom blúzni. Prekročili vraj Dunaj a prístav, kde učinili ten priechod, nazvali Moger. Vojvoda Arpád a všetci jeho pohlavári (Hétmaďari), so všetkými vojakmi Uhorska (!), vošli do mesta kráľa Attilu, ktorého potomkom (?) bol Arpád, a mali hostiny každodenné v paláci Attilovom; a videli kráľovské paláce, niektoré sborené až do základu, niektoré nie; a obdivovali všetky tie kamenné budovy a stali sa veselými, viac, než možno vysloviť, preto, že boli hodni *bez bitky* dostať mesto kráľa Attilu. Pri hostine sedeli rovnobežne (collateraliter) a mali pred sebou hudobné nástroje (symphonias) a sladké hlasy cytár, píšťalí a spevárov. Jedlá a nápoje nosili pred Arpáda a šľachticov (!) v zlatých nádobách, pred sedliakov a sluhov v strieborných, a hostili sa hojne a skvostne so všetkými, k nim sa pritúlenými cudzincami, a jeho pohlavári zostali v meste Attilovom 20 dní. A všetci vojaci Uhorska (!) v prítomnosti Arpáda, temer každodenne, sediace na koňoch svojich, so štítmi a kopijami vykonávali veľké turnierstvo, a iní mladosi prevádzali hry s lučištami a šípmi. Arpád v 21. deň odišiel z Ecilburgu.

Uvažujeme-li tento nezrelý plod fantásie Anonymovej, prichádza nám na um, že k tomu blúzneniu použil spis Priska Retora (r. 448); tak-li, nuž dľa Priska Attila býval na ľavej strane Dunaja, niekde pri Tise, nie ale na pravej strane Dunaja v Pannonii[26]). Tie sboreniny v Aquincume (starom Budíne) sú pozostatky po Rimanoch, nie ale po Attilovi. — Mal-li pred sebou spev Nibelungov, zabudol, že v tom speve Ecilburgom nazýva sa Ostrihom, starý Budín ale Ofen[27]).

---

[25]) Ulteriora vero, quae omnia Turcis habitantur cognomina *nunc* habent a fluminibus... Timeses... Tutes... *Moreses*... Crisus... Titza. Confines autem Turcis sunt orientem versus Bulgari; ubi eos Ister fluvius... separat. Cap. 40.

[26]) Letopis Matice Slovenskej 1875, 73—80. Const. Porf. ap. Migne CXIII, 703—756.

[27]) Ihren König (Etzel) sie fanden in seiner Stadt zu Gran... Nun bleibt nicht mehr vertagt dem Etzel und den Seinen, dass wir gen Ofen kommen. Letopis Matice Slovenskej 1875. I, 8 a 11.

Anonym spomína také národy, ktoré Mogeri (Maďari) našli už v Uhorsku a v Pannonii: teda také, ktoré už pred jeho Almusom a Arpádom bývali v Uhorsku a Pannonii; a síce:

a) píše, že Kean (Khan?), veľknieža Bulharov, dedo vojvodu Salana, opanoval bol zem medzi Tisou a Dunajom, osadiv ta Slovanov a Bulharov. Dľa Nestora čierni Uhri, t. j. Bulhari tak pomenovaní preto, že sa osadili v Čiernom Uhorsku (v dolnom Uhorsku, na Potisí), vyhnavšie Valachov, ktorí na Potisí boli panovali nad Slovanmi, s týmito sa spojili a s nimi bývali [28]).

b) Spomína vojvodu Morout, ktorý od rieky Morus až k rieke Zomus panoval nad Kozarmi. Čo to boli za Kozari? Na túto otázku máme odpoveď v Konstantinovi Porf. cap. 39. Boli to kozarskí Kabari, ktorí, odpadnuvšie od Kozarov, pripojili sa už v Lebedii k Turkom (čili mahomedánskym Bulharom). Kniga Stepenaja spomína ich pod bielymi Uhrami, teda v dolnom, čili v Čiernom Uhorsku [29]).

c) Spomína Kumánov, s pomocou ktorých ultrasilvanský vojvoda Glad opanoval zem od rieky Morus až k hradu Urscia (Oršova). S tými Kumánmi si to zle poradil. Sám on vypráva, že 7 pokolení kumánskych spojilo sa s Mogermi (Maďarmi) už za Almusa, a s týmto r. 884 tiahli čez Karpaty k Ungu. Poneváč dľa Nestora Kumáni pred r. 1061 neobjavili sa ani v Rusku: jako sa r. 884 mohli octnúť pri Ungu? Jako pred r. 884 mohli ich Mogeri (Maďari) najsť i v Ultrasilvanii, kde Vlasi a Slovania od nich a od Pečencov mnohé krivdy trpeli? K iným do cela resultátom prídeme, keď uvážime, že prví Kumáni prišli čez Karpaty k Ungu za doby kráľa Vladislava a potom skrze Almusa, odbojného brata kráľa Kolomana, čez Karpaty uvedení boli do horného Uhorska.

d) Anonym (cap. 50) vypráva, že keď Usubun a Velec, prekročiac Tisu, tiahli proti Morotovi v Biharsku, všetci Sikuli, ktorí kedysi boli ľudom kráľa Attilu, k nim pristali a s Mogermi v prvom rade proti Morotovi bojovali. O tom ich pôvode našiel Anonym zprávu u Symona Kezu (kniha V., hlava 4.): že po krimhildickej (?) bitke zostalo 3000 Hunov, davších sa na útek pred západnými národmi, na poli Chigle; až do Arpáda nenosili však meno Hunov, ale volali sa Zakulami (Székelyek). Keď boli slyšali, že Huni, vlastne Mogeri (Maďari), druhý raz prichádzajú do Pannonie (?), išli im naproti k hranici Ruska a poprechádzajúc sa s nimi po

---

[28]) Nestor ap. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 568. Anonym mal tu na mysli vojnu sv. Štefana r. 1002, proti vnukovi svojmu Julovi vedenú; a tomuto Julovi dal názov Gelo. Ktorých cis. Mauritius menuje Avarmi a Turkami, tých cisár Leo menuje Bulharmi a Turkami. 1877 évi Századok 6. lapján. Hanzic (Germ. sacra II, 136) stotožňuje Bulharov s Hunmi.

[29]) Vidz moje „Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska“ str. 85 in nota 5. Turcos orientales, quos et Chazaros vocant. Theophanis chronographia ad an. 626. Kazarvár, terra usque ad fluvium Zomus (Szamos). Wenzel: Cod. Arpád. cont. VIII, 10 ad an. 1261. Kozarivár in Zonuk. Fejér VIII, 1. 55. ad an. 1315.

Pannonii, dostali tiež časť zeme, nie však na rovine Pannonie, ale spolubývanie s Valachmi v horách hraničných (karpatských). Teda vraj miešaní s Valachmi, týchto písmo užívajú. Že v tejto rozprave je fantastická bájka, netreba dokazovať. Anonym (cap. 25) menuje ich Pečencami (Picenati), Kumánmi. Nepochybujem, že to písmo, ktoré užívali, bolo kyrillské, a tiež ich liturgia bola kyrillská. Náležali k patriarchátu carihradskému až do r. 1218, v ktorom podriadení boli Teodorikovi, rímsko-katolíckemu biskupovi [30]).

Anonym naznačil početné mená osobné a miestne. Jedny svevoľne vymyslel, druhé (ako kráľovský notár) vylovil z jemu známych diplomov; tak: Elend 1244, Zobolsu 1216, Saak 1273, Coundu (Kundu) 1256, Tosu (Tosuk) 1262, Lel 1276, Ound 1268, Ete 1261, Huba 1226, Calan 1248, Zemera 1270, Gyula 1278, Moglont 1286, Edumen (Edemen) 1251, Etu (Etus) 1221, Oluptulma, inde Tulma, 1263, Bors 1237, Zemlin 1252, Olpar 1266, Serenche 1291, Szerencs 1271, Borsod 1266, Bors, župan hradu Bors 1275, Edunek (Edu) 1286, Zolouk 1275, Velek 1275, Turda 1274, Sarvuar (Sarvár) 1250, Humusover (Umusover) 1225, Zouolon (Zvolen) 1293, Zylok 1235, Ogmand 1274, Eskulen (Esculanus) 1284, Zerep 1283, Seguholmu (Sceguholm) 1067, Honrad (Hornad) 1293, Emend 1289, Miskoucy (Miškovec, Miskolcz) 1285, Ursuur 1292, Zenuholm 1275, Zuard 1274, Pastu (Pastuchov) 1272, Bulhad 1254, Wereveca (Verőcze) 1280, Várod 1271, Stumptey (Semc) 1256, Colgoucy (Galgócz, Hlohovec) 1273, Trusun (Trenčín) 1266, Blundus (Bolonduch, Beckov) 1288, Bana (Banovec) 1258, Borona (Branč, Berench) 1297, Saruuar, Sásvár, Šaštín) 1294, Bulsu 1214, Bogar 1290, Curtueltou (Körtvéles) 1232, Gemelseu 1251, Botha 1275, Sepel (Chepel, Csepel) 1258, Pakostu (Pakozd) 1279, Tyon (Tichoň, Tihany) 1270, Byhor 1279.

Bol síce Maďar, znal však i jazyk slovenský; lebo píše (cap. 40), že Ete, shromaždiv množstvo Slovákov, dal stavať hrad, ktorému Slovania dľa svojej mluvy dali meno Surongrad, (t. j. Čiernohrad, Čiornohrad, Čongrad), ktoré potom premenené bolo na Csongrad 1300. Okrem toho mena Zobolsu (sobol vták, Seidenschwanz, nyusztczobol), Huba (száj, huba, gamba), Hôrka (kis hegy), Úsad (gyarmat, kereszt fájdalom), Zombor (súbor, egybevetés), Glad (hlad, éhség), Velek (veľký), Turda (Tvrda), Zerep (cserép, črep), Zenaholm (szénahalom, senochlum), Hulek (hulák od hulákať, éjjeli kiabáló), Brucsa (morgós), Pasthu (pastucha, pásztorlegény), rieka Verevecca (Vrica, voda zo žriedla vyvierajúca, forrásviz), Borona (brána), Tyon (Tichoň), Bogat (Bohatý), Bihorský hrad, Ballarad

[30]) O Zagorii (Transsilvanii) môj článok podal „Parlamentär“, Wien, 1890. Nr. 44—46 Epistola Calo-Joannis ad Innocentium papam an. 1204 ap. Martinov: Annus eclesiasticus pag. 289. Epistola Honorii papae ad Fratres hospitalis s. Mariae Theutonicorum de Burza an. 1218, ap. Theiner: Mon. Hung. Hist. tomo I. Ib. epistola an. 1227, 1228, 1229, 1231. Slovenské Pohľady 1903, str. 543.

(Belehrad, Velehrad [31]), Pota, vlastne Pata (úpätie Matry), Poroslou (Preslava, Predslava, nem. Breslau), Zovolun (Zvolen, Zavalen, Zvalen?), Zoloncaman (1287), vlastne Slankameň [32]) a podobné poukazujú na slovenčinu.

K tomu ešte poznačiť chcem tú jeho nevedomosť (cap. 32), že kráľa Samuela Abbu († 1044) strčil jakémusi Edumovi a Edumenovi za potomka. I sám Podhraczký, ktorý brániť ho chcel až do poslednej nitky [33]), odoprel mu na ten blud svoju apologiu; lebo ten Samuel bol z rodiny sv. Štefana [34]); o čom Anonym nemal vedomosti. A taký *neznalec* má nám byť vodičom v dejepise Uhorska?

Román obyčajne sa končí zasnúbením a svadbou. I Anonym tak zakončuje svoj román. Arpádovi (medzi rokom 903 a 907) jeho manželka na ostrove Sepel porodila syna, menom Zulta. Tá radostná udalosť dala podnet k veľkej hostine. Po uplynutí niekoľko dní Arpád vyslal Usuba a Veleka s vojskom proti Menumorotovi. Keď tento od nich bol pri Bellerade (Velehrade, Nagyvárade) porazený, oznámil Usubovi a Velekovi, že je hotový dať dcéru svoju a s ňou i kráľovstvo svoje synovi Arpádovmu, Zultovi. Dictum factum. Nevestu odprevadili na Sepel. Bola veľká hostina, a po nej Usubu a Velek išli do Bihorska a oddali mu hrad Bihorský za doživotné bydlo. Umrel tam, a o dva roky po ňom i Arpád, odovzdav vojvodstvo Zultovi *trinásťročnému*, r. 907 umrel. A to všetko (i deje i smrť Arpáda) stalo sa od r. 903 do r. 907. Nech sa páči to uvážiť, spočítať a uznať za hodnoverné!

Čo sa i diviť balamutinám Anonyma, keď uvážime, že dľa hodnoverných historických svedectví do doby od r. 890 do r. 907 padajú tie jemu neznáme vojny Arpádove, ktoré mal proti Valachom, Svätoplukovi, Bracslavovi a Mojmirovi II. na ľavej strane Dunaja (na Potisí) a na pravej strane Dunaja od Dravy až k Enži?

Snáď láskaví čitatelia už majú na tom, čo som tu písal, viac, než dosť, a privolávajú s Virgilom: Claudite iam rivos, pueri, sat prata biberunt. Položme teda blúzniny Anonyma *ad acta* a nedajme sa slepému vodiť. Na zakončenie však práce svojej musím ešte niečo *accomodative* povedať.

Keby sme i — dato non concesso — prijali fantásie Anonyma, i z neho Hunfalvy, Karácsonyi a podobní prepiatci môžu vyčítať, že Almus-Arpádovskí, vlastne Almus-Kolomanovskí Mogeri (Ma-

---

[31]) Slovenské Pohľady 1902, str. 441. Вугорски, Vuhorský Velehrad, Nagyvár.

[32]) Srov. Modrý kameň, Červený kameň: teda Slaný kameň, poneváč pod tým hradom vyviera slaná voda. Szörényi: Vindiciae Sirmienses, pag. 26. Cis. Konstantin Porf. pomiešal ten hrad na Dunaji so Salonou pod Savou.

Anonym z mena Salankameň vystrúhal meno vojvodu Salana, práve tak, jako z mena Soboru nitrianskeho vyfabrikoval meno českého vojvodu Zobora, a z osobného mena Cleopatra meno mesta Cleopatra!

[33]) Podhraczky: Béla király névtelen jegyzöje. Budán, 1861. pag. 258, 264.

[34]) Slovenské Pohľady 1907, str. 258.

(Maďari) ani neobrátili Uhorsko a Pannoniu v holú púšť (tabulam rasam), ani otrocké jarmo nevtisli na šije tu pozostalých národov. I zo samého Anonyma vyčítať môžu, že sú v blude, — že drievne národy i potom v Uhorsku na ľavej —, v Pannonii na pravej strane Dunaja zostali, ba i svoju slobodu podržali.

Anonym (cap. 16) vypráva, že vojvoda Salan odstúpil Arpádovi zem i s jej obyvateľmi až po rieku Šajavu. Keď sa tam boli zakorenili (cap. 18), dľa spoločnej rady a na upozornenie všetkých obyvateľov, Borsu tiahol k hraniciam poľským, aby ich opevnil oproti Poliakom až po Tatry. Vedľa rieky Buldua, shromaždiv množstvo sedliakov, založil hrad, ktorý od ľudu nazvaný bol Boršod. Borš, vzav synov obyvateľov za zastavencov, navrátil sa k Arpádovi. Potom (cap. 20) Tosu, Zobolsu a Tuhutum prepravili sa čez Tisu a vedľa nej prišli k rieke Zomus, a položili sa táborom na tom mieste, kde je Zobolsu (Sabolč). A na tom mieste temer všetci obyvatelia zeme dobrovoľne poddali sa a, padnúc im k nohám, dali svojich synov za zastavencov, aby žiaden z nich niečo zlého neutrpel. Potom Zobolsu (cap. 21), shromaždiv mešťanov, učinil veľkú priekopu a zo zeme vystavil hrad Zobolsu. Vtedy Zobolsu a spoločníci jeho ustanovili mnoho z obyvateľov za služobníkov toho hradu, ktorí sa teraz menujú mešťanskými. Potom Zobolsu a jeho spoločníci rozdelili vojsko na dve časti: jedna časť išla vedľa rieky Zomus, druhá čez kraje Nir. Potom Thosu, shromaždiv množstvo ľudu, učinil veľkú priekopu a zo zeme vystavil hrad Thosu, ktorý sa teraz menuje Sarvuar. Potom Tuhutum (cap. 22) a jeho syn Horka podmanili si množstvo ľudu, od lesov Nyr až po Umusover, prijdúc až k Zyloku. Odtiaľ išli k hraniciam ultrasilvanským, kde sa sišli so Zobolsom a Thosom. Obyvatelia na ich rozkaz vystavili kamenné brány a veľkú zátvoru hranice z dreva, a toto pomenované bolo bránou mezesinskou [35]). Ďalej (cap. 27), keď Gelo, vojvoda ultrasilvanský, porazený bol od Tuhutuma, obyvatelia zeme z vlastnej vôle vyvolili si Tuhutuma za pána svojho. Potom (cap. 32) Arpád a jeho šľachtici prišli k rieke Zogea (Zaďva) a podrobili si obyvateľov zeme až po Matru, od Crisu až po Zepus (Spiš). Potom (cap. 33) Arpád ustanovil za *kniežatá* a vodcov Zuarda, Cadusa a Hubu, aby podmanili ľud hradov Gumur a Novgrad; a všetci Slovania, obyvatelia zeme, dobrovoľne sa poddali a slúžili im, jako by od dávna boli bývali ich pánmi. Keď vodcovia videli, že bez bitky poddali sa im, učinili veľkú hostinu a povolali k nej i znamenitejšie osoby z nich, áno, vzali aj ich synov so sebou na válčenie. Potom (cap. 34) Zuard, Cadusa, Hulek a Borsu, na žiadosť verných obyvateľov zeme, tretiu čiastku vojska s obyvateľmi zeme poslali do Zvolenských hôr, kde by založili kamenné a drevené pevnosti oproti Poliakom. Potom vybojovali Nitru, a poddali sa im (cap. 37) všetky národy až po Váh, tých ale, ktorí sa nepoddali, v putách odviedli k Arpádovi. Tento ich omilostil a da-

---

[35]) Bránu medzovú, t. j. medzu (hranicu) medzi Uhorskom (Sil vaniou) a Trans-Silvaniou.

roval im zeme na rozličných miestach, by pozdejšie nestali sa ešte nevernejšími; a Hubu ustanovil za župana Nitry a iných hradov. Potom po zahnanom Salanovi (cap. 40) Ete, syn Ounodu, shromaždiv množstvo Slovanov, medzi Olpár a prístavom Beuldu dal stavať hrad, ktorému Slovania dali meno Surongrad, t. j. čierny hrad (Čorngrad). Potom (cap. 41) Arpád a jeho šľachtici tiahli k Titulu a podmanili si ľud, podobne všetek ľud medzi Tisou a Dunajom. Odtiaľ tiahli k Bodroku, a Arpád dal veľkú zem s jej obyvateľmi Tosunekovi. Potom, keď boli zaujali Srbsko, Horvatsko, Gladovu Ultrasilvaniu a Bulharsko, čez Dunaj vkročili do Pannonie (cap. 47). Tam Arpád daroval Endunekovi zem vedľa Dunaja s ľudom nesčíselným; podobne i Boytovi. Potom (cap. 49) Usubuu Eusee vybojovali Železohrad a synov obyvateľov vzali za zastavencov. Odtiaľ vedľa rieky (?) Bolotun tiahli k Thyonu (Tichonu, Tihany) a podrobili si tamné národy. Potom Usubuu a Velec tiahli proti Menumorotovi (cap. 51), ktorý, keď bol porazený, Zultovi, Arpádovmu synovi, dal nielen dcéru svoju, ale i kráľovstvo svoje, ovšem i s obyvateľmi jeho…

S jakým čelom teda opováža sa P. Hunfalvy a jeho stúpenci tvrdiť, že pod Arpádom znivočené boly drievne národy Uhorska a Pannonie, a že terajšie nemadarské národy sú pozdejšími prisťahovalcami?

Konečne pripomenúť chcem ešte Praya, ktorý vynaložil všetek svoj ostrovtip na to, aby kroniku Simonovu a román Anonymov nejako uviedol do súhlasu so zahraničnými hodnovernými prameňmi, ale toho nedocielil; lebo nepravda s pravdou, pleva so zrnom nedá sa miešať. Okrem toho Pray predpojatý tým bludom, že Huni i Attilovi i Arpádovi boli Maďarmi, zacpáva každú dieročku, z ktorej by sa vyrazilo nejaké svetielko slovanské k opravdivému objasneniu dejepisu Uhorska[36]).

---

[36]) O tom sa musí presvedčiť každý nestranný a nepredpojatý dejezpytec, čita-li jeho „Annales veteres Hunnorum, Avarorum et Hungarorum.“ Vindobonae, 1761. Bola to doba, v ktorej politika započala lichotiť Maďarom, a politická tendencia nehľadí na čistotu prostriedkov k svojmu cieľu. Pravou zásadou historika musí byť: Amicus mihi Plato, amicus Aristoteles, magis amica Veritas.

Kupec benátsky.

Od *Williama Shakespearea.*

Preložil *Ondrej Kalina.*

(Dokončenie.)

Piate dejstvo.

Výstup prvý.

Belmont. Voľné priestranstvo pred domom Porcie.

Vystúpia *Lorenco* a *Jessika.*

Lorenco. Mesiačik svieti jasne: v takú noc,
jak táto, jemný vetríček keď stromy
celoval nežne, nedovoliac im,
by hlučne zašumely, v takú noc
Troilus asi na trojanské hradby
vystúpil, vysielajúc dušu svoju
vo vzdychoch k stánom Grékov, kde tú noc
Kressida jeho spala.
Jessika. V takú noc
bázlive Thisbe rosou pospiechala;
však uzrúc stien ľva prvej, nežli jeho,
utiekla poľakaná.
Lorenco. V takú noc
zastala Dido, v ruke s vrbinou,
na dravom brehu mora, kynúc milencu,
by v Kartago sa vrátil.
Jessika. V takú noc
Medea bylín k čarám nasbierala,
by starý Äson zmladnul.
Lorenco. V takú noc
Jessika vykradla sa od Žida
boháča, ujdúc s milým darebom
z Benátok do Belmontu.
Jessika. V takú noc
prisahal Lorenco jej lásku vrelú,
vernosti sľubmi ukradnúc jej srdce,
z nichž žiaden nebol pravý.
Lorenco. V takúže noc
Jessika roztomilá utŕhala,
jak strídža malé, svojmu milencu;
a on jej odpustil.
Jessika. Ja bych vás
prenocovala, keby nikto neprišiel:
však slyšte, čujem mužské kročaje.

Vystúpi *Stefano.*

Lorenco. Kto prichádza tak spešne v nočnej tíši?
Stefano. Váš priateľ.
Lorenco. Náš priateľ? jaký priateľ? meno vaše?
Stefano. Stefano zovem sa; a zvestujem vám,
že pani moja príde pred svitom
sem do Belmontu: v okolí včuľ chodı,
pri svätých krížoch; kľaká tam a prosí
za šťastné manželstvo.
Lorenco. Kto prichádza s ňou?
Stefano. Len svätý reholník a devočka jej.
Lež povedzte mi, vrátil sa už pán môj?
Lorenco. Nie, ani sme nič o ňom nepočuli. —
Však poďme dnu už, milá Jessika,
slávnostné uvítanie nejaké
pripraviť panej domu tohoto.

Vystúpi *Lancelot.*

Lancelot. Hola, hola! haho, ho! hola, hola!
Lorenco. Kto volá?

Lancelot. Hola! nevideli ste pána Lorenca a pani Lorencovú? Hola, hola!

Lorenco. Nehulákaj, človeče: tu.
Lancelot. Hola! kde, kde?
Lorenco. Tu.

Lancelot. Povedzte mu, že prišiel poštár od mojeho pána, a roh jeho plný je dobrých zpráv: môj pán bude tu zavčas rána. (Odíde.)

Lorenco. Srdiečko milé, poďme, dnu ich počkáme.
A predsa nie tak: načo nám ísť dnu? —
Stefano, priateľu môj, oznám, prosím ťa,
čeľadi v dome príchod panej vašej;
a doveď sem von vašich muzikantov. (Stefano odíde.)
Jak sladko luny svit spí na tom vŕšku!
Tu sadnime si, a nech hudby zvuk
vludzuje sa v náš sluch: tíš noci luznej
prilieha k zvukom sladkej harmonie.
Jessika, sadni. Hľaď, jak nebies báň
je huste vykladaná krúžky zlata!
A i čo najmenšia z hviezd, ktorú zrieš,
v obehu svojom spieva, jako anjel,
ku chóru jasno-okých cherubínov:
táž' harmonia je v dušiach nesmrteľných;
však dokiaľ hrube uzaviera ich
háv prachu márneho, my neslyšíme ju.

Vystúpia *muzikanti.*

Hej! poďte sem, a zbuďte hymnou Dianu:
najsladším tónom tknite panej svojej sluch,
a hudbou tiahnite ju domov. (Muzika.)

Jessika. Mne není veselo, keď slyším sladkú hudbu.

Lorenco. Príčina toho: duch tvoj napnutý je.
Bo pozoruj len divé, bujné stádo,
alebo mladých žriebat neskrotený rej:
šialene skáču, hlučia, rehcú hlasne,
čo spôsobom je ostrej krvi ich;
však uslyšia-li náhodou hlas trúby,
alebo zvuky arie tknú snáď sluch ich,
uvidíš, jak sa razom zastavia,
ich divý zrak sa mení v krotký obdiv,
muziky sladkou mocou. Odtiaľ báj tá,
že Orfeus stromy, skaly, rieky oživil;
bo nič tak spurným, tvrdým, drsným není,
by hudbou na čas nezmenilo sa.
Muž, ktorý nemá v sebe muziky,
a nepohne ním súlad sladkých zvukov,
je schopný zrady, úkladov a zboja;
jak tmavá noc, je hnutie ducha jeho,
a myseľ čierna, jako Erebus.
Takému nikdy never. — Slyš včuľ hudbu.

Vystúpia *Porcia* a *Nerissa.*

Porcia. Či vidíš svetlo, čo mi v sieni horí?
Jak ďaleko svit vrhá sviečka malá!
tak svieti dobrý skutok v svete zlom.

Nerissa. Keď mesiac svietil, sviečky nevideli sme.

Porcia. Tak väčšia sláva tlumí menší lesk:
námestník jasne skveje sa, jak kráľ,
kým kráľ sa nesblíži ; a potom jeho lesk
rozplynie sa, jak malý potôčik,
keď vtečie do vôd velikých. Slyš! hudba!

Nerissa. To muzikanti z vášho domu sú.

Porcia. Nič není dobrým, vidím, bez ohľadu:
včuľ znie to sladšie, zdá sa mi, než vo dne.

Nerissa. Ten pôvab dodáva tíš, milosťpani.

Porcia. I vrana sladko spieva, jako škovrán,
keď pozor nevenuješ im. Ja myslím,
i slávik, keby vo dne prespevoval,
keď gagoce hus každá, neplatil by
za hudobníka lepšieho, než číž.
Jak mnohá vec len dobou dochádza
hodnoty pravej, dokonalosti!
Však, ticho! luna s Endymionom spí,
i nesmieme ju zbudiť. (Muzika prestane.)

Lorenco. To je hlas,
jestliže nemýlim sa naskrz, Porcie.
Porcia. On zná ma, jako slepec kukučku,
po špatnom hlase.
Lorenco. Drahá pani, vítam vás.
Porcia. Za blaho manželov sme prosili,
a prosby naše, dá Boh, prospejú im.
Vrátili sa už?
Lorenco. Dosiaľ ešte nie;
však práve prišiel posol pred nimi,
a oznámil ich príchod.
Porcia. Nerissa iď:
daj rozkaz služobníctvu, nech sa tvária,
jako by nevedeli, že sme boli
preč z domu; vy tiež, Lorenco i Jessika.

(Hlas trúby.)

Lorenco. Váš manžel je tu; slyším trúby hlas:
my nie sme bľaptaví, ó! nebojte sa.
Porcia. Noc táto zdá sa chorým svetlom denným;
vyzerá trochu bledšie len: je deň,
jak býva deň, keď slnce skrylo sa.

Vystúpia *Bassanio, Antonio, Graciano* a ich sprievod.

Bassanio. My s protinožci mali by sme deň,
keď by ste miesto slnca tiahli nebom vy.
Porcia. Nech svetlom ľahkým radšej som, než ľahkou,
bo ľahká žena robí muža ťažkým;
však Bassanio nech nikdy mne tým není:
lež, jako Boh dá! — Muž môj, vítam vás!
Bassanio. Ďakujem; avšak môjho priateľa
vítajte: to je muž ten, Antonio,
ktorému nad mieru som zaviazaný.
Porcia. Vo všetkom máte mu byť zaviazaní;
bo slyším, veľmi zaviazal sa za vás.
Antonio. Nie viac, než hojne odplateno mi.
Porcia. Velice ste nám, pane, vítaným:
čo inak treba prejaviť, než slovy,
a preto končím túto zdvorilosť slov.
Graciano (k Nerisse). Prisahám u luny, vy krivdíte mi:
dal som ho vskutku pisárovi sudcovmu.
Kiež by on kleštencom bol, jemuž dal som ho,
poneváč, drahá, toľme vás to mrzí.
Porcia. Čo? svada už! a z jakej príčiny?
Graciano. Pre biedny prsteň, zlatú obrúčku,
čo dala mi; a nápis na nej bol,
podobný plytkým veršom nožikára,
na noži: „Miluj ma a neztrať ma.“

Nerissa. Nemluvte takto o nápise, cene!
ste prisahali, keď som vám ho dala,
že do smrti ho nosiť budete;
a s vami spolu v hrobe spočinie.
Keď pre mňa nie, však k vôli prísahe,
mal ste ho vážiť si a zachovať.
Sudcovmu pisárovi! Boh môj sudca:
nie! pisár onen, jemuž dal ste ho,
na skráni vlasov nikdy nebude mať.
Graciano. Ba bude, jestli v muža vyspeje.
Nerissa. I áno, jestli z ženy bude muž.
Graciano. Na moju česť, dal som ho mládencovi!
Len chlapec bol to malý, neúhľadný:
nie vyšší, než ty, sudcov pisár je;
žvastavý chlapec: prosil ho jak mzdu,
a ja som nemohol mu odopreť.
Porcia. V tom zvinili ste, doprosta vám rečiem,
darujúc ženin prvý dar tak snadne:
vec, s prísahou vám na prst navlečenú,
a prikovanú verne k telu vašemu.
Ja miláčkovi môjmu prsteň dala som,
on prisahal, že nerozlúči sa s ním;
tu stojí: avšak môžem prisahať zaň,
že by ho nedal, s prstu nestrhol,
za všetky sveta poklady. Nuž, veru,
Graciano, tým ste príliš neláskave
príčinu podal žene vašej k hnevu.
Nech stane sa to mne, ja zblazniem sa.
Bassanio (stranou). Najradšej odťal bych si ľavú ruku,
a prisahal, že ztratil som ho v obrane.
Graciano. Bassanio, pán môj, prsteň daroval
sudcovi, ktorý prosil oň, a vskutku
i zaslúžil ho. Potom pisár jeho,
ten chlapec, ktorý trochu písania mal,
môj vyprosil si: bo jak pán, tak sluha
iného nechceli, len prstene.
Porcia. Môj pane, jaký prsteň dal ste mu?
Ja dúfam, nie ten, čo som ja vám dala.
Bassanio. Bych trúfal si, lož pridať k poklesku,
odtajil bych; však vidíte môj prst,
že není na ňom prsteňa: je preč.
Porcia. Tak srdce vaše vernosti je prázdno.
U nebies! nikdy neľahnem k vám na lože,
kým prsteň neuvidím.
Nerissa (ku Gracianovi). Ani ja k vám,
kým neuvidím svojho.
Bassanio. Drahá Porcia!
Keby ste znali, komu dal som prsteň,
a znali, k vôli komu dal som prsteň,

a pochopili, za čo dal som prsteň;
jak neochotne k tomu dal som prsteň,
keď nechceli vziať iného, len prsteň:
zmiernili by ste prísnosť nevole svej.

Porcia. Keby ste znali moc, čo mal ten prsteň;
jej cenu zpola, čo vám dala prsteň;
a vašu česť, s ňouž sviazaný bol prsteň:
neboli by ste darovali prsteň.
Kde je ten človek nerozumný dosť,
nech zvidí sa vám obhajovať ho
len trochu horlive, by požadoval
neskromne veci, ktorá posvätnou je?
Nerissa učí ma, čo veriť mám:
nech umrem! žena dostala váš prsteň.

Bassanio. Nie, na moju česť! na moj' dušu, nie!
Nižiadna žena, ale učenec
zdvorilý, ktorý nechcel prijať mi
tritisíc dukátov; len prsteň prosil.
Však odoprel som: potom odišiel
mrzute preč, on, ktorý zachoval
drahému môjmu priateľovi život.
Čo riecť vám, drahá? Bol som nútený
odoslať za ním ho: bo zdvorilosť
a stud ma k tomu dohnal; moja česť
nemohla toho zniesť, by nevďak ju
tak veľmi pošpinil. Nuž, odpusťte mi:
prisahám na tie sväté svetlá noci!
Nech vy ste tam, ja verím, sami by ste
prosili boli ma, bych prsteň ten
daroval doktorovi záslužnému.

Porcia. Nech doktor ten sa u mňa neukáže!
poneváč šperk má, ktorý bol mi milým,
sľúbili ste ho zachovať mne k vôli,
ja budem tiež tak štedrou, jako vy.
Ničoho neodoprem mu, čo mám,
nie telo své, nie posteľ manžela:
bo poznať chcem ho, to viem doista.
Nespite noci mimo dom; a strežte,
jak Argus: keď nie, a mňa samú necháte,
na moju česť! a tá je dosiaľ mojou,
ten doktor bude v mojej posteli spať.

Nerissa. A pisár jeho v mojej: preto uvážte,
jak samú na seba ma necháte?

Graciano. I dobre: ale keď ho dolapím,
polámem pero toho pisárika.

Antonio. Neblahou príčinou tej hádky ja som.

Porcia. Netrápte sa: ste predsa milý hosť.

Bassanio. Odpusťte, Porcia, nútený môj blud:
pri sluchu týchto mojich priateľov

prisahám, áno, na tvé krásne oči,
v nichž vidím seba. —
Porcia. Pozor dajte však!
On v mojich očiach dvojite sa zrie;
bo v každom raz: nuž prisahajte len
na vaše dvojité ja, to už bude
prísaha vierohodná.
Bassanio. Slyšte predsa!
Odpusťte mi ten blud, a prisahám
na dušu svoju, že už nikdy viac
nezlomím danej tebe prísahy.
Antonio. Raz ručil som už telom k jeho dobru;
bez neho, jemuž váš muž prsteň dal,
ztrateným bolo: ručím znovu však,
a dušu dávam v záväzok, že pán váš
viac nikdy úmyslne viery nezlomí.
Porcia. Budete teda jeho rukojmä.
Podajte tento mu; a rieknite mu,
nech zachová ho lepšie, než ten druhý.
Antonio. Tu máte prsteň: sľúbte zachovať ho.
Bassanio. U nebies! tenže, čo som doktorovi dal.
Porcia. Od neho mám ho: pane, premiňte,
za tento prsteň doktor so mnou spal.
Nerissa. Premiňte mne tiež, čacký Graciano:
ten neúhľadný chlapec, pisár doktorov,
za cenu tohoto spal so mnou v noci.
Graciano. Nu, to je jako naprávanie ciest
v čas letný, keď sú cesty dobré dosť:
čo, máme rohy prv, než zaslúžili sme?
Porcia. Tak drsne nemluvte. — Vy divíte sa:
tu list je, prečítajte si ho potom;
z Padui mám ho, od Bellaria je:
v ňom najdete, že Porcia bola doktorom;
Nerissa pisár jej: toť Lorenco
nech svedčí, že sme s vami naraz šly,
a včuľ len vrátily sa; dosiaľ som
do domu nevošla. — Vás, Antonio,
srdečne vítam! a vám prinášam
noviny lepšie, nežli čakáte.
Otvorte tento list: v ňom najdete,
že z vašich galejí tri dorazily
s bohatým tovarom už do prístavu.
Nemyslel by ste, jakou náhodou
list dostal sa mi do rúk.
Antonio. Bohu dík!
Bassanio. Doktorom boli ste, a neznal som vás?
Graciano. Vy pisárom, čo chce mi rohy nasadiť?
Nerissa. Však ktorý nemieni to učiniť,
leda by žil, kým v muža vyspeje.

Bassanio. Len spite v mojom loži, sladký doktore!
Keď budem preč, vy ležte pri mej žene.
Antonio. Vy, pani drahá, život ste mi dali:
tu čítam s istotou, že lode moje
bezpečne došly v prístav.
Porcia. Čo vy, Lorenco?
Môj pisár má i pre vás dobrú zvesť.
Nerissa. Ba! však mzdy za ňu žiadať nebudem.
Tu odovzdávam vám a Jessike
od Žida bohatého darovací list,
po smrti jeho na všetko, čo zanechá.
Lorenco. Vy, krásne panie, mannu sypete
do cesty ľudu hladnému.
Porcia. Je ráno hneď,
a vidím, ešte nie ste ukojení
zprávami našimi. Však poďme dnu,
a tam nás na otázky vezmite:
a my vám zodpovieme všetko verne.
Graciano. Nuž, budiž tak. A prvá otázka,
na ktorú Nerissa mi pod prísahou
má odpovedať, je: či počká večera,
alebo teraz radšej pôjdeme spať,
ač za dve hodiny už bude svitať.
Keď svitne však, prial bych si noci tmavej,
bych s doktorovým pisárom spal ďalej.
O prsteň Nerissin, kým budem živý,
chcem nadovše byť vždycky starostlivý.

(Odídu.)

Tri dni u syna.

Od *Jozefa Kozarca.*[1])

Už päť rokov, ako nevidel svojho syna Ivana. V prvé časy syn navštívil ho každého, alebo aspoň každého druhého roku, a teraz, hľa, už piaty rok, čo nebol uňho. Nie že by sa hanbil za svojho starkého otca, obuvníka v odľahlej slavonskej dedine, božechráň! O tomto starec nepochyboval ani na okamih, ale tá práca, ktorá mu nedá oddychu ani vo dne, ani v noci, tá ho hatí, aby prišiel navštíviť svoj rodný dom. Starec ovšem nechápal, aká by to mohla byť neustála práca, lebo on nazdával sa, že človek rozkazuje práci,

[1]) Jozef Kozarac narodil sa roku 1858 vo Vinkovciach, bol lesným úradníkom, umrel 1906. Významný realista, znamenitý pozorovateľ života slavonského. Jeho práce sú: „Čovjek da unapriedi svoj narod, treba da bude sluga svoje zemlje". „Mrtvi kapitali" (preložené i do slovenčiny). „Medju svjetlom i tminom". „Tena" a iné. *Pozn. prekl.*

a nie práca človeku. Konečne predsa utrhol si toľko času a prišiel k otcovi, aFšak len na pár okamihov, aby ho pojal so sebou do P., do svojho domu, aby sa pobavil uňho so desať dní, aby videl svoju nevestu a vnučku, lebo posledné dve nikdy neboly v jeho odľahlej dedine...

Sedeli na železnici I. triedy. Starec sedel na mäkkej pohovke a nemo pozoroval syna i všetko okolo seba. Objaly ho toľké novoty, že nemohol prísť k sebe. Nevedel, či má hľadeť na tú bláznivú železnicu, na ktorej teraz po prvý raz sa viezol, alebo sa dívať na svojho syna, ktorý je od neho s tridsať rokov madší, ale kde šedivejší od neho, sedemdesiatročného starca. To sa mu nijak nepratalo do hlavy: dobre mu je, majetný je, nezabíja ho starosť o zajtrajší život, a predsa ošedivel a predsa je zamyslený... Toto starcovi bolo nepochopiteľné, a tento bôľny pocit, ktorý ho pojal, keď vychádzal zo svojho dvora, sadol si so synom na koč a opustil svoju dedinu, ako by ju zanechával navždy, bôľny pocit sa ešte zdvojnásobnil, keď videl tento celý neznámy svet, nepoznatý spôsob života. Viezli sa už päť hodín, už zalahla i noc a oni museli na jednej stanici sostúpiť a čakať pol hodiny, kým stihne s druhej strany vlak, ktorým pôjdu ďalej.

— Teda, čo sa ti bude páčiť, aby sme si zajedli, ja som vylačnel, — riekne mu syn.

— Boh s tebou, synak, ktože to videl v noci jesť, — pošepne mu otec.

— Ahaha! — zasmeje sa syn. — Ľahko tebe, ty ješ, kedy chceš, a ja keď dospiem! Ale dobre, keď už nechceš jesť, vypi si aspoň čaju, aby si sa trochu zohrial!

A kým advokát, jeho syn, jedol polosurový beefsteak, žehnal sa starec od zázraku, strhával sa trochu od ospanlivosti a na každý pohyb synov vstával v strachu, aby niekde nezostal bez neho.

Okolo polnoci dorazili konečne do P. Na stanici čakal ich advokátov koč, v ňom veľké koňská, a ledva že starec vysadol na koč, schytily sa vrance a letkom doviezly ich kamennou cestou do mesta.

Keď prišli domov, bol celý natešený, lebo si myslel, že sa už teraz uspokojí i on i jeho nepríjemné myšlienky. No sklamal sa. Izba, do ktorej ho syn na odpočinok zaviedol, bola taká skvelá, že sa on neopovážil v nej sadnúť, ani po nej chodiť. Pestré koberce podlahou, hodvabné, nízke fotele, ani sneh biela posteľ s prikryvadlom belasého hodvábu, myslel si, že všetko poškvrní svojím dotknutím. „Pôjdem k synovi a požiadam ho, aby mi pripravil takú posteľ a izbu, ako je moja doma,“ ale nevedel, kade: na izbe bolo troje dverí, a on sa už nemohol rozpomenúť, ktorými prišiel. Konečne si predsa len musel ľahnúť, lebo sa mu oči lepily spánkom. Nepozostávalo mu iné; poskladal s postele prikryvadlo i podušky, hlavničku urobil si zo svojho odevu a tak si ľahol. Hoci bol ospanlivý, ledva usnul, a keď sa prebudil, už slnko bolo ďaleko odskočilo.

Jeho syna už nebolo doma; ráno o šiestej odcestoval železnicou a vráti sa nazpäť okolo poludnia. Jeho nevesta, oblečená v ranné

dlhé nedbalky, na hlave s malou čiapočkou a bujnými plavými vlasmi, odviedla ho do jedálne a predložila pred neho kávu, čaj, šunku, maslo, chlieb i žemličky. On sa dal do kávy, ako i doma, no nijak mu nechutila; prijemne mu zaváňala a i šálka mu bola akási pritesná, nevhodná. Bože môj, ako sladko jie sa káva z onoho jeho hrnčeka doma, do ktorého môžeš tri krajíčky chleba nadrobiť a ešte tou veľkou plechovou lyžičkou jesť! Veď páni ani nevedia, čo je sladké. Jeho nevesta bola ľúbezná pani, rozprávala mu o všetkom, ponosovala sa na veľké výlohy, ktorým sa nedá vyhnúť pri všetkej jej veľkej sporivosti.

Starec sa bojazlive pýtal, či už vstala vnučka a či by ju mohol videť; avšak to nebolo možné! Vikica sa práve vykúpala a odišla na prechádzku, po nej príde učiteľ klavíru, po tom učiteľ čítania a písania a po tomto sa bude museť učiť francúzsky s francúzskou gouvernantkou; len po obede bude mať čas pobaviť sa s dedkom. Teda ani ono, šesťročné dieťa, už nemalo času, zrovna ako i jej otec!

Zatým sa mu nevesta porúčala, ukážuc mu oknom priestrannú záhradu, v ktorej sa môže pobaviť do poludnia, a ona odšušťala do inej izby.

Pri všetkej ľúbeznosti a lichotení starcovi predsa bolo dusno a nevoľne v duši. Prechádzal sa záhradou, divil sa menám svojej nevesty a vnučky, ktoré boly z kvieťa vysadené, obdivoval nízke, ku stene priviazané ovocné stromky, skleník, v ktorom už bola dyňa, hoci nebol ešte len jún; divil sa každému chodníku, trávniku ostrihanému rovno a hladko, čudoval sa mnohému všeličomu; no jemu jeho záhrada s jediným chodníkom, s hriadkami cibule a cesnaku o koľko príjemnejšia bola od všetkých týchto pekných, ale meravých, mŕtvych figúr.

Okolo dvanástej vrátil sa mu syn domov, i to k vôli nemu na koči, lebo by železnicou o hodinu pozdejšie bol prišiel. Bol hladný a chcel razom obedovať, avšak žena mu povedala, že pred chvíľkou bol tu radca zemaľskej vlády návštevou a že o druhej hodine vlakom ide ďalej. S obedom sa muselo čakať, bolo treba umyť sa, preobliecť a radcovi vrátiť návštevu. Už jedna hodina odbila, nevesta, z ohľadu na starca, naložila, aby sa dával obed, avšak tu prikvitne sluha od súdu, po ktorom advokát odkazuje, aby sa zhotovil trochu lepší obed, lebo že i radca príde. Teraz bolo treba znovu chystať obed. Za ten čas starec bavil sa so svojou vnučkou. Mudrlantské dieťa so zlato-hodvabnými vlasmi, s bielymi tenkými ručičkami a bledými, nežnými líčkami zdalo sa mu viacej bábkou, ako živým stvorením.

Vikica mu najprv ukázala svoje knihy a potom hračky. Vyzvala ho, aby jej ukázal na zemevide, kde je Viedeň a Záhreb. On ovšem o zemevide nemal ani poňatia.

— Nuž ty ani to nevieš, ó jej — ó jej! .. A či vieš, kde sme my? Ani to nevieš? Pozri, tu je P., — a chytiac starcov prst, ukázala mu, kde leží P. — Veď ty nevieš ani to, čo sa musí vedieť v prvej triede. Ale si ty bol daromný žiak... Teraz si sadni sem, nech vidím, či vieš čítať.

Starec sa začervenal i hanbil, ako nehanbil sa ešte nikdy vo svojom živote. Ako keby ho obor bol chytil za ruku, tak pokorne si sadol k otvorenej francúzskej grammatike.

— Čítaj toto tu! — rozkáže mu malá vnučka.

A starec počal pomaly, slovo za slovom čítať.

— I' ai un livre et une plume...

— Ale si ty, „grostata", úžasný blázonko, to sa nečíta tak, ale: že eng livr... Do akej školy si ty chodil, že nevieš ani čítať?... Povedz mi teda, čo vieš? Vieš aspoň písať a počtovať?

— Viem, — odvetí starec, hoci nebol ešte zcela pri sebe.

— Vyrátaj mi: tvoja mama kúpi desať jablk, sedem dostane od tetky; z tých jablk ty zješ dve, tvoja mama jedno a dve dáte svojej súsedke — koľko ti ešte zostane?

Takéto spletené veci starec dosiaľ ešte nevypočitoval, čo viacej, nemohol on ani poriadok čísel, ktoré mu vnučka riekla, sledovať a do spojitosti priviesť.

— Ani to nevieš! Ale čo ty teda vieš?

V tom bolo počuť advokátov hlas v druhej izbe, a malá Vikica letela dvermi a celým hrdlom počala volať:

— Tata, tata! Náš „grostata" nevie pod Bohom ničoho: ani čítať, ani počtovať, ale, ako sa hovorí: zhola nič...

No zato predsa vzala „grostatu" za ruku, tešiac ho, že ho ona všetkému tomu naučí, ak len zostane ešte za tri dni u nich.

Odborný radca, podžupan i ostatné panstvo vzdávali starcovi úctu, ktorá mu dľa veku patrila; starec sa ovšem trochu okurážil — takej úcty nevzdávali mu ani jeho zemkovia — no pri všetkej svojej smelosti ostal pri obede hladný, pri všetkých bohatých pokrmoch nadarmo očakával svoj ideál: hovädzinu s chrenovou omáčkou. Nadarmo mu núkali aspik a rôzne chladné jedlá, jemu sa žalúdok dvíhal, vidiac, ako oni jedia ešte krvavé mäso s hustými omáčkami.

Hostia zostali do siedmej, požívali raz kávu, zase víno, opäť likéry a potom odišli k podžupanovi na večeru.

Keď hostia odišli, on si vzal kus chleba, posolil ho, zjedol a o ôsmej si ľahol spať. Dnes bol už voľnejší: ľahol si na podušky, zakryl sa hodvabným prikryvadlom a v hĺbke duše svojej ľutoval svoje šaty, ktoré včera pokrčil: svoj svetlý oblek, ktorý už dvadsať rokov nosí o veľkonočných, vianočných a iných veľkých sviatkoch. Tejto noci sa dobre vyspal i vstal včasne, ako doma obyčajne vstával. Avšak i jeho syn bol už na nohách; pil na lačný žalúdok nejakú liečivú vodu pre žalúdok a tak včasne vstával, a už bol na prechádzke.

Starec obišiel záhradu, obzeral to i ono a konečne sa počal nudiť; prišiel na hostinu k synovi, a ešte ho poriadne nevidel, tým menej, že by sa bol s ním shováral. Od samej túžby zašiel k nemu do kancellárie.

— No, ako si sa vyspal, nudíš sa? Hajde, sadni si tu, hneď ja budem hotový a potom sa pôjdeme trochu prejsť.

Starec si sadol, že počká syna. V kancellárii bol osnovník a traja pisári. Stránka za stránkou prichádzala a odchádzala: s ka-

ždou sa bolo treba dohovoriť, každú vypočuť a každú upraviť. Ešte len, kým toto prečíta, len ešte, kým toto podpíše, len nech si ešte sostaví cestovný plán na budúci týždeň .. Ten plán sostavoval osnovník. Napozajtra, v pondelok, budú dva termíny, jeden v P., ten vybaví osnovník, a druhý v R., ta pôjde principál ranným vlakom, odbaví ho do 11. hodiny, potom pôjde vozom do dediny S. na exekúciu, ktorá bude popoludní; ešte v ten deň nočným vlakom pôjde na pokonávanie do B., o dvanástej v noci pôjde tadiaľto čez P., pisár ho má dočkať na stanici a odovzdať mu najvážnejšie spisy, ktoré toho dňa prišly. Z B. na tretí deň pôjde zase tadiaľto, avšak nemôže vystúpiť, ale pôjde rovno do Záhrebu s mestskou deputáciou, ktorá sa mu pripojí a s ktorou má vykonať pôžičku pre domobranskú kasárňu, ktorú chce mesto vystaviť. Pri návrate zo Záhrebu zastaví sa v N. na pokonávanie, skončí ho ešte do obedu a asi okolo tretej hodiny príde domov, aby mohol byť na mestskom zasadnutí. Na druhý deň, v sobotu, bude stoličné shromaždenie a v ten deň musí ostať doma, lebo chce podať návrh o kanalisácii. Keď tak všetko navlas bolo ustálené, prišiel sluha sporiteľne s uvedomením, že v piatok bude mať správa hlavné zasadnutie, pri ktorom on, ako fiškál spolkový, bude mať robotu; a len čo tento odišiel, prišiel iný, že vysvätenie zástavy hasičského spolku — ktorému je on predsedom — bude vo štvrtok. Teraz opäť bolo treba premeniť onen prvší programm tak, aby i tieto dva body mohly byť vmiestené. Konečne ho jaksi skuvali, a keď bolo všetko hotové, odbila práve jedna hodina. Starec sa unavil samým naslúchaním, v hlave sa mu dymilo, ako by on sám bol prekonal všetky tie veci, všetky zasedania, všetku tú dennú i nočnú cestu na voze i na železnici.

Počas celého obedu otec ľútostivým zrakom díval sa na syna; to, čo predpoludním počul v pisárni, nijak mu nešlo do hlavy; ovšem, díval sa naňho súcitne, avšak i v nejakom zadivení.

Po obede ostali otec so synom sami pri stole; advokát ako keby bol zbadal otcovu zmätenosť.

— Riekni mi, prosím ťa, či to naozaj bude tak, ako ste sa pred obedom dohovárali?...

— A čo si ty myslíš?

— Či ty skutočne strojíš sa byť dnes na tomto a zajtra na onom kraji sveta? Či je to tebe skutočne potrebné, alebo ty to tak musíš?

— I jedno i druhé, môj dobrý otec! Či ty vieš, koľko ja potrebujem ročne? Deväťtisíc zlatých!

— Pre vás troch?...

— Pre nás troch!... A či vieš, koľko je to? Každú hodinu, či cestujem, alebo sedím a či spím, musím zaslúžiť po zlatke. Či si videl, koľkých chovám? Koncipienta, pisárov, záhradníka, kočiša, kuchárku, pestúnku, Francúzku, učiteľa, hudobníka — ich desať; všetci tí čakajú na prvého svoj plat.

— Ó jej! — vykĺzlo sa starcovi v strachu.

— O teba mi je najľahšie... Pomysli si, každého mesiaca musím okolo 300 zlatých vyplatiť, a ja mnoho ráz nemám ani krajciara v pokladnici.

Starcovi sa oči zarosily.

— A či ty to zmôžeš?

— Musím.

— Či by si ty to nemohol všetko rozprášiť: i záhradníka, i kočiša, i tú Francúzku, i učiteľov — načo ti je to všetko?

— Nemôžem... To, čo je tebe Mariján Grgúrov, ktorý drevo vozí i tebe dováža kožu z Osieka, to sú mne títo desiati...

— To ti ja nechápem.

— Ani ja som nechápal niekedy, ale teraz chápem: to vyžaduje spoločnosť, vyžaduje moje postavenie, vyžaduje dnešná doba.

— A čo bude z toho tvojho dieťaťa? Či ti je nie ľúto tak dať ubíjať svo e dieťa? Veď ono, zdá sa mi, ani nevie, že je dieťa. Hanba-nehanba — ale ja, starec, neviem sa tak ponášať, ani neviem tak myslieť, ako to dievčatko sedemročné. Či ti nie žiaľ dať ju tak trýzniť od rána až do mraku?

— To dnes tak musí byť, lebo treba i na to počítať, ak jej nebudem môcť ničoho zanechať, ak sa nevydá, tu bude treba, aby si vedela sama zaslúžiť každodenný chlieb.

— Či ty už teraz na to myslíš? A čo som ja tebe poručil?

— Ničoho... a preto, vidíš, musím ja...

Starec bol prekvapený, on nemyslel, že sa rozhovor na toto obráti. On si dosiaľ myslel, že svoju povinnosť vykonal: veď jeho syn je celý človek, majetný, advokát, a teraz počuje, že mu on nič nezanechal, čo viac, že ho syn vydržiava. Tie dva — starý a nový náhľad — úplne ho zničily a nemohol byť na čistom, či má on pravdu, alebo jeho syn.

— Viem, tebe je to všetko divné, ty z tvojej dediny nevidíš, akým duchom dnešný svet dýcha, a buď šťastný, že nevieš. Koľko ráz sa mi zhnusí i peniaz, i pokrm, i život; koľko ráz som ja zatúžil prísť k tebe, spať v onej tesnej izbietke a ničoho nevideť na svete mimo jej štyroch stien. Ty ani nevieš, koľká je to slasť starať sa, čo budeme jesť zajtra. Keby zase mohol s tebou tak sladko večerať z jednej misy octom kyslený bôb a posolenú cibuľu! .. Teraz ja to nemôžem, nemôžem pri najlepšej vôli, lebo ani jazyk, ani žalúdok, ani nervy sú mi k tomu nespôsobné. Videl si, i ja sa starám o každodenný chlieb, ale kým si ty na celú zimu podelíš to, čo ti v záhrade narástlo, čo si sám dochoval, sám schystal, to, na čo si sa díval, ako klíči i dozrieva, zatiaľ ja hrabem, kde čo môžem, i cudziu radosť, i cudzie mozole. Hnusné ti je to, strašné ti je to; ale celé šťastie, že nemám dosť času na to myslieť. — Ako vidíš, ja nežijem dnes, ale o týždeň, o mesiac, o rok vopred: pre mňa niet pondelku ani utorku, ale pre mňa je deň, aký som si určil: prvej týždeň, mesiac, rok... Ja musím od ženy dostať telegramm, aby som si spomnel, že som ženatý; ja musím kúpiť dieťaťu v Záhrebe nejakú hračku, aby som vedel, že mám dieťa. Ty ženu vypliesniš, dieťa vydereš, ale zato, keď ti prejde zlosť, miluješ ešte väčšmi; a ja všetko to nesmiem, lebo by to bolo proti pravidlám jemnej spoločnosti; ja vždy musím byť dobrej vôle, musím vždy pristať na všetko, nesmiem nikoho uraziť a ešte menej vedieť,

čo je urážka. Ja nesmiem byť ani varený, ani pečený, ani studený, ani teplý, ale taký, akým ma svet chce.

Starec, hoci všetkému nerozumel, čo mu syn hovoril, predsa na všetko to s väčšou ľútosťou sa díval.

Už bolo osem hodín, ale žena advokátova ešte nebola doma; bola v zasadnutí ženského spolku, kde rokovalo sa o zábave, ktorú spolok hodlal usporiadať na sv. Annu.

I malá Vikica bola hladná, i starec, naučený na svoj poriadok, cítil, že by bolo treba večerať. No večera nemohla byť skôr, kým sa pani nevráti.

— Čakali vy, nečakali; ja ďalej nemôžem, — rečie starec, zjedol kúsok chleba s maslom a šiel do postele. Driemajúc v posteli, raz v polosne, zase v bdení, šly myšlienky rad-radom jeho hlavou, pocit za pocitom, ktoré zažil po tieto dni; konečne preletely mu mysľou i oné nepríjemné najsviežejšie pocity a potom mu prišiel na um i onen milý, sladký každodenný život...

Sedel na svojej obuvníckej trojnožke, kúril z dymky a ustarostený obracal v rukách potrhanú čižmu; toto je už druhý deň, ako ju zvŕta, a ešte sa nemôže odhodlať, či ju má zaplátať, alebo jej dať celý priehlavok. A tu odbila i desiata hodina! Teraz, dľa starého zvyku, bolo treba trochu vstať, pozreť na okamih po dvore a záhrade, kuknúť cestou na ulicu a konečne poradiť sa so svojou starou, čo bude na obed.

— Dnes, starká, nežartuj s obedom, s tou Vrbančićovou čižmou namučil som sa ani živý čert...

A jeho žena, jednako oblečená a posťahovaná či v zime či v lete, už miešala zápražku, že rozvoniavala po celom dome, a starec koľko ráz si sadol na trojnožku, toľko ráz i vstal. Ozajstnej, skutočnej roboty viacej už nebolo! Aby sa mu čas minul, prezeral po stý raz starú čižmu, ktorú mu ešte v pôste priniesli zaplátať, prevracal v rukách oné dve-tri nové kožky i kus podkovy a naraz prišlo mu na um, že o mesiac bude Ilija a bude treba ísť na jarmok do Osieku po kožu. Rýchle berie kalendár, prevráti so pár listov v ňom, až našiel mesiac august — a hľa, nešťastie, skutočne o mesiac bude Ilija. Dobre, že si spomnel... Hm, teraz niet pomoci, bude treba odkázať po Mariјána Grgúrovho.

— Hehé! Mariján — ty ako keby si bol zabudol.

— A čo to myslíte, pán majster!

— Či som neuhádol! Kde ti je rozum, Mariján? Či ty nevieš, že o mesiac bude Ilija?

— Ahá! Pravdu hovoríte, pán majster... Pozri ty čerta, ako to chytro prešlo... Veď sa mi zdá, ako by sme včera boli bývali v Osieku.

— Ináče je nie, ale tak kalendár neluže, môj Mariján; no ty schystaj pekne voz, daj pozor, aby zaosky boly, ako načim, a my, ak dá Boh, od dnes na štyri týždne pohneme sa rovno do Osieku.

Po tomto Mariján hlásil sa každých osem dní u majstra a uisťovali jeden druhého, že ani o deň pozdejšie, ale práve na Iliju

rovno do Osieku pôjdu. V štvrtom týždni poznamenal Mariján trochu zmäteno:

— Len ja vravím pán majster, ak by pršalo...

— Ale to je stará regula, Mariján; kto by bol bláznom viezť sa v daždi do Osieku...

Medzitým prišiel i deň Iliju a dľa žiadosti starcovej ani sa len nezaoblačilo, tým menej, že by bolo pršalo, a oni s Božou pomocou vydali sa do Osieku a s kožou sa šťastlive navrátili.

Teraz bolo večerného besedovania! Najprv: ako je v tejto dedine a ako v onej, konečne ako je v Osieku.

Pred majstrovým domom večer schádza sa „rada" (posiedka), Pán Boh by vedel odkedy už. Tu sa v tomto úprimnom, naivnom posedení precúdil i sviatok i piatok, i vrabec i bravec, kým konečne majster nevstane so svojej trojnožky a nepovie:

— Aká pomoc, ľudia — devet u krevet! (do postele!)

— Pravdu máš, majster: devet u krevet!

A všetci povstávali a odišli domov, aby sa zajtra zase sišli, aby sa po stý raz o jednom a o tom istom predmete shovárali, a ako včera, tak dnes, tak zajtra i napozajtre...

Po takomto sne starec nemohol zostať ďalej u syna; ten pocit, túžba za novotou a zvedavosť, ktorá ho k synovi privábila, zmizlo to skoro, ani hmla, pri pomyslení na každodenný domáci život. Zrovna sa mu duša usmiala, keď sa rozhodol, že dnes tak či tak odíde odtiaľto — rovno k prahu domovému. Obrnený týmto sladkým pocitom, bez okolkov riekol synovi, že dnes odchádza.

— Predčasne by som zostarel, keby tu zostal ešte za deň. Tento život nenie pre nás starých ľudí; my sme naučení zvoľna žiť a nie letkom, ako ty. Akýže je to život, keď ty nevieš ani, čo je noc! Neviem, kedy som ostatný raz zaplakal; ale, hľa, teraz by som musel zaslziť, hľadiac na trojdňový biedny tvoj život... A tu som si ja myslel, že si ty pán, že si šťastný! Odpusť mi, že som ťa nútil do škôl; možno, že som ja viacej vinný, než ty. Keby si bol zostal pod svojou strechou, lepšie by ti bolo... A potom, vieš, nemyslím ti tým bôľ zapríčiniť: neposielaj mi viacej tých 30 zlatých mesačných; to ti je všetko, čo ti ja ešte môžem dať... A potom, vieš, zostávaj s Bohom! Kto vie, či sa ešte uvidíme... Ale ja skôr umrem, viem, ty prídeš, aby si ma videl; avšak, ak ty umreš skôr, odpusť, ja ťažko budem môcť k tebe — kto by mňa previedol čez túto Sodomu a Gomoru!

Otec a syn padli si okolo hrdla a vyplakali sa do sýtosti. A keď sa vyplakali, sviatočne a mlčky vyšli na stanicu, odkiaľ za minútku-dve železnica odniesla starca k tomu svätému rodnému prahu, ktorý nám je tým milší, čím viacej sa blíži čas, v ktorom sa s ním na večnosť rozlúčime.

Z horvatského: *Vladimír Mičátek.*

Jaký honor mal Sobek Javorčiar.

Napísal *Kazimír Przerva-Tetmajer.*

Za vydanie Sobka Javorčiara vystavené bolo dvadsať dukátov odmeny. Ale nikdy-prenikdy by ho neboli chytili, keby ho bol jeho vlastný honor nezkazil.

Stíhali ho celý deň hajdúsi, hrozne bol ustatý. Vybehal sa im predsa, ale už ledva dýchal. Svietilo sa v jednej chalupe v Harkľovej — nuž vošiel.

Našiel tam okolo stola: ženu, chlapa, troje detí, dve dievky a jedno chlapčisko; večerali.

Pochválil Pána Boha a riekol: „Ukonal som sa cestou celý deň, a nejedol som nič; keby ste mi trošku toho kyseľa dali, lebo ma už zdnuky páli. A potom by som si niekde i ľahnul do rána.“

Už či mal ten gazda vôľu prenocovať ho, alebo nie — Sobek sa hlavou povaly dotýkal — predsa ho len pekne poprosil, aby si na lavicu sadol a kyseľa si zajedol, koľko sa mu páči.

Hoci Sobek zbroje, okrem valašky, pri sebe nemal, lebo ho nezrady prepadli, tak že nemal kedy sa lepšie ubrať, sedliak predsa poznal, že to nemusí byť hocijaký tulák. Odev mal síce zaprášenú a ublatenú, ale, vidno bolo, peknú. Kto bol, to bol, báť sa ho sedliak nebál, vedel, že mu nič nevezme, lebo nemal čo; chudobný človek bol. Dal sa teda Sobkovi kyseľa najesť, ponúkol mu nocľah na šope, ale s viacej sa mu zavďačiť nemohol.

Dnes prišiel, zajtra pôjde, iba že sa videť budú — myslel si.

Ale Sobka až nadhadzovalo na lavici, lebo si bol v tom istý, že ak svoje meno vypovie, to bude mať taký účinok, ako by s pece zahrmelo. Že je to on, čo štrnásť židovských krčiem vyzbíjal; čo sa z Oravského zámku dva razy vylámal; čo v Hrádku sedem husárov z krčmy, z tanca, od dievok, sám jediný, dreveným stolcom ozbrojený, vyhnal; čo sa štyrom oravským hajdúchom i z retiazok i z okoví vyrval, trhajúc ich ako motúze; čo nedávno Žida na Obidovej, ktorý mal peniaze v zemi zakopané a vyzradiť ich nechcel, za bradu a za pejsy ku drevu pribil, prečo vlastne za jeho lapenie odmena vystavená bola; čo konečne toľko koní a volov pokradol, toľko ľudí pokaličil a toľko zbojníckej galiby po svete narobil, že si mohol slušne namýšľať, že ak vypovie svoje meno, že sa taký zmätok stane, ako by v izbe s pece hrom udrel.

Čo raz pozrel na jednu alebo druhú dievčinu, vždy ako by ho šidlom pichnul. Nevládal vydržať, hoc vedel, že v celom okolí, po dedinách i po mestách, bol vybubnovaný i po kostoloch s kancľa od kňazov oznámený: nevydržal a povedal:

— Ja som Sobek Javorčiarov.

Taký on — bestia! — honor mal!

A jako vypovedal, nezmýlil sa. Sedliakovi fajka z úst vypadla, žene sa lyžica v kyseli utopila, dievkam oči stĺpom staly a chlapčisko sa strhlo a — hybaj — von dvermi vyskočilo, ani čo by ho bol obaril. Utieklo.

Sobek vedel, čo robí; ukrutne bol rád a obzeral sa dookola.

— Vy ste Sobek Javorčiar? — zajaká sa po chvíli sedliak.

— Ja, veru.

Už nie na šop, ale do postele ho poprosili ľahnúť, a sami chceli ísť na šop, hoc strašne chladná noc bola. Ale Sobek si v bielej izbe postlať kázal — smelo si rozkazoval, cítil sa byť v práve — hoc bol rád, že sa predsa pod strechou vyspí, bo ho už tretí deň naháňali.

Bol on človek ctimilovný, a túto česť alebo honor, ako on to menoval, i u druhých ľudí predpokladal. Nepochyboval on, že sedliak vie o odmene za jeho zlapanie, ale bol hrdý na to len pomyslieť, že by ho i vyzradiť mohol.

— Prepáčte! — riekol zdvorile, vychodiac z čiernej izby.

— Nemáte za čo! — odpovedal sedliak, a Sobek vošiel do bielej izby, ľahnul si a usnul.

A sedliak, hybaj, jedným dúškom k rychtárovi, a rychtár zase po prísažných, po chlapov. Sobrala sa ich hromada, dvanásti alebo i viacej. Dom obstať nebolo treba, lebo v oknách boly mreže, ale celá háveď prosto do izby, kde Sobek Javorčiar spal. Po zbojníckej obyčaji valašku si k sebe do postele položil, ale mu ju baba potíšku zpod ruky zavčasu odpratala.

Keď Sobek zazrel svetlo a ľudí, siahol ku valaške; nebolo jej; skočil s postele. Ale ľstivá baba bola potíšku hrachu po podlahe rozsypala. Skĺznul sa a spadol. Chlapi sa naň hodili a poviazali ho.

Takýmto činom lapili v Harkľovej za Novým Trhom Sobka Javorčiara z Brehov, zpod samých Tatier, pred ktorého menom, keď ho kto vyslovil, zem sa strachom uhýnala, kade tiekol Váh, Orava, Poprad a Dunajec. Zradou sedliackou a babskou ho lapili. Široko-ďaleko bol mu chýr.

Keď na voz sadal, na ktorom ho mali do Nového Trhu pred súd odviezť, riekol tomu chlapovi, čo ho zradil:

— Čože si mi nepovedal, že si chudobný, a mne si toto svinstvo urobil, že si ma prezradil? Bol by som ti dal, nie toľko, ale ešte i viacej, koľko by si bol chcel. Ale vám, gazdiná, čo ste mi hrachu pod krpce nasypali, iba do očú napľuť! Vydať ma každý mal právo, veď po dedinách i po mestách bolo vyhlásené; len som sa ja mohol nechváliť, čo som! Ej, na moj' dušu! Keby nie tieto povrazy! Ešte by som tebou, keby ťa do hrsti chytil, zatratená baba, lepšie tých prísažných vyonačil, ako valaškou. Nuž, zostaňte tu s Bohom! Ja sa na vás pomstiť nebudem, lebo sa i orol na jastrabovi len vtedy vypomstí, keby ho pri svojom hniezde našiel. A vy ste mojim deťom nič neurobili — lebo ich nemám.

Rád by si bol klobúk na bok postavil; rušil sa, ale ruky mal sviazané. Divil sa i rychtár i prísažní, i všetci ostatní, tej jeho vôli.

— Človeče! Nevieš, kam ideš! — hovorí rychtár.

— Kam idem, to viem; ale i to viem, že divno pôjdem.

— A prečo?

— Bo ma kone budú tiahať a voly viezť.

Taký oni ešte vždy strach pred ním mali, že ho za túto urážku nik neudrel; ale hľadeli naňho s veľkým obdivom.

A boli by ho hádam i pustili, ale jeden druhému nedôverovali, a potom i na odmenu počítali. Ufali sa, že každý čosi dostane. A s ním si tiež na voz vysadli.

A Sobek Javorčiar, len čo rušili, hneď im zaspieval:

Hej, aby Harkľovanov milý Pán Boh pobil!
Čože ma lapili? — Nič som im nezrobil!
Hej, milý Pán Boh pobil do tretieho vrhu!
že ma pred súd vedú do Nového Trhu!

Jedovali sa, ale biť sa ho neopovážili; a tak išli kľajúc mu, a on sa im pesničkami vysmieval. Ale keď k Novému Trhu dochodili, už mu nič nevraveli, len sa v dušiach divili jeho fantásii a duchu básnickému. A on sa im tiež prestal vysmievať, ale si len spieval, ako by nikoho pri ňom nebolo.

„Ani tak neide ten široký Dunaj,
jak chodil po horách Javorčiarov šuhaj!

Ani tak nesvieťa na nebi hviezdičky,
jak on pôjde smelo popod šibeničky!"

— Ej, milý, mocný Bože! — mysleli si chlapi, — už on veru, neborák, sám sa pod šibenicou vidí!...

A boli by ho i pustili, lebo im samým nikdy nijakej krivdy neurobil; ale sa ufali, že hoc len po dva dvadsiatniky zaňho v úrade dostanú.

A hoc si i o tom chlapovi, čo ho vyzradil, mysleli, že „psia viera", závideli mu predsa len tých dvadsať dukátov a ľutovali, že to k nim Pán Boh Sobka nepriniesol, a že sa u nich, kto je, nepriznal.

Nuž takí sú, hľa, ľudia ..

Priviezli ho do Nového Trhu, tam im ho v úrade odobrali a do Nového Sandca poslali. Nuž, a dobre lebo nebars, dostal Sobek Javorčiar dvadsať rokov žalára.

Lebo keď mu začali pred súdom predkladať, jedno s druhým, tam čo pokradol, tu zas čo pobil, tam zas krčmu podpálil, to už potom išlo jedno za druhým. Ako mu začali vyčitovať, zdalo sa, že ani do večera neskončia. Toľko toho bolo.

Nuž ale i dostal Sobek dvadsať rokov žalára. A predsa ešte ľudia vraveli: Nie je to ešte najhoršie, lebo mohol dostať i dvadsaťdva, alebo i tri. Ale v prvšie dni, či ti povedia dvadsať rokov, či dvadsaťtri, to je už tam nie veľký rozdiel. Hoc by ti aj päťdesiat rokov povedali. Ale keď ťa na celý život posadia, jój! to je už zle. Niektorý keď už mal šesťdesiat rokov a povedali mu: budeš dvadsať rokov sedeť, ej, pravda, že sa v hlavu poškrabal. No, to ešte ušlo; ale doživotný árešt — ou! to už potom bieda. Hoc bys' mal osemdesiat rokov a povedali by ti: na celý život — to je už tak, ako by ti naskutku hlavu do truhly vtlačili.

A Sobkovi bolo ešte len tridsať rokov, nuž si pomyslel: Veď hoc by som i neutiekol, nuž ešte taký najstarší nevyjdem.

Ale on nepochyboval o sebe.

Zavreli ho do Wišnického zámku.

Hej! Wišnica!

„Košľovci. Košľovci[1]) zažili ste sveta!
Teraz na Wišnici rebrá sa vám svieťa!“

Toto je veru pravda spravedlivá, lebo koho tam zapreli, čo bol hneď taký tučný, ako medveď v jaseni, mohol si onedlho palcom rebrá počítať: jedno, dvoje, troje — koľko ich tam mal. Nepomýlil sa. Veru ti tam mať mlieka na misku nenaliala, ani zemiakov omastených nenakládla.

Ale Sobek nebol mrzutý. Wišnica nie Oravský zámok, a on i odtiaľ ušiel.

Akože on to vykonal? Poprepiľoval mreže skrytým pilníkom a skočil. Koľký čas letel, toľký letel, ale živý spadol.

On vedel, že živý doletí, a to ho ratovalo. Lebo to treba vedieť: že keď chlap úfnosť ztratí, dôveru v seba, nuž počne váhať, rozmýšľať: a prv si krk vylomí, ako ten nohu vytkne, čo smelo pred seba skočí. Niet lepších krýdel nad smelosť — dávno starí ľudia vravievali.

Tak si i on teraz pomyslel, ten Sobek Javorčiar. A keď ho zamkli do väzenia, nuž si zaspieval:

„Zamkli ste ma, zamkli, vartujete mocky,
a mne viac netreba, iba tmavej nôcky!“

* * *

Keď Sobka na Wišnici do väzenia zavreli, dal sa im on hneď poznať, kto je on.

Prišiel raz k nemu akýsi starší dozorca — bolo to, hádam, v piaty alebo šiesty deň po príchode Sobkovom — s veľkým krikom, že Sobek árešt nezamietol a neuriadil, keď na neho prišiel rad. Ten dozorca bol taký vysoký chlap, že ho väzni len vežou menovali. Jestliže Sobek po povalu siahal, nuž tento by bol hlavou hneď strechy došiel. Rozkazuje, rozkazuje, kričí: Sobek počúva — nič. Konečne, keď už ten krik zunoval, tak ako stál, zdvihol nohu, rozohnal sa, a pac, krpcom po pysku úradníka. Ani okom nemihnul, iba mu noha vyšla vyše hlavy, ako na závesoch. Taký obratný bol.

Úradník padol na zem a krv sa mu z nosa pustila. Sobka okovali do želiez na tri týždne. Ale už izbu viac nezametal, ani poriadky v nej nerobil. Osvobodil sa.

Tak sa mu míňal čas v tom väzení: prvšie dni prešly, kým sa soznámil s kamaráty a s obyčajmi vo väzení, potom v premyšľovaní a očakávaní, kedy mu železá snímu, lebo hrozne ťažké a tesné boly. Za celé tri týždne sotva oka zažmúril: nedalo mu.

[1]) Bratia Košľovci boli tiež kedysi povestní zbojníci.

Vtedy rozprával svojim spoločníkom všelijaké historie zo života zbojníckeho, ako i zo svojho života. Horali, ktorí znali mnohé z nich, počúvali ich s istým zadosťučinením, s jakým sa slúchavajú známe, istou hrdosťou naplňujúce, podivuhodné rozprávky. Kývali hlavami a prisviedčali častým: „Haj, haj!" alebo „Hej, hej!" Iní slúchali s otvorenými ústami, a sláva horalov vôbec a Sobkova zvlášte rástla v ich dušiach so dňa na deň, od noci do noci. Lebo Sobek vždy vedel svoju vlastnú osobu postaviť do svetla imponujúcich alebo nadobyčajných činov. Pri nikom on malým nebol, ba ani pri nevyrovnanom Jánošíkovi nie. A najradšej rozprával o dôkazoch svojej sily a o hrúze a strachu, ktorý vzbudzoval, alebo akým on bol, následkom svojho rozumu, vysokého vzdelania, výnimečných talentov: obdivovaný a ctený.

Rozprával, na príklad, ako on trávil zimy, pre zbojníka obyčajne ťažké. V lete mu len bola hračka. Prenocoval hockde v lese, na šope, hockde na poľane, v žlebe, na nejakom mochu alebo na tráve: teplo bolo. Ale v zime bola: bieda.

Podajedni zbojníci radi zimúvali u gazdov; obyčajne šli za paholkov slúžiť.

Nech ťa Boh chráni takému paholkovi niečo na protiveň urobiť! Ver' by si si dal! hej! Ten by sa ti tak poďakoval, čo by ti mohly hneď druhé črenové zuby narásť!

Takto tiež i Sobek Javorčiar bol išiel v jednu zimu k Tolfosovi vo Vítove za paholka.

— Veď je toto len akýsi leňoch! — myslel si Tolfos, — iba na peci leží, a robiť nedaj Bože! nechce nič!

Tolfos bol hrubý gazda, ale si pomyslel: Hej, keď ty nič, to i ja nič. Nuž lež!

Nedal mu iba brije ovsenej neomastenej, a riekol: Veďže sa ruš! — Ale nič, Javorčiar na peci ležal a ovsenú briju jedol a — nerušil sa.

Tolfos by bol druhého hneď palicou vymastil a z domu vyhnal, ale tohoto sa trochu obával. Paholok bol po povalu. A tak sa zima minula.

Prišla jar, a Sobek sa rušil. Jedného dňa — nebolo paholka.

Tolfos onedlho oral v Beskyde, od Oravy, prieloh na troch býčkoch.

Tu príde k nemu Sobek a rečie: Hej, gazda, veru vám to zle ide! Býčky vypriahnite a pusťte popásť na medzu, hej, a oprobujem ja...

I zastal. Chytil sa húžvy na kolieskach a orali. Jednu brázdu vyhnali, za ňou druhú! Eh! Pri tretej už Talfos ztratil i čiapku, ale ju nemal času zdvihnúť zpod hrudy. Vtedy ešte len Tolfosovi dobre na um prišlo, koho on to hlúpou brijou kŕmil celú zimu. Ale už bolo pozde.

Odišiel paholok, čo za tri býčky oral, do lesa, k Orave. Deň, dva sa minuly — nič. Zabudol naňho Tolfos.

Iba raz v lete, na samé poludnie, prišli. Boli štyria. Zabrali do byle, kde čo bolo. A milého Tolfosa, hoci baby nad ním jajkaly,

lapili a obliali mu horúcim sadlom holé brucho. Len toľko mu ešte Sobek povedal, keď odchodil: Ovce máš, rež! A obkrúcaj sa sviežimi kožami, vyhojíš sa. To je za tvoju briju!

Zbojníci na všetko vedeli spôsob. A už ho Tolfos nikdy viac nevidel, ani on Tolfosa. Neboli zvedaví jeden na druhého.

Inú zimu, tak o dva roky neskoršie, Sobek zas inakšie strávil. Obydlil sa v Zakopanom pod rygľami, na Buňdovkách, na zmraznici pri Samkových ovciach. Bol on tam ako v nejakej pevnosti, lebo zmraznica spravená bola z celých postínaných svrčín, s ktorých kaluze neboly okliesnené. A tam pri ňom sa ubytovala i jeho milenka, Žošľanka zo Zakopaného.

Sobek bol chlap súci do všetkého: z knižky vedel čítať, ako nič, a na gajdách vedel hrať na podiv! I ľudia ho strašne za moc mali. Kostoly boly ďaleko, nuž sa to vše v nedeľu schádzali k Sobkovi, ta na Buňdovky.

Izba bola veliká; pec prikryli šatkou, a bolo. Sobek sa obliekol do Žošinej, po päty dlhej košele, vzal knižku do hrsti a vravel z nej nahlas, pod pecou, a ľudia za ním.

A baby rapotaly až tak hučalo v izbe, ani vo mlyne.

Spievali pesničky i piesne pobožné z knižky, a keď sa tá nábožnosť skončila, nuž jedli a pili.

Hej! lebo veru tu od Sobka nik nedostal odpustu, ak nedoniesol pálenky v krčiažku, kus slaniny, alebo i masla za hrudu.

Vedeli to už všetci, nuž každý, kto čo mal, vzal so sebou a šiel.

Keď sa najedli a napili, potom zas tancovali.

Prvý vždy začal Sobek so svojou Žošľankou; a keď sa už dosť navykrúcali, Sobek sadol na lavicu, vzal dudy a hral, a ľudia tancovali.

Neraz tieto služby Božie u Sobka trvaly i do utorka. A nejeden gazda prišiel z toho odpustu plešivý do domu. Lebo Sobek nerozumel žartu; bo keď sa mu niektorý na Žošľanku zahľadel, chytil ho za huncfuty (vrkoče na sluchách), za kotrbu a puff! s ním von, a vlasy mu v hrsti zostaly. Ten sa potom už ani nevrátil do izby vyhovárať sa, len išiel pomaly domov a macal sa po hlave.

Nebolo po čo, lebo Sobek žartu nepoznal; ale preto hnevu nebolo; na druhú nedeľu zas prišiel.

Na jar Sobek odmeral Žošľanke plátna na spodnice v hore od smreka do smreka. To bol ríf!

A odišiel do hôr.

Takto zimúval Sobek Javorčiar hockde a hockedy.

* * *

Konečne mu odkuli putá; ale čo sa nestalo.

Prišiel jeden, taký mladý officierik, k Sobkovi, — väzni práve na dvore boli, dookola vysoký múr, — a povie mu: Javorčiar! Pravda je to, že vieš po múre behať?

— Pravda! Čo by som nevedel!? — odpovedá Sobek.

— Koľko krokov spravíš?
— Koľko chcem, hoci štyri.
— A vyskočil by si na tento múr?
— Na ten? Ej, nie, nevyskočím.
— A vybehol by si?
— Krokom? Vybehnem.

Zamyslel sa officierik za chvíľu; ale mladé, to bolo zvedavé — i povie: Dáš slovo, že neutečieš, ak vybehneš?

Sobek ani nerozmýšľal: Dám! — povedal.

Veď predsa hŕba ľudí okolo neho stála: Ľasi, Rusíni, Zahorania, horali — pred týmito chcel ukázať, v týchto hrdosť vzbudiť — i vojakov bolo plno dookola.

— Slovo honoru? Či ty vieš, čo je to honor? — spytuje sa ešte officierik.

— Honor toľko znamená, čo — honor; viem ja to, — povedá Sobek. — Chodil som ja ku kňazom piaristom v Podolinci za dva roky, i po latinsky ma učili. Mal som kňazom byť, lenže sa tak čosi-kamsi stalo, že som teraz tu, hoci som sa i dosť omší naodprával na Buňdovkách v Zakopanom. Neutečiem ja.

— Nuž teda vybehni!

Rozstúpili sa ľudia Sobkovi, a ten sa rozletel, vyskočil na siahu vysoko, potom jeden, dva, tri kroky spravil, a kým sa ľuďom v očiach mihlo, už stál na múre.

Ľudia od divu onemeli. A Sobek stál na múre a pozeral na svet.

Všetkým bily srdcia v prsiach. V tej jednej chvíľke sto myšlienok preletelo hlavami kárancov. Mohol utiecť. Za múrom nestrážil nikto. Takého lietavca by nik nedohonil. Mohol utiecť, kde chcel, do hôr, do Uhier, kde len živo chcel. Bol svobodný.

Sobek stál a pozeral na svet. Bol svobodný. Slnce zapadalo na nebi v ohnivých farbách.

— Skoč! — skríkol sdola officier.

Sobek sa k nemu obrátil a stál na múre.

— Slovo! — kričal officier, červený od nepokoja a strachu; lebo sám by bol väzňa, akoby naschvál, vypustil!...

— Viem! — odpovedal Sobek Javorčiar a soskočil medzi väzňov.

Zahučal okolo neho šumot potlačených výkrikov a slov.

Ale on stál prostred ľudí, ako by sa ešte vždy od toho plamenného slnca jasal, ktoré tam za múrom zapadalo za kraj zeme.

Officier uradovaný a uspokojený potľapkal ho po pleci rukou a povedal: „Tuhý chlap, smelý chlap!“ Ľudia od divu pokrikovali, nielen nad podivuhodným činom obratnosti, ale ešte viac nad tým, že sa Sobek vrátil a nazad do zámockého dvora skočil. Počul iba takéto slová:

— Dávno už sedí?
— Mesiac.
— Koľko mu nasúdili?
— Dvadsať rokov.
— A neutiekol?!

Sobek sa obzrel na toho, čo to povedal. Malý, chorľavého výzoru chlap to bol, v baníckom kabáte, ako okolo Gdova nosia. Pozeral naňho bledýma očima, s výrazom neslýchaného opovrženia; pozeral naňho, ako na človeka, ktorého hlúposti sa treba až diviť, a ktorým, pre tú nesmiernu hlúpotu, nemožno nepohŕdať. Sobek Javorčiar sa zahľadel na tie oči toho chorľavého človeka zpod Gdova.

Hneď ho obstúpili horali, čo na Wišnici sedeli.

— Sobek, ale si chlap!

— Toho by ani nebohý Horný Košľa nebol odolel!

— Ani nikto!

— Sám pán officier opustili gambu na chvíľu!

— Možno, že ti aj z rokov odpustia za ten kumšť!

— Nevidel tu ešte nik nič takého!

— Hej, kdeže by!

— Sú kde takí chlapi, ako u nás? Čo?

— Hej! Nemáš to, ako my, zpod hôľ!

— Hej! i u nás či by sa hneď našiel taký druhý k Sobkovi?

Obstali ho dookola; boli piati alebo šiesti, samí zlodeji a zbojníci. Hrdí boli na Sobka.

— Bolaže by z nás za banda s ním! — povie jeden Kostolišťan, zbojník, druhému Kostolišťanovi, tiež zbojníkovi.

— Ej, veru, by bola!

— Ja som sa vždy nazdával, že sú u nás v Kostoliskách najlepší chlapi!

— Ej, ono sa to i kde inde trafí. Veď ani Jánošík nebol z Kostolísk, ale zkadiaľsi z Liptova.

— Nuž a vy? Kostolišťania! A Matejovci u nás v Zakopanom?! A Mijalkov Ondro...

— A Novobilský Valek? A Podbrežný z Bialky?

— Ej, veru, v Kostoliskách...

* * *

Tmavá noc bola: všetci spali. Vonku tma na očú vyklatie, na nebi čierne chmáry, nevidno sveta nič. Dážď až hučal, leja strašná. Čierna tma bola v árešte, len Sobek videl dvoje očú, hľadiacich na neho; boly to oči toho chorľavého chlapa zpod Gdova. Mučily ho, kde sa len obrátil, pozeraly naňho tuho, prenikave, uprete.

Sobek sa ich bol zastydel, teraz sa ich už ale i bál.

Chlap ten bol v inom krýdle zámku uväznený, celkom na druhom konci stavu, a teraz istotne spal na priči, a oči mal zaprеté, a ony, tie oči, cez múry a dvory pozerajú do Sobkovej duše. Krčila sa ona a zvíjala pod ich pohľadom, kryla sa, ale utiecť nemohla.

Povstalo v ňom telo, vzteklé, zlé a zúfalé — proti duši.

Čo si mi to urobila?! — bedovalo. — Čo si mi to urobila?!

Nozdry, prsia, ktoré už vdýchly boly slobodného povetria zo sveta; oči, ktoré už hľadely poza ten múr do sveta: ako by zuby boly dostaly, hrýzly a trhaly dušu Sobkovu. Dve bledé, prenikavé,

upreté zrenice Ľacha zpod Gdova vtápaly sa do nej čo raz hlbšie a hlbšie.

Bol tam! Na tom múre!... Jeden skok!... A vietor by ho nebol dohonil!... Teraz by už bol býval na uhorskej hranici.

Zdalo sa Sobkovi, že mu čosi šmihá okolo ušú, ako by jeho vlastná valaška, svíjaná nad hlavou, rozohnaná vírom sily, chuti a krvi! Tam, tam v horách, kdesi pod Prostredným Vrchom alebo Ďumbierom, tam sú oni — ako tie rysy na korisť čihajúce — jeho kamaráti, jeho bratia. Dlhovlasý, obrovský Jano Sliva z Východnej, Ondro Migač Bustriku, Jožo Pápež zpod Babej Hory, Jožko Staník z Kostolísk, Vavrek Havranec zpod Spadov. Tam oni sedia okolo vatry a spievajú si tichým, ale hrozným hlasom, na černodunajeckú nôtu zbojnícky marš:

Hej! idem v les,
pierko sa mi beleje!
Kde stupím dnes,
zem podo mnou duneje!
Kade pôjdem dolinečkou,
bystrú vodu preskočím!
Kade zatnem sekerečkou,
krv červenú vytočím!

Tmavá je noc —
vatra v lese blkoce!
Hej! var' zlá moc
kol neho sa mihoce?...
Na poľane pod jedľami
oheň s dymom sa valí;
či sa hrejú lesné panny,
či ho čerti skresali?

Hej! mladý brat!
mohol by si s nami ísť!
Ak príde tak,
hockde čiernu zem ti hrýzť!
Lež jak príde, toliarami,
dukátami budeš siať;
na každý deň frajerečku —
kochanečku budeš mať!

Hej! bratia vy!
I ja pôjdem medzi vás!
Neplačte mi,
frajerečky, prosím vás!
Neplačte mi, sestry moje,
vy jablonky bielučké!
Neplačte mi, otec, mati,
vy holúbky sivučké!

Neplačte dnes,
že ja idem zbíjať, krasť!
Strechou mi les,
postieľočkou bude chrasť!
Jak mi šťastí: — i toliare
i dukáty budem mať!
Jak dá osud — šibenicu —
vietor bude so mnou hrať!...

Takto si oni tam spievajú tichým hlasom pieseň, o ktorej nik nevie, kedy a kto ju složil, pieseň, od ktorej sa jedle chvejú a spiaci orli sa strhávajú s konárov a, letiac voslep, šumejú vo tme krýdlami hnevno a zarazeno. Takto si spievajú tam: Sliva z Liptova, Pápež zpod Babej Hory, Staník z Kostolísk, Havranec zo Spiša, Migač z Podholia — iba hrať im na gajdách nemá kto, lebo je ten, Sobek Javorčiar, na Wišnici. Na Wišnici — ten, o ktorom chlapi vraveli: Koho ako koho, ale skorej divého capa za raticu do hrsti chytíš, ako by Javorčiarovho Sobka mal kto dostať!... Ten, o ktorom dievky skladaly spievanku:

Zaplietol sa sokol v baboletnej sieti,
Javorčiarov Sobuš sedem brán preletí!

Splietly sa sokolu v babom lete krýdla,
Javorčiarov Sobuš nedá sa vziať nikda!

Ten, o ktorom dievky i takto spievaly:

Rada vás ja, rada, sníčky ukochané,
keď sú moje nôžky večer ukonané.

Sníčky ukochané, choďte von do poľa,
ide Sobuš z lesa, už mi k vám nie vôľa!

Pred oči sa mu hrnuly hory, ako náhly ľadovec zpoza grúňa na jar. Tam sa úplaz zelenie, tamto voda ihrá v jazere, tamto zas ovce bľačia, belejú sa a zvončekmi pocengávajú; zvonce! samé spiežovce, hrkolce, klopáče. A všetko to zvoní, zvučí a zunie po poľanách. V úbočí ovčiarky spievajú, poniže zas ovčiari; tamto ktorási s vrchu výska: heeé — he-heu!... a tam zas jej ktorýsi odpovedá zpod túrne: hoba-hop!... Tamto zas na gajdách, na husliach, na píšťaľkách, na dlhých, ďaleko zvučiacich višňových trúbach hrajú ovčiari, pastieri, voliari. Tu zas na salaši oheň práska: chlapík pri husliach pätami drobný tanec kreše, až iskry do strechy bijú. Pridupol si a zaspieval:

Či ja chlapec nie mladý?
Či mňa dievky nerady?
Sivé očká, čierny vlas!
Prídem, dievča, k tebe zas!

Dupol na zem z hliny ubitú, a ktorási dievka, tam zpod steny, z kúta zaspieva:

I ja teba rada mám,
čo zapýtaš, to ti dám;
dám ti pyštek, srdiečko,
za klobúčik perečko!

Iba čo iskry bijú do strechy, a husle jačia, ani čo by sa v nich boli čerti okotili!

Tam zas — v tvrdú jaseň — ženy ľan v šope na bojisku rafú a spievajú dlhé piesne o ľúbosti; taktiež i v zime pri krosnách. Starí gazdovia zo zapekačiek kúria, povesti rozprávajú, syčiace v ohni duše z očistca zažehnávajú. Vlci od lesa vyjú a psi im zpod chalúp odpovedajú. Zrazu, v noci, z nenazdania: halas, dojedanie, zavýjanie, zúfalý bľakot, zúfalý krik a volanie: vlci sa potichu prikradli, psa roztrhali a do ovčinca sa podkopávajú! A tu teraz, s čím kto môže: ten s horiacim polenom, ten so železnými vidlami, ktorý zase s valaškou, ktorý s flintou, ktorý s cepami, jedným slovom, s čím kto môže — na pomoc súsedovi! Bitka, psi od súsedov, čo smelší, veľkí liptovskí to psi, klinci vybíjanými obojky, hybaj! do vlkov! Cepy hrmia, valašky šmihajú; už i baby bežia, jedna s horiacim smolným štiepom, tá s kyjom a tá zase kahancom zo dverí alebo z okna svieti. Tu chlap vlka vidlami prebil, do hora zdvihol a praskol ním o zem, a tu vlk zase chlapa za hrdlo a pes do vlka, hryzúc ho za šiju a s chrbta mu mäso trhajúc... Pošliapaný sneh, pobití vlci, pozahrýzaní psi, pokaličených trochu i ľudí, tichá hviezdnatá noc nad horami; iba zďaleka počuť znovu zavýjanie vlkov, a o chvíľu po chalupách zase krosná a kolovraty frčia a niektorá Žoša alebo Mariša už zase spieva

Behala rybočka, behala za vodou,
ale ja nebudem, šuhajko, za tebou!
Behala rybočka vodou za rybkami,
ale ja nebudem za Zakopancami!

tak tenúčko a vysoko, a s citom, až sa srdce v človeku puká a chce vyskočiť.

Hej, puká sa a chce vyskočiť i srdce Sobkovi. Svobodný bol, svobodným mohol byť! Jeden skok!... a bol by tam býval...

Sobkovi sa zrazu zazdalo, že by zaskočil od Wišnice až po hraničné Tatry a od Tatier za Liptovské hory! Zazdalo sa mu, že by povetrím letel práve takou cestou, akou sa klenie dúha po nebi...

Chytil zubami mrežu a počal ju hrýzť. Pena s krvou počala sa mu točiť z pokaličených úst. Hlavou udrel do mreže, až sa mu koža popukala na nej, a vlasy mu krvou zamokly... rukami ju trhal. — Taký som ja tu, ako orol! Zapreli ste ma! — šeptal. — A mohol som ujsť! Mohol som utiecť!... Mohol!... Mohol!...

Besné zúfalstvo, divoké, šialené zúfalstvo zohlo Sobkovi chrbát na hák, skrátilo mu ramená, zuzlovatilo mu prsty a — mreže pukly. Zaprel sa, trhol — a vylomil ich z okna. Ale v tom oslabol na chvíľu. Zazdalo sa mu, že mu cez to okno bez mreží letia do väzenia celé Tatry i všetky chmáry s neba:

Neplačte vy — že ja idem zbíjať, krasť!
Strechou mi les — a postieľkou bude chrasť...

hrmelo mu s vetrom do okna.

Sobek pozrel dolu. Vysoko bolo, na dvoje poschodí; dolu kameňmi dláždený dvor. Videlo sa mu, že kamene pod jeho oknom ožily, a že ho čakajú akoby živé a pokojné. Čakajú! Zhrozil sa.

Zúfalstvo, tesknota, radosť a šialenstvo začaly sa v ňom so strachom boriť. Telo rozvzteklené, rozožraté pred chvíľou telo, začalo sa triasť a dušu zdržiavať a neuvoľňovať ju. Sobek zavisnul plecami v okne.

A div! — všetko: hory, kamaráti i svojský kraj — počaly mu ustupovať do úzadia, do nočnej tmy miznúť... Zľaknul sa, — hrozne sa zľaknul...

A tu zrazu bledé a až do pohŕdania zadivené oči chorľavého chlapa zpod Gdova zasvietily Sobkovi do tvári.

Hej!... Hodil hlavou, vyzdvihol sa na rukách na okno, vyložil nohy — a skočil. — Zabil sa.

Taký on honor mal.

Preložil: *Horal.*

Slečne Marienke B. do pamätníka.

Ja Ti prajem, sestra moja,
by tak, jako tie potôčky,
z kvetného čo plynú zdroja,
tiekly mladé Tvoje rôčky.

By radosť, jak prameň vody,
hrala čisto žitím Tvojím;
anjel Boží od nehody
zacláňal Ťa krýdlom svojím.

Ak Ti ale Boh uloží
krivdu znášať okrem toho,
rozpomeň sa, že Syn Boží
trpel za nás zlosti mnoho.

I keď búrka zhasí zore,
nezľakni sa zhubných bleskov:
dúfaj v Boha a v pokore,
tŕňovou hoc, kráčaj stezkou.

A keď tajný žiaľ Ťa zmorí,
o ňomž vedieť svet nemôže, —
srdce Tvoje nech hovorí:
»Vôľa Tvoja staň sa, Bože!«

Horal.

Závistníkom.

Ach, nezáviďte skromné skvosty ľudu,
ktorými zdobí citnú hruď:
halienku tkatú z hrubých vláken trudu
a pod ňou vrelý srdca prúd
i tlkot čujný, záchvev čistý, zdravý
za pravdu, krásu, zbožnú otcov vieru,
plam lásky k reči sladkej, čisté mravy...
ach, nezáviďte, nezáviďte veru!

Ach, nezáviďte v práci stvrdlé dlane,
ni nachýlený k predu väz;
ač skúpo prši Božie požehnanie,
on v srdci snuje vďaky ples:
modlitba vrúca ku nebesiam šľahá
mu z hlbín duše zbožne, poryvisto,
keď volky biele k ťažkej orbe priaha
i v žatve takoj zaplápolá isto

Ach, nezáviďte domky jeho biele,
v nich svornosť trôni, Boží mier,
čo vratké umu prevyšuje ciele:
on v malom veľký bohatier! —
po dennom diele v zbožnej skruche sadá
ku stolu, aby skromné užil dary,
v nich prameň štedrý lásky Božej zhliada
a spokojnôstka v oku milo žiari.

Ach, nezáviďte ani polia, nivy,
zjarčené štrkom výmole,
ni brdá vrchov, ktoré sebec divý
olúpal túžbou svevole
bezcitnej z krásy nevidanej kruto,
len aby modle novovekej hovel:
zaúzdil ducha, prikul ťažké puto,
alebo z domu vypúdil ho v povel.

Ach, nezáviďte, nezáviďte ani
spev, čo mu z duše klokotá,
(on slávik-pevec svetom neuznaný!)
ním sladí bôle života:
v ňom krivdy Bohu verne vyžaluje,
keď sužba bije, neresti ho tiesňa,
hneď nádej v pomoc blízku pradie, snuje:
ach, azda skoro prijde spásy Vesna!

Nuž nezáviďte tieto skromné veci,
veď ceny pre vás nemajú;
vy chvátali ste s veľkým dielom predsi
raz domov s deľby turnaju;
on sobral si len, čo vy nechceli ste,
ba pošliapali v blato vzdorovite,
len zdrapy sobral, ukryl v srdce čisté...
ach, nezáviďte, veru nezáviďte!

Vy zdobite sa bleskom umu, slávy,
nádherou skvostných palácov,
šat obliekate drahý, ligotavý,
chlúbite silou trvácou...
však srdce chladné, v duši otupno je,
len závisť čierna veje z neho, lebo
vám vyschly túžob hriešnych melké zdroje...
nuž, doprajte mu aspoň — aspoň nebo!!

Janko Rozmarín.

Literatúra a umenie.

— **Sobrané Diela Svetozára Hurbana Vajanského.** Sväzok IV. **Koreň a výhonky.** Román v dvoch častiach. Nákladom Kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turčianskom Sv. Martine. 1908. 8^0, 510 a 2 strany. Cena 4 koruny.

Anton P. Čechov povedal o sebe: „Ja môžem písať len zo spomienok a nikda nepísal som bezprostredne podľa prírody. Mne je treba, aby pamäť moja precedila sujet a aby na nej, ako na filtre, ostalo len to, čo je vážne a typické.“ Tieto slová znamenitého Čechova prídu človeku na um, ako začne čítať román *Koreň a výhonky*, hneď pri jeho prvých kapitolách. V ruskej literatúre tak tvorilo sa už od Gogoľa. I Gogoľ, v svojom rozvitom veku, vyznáva o sebe, že neľúbi nič vymýšľať pri pomoci fantásie, ale radšej obnovuje (воэсоздаваетъ) len to, čo pozoroval v skutočnom živote. O Vajanskom od počiatku jeho spisovateľskej drahy hovorievalo sa, že ľúbi ruských autorov, že má ich za vzor. Ale toto nevyjadrovalo sa celkom správne. Netreba ho tak rozumeť, že by Hurban bol chcel také diela tvoriť, ako ruskí spisovatelia. Príčina je hlbšia. On je im príbuzný: pri tvorení zachováva tú istú zásadu, čo i oni, má to isté umelecké uspôsobenie.

Krásny dom, *Lipovský kostol* — tieto kapitoly, ktorými začína sa Hurbanov román a v ktorých tak cítime, že je to u nás, tak veje na nás slovenská skutočnosť — nie sú dielom fantásie, ani nie sú „bezprostredne podľa prírody“ napísané. Pôvodca znal takých ľudí, vídal, zažil, prežil podobné situácie, podobné výjavy. Videné pamäť jeho „precedila“ a z toho, čo zachovala vážneho a typického, čo mu ostalo — podľa A. Čechova — ako na filtre, v chvíľach tvorenia z toho skladá svoje obrazy. I samá prvá ka-

pitola románu, *Stanica Rúbaň*, tento vzácny umelecký obraz, môže byť podaná len z takejto zásoby spisovateľovej.

Život nie je nikde jednotvárny; treba sa mu len dobre prizreť! Nebol veru od dávnejšieho času jednotvárny ani na Slovensku. Zo zaujímavých stránok jeho (umelecky zaujímavých), ktoré mohly sa vyvinúť asi v XV., XVI. a XVII. století, všeličo prešlo i do stoletia XIX-ho, v ktorom zjavilo sa mnoho nového a slovenská národná myšlienka už nezaniká. Okrem ľudu, boriaceho sa s nedobrými pomermi, ale zachovalého, pôvodného a vôbec hodne konservatívneho, máte tu pestré, zaujímavé zemianstvo, ale už pokvárené hungarismom (dosiaľ nedostatočne vysvetleným!), pomátané zásadami, z ktorých vznikly veľké protivy v duchovnom živote Slovákov. Zemianstvo slovenské už zašlo ďaleko na ceste, na ktorej ľudu svojmu, z ktorého pochodí, obrátené je chrbtom. Na Slovensku pri jednej krvi a jednom jazyku zakorenil sa boj dvoch národných stránok, menom dvoch národov. Z toho rodia sa ďalšie prevrátenosti a biedy, že až úžas. Tu kňaz v mene Krista účinkujúci nemá lásky k svojmu ľudu, z lona ktorého i sám pošiel, — zrádza ho, zapredáva. V škole vychovaný syn stavia sa proti otcovi, dcéra proti materi; vrchnosť z domášnych ľudí postavená nám je cudzia duchom, jazykom i všetkými svojimi snahami. Od železnice, stvorenej zo štátnych prostriedkov, teda z mozoľov našich, až po školu a chrám, ktoré bezprostredne z práce slovenského ľudu vydržiavajú sa, všetky možné inštitúcie stoja v službe nepriateľského cieľa, nimi pracuje sa na tom, aby Slovák čím skorej prestal byť Slovákom. Proti tomuto všetkému stavajú sa tí, ktorí i v takých strašných okolnostiach zostávajú vernými. Vedľa zradcov vidíme kňazov a učiteľov verných, nepodkupných, nezlomných. Vidíme synov nespreneverených svojej materi ani v školách, mužov na všemožné obete schopných, s umom a charakterne boriacich sa proti nepriateľským nástrahám. Vidíme boje pekných duší, neraz úspešné, no častejšie márne. Sila mnohosľubná stenkne, charakter podlomí sa; lebo ľudia, aby sa mohli rozviť, potrebujú poľa a svobody. Pred 40 rokmi Kuzmány, hľadiaci na tento stav Slovenska, zaspieval:

> Ty zem svätá, no poškvrnená;
> zem slobody, no zotročená;
> ty zem krásna, no zohavená;
> zem života, no otrávená;
> ty zem svetla, no tmou zaliata;
> blahoslovená, no zakliata;
> kus raja v peklo zronený z neba:
> Slovensko moje, žiaľ mi je teba!

Zem, ktorú muž Boží Kuzmány v svojom rozhorlení takto ospieval, Svetozár Hurban opisuje a predstavuje v obrazoch verných, umeleckých. Čím viac nešťastia v jej lone, on tým náruživejšie hľadí na ňu; čím viac hnusoty a hriechov vstáva mu pred očima, jemu tým vypuklejšie a jasnejšie ukazuje sa to, čo na nej pekného, dobrého.

V románe *Koreň a výhonky* život je taký rozmanitý, také protivy predstavujúci, ako na Slovensku život skutočný. Rohov je obrazom našich mestečiek, opanovaných maďarónčenim. Boj dediny slovenskej vidíte v Koričnom. Ľud, utrápený nízkosťami svojho kňaza (Rybku), v rozhorčení odvráti sa od cirkvi, vrhá sa do sektantstva a začne borbu s vrchnosťami. Do 90-tych rokov, v ktorých písaný je román, borbu v cirkvi slovenský ľud viedol s vrchnosťami len na Píle a v Hnúšti. Básnik v Koričnom viac predstavil. No dnes, keď dielo jeho vychodí v knižnom formáte, už Lúčky, Kovačica a Černová dávajú mu za pravdu, že verne zobrazuje slovenskú skutočnosť. Kňaza verného, vynikajúceho umom i charakterom, najdeme v Lipovej, v sídle veľkej, mohutnej rodiny Drevanských (ona je: *koreň*), a rodiny takej slovenskej, že na nej kultúrny historik mohol by študovať ešte staro-slovanskú zádruhu. Takýto predstaviteľ roduverného kňazstva slovenského je príťažlivý pre Vajanského (má ho i v *Kotline*, v osobe Surinského), a ja nazdávam sa, že tento typ slovenského kňaza mohli by sme stopovať v celej našej historii, až do IX. stoletia. V originálnej rodine Drevanských nádeja lepších časov prebleskuje nám v energičnom Micianovi. On hovorí: „Časy sa samy obnovia... Dorastá nové pokolenie; uňho vidím už i vzdor i silu. Otcovia ešte robotovali na panských nivách — mladí už nerobotovali... Krv sa premenila, duch sa premenil!“ Na Mirkovi Kladnom, synovi typického chudobného intelligenta slovenského, vidíme, ako tratia sa nám v cudzom svete študovaní mladí ľudia, nemajúci doma primeraného poľa; ženba Mirkova zas ukazuje, ako rvala sa jeho pekná duša z cudzieho sveta nazpäť k svojmu koreňu. V nedobrých pomeroch že nemôžu sa nám individua plno a harmonične rozvíjať, toho dotklivý príklad predstavuje nám román i na krásnej, zvláštnej dcére v Koričnom bývajúceho Drevanského, na Márii. Renegátsku, maďarónsku spoločnosť predstavuje najmä rohovský notár Dünnagel a kruh jeho ľudí. Všetko, všetko máte, čo je na Slovensku, čo súvisí so slovenským životom a núka sa do slovenského románu, ozaj až po to peklo, ktoré pred 40 rokmi videl Kuzmány. Ozajstný slovenský román. Slovenská skutočnosť, zobrazená vzácnym umelcom.

Kuzmány bolestný výron svojej duše zakľúčil slovami: „Slovensko moje, žiaľ mi je teba!“ U Svetozára Hurbana, hoci on nevyhýba desným obrazom, konečný dojem je už nie taký bolestný. Za 40 rokov, od Kuzmányho doby, nádeje na obrat staly sa predsa odôvodnenejšími.

V Hurbanovom líčení je toľko povzbudzujúcich momentov a toľko jasu, že Slovák zachová svoju bodrú myseľ, a čo by tu niekde ozaj bol videl peklo otvorené. Pri toľkej láske k národu i rodnému kraju pessimus sa tratí. Je to zvláštna črta slovenskej literatúry v jej prvotriednych predstaviteľoch. (A politickí šudieri, ľapotajúci o vlastizrade Slovákov, predsa nehanbia sa!) Ide od Hollého ku Sládkovičovi, Hviezdoslavovi, no u Svetozára Hurbana

láska táto k rodnému kraju z nich všetkých asi najohnivejším citom vyblkuje.[1]) *J. Š.*

— **Zwei neuere Arbeiten über Comenius.** Selbstanzeige von Prof. Dr. *Johannes Kvačala* in Dorpat. Sonderdruck aus den Mitteilungen der Gesellschaft für deutsche Erziehungs- und Schulgeschichte. Berlin. 7 strán.

Na žiadosť redaktora berlínskeho časopisu prof. Kvačala referuje o svojich dvoch posledných slovenských prácach, venovaných Komenskému Prvá je: *J. A. Komenského prvé styky s Francúzmi,* vytlačená v Slovenských Pohľadoch 1907, str. 280—293; druhá: *Prielomy vo viere Komenského a Mickiewicza,* zo sborníka prác, ruskou Akademiou Naúk vydaného v česť 50-ročného jubilea V. I. Lamanského.

— **Slovakoj kaj Magiaroj.** Kelkaj vortoj pri Slovaka suferado en Hungario. De *Hynek Bouška.* Informaj brošuroj de esperantista konsulejo en Praha Nro I. Praha, majo, 1908. Eldonis Václav Riegel en Praha (II—1687). Prezo K 0.50 (0.21 SM). 8⁰, 26 strán.

Brošúru vydali v esperantskej medzinárodnej reči českí esperantisti v Prahe. Titul znamená: *Slováci a Maďari. Niekoľko slov o utrpení Slovákov v Uhorsku.* Brošúra prosí esperantistov celého sveta, aby upozorňovali svojich spoluobčanov, čo sa robí v Uhorsku so Slovákmi. Vyzýva i maďarských esperantistov, aby účinkovali proti násiliu a proti lži medzi svojimi sfanatisovanými bratmi, aby aspoň oni vyhli strašnému súdu, ktorý vzdelaným človečenstvom a historiou bude vyrieknutý nad maďarským národom.

— *Björnstjerne Björnson:* **Arne.** Novella. Autorisovaný preklad Vl. S. Hurbana. So životopisným náčrtkom a podobizňou. V Turčianskom Sv. Martine. Nákladom Kníhtlačiarskeho účast. spolku. 1908. 8⁰, 139 strán. Cena 90 halierov.

— **Venček slovenských národných piesní.** Turčiansky Sv. Martin. Tlačou a nákladom Kníhtlačiarskeho účast. spolku. 1908. 32⁰, 106 strán. Cena 40 halierov.

Za dva šestáky pekná knižtička slovenských piesní, prostonárodných i básnikmi slovenskými skladaných. Hneď na predku sú: Hej, Slováci! Slovenský brat! Nitra, milá Nitra..., Kto za pravdu horí...

— **Naše Slovensko.** Sešit 9. Červen 1908. Ročník I. Praha. G.: Modlitba. — J. H—la: Uherská politika školská a Slováci. — Viliam Pauliny-Tóth: Prosba. Svoboda. Zomierajúci dobro-

[1]) Román *Koreň a výhonky* vyšiel pôvodne v Slovenských Pohľadoch; prvá časť roku 1895, druhá roku 1906. V terajšom vydaní druhá časť je prepracovaná a značne zväčšená. Pôvodca, čo sa mu ukázalo nedostatočne odôvodneným, menej jasným a plastickým, to všetko prepracoval. Takto pribudla i kapitola *Pohrab a heroina,* lepšie ukazujúca tragédiu slovenskej rodiny, majúcej syna v školách pomaďarčeného. Kapitola je potrebná i preto, že takto môžeme lepšie rozumeť zjav Márie [Ivanskej].

voľník. — Josef Veselý: Viliam Paulíny-Tóth. — Jaroslav Tůna: Slovenská obec. — Jánošík. — Ján Botto: Horí ohník, horí... — M. F.: Uherský návrh zákona o vystěhovalectví. — Horal: Pozdrav zďaleka. Hviezdička. — Pavel Kuzmány: Môj priateľ Maco. — J. V.: Dělnické hnutí na Slovensku. — Kovačický proces. — Politický přehled. — Různé zprávy. — Slovenské soudy. — Pro Slováky. — Slovenské věci před Evropou. — Národohospodářský a finanční přehled. — Z maďarských časopisů. — Z českých časopisů. — Literatura a umění. — Turistika. — Redakční oznamovatel. Různé publikace a knihy redakci zaslané.

Pri prácach, ktoré pre časopis netlačia sa z rukopisu pôvodcovho, vždy treba povedať, odkiaľ sú vzaté. Vyžaduje to i slušnosť i ohľad na to, aby v bibliografii neboly zmätky; áno, ani čitateľ nechce, aby bol zavádzaný. Kresba Pavla Kuzmányho *Môj priateľ Maco* vyšla pôvodne v Slovenských Pohľadoch 1899, potom v knižke „*Rozpomienky a kresby*. Napísal Pavel Kuzmány. Turčiansky Sv. Martin, 1900." Knižka dosiaľ nie je rozpredaná. Udať, odkiaľ berie prácu, redakcia Nášho Slovenska bola teda povinná nielen z ohľadu na slušnosť, na bibliografiu, ale i z ohľadu na cudziu vlastnosť.

— **Rarášek.** Humoristicko-satyrický mesačník. Ročník I. (VIII.) Číslo 7. Turčiansky Sv. Martin. Majiteľ, vydavateľ a zodpovedný redaktor: A. Černiansky.

Vychádzanie Černianskeho *Raráška* „Dennica" (v svojom 2. čísle) takto oznámila: „Literatúra naša nemá humoristických talentov. Národ, stojaci v borbe, nútený je svoje sily inde obrátiť, na svoju obranu, na zápas dňa. Humor je skorej ovocím pokoja a oddychu. A tak sa u nás humoru málo darí. A satyra? Tá by ovšem v našom zápase bola výbornou zbraňou. Niet účinlivejšej zbrane, ako protivníka urobiť smiešnym. Ale k tomu treba mať hlbší názor, schopnosť preniknúť k jadru veci a smysel pre charakteristické podrobnosti. A to sú vlastnosti zriedkavé. Ináče Raráškovi prajeme dlhého života."

Kto to písal, nezná, že slovenská literatúra má Kukučina, Laskomerského, Pavla Kuzmányho, nezná o niektorých menších kresbách Ľudmily Podjavorinskej. Nezná o — Jánovi Chalupkovi. Zo starších — nakoľko hovorí o satyre — nezná ani o J. M. Hurbanovi (Korytnické poháriky, Od Sylvestra do Troch kráľov) a o Ladislavovi Paulínym (Hrdoš)!! A aby sme sa vrátili k Raráškovi, na jeho charakterisovanie my vravíme, že keby vydavateľovi a redaktorovi A. Černianskemu tak nechybovalo nič iné, ako nechybí mu humor a satyra: jeho Rarášek od roku 1871 bol by bez prestania vychodil, dnes prináležal by k najrozšírenejším slovenským časopisom, mal by meno i mimo Slovenska a rozvoj slovenskej národnej veci bol by znamenite napomohol.

— **Husacie kosti.** Obrázok z dedinského života. Napísal *Podtatranský*. Turčiansky Sv. Martin. Tlačou a nákladom J. Gašparíka, kníhkupca a kníhtlačiara. 1908. 16°, 24 strany. Cena 12 halierov. (Odtlačeno z Národných Novín 1892.)

— **Veršíky na pohľadnice.** Napísal J. Gašparík Leštinský. Turčiansky Sv. Martin. Tlačou a nákladom J. Gašparíka, kníhkupca a kníhtlačiara. 1907. 16°, 32 strany. Cena 24 haliere.

V dobe takzvaných pohľadníc dobrá myšlienka a — dobre vykonaná. Gašparík ľahko veršuje.

— **Osvěta.** Ročník 38, číslo 7. 1908.

Fr. X. Harlas: Naše letošní jubilejní výstava. — Svoji k svému. Některé národní dokumenty sebrané od Frant. Oupěky. — Jindřich Uzel: Cesta do Východní Indie a pobyt v Bombeji r. 1901. — Jan Kvíčala. Nekrolog od F. V. Vykoukala. — Jaroslav Vrchlický: Dubům Rožmberského rybníka. — J. Božek: Prameny k dějinám selského lidu v Čechách. — Jozef Holeček: Vojna. Sedmá kniha „Našich". — Jozef Žemla: Den 8. listopadu 1620. — Nové písemnictví. Rozhledy v umění výtvarném. Obzor divadelní. Geografický ústav české university. Rozhledy v dějinách současných.

— **Dějiny nejdůležitějších rostlin kulturních.** Napsal dr. B. Němec. Část I. Spisů „Dědictví Komenského" číslo 83. V Praze 1908. 8°, 138 strán. Cena 2 k. 20 h.

— **Rocznik slawistyczny.** Revue slavistique. Tom. I. Kraków—Cracovie. 1908. 8°, 66—89 strán.

Dôkladná recensia dr. *Henricha Ułaszyna* o spise: Dzieje języka polskiego. Napisał Aleksander Brückner. Z 121 ilustracyami. Lwów—Warszawa (1906); str. 186.

— **Časopis Matice Moravské.** Ročník třicátý druhý. Sešit třetí. V Brně, 1908.

F. Chudoba: Za Svatoplukem Čechem. — František Snopek: Některé relace biskupa Stanislava Pavlovského a kardinála Dietrichštejna o dioecesi olomoucké. — Klem. Vepřek: Účast moravských Němců v německé literatuře XIX. století. — Ant. Boháč: Vývoj Čechů a Němců na Moravě. — Dr. Ant. Polák: Albrecht II. a koncil Basilejský (1438—1439). Umělecké a vědecké zprávy. Literatura.

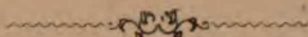
— **Rozprawy Akademii Umiejętności.** Wydział filologiczny. Serya II. Tom XXIX. Ogólnego zbioru tom czterdziesty czwarty W Krakowie, 1908. 396 strán.

1. Ludwika Trzcińska: Szkolnictwo ludowe w Rzeczypospolitej Krakowskiej (1815—1846). — 2. Wilhelm Bruchnalski: Rozwój twórczości pisarskiej Mikołaja Reja. — 3. Dr. Konstanty Wojciechowski: Pierwsze naśladownictwo „Novej Heloizy" w romansie polskim. — 4. Dr. Zbigniew Kniaziołucki: Do genezy poematu Mikołaja Reja „Wizerunk Żywota Poczciwego Człowieka". — 5. Ferdynand Hoesick: Ze studyów nad Kochanowskim.

— **Pedagogické Rozhledy.** Vydává Dědictví Komenského v Praze. Ročník XXI, sešit 10.

— **БРАНКОВО КОЛО.** За забаву, поуку и књижевност. У Ср. Карловцима. Година XIV, број 25, 26 и 27.

Slovenské Pohľady.

Ešte raz o liste sv. Vladislava.

Napísal *Fr. V. Sasinek.*

V „Slovenských Pohľadoch“ r. 1905, str. 543 podal som článok „List sv. Vladislava, kráľa uhorského z r. 1087.“ Zprávu o ňom daly „Századok“ r. 1908 na str. 280 vo výťahu; na str. 457 prišla potom ozvena, ktorú napísal Fraknói Vilmos, ktorý r. 1901 vo zvláštnom spise obznámil verejnosť s tým listom, ním odkrytým vo vatikánskom archíve. Ačkoľvek tá jeho ozvena odporuje mi, som mu povďačný za ňu, poneváč mi dala príležitosť k tomu, bych ten list sv. Vladislava znovu skúmal a svoje tvrdenie o ňom objektívne zdokonálil.

Hlavné body v tej jeho ozvene sú zas: a) že v slovách „*V. apostolico*“ rozumie sa pápež Urban; b) že v tom liste spomenutá Sclavonia znamená Horvatsko. S tým jeho tvrdením opäť nesúhlasím; lebo:

a) Je pravda, že v stredoveku litery V a U zamieňali (Vladislaus, Uladislaus; Vngaria, Ungaria), list sv. Vladislava však činí správny rozdiel medzi V (Verum, Valete) a U (Ungarorum, Ungaria): teda vo „V. apostolico“ nerozumel Urbana, ale Victora. Fraknói odvoláva sa na to, že v tom liste *Undique* písané je s literou V; toho *Undique* však nenašiel som v ňom, ale *Unde*, a toto nenie písané s literou V.

b) Z listu sv. Vladislava vysvitá, že mal veľkú úctu a dôveru k montekassinským benediktínom, a je mi pravdepodobné, že mal priateľské styky nielen s montekassinským opátom Oderisiom, ale i s jeho predchodcom, podobne montekassinským opátom Desideriom, ktory, stav sa pápežom, vzal na seba meno Victora III. Z tejto okoličnosti dá sa už rozumeť, že sv. Vladišlav nielen písal Oderisiovi, ale odporúčal mu i svojich legátov, ktorých bol vyslal k pápežovi Victorovi III.

c) V liste sv. Vladislava nestojí, že vyslal svojich legátov k pápežovi V. do *Ríma*, a je pravdepodobné, že ich vyslal do Montekassina, kde sa pápež Victor III. zdržoval a tam i umrel; poneváč lžipápež Klement III. mal Rím v svojej moci.

Že pápež Victor III. skutočne zdržoval sa v Montekassino, vysvitá to i zo samého listu sv. Vladislava, kde prosí opáta Ode-

risia, by k nemu vyslal niektorých benediktínov a skrze týchto nejakú čiastku z ostatkov sv. Benedikta; keby však ani tamto, ani toto nateraz učiniť nemohol, aby mu to skrze legátov, ktorých vyšle pápež (z Montekassina), jemu na vedomosť dal písomne.

Fraknói vo svojom spise „Sz. László levele a montecassinoi apáthoz" bol vyslovil, že r. 1091 skutočne Teuso, legát pápeža, a síce Urbana II. (vyvoleného 12. mája 1088), prišiel do Uhorska. Áno, ale v záležitosti francúzskych mníchov sv. Egidia, r. 1078 osadených v Šumave (Sumigii, Sumich), nie ale v záležitosti montekassinských benediktínov, ktorých mal sv. Vladislav na mysli v liste k opátovi Oderisiovi za doby pápeža Victora III.

Fraknói v tomže spise svojom vyslovil, že Oderisius stal sa opátom montekassinským r. 1087. Pravdepodobnejšie však je, že, keď jeho predchodca Desiderius stal sa 24. mája 1086 pápežom Victorom III., Oderisius stal sa opátom montekassinským a bol takým ovšem i r. 1087 (— 1105); ním bol i po smrti Victora III., ktorý 16. sept. 1087 zomrel v Montekassine; to však je isté, že list sv. Vladislava padá pred smrť Victora III., čili pred 16. sept. 1087.

Sv. Vladislav spomína domáci nepokoj zeme (turbam terre nostre), ktorý r. 1087 skutočne panoval na Slovensku; ale že ten nepokoj dosť skoro utíchne, poneváč už temer celé Slovensko opanoval, a tak, keď sa (Oderisius) obyvateľom krajiny stane, dľa práva obyvateľského bude môcť konať. Už vopred mu potvrdzuje, čokoľvek mu ľudia v Uhorsku, Moesii a Slovensku budú chcieť obetovať.

Fraknói pod Slavoniou nerozumie naše Slovensko, ale Horvatsko.

Je pravda, že zeme, kde bývali Slovania, nosily meno Slavonie in genere [1]), pritom však maly i svoje meno in specie. I Horvatsko in genere bolo Slavoniou [2]); in specie však malo svoje meno Croatia, a sv. Vladislavom bolo nie r. 1087, ale až r. 1091 opanované [3]). Darmo Fraknói teda opiera sa na tie slová sv. Vladislava: vicinus enim iam agere poteris, že bude súsedom Slavonie čili Horvatska;

---

[1]) Quodsi adjeceris Ungariam in partem Slavoniae. . . quia nec habitu nec lingua discrepat. Helmoldi: Chron. Slavorum lib. I. cap. I. Chr. Galli ap. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I. 305. Chron. ungaro-polonica ap. Bielowski I. 495. Est locus in partibus Germaniae (i. e. Bohemia), quam incolae Sclavoniam cognomine dicunt. Ib. pag. 162. Aru episcopus (salisburgensis). . . ordinans presbyteres et mittens in Sclaviniam, in partes videlicet quarantanas atque inferioris Pannoniae. Anonymus salisburgensis ap. Ginzel: Geschicte der Slavenapostel. Leitmeritz, 1857. Anhang B. pag. 49. Schumi: Archiv. Laibach, 1882. S. 49. nota 7.

[2]) Chr. Galli ap. Bielowski I, 305. Pray: Dissert. de s. Ladislao. Posonii, 1774 pag. 72 etc.

[3]) Anno incorn. I. Chr. MXCI. Kyri Alexio, Constantinopoleos imperante, tempore, quo Uladislaus, Pannoniorum rex, Croatie invadens regnum. Arpádkori Új-okmánytár. XI. 13. Srov. moje „Dejiny počiatkov t. Uhorska" str. 231. Almus (Gejsae I. filius) Croatiae rex. Wenzel: Cod. Arp. contin. XI, 28 ad an. 1091. Slovenské Pohľady 1906, str. 601. Krajner: Staatsverfassung, pag. 39.

lebo: a) v stredoveku vicinagium znamenalo právo obyvateľstva, vicinus znamenalo občana [4]). b) Medzi Horvatskom a dolnou Italiou, kde je Montekassino, nenie veru žiadne territorialné súsedstvo. Inde treba nám hľadať tú Slavoniu, ktorú mal sv. Vladislav na mysli.

Kto si, dľa domácich kroník, utvoril bludnú a paradoxnú prämissu, že Maďari pod Arpádom už zaujali Uhorsko na ľavej strane Dunaja až po rieku Moravu, ten nenajde tam tú Slavoniu, ktorú mal sv. Vladislav na mysli. Nebol bych očakával, že i Fraknói posmešným výkrikníkom (!) sprevádza „a nyitrai és bihari vajdaságokat“, čili nitriansku a biharskú vojvodinu; a má mi za zlé, že to Slovákmi obývané horno-uhorské územie mám za zvláštnu, známku provincie a pomenovania na sebe majúce, územie. Tak je! O tom (nakoľko mi stačily skromné pramene) dosť som sa narozjímal a napísal, bez toho, že bych mal príčiny čo z toho odvolať [5]).

Fraknói činí mi výčitku, že sa odvolávam *len* na budínsku kroniku, ačkoľvek táto hovorí len o vtrhnutí Kumánov, nie ale i o vojne na hornom vidieku; lebo nemáme žiadneho historického svedectva, že by sa boli Slováci pridŕžali Salomona. No Fraknói pripustí, že sú mnohé otázky v dejepise, ktoré nedajú sa rozlúštiť svedectvami historickými, ale základnou kombináciou, keď to dejepisná pragmatika požaduje. Však i on len dľa svojej kombinácie pochybuje, že by boli Slováci lnuli (ragaszkodtak) k Salomonovi. Ja aspoň nepredpokladám o Salomonovi ten nerozum, že by bol chcel len skrze najatých Kumánov nazpäť si vydobyť územie, nad ktorým bol panoval. Pravdepodobné je, že súčasne vyslal na Slovensko svojich agentov, aby popudili Slovákov, by, keď on s jednej strany vtrhne s Kumánmi cez Veľké Karpaty, oni od malých Karpatov tiahli proti centralisačnému Vladislavovi, ktorý chcel potlačiť autonomiu Slovenska.

Buď jak buď, dejepisne isté je, že až sv. Vladislav pošinul hranicu krajiny k rieke Morave [6]). Okoličnosti, ba i sám list sv. Vladislava, na to zdajú sa poukazovať, že sa to stalo r. 1087.

a) Sv. Vladislav píše, že nie jedenkrát zvíťazil nad barbarmi, t. j. Kumánmi, ktorí cez Karpaty r. 1086 vtrhli do Uhorska.

b) Sv. Vladislav spomína i druhú, od tamtej odchodnú vojnu v Slavonii, ktorú ešte r. 1087 nedokončil; ale má nádej, že ju šťastne dokončí, a prijdú-li ním žiadaní benediktíni z Montekassina, najdú obetovavých ľudí v Uhorsku a Moesii, ale i v Slavonii.

c) Keď po víťaznej vojne roku 1087 pošinul hranicu krajiny k rieke Morave, to sa nestalo niekde v Horvatsku, ale na našom Slovensku, ktoré siaha k rieke Morave, ako „tertia pars regni“.

V dejepise Uhorska totižto častokrát spomína sa „tertia pars regni“, ktorá ako *údelné kniežatstvo* (hercegség), alebo ako vojvo-

---

[4]) Lexicon manuale ap. Migne pag. 2292. Vicinagium etc.

[5]) Sborník mus. slov. spoločnosti 1906, str. 109 atď. Na tejže str. v riadku 6. má stáť: ruziae aut slavonicae linguae. Slovenské Pohľady 1905, str. 738. Slováci v Uhorsku. T. Sv. Martin, 1905. str. 11 atď.

[6]) Chron. Bud. ap. Podhraczky pag. 175.

dina (ducatus), dávaná bývala hlavne prvorodeným kráľevičom a nástupcom kráľovského trónu [7]). Také údelné kniežatstvo tuším i Fraknói inde hľadá, len nie na našom Slovensku, keď ako by posmešným znakom výkrikovým (!) sprevádza *„a nyitrai és bihari vajdaságokat"*. Abych príliš nemusel sa rozpísať, nebudem hovoriť o bihorskom (вугорском, vugorskom) kniežatstve vojvodu Vladislava, ale len o kniežatstve Gesu [8]). Že toto bolo na našom Slovensku, každý, kto má zdravé oči, videť ho musí v opise vojny jeho proti Salomonovi r. 1077. Jeho vojsko menuje sa nitrianskym [9]): teda pochádzalo z Nitrianska, čili z nášho Slovenska, nie však kdesi z Horvatska.

K poznaniu toho, že Gesova vojvodina (ducatus) bolana našom Slovensku, vedie nás i to, keď si uvážime: odkiaľ Gesa obdržal vojenskú pomoc proti kráľovi Salomonovi? Bol to jeho švagor, vojvoda moravský, teda súsed nášho Slovenska.

Tak sa mi zdá, že maďarských dejezpytcov veľmi mrzí výraz Slovensko, čili Slavonia. No odkazujem ich len na smluvu, ktorú uzavrel r. 1262 mladší kráľ Štefan V. s otcom svojím Belom IV. V tej smluve Štefan hovorí: repromittimus sibi, Theutonicos, Sclavos, ad *ducatum Sclavoniae* pertinentes, et Bohemos, quos in praesengiarum habet, vel habuerit in futurum, non sollicitare, allicere, rotare, vel rogari facere, ut ad nos (na Potisie) veniant; imo, si ultro venient, non recipiemus eos, nec admittemus vel tenebimus aliqua ratione [10]).

Prejde-li Fraknói so svojimi stúpenci i nad touto mojou replikou k dennému poriadku, nedbám; nešlo mi o márnivé subjektívne víťazstvo moje, ale jedine o víťazstvo objektívnej pravdy historickej. Bez „pro et contra" nikdy neprijdeme k pravému dejepisu Uhorska.

[7]) Chron. Bud. pag. 105, nota 7.

[8]) Tandem roborato federe pacis (anno 1073 cum Salomone), Geysa rediit in *Ducatum*. Chron. Bud. ap. Podhraczky pag. 142.

[9]) Rex... audivit Geysam... cum valida multitudine pugnatorum ad se venientem. Vyd vero detestabilis urgebat regem: servos congregavit, messores (Geysa) coadunavit. Chron. Bud. pag. 144. K tomu Jo. Thuroczi dodal, že Ernyei toto odvetil Vidovi: „Môže sa stať, že čo *slovenských* koscov skosí, to tisíc vidliarov nebude môcť nakopiť." Srov. moje „Dejiny kráľovstva uhorského" I, 60. Pod tými slovenskými koscami rozumeť *nitrianske* vojsko Gesovo. Tamže str. 62. Tak teda Slovensko a Nitriansko sú výrazy totožné. A. Bonfinii Decades. Hanoviae, 1606 pag 216.

[10]) Fejér: Cod. dipl. IV. 3, 79.

Rybárča.

Povesť.

Napísal *Björnstjerne Björnson.*

Preložila *Margita Pauliny-Tóthová.*

(Pokračovanie.)

Piata kapitola.

Na druhé rano sedela Petra do poly oblečená v svojej izbičke a nemohla, nemohla sa nikam doobliekať. Kedykoľvek sa prichytila, sklesly jej vždy znova a znova ramená do lona. Ani dozrelé klasy alebo medom ťažké rozkvitnuté zvončeky na poli, tak sa kolembaly a skláňaly jej myšlienky. Pokoj, mier a premenlivé predstavy obletovaly jasné zámky, v ktorých bola teraz v myšlienkach. Prežila znova včerajšie stretnutie — každé slovo, každý pohľad, každé stisnutie ruky, každý bozk. Bola by si tak rada ešte raz jasne sprítomnila celý priebeh od sídenia sa až po rozlúčku, ale to nemalo konca-kraja; lebo každá jednotlivá rozpomienka rozplynula sa v snenie a každé snenie menilo sa v radostné očakávanie. Ale akékoľvek sladké boly oné predstavy, vždy ich musela zase utlumiť, aby zachytila znova niť rozpomienky tam, kde sa jej umkla; a leda že ju našla, už ztrácala sa znova v zázračnej ríši.

Že nesišla, myslela si matka, že započala sa výučba znova teraz po návrate Oedegaardovom. Poslala jej jedenie hore, aby nebola vyrušovaná cez celý deň. Iba pod večer vstala Petra, aby sa celkom pristrojila — veď mala ísť teraz v ústrety svojej láske. Ozdobila sa najkrajším čo mala, oblečúc si svoje konfirmačné šaty. Ale že nie sú jemné, ani vkusné, to cítila dnes po prvý raz. Doteraz mala málo smyslu pre pekné šaty a parádenie sa, ale dnes sa v nej prebudil. Jeden kus šaty špatil druhý, a keď si poshľadávala, čo by koľko-toľko pristalo jedno ku druhému: pekné to jednako nebolo. Čo by nebola dala dnes za to, keby bola naozaj „najkrajšia“! — ale pri tomto slove vynorila sa v nej rozpomienka, ktorú odpudila od seba mávnutím ruky; nie, dnes si nepripustí ničoho k srdcu, čo by ju znepokojovalo. Kráčala tichúčko, ani na palcoch; ticho usporadovala jedno-druhé vo svojej izbičke; lebo ešte nenadišla jej hodina.

Otvorila oblok a dívala sa von; ružové teplé oblaky vznášaly sa nad vrchy, ale chladivý vánok prúdil dnu a prinášal zvesť o blízkosti hory. „Áno, prídem, prídem!“ A ešte raz si zastala pred zrkadlom, aby pozdravila v ňom svoje mladé šťastie.

Vtedy začula zdola Oedegaardov hlas — počula, že mu ukazovaly, kde je jej izbička — prichodil, aby si ju ohlásil! Stydlivá radosť vzplanula v nej; poobzerala sa po izbe, či je všetko v poriadku, a potom šla ku dverám.

„Voľno!“ odpovedala ticho na tiché zaklopanie a cúvla niekoľko krokov. .

V to isté ráno oznámili Oedegaardovi, keď cengal o kávu, že dopytoval sa naňho kupec Yngve Vold dnes ráno už po druhý raz. Zamrzelo ho, že mal práve teraz pomiechať svoje myšlienky s cudzími myšlienkami; ale kto ho tak včas vyhľadá, musí mať vážnu záležitosť. A leda že bol doobliekaný, už sa vrútil Yngve Vold:

„'ré ráno. Divíte sa, čo? I mne samému je to divné."

Obidvaja sa zvítali a príchodzí složil svoj jasný klobúk.

„Ależe spíte dlho. Už som bol tu dva razy. Mám vážnu vec na srdci. Musím sa s vami shovárať!"

„Nech sa vám páči, sadnite si!" A Oedegaard sám si sadol do foteľa.

„Ďakujem, ďakujem, budem radšej hore-dolu chodiť. Neobsedím — som priveľmi vzrušený. Od predvčerajška som akoby smyslov zbavený — doprosta zbláznený; ani viac, ani menej! A na tom ste vy vina!"

„Ja?"

„Áno, vy! Vy ste to dievča vynurili! Nikto by nebol mal tušenia, že vôbec jestvuje, nikto by si jej nebol všímal, nebyť *vás*. Jakživ som nevidel také niečo — také niečo — na môj veru, ako že tu stojím — také niečo neporovnateľné, také niečo — áno, no však? Také čertovsky kučeravé, také zázračné — no či nie? Nedalo mi to pokoja! Slovom: som celkom očarený. Čo som kde bol, kadiaľkoľvek chodil — vždy bola tam. Vybral som sa na cesty — zase som sa vrátil, nič mi to platné nebolo — čo? Zprvu som ani nevedel, kto je — „rybárčaťom" ju zvali. — „Španielkou" — „cigánkou" — „strigou" ju mali radšej pomenovať: celé stvorenie samý plameň — oči, ňádra, vlasy — čo? To iskrí, šuchoce, skacká, smeje sa, prespevuje, červená sa — čertica... Utekám za ňou, vidíte, tam hore pod stromami — tichý večer! Ona zastane — i ja zastanem — niekoľko slov, spev, tanec — a zrazu... áno, zrazu dal som jej svoju retiazku: skutočne, — a minútu predtým som to ani zďaleka nezamýšľal! .. Najbližší raz zase na tom istom mieste, leda že som ju dochytil! Ona bola naplašená a ja — no, či by ste si také niečo pomysleli? — ja som ani slovíčka nevedel povedať, neopovážil som sa jej ani len dotknúť! A potom, keď sišiel som sa s ňou znova — len si pomyslite, človeče, nabídnem sa jej celkom vážne k sňatku!... a pritom som ešte sekundou predtým nepomýšľal na to ani zďaleka. Tak som sa cez včerajšok skúmal — chcel som sa vymaniť z jej kúzla, nejsť za ňou, — lenže, na moju česť a na moju dušu, som za ňou celý zbláznený — šaliem sa doprosta, *nemôžem* byť bez nej! *Musím* ísť k nej! A jak to dievča nedostanem, vpálim si jednoducho guľku do hlavy — vidíte, natoľko je to so mnou. Čo mi mať na to povie, do čerta — o to sa nestarám — a o mestečko tobôž nie — také mizerné hniezdo, také Kocúrkovo — ba! Ona sa musí vyzdvihnúť, vidíte, vyzdvihnúť vysoko nad toto hniezdo. Musí sa stať „comme il faut" — musí ísť do cudzozemska — Francúzska — Paríža! Ja zaplatím a vy zariadite celú záležitosť... Veď by som mohol i ja sám ísť s ňou, mohol by som sa osadiť niekde vonku, preč, ďaleko od tohoto biedneho

kúta; ale — obchod s rybami! Chcel by som spraviť niečo z tohoto mestečka — veď to tu len leží a spí — nemyslí, nešpekuluje, ale — ryby! Nevedia tí tu pripravovať ryby — Španielsko sa ponosuje, celé cudzozemsko sa ponosuje; to sa musí celkom inak zariadiť, inakšie sušiť — inou metodou robiť — všetko inakšie... toto hniezdo sa musí vyšvihnúť — v obchode musí nastať veľkolepý rozmach — ryby musia donášať milliony!... Ba, kde som to zastal? Ozaj, ryba, rybárča — to pristane jedno ku druhému: ryba, rybárča, ha-ha-ha!... Teda, ja zaplatím — *Vy* zariadite všetko, ona sa stane mojou ženou a potom — —"

Nemohol pokračovať. Ani mak si nevšímal počas svojej dlhej reči Oedegaarda, ktorý v tú chvíľu na smrť bledý vyskočil a vrhol sa naňho s ohebnou španielskou trsteničkou. Prekvapenie tohoto bylo neopisateľné; prvým úderom vyhol.

„Majte sa na pozore, veď by ste ma mohli šľahnúť!" zvolal.

„Ano, to sa shoduje! Vidíte: španielske, španielska trstenica, to tiež pristane jedno ku druhému!" A údery padaly na plecia, ramená, ruky, tvár — kam práve zasiahly. Tamten lietal sem a tam, ako blesk.

„Či nemáte všetkých pohromade?... Človeče, či sa šaliete?" volal. „Veď si ju chcem vziať za ženu, — počujete, veď sa dám s ňou zosobášiť!"

„Von sa!" kričal Oedegaard, ako čo by bol všetku silu tými dvoma slovy vyčerpal.

A ten s belavými vlasmi vyrútil sa dvermi, letel dolu schodmi, len preč od tohoto zúrivca — a čo chvíľa stál dole na ulici a kričal hlasno nahor za svojím jasným klobúkom. Vyhodili mu ho oblokom. Potom stíchlo všetko...

„Voľno!" zvolala Petra, začujúc pod večer zaklepať ticho na dvere, a odstúpila na niekoľko krokov hlbšie nazad, aby mohla ľúbeného človeka lepšie videť, keď vkročí do izby.

Ani čo by ju bol zalial prúd ľadovej vody a ako čo by jej unikala zem zpod nôh, tak pôsobila na ňu tvár, zjavivšia sa vo dverách. Potácajúc sa cúvla a zachytila sa o pelasť postele; avšak jej myšlienky, rútiace sa z priepasti do priepasti, nenachodily opory; jediná sekunda postačila, aby sa stala z najblaženejšej oddanice najnešťastnejšou hriešnicou! Z jeho tvári vyčítala, ani čo by to stálo tam plamennými písmenami: na večné veky ti odpustiť nemôžem!...

„Vidím: si vinná!" zašeptal ledа slyšateľne. Oprel sa o dvere, pridŕžajúc sa pevne kľučky, ani čo by sa bez toho ani nevládal udržať na nohách. Hlas sa mu chvel a slza za slzou mu stekala po lícach, hoci tvár zdala sa byť celkom pokojnou.

„Či ty vieš, čo si vykonala?" riekol, a jeho pohľad ako čo by ju bol tisol až k zemi.

Neodpovedala — ani len slzami. Všetky údy ako čo by jej boly zmeravely slabosťou beznádejnej zúfalosti.

„Už raz, dávnejšie, oddal som celú svoju dušu jednému, a ten, ktorému som ju dal, umrel mojou vinou. Zo zármutku z toho vy-

plývajúceho ma nemohlo nič inšie vymaniť, iba ak by sa niekto nado mnou sľutoval a oddal mi tiež celú dušu v zámenu. Ty si to urobila — lenže, žiaľ, urobila si to len z kratochvíle, zahrávala si si!“

Zamĺkol; darmo sa vynasnažoval začať hovoriť znova; až konečne pokračoval zrazu pri novom záchvate žiaľu:

„Že ti to srdce dopustilo rozrumiť všetko, čo som po toľké roky, myšlienku za myšlienkou, vybudoval, ako čo by to bola len soška z hliny!... Dieťa, dieťa, či si to nechápalo, že som v tebe seba samého znovu pozdvihnúť chcel? Teraz je už po všetkom.“

Chcel premôcť svoj bôľ.

„Nie, veď si ty primladá, aby si to mohla pochopiť,“ začal zase. „Veď ty ani nevieš, čo si urobila .. Ale že si ma *oklamala*, to predsa musíš porozumeť... Povedzže mi, čo som ti urobil, že si mohla byť taká nemilosrdná oproti mne?... Dieťa, dieťa, — keby si mi to bola aspoň včera ešte povedala! Prečo, prečo si ma tak strašne obolhala?“

Počula všetko, a všetko bola pravda, čo hovoril... Klátivým krokom došiel ku stoličke, stojacej pri obloku, aby sa mohol opreť hlavou o vedľajší stól. Zase vstal a fikal od bôľu, potom sklesol nazad a zatíchol.

„A ja, veď ja ani len to nevládzem, aby som bol oporou môjmu starnúcemu otcovi,“ šeptal, ako by sám sebe... „*nemôžem* mu pomáhať, necítim k tomu povolania. A preto ani *mne* nemá byť nikto na pomoci, a všetko, do čoho sa chytím, rozmrví sa mi v rukách, všetko, všetko...“

Už nemal síl, hlava sklesla mu na pravú ruku, ľavá odvisla mdle; taký bol, ako čo by sa ani pohnúť nevládal, — tak ostal sedeť a nepovedal nič viac. Zrazu ucítil niečo teplé na svojej odvisnutej ruke. Strhol sa naľakane. Bol to duch Petrin. Kľačala vedľa neho so sklonenou hlavou. Teraz složila ruky a vzhliadla k nemu s výrazom nevysloviteľnej prosby o smilovanie. Jeho zrak spočinul na nej; ani jeden neodvrátil pohľadu. Zrazu zdvihol ruku odmietavo oproti nej, čujúc pri jej pohľade v srdci svojom hlas prehovárajúci, na ktorý nesmel počúvať, náhle a prudko zdvihol svoj klobúk, ktorý mu bol na dlážku padol, a ponáhľal sa ku dverám. Ale ešte chytrejšie zastala mu cestu ona, hodila sa mu k nohám, objala mu kolená a primrela zrakom na jeho očiach — a to všetko bez hlesnutia, lenže on videl i cítil, že zápasí o svoj život.

Vtedy premohla ho ešte zaz stará láska, ešte raz spočinul jeho pohľad na nej nežne, ale žiaľno; ešte raz vzal jej hlavu do oboch rúk a pritiahol ju vrúcne k sebe; ešte raz oprela hlávku na jeho hruď. Lenže v jeho hrudi štkalo a pišťalo, ako v organe po poslednom vytiahnutí, keď je v ňom síce ešte vzduch, ale hlasu už niet. Potom odtiahol ruky nazad, a to na taký spôsob, že musela vycítiť, čo si pri tom myslel: že je to navždy.

„Nie, nie!“... zvolal prudko, „ty vieš sa síce oddať, ale ľúbiť nevieš!“ Žiaľ ho zase premohol. „Prenešťastné decko,“ zvolal, „tvoju budúcnosť nemôžem hájiť; a tebe nech Boh odpustí, že si *moju znivočila!*“

Prešiel vedľa nej, nepohla sa; otvoril dvere a zase ich zavrel: ona mlčala... Počula ho ísť dolu schodmi, počula, ako ztráca sa zvuk jeho posledných krokov v pitvore i na ulici, — vtedy precítla: skríkla — len jediný raz... Ale na jej výkrik prichvátala matka k nej...

Keď vrátilo sa Petre povedomie, našla sa v svojej posteli, soblečená, ošetrovaná; pred ňou sedela matka, lakťami sa podopierala o kolená, hlavu skláňala do oboch rúk a ohnivé oči upierala pevne na dcéru.

„No teraz si sa už vari nasýtila toho študovania s ním?" pýtala sa... „Či si teraz už dosť vyučená?... Čože sa má už teraz stať z teba, hm?"

Dcéra odvetila prúdom slz. Matka ostala dlho pri nej sedeť, veľmi dlho, nechala ju, nech sa vyplače, a potom riek a zvláštne, slávnostne:

„Nech ho Hospodin skára!"

Petrou trhlo.

„Mama! Maminka! Nie jeho, nieže jeho, nie, ale mňa, mňa!... Jeho nie!"

„Ó, znám tú háveď! Viem, kto zaslúži byť prekliaty."

„Nie, maminka, *on* je oklamaný *mnou* — ja, ja som jeho oklamala!"

A plačúc vyrozprávala chytro celú históriu; na ňom nesmela nechať lpieť *také* podozrenie ani za chvíľočku. Rozpovedala všetko o Gunnarovi: o čo ho žiadala, nemajúc ani najmenšieho poňatia o vážnosti takých vecí; potom o Yngve Voldovi a jeho nešťastnej zlatej retiazke, do ktorej sa toľme zasnovala, a napokon o Oedegaardovi — ako na všetko ostatné zabudla, keď jeho zazrela. Ani teraz ešte nechápe, ako sa to všetko vlastne stalo; len to jedno vie istotne, že sa dopustila ohromného hriechu oproti všetkým trom, ale najviac oproti nemu, ktorý ju k sebe vyzdvihol a jej všetko to dal, čo človek človeku môže dať.

Dlho sedela matka mlčky, až sa konečne ozvala:

„A oproti *mne* si sa neprehrešila? Kdeže som bola *ja* za celý ten čas, keď si sa mi o všetkom tom nezmienila ani jediným slovíčkom?"

„Ó, maminka, pomôž mi radšej, a nebuď teraz taká krutá ko mne! Veď cítim, že za to budem pykať celý svoj život; ale poprosím Pána Boha, aby mi doprial umreť čím najskôr!... Milý, dobrý Bože, vyslyš ma!" začala hneď, spínajúc ruky k nebu, „milý, mocný Bože, život svoj som prehrala... už nemám nič z neho... nie som súca pre život... nerozumiem ho .. ach, dobrotivý Bože, prosím ťa, daj, aby som umrela!"

Bola to modlitba taká dojemná a vrúcna, že Gunlaug premohla sa a prehltla príkre slová, ktoré mala už na jazyku. Položila ruku na rameno dcérino, aby ju prerušila v tejto modlitbe, a riekla:

„Mierni sa v svojom žiali, dieťa moje; nesmieš pokúšať Pána Boha. Žiť predsa len musíme, a čo nám je vše akokoľvek krušno."

Vstala a odišla — a od tej chvíle nevkročila nikdy viac do podkrovnej izbičky.

Oedegaard ochorel ťažko, až sa obávali, že to môže byť zle s ním. Kým ležal, presťahoval sa staručký otec hore k svojmu synovi a zariadil si v bezprostrednom súsedstve izby chorého svoju pracovňu. Všetkým, ktorí ho prosili, aby sa šetril, odpovedal, že nemôže; jeho povinnosťou je: bdieť nad synom zakaždým, keď ztratí niekoho, koho väčšmi ľúbil, ako otca.

V tom čase vrátil sa Gunnar domov.

Jeho matka preľakla sa nesmierne, keď ho zazrela o moc prvej, ako došla loď, na ktorej sa plavil — myslela si, že je to jeho duch. A tak isto to bolo i s jeho známymi. Na všetky udivené otázky dával len skúpy vývod. Ale skoro sa to dostatočne vysvetlilo, lebo ešte v ten istý deň, v ktorý sa vrátil, vyhodila ho Gunlaug vlastnoručne zo svojho domu. A so schodov kričala za ním, tak že sa to ozývalo úvozom:

„Aby si sa mi tu viac neukázal! Z tvojho druhu máme už viac ako dosť!"

Ešte neodišiel ďaleko, keď dobehlo za ním dievča s balíkom. Dievča malo ešte i druhý balík, a nedalo mu pravého, tak že Gunnar našiel vo svojom massívnu zlatú reťaz. Zastal, poťažkal ju v ruke a prizeral sa jej dôkladne. Už predtým mu bol Gunlaugin vztek nepochopiteľný, — ale že posiela za ním zlatú reťaz, to mu bolo ešte omnoho nepochopiteľnejšie. Zavolal dievča nazad a spýtal sa ho, či sa nepomýlilo. To mu dalo druhý balík a spýtalo sa, či je to *ten* pravý. Otvoril ho a videl v ňom dary, ktoré poslal Petre.

„Áno, tento je pravý... ale ktože má dostať ten so zlatou reťazou?"

„Ten mám zaniesť mladému pánu Voldovi," odvetilo dievča a šlo ďalej.

Gunnar zastal a rozmýšľal:

„Kupec Vold? Či jej *ten* dáva dary?... Aha! Teda je to on, ktorý mi ju ukradol!... Yngve Vold... No počkaj, však ti to ja..."

Musel si odľahčiť, taký bol roztrpčený a rozvzteklený; na niekom sa musel vyvŕšiť, a to mal byť Yngve Vold.

A tak sa musel nešťastník brániť oproti druhému celkom nenadálemu útoku, tento raz na schodišti vlastného domu. Utiekol pred šialeným človekom do svojej účtárne; ale Gunnar hybaj za ním. Tam sa vrhli všetci kontoristi na rušiteľa pokoja, ktorý sápal pästou a kopal nohami na všetky strany; stolice, stoly, pulty ležaly na hromade; listy, účty, časopisy lietaly sem a tam. Ale skoro dobehly s Yngve Voldovho loďného mostíka nové pomocné bojovné sily, a po tuhom zápase vyhodily Gunnara konečne na ulicu. Ale tam nabrala pračka ešte širších rozmerov. V prístave kotvily práve dve lode, jedna cudzia a jedna domáca. Bolo to práve cez poludnie a matrósi zúčastnili sa až privďačne pri tomto kapitálnom žarte. Hneď sa pustili do bitky, mužstvo oproti mužstvu, cudzozemci oproti domorodým. Privolali nové posily, a tie i prichvátaly cvalom; robotníci, ktorí postávali práve na blízku, i staré ženy a detváky

prichodili v húfoch dívať sa na bitku, až napokon už nevedel nikto, ani prečo, ani s kým sa bije. Darmo kliali loďníci, márne kázali poctiví mešťania, že treba privolať jediného policajta mestečka, — ten sedel totiž pokojne v svojej loďke a chytal ryby vonku v zálive. Bežali teda k mestskému predstavenému, lenže ten bol súčasne i poštárom, a práve sa zamkol do svojej kancellárie s novoprišlou poštou; i zavolal cez okienko, že nemôže prísť, lebo poštový pisár odišiel na pohrab; a tak musia čakať. Ale že rozzúrení bitkári nečakajú, a mohli by sa i pobiť, kým by boly listy posortované, tak radili viacerí, menovite naplašené ženy, aby privolali kováča Arneho. S tým súhlasili i ctní mešťania, a vlastná žena utekala poňho, „lebo že niet doma policie.“

Prišiel — a pri najväčšom jasaní žiakov búšil pästou niekoľko ráz do tlupy, potom schytil jedného ohebného Španiela a trepal ním v pravo i v ľavo na tamtých.

Keď bolo už po všetkom, prišiel mestský predstavený s paličkou. Našiel na bojišti už len niekoľko starých žien a detí. Tým rozkázal prísne, aby šly domov sa naobedovať, čo potom i sám urobil.

Ale na druhý deň začal prísne vyšetrovanie, ktoré trvalo dosť dlho — ačpráve nemal ani jeden z ľudí tušenia, kto sa tam vlastne bil. Len v jednom sa shodovaly všetky výpovede, že totiž bol tam kováč Arne, lebo toho videli, ako búchal Španielom do ostatných. Pre tento priestupok odsúdili Arneho na zaplatenie jedného lážovca, prečo kováč vymlátil svoju ženu, lebo ho len ona ta doviedla — čo stalo sa v jedenástu nedeľu po svätej Trojici — a na ten deň kováčka jakživ nezapomnela.

To bol jediný juridický následok bitky.

Avšak iných následkov mala nadostač. Pokoj vymizol cele z malého mestečka. Rybárča vzbúrilo všetkých. Kolovaly najčudesnejšie klebety, hlavne zo žiarlivého hnevu nad tým, že Petra privábila k sebe najmúdrejšieho a najvznešenejšieho človeka a dvoch najbohatších mladých ľudí mestečka, a že má okrem týchto ešte viacerých „in petto“; lebo z jedného Gunnara spravili za okamženie „viac mladých ľudí“.

V krátkom čase vznikla teda všeobecná búrka mravného pohoršovania sa. Ťažko zaľahla tiaž hanby na mladé dievča, ktoré bolo leda pred pol rokom konfirmované a teraz zavdalo príčinu k veľkej pouličnej bitke a uvalilo súženie na tri z najprednejších rodín mesta. Troje zasnúbení odrazu, a jedno ešte k tomu so svojím učiteľom, dobrodincom od malička, — nie, prúd pohoršenia musel potrhať hrádze a vystúpiť z brehov. Nuž či nebola od detstva mestečku iba na zlosť? A či ich teraz náležite neobrátila na posmech?... Oedegaarda znivočila... a ona sama nastúpila v svojej bezuzdnosti chodníčky, ktorými dôjde k vývrheľom ľudstva a ktoré ju dovedú napokon do žalára!? Matka mala bez pochyby tiež účasť na jej vine, — v krčme matróskej sa naučilo decko ľahkomyseľnému smýšľaniu.

Nie, už nestrpia dlhšie jarmo, ktorým privídela Gunlaug mestečko; vôbec ich tu už dlhšie nechcú mať, ani matku ani dcéru, a tak sa ushovorili, že ich vyženú z mestečka.

Jedného pekného večera shromaždili sa teda: námorníci, ktorí boli Gunlauge dlžni, korhelskí robotníci, ktorým nechcela obstarať zamestnanie, a mladí šuhaji, ktorým nechcela požičiavať — a prišli na kopec pred jej dom pod vodcovstvom ludí z „lepšieho" stavu. Pískali, kričali, revali: „rybárča, rybárka Gunlaug"; po chvíli letela skala do domových dverí, potom druhá hore do obloka podkrovného. Len po polnoci sa rozptýlil zástup ludí. Obloky boly tmavé a za nimi úplné ticho.

Na druhý deň nechcela ani jediná duša vojsť do krčmy Gunlauginej, ani len decko nechcelo prejsť vedľa domu na návrší. Ale večer sbehol sa taký istý zástup, lenže dnes pričinili sa všetci bez rozdielu. Pošliapali, čo sa pošliapať dalo, roztrepali všetky obloky, pobúrali záhradný plot, povytŕhali mladé ovocné stromky a pritom spievali:

„Mati, ulovila som si ja mornára."
— To šťastie ver! —
„Mati, i kupec za mnou sa umára."
— Už máš výber! —
„Mati, ak chcem, dostanem farára."
— Tak si ho ber! —
Lež bôľny vzdych pery šepnú,
keď na prázdno zuby klepnú...

„Odtrhol sa mornár, už som dolovila."
— Ber ho voda! —
„Uvrzol i kupec: som sa dotešila."
— Toho škoda! —
„Mati, i farára som už utratila."
— To nehoda! —
Vždy bôľny vzdych pery šepnú,
keď na prázdno zuby klepnú...

Zvlášť hlasno vykrikovali na Gunlaugu; bolo by ich nevýslovne tešilo videť ju zúriť v bezvládnom vzteku.

Ovšem, sedela Gunlaug naozaj dnu a počula každé slovo; ale mlčala; — lebo čo všetko musí matka strpeť k vôli svojmu dieťaťu!

(Pokračovanie.)

Poprsie.

Napísal *Marcel Prévost.*

S dovolením pôvodcovým preložil *Neresnický.*

Francúzsky departement Gers pozde spriatelil sa s myšlienkou republiky; dlho v ňom prevažoval vliv bonapartistov. Až po posledné voľby zvíťazili v ňom vo viac okresoch kandidáti cisársko-reakcionárni. A i dnes, ačpráve teraz už tam republikánov volia za vyslancov, vedel by som pomenovať obce, kde sú v obecnom výbore samí bonapartisti.

Pri predošlých výborníckych voľbách bola konečne obec Pélougat v okrese Coudom, ako to miestne novinky oznamovaly, „vymanená z moci reakcie“. Tento prevrat pripisovali jednému továrníkovi z Pélougat, menom Delatouche, majiteľovi veľkej pálenice, ktorý sa len nedávno tam zakúpil a neľutoval ani groša, ani ustávania. Pán Delatouche bol v priateľskom spojení s členmi vlády. Jeho pričinením dostala obec, hoci bola vtedy ešte bonapartistská, päťtisíc frankov od ministra kultu na obnovenie kostola, zemepisné obrazy, tabule od ministra výučby na ozdobenie stien dievčenskej školy, a od ministra poľného hospodárstva päťtisíc frankov pre obete ľadovca... Pán Delatouche, ktorý ešte nebol ani rychtárom, ani výborníkom, dostal všetko toto z Paríža za krátky lístok, ktorý napísal svojmu dobrému priateľovi Chose, dobrému súdruhovi Un Tel, hlavného ministeriálneho radcu. Toto obsýpanie dobrodeniami od vlády malo na milých obyvateľov Pélougata ten účinok, že začali rozmýšľať a v ich obrazotvornosti bledla hviezda Napoleona navidomoči. Snívali vtedy o akejsi železnici — strategickej vraj — ktorá by na to bola slúžila, že by do Bordeaux a do Paríža v čas pokoja prevážala voly, vajcia, sliepky, ovocie a víno, čo všetko sa rodilo v Pélougate v hojnosti. Pán Delatouche sľúbil, že im vymôže tú železnicu, ak ho zvolia za výborníka.

Zvolili ho peknou väčšinou a s ním všetkých privržencov republikánskej strany. Zvolili ho i za rychtára. Prvým prísažným mu bol murár Bergeot a druhým krčmár Nicasse.

Novinky z okolitých okresov prijaly prevrat v Pélougat s tichou radosťou. „Vcelku“, písaly, keď podaly výsledok volieb, „dobrý deň pre republiku“. Časopisy reakcionárov pochybovaly, že by to bol úprimný prevrat: nazdaly sa, že Pélougatánci chcú len tú železnicu dostať a že prvý vlak, ktorý povezie ich drúbež a ovocie k výnosným trhom, odvezie sebou i ich politické presvedčenie.

Pravda je ináče, že okrem rychtára iní hodnostári a výborníci obce neboli veľmi oduševnení za demokratické ustanovizne. Nevystatovali sa veľmi svojím politickým presvedčením; ba niektorí sa i na to mrzeli, keď ich z oči v oči menovali: republikánmi. Jedna príhoda posvietila na toto hneď v prvom zasadnutí obecného zastupiteľstva.

Pec poradnej siene bola zdobená gypsovým poprsím, ktoré čas už cele na kávovo sfarbil. Poprsie, či by to veril človek? — bolo

ešte Napoleona III. Bože môj! áno... cisárovo. Poprsie „tyrana" nezničili štvrtého septembra[1]), lebo neurážalo najintímnejšie city nikomu v obci. Pozdejšie obecné predstavenstvá chránily ho z piety, ako znak, že sú verní zaniklej už dynastii. A poneváč Pélougat bola veľmi skromnušká obec a ležala Pánu Bohu za chrbtom, nemala spojenia ani s jednou hlavnou čiarou, nijaký vyšší úradník neoznámil túto neslušnosť. A tak po 25-ročnom jestvovaní republiky — maska so širokým čelom, s ohnutým nosom, s výrazom prísnosti okolo úst — fúzatá, bradatá maska Napoleona III. ešte vždy predsedala na obecných zasadnutiach jednej malej obce Francúzska.

„Páni moji a drahí spoluobčania!" riekol pán Delatouche po otvorení zasadnutia, „predovšetkým treba odstrániť toto urážlivé poprsie, ktoré protiví sa nášmu drahému presvedčeniu ..."

Tiché odobrovanie pozdravilo tento návrh... Hneď odhlasovali, že poprsie Napoleona III. pošlú do vyhnanstva — na padláž obecnej sypárne. Ale keď rychtár navrhoval odhlasovať potrebnú summu na zadováženie poprsia Republiky, natrafil na jednohlasný odpor.

„Pane Bože! sto frankov za gypsové poprsie!" vykríkol Nicasse. „Obec je nie taká majetná, pane! a zvlášte po tom ľadovci..."

„Ak vláda chce, aby sme na našej peci mali poprsie *jej* Republiky, nech nám ho kúpi!" doložil Bergeot.

Prekvapený týmto odporom a vidiac, že sú výhľady na víťazstvo malé, konečne sám Delatouche osvedčil sa, že za svoje peniaze objedná poprsie. — Zatým nastal pokoj v zasadnutí...

Vyslovili zápisničnú vďaku rychtárovi; poslali telegrafičné pozvanie podpräfektovi Coudomu, aby prišiel od nedele na týždeň na vysvätenie nového poprsia.

Odhlasovali pätnásť frankov na osvetlenie námestia „Slobody" v sviatočný ten večer a pre hudobníkov na tanečnú zábavu.. Poprsie objednali rovno z veľkého obchodu v Paríži. Zasadnutie sa v radosti rozišlo.

Popoludní rychtár dostal telegrafičnú odpoveď od podpräfekta:

„Budem šťastný a pyšný môcť svätiť s vami, peknoduchou obcou Pélougat, ktorú ste konečne vytrhli z pazúrov reakcie."

* * *

Asi o päť dní oznamovali rychtárovi, že vzácna zásielka, v nejž je poprsie, došla na stanicu Gabarret, ktorá bola i stanicou Pélougata, kým nepostaví sa tá čakaná železnica. Od Pélougat po Gabarret je 13 kilometrov. Rychtár ponúkol prísažným svoju bričku doviezť zásielku. Nabídnutie prijali. Dojdúc do Gabarreta, prevzali podlhovastý balík s „◯" na všetkých uhloch obálky a krížom hrubo namaľované slovo „krehké". Chceli ho preniesť na bričku, keď ich predstavený stanice úradne napomenul, že by bolo dobre presvedčiť sa najprv o obsahu balíka, lebo spoločnosť neprijme zodpovednosť po oddaní zásielky... Azda chcel len učiniť za dosť zákonom na-

[1]) V ten deň roku 1870 vyhlásili po sedanskej katastrofe republiku (po tretí raz). Prekl.

riadenej zvedavosti a pozreť obsah. Azda mal na svedomí niekoľko trošku brutálnych manévrov svojich podriadených. Akýkoľvek však mal cieľ, hlavné je, že jeho radu nasledovali. Otvorili balík.

Obsahoval hodne papieru, stružlín a hodnú hŕbu neforemných gypsových črepov. Poprsie sa zabilo v balíku — pri nejakom seku. Nezostal celý iba podstavec s monogrammom: R. F.[1]), obtočený polkruhom vavrínových halúzok.

Nicasse bol tým bôľne dotknutý; Bergeot sa smial pod fúz; veď bol spokojný s nehodou, bo žiarlil na rychtára. Pán Delatouche prehovoril cele pokojne:

„Nič je nie ztratené. Spoločnosť je zodpovedná. Pane, predstavený stanice, prijmite moju ponosu.“

V nasledujúci týždeň v Pélougat ani nehovorilo sa o inom, len o zabitom poprsí. Reakcionári slávili víťazstvo. Farár s kancľa videl v tej príhode prst Boží; Bergeot si tajne žiadal, aby spoločnosť robila prekážky a aby nové poprsie nedošlo na čas. Sklamal sa. Aviso z Gabarreta oznamovalo novú zásielku.

Úrad sa znovu dostavil na stanicu. Zase otvorili balík páni Delatouche, Bergeot a Nicasse. Keď stružliny a papier odstránili, ani len predstavený stanice sa nemohol zdržať výkriku obdivu. Veľkolepé poprsie sa objavilo, nedotknuté, tvárou k nebu, až oči slepilo, také bolo biele. Nebola to zvyčajná socha republiky so sprostou tvárou, s nepeknou stužkou na čele, ktorá mohla dľa žiadosti predstavovať „Slobodu“, „Orbu„ alebo „Mesto Rouen“. Bola to „Republika“ s energičnou maskou, s krásnymi nozdrami, s panovníckym pozorom. Mala na hlave frygickú čiapku. Poloótvorené peplum odhaľovalo okrúhle prsia, ktoré sa zdaly vlniť revolucionárnym dychom.

„Túj!“ vykríkol predstavený stanice; „krásna žena!“

Pán Delatouche v tichosti triumfoval. Zabalili zase poprsie do stružlín a papieru. Balík preniesli na bričku a potom do poradnej siene v Pélougat.

Lež keď ju rychtár chcel v prítomnosti celého slávneho úradu preniesť so stružlinového ležiska na pec, stala sa tá nevídaná nehoda, že sa poprsie rozpadlo na troje. Jemné škáry, ktorých nik nezbadal, predeľovaly poprsie — jedna kosmo cez čelo a druhá krížom po krku.

Pán Delatouche pozeral nepohnute a ticho na tri kusy „Republiky“; ani čo by bol niekto hrozný attentát spáchal na poprsí. Čo teraz robiť? Spoločnosť nenahradí škodu a konečne, či možno veriť, že i nové poprsie príde bezchybne? Lepšie bude odročiť vysvätenie... písať podprăfektovi, rozpovedať nehodu...

Bergeot, murár, ktorý tiež obzeral poprsie so zadivením, konečne ohlásil sa, škrabajúc sa na hlave:

„Hé! keby ste ho mne dali do roboty, ja by som to napravil, ja...“

---

[1]) République Française. Prekl.

„Vy by ste to vedeli napraviť, Bergeot?“ vykríkol rychtár, lapiac ho za obe ruky.

„Azda! Kusy sú všetky... Nechybí nič. Složil by som tie kusy, zvnútra palicami upevnil a zalial gypsom... to by sa držalo ešte pevnejšie, než predtým.“

Dali poprsie Bergeotovi, ktorý ho preniesol na svoj byt. Pred večerom priniesol ho zpät, slepené. Škáry neboly viditeľné. Vystavili ho do pitvora obecného domu, kde celá obec chodila na diváky.

Obdivovanie sa delilo medzi Delatouchom, ktorý poprsie zaplatil, a Bergeotom, ktorý ho zreparoval. Reakcionári tak chodili na diváky, ako i iní. Čerstvý gyps, ktorým socha bola zaliata zvnútra, šíril nepríjemnú vôňu.

„Dosť nepríjemne vonia, ba smrdí táto vaša Republika,“ pohodil opovržlive farár.

Na druhý deň skapala vôňa. Lež k večeru bolo badať neslýchaný zjav. Tvár a prsia Republiky sa dopukaly so všetkých strán: nesčíselné množstvo škár sa zjavilo a šírily sa ďalej a ďalej. Sekretár rychtárov bežal naľakaný k Bergeotovi.

„Nič sa nebáť,“ riekol murár, „to len schnúci gyps šíri sa zvnútra... Dajte mu cele uschnúť. Potom zalejem škáry.“

Chýr o nehode sa hneď rozniesol po obci — začaly sa žarty bonapartistov.

„Aha! už puká tá ich Republika,“ opätoval farár, mnúc si ruky. „Nebudú ju môcť vysvätiť.“

I svady bolo pre to. U Nicassea bola domášna vojna.

Ale Bergeot zadržal sľub: nehodu zase len napravili. Len niekoľko švárov zostalo na tvári. Vcelku Republika bola dosť obstojná. Dňom vysvätenia teda len zostala nasledujúca nedeľa. Aby ceremonia bola slávnostná, zastreli poprsie plátnom, zahaliac ho celé i s podstavcom.

Sám podpräfekt mal odhaliť poprsie.

* * *

V predvečer ceremonie utrápený Bergeot vyhľadal rychtára.

„Keby sme hádam šli pozreť trošku ‚Republiku‘, pane? Azda jesto na nej zase niekoľko rozpuklín.“

Pán Delatouche pristal. Oba šli do poradnej siene, odhalili plátno. Hrozné divadlo sa otvorilo ich očiam.

Celá tvár Republiky, jej krk, prsia, frygická čiapka boly pokryté zelenastými čiarami na černastom úzadí. Bolo to ako figúra z anatomického musea, na ktorej umele nakreslia najhroznejšiu kožovú chorobu.

Rychtár a prísažný pozreli zhrozene jeden na druhého.

„Dá sa to odstrániť?“ spýtal sa Delatouche.

„Nemožnosť,“ odpovedal Bergeot. „To je zvnútra... To je, ako pleseň na múre.“

„Nuž, ale tak, hroma! tak nás vysmejú!... Takúto potvoru nemôžeme predsa vysvätiť! Veď by výsmechu nebolo konca-kraja. To je všetko vaša chyba, Bergeot! Keby ste neboli tak nezručne naprávali toto poprsie! A teraz už ani niet času dať doniesť nové!“

Bergeot, ponížený, sklopil oči k zemi. Zrazu mu prišlo niečo na um.

„Čo sa tejto Republiky týka, pane, máte pravdu. Tú už len v mažiari potlcť a vyrobiť na gyps. Ale, čo by sme šli pohľadať to druhé poprsie, nebohého cisárovo? Je v sypárni. To je nie ani zabité, ani dopukané, to nie!“

„Poprsie cisárovo? Či ste sa zbláznili? Chcete dať vysvätiť poprsie Napoleona III. podpräfektom republiky?“

„Ale nie! Choďte! choďte! Nedáte človeku dohovoriť! Veď by sme napravili — toho cisára. Sosňali by sme mu fúzy, bradu... Dali by sme mu na hlavu takú čiapku, ako má táto, hľa .. Ja to už spravím, veru ja...“

Rychtár ešte okolkoval. Nemal už dôvery v Bergeotovu spôsobnosť.

„Ale, akože chcete, aby sa Napoleonovo poprsie s frygickou čiapkou na hlave podobalo poprsiu Republiky?“

„Hé! Pane Bože!“ replikoval Bergeot, ktože videl z oči v oči vašu Republiku? Či vy a ja, a či podpräfekt? Tá má na hlave, čo len človek chce — Republika...

Ustatý od boja Delatouche konečne privolil. Dohodli sa, rychtár a prísažný, že próba ostane v tajnosti pre prípad, ak sa nevydarí.

Bergeot doniesol gyps do sypárne. Celý deň pracoval, usilujúc sa dľa svojej spôsobnosti pretvoriť Napoleona III. na Republiku. Bol večer, keď bol hotový. Šiel vyhľadať rychtára a ukázal mu svoju prácu.

Zaiste — so zamysleným, zvráskaným čelom, s rozhodnou krivinou nosa, s výrazom prísnosti okolo ust — bola to zvláštna Republika, tá Bergeotova. Na šťastie frygická čiapočka, ktorá priliehala cele na modell, všetko zachránila.

Rychtár nemohol utajiť zadivenie.

„Ale, nie je tak zlé toto vaše poprsie! Vy máte vlohy, Bergeot! Blahoželám!“

Prísažný odpovedal, uškrnúc sa:

„Hé! už sme sa len usilovali, ako možno!“

Podal rychtárovi malý balík, zakrútený do novín.

„Odložte toto, pán rychtár; to sa nám môže zísť niekedy.“

„A čože je v tom?“ spýtal sa zadivene pán Delatouche.

Bergeot, pozrúc svojima šelmovskýma očima na rychtára, odpovedal:

„To sú fúzy a brada cisárova, pane. Som ich pozorne sosňal, ani britvou. Teda. . ak niekedy .. Republika terajšej vlády — rozumiete? — ak by padla... a Bonapartovci sa vrátili... čože by som spravil? Složím plátennú čiapku s poprsia... Prilepím bradu a fúzy, a hľa, tu je cisár pekne na peci; a obec nebude potrebovať vynaložiť na to ani haliera.“

Naše literárne úlohy.

Žijeme v dobe myšlienky a vedy. Z tlačiarní vychádzajú každoročne žurnále, časopisy v nesčíselných exemplároch. Niektoré dosiahly ohromný rekord vyše milliona exemplárov. Pred piatimi rokmi nemecká štatistika vykázala asi 20 tisíc nových samostatných diel, ktoré v jazyku nemeckom vyšly. Povedzme, že každé dielo tlačili priemerne v 2 tisíc exemplároch, to učiní ohromnú summu 40 millionov kusov kníh. Na parížskych boulevardoch zkazí sa denne na všelijaké prospekty, agitačné plakáty papieru toľko, že človek nad tou massou až žasne. V Anglii, v Nemecku a vo Francúzsku vychodia často brošúry vo vyše milliona exemplárov. Počet odborných časopisov vo väčších krajinách Europy udre na tisíce. Produkcia na literárnom poli je vôbec taká ohromná, že nakladatelia nútení sú často cenné práce odmrštiť. V kultúrnych štátoch západnej Europy každý odborne vzdelaný človek hľadí zariadiť si pracovňu s privátnou knižnicou. Budgety ministerství osvety a umenia sú s roka na rok väčšie, čitateľské spolky, knižnice zakladajú sa v krajinách pravej slobody požívajúcich v nesčíselnom počte. Počet universít a odborných škôl udre len v Europe na tisíce. V každej, i najmizernejšej kneipe nemeckej najdeš celý počet žurnálov. Atď. atď.

Po konštatovaní týchto vecí, myslím, je evidentné, že literatúra je jedným z najmohutnejších činiteľov kultúrneho života v národe. Ona je nielen živým obrazom, ale i kultúrnym hýbadlom patričného národa. To, čo národ cíti, myslí, po čom túži, to spisovatelia jeho vlejú do literárnej formy.

Čím komplikovanejšie sú kultúrne pomery národa, tým rozmanitejší je jeho literárny život. Národ mohutný má i literatúru mohutnú. V národe prekvitajúcom kvitne i literárny život, rodia sa myšlienky, vzmáha sa veda. Národ malý a chatrný má i literatúru malú a chatrnú. V národe chúlostivom myšlienka i najoriginálnejšia a najgeniálnejšia nemá pôdy, nemá budúcnosti. Jeho literárne produktá sú zväčša belletristické veci, málo produkuje z odborných vied a zriedka niečo z odboru filosofie.

Literatúra nosí na sebe charakter patričného národa. S týmto súvisí ďalej i to, že nie každý národ produkuje na literárnom poli rovnako. Literárne produktá závisia od školstva, od politických a hospodárskych pomerov patričného národa.

Pomery, v ktorých literatúra slovenská nachodí sa, nie sú závidenia hodné. Literatúra každého národa stojí v najužšom spojení s jeho pädagogickými inštitúciami, s jeho školami. V tomto ohľade u nás je smutno. Nemáme odborných škôl, kde by garda slovenských literátov odchovaná byť mohla. Máme síce, alebo možno riecť: mali sme slovenské ľudové školy, kde sa slovenčine vyučuje. Ale otázka je: či tie naše ľudové školy odchovaly nejaké čítajúce obecenstvo. Práve vtedy, keď sa slovenské školstvo slobodnejšie hýbať *mohlo, nebolo* čítajúceho obecenstva, a teraz, keď slovenské škol-

stvo je poputnané rozličnými zákonmi, začína sa vzmáhať smysel pre čítanie v širších massách ľudu. Tento zjav súvisí najužšie s tými politickými bojmi, do ktorých Slovensko pred pár rokmi vstúpilo. Pravda, obecenstvo, ktoré číta noviny, nestojí naskrze v pravom pomere s kvantumom slovenskej massy. Je toho čítajúceho obecenstva pramálo. Slovák rád číta obzvlášte náboženskú knihu, ktorá uňho požíva úplnú úctu. Nechybuje v dome ani kalendár. Náboženská kniha a kalendár, toto sú tie dva až do nedávna výlučné pokrmy duchovné Slovenska. Do nich si vpisuje Slovák všetky zvláštnejšie udalosti, ktoré naňho v živote pôsobia.

Nie sú pomery priaznivejšie ani u intelligencie slovenskej. Ani tam niet dostatočného smyslu pre knihu, pre čítanie a pre kultivovanie literatúry. Slovom u nás niet literárneho ducha. Toto tvrdenie mohol by som typickými príkladmi dokázať. U nás na Slovensku patria medzi unica tí, ktorí majú pracovňu s privátnou knižnicou, kde by metodicky podľa istého vyznačeného cieľa pracovali.

U nás na Slovensku chybuje na literárnom poli to Horacovo „sudavit et arsit“, čo je nevyhnuteľnou podmienkou každého napredovania, pokroku, teda napredovania a pokroku i na literárnom poli. U nás ťažko sa číta a ešte ťažšie sa píše. Často nad Slovenskom zavejú pohromy, ktoré na literárnom poli nenechajú po sebe nijakých stôp, ktorých dojmy, keby vliate boly do literárnej formy, tvorily by pekné odseky zo života slovenského ľudu.

Ja príčinu tohoto nachodím v slovenskej povahe. Slovák vo svojej zádumčivosti ľahko znesie všetko, čo sa nad ním strhne, neotvoriac ani úst. U nás vyvinula sa istá letargia v literárnych veciach.

Ale toto nie je dosť. Človek keby i chcel a proboval niečo, vyskytnú sa nepremožiteľné ťažkosti práve na rodnej pôde.

Toto je atmosfära dusná, ktorá prečistená byť musí. V takejto atmosfäre myšlienka originálna nerada sa rodí, alebo keby sa i zrodila, ako nedochudča zahynie. Nové idey aby vznikly a aby sa uplatnily, potrebná je nielen originalita duchov, ale i vnímavosť, smysel pre ne širších vrství ľudí. Bez tejto vnímavosti myšlienka i najoriginálnejšia, najgeniálnejšia nemá budúcnosti. V takejto atmosfäre niet, mohol by som riecť, ani odhodlanosti pre nejaké literárne účinkovanie. Či je nie zrovna odstrašujúca ironia, že Slovák práve doma nemôže uplatniť to, čo v sebe skrývať môže. Takáto dusná atmosfära potrebuje vetra, hromobitia a prudkého dažďa, aby očistená bola.

Slovenská literatúra je prevažne belletristická. To, čo sa na poli belletristiky dokázalo, možno riecť, že je v daných okolnostiach, keď i nie dostatočné, predsa značné a uznania hodné. Vajanský a Hviezdoslav už dávno dosiahli vrchola slovenských klassikov... Nechcem tu podať register našich belletristov. Iste, na poli slovenskej belletristiky stojí celý rad pracovníkov, ktorí tvoria pre slovenské čitateľstvo duševné pokrmy.

Predmety naši belletristi čerpajú zo života slovenského ľudu. Boje, útrpnosti slovenského národa sú predmetom obľúbeným. V týchto

dielach javí sa všade výraz nádeje na lepšiu budúcnosť. Pomery terajšie nie sú najlepšie. S jednej strany potlačovanie, s druhej strany nevšímavosť, netečnosť. Jednako nádej je nie ztratená. Očakáva sa, jako deus ex machina, lepšia budúcnosť.

Mne sa tak zdá, že by sa tu malo klopať väčšmi na morálnu silu, na duševné schopnosti ľudu, lebo od morálnej sily a od duševných schopností závisí budúcnosť každého národa a tak i budúcnosť Slovenska. Básnik nemá byť len opisovateľom svojich subjektívnych citov, musí byť i historikom a prorokom. On svojou inšpiráciou nazre do budúcnosti, ktorá je a má byť predmetom básnických tvorieb. A to vieme, že každý národ tvorí si sám svoju budúcnosť svojou morálnou silou, svojimi schopnosťami ducha a svojou hospodárskou súcosťou.

Slovenská literatúra má ráz optimistický a idealistický. A toto je veliká chyba. Slovenskí spisovatelia majú pred sebou ľud „krásny". Jeho spevy, jeho výšivky, jeho kroje, jeho kraje s lesy i potôčkami, toto je to, čo na ich dušu účinkuje. Pritom nevidia celý rad miserie duševnej a hmotnej slovenského ľudu. Čo hnusoby morálnej, biedy duševnej a hmotnej nachodí sa v jednej otrhanej slovenskej dedine, nad tým prejde človeka až strach. A týmto veciam do očú nazreť naši spisovatelia nemajú dosť smelosti. Ja tak myslím: keby Slovensko tak ideálne bolo, ako je ono predstavené vo velikej väčšine literatúry slovenskej, pomery u nás by inakšie maly byť. A i vtedy, keď bieda ľudu je literárnym predmetom, je to nie tá nahá bieda, ktorá záleží v ruinách hmotného a v prostracii duševného blahobytu, ale je to bieda idealisovaná, neviem akým, ale istým nimbusom obvinutá. Idealisovanie biedy je však najväčšie nešťastie pre národ.

Predmety belletristickej spisby majú najrozmanitejšie veci národa. V tomto ohľade naša literatúra má svoje nedostatky. Za posledných pár rokov politické udalosti Slovenska, Amerika, sociálne a hospodárske otázky rozšírily obzor Slovenska v miere dosaváď neobyčajnej. Či sú tieto veci všetky predmetom našej krásnej spisby? Či máme nejaký monumentálny opis Slováka-robotníka, konajúceho v nejakej dielni tvrdú, krvopotnú prácu, kde život jeho na nitke visí? Alebo či máme do hlbín morálneho citu prenikajúci opis duševnej spustlosti, ktorú zapríčiňuje u nás alkohol, táto najväčšia zkaza slovenského ľudu? To sú otázky, na ktoré odpoveď záporne zneje.

Tak sa mi zdá, ako by poslednej otázke vyhybovali slovenskí spisovatelia. Toto je naskrze nie korrektná vec. Spisovateľ má ranu národa svojho opísať, a má ju podať k výstrahe čitateľskému obecenstvu. Nechcem tvrdiť, že by sa u nás proti alkoholu vôbec nebolo písalo. Sú to malé populárne knižočky, ale nemáme v podobe monumentálneho poetického výtvoru výstražné napomenutie proti tejto najväčšej zkaze Slovenska. Ja by som si želal, keby k tomu povolaný spisovateľ napísal slovenský l' Assomoir.

Spisovateľ musí byť anatomom duše. Jako anatom na klinike operuje so žilami, s nervami a svaly, takú operáciu musí konať i

spisovateľ. On musí poznať všetky zjavy ducha: city, myšlienky, úmysly, ich súvislosť, vôbec musí poznať celú podstatu a energiu, patologiu a hygienu ľudského ducha. K tomu potrebné je odborné študium, potrebná je psychologia. Belletristická spisba začína vstupovať na pole psychologie. Nie opisovanie zovňajších okolností, ale to, čo človek v sebe má, toto začína byť predmetom vôbec belletristickej spisby. Objasniť všelijaké úkazy ľudského ducha, toto je úlohou spisovateľov-belletristov. Toto vyžaduje napnutie duševných síl, vhlbenie sa celou dušou svojou, celou bytnosťou svojou do zjavov, do úkazov, do zákonov ľudského ducha.

Konečne poznamenať treba, že predmety sú zväčša vzaté z každodenného života nášho ľudu. Ale málo je predmetov universálnych, vôbec ľudských.

Ale pri všetkých nedostatkoch belletristickej literatúry nemožno súdiť príliš prísne. Možno riecť, opätujem, že v daných okolnostiach to, čo sa produkuje, je, ačkoľvek nie dostatočné, predsa značné a uznania hodné.

Keď o belletristickej literatúre takto súdime, nemožno to isté povedať o literatúre vedeckej. U nás veda je macošské dieťa. U nás vedou zapodievať sa je najnevďačnejšia vec. U nás veda nielen že uznania nemá, ale je zrovna znevážená. Probuj zapodievať sa nejakou vedeckou otázkou, tam máš námietky: Načo to? Niet z toho nijakého osohu!

Je to v najväčšej miere chybné chápanie veci, keď sa tvrdí, že malé národy nemôžu mať vedy, a nemôžu ju pestovať. Kultivovatelia a pôvodcovia vedeckých myšlienok sú nie massy, ale individua. Massa tvorí ľudovú poesiu, bájky atď., individuálni myslitelia sú nosičmi vedeckých myšlienok. Originálnych myšlienok pôvod je v najväčšom počte pádov trud, práca, námaha, študium. Pravda, že trudenie nie je dostatočné. Bez potrebnej duchovnej súcosti, nadanosti nijaký trud nič nestojí. My Slováci, čo sa duševných schopností našich týče, nie sme inferiornejší od iných indogermánskych národov. Inferiornejší sme, čo sa našej energie týka. Inferiornejšími nás robí naša letargia, naša neodhodlanosť, naša duševná chabosť.

Kto túto inferioritu energie v sebe necíti? O tomto predmete shováral som sa s viacerými Slovákmi. Od každého dostal som odpoveď: To všetci cítime. Táto letargia, mohol by som riecť, je jedna črta slovenského charakteru.[1])

---

[1]) Neprenáhlime sa v súdoch. Qui bene distinguit, bene docet. Skutočnosť, *dobre povážená*, nie je taká čierna. Pán spisovateľ, tak sa zdá, má pred očima 1) cudzozemské meritko, západno-europejské, a 2) zabúda, že intelligentov slovenských je veľmi málo. Pred 20—25 rokmi bolo ich toľko, že temer všetci osobne poznali jeden druhého. Iste, i malé národy všeličo môžu duchovne, ale podmienka je: aby maly školy a študovaní ich ľudia aby zostávali v službe svojho národa.

Aká inferiorita energie u Slovákov? Len pred pár rokmi prvým geologom v Rakúsko-Uhorsku bol Slovák, Dionys Štúr, direktor ríšskeho geologického ústavu vo Viedni. O jedno pokolenie prvej vo veľkom Slo-

U nás je to temer móda po zabezpečení „chleba" s vedeckým trudami dať si pokoj. A následky toho sú ten neslýchaný ignorantismus a obscurantismus, s ktorým pri niektorom intelligentovi slovenskom sa stretáme.

Opätujem: k tomu, aby sme mali akú-takú vedeckú literatúru, potrebné je, aby sme mali dostatočnej duševnej smelosti a energie. Nemyslím to, že by sme my mohli mať všelijaké vedecké „magaziny", ale aspoň to, čo nám je najnevyhnuteľnejšie potrebné.

Len pred dvoma rokmi, možno riecť, nemali sme politickej a sociologickej literatúry. A teraz už ju máme. Články, ktoré „Slovenský Obzor" priniesol, sú znamenité vedecké plody. Takýto časopis je na čase. Teraz, keď Slovensko vstúpilo do politickej činnosti, do politického boja, potrebné je kus politickej a sociologickej vedy, politickej a sociologickej kritiky, politickej a sociologickej školy. Otázka sociálna je istotne teraz jedna z najpálčivejších otázok. A kto má cítiť vážnosť tejto otázky, ak nie Slovák, ktorý všetek čas života svojho trávi v ustavičnej tvrdej robote.

Pri dobrej vôli a pevnej energii mohli by sme mať i peknú juridickú literatúru. Či u nás majetkové pomery nie sú interessantné a literárneho bádania hodné? Či na poli trestného práva nemohol by slovenský jurista niečo cenného produkovať? Crimina páchajú sa na Slovensku práve tak, ako i u iných národov. Štatistika, ak je pravá, vykazuje, že krádež medzi Slovákmi je najrozšírenejšia v Uhorsku. A sami uznávame, že alkoholismus je dedičný hriech slovenského ľudu, macula inveterata na slovenskej duši. Či sú toto

---

vanstve v dejepise a jazykozpyte prvým človekom bol Slovák, Šafárik. Jeho vrstovník, Kollár, bol agitátorom, ktorý hýbal temer celým Slovanstvom. V boji, v ustavičnom ohni, na postati, s ktorej z každých 100 iných ľudí iste boli by utiekli deväťdesiatideviati, Kollár vydržal celý svoj život a zanechal ju len v rozzúrenej revolúcii roku 1849.

Jazyk slovenský dvíhať za spisovný Anton Bernolák so svojím krúžkom začal len v poslednej desiatke XVIII. stoletia, a keď umrel roku 1813, už zanechal slovník slovenského jazyka v šiestich sväzkoch. V tomto čase, na samom počiatku slovanského jazykozpytu, Slovák Štefan Leška, povolaním svojím tiež farár, stvoril knižku (Elenchus vocabulorum europaeorum cumprimis slavicorum magyarici usus), bez ktorej slavista nezaobíde sa ani dnes, po prácach Miklosichových. Doležalova Grammatica (slavicobohemica, 1746), napísaná na dedine slovenskej, vo fare vedeckých pomôcok nemajúcej, bola najlepšia do času Dobrovského.

Slovák Bohuslav Šulek, z domova temer vypudený, stal sa jedným zo stĺpov horvatského národného prebudenia a bol obdivovaný práve pre svoju energiu. Horvati budú vďačne spomínať z tej doby i druhého Slováka, Štefana Moysesa. U Srbov s prospechom pracoval Janko Šafárik.

Slovák Ján Kvačala, professor na universite v Jurieve (Dorpat), s inferioritou energie sotva by bol mohol vykutať z archívov a knižníc Europy i Ameriky veliké materiály o Komenskom a stať sa tohto času *prvým* interpretom slávneho pädagoga. Z nedávneho turčiansko-svätomartinského mendíčka Alberta Mamateja privátnym učením, bez akej-

nie interessantné veci pre juristu? Či by učenec nemohol pri skúmaní týchto vecí dokázať moc svojho intellektu, svojho úsudku, svojej logiky?

A jako stojíme s teologiou? My slovenskí teologovia cítime potreby teologickej vzdelanosti. U nás sa hromží na nedostatok výučby našich teologických ústavov a na negatívny destruktívny smer. Pomôcť v nedostatku hľadá sa spôsob v cudzine. Medzi staršími kňazmi sotva jest, kto by nebol býval na nejakej nemeckej fakulte. Novšia generácia začína sa toho štítiť, čo je naskrze nepochopiteľné. Vzdor tomu, že naši slovenskí kňazi, obzvláštne starší, dosť početne navštevovali cudzozemsko, o nejakom vedeckom duchu v našich kňazských kruhoch neslýchať. Po nejakom konventuálnom zasadnutí pri obede shromaždení kňazi vedia si zapolitisovať, jedno-druhé o dôchodkoch prehovoriť, zažartovať si, ale že by nejaká vedecká myšlienka prišla na pretras, to neexistuje. To sú nie *symposia*, to sú *epulae*.

Pastorálne konferencie tiež nie sú vedecké porady. Na nich prídu na pretras otázky cirkevného života, ale nie otázky vedecké, otázky teologické. V privátnych kňazských domoch teologia visí na klinci.

Následok tejto ľahostajnosti je často neslýchaná neorientovanosť v najprimitívnejších veciach teologického a vedeckého života vôbec. V intelligentných kruhoch Slovenska hrá kňazstvo len podriadenú rollu. To vidíme z tých úsudkov, ktoré mladší intelligenti v druhých odboroch prejavujú o slovenskom kňazstve. Niektorí intelligenti vynášajú o nás čo najprísnejšiu kritiku, medziiným na pr. že je slovenské kňazstvo zadebnované pre každú voľnejšiu myšlienku.

---

koľvek pomoci a rady, len pri veľkej energii ducha mohol sa stať v Amerike professor vysokej školy. V Turčianskom Sv. Martine len v tieto dni otvárali sme povahy hodné museum, ktoré stvoril temer jeden človek, Andrej Kmeť, bez materiálnych prostriedkov, ale s ohňom v hrudi, s neunavnosťou telo i ducha troviacou.

A toto som len tak jedným dúškom vypočítal a bez prípravy.

My, možno, i priveľa žalujeme sa na pomery, no že sú ony hodne tvrdé a nedávajú človeku možnosti rozviť sa, uvediem príklad z Turca. V Rusku, v Románii a po ďalekej Asii v zemiach ruských načítalo by sa niekoľko desiatok značnejších kupeckých domov slovenských. Sú to Turčania, ktorí odišli z domu bez školy, bez náležitého vzdelania, odišli za „šefranníkov“, to jest podomových kupcov, vo svete však vycibrili a rozvili sa tak, že po väčších mestách tých krajov pozakladali si samostatné, kvetúce obchody. Keby súd pána spisovateľa o slovenskej letargii bol odôvodnený, kde by sa vzali takíto Slováci? — —

Štatistika o krádeži, na ktorú odvoláva sa p. spisovateľ, je omyl. Nemám v úmysle oslabovať povahy hodné výroky o alkoholisme, no vcelku ja odvážim sa tvrdiť, že Slovák nepije viacej, ako hociktorý z národov Uhorska, a vo veľkých mestách pokročilej Europy tohto hriechu je ešte viacej, než po našich dedinách alebo mestečkách. —

A sotva obstojí i súd, v článku dolu nižšie vyslovený špeciálne

Keď pred pár rokmi volil sa celý rad mladých kňazov, intelligentné kruhy Slovenska videly v tom zábezpeku v istej miere lepšieho obratu. Slovenská verejnosť sa v tom úplne sklamala. *O nás mladších hovorí sa teraz to, že sme horší, ako sú tí starí.*

V tejto mienke nachodí sa kus pravdy. Mladšia generácia je teraz vychovaná na teologických ústavoch v duchu liberálnom. Vstúpiac do verejného cirkevného života Slovenska, kde je puhá ortodoxia, niet energie liberálnu mienku svoju dať na javo. Ak by sa to stalo, hneď by sa volalo, aby sme anachronického výrazu použili: ad leones. A zase niet v mladších kňazoch ortodoxného ducha a presvedčenia, čoho na podiv hodná dosa nachodí sa u starších, nieto toho, čo by mladšiu generáciu k jakej-takej práci literárnej inspirovalo. Preto mladšia generácia musí složiť masku.

Od mladšieho kňazstva očakával sa v spoločenskom živote smysel pre sociálnu otázku Slovenska, vo vedeckom živote práca a pokrok. Ani jednému ani druhému očakávaniu sa nevyhovelo. Prečo?...

Ani náš pobyt v cudzozemsku nám veľmi neprospieva. Do cudziny ide sa viac zo zvyku, nie z potreby duševnej. Dva semestre na nejakej fakulte pobudnúť mojím zdaním nie je ešte dosť. Opytujem sa, kto počas svojho pobytu v Nemecku prečítal nejaké monumentálne dielo? Vraciame sa z cudzozemska viac ako slepí obdivovatelia cudziny, ale nie ako samostatní myslitelia.

A doma? Kde a jaké motívy človek obdrží? Doma sa chvastáme našou ortodoxiou slovenskou, týmto najpohodlnejším stanoviskom. Pre tento skamenelý konservativismus u nás nejaká myšlienka teologická vzniknúť nemôže.

Keď 20. storočie také ohromné úlohy stavia na kultúrneho človeka, samo sebou rozumie sa, že toto platí o všetkých stavoch

---

o kňazoch slovenských. Celá renaissanca slovenská, vcelku mnoho pekného predstavujúca, bola temer výlučne dielom kňazov. Konfessia, o ktorej hovorí p. spisovateľ, dala nám Kollára, Štefana Lešku, Pavla Doležala, po nich Kuzmányho, Hurbana, Hodžu a iných znamenitých mužov. Kňazstvu druhej konfessie ďakujeme Jána Hollého, ktorý — ako vidno z jeho životopisu Cyrilla a Metoda, v slavistických vedomostiach, hoci žil v skrytej dedinke, stál celkom na výške svojej doby. S Hollým v predstave našej vznikajú mená Antona Bernoláka, Fándliho, Palkoviča, po ktorých zas prišli Moyses, Radlinský, Záborský, Sasinek. Každé pokolenie dokáže sa niečím.

Pri posudzovaní našich pokolení nespravedlivosť bý bola brať meritko z cudzozemska, z pomerov ustálených, rozvitých. Merítko krajinské, na pr. maďarské, vydrží asi i kňazstvo, ktoré pán spisovateľ má pred očima. No a podmienky kultúrnych pomerov maďarských, najmä od 40 rokov, akéže sú v porovnaní s našimi! *Len stredných škôl maďarských v Uhorsku jest vyše 200 — slovenskej ani jednej!!* Z takého postavenia prirodzene vyteká „celý rad duševnej a hmotnej miserie slovenského ľudu“ i jeho — intelligencie.

Ideál dobre je vysoko postaviť, a treba poučovať i karhať, ale v úsudkoch zachovajme náležitú mieru. A keď pričierno maľujeme samých seba, *odvraciame pozornosť* od krajinských pomerov a snímame vinu s veliký*ch vinníkov.*

J. Š.

ľudskej spoločnosti. I nám kňazom potrebné je dopracovať sa istého stupňa teologickej vedy. Keď slovenské duchovenstvo vie spievať žalmy na náboženskú horlivosť ľudu (často ad absurdum), potrebné je tento náboženský život skúmať, opísať. Tento duševný život má byť predmetom vedeckého bádania. Tu by sme boli na poli špeciálne slovenských teologických trudov. Či je to na príklad nie interessantné vedieť, aký zjav ľudského života je náboženská horlivosť nášho ľudu a pri jeho devotisme alkoholismus a všetko to, čo s týmto súvisí? Či sme tu nie na poli náboženskej psycho-patologie? Pri dobrej vôli a stálej energii mohol by sa slovenský kňazský dom stať opravdovým chrámom myšlienky a vedy.

Netvrdím, že kde je teologia, že by s ňou spolu šiel i cirkevný život. Historia teologie svedčí i proti tomu. Ale upreť nemožno, že teologia je často i regenerátorom cirkevného života.

Teologia, ako veda, chce ukojiť inštinkty ducha, jako každý odbor vedy. Inštinkty tieto panujú v každom človeku normálnom. Netreba tieto inštinkty udusovať, ale treba ich seriósnou prácou, seriósnym myslením ukojiť.

Chceme ešte niekoľko slov povedať o filosofii. U nás odborné vedy nie sú kultivované, a tým menej môže byť sama filosofia. U nás hrajú istú rollu jednotlivé filosofické výrazy. Tak idealismus a realismus. I vyvinuly sa isté trenice medzi idealistmi a realistmi, lež otázky tie de facto neboly otázky filosofických sporov.

Filosofia vždy smeruje ta, aby podala názor na svet hmoty a na svet ducha. Ona teraz nekonštatuje tento názor na základe nejakých v človeku vrodených ideí, ale ona chce všetky otázky jednotlivých vied priviesť do súvisu, systému. Filosofia vyznačuje cenu a smysel jednotlivých vecí v universume. Filosofia hľadí na každý zjav hmoty a ducha nie jako na isolovaný zjav, ale vždy ho berie v súvise s celým universumom.

Opytujem sa, či by u nás jednotlivé filosofické otázky nemohly byť kultivované? Toto myslím nezávisí od ničoho iného, jako od odhodlanosti slovenských intelligentov. Nám stojí najbližšie a nám je najpálčivejšia otázka národná. S touto otázkou by súvisela filosofia historie. Kto sa u nás s ňou zapodieval? Najdú sa síce tak u Hviezdoslava, jako u Vajanského hlboké filosofické myšlienky. Toto sú blesky geniálnych duchov. Tu myšlienky laik ani nevycíti. Tak na jednom, jako na druhom nachodia sa črty istého goetheismu, to jest istej poetickej filosofie a filosofickej poesie. Dala by sa monografia napísať o ich názore na Slovensko, a táto monografia by istotne posvietila na hlbokosť smýšľania oboch spisovateľov.

Význam národa nezáleží v tom, jakú cenu má on pre naše individuálne city, ale v tom, aký smysel má v súvise historických národov a historických dejov.

Aký význam máme my v historii národov? Toto by bola otázka vážna filosofie historie. Nenie nám dosť zapolitisovať si, ale potrebné je politicky mysleť a historicko-filosoficky smýšľať. Mnohým falošným pochopom by sa vyhlo na poli spoločenského života nášho.

Filosofia historie posvieti vôbec na cenu jednotlivých národov. Poukáže na to, čo je v patričných národoch cenného, aké sú ich nedostatky, a vytkne im národné ciele.

Intellektualita a moralita sú merítka, podľa ktorých cena jednotlivých národov meraná býva. Ako stojíme my v intellektuálnom a v morálnom ohľade? Toto by bolo tých dvoje vážnych témat, s ktorými by sme sa zapodievať mali. Ohromné pole bádania!

Nech mi nikto neimputuje nejakú zchytralosť. Ja si nepredstavujem vec tak, jako by sme my za jeden rok mohli mať zastúpené všetky odbory vedy. Možno, že v niektorých odboroch nedopracujeme sa nikdy istého stupňa. Ale zase v niektorých odboroch dopracovať sa toho, čo sa vyžaduje, je nie najťažšia vec. Predbežne by šlo o informatívnu čiastku celej veci. Oboznamovať so stavom vedy by bolo istotne užitočné. S tým spolu by mohly ísť pôvodné vedecké trudy, ktorých predmet by bol čisto slovenský život. Pravda, nám je ťažko na literárnom poli hýbať sa. Nové podniky by sa sotva udržať mohly. Tie sú konečne ani nie potrebné. Mnoho by sa vmestilo do rámca už jestvujúcich slovenských časopisov, do Slovenských Pohľadov, Slovenského Obzoru a iných politických časopisov.

K čomu by nám takáto vec poslúžila? Veda ešte nikoho blaženým neurobila, veda je nie multiplikátorom ani morálky ani blaha. Človek prírody môže byť blaženejší, ako najväčší polyhistor. Ba veda môže z niekoho urobiť najväčšieho pessimistu. A predsa intellektualismus je niečo vyššieho, nežli ignorantismus tak v individuálnom ako v kollektívnom smysle. Das Wissen ist Macht, súdi Nemec. U nás, mohol by človek riecť, súdi sa opačne. U nás veda uznania nemá, a vážnym vedeckým trudom nevenuje sa nijaká pozornosť. Nepreháňame!

Povedali sme, že intellektualita a moralita sú tie dva faktory, čo národom dávajú cenu. Toto isté platí i o individuálnom živote. Tento smysel má každý vedecký trud. —*k.*

Veľkonočná nedeľa.

Napísal *Jozef Polhradský.*

Nocľah vyhodených študentov v cintoríne.

Cintorín (obsadený lipami, študenti ležia po hroboch. Oproti pomníku Ľudovíta Štúra na hrobčeku sedí Svetozár Šelma, v ruke drží mŕtvu hlavu, v lone a kolo neho mŕtve kosti a lebky. Prez celý výjav podzemných duchov počuť symfonie pianissimo. Po cintoríne sem-tam zjavujú sa anjeli).

Svetozár Šelma. Tu vymrú hodiny, vymrú ideále.
Strašný duše cit v červivé keď svedomie
v tichej, tmavej hrobnici zazorí večna svit.

Moji zo škôl vylúčení druhovia ako sladko pospali! Vo sne kolíše nás večnosť; preto je taký sladký. Všetci vylúčení tu sme si dali dostaveníčko. Ja tu, pred pomníkom Ľudovíta Štúra, prebdiem túto noc. Oni nech zabudnú vo sne neslávnu slávu sveta.

Blahej pamäti prof. Schröer povedal nám: Kto v živote svojom nestrávil v prírode jednu bezsennú noc, nevidel celej slávy krásneho Božieho sveta. Dnes je svätá veľkonočná nedeľa. Ja do zory budem pozorovať na vylúčených Tatry deťoch času nášho *nediela*.

Študent (zo sna). Neplač, mamička. Boh opatrí.

Šelma. Tento spáchal vlastizradu.
Strašné má prečiny.
Panslav tento posledný svoj kozácky groš
na Národnie dal Noviny.

Druhý študent (zo sna). S Bohom, Hanička! s Bohom!

(Nová gruppa vylúčených študentov prehadzuje sa cez plot do cintorína.)

Študent. Tu kúria Božia! Tu my bezpeční.
Sem zúfalcov nedočiahnu šípy,
tu nás slovanské prikrývajú lipy.
Tu sme bezpeční, jak holuby v Rusku.
(Ľahne si na hrob.)

Druhý študent (veselo). Hrobčeky veselé! Mohyly zelené!
Dobrý večer! Prijmite nás do zore,
vo večnosti pitvore — na nocľah.
Tu vo viere nieto žartu,
každý hrobček chráni si ju,
jak penenka partu.
Každý hrob večna hrad,
a človeku preds' milejší
zápas sveta, muky s potvorami,
nejde sem rád. (Ľahne si na hrob.)

Šelma. To z Lučenca vylúčené Tatry deti. To sú už trinástej próby. Toto už druhý raz dostali fokošové consilium abeundi pre slovenskú abecedu. Ba či i týchto zosnulých v živote tak prenasledovali! Zemička je naša nebeská menažeria zakliatych v hrude duchov. Hryzieme sa, ruveme sa, ako psi.

Kebys' úžerníka za vlasy dvihol z hrobu, hneď by skočil pod zem, zazrúc obete svoje. Vytiahni za uši odrodilca z hrobu, utiekol by z cintora od hanby k cigáňom. Mnohý rukama-nohama bránil by sa, ak by ho nútili nanovo žiť v liberálnej áre našej. Chudáčik Hodža, Kollár, Ferienčik, Jozefy a stá iných — vzkriesení k životu zemskému znovu by pomreli, ak by ich kto nútil, aby žili v našej slobode da Capo...

A šľachetný duch Moysesa, keby mu daroval Pán Boh ešte jeden zemský život, pokoril by sa vôli Božej, ale vyprosil by si od Pána Boha, aby mu vylúpil oči, že by nevidel poníženia karpatských detí.

Valibuk (zo sna). Nerež jazyky! Tatra nie Merseburg!

(Nová hŕba vylúčených preskakuje dnu.)

Jeden študent. Tu prístav duchov; bezpečný asyl;
sem fokoš Mataja brány neprerazil.
Mocnou je hradbou hrobu tráva,
tu nepravde hasnú práva. (Ľahne.)

Druhý študent. Dobrý ti večer! Hrobčeku studený,
študent vyhodený nocľah prosí.
Ušuškaj ma do sna, do sladkej driemoty,
nech zabudnem aspoň čez noc života trampoty.

(Ľahne si na hrob.)

(Jeden ležiaci dvihne sa, sadne si na hrob.)

Kosy sa už nahly. Noc sa hneď prelomí...
Dlhá pešo cesta z Kežmarku mesta — —
Vy posvätných líp šumy,
lámte vetrov valy,
že by hroby, že by sme my
tichučký tu pokoj mali.
Rozševeľte naše lipy,
zakolíšte Tatry brdom,
aby tam ľud vo sne tvrdom
hanu svoju zabudol. —
Vy, hviezdičky jasnooké!
keď vám zora lampy zhasne,
prebuďte nás v hrobovom sne,
by sme rána nezaspali.
(Ľahne.) Dobrú noc!

Šelma. Nové obete z Kežmarku...
Jak sladko pospali — neboráci!
Pre slovenské kalendáre
vylúčení žiaci.

(Vezme do ruky druhú mŕtvu hlavu.)

Drsnatý (zo sna). Do Augsburgu!
Kšo! z našich škôl!

Šelma. To Miloslav Drsnatý sníva o situácii. (Prezerá mŕtvu hlavu.) A táto hlavička — aká biela. Vedomci hovoria, že sú ženské mŕtve kosti pomerne belšie od mužských. Súdiac po zuboch belunkých, mohla mať 19 rokov.

V takomto, hľa, hrnčeku má Boh svoju residenciu. Tu stanuje i dušička naša. Má človek dušičku. Leboináč čímže by sa dievčatko mohlo zamilovať?

I ty si sa, maličká, hrávala v bábočky; pásala ovečky, chodilas' na trávu, spievala tým poľom: Hora, hora, vysoká si. Milovalas'; v parte stála pred oltárom blažená. Jedným prívetivým pohľadom blažila si srdce mládencovo.

V kostole s chóra dol, kde stáva dievčat sbor
v nevinnosti venci, blažení ťa s pavlačí
vídali mládenci...

Hlásnik (v dedine zvoní, potom odhlási).

Chváľ každý duch Boha Syna,
nepokúšaj Hospodina!
Uderila dvanásta hodina.
Varujte sa ducha zlého,
pokušiteľa svodného,
Božia ste rodina!
Po dennom súžení mnohom
spočívajte s Pánom Bohom!

(Trúbi 12.)

Šelma (dvihne mŕtvu nohu). Nijako nemôžem vystihnúť, ako títo mŕtvi vstanú! (Naberie mŕtvych kostí: hlavu, ruky, rebrá, pokúša sa složiť do celku.) Kto to sdrotuje zase, aby bol z neho človek? A načo by nám boly tieto hnáty za hrobom! Beda nám — črevá, rebrá, hlava, hnáty, ruky — ak by to bolo *človek!* Beda nám, keby *gajdy* boly *gajdoš.* Mizerné nebo, ak by nám neznalo stvoriť nové bačkory.

Tu cítim vo vede mojej velikú pausu. Keď nás už vylúčili z tých škôl, aspoň Krista nemali nám sostreliť s kríža. Učiť sa mi bolo, jak sa tĺkli Turci pri Moháči, koľko v Berlíne popijú piva, koľko ľudí sa pre úžeru obesí, koľko rodín premení si mená... Čo deje sa v mojej duši, čo s národom mojím, o tom myslieť bola vlastizrada.

Nebuď vraj ani katolíkom, ani evanjelikom, ani kresťanom, ani židom... v obyčajnej teda próse rečeno: dvojnohým zverom. Meno Boha čul som posledný raz v modlitbe od mojej mamičky. Ja teraz sám neviem, či verím, či neverím. Dokým mi však materialisti nedokážu, jak môže myslieť zemiak, a fazuľa tvoriť idey — dotiaľ ostanem pri Bohu Duchu.

Ja verím *tiel* zmrtvých vzkriesenie s apoštolom Pavlom: Je telo telesné, je telo duchovné.

Ozvena (príde zpomedzi hrobov, zastane pri hrobe Ľudovíta Štúra). S tebou Boh! mešťane zemský. Do posady večnosti prišiel si na nocľah?

Šelma. S nami Boh! Kto si?

Ozvena. Som ozvena večnosti, hranica tohto cintora, a čestná stráž mohyly vášho *Ľudovíta,* ktorý apoštolskou vatrou spojil do jedného venca v Bratislave: Slováka, Moravana, Čecha, Srba, Horvata i jedného Poliaka.

Nevidný chór (zaspieva).

Iste bolo od Boha,
nenie to Slavian ctnosť,
prestaly trenice,
nastala svornosť.

Oživený slniečka lúčom,
Božej myšlienky kľúčom,
roztvoril, oživil, predvidel
slavianskej myšlienky nový deň.

Ozvena. Keď *Mickiewicz* v Paríži diktoval Slavianstvu budúcnosť — *Ľudovít* pred polstoročím videl allianciu Francie so Slovanstvom.

Šelma (prežehná sa). Sláva Bohu!
Ja som kapitán vylúčeného pluku.
Vytrvám bez sna túto noc v rozvahách.
Na prvej zory šero zakommandujem marš,
s cintora zas na bojište.

Ozvena. Že by kosti Ľudovíta blažený mier spaly,
Pozvi tvoj pluk, nech zaželie dobrú noc.

Šelma (zatrúbi na píšťalku. Všetci vylúčení sa dvihnú a prídu s knižočkami s velikou zámkou).
Bratia! v tejto mohyle spočíva náš Ľudovít.

Nevidný chór (zaspieva).

„*On padol prvý, za ním padá, letí*
Naporad mnoho dobrých Tatry detí."

Šelma. Spi sen blaženého! (Prežehná mohylu.)

Študenti. Ameň!

Šelma. Zaspievajme u jeho hrobu jeho obľúbenú národnú pieseň, v ktorej melancholických vlnách tak rada sa kúpavala biela dušička jeho, kým mu zlopovestný Bajcsi nezamkol katedru.

(Spievajú.)

Veje vietor po doline,
mladosť moja len tak hynie;
len tak hynie, hynie, hynie,
jako listie v Javorine.

Keď uvädne, dolu padne,
žiadny sa naň neohliadne,
ani otec, ani mati,
ani sestra, ani brati.

Ozvena. Navštívme z jeho epochy poetov. Nad hrobom Kuzmányho zaspievajte tú jeho.

Študenti (spievajú).

Nad Tatrou sa blýska, hromy divo bijú;
zastavme ich, bratia,
veď sa ony ztratia,
Slováci ožijú.
Spočívaj sen blaženosti! (Žehnajú hrob.)

Ozvena. Tu — nad hrobom *Janka Kmeťa,* tú jeho.

Študenti (spievajú).

„Nad nami sa krútia sokoli;
nie im je už ten svet po vôli.
Horvati! Junáci!
Spomínať vás budú Slováci.

Keby sme neboli sputnaní,
leteli by sme tiež za vami.
Horvati! Krajania!
Spomínať vás budú Tatrania."
Spočívaj sen blaženého! (Žehnajú hrob.)

Ozvena. Ešte k hrobu pevca Zlatiborského. Na dobrú noc — tú jeho.

Študenti (spievajú).

Von do poľa, junač mladá!
národ tvoju pomoc žiada.
Veď i hroby vaše budú
sláva slovenskému ľudu.
Večnaja pamiať!... (Žehnajú hrob. Odídu.)

Ozvena (k Šelmovi). Tebe jako páči sa tu?
Vo skvostných pomníkoch strážnikov mohýl,
ztratení z času na novo ožili.

Šelma. Teskno mi tu; clivo v meste mŕtvom
národa za živa zahrabaného.
Po slávnych mužoch zostáva popol.
Strašný aj cintor živý, generál-konventy,
strašné parlamenty, bez rapportu s ľudom;
strašní diabli bez kopyta;
strašná nedeľa bez muziky,
strašná večnosť bez minúty,
strašný národ bez národa,
strašné roky bez večnosti,
strašná dedina bez zbojníka,
strašná mohyla bez krížika,
strašné hromady kamenia veľmiest,
nádherné paláce bez ambry ducha;
škaredá mi Pešť bez Kollára;
smutný nebosklon bez slniečka,
škaredé Česko vyšpikované Nemcom;
smutné Madunice bez Hollého,
pustá Biela Hora bez Hurbana,
smutná veža bez kríža a zvonov,
hrozná Kostnica, kde Ján Hus horel,
hrozný mi Tešín, kde Hodža zhorel;
mŕtvy Prešporok bez Ľudovíta,
smutná Radvaň bez Sládkoviča,
smutná Skalica bez Licharda,
smutné háje Tatier bez Janka Krála,

smutný háj bez hniezda slávika;
smutné Kúty bez Radlinského.
Po skvelých hlavičkách len blato v hrobe.
Žalostná krčma bez cigáňa.
Cintor? záhrada je mŕtva,
nieto tu krajčíra, ktorý
nové hábočky krojí.
A hrob sa s hrobčekom ani nepovadia,
ani dievčatko v hrobe nezaspieva:
Sobota, nedeľa, bodaj priletela!...
O veľa veselšia dedinka moja!
V sveta vyhni vše veselo!
Tu je život! Tu je svet!
U súsedov manželia každý deň urania,
a hneď počne svada.
Žena šmarí hrnec mužovi do hlavy;
ak ho trafí, raduje sa ona;
ak netrafí, raduje sa on.
Tak majú každý deň každý svoju radosť.
Milejšia takáto živá vojna,
nežli večný mier v chladnej zemi. —
Ideš popri krčme? Svada! Kriky!
Lietajú strely,
stretneš sedliaka, pravotí sa,
čia je tá hruška na tom sklade?
Vodí jalovičku advokátovi. —
Na obecnom dome stojí reštaurácia,
shodili z úradu hlásnika, ukradol okliepku,
borba tuhá! Je viac kandidátov. —
A tu v hroboch mŕtvy sen,
čuješ červíčka, jak dosku vŕta.

(Sadne oproti hrobu Ľudovítovmu.)

Ach, vy hrobčeky slovenské!
Keď nám naše rodné osvety sady
zničili, zrušili všady, všady, všady,
zmeňte sa nám na školy rodné.
Vystúp z mohyly, tu pod hlinou skrytá,
hovor nám hlavička Štúra Ľudovíta,
nastav prednášky pretrhnuté!
Keď si nesmel s katedry,
a ty z hrobu!
K tvojej mohyle vzdychy Tatry vejú,
drahé v nej myšlienky tlejú.
Keby mu len neboli katedru vzali,
kým nám neobjasnil: čo je Boh?
čo je duch? čo je myšlienka?
čo je človek? a načo je tu?
a načo jesú na svete hroby?

Ostatné záhyby života vysvetlil bych sám.
Ach!... odpusť, Bože!
Prednášku!... v cintori!
To ani nebo splniť nemôže.

(Zahrmí.)

(Pokračovanie.)

Z básní Hájomila.

Opatrným.

Len sa nasýťte tej opatrnosti, vy
Nemužni mužovia;
By vás nezastihnul chleba žiadostivý,
Tvrdý čas dônovia. [1])
Buďte opatrní a sa neprezraďte,
Že vy to ste, čo ste.
Bože chráň, že by sa v nadšenom úchvate
Duša vám ozvala:
Čo je pravda a čo nespravedlivosť je;
Veď kde aká skala,
Každú by proti vám nepriatelia smeli
Naskutku rušili.
A že do zlosti by ste sa silou chceli
Oddať, to, mojmilí
Borcovia, si z hlávky vyhoďte von veru!
Už by vás rebrili
Ta, kam každú pravdu prejavenú berú,
Aspoň len za mreže.
Ba, keď každá slabá hláska o svojeti
Odporcom zareže
Do živého, keď dych tajný rozkyvotá
Protivu v predivú
Trieskavicu, inšie vám nepozostáva:
Ako sa života
Svojského zriecť. A už potom, dokým sláva
Na národ doletí,
Počkáte do vida, och, vy kolodeji,
V neživej nádeji!
Lebo keď slniečku prihrievať sa lení
Za mraznej za zimy,
Nestelú sa ruže stráňmi zelenými,
Ale sneh zbelený.
A keď večer zájde slniečko za hory,
Čierna noc rozloží

---

[1]) Keď sa ráta rok od žatvy do žatvy, teda konec tohto roľníckeho roku volá sa „dônovie“. Teda obdobie do novej žatvy = dônovie.

Závoj, zo tmy tkaný, po šírom pahorí,
Po vrchov panoží.
Ale keď za jari lúčami zažiari
Žičlive pálčive,
Neúrekom rodí ruže stráň v závodí;
Dolina zhrievaná
Storakými kvetmi celá zaľudnatie.
A keď sa za rána
Na východe zjaví slnko, jeho vzňatie
Potrhá nočné tmy,
Rozdurí ich prudko neznámymi svetmi.
A kým mu vo zrení
Oheň plá na púti po západné kúty,
Trvá deň zjasnený.

Voličovi.

Načo by si tajil? tajil by si darmo,
Že si ty tá vatra!
Že tvoj šľachetný duch bez hasnutia pátra:
Ako shodiť jarmo
Dobrému národu s ubolenej šije?
Svedectvo tu ti je
Jasné: keď si ľud chcel syna z vlastnej krvi
Vyvoliť k obrane
Svojej, ty si vzteklým nepriateľom prvý
Zaniesol dôveru. —
Keby mužia naši všetci tak oddane
Za tú slovenčinu
Našu, akoli ty, stáli: na môj' veru
Zo živých dolín u
Tatier by sa zdvihla žalostná mohyla.
Ba zem by sa skryla
Od ľaku, že pravda slovenská má toľko
Milovníkov, koľko
Jedľa v Tatrách listia. — Vidíš, tak sa ženie
Vzňaté presvedčenie:
Tvoje do duší nám. Blčíš podarene:
Národ, jarma sýty,
Jarmo priťahujúc vypriahnul by si ty,
Ale dokonále!
Vytržené duše naše k tebe patria:
Čo si ty za vatra!?

Peňažníkovi.

Neuveria ti, čo vyvravíš si plúca
A čo si ústa
Zoderieš vravením, že ty víchre rvúce
Vládnucej moci
Prestál si v živote. Že si ty so škodci
Božieho ľudu,
Jak muž neústupný, vystál tuhé pasy.
Neuveria ti,
Keď ťa neúrekom obhrnuly zhusta
Mamonou časy.
Keď v tvojich priečinkoch a i v činovati
Odpočíva si
Daromných zlatníkov prepočetná čeľaď.
Lebo si len hľaď
Na bresty na Hôre, abo na jasene!
Ako té čelia
Tvrdo, vzdorne, ale kruto okyptené;
Ako im vzali
Rozložené konáre nepriatelia:
Dujúce víchre;
Ako skúpi im zrast, zloby keď s návaly
Boria sa príkre!
Tak je i s človekom. Ak sa svetu zopre
Planému, vo pre
Spravedlivej hriešna hmota ho neráči,
Trhá ho ztrata.
Ta zmak nechodieva, ani nenavláči
Striebra a zlata.

Krásave.

Srdce.

S vetrom putujú ku východu chmáry,
S bielym so svitom prikvitajú zore,
S brázdou, keď na jar ju pluh povyorie,
Škovrán snúbi sa, nesúc spevu dary.
S kvietím voňavým, keď si na ľúbanie
Ústa otvára, medom osládzané,
Lúkam na lono lietajú včiel rôje.
S horou zelenou vo vďačnom spojení
Ide, putuje holúbok milený —
S krásnou Krásavou ide srdce moje.

Holub.

V siatine hrkútal holub ľúbo, milo,
Keď mu sošuštenie chvíľu prelomilo.
Nechal v ľutovaní úchyl milovaný,
Zaletel do starej svrčinovej hory.
Čušal, počkal Ale na srdiečko chorý
Už sa vracal nazpäť na Zalúzku známu. —
Aj ja som sa sladko túžil pri Krásave,
Keď ma odohnaly života dni dravé.
Odišiel som, lež keď moje snahy zlámu
Povinnosť života, nikam neodbitnú,
Ta ma mojej túžby chytré kriela schytnú,
Kde som nechal devu samote v zajatí
Tam má moje blaho útulok najsladší.
Všetko, čo mi mračí dušu, čo mi tlačí
Srdce, rozptyľuje panovnica lady:
V kráse prekvitavá rozkošná Krásava:
Sladkým úsmevom mi život smavo zláti,
Sladkým štebotom mi život sladko sladí.

Č a s.

Hej, už tomu času, už mu bolo v oku,
Krásava že krásna môjmu srdcu patrí.
Vybrázdiť chcel vo mne žalosť prehlbokú:
Zahnal ma do tretej do doliny Tatry.
Ale nebárs hútal! Chodím na údolie:
Stretajú ma ruže, stokrásky, ľalie;
A tu sa roztešim, že kvitne spanile
Mojej deve v tvári krajšie kvetné pole.
Na belavom nebi pohľad mi spočinie?
Dvoje nebí skveje mojej sa dievčine
Švárnej v očkách modrých. — A či háj voňavý
Mäkkými ma spevy do sýta pobaví?
Krásava, keď vraví, spieva preľúbezne,
A keď vyznáva, jej duša v besede znie.
Tak si spomínam: a srdce plné blaha
Mám, že vojsť doň žalosť darmo sa namáha.
Ach, a čo ma ešte čaká, čo mi kynie!
Skôr-neskôr poletím v ústrety dievčine!
Tušiaci slasť, čakám na to okamženie,
Ako mŕtvi v hroboch slávno na vzkriesenie.

Ančár.

(A. S. Puškin.)

Na púšti, v piesku suchote
a v zemi sparnom rozžiarenej,
stojí jak strážnik v samote,
Ančár, strom smrti, — tam, studenej.

Príroda stepu smädného
strom ten v čas hnevu porodila,
a zeleň mľkvu mu jeho
i kôru jedom napojila.

A jed ten z kôry kvápe mu,
poludnia slncom roztopený;
k večeru ale chladnému
v priezračnú on sa smolu mení.

Ku nemu vtáča nespeje,
ni tiger nejde; a šialený
keď víchor čierny zaveje,
hneď letí ďalej — otrávený.

A jestliže list vädnúci
porosí oblak mu ustatý,
hneď steká v piesok horúci
s vetví mu dážď už — jedovatý . . .

Preds' človek poslal vo vzdore
človeka k stromu jedovému,
a ten, odijdúc v pokore,
priniesol smrtnú smolu jemu.

Včas ráno prišiel s tým jedom,
smutný sťa konár ulomený;
po čele plynul mu bledom
potok už smrti — pot studený.

Priniesol, klesnul, zastonal
a na postlaní v kúte stánu
úbohý rab ten dokonal,
tam u nôh pyšných, svojmu pánu.

A pán tým jedom napojil
bojovných striel hneď na tisíce
a zkazu nimi rozhodil
k súsedom dobrým za hranice.

Horal.

Havrany.

(A. S. Puškin.)

Letí havran k havranu,
zakŕkavši v tú stranu:
»Povedz, brate môj, havrane,
čo nám dneská na sniedanie?«

Havran vetí: »Znám ja, znám,
dnes kde obed bude nám:
pod rakytou na pažiti,
leží víťaz tam zabitý.

Kto ho zabil, kto ho nie?
To len sokol jeho vie;
vie i koník jeho vraný,
vie i mladá — jeho pani.

Sokol do hôr zapadnul;
sok na koňa vysadnul;
pani čaká na milého —
nie však toho zabitého!«

Horal.

O Bartkovi pytlákovi.

Napísal

Kazimír Przerwa-Tetmajer.

Bartek Gronikowski z Bukoviny mal tiež „svojich“ desatoro prikázaní, hoc ich v skutočnosti ani nebolo desať:

Ja som tvoj les, aby si po mne chodil, kade sa ti zachce.

Nevezmeš mena horárovho nadarmo, len ho hneď brokami do kolien.

Pomni, aby si nikda bez zvera domov neprišiel.

Nepožiadaš ani stehlíka, ani drozda, ani sýkorky z cudzieho lesa, iba to, čo sa na pleciach odnáša.

Kradni zver, ale tak, aby ťa nechytili.

I okrem toho mal on ešte dosť všelijakých porekadiel, na príklad:

Na svojom nabi — na cudzom zabi.

V cudzom lese streliť — v chalupe sa deliť.

Von z chalupy vrecko zrna — do chalupy hodná srna.

Nie toho zver, kto si žičí — ale toho, komu zkvičí.

Toľko baba, čo i zver — len, keď treba, dobre mier — — a mnoho týmto podobných.

Iní strelci sa tých porekadiel tiež od neho učili, a tak jeho sláva, nielen ako poľovníka, ale i ako poetu rástla.

Bartek bol rodený zlodej-strelec — pytlák. Nevelký, chudorlavý, lahký, vzletný ako vták, hybký ako pstruh, chytrý ako líška, a do zveriny zajedený ako rys. Ba i podobný bol on rysovi svojím mačacím pohybom, lebo keď i na jarmok po hradskej išiel, nuž tak lahko stúpal, ako by sa obával, že krokom svojím čosi splaší; a oči, ktoré mu bystro sem-tam behaly, zdalo sa, že vidia do húšti v lese na tristo siah.

Bartek, okrem streleckej roboty, nič nechcel znať, iba z musu. Na jar, v lete, v jaseni, v zime — keď si len mohol svobodného času od gazdovstva odtrhnúť — hybaj! s flintou do lesa! Niekedy ho i dva i tri týždne žena doma nevidela.

Hoc on tuhý koziar bol, predsa sa mu najlepšie zapáčilo po lese gazdovať za srnami, za zajacmi, za líškami. V túrňach je veselo, ale vidno — vravieval. Iba už, keď sa mohol do lesa zamotať, tam mu bol život a radosť.

Každú zelinu znal, každý druh mochu, a poznal on lesy od Trstenej v Orave až po Kežmarok vo Spiši, a od Gievonta až po Gorce pri Novom Trhu. Už sa on tam nikde neztratil. Taký on mal „ňuch“ do lesa, ako vlk alebo i pes. Vymotal sa všade.

A boly to, veru, i lesy!

Okolo Nového Trhu, okolo dedín ešte len lesy rúbavali, ale už popod Tatry, iba tolko, čo na ohrev v zime potrebovali — po krajoch. Popod Košistú, popod Vološín, popod Holicu však nikto sa ho ani nedotknul. Drevá rástly z driev, smreky, jedle, buky, javory, a pomedzi ne divé maliny, hlohy, bujná burina, húšťaviny, končité oblomy pňov, siete a húžvy rastlín a koreňov; diery, v ktorých si mohol i bývať; a mohol si sa prepadnúť v zbútlavenom dreve, v zradnej sprachneline; zahrdúsiť sa v spletených, uhýbajúcich sa hybkých prútoch, haluziach, konároch, chvojinách, ktoré sa síce pod tlakom uhýňaly, ale roztrhať sa nedaly, len chytaly do elastických povrazov človeka, okrúcaly a tiahly k sebe a otáčaly, ako hady škrtiace.

Tam bol život Bartkovi, tam jeho radosť!

Vdieral sa medzi ohromné stromy, mochom obrastené, ako medveď; prešmyknul sa popod húštiny, ako líška; preskakoval klady a horné potoky, ako jeleň; vetril lesom, ako vlk; driapal sa na jedle, ako divý máček a kolísal sa na vrcholci, ako orol. Ukrutne on to lúbil: flintu vopchal pod kameň, alebo vstrčil do chrasti, a potom už, i bez všetkej potreby, na smreka alebo jedlu vyliezol a odtial na svet pozerával. Okolo neho les, les a les... Iba vrcholce stromov; tu ostro do hora strmejúce čierne, husté smreky; tam zas rozložisté zelené buky a javory obtekaly ho v kruhu, ako more. A ponad lesy zas hole, jasné, široké úplazy a vrchy, a na vrchoch ešte strmé, vyčnievajúce steny, akoby z kresaného kameňa, a vyššie ešte oblaky, a vyššie ešte nebo... Tak sa na smreku alebo jedli niekedy i za pol dňa prekolísal Bartek, a niekedy i za pol noci, ako sup. Pozeral po svete a plával po lese očima, že ani pstruh plútvami lepšie nemôže. A les, alebo ticho stál, alebo sa kolísal a šumel, a vtedy kolísal sa s ním odrazu i na jednu i na druhú

stranu Bartek na tom smreku alebo i na jedli a podával sa za vetrom i kolísal nazpäť; a les šumel a niesol ho, že ani voda v Morskom oku lepšie rybu proti slniečku nekolíše.

I vietor chodil len kruhami. Časom po jednej strane lesa bolo ticho, ale po druhej sa stromy v polkruhu uhýňaly, ani čo by kosou zajal. A niekedy zas les ticho stál, len z diaľky letel šum čo raz bližšie; a šum tento pochýlil stromy a letel po nich, ako jastrab prsami a krýdlami nízko po klasoch, keď vtáčky loví. Klasy sa mu uhýňajú a on, šumiac, letí.

Keď slnce jasne svietilo, že sa zdalo, že vietor svietací letí, alebo keď zlatá, radostná tichosť ležala na priestranstve, vtedy Bartek do seba vdychoval vôňu lesa, ostrú a sviežu, a tak mu bolo, ako by mu pľúca krýdla dostávaly. Povedal bys', že to hneď z tela vyletia a na krýdlach ubrnknú. I žalúdok sa ľahším stane v človeku, keď ho tak vyhojdá na jedli a zavonia mu lesom. Hej, nemáš to ako les, na všetky biedy!

A on, ten les, ti aj ku všetkému tak pristane, ako basy ku husliam. Smutno ti je — on je tiež nie veselý; rád si — i jemu nie mrkotno. Ticho si — hoc by i šumel, tak ti je, ako bys' ho nepočul; zaspievaš si — ej, už sa i on ohlási, hoc by i tuho stál. Taký ti je on, ako ten kontráš pri muzike; na akú nôtu len pomyslíš, on je hneď za tebou. Akože by si ho nemal rád? Veď sa ti ani žena ani deti toľko nelaskajú, ako on. Kde by tam!

Túrne alebo i voda nie sú veru také. Akési je to mocnejšie, ako človek, nechce sa mu uklonit — ale les! Ako by kolískou bol, alebo postieľkou! Ono by ti i po smrti najlepšie v ňom bolo. I za truhlu by ti bol, a za akú! i modlil by sa nad tebou. Truhla priestranná, živičná, červi by ťa nezedly, iba ak nejaký „honórny" zver, medveď alebo vlk, a i duša by sa ti radovala odletujúc, že ťa do bodajakej, hoc tam i svätenej jamy nehodia, ale že budeš ležať, ako ten javor, keď mu korene zotlejú, alebo ho vietor vyvalí, — voľnými prsami k nebu, hoc i nie živý.

* * *

Znal Bartek zverinu lesnú, tak ako jeho baba svojich päť husí pri dome. Ani on do bodaj čoho nestrelil. Ba ešte i tú streleckú obyčaj zachovával, že kotné samičky šetril, ba i na čas lovecký dobrý pozor dával. Iba keď už bieda v chalupe pritisla a jesť sa chcelo (na Bukovine, ako sa vie, zrnko klasu nedohoní) — vtedy už nevyberal. Srna, zajac: to bola jeho najčastejšia korisť; do jeleňa strieľal so tri razy, ale nikdy šťastlive. Málo sa ich v tých horách uliahne, preto bolo i ťažko na ne trafiť. Nerátajúc divé kozy, zabil už i so dvoch divých bravov i so päť medveďov; bolaže vtedy radosť v dome, jediva boio dlhé časy, kože sa predaly — to bol vždy najlepší lov.

Keď Bartek zverinu už v kapse mal, srnu alebo zajaca, slovom, keď už bol uspokojený: vtedy sa rád prizerával, ako to tie zvieratá v lese žijú. Za viac hodín sa prizerával divým kohútom či

tetrovom, alebo i hlucháňmi zvaným, ktoré zdržiavajú sa zvlášte za Tatrami od poludňajšej strany, okolo Kriváňa, poza Volovec, po skorušinách, po borievčí, po maliniakoch, strežúc sa orlov a jastrabov shora a nedôverujúc kosodrevine ani húšťam lesným, z ktorých sa prikrádavajú: vrtký rys, zradná kuna, krvožížnivci, ľstivá líška a z nezrady, ako blesk, udierajúca divá mačka. Tam roztáčaly ony svoje skvostné perie, chvosty pyšno vo dve strany rozložené, krýdla svoje farbisté, utešené; tam viedly medzi sebou vojny, rúcajúc sa, ako šialené za samičkami, ježiac sa v kráse svojej; a vyhrievaly sa na slnci, ako bleskom oslepené. — Inde, po úplazoch, hrkútaly divé holuby, rýchle a opatrné; tam zas z vysokej trávy vzletovaly s fŕkotom jariabky a divé kačice, — veľké a ťažké krížovky a zas menšie a štihlejšie kačky-ciránky, sletovaly ony na mláčiská a mokrade na dolinách do bujnej trávy, alebo sadaly na jazierka. Inde zas, v Ráztoke, vedel on o bielych ranostajoch s čiernymi chvostíkmi, ktoré, popod skaly preliezajúc, hneď tu, hneď tam končité pysky a bystré očká ukazovaly. — Neraz on, cieľno hodeným kameňom alebo výstrelom, prekazil pohon kuny za nešťastnou veveričkou, keď sa so stromu na strom zahadzovala s letiacim chvostíkom a, trasúc sa, už ledva halúzky zachytávala. Veveričky on nadovšetko rád mal. Už keď ju na strome zazrel, hotový bol prizerať sa jej bez konca: ako sa na peň škrabe, po haluziach prechádza, tu hneď skrúti hlávkou, tu sa zas obzre, potom sadne a chvostíkom sa zakryje, ani baba spodnicou, keď prší. Šišku v lapkách — začne lúštiť, lupiny odhadzovať a zrnko hrýzť. Radosť na ňu hľadeť! Ale zastrelil ich Bartek iba so pár, kým bol ešte mladý a do streľby pachtivý; choval ich i niekoľko doma, ale mu ich vždy ľúto bolo a pustil ich vždy po krátkom čase. I ďatle on rád videl, prizerával sa im pri robote, ako chvostom do stromu pripreté kujú srdito zobákom do kôry, alebo, zvlášte na jar, keď pohvizdujúc, ako píšťalky, pomedzi haluzie bystro preletujú.

Kde sa sojka nadarila — načúval; kde drozdy zazvonily — zastal. Nielen pre samé ich divné hvízdanie, ale že kde drozdy koncom marca a počiatkom apríla hvízdajú, tadiaľ často sluky tiahnu. Zriedkavé sú ony v Tatrách, i ťažko z nich zastreliť v horách temných večer, ale predsa ich Bartek koľko-toľko deťom domov doniesol. Ale to bol len taký výstrel pre zábavku, keď mal mnoho prachu v rožku. Zväčša si len niekde pod smreky ľahol, „zavábil" na ústach, a potom už načúval, ako, ponad neho letiac, „chriapkajú".

Rád sa on večerom prizerával — zvlášte keď sa mu pridalo s vyššieho miesta pozerať — ako osamelou pustinou, u nôh jeho, do chladného, oceľovej farby súmraku hôr, letí ušatá sova, ohromný to vták na páperistých krýdlach, podobný príšere, ktorá nešťastie predpovedá. Pozeral za ním, kým len nezaniknul, s jakýmsi strachom, plným babony v srdci, a pozeral ešte i potom do tej tmavej pustiny, ako by sa tam muselo niečo stať.

I ku kozám keď sa prikradol, a bát sa nikoho nepotreboval a o výstrel mu tiež veľmi nešlo: prizerával sa, ako sa po úplazoch pasú, ako si po túrňach ležia, po urviskách, po hrebeňoch, po

samom kraji spadlísk chodia, až sa zdalo, že už nebolo ani kde raticou sa zachytiť. A tu ti ona do priepasti strašnej pozerá, ako by krýdla mala, a má — nezbednica — iba nohy! Alebo na takú končitú skalu vyskočí, že sa jej ledva všetky štyri nohy na ňu zmestia, a tak stojí a pozerá dookola, a hvízda cez nos, ak niečo zazre alebo zavetrí. Bartek i to videl, ako sa kozy od orlov bránia, sbíjajúc sa do kŕdlika; ako koza kozliatko svoje bráni, chrániac ho svojím telom, ako podskakuje k orlovi rohami; videl, ako časom mladá, ale už priťažká, že by ju orol vládal odniesť, a pritom mocná kozica uteká so skaly na skalu so zachyteným do jej chrbta pazúrmi orlom tak prudko, že sa mu v tom behu krýdla nazad vykrútily a on ju pustiť musel. Neraz sa Bartkovi i trafilo zastreliť kozu, ktorá mala zarastené rany v bokoch od takéhoto záchytu.

A neraz on i medveďovi zblízka do očú pozeral, keď si proti nemu na zadných nohách zastal, pažerák roztvárajúc a okáľmi iskriac; videl on tiež, ako medveď pomedzi zadné nohy, za seba, ohromnými kameňmi, klepcami dreva a čo pochytil, hádzal. Raz pri Sivom vrchu v Orave hodil sa tiež naňho s tisového konára rys; len šťastie, že ho Bartek v skoku na rúru z flinty podchytil a tou rúrou odrazil. Skočil síce naňho rys ešte i so zeme, ale už bol slabší, iba čo mu rameno prehryznul a prse dodriapal. Ale potom padol, lebo mal do brucha tuho strelené.

Flinty mal Bartek poschovávané po rozličných miestach. Pod Vološínom, nedaleko Veľkej Sikľavy pri Piatich Stavoch mal duplonku, pod Roháčmi mal druhú, a dve jednorúrky mal ešte i na iných miestach. Vo flintách mal veľké zaľúbenie, a keď o nejakej zvedel a zvidela sa mu, v stave bol posledné teľa predať a tú flintu kúpiť. Babe vysvetľoval, že to ináče byť nemôže. Lebo keď príde naňho žaloba z Uhier od grófov Šalamúnovcov, alebo zo zakopanského dvora príde revísia, nuž ti veru v dome nijakej zbroje — ba ani kapslíka nenajdú!

Najdú iba kľúč, čo z neho deti strieľajú... Strežú naňho hajdúsi po cestách, a on sebe ide s fajkou v zuboch a s valaškou v hrsti, ako nejaký soltys bielčanský, alebo rychtár z Poronína. Veď ho len nik nebude revidovať, že má v opasku rožok s prachom a vo vrecúšku guľky a šrôt, aký kto chce, zajačí alebo na kačky a kapslíky pri nich; plátenné vrecko na zverinu a so živnosťou na tri, štyri dni pod kabanicou. Ide sebe a čože — do lesa po haluzinu na oheň, alebo po práci. Lenže on ide raz do javorinských hôr na Spiš, raz zase zuberských v Orave; akože by to bolo, keby on bol len jednu flintu mal? Musel by viacej po ňu lietať, ako s ňou. Ešte by sa mu i piata bola zišla. Jesto veru utešené miesto na schovanie v Hlinskej doline, pod samým Hrubým vrchom — diera pod skalou medzi smrekmi, že by i človek mohol do nej vojsť — a nič jej nevidno. Suchá je tiež, ani zemiaková vňať...

Keď takto začal rozprávať, žena iba ťažko vzdychala. Rada videla svoje teliatka, svoje plátno, čo si sama natkala, ale protiviť sa nedalo, lebo málo kedy bolo bez mäsa v dome — o tom ani reči, že by z tých flínt nebol osoh býval.. Ale pri tej piatej,

bola to utešená duplonka, ako oko, sa už Bartek nad ženou smiloval; nepredal jej ani teľce, ani plátno, ale prečachroval za duplonku pluh, novučičký nový, a päťadvadsať dosák, čo mal nimi humno pobíjať, lebo tieklo.

* * *

Vždy, keď Bartek na poľovačku šiel, kľaknul pred domom a pomodlil sa skrúšene, a o dve veci Pána Boha poprosil: že by mu zveriny požehnal a že by mu dal šťastlive postretnúť horára od grófov Šalamúnov z Javoriny, istého Dobrovoľského, rodom z Lipnice Murovanej, Poliaka, ktorý za uhorskou hranicou do služby stal. Mal on velikú zlosť naňho, a síce pre tú príčinu, že ho tento horár vždy upodozrieval a sľakoval, a hoc Bartka nikdy s flintou nedozrel, predsa vždy ukazoval naňho, ako na najhoršieho pytláka. Raz sa tak stalo, že Bartek na uhorskej hranici do roháča strelil a Dobrovoľský ten výstrel počul. Hoc Bartek i flintu i roháča dobre schoval, a len na druhý deň v noci si poňho prísť umienil, a potom obehnúc „vlčím skokom" kus lesa a preskočiac hraničnú, medzi Uhrami a Poľskou, vodu, s ráždím na pleci domov išiel; predsa Dobrovoľský, ktorého ten výstrel privábil, krútil sa, motal sa, až kým Bartka s chrastinou na pleci zazrel; cez vodu prešiel, ako bol, v čižmách, a hybaj k nemu. Bartek neutekal, lebo sa cítil na svojom, a nechcel sa väčšmi podozrivým robiť.

Dobrovoľský sníme duplonku s pleca a mieri. — Stoj!

Bartek zastal.

Dobrovoľský hneď do neho: Strelil si! Čo si zabil? Kde si schoval?

Bartek sa začne kliať, že nie on, prisahá, že by sa mu hneď obe nohy do zeme vrástly — (Pán Boh to dobre vie, že v takejto biede človek ináč pokračovať nemôže) — prisahá, aby ho hneď tam porazilo, na svojho patróna i na svätú Magdalenu, čo mu práve na um prišla, ale Dobrovoľský neverí. Tu Bartka pochytila zlosť, že mu nechce uveriť, keď sa mu toľko prisahá, lebo veď skrze to i tým svätým ubližuje, ktorých si on za svedkov berie. Ako by to i mohlo byť, že by niekto človeku neveril, keď sa na svojho patróna a na svätú Magdalenu zaprisahal?! I začal srdito kričať, že kto tu má právo do neho, keď sú tu nie Uhry, ale Poľská — a začal sa mu trhať. A Dobrovoľský: že veď mu on ukáže i Poľskú i Uhry, a buch ho kolbou do chrbta. Chlap bol ozrutný, a Bartek neveľký, sviazal mu ruky povrázkom, a buch ho druhý raz kolbou do chrbta a do hlavy a marš za vodu — a hnal ho do Levoče do súdu. Búrilo sa v Bartkovi srdce, dobre, že mu nepuklo, lebo hoc bol i vinným, predsa Dobrovoľský, ktorý ho pri výstrele nedolapil, bezzbranného stretnul a prisahanie jeho počul: povinný bol držať ho za nevinného. S tohoto stanoviska vychodiac a hlboko presvedčený, že je to tak: Bartek celou cestou o svojej nevinnosti kričal a presvedčoval.

A medzitým ho Dobrovoľský kolbou tĺkol; a poneváč v Levoči pri súde Bartka pre nedostatok dôkazov osvobodili, odpreválil ho

ešte za hranicu a znovu tĺkol, koľko sa mu len zachcelo, tak že Bartek blízo mesiaca s postele vstať nemohol, lebo dobre, že mu telo od kosti neodpadalo, i diery mal po hlave.

Neveril mu a k tomu ešte i obrazil; areštoval ho za hranicou; bez práva do Levoče hnal, zbil a doráňal; do choroby ho priviedol, výdavku mu narobil, lesu ho na dlhý čas pozbavil: nuž prisahal Bartek Dobrovoľskému pomstu, ale nielen hocijakú! Podstreliť ho alebo zastreliť — čože je to? Z jedného sa vykuruje a od druhého naraz skape, ani nebude vedieť, kedy a ako. Nemohol sa Bartek dosť naľutovať takej pomsty, akú na jednom liptovskom strelcovi vykonal, čo mu dvoch capov — v ukrutnej slote a s neslýchanou ťažkosťou upoľovaných, keď Bartek, na smrť unavený, pri nich usnul — ukradol. Zazrel ho Bartek zďaleka a zapamätal si ho. Tri dni sa po horách túlal a zvera potkať nemohol, dážď a ľadovec ho bil, so snehom sa urval v Čubrine, len dobre, že do jazera nesletel, temer o život prišiel, až mu konečne Pán Boh kozy nadaril a to tak, že od dvoch výstrelov z duplonky dva capy padly. Ale duša sa už ledva v ňom držala — a ten sa prikradol k nemu, keď spal, a ukradol mu ich. Bol by mu iste i flintu vzal, keby ju Bartek nebol v ruke i vo spaní držal. Ej! Pri samej zemi! Keď ho Bartek o dva týždne neskoršie v úbočí pod Tomanovou zazrel — prosto do hlavy mu namieril, i do samej hlavy ho trafil. Ale čože — teraz iba zbadal, aký je on hlupák. Liptovský strelec nielen že sa nenazdal, ale ani sa len preto nezľaknul, že umiera, lebo ani času na to nemal, ba ani len to nevedel, kto ho zabil, lebo Bartka nevidel.

Čože je to, tak sa niekomu odplatiť? Tak ako by nič.

Horára Franca Horváta a hajdúcha Bunkoša zpoza smreka podstrelil; zabiť ich nechcel, len ich od špehovania za poľovníky odučiť, nuž pustil im brokami do nôh — vyliečili sa. Bunkoš sa zo služby poďakoval, zľakol sa; ale Horvát bol potom ešte zanovitejší. Prepálil tiež guľku cez plece akémusi horárovi z Kokavy, čo ho pri srnách bol zplašil a strelil za ním; chcel ho trafiť, pravda, do šije, ale ho netrafil; ale čože to všetko bolo? To bolo len tak! Ale s Dobrovoľským nesmelo byť len hociako! Tu už bolo treba čosi vykonať; hej, veru!

Nuž čakal na príležitosť, a čakal za sedemnásť rokov.

Až náhodou zbadal, že Dobrovoľský v lese, pod Holicou na úzkej prti, zastavil železo na medveďa a každý deň pred večerom ta chodil pozerať, či sa zver nelapil. Bartek sa zavčas rána prikradol, ťažký klát smrekový od železa odťal a železo prevliekol do húšťavy na prť, na iné miesto pod nízku skalu, a zakryl ho tak, aby ani šľaku po ňom nebolo. Ak nie za pravú, nuž za ľavú nohu sa Dobrovoľský musel chytiť.

Takúto si on pascu sám na seba prihotovil.

Potom si Bartek ľahnul za tú skalu do borievčia a čakal. Keď sa ten čas, v ktorom Dobrovoľský mohol prísť, približoval, Bartek ako v horúčke šeptal: Bože daj! čo by sa lapil! Ej, Bože! daj, aby sa lapil!

A tak sa i stalo. Prenikavý, náhly výkrik oznámil Bartkovi, *o čo Boha prosil.*

Ticho, ako kuna, ktorá sa na zajaca prikráda, vytiahol sa na skalu a pozeral zpoza kameňa. Dobrovoľský, strašlive jačiac, zohnutý cez poly, namáhal sa medzi železá, ktoré sa mu do lýtky zubami zaťaly, rúru flinty vopchať, aby ich nejako rozvážiť mohol.

— Tu si! — zašeptal Bartek.

A jedným skokom, ako rys na divého capa, hodil sa na chrbát horárovi.

Kým sa ten spamätal, vydrel mu flintu z rúk, vytiahol mu lovecký nôž z pošvy a ďaleko odšmaril. Potom odskočil a, vytiahnuc pištoľ zpoza pása — lebo flintu na skale nechal — namieril mu do prsú.

— Pán Dobrovoľský, teraz si už môj! — riekol.

Dobrovoľský zblednul a ústa sa mu triasť začaly. Bartek však hovoril:

— Prísahe mojej, hoc som sa ti i na svojho patróna i na svätú Magdalenu zaprisahal, veriť si nechcel a mňa nevinného — či som tam bol vinný, či nie, ale tebe som bol nevinným — do Levoče pred sebou si ma hnal a kolbou si ma bil; nuž teraz! čo bude?

Horárove prosby a zaklínania nespomohly.

— Hej! ešte by si ma ty kedysi mohol dopadnúť! — odpovedal a strašnú vec, o ktorej, keď železo na toto miesto vliekol, rozmýšľal, — vykonal. Hroziac horárovi pištoľou, ruky mu poviazal — možno, že tým istým povrázkom, čo on jemu vtedy — a ku ohromnému kopcu veľkých čiernych mravcov ho odvliekol, tam ho ku stromu priviazal, ústa mu zemou a blatom zapchal a handrou zaviazal.

— No, teraz si už tu stoj do rána, pán Dobrovoľský z Lipnice Murovanej, kým ťa kamaráti hľadať prijdú. Ešte tam i dáky vlček týmto mravcom pomôže. Zostaňmeže zdraví! Kolbou ťa ja nebudem šturkať, veď si vari nie hoviadko, ale človek.

Poklonil sa mu klobúkom a odišiel.

Pred svitaním, keď sa zas na to miesto prikradol, aby Dobrovoľskému, ak by ešte žil, hlavu obuchom valašky roztrepal, našiel ho obhryzeného do kostí; poznať bolo, že nielen od mravcov, ale i od vlkov. Tak tam visel temer holý, krvavý skelet na povrázkoch, v rozkopanom a rozhádzanom mravenisku, s jednou píšteľou, v červených od krvi železných obručiach klepca, ktorého zuby sa až do kosti vpily.

Bartek otvoril železo a smižno ho na predošlé miesto odvliekol, klát zas naň priviazal a nadstavil ho ako treba. Dobrovoľského skelet nechal tam, kde ležal, ničoho sa nedotknul, ani peňazí, čo mal pri sebe trochu, ani ničoho; iba trochu dohánu uhorského si presypal do mechúra a prachu tak na tri nábitky, z rožka do rožka. Potom prežehnal skelet a hybaj! do lesa, ako mu len para stačila, kým sa len pred večerom nad Oravicami v rigloch nezastavil a hneď, flintu schovajúc, do dediny sišiel, ako čo by chcel hus kúpiť hľadal, lebo ich tam veľa chovali a pekných. Rád by bol pekného gunára kúpiť.

Ničoho sa neobával. Súdy sa ani len pýtať nebudú. Vlci horára zjedli, lebo v noci samotný na tie pusté miesta chodieval. O nič sa nebál, lebo i v Pána Boha tuho dúfal. Nielen že mu On Dobrovoľského do klepca priviedol, ale ešte i vlkov poslal, a tí ho zjedli tak, že ani šľaku, ani znaku nezostalo o tom, čo sa porobilo. Pán Boh s ním!

*
* *

Nikdy Bartek pre Dobrovoľského ani len sna nepokojného nemal. Svedomiu za dosť učinil; Pán Boh mu bol pri Dobrovoľskom na pomoci; duchov sa tiež neľakal. Tí duchovia, čo po lese alebo po holiach chodia — vravieval — nie sú zlostní. Svedie ťa, dá ti poblúdiť, čo by si sa ihneď kdesi prepadnul, nastraší ťa, to hej, ale že by sa maly tam pomstiť alebo naháňať ťa tie akési, akože ich zovú, upiere, to nie. Iba na cmiter v noci nechoď, ale po čo by si ta i šiel? Strieľať na cmiteri, hoc by sa ti i zajac alebo líška trafila, nebudeš, lebo je blízko dediny, a je i hriech. Ale keby si na holiach alebo v lese človeka zabil, to môžeš spokojne chodiť. Plašiť ťa po smrti nebude. Veď tu nejeden strelec, ako i Tylka z Dianiša troch Liptákov na spaní obuškom zabil, a preto on ešte dvadsať rokov po poľovačke chodil. To tam nič. A ešte ak sa spravedlive pomstíš na niekom — eh, to sa ani len za seba neobzri!

Preto však jesto dosť všelijakých duchov, strašiakov, po Tatrách. Všade ich je plno, netreba ich hľadať. Keď sa ti zadrieme niekde v doline, kde je pusto: oho! už sa ti — zlá krv — ohlási. Alebo ti reťazou ponad hlavu zahrkoce, alebo ti oči tak zasype, ako by ti všetky hviezdy do nich spadly, alebo ako by ti do nich zlatého prachu nasypal.

Moc divných veru vecí Bartek v horách zkúsil i vyrozprával neraz.

Ale čo najpodivnejšieho ľudia od neho počuli, to bola rozprávka o divom človeku, ačpráve sa nevie, či ten človek bol divý a či bláznivý?

— Idem vám raz, tvrdá jaseň už bola, sneh poletoval, cez Hoľu kráľovu nadol popri potoku, capa som hodného na chrbte niesol, čo som v Granote zabil; zrazu voľačo vo vode plusklo. Ej, kýže to čert, čo sa teraz kúpe, keď sneh pokuruje a zima je? Priblížim sa, a tu vo vode človek po horalsky odetý, vence na ňom z chvojiny, z kosodrevia i zo všelijakej zeliny. Nekúpe sa, len čosi vo vode hľadá. Sblížil som sa ešte lepšie — báť som sa ho nebál, veď som flintu držal napohotove — a on hybaj do lesa. Ja za ním. Utiekol mi na chvíľu, skryl sa medzi mladé smrečky; pozerám o chvíľku — zas tu bol! Stojí a pozerá na mňa. Ja naňho mierim a skričím: Stoj! lebo strelím! — Ja len tak na špás, lebo prečože bych bol doňho strieľal? On len stojí, pozerá, oči mal veľké, a zavolal na mňa, ale tak, ako by zpolovice vravel a zpolovice spieval, takto: Rozhrešíš ma? Rozhrešíš ma? Srdce voda nesie po zelenom lese; — srdce voda vzala, tá vodička malá, — točí po kameňoch, *točí po prameňoch*, — kdesi sa pod skalou rybkou stalo malou...

Rozhrešíš ma? Rozhrešíš ma?... A zas opätoval to, čo prvej. Ja som len stál a počúval, a ten mi to znovu so tri razy vyrepetoval, alebo radšej vyspieval, a ja som sa vám to, neprirovnávajúc, ani Otčenáš naučil i dosiaľ v pamäti mám. Neraz sa mi to i v noci prisnije, alebo mi tak, samo od seba, pred oči príde, či to už v lese, alebo pri orbe v poli, alebo i kde inde. Rozhrešíš ma? Rozhrešíš ma?... A tak žalostive spieval, že mi ho až ľúto bolo počúvať. Nuž ja naňho zavolám: Rozhreším ťa, len poď ko mne! Myslím si, blázon je, treba s ním po jeho nôte. Chcel som ho do dediny na Bukovinu zaviesť, nech by tam s ním boli spravili, čo myslia. Eh — nejde. No poďže, poď! Ale on nič. Vyňal som kúsok oštiepka, čo som mal v kapsici pri boku, ukazujem mu — nič. Ešte sa cofkal do lesa. Vzal som a hodil som mu ..

Cofnul sa ešte viacej. Pozrel na mňa tak, ako by odo mňa niečo dobrého očakával, a ako by som ja nevedel, čo on chce? Pozerá za chvíľu a povie: — Ja do teba chlebom, a ty do mňa kameňom; ja do teba krvou, a ty do mňa slinou! — Ja len pozerám, a ten zodvihne halúzku so zeme a prežehnal ma. A ja poviem: Čože som ti urobil, čože sa hneváš? Ešte ma žehnáš! — A ten hybaj do lesa a ztratil sa. Ja som nešiel za ním, lebo mi cap ťažel, a capa za divého človeka čarovať nebudeš, lebo človeka nezješ. — Haj. — Ztratil sa mi. Kdesi sa tam v lese ešte ozval, ale ja som už nemohol rozoznať, čo vravel. Už som ho potom nikda viacej nepotkal. Počul som neskoršie od pastierov, v Panskom, že ho mali videť, ale že zutekali, lebo sa ho ľakli. Ja som sa ho veru nebál. Ba i vyhľadával som ho, keď som v tie strany zašiel, ale darmo. Kdesi sa, čudák, ztratil. Mladý bol, nebolo mu viac, ako dvadsaťpäť liet. Oblek mal horalský, ale po reči mu bolo vidno, že je nie tunajší, ale odkiaľsi od Krakova, alebo zkadeinde. I taký čudák sa ti najde v lese. Ono by ťa i o rozum doniesť mohlo. Hej! les, to veru nie pletka!...

* * *

Raz sa Bartek veľmi na horúčku, na tyfus, rozchorel, po ktorom mu na dlhší čas ako by nohy odobralo, tak že s pol druha roka v lese nebol. Trápil sa o flinty, že sa ich hrdza chytí, a hlad bol tiež v chalupe, že ledva vydržal.

Konečne sa vybral do toho lesa ku Holici, kde najdrahšiu duplonku mal schovanú. Našiel ju, očistil, oškrabal, nabil a rušal ďalej do starého lesa — kde sa očiam jeho strašlivý obraz predstavil — a stalo sa to tak odrazu, tak náhle, že sa mu na prvý dojem zdalo, že má oči začarené. Celá ohromná priestraň lesa bola vyrúbaná! Z konárov pookresávané drevá ležaly, kam len oko zasiahlo, sváľané.

Inštinkt hodil Bartka nazad: cofnul sa do húšťa s flintou.

Ako pred jedovatým hadom začal utekať. Obehnul popod Holicu, popod Širokú Javorinskú, utekal od toho strašného miesta; keď prišiel ku Žabiemu, zasvietilo sa mu čosi zrazu pomedzi haluzie, a znovu velikú priestraň srúbaného dreva zazrel. Začal teda utekať vyššie, a teraz sa mu zdalo, že sa mu na každom mieste môže

otvoriť taký strašný obraz. Porozumel, že sa to môže stať. Prvý raz v živote nevedel, ako a kde bežať, zastával, váhal — bál sa v lese...

Prvší raz sa stalo Bartkovi Gronikowskému z Bukoviny, že mu bolo v tatránskych lesoch tesno...

Les, až ku samému Rybiemu jazeru, všade bol vyrúbaný. Vošiel teda Bartek do húštiny a ľahnul si na zem. Jazyk mu vyschnul, oči ho pálily. Neznámy cit zúfalej hrúzy ho opanoval. Jednostajne sa ozývalo za ním rúbanie sekier, škrípanie píl a treskot váľajúcich sa jedlí... Čo raz priľahnul hlavou na moch, na smrť zunovaný a oslabnutý, vždy sa zdvíhal a naslúchal. . Stíhala ho pustá, holá priestraň. Jasné slnce, ktoré na vyrúbanisku videl, napĺňovalo ho nechuťou a ošklivosťou... jeho! — ktorý sa mohol oproti slncu i za pol dňa niekde v pustých horách na vrcholci jedle kolísať...

Už nebolo pustých lesov v Tatrách. Nie ovčiari, ktorí tam za niekoľko mesiacov gazdúvali po holiach; ani strelci, jeden okolo Ľadového na Spiši, druhý v prostrednom vrchu od Liptova, tretí vo Volovci k Orave; ani horári, tam i tak na riedko rozosiati: ale akési potvory zahniezdily sa v horách, v odvečných pralesoch, ničiac a lomiac ich horšie od ohňa a víchru hôľneho. Bartek držal a kŕčovito stískal flintu v ruke. Už nie on bol na poľovaní, ale na neho poľovali, a to nielen nejaký Horvat a Dobrovolský, ale stíhala ho a šľakovala holá, plešivá a pustá priestraň, stíhalo ho to prekliate, strašné „Vidno", poľoval na neho „Svet". Bartek na lesť a úskočnosť mal tiež lesť, na guľu guľu, ale proti rúbaniu lesov cítil sa byť bezvládnym: „skončil sa!"

Nevedel, či je tak, ale videl v obrazotvornosti svojej váľajúce sa alebo už pod sekerami pováľané mohutné smreky v Koprovej doline, šumivé, košaté javory pod Roháčmi, štihlé jedle za Sivým vrchom a za Syndlovcom. Celé Tatry, všetky lesy tatránske, môžu už takto ležať, peň pri pni, konáre a haluzi na hŕbach, iba parezy v zemi ponechané sa belejú, belejú sa zo zeme, belejú proti slncu, ako mŕtve kosti.

Skončilo sa...

Vietor, čo šumel od vrchov a kolísal ponad neho smreky, zdal sa Bartkovi akousi strašnou, žalostnou muzikou, akýmsi cmiterným, pohrebným spevom.

Prvší raz sa Bartkovi zarmútilo srdce pri viatí vetra.

Ponad les vyčnievaly túrne Žabieho, nahé, tvrdé, strmé. Zlosť ho na ne pochytila. — Hej! dobre vám tam, vysoko! — skríknul na ne s pozdvihnutou rukou. — Kto vám tam čo urobí? Nebude ta nik s vrecom po vás chodiť, aby vás vo mlyne zomlel! Ale les!

A tak to už bude bývať naveky — i zajtra i pozajtre, o rok, o desať rokov i o tridsať — lebo kým tam tie sťaté jedle odrastú... Hej! Nedočká nik!

Strašné, zloveštiace, záhubné pre Bartka „Vidno" spadlo na lesy tatránske, s lomozom sekier a píl, ako povodeň s hukotom na obsiate polia. Zostane iba pustatina, umrlisko...

Bartek sedel pod stromom, o peň chrbtom opretý, a lamentoval v duši. Flintu držal v rukách, rúrou k sebe, ako nepotrebné náradie, ako ostatný kus povraza od kormidla na stroskotanej lodi, ktorá sa na úskalí rozbila.

Mrak padal. Vietor poťahoval k jazeru.

V tom zachrapšťalo a zašušťalo čosi v húštine oproti Bartkovi. Asi na dvadsať krokov oproti vynoril sa z húšťavy jeleň. Vietor šiel od neho — necítil.

Zastal. Počal sa na Bartka prizerať, ktorému súmrak zakrýval postavu a ktorý nepohnute sedel pod smrekom, ako zamretý.

A zase Bartek pozeral na jeho spanilé rohy a široké prsia, kývnul k nemu flintou a ozval sa žalostným hlasom: Čože to už teraz s nami bude?...

Jeleň sa na mieste obrátil a skočil do húšťavy.

Preložil: *Horal.*

Historicum povestí „Malkotenti" a „Valgatha".

Kritická črta.

Podáva *Julius Botto.*

Dobrý slovenský spis má vychovávať, poučovať, vzdelávať a v pravde utvrdzovať našu mládež, našu intelligenciu, zvlášte však ľud slovenský. Nemáme stredných a vyšších škôl a tak slovenský spis má nahradzovať i vychovávateľskú i vzdelávaciu úlohu školy, ale ako Palacký hovoril, „vždy jen dle pravdy". Preto slovenské spisy majú a musia byť s prísnou rigorositou na základe pravdy sostavené a radšej nijakých, ako pravde nezodpovedajúcich spisov. Spisy nedókladné zavádzajú totižto náš ľud, naplňujú ho mýlnymi náhľadmi a tak nielen že nepluia svoju vychovávateľskú a poučujúcu úlohu, ale, čo je horšie, pomýlia ho a zavedú ku konklúsiam cele mýlnym a konfúsnym. Tak musel pomýliť a i pomýlil i úvodník v 17. čísle z roku 1908 v „Slovenskom Týždenníku" uverejnený, v ktorom pôvodca tvrdil, „že i medzi rýdzim maďarským sedliactvom šíri sa hlboká nespokojnosť, bo vraj i maďarský ľud prichádza k tomu presvedčeniu, že nie to je príčinou jeho ťažkého živobytia, že okrem neho tu býva i slovenský, srbský a iný nemaďarský svet, ale to, *že je i sám maďarský ľud vytvorený z politickej slobody a práva a vlády.* Maďarský ľud počína videť, že ho nie to tlačí, keď sa popri ňom dakto shovára, ale že ho utláča veľkopanská vydieračská politika vyšších pánov. Nemaďarský ľud tiež počína videť, *že spolu s ním je ubíjaný i maďarský ľud,* rozdiel medzi nami je len ten, že my znášame o jednu krivdu viac, *krivdu materinskej reči,* vytískanie, hanobenie nášho jazyka a hlušenie našej národnosti."

Takto písať, niečo takého tvrdiť neslobodno. Pôvodca článku neposúdil vecne, dôkladne a všestranne politické položenie Maďarov

a Nemaďarov v Uhorsku, a tak zaznal i stav chudobnejšieho maďarského ľudu, ktorý Nemaďarom je len v tom podobný, že ešte nepožíva všeobecného hlasovacieho práva. Ale kdeže je i tu maďarský ľud napred! V Sedmohradsku sú volebné okresy, kde 200 maďarských voličov volí jedného vyslanca a 6000 rumunských voličov tiež jedného. V Huňadskej stolici pripadá na 100.000 rumunských obyvateľov jeden vyslanec a na 6000 maďarských voličov dvanásti. Maďarskí roľnícki voličia volia svojich vyslancov košutovskej strany pokojne, nemýlene, vyvolenie národnostného vyslanca je pravým divom Božím, bo volebné atrocity, aké boly vo Vrbovom, sú v každom národnostnom okrese pri každej voľbe na dennom poriadku. Či by maďarský ľud zniesol takých volebných atrocít, akých sa dopustil tarkáňsky *maďarský ľud* na ľude Lucaciuovom v okrese bejušskom? Veď toho tarkáňskeho *maďarského ľudu* bola len hŕstka a len-len že nepohlušila celé množstvo tichých, pokojných rumunských voličov.

V Uhorsku maďarského utlačeného ľudu niet. Má elementárne, stredné, priemyselné školy, reálky, akademie, university, divadlá, operu, úrady, všetko v maďarskej reči z krajinských peňazí, teda i z mozoľov nemaďarského ľudu. Jeho je najúrodnejší kraj Uhorska, teda nie je ani hmotnej biede vystavený. Prístupné sú mu všetky, štátne i neštátne úrady, neodsotia ho od nich pod titulom, že je panslávalebo dakoromán; vo všetkých školách učí sa v reči materinskej; vzdelanosť mu je teda prístupná a tak netreba sa mu trápiť s nematerinskou vyučovacou rečou. Nebrali, neciaškovali mu deti, ako brali a ciaškovali slovenské, a nevodili ich na Horniaky, aby sa tam poslovenčili. Nemožno teda odôvodnene tvrdiť, že je maďarský ľud z politickej slobody a práva a vlády vytvorený, a kto to tvrdí, hovorí zrejmú nepravdu. Nech sa pisateľ podíva do slovenského mestečka Tisovca a nech sa dozná, ako tam exekvovali a spredávali Slovákov za daň na tisovskú maďarskú školu od nich požadovanú. Či exekvovali a spredávali niekedy niektorého Maďara za daň na slovenskú školu v Szenteši alebo v Halaši založenú? Nie. Maďar by to nebol strpel. Maďarský sedliak je nemaďarskému len v tom podobný, že sú latifundia zemských pánov i jemu neprístupné; ale i v tom má veľkú výhodu, že je jeho grunt nepomerne nižšie odanený, ako grunty tej istej veľkosti na Horniakoch.

Takými bludmi a omylmi je preplnená i Kubániho povesť *Valgatha*. I o jej pôvodcovi možno dobrým právom povedať, že: „pictoribus atque poetis *cuncta* licent. (Maliarom a básnikom *všetko* je dovolené.) Podivné je v nej všetko: základná myšlienka, charakteristika osôb, stránok a všeobecnej politickej situácie Uhorska.

O Jánovi Hunyadim písal v nej Kubáni nasledovne: „Nad Uhorskom vedie správu Ján Hunyad, bohatier, ktorému ani vo víťaznej udatnosti, ani v *šľachetnomyseľnosti*, ani v *bezzištnosti* nebolo ešte páru v Uhrách, ba asnáď ani nebude."

Toto je veru len tak ledabolo vymyslené a povedané a dokazuje, že Kubáni nebol historikom a že politické pomery Uhorska *z doby Jána* Hunyada ponímal a posudzoval veľmi chybne.

Kubáni akiste neštudoval dielo grófa Jozefa Telekyho „A Hunyadiak kora" (doba Hunyadovcov), menovite nie svázok X., stranu 546, lebo by ináč bol súdil o Jánovi Hunyadovi. Teleky, ináč veľký ctiteľ Hunyadovcov, nemohol neuznať, že Ján Hunyad bol síce udatným a vcelku šťastným vojvodom, ale i nevďačným človekom. Svoj celý politický prestiž ďakoval kráľovi Žigmundovi a jeho zaťovi kráľovi Albertovi, dostal od nich nesmierne latifundia, za ktorú blahosklonnosť odplatil sa tým hnusným nevďakom, že po smrti Albertovej neuznal syna svojho dobrodincu za kráľa, ale pripojil sa k strane poľského kráľa Vladislava a ako náčelník tejto strany viedol proti Jiskrovi, ktorý záujmy zákonitého kráľa Ladislava veľmi rázne a úspešne zastával, krutú vojnu. Túto škvrnu s charakteru Hunyadovho nik nesmyje. No dopúšťal sa i brutálnych, surových ukrutností. Kubányi ho síce opekňuje, ale na úkor historickej pravdy. Valgathova dcéra Želmíra vypráva, že keď boly na moldavskom zámku chytené, že ich Ján Hunyad dal na munkáčsky zámok odprevadiť. Ale maďarský historik Ladislav Szalay opisuje dej zaujatia Moldavy inak. Moldavská husitská posádka kapitulovala s prijatou podmienkou slobodného odchodu, ktorú Hunyad nielen že nezadržal, ale dal odchádzajúcich husitských vojakov zlapať, ktorým potom cigáni z jeho rozkazu ruky po lakte odsekli, nosy odrezali. Medzi takto brutálne zmrzačenými bolo viac trenčianskych zemänov. Na to sa povie, že vek bol surový a tak i zachádzanie s ľuďmi surové. Nuž dobre! Nech sa len potom nepíše a nehovorí o šľachetnomyseľnosti.

Kubáni zle poznal i Jiskru, bo to, čo o ňom napísal, že „chcel národy uhorské českej moci i v občianskom i v náboženskom smysle podrobiť," je zrovna absurdným výmyslom. Za takýto úmysel, keby ho bol mal, bol by Jiskra i so stránky Kubániho, ako Slováka, vrelú vďaku zaslúžil, bo veď pre nás Slovákov bolo by i mravne i hmotne veľmi výhodné bývalo, keby nás Jiskra českej moci bol podrobil, ale o tom sa Jiskrovi veru ani nesnívalo, bo českej ústrednej moci v tom čase ani nebolo. Jiskra bol znamenitým vojakom, strategom, diplomatom, náboženstva katolíckeho; on, „švarcgelb" do kostí a špikov, bojoval výlučne za dynastické záujmy kráľa Ladislava Pohrobka a v náboženskom ohľade len preto musel byť tolerantným, bo jeho najudatnejší vojaci a podvelitelia boli kališníci.

Repräsentantom českej centrálnej moci v tom čase bol Ďuro Podebrad, správca kráľovstva českého, muž spanilomyseľný, udatný a politicky veľmi rozhľadený. Kráľovstvo české spravoval preto, bo kráľ Ladislav Pohrobok bol dieťaťom a búrlivé časy vyžadovaly muža silného. Ale ani on nemal na mysli národy uhorské podrobiť českej moci a sjednotiť Čechov a Slovákov i politicky i vo viere.

Ostatne strana kráľa Ladislava Pohrobka bola dosť silná, aby takéto ašpirácie prekazila. V Rakúsku cisár Fridrich, v Štýrsku, Korutansku a v Horvatsku Ulrich Cilský, v Srbsku vojvoda Ďuro Branković, v Uhorsku palatín Ladislav Gara, páni Ilockí a Szécsiovci silne zastávali záujmy kráľa Ladislava. S nimi držalo i hornouhorské slovenské zemianstvo, následkom čoho i Jiskrova posícia

v Uhorsku bola veľmi výhodná. No strana táto, ako Kubáni myslí, nebola nemecká, ale dynastická, a strana Hunyadova nie uhorsko-patriotická, ale oligarchická a silne antidynastická, prechovávavšia vysoké nezákonité ašpirácie; starší syn Hunyadov Ladislav bol obvinený z velezrady, že chce totižto kráľa Ladislava s trónu shodiť a sám byť kráľom uhorským. Krajinskí najvyšší hodnostári pod predsedníctvom palatína Garu odsúdili ho teda na smrť, účastníkov sprisahania do ťažkého väzenia v Budínskom hrade. Po smrti kráľa Ladislava boly tieto antidynastické ašpirácie uskutočnené voľbou Mateja Hunyada za kráľa uhorského; pravda, i to sa stalo, ako dejepisec Bencúr hovorí, „apperta vi", zjavným násilím. Ján Hunyad bol totižto nesmiernym boháčom. Jeho panstvá rozprestieraly sa od Vajda-Hunyadu po Tokaj v nepretrhnutej reťazi. Z poddaných tohto ohromného panstva Michalovi Szilágyimu ľahko bolo sosbierať 20.000 vojakov, tiahnuť s nimi na zamrznutý Dunaj pod Budín, intimidovať radiacich sa snemovníkov a vykričať Mateja Hunyada za kráľa.

S dobou Hunyadovcov Kubáni nebol na čistom, ale ani s hrdinom svojej povesti, s Valgathom.

O tomto píše, že „bol kališník husitismu dušou, telom oddaný, žijúci a mrúci za jeho slávu a rozšírenie, junák osobnej hrdinskosti a zmužilosti, spravedlivý veliteľ podriadeným svojim, chlap *a junák v opravdivom smysle slova*, ale v jeho *ináč mravnej povahe* vyvinula sa náruživosť lakomstva a ziskuchtivosti, baženie po veľkých pokladoch, k nadobudnutiu ktorých vítaný mu bol každý prostriedok a tak i lúpežné výpravy."

Koľko tu protirečenia! Veď takým činom Valgatha nebol kališníkom, žijúcim a mrúcim za slávu a rozšírenie husitismu, ktorý nebol učením, ale životom a evanjelisáciou, lež nesvedomitým, bezbožným lupičom bez cti a studu, teda nie „junákom v opravdivom smysle slova".

Taká mrzká, ohavná figúra nemôže byť repräsentantom vznešeného husitismu, nemôže slúžiť za vzor junáckosti. Mládež slovenskú takouto postavou k skutkom hrdinským, šľachetným oduševniť nemožno. Práve tak nešťastne je opísaný i husitský kňaz Brožko. Radi by sme v ňom videť prísneho, asketického, učeného, no láskavého kňaza. Ale čo vidíme? Počas vážneho rozhovoru, vedeného s Valgathom v sieni drienčanského zámku, „pchá kňaz Brožko svoj veľký nos do pohára vínom naplneného, lebo bola to jeho slabosť, že rád užíval hroznovinu"; no a keď vyzdvihneme i opis vonkajška tohoto husitského kňaza, že mal bielou šnúrou obviazaný dlhý oblek, na hlave okrúhlu báršonovú čiapočku, nuž máme pred sebou františkánskeho guardiana-bonvivána, akých len v pivniciach kláštorských pri sudoch zlaté víno ochutnávajúcich na žanrových obrazoch maľujú.

Tento husitský kňaz, „bárs osvietený kresťan", použije nevinnú poveru ľudu, že jaskyne sú bydliskami dobrých a zlých duchov, a zariadi si v jaskyni pri Drienčanoch pustovňu, pre pôverčivosť nikomu neprístupnú. V nej dáva dcéra Valgathova, Milica, pod jeho pokroviteľstvom Ladislavovi Hunyadovi ľúbostné dostaveníčka. Hu-

sitský kňaz Brožko prisahá na sv. Václava, utvrdzuje husitskú dcéru Valgathovu v láske ku katolíkovi Ladislavovi Hunyadovi, vraviac, že jej láska k nemu má byť stužkou, viažucou v priateľstvo dom Hunyadovský s Valgathovým, má byť prostriedkom bratského mieru Uhrov a Čechov k založeniu blaha tejto krásnej vlasti. On prehovára Valgathu: „zanechajte, syn môj, lúpežné výpravy, smierte sa so statočným Hunyadom, podrobiac sa mu ako správcovi krajiny, buďte vďačným synom tejto novej vlasti a, verte mi, vaše meno prijde k sláve a nie k posmechu.“

Väčších anomalií nemožno na jeden dúšok popísať.

Husitský kňaz nahovára husitu Valgathu a jeho dcéru k zrade, k odpadlíctvu, k spolčeniu sa s tým Jánom Hunyadom, ktorý neuznával zákonné nároky kráľa Ladislava na trón uhorský. Veď ovdovelá kráľovna Alžbeta tým cieľom najala si za drahé peniaze Jiskru a českých bojovníkov, aby tie nároky mečom hájili práve proti jej nevďačnému nepriateľovi Jánovi Hunyadovi. Tak nakreslený husitský kňaz, otec Brožko, nie je láskavým hlásateľom a sprostredkovateľom krajinského mieru, ale prototypom moderného, zradu a odpadlíctvo hlásajúceho kňaza z našich časov.

K tomu treba považiť, že Hunyadovci boli zelosní katolíci. Jána Hunyada bez Jána Kapistrána, veľkého nepriateľa husitov, ani predstaviť si nemožno. Pomer medzi Hunyadom a Kapistránom bol asi taký, ako medzi Podebradom a Rokycanom. Teda oheň a voda. Dobrý husitský kňaz nemohol nahovárať zelosných husitov, aby sa smierili s horlivými katolíkmi.

Na takých typoch nemôže sa vzdelávať a zohrievať mládež slovenská.

Ale ani v romantickej erotike nebol Kubáni šťastným. Ladislav Hunyad bol s Máriou, dcérou palatína Garu, zasnúbený. Keď si však namyslíme, že bol len ľúbostné pletichy hľadajúcim záletníkom, Don Juanom, tak mohol chodiť i k dcére Valgathovej do Drienčan na zálety, ale v tom páde nebol hoden lásky nevinného dievčaťa.

Mládež slovenská najde o veľa viac ideálov a krás v rhapsodiach Jiráskových „Bratrstvo“. Nádherne je v nich opísaný husitský kňaz Ján, idúci so svojím stádom do Uhorska dobrovoľne, „aby duše nehynuly, aby neboly v správe Božej opustené, kňaz príkladný a horlivý obranca svätej pravdy a svätého kalicha skutočne.“ —

Topografiu Drienčan, hoci mu dostatočne známa bola, zaznal Kubáni úplne, keď tvrdil, že Hunyad vytopil husitov z hradu drienčanského zahatením jedného potoka. Hrad drienčanský stál na vysokej stráni, takmer na okraji hlbokého výmoľu, ktorým tečie nepatrný, v lete cele vysychajúci potôčik. Keby Hunyad bol dal tento zahatiť, v ňom ani za 5 rokov nebolo by sa toľko vody nasbieralo, že by bola po múry hradu vystúpila. Ale pozemný hrad husitov drienčanských ležal na rovine pod dedinou Drienčany, neďaleko rieky Blhu. Hunyad dal nakopať neďaleko tohoto pozemného hradu valy, v historii dostaly meno „aggeres Hunyadiani“, dal zahatiť rieku

Blh, v ktorej potom voda tak vysoko vystúpila, že hrozila husitom vytopením. Tak už potom museli odtiaľ odtiahnuť.

Historické známosti Kubániho neboly dôkladné. Na maďarských gymnásiach v Uhorsku z učebníc a z prednášok naučí sa naša mládež nedôkladne poznávať a posudzovať deje. Mylné náhľady vyniesol teda i Kubáni zo škôl uhorských. Znať, že dejepisnú látku nepre- bral kriticky ani v dospelom veku, bo by ináč nebol sníval a bájil o bezžistnosti a šľachetnomyseľnosti Jána Hunyada. Pomýlila ho i politická situácia v Uhorsku po roku 1861, keďže maďarskí deja- telia dosť často sľubovali šetrenie národnostnej rovnoprávnosti, jestli prijdú k vláde. Týmito sľubmi pomýlený Kubáni dal sa strhnúť k oslavovaniu Hunyadovcov, ako záštitníkov slobody Uhorska proti útokom Nemcov. Pravda, že cisár Fridrich bol Nemec, i kráľ Ladi- slav Pohrobok pochádzal z nemeckej krvi Habsburgovcov; ale v tom čase nebola reč o nejakej centralisácii a nadvláde Nemcov nad Maďarmi, Rumunmi a Slovanmi v Uhorsku, ale jedine o záujmoch dynastických, a tak i apoteosa Hunyada bola cele zbytočná a ne- odôvodnená.

Z tohoto stanoviska je i jeho veršový epilog v dramatickom diele *Traja Sokoli* dielom z pomýlenia vyplývajúcim. Maďarka Elena, venčiac Daxnera, Francisciho a Bakuliniho, reční: „Maďarka som! ja dieťa národa takého, čo ctí si chrabrosť ducha v každom, komu heslo je sloboda, kto na vrahov vlasti neposlúcha.“ Nuž tú chrab- rosť ducha našich troch sokolov Maďari nectili ani roku 1848, ani pozdejšie, bo práve pre ňu odsúdili ich roku 1848 na smrť. A Ku- báni už len nesmel a nemohol tvrdiť o našich troch sokoloch, že poslúchali na vrahov vlasti. Takto je tento jeho epilog zrovna bla- mážou. Bo ako bolo v skutočnosti? Keď výrok smrti nad našimi troma sokolmi vynesený premenili na 3-ročný ťažký žalár, nechali ich v ňom bez všetkej práce a zamestnania do 15. decembra. Ako to vtedajší stoličný fiškus Eduard Sziklay, hlavný dozorca nad ža- lármi a väzňami, napísal v svojich memoároch z tej doby, menovite Štefana M. Daxnera strašne trápila z nečinnosti pochádzajúca zuno- vanosť, bo nedali im ani kníh na čítanie. Horko-ťažko vybojovali si potom „dobrodenie“ skrze plešivského kalvínskeho kňaza Samuela Szentpéteriho, že im dovolili čítať klassikov rímskych. Kto nezná deje našich troch sokolov z roku 1848, toho Kubániho „Traja So- koli“ pomýlia cele, bo domnieva a nazdá sa, že po premenení vý- roku smrti boli na slobodu pustení. Kubániho Maďarka Elena ich venčila ako slobodných, a v skutočnosti ostali ďalej trápenými a sužovanými väzňami. Veru poetica licentia v takýchto pádoch nemá miesta.

A podivné! Kubáni nezmúdrel ani po roku 1868, keď Maďari národnostným zákonom národ slovenský vytreli z počtu živých ná- rodov a urobili z neho akýsi „politikai magyar nemzet“. I on pri- pojil sa k „novej slovenskej škole“, ktorá verila v možnosť politickej shody Maďarov s Nemaďarmi. Hlavní dejatelia tejto školy, Palárik, Mallý, Bobula, Pozdech, Zarzecki, Philadelphy, Banšell, Kubáni vy- trezveli až vtedy, keď vtedajší minister kultu barón Jozef Eötvös

hrdo odbil deputáciu peštianskych Slovákov, žiadajúcu pre Slovákov aspoň slovenské gymnásia a reálky. „Nová slovenská škola“ založila v Pešti tlačiareň „Minerva“, vydala slovenský almanach „Minerva“, oslavujúc v ňom liptovského hlav. išpána Martina Szentiványiho, ktorý znal síce slovensky pekne hovoriť, ale bol známy, ako licomerný nepriateľ každého voľnejšieho slovenského hnutia. Veď on informoval v peštianskom panskom kassíne maďarských pánov o národnom shromaždení sväto-martinskom z roku 1861; on dával úpravy, ako treba proti memorandumu národa slovenského protestovať podpismi ľudu. Nuž oslava tohto muža bila na charakter týchto Slovákov. — —

Povesť Tomášikova *„Malkotenti“*, lepšie písano a rečeno „Malkontenti“ (male contenti = nespokojní), je dielo historicky solidnejšie.

Ale náš slávny Samuel Tomášik bol v prvom rade evanjelickým kňazom, mužom positívneho vierovyznania a horlivým evanjelikom. V historii Uhorska, nakoľko mu to umožnily dejepisné pramene, jemu na jeho dedinskej fare prístupné, bol rozhľadeným. Ale „non omnia possumus omnes“ (nie všetko zmôžeme všetci), a tak sa stalo, že Tomášik, ako ev. kňaz, videl v hlavnom hrdinovi svojej povesti „Malkotenti“, v Imrovi Tökölim, muža za rozkvet viery evanjelickej, za nábožensků slobodu uhorských evanjelikov bezzištne bojovavšieho. A tomu nebolo tak. Tomášik preto tak súdil, bo nerozberal jeho skutky kriticky. Jemu neboly prístupné pamätné zápisky Franca Rákócziho II., pastorka Imra Tököliho, v ktorých Rákóczi napísal, že jeho otčim Imro Tököli poslal svojej manželke Elene Zrínskej z Ďuly na Munkáč tajnými písmenami písaný list, v ktorom ju vyzval, aby mu skrze svojho spovedlného otca v Ríme priaznivé podmienky pokonania sa s kráľom Leopoldom vykonala, v ktorom páde nielen že i sám prestúpi na vieru katolícku, ale že i svojich evanjelických privržencov privedie do lona cirkvi rímskej. Tento list oddala Elena Zrínska k rozlúšteniu veliteľom hradu munkáčskeho, Ondrejovi Radičovi a Danielovi Absolonovi. Oba boli dôverní ľudia Tököliho, ale i horliví evanjelici. Preto, akonáhle sa doznali o tomto zradnom úskoku svojho pána, zariadili vec tak, že sa potrava na Munkáči hneď minula a kapitulácia nastúpiť musela. Pravda, i oni vystúpili hneď zo služby Tököliho.

Keby táto veľmi vážna okolnosť Tomášikovi známa bola bývala, nebol by Imra Tököliho nakreslil ako hrdinu a bojovníka za vieru evanjelickú.

Čomu sa diviť treba, je ešte i tá okolnosť, že Tomášik nereflektoval na Tököliho spojenstvo s Turkom, ktoré zapríčinilo, že na Uhorsko prišly strašné pohromy tureckého plenu, pustošenia a rabovania. A to všetko vraj za slobodu Uhorska a za práva evanjelikov. Nuž či uhorský protestantismus nebolo možné mocou slova Božieho a viery zachrániť a udržať? Bola k tomu potrebná i turecká, všetko ničiaca zbraň?

No a že Tököli nebol udatným, heroickým mužom, to dokázal v bitke pri Zente. Tam zničil, ako známo, Eugen Savojský Turkov

v krutej bitke. Na nej mal účasť i Tököli; ale keď videl, že je turecká moc zdrúzganá, utekal s bojišťa. No kresťanské vojsko bolo mu v pätách. To vidiac, skryl sa pod mrtvoly tureckých vojakov a zadal sa mŕtvym. Keď stíhatelia nad ním prešli a bol sám, skočil do Tisy a preplával šťastne na druhý breh k Turkom.

Ale v jeho rodine aj ináče nebol protestantismus zakorenený. Jeho manželka, jeho sestry boly viery katolíckej. Obe sestry vydaly sa za katolíkov, Nádasdyho a Esterházyho.

Z takého muža nemožno vystrúhať ideálneho hrdinu za slobodu občiansku a náboženskú. Titul „slovenského kniežaťa“ prischnul mu z posmechu. Dal mu ho Franc Barkóczy, horlivý privrženec kráľa Leopolda, keď ho vyzvali, aby sa pripojil k Tökölimu.

Franc Deák hovoril, že by uhorský tlačový zákon mal pozostávať len z tých troch slov: „neslobodno nepravdu písať“. Nám sa týchto slov obzvláštne pridŕžať treba. Slovenský spis, rozumie sa, že dobrý, národný, nahrádza teraz slovenskú výučbu, školu, akademiu; nechže je teda na reálnej pravde založený, aby poučil, vzdelal a nikoho nepomýlil.

Poznamenanie redakcie. V podstate je úplná pravda, čo pán spisovateľ hovorí o *Valgathovi*, ale zato odsúdenie diela takto, nazdávame sa, bolo by jednostranné. Básnik, voliaci si historickú látku, má svobodu prispôsobiť topografiu k svojmu deju, má svobodu prispôsobiť i historiu.

Chyba s historickej stránky vytýkaná Kubániho dielu je preto ozajstná chyba, že pochodí z tendencie. V referáte o Valgathovi, na 58. str. tohoročných Slov. Pohľadov, bolo napísané: „Akýmsi omylom svojho života Kubáni v svoje posledné roky... bol sa pridal k takzvanej novej škole slovenskej, ktorej programmom bolo držať s Maďarmi a tak pomôcť Slovákom na nohy. Skoro ukázalo sa, že s Maďarmi, u ktorých všetko vychodí k tomu, aby nás odnárodnili, je nemožný nijaký spolok (politický). Slováci „novej školy“ teda vytrezveli a vrátili sa k svojim priateľom, na cestu, ktorú boli opustili... Ale Kubáni umrel (1869) a v literárnych jeho dielach, tvorených v tie roky, zostala mátať základná myšlienka novej školy slovenskej.“

Jiskrových ľudí Kubáni — proti historickej skutočnosti — chcel mieriť s Huňadovci. Ale ako básnikovi nemohli by sme mu to veľmi vytýkať, keby v jeho diele z tej tendencie nebolo nemožných postáv a falošných situácií.

V tom je chyba. Jednako uznávame za potrebné zmierniť odsudzujúcu mienku pána spisovateľa. Ani historiu, ani topografiu učiť sa nebudeme z belletristických diel, z povestí, románov (hoci ony iste získajú tým, jestli v nich i historia i topografia je správna). Hlavné sú poetické, umelecké požiadavky, a s tejto stránky *Valgatha* zostane pozoruhodným dielom. I pre dobu i pre historiu Čechov v Hornom Uhorsku má viac vzácnych čŕt. Z pobočných postáv, nedotknutých onou chybou, veje životná pravda i sviežosť, možná len pri tvorbe poesiou preniklou. V *Jiráskovom Bratrstve* (I.) iste pekný je zjav toho husitského kňaza; ale

celkový dojem musí byť lepší z *Valgathu* preto, že je tu viac poesie. Pritom u Jiráska Axamítovci, Talafuzovci, Poberovci vychodia akísi surovi, málo sympatični. Postavy predných Čechov sympatičnejšie sú i v Jósikovom románe *Cseh,ek Magyarországon*. (A druhá časť [II.] Jiráskovho diela je zkazená nepochopiteľným postavením do popredia takej figúry, ako Maria.)

Ani nie škola zavinila Kubániho chybu. Zavinil ju „bobulismus" (prináležanie k „novej škole"). Kubáni bol geniálny človek. Chápal, prenikal veci ani bleskom: on i historickú stránku svojho diela bol by potrafil svojím umeleckým čutím, keby sa nebol dal pomýliť falošnou tendenciou.

Vykladať, vysvetľovať treba diela našej literatúry, napomáhať rozumenie i ukazovaním ich vady — len nezavrhovať, keďby z toho bola škoda, ujma. *J. Š.*

Slovenský jazyk, živá starina.

Príspevky k slovníku slovenského jazyka.

I. Ukážky z dialektického slovníka Bošáckej doliny, sostaveného Ľ. V. Riznerom.

(Pokračovanie.)

D.

Dajný, štedrý, radodajný: On veru ňiňijé z tých radodajných.

darebný: Darebnému človekovi šetko sa ťaží. Darebné reči (= nepravda).

darkat sa, darkovať, dary dávať: Keby sa mu šeličím ňedarkali, nuž by jim ňerobil šetko po vóli.

dat, dať: Šecci sme sa dali do roboty. Dal sa plakat. Ked sa dal bežát, bežál jenným dúškom aj za hodzinu. Dze sa dáťe? (Kam idete?) To mi dalo roboty. Ňedá mu dúho na jennén mieste (= nevydrží). Dala sa ho bolet hlava. Aňi zlého slova mu ňedala. Dáš sa na to? (Podujmeš na pr. robotu?) Dal sa na pokánié. Dal sa mu do moci. Ňikomu ňedal za pravdu. Dajme tomu, že pravdu hovorí. Dalo sa na časy (keď po daždi je pekne).

Dávida chválit, vracať, grcať.

ďeň: Čoho son sa já to na moje staré 'ňi dožila! Tri razy 'ňa (tri razy denne). Celý ďeň na nohách roznosil (hovorí sa o daromnom človeku). Na ďeň sa vyberá (vyjasní sa). Šetko to výňďe na ďeň (na javo). Hladá ščerajší ďeň. Vstávajťe, už 'e na ďeň vyzvoňené! (Tak gazda budí čeľaď.) V jaseň 'e ďeň na obrácenié. V jaseň sú 'ňňe na obrácenié (= krátke). Dva razy 'ňňa dávali mu jesci. Aňi 'ňa aňi noci ňemá (o pilnom). Do 'na chleba napékla. Už bolo dúho na ďeň, keď sa pohél z domu. Mal u ňiéj dobré 'ňi (dobré časy, dobre sa mu viedlo). *Dne zvedavečné* — od

Lucie do Božieho narodenia; *pol dne* — od Božieho narodenia do Nového roku.

Už‿e, milá, už‿e ďeň,
jako pójďem od vás ven?
Za stodolú chonníčkom,
prikryjem ťa ručníčkom.

dénco, dienko, dience, drevená pokrývka na hrnce.

déšč, dážď: Padá zlato (= úrodný dážď). Déšču nohy visá (= hneď bude pršať). Dává sa na déšč. Prišél s dešdžu pod odklap.

devásel, petasites officinalis Mönch.:

Naberte, mamenko, toho devaselá,
nech sa vaše smutné kúty rozveselá.

dijamant, diamant.

dlaba, dlabcom vydlabaná diera.

dlaň: Nemá ani čo by na dlaň položil (= ničoho). Kúpil za pet prstóv a za šéstú dlaň. Ostal na holej dlaňi (= prišiel o všetko). Cesta, jako dlaň (rovná). Z holej dlaňi nevyžiješ. Na dlaň šíre. Fafrn (kúsok) na dlaň šíre (povie sa o roličke).

dňes, v. hňes, hňeskáj.

dno, spodok dutých vecí: Rád poziérá na n'no (pijak). Zešél do stunňi až na samé 'no. Vypil až do 'ňa. Ňemá 'na (= miery).

dňový, denný: Kolký má 'nňový plat? Kolko má 'ňového platu?

do, predložka: Napadlo sňahu do kolién. Nadala mu do korhelov. Do roka šecci pomreli. Šetko do času. Do vvóle sa napili (alebo: najedli). Čo ťa doňho? Zmokli do ňici. Majú šetkého do vvóle Božiéj (= hojne). Ňebolo mu do smiéchu. Kam iďéťe? Do zemákov (okopávať alebo zelinu trhať). Ňemal príčiny zadrapuvat sa do mňa.

doba: Mala som 'o do tej doby ráda.

dobíjat na niekoho, dorážať: Dobíjali na mňa ze šetkých strán.

dobrá mysel, origanum vulgare L.: Dobrá mysel v tŕňí rosťe.

dobre: Z tohoto mleťá máme dobre čerňejší chliéb (o veľa, hodne černejší). Tak sa dzíval, dobre mu očí ňevyskočily. Mala taký žál, dobre sa jej srcco ňepuklo.

dobrýzganý, domazaný, zašpinený.

dobrocisko, dobrotisko, dobrý človek.

dobrotlivý, dobrotivý: Pambo je až velice na nás dobrotlivý.

dočápat sa niekam: Už son sa k vám ledvaj dočápal (blatom).

dociéravý, dotieravý.

dočáhnút: Nemohél na policu dočáhnút.

dočmúrat sa, docikať sa.

dočut, dočuť: Kto ňedočuje, ňech si domyslí. Váš dzedko už zle dočujú.

dodat, dodať: 1. Dala si konope z Peštu dodat. 2. Dodal mu prútom chuci (k robote, k jedeniu).

dodávat si, pripúšťať si k srdcu: Ňedodávajťe si už tolko, šak sa Pambo aj o vás a vaše dzeci postará.

dodrúlat: Šetky oplátky sa v koši dodrúlaly.
dodržát: Ňedodržál slova.
dogúlat: Sňahovú gulu dogúlali až pred samé okná.
Dohadzuvat sa, dohadovať sa.
doháňat sa: Dycky sa s ňú o čosi doháňá.
dohárat: 1. Už mu dohárá (= má starosť, strach). 2. svieca dohárá.
dohášat: Oheň už dohášá.
dohladač, dohliadač.
dohládat: Mohli by sťe mi k tým dzetom dohládat, zakal príďem.
dohlánnút: Tak ďaleko nemôžem dohlánnút (dovideť).
dohnat: 1. Dohnali s Dolňej zeme mnoho junčoviny. 2. On ňehladzí, aby též niéčo do domu dohnal (nejaký groš zarobil). 3. Šak 'o já k tomu dožeňém!
dohonnút sa: Stránky pred rychtárom ňijako ňemohly sa dohonnút.
doch, vidz: došek.
dochádzat: 1. Často k nám dochádza. 2. Dochádzajú mi šúchy (= sú deravé). Naša mamka už velice dochádzajú.
dochovat: 1. On rodičóv svojich dochoval aj pochoval. 2. Dochoval pekných dvojo teléc.
dochtor, **doktor**: Dochtor liéčí, Pambo uzdravuje.

Ňichto ňevie, čo ma bolí,
len ten dochtor, čo ma hojí.

dochtorka, manželka doktorova: To sú dochtorčiny dzeci?
dojíci, **dôjsť**: Došél chvály. Došla nás smutná novina. Hodziny prám došly, način jích naťáhnút. Múka nám už došla (= minula sa). Jako len domom dojci? Ňeviém veru, jako k tomu dôjďeme (= ako to dostaneme). Počkaj, až na ťeba rad dvójďe. Len ty hrušky poobiérajme, šak ony dvójdú. Za týďeň šetko zbožié došlo (dozrelo). Ňemohél k tomu dvójci (neobsiahol, čo chcel).
dôjdzený, **došlý**, starobou zoslabnutý: Náš tatko sú už velice dôjdzený.
dojjédat, i **dojjéždžat**, dotierave hnevať, zlobiť: Dojjéždžal do mňa. Mój kuťožňík celú noc na kohosi dojjéždžal (štekal).
dokál, i **dokul**: Dokál ma už buďeš tak zežiérat? Dokul son vlálla, robila son, ščilej už ňemôžem.
dokonat: 1. Prácu svoju pred chvílú dokonal. 2. Keď sme k ním prišli, prám mu žena dokonala. 3. Už by sme sa mohli s tú kúpú dokonat.
dokutat sa k niečomu: Ňemohli sa k tomu ňijako dokutat.
dolahnút: Sotváj dolahél, už 'o zehnali.
dole: Padél dole hlavú — dole nosem.
dolina: Já son išél vrchom, on dolinú. Dze s' ból? Na doliňe (na rovine doliny). Kam iďéš? Na dolinu — do doliny. (Takto povie kopaničiar na brehu bývajúci.) Bošáčan na otázku, kam ide pre seno? odpovie: Do doliny.

dolipat: Mucha na mňa dolípala, ňemohél son zaspat.
dolňokončan, obyvateľ dolného konca osady.
dolu: Zbožie ide dolu (lacnie; cena mu klesá).
doluznačky: Padél doluznačky.
dom: V mesťe je moc velkých domov. Zavolali ma na dom (do obecného domu, pred obecné predstavenstvo). Rozvadzený dom (= rodina). Chodzí po domoch (žobre).
doma: Čo sa doma navarí, ňech sa aj doma zjé (= čo sa doma stane, nech sa doma vybaví). U ludzí jec, čo c' dajú, a doma, čo máš. Už 'e doma! (Zbadal sa; porozumel.)
domajší: Domajší cȟliéb, plátno a rozum najlepší.
dončok, domček.
domésci, domiesť: Zametala Anna, ale potom mosela to Beta domésci.
domom, domov: Pôjďeme už skoro domom (vravia starí, nedúživí ľudia). Bežál domom.

Poďme domom, už sa mrká,
vidzeli sme v poli vlka.

Poďme domom, poďme,
domom nás volajú,
ty naše mamenky
voďenky ňemajú.

Ňemajú, ňemajú,
ale hu budú mat,
keď príďeme domom,
pójďeme jim nabrat.

domrzačka, ženská, ktorá iných domŕza.
domrzallo, kto iných domŕza.
doňekal, doňiékal, doňekul, doňiékul: Doňiékul nám to len potrvá (= za nejaký čas). Doňiékal mosíťe mi to už len dočkat.
donovie, doba pred žatvou.
donúdzený: Donúdzený son ból zát si advokáta.
dopasci: Dopadli ho pri krádeži. Ledvaj som už mohla k vám dopasci (dôjsť). Šetko dopallo horiéj.
dopekat: Už ma tolko dopeká, že mu to mosím dat. (Vidz i: *napekat.*)
dorádzit sa: 1. Keby sa dorádzila rozumu, ňedala by jjej z toho aňi pod pahnost. 2. Ale sa dorádzil! (= dopil).
dorôsci, dorásť: Ňechaj to ešče dorôsci. Prvej scel liétat, jako mu krýllá dorvósly.
dosal, dosul, dosiaľ.
dosalápit, dolapiť.
dosci, dosť: Toho človeka má každý dosci.

Máme chleba, massa dosci,
najjéme sa do sýtosci.

dosciha: Jaká dosciha, taká hoscina. (Ako vládze, tak uhostí.)
doskok: Je to onnás (od nás) na doskok.
dost ništ: Zemákov ňemáme dost ništ.

dostač: Máme, chvalabohu, šetkého na dostač.
dostat: Dostali kmína (chytili ho). Jako sťe sa len sem dostali? Ale nás len dostali! (Oklamali.) Počkaj, šak ty dostaňeš! (Bitku.) Dostala sa za dobrého gazdu (= dobre sa vydala). Šetkým sa jesci ňedostalo. Dzieťa dostalo za týďeň pet zubóv.
dosúdzit sa: Dosúdzil sa žebráckej palice.
doščerajška.
doščilajška.
došek, doch: Ňemá svojho aňi doška na strese. Je z ňiéj už len taký došek (o suchej žene). **Došek hlavatý**, je došek, stiahnutý pri rifovi.
dotal, dotul, dotiaľ.
doťat sa, opiť sa.
dotret: Čosi ho dotrelo, nuž mosel popredat šetkú lichvu.
dôtržný: Do šetkého je dôtržný (= všetko by rád vedel, spravil).
dovýskat: Šak on (šag‿on) skoro dovýská. Dovýskal sa žebráckej palice.
dozabit, -biť.
doznat: Mosel doznat, či sa to tak stalo.
doživocié, doživotie.
dožžúvat sa, vadiť sa: Pokeraj (alebo: pokerúc) k vám príďem, dycky sa dožžúvaťe.
Dráhovce. Z Dráhovéc je ten, któ vysoko cení nejakú vec.
drahy, cesty, ktorými dobytok chodieva na pašu.
draňa, pl. draňe, planá roľa.
draňica, draňa.
draňát, neodbytne pýtať: Vydraňála by od človeka aj to, čo ňemá.
drančát: Keď to už len tak drančal, teda son mu to dal.
drapač, pl. drapačé = kto perie drápe (pára).
drapačka, 1. perie drápajúca (párajúca: Čo dáte drapacce na večeru? **2.** páranie peria: Boli sme u Mikulóv na drapacce.
dráž, dražiéj: Já son to dráž placila, jako ty. Dražiéj ňemosíš placit.
dŕcat: drcél do sceny.
drevennák, pluh s drevenou odhrňovačkou; voz s drevenými osami.
drevko, zápalka.
drgyňa, hlava: Zasej ho len tá drgyňa bolí.
drcha, zdochlina, chudé hovädo.
drobázeň, drobné deti, drobné ovocie: Máme tej drobázňe do Boha.
drúh, pl. drúhy, drúk: Moseli ho na drúze ňésci (na pr. jeleňa).
druhý: Čo na druhém vidzíš, to na seba čakaj. Buďe c' to pre po druhej (naučením). Po druhej c' ta ňepôjďem.
druzgavec, jahoda, Fragaria collina Ehrh.
drúžallo, drúk, ktorým naháňajú ryby do sieti.
dúčel, alebo dúčela, najsilnejšia kosť nohy a ruky: Jaké prasa, taký krik, jaká dúčel, taký špik.

dúčelka, cievka: Rež už do dúčelék žeňé.
dučka, jamka.
duhoký, dlhoký.
dula, gdula, Cydonia vulgaris Pers.
dúrit sa, hnevať sa, durdiť sa.
duša: Aňi duše tam ňebolo (= nikoho nebolo). Živéj duše sa ňemohél dovolat. Robit o dušu (= čo najusilovnejšie). Chodzí jako bez duše (povedia o človeku utrápenom). Dušu by zaňho dal (tak ho miluje). Už má dušu na miésťe (je spokojný). Už má dušu na jazyku (blízko je k smrti).
dušička: Dušičku obliévat (piť).
dušno: Keď 'e velice dušno, očakává sa búrka.
dut, hnať: Hroznové puky už dobre dut začínajú.
dudky, peniaze. Ňemá dudkóv. (Jeden dudek v XVII. století platil 36 kr.
dužiéj (comp.): Môžeš o dvaccat rokóv dužiéj žit na sveťe.
dva, dve, dvúch, dvúm alebo dvom: Pásly sa tan dva koňe. Máme dve kravy. Išli sme po dvúch a dvúch. Dvúm 'e dycky veseliéj, jako jennému. Jalovička sa nán do dvúch rokóv oťelila. Medzi nami dvúma. Kráčali dva a dva. Jedél a pil za dvúch. Dve na tri pobúchat.
dvaccat: Pred dvaccáci roky ňebolo tak zle, jako je ščiléj.
dvaccatero: Dvaccatero son toho mala (kureniec), a už jich 'e len jedenástero.
dvanást: Bolo jích dvanást, jako apoštolóv.
dvere: Aňi dverí nebľadal (v strachu vyskočíl oblokom). Ňeotváraj dverí do korán! Otvóril mu dvere (= vyhnal ho). Máš v riťi ojo? (okrikujú toho, kto nezatvára za sebou dverí.) Štyri rohy, žáuné nohy a chodzí to. (Dvere.) Aby stál človek na dveroch (= stráž). Majú veselié prede dvermi (onedlho).

(Pokračovanie.)

Literatúra a umenie.

— **Magyar írók élete és munkái.** (Životopisy a diela uhorských spisovateľov.) A Magyar tud. akadémia megbizásából irta *Szinnyei József.* XIII. kötet, 1. füzet. *Steiner—Szabó.* Budapest, 1908. 1—159 strán. Cena 1 koruna.

Ľudovíta Štúra má nasledovne: Ľudovít Štúr, ev. lyceálny professor a slovenský národnostný agitátor, narodený 28. októbra 1816 v Zay-Uhrovci; stredné školy skončil v Rábe a v Prešporku, teologiu v Halle. Roku 1841 v prešporskom ev. lyceume zastupoval Palkoviča, professora slovenskej reči; ale pre národnostné agitácie, začaté už tu, po viacnásobnom vyšetrovaní bol prinútený opustiť toto postavenie. Nevoľu svoju prejavoval v brošúrach, pritom v augsburgskej Allgemeine Zeitung náružive napádal Maďarov.

Roku 1845 s dovolením, obdržaným od viedeňskej vlády, začal vydávať politický denník *Slovenskje Národné Noviny*, s belletristickou prílohou *Orol Tatranský:* v nich bezuzdne vystupoval proti maďarstvu a, odstúpiac od bernolákovského, dotiaľ užívaného česko-slovenského jazyka, začal písať podnes uzívaným slovenským literárnym jazykom (liptovsko-turčiansko zvolenské nárečie). Roku 1848 s Hurbanom a Hodžom on bol vodcom slovenského pohybu a zúčastnil sa v ňom i zbranne. Po boji za svobodu utiahol sa do Modry, kde zaoberal sa literatúrou a umrel 12. januára 1856. — Diela jeho: 1) Klagen und Beschwerden der Slovaken wider die Uebergriffe der Magyaren. Leipzig, 1844. — 2) Das neunzehnte Jahrhundert und der Magyarismus. Tamže, 1845. — 3) O národních písních a povĕstech plemen slovanských. Praha, 1853. — 4) Spevy a piesne. Prešporok, 1853. (Ponori Thewrewk József, Magyarok születésnapjai. Pozsony, 1846, str. 107. — Wurzbach, Biogr. Lexikon XL. str. 218. — Petrik, Bibliogr. — Pallas Nagy Lexikona XV. str. 249.)

Od rokov ukazujeme, že slovenskí spisovatelia sú povrchne a neakurátne podávaní v Szinnyeiho diele. Dáta o Štúrovi sú ešte z lepších — ale zkazené neobjektivnym výkladom.

Ľudovít Štúr nenarodil sa roku 1816, ale 1815. Že povolenie vydávať Slovenskje Národňje Novini udelila viedeňská vláda, je, najmenej, nesprávne povedané. Štúrovu objektívnosť a miernosť, ako publicistu, nazvať bezuzdnosťou je — sprostosť. Bernolákovský spisovný jazyk nebol česko-slovenský. V bibliografickej časti niet takých diel Štúrových, ako *Nárečja slovenskuo* alebo potreba písaňja v tomto nárečí a *Nauka reči slovenskej*. Nezná ani o spise Славянство и міръ будущаго.

— **Zborník za narodni život i običaje južnih Slavena.** Na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti. Kńiga XIII., svezak 1. Urednik dr. D. Boranić. U Zagrebu 1908. 8°, 160 strán. Cena 2 koruny 50 halierov.

— **Pán a služebníci.** Prednáška, ktorú čítal vo schôdzke bratov kňazov turčianskeho seniorátu v Mošovciach dňa 5. mája 1908 *Milan Hlaváč*, evanj. farár mošovský. Turčiansky Sv. Martin. Tlačou a nákladom J. Gašparíka, kníhkupca a kníhtlačiara. 1908. 16°, 32 strany. Cena 20 halierov.

— **Život dítek.** Napsala Pavla Lombrosová. Se svolením autorčiným z vlašského jazyka přeložil Karel Křivý. Spisů „Dĕdictví Komenského“ číslo 83. V Praze 1908. 8°, 149 strán. Cena 2 koruny 50 halierov.

Spisovateľka medziiným zaujímave vysvetľuje, prečo sa deťom ľúbia povesti. Mnohí nazdávajú sa vraj, že deti majú značnú obrazotvornosť, preto prirodzene ľúbia sa im neobyčajné, pravdepodobné, fantastické príhody. Ale obrazotvornosť detí je veľmi skrovnučká, a nadprirodzený svet povestí im je celkom jednoduchý a prirodzený. Jestli postavíme sa na detské stanovisko a zbavíme sa svojich známostí, nadobudnutých v dospelom veku, uznáme, že dieťa, počnúc od prvých mesiacov svojho života, nachodí sa

medzi vecmi a dojmy omnoho podivuhodnejšími a fantastickejšími, nežli sú tie, z ktorých skladajú sa povesti o drakoch a čarodejniciach. . Spievajúce stromy, tancujúce skaly a podobné nebudia v dieťati dojmov značne sa lišiacich od toho, čo vída okolo seba. Prečo by sa divilo spievajúcemu stromu, keď počuje na pr. hrať klavír, o ktorého vnútornom sriadení ono nevie ničoho?

Medzi inými príkladmi spisovateľka uvádza i tento: Štyriročné dievča pomáhalo niesť matke košík s kúskom surového mäsa, a naraz vidí pribehnúť psa a ovoniavať košík. Matka povedala dievčatku, že pes vonia mäso, dievčatko zadivené spýtalo sa: „A jako to môže byť, keď je košík zatvorený? Ako pes môže vedieť, že nesieme mäso, keď ho nevidí?"

Dieťa nepochopí, ako pes môže čuť zápach, neprenikajúci k nášmu čuchu. Práve tak, keď v povesti šarkan zďaleka zavolá: „Človečina mi smrdí!" to pre dieťa nie je nič podivuhodnejšie, ako keď pes po zápachu zďaleka vysliedi mäso, nesené v zavretom košíku.

Dieťa povedalo svojmu starému otcovi: „Keď narastiem a budem veľký, a ty budeš zase malý, ja budem ťa chovať a nosiť." Totiž podľa detského názoru človek môže sa stať veľkým alebo malým, starým alebo mladým náhodou alebo z vlastnej vôle.

Jedno dieťa verí, že mesiac baví sa na žmurky, druhé myslí si, že mesiačik ide tiež spať, ako ono. Spisovateľkin dvaročný chlapček nazdáva sa, že železničný vlak ide za jeho starým otcom do Turina, a večer vlak že tiež ide „hajať", tak ako on.

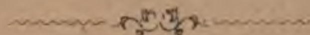
Lombrosová potom hovorí:

„Rozprávajúc im povesti, my nazdávame sa, že prenášame deti do fantastického, pravdenepodobného sveta, v ktorom vidia len poetické výmysly, plody obrazotvornosti; medzitým celý ten neobyčajný, podivuhodný svet so zakliatymi zámky, údermi čarodejných prútkov, s tajomným zariekaním a zažehnávaním magickými slovami a vetami, s múdrymi a vyučenými zvieratmi je deťom omnoho bližší veciam skutočným, nežli fantastickým: osobná zkúsenosť detská je taká, že dieťaťu najpodivnejšie povesti nezdajú sa neobyčajnejšími, nežli predmety a zjavy, ktoré ho obkľučujú. A je iste najväčšie potešenie, najblaženejšia rozkoš, ktorú dieťa má z povestí."

Proti pädagogom, ktorí neradia plniť myseľ detí fantastickými vecmi, ako sú povesti, spisovateľka vraví, že ona svojho synčeka za nič nepozbaví nevinného, rozkošného a živého potešenia, ktoré má z povestí, hoci by synček ešte za niekoľko rokov viac veril v pravdivosť a skutočnosť *Kocúrika s čižmičkami* alebo *Ružovej Aničky*, nežli v pravdivosť a skutočnosť rímskych cisárov alebo longobardských kráľov, hoci by i omnoho viac vedel o spievajúcich stromoch a tancujúcich skalách, nežli o rostlinách jednodeložných a dvojdeložných.

Rok 1908. **Sošit 9.**

Slovenské Pohľady.

Herodes a Herodias.

Tragédia v 5. dejstvách. [1])

Napísal

Hviezdoslav.

OSOBY:

Herodes Antipas, tetrarcha galilejský a perejský.
Tamar, jeho manželka.
Aretas, kráľ arabský, poslednej otec.
Filip, veľkostatkár a obchodník.
Herodias, jeho manželka.
Salome, ich dcéra.
Ján (Jochanan), krstiteľ.
Ján, **Ondrej** atď., jeho učeníci.
Achisar, vojvoda / **Dôstojnici** } vojska Herodovho.
Omru, vodca / **Dôstojuíci** } vo vojsku Aretovom.
Peritus, kráľovský tajomník / **Trebonius**, člen správnej rady / **Iní radni páni** / **Manahen**, dvormajster / **Chuza**, strážca dverí / **Obadja**, pokladník } na dvore Heroda Antipa.
Zamira / **Johanna**, manželka Chuzova } spoločnice kráľovnej Tamar.
Severus, präfekt posádky rimskej v Tiberiade.
Sebna, starosta mestský tamže.
Kňazi a leviti.
Hradník.
Strážnici hradní.
Poslanci a poslovia.

Iní dvorani, dvorné panie a panny. Služobníctvo. Jednotlivci z ľudu a vojska. Vojsko. Ľud.

Deje sa zčiastky v Tiberiade, zčiastky na hrade Makor a u Gadary.

---

[1]) Vyjde vo vydaní Kníhtlačiarskeho účast. spolku v Turčianskom Sv. Martine. Z dobroty básnika k Slov. Pohľadom tu podávame ukážku. *Red.*

Štvrté dejstvo.

Výstup 3.

Kráľovná *Herodias* a *Salome*.

Herodias. Tu ťa nachodíme, kráľovský manželu môj? — A toho tam pokušiteľa kedy odpravíš zo služby? — No škoda, že prekvapenie a či už útechu z neho popredku požívaš, škoda!

Salome. Veru, ľúbezný otče a kráľu: kuzlo prekvapenia je pokvárené, pel novoty trošku otrasený —

Herodes. Ó, ty švítorivý náš škovránku! nad sebou zazorené polia, i dve hviezdy ešte pod oblúčky brnavých párnych dúh... Nu

sú prekvapenia, ktoré skytá svet
ctižiadostivcom rozličného druhu,
snaživcom strmým, zručným šplhavcom
po chýru rebrine: i ony značia
v obehu hodnôt istú jednotku,
čajs' lôtik striebra, z nehož ukuť lza
pamätný peniaz; ľahkým ctibažníkov
vyšinú krielom okázalosti
z všednosti kruhu: trebárs na piaď len
nad jeho rmut, im pozdáva sa už,
že blankytový pijú roztok slávy,
za nimi tymian v kotúčoch že je
oblačný povlek orlieho ich letu
a tržný hurhaj, z nižín ozvuk im,
že vyšších hudba sfär je; takto znajú
zrak pekne zaslepiť, tak uriecť sluch,
chuť premeniť... toť, pustá smyslov pastva!
No pre srdce tie prekvapenia sú,
tie výlučne, čo pošly zo srdca
prez náklonností vrstvy príbuzné,
bez povinností ostí, bez okatej
obdivu pláchy, smetí ohľadov...
hej, bezprostredným jasným, vrelým prúdom
tu — z tvojho srdca, družko rozkošná!
tu — z tvojho, ľúba dcéro! srdiečka
čo vyrinuly smerom k môjmu srdcu,
jak do žížnivej večne cisterny --;
a ja tie najradšej... To pocty zlaté
sú hrivny, prsty neotrelé: skvost
i poklad kráľov, pre mňa schovaný;
to čistý, vonný lásky samotok,
mne nastrádanej len — Tam talentík
som kradmo potiahol a už som — boháč!
tu pomlsal som za náprstok ak
a nebeskú mám predchuť! Nezabudnem
vám skvostnosti tej, toho pôžitku,
oj, nikdy, kráľovno a princezno,
a čoby veky zahmlily mi pamäť!

Herodias. No, teší ma —
Salome. Oj, i mňa, i mňa!...
Herodes. Hľa,
ká vznešená ma bere nálada
za struny citu, hudobný jak nástroj
k výročným sviatkom! — temer hrám už, hrám...

Dvoran (vojde). Ešte, jasný pane kráľu, blahoželatelia; oznamujem pokorne —

Herodes Odkiaľ, synak?

Dvoran. Z Gadarenska, zo Samarie, z Galilee —

Herodes. Uviesť ich treba do našej prijímacej siene. Hneď prijdeme. (Dvoran odíde.) Nie je to najvýš povznášajúce, kráľovno, keď i z tak ďalekých strán prichádzajú pred nás s pozdravy a poklonami? Ešte i z pomýlenej Galilee! — no, utuchlo to tam už — utuchá... O, naše preradostné narodzeniny! ačpráve zas rôček brnk! ani vtáčik —; som skoro u vytrženia, bezmála u vytrženia som! — Ráč, kráľovno, tiež; i ty, milá Salome —

Herodias. Dovoľ, láskavý manželu môj: my ešte máme tu omrvinku zaneprázdnenia.

Herodes. Aj, aj! — množiť prekvapenia pre mňa, šak ver'? Noženo, noženo! — Lenže na vzájom i ja mám pre kohosi čosi na porúdzi... hm, skoro som sa podriekol a odhalil najhlavnejší radostník našej slávnej večere dnešnej — Mám, pravdaže mám tiež pohotove! mám... (Odíde.)

Herodias. No, videl čosi: a preds' nevidel
a nepočul nič — budú prekvapenia
prekvapeniami preňho!... Zaslúži
ich, zaslúži aj zplna, Salome:
bo dobrý manžel je, že lepšieho
niet celým pod slncom; a starostlivý
je, štedrý otec, že mu ani hviezd
nesčitateľné oči nenašly
až dosiaľ rovne: — jeho priazne hoj
preds' zahrnul ťa neraz, drahá dcéro,
že bola si jak zlata hromádka
a drahokamenia, viac hodna než
kus ktorho kráľovstva... A hoj ten trvá,
bo vlastne zdroj je, ktorý nemá dna;
tak divotvorným srdcom vládne kráľ...
Nuž, nemalo by na tom záležať
nám všemožne, by jeho starostlivú
tú starosť o nás prečarily sme
na jarosť uňho hravú, zvlášte dnes?
a jeho žiadosť, nech si akákoľvek
je, narazily v radosť splnenia?
Ba áno, holúšku môj ľúbezný,
má záležať nám na tom veľmi, veľmi!
I s chuťou do toho! — nech jarabosť
sa prekvapení nad ním rozklene,

jak dúha zrovna: že až zadivením
ustrne... zmäkne, vosk jak na slnci:
a našu žiadosť, nech si akákoľvek
je, hneď — či potom takže vyplní!...
I ty sa pričiň s bystrou ochotou,
ty najmä, hej!... máš k tomu vloh i vnád,
môj rozkvete ty!
Salome. Prv šak hudba bude?
Herodias. To. Stará skladba, ale významná:
že, začne-li sa po nej rozliehať,
kol prevrhajúc vlny kadidiel,
sťa velebný chrám predíde sieň táto
a v nej zas náš kráľ jak kňaz najvyšší —
Salome. Hoj, drahá matko! ja tiež by som vďačne
zahrala na harfe; znám melódij
moc utešených...
Herodias. To nie pre teba.
Sbor povolaných prednesie ten chorál,
a na tom dosť.
Salome. Tak nasleduje spev.
šak?
Herodias. Áno.
Salome. Vidíš, matko-kráľovno,
na harfe hrajúc abo na lyre,
i zaspievala by som!... pieseň, akej
kráľ ešte nepočul: tak prekrásnu
a ľúbeznú; a sama hovoríš,
mi pochlebujúc, že som speváčka,
vraj, výtečná...
Herodias. Nie: celkom novú skladbu
zaspieva venček dvorných panien; a
to dostačí. Však zatým prijde — hádaj,
čo?
Salome. Neviem, matko; ibak tanec —
Herodias. Ten,
ten, dieťa radostné! — A tu už rad
je na tebe, jak perlin vo vojke. .
ó moja perlo nad perly!... Tu tvoja
sa ponúka ti milá povinnosť
a príležitosť: kráľa prekvapiť
a obradovať. Hej, ty zatančíš
mu toten tanec, ktorým prekvapila
si i mňa k údivu... ten, ak tak chceš,
pri svojej lyre milej!... Krásny je,
okúzľujúci, nado všetky tance,
čo ich zná svet! — a musím povedať:
nevyrovnane krásne tancuješ
ho, kráso moja!
Salome. Nie ja, nemotorný

len učeň, matko, ale Melita
je majsterkyňa v ňom, tá!... nenadarmo
mne učiteľkou bola; domova
jej výplodom je: má ho v článkoch, v žilkách
už od národu... Nech ho zatančí;
tej rozkáž —

Herodias. Nie tej; tebe rozkážem,
ak na to príde: avšak neverím,
že ta by mohlo dôjsť — Veď dobrá matka
keď dobré dieťa o čo požiada,
to dobré dieťa brnkne strelou striel
jej poslúžiť... Nuž, zlatá tanečničko
ty, zatanč, zatanč!

Salome. Mne sa zunoval
už výskok ten, hej, vskutku! naozaj...

Herodias. Ah, zunoval...? tak chytro? óvi! škoda,
Salome... Ale mne sa jaksi zdá:
to holá nemožnosť — skôr úskočná
len hlávky vytáčka; veď ktorej deve
sa tanec kedy sprikril? zvlášte, keď
si poskakujúc, vieš, tak z chuti, v ňom
môž' všetky svoje rozviť pôvaby,
im vyniknúť dať...

Salome. Práve preto, matko,
ma nepúta viac, že je háklivý:
krv ženie do tvári —

Herodias. Hí! chúľôstka —
Vedz: panna najkrajšia je, keď sa pýri!
je ruža, ale tŕňmi hájená;
a zora je, no k nedosiahnutiu
vysoko, vysoko!... Ty musíš tančiť,
stoj čo stoj!

Salome. Musím? — Či som otrokom
vám, že čo nechcem, musím urobiť?
ach, horšie ešte... od istého času
až väzňom som — mňa strážia, špehujú —:
druh Jochananov —

Herodias. Joj, iď, vymyselník!
iď!... Ale živlom bol ti odpor vždy,
vždy radosťou sa matke protiviť —
Och, jaj! veď je len pustý mi svet tento,
mne, materi, čo dieťa mala by
a nemá ho preds', aby rada mohla
byť, že ho má... Len kaňte, materské
vy slzy, tecte zhusta, trebárs, ejch,
ste horké, horké! — Dobre, Melita
nech odskáče; kráľ toho nezaslúžil
si od teba, nie!

Salome. Matko kráľovno!

som lútkou tvojou: urob, čo chceš, so mnou,
rob!...

Herodias. Lútkou že? zas blúzniš, Salome?
Ty s vôľou zatančíš! — a vyznačíš sa,
a neminie ťa veľká odmena!

Salome. Ja vyznačiť sa nechcem naskrze;
a nepýtam nič, nič!... Čo aj by ste
mi mohli dať, že tešilo by ma,
ma pozdvihlo? — krom, ach, hej, otca zpiatky!
ó!...

Herodias. Toho vrátim ti — ja — za kráľa:
bo kráľa k tomu cieľu nakloním —

Salome. Naozaj? — a ten vtedy nebol on, nie?...

Herodias. Či neriekla som ti to tisíckrát,
že klamár bol? — Tvoj otec býva v Tyru.
Až do sídla sa navrátime, priam
ta k nemu zajdeme...

Salome. Ó, potecho!
ó, dare darov! Budem tančiť, budem,
jak najbujnejšie budem znať a môcť!...

Herodias. A ešte i kráľ prekvapí ťa, hej!
na márnotratcu zmäknúc v celom byte
tým podívaním... len hľaď využiť
tú chvíľku, jak tok zvlhol nasladle:
a dá ti dar — zas za mňa — moju obeť —

Salome. Čo, matko, čo tak?

Herodias. Včuľ to ešte taj,
môj klenote, taj dňa, no tmavý jak
syn noci... ale v noci rozvidní sa:
Za tancu ti ho v uško pošuškám
a ty hneď kráľu šeptneš ho, vieš?

Salome. Viem! viem
a radujem sa, jasám vopred už!...

(Niekoľko dvoraniek vojde s venci, kyticami, fábory atď.)

Herodias. Tak ovenčite kráľa stolicu,
že pozdá sa, jak z dúhy tesaná;
a tento venec z myrty, z nesmrteliek
na zlatý podnebia roh poveste,
zkaď snesie sa mu prosto na hlavu
jak zaslúžená ozdoba cti, slávy...
Hej, pekne ste ich, pekne uvily —
Salome, i tys' pomáhala?

Salome. Áno,
kráľovno, zvlášte pri tom kráľovom,
ku myrte družiac nesmrteľku tak,
by obe vynikly...

Herodias. Ó, zlaté prsty!
na každom znať ich lístku, lupienci;

aj na podnebí krásna výšivka
jak oko slnka — či sú oči hviezd? —
a strapce kol sťa dlhé mihalnice
ich chvália: tvoje prsty, dcéro, viem...
I kytice ste poskladaly strojne;
ta do váz ich! že predídu sťa kry
zo stola vyrastlé a kvetúce —
Tak fáborce tie pritknite, že svisnú
jak poletavé lúče radosti...
a voňavkami skropte sedadlá...
(Ej, iné budú narodzeniny
to za mňa, než jak boly prvé: hodne
nepohodlné, hodne pošmurné! —)
Tak, tak — a teraz rýchlo dostrojiť sa!
mne zdá sa, súmrak žmurknul... Salome,
sú tvoje vlasy vonné na dosť? — ó,
ty musíš dnes byť krásy bohyňou! —
dbaj, dbajte na to vy... Hej, Psekas naša
kde s balsamom a s kráso-líčidly?...
Ba poďme, poďme! — i vy poslúžte — (Odídu.)

Výstup 4.

Manahen a niekoľko *učeníkov* (objavia sa v predsieni).

Manahen. Sem poďte, milí bratia! len smelo sem — Tam vonku všade cudzie oči, cudzie uši; tu nikoho niet, i dvorana je, hľa, prázdna: môžeme dôverne pohovoriť... Nevýslovne ma teší môcť vám povedať, že Jochanan dľa zaručeného rozhodnutia kráľovho zajtra ráno bude vypustený zo žalára a slobodne môže odísť, kam sa mu páči.

Učeníci. Ó, chvalabohu! sláva Bohu!...

Učeník. A môžeme mu tú radostnú zvesť oznámiť?

Manahen. Ach, to sotva pôjde. K tomu by zas potrebné bolo dovolenie, a toto, čo viac v tomto okamžení dvorného rozochvenia, vydostať išlo by ťažko. Už len majte trpezlivosť; Jochanan jej má dosť, má jej dosť!

Iný uč. Dokázal ako neoblomný, neskľátiteľný mučeník...

Manahen. A povedzte mi, čo mu vlastne odkázal ten z Nazaretu? ale do podrobna, do podrobna.

Tretí uč. Práve bol vystúpil z lodi na breh u svojho Kafarnaum, keď my tu dvaja, ktorých Ján menovite poveril odniesť svoj odkaz, sme predstúpili pred neho a rozložili mu, počo sme prišli. A tu, keď i v tú hodinu mnohých uzdravil, odpovedal nám, ako len on zná hovoriť, s najvyššou blahosklonnosťou a najpokornejšou velebou: — Idúc zvestujte Jánovi, čo ste videli a počuli: že slepí vidia a kuľhaví chodia, malomocní očistenia dochádzajú, hluchí slyšia, mrtví z mŕtvych vstávajú, a chudobným zvestuje sa evanjelium. A blahoslavený je, kto sa nehorší na mňa.

Štvrtý uč. A ako títo odišli, zaopatriť napochytre niečo potravy na zpiatočnú cestu, tu zas my nasluchovali obďaleč, keď počal hovoriť zástupom o Jánovi. Čože ste, vraj, vyšli na púšť spatrovať? či trstinu, kolembajúcu sa vetrom?... Alebo, na čo ste pozerať vyšli? či na človeka mäkkým rúchom odeného? Oj, ktorí v rúchu slávnom a v rozkoši sú, tí sú v kráľovských domoch!... Alebo čo iného ste vyšli videť? či proroka? Iste vravím vám: i viacej nežli proroka! On to je, o ktorom napísané stojí: Aj, ja posielam anjela svojho pred tvoju tvár, ktorý pripraví cestu tvoju pred tebou. Ameň, vravím vám, medzi syny ženskými nepovstal väčší nad Jána krstiteľa —

Manahen. Neskonale utešujúco, neskonale!...

Druhý uč. Ale i doložil potom, tak prenikavým hlasom: Odo dňov však Jána krstiteľa — až dosaváď kráľovstvo nebeské násilie trpí —

Manahen. Ufám sa, zajtra prestane trpeť, zajtra!... A pôjdete s ním, milí priatelia? no, pravdaže s ním — len pozorujte naňho každým smyslom i pocitom! — Môž' byť, odprevadím vás... Ale vzdiaľte sa už; počujem trmu-vrmu — začiatok pohonu na rozkoš v dome kráľovskom .. Zajtra o východe slnka! — len neodchoďte na ďaleko odo dverí žalárnych —

Prvý uč. Oj, nie! hneď na blízku v krovine usteleme si na nocľah, ako — neprimeriavajúc — verní, prítulní psi... (Učeníci odídu. — Hneď zatým vtrhne do dvorany niekoľko dvoranov so služobníctvom.)

Prvý dv. Zapáľte svetlá, kadidlá!... však svrchovaný čas, pane dvormajstre?

Manahen. Myslím, myslím.

Prvý dv. Čuješ, milý pane obradníku? súmrak je zorou svetlého dňa kráľovských radovánok! a ten už sletel na Makor, sletel ako ohromný havran .. Ale tebe ešte vždy svieti slnce všednosti mizernej —

Druhý dv. Čoby svietilo, čoby svietilo! Zapaľujte, áno, zapaľujte!

Prvý dv. A každý hodnostár dvorský na svoje miesto! na svoju určitú stanicu: — ja tu, ako už nadstolný — potom ty, pane, ako nadobradný; tak vy, mnohovážni pánovia, ako nadjedlonoš a nadčašný... Konečne pán strážca dverí ku dverám! — najšťastnejší, bo Aurorin syn, Aurorin syn! — Všetkých nás účinkovanie dnešné musí byť dokonalé, vzorné! bez najmenšieho poklesku... však, slovutný pane dvormajstre?

Manahen. Dobre, dobre. Nič nad ochotu služobníkovu u svojho pána.

Druhý dv. Ľaď, a hudci a speváci prečo nie sú už na pavlačach!? Sbory na chóry, sbory na chóry! kážte im...

Treti dv. A veď sú ti už tam: nevidíš pozún dotýkať sa temer klenby, trúby naústené vo priestor...? A trojhran, sistron, aha, cing! — teraz zkvil lutny a či harfy — bubna šemrot... A tam zas vtiahol, hľa, biely oblak! len svrchu mračný a ožiarený... *Pekný úkaz*, na moj' veru!

Štvrtý dv. Ešte krajší bude, až tak otvorí ústočká a pršať začne spievajúci dážď... Zmokneme na duši do niti!

Iný dv. Strážca dverí vám oznamuje: pozor! pozor! Dvor ide — (Zatrúbenie na pozúne.)

Výstup 5.

Herodes kráľ, kráľovná, *Salome*, hostia, dvorní páni a panie (tichým sviatočným postupom).

Herodes. Dosť jednotvárnych dní má život náš,
dosť, pánovia. V tú jeho šedú šatu
votkajme dnes zas hodne pestrý pás,
zvlášť červený! že uzardie sa šeď
tiež od neho, jak od svitu noc... K stolu! —
Ah, aký útul pre nás malebný!...
Čo? mne ten venec? tak chceš, kráľovno?
no, nechže, nech — a ty ho Salome,
mi pripneš? — Ó, tých rúček hladkosť, jemnosť!
čo nie si kvietkom tobôž vo venci? —
Ku matke sedáš? dobre; ale preds'
od môjho srdca ďalej... Posadajte,
pánovia, takto! svorne dľa rangu
a hodnosti: jak sama Božia sudba
vás utriedila. Jeruzalemskí
tam na pravo — jak? stojí ešte Sion
vždy pevne?

Hosť. Jasný krále, na veky!

Herodes. Náš podstavec raz, náš! šak, družko zlatá?
Cieľ utkvel v očiach nám... Ta na ľavo
zas Sichem: Ebalů a Garizima
chovanec šťastný — ako? terebínt
háj starý šumí ešte veselo?
a Jakubova studňa nevyschla? —
Lež posadajte: starobylý Hebron!
Jericho slávné.. tak náš Galád, raj
náš od Gadary po Hesbon! ba níž,
i níž... Čo vzácny Sichem má nám riecť?

Hosť. Háj šumí, slávny kráľu, a vrie studňa:
nač pýtal si sa. Kýs' muž nedávno
ju obsadol, a od Samaritánky,
čo pribehla si vody navážiť,
drel: daj mi piť... On, vraj, zas za to jej
dá vody živej, že nebude nikdy
viac žížniť!

Herodes. Chachacha! A zkaď to chlap?

Hosť. Vraj, Nazareťan —

Herodes. Hm, náš poddaný!
hm — A čo ste ho nezahnali zaraz,

tak k nám... keď vody majúc, prišiel preds'
tam vašu míňať? — Čože, Manahene?
ty smrštil si sa; dovidel som sem —
Na žiadnom čele netrpím tu šmúhy! —
No, otočte stôl: radujúci sa
hneď bleskotom, hneď vonným dychtením
tak vzácnym hosťom... Dekapol už tamto?
Na slušnom mieste: desať vážnych miest!...

Jeden z hostí (ztlumene). Kde ‚Desatoro' nevelmi si vážia;
za prepáčenie — žartík — mienil som,
že podajedno len ..

Herodes. I Galilea
tam pokorná!... znať dvora, všetek kvet!...
Nie pohľad krásny: stolujúci venec?
rec, kráľovno; ba vrchol potechy: —
nuž hodovať!... Nie: prvej — Bohu česť!
právdaže jemu — (Zavznie slávnostný chorál.)
Aká divná hudba!
po predkoch iste: ktorí z dlhých dôb,
čo prežil národ, rôznym tohoto
zážitkom dali búrlivý v nej výraz:
smes svetla-temna, plesu-zármutku,
nádeje-tiesne, bázne-chrabrosti,
porážky-víťazstva .. že v pochybách si,
ký tón tam vývodí: či ponosný
či honosný? či nárek zajatia
či svobody vysk?... A preds' lepšia stránka
v tej borbe vyhrala (ten pocit mám):
hlas zdatných trúb, podporovaný,
jak ozaj v bitve, píšťal vysokých
a nízkych kotlov zálohou... a všetko
(ston struny, zvonkot, osrk jazýčka...)
za oným vodčím hlaholom sa zdalo
hnať popod klenbu v dymu oblaku
kams' — k Bohu snáď — Čo, blízki chrámu vy...?

Hosť jeruz. Vznešený kráľu: trón a oltár rovnej
by maly výšky byť — sú... vieš i sám,
kam...

Trebonius. Pravda, k nemu: k Jahve doprosta,
hviezd vojvodovi!

Viacerí z hostí (škamravo). Bohorúhač...

Obadja. Pohan
bezbožný...

Herodes. A ty, drahá kráľovno,
čo na ten zvučný chorál odznelý?

Herodias. Var' primoc hluku, vresku-tresku, primoc,
môj kráľu: čajsi ako Jericho
keď rúcali —

Herodes. Jak vtipné! — ale Makor

náš trvá — Zlatý vtip! — No po Bohu
česť kráľovi — či vlastne jeho hosťom.
Huš, čeliadko! jäz hoja odstaviť,
nech zašumí... (Služobníctvo hurtom začne prinášať jedlá a odnášať zbytky.)
Čo dvoran hodnostár
stoj na výške .. zvlášť, ľúby Manahene,
ty okom, uchom všadeprítomný
buď; buďtež všetci: samá pozornosť
a vľúdnosť proti každej žiadzi, túžbe...
Ba vskutku vtipne odpovedala
si, družko ľúba; — lež či David kráľ
neposkakoval takej pri hudbe,
keď bol dal previezť truhlu Hospodina?
ja myslím, pri takej — jak hútate
vy, strážci úmluvy?

Hostia jeruz. Ó, iste, kráľu!
zaiste...

Herodes. Však nás vidiac tančiť tak,
by nevysmiala pohrdavá Mikol:
my máme Salome: jej úsmech je
vždy oným kvietka, čo sa otvoril,
nevinný, blažívý... šak, zobkajúca
hrdličko? — Nože, s chuťou do toho,
vy nášho stola vyvolenci, s chuťou!
čo hlt čo glg: nech bude najvyšším
vám pôžitkom a blahocitom, duhom,
z nichž tela-ducha vzrastie pohodlie
jak veža v Siloe, však nezvratná!...

Herodias. Ráč, manželu môj, jesť tiež —

Herodes. Oj, tiež! tiež;
lež mňa už jaksi nasýtila radosť,
hej, sama radosť! aspoň plný som
jej nálady; však vidíš, predsa jem,
bo ponuk tvoj je, kráľko, pospasom mi...
Ba šmačné pokrmy! — tak požíva
Rím o slávnosti — Ale jedzte len
pokojne, drahí hostia: nevarilo
sa kozľa v mlieku jeho matere,
nie, ručím vám! bo zachovávame,
čo dá sa zachovať; čo odpadlo
však, ako listie so stromu, to, ovšem,
tiež nebudeme prišívať — Nu, to
už neinak je: akékoľvek zvyky,
bár zaškrobíme na pravidlá ich,
sú listím zväčša: na jar narastú,
a opršia, keď jaseň zavane...

Herodias. I piť ráč, manželu môj —

Herodes. A či nie som

už napilý dosť, patriac na rozkoš
tú okolo?... A predsa budem piť,
ó, budem! bo tvoj ponuk, kráľovno,
je pre mňa zápitkou — Sem massického,
čašníku! — Hosťom nalievajte tam
dľa výberu a zhusta! Pite, ó,
nech cvendžia pokále! — Ľaď, ten tu mok
to udržaných sväz síl: v čaši jasnej
čo iskierka to rôček schovaný,
nepremrhaný .. A ty, drahúšku,
že aké?

Herodias. Ten raz víno Sarepty,
ak, pán môj, dovolíš.

Herodes. Má aroma —
Tak sila hľadá po svete si roveň,
a po záhradách vôňa družičku:
tá, by sa chvatly s rovňou za pasy,
tá, spriateliť sa... Nuž a, holubičko
ty smädná, čože?

Salome. Eškol: najsladšie
to, milý otče!

Herodes. Pime!... Ó, ty slasť!...
Ha! inej slasti dopočul som žblnk;
čo to?

Herodias. Spev, kráľu: na počesť ti skladba.

(Zaspieva chór panien.)

Milostivý kráľe, dnes narodzenín
sviatok sláviš, pamätný sviatok svoj: hoj,
osvietený vehlasu jasom, sláv ho
nádherne, zdrav buď!

Prinášame kytku ti z myslí zahrád:
ružu lásky, ľaliu úcty, vďaky
fialôčku, obdivu tuhý jasmín...
vezmi a voňaj.

Naša úcta čistá je jak sneh; ľúbosť
horí ohňom oltárnym; vďaka drevom
sandlovým tlie; nespustí obdiv oka...
Poväž a oceň.

Veľkodušný kráľe, dnes narodzenín
sviatok sláviš, pamätný sviatok svoj: hoj,
ožiarený radosti pýrom, sväť ho
veselo, zdrav buď!

Herodes. Jak cherubínske hlasy!... spletené
v ľúbeznú reťaz piesne, sprchlo to

s rtov jasnej výšiny a presadilo
ma v nebo pozemské! — i teba, šak,
miláčku? aspoň vidím po tvári
ti nehu tiahnuť prúžkom ligotným —
a ty čo hudieš ešte, prerozkošná
mladico? ozvenu? — ó, zobúdzaš
ju vo mne!... Vďaka vám tam, cherubovia! —
A kto tie verše pekné poskladal?
náš dvorský poet? — Dionyse, vďaka! —
Sem massického! Eškol, Sareptu
sem! — každá amfora buď ako žlab
a šústaj do čaší a pokálov!...
Hor' čaše, pokále! a zápät dolu
ich k ústam! na bozk, dúšok zdĺhavý —
Ó, opoj! omam! či jest priezračnejší
od teba závoj vôli ružovej?...

Hosť jeruz. Na zdravie kráľu celej Palestíny!
Hostia. Zdrav, živ buď judský, izraelský kráľ!
Trebonius (k Peritovi). Bez Ríma účet —
Peritus. Účet bez Ríma —
Všetci. Na zdravie kráľu! kráľu na zdravie...
Herodes. Ó, ďakujem! — Mám čerstvo na pamäti,
čo mám; a sily, zpruhy, snahy jest
v tých zdmutých prsách nazbyt: chtivý som,
bár zobjať celý svet, tak zahrnúť ho
čo poklad! — složiť — tebe, družko, v hold! —
A zdravý, bujarý som! ani junák:
hrá každá žilka vo mne životom,
že koľko vo mne ich, i životov
je toľko vo mne mladistvých — Hoj, krv!
ty prúde prudký! naše vlnobitie!
ber, zmietaj ma, top... Žienko zlatá, bozk!
bozk, Salome! — Ha! čo ti, kráľovno?
po tvári tieň ti zmihal nevole
a kúsla si sa v peru — môj to rubín! —
A kde je Salome? snáď oblieta
trón a či stoly, aby sadla tu
na dvojný konár môjho náručia?
Herodias. Vyvýšenisko vľavo — pozri —

(Salome neďaleko od kráľa na výpustku začne tančiť, sprevádzaná s pavlače na lyre a tlmeným spevom.)

Herodes. Tančí
nám, tančí?... hoha! Vidzte, pánovia,
ju tančiť! nikdy toho divadla:
tej krásy, vnady, nehy, milosti
a hnutí spanilých tak pohromade,
čo stojí svet! — až zdúpneš od divu
a novým kuzlom zápät okraješ

a poskočíš .. Ó, zázrak! tlieskajte!...
Či lahodnejšie vie sa ohnúť cypriš
vo svojom driečku hybkom, schytená
od vetra v chorovod? a hyacint
nežnejšie skláňa kučeravú hlávku,
sám sebe dvoriac v kvetín besede?
a zefyr vari zhmyrí ihravejšie
po kyprej otave? nie, tajil bych
do hrdla! — A tých rúček posunky,
jak lichotivých háďat opletanie;
smev úst sťa rozpuk ruže zakaždým;
a očí blesky — Siriov dvoch fakle
na plecia čiernej noci stoknuté!
a bujný ňáder ruch — haj! najsladších
chvíľ o bdení a v spánku božských snov
poduška svadobná!... Sem massického!
objedzu zapiť dovidených vnád
i tušených: ten z lepotvarov syt
s túh korením... vieš, ja ťa, Salome,
už zhltal do poly: i zapiť, zapiť, zapiť!
bo smädom mriem... Ech, víno nehasí:
preč s ním! Poď, krásko: druhú polovic
ťa vypijem! a bude po smäde;
poď, prichýľ čašu ústočiek!... Ej, tančí
len, smiechotka, a pradie prelesť — lesť —
a snuje pohyby či pohnútky;
a slučky viaže, oká z pôvabov,
nás podráždiť a poštvať... Čarodejko!
kto naučil ťa svodný tanec ten?
a k čomu on? ký s ním máš úmysel?
nám počariť? nás zakliať, spotvoriť? ha!
na lútych tigrov s žížňou po krvi?
či na baranov hlúpych skrotiť nás? —
Och, mám! mám záhu šelmy pálčivú,
ráz ochočenca však, tak poddajný
a mäkký, povolný: nuž, neboj sa ma!
skoč ko mne — rob, čo chceš, rob — rád ťa, rád...
a tanec tvoj — chvál hoden, odmien všetkých! —
tiež zaslúži viac, než... poď! Prisahám
(vy svedkami tu všetci budete!):
čokoľvek zažiadaš, sa stane ti,
tej nemožnosti niet!... Dar od kráľovnej
prv? — teraz odo mňa — Jak? do ucha
že šeptneš mi? Nu, nechže tak — O, líčka
hlaď! paša... manna!... To že chceš? hí!

Salome. To,
môj kráľu.

Herodes. Môž, som preslyšal sa; abo
sa jazýček ti potkol — Pošuškaj
mi ešte raz. — To vskutku?

Salome. Vskutku.
Herodes. Ach,
joj!... ale, dieťa, nač? strach! nikdy... Však
kráľ prisľúbil a kráľ i vyplní;
hradníku!
Hradník. Rozkáž, jasný pane!
Herodes. Sbehni (Rozkaz mu dá zticha)
a opatri.
Hradník. Hneď, kráľu môj. (Odíde.)
Herodes. Ach, hach!...
fuj!... ejha! Rozmar — decko neblahé:
nerozum, vilník, teba s pobehajnou
kdes, s ľahkomysľou splodil úchytkom:
a preto pankart si a nedochodča,
bez špetky súdnosti; ba bez teba
by lepší býval svet... Hu!
Herodias. Čo ti je,
manželu drahý? V čelo mrak ti sadol:
hosť votrelec — sem vetra trhnutie,
ho odfúknuť, sem! chachacha!.. No, nič;
priam odženieme ho, priam. Čašníku!
Herodes. Nie viac, nie, družko! Nechuť cítim — odpor;
sám sebe som si k zhnusu, na vývrat
ohyzdou, ostudou — Ký potrest!... Hej,
môj Manahene!
Herodias. Čože? ja tu predsa!
Herodes. Len hostí ponúkať...
Herodias. Oj, vykonám.
Hor' pokále!... a Salome, ty tancuj,
tanč! kráľ sa díva ešte s úľubou...
No, hýrte, milí hostia naši! ráčte —
Salome. Ach, ustala som; dovoľ, matko, že
si odpočiniem, k tebe sadnúc si
zas, pritúliac sa tesne — pod ochranu —
Ha! mráz ma prejal — tvojho plášťa kraj!..
Herodias. Seď, keď chceš; skry sa, bojko — Hostia, ráčte
preds', ráčte... bez smyslu to prestávka —
Hosť jeruz. Na zdravie našej slávnej kráľovnej!
Všetci. Na zdravie! — Na slávu jej! — Na rozkvet!
Obadja. Veľkého Heroda to veľkej vnučke!...
Viacerí z hostí. I roztomilej kňažne Salome!..
Herodias. Ah, ďakujem; som milo dojatá
a prekvapená ozaj radostne;
i princezna, viem. Ale jak to, kráľu
a manželu náš: nepočul si a
nevidel? (Och, tie hate z myšlienok!)
Nám vzniesli zdravicu: a ty a ty
nevšímol si si... ani si sa netknul...

Herodes. Hach, odpusť, drahúšku! kus zblúdil som,
no našiel som sa. Plný pokál sem!
piť, piť, piť... Pime, hostia, do dna! do dňa!
Krom dobrej vôle nič niet na svete,
čo hodno slovíčka, nič! Piť, piť, piť
do nekonečna, dúškom dúhy... nuž,
zdrav, hostia! pime do tmy bezodnej!...
O, zlatá hmlo ty omráčenia, padaj
mi na ducha a sadaj! —

(Žoldniersky náčelník prinesie na mise hlavu Jána krstiteľa a podá Salome, ktorá, zhrozená, ihneď položí ju na stôl pred matku kráľovnú.)

Vznik cirkevno-literárnej školy slovenskej v Ostrihome.

Z vlastného životopisu *Andreja Kmeťa.*

Roku 1861 koncom septembra vtiahol som do staroslávneho Ostrihoma na teologiu. V prvý deň neviazala nás ešte disciplína, i chodili sme z izby do izby a diškurovali v skupinách. Opakujem, že i sem prišiel som ako maďarónik, úplne nepovedomý svojho slovenstva. Tu počujem z jedného kúta shovor slovenský; poď ja ta; bolo už tma, osoby nepoznal som. Zamiešal som sa do shovoru; slovo viedol neohroženým svojím hlasom Florian Vagač, Staroturan; ten mi zavyká: „Zkadiaľ ste?“ Taká otázka mnou trhla; to som bol ešte nepočul; a konec reči bol: šiel som už spať, prvý raz v semináre ostrihomskom, ako prebudený a nevýslovne horlivý Slovan. *Pešťbudínskych Vedomostí* vychodil vtedy ročník II.; prvý ročník a predchádzajúce čísla z II. ročníka takrečeno prehltol som. Keď som prečítal *Sláry Dceru* a *Výklad* k nej, chodil som zelený, žltý od zlosti na vierolomných Nemcov, a keby som bol mohol, každého bol by v zuboch roztrhal za tie krivdy do neba volajúce, ktorých dopustili sa sverepí Teutoni na holubičom kmene slovanskom. — Hneď vtedy vstúpil som i za člena Svätojánskeho Dedictva v Prahe, odkiaľ obdržané dosiaľ knihy snáď desaťkrát toľko sú hodné, ako som platil vstupné.

S našou triedou vzrástol počet prebudených Slovákov na dvanásť, začali sme vymáhať *cirkevno-literárnu školu slovenskú.* Správca tehdajší Zalka, terajší biskup rábsky, vyslovil sa, že kým on bude rektorom seminára, zatiaľ „propagandy panslavismu“ tam nebude (Teda keď niekto v materinskej slovenskej reči vzdelať sa chce, a menovite keď nastupujúci kňazi v úradnej reči chcú sa zdokonáliť, to je správcovi semenišťa „propaganda panslavismu“!!) Nás jeho sľub zhola nič neviazal. Traja štvrtoroční, Vagač, Bezák, Bóc, stáli na čele. Hneď po jednom, hneď všetci in corpore boli sme mu zavše na krku. Zápas viedli sme proti Maďarom a maďarónom, klerikom; niekedy stála taká surma, že sa dobre povaľ nesrútila.

Keď nás prezývali „Hurbanmi", volali sme sa všetci vzájomne tým menom. Nás bola hŕstka, tých stálo proti nám vyše 70; nadto na ich strane stál superiorát i s tými, ktorí hovorili, že „Ypsilon panslavismum sapit". Tomuto rozumel som ja tak, že odhodil som z môjho mena *y* a písal som sa tak, ako teraz, s mäkčeňom. Na návrh správcov, aby sme sa spojili so školou maďarskou, odpovedal Vagač tou podmienkou, že dobre, ale jednu hodinu my, dve Maďari; keď bude nás rovný počet, jednu my, jednu tí; keď bude nás viac (také boly výhľady!), dve my, jednu tí (a nebyť toho drakonského nátlaku, bolo by sa to splnilo). Keď sme správcu do tesného vohnali, aby akosi vybŕdnuť mohol, sveril riešenie veci cirkevno-literárnej škole maďarskej. Tam rozhodol barón Hornig, osobný priateľ Bócov, že quod uni justum, alteri aequum.

Čistejšej a šľachetnejšej radosti na svete netreba, ako sme mali my, chytiac sa hneď do práce Zaopatrili sme úradné knihy, Bezák složil stanovy, obetovali sme peniaze a knihy. Naša škola zkvitla hneď, a bola tŕňom v oku súdruhom a predstaveným. Imponovali sme však natoľko, že hoci nás bolo len dvanásť (ktorí sme sa, pravda, všetci nu všetky časopisy predplácali, vyjmúc *Pešťbudínske Vedomosti*, ktorých držali každí traja jeden výtisk): na prvý štvrťrok *Sokola* Paulínyho bolo predplatiteľov v seminári do tridsať. Seminár mohol sa považovať za slovenský; na chodbách, na prechádzkach zunelo len slovenské slovo bez najmenšej protimluvy. Považovalo sa to za celkom prirodzené. Aby však práce literárne pravidelne dochodily, roztriedili sme sa (na môj návrh) tak, že na každú hodinu (od 1-nej do 2. v nedeľu odpoludnia) neomylne musela prísť jedna pôvodná práca, jeden preklad, jedno rečnenie. Tieto práce nesmely sa jednému nikdy naraz zvaliť, ale medzi jednou a druhou uplynuly vždy dva, tri týždne. Mimo týchto obligátnych prác vyskytovaly sa zhusta i dobrovoľné, a potom zas kritiky; každá pôvodná práca bola hneď vydaná niektorému údovi na kritisovanie. S prácami neboli sme nikdy za tú jednu hodinu hotoví. Našu školu predstavení kládli za vzor škole maďarskej, ktorej údovia niekdy ledva štvrťhodinku vládali zaplniť. Naše príspevky v časopisoch boly prepočetné a vítané. Chystaly sa preklady i z väčších diel. Dr. Radlinského *Cyrill a Method* a *Vojtech* oplývaly príspevkami našimi. Prepisovali sme Palkovičove Kázne príležitostné a sviatočné pre Radlinského — erga honorarium.

V tom čase bol nezapomenuteľný biskup Moyses v záležitosti Matice Slovenskej s deputáciou pred Jeho Jasnosťou. Zkrsla myšlienka prípisov vďačnosti; náš prípis vďačnosti, v hexametroch dľa vzoru Hollého, bol samý prvý; pôvodcom jeho bol Bezák, terajší správca Spolku sv. Vojtecha. Popodpisovali sme všetci. Za údov Matice vstúpili sme tiež do jedného. Našich vodcov štvrtotriednikov vysvätili nám tuším všetkých v roku, t. j. o polroka driev, než čas donášal. To bol mimo iných nápadov k nášmu oslabeniu najmocnejší úder, ktorý mimo toho dal sa ukryť pod rúško nevinnosti: „Málo je kňazov". Vtedy bolo kňazov dosť. — Raz špirituál vo večerajšej exhortácii v kaplnke podotknul, že sú nie-

ktorí v semináre, ktorí rozbroj robia; Maďari poobzerali sa na nás Slovákov. Ja nemohol som pre túto urážku spať. Bol som vtedy druhoročným teologom. Ráno hneď po sv. omši poď ja k špirituálovi s výrazom žiaľu, ako nás to bolí, že jeho slová bratia Maďari potiahli na nás, v čom sa my nijako vinnými necítime. Osvedčil sa, ba i písomne mi dal, že nerozumel výlučne nás, ale vo všeobecnosti, ktokoľvek by rozbroj robil. Víťazoslávа nasa škrela maďarónov, ktorí tomu takú formu dali, že vraj vysmievame špirituála. Správca do toho zahryznúť nechcel, ale oddal mňa duktorom (predstavení zpomedzi klerikov), rozumie sa, maďarónom. Zavolali ma do izby, kde pokojne vypočul som ja reč jedného z nich, ktorý pred nedávnom z komisára bol prijatý za klerika a pre svoj pokročilý vek rýchle postupoval. Keď som ja začal hovoriť, všetci skákali mi do reči. „Ja som vás vypočul, a vám slušno vypočuť mňa. Keď mňa však počúvať nechcete, nemám čo robiť medzi vami." Chytil som kľučku a odišiel. Ráno písal som domov pre svetské šaty a o peniaze na cestu, že sa vyzlečiem. Peniaze a šaty došly hneď; to myklo nepriateľmi; vtedy ešte nebola „verejná mienka" obrobená a pripravená a zdemoralisovaná na vyhadzovanie slovenských chovancov (čo však, bohužiaľ, v krátkom čase nasledovalo. O 2—3 roky pozdejšie, a boli by ma sami vyhnali. Maďarské kňazstvo rýchlo opustilo službu cirkvi a stalo si do služby štátu a maďarského šovinismu). Ja mal som pokoj, áno i všetci; ba nastala i dosť dobrá harmonia a spravedlnosť. Ktorí vedeli slovensky, všetci próbne kázne (v obedovni) držali i po slovensky, jeden práve i horvatsky. Všetci sme si vykali, ktorí len slovensky vedeli, len sluhom sme onikali, ktorí boli všetci Slováci. Keď sme zanôtili v štvorspeve naše piesne, všetci nás obstali a počúvali. Potom už len na to obmedzovali nepriazeň, že hľadeli, aby sme sa na prechádzkach nemohli dovedna dostať, že by sme si nezaspievali. Pri majalesoch — tie tajili pred nami do posledného okamženia, my sme sa však zakaždým rýchlo organisovali, úlohy si rozdali — improvisovali sme si také zábavy, že nám ich závideli. Mimochodom buď podotknuté, že ani z ohľadu mravnosti, ani z ohľadu usilovnosti nám nemohli ničoho vytýkať. V semináre navštívili nás: Holček, farár v Starom Háji, prostonárodný lekár, ktorý kade išiel, tade liečil ku podivu zdarne domášnymi liekmi (jeho sestrenec Bunček bol klerikom a národovcom); Viktorín, ako farár vyšehradský; Školári, farár kostelecký (Kesztolc), ktorého som ja po každých prázdninách, vracajúc sa do seminára, navštívil. (Keď Holček bol u františkánov v Ostrihome pre Palárikove Katolícke Noviny zatvorený, Školári pri každej návšteve doniesol mu vo vačku za sklenicu kávy, za čo Holček menoval ho svojím Habakukom. (Kto by vedel dôkladne opísať život Holčekov? Zriedkavo krásne episody prichodia v ňom.)

. . . .

Už vtedy pomýšľala škola slovenská vydať almanach, v spojení so slovenskými chovanci z iných semeníšť. Práce boly rozdané, ba niektoré i vyhotovené... Knižnica naša rástla, kassa naša rástla;

rukopisy množily sa. Ako skončený druhoročník začal som sbierať v prázdninách piesne vianočné...

Na sklonku nášho treťoročia volba za predsedu školy (cirkevno-literárnej) padla na mňa...

(1895.)

V cudzine.

Ach, domov ma, domov tiahne
z vyhnanstva a mojej biedy;
neraz ruka k srdcu siahne,
kvíliacemu: kedy, kedy?

A tíšiť ho, kojiť treba,
pokorné to ináč chúďa:
keď vták letí krajom neba
a mne oči za ním zblúďa.

Hej, pekná je tá zem Božia,
v každom kraji, v každom konci,
i kde snehy miesto zbožia,
miesto žencov iba honci.

Ale ten kút rodnej zeme,
kde s' pil slasti mladistvých liet;
kde prach otcov svätý drieme,
ten naveky tiahne ťa zpät.

Prirástlo ti srdce k nemu;
odtrhnuté vždy krváca:
že nie svojmu, lež cudziemu
kvitne, rodí tvoja práca.

A z rodného keď ti kraja
vetry trpký vzdych prinesú,
až do duše ti to krája
a v blen zmení pohár plesu.

Ondrej Bella.

Tie naše domáce kroniky.

3. Ján z Turca.

Napísal *Fr. V. Sasinek.*

Bol rodený Slovák z Turčianskej stolice; lebo v prvej knihe svojej kroniky, spomínajúc Valachov, vraví, že tak nazývame ovčiarskych pastierov. Žil za kráľa Mateja Korvina (1458—1490). Jemu sa pripisuje „Budínska kronika" z r. 1458, ktorá tlačou vyšla na svetlo r. 1473. On ju potom doplňoval a opravoval (?). Tak doplnená a opravená (?) vyšla tlačou r. 1483 v Augsburgu [1]).

Ačkoľvek o kronike Jána z Turca písal som už predtým [2]), predovzal som si vziať ju pod podrobnejšiu kritiku, nakoľko sa týka tej otázky: Či Maďari mečom a za cenu krvi svojej opanovali Uhorsko?

I on, ako Simon de Keza, ktorého na mnohých miestach nasleduje, hovorí o dvojakom príchode Hunov do Pannonie [3]); jeden bol pod Atilom, druhý pod Almusom a Arpádom, s tým však rozdielom, že meno Hungari (Ungari) neodvodzuje od hradu Ung, ale prikladá už Hunom Atilovým. Okrem toho Simon o Almusovi len to poznamenal, že bol otcom Arpáda, kdežto Ján z Turca vypráva o ňom všelijaké bájky a nesmysly Anonyma, bezmenného notára kráľa Belu, menovite odvodzujúc meno Almus z maďarského *Álom* (snívanie).

O Pannonii po smrti Atilovej († 454) píše s malou premenou to, čo bol písal Simon o Hunoch: že Uhri pri svojom druhom príchode našli tam Svätopluka, syna Marotha, rodom Poliaka, panovať nad Bulharmi (?) a Messianmi (Moesianmi); ktorého potom Uhri pri Bánovom moste (Bánhide) porazili a o život pripravili [4]).

O druhom príchode Hunov do Uhorska píše, že r. 704 po Kr., r. 301 po smrti Atilovej, za času cisára Konstantína piateho (741—775) a pápeža Zachariáša (741—752) Huni, po latinsky Hungari,

---

[1]) Chronicon Budense ap. Podhraczky. Budae, 1838. pag. VI—XV.

[2]) Slovenský Letopis 1880, III, 112. Krajner: Staatsverfassung Ungarn's. Wien, 1872. S. 15 u. s. w.

[3]) Pannonia ležala na pravej strane Dunaja, na ľavej strane bola už od nepamäti Ungaria, U-Horsko. Slovenské Pohľady 1906, str. 228. Dľa Priska býval Atila na ľavej strane Dunaja, na Potisí, ale nie v Pannonii. Joannis Severini: Pannonia. Lipsiae, 1770. pag. 212 etc.

[4]) To je lož! Svätopluk I umrel smrťou prirodzenou r. 894 a zanechal troch synov.

[5]) Komuže prijde na um, že Atilovi Hunovia boli jazyka maďarského? Boli oni slovanskými Bulharmi. Slovenské Pohľady 1902, str. 548 atď.; 1908, str. 267, n. 11. Po domácku mahomedánski Kumáni *pomenovali* Uhorsko, asi za doby kráľa Vladislava Kumánskeho, Magar-*Hországom*; ale diplomy neznajú Magyarov a Magyarie.

v domácej mluve Maďari [5]), prišli do Pannonie [6]). Išli vraj cez kráľovstvo Bessov, bielych Kumánov a mesto Kijev. Tak to bol podal i Simon, Turčiansky však pridal k tomu i Susdal [7]); potom išli cez Alpy do akejsi krajiny, kde videli nesčíselných orlov; tam nemohli zostať pre tých orlov, lebo so stromov (?) sostupovali, ako muchy a zožierali ich dobytok a kone [8]). Odtiaľ behom troch mesiacov prekročili hory (Karpaty), prišli na hranice kráľovstva pannonského (?), na územie, ktoré sa teraz menuje Erdel [9]), a to proti vôli spomenutých národov, na potechu však Sikulov [10]).

S tými Zakulmi a Ungarmi v Trans-Silvanii si to zle porátal Turčiansky. Simon neudal miesta, kde bývali Saculi (Székelyek), ktorí pri druhom vchode do Pannonie (?) spojili sa s Mogermi, Turčiansky však, aby i Simonovi dal za pravdu, položil ich nielen do Erdeelu, ale i k Ungu; lebo píše, že nielen Kusid z Erdeelu

---

[6]) Je to hrozitánsky anachronismus vojnu Arpáda († 907) proti Svätoplukovi († 894) položiť do r. 741—752.

[7]) Tak mohli o. r. 1240 Tatári ísť cez zeme Bessov, Kumánov a Rusov, ale nie Almus-Arpád o. r. 890. Dľa cis. Konstantína Porf. Turcae (mahomedánski Bulhari), Pečencami hnaní, nebrali sa cez ich zeme, ale utekali pred nimi pod Arpádom do Bessarabie a potom na Potisie. Pečenci objavili sa v Rusku až r. 915. Kumáni r. 1061; Susdal až roku 1096 povstal: teda všetko to bolo po Arpádovi († 907) a Svätoplukovi († 894).

[8]) Museli to byť zvláštni orli, ktorí mali hniezda na stromoch a zožierali ich dobytok a kone! Bonfin ešte i to pridal, že im i jedlá so stola uchvácali. Decade I, pag. 132.

[9]) Jako sa tá časť Pannonie (?) predtým menovala? U Amiana Marcellina „Kaukulaidensis locus“ (z gréckeho Καυκαλις a λανδεο), t. j. oplotený úkryt, umgezaunter Versteckort, körülkerített bujdokló hely; u Jordanesa „undique alpibus emunita terra“, t. j. horami obtočená zem, teda Silvania (Gorsko, Horsko). V diplomoch „Ultra-Silvania, Trans-Silvania. Turčiansky pomaďarčil Silvaniu na Erdél, práve tak jako Šumavsko (šuma, les, hora, hegy, erdő, erdőség), kde sv. Štefan pred r. 1000 štvrtú časť mŕtvoly cára Vladislava, kniežaťa šumavského (šomoďského), dal zavesiť na bránu. Chron. Budense ap. Podhraczky pag. 64, kde v 8. nóte chybne stojí, že zavesená bola na bránu Belohradu zagorského (Alba Julia in Trans-Silvania).

[10]) Jaké národy tu rozumel? Bývali tam Valasi, Slovania, Bulhari (Bulgaria trans Istrum. Georgius monachus et Leo grammaticus ap. Stritter II, 553—558). Dľa Simona Kezu a Turčianskeho bývali tam i Saculi, ktorí tam zostali z doby Atilovej († 454). Nemenovali sa Hungarmi, jako pod Atilom, ale Siculi (Székelyek); a keď boli slyšali, že Huni, čili Hungari a Maďari tiahnu druhýkrát do Pannonie (cez Karpaty), išli im (z Trans-Silvanie) v ústrety do Ruska a spojili sa s nimi. Chron. Bud. ap. Podhraczky pag. 31. Slovenské Pohľady 1908, str. 268. Dľa Bonfina bývali v Trans-Silvanii: Basternae (Galli, Valasi), Pencini (Bukovinci?), Albi Chumani (?), Bessique (Bisseni), Pečenci (Székelyek?). Decade I, 132. Samé to pomotaniny!

niesol dary Ungarov (Maďarov) z Trans-Silvanie k Svätoplukovi, ale i Ungari od Ungu [11]).

Cisár Konstantín Porf. r. 890 nič neznal o jakomsi Almusovi, ktorý vraj viedol Maďarov do Trans-Silvanie; znal len Arpáda, ktorý s Turko-Kabarmi najatý bol od Grékov r. 888 na válčenie proti balkánskym Bulharom, ale potom, hnaný od Pečencov (Regino nar. 889), viedol ich po ľavom brehu dolného Dunaja na Potisie, nie však do Trans-Silvanie, čili do Erdelu; tým menej cez Karpaty k Ungu.

Jako prišiel Turčiansky k tomu Erdély? Poznať to z toho, čo píše, že keď Uhri prišli ta (do Trans-Silvanie), rozdelili sa na *sedem* plukov, postaviac nad nimi sedem kapitánov, ktorí založili *sedem hradov* (septem castra). Z toho nasledovalo, že tá časť zeme u Nemcov volá sa Siebenburg, t. j. *Septem castra* [12]). Tam bol Almus zavraždený [13]). Po jeho smrti tých sedem kapitánov vyslalo Kusida do stredu Uhorska, do krajov okolo Dunaja, a keď bol prišiel, kde po Atilovi († 454) kraľoval Svätopluk († 894), oznámil mu príčinu, pre ktorú bol prišiel. Svätopluk sa zaradoval nad tým, lebo sa nazdával, že sú to roľníci, ktorí prišli, aby obrábali jeho zem. Kusid naplnil vodou dunajskou lahvicu, naplnil nádobu trávou a, vzav čierneho piesku so sebou, vrátil sa k svojim do Erdeleu. Keď bol Kusid predložil tie veci svojim, Arpád, naplniv roh dunajskou vodou, prosil Boha, aby im tú (uhorskú) zem udelil na veky. Po dokončených tých slovách všetci Uhri skríkli trikrát: Deus, Deus, Deus! A táto obyčaj zachováva sa u Uhrov dosaváď [14]). Potom vyslali tohože Kusida opäť k Svätoplukovi s bielym koňom [15]), so sedlom, arabským zlatom pozláteným, a s uzdou pozlátenou, aby tieto dary doručil Svätoplukovi. Tak sa vraj i stalo. Svätopluk prijal tie dary s radosťou, nazdávajúc sa, že mu ich priniesli za tú prázdnu zem, ktorú im bol prepustil, aby sa na nej osadili. Keď sa bol

---

[11]) Hunc (Svetibolugum) quidem primo Hungari de Erdeel et de flumine Ungh muneribus variis explorantes. Chron. Bud. l. c. pag. 32.

[12]) Naše diplomy neznajú „Septem castra“, Sedmohradsko, Siebenbürgen. Nemci z toho „septem sedes Saxonum ad Transilvaniae“ urobili „Sieben Burgen“ a toto pomenovanie (pars pro toto) preniesli i na celú Transilvaniu. Fejér: Cod. dip. IX. 3, 558 ad an. 1366.

[13]) Kto ho zavraždil? Ján z Turca svojím perom na papieri. Ľahko bolo mu ho zavraždiť, keď ho nikdy nebolo!

[14]) O takej obyčaji, že by Ungari, dľa Turčianskeho Maďari, vyvolávali trikrát latinské „Deus, Deus, Deus!“ nikde som nepočul ani nečítal. V pohrebnej reči „*Latiatuc feleim*“ na konci stojí, aby zvolali trikrát kyrieles (Gospodi pomiluj) *Krles*; čo je pohubené *Kyrie eleison*. Toto bývalo i u Slovanov obyčajné. Lexicon manuale ap. Migne pag. 1251.

[15]) Biely kôň býval vo zvláštnej vážnosti. In Venetis sane quidam Diomedi existunt honores; nam candidus illi immolatur equus. Strabonis geographia lib. V, 141. Basileae, 1539. Biely kôň u Indov a Slovanov. Jána Kollára: Sláva bohyně str. 164. Dr. Sienawski: Poglad na Dzeje *Slowjan*, *Gniezno*, 1881, str. 277.

posol navrátil do Transsilvanie, Arpád, opustiv Transilvaniu, dal sa na pochod do Pannonie (vlastne do Uhorska), aby ju jako dedictvo po Atilovi prevzal [16]).

Jako Arpád so svojimi zástupmi opustil Transsilvaniu, tak i my ju opustíme [17]), a obrátime svoj zrak na Uhorsko; lebo mojou úlohou je vziať pod kritiku hlavne tú otázku: či Maďari pod Arpádom vybojovali a sebe podmanili Uhorsko?

Ján z Turca mal síce pred sebou kroniku Simonovu a stredoveký román Anonyma, notára kráľa Belu IV., tie spisy však napravoval (?) a doplňoval (!) dľa svojej chúťky a fantásie. Postavil sa na stanovisko od tých oboch odchodné. Tamtí vedú Mogerov (Maďarov) cez Karpaty do Uhorska k Ungu a vyprávajú, že už od Ungu vzali meno Ungari; Turčiansky vedie Maďarov cez Karpaty do Transsilvanie a duší sa, že Maďari už pod Atilom zvaní boli Ungarmi (Maďarmi).

Simon de Keza naznačil o Arpádovi len to, že bol synom Almusa. To nestačilo Jánovi z Turca, ale, nasledujúc sloh sv. Písma, sfabrikoval tento rodostrom: Almus (ktorý bol Elenda), ktorý bol Ugeka, ktorý bol Ed, (ktorý bol Chaba), ktorý bol Ethela čili Atila, ktorý bol Bendekuca, ktorý bol Turda, ktorý bol Seemen, ktorý bol Etheia, ktorý bol Oposa, ktorý bol Cadicha, ktorý bol Berenda, ktorý bol *Sulthana*, ktorý bol *Bulchu*, ktorý bol *Boluga*, ktorý bol Zambura, ktorý bol *Zamura*, ktorý bol *Leela*, ktorý bol *Leventa*, ktorý bol Kulcha, ktorý bol Ompuda, ktorý bol *Miska*, ktorý bol *Mika*, ktorý bol *Bertera*, ktorý bol *Rudla*, ktorý bol *Chanada*, ktorý bol *Bukema*, ktorý bol Bondofarda, ktorý bol Tarkansa, ktorý bol *Othmara*, ktorý bol Radara, ktorý bol Belera, ktorý bol Keara, ktorý bol Kewa, ktorý bol Keleda, ktorý bol Damu, ktorý bol *Boroe*, ktorý bol *Hunora*, ktorý bol Nemuota, ktorý bol Chosa (Thana), ktorý bol Chamov (Jafetov), ktorý bol *Abu* (Noema). Taká bezočivá fantásia prevýšila trpelivosť Bonfina, ktorý svoju historickú vedomosť (?) vypisoval z kroniky Turčianskeho, poznamenajúc: že si nezná vysvetliť, odkiaľ (Turčiansky) to vylovil [18]). Inu vyliahlo sa to v jeho fantásii, jako ten jeho famósny „biely kôň“.

---

[16]) Turčiansky mal tu na mysli tú udalosť, jako 12 pokolení Israelských opanovalo Palestínu, ako zem zasľúbenú.

[17]) Len v krátkosti pripomeniem, že (dľa Nestora) Slovania od nepamäti bývali v Uhorsku pod svojím drievnym menom Getae (dľa Theophylakta). Potom osadili sa medzi nimi Valasi (Galli, Japodes, Gepides) a opanovali Transsilvaniu, Potisie a Sriem. Na začiatku 6. storočia Obri (Abari) opanovali Potisie a Sriem; ale Valasi opäť stali sa pánmi i nad Potisím a Sriemom. Roku 900 Turcae (mahomedánski Bulhari a Kozari) pod Arpádom opanovali Potisie a Sriem, kde sa so Slovanmi spojili, Valachov však na Transsilvaniu obmedzili. Trans Silvania až pod kráľom Kolomanom († 1114) prišla pod korunu uhorskú.

[18]) Antonii Bonfinii Rerum Vngaricarum Decades. Hanoviae, 1606. *pag. 133, 135.*

Zkadiaľ vylovil Turčiansky tie mená na rodostrome Arpáda až po Abu (Noema)? Ako správca kráľovských dôchodkov r. 1468 preniesol ich z pozdejších století do 9. stoletia; lebo tie mená nachádzame v pozdejších diplomoch: Elend 1244, Chaba [19]) 1291, Turda 1266, Ethei 1326, Opos 1291, Bulchu 1233, Bolug (Sveti-Bolug, Svätopluk) 1296, Zambur 1285, Zamur 1275, Leel (jeden zo 7 kapitánov) 1266, Levent (jeden zo synov cára Vladislava), Berend 1297, Kulch 1138, 1344, Ompud 1331, Miska 1214. Mika 1222, 1296, Bezter 1236, Chanad (v životopise sv. Gerarda) 1289, Bukem 1262, Tarkans 1275, Othmar 1226, Boler 1221, Kear (Kean) 1243, Keve 1340, Keled 1250, Dama 1266, Bor 1259. Ostatné mená vzal zo sv. Písma starého závetu, ale nedôsledne.

V prvšej (budínskej) kronike má: Nemroth, Tana, Japhet, Noe.	V pozdejšej kronike: Nemroth, Chus [20]), Cham, Aba.

Že pri takom fabrikovaní mien od Arpáda († 454) až do Noema († asi 2306 pred Kristom) si to poplietol, nenie div. Na rodostrome podal Leela už dávno pred Atilom, na druhom mieste (Chron. Bud. pag. 43) vriadil ho medzi 7 kapitánov. Na rodostrome bol Leventa tiež už dávno pred Atilom, na druhom mieste (pag. 11) uvádza ho ako jedného z troch synov cára Vladislava (Zav Ladislai). Na rodostrome Bulchu je synom Bolugovým tiež dávno pred Atilom, na druhom mieste (pag. 43) je medzi kapitánmi za doby Arpáda. Na rodostrome sú Keve a Kadicha už dávno pred Atilom narodení, na druhom mieste (pag. 14) sú oba medzi kapitánmi Atilovými. Na rodostrome je Chám synom Abovým, na druhom mieste Jafet synom Noemovým: z ktorého teda pokolenia (či Chama alebo Jafeta) pochádzal Arpád? Nemýlim-li sa, že pri „Cham, ktorý bol synom Abu"; pomýšľal dľa hebrejského Ab, otec: teda „Cham, ktorý bol synom otca svojho", t. j. Noema. Tuším, že pri mene Aba padla mu na myseľ Alba; lebo píše, že Arpád, vkročiv do Pannonie, zarazil tábor na vrchu Noe (!) pri Albe (Abe), kde potom sv. Štefan založil (?) mesto Alba (regia, Biely hrad, Belograd). U Simona z Kezu bol len to čítal, že Arpád usídlil sa na tom mieste, kde je mesto Alben (Alba regia, Belohrad). Opravil (?) ho teda dľa svojej fantásie. Okrem toho, na jednom mieste je Almus synom Elenda, na druhom je synom Ugeka; na jednom mieste je Ugek, na druhom mieste je Chaba synom Atilovým.

Pri fabrikovaní mien pre ten rodostrom zle sa mu podarilo meno Bendekusa, ktoré dal otcovi Atilovmu; lebo dľa Jordanesa (r. 550) meno jeho bolo Mundzuk [21]). Šťastnejší bol pri vymyslení

---

[19]) Tak ho asi pomenoval preto, že bol *chabý* (gyáva, feig), keď ztratil bitku s Grékmi za doby Atilu († 454) a padol do zajatia u carihradského cisára Honoria († 424). Chron. Bud. ap. Podhraczky pag. 30—32.

[20]) Na meno Chus bez pochyby upozornený bol diplomom r. 1234.

[21]) Attila, patre genitus Mundzucco, cuius fuere germani Octav et *Roas, qui ante* Attilam regnum Hunnorum tenuisse narrantur, quamvis

ďalších mien, ktoré našiel v diplomoch, a síce: Zobolch 1261, Belind 1229, Zuard 1271, Urs 1221, 1296, Akus 1248, Bor 1259, Aba comes 1299 a v diplomoch iných rokov. Pre meno jazera Palatin ovšem nenašiel objasnenia, je ono (Balatin, Blatoň) však v diplome r. 1297. Ačkoľvek Kusida bol spomenul ako posla Arpáda ku Svätoplukovi I. a pomenoval ho synom štvrtého kapitána, Kurda, pre jeho brata našiel meno v diplome r. 1291.

Dľa Simonovej kroniky vojsko Mogerov rozdelené bolo na 7 zástupov, podriadených 7 kapitánom. Každý zástup mal 30.000 ozbrojených mužov, nepočítajúc manželky, dietky a dobytok. Turčiansky tú štatistiku doplnil a opravil (?) V Scithii podelení boli na 108 pokolení; z každého pokolenia vyviedli 2000 mužov, teda spolu 216.000 mužov. Každý zástup mal 30.857 mužov. Nuž, kdeže vzal Simon tie štatistické dáta, a kde vzal Turčiansky iné štatistické dáta k svojmu doplneniu a opraveniu? Veď dľa Konstantína Porf. Turko-Kabari boli podelení na 8 pokolení, a každé z nich malo svojho vojvodu (βοεβοδες); najvyššia správa bola pri vládnom triumviráte [22]).

Poneváč Simon nechal pôvod mena Almus vo tme, Ján z Turca vzal si kahanec z Anonyma, a prišiel k tomu resultátu, že sa Almusom menoval, poneváč sen v maďarčine volá sa *álom* [23]).

Po takom objasnení (?) rodu a mena Almusa, ktorého synom vraj bol Arpád, pristúpme k tomu podmaneniu Uhorska skrze Arpáda.

Arpád — tak vypráva Turčiansky — prijdúc s vojskom svojím do Pannonie (vlastne do Uhorska), vypravil posla ku Svätoplukovi a odkázal mu: „Arpád so svojimi vzkazuje tebe, aby si na tejto zemi, ktorú od teba kúpili, ďalej na žiadny spôsob nestál; lebo zem tvoju kúpili za *koňa*, trávu za uzdu, vodu za sedlo; a ty dľa kúpneho práva (emphyteosi) oddal si zem, trávu a vodu.“ Svätopluk vraj, usmejúc sa, povedal: „Toho koňa zabijem dreveným kladivom, uzdu zahodím na lúku, pozlátené sedlo ale zahodím do vody Du-

---

non omnino cunctorum. Jornandes: Historiae antiquae. Hamburgi, 1640. pag. 115, 132. Cum autem, Rua (u Jordanesa Roas) mortuo, Hunnorum regnum ad Attilam pervenisset. Priscus Rhetor. Const. Porf. ap. Migne CXIII, 703. Patrem eius Murdiuchum. Ib. pag. 687.

[22]) Slovenské Pohľady 1907, str. 258. Krajner: Staatsverfassung Ungarns S. 17, 21.

[23]) Anonymus (cap. 3) tára, že manželke Ugeka menom Emesu, keď bola tehotná, vo sne zjavila sa podoba jastraba (asturis), ktorý jej dal na vedomie, že z jej života vyjdú slávni králi: poneváč sen v maďarčine nazýva sa almu, preto nazvaný bol Almus. To isté podal Turčiansky (cap. 1), s tým prílepkom, že z jej života povstanú slávni králi Pannonie. Je to oboje prenesenie perskej bájky o Mandane, dcére Astyaga. Slovenský Letopis. II, 92 n. 1.

Odbojný brat kráľa Kolomana tiež sa volal Almus, a nikomu neprijde na myseľ odvodzovať to jeho prikrstné meno od maďarského *álom*. Tohto Almusa Simon, Anonym a Turčiansky prefabrikovali na syna Ugekovho (?), na otca Arpádovho. Slovenské Pohľady 1906, str. 106.

naja." Na to posol odvetil: „A z toho, pane, jakú škodu budú mať (naši)? Zabiješ-li koňa, dáš ho svojim psom za pokrm; vyhodíš-li uzdu na pažiť, tvoji kosci najdú zlato z uzdy; a keď sedlo hodíš do Dunaja, rybári vynesú ho na breh a zlato s neho odnesú si domov" [24]). Bolo by lepšie a čestnejšie bývalo, keby bol Turčiansky študoval hodnoverné pramene historické; bol by lepšie poznal deje Svätopluka a Arpáda, než ich vo svojej kronike nastoľuje.

Svätopluk vraj, shromaždiv svoje vojsko a pomocné vojsko od priateľov svojich, dal sa na pochod proti Arpádovi. Vymudroval len toľko, že Svätopluk, utrpev porážku, dal sa na útek k Dunaju a od strachu vrhol sa do Dunaja, a v ňom zadusil sa [25]); ačkoľvek (I. cap. 25) bol písal, že Arpádove zástupy zabily ho v jednom mestečku pri Bánovom moste [26]). Svoju vedomosť (?) o tej vojne Arpáda proti Svätoplukovi I., *ktorý až r. 894 umrel smrťou prirodzenou*, čerpal zo Simona a z Anonyma. Slepý išiel za slepými; lebo Arpád na ľavej strane Dunaja mal vojnu nie proti Svätoplukovi, ale proti Valachom, ktorým odňal Potisie a Sriem [27]); opravdivú vojnu proti Svätoplukovi mal Arpád na pravej strane Dunaja, keď r. 892 dal sa najať od Arnulfa a s týmto i s Brecslavom odňal mu Pannoniu medzi Dravou a Rabou, potom však, nepatrne za to odmenený [28]), išiel, odkiaľ prišiel. Slepý Turčiansky, idúc za slepými vodičmi (Simonom a Anonymom), ničoho nevie o vojne Arpáda, keď po smrti Svätopluka r. 896 vyhnal Brecslava z Pannonie medzi Dravou a Rabou; nič nevie o vojne Arpáda proti Mojmirovi II., keď tomuto (o. r. 901) uchvátil Moesiu a Norik až po Enžu [29]). Miesto toho všetkého píše, že Uhri po porážke Svätopluka I. pri Bánhide vynaložili 6 rokov na zotavenie koní a polepšenie zbrane; v siedmom

---

[24]) No darmo už Tomáš Szirmay odkopol ten koňský vtip Turčianskeho (Chron. Bud. ap. Podhraczky pag. XV), sú, ktorí sa nehanbia veriť na tú hlúposť koňskú Turčianskeho!

[25]) Slovenský Letopis IV, 116.

[26]) Slovenský Letopis IV, 113, 122.

[27]) Nestor ap. Bielowski: Monum. Pol. I, 568. Slovenské Pohľady 1906, str. 427.

[28]) Donavimus illis nullius pretiosae pecuniam substantiae, sed tantum nostra linea vestimenta. Epist. episcoporum Bavariae de an. 900. ap. Ginzel. Anhang pag. 71.

[29]) Ipsi Ungarorum non modicam multitudinem ad se sumpserunt .. et super nos Christianes (katolíci dľa nemecko-cisárskeho hierarchického organismu) immiserunt (r. 896). Epist. episcoporum Bavariae an. 900. ap. Ginzel ib. — Arnolphus imperator obiit (8. Dec. 899), moxque eo anno Hungari... collecto permaquo exercitu Maravianorum gentem, quam illorum auxilio Arnolphus (an. 892) sibi subiecerat, invadunt, sibique vindicant. Abbas Ursperg. ad an. 899. Hungari Mysia (Moesia, Mošonsko) eversa. Marahansiumque, licet *gentilium* (súkmenovcov), convulsis tabernaculis, suam olim Pannoniam irruperunt (c. an. 902). Pertz: Mon. Germaniae SS. IV, 517. Gentilis, homo de eadem gente. Lex Ducangii. Constantinus Porf. CXIII, 246.

roku ukrutne olúpili Moravu a Česko, kde panoval Vratislav; zvíťazili nad ním, uzavreli s ním smluvu a navrátili sa domov. Turčiansky tu opravil síce chybnú zprávu Simona, že v bitke zavraždili Vratislava, ale nepostavil vec do svetla. Naskytujú sa tu záhadné otázky: Kedy a kde vtrhli Uhri (t. j. Bulhari, Kozari a Sloveni) do Moravy a Čiech?

a) Po smrti Svätopluka I. († 894) Česi postavili sa pod nadvládu Nemcov a s týmito išli vyslobodiť (?) Svätopluka II., ktorého jeho brat Mojmír II. obliehal v Devíne nad ústím Moravy do Dunaja. Vyslobodený bol r. 899 tak, že Nemci z milosrdenstva (!) so sebou vzali Svätopluka II., a Česi obdržali Moravu.

b) Keď najstarší syn Svätopluka I., Predslav, umrel a Mojmír II. so Svätoplukom II. hašterili sa spolu o Slovensko, dľa príslovia „*inter duos litigantes tertius gaudet*“ Poliaci uchvátili Slovensko.

c) Uhri (Turcae, t. j. mahomedánski Bulhari a Kozari) dľa Konstantína Porf. pôvodne bývali na Potisí, ale nie na Slovensku (Vagiborea, Alba Chrobatia). Až sv. kráľ Vladislav († 1095) pošinul hranicu Uhorska k rieke Morave: teda Uhri nemohli sa vrútiť do Moravska cez Malé Karpaty, ale z hornej Pannonie medzi Rabou a Enžou [30]).

d) Anonym kladie smrť Arpáda do r. 907; čo nenie zistené. Vojny proti Nemcom, ktoré vypukly po smrti cisára Arnulfa († 8. dec. 899), pripisuje synovi Arpáda, Zultovi (ktorého cis. Konstantín Porf. menuje Zaltasom). No pred tie vojny padá najprv vojna Uhrov proti Mojmírovi II. a opanovanie hornej Pannonie (Moesie) a Norika, od Raby po Enžu [31]).

e) Anonym, ktorý bol zavrhol Simonovu bájku o Botondovi, nezná žiadnu vojnu Maďarov s českým Vratislavom. Turčiansky, ktorý v mnohých veciach nasledoval buď Simona alebo Anonyma, prijal Simonovu bájku o Botondovi, nie však jeho celú rozprávku o vojne proti českému Vratislavovi, v ktorej vraj Uhri Vratislava zavraždili; čo by bol iste „ad majorem gloriam Magyarorum“ učinil, keby tú celú zprávu o vojne proti Vratislavovi bol mal za hodnovernú. Dľa Turčianskeho totižto Uhri po vojne proti Vratislavovi uzavreli s ním (iste nie so zavraždeným) mier.

f) Konečne hromadné západné zprávy o tej dobe vyprávajú síce o vojnách Uhrov proti Nemcom, ale nie proti Čechom, proti Vratislavovi († 13. febr. 921). Áno, je pravdepodobné, že Vratislav vo spolku s Uhry bojoval proti Nemcom [32]).

Z toho všetkého vysvitá, že zpráva Simona a Turčianskeho o vojne proti Vratislavovi nemá miesta v dejepise, tým menej v dejoch Arpáda.

---

[30]) Chron. Bud. ap. Podhraczky pag. 175.

[31]) Slovenské Pohľady 1906, str. 717; 1907, str. 87.

[32]) In diebus illis (915) immanissima persecutio Saxoniam oppressit, cum hinc Dani et Slavi (Polabania), inde Boemi et Ungari laniarent Ecclesias. Adamus Bremensis ap. Migne CXLVI, 496. I sám Pray zavrhuje zprávu Dubravského o vojne Uhrov proti Vratislavovi. Annales veteres pag. 341.

Ján z Turca zprávu Simona o 7. kapitánoch podal zmenenú. Dľa Simona Arpád, prekročiv Dunaj, rozložil stánky na tom mieste, kde je založené mesto Alben. Dľa Turčianskeho Arpád položil sa táborom na vrchu (?) Noe, neďaleko Alby. Preto i mesto Alba (regia, Belehrad) skrze sv. Štefana, ktorý z toho Albu pochádzal, je tam založené [33]).

O kapitánovi Zobole vraví Simon, že položil svoj tábor na tom mieste, kde teraz (r. 1282) leží pusto Chakvár. Turčiansky vie toho viac: že Zobolch bol založil hrad Zoboley, ale po jeho smrti Chak pomenoval ho Chakvárom [34]).

O kapitánovi Julovi vypráva Simon, že síce tiež bol prišiel s inými Mogermi do Pannonie, potom však jako býval v Erteuelu. Turčiansky o ňom píše: že pri poľovačke našiel v Erdeleu mesto, ktoré bolo od Rimanov vystavené. Pri tomto Julovi mal Turčiansky na mysli to, čo Simon písal o ňom, že síce i on s inými kapitánmi vošiel do Pannonie, potom však prešiel do Za-Gorie (Transilvanie, Sedmohradska). Toto potreboval k tomu, aby objasnil meno toho mesta, Alba Julia, t. j. Belohrad, mesto kapitána Julu (Gyula-Fehérvár) v Trans-Silvanii [35]). Mal pred sebou i to, čo bol Anonymus (cap. 21—27) táral dve na tri o jakomsi Gelovi, a opätoval to s malou premenou. Dľa Anonyma Geula mal dve dcéry, jednu Caroldu, druhú Saroltu, matku sv. kráľa Štefana. Dľa Turčianskeho mal Gyula dcéru Zarolt, ktorú vojvoda Gesa vzal si za manželku, a to radou a pomocou Beliuda, vlastníka zeme Kulan (?) Tento dal dcéru svoju Kulanovi, aby válčil proti bratovi jeho Keanovi a po smrti jeho vládol zemou Beliudovou. Konečne, keď Gyula bol znepokojoval Uhrov, bývajúcich v Pannonii, skrze sv. Štefana bol do Pannonie zavlečený. Turčiansky poplietol tu koše s baňami; a síce:

a) Z jednej vojny sv. Štefana r. 1002 proti Julovi, vnukovi (avunculus) po strýcovi svojom Michalovi, učinil dve: jednu proti tomu Julovi, druhú r. 1003 proti Keanovi (Khanovi) Bulharov a Slovanov [36]).

---

[33]) Jemu Alba regia, Stolný Belohrad, má meno od Abu, Albu čili Noema; jako to stojí v rodostrome, ktorý vymyslený je od Turčianskeho. Z toho, že sv. Štefan dal Stolno-belohradčanom privilegia (Chron. Bud. ap. Podhraczky pag. 41), nenasleduje, že založil Stol. Belehrad; našiel ho už na tom mieste. Slovenský Letopis IV, 80. Slovesnosť 1863, str. 186. Slovenské Pohľady 1907, str. 344.

[34]) Chakvar in comit. albaregal. Fejér: Cod. dipl. III. 1, 303. V župe Sabolčskej není stopy Chakváru.

[35]) V našich diplomoch nikde neprichádza Alba Julia, ale Alba. Domini Goblini. episcopi ecclesiae Albensis Transsilvaniae. Dipl. an. 1381 ap. Krajner: Staatsverfassung Ungarn's. S. 369, 374. Episcopus Transsilvanus. S. 375. Alba (Belograd) až r. 1715 premenená bola na Alba Carolina. Chron. Bud. ap. Podhraczky pag. 42. n. 1.

[36]) Slovenské Pohľady 1907, str. 348.

b) Vymyslel jakúsi Sarotu a urobil z nej manželku Gesovu, matku to sv. Štefana; čo sa hodnovernému historickému svedectvu protiví[37]). Bola to Adelhaida, ktorá ako manželka veleknjaza (veleknieżaťa) Gesu, bola veleknjaginja[38]).

Simon o kapitánovi Cund píše, že býval okolo Nyru a mal dvoch synov, *Cund* a Cupian. Turčiansky k tomu dodal, že tí synovia menovali sa *Cusid* a Cupan, ktorí potom pokrstení založili tam kláštor[39]).

Kapitán Zol býval najprv okolo Hlohovca (Golgotha, Galgocz), potom po zahnaných Messianoch (Moesianoch, Moravanoch) a Čechoch (?) býval v Nitre, a jeho potomci menujú sa Zuard; Turčiansky však vynechal Čechov a menuje Messianov Moravanmi[40]).

Simon meno kapitána Werbulchu vysvetľuje z maďarského *vér:* teda krvavý, krvožížnivý Bulchu. Býval okolo Blatona (Balatona). Turčiansky nepovšimnul si tamtú etymologiu, ale súhlasí s ním, že okolo Palatina (Balatina, Blatoňa) býval.

Konečne Simon o kapitánovi Vrs píše, že býval u rieky Sojo (Šajavy); a Turčiansky dodal k tomu, že tam bývali i potomci jeho[41]).

I z toho vidno, že Simon a Ján z Turca znali len 7 pokolení Magarov; neznali ani Kozaro-Kabarov, ktorí dľa Konštantína Porf. tvorili ôsme pokolenie, ani mená tých pokolení u Konstantína, ani tých 7 vojvodov kumánskych, ktorí sa v Rusku pripojili k 7. voj-

---

[37]) Iste Mesco (Mečislav) habuit sororem, nomine Adelheidem, quam Jesse (Jesa, Jesaslav, Gesa), rex Ungariae, accepit in uxorem, quae, cum esset christiana (romano-catholica), virum suum Yesse convertit ad fidem Christi (romano-catholicam). Ista post visionem, per beatum Stephanum protomartyrem sibi revelatam, concepit et genuit Stephanum, regem Ungariae, anno d. 975. Breve Chron. ap. Stenzel p. 34).

[38]) Uxor autem eius (Adelheid) Beleknegini (Veleknjaginja), id est pulchra domina sclavonice (?) dicta. Ditmar ap. Bielowski: Mon. Pol. I, 313. Nemec Ditmar, jako pri iných svojich etymologiach, tak i tu sa potkol, že to Beleknegini je toľko, ako „pulchra domina". I Karácsonyi vo svojom „Szent István király élete" na str. 7. vzal tú jeho bludnú etymologiu za dobrý peniaz. Kdeže je na svete slavista, ktorý by to „pulchra domina" (pekná pani) mal za veleknjaginja, **велекнягиня** (főherczegnő)?

[39]) Ten kláštor snáď videl na mesiaci. Není žiadnej stopy o ňom.

[40]) Prečo sa mu myseľ zatúlala až na Golgotu (Ján 19, 17), keď koreň Hlohovca (Galgócz) mohol najsť v hlohu (glogu, Hagedorn)? Ešte dosavád jedna ulica menuje sa Hlohovskou. Až po 15. storočí dostal meno Freistadt, ktoré vodralo sa i do slovenských úst ako Frašták. Possessio et castrum Golgouch. Wenzel: Cod. dipl arp. cont. IV. 27. an. 1273.

[41]) V župe Gemerskej sú dosavád: Nižná Slaná, Alsó Sajó, a Vyšná Slaná, Felső Sajó. V diplomoch spomína sa rieka Sayo v župe Boršodskej (Fejér: Cod. dipl. X. 5, 858) a tiež v župe Gemerskej (Ibidem VI. 1, 99 ad an. 1291).

vodom mogerským; ktorých Almus, odbojný brat kráľa Kolomana, (r. 1108) priviedol cez Karpaty do Uhorska k Úžgorodu.

Jako teda a v čom sa môžu predpojatí dejezpytci odvolávať na Jána z Turca, že Maďari pod Arpádom vybojovali Uhorsko? Nielen že podáva hlúpe bájky a svevoľné vymysleniny, ale i deje (?) samého Arpáda odbavil niekoľkými riadkami, a i to tak, že odporujú hodnoverným zahraničným svedectvám historickým. Veru plným právom možno i o ňom i o Simonovi z Kezy a Anonymovi, notárovi kráľa Belu, povedať tie slová Bonfinove: Ineptissimos Vngarorum annales hic detestari licet[42]).

[42]) Antonii Bonfinii Decades. Hanoviae, 1606 pag. 135. Srovnaj úsudok Tomáša Szirmayho. Chron. Bud. ap. Podhraczky pag. XV.

Veľkonočná nedeľa.

Napísal *Jozef Podhradský.*

Nocľah vyhodených študentov v cintoríne.

(Pokračovanie.)

Hlasy z hrobov. Môže!
Ozvena. Môže!!
Odmáraj sa, a spi budný!
Čo uslyšíš, nezabudni.
Spi sen somnambula.
(Šelma zaspí.)

Ozvena. Viera! Láska! Nádeja!

(Zjavia sa, každá so svojím symbolom.)

Viera! Božia dcéra!
Ty buď *medium* Štúra Ľudovíta,
kroz teba hovoriť bude *on.*
V universite večnosti držte prednášku
národu za živa zahrabanému.

Viera (zatrúbi trúbou života).

Národ mŕtvy (vstane z hrobov v halienkach a v kasaničkách s mŕtvymi hlavami; posadajú na hroby a poslúchajú).

Viera (Zastane u hrobu Ľudovíta, jednu ruku položí na pomník, aby vstúpila do rapportu).

„Metodove deti! Potomkovia Rastislava! Vychovanci Kollára, Hollého! Vykúpenci Krista! Keby všetky knihy Zákona, zachránené Božím promyslom, boly zahynuly, a zachoval sa len 1. a 4. verš z evanjelia Jána a apoštola Pavla len tieto slová: „*Je telo telesné, je telo duchovné*“, už by sme si mohli objasniť, čo je *Boh*, čo je *duch*, čo *život*, čo je *smrť*.

Na počiatku bol *Život*, a ten Život bol u *Boha*, a ten Život bol *Boh*. A Boh bol *láska* — osoba sebapovedomá.

Život tento rozpadol sa od večnosti na dva movimenty: na ducha a na materiu. Toto sa zase vzájomne spojí, uniští, zachová a povýši vo vyššom živote, vo svetoch.

Duch je moment negatívny, mužský, živý, povedomý.

Materia je moment positívny, ženský, mŕtvy, nepovedomý.

Boh oplodil mŕtvu pramateriu od večnosti *myšlienkou.* Myšlienka je semä, slovo; kde padne do materie, tam rodí sa hmla, zo hmly vykľuje sa žlté mladé slnce, rozvije sa svet. Slnce, hviezdy, lev, slon, žaba, slávik, človek, ryba — sú myšlienky Božie, Božie deti.

Svet je zaklnutý zámok života. Duch vyklína sa zo zaklnutia k vyššiemu životu, to je historia.

Duchživot večne tvoriaci je *Otec*; On vystúpil od večnosti sám zo seba, v prvorodzenom *Synu; absolútny duchživot* je *svätý Duch.*

To je akkord večnosti, večná harmonia = *Trojica svätá.* Vo *troch* hlasoch *jeden* hlas. Mysli v hlave: *Boh*; napíš na oltár: *Boh*; a vyslov hlasno: *Boh*; máš tri rozdielne zjavy, a predsa bytnosť len *jednu.* Slovom: *Trojica svätá* je *„celý život* Boha", nielen kúštik.

Duch spárený s materiou rodil *čas* = momenty to rozvoju života v oplodenej materii.

Absolútny Duch svätý oplodil astralne telo Panny v čase, peritheospritom = bohosemenom v duchovnom tele; takto aby priskočil človečenstvu na pomoc, vtelil sa do času bohočlovek *Syn*, večná spona človeka s Bohom, večnosti s časom, ducha s prírodou.

Myšlienky sú duchkandidáti, nový zárod nového zjavu života. Vyletujú z Boha, jak lúče zo slnka, a z hlavičky človeka, jak jablčka z jablone, a pýtajú sa do tela. Idea jablčka stvorí si na jabloni telo, kožušek svoj. Duch, idea, myšlienka bez tela strašidlo je.

Hlasy nevidného chóru:

Biedna duša, zakliata v massu,
čo nečuje v sebe večnosti hlasu.
Mizerná idea zarytá v chlebe,
čo neciti Boha v sebe.

Život je tvoriaca, povedomá sila. *Myšlienka*, najvážnejšia činiteľka v duchovnom i v časnom svete. Myšlienka Boha je *všemohúca*, stvorila vesmír; myšlienka človeka je *veľkomožná*, stvorila historiu. Ťažký má pôrod. Mozgy sú bohotelo, duchovný telegraf. Keď myslíš, telegrafuješ; mysle lietajú v hlave, varia sa, vrú, vyskakujú jak bublinky v hrnci, až utvorí sa *myšlienka.* Ťažká je grammatika ducha. Najpeknejšie mihy života sú, keď sa ti rodí do kolísky nemluvňa. Blažený, jako Boh v sobotu po stvorení, kukneš do perinky na malého, živého znachorka, a s tichým ponosom dvihneš oko tam, kde *Kosy* hospodára, kam už orli nevládzu, keď sa ti rodila *myšlienka*, ale nie nejaká bláznivá huba. Rozoznáš ju. Nielen sa pokojne raduješ, ale cítiš i silu. Nepotrebuješ vatriť sa v krčme, ani pochybnosti zalievať páleným. Keď o nej píšeš, nemočíš pera do

vody; keď hovoríš o nej, nevaríš z pol funtíka mäsa sto okovov polievky alebo neslanej omáčky, jako mnohý rozštimovaný klavír boží.

Kňaz 30 rokov rozsieva myšlienky večné tisíce poslucháčom, všetkých oplodí novým životom, a jemu neubýva, ba ešte on sám stal sa bohatším na myšlienky Božie.

I Boh, čím viacej rozdáva, tým viacej má. Taká je povaha ducha.

(Zjaví sa: Cherubin Golgoty, kňaz v bielom ornáte s krížom, 7 anjelov s pohrabným krížom a funebrálom večnosti.)

Kňaz. Vo mene Boha Otca †, i Syna †, i svätého Ducha †. (Intonuje.) V deň vzkriesenia Boho-človeka slávme pamiatku zosnulých. Kyrie eleyson!

Anjeli. Slávme triumf života nad smrťou: Hallelu Jah!
Kňaz. Život človeka je jako tráva.
Anjeli. A jako kvet poľný, tak hynie.
Kňaz. Sladko umierajú spravedliví!
Anjeli. Radujte sa a veseľte sa!
Odplata vaša hojná na nebesiach!
Kňaz. Čujme hlasy z funebrála večnosti!
Anjel (číta z kniby).

Posvätné večnosti vlny,
no veselé času struny,
tu dušička z moll rebríčka
vykreše si z kremeň času
pieseň veselého hlasu.

Kňaz. Cherubíne! čítaj ďalej.
Cherubín (číta z kniby veľkej).

„*Tri* rozdielne sme osoby, a tie tri *jedno* sme.
Pred vtelením na svet *boli sme;*
narodení na svet — *druhí sme;*
a zas len *my* sme; —
narodené v smrti, *tretí* sme,
a zas len *my* sme — večne *istí.*
Jeden trojhlas, duchakkord
v harmonii vesmíra.
V Bohu tón osnovný,
v svete moll tercia;
v smrti septimy vlny
prelamujú času struny,
vejú, kde obloha,
do oktavy Boha...
Tri osoby v Božstve, a jeden Boh!
A tie tri jedno sú.
Tri osoby v nás; a tie tri jedno sme:
hriešne obrazy svätého Trojstva,
to historia celého ľudstva...
Napred v lone Božom,
potom — v plienočkách;

naposledy v hrobe duch telo si vzliekol
a v nedeľu smrti kment večna obliekol.
To historia človeka.
Krst svätý, svätá Trojica
nie sú kňazské pletky...
Historie človečenstva dobre poňatej
úloha je:' dozreť k tôni Trojice svätej.

Anjeli (spievajú).

„Všetci sme duchovia odpadlí,
zaklnutí v zámku tela.
Zemička naša elementárna,
ku vykliatiu ducha — škola.
V každom žalude boraví celý dub,
v idei človeka tají sa celý Boh.
Tu nám boriť sa s hriech-šarkanom!
Výbornú kto tu bojuje borbu,
nadletí vierou luzu i sberbu,
maturant z nauky jasna i mračna
do university postúpi večna."

Jeden anjel (solo).

Viera nie je hlúpych sklon,
to z večnosti hlasný zvon;
inštinkt, čo vlastu v neznámy svet vodí.
Ona národom večným svetlom horí,
divokých krotí, pyšných korí.

Druhý anjel (solo).

Tam, dušičky kde rodia sa,
z Boha rodia a sa hrajú;
v jasných diamant-kolískach,
zlaté zory im spievajú.
Tam Dom ten, v ktorý viery krýdla nesú,
vo ktorom večné príbytky mnohé sú.

Viera (položí ruku na pomník Ľudovíta).

Čo je svet? Na krýdlach ducha zaleťme k slniečku umviery,
ono sa nad dva vyvyšuje svety.
Lúčom svojím svieti obom;
i nášmu vidnému, i tomu za hrobom.

Jak povstal svet a národy? To môže človek vyčítať sám zo seba. Človek je živá knižočka, do ktorej Boh vložil všetky tajné zákony ducha i materie. Len tie večné paragrafy treba znať preslabikovať.

Materia je ženský positívny pól; duch je negatívny, mužský. Hajdúk je negácia svetskej svevole. Golgota, negácia sveta, keď po-

materiu myšlienkou, rodia sa svety. Pustí myšlienku do dediny, hneď tam kysne nový život, nový svet — revolúcia duchov. Svety sú materia už živá, lebo s myšlienkou Božou spojená. Materia sosobášená s myšlienkou, *prirodená* k myšlienke, pekne zove sa *príroda*. Myšlienka je kvások, materia hneď kysne životom, potom žije a i sama tvorí.

Tak povstaly slnečné systémy, sú to nebeské rodiny, gruppy, jako na zemi národy, plemená, rassy. I tie systémy sú živé, žijú i umierajú k vyššiemu životu.

Nevidný chór.

I my veční sme! Elementy naše,
večného duch-ohňa večne mladé zniky;
my nebeskí páni, keď sa prežijeme,
revoltujeme,
zas mladé tvoríme si republiky.

Viera. Každá nebeská sústava podobná je organismu človeka. Slnce je *srdce*, čo na všetky údy planéty *rozlieva* svetlosť a tým budí vatru života, teplotu. Lebo svety pozostávajú z materie a myšlienky. Obrok myšlienky je svetlo, materie teplota, vozduch a vlaha.

Chór anjelov (spieva).

V slniečku niet noci,
vo svete niet mrenia,
len kríže a borba
Veľkých piatkov stony, —
a za tým Veľká noc
vyššieho rodenia.
Každý deň umre deň,
skloní sa v hrobu noc,
z noci ho vždy kriesi
ku ránu Božia moc.
Tu mu večer svetlo zhasí,
tam zory už zažíha si.

Viera (položí na pomník Ľudovítov ruku a pokračuje). Keď duchom Božím oplodnená materia pracovala k pôrodu sveta, keď v prírode všetko kysio, vrelo, vylievalo, prelievalo, mútilo, čistilo, hľadalo si formy, zem bola nesličná, — Hospodár sveta hľadel, jako hľadí človek, keď mu žena pracuje k pôrodu, — jak zákony jeho pracujú, robotujú, zápasia. Pekne to označuje Písmo: *„A Duch Boží vznášal sa nad vodami.“*

Slniečko naše rodilo potom našu zem. I zem naša živá je planéta. Na magnet-krýdlach (dvoch Póloch) obletuje slnce, mať svoju, ktorá ju napája nektarom svetla. I zem je zakliaty zámok; zakliate sú tu princezny Večnosti, myšlienky Tvorca, dušičky naše, ktoré sa tu vyklínajú k životu. Ľudia to zovú *historia*.

Materia zeme, jako ženský pól, je od Boha oplodnená semenom rôznych myšlienok, ktoré sa k životu kľujú. Myšlienky tieto sú:

hory, duby, lipy, tráva, ruže, červíci, vtáci, ryby, zveri. Život je tu jeden, ale charaktery rozmanité. Život udeľuje Boh, o potrebný organismus pečuje zem.

Jako sedliak-hospodár jednu nivu zaseje jačmeňom, druhú ovsom, ražou, pšenicou (i tu život jeden, ale osoby rozdielne, každá o sebe, jako v sv. Trojici) — tak hospodár sveta založil na zemi rôzne rodiny, rôzne národy, rôzne systémy ľudských plemien, na spôsob a jako by komplement tých nebeských rodín, slnečných systémov. Tu zasial hrsť myšlienky za čierne, tam za žlté, tu za biele plemená ľudské. Z vlka, hyény, havranov..., t. j. z nízkych strastí hrudy národ nevyklnutý ešte, neprebil sa do harmonie s Bohom, nenie ešte *svoj* (svobodný). Ešte je len svobodný, svevoľný. Svobodný si, keď sa osvobodíš od v tebe *cudzieho*, tak že to plané v sebe zaštepíš, zvelebíš. Najťažšie vyklnie sa národ z vlka a z páva, z hrabivosti a pýchy. Vlk nevraždí len z hladu, ale i z passie, jako Europa. Vyzliekať sa zo zverských strastí značí: znovu sa rodiť, byť svojím pánom a byť svobodným.

Aby sa národy z nízkych strastí mohly vyklnúť k vyšším, i o to postaral sa Tvorca. Každý systém národa má svoje zvláštne slniečko, a to je jeho jazyk. Reč je kľúč do jeho duše, do jeho večnosti, do jeho tajného kabinetu ducha. Reč je srdce národov, puls ducha. Cudzia reč môže nasypať do hlavy svetla, ale vatry života do srdca nikdy. Zapáľ si v izbe sto voskových sviec, ak je pec studená, dostaneš nátchu. Odpadlík, keď predá svoje rodné srdce, a cudzí jazyk nasype mu do hlavy miesto rozumu putňu paragrafov a potom len o paragrafoch myslí, — je najbiednejší tvor na zemi. Keď otváraš kabinet svojho ducha fidrichom, cudzím kľúčom, cudzím jazykom, vtedy si svoj vlastný, duchovný zbojník, zo svojej rodenej slivky musíš si ukrasť slivku. Len udicou materinského jazyka, pustenou do srdca, ulovíš myšlienku.

Jazyk a reč sú inštrumenty národnej muziky ducha. Boh dal jednému národu husle, druhému cymbal, bassu, píšťalku, gajdy, harfu, — to je reč národa v čase, to je echo individuálneho ducha jednej rodiny. Preto, ak si harfa, negajduj. Človek počne sa učiť jazyk hneď v kolíske, keď plače. Pozdejšie plače melodične, spieva bez pesničky. Reč jeho z počiatku bol spev. Naše Oravky i dnes, keď hovoria, spievajú. Živé melodie. Len darebák nectí jazyk svoj.

Významné je, že sa človek môže modliť len v jazyku materinskom, čo vyznal sám generálny inšpektor, blaženej pamiatky Prónay, za času Kollára. Vtedy sa ešte i páni modlievali. A jak vážne je to! Veď modlitba je tajná audiencia u Boha. Národy, ktoré prestaly sa modliť a žijú len v paragrafoch, koľké ctnosti vyrúbaly z národov! a *nezasadily ani jednej!* Na svobodu pustený vlk v dedine skoro je taký nebezpečný, jako university bez Boha a ľudové školy bez cirkevného a *národného* spevu.

Má to teda i pädagogický moment. Lipa, oholená z listia, nedoženie do kvetu.

Nezaštep v srdce rodinnej hránočky, večne ti potom rodí len plánočky.

Zemička naša v prvej mladosti svojej uspela utvoriť surové len ešte organismy, pre nižšie zveri. Jedovatí hadi, vlci, tigri, hyény... to sú zemičky našej strasti z mladej epochy. Postupný to rozvoj večnej myšlienky života v materii, šuminy vo vrení života.

Až keď zem dospela do zrelej panny, teprv utvorila organismus a shodné astrálne telo pre človeka. Človek je už svedomie zeme našej.

Kňaz. Slyšme slovo života z funebrála Večnosti!

Nádeja (číta z knihy).

Zemička naša živá je, jako my;
vo zveroch cíti, v človeku už *myslí.*
Ľudstvo na zemi teraz má 6 rokov.
Ďaleké ešte od zrelosti veka.
Černosi si aj dnes ľudí pečú v peci,
národožrúti sú Europejci.
Pánbožko má malú radosť...
Biela rassa dŕma Bohu fundamenty,
najlepšie vynašla mordinstrumenty.
Nadvýšila v tom Vulkána boha;
tento len *pod* zemou, my na universitách.
Germán vykŕmil sa slovanskými deťmi...
Nízky je ešte historie ruch!
No —
Zo zory už vyskočila na firmamente,
v kresťanskom ornáte v ducha kmente
na arénu historie idea Slovanstva.
Ona lúčom svojím svetom svieti obom:
i nášmu vidnému i tomu za hrobom.
Pustili na ňu hadov, tigrov, ľvov,
vlkov ozbrojili, oflintili psov.
Vojnu kommanduje generál z neba,
pokorená — ona vzkriesi *seba*;
ak zvíťazí, vzkriesi žltých.
Mŕtvi, živí, utlačení
započnú zúfalé boje.
Či podľahne ona, či podľahnú žltí,
chútky, plány, fabrík stroje
národožrútom pomúti.
Možno odťať hránočky, ale duba nie!
Historiu píše si životom jej ľud;
ona národy v Kristovom ornáte
dovedie pred Boží súd.
Kde vyššej ambry dýšu kvety,
nežli ich splodily časné svety.
Tam predlžia rozvoj v duchov kmente,
v klenutom večna firmamente.

Anjel (solo).

By vietor lodičku ku večnu vám hnal,
vybrať vám je len národný kanál,
s kompasom Krista.
Bo národná harfa vyháňa len
z massy národa potvoru ven, —
ťahá k večnu.

Chór anjelov.

Pamätaj, človeče! Preč' ťa Pán Boh stvoril;
nad všetko stvorenie na zemi povýšil;
preto, abys' Jemu slúžil.

Viera. Čo je človek?

Človek je synom dvojeho sveta, i tohoto vidného, i toho za hrobom, a tak i mešťanom a dedičom oboch. Myšlienkou Božou oplodnená materia dozrela postupne k tomu, že utvorila už dokonalý systém mozgu. Vo zvieraťoch to všelijak len probuje ešte jako učený, pri človeku je už majster.

Keď už lev panoval na pustinách, tigri, leopardi, hadi hospodárili v prahorách, orly pod oblakmi krútily kolesá, chyboval na zemi hospodár prírody, pán veľkomožný človek. Toho ale zemička naša už nemohla rodiť sama. Na pomoc musel priskočiť duchovný svet. Veď i v Písmach čítame, keď Boh učinil človeka, vdýchol do neho svojho ducha, čoho neučinil, keď materia, myšlienkou jeho oplodnená, tvorila žaby, červíkov, hadov, psov, vlkov, ryby...

I vo zveroch je zaklnutá Božia myšlienka života, i oni lkajú, vyklnutia svojho čakajú.

Človek je *dualismus* ducha i materie. Preto, ktorý človek i duchovne žije, dlhšie žije. Nie samým chlebom. Dva vždycky svety majú robotu, kým stvoria jedného človeka. Teda i ten duchovný svet má tu prácu.

Boh stvoril nielen slnečné sústavy, ale i nebeskú državu, *svet duchovný.* Duchovia sú myšlienky Božie bez materiálneho tela, ale majú telo duchovné (epištola Pavla). Nie je to fabula, keď Písmo hovorí o anjeloch, cherubinoch, serafínoch. Sú to duchovia vyššieho stupňa rozvoju; sú to duchovia časne zomretých, ktorí sa vrátili k ďalšiemu rozvoju; sú to anjeli, vyletené myšlienky z Boha, Otca. Oni sú kandidáti pre časný život vo vesmíre, odení telom duchovným.

Pre ducha nieto ďalekosti v priestore, nieto hmotnej prekážky, kam si umieni, tam je v okamihu. I náš duch jedným mihom zamyslí sa, t. j. myšlienkou zaletí do Číny, do mesiaca, do Liptova, do slnka, do mliečnej cesty; že nevidí, jako je tam, to len preto, že, viazaný k telu, nemôže vziať s sebou inštrument telesného oka. Odvojený od tela, videl by.

Duch prelazí cez steny, ako na otvorené vráta, alebo otvorený oblok. Keď sa odopne, uvoľní od zemského tela, číta v hlave tvoje myšlienky, ako v otvorenej knižke, číta zďaleka, ako zblízka. Dualismus človeka objasňuje i ten prípad, keď sa niekto utopí, telo

umre v krútňave, život prestane, ale ten vnútorný človek potrebuje hodinu, kým sa poodopína od materie tela, s ktorou bol stotožnený. To rozprávajú utopení sami, ktorých po hodine vytiahli a k životu priviedli.

Dvaja anjeli (rozmarínové perútky v ruke. Zjavia sa neďaleko pomníka).

1. anjel. Títo, čo tu tlejú v živých vesníc stredu,
vyučili sa už sveta abecedu,
postúpili v triedu k vyšším svetom.
2. anjel. Príjemný je postup večnosti deťom,
tak rada by som už sem zaletela.
Pánbožko mi onehdy sľúbil,
že mi kúpi šlabikár
a pošle i mňa sem do školy tela.
1. anjel. Dobrého máme Pána Boha,
a bohatý je. Veľa má tých svetov.
Onehdy som mihom zaletela,
blúdila sem-tam po Mliečnej ceste;
bola som i v Alcyone, v Siriusi, —
tam sú už nebeské duch-university,
vysoké školy.
2. anjel. Prečo nás Pánbožko nepustí diaľ,
do trinásteho neba krásy?
Ja dočula som ztadiaľ
tak slaďučké hlasy.
Nuž zvedavá som, vieš,
zaletujem niekdy i do zabráneného.
1. anjel. Nekoril ťa ešte Pánbožko za to?
2. anjel. Poznamenal: „môj holúbku!“ riekol,
ty mi vznikneš, i kde ťa nezasejú.
1. anjel. A ty čo?
2. anjel. Otčíčku, Bože môj. Máličko všetečná som.
Nuž ale, keď si ma takú stvoril,
blahoslovil ma a láskave pohrozil.
1. anjel. Keby my kukli, a čo len pol očkom,
v trinástu slávu večnosti pokoja,
neby sme vraj chcely do času boja.
2. anjel. Vieš, sestrička, premyslíme si dva razy,
či máme z pokoja do boja.
1. anjel. Nuž ale, takto nie sme ani jahody ani maliny,
až prebrodíme života šuminy,
potom sa ukáže, keď budeme človek.
A človek, vraj. nevydrží pokoja,
ak nieto galiby,
klebietkami zmúti si deň.
Vieš, sestrička, bez dusíka
zhorel by vesmír v oxygene.
Vo večitých ružiach vädne radosť,
slniečko smeje sa po búrkach.

2. anjel. Tak rada by som bola smrťou.
Smrť má kľúče od života,
týchto, čo sedia tu na svojich hrobčekoch,
dvihla na čas, zas do času, viera,
že by slúchali z večnosti slová.
1. anjel. Nás obliekol Pán Boh teraz
do tela času, do vlákna zorničky,
a dobre nám pristanú tie kasaničky...
Tak páčim sa sama sebe... (Prizerá sa.)
Keby len ten kohútik nezaspieval skoro.
2. anjel. Povedz mi, sestrička,
Pánbožko shliada sa v zrkadle vesmíra,
a teraz i my.
Ale kdeže potom, ak budeme azda
dievčatká kopaníc? Tu je háčik.
1. anjel. Potom? — — vo studience,
jak slniečko, mesiačik
a i kopaníc dievčence.
2. anjel. Na koľko ozaj rokov na zemi
navije nám Pán Boh hodinky života?
1. anjel. Ako komu. To jeho je tajnosť,
kľúčik od hodín života odovzdal smrti.
Keď hodiny času stanú,
smrť navije nanovo do momentov večnosti.
2. anjel. A vieš ty, sestrička, že my zabudneme všetko,
čo sme boly? Kde sme boly? Kedy boly?
Keď nás Pánbožko pošle sem do školy.
1. anjel. Čula i ja, že dušičku nám opoja
äterom zabudnutia. Pamätuješ, dušičku Nádeju?
Rodila sa do kopaníc. Navštivila som ju,
keď spala v kolíske. Už má tri týždne.
Ešte v nej večnosť neochladla,
hneď poznali sme sa.
Vo sne radovala sa, sladko usmievala,
keď odchodila som, jaksi do motovidielka
nakrívila ústka, bolo jej ľúto.
Mamička len hľadela blažená
a hovorila: „s anjelmi sa hrá."
2. anjel. Jaj, ver' tak. V tele zabudneme všetko,
cítiť len tmavo budeme večnosť
tykadlom viery. Krásne melodie duchov
už zosnúvame len, keď budeme husky pásť,
a zanôtime si potom: „Kačička divoká,
zavolala na oráčov: orajte zvysoka."
1. anjel. To ja radšej ostanem doma,
a nerada vtelila by som sa
vo veľkom národe bez národa.
Ružička v spoločnosti žihľav
udusí sa, — a žihľavy nezveľadí.

2. anjel. Daj si pokoj. Každý sa duch
rád zaklnie do tela. Duch je smelý.
1. anjel. Načúvala som raz u dverí,
Kristus Pán navštívil Otca,
i rečie mu: Otče, zora viery je krásna,
no nie dosť jasná. Neby bolo shodné
otvoriť prôzor slniečka?
by z večnosti miesto zory,
slalo lúče v smrtných dvory?
Pri zorách zostáva i silnejšej viery oku
pochybnosti kúštik.
2. anjel. A Boh Otec na to čo?
1. anjel. Ostaňme len pri zorách,
rečie Boh. Slnečný lúč viery
do systému života vniesol by mi zmätky.
Tak by v smrti utratily deti moje
prekvapenia moment sladký.
Kulinoček pochyby
sladí sveta galiby.
2. anjel. Ja od jedného čula serafína,
časného sveta sladké že sú putá.
Z večnosti krásnej hodinku vraj každú
sladká v horkosť času kvapne minúta.
Hneď, jak oblečieš v telo sa tesné,
mamička ti sladká sladké spieva piesne.
V kolíske ťa kolíše ztichúčka,
tichúčko, jak jabloň, keď zrejú jabĺčka.
A potom najhlavnejšie tu je:
že sa tu jedna dušička
do druhej hneď zamiluje.
Poznajú sa tu, že sú krajanky,
v osnovu si žitia radosť potom tkajú
a vo hmlách času svetlé dni snívajú.
1. anjel. Juh! či to sláva!
Keď už mašírujú k sobášu, jak svoji,
pod vencom vedú dušičku v závoji.
Čelo sa mračí závistným hrobárom,
výhľady jasnia veselým krčmárom,
Cherubín Golgoty v belunkej kamži
čaká pred oltárom.
Muzikanti hrajú: Pred farárom mostok...
Juh... či to krásny svet!

(Počuť ďaleký hlas basy.)

(Pokračovanie.)

List.

Viem predstaviť si, jak naskore
sa môjmu listu potešíte
a ako, pane redaktore,
budete potom sklamaní...
Nuž, prosím Vás, mi odpustite!
Poviedku som Vám prisľúbila,
dnes srok je zaslať žiadaný
rukopis lisu... Starosť tlačí,
viem, ťažká Vás: už dávno v tlači
je Tranovského Kalendár
a povesť dostať — nedajbože!
U mňa je ona rozpísaná,
skončená ale byť nemôže
raz pre prácu, pre lenosť zas —
ach, odpustite, prosím Vás!

A ako krásne v mojej mysli
sa nasnovala deju niť:
ako sa kedys' v láske sišli
a ako by im bolo žiť
s pätorkou dietok, aké blaho,
keby len žitie nie tak drahô,
zárobky lepšie — a čo žiaľne:
bez istej chybky hrdinu...
No, slovom: zrovna ideálne
by zobrazila rodinu,
dôkladne biedy sociálne
(moderné téma iste dnes),
do sŕdc by ľudských posvietila,
odzrkadlila tieň i ples
poviedka moja roztomilá.
S prídavkom mravouky ctnej,
na mrzkosť ukázala hriechu
a pokánie by, pre útechu,
zvŕšilo zajímavý dej,
tak pekne, ako patrí... hej!
kebych ju bola napísala!

Keď ale ku poviedke treba
chvíľ tichých, prísnych, vážnych dúm
a ku predmetu myseľ stála...
A jara krása, rozkoš, šum
mne iné niesly na rozum:
som nevedela zapreť seba!

Či znáte, pane redaktore,
náš kraj a krásu našich hôr?

Keď do nich vkročím, v tajnom chóre
ma nežný zvíta príhovor,
lahodou zahovorí k duši —
a srdce už len citom buší
a myseľ už len ladí vzletne
k tej melodii slová kvetné —
kde myslieť vtedy, Bože môj,
na morálku a žitia boj,
socialismus a tak ďalej —
v tej poesii dokonalej?!

A jarné rána a večery
a letných noci lahoda,
prírody krása, pôvab sterý
aké ti mysle privodia!!
Tu len, sťa prelud z čarosna,
ti sladko myseľ zamestná
spomienka, obraz v kúzlokráži
a nasladzuje ťa a blaží...

Nie, nestihla som, nemyslela,
ni na povesť, ni sľuby dané,
iné mňa zaujalo zcela:
zo šťastia piesne načerpané
a spomienky sťa nasnívané...

*

Kráčali sme rosnou horou
za rána.
Či nám bola naša myseľ,
jedna myseľ,
dobru, kráse oddaná!

Hora, sťa chrám vo velebe
a v šere:
my v nej sami, dvoje detí,
prostých detí,
v lásky svätej dôvere.

Dolu pole v slnka jase —
malebnosť!
A my oba v jednom cite,
v jednej túžbe
mysleli sme na večnosť...

*

Pršalo nocou. Na ceste
niet chodníka, len kaluž, blato;
ním čliapkame sa neiste,
a ako milo nám je zato!

A slnko, sťaby v odmenu,
na svieže pole lúče leje,
kvet hlávku striasa skropenú
a prepelka sa s nami smeje.

Cieľ mojej cesty vážny je,
a *jeho* práca čaká — skryto
my v pole zašli z passie
a blúdime nim — »inkognito«,

tak bezstarostní, veselí
(vždy zabúdame na trampoty),
cveng kosy, čistej oceli,
do kroku lahodne nám nôti...

A chvíľkou v šťastí zvážneli
i smrť sme múdre spomínali
a rozluku... a veselí
i tomu sme sa šťastní smiali...

*

Nebo plné hviezd a lesku,
pole vône nevädzi...
Sadli sme si, získať chvíľku,
sadli sme si na medzi.

Nebo plné hviezd — a vôkol,
kam sa oko zahľadi,
svätojánskych mušiek roje,
ani z bájky lampady.

Večer v nôcku prelieva sa,
mesačného za svitu,
a nám ťažko rozlúčať sa,
v clivom, tesknom predritu.

Nie ako sa rozlúčalo:
na veky snáď v potrebe...
nie ako sa sedávalo:
na tri kroky od sebä...

Nie ako sa shováralo
v hravých žartoch, nevine:
zaželení spomíname,
kto z nás chladu na vine?!

A že by len neranila,
i výčitka nežne znie
a hlas sa nám obom vlní,
ako v chvíľky ľúbezné...

V brázde svrček bezstarostný
clive hudie v rozpravu...
K ústam pritkol s' moju šatku
fialami voňavú...
. . . .

Nie, odpustite, redaktore,
sa nehnevajte, prosím Vás,
iné mne bolo dôležité,
iné mne drahé na sto ráz:
ver' nestihla som nemyslela
pri krásach jara, v šťastia cite
ni na povesť, ni sľuby dané:
mňa piesne zaujaly zcela
a spomienky sta nasnivané...

Ľudmila Podjavorinská.

Vtáčik.[1]

A. S. Puškin.

V cudzine verne zachovávam
obyčaj rodný a starý,
keď vtáčka z klietky vypúšťavam,
vo sviatok Boží, za jari.

A v srdca tomto potešeniu
na Boha čo bych reptať mal,
keď hoc jednému som stvoreniu
svobodu zlatú daroval?

Horal.

[1]) Je obyčaj v Rusku v deň Zvestovania Panny Márie lapených vtáčkov kupovať a na svobodu púšťať.

Z básní Hájomila.

Priaznivcovi.

Sady čo tebe v širokom náruči
Donesú žičlive,
A čo sa v teplých žlebinách vytučí
Na mastnej na nive,
To je nás všetkých. Keď ty máš, máme my:
U teba dobrota
Nesedí tvoja, ale jak' po zemi
Za vesny milota
Tepla, tak chodí pomedzi nás, noci
Nehľadiac, ani dňa.
Kochá sa núdza vidná i nevidná
Vo tvojom ovoci.
Lebo nie pre zisk vlastný človek nosí
Srdce dobré, ale
K úľave dietkam úprimnej ponosy.
A že my v návale
K tebe sa dreme, nediv sa! jariny
Ty sám žať nechodíš
Na prieloh, ale na roľu, kde súš, tíš
A mierne účinný
Oblakov žiaľ im dožičil zábronu.
A že újesť naša
Často ťa šklbne, trhne nešetrne?
Tak to už donáša
So sebou srdce mäkké. Hľa! o tŕne
Plané sa ani pes
Neobzre, kdežto úrodnú jabloň u
Záhradnej opravy
Nájde si človek žiadostivý a bez
Šetrenia pozbaví
Ovocia strom, aj žiadania vo vare
Sdrúzga mu konáre.

Blízkemu.

Napaduješ, že si od trápenia chorý?
Že ťa bieda morí?
Netrať ducha! lebo, ako roztrasenú
Strechu vetra pajeď,
Tak ťa nekrotný svet v pažravosti schytí
Korisťou si. Lež keď
Duchom budeš vládnuť, od víchrov, čo stenú
Chladnom po pahorí.
Mocnejšie zotrváš v svojom tvrdom bytí.
Pozri na sedliaka

Nášho, na chudáka! toho, čo vždy čaká?!
Hrúza tvrdej práce,
Že sa mu už ani do rukú neprace.
Dávno ostarela
Večer na oblohe večernica skvelá,
Keď si povystiera
Na lavicu údy ťažko ubolené;
A len čo ohlási
Vo dvore sa kohút, na nohách je zasi.
A hľa! plná miera
Nedostatku v úzkej komore mu stojí.
Biedu každodenne
Trie; aj ešte jeho majetoček slabý
Dvojnásobne aby
Zjedady potreby: nebo mu, jak' smeti,
Podsypalo deti.
A žiť neťaží si: snaží pri pokoji
Sniať si ťarchy s hlavy;
Nedeľa mu ešte aj chuť poroznieti;
Chvíle vôľu zvatria,
Lebo úfa, že keď mu je dnes zle, zajtra
Sa mu ponapraví.

Krásave.

O túhe.

Po háji keď jemné podúvanie
Vanie;
Keď sa vôňa s krásou po závodí
Vodí,
Na slávika lúčom tiež zažiari
Jari
Milosť a ho sladké roztúženie
Ženie
Po srdci, ktoré by oblomilo
Milo
Jeho stezky staré; aj omladne
Ladne,
Keď mu milá v nežnom vo priveti
Veti. —
Krásave obličaj zkvitlý, mladý
Lady
Svit polieva; ako skvúce snehy,
Nehy
Čistunký pel vnadí duše zlato:
A to

Stiesnenému srdcu mi v nánese
Nese
Dužom milosť vesny: roztúženie
Ženie
Ma len k zlatej deve; u pohľada
Hľadá
Jej si moja túha vlasť. A ona,
Vonná
Duša, keď mi vznieti primlúvanie,
Vanie
Na mňa láska žhúca: v jej plameni
Meni
Stezkov brheľ sa na rozkoš kraja
Raja;
Rozkošným mňa blahom zaodieva
Deva.

O pôvabe.

M·kotno je, keď sa na doline tmavý
Večer pristavi.
Ale keď sa vsejú čiernej do jeho tmy
Hviezdy s ligotmi.
A i mesiac vábny, do striebristej šaty
Skvostne ubratý:
Pretajomný pôvab unáša sa krásne
V poltme, v poljasne. —
Keď sa do družiny devic presvitavá
Vseje Krásava,
Tajnostný sa pôvab mladej po družine
Čarne rozplynie;
Pôvab, ktorý srdciam v nezvladnom úchvate
Núka objatie.

Kvietky v knihe.

A. S. Puškin.

Kvietky suché, nevoňavé
vidím v knihu uložené,
a v obrazy hneď meňavé
city sú mi premenené.

Kde a kedy ony kvitly?
V ktorej vesne ony žily?
čie to ruky ich odštiply
a sem prečo uložily?

Či lúčenia, či vítania
  rozpomienka by to bola?
či sladkého zadumania
  v tôni lesa, v tiši poľa?

A či on i ona žijú,
  a či šťastie im pripadlo?
a či snáď už v hrobe hnijú —
  ak to šťastie im uvadlo?

Horal.

Dosiaľ netlačené básne Andreja Sládkoviča.

1.
Ochrana zvierat.

Človeče, tys' pánom zvera,
Príroda ti poddaná,
Ale to ti vraví viera,
Žes' tvor tohože Pána:
Obom právo života
Dala Božia dobrota.

Múdry človek i zver divý,
Príbuzná to rodina,
V oboch lásky Božej divy,
Obom moc Hospodina
Mocou duše i tela
Žiť i trpeť velela.

Máš rozum, máš svetlo ducha,
Tým s' sa pánom tvoru stal:
Tvrdošijný vôl poslúcha
A vie lev, žes' jeho kráľ;
Bi, vyplieň, čo ti škodí,
Bi, jedz, čo ti lahodí.

Len samopašne nezabí,
Nemuč, čo usmrtiť máš,
Za žart i za hnev pochabý
Počet pred ich tvorcom dáš:
Čím škodíš hoviad rodu,
Tým sebe robíš škodu.

Zahub, čo je tvoje dielo,
Boh ti to na vôľu dal;
Ale vedz, že každé telo
K cieľom svojim Pán zchoval.
Hľaď, aby tvoja vôľa
Dľa Božej vôle bola.

Ratuj skôr človeka-brata,
Jehož prázdna stodola:
Ale nech' jedať šteňatá
Omrviny zpod stola;
Bárs by sobota bola,
Z jamy vytiahni vola.

Beránok je obraz Pána,
Vôl a osol hrialy ho,
Živí nás krv pelikána,
My stádočko sme Jeho:
Keď On toho nežiada,
Vrabec na zem nepadá.

Človeče, ty chceš, aby ťa
Slúchal pes i vôl, i kôň:
Vôľa Božia ti odkrytá,
Poslušne sa pod ňu kloň,
Rozkazom nepohrdni
Tým: buďte milosrdní!

2.

Opilstvo.

Zaspievam vám smutnú pieseň, ľudia Boží, milí,
Jako robí, jako má sa Boží tvor opilý.
Márna pri ňom prosba, hrozba a daromná rada,
Len napája a napája v sebe smrti hada.
Chváli to a chutí mu to, čo sa múdrym hnusí,
A čo Boh dal k obživeniu, tým on sa hrdúsi.
Utopí v kaluži rozum, svedomie ohluší,
Beda menu, beda domu, beda jeho duši.
Prestala ho žena už kliať, viac už ho neprosí,
Lenže kade kráča, všade zem slzami rosí:
A z tých slz chystá Hospodin prísny, spravedlivý
Na opilca dušu hriešnu pekla dážď ohnivý;
Syn zapiera otca meno, dcéra sa zaň stydí,
Brat a sestra ľutujú ho, súsed nenávidí.
Prepil rozum a prevalil sa medzi hovädá,
Ale i tá nerozumná zver nemá ho rada,
Lebo keď ženu a deti korheľ morí hladom,
Korheľ ako sľutuje sa nad úbohým stádom?
Tacká sa telom i dušou, pevnoty v ňom nenie,
Klátivého zastíha ho každé pokušenie:
Od kliatby sa točí k vade a k bitke od vady,
Zo žobroty v krádež padá, zo smilstva do zrady.
Jeden do druhého myká, strká hriech ožrana,
Až sa po nich dorediká pred súd Boha Pána:
Nepracoval a nebedlil, nedbal na pokánie,

Oj, akože dôjde k nemu Božie smilovanie?
Otvorená pekla brána, bránou plameň šľahá,
Vieš, čo za tou bránou čaká pijana svevraha? —
Nedospievam pieseň smutnú, ľudia Boží, milí:
Ten bere ho, komu slúžil hriecha rab opilý.

3.

Piesne

na privítanie biskupa Moysesa v B. Bystrici v decembri 1862.

I.

Niet už noci na Slovenskej zemi,
Hviezda svieti, k spaseniu vedúca,
Tvorcu svetiel dobrorečíme my,
Pieseň vďaky k nemu letí vrúca:
Ty si hviezda tá, my vítame Ťa:
Nech Ti večnej slávy fakle svieťa!

Niet už noci v Slovenskom okolí,
Duší tisíc žiarou vďaky svieti;
Hlas jeden len od hole ku holi
Otcovi znie národa v ústrety;
Tys' otec ten, a my vítame Ťa:
Nech Ti večnej slávy fakle svieťa!

Niet už noci, pravda Spasiteľa
Tmu pekelnú víťazne zaháňa:
Máš už ľudu v meste tomto veľa,
Ktorého Tys' rozkoš a ochrana;
Chlúba naša! hej, my vítame Ťa:
Nech Ti večnej slávy fakle svieťa!

3. dec. 1862.

II.

Dlhá je noc a pozde svitá
A ľud úbohý ťažko spí,
Hlava mu v ťažkých mrakoch zavitá
A duša mu o ráne sní,
Nad ním modlitba za skoré vstanie:
Svetla, svetla! nebeský Pane! —
Svitá, už svitá, vstávajú deti —
Vitaj nám, vitaj, slnko osvety!

Zima dlhá, pozde sa jarí,
Na srdci ľudu ľadný srieň,
V cievočkách žitia miazga nevarí,
Nemôž' pučiť Slovenstva peň:
Šumia modlitby, vzdychania rannie:
Tepla, tepla! nebeský Pane! —
Hreje, už hreje! — pučí svoboda!
Vítaj nám, vítaj, slnko národa!

III.

Usne večným snom, kto v žitia dobe,
Keď vstáva svet, ešte tuho chrápe;
Kto, keď bije hodina porobe,
Práva božské právom sveta šliape:
Ktože komu žičí peklo? my nie! —
Ale Tvoje meno nezahynie!

Ach, i Tvoja drahá nám postava,
Tvár otcovská, ruka dobročinná,
Zbožný jazyk, oka hviezdna sláva
Minie, božia keď príde hodina.
No, nech sa, čo minút sa má, minie:
Ale meno Tvoje nezahynie!

Druhé mená vymiznú z pamäti,
Ktoré tu sme srdcom radi mali,
Mená drahé: dieťa, otec, mati,
Druh i družka i vlastné pochvaly.
Všetko, všetko minie: ale ty nie.
Tvoje meno nikdy nezahynie!

Na deň Štefana mučeníka 1862.

4.

Za Ľudmilou Hudcovou-Hodžovskou.

(† v apríli 1870.)

Hajaj, beľaj, búvaj — družica,
Spi sladko! — nie, zobuďže sa,
Zaros modlitbou ľúbezné, bledé líca
A preoroduj nebesá;
Ži v sväto-krásnej anjelov družine
Kristožitím oživená
A vypros život sem dol, kde žiaľom hynie
Čierno zavitá „Živena"!

11. mája 1870.

5.

Nápisy

na hrobník Štefana Záhorského.

1.

V Kristu pre národ,
V národe pre Krista
žil, žije.

2.

Sluha dobrý
Božieho Syna,
Syn verný
Slovanstva.

3.

Simeon
Cyrillo-Metodejský
prepustený
v pokoji.

4.

Žil i mrel
za slávu Pána
v Slavii.

5.

Ľúbený Bohom,
oplakaný rodom
odpočíva
do vzkriesenia.

6.

Kríž ten
jeho viera,
a skala tá
jeho vernosť.

7.

Za teba
modlieval sa,
ty zaňho
pomodli sa:
národe!

8.

Dvojej cti hodný,
kňaz
cirkvi i národa
dôstojný.

9.

Tu, hľa,
hrobový kameň:
v srdci národa
pomník jeho.

10.

Pomník
tu časný postavil si:
v srdci národa.
večný.

11.

Skala,
že umrel:
viera,
že žije —
svedčí.

12.

Nie sú rovné
utrpenia terajšie
budúcej sláve,
ktorá má zjaviť sa
na nás.

Rim., 8, 18.

Medzi papiermi Andreja Sládkoviča, opatrovanými v slovenskom Museume v Turčianskom Sv. Martine, je i soznam básní, ktoré zamýšľal vydať ako II. sväzok k svojim *Spisom Básnickým* z r. 1861. Soznam, vlastnou rukou básnika napísaný, je z roku 1871; pri každej básni je číslicou doložené, koľko riadkov má. Z toho súdim, že soznam potreboval, aby mohol orientovať tlačiareň. V sozname sú i básne *Ochrana zvierat* a *Opilstvo*, nasledovne Sládkovič mal v úmysle dať ich do II. sväzku svojich diel. Medzi papiermi našiel som i rukopisy obidvoch básní.

V sozname sú i *Piesne na uvítanie biskupa Moysesa v Banskej Bystrici v decembri 1862.* Rukopis I. piesne má poznamenanie: „Piesne tieto spievané boly: Prvá pri uvítaní biskupa Moysesa kroz

Bystrici 3. decembra; druhá niekoľko dní po tom v präparandii učiteľskej tamže; tretia tamže na deň Jeho prevzácneho mena, deň sv. Štefana muč." — Druhá z piesní dostala sa do II. sväzku básnikových Spisov (1900), ale pre súvislosť s prvou a treťou umiestil som ju i tu.

V soznamе je i báseňka *Za Ľudmilou Hudcovou-Hodžovskou.*

Pod *Nápismi na náhrobník Štefana Záhorského* je pripísano: „Nápisy na hrobník Štefana Záhorského navrhuje Sládkovič. 1863." — Štefan Záhorský bol rkat. farárom v Hájnikoch, neďaleko Baňskej Bystrice. Umrel vo februári 1863; Sládkovič zvečnil jeho pamiatku krásnou básňou *Na mohyle Štefana Záhorského*, vytlačenou pôvodne v *Sokole* 1863, potom v II. sväzku Spisov Básnických Andreja Sládkoviča (Turčiansky Sv. Martin, 1900). *J. Š.*

Príspevky a doplnky k životopisom slovenských spisovateľov. Opravy textov literárnych diel.

1. **Karol Vinařický, prekladateľ Jána Hollého.** V Slov. Pohľadoch (1890, str. 207) Jaroslav Vlček napísal: „Vinařický s pietou a láskou pretlmačil nielen prvý, šiesty a siedmy spev *Svätopluka*, ale i prvý spev *Sláva*, a najpodarenejšie zo *Selanôk*, *Žalospevov* a *Ód*. Akým ctiteľom Hollého bol tento znamenitý prekladateľ Vergila i Homéra, vidno z nevytlačeného posiaľ listu, písaného dňa 15. júna 1836 Chmelenskému. Hovorí tam medzi iným: ‚Mám navrženou povahu Svatoplukovu ze spisu Jana Holého, což jsem i Palackému, jsa v Praze, oznámil a se nabídnul, že bych to vypracoval. Než zdálo se mu předsevzetí mé nedosti zanimavé; pročež jsem učiniti to opustil: nicméně pustím se do práce té, a nehodí-li se do Muzejníka, může státi kdekoli v jiném časopisu. Vím sice, že Holého Svatopluk odsouzen jest a zahozen u nás: *než věru my nemáme básníka českého takového jako Holý jest. Já jej kladu nad Kollára.* Tento nepojal idey človečenstva tak čistě a jasně, jak ji Holý postihnul. Onen jest vášnivý a často nespravedlivý, tento tichý a vždy nestranný v úsudcích svých. Holý pojal dokonale objektivnost nevyrovnaného Homera. I věci vypůjčené svým způsobem původnil.'"

Roku 1840 v Budíne chystali sa vydať sobrané diela Jána Hollého; Vinařický, keď dozvedel sa o tom, napísal samému Hollému nasledujúci list:

Důstogný, welectěný Pane!
Bratře w Kristu milý!

Slyšjme w Čechách, že přátelé literatury našj w Pešti wydati mjnj Waše spisy: z čehož se gá Wáš negeden a neposlednj ctitel wysoce radugi a těšjm. Před šesti léty překládal gsem Waši Swatoplukiadu w nářečj naše obecné; w Musegnjku gsem šestý

a we Wčele tušjm prwnj zpěw wydal. Než honosili bychom se Wašnostj, kdybyste sami w nářečj obecném báseň swau přepracowali, a nenj pochyby, že si wšecky mé kragany, literatury milowné, zawděčjte.

Přikládám zde swůj pokus, překladu I, II, III, IV a VI zpěwu za pauhým aumyslem, aby, bylo li by Wám libo, použili gste geg k českému wlastnjmu přepracowánj. A což kdyby ste ráčili geště něco přiložiti anebo wložiti, coby spis, w sobě owšem giž dokonalý, ale nám Čechům wjtaněgšjm a zanjmawěgšjm učinilo? Mysljm aby gste někde tam připogil něco o našem Bořiwogi, který dle historických powěstj na dwoře Swatoplukowě se pokřtjti dal a bezpochyby také na wálečných tazjch geho podjl bráwal. Tjm by gste nás Čechy nesmjrně zawázal.

Wedlé „Poslánj z Čech“ gmenem kraganů mých složeného, odesjlám Wašnosti wýtisk prwnjho swazku Pyrkerowých Perel poswátných, a mého překladu Virgiliowých eklog a wýboru ze spisů Bohuslawa z Lobkowic“, žádage Wašnosti, aby gste tyto drobnůstky za gakýž takýž důkaz lásky prigmauti ráčil, s njžto, na Bohu Wam hojnost wšeho dobrého žádaje, trwám

Wašj Welebnosti

W Kowani 6 srpna 1840.

oddaný ctitel a bratr
Karel Winařický,
farář w Kowani u
Mladé Boleslawi.

Přiložil gsem 1 exempl mého leboslowj; račte ho přigmauti na důkaz wysoké ůcty Wášeho

přjtele
Wáclawa Stanka.

Roku 1840 Vinařický mal teda už preložené zo *Svatopluka* spevy I—IV. a VI. *J. Š.*

2. **Dve básne Andreja Sládkoviča.** Do II. sväzku *Spisov Básnických* Andreja Sládkoviča, vydaného roku 1900 Kníhkupecko-nakladatelským Spolkom v Turčianskom Sv. Martine, prijal som i báseň *Štefanovi Moysesovi na deň sv. Štefana Pramuedlníka*, ktorá bola vytlačená v *Sokole* 1862, str. 441, alebe z podpisu. Pre to, že tu (v Sokole) nemala podpisu, báseň nedostala sa do kobrovského vydania Sládkovičových spisov. Ja umiestil som ju v jeho II. sväzku, a teraz medzi papiermi Sládkovičovými v Museume skutočne našiel sa pôvodný rukopis básne. Možno ju najsť i v zozname, ktorý Sládkovič roku 1871 sostavil o svojich básňach, nevydaných do toho času súborne.

V Pešťbudínskych Vedomostiach 1863 (18. augusta) vyšla dlhšia báseň: *Pamiatka pre deň 4. augusta, roku jubilárneho tisícročia krstu Slovákov, spasenia sveta tisíceho osmistého šesťdesiateho tretieho, ako deň prvého valného shromaždenia Slovenskej Matice v Turčianskom Sv. Martine.* Podpisu ani táto nemala. Pri vydávaní Sládkovičových Spisov Básnických, naším Kníhkupecko-nakladatelským

spolkom báseň zostala mi neznáma. Ale prišla mi pred oči pozdejšie a roku 1902 prevzal som ju do Slovenských Pohľadov (str. 446 a sl.) *ako Sládkovičovu báseň*, s upozornením pre budúcich vydavateľov. Teraz i tejto pôvodný rukopis našiel som medzi papiermi básnikovými. Báseň, rozumie sa, je i v sozname Sládkovičovom z roku 1871.

BESEDA.

Archív slovenský.

Ľudovít Štúr Andrejovi Sládkovičovi.

W Břetislawě 1843, dne 12 března.

Předrahý Přjteli,
Drahý Kragane Slovenský!

Milý mi byl dopis Wáš ode dne 13-ho ledna, psaný w našj slowenské srdečnosti. A zagisté milé nám byly také zpráwy, njmiž se s námi o křjsenj ducha Slowenského zdělugete. Neskoro Wám odpowjdám, ale odpusťtež, předrahý Kragane a bratře náš, gest zagisté tu práce tolik, že člowěk newj, na kterau se stranu prwé wrhnauti má.

Pjšete mi o zaslánj peněz. Bohužel, posud sme těch peněz nedostali. Bratr můg se nachodil k tomu kupci, ku němuž ste nás odkázali, až mnoho, awšak on gog wždy odbyl s odpowědj, že žádných takových peněz k němu nepřišlo. Prosjm Wás srdečně, račte učinit z ohledu této wěci pořádky, nebo na mne naléhagj a gá peněz nemám. Třetj djl Hollého sme Wám giž dáwno, před mnoha týdny po wozkách Zwolenských poslali. Baljk byl oslowen na p. Martinka. I to bychom welice rádi wěděli, přigali-li ste Wy baljk tento?

Priwilegium na nowiny sem posud nedostal, ač sem giž čtwrtý rekurs ku králowské radě zaslal. K čtwrtému rekursu připogená byla dwě swědectwj z Turce, na njchž 148 zemanů, mezi njmiž i wjce stoličnjch auřednjků, podepsáno bylo. Swědectwj byla energická, silné na králowskau radu pro nowiny dotjragjcj. Na čele tohoto zemanstwa stogj Košut, strýc Pešťanského fanatika, kterýž mi mimo to utěšený list psal, plný slowenské srdečné horliwosti. Králowská rada se byla geště w měsjci listopadu proti nowinám prohlásila, ale Palatjn výrok tento nesprawedliwý zastawil. Práwě mi p. Čaplowič pjše, že rekurs wšeobecný Slowáků (s mými rekursy giž přišel do Wjdně, která tedy nynj rozhodne. Ostatně z našeho wšeobecného rekursu málo aneb nic nebude. Kollárowi arciknjže Štěpan řekl, že gest odložen ad calendas Graecas, poněwadž prý obegdauce Palatjna geho sme tjm urazili. Tedy u nás se práwo nepřislubuge pro to, že se některá osoba uraženau cjtj! — My sme

to ostatně wěděli, že mnoho z toho nebude, hned předkem, ale záleželo nám na oswědčenj našem. Majláth nás wyzwal, abychom před sněmem naše stjžnosti Slowenské přednesli. Dal sem se tedy do práce i sepsal sem wšecko, co sem znal. Článek sem poslal Majláthowi, který hned na to byl u Kollára, i řekl mu, že gest s článkem welice spokojný, přidage: „Das erschöpft alles; wenn das gedruckt ist, so braucht das magy. Publikum keine Data mehr.“ Gest toho asi $3^1/_2$ archu tisku, i bude tisknuto w Nemzeti Ujságu.

Škoda, že negste w samé Šťáwnici. Robte tam, co možna. — My se zde dobře máme. Pozdrawugte ode mne srdečně Olljka. I tomu gsem geště list dlužen. — S bystřickým semeništěm si dopisugeme. Opatrujž Wás Bůh. Gsem

Wáš

upřjmný přjtel
Ludewjt Štúr.

Božena Němcová A. Sládkovičovi.

V Praze 20/II 56.

Vašnosti!

Velice ráda bych se byla lonského roku, jsouc na několik dní v Šljači k Vašnostem do Hrochové podívala, ale zrazoval mne Zahorsky, že bych se za den nevrátila, a na délši čas jsem nemohla. — Líto mi bylo že jsem nepoznala o jednoho horlivého národovce více a ušlechtilého básníka “Mariny„ — Nyní musím spolehnouti se na přátele moji, Pepu Szablakovu, neb Plošice, že mne představí — totiž popisně. — Doufám ale, že v tom obrázku poznáte upřimnou Slovanku, a co taková prosím o Vaší přízeň a důvěru, a spolu i podporu při podniknutí, jehož uskutečněni by mne nevyslovně těšilo. Myslím vydávání „Slovenských pověstí“ — když jsem před třemi roky v Bystrici byla, seznámila jsem se s Rimavským. — Daroval mi „Slovenské pověsti“ — o nichž jsme v Praze ničehož nevěděli. Poslal sice Rimavsky do Prahy sto exemplarů, ale kněhkupci, a ten jak známo, raději své oznamuje a prodává než cizé, a proto o nich mlčel, a po čase nazpět je poslal. — Komukoli jsem ty pověsti zde ukázala, každému se líbily — to mne přivedlo na myšlénku, že by se mohly znovu vydávat a sice v Praze. — Lonský rok sešla jsem se s Rimavským opět v Bystrici: I navrhla jsem mu, aby pověsti opět vydával a dále v nich pokračoval, že bych mu to v Praze vyjednala — ale on mi řekl tolik: Já co úřadník nemohu se tím obírat, chceteli ale Vy do Revúce si ject pro rukopisy, které u Reusze jsou, dám Vám je, a vydejte je“. Bylo mi to vítané a já také do Revúce jela. (cesta ta přišla mi ale hořko) Než Reusz farár zdráhal se rukopisy mi dát, a já mu ani neřekla, že mi je Rimavsky daroval — já jen chtěla aby mi je svěřil, že budu hledět aby se v Praze vydaly. — Nedal mi je, ale slíbil že nejlepší pověsti vybére a že mi je pošle. — Na opětný list z Prahy je také poslal; ten čas právě měla jsem rozličné svízele

v domácnosti, že jsem v té záležitosti hned jednat nemohla, nyní ale mám vše v pořádku. Nejhůř mi šlo o to, aby se tiskly v nářečí slovenském jak jsou psány; do toho nechtěly nakladatele kousat, báli se že nebude odbyt — já ale slíbila že bude dobrý odbyt na Slovensku — a zde též. — (zůstanu-li ve lži, bude to hanba slovenského čtenářstva! —) a tak jsem přece provedla svou, že se budou tisknout v *nářečí tom, v jakém jsou sepsány!* Jsem tomu velice ráda, ba za vítězství to pažaduju. Takto se mládež naše — největší to čtenářstvo pohádek — seznámí s vaším nářečím, a badatelové řečí poznaji jeho zvláštnosti a krásy — a k jakému ještě prospěchu sbírání národních pověstí slouží, to netřeba Vašnostem vykládat. — Dvanást pověsti poslal mi p. Reusz, poněvadž ale nemohu všechny upotřebit, bude rukopisu na jeden svazek málo; — jsouť následující: *Král času — Vlkolák — Zemská krása — Valibuk — Dragomir — Lalija — Berona — Ženské sluby,* (nemohu potřebovat, látka je příliš známá, a sloh novellistický) *Mahulena krásna panna — Radúz a Ludmila — Černokňažnik* (— Nechci dát, poněvadž zcela podobná v jedné sbírce českých, i moravských co nedávno vyšly) — *Svetovládný rytír* = Tato poslední je jedna z nejkrásnějších, co znám ale není úplná, konec chybí! — Proto bych ráda, kdybych nějaké rukopisy ještě k tomu dostala. — Panu Reuszovi píšu též, jak ta věc je, ale nevím kdy se odpovědi dočkám. — Ona panuje vůbec taková nedůvěra mezi Vámi proti nám Čechům, že mi mnohdy až k pláči to bylo — neboť bych ráda nás všecky Čechoslované viděla spojeny v jeden svorný celek! Pak by to jistě jinak bylo všecko — ale ta nesvornost to je kletba, která nás více tlačí, než *všechny pouta,* a té používají i nepřátele, aby nás zahubili! — Kéž bych tuto pravdu každému Slováku, každému Moravanu i Čechu povědít mohla, a vlýt jim do srdce lásku vzájemnou. — K tomu však patří také poznání, a to se docílit může jen literaturou, výměnů plodů duchovních, a tu by se neměli pro nějakou písmenku vůdcové lidu nesvoriť, kde účel tak svatý a veliký! — Tak alespoň já vždy jsem mínila. Vydávání „Slovenských pověstí“ v nářečí slovenském v Praze je sice malá jen známka vzájemnosti slovanské, ale přece známka — a to je co mne hlavně těší! Jen aby naděje moje nepadly! — Či bych se mohla na to spolehnout, že dostanu rukopisy? — A kam a na koho se obrátit? — Budou mít tolik důvěry k neznámé jím paní a Češce, aby mi rukopisy poslali? — Či by to mělo zůstat jen při vydání jednoho svazečku? — Chci psát Rimavskému, aby dovolil vydání prvního svazku, zdali to udělá. — Honorar není ještě vyjednán; nakladatele by ovšem nejraději vše zdarma, ale „darmodal umřel“ — říkají u nás, a protož doufám že i to vyjednám, aby platilo se za tištěný arch 8—10 f. Proč pak by to mělo být, aby spisovatel pracoval a nakladatel všecek užitek bral — to už není v módě u nás. — Já žiju nyní také v takových okolnostech že musím sebe i rodinu pérem jen živit — poněvadž můj muž následkem politického vyšetřování, což plné tři léta trvalo, tak málo platu dostával, že jen pro něho stačilo —

a nyní ač opět službu dostal, tak skrovná je, že rodinu neuživí, dokonce když k vůli vychování dětí pospol žít nemůžem. Je nyní povolán do Korutanska, já žiju v Praze. — Nejlépe ale poví okolnosti moje Vašnostem přítelkyně moje Pepa... Přišlo by mi tedy za těžko, an mi každá chvílka drahá, obstarávání dopisů i korekturu „pověsti slovenských" na delší čas zcela zdarma obstarávat, protož chci si pak vyjednat buď aby mi to nakládatel vynahradil, buď abych částku z honoráru dostala, ale aby tím spisovateli ublíženo nebylo. — Nyní jsem Vašnostem vše jasně vypověděla, a naděju se, že mi podporu při tomto podniknutí neodepřete. Prosila bych, abyste nejen sami nějakou částkou přispěli, ale i jiných k tomu měli a pak mi jména oněch spisovatelů udali, kteří by v té věci pracovat mohli — neboť každý se k tomu nehodí. Píšu spolu i do Chyžna p. Skultettimu p. Tomašíkovi, do Revúce, p. Sámkovi Chaloupkovi, ale ostatně nevím kam psát. Pana Hodžu znám, ale nevím zdali by se k tomu uvolil, o Bodrovském nevím kde je, ani Ormis, kteří i Rimavskému sbírali. — Když by se rukopisy ještě sebraly — začalo by se po Novém roku tisknout. —

Nuže tedy — „Pracuj každý s chuti usilovnou
Na národa roli dědičné,
Cesty mohou byti rozličné,
Jenom vůli mějme rovnou! — "

Budu se těšit že mne Vašnosti odpovědí poctíte. —
S úctou a šetrnosti zůstávám Vašnostina služebnice

Božena Němcová.

Bude dobře, když Vašnosti o té věci pomlčíte, i o mně a jen svým to povíte, proč, to Vám známi povědí. — Adressa moje:

B. N. Stefansgasse Nr.
647. Prag.

Vavrinec Čaplovič Martinovi Hamuljakovi.

Ljbý Prjteli!

Pjsanj Twé gešte dně 24 ho predešleho Mesyce Unora ke mne odeslané skutečne sem k Rukám mogjm prigal. Tešilo mne z neho poznati, že skrze odeslany Testament sem Tobe y s Panem Kollarem, kteremu ode mne ač neznámeho, prosym hotowu službu oznám, Wdek učiniti mohel; vjceg wšak by me bylo tešilo, kdyby tenže Testament očekawanj Wašemu lepšeg byl odpowedel.

Radbych byl hnedky na predoznámeny List Twůj odpowed dal, než žádagjce neco důkladnegj na otazky mňe strany Počtu rozdjlnych Trjd w našj Wlasti se nalezagjcych Slowáků predložené odpowedéti, pri tom pak bywše y gjnymy Pracemi zaneprazdňeny, takowů sem až posawád odložiti prinúcen byl. Medzy tym y ninj žalostňe zgewiti musym, že z ohledů na pred-

rečené otazky gá, nétco dáwodneho doložiti, anebo k wyswetlenj gegjch kolik tolik s Prácy mogú prispeti w stawe negsem. — Z teg Prjčiny sem se k Príteli P. Gyurikowičowy utjkal, a od Neho pomoc žádal, než ay tento my žádne Dáty k tomuto cyli poskytnúti nemohel, áno seznal, že k dokonalému Wyzwedenj gisteho Počtu Osobnych Trjd Slowáků našjch takowé Dáty nikde se nalezati nerozpomjna. — Pán Ján Čaplowič syce w Djle swem, pod gmenem Jozeffa Heinbuchen z Bíkkešu, we Wjdni 1820. w 4-tů wydanem, a tento Nápis: Pannoniens Bewohner, in ihren Volksthümlichen Trachten auf 78. Gemählden dargestellt, nebst ethnographischer Erklärung, magjcym, gmenowite w Vwode geho, se wynasnažowal Národní Trjdy wedle Stolíc a Obcy wyznačiti, Počet ale každeg ossobitneg Trjdy wyložiti w moci geho nebylo. Gsú pri tom nékteré sem smerugjce etnographické Poznamenanj z častky we wzactnem a wůbec známem Periodickem Pjsme „Hesperus" nazwanem, z častky w našem Wlastenskem rowně periodickem Pjsme: Tudományos Gyüjtemény, obsažené, než ani toto k dostatečnému aspon nékterych Trjd wedle Dušj Počjtanj nenj dosti. Gá pak toho sem domnenj, že takowegto známosti bez neunawitedlného Snáženj, a bez mnohych Literatury Milownjkůw Pomocy, dogjti možné nenj. Gako tedy prežádostné gest, aby se tento Uhersko Statisticky Námet wyswetlil; tak, gestliže se Muži k tomu schopni, a zwlášte chtiwost, a čas dostatečny k tomu magjcy, toho neujmuce, s mnohymi ginými se w Listownj Porozumení nedagj, a w zpytowánj z ohledu tohoto neustale až do konce pokračowati nebudu, žádna nádeje k dowedenj toho ne pozustawa. — Pán Ján Čaplowič, kolik mi známo gest. gest gediny, kteryžto nejwjc Datú k takowemuto počjtanj sebral, a asnád by y netco dokonalegšjho w tegto wecy byl wywedl, kdyby Tý, kterych pohledáwal, gemu Pomoc nebyli odepreli; z gehož ustného zeznanj mám, že pro tento Nedostatek w začate Prácy sweg (Wypsanj totižto wšelikych w Našj Zemy se nalezagjcych Národů ethnographickemu) pokračowat nemohel. —

Ponewádž o temto Pánu obšjrnegšj poučeny byt žádaš, k známosti Twé dokladam zde: že Ón mňe dobre známy áno mug dobrepregjcy gest. Ón gest Rada Grofa Schönborn, a Groffsko-Schönbornskych Panstwj Munkács a Szent Miklós (w Beregskeg Stolicy) Direktor; bydlj w Dome Grofa sweho we Wjdni in der Renngasse Nro 155.; každoročne kreme gednuc asy w Mesycy Maji, aneb Juniusy do predrečenych Panstwj chodjce. Ačprawe rođeny Slowák, z Hontskeg Stolice Pochodj, a ačkoli znám, že geho wyswetleny predoznámeného Námetu nemálo interessowati musy; ponewadž wšak giž od mnohych Lét medzy Slowaky neprebywa, anebo tak rečeně s njmi neobcuge, pri tom Práce swé až posawad, ač dosti mnohé, né w Slowenskem (wynjmagjce nedawno wydané Sebranj Slowenskych Weršů), než neywjce w Neméckem, potom pak w Latinskem, ay w Uherskem Gazyku wydáwal; a gako poznáwám, gjž wjce k Uherské gako k Slowenské Reči Náchylnost zgéwuge; nemisljm, buďže ón y wčil geste rád

se Slowáky slowensky klewetá, žeby ón k wydeláwánj a napomáhánj tegto materskeg Reči náklonnost mel. Nicmeneg, gestliže se k nemu s žádosti wašj obrátjte, nepochybugem, že kolik možné, Wam dosti učiniti, se vsylowati bude. —

Pritel Gyurikowič, te pozdrawugjce, spolu semnu dobre wedel, že P. Bernolák žádany Diplom w Půwode swem nemá, nebo takowy gedine w mestskem archiwe se nalezati musý, a tak takowy original ani žádati nemohel, než gediňe ten Prepis, kterym P. Bernolák wladze. P. Podhradszky pak giž gemu skůtečne odpjsal.

Náweštj o wydánj nowého Djla pod gmenem: Slawy Dcéra mne odeslané snážil sem se gak žákum našjm Slowákum tak y wůbec Prešporskemu Publicum w známost vwesti: nicmeneg ač-prawe v Knjhkůpce Landesa temer 14. dní na Stene prilepené a od mnohych čtené, ay žákům w Školach našjch zdegšjch zgewené bylo, ani geden se neoznamil, kteryby žádost k Predplacenj byl wygewil.

S P. Palkowičem sem w osobe mluwil. Geho Slownjk posawád wždy za tú gistú cenu, gako z Počátku, y wčul se skrze neho sameho totižto za 17. zl. 30 kr. w. w. prodáwa. Chceł sem na žádost Twú pro Tebe od neho geden Exemplar wzyti: ale na ten čas zaneprázdneny gsme, času my nezbywalo abych k nemu tym cylem odbehel. Posylam Ti tedy muj wlastný za tůže cenu, in cruda, kupeny, misljce že y tak žádosti tweg dosti včinjm. Ga sobe druhy powolnym časem zaopatrjm. Tento mne, počitugjce za wazanj 2f. fl 19 x. 30. stál. Ponewádž ale gjž netco potrebowany gest, včinjš mu cenu, gakú sám budeš suditi; w ktereg Te prosym rač my geden Exemplar z predrečeneg Dcery Slawy zaopatriti a odeslati. Posledne se do lasky Tweg uprimneg porúčegjce, zustawám

w Prešpurku dne 14 ho Brezna 1824.

Twuj werny Prjtel L. Čaplowič.

Poznamenanie. Vavrinec Čaplovič narodil sa v Jasenovej, v Oravskej stolici, roku 1778. Žil v Prešporku, ako archivár a tajomník grófov Zichych. Veľká knižnica v Nižnom Kubine, Čaplovičiana, je jeho dar Oravskej stolici. Umrel roku 1853. Bol horlivým podporovateľom slovenských snáh, ktorým v 20. a 30 tych rokoch XIX. stoletia najčinnejším predstaviteľom bol Martin Hanuljak. Na reči pozdejších listov Vavrinca Čaplovića ešte väčšmi poznať vliv bernolákovskej školy. Veľkou svojou knižnicou on chcel napomôcť vzdelanosť slovenského národa, ale v tie časy nenašiel primeranejšieho spôsobu, ako oddať ju na opatrovanie svojej rodnej Oravskej stolici. *J. Š.*

Literatúra a umenie.

— **Márnosť všetko.** Povesť. Napísala *Timrava*. Nákladom Kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turčianskom Sv. Martine. 1908. 8⁰. 50 strán. Cena 36 halierov.

Na fare, slovenskej fare (čitateľ pozná i patričný kraj), mali slúžku, ktorú celá dedina „veľkomožnou" volala. Spisovateľka v prvých svojich riadkoch predstavuje nám ju takto: Pred šiestimi rokmi bola Anča (to jest „veľkomožná") vo veľkej núdzi. Detí troje na hrdle, ani variť nemala čo a muž chorý. No chlapci jej podorastali a šli svetom po službe; jedno vzal k sebe Boh, a a ona s mužom šla na faru tiež slúžiť. A čím viac slúži Anča, tým väčšou paňou sa cíti byť. Sebavedomie jej už počína prekračovať hranice. Keď vraví, to takým krikom rozpráva, že ju i do súsedov počuť, a smiech jej hlása dvorom, ako by tridsaťročná žena tade chodila." V truhle mala už 300 zlatých — tie jej robily starosť, ale i to vysoké povedomie preto mala. V myšlienkach vysokomerných už vybrala pre svojho syna najbohatšie a najkrajšie dievča v dedine. Pánov svojich, dobrých, neposlúchala; robila im protiveň. Im na priek išla navštíviť syna v nepríhodnom čase, v surovom mraze a vetre. Z toho upadla do choroby — smrteľnej.

To je asi jadro fabuly; ale čo z toho vyšlo pod perom Timravinym!

Čitateľa hneď od počiatku upúta duševný stav osoby. K „veľkomožnej" príde z dediny žena, požičiavať si peniaze na dostavenie domu, a spisovateľka hneď dáva nám náležite nazreť do duše spyšnelej farskej slúžky. Čo tá robí s ustarostenou ženou, keď ju má v svojej moci, ako nemilosrdne hrá sa s ňou, ako ju trápi! U nejedného i z uznávaných, čitaných, prekladaných majstrov belletrie vidať niť, ktorou sošíva sa dej. Vyžaduje sa len stredná fantásia, štylistická zručnosť a nie je ťažko tak písať. Dej posošíva sa. Rusi majú na to dobrý výraz: sočiniteľstvo. U Timravy čitateľ nikda ani za sekundu nemôže sa pýtať: Či je to možné? U nej situácie idú z charakterov a duševného stavu osôb — idú prirodzene. Tu sa nič neskladá, nepíli, neprirezáva, nesbíja. Toto ide, tečie samo. A z toho je veľká *bezprostrednosť*, s akou Timravina tvorba účinkuje na čitateľa.

Okrem úvodnej scény, o ktorej už bola zmienka, upozorňujeme na druhú, vo farskej kuchyni, keď k Anči, už chorej, v nedeľu pred službami Božími príde syn. Ona nasnívala si, aký je hodný, umný, ako bude celá dedina len o ňom hovoriť, ona ako bude mu brať za ženu najbohatšie a najkrajšie dievča: a tu z jeho slov zarazí ju akási tuposť, bezcitnosť.

„No dobre, dobre!" povie Anča a pozre po izbe bežno, či nik nezbadá ten zle znejúci tón, či nieto nikoho.

Syn Ondro hľadí ospalými očami po kuchyňskej stene, Anča trápno dojatá zasekla peru za vylámané zuby. Ale zato, keď do kuchyne vstupovala pani, Anča ako vo vytržení zvolala, že prišiel

jej syn, a potom, hoci bola osinelá od choroby, išlo jej len o to, aby skorej dostala sa s Ondrom do kostola, kde všetky oči budú na neho obrátené...

Onedlho choroba bola už ťažká; Anča nechala faru. Ležala u Rípeľov, u svojej príbuznej, Zuzky. I túto trápila tak, ako na fare trápila svojich pánov, a ju trápily tri stovky, s ktorými nestihla urobiť poriadok. Pre peniaze ťažko jej bolo umierať!

Kázala si spievať; ale keď Zuzka začala primeranú pesničku, Anča ju pretrhla, lebo naľakala sa piesne. Kázala otvoriť oblok, no hneď skríkla nastrachaná: „Zavri! Tak by skôr prišli pre mňa; a zamkni i dvere."

„Tetka!" osloví Zuza pokojná, keď bola pozatvárala, vidiac jej muky, „mali by ste sa pomodliť za pokojné skončenie..."

„Čo chceš?" schytí sa tá a široko roztvára oči. „Za skončenie? Už by si chcela, aby ma nebolo tu? Ty... ach!"... Anča nedokončila. Klesla zadychčaná a bezvládna od výbuchu. Zuza odstúpila od nej ticho a sadla do kúta i pomodlila sa sama miesto nej za ňu. Po chvíli, keď zdvihla hlavu, videla, že Anča sedí na posteli a hľadí k nej vpadlýma očima, s tvárou zmenenou. A prizrúc sa jej, pokojná Zuza videla, že do rána nedožije.

„Tetka, ja som vás dnes nečesala..." rečie, idúc k nej. „Keď sedíte, mohla by vás teraz!"

„Umrem už?" schytila sa Anča, a hľadí dychtivo na jej tvár, ako by z nej chcela vyčítať svoj výrok. No Zuza je pokojná; vie panovať nad sebou — tvári nezmení.

„Čo by ste umreli? Môžete i obstáť. To len, že na deň nestačím."

„Pletieš! Ty ma už ta hotuješ!" riekla, no dovolila. Hlas Zuzin zneje tak nežne, že krotne mimovoľne od neho a nemôže odolať.

„Či ma i umyješ?"

„Ak chcete, tetka," vraví Zuza. „Ale ste sa ráno umyli, a zajtra môžete sa zas!"

A Zuza vraví tak mäkko, a také láskavé je jej zachodenie — materské... Anča, ako by pochopila toho príčinu, zrazu začala plakať.

Chcel som len pár slov vypísať, aby som ukázal, ako Timrava predstavuje duševný stav ženy, bojacej sa smrti; ale slovo k slovu tu tak ide, že vynechať i len jedno mohlo by spôsobiť medzeru, mohlo by byť na ujmu tomuto výtečnému maľovaniu rečou.

Po učesaní a umytí chorá zatíchla a ľahla si. Ale nečakane schytila sa a, hľadiac ku dverám, hovorila:

„Zuza, vidíš, tamto moja mať?"

„Kde?" Zuza skrútla hlavu, a opanoval ju samú, pokojnú, zvláštny cit. Zdesila sa. „Ja nič nevidím... To sa vám azda prisnilo..."

„Tam pri dverách; prišla pre mňa!" Klesla opäť bezvládne a ležala zas ticho, dlhú chvíľu. „Nemôžem umreť," riekla polohlasne, „nemôžem, Zuza, pre deti..."

„Nie pre deti... tie už budú i bez vás!" vetí Zuza tým istým mäkkým hlasom, preplneným nežnosťou. „Tie nech vás nesužujú!... Ale to manie tvrdo opúšťate, tie peniaze... a vás tam čaká bohatstvo iné — lepšie!"

„Bohatstvo lepšie?"... Anča šepce ledva slyšateľne. Na tvári má akúsi belosť a výraz, ako by všetko, čo ju sväzovalo s týmto životom, opúšťala, a všetkého zlého, čo ju tu držalo a nepustilo, bola konečne sprostená... O chvíľu ešte pýtala si vody, a že nemohla sa už zodvihnúť, Zuza podobrala ju rukou poza chrbát. Anča omočila ústa, a zrazu hlava jej skľoncla na plece Zuze a odvisla...

To žiada sa čítať znovu a znovu.

A miera Timravinej psychologickej analysy! Čitateľa nič neunaví. Dáva sa len toľko, čo znesú umelecké formy. Vídno spisovateľkino zvláštné umelecké čutie.

Situácie od počiatku do konca idú z duševného stavu Ančinho, z nich snuje sa dej a utvorí sa celok prirodzený, nekunštovaný, jednotný — taký celistvý, ako kus granitu niekde z hory vyvalený. To je nie sočiniteľstvo, to je tvorenie. *J. Š.*

— **Časopis Matice Moravské.** Ročník třicátý druhý. Sešit čtvrtý. V Brně, 1908.

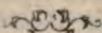
Jan Reichert: Repartice vojska v Čechách a na Moravě najatého na Turky r. 1684. — Josef Pešek: Jan Hostivít Pospíšil a syn jeho Jaroslav a Morava. — Ant. Boháč: Vývoj Čechův a Němců na Moravě — František Snopek: Některé relace biskupa Stanislava Pavlovského a kardinála Dietrichštejna o dioecesi olomoucké — Klem. Vepřek: Účast moravských Němců v německé literatuře XIX. století. — Umělecké a vědecké zprávy: Přemysl = Samo? — Literatura.

Článok *Přemysl = Samo* je referát o posledných historických prácach, venovaných Samovi, tejto záhadnej osobe najstarších slovanských dejín. Niet istoty, či Samo bol Frank alebo Slovan? Nevie sa, kde bol stred jeho ríše, alebo kde to bol Vogastisburc, pri ktorom roku 631 prvý podľa mena známy slovanský panovník porazil Dagoberta, kráľa Frankov? Aká bola rozsiahlosť Samovej slovanskej ríše? Už bola postavená i otázka, či Samo nebol totožný s českým Priemyslom Oráčom?

Z referátu dr. A. Poláka vychodí: „Obě dvě knížata, Sama s Přemyslem, nelze stotožňovati, není pro to důvodu... Samo byl knížetem jen malého kmene nebo snad i vůdcem několika kmenův, ale pánování jeho nebylo tak důležito, aby pověst o něm se zachovala do času, kdy byly psány první dějiny kmenů českých. Zpráva o něm a o bojích jeho s Franky a dříve s Avary zachovala se nám spíše náhodou jediné v kronice t. zv. Fredegara. Pozdější kroniky jednak prostě opisovaly zprávu tuto, jednak, jak se stalo v „Conversio Carantanorum", pozměnily dle své tendence. Výklady o veleříši Samově, k níž by náležely vedle Slovanů českých a moravských i korutanští na jihu a polabští na severu, jsou historickým omylem, který třeba dnes opraviti. Samo i říše *jeho mizí* tak úplně z dějin českých i moravských."

Rok 1908. Sošit 10.

Slovenské Pohľady.

Či pri Világoši bol Görgey zradcom?

Črta dejepisná.

Podáva *Julius Botto.*

Maďarský debrecínsky „parlament“ odročil sa 31. mája v Debrecíne sám; v Pešti držal 2. júla len jednu poradu. Na „sneme“ segedínskom nebola už ani polovička vyslancov; neprišli už ani predsedovia a tak porady začaly sa 20. júla pod predsedníctvom (dľa veku) Ladislava Palóczyho. „Ministerpredseda“ vyznačil za úlohu týchto porád: premoženie nepriateľa, uspokojenie a vymierenie nemaďarských národností a vymoženie toho, aby Europa uznala neodvislosť maďarského štátu. Ale bolo to už len šermovaním pred zrkadlom. Už len veľmi málo horkokrvných Maďarov verilo, že by bojovanie revolucionárneho vojska ešte dlho trvalo a tak že by bolo potrebné odhlasovať k ďalším bojom rekrútov, peniaze a vystrojenie. Tí tedy, čo boli v Segedíne, kontrolovali „vládu“, či exekvuje uzavretia snemu; tie dve druhé záležitosti — „pacifikovanie“ Nemaďarov a vymoženie uznania neodvislosti maďarského štátu, mali honvédi vykonať a to v čase najkratšom. Návrh zákona o národnostnej rovnoprávnosti sostavilo „ministerstvo“ v tom čase, keď Maďari — v marci a v apríli — zvíťazili, ale keď teraz, od 21. do 30. júla, rokovali v ňom, to už dôkladne svedčilo, že sa topia a že sa slámky chytajú. A jednako ešte i vtedy hovorili a písali o umiernenosti, ústupčivosti a generosite „maďarského národa“ oproti Nemaďarom. Dobre poznamenal „minister“ historik Michal Horváth, že tento návrh zákona mal len tú jednu chybu, že nebol 15. marca vynesený a sankcionovaný. Ale 15. marca ktorému Maďarovi snívalo sa o národnej rovnoprávnosti Nemaďarov? Veru ani Horváthovi.

Segedínskym vyslancom snívalo sa v tom čase i o emancipácii Židov. Pozde. Tú spravil Haynau 23. júla tak, že peštianskych a budínskych Židov pokutoval na zaplatenie dvoch millionov zlatých, poneváč sa dokázalo, že podporovali revolučné snahy Maďarov. Tí niekoľkí vyslanci, ktorí boli ešte v Segedíne, interessovali sa len o to, či Europa uzná neodvislosť maďarského štátu a či nie? Ale na interpelláciu Pavla Hunfalvyho odpovedal „minister zahraničných záležitostí“, že vyjednávania so zahraničnými vládami nie sú ešte u konca a tak že ešte nemôže predostrieť listiny o tom.

Tedy ešte vždy veľká dosa megalomanie, hoci už vtedy bolo chyrovať, že Görgey vyjednáva s Rusmi.

Görgey bol už po vydaní svojej povestnej vacovskej proklamácie presvedčený, že s revolučnou vládou nik nebude vyjednávať, ale možno že s vojskom. Svojím časom i Windisch-Grätz zmienil sa o Görgeym, ale niečo takého nedalo sa od Rusov očakávať, bo Paskievič nemal plnomocenstva vyjednávať s vojskom revolucionárnym, menovite nie za chrbtom Rakúšanov. Maďarskí revolucionári nepoznali umluvy varšavské, a preto takmer nebolo prekvapujúce, keď v noci 21. júla prišli ku Görgeymu do Rimavskej Soboty dvaja ruskí dôstojníci z tábora generála Chrulova, husársky kapitán Kotľarev a poručík od artillerie gróf Rüdiger, vyzvúc Görgeyho, aby sa poddal. Dôkazom toho, že sú splnomocnení vyjednávať, ponúkli dvojdňové prímerie. Podmienky kapitulácie maly byť nasledujúce: Všetci dôstojníci podržia slobodu a zbraň; môžu slúžiť i v ruskom vojskú s terajšou šaržou; jestli by to nechceli, môžu sa vzdialiť; mužstvo oddá zbraň a delá a potom alebo vstúpi do služby rakúskeho cisára, alebo pôjde domov.

Görgeymu bol tento návrh vítany a príjemný k tomu, aby vzbudil revnivosť medzi ruským a rakúskym vojskom; on sám manevroval v tomto smere ešte 26. júna, keď odporúčal Kossuthovi, aby vyjednával s Rusmi, a „ministerská rada" i prijala návrh: teraz však chcel už získať len času, a preto žiadal o dvojdňové prímerie, pod zámienkou, že chce rozmýšľať o kapitulácii a o podmienkach definitívneho mieru; ale už vtedy hovoril Kotľarevovi, že pacifikácia nemá sa vztahovať len na vojsko, ale na celú krajinu, ktorá v najhoršom páde bude naklonenejšia podrobiť sa ruskému, ako rakúskemu kniežatu; tým cieľom že je tedy potrebné, aby Paskievič vyjednával s maďarskou „vládou". Ale hneď si inak rozmyslel vec. Ponuknuté mu prímerie neprijal: ruských dôstojníkov pohostil v prítomnosti dôstojníckeho sboru a dajúc im písomnú odpoveď, šiel so svojím vojskom ďalej na Miškovec, presvedčený, že Rusi chcú ho v pochode len zastavovať. „Die Komödie beginnt mich zu langweilen" (komédia začína ma nudiť), písal Görgey pozdejšie v svojich rozpomienkach („Mein Leben und Wirken in Ungarn"), ktoré, ako dobrý maďarský vlastenec, písal nemecky; ale on krivdil v nich Rusom, ktorým bolo ľúto, že zaslepení fanatikovia vedú na jatku tisíce a tisíce nevinných ľudí, násilím, bezúčelne, bez výhľadov na akýsi úspech. Už na druhý deň oznámil svoje Rusom urobené podmienky i vládnemu komisárovi Samuelovi Bónisovi, i dôstojníckemu sboru, s tou poznámkou, že poneváč vláda shodila ho s ministerstva vojny a s hlavného veliteľstva, a jeho za hlavného veliteľa dôstojnícky sbor vyvolil, že v politickom ohľade nie je neobmedzeným veliteľom vojska a tak že sa väčšine podrobuje. Na tomto základe poslal zo Šajavského Sv. Petra 22. júla Paskievičovi prípis, že vojsko bude v smysle svojej prísahy za ústavu v apríli sankcionovanú ďalej bojovať a že zbraň len vtedy složí, keď táto ústava bude zabezpečená a keď na území Uhorska nebude *nepriateľskej moci.*

Túto odpoveď dostal generál Chrulov, ktorého vojsko medzitým spojilo sa s vojskom generála Saša, prostredníctvom grófa Ladislava Batthyányho. Zdvorilí ruskí generáli nedali Görgeymu odpovedi, ale poslali mu do daru pištole. No dal mu ju generál Rüdiger listom 19. júla datovaným a Görgeymu do tábora v Žoliciach (neďaleko Miškovca) kroz barónku Hellenbachovú odoslaným, v ktorom s uznanlivosťou zmienil sa o schopnostiach Görgeyho, ale upozornil ho i na to, že mu hrozí blízke nebezpečie. Navrhnul mu tedy vyjednávanie a vyzval ho, aby mu oznámil podmienky, ktorými by možné bolo zakončiť túto pre Görgeyho tak nerovnú borbu. Uistil ho, že Paskievič uváži spravedlive jeho žiadosti a že ani vojenská česť vojakov neutrpí ujmy. Görgey odpovedal, že by s prijateľnými podmienkami hneď uzavrel mier, keby len o to išlo zachrániť seba a vojsko. Ale tu je vraj reč o vlasti a oni ako čestní ľudia musia vraj dovtedy bojovať, kým občania neosvobodia sa od nebezpečia byť podmanenými, alebo kým vojsko v tomto nerovnom boji hrdinsky nezhynie. Poneváč pravdepodobne takto odpovie každý veliteľ, niet výhladu, že by Paskievič pacifikoval Uhorsko smluvami s veliteľmi pojedine uzavrenými. Keď však chce Uhorsko skutočne ušetriť a za dobré uzná udať podmienky, pod ktorými by cár uzevrel s Uhorskom mier, on bude za najsvätejšiú povinnosť považovať vykonať to, aby tajné vyjednávanie medzi Paskievičom a dočasnou maďarskou vládou stalo sa možným. V tomto páde docieli Rusko priaznivejších výsledkov, než pacifikovaním preliatím krvi docieleným. Spravedlivého cára primalo vraj len silné luhanie k tomu, že sojich statných vojakov vyslal proti takému národu, ktorý svojím vlastným kráľom bol donútený bojovať za svoje zákonné bytie.

Nemožno nepozastaviť sa nad tým, či to bola schytralosť a či naivná hlúposť, keďže Görgey veril a predpokladal možnosť toho, že by cár s maďarskými revolucionármi o pacifikovaní Uhorska mier uzavrel a tým dokumentoval, že sú stránkou zákonitú borbu vedúcou. Veď už v tom čase, keď ho od Komárna nadol kommandovali, bol o tom presvedčený, čo i vyslovil, že cesta nadol vedie alebo ku kapitulácii, alebo do Turecka. Ale pravdepodobne fatalisticky ešte vždy veril v zázraky, a predpokladajúc, že okolo Debrecína alebo Aradu skoncentrujú sa honvédske pluky v takej sile, že s nimi bude možné akýmsi divom prerazit operačné čiary Rakúšanov a Rusov, teraz už on vyjednával nástojčive s ruskými dôstojníkmi, pravda len tým cieľom, aby ich v postupoch zastavoval. Dňa 27. júla do tábora generála Čeodajeva poslal grófov kapitánov Artura Scherr-Thossa a Štefana Esterházyho na oko s darmi pre Chrulova a Saša, v skutočnosti s vážnou diplomatickou missiou, ktorú Scherr-Thoss Chrulovovi oznámil v prítomnosti kozáckeho hejtmana Kuznecova a generála Šimoniča, že by totiž Kossuth a Görgey súhlasili s tým, aby kráľom uhorským bol cárov zať knieža Leuchtenberg, keby cár garantoval Uhorsku teritoriálnu celistvosť a ústavu. Šimonič odvetil, že nabídnutie oznámi

hneď Paskievičovi, ale že neverí, že by ho cár prijal, lebo Rusko je svojou cťou zaviazané, a keby terajšie vojsko nestačilo, cár že pošle nové, zlomiť odboj. Radil tedy, aby Görgey kapituloval bezpodmienečne.

Vladári segedínski ešte nič neznali o týchto vyjednávaniach a už si boli vo vlasoch. „Ministerpredseda" Szemere zaďakoval 24. júla, vyzvúc Kossutha, aby alebo on prejal diktatúru, alebo aby ju oddal Görgeymu. Na druhý deň napísal Görgeymu list, v ktorom zreteľne ho vyzval, aby otvorene povedal do tábora idúcemu Kossuthovi, či chce vojnu alebo mier? Aby si alebo podelili vladárenie, alebo určili, ktorý z nich má vládu vykonávať, aby „nemzet" nevylieval krv nadarmo. Kossúth chcel vojenské operácie sám viesť, ale s radou a pomocou Görgeyho a nie Dembińského. Ale noviny „Szegedi Hirlap" agitovaly pri tom, aby Görgey bol len hlavným veliteľom, a keď Kossutha v Segedíne nebolo, vyslanci obviňovali vládu že krajina preto letí do záhuby, lebo že sa s Görgeym hašterí a za prsty ťahá. Ale i druhí dvaja hlavní velitelia Mészáros a Dembiński naťahovali sa s Perczelom a i zaďakovali z hlavného veliteľstva, preto segedínsky snem vykričal Görgeyho za generalissimusa, s úpravou, aby vojenské operácie neodvisle, samostatne viedol. To stalo sa v zatvorenom zasadnutí snemovne; ale keď o tom rokovali v otvorenom, už boly iné mienky. „Ministri" Szemere a Vukovics vytýkali Görgeymu, že je neposlušný a tak že nemôže byť hlavným veliteľom. I Kossuth utratil popularitu, lebo „ministri" odmrštili ten jeho návrh, aby Görgey, Perczel a Vetter ostali náčelníkmi sborov, on, Kossuth, však aby bol s rangom generála ich šéfom, aby v ich operáciach bola už raz jednomyseľnosť a jednota.

Kossuth mal sa sísť s Görgeym v Karczagu; ale keď sa to stať nemohlo, uvedomil ho 28. júla zo Segedína, že nikoho nevymenuje za hlavného veliteľa, ale že sám ide k vojsku a ako gubernátor on bude spojivom jednomyseľnosti; vojenské operácie že povedie dľa rady a návodu Görgeyho. Ale na druhý deň už Bemovi núkal hlavné veliteľstvo. Medzitým Haynau operoval so svojím vojskom už medzi Félegyházou a Suboticou, a tak Kossuth vymenoval zase len Dembińského za hlavného veliteľa, aby viedol vojsko proti Rakúšanom. Dňa 29. júla ministerská rada vyslala Szemereho a Batthyányho do tábora Görgeyho, aby zastupovali vládu pri vyjednávaniach s Rusmi. Oni mali úpravu vyjednávať len na základe proklamácie o neodvislosti Uhorska; mohli síce i prímerie uzavreť, ale definitívny mier len so súhlasom celej vlády. Ministerská rada osvedčila sa, že podstatu, neodvislosť národa neobetuje formám vládnym, čím bolo vypovedané, že okrem Habsburgskej, naklonená je prijať dynastiu inú. Tieto kombinácie zakladaly sa na jalových chýroch o nedorozumeniach a sporoch Rakúšanov a Rusov; maďarskí revolucionári pokladali za veľmi priaznivé omen, že Rusi zachodili s ľudom veľmi láskave; ba vyskytly sa i také kombinácie, že si cár cez Uhorsko kliesni len cestu na

Balkán, aby tam pripravil nejaké prekvapenie. Keby toto bolo jeho úmyslom, tak že by mu akiste bolo veľmi milé, keby Maďari niektorému členovi jeho rodiny, azda samému veľkokniežaťu Konstantínovi, alebo cárovmu zaťovi kniežaťu Leuchtenbergovi, ponúkli korunu sv. Štefana, čím zmiernil by sa i spor Maďarov s Rumunmi a Slovanmi. Text ich plnomocenstva obsahoval túto úpravu.

Rusi obcovali s honvédmi priateľsky. Stalo sa i to, že keď maďarskí generáli Nagy a Mariássy 2. augusta pri Debrecíne inspicirovali predné stráže, pozvali ich ruskí na predných strážach postavení dôstojníci na piatu hodinu na čaj, v nádeji, že v tom čase budú už ich väzňami. Na druhý deň bol Rüdiger už v Debrecíne a, prijímajúc magistrát, pripomenul mu, že nepriateľ odišiel a že prišli priatelia. Szemere bol iného náhľadu. On v proklamácii v ten deň vydanej zvestoval Maďarom: Nepriateľ odišiel, nech povstane ľud. Z tých 70.000 Rusov, ktorí vtrhli do krajiny, ani polovička nie je v stave bojovať; lebo kadekoľvek tiahnu, všade musia nechať posádky, čím slabne ich moc. Keď ľud povstane, musia posádky zosilňovať, nasledovne driek vojska tak oslabne, že ho ľahko ubijú. Tenká niť ruského tabora siaha od Varšavy po Debrecín, len túto slabú nitku treba roztrhať, aby zabitý bol had. Vlasť a slobodu zachráni hrdina, povstavší z ľudu. Už je taký niekde: ale ho ešte nepoznajú. Spoznajú ho, keď ľud pod svojimi vodcami povstane a odrezaní Rusi složia zbroj i na ohlušujúci pokrik ľudu.

Tedy uhorský minister-predseda ani po dvojmesačnom pobyte Rusov v Uhorsku neznal, koľko ich je a blúznil, že je možné ich i pokrikom ľudu vyhnať z Uhorska. Tak naiste musela byť kapitulácia vilägošská prirýchlená.

Ale od svojej nejapnej proklamácie sám očakával čo najmenej, a preto i on vyjednával veľmi pilne. Nebolo síce najpriaznivejším znakom, že mladý ruský poručík Miloradovič, posol Paskievičov, priniesol nazpäť pištole, ktoré Görgey daroval Chrulovovi a Sašovi, lebo vraj jeho generáli a dôstojníci nemôžu prijať dary od nepriateľov Austrie, svojho spojenca. Ale Miloradovič mal aj inú missiu: rozdať zlaté a strieborné peniaze medzi ruských vojenských väzňov Görgeyho, kdežto tento už nemal z čoho vyplácať svojich vojakov.

Stalo sa to vo Veľkom Varadíne, kde Miloradovičovi cieľom doručenia oddali i prípis Szemereho a Batthyányho na Paskieviča upravený, v ktorom bol požiadaný, aby s maďarskou vládou uzavrel osobitný mier. Ako rekompensáciu ponúkli uhorskú korunu jednému z ruských kniežat. Ale Görgey poznamenal dobre, že Rusi nebudú vyjednávať s Maďarmi, ako by v položení Paskievičovom ani on nevyjednával. Dostatočnou odpoveďou bude vraj, keď otvorene ponúknu uhorskú korunu cárovi a nedostanú odpovedi. Tak sa i stalo; 6. augusta Szemere poslal Pöltenberga a Ludvika Benického do ruského tábora. Mali v rukách dľa úpravy Kossuthovej sostavenú štátnu listinu, v ktorej maďarská vláda vyslovila, že

vierolomnému rakúskemu domu Maďari nepodajú sa a radšej zapália Romániu a Turecko, ale pred Austriou kapitulovať nejdú. Ovšem že by prijali panovníka z ruskej dynastie na základe ústavy z roku 1848. Keď však Paskievič v tejto veci vyjednávať nemôže, nech dá sprievodný list vyslancom Maďarov, ktorí svoje nabídnutie zrovna cárovi zanesú.

Pöltenberg hlásil sa 6. augusta v Ártánde v tábore Rüdigerovom, ale Paskievič neprijal ho, výslovne preto, že Rusi prišli potlačiť povstanie a že kapitulovať chcejúcim Maďarom len rakúsky hlavný veliteľ môže predpísať podmienky. Pöltenberg osvedčil sa tedy pred Rüdigerom, že Maďari složia zbroj len pred Rusmi, ale keď odpovedi nedostal ani na túto enunciáciu, vrátil sa s tou mienkou, že maďarské vojsko alebo umrie hrdinsky v bitke, alebo poddá sa bezpodmienečne.

Všetko poukazovalo na to, že katastrofa zastihne Maďarov v okolí Aradu. V meste tomto vývodily živly prevratné, ktoré ešte i 5. júla vyzývaly občanov do boja proti Rusom. Učebné siene gymnásia, elementárnych škôl a miestnosti spolku Bieleho Kríža revolucionári aradskí premenili na fabriky na zbraň a kapsle; arsenál preniesli z V. Varadína do zámku aradského.

Veliteľom tohto bol od 1. júla Mikuláš Perczel, ale že neplnil rozkazy za aradského kommandanta vymenovaného Damjanicha, chcel ho tento pred vojenský súd pohnať, od čoho odstúpil len na intervenciu maďarského básnika Vörösmartyho. Mesto Arad stalo sa od 30. júla i sídlom maďarskej revolúčnej vlády, bo „snem," odročiac sa v Segedíne, uzavrel zasedať v Arade, kam mnohí vyslanci hneď odišli. Svoje vojenské zprávy od 31. júla Kossuth vydával už odtiaľto. V ten istý deň i Dembińského vojenská rada uzavrela ustúpiť k Aradu, k čomu bol i Görgey vyzvaný. Dňa 1. augusta honvédsky kapitán Azáry prekvapil mešťanov aradských zprávou, že členovia „vlády“ prídu v ten deň popoludní o 4-tej do Aradu. V aradskom zámku kroz maďarské revolucionárne vojsko obliehaný rakúsky veliteľ Bergman dal svojím časom zo zámku 45.000 gúľ vystreliť na mesto Arad. Ale tieto neurobily taký poplach, ako zpráva, že revolúcionárna vláda uteká do Aradu, bo to už každý videl, že je na úteku a že rozhodujúca bitka bude v tomto okruhu. Kossuth a Aulich prišli v určenú hodinu a sosadli v zámku, Michal Horváth v dome Bohušovskom; ostatní „ministri“ prišli 2. augusta; „financminister“ Duschek umiestil štátnu tlačiareň na stoličnom dome. Ale Damjanich žil ešte i vtedy v illusiach; Görgeyho vyhlásil za najstatočnejšieho vlastenca, bo že vraj jedine on môže vlasť zachrániť. „Snem“ zasedal ešte 4. a 11. augusta, ale do zasadnutia prišli už len „ministri“ Vukovics, Horváth a Csányi; no ani jeden neodpovedal na otázku, či je pravda, že „vláda“ vyjednáva s Rusmi. Len náčelník policie Pavel Hajnik odpovedal, že „vláda“ odpovie v úradných novinách, ináče že je snemu terajšie jeho sídlo zabezpečené. Krátkozrakí, naivní ľudia verili ešte i koncom júla, že Dembiński nielen obráni valy a priekopy

segedínske, ale i napadne Haynaua, ktorý v tom čase bol na mužstvo slabší, poneváč ho bol veľmi dislokoval. Ale Dembiński narádzal opustiť i segedínsku posíciu a „vláda“ súhlasila s tým, v tej nádeji, že od segedína na juho-východ siahajúce szőregské priekopy aspoň dovtedy obráni, kým Görgey a Kmety so svojím mužstvom dobehnú do Aradu, kde, keď sa s nimi i Dembiński spojí, budú mať 75.000 mužov, s ktorými bude možné Haynaua do Srbska zahnať alebo v páde prehrania bitky pokračovať v bojoch v Sedmohradsku. Dembiński tedy 1. augusta odtiahol od Segedína, do ktorého na druhý deň Haynau pokojne vtiahol. Schlick zaujal Hódmező-Vásárhely, bo Lenkey, ktorý ho mal zastaviť a napadnúť, zutekal pri Makove na ľavý breh Maruše.

Haynau prešiel 3. augusta pri Novom Segedíne, Ramberg 5. augusta pri Tureckej Kaniži cez Tisu; 5. augusta Haynau útočil na szőregské valy a priekopy, s výhľadom na isté víťazstvo. Rakúšania strieľali zo 100 diel na Szőreg, z ktorého neostaly len rumy. Na počiatku bitky odrazil síce Dembiński niekoľko útokov, ale keď sa doznal, že sa i Ramberg približuje, ustúpil na juho-východ k Bébe a tým otvoril Haynauovi cestu do Aradu.

Keď v Arade dozvedeli sa o porážke szőregskej, Kossuth vyhlásil, že je snem už teraz i v Arade ohrožený, bo že prekvapenia môžu i za 24 hodín nasledovať. Páni „vyslanci,“ doznajúc sa, že Görgey vyjednáva s Rusmi, boli natoľko zarazení, že zutekali ku nemu do V. Varadína. V strachu odobrali „ministrovi“ Duschekovi i tých 200 povozov, na ktorých mala byť štátna tlačiareň a pokladnica do aradského zámku prevezená. Medzi utekajúcimi boli i maďarskí básnici spisovatelia Bajza, Vörösmárty a Jókai, nič nedbajúc na tú kroz nich dotiaľ tak často omálanú výpoveď Horácovu: „dulce et decorum pro patria mori“ (jak sladké a čestné je za vlasť umrieť). V Arade ostal z celého „snemu“ jediný jeho dočasný predseda Ladislav Palóczy, bo krikľúni potratili smelosť.

Maďarská „vláda“ chcela v prvom strachu brániť územie od Segedína po Sedmohradsko; súrila tedy Görgeyho, Dembińského a Kmetyho, aby sa k Aradu ponáhľali. Súrila i Vécseyho, aby od Temešváru k Aradu tiahnul, kde sa malo sísť 80.000 honvédov.

Rakúskou posádkou hrdinsky bránený Temešvár obliehal Vécsey s 98 delami od 26. júla; ale keď posádka jeho útok i 4. augusta hrdinsky odrazila, poslal 7. augusta delá do Aradu. On sám ostal tam, bo doznal sa, že na druhý deň príde ta i Dembiński i Kmety, že tam vyčkajú i Görgeyho a porazia ich prenasledovateľa Haynaua, ktorému veľmi záležalo na oslobodení Temešváru.

Dembiński mal úpravu biť sa s nepriateľom pri Arade. On volil bitku pri Temešváre; ale v tom páde mal vyčkať Görgeyho, ktorého avantgardy pod veliteľstvom pri Debrecíne porazeného Alexandra Nagya do Aradu 9. augusta dorazily Keby sa bol Görgey zavčasu doznal, že Dembiński ustupuje k Temešváru, jeho kavalleria bola by zabezpečila spojenie medzi Aradom a Temešvárom; 9. augusta bol by mohol ľavé krýdlo Rakúšanov v škarte držať, 10 ho s dora-

zivšou pechotou proti nim agressívne vystúpiť, bo Rusi mali do Aradu ešte 4 dni cesty. „Minister“ Csányi hlásal ešte i 8. augusta, že jestli Görgeyho nevymenujú za hlavného veliteľa, že vlasť zahynie. Görgey je vraj i teraz modlou dôstojníctva a mužstva; medzi dostojníkmi sú mužovia, prevyšujúci Homerových hrdinov. Dembiński mal sa vraj Görgeymu múdrymi pochodmi pripojiť a pod tohoto veliteľstvom zničiť Rakúšanov. A to sa mohlo stať, bo Haynau nechcel vraj pred 10. augustom útočiť, a Dembiński mohol si odpočinúť.

Dňa 9. augusta dorazil do maďarského tábora pri Temešváre Bem, pravda, bez vojska, ktoré spojení Rakúšania a Rusi zničili, jeho však vyhnali. Ale doniesol so sebou úradnú listinu, ktorou ho Kossuth vymenoval za generalissima. Dembiński objal a vybozkával ho. „Ďakujem ti, milý priateľ, že snímaš tento kríž so mňa,“ hovoril a oddal mu velenie.

Od toho času bola zodpovednosť Bemova. Ale tento, neznajúc ani polohy vidieka a pobočných okolností, rozkázal naskutku útočiť. Görgey mal na druhý deň so svojím mužstvom doraziť, ale Bem bol dňom napred. Bem vyviedol v Sedmohradsku s 2—3000 mužmi bravúry; všeobecne myslelo sa tedy, že s 54.000 mužmi a 178 delami — toľko bolo pri Temešváre — vykoná nejaký div, bo Haynau nemal viac ako 28.000 mužov, pravda i 192 delá a za chrbtom zmužilú, svoje oslobodenie túžobne očakávajúcu posádku.

Namiesto tedy, že by sa bol úsilne k Aradu ponáhľal, odhodlal sa pri Temešváre napadnúť ešte nie cele rozvinutého, od Malého Bečkereku približujúceho sa nepriateľa so 120 delami; na útok odpovedal Haynau streľbou zo 108 diel. V bitke pechota ani „nepracovala“; kavallerie útočily síce niekoľkokrát jedna na druhú, ale bitka bola vlastne delová. Bitku rozhodol knieža Franc Liechtenstein, ktorý popoludní o 4-tej prišiel od Sv. Ondreja so štvrtým armádnym sborom Haynauovi rýchle na pomoc. Tým bolo pravé krýdlo Bemovo ohrožené. On letel mu síce na pomoc, ale padol s koňa a vychlopil si ruku, tak že ho s bojišťa do súsedného lesíka odniesli. Dembiński, Perczel a Mészáros boli v bitke divákmi, a kým im prišlo na um prevziať velenie, za ten čas rozutekalo sa maďarské vojsko. Dembińského ako netázaného radcu viac ráz bolo vidno po boku Bema; i Mészáros útočil dobrovoľne hneď s jedným, hneď s druhým husárskym plukom, ba za čas i Perczel operoval dobrovoľne s jednou vatrenou, ale to všetko nepomáhalo: v bitke Rakúšania zajali 6000 honvédov, 10.000 utieklo, utekal i Kmety s celým armádnym sborom a večer o 9-tej pozdravovala temešvárska rakúska oslobodená posádka Haynaua pred Viedeňskou bránou s jasotom. V bitke rozprášení maďarskí honvédi utekali inštinktívne v neporiadku k Lugošu, odkiaľ mali cestu do Turecka otvorenú.

Bem dokázal sa tedy neschopným veliteľom, bo v jednej bitke zničil celú veľkú armádu. Vojsko rozutekalo sa bez príčiny a „boj za slobodu“ neskončil sa tedy „veľkolepou smrťou,“ kde pri pohrabe stojí celá krajina v krvi, ale útekom. „Potom,“ písal Görgey

po osemnástich rokoch, „mal som už len tri alternatívy: alebo beznádejnú borbu s nepriateľom, ohrožujúcim ma so všetkých strán, alebo útek do Oršovy, alebo... Világos.“

Keď do Aradu dorazil, hovorili tam o víťazstve, neznajúc ešte, že je i posledná veľká bitka prehraná, bo úradné zprávy o nej prišly len o 3 dni. Tam myslel najsť veľké vojsko, ale nenašiel len 6000 mužov reservistov, preto poslal týchto hneď na druhý deň pod veliteľstvom Alexandra Nagya k Temešváru, aby sa s Dembińským spojili. Mali ta doraziť so svojimi armádnymi sbormi ešte i Pöltenberg a Leiningen. Ale Nagya zastavil generál Schlick už pri Novom Arade a prinútil ho ustúpiť; hneď zatým mal sa Schlick k obliehaniu zámku aradského.

Kossuth chcel mať v takýchto okolnostiach „ministerskú radu,“ do ktorej pozval i Görgeyho. Otvoriac ju, pripomenul, že včera porazil Bem Rakúšanov pri Temešváre. Görgey odvetil sucho, že nastupovanie a príchod Schlicka dokazuje protivu, spolu žiadal vysvetlenie, ako prišiel Bem zo Sedmohradska na miesto Dembińského a kto je teraz veliteľom sedmohradského vojska? Kossuth nesoznal, bo pravdepodobne vtedy ešte ani sám neznal a neveril, že v Sedmohradsku už ani niet maďarského vojska, ale vyznal, že Bema on vymenoval za hlavného veliteľa s porozumením „ministra vojny“ Aulicha. Csányi vyhlásil toto vymenovanie nezákonitým, bo že vojsko žiadalo si Görgeyho. Vukovics vyzval Görgeyho, aby sa osvedčil, či je pravda, že vo vojsku on rozširoval nenávisť proti vláde?

Kossuth prosil radu, aby v osudných okamženiach vlasti nepretriasala minulosť a nerobila výčitky. Jestli Görgey chce prevziať veliteľstvo, on že mu na sneme ešte i stránku urobí; keď však myslí, že Rusi sú náchylní s ním vyjednávať, nech sostaví svoje podmienky a nech ich predostre Rusom menom vlády. Ale Görgey odvetil, že má mnoho práce, že zajtra pohne sa jeho vojsko k Temešváru a aj ináče že je ustatý.

O niekoľko hodín zatým Kossuth povolal Görgeyho k sebe a vytýkal mu, že, poneváč nebolo medzi nimi dorozumenia, že je Uhorsko zničené. Spýtal sa ho ďalej, čo povie na to, keď za hlavného veliteľa vymenuje Bema? Görgey poznamenal, že by to považoval za svoje odstránenie; on že zatýmto len v tom páde bude bojovať, jestli ho uistia, že borba nebude výlučne za osobné záujmy vedená. Jestli Dembiński pri Temešváre zvíťazil a on, Görgey, bude za hlavného veliteľa vymenovaný, s celým úsilím napadne Rakúšanov. Jestli však Rakúšania pri Temešváre zvíťazili, on že zbroj složí. „A ja sa zastrelím!“ vykríknul Kossuth. Görgey odišiel. Na úsvite poslal mu Kossuth zprávu Guyonovu, že pri Temešváre rozprášené vojsko on sbiera pri Lugoši.

List Guyonov Kossuth poslal Görgeymu bez poznámky a vtedy už vedel, že Görgey složí zbroj. Keď tedy Kossuth v tom čase a i pozdejšie složenie zbroje za vlastizradu považoval, mohol kroz vojakov Damjanichových ľahko uväzniť Görgeyho a tým i Görgeyho

i kapituláciu znemožniť; veď Damjanich a jeho vojaci boli Kossuthovi slepo oddaní a tak iste by boli vyplnili rozkaz. Kossuth obviňoval Görgeyho zo zrady bez príčiny; týmto obviňovaním Kossuth chcel len svoje obrovské chyby zakrývať, uvaľujúc ich na iných, nevinných ľudí, bo Görgeyho vyjednávanie s Rusmi dialo sa vždy pri kontrole smerodajných revolucionárov a tak i Kossuthovej.

Görgey vyzval zatým „vládu" listovne, aby zaďakovala a aby najvyššiu vojenskú a civilnú moc na neho preniesla, tým cieľom, aby mohol porobiť pokroky, smerujúce k záchrane „národa." Ale „ministerská rada" vymenovala Görgeyho len za hlavného veliteľa, avšak splnomocnila ho, aby s Rusmi ďalej vyjednával, a to i na základe uznania Fraňa Jozefa za kráľa uhorského. Kde sa podela dôslednosť Kossuthova, keď ešte len v apríli vykrikoval, že poddaným dynastii habsburgskej nikdy nebude, keď už tu navrhoval vrátiť sa k panovníkovi detronisovanému? Vymenovanie Görgeyho bolo nesmyslom, bo veď už len on sám mal vojsko; ale v tom spôsobe vymenovania ani neprijal, žiadajúc, aby mu civilná a vojenská moc i formálne bola oddaná. To stalo sa 11. augusta tak, že Kossuth a „ministri," odstúpiac od vlády, do tých čias, kým národ ináče neustanoví, vymenovali Görgeyho za náčelníka civilnej a vojenskej správy Uhorska, čo toľko znamenalo, že tým vymenovaním je Görgey i ku kapitulácii formálne splnomocnený. No Kossuth dokázal sa i tu nesmyselne nedôsledným, bo 14. augusta nahováral Bema, aby sostavil z vyslancov poverenictvo, bo že len suverénna moc môže ohľadom vlády disponovať. Ale takéto poverenictvo mohol v Arade i sám sostaviť. No toho neurobil, ale, podpišuc vymenovanie Görgeyho za diktátora, sadol s honvédskymi dôstojníkmi Asbóthom a Zuberom do skleneného hyntova, a zutekal z aradského zámku. Za ním zutekali i ministri a vyslanci; niekoľkých z týchto zadržal Pavel Nyáry predsa, „aby s otvoreným čelom vyčkali budúcnosť." Chcel totiž, aby napodobnili senátorov rímskych, ktorí vpadnuvších Gallov očakávali na forume. Ale Nyáry zabudol, že od vznešeného do smiešného je len krok a že tí niekoľkí vyslanci, ktorí posedali si na zem k stenám domov, alebo na schodíky sklepov a sedeli tak smutní, bez slova, vyčkávajúc nepriateľa, boli len karikatúrami dôstojného rímskeho senátu. Večer o 9-tej vyšla proklamácia Kossuthova a jeho vlády, v ktorej oznámené bolo, že odstupujú, bo že záchranu a zabezpečenie budúcnosti národa možno už len od vodcu na čele vojska stojacieho očakávať, keďže terajšia vláda bola by národu nielen zbytočnou, ale i škodlivou. Že si Kossuth a jeho spoločníci sami sebe takéto svedectvo vydajú, to by nik nebol očakával. Ešte prísnejšie stigmatisoval a priklincoval ich Görgey v liste Rüdigerovi písanom, tvrdiac o nich, že v najväčšom nebezpečenstve dokázali sa najslabšími. Ale zato v abdikačnej proklamácii Kossuthovej bolo prázdnych bombastov a jalovej megalomanie dosť. „Očakávam od Vás (totižto od Görgeyho) a za to Vás pred Bohom, národom a historiou i zodpovedným robím, že diktátorskú moc upotrebíte dľa svojho najlepšieho

vedomia k záchrane národného štátneho života našej úbohej vlasti. Milujte svoju vlasť tak bezzištne, ako som ju ja miloval, a buďte v zabezpečení blaha národa šťastnejším, nežli som ja bol. Skutkami už nemôžem slúžiť vlasti, vďačne dal by som svoj život v obeť, keby moja smrť vlasti v niečom osožila. Boh pravdy a milosti nech bude s vlasťou!"

V tom čase Görgeyovi dávať úpravu, aby národno-štátny život Uhorska hľadel zachrániť, kdežto vtedy už len o to išlo, či zachrániť životy tým 32.000, do revolučného vojska maďarského násilne vradeným zväčša nemaďarským honvédom a či ich obetovať ľúbovôli a samopaši Kossuthovej, — bolo s bezumnosťou hraničiacim nesmyslom.

Görgey v svojej proklamácii večer o 10-tej vydanej bol skromnejší. Uvedomiac ľud, že prevzal diktatúru, písal nasledovne: „Udalosti sú mimoriadne a údery osudu ťažké. Predbežné výpočty v takomto položení nie sú možné. Mojou jedinou radou a žiadosťou je, aby ste sa do svojich domov pokojne utiahli a aby ste sa ani v tom páde neprotivili, keby do vášho mesta nepriateľ vtiahnul, lebo bezpečnosť osôb a majetku zachránite si len tak, jestli pri svojich krboch budete pokojne pracovať. Občania! Čo nám nevyzpytateľné riadenie božie nameria, pretrpíme s mužskou odhodlanosťou a v tom blažiacom povedomí, že spravedlivá vec nezahynie večne."

Ale i diktatúru Görgeyho kto mohol brať v tom čase vážne? Či mu ju mohol dať Kossuth, ktorý i sám bol len usurpátorom moci? A či parlament, ktorého nebolo? Veď čo bol v stave Görgey v tom čase vykonať, keď bol so všetkých strán vojskom nepriateľským zavrený? Alebo hrdinsky umrieť, alebo kapitulovať. Ale Uhorsko spravovať, Uhorsku politické služby konať už nemohol.

Okolnosťami prinútený volil kapituláciu.

Pöltenberg, Benicky a Bethlen doručili mu 11. augusta Rüdigerov 9. augusta datovaný list, ktorým bol uvedomený, že Rusi nemajú inej úlohy, ako bojovať, a jestli Görgey chce sa svojmu zákonitému panovníkovi podrobiť, nech vyjednáva s hlavným veliteľom rakúskeho vojska.

Prečo nechcel Görgey poddať sa Rakúšanom, ľahko je domysleť si. Pustiť sa s Haynauom do rozhodujúcej bitky a prehrať ju znamenalo dľa náhľadu Görgeyho toľko, ako oddať krajinu Haynauovi právom výboja. Görgey namyslel si tedy, a veru cele nesprávne, že Maďari budú mať v tom akési mravné zadosťučinenie, jestli Europe dokážu, že ich nepremohla Austria, ale že ich potlačilo Rusko. Jestli „národ" složí zbroj pred Rusom, neošťastní Austriu ani len illusiou, že sa zriekol svojho národného bytia, alebo ktoréhokoľvek práva.

Ale tento náhľad bol cele mylný a nesprávny. Veď pri Világoši nekapituloval „národ" maďarský, ale 32.314 uhorských honvédov. O výboji, alebo o tom, že Uhorsko tým, že honvédi nekapitulovali pred Rakúšanom, neutratilo svoju samostatnosť, nemohlo byť ani

reči. Málo menilo na veci, či Görgey pred Rusmi, alebo Rakúšanmi kapituluje, bo Rusom len na tom záležalo, aby odboju bol čím skorej konec. Pravda, ako ľudia dobrotiví, želali si, aby nebol krvavý, a neboli žiadostiví slávy, že oni udusili revolúciu.

Pozoru hodný a zanímavý je list Görgeyho, ktorým Rüdigerovi oznámil svoju bezpodmienečnú kapituláciu a odôvodnil, prečo chce len pred Rusmi zbroj složiť. Údatný vojak môže sa vraj len svojmu údatnejšiemu a mocnejšiemu premožiteľovi poddať, a nie tretiemu, ktorý ho nikdy nepremohol. Osvedčil sa tedy slávnostne, že celému svojmu vojsku proti hociakej prevažnej sile dá radšej v zúfalom boji zahynúť, ako by mal pred takým nepriateľom složiť zbroj, ktorého tak často a takmer pri každej príležitosti on ubil. Prosil ho tedy, aby, ponevác on na druhý deň cez Világoš na sever potiahne, postúpil so svojím mužstvom medzi jeho a rakúske vojsko, cez ktoré že sa v páde potreby i prerúbe, ale že zbroj složí len pred Rusmi.

Görgey krivdil Rakúšanom na úkor pravdy. Bitku pri Kápolne Windisch-Grätzovi prehrali Maďari. V decembri premohol Schlick Mészárosa i pri Košiciach i pri Siksave a zahnal ho za Miškovec. Haynau zvíťazil pri Perede, Zsigarde, Segedíne a Temešváre skvele, a keby v marci a v apríli on bol býval hlavným veliteľom, Görgey iste že by nebol toľko ráz zvíťazil.

Görgey zabudol i na to, že i on utekal pred Windisch-Grätzom od Promontoru, Pešti na Vacov do baňských miest, odtiaľ Zvolenom, Liptovom do Spiša a k Tise. Tedy krivdil Rakúšanom — zo samochvály. Ale z politiky bolo mu treba zakrývať úmysel, prečo sa len Rusom poddá, a síce z tej príčiny, aby Rakúšania cele odôvodnene netvrdili, že Uhorsko podmanili zbrojou, a tak aby nemali dostatočnej príčiny vyzdvihnúť ústavu.

Štábni officieri súhlasili s Görgeyho kapituláciou; neodporoval ani Damjanich. Dňa 12. augusta ráno o 10-tej stálo vojsko Görgeyho pod Világošom na oboch stranách cesty, vedúcej k Pankote; v ten istý deň predpoludním o 12-tej holdoval magistrát mesta Aradu Schlickovi, ktorý mesto svojím vojskom ihneď obsadil.

Vo Világoši bol Görgey v kaštieli Bohušovskom i s „ministry“ Csányim a Duschekom ubytovaný. Duschek dostal totiž od utekajúceho Kossutha úpravu, aby hotovizeň zlata a striebra dal odviezť ku Görgeymu. Okolo poludnia prišiel ku Görgeymu ruský generál Frolov s niekoľkými kozákmi, uvedomiac ho, že Rakúšania nebudú pri kapitulácii prítomní a že Paskievič poprosí cára, aby bol veľkodušný a milostivý. Zatým vyjednával Frolov s Görgeym o kapitulácii ešte dlho.

Popoludní o 5-tej prišla zvesť, že sa mužstvo v maďarskom tábore búri, bo že sa nič nerobí, aby napredujúci Rusi boli zatlačení, a tak že šípi zradu. Görgey šiel so 40 dôstojníkmi ihneď do tábora a oznámil najprv pechote, potom husárom, že zajtra na každý pád složí zbroj. Mužstvo kričalo Görgeymu na slávu. Niekoľkí exaltovaní honvédi polámali šable, potrhali zástavy, po-

strieľali kone, ba poniektorí sa od žiaľu nad kapituláciou i zastrelili. Ale väčšina hulákala, spievala, radovala sa a pila, bo „sirva vigad a magyar“ (Maďar plačúc sa veselí).

V noci prišiel od Rüdigera ešte jeden posol ku Görgeymu so zvesťou, že Rüdiger prijal modality a spôsob kapitulácie, že kozáci sú už medzi Sv. Annou a Simándom, že driek jeho gardy postúpil až po Malý Jenov a pechota stojí pri Veľkom Zerinde.

Dňa 13. augusta predpoludním o 10-tej (bolo to v pondelok) Görgey tiahol s vojskom a s podveliteľmi k Szőllősu. Görgey stretol sa s Rüdigerom pri szőllősskom mlyne; tam oddal mu prosby dôstojníkov a výkazy vojakov. Rüdiger privolil, aby dôstojníci podržali zbroj a súkromný majetok; Görgey nariadil, aby vojsko nastúpilo: honvédi poslúchli a sriadili sa medzi mlynom a Szőllősom v dvoch kolonnách; po odbierke čakala pechota Rüdigera pri puškách do pyramíd poskladaných, husári pešo pri svojich koňoch, delostrelci obďaleč svojich diel. Takto kapitulovavší, počtom 32.314 mužov, stali sa zajatcami Rusov i s celým vojenským inventárom.

Keď slnko sadalo, bol všetkému konec. Görgey jazdil vedľa Rüdigera pred odzbrojenými šikmi, ktoré mu ešte i vtedy na slávu volaly, bez slova. Ale to slávovolanie muselo ho na duši páliť, bo ono bolo najrozhodnejším odsúdením nielen neprirodzeného boja zfanatisovaných revolucionárov, ale i Görgeyho bezvýslednej, žalostnej a tragickej borby.

Dňa 23. augusta 1861 narástol † grófovi Juliusovi Andrássymu, otcovi terajšieho ministra vnútorných diel, hrebeň zase. Keď intransigentný, spurný uhorský snem z roku 1861 dokonával, ukojil menovaný štátnik svoj hnev nad rozpustením snemu a nad nezdarom Maďarov výpoveďou, že pri Világoši zahynuly dve neodvislosti: maďarská a rakúska. A veru v tej výpovedi bolo málo pravdy. Cár ruský, o to naliehave požiadaný, dal Austrii na potlačenie revolúcie výpomocné vojsko, a keď jej bol konec, Rusi pokojne odišli domov a cár ruský na základe svojej pomoci nikdy nezavadil o štátnu samostatnosť Austrie, ktorá ostala tedy intaktná. Práve takým nesmyslom, takou illusiou tešili sa maďarskí revolucionári i po kapitulácii világošskej. Koruna uhorská putovala totižto s revolucionármi z Debrecína do Pešti, odtiaľ do Segedína, Varadína a Aradu, až ju konečne minister Szemere vo vrbinách oršavských dal zakopať. Ale dľa náhľadov maďarských štátnikov Uhorsko bez koruny je vraj len územím, a tí dvaja nepriatelia nepodmanili štát, ale len pohornatiny a roviny. Symbol všetkých majestátnych práv, kráľovskej a ústavnej verejnej moci, ležal zakopaný niekde vo vrbine. Vojsko mohlo sa poddať, ale nie cit verejnoprávny. „Národ, bojac sa utrpenia, ako taký nezriekol sa ničoho; jeho utekajúca vláda protestovala proti všetkým nezákonitostiam moci a presily zakopaním koruny a spoliehala sa na priaznivú dobu, v ktorej bude možné zachrániť od otcov zdedenú ústavu. Tak argumentovali mnohí Maďari.

Ale koľko tu nesmyslu! „Mehr sittlichen Werth eurer Konstitution Ungarn! dann wird euch eure ungarische Krone als *ein unbedeutendes Klümpchen Gold* erscheinen!“ (Viac mravnej ceny vašej ústave, Maďari tak sa vám zjaví vaša uhorská koruna *ako nepatrná hrudka zlata)*, privolal Maďarom dávnejšie ich triezvy, umný kompatriot, roku 1908 jubilárne oslavovaný Gregor Berzeviczy. A vskutku! Či by Uhorsko bolo zahynulo, keby tá stará historická relíkvia, ktorú uhorskou korunou menujeme, bola z toho úkrytu navždy ukradená bývala! Veď sa to ľahko mohlo stať. A v tom páde, či by Uhorsko nebolo malo práva požívať dobrodenia ústavy, ktoré ani neprýštia z koruny, ale z mravnej hodnoty ústavných štátnych inštitucií. Nikto z rozumnejších rakuskych štátnikov netvrdil, že po kapitulácii világošskej prepadlo Uhorsko Rakúsku právom výboja. Čo bolo mečom vydobyté, to slobodno mečom i nazpäť vziať, a v tomto páde je akýkoľvek odboj vždy zákonný. V Uhorsku naproti tomu stali sa Habsburgovia kráľmi na základe krajinských snemami potvrdených, tedy zákonných smlúv, ani im tedy na um neprišlo odvolávať sa na víťazstvo z kapitulácie világošskej vyplývajúce. Zanímavé je, že Szemere vyhlásil Görgeyho už 1?. augusta, Kossuth 12 septembra za „vlastizradcu“ Görgey bránil sa po osemnástich rokoch nasledovne: „Vy učili ste a učíte, že kapitulácia világošská bola výsledkom zrady. Vaše učenie je falošné. Tá katastrofa nebola ničím iným, ako konkrétnym, skutočným, opravdivým zdrcujúcim výrazom položenia.“ Historia je vraj „magistra vitae.“ Ale veru Maďari sa ani z kapitulácie világošskej ničomu nenaučili.

Rybárča.

Povesť.

Napísal *Björnstjerne Björnson.*

Preložila *Margita Pauliny-Tóthová.*

(Pokračovanie.)

Šiesta kapitola.

V prvý večer, keď začali kríkať, pískať a hulákať, Petra bola v svojej komôrke. Skočila ako čo by stál dom v plameňoch, alebo ako čo by sa mal celý na ňu srútiť. Behala po izbe sem a tam, ani čo by ju šľahali ohnivými prúty. Až do duše ju to pálilo a pichalo, a jej myšlienky pátraly po nejakom východe. Ale ísť dolu k matke sa neopovážila a vonku pred jedným oblokom stáli tí všetci. Cez oblok vletel s praskotom kameň a padol na jej posteľ. Skríkla a utekala do kúta za záclonu a skryla sa tam medzi svojimi staršími šatami. Tam sedela učupená — rozpálená studom, chvejúc sa od strachu. Dosiaľ neznáme úžasne príšerné postavy hnaly sa popred ňu, vzduch hemžil sa samými tvárami — špehujúcimi, škľabiacimi

sa tvárami; prichodily celkom blízko ku nej — ani čo by boly obtočené ohnivým dažďom . . . juj! veď to ani nebol oheň, boly to len samé oči; celá chumelica očú velikých žeravých, malých iskriacich — očú, ktoré boly blbo vypľaštené, — očú, ktoré sa točily sem a tam! „Pane Kriste, zachráň ma!“ . . .

Oj, ako jej odľahlo, keď zamrely posledné výkriky v temnej noci — a keď bolo už zase celkom tma a celkom ticho.

Teraz sa už odvážila vyjsť zo svojho úkrytu; hodila sa na posteľ a zahrabala sa do podušiek — ale svojim myšlienkam ujsť nemohla: v myšlienkach videla matku hrozivú a strašnú, ako mračná búrkové, kopiace sa nad vrchmi, — lebo čo všetko musela matka k vôli nej pretrpeť . . . Spánok jej nezatlačil oči, jej dušu neobľahčil pocit upokojenia, už svitalo, ale ani nový deň jej neprinášal úľavy. Chodila, rozmýšľala, ako by mohla ujsť. . . K matke sa ani neopovážila za vidna, a keď sa zvečerí, prídu, rozumie sa, tí! . . . A predsa len musela ich vyčkať, lebo ujsť pred polnocou bolo ešte nebezpečnejšie. A ostatne — kamže sa obráti? Prostriedkov nemá, ba ani len ciest nepozná. . . Ale niekde sa len najdú milosrdní ľudia, tak isto, ako že je Bôh nad nami milosrdný. On znal, že čohokoľvek sa i dopustila, neprehrešila sa vedome, ani nie zo zlej pohnútky; On znal, že sa kajala, videl i to, ako si pomôcť nemohla. Načúvala, či nepočuje dolu matkine kroky, ale nezaslýchla ničoho; chvela sa, že by mohla vyjsť schodmi ku nej, ale ani to sa nestalo. Slúžka im iste ušla, lebo jej nikto nedoniesol jedenia. Ona sama sa neopovážila sísť, ba ani len k obloku pristúpiť, lebo vonku mohol niekto stáť a na ňu číhať. Cez roztrepaný oblok fučala zima, zvlášť k večeru, keď sa schladilo, cítila to tým citlivejšie. Do batôžka sviazala si trocha šatstva, i sa teplo poobliekala, aby bola hotová. Ale najprv musela dočkať, kým príde zúrivý húf, a musela strpeť, čokoľvek by jej zase vyvádzali.

A hľa, naozaj sa zase dostavili! Vykrikovanie, pískanie, lúčanie skalami opakovalo sa, lenže o moc, o moc horšie, ako večerom predtým. Štvornožky liezla do svojho kútika, zopäla ruky a modlila sa neprestajne. Keby len matka k nim nevyšla! Keby sa len oni do domu nevrútili!

Teraz začali spievať — bola to potupná pesnička; a ačpráve ju ranilo každé slovo, ani čo by ju boli nožmi do srdca pichali, predsa ju musela počúvať, ba bedlive sledovať slovo za slovom! Ale keď počula, že nemali studu a vtiahli nespravedlive i matku do všetkého a zneuctili ju tiež, Petra vyskočila, vrhla sa k obloku, chcela prehovoriť k tej zbabelej hávedi, alebo sa chcela shodiť na nich — ale vtedy, vletel oknom kameň, za ním druhý a potom už práskalo, bol to celý kamenec, ktorý sa rútil cez vybité obločné tably; čriepky skla fŕkaly, kamene brnkaly cez izbu a ona vliezla nazad do svojho kúta. Pot stekal jej po tvári, ani čo by sedela na najvyššom slnečnom úpale; ale už neplakala, ba ani strachu už nepocitovala.

Pozvoľne tíchol hurhaj. Odvážila sa vyjsť, a poneváč sa už i posledný zvuk ztratil v diaľke, chcela prikročiť k obloku a vykuknúť ním. Pod nohami práskaly jej črepy skla, a tak odstúpila, ale zase zavadila do skál a té kotúľaním zapríčiňovaly štabarc a tak ostala stáť, aby ju nikto nepočul, lebo teraz chcela ujsť odtiaľto ukradomky.

Stála ešte s dobrú polhodinu, potom si vyzula topánky, vzala batožtek a otvorila tichúčko dvere. Zase čakala asi päť minút a potom sa blížila dolu schodmi. Bolelo ju, že mala opustiť matku, neodoberúc sa od nej, a to práve teraz, keď jej toľké trápenie narobila; ale úžas hnal ju ďalej.

„S Bohom, mama, dobre sa maj, maminka!“ šeptala za každým krokom, ktorým sa o stupeň nižšie dostala. „Dobre sa maj, maminka!“

Už bola dolu, niekoľko ráz si vydýchla zhlboka a makala za kľučkou domových dverí. Tu ju chytil ktosi od chrbta za rameno; skríkla tlumene a zvrtla sa — bola to matka.

Gunlaug ju počula, keď otvárala dvere; a pochopiac hneď, čo zamýšľa Petra, očakávala ju tu. Petra cítila, že sa bez boja odtiaľto nedostane. Vysvetľovanie by nič platné nebolo: čo by akékoľvek slová vynašla, beztak by jej neuverili. Teda si musí odchod vybojovať! Nič na svete nemohlo byť horšie, ako to, čo už prekonala.

„Kdeže by si chcela?“ tázala sa matka ticho.

„Ujsť chcem!“ odvetila Petra práve tak ticho, ač jej srdce pritom prudko búchalo.

„Ale kam?“

„Neviem, ale odísť musím, preč, preč odtiaľto!“

Pritisla batožtek tesnejšie k sebe a chcela sa dostať ku dverám.

„Lenže nepojdeš takýmto spôsobom!“ odvetila matka, držiac ju ešte vždy pevne za rameno. „Poď so mnou, ja som už všetko zaobstarala.“

Petra pozvolila, ako keď človek shodí so seba priťažkú nošu, a spoľahla sa vďačne na matku. Táto šla pred ňou a voviedla ju do malej kutice bez obloka, ktorá bola za kuchyňou. Tam horelo svetlo a tam sa bola matka ukryla, kým tí vonku zúrili. Kutica bola taká tesná, že sa v nej leda mohli zvrtnúť. Matka vyňala batožtek, trocha menší ako Petrin, rozviazala ho a vytiahla z neho námornícky oblek.

„Toto si obleč,“ šeptala.

Petra vedela hneď, prečo si mala této šaty preobliecť, ale že matka nepovedala príčiny, ju dojalo. Sobliekla sa a obliekla si námornícke šaty, pričom jej matka pomáhala, a keď sa pritom raz bližšie nahla k lampe, povšimla si Petra po prvý raz, že je matka ostarená. Či ostarela cez posledné dni a či to Petra len prvej nezbadala? Slzy dcéry stekaly na matku; ale táto nevzhliadla a tak neriekla dcéra ani slovíčka. Südwester (námornícky klobúk) bola posledná časť úboru. Keď si i ten dala na hlavu, odňala jej matka batôžtek, vyhasila svetlo a zašeptala:

„Tak, a teraz poď.“

Vyšly zase do pitvora, ale nešly hlavným vchodom. Gunlaug odomkla dvere, vedúce do dvora a zamkla ich zase za sebou. Potom

kráčaly cez ušliapanú záhradu po povytŕhaných stromoch a cez porúcaný dodrúzganý plot.

„Len sa obzri ešte raz dobre," riekla matka, „lebo sotva sa vrátiš sem tak skoro."

Petra sa zachvela, ale sa neobzrela. Šly hornou cestou popri hore — tadiaľ, kde odohrala sa polovica jej života, kde strávila onen večer s Gunnarom i večery s Ungve Voldom a ten posledný s Oedegaarom . . .

Kráčaly po suchom šustiacom jasennom lístí, opadavšom so stromov. Nočný vzduch bol studený a Petra mrzla v neobyčajnom obleku. Matka teraz odbočila smerom k jednej záhrade — Petra ju hneď poznala, ačpráve nebola to záhrada Petra Ohlsena. Matka mala kľúče od nej a teraz ju odomkla.

Gunlaug sa musela veľmi premôcť, keď šla predpoludním k nemu; i teraz to bola ťažká úloha prísť k nemu so svojou nešťastnou dcérou, ktorej ona už viac nemohla poskytnúť domova. Ale stať sa to muselo, a čo bolo nezbytné, to Gunlaug bez otáľania i urobila. Zaklepala na bočné dvere, a hneď zatým b·lo počuť kroky a zakmitlo sa svetlo. Krátko zatým sa dvere roztvorily a pred nimi stál Pedro, bledý, ustráchaný, v cestovacom obleku a čižmách. V ruke držal lojovú sviecu a vzdychol, keď zazrel Petrinu tvár, od plaču celkom spuchnutú. Vzhliadla k nemu: ale že sa on neopovážil priznať sa ku nej, ani ona sa neodvážila dať na javo, že ho pozná.

„Tento tu sľúbil, že ti pomôže dostať sa odtiaľto," riekla matka, nepozrúc na ňu, podišla niekoľkými krokmi do pitvora, nechajúc ísť tamtých dvoch za sebou do Pedrovej izby na druhej strane pitvora. Bola to izba malá a nízka, a v nej ich ovialo také dusné povetrie, že Petre takmer zle prišlo — veď nejedla už vyše štyriadvadsať hodín. Na prostried izby visela zpod povale klietka s kanárikom. Človek musel ju obísť v polkruhu, ak sa nechcel do nej búšiť. Staré ťažké stolce, mohutný stôl, niekoľké veličizné sedliacke skrine, siahajúce až po povaľu, pôsobily temne a tiaživo, tak že sa izba zdala byť ešte nižšou a menšou, ako bola v skutočnosti. Na stole ležaly nóty a flauta. Pedro čechral vo veľkých čižmách, ako čo by zamýšľal vykonať čosi nezvyčajné. Zo zadnej izby ozval sa slabý hlas:

„Kto to? . . . Kto je to tam v izbe?"

On začal ešte hrmotnejšie chodiť po izbe a mrmlal popod nos:

„Ó, to je . . . hm, hm . . . to je . . . hm, hm!" Potom vošiel do chyže, z ktorej zavznieval hlas.

Gunlaug sedela pri obloku, o kolená sa podopierala lakťami, rukami si podopierala hlavu a hľadela strnule na piesok, ktorým bola podlaha posypaná. Nepreriekla jediného slovíčka, len s času na čas sa jej vyrvalo z hrudi hlboké vzdychnutie. Petra sa opierala o dvere, nohy mala tesno jednu vedľa druhej, ruky na prsách skrižované — lebo sa cítila mizerne. Staré hodiny na stene ako čo by pomaly rozsekávaly čas; lojová svieca na stole tiekla a kmitala

sa slabo pri dlhom zuhľovatelom ohorku knôta. Matka cítila, že musí odôvodniť nejako svoju prítomnosť v tomto dome, a riekla:

„Kedysi znala som tohto človeka!"

To bolo všetko, a odpovedi sa jej nedostalo. Pedro sa ešte vždy nevrátil. Lojová sviece kvapčila smutne a hodiny rozsekávaly čas rovnomerne. Petra sa cítila čím ďal, tým horšie v zdusenom izbenom povetrí a slová matkine hučaly jej v ušiach neprestajne:

„Kedysi znala som tohto človeka."

A hodiny zmocnily sa tiež tých slov a ťukaly:

„Ke—dy si—zna—la—som—toh—to—člo—ve ka."

A kedykoľvek octla sa Petra neskôr v stuhnutom ovzduší, vždy ju nadochodila zase mdloba a táto izba sa jej stavala pred oči s tým ustavičným: „Ke—dy—si zna—la—som—toh—to—člo—ve—ka."

I na palube parolodi keď tisol sa zpod kajuty zápach zhnitej morskej vody alebo ovial ju výpar váre z kuchyne, hneď jej bolo zle, a kým ju kvárila morská choroba, počula vo dne i v noci tikať hodiny:

„Ke—dy—si zna—la—som—toh—to—člo—ve—ka . . ."

Keď Pedro zase sa vrátil, mal na hlave vlnenú čiapku a staromódny hrubý plášť odetý, z ktorého límec si vyhol až nad uši.

„Nuž, ja by som bol tedy už vystrojený," riekol," naťahujúc si dlhé teplé rukavice, ani čo by mal výjsť do najtuhšieho mrazu. „Ale veď zabúdame na" — a sa zvrtol — „na plášť pre . . . pre . . ."

Pozrel na Petru a zase na Gunlaugu, ktorá sňala teraz so stolice tam prevesené voľáke modré založenie a pomáhala Petre obliecť si ho. Lenže keď ho už mala Petra, ucítila, že naťahalo do seba veľmi čudnú stuchlinu izbenú, i musela chniapať za čerstvým vzduchom. Matka zbadala, že ide na ňu mdloba, otvorila dvere a vyviedla ju rýchle do záhrady. Tam sa nadýchala dychtive čistého povetria sviežej jasennej noci.

„Kamže to mám ísť?" tázala sa, keď sa trocha zotavila.

„Do Bergenu," odvetila matka a pomáhala jej pozapínať. Bergen je veľké mesto, kde ťa nikto nepozná."

A keď dozapínala, zastala si k domovým dverám.

„Vezmeš si s sebou sto lážovcov", pokračovala; „ak by sa ti zle vodilo, mala by si aspoň trocha peňazí na stradobu . . . Tento tu ti té peniaze požičia . . ."

„Daruje, daruje," šeptal Pedro, usilujúc sa vyjsť popri nich na ulicu.

„Ti té peniaze požičia," opakovala matka, ako čo by nebol ani hlesol; „ja mu ich vrátim."

Sňala si šatku s hrdla, uviazala ju Petre na hrdlo a riekla: „Akonáhle sa ti bude dobre vodiť, nuž mi píš, ale prvej nie."

„Mama!"

„A tento tu ťa dopraví na člnku na palubu; loď je zakotvená vonku v prístave."

„Ach, Bože môj, maminka!"

„Tak, to by bolo vari všetko. Ďalej ťa nejdem odprevádzať."
„Maminka moja, maminka!"
„Do opatrnosti Božej ťa porúčam! Dobre sa mi maj!"
„Maminka, odpusť mi! Maminka!"
„A neprestydni na mori!"

S tým ju už vytisla opatrne záhradnými dvermi a zamkla ich teraz za ňou.

Petra stála vonku a hľadela na zamknuté vrátka. Cítila sa byť tak veľmi poľutovania hodnou a opustenou, ako sa len kedy ľudský tvor cítiť mohol; ale práve preto, že bola taká vysotená, že jej krivdili a že ju to stálo toľké slzy, zakmitla v nej predtucha zaľúbeniu podobná; bolo to ako keď vyblkne plameň a hneď i zhasne, len na okamženie ožiarac víťazoslávne všetko dookola. Vzhliadla, ale hneď bolo zase všetko tmavé okolo nej.

Cez vymreté ulice mestečka, popri opustených, listia pozbavených sadoch, pozdĺž pozamkýňaných tmavých už domov šla tichúčko za ním, ktorý vliekol sa vpred shŕbene, čechrúc vo velikých čižmách a noriac sa vo velikom plášti, ako by ani hlavy nemal. Došli do stromoradia, kde šuchotalo im opadané suché listie príšerne pod nohami a holé konáre stromov sa vystieraly za nimi, sťa ramená mátoh, hotové ich chmatnúť. Prácne liezli dolu vŕškom k žltému loďnému domku, kde bol jeho člnok zakotvený. Hneď ho odviazal a odplavil sa na ňom s Petrou pozdĺž pobrežia, ktoré scvrklo sa teraz v čiernu hmotu, zavalenú ťažkými sťa olovo mračnami. Obrysy hôr, lúk, domov a vrchov tratily sa v nočnej tme; nevidela nič z toho, čo mávala od detstva až po včerajšok každým dňom pred očima, všetko sa to pred ňou zavrelo podobne mestu, podobne ľuďom vytvorilo ju to v túto noc — aby sa ani len odobrať nemohla!

Na lodi, zakotvenej pri samom pobreží, prichystanej odísť a čakajúcej len na rannú brísu, na palube sem a tam kráčal človek. Ako zbadal, že je člnok už pri samej lodi, spustil loďný mostík, pomohol obom príchodzím vyjsť na loď a šiel uvedomiť kapitána, ktorý prišiel naskutku na palubu. Petra znala obidvoch a títo znali ju; ale ani jedinou otázkou nedali jej na javo, že súcitia s ňou, — celkom sucho riekli jej len to, čo jej nezbytne riecť museli, totiž: kde je jej kajuta, a čo má urobiť, ak by si niečo priala, alebo ak by ochorela. A to posledné ju prikváčilo temer v tú chvíľu, ako vkročila do kajuty, a preto sa chytro preobliekla a vyšla zase len nazad na palubu. Tam ju oviala lahodná vôňa, oj, veď to tu voňalo čokoládou! Hneď ucítila hrozný hlad, len tak ju to trhalo a hrýzlo v útrobách, a hľa, teraz prichodil ten istý loďník, ktorý im pomohol vyjsť na palubu, a prinášal z loďnej kuchyne plný krčiažtek varenej čokolády a k tomu koláče!... Že jej to matka pripraviť rozkázala, povedal.

Kým jedla a pila, rozprával jej ešte, že matka poslala jej na loď truhlu s najlepším šatstvom, bielizňou, i jedivom a inými dobrými a peknými vecmi.

To vyvolalo v jej duchu mohutne obraz matkin, obraz taký veľkolepý, akým sa jej predtým nikda nepredstavil, lenže odteraz vhostil sa jej na celý život do srdca. A pred týmto obrazom prisľúbila si bôľne, avšak pevne, že odplatí sa matke za tento ťažký terajší zármutok pozdejšie čím najčistejšou radosťou.

Pedro Ohlsen sedel vedľa nej, keď sedela, a kráčal pri jej boku, keď chodila sem a tam; mal stále na zreteli nezavadzať jej ani mak, a práve preto jej bol ustavične v ceste na palube, tovarom preplnenej. Z jeho tvári nevidela inšie, iba veliký nos a oči, a ani to nie celkom jasne; ale jednako sa jej tak videlo, že jej chce silou-mocou povedať niečo, len sa nemôže nijako odhodlať k tomu. Vzdychal, sadol si, zase vstal, chodil okolo nej a zase si sadol; ale nevypravil zo seba slovíčka, a ona tiež mlčala vytrvale. Konečne sa vzmužil, vytiahol z vrecka nemotorne ohromný remenný porte-feuille a riekol jej šepotom, že v tom je tých sto lážovcov — a ešte trocha navyše. Vystrela ruku za taškou a poďakovala sa mu, a pritom sa tak priblížila k jeho tvári, že si všimla, ako sa mu lesknú oči slzami, keď hľadel uprene na ňu. Veď s ňou unikal posledný jasný kmit z jeho tmavého chradnúceho života. Veľmi rád by jej bol niečo riekol, čím by bol vyvolal v nej vďačnú rozpomienku na seba, keď by ho onedlho už nebolo; ale to mu bolo zakázané, a hoci to hodlal napriek zákazu urobiť, nenachodil vhodných slov, keďže mu ona jazyk neuvoľnila! A Petra mu nepomohla z nesnádzí, lebo bola taká ustatá, taká zmorená, a okrem toho sa práve teraz nemohla zbaviť myšlienky, že *on* to bol, komu k vôli sa prvý raz prehrešila oproti svojej matke, že jej bol neznesiteľný, a čím dlhšie sedel pri nej, tým to bolo horšie; lebo keď je človek unavený, stáva sa ľahko netrpezlivým. Úbožiak to vycítil; i nepozostávalo mu inšie, ako aby sa odporúčal, — a kým vytiahol svoju suchú ruku z veľkej zápästnej rukavice, vypravil konečne šeptom „s Bohom!“. Ona vložila svoju teplú rúčku do jeho pravice a obidvaja vstali.

„Ďakujem ti — a pozdrav maminku!“ riekla.

V ňom ešte niekoľko ráz zaštkalo a zavzdychlo, potom pustil jej ruku a liezol chrbtom mlčky dolu loďným rebríkom. Petra prikročila k zábradliu, on hľadel stále nahor, ešte raz ju pozdravil, sadol si do člnka a odvesloval pomaly. Ona ostala tam stáť, kým sa neztratil v nočnej tme. Ale potom už naskutku sišla do kajuty; bola taká ustatá, že ledva vládala udržať sa na nohách; a hoci sa zle cítila, nestihla položiť hlavu na podušku a odriecť prvé dve alebo tri prosby otčenáša, keď ju už spánok premohol.

* * *

O tom istom čase sedela jej matka pri žltom loďnom domci. Šla celou cestou pomaly za nimi, a práve keď sa odrazili od brehu, sadla si ta. Bolo to to isté miesto, odkiaľ odplavievavala sa za dávnych čias s Pedrom Ohlsenom; bolo to už dávno, dávno, — avšak teraz, keď odvážal jej dcéru na člne, musela sa na to rozpomenúť.

Keď videla ho vracať sa samého, vstala a odišla; lebo teraz už vedela, že dostalo sa jej dieťa šťastlive na loď. Nešla domov, ale kráčala ďalej nahor, tam našla i potme cestu, vedúcu cez vrchy; a tou sa pustila.

Vyše mesiaca stál jej domec v mestečku prázdny a spustošený; nechcela sa vrátiť prvej doň, kým nedostala uspokojivé zprávy o svojej dcére.

Avšak zatiaľ stihli ľudia skúmať svoje city oproti nej. Podle smýšľajúcim je nevysloviteľná radosť, keď môžu sa spojiť k uštvaniu silnejších charakterov, lenže ich to teší len dotiaľ, kým stavajú sa títo na odpor; keď vidia, že sa ich obeť pozvolí trpezlive k prenasledovaniu, zahanbia sa, a každému, kto by ešte jeden kameň hodiť chcel, to zakážu. Tu sa už vopred tešili, ako sa bude Gunlaugin mohutný hlas v úvoze ozývať; nazdávali sa, že si privolá matrósov na pomoc a že ich bude povzbudzovať k pouličnej pračke. A keď nadišiel tretí večer, a ona sa ešte vždy neukázala, bola vášeň húfu už neskrotiteľná; chceli vojsť, obe ženské vyvliecť, hodiť ich na ulicu, vyhnať ich z mesta. Tably na oblokoch neboly ešte opravené od predošlého dňa; pri hulákaní sberby vliezli dvaja chlapi oblokmi, aby mohli dvere zvnútra odomknúť — a dnu sa rútil celý húf! Poprehľadúvali všetky miestnosti hore i dolu; vyrútili dvere; rozrumili všetko, čo im stálo v ceste; hľadali matku a dcéru v každom kútiku i po pivniciach; ale nenašli nikde živej duše. Zrazu nastalo po tomto objavení hlboké ticho. Tí, ktorí boli v dome, pobrali sa ukradomky jeden za druhým von a skryli sa za ostatných — a po krátkej chvíli bolo miesto pred domom pusté.

Netrvalo dlho, a našli sa takí v mestečku, ktorí riekli otvorene, že bolo veru neslušné vystúpiť takto oproti dvom bezbranným ženám.

A tak dlho sa hovorilo o tomto prípade, kým nedospeli k úsudku, že čo by sa *rybárča* bolo akokoľvek prehrešilo, Gunlaug nebola účastná viny, a nasledovne sa dopustili oproti nej veľkej krivdy. V meste postrádali ju všeobecne a veľmi bolestne; pračky a pouličné scény boly onedlho na dennom poriadku, lebo mesto ztratilo v nej svoju policiu. Chybela im i jej imposantná postava v rámci dverí; ale najväčšmi chybela námorníkom. Tak ako u nej, necítili sa nikde, hovorili. U nej sa dostalo každému takého zaobchádzania, aké si kto zaslúžil; každý požíval jej dôvery dľa istého utriedenia; každému pomohla z hociakej galiby. Ani matrósi, ani kapitáni, ani čeľadní otcovia a domáce panie neznali doteraz jej naozajstnú cenu; iba teraz, keď jej už nebolo, zkúsili, čo na nej utratili.

A preto sa rozšírila ako blesk mestom radostná novina, že videl ju ktosi sedeť v jej domci, ako varila a piekla celkom tak, ako predtým. Každý musel zajsť ta a presvedčiť sa na vlastné oči, že sú sklené tably zase osadené, dvere pospravované a z komína kundolí sa dym.

Áno, veru tak to bolo; ona bola zase tu! S tamtej strany úvozu vyliezli, aby videli všetko lepšie; ona stála pri sporáku, neobzerajúc sa ani napravo ani naľavo, ani nahor — oči sliedily len za pohybom rúk a ruky pracovaly. Lebo veď vrátila sa preto, aby zarobila všetko znova, čo škodovala, a predovšetkým, aby mohla usporiť tých sto lážovcov, ktoré jej Pedro Ohlsen požičal.

Zprvu mali dosť na tom, keď mohli naďúgať do jej domu; jej prah prekročiť sa neopovážili; to zlé svedomie nedopustilo. Ale pozvoľne odvážili sa i vojsť ku nej; zprvu prišly gazdinky, té dobré, láskavé. Lenže sa im nezavdala príležitosť hovoriť s ňou o inšom, ako o svojom zaneprázdnení; lebo Gunlaug nechcela o inšom ani počuť. Potom prišli rybári, potom kupci a kapitáni, aby si ľudí najali a vysvedčenia zadovážili, a až na ostatok, v najbližšiu nedeľu, dostavili sa i námorníci. Museli byť dohovorení; lebo pod večer bol dom zrazu taký preplnený, že nielen boly obe izby obsadené, ale musely podonášať stoly a stoličky, ktoré mávaly v lete v záhrade, a porozostavovať ich v pitvore, v kuchyni i v zadnej izbe. Kto by sa bol díval na shromaždených, nebol by veru tušil, aké pocity zmietaly ľuďmi tu sediacimi, ktorí v tú chvíľu, v ktorú prekročili Gunlaugin prah, nevdojak sa podzvolili jej kommandu; lebo veliká istota a pokojný spôsob, akým dala každému, čo si žiadal, utlumily každé privítanie, každú otázku. Bola taká istá, ako predtým, iba že už nemala čierne vlasy, a bola v celom svojom počínaní trocha tichšia. Avšak keď sa mornári už trocha rozveselili, nemohli sa dlhšie premôcť, a keď vyšla so slúžkou, nahovárali zakaždým Knuda, hlavného loďníka, ktorý bol od akživa jej miláčkom, aby jej pripil na zdravie, keď príde zase dnu. Ale ani ten sa neodvážil, iba keď mu už trochu vstúpilo do hlavy. Až konečne, práve keď prišla posberať fľaše a poháre, Knud vstal a riekol: že je to veru pekne, že je už zase tu. Lebo naozaj a skutočne je tomu tak, že — nuž že — áno, že je veru pekne, keď je len zase tu!

Matrósom sa to pripitie nesmierne páčilo: povstávali a volali:

„Veru, to je pekne, to je pekne!“

A všetci: z pitvora, z kuchyne a z izieb povstávali, obkolesili ju, pridružiac sa k tamtým svorne, a hlavný loďník podal jej svoj pohár a privolal jej „sláva!“ a ostatní jej tiež volali na slávu, tak že sa to široko-ďaleko ozývalo. Potom vyhlásil jeden, že sa veru dopustili oproti nej hanebnej krivdy, a ostatní sa dušili, že veru áno, a o chvíľu sa prisahala a zaklínala celá spoločnosť, že sa veru oproti nej čím najmizernejšie chovali.

Keď sa konečne utíšili trocha, lebo si všetci priali počuť aspoň slovíčko od Gunlaugy, poďakovala sa im ona. „Avšak,“ doložila, sberajúc ďalej pokojne poháre a sklenice, „pokiaľ ja o tom nehovorím, ani vy to spomínať nepotrebujete.“

A keď už toľko pohárov a sklenic nasberala, koľko uniesť vládala, vyšla a vrátila sa po ostatné. Od tej chvíle bola jej vláda nerozborná.

Siedma kapitola.

Večer, keď sa už zotmilo, zakotvila sa loď v prístave bergenskom. Petru, ktorá mala ešte slabý závrat po prestátej morskej chorobe, dopravili v kapitánovom člnku cez nespočitateľné množstvo veľkých i menších lodí na hrádzu pristavenú a potom ju viedli cez hluk a krik hemžiacich sa tam námorníkov ďalej úzkymi bočnými uličkami, v ktorých bolo plno sedliakov a uličníkov. Až zastali pred malým úhľadným domom, v ktorom zaujala sa Petry láskavo jedna stará dáma na prosbu kapitánovu. Petra bola hladná a unavená, a tu mohla ukojiť hlad, i si mohla odpočinúť. Zobudila sa len pred poludním nasledujúceho dňa osviežená, čulá, prístupná novým dojmom a zvukom nového nárečia, a keď vytiahla záclonu, videla i prírodu dookola, nové mesto i nových ľudí. Ba keď si zastala pred zrkadlom, zdalo sa jej, že sa i ona obnovila: to veru nebola tá istá tvár, ako predtým. Pravda, že jej nebolo jasné, v čom väzí tá premena; veď nevedela, že v jej veku žiaľ a vzrušenie zjemnia a prehĺbia črty tvári, dodajúc im výrazu; avšak keď sa zazrela v zrkadle, prišly jej na um nevdojak posledné noci, a ešte i pri rozpomienke na ne sa zachvela.

A preto sa poponáhľala s obliekaním, aby se mohla len čím skôr dostať ku všetkému novému, čo ju očakávalo. V bývacej izbe našla domácu paniu i niekoľko dám, ktoré sa jej zprvu dôkladne uprizeraly a potom jej slúbily, že sa jej zaujmú; predovšetkým sa jej ponúkly, že jej poukazujú mesto. Chcela si pokúpiť všeliaké maličkosti, preto vybehla po svoj portefeuille. Ale že sa okúňala vziať s sebou takú hrubú neokrúchanú vec, roztvorila ho, aby si vyňala z neho peniaze. Lenže čo! našla v ňom nie sto, ale tristo lážovcov! Tedy zase jej len Pedro Ohlsen natiskal peniaze bez vedomia matkinho a oproti jej vôli! Tak málo znala hodnotu peňazí, že sa ani nezačudovala nad výškou summy, a preto jej ani na um neprišlo rozmýšľať o príčine tejto veľkej štedrosti. Miesto radostného podakovacieho listu, plného otázok a domnienok, doniesla Gunlaug Pedrovi Ohlsenovi list, v ktorom Petra prezradila svojho dobrodincu, a ani sa veľmi neusilujúc zatajiť svoju mrzutosť, táže sa dcéra matky, čo si má počať s tým vpašovaným darom.

Veľkolepá prírodná krása polohy Bergenu pôsobila na ňu najmohutnejšie. Nemohla sa ubrániť pocitu, že bralá čnejú tak blízko nad mestom, že človek musí sa mať na pozore. Zakaždým, keď vzhliadla, cítila sa podivno stiesnene, a hneď zatým mala sto chutí vystreť ruku a zaklepať na skaliská. Vše sa jej zdalo, ako čo by odtiaľto nebolo vôbec východu! Temno a bez úslnia stály tu skalnaté vrchy, zavalené ťažkými oblakmi; vše sa hnaly mračná ponad ne; vietor a pŕšky sa striedaly ustavične, ani čo by z brál prichodily alebo ako čo by ich vrchy na mesto hnaly. Avšak na tvárach ľudí vôkol seba nepobadala stiesnenosti. A tak sa i ona rozveselila medzi nimi; lebo každý šiel za svojím zamestnaním tak vôľne, ľahko a radostne, ako toho ešte nezkúsila, bolo jej to

celkom nové a po všetkom tom, čo prežila, dotýkalo sa jej ako úsmev, ako srdečné privítanie.

A keď povedala na druhý deň pri obede, že by šla najradšej na také miesto, kde je hodne ľudí pohromade, navrhli jej, aby šla do divadla; tam že uvidí pospolu v jednom dome na sta a sta ľudí.

Áno, ta by šla hrozne rada! Obstarali jej tedy vstupenku: divadelná budova bola celkom na blízku a v určený čas ju ta zaviedli. Mala mesto v prvom poradí balkonu. Sedela v žiarivom osvetlení, uprostred premnohých veselých ľudí, okolo nej pestrosť farieb, a rozhovor šumel so všetkých strán, ani šum vln na slobodnom mori.

Nemala ani tušenia, čo tu ešte uvidí. Veď ona vedela len to, čo ju Oedegaard naučil a čo od nahodilých známych počula. A Oedegaard nespomnel nikdy slovíčkom divadiel. Matrósi hovorili síce o divadlách, lenže o takých, v ktorých vidno divé zveri a umeleckých jazdcov; a jej kamarátom, chlapcom, neprišlo nikdy na myseľ rozprávať jej o predstaveniach, hoc im v škole jednodruhé o tom možno i spomínali. Lebo mestečko nemalo svojho divadla, nasledovne ani budovy tohoto názvu. Kočovní krotitelia zverov, tanečníci na povrazoch a komedianti používali k svojim produkciam alebo pobrežnú búdu alebo dávali predstavenia pod slobodným nebom. Jej nevedomosť bola taká veliká, že ani nevedela, ako sa má spytovať, sedela mlčky a očakávala v svojej naivnosti, že uvidí voľačo zázračné, na príklad ťavy alebo opice. Pozvoľne ju táto predstava natoľko opanovala, že videla v každej tvári okolo seba nejaké zviera: koňa, psa, líšku, mačku, myš, a nad tým sa znamenite zabávala. Tak sa stalo, že členovia orchestra poschodili sa a ona ani nezbadala.

Zrazu vyskočila naľakane, lebo krátkym hrmotným zahučaním trúb, kotlov, bubnov a surmít začala sa ouvertúra, — a ona nepočula nikdy inakšej hudby ako niekoľko husieľ a flautu hrať odrazu. Zbledla, začujúc této hlučné veľkolepé zvuky; podobaly sa ony studenej čiernej morskej vlne; chvela sa pred tým, čo teraz nastane, že šum a hukot ešte väčšmi zosilnie, a predsa by nebola chcela ani za svet, aby zamlkol. Ale skoro začaly nežné zvuky ožiarovať tmu a otvárať perspektívy, o akých sa jej nikdy nesnilo. Na lunivých nápevoch sa vznášala, dookola otriasal sa vzduch veselou hrou a kypiacim životom, celý kŕdeľ tónov vzniesol sa pokojným pomalým mávaním krýdel a zase sa spustil tichúčko, shlukol sa mohutne, rozptýlil sa roztopašne a divoko — až sa na to spustila veliká tma a všetko pokryla; bolo to, ako čo by všetko splákol a prehlušil hukot vodopádu. Potom zase jeden ojedinelý tón, ako spev vtáčka na vlhkom konári pri samej priepasti; začal nôtiť žiaľno, placho, ale pri jeho speve sa vzduch vyjasnil, cez škáru v mračnách vykukol slnečný lúč a zase sa šíril výhľad do modrých dialok, a v tom plno toho zvláštneho lunenia a trepotania zpoza lúčov slnečných. Ešte chvíľočka, a hľa! všetko zamĺklo, zamrúc sladko, pokojne; jasajúce húfy letely ďalej, vzdiaľujúc sa

vždy viac a viac, nezanechajúc nič inšie iba lúče slnečné, prýštiace a roztápajúce kúzelne vo vzduchu; celý nekonečný priestor plný slnca, všetko je presiaknuté svetlom, a v tomto blaženom sne harmonií rozplynulo sa všetko...

Keď hudba zamĺkla, Petra nevdojak vyskočila. Nazdávala sa, že je už konec. Ale čo je to za nový zázrak! Krásna omaľovaná stena pred nou sa dvíha, vystupujúc vysoko až po samý krov!... Bola v kostole; v kostole klenutom, plnom stĺpov; v kostole, ozývajúcom sa hučaním organa a slávnostným spevom; a v ňom ľudia v odevoch, akých nevidela nikdy, kráčali smerom ku nej a hovorili — naozaj, oni hovorili o kostole! A to rečou, ktorú nerozumela... Ako? veď za ňou hovoril tiež ktosi!

„Sadnite si!“ volal niekto. Ale veď v tom kostole nebolo stolíc; a tí dvaja tam v kostole ostali pokojne stáť; a čím dlhšie sa na nich dívala, tým väčšmi sa utvrdila v domnienke, že sú tí dvaja tak isto poobliekaní, ako to videla na jednom obraze, na ktorom bol svätý Olaf zobrazený... a hľa — veď i hovorili o svätom Olafovi!

„Sadnite si!“ počula zase za sebou. „Sadnite si!“ volali viacerí. Možno, že sa i za mnou odohráva niečo, pomyslela si Petra a zvrtla sa chytro a zazrela celú horu vzteklých tvárí, niektoré z nich hľadely na ňu zrovna hrozivým výrazom. To všetko nie je s kostolným riadom, domnievala sa Petra a chcela ujsť. Ale staršia dáma, ktorá sedela vedľa nej, ju potiahla za šaty.

„Ale veďže si sadnite, dušička!“ riekla Petre šepotom; „lebo tí tam za vami nevidia nič!“

Už sedela na svojom mieste; pravdaže, to tam je javisko a my sme diváci — ach, naozaj, veď sme v divadle, opakovala, ako čo by si bola chcela to slovo zapamätať na veky.

Zadívala sa tedy zese do vnútra kostola; ale čo si akokoľvek dala záležať, nemohla rozumeť muža, ktorý tam hovoril. Iba keď si všimla, že je mladý a pekný, zachytila vše tu i tu slovo; a keď počula, že hovorí o láske a je zaľúbený, rozumela skoro všetko. Potom prišiel ta tretí, a ten ju zaujímal zplna; lebo dľa obrazov súdila, že je to mních, a už si tak dávno priala, aby mohla raz ak živ uzreť živého mnícha. Mních stúpil tak tichučko, bol taký pokorný, mal taký neobyčajne bohabojný ráz! Hovoril tak úprimne, pomaličky, že mohla sledovať slovo za slovíčkom. Ale zrazu sa odvrátil a vravel pravý opak toho, čo predtým povedal... Bože môj, to je naničhodník!... Naozaj, to je huncút!... A mu to i poznať po tvári!... Ale že to ten krásny mládenec nezbadá!... Aspoň počuť by to mal...!

„Ale veď vás ten šiali!“ šeptala polohlasne.

„Pst!“ riekla stará dáma.

Ach, nie, mladík jej nepočul,... odišiel, dôverujúc nebezpečnému šarbiarovi!... Všetci odišli a vošiel starý muž... Ale čože je to? Keď starec hovorí, zdá sa, ako by hovoril mladík... a je to predsa len starec... A teraz, hľaďže, hľaď: prichodí celý skvelý rad

bielo oblečených panien. Tichúčko a pomaly kráčajú po dve cez kostol; ešte ich vidí, hoci jej už dávno zmizly s očú — a v jej pamäti vynorí sa podobný zjav z detských čias... keď šla raz za zimného dňa s matkou cez vrchy. Brodiac čerstvým snehom, vyplašila nenazdajky kŕdeľ mladých snežných kuriat (lagopus albus), ktoré vzlietly a razom ich bolo plno vo vzduchu; biele boly vtáky, biely bol sneh, biela bola hora a biely bol i vzduch — a dlho zatým rojily sa i jej myšlienky bielo v hlave — a ten istý pocit mala teraz zase.

Avšak jedna z bielo odetých panien vojde s vencom v ruke sama a kľakne si. I starec si kľakne a teraz ho ona osloví — veď jej doniesol list i zvesť z ďalekých krajín. On vytiahne list; vidno, že je list od niekoho, kto ju ľúbi. Oj, ako krásne. Tu ľúbia sa všetci navzájom! Ona roztvorí list — lenže je to nie list, ale len prázdny kus papieru a predsa je ten list samá číra hudba... lebo hľaďže, aj hľaď — on sám je tým listom! Starec je onen mladík, ten, ktorého ona miluje!... Objímu sa... nebesá, i sa bozkajú! .

Petra cítila, ako sa silne začervenala, i zahrabala tvár v dlaniach, sledujúc pritom celý dej pozorne.

Čuj! teraz jej hovorí, že budú sláviť svadbu a ona ho s úsmevom pošklbkáva za bradu, škádliac ho, že sa stal barbar z neho, a on jej vraví, že veľmi opeknela i dá jej prsteň a sľúbi jej kmenty a šarláty, zlaté topánky i zlatý opasok; rozlúči sa veselo s ňou, veď ide ku kráľovi dohovoriť sa o svadbu. Žiariacim zrakom hľadí mladucha za ním; ale keď sa obráti, je zase sama, bez neho, a zrazu jej je všetko také pusté, také prázdne!...

Stena sa zase chytro skĺzla dolu. Ako? Už by bolo teraz po tom? Leda len že sa začalo?... Celá zapýrená obráti sa ku starej dáme.

„Už je skončené?"

„Nie, nie, dieťa moje; to bolo len prvé dejstvo... Je ich v celku päť... Ach, veru, päť dejství," opakovala vzdychajúc.

„Z toho istého?" tázala sa Petra?

„Akože to myslíte, že z toho istého?"

„Nuž či prídu zase té isté osoby dnu a v celom sa bude pokračovať?"

„Vy ste vari neboli ešte nikdy v divadle, hm?"

„Nie."

„Pravdaže, takéhoto divadla niet hocikde — je to drahá historia."

„Ale čo je to všetko vlastne? tázala sa Petra, hľadiac napnute na dámu, ani čo by už odpovedi vyčkať nemohla. „Čože sú to za ľudia?"

„To je direktor Naso so svojou spoločnosťou — je to výtečná spoločnosť; on je veľmi súci človek."

„Či to všetko on vynašiel? . . . A či čo? . . . Bože môj, veďže mi odpovedzte!"

„Ale, duša moja, nuž či vy neviete, čo je dráma? . . . Odkiaľže ste vlastne?“

Lenže keď si Petra spomnela na svoje rodisko, vrátilo sa jej povedomie jej potupy i úteku — i zamĺkla a neodvážila sa vyzvedať sa ďalej.

Druhý akt sa začal. Vystúpil kráľ — áno naozaj kráľ! Konečne tedy uzrela i kráľa! Nepočula, čo hovoril, nevidela, s kým sa shováral, všímala si len jeho kráľovského odevu, jeho kráľovských spôsobov a jeho kráľovskej tvári. Len vtedy sa spamätala, keď vystúpil mladík a teraz už odišli všetci po mladuchu. S akou napnutosťou čakala Petra!

V medziaktí nahla sa stará dáma k Petre:

„Však áno, hrajú veľkolepe?“ tázala sa.

Petra pozrela na ňu prekvapene.

„Akože, hrajú? —“

Nevšimla si, že ju všetci ľudia dookola zvedavo pozorovali; že starú dámu nahovorili, aby sa jej vyzvedala; nezbadala, že smiali sa na nej.

„Ale veď hovoria celkom inakšie, ako my?“ spýtala sa zase, keď nedostala odpovedi.

„Veď sú to predsa Dáni,“ odtušila dáma, a i ona sa rozosmiala.

Teraz už pochopila Petra, že dobrej panej musely sa zdať jej vypytovania smiešnymi, nuž zamĺkla, hľadiac uprene na oponu.

Konečne opona sa zdvihla, a Petra sa dožila k svojej velikej radosti, že videla arcibiskupa. Zase sa jej povodilo tak, ako predtým; tak sa zahľadela naňho, že nepočula ani slovíčka z toho, čo hovoril. V tom zavznela hudba — tichúčko, tak tichúčko, ako zo značnej diaľky! Ale sa približovala. Bol to ženský spev so sprievodom flaut a huslí a ešte nejakého inakšieho inštrumentu — guitarra to nebola, hoci znelo ako mnohé guitarry, lenže mäkšie, plnšie, v zachvievavých zvukoch. Celá veľkolepá harmonia vprúdila sa roztiahlymi zvukovými vlnami a keď sa už všetko jagalo lunivými farbami, hľa vtedy dochodil svadobný sprievod: vojaci s halapartňami, miništranti s kadidlami, mnísi so sviečkami a kráľ s korunou na hlave a pri jeho boku mladý zať v bielych šatách — potom zase bielo odeté, ruže rozsievajúce panny a zase spev a hudba a až teraz mladucha v bielom hodvábe a s červeným vencom na vlasoch. Vedľa nej kráčala majestátnej postavy dáma v zlatom pretkávaných nachových šatách s dlhou vlečkou, na hlave s malou ligotavou korunou — to musela byť kráľovná! Kostol bol samý spev a samá pestrosť; a všetko čo sa teraz dialo — od tej chvíle, keď zaviedol mladý zať mladuchu k stupňom oltára, kde si kľakli, a celý sprievod okolo nich si tiež pokľakal, až kým neprišiel arcibiskup s celým húfom mníchov — to všetko boly pre ňu len nové ohnivká v radostnej, pestrej reťazi harmonií . . .

Lenže, keď už mali byť zosobášení, vystrel arcibiskup svoju berlu a protestoval proti sňatku. Ich spojenie že by sa priečilo

svätým pravidlám, nikdy, jakživ nesmú byť svoji — ó, otče nebeský, smilujže sa!

Mladucha zamdlela a i Petra vykríkla prenikave, a sklesla nazad na svoje miesto; lebo stála cez celý čas.

„Vody! Vody!“ kričali okolo nej.

„Netreba,“ ohlásila sa stará dáma; „veď je nie bez povedomia.“

„Netreba,“ opakovali, „ticho buďte!“ ozývalo sa s viac strán.

„Ticho!“ volali s parkettu nahor. „Pokoj tamhore na balkóne!“

„Ticho buďte tamdolu v parkette!“ znelo s balkóna nadol.

„Nesmiete si to tak veľmi k srdcu pripúšťať,“ šeptala stará dáma; veď je to všetko len vybájené a samý prízrak; ale pani Nasová hrá naozaj brillantne.“

„Ticho!“ zvolala teraz už i Petra — lebo sa už pohrúžila zase celkom v dej; veď bol diabolský mních znova tu a to s mečom v ruke. Dvaja milujúci museli držať medzi sebou nejakú šatu a on ju rozpoltil — tak ako cirkev rozlučuje, ako bôľ reže a ako odrezal ľudstvu vchod do raja anjelov meč po zhrešení našich prarodičov!

Plačúce ženy sňaly mladuche s hlavy červený venec a ovenčily ju bielym; tým bola doživotne kláštoru obecaná. A on, ktorému oddala svoje srdce na večné veky, mal vedieť, že žije a že ju predsa svojou nikdy pomenavať nesmie!... mal vedieť, že je väznená za kláštornými stenami, a nemal jej uzrieť nikdy viac! Ó, ako srdcervúce sa oba lúčili! Niet na svete väčšieho žiaľu, aký nimi zmietal!

„Bože môj! šeptala stará dáma, keď spustili oponu, „nebuďteže taká pošetilá; veď je to len madame Naso, direktorova žena!“

Petra roztvorila oči na široko a hľadela dlho strnule na dobrú paniu. Tá sa iste blaznie, domnievala sa. A že si stará dáma už hodnú chvíľu to isté o Petre myslela, neshovárały sa viac spolu, len sa pomeraly s času na čas plachým pohľadom.

Keď sa opona zase zdvihla, nevládala Petra sledovať vývin deju: lebo nemohla na nič inšie myslieť, ani ničoho inšieho nevidela, ako mladuchu za stenami kláštora a jej zúfalého milenca vo dne v noci vonku na stráži. Prežívala ich strasti modlila sa ich modlitbami: — a všetko, čo sa jej pred očima odohrávalo, preklzlo sa mdle, neuzajímavo vedľa nej. Ale ju privolala nazad do skutočnosti zrazu povstalá hlboká, príšerná tichosť: prázdny kostol sa šíril, väčšil, iba dvanásť úderov, oznamujúcich polnočnú hodinu, ozývalo sa v ňom. Dolu v krypte zarinčí niečo, múry sa trasú: svätý Olaf vstal v odeve mŕtvych z jednej z rakví. Vzpriamený a úžasný kráča s oštepom v ruke; stráže zutekajú, a pri rachotení hromu prebodne mnícha pomstiaci oštep. Potom nastane tma a zjav zmizne. A mních leží tam, kde vpálil blesk, premenený v hŕbočku popola.

Petra zachytila sa nevdojak kŕčovite starej dámy, ktorej bolo všakovak na duši, keď ju tak prudko zovrela; a teraz, keď videla, že dievča vždy väčšmi a väčšmi bledne, riekla kvapne:

„Pane Bože, pomáhajže; dieťatko, dušička, — vedže sa upokojte, veď je to iba Knutsen; to je jediná rolla, ktorú môže hrať, veď má taký temný, dutý hlas!“

„Nie, nie, nie, nie! Videla som predsa, ako ho obšľahuvaly plamene,“ zvolala Petra, „a celý kostol sa triasol pod jeho krokmi!“

„No, ale teraz nechže bude ticho!“ volali rázne s viac strán. „Kto nemôže sedeť mlčky, musí výjsť!“

„Ticho buďte tamhore!“ volali s parkettu.

„Ticho tamdole!“ odpovedali s balkóna.

Petra schúlila sa celkom, ako by sa tým stala neviditeľnou; ale čo chvíľu zapomnela na ľudí okolo seba, lebo hľa, oba milenci boli zase tu, blesk prekliesnil im cestu a teraz chcú ujsť. Už sa znova našli, klesli si do náručia — Pane Bože na nebesách, ochraňuj ich teraz! Ale zrazu zavznie hurhaj, krik a trúbenie. Mladého zaťa odtrhnú od jej boku, musí ísť do boja, otčina ho volá, — ale klesá ranený a umierajúc posiela milovanej deve svoj posledný pozdrav... Petra chápe, čo sa stalo, iba keď vojde ticho mladucha — a keď zazre jeho mŕtvolu! Tu sa jej zdá, že sohnaly sa dovedna všetky mrákavy bôľu na tomto jedinom bode... ale jeden pohľad ich rozoženie: mladucha, sklesnuvšia na hruď mŕtveho, vzhliadne k nebu a modlí sa, aby smela umrieť i ona! Nebo roztvorí sa tomuto pohľadu, nebeská žiara zaplaví všetko — svadobná dvorana je tamhore — tam je všetko hotové privítať mladuchu. — Ano — ona už nazrela do neba. Jej oči žiaria pokojne, podobne žiare nad výšinami vrchov. Potom sa víčka privrú, boj nachodí vznešenejšieho rozuzlenia, jej vernosť veľkolepejšiu korunu: už sú sjednotení!...

Dlho sedela Petra nehybne na svojom mieste. Jej srdce sa povznieslo vierou v šľachetnosť, a duša bola preniknutá povedomím vlády dobra. Povznieslo ju to vysoko nad všetko malicherné, vysoko nad strach a zármutok. Vstala usmievajúc sa na všetkých, lebo veď to boli všetci bratia a sestry! Zloba, ľudí rozkmotrujúca zloba, už nejestvovala — veď ju hrom rozdrtil!... Ľudia vracali jej úsmev — veď to bolo to dievča, ktoré sa chovalo počas predstavenia ako pobláznená — ale ona nevyčítala inšie z tých úsmevov, iba odblesk víťazoslávneho jasotu, opanovavšieho jej myseľ. A pevne presvedčená, že tamtí usmievajú sa *s ňou*, vrátila ich úsmevy oduševnene, že sa jej tí zase jej úsmevom nazad usmiať museli. Kráčala dolu širokými schodmi medzi dvoma radmi hemžiacich sa ľudí, ktorí odzrkadľovali radosť z jej radosti, krásu z jej krásy, ktorými žiarila. Lúče, ktoré vyžiaruje naša duša, môžu byť vše také mohutné, že preniknú všetkých vôkol nás radostným svitom, hoci sami toho vše ani nezbadáme. To je najväčšie víťazstvo na zemi, keď plam našich vlastných jasných myšlienok nás predchodí, povznáša, a ako nejaký sprievod nás i nasleduje.

A keď došla domov — ani sama neznajúc, ako, vyzvedala sa, čo to všetko vlastne bolo.

Niekoľkí z prítomných jej porozumeli, a vysvetlili jej všetko obšírne.

A keď to už celkom pochopila, čo je dráma a čo za schopnosti musia mať velikí herci, vstala a riekla:

„To je najveľkolepejšie na svete! To bude i mojím povolaním!"

Všetci prítomní sa veľmi zadivili, keď si vzala zase kabát a klobúk a odišla; musela byť o samote, sama vo voľnej prírode. Vyšla z mesta na blízky polostrovček, kde fučal ostrý vietor. Dolu hučalo more, avšak mesto ležalo po oboch stranách zálivu v hmle svetiel, zpoza ktorej usilovali sa so spojenými silami nepočetné jednotlivé dovedna sliate svetlá rozohnať závoj hmly, lenže nedocielily viac, iba čo presvitaly cezeň. To zobrazovalo jej dušu. Hlboká tma u jej nôh vystríhala ju tým temným dunením pred bezdnými priepasťami. Šlo jej o to, či klesne ta dolu a či sa dopracuje oných výšin, z ktorých sa kmitá svetlo . . . Tázala sa sama seba, prečo jej predtým nikdy neprišly takéto myšlienky, a odvetila si: lebo ju posiaľ vždy len chvíľkovité impulsy opanovaly, ale teraz cítila, že oddnes opanuje ona ich. Videla jasne, toľko jasných chvíľ jej Hospodin uštedrí, koľko svetielec sa tamhore kmitalo . . . I prosila Boha, aby ju uspôsobnil, že by dostála svojej úlohe vo všetkých tých chvíľach, že by ani jedno svetielce nebolo rozžaté nadarmo.

Vstala, lebo vietor bol studený, ako ľad. Nebola dlho vonku; ale keď sa poberala domov, vedela, ktorou cestou má ísť odteraz.

Na druhý deň stála pred direktorovými dvermi.

Zvnútra zavznievala príkra zvada. Jeden z hlasov ako by sa ponášal na hlas večernej milovanice. Pravda, že narážal teraz na cele inakšie zvuky, a predsa sa Petra pri počúvaní zachvela. Čakala dlho, ale keď to nemalo konca-kraja, zaklepala.

„Voľno!" kričal vzteklý mužský hlas.

„Juj!" zvreštal ženský hlas, a keď Petra otvorila dvere, videla, ako zmizol stelesnený ľak v podobe rozpustených vlasov a nočných šiat útekom v bočných dverách. Direktor, dlhý človek so zapálenými očami, ktoré skryl kvapne za zlatými okuliarmi, behal rozvzteklene sem a tam po izbe. Jeho dlhý nos dominoval natoľko v celej tvári, že všetko ostatné zdalo sa byť len k vôli nemu tam; oči kukaly ako rúry pušiek zpoza tejto hrádze; ústa boly priekopou pred ňou, a čelo ľahkým mostom od hrádze po horu, ba vlastne len „rúbaň."

„Čo by ste radi?" tázal sa nevrlo. „Vy ste tá dáma, ktorá by bola rada choristkou?" doložil chytro.

„Choristkou?... Čože je to?"

„Ej, no, nuž či to neviete!... Hm, hm!... Čože chcete vlastne.

„Herečkou chcem byť."

„Tak, teda to by ste chceli!... A ani len neviete, čo je choristka!... Hm, hm. Tak, tak! — Ale veď hovoríte dialektom!"

„Čože je to ten dialekt?"

„Tak tedy ani to neviete!... ale herečkou jednako chcete byť, čo...? Hm, hm!... Veru to sa na Norvéžanov celkom ponáša... Hovoriť dialektom znamená nehovoriť tak, ako my hovoríme."

„Ale veď som sa celé ráno cvičila.“

„Tedy, naozaj? Hm! No tedy čujme. Spusťte!“

A Petra si zastala teatrálne a deklamovala celkom tak, ako heroina predošlého večera.

„Jaj helser daj, min Kärlighedh, gohd Maren.“*)

„No, dovoľte — tisíc čertov okovaných, prišli ste vari tomu k vôli, aby ste si z mojej ženy posmešky robili!“

Zvučný smiech rozliehal sa vo vedľajšej izbe. Direktor otvoril dvere a zavolal dnu, ako by sa ani byľky nepamätal, že vadili sa ešte len pred chvíľou na život a na smrť:

„Je tu jedna norvéžska husička, ktorá ťa chce karikovať. Poďže len sem a obzri si ten špás!“

A naozaj nazrela dnu dámska hlava s neučesanými ježatými čiernymi vlasmi, tmavými očima a velikými ústami, a smiala sa. A predsa podišla Petra ku nej: lebo to *musela* byť jednako včerajšia heroina . . . nie, skôr jej matka, uvažovala, približujúc sa k nej. Zadívala sa na dámu a riekla:

„Neviem iste . . . či ste to vy . . . a či ste jej matka — —?“

Teraz sa musel i direktor rozchichotať. Ženská hlava sa už zase utiahla, ale v bočnej izbe ozýval sa smiech ešte väčšmi. Petrine rozpaky zračily sa tak živo v positure, očiach i mimike, že si direktor toho všimol. Díval sa na ňu hodnú chvíľku, potom vzal knihy a riekol, ako čo by sa ani najmenšie nebolo stalo:

„Poďteže sem, dieťa moje, a prečítajte mi toto — ale čítajte to celkom tak, ako hovoríte.“

Poslúchla okamžite.

„Nie, nie, to je nie správne! . . , Počúvajte, takto!“

Predčítal jej trocha a ona to opakovala celkom tak, ako od neho počula.

„Nie, nie, nieže tak! Čítajte predsa norvéžsky — tisíc myšíc, norvéžsky!“

Ale Petra čítala zase tak, ako predtým.

„Nie tak, veď vám vravím, takto to nemá smyslu, to je celkom naopak. Či nechápete, ako to myslím? Aleže ste hlúpa!“

Proboval znova a znova; potom jej dal druhú knihu.

„Hľa, tu máte niečo celkom inakšie, v komickom genre — tedy, spusťte!“

Áno, Petra čítala zase, lenže sa opakoval znova predošlý výstup, až sa to direktorovi prinuvalo i skríkol netrpezlive:

„Nie, nie, nie, nie. Do čerta, už prestaňte. Rád by som vedel, čo by ste si vy na javisku počali. Kieho ďasa že by ste chceli hrať?“

„To by som rada hrala, čo som včera videla.“

„Aha, no to sa rozumie! . . . No, — a potom?“

„Ach áno,“ riekla, onačiac sa trocha, „včera sa mi to videlo všetko utešeným; ale dnes mi prišlo na um, že by to bolo *ešte* krajšie, keby sa dobre skončilo a tým by som to rada doplnila.“

*) Persiflovane dánsky. „Pozdravujem ťa, môj milovaný, dobré ráno.“ Z Oehlenschlägerovho: „Arel a Valborg.“

„Tak, tedy to by ste chceli . . . Tak, tak! Hm, hm! Prosím vás snažne, len sa neostýchajte, nik vám v tom neprekáža, autor už umrel. Ovšem, že terajšiemu vkusu už zplna nezodpovedá! A taká, ako ste vy, nevediaca ani hovoriť, ani čítať, by ho chcela prebásniť! . . . Áno, to je rýdzo norvéžske!“

Petra nepoňala z toho jedinkého slovíčka; len to pochopila, že sa jej vec nepriaznive rieši, a začala byť celá naplašená.

„Neprijmete ma, nesmiem?“ tázala sa tlumene.

„Ba, ba, to sa rozumie, absolútne nik vám nebráni — ešte čo! . . . Počujte,“ riekol celc zmeneným tónom, pristúpiac celkom blízko ku nej, „do divadelnej hry rozumiete sa toľko, ako hus do piva. A talentu nemáte ani za babku, ani pre tragiku, ani pre komiku — zkúšal som vás teraz i z jedného i z druhého oboru. Preto že máte peknú tváričku a že ste dobre urastená, nabili vám ľudia do hlavy, že by ste o moc lepšie hrali, ako moja žena. — no, to sa rozumie! . . . a teraz by ste chceli strmhlav vystúpiť v najťažších zástojoch repertoáru a nad to by ste chceli i divadelné kusy prebásniť . . . Celkom po norvéžsky . . . Norvéžanom na prekážkach nezáleží.“

Petra dýchala čím dial tým rýchlejšie, len horko-ťažko sa opanovala; konečne sa opovážila spýtať sa šeptmo:

„Naozaj nesmiem?“

Stál pri obloku a hľadel von, domnievajúc sa, že už odišla. Zvrtol sa prekvapene. A zazrúc jej rozčulenie a obdivuhodnú silu, ktorú celá jej bytnosť vyrážala, uvažoval za chvíľočku. Potom siahol zrazu po knihe a riekol zase takým hlasom a takým výrazom tvári, že nebolo v tom ani pamiatky po predchádzajúcom výroku:

„Tu máte, prečítajte toto tu, ale pekne, pomaly . . . chcel by som len počuť váš hlas . . . No, do toho sa!“

Ale jej to nešlo, lebo nerozoznávala písmen, všetky sa jej hemžily pred očima.

„No, len nie tak nesmelo!“

Konečne začala čítať, ale chladno, bezvýrazne. Kázal jej, aby ten odsek opakovala „s väčším citom.“ Lenže to šlo ešte horšie.

Vtedy vzal jej knižku z ruky celkom pokojne a riekol:

„No, teraz zkúšal som vás už na všetek možný spôsob; viac urobiť nemôžem. Ujisťujem vás, moja milá slečna, že keby som poslal svoju čižmu na javisko alebo vás — to by docielilo rovnaký dojem, totiž nanajvýš čudný! . . . A teraz nech vám je už na tom dosť.“

Avšak s posledným napnutím síl odvážila sa Petra prosiť úpenlivo:

„A predsa sa nazdávam, že by som to pochopila, keby som len smela — —“

„Prirodzene, to sa samo sebou rozumie, každé randavé rybárske hniezdo rozumie sa väčšmi do toho, ako my; norvéžske obecenstvo je najvzdelanejšie na celom svete! . . . No, — ale ak teraz neodídete, odídem ja!“

Obrátila sa ku dverám a rozplakala sa usedave.

„Povedzteže mi!“ riekol, lebo vidiac jej veliké rozčulenie, svitlo mu čosi v hlave. „Vy ste vari tá osoba, ktorá to robila včera večer škandál v divadle?“

Zvrtla sa celkom rozrumenená a pozrela mu do očú.

„Nuž pravdaže ste to vy! Teraz sa vám priznávam, „rybárča!“ Po predstavení sišiel som sa s jedným pánom z vášho rodiska, ktorý „zná vás“ veľmi dobre . . . Aha, tedy *preto* by ste išli tak radi k divadlu! Chceli by ste tam probovať svoje „kumšty“, — tedy preto! . . . Viete, čo: moje divadlo je slušný ústav, a ja nedovolím veru nijaký pokus urobiť z neho čosi iného . . . Vzdiaľte sa! . . . Ale trocha rýchlejšie, ak vás smiem prosiť, áno?“

Petra vybehla dvermi, nariekajúc hlasite, plačúc sbehla schodmi až na ulicu, plačúc kliesnila si cestu medzi húfmi ľudí. Lenže dáma, utekajúca ulicami za vidna nariekajúci, musela, samo sebou sa rozumie, vzbudiť všeobecnú pozornosť. Ľudia zastávali, ulíčníci pustili sa za ňou do behu, tak že o chvíľu ich uháňalo za ňou už celé hajno. Z kriku a hulákania za sebou vyznievalo Petre zase zúrenie a krik za oných nocí, keď sedela doma v podkrovnej izbičke. Zase sa jej zdalo, že je vzduch preplnený úžasnými tvárami — i pustila sa ešte tuhšie do behu. Ale spolu s hlukom za ňou rástla a silnela s každým krokom i rozpomienka, a keď dobehla k domu, dvere zasotila za sebou a do svojej izby sa dostala i uzamkla, musela sa utúliť do kúta a odháňať tváre od seba, odbíjala ich rukami i hrozbami; potom sklesla celá značená, slzy počaly tiecť pokojnejšie — bola zachránená.

* * *

Ešte toho istého dňa pod večer opustila Bergen a viezla sa smerom ku pevnine. Ani sama nevedala, kam — len sama chcela odíst niekde, kde by ju nikto nepoznal. Sedela na cestovateľskom voze o dvoch kolesách (kariole;) jej kufor bol na zadku priviazaný a na ňom sedel poštárik. Lialo sa ani z ciev; ona sedela učupená pod velikým dáždnikom a hľadela ustráchane vše hore úbočím, alebo zierala dolu do priepasti na druhej strane cesty. Pred ňou sa rozprestierajúca hora zdala sa jej byť chumáčiskom dusivej hmly, v ktorej mátalo, a teraz — teraz musí ta vojsť. Ale hmla unikala stále, akokoľvek sa jej zdalo, že sa k nej približovala. Mohutný hukot, silnejúci každou chvíľou, zväčšoval v nej pocit, ako čo by sa pohybovala v čarovnom kruhu, v ktorom má všetko svoje zvláštno značenie i mysteriósny súvis, v ktorom je človek iba úzkostlivým cestovateľom, usilujúcim sa dostať sa ňou ďalej čím najrýchlejšie. Hukot zapríčiňovaly sloje, ktoré vzrástly počas pŕšok na celých obrov a rútily sa teraz stupňovite so skaliska na skalisko do hlbočiny s ohlušujúcim rachotom. Kadiaľ viedla cesta, boly porobené úzke mostíky; tak sa videlo, ako to tamdolu v priehlbinách dudlí a vrie. Vše to šlo samými skrutami hadovite dolu vrchom; kde-tu bol ostredok zoranej siatiny, alebo stálo na hŕbe niekoľko rašelinou

krytých chalúp. Potom sa dvíhala cesta zase k hore a k duniacim vodopádom. Petra bola zmoknutá, i mrzla, ale chcela ísť ďalej, len ďalej, kým sa ešte nestmilo, ďalej i nasledujúci deň — vždy hlbšie a hlbšie do kraja, kým nenajde taký útulok, kde by sa cítila bezpečne. Veď to jej dopraje Všemohúci, ktorý ju teraz vedie cez búrky a mrákavy! **(Pokračovanie.)**

Diplom sv. kr. Štefana z r. 1001.

Napísal *Fr. V. Sasinek.*

Pravidlá dejepisectva kladú veľkú váhu na kráľovské diplomy, ale, bohužiaľ, my nie sme tak šťastní, aby sme sa mohli opierať na stredoveké diplomy, hoci kráľovské. Prísna objektívna kritika už mnohé odvrhla ako faľošné, ktoré predtým pokladané boly za pôvodné a hodnoverné. I sám diplom sv. Štefana, kráľa uhorského, ktorý — vraj — daný bol r. 1001 kláštoru sv. Martina na vrchu Pannonskom, podstúpil ten osud. Mnohoročné boje vedené boly o ňom *pro et contra*, ale vec jednako nepostavila sa do bezpečného svetla [1]. Veľkou prekážkou v tom boji boly predsudky a predpojatosti. Patriční temer všetci zaslepení boli tou všeobecnou bludnou mienkou, že pod Uhry rozumeli Maďarov, ktorí — vraj — buď vykántrili predošlých obyvateľov a osadili sa v tak vyprázdnenom Uhorsku (Hunfalvy), alebo podržali len niektorých Slovanov ako svojich otrokov (Karácsonyi); — že zaznali predošlé kresťanstvo v Uhorsku, predstavili si Uhorsko ako pohanské a pripísali až sv. kráľovi Štefanovi uvedenie kresťanstva, a to kresťanstva latinského obradu, do Uhorska. Ponevač otázny diplom sv. kráľa Štefana je pre dejepis Uhorska predôležitý, predovzal som si pod objektívnu kritiku vziať ho i ja, no aspoň vysloviť svoju mienku o ňom.

Aby sme mohli náležite uvážiť vec, nevyhnuteľne treba nám ho mať pred očima. Z tej príčiny podávam ho tu.

In nomine domini dei summi. Stefanus superna prouidente clementia Ungrorum rex. Credimus et uere scimus, si locis diuino cultui mancipatis potestates atque honores adagmentauerimus, id non solum laude humana predicandum, uerum diuina mercede remunerandum. Quo circa omnium sanctae dei aecclesiae fidelium nostrorumque presentium atque futurorum sollers comperiat intentio, quod nos interuentu, consilio et consensu domni Anastasii abbatis de monasterio sancti Martini in monte supra Pannoniam sito, ab genitore nostro incepto, quod nos per dei subsidium, ob anime nostre remedium, pro stabilitate regni nostri ad finem perduximus, talem comessimus libertatem, qualem detinet monasterium sancti Benedicti in monte Cassino; quia propter orationes sanctas fratrum

---

[1]) Fejérpataky: A pannonhalmi apátság alapitó oklevele. Budapest, 1878. Karácsonyi: Szent István király oklevelei. Budapest, 1891, 146—177 ll.

eiusdem monasterii, consiliante domno Anastasio prescripto abbate, et ingiter adiuuante, confortati et laureati sumus. Singulare namque sufragium, quod per merita beati Martini in pueritia mea expertus sum, memoriae posterum tradere curaui. Ingruente namque bellorum tempestate, qua inter Thetonicos et Ungaros seditio maxima excreuerat, precipueque cum ciuilis belli ruina urgerer, uolente comitatu quodam nomine Sumigiense paterna me sede repellere, quid fluctuanti animo consilii darem, quaque me uerterem tanta tactus uerecundia, astantibus ducibus, uidelicet Poznano, Cuntio, Orchio, domno quoque Dominico archiepiscopo, uotum uoui sancto Martino, quod si de hostibus interioribus et exterioribus eius meritis uictor existerem, supranominati comitatus decimationem de omnibus negociis, prediis, terris, uineis, segetibus, uectigalibus, uinumque hospitum, quod in prediis eorum excresceret, ne parochiano episcopo pertinere uideretur, sed magis abbati eiusdem monasterii, sub testimonio prefatorum ducum, multorumque comitum absque ulla mora subiugarem. Dumque post cogitatum uictoria potirer, quod animo reuolueram, operis efficatia complere studui; necdum enim episcopatus et abbatiae preter ipsum locum in regno Ungarico site erant. Quod si nos fideles, licuit mihi, quo uolui, loco episcopatus et abbatias statuere, an non licuit cuipiam loco, quod uolui, ut facerem? Et ne adhuc ecclesia sancti Michahelis uacua esse uideretur, uel episcopus parrochianus iniurias querimoniasue in collectione decimationis pateretur, ei curtem, que uocatur Córton, cum hominibus eidem pertinentibus tradidi. Quod si ipse contra mea statuta quid inique agere uel adquirere uoluerit, ante deum iudicem uiuorum et mortuorum in die iudicii se contendere mecum sciat. Adhuc autem subiungens dico, sit id ipsum monasterium ab omni inquietudine semotum, habeantque monachi post transitum sui cuiusque abbatis alium abbatem securiter eligendi et a quocunque uelint episcopo consecrandi eum; sitque illis licitum ordines accipere quouis loco et a quocunque episcopo. Ante neminem uero abbatem capella incedat, nisi ante patrem eiusdem monasterii propter reuerentiam et sanctitatem ipsius loci, moreque episcopi in sandaliis missam celebret. Precipimus itaque sub testificatione saluatoris domini nostri ihu xpri, ut nullus archiepiscopus, episcopus, dux, marchio, comes, uicecomes seu aliquis homo magnus siue paruus de iam fato monasterio aliquo modo se intromittere in mancipiis, terris, uineis, decimationibus, piscationibus, ripis, placitis sine concessione abbatis eiusdem monasterii audeat. Quod qui fecerit, componat centum libras auri optimi, medium camerae nostre ac medium prefato monasterio suisque rectoribus maledictionisque perpetuae uinculo eternaliter feriatur. Quod ut uerius credatur, hanc paginam manu propria roborantes sigillari iussimus.

Signum domni Stefani incliti regis.

M Dominicus archiepiscopus uicecancerarius fecit.

Anno dominicae incarnationis Ml. I. indictione XV. anno Stephani primi regis Ungrorum secundo, hoc priuilegium scriptum et traditum est.

Hae sunt nominatae uille in dedicatione aecclesie ab archiepiscopo Sebastiano et a comite Ceba: piscatores Fizeg, Baluuanis, Temirdi, Chimudi, Wisetcha, Vuosian, Murin, Curtov, Wag, tertia pars tributi de Poson in omnibus rebus siue presentibus, siue futuris.

Kritikovia, ktorí pretriasali túto listinu, sú dvojakí: jedni zavrhli i diplom i jej prívesok, poneváč celá listina písaná je stejnými literami a stejným černidlom. Druhí pokladajú diplom za pôvodný, jeho prívesok však za pozdejší; čo nemôže obstáť, keď celá listina písaná je stejnými literami a stejným černidlom.

Treba by mi bolo napísať celú knihu, keby som chcel do podrobna pretriasať námietky proti pôvodnosti toho diplomu, a obmedzím sa hlavne na také námietky, akých si menovaní kritikovia náležite nepovšímli.

Diplomozpytcom je známo, že naše domáce diplomy hotovené boly dľa vzoriek (formulárov) zahraničných: teda poukázať chcem na také zahraničné diplomy, ktoré boly vzorkou toho sv. Štefanovi privlastneného diplomu.

Tak sa mi zdá, že padelateľ vzal si do hlavy, že benediktíni na Pannonskom vrchu boli odchovanci benediktínov montekassinských, a použil diplom cisára Karla Veľkého, r. 810 daný kláštoru montekassinskému; lebo v mnohom od slova do slova srovnáva sa s diplomom, sv. Štefanovi podvrženým.

Stojí v ňom: Maximum regni nostri in hoc augere credimus munimentum, si petitionibus sacerdotum atque servorum Dei . . . obtemperamus atque ad effectum perducimus, regiam consuetudinem exercentes; et hoc nobis ad mercedis augmentum vel stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidimus. Igitur cunctorum fidelium sanctae Dei ecclesiae, nostrorumqne cognoscat solertia, quia venerabilis vir, Theodemar, abbas sancti Benedicti in castro Cassino.. cum cuncta congregatione miserunt ad nostram celsitudinem .. postulantes . . ut . . confirmaremus in codem sancto coenobio monasterium sanctae Mariae in Maurinis .. Quorum petitiones . . libenter audimus et praetaxatum monasterium . . cum terris cultis, incultis, agris, campis, pratis, pascuis, piscationibus . . ecclesiae beati Benedicti et Theodemario abbati eiusque successoribus . . confirmamus . . et stabilimus, ut jure ecclesiastico habeant . . omnium hominum contradictione remota. Statuimus videlicet, ut nullus dux, marchio, comes, vicecomes . . homines eiusdem ecclesiae iniuste angariare . . audeat. Si quis autem huius nostrae confirmationis praeceptum infringere vel violare temptaverit, sciat se compositurum auri optimi libras centum, medietatem camerne nostrae et medietatem praefato venerabili abbati . . Quod ut veris credatur . . iussimus inde hoc praesens praeceptum conscribi, annuloque nostro sigillari, manu propria subter firmavimus.

Signum Caroli gloriosissimi regis.

Jacob ad vicem Radonis.

Data octavo kalendas Maias, anno decimo quartodecimo regni nostri, indictione undecima.

Actum in civitate Capua, in Dei nomine feliciter. Amen.

Carolus gratia Dei imperator augustus [2]).

Padelateľ diplomu, sv. kr. Štefanovi podvrženého, aby svojmu fabrikátu dal náter doby sv. Štefana, premenil smysel slov cisára Karla takto:

Carolus:	Otto:
et hoc nobis ad mercedis augmentum vel stabilitatem regni nostri in Dei nomine pertinere confidimus.	Credimus et vere scimus, laude non solum humana praedicandum, sed et merce de divina remunerandum [3]).

Sv. Štefanovi podvržený diplom spomína Anastasa, ako prvého opáta kláštora pannonského, a pripomína, že sv. Štefan dal mu právo slúžiť sv. omšu v sandaliach, ako biskup; — mníchom však pannonským právo voľby opáta, ktorý môže byť posvätený skrze ktoréhokoľvek biskupa. Kto bol ten Anastas? Bol to český Radla (Astrik), bývalý poučovateľ (instructor) sv. Vojtecha, pražského biskupa, ktorého tento ustanovil bol za prvého opáta v Břevnove u Prahy. Neznal-li ho padelateľ diplomu, sv. Štefanovi podvrženého, zo životopisu sv. Vojtecha, znal ho z diplomu, skrze pápeža Jána r. 993 daného kláštoru břevnovskému [4]); lebo asi z neho vypísal to, čo pripisuje Anastasovi, prvému opátovi kláštora pannonského; a síce: ut tu, fili abbas (Anastasi) et alii, qui pro tempore eidem monasterio (in Břewnov) prefuerint, mitra, cyrotecis, *sandaliis*, mappula, baltheoque uti possitis, auctoritate presentium indulgemus.. Post obitum vero abbatis nemo ibidem abbatem instituat, nisi quem ipsa congregatio communiter et concordi assensu elegerit; et tunc Pragensi episcopo, si catholicus fuerit, liceat.. consecrare.. Scriptum per manum Stephani, scrinarii sancte romane ecclesie. Datum Reate per manum Dominici, episcopi Sabinensis.

Z posledných slov tohoto diplomu dá sa asi poznať ten „Dominicus archiepiscopus uicecancerarius“, ktorý — vraj — bol v Uhorsku prítomný, keď sv. Štefan zasľúbil dežmu šumavskú kláštoru pannonskému, a r. 1001 podpísal diplom kláštora pannonského.

Dominik v diplome břevnovskom r. 993 menuje sa *biskupom* sabinským, v diplome pannonskom r. 1001 ale *arcibiskupom*; bol skutočne nie arcibiskupom, ale len biskupom sabinským [5]).

---

[2]) B. Caroli magni opera ap. Migne XCVII, 1040.

[3]) Monumenta Boica XXVIII, p. II, pag. 275.

[4]) Erben: Regesta Bohemiae. I, 35. Boček: Monumenta Moraviae I, 106. Transumptum e diplomate 1224.

[5]) Joannis Tomka Szaszky: Introductio in Geographiam. Posonii, 1771, pag. 203. Lexicon geographicum Ferrarii. Mediolani, 1627, pag. 647. Opera omnia Caroli magni ap. Migue XCVII, 474. Sídlo biskupa sabinského bolo v Reate, kde bol vystavený aj diplom břevnovský.

Anastas a jeho reholní bratia ovšem náležali k benediktínom, nie však k benediktínom montekassínskym obradu latinského, ale k takrečeným „čiernym mníchom“ obradu slovanského. Sv. Vojtech opustiv biskupský stolec v Prahe, šiel do kláštora benediktínov v Montekassino, ale nezostal tam, odišiel do kláštora sv. Bonifacia a Alexia v Ríme, kde za opáta Leva pod jednou strechou boli mnísi slovanskí, a síce kyrillskí basiliani a glagolskí benediktíni[6]. Tu stal sa i on Astrik (Radla) čiernym mníchom čili benediktínom glagolským a dostal meno Anastas. Sv. Vojtech, keď bol nazpäť povolaný do Prahy, vzal so sebou slovanských mníchov z tohože kláštora a založil pre nich kláštor sv. Benedikta, Bonifacia a Alexia v Břevnove u Prahy, ustanoviac Anastasa za opáta. Dlho sa tam neudržali. Nastala vzbura i proti sv. Vojtechovi i proti jeho rodine (Slavníkovcom) i proti mníchom břevnovským. Následkom toho sv. Vojtech opustil Česko a prišiel r. 996 k nadkniežaťu Gesovi; za ním prišiel opät Anastas so svojimi „čiernymi mníchmi“ a sv. Vojtech osadil ich iste len v dočasnom kláštorku na úpätí železného vrchu[7]). Keď sv. Štefan po smrti otca svojho Gesu († 997) dokončil stavbu kláštora na Pannonskom vrchu, preniesol sa ta Anastas so svojimi čiernymi mníchmi čili glagolskými benediktínmi.

Nepredstavujme si tehdajšie uhorské kráľovstvo ako maďarské kráľovstvo; bolo ono i politicky i cirkevne slovanské.[8]) Boli v ňom kyrillskí carihradsko-kresťanskí a rímsko-kresťanskí veriaci. Taki boli i mnísi: kyrillskí basiliani a glagolskí benediktíni. Sv. Štefan až na sklonku svojho života povolal benediktínov montekassínskych; ale títo prišli až po jeho smrti, za kráľa Salamona (1063—1075), snáď vlastne Samuela (1041—1044), bez toho, že by sa boli usadili kde v Uhorsku. Sv. Vladislav povolal z Francúzska mníchov a týchto

[6]) Pravdepodobné je, že osadení boli v Ríme, aby ako missionári pracovali na tom, by Slovanov obradu kyrillského a glagolského pripútali k Rímu. I cisár Otto III. tých utraquistických mníchov u sv. Bonifacia a Alexia podporoval Caroli magni opera ap. Migne XCVIII. 670. Znal slovančinu (Šafárik: Starožitnosti II, 548) a mal slovanskú koncubinu. Hefele: Conciliengeschichte. IV. 607.

[7]) Bielovski: Mon. Pol. I. 154. Dejepisci kladú ten kláštor do Pécsváradu pri Pečuhove (Päťkostolech), ale chybne. Bol on založený „ad radicem Montis ferrei“ v Železnej stolici, nie ale „ad radicem montis Mecsek“ v stolici Baraňanskej. Diplom pécsvaradinsky je patrný falsifikát. Slovenské Pohľady 1908, str. 90, End. Monum. Arp. I. 171. Legenda major cap. VII.

[8]) Quodsi adjeceris Ungariam in partem Slavoniae, ut quidam volunt, quia nec habitu nec lingua discrepat.. omnes hae nationes, praeter Pruzos, Christianitatis (romano-catholicae) titulo decorantur.. Quibus autem doctoribus ad fidem venerint, minime corupertum habeo, nisi quod in omnibus observantiis suis Graecos magis quam Latinos imitari videntur. Helmoldi: Chronica Slavorum cap. 1.

roku 1078 umiestil v Šumave; r. 1087 žiadal si benediktínov z Montekassina [9]), ale tuším bez výsledku. Možno, že za kráľa Belu III. (1174—1196) snáď povolaní boli benediktíni latinského obradu z Montekassina do kláštora pannonského [10]); ale sa tam neudržali. Kráľ Imrich (1196—1204), milovník to glagolitov, chcel potlačiť i ten jediný latinský kláštor sv. Egidia v Šumave; a to pobúrilo pápeža Inocenta III. (1198—1216). V tom umrel Imrich a nastúpil brat jeho Andrej II. (1205—1235). Za jeho doby panovaly v krajine presmutné cirkevné a peňažné pomery. Poneváč „čierni mnísi" viedli bezuzdný a pohoršivý život, pápež doliehal na ich reformu. Úlohu túto vzal na seba Uriáš, opát kláštora sv. Martina na Pannonskom vrchu; roku 1210 vypravil poslov do Montekassina a odtiaľ obdržal priepis bully pápeža Zachariáša (741—752), v ktorej sdelené mu boly privilegia kláštora montekassínskeho [11]). Mám veľké podozrenie, že nie na základe tej bully padelaný bol ten sv. Štefanovi podvržený diplom, ale dľa diplomu cisára Karla, vyše udaného. Ten diplom zaslaný bol pápežovi Inocentovi s prosbou, aby ho potvrdil. Ačkoľvek pápež mal za prehnané tie práva, ktoré pripisované boly sv. Štefanovi [12]), na základe Uriášovej informácie potvrdil diplom [13]). Čo sa týka presmutných pomerov finančných, poznať to z plačlivého listu kráľa, v ktorom, akonáhle sa po križiackej vojne r. 1218 navrátil z Palestíny do Uhorska, oznamuje pápežovi Honorovi III.

---

[9]) Slovenské Pohľady 1905, str. 545; 1908, str. 449.

[10]) Pápež Urban II. r. 1187 píše, že pannonský kláštor „ea libertate gaudeat, qua monasterium Cassinense gaudere dinoscitur". Wenzel: Árp. új okm. I, 79—82. Možno, že pápež Urban, aby benediktíni uhorskí stali sa benediktínmi montekassínskym benediktínom podobnými, udelil im privilegia kláštora montekassínskeho; lebo pozdejšie uvidíme, že až pannonský opát Uriáš roku 1210 žiadal z Montekassina odpis privilegií.

[11]) A pannonhalmi sz. Benedek-rend Névtára. Szombathely. 1880. XXXIV. l. Že sa tá reforma čiernych mníchov nediala tak ľahko poznať z listu (1229), v ktorom pápež Gregor karhá patriarchu voglejsského: personaliter in Vngariam accedendo, ut . . A(ndream) . . seducere et corumpere, ut ab Ecclesiae Romanae devocione recadens baculo arundineo inhaereret, qui manum perforat innitentis. Fejér: Cod. dipl III. 2. 170. Že tá agitácia proti latinisovaniu glagolčiny nebola bez výsledku, poznať z dejov kráľa Ludvika. Chron. Bud. ap. Podhraczky pag. 337.

[12]) Archiepiscopo Colocensi, eius suffraganis et universis praelatis exemptarum ecclesiarum in provincia Colocensi constitutis, quod per suas ecclesias legere possint vitam s. Stephani, regis Ungarie, amoto articulo quo dicitur ipsum de utroque jure de ecclesiis dispensere potuisse. Regesta Jun. c. a. 1215. Theiner: Mon. Slavorum meridionalium I, 57.

[13]) Fejér: Cod. dipl. III. 1. 181. ad an. 1216.

(1216 1227) svoju biedu, do ktorej svetskými i *cirkevnymi* osobami uvedený bol, tak že prinútený bol vystavovať (ovšem nie zdarma) početné darovacie diplomy [14]). I opät Uriáš požičal mu 800 hrivien (giras) strieborných. Keď kráľ r. 1224 meškal v kláštore pannonskom, potvdil tomuto diplom sv. Štefana (?) a zaslal ho i k pápežovi na potvrdenie, čo pápež r. 1225 i učinil.

Otázny diplom sv. Štefana zaplietol Uriáša do mnohých pravôt, menovite s vesprímskym biskupom pre dežmu v Šumavsku (Šomoďsku); pápež Innocent III. však r. 1215, iste na základe padelaného diplomu, prisúdil právo Uriášovi No, taká ostrá advokátska reč a taká hrozba, akú ten diplom kladie do úst sv. Štefana proti biskupovi vesprímskemu, sotva má príkladu v kráľovských diplomoch a predpokladá viaceré protesty biskupa vesprímskeho, proti tým dežmám, teda prvej, než sv. Štefan tie dežmy r. 1001 daroval kláštoru pannonskému. Je pravda, že pápež Paschalis II. (1099—1118) r. 1103 vo svojej bulle píše i o dežme šumavskej [15]), ale tak, že sv. Štefan tie dežmy *kúpil* od biskupa vesprímskeho. Ako to rozumeť, keď sv Štefan v otáznom diplome hovorí: Quodsi licuit mihi, quo volui loco episcopatus et abbatias statuere: an non licuit cuipiam loco, quod uolui ut facerem? Mal-li sv. Štefan svobodnú vôľu zakladať rímsko-katolícke biskupstvá a opátstva, mal tú istú svobodnú vôľu určiť i podmienky založenia. Založil-li sv. Štefan biskupstvo vesprímske, biskup vesprímsky prijal tie podmienky: teda nemal príčiny a práva protestovať proti udeleniu dežmy šumavskej kláštoru sv. Martina pannonskému. Mne sa tak zdá, že biskupstvo šumavské jestvovalo už pred sv. Štefanom, a vesprímskym nazvané bolo *anticipando:* teda už pred sv. Štefanom vládlo dežmami, a tak biskup vesprímsky mal príčinu protestovať [16]). Toto ovšem nemôžu chápať tí, ktorí uvedenie kresťanstva do Uhorska pripisujú až sv. Štefanovi.

Sv. Štefan za príležitosť k odňatiu dežmy biskupovi šumavskému udáva svoj sv. Martinovi učinený sľub: že keď zvíťazí nad svojimi vnútornými a vonkajšími (?) nepriateľmi, dá sv. Martinovi dežmy v župe Šumavskej. Prečo v župe Šumavskej (Šomoďskej)? Preto, lebo za jeho chlapeckého veku [17]) vzbúrila sa proti nemu a

[14]) Vidz moje „Dejiny kráľovstva uhorského" I, 144. V tak tesných okolnostiach bol už pred pochodom do Palestíny, natoľko, že z chrámu vesprímskeho vzal korunu Giselinu a drahé kamene. Pray: Dissertatio de s. Ladislao pag. 110.

[15]) Decrevimus: Decimas vero, quas piae recordationis Stephanus rex ab ecclesia sancti Michahelis *emit*.. illibatae permaneant. Árp. új okm. VI, 74.

[16]) Slovenské Pohľady 1907, str. 344.

[17]) In pueritia. Sv. Štefan r. 975 sa narodil: po smrti otca svojho Gesu († 997) bol dvaadvadsaťročný mládenec. Vo stredoveku „*puer*" značil i vojaka, teda nie nedospelého chlapca. Lex. man. ap. Mige pag. 1823.

chcela ho srútiť so stolca po otcovi, Gesovi, zdedeného; čo zapríčinilo vojnu medzi Uhry a Nemci. Bola to vojna cára Vladislava (Zar-Ladislai), kniežaťa Pannonie, strýca sv. Štefana, proti tomuto, ktorý chcel byť nielen veľkniežaťom, ale i potlačiť kniežatstvo pannonské s pomocou Nemcov a vliať ho do zamýšľanej monarchie [18]. Pádom cára Vladislava utrpel škodu i biskup šumavský; lebo sv. Štefan odňal mu dežmy v Šumave a daroval ich kláštoru sv. Martina pannonskému, ako sa bol sľubom zaviazal.

Tak sa mi zdá, že padelateľ diplomu pannonského i v tom, čo sa týka dežmy v Šumavsku, napodobnil diplom kláštora břevnovského, v ktorom pápež Ján XV. vraví: „Monasterium vestrum sub beati Petri et nostra protectione ponentes, omnes ecclesias vestras, villas, agros, silvas, casas, servos et ancillas, decimas quoque trium provinciarum, Lutomericensis, Belinensis, Dechinensis, et omnium hominum eiusdem monasterii, a memorato fratre nostro Adalberto, episcopo Pragensi, .. collatas, tam in veteribus cultis, quam in novalibus in posterum excollendis.. confirmamus“. Prevzal z neho ešte i výraz *„patrem monasterii“*, pod ktorým rozumie sa opát kláštora [19].

Konečne nemôžem bez poznámky nechať i zakľúčenie diplomu, ktoré je odchodné od diplomov zahraničných, totižto:

Signum domini Stefani incliti regis. **M** Dominicus archiepiscopus uicecancerarius fecit.

Anno dominicae incarnationis MI. I indictione XV., anno Stephani primi regis Ungarorum secundo, hoc priuilegium scriptum et traditum est.

Na to mám nasledujúce poznámky:

a) Na konci diplomu sa hovorí, že sv. Štefan potvrdil ten diplom podpisom vlastného mena (manu propria), ako je to na diplome cisára Karla v poslednom riadku; ale sv. Štefan to „manu propria“ neučinil.

b) Na diplome pannonskom je pečať ovšem, ale na nej je kráľ sediaci na tróne a napísaný zlomok: VNGARO.. REX Možno, že na pečati stálo: Stefanus Vngarorum Rex; ale čo je len *možné*, nie je *isté*. — Pečať, na ktorej je kráľ sediaci na tróne, nachádzam až na pečati cisára Henricha II. 10. apr. 1004. (F. Schumi: Urkunden. Laibach, 1882.. S. 24.)

c) To „Dominicus archiepiscopus uicecancerarius“ malo by správne stáť takto: „Dominicus episcopus vice.. N. archicancellarii (= archicapellani)“.

d) To „Anno dominicae incarnationis MI. I indictione XV., anno *Stephani* primi regis *Ungarorum* secundo hoc priuilegium scriptum et traditum est“ je vlastne *Indorsat* pozdejší. nie ale obyčajné *Datum* alebo *Actum* (t. j. kedy a kde?), ako to videť na diplome

[18]) Slovenské Pohľady 1907, str. 344.

[19]) Ipsum monasterium patremque monasterii. Diploma Břewnoviense. Ante neminem uero abbatem capella incedat, nisi ante patrem eiusdem monasterii. Diploma Pannoniense.

cisára Karla r. 810 a na diplomoch cisára Ottona (985—1002). Že ten Indorsat je pozdejším, poznať i z toho, že sa v ňom píše *Stephanus*, kdežto v samom diplome stojí *Stefanus*.

e) I to „Stephani primi regis Ungarorum" je záhadné. vložíme-li do toho interpunkcie. Či sa má čítať: Štefan prvý, kráľ Uhrov? V tom prípade predpokladá Štefana II., III., IV. a V., kráľov uhorských. Či sa má čítať: Štefan, prvý kráľ Uhrov? Je pravda, že bol prvým rímsko-katolíckym kráľom Uhrov, boli však pred ním i králi a tiež nadkniežatá pod názvom kráľov. I sám sv. Štefan napomenul syna svojho Imricha, aby nasledoval kráľov, pred ním pod týmže podnebím panovavších [20]).

Diplom sv. Štefana i to hovorí, že pred pannonským kláštorom sv. Martina nebolo žiadneho opátstva v kráľovstve uhorskom. Toto sa mi nepozdá; lebo už pod otcom jeho, Gesom, bol kláštor a opát, skrze sv. Vojtecha na úpätí „Železného vrchu" pre prišlých z Břevnova mníchov založený, kde sv. Vojtech Anastasa ustanovil za opáta [21]). Naši dejezpytci ten kláštor prenášajú do Pécsváradu na základe patrne falošného diplomu pécsvaradínskeho [22]). No ten kláštor bol skrze sv. Vojtecha založený „ad radicem montis ferrei" v Železnej župe, nie však „ad radicem montis Mecsek" u Pečuchova v župe Baraňanskej.

Diplom sv. Štefana hovorí: Consiliante domno Anastasio, prescripto abbate, et iugiter adiuvante, confortati et *laureati* sumus. To *laureati* je veľmi nejasné. Či ono to znamená, že sv. Štefan korunovaný bol skrze opáta Anastasa? Dľa mojej mienky je to frasis. Vavrínovým vencom (laureo serto, laurea corona) ozdobovaní bývali víťazi. Tamtie slová diplomu teda znamenajú, že sv. Štefan radou a podporou opáta Anastasa bol posilňovaný a k víťazstvu vedený. Je mi pravdepodobné, že sv. Štefana korunoval Dominik, biskup sabinský, legát pápežský, ako námestník pápeža, Silvestra II. (999 1003). Je pravda, že nespoľahlivé domáce pramene hovoria, že sv. Štefan korunovaný bol v Ostrihome skrze arcibiskupa ostrihomského; ale nedávno vyšla na svetlo určitá zpráva, že i on bol v Rábe korunovaný, i Anastas za „arcibiskupa Uhrov" vysvätený [23]).

[20]) Grave enim tibi est *huius climatis* tenere regnum, nisi imitator exstiteris consuetudinis ante regnantium *regum*. V širšom smysle prikladali názov „rex" panovníkom, bár i neboli korunovaní. Menšia legenda Gesovi, otcovi sv. Štefana, tiež dáva názov „rex". Szabó: Emlékiratok a magyar (?!) keresztyénség első századairól. Budapest, 1887, 29. l.

[21]) Bielowski: Mon. Pol. I. 154. Slovenské Pohľady 1906, str. 161.

[22]) Szent István király oklevelei. Karácsonyi. Budapest, 1891. 76. l. Akože sa do jeho diplomu dostal Astrik (Anastas, Radla) ako *arcibiskup* kaločský?

[23]) Slovenské Pohľady 1906, str. 162, n. 4, 163, n. 1. Bielowski: Mon Pol. I. 154. Qui (Anastasius) postea archiepiscopus ad Sobottin consecratus est. Zobothin mons. Wenzel. Cod. Arp. contin. VIII, 25, ad an. 1262.

Naposledy, čo sa týka toho prívesku: čo má znamenať? Je to akosi neobyčajné *Postscriptum*. Tie slová: Hae sunt nominatae ville in dedicatione aecclesie ab archiepiscopo *Sebastiano* et a comite Ceba: piscatores Fizeg, Baluanis, Temirdi, Chimudi, Wisetcha, Vuosian, Murin, *Curtov*, Wag, tertia pars tributi d. *Poson* in omnibus rebus, sine presentibus sine futuris" neobsahujú v sebe ani jota o sv. kr. Štefanovi a zavdaly podnet mnohým bájkam a kombináciam.

Bol-li Anastas „arcibiskupom Uhrov", akým arcibiskupom bol Sebastian? Moja mienka je táto: Už pred sv. Štefanom boli v Pannonii nielen rímsko-katolícki kresťania obradu slovansko-glagolského, ale i carihradskí kresťania obradu slovansko-kyrillského. Títo boli pod arcibiskupom carihradskému patriarchovi podriadení. Takým arcibiskupom carihradským bol i Sebastian [24]). Za jeho doby otec sv. Štefana, Gesa, založil chrám a započal stavať kláštor sv. Martina na vrchu Pannonskom. Arcibiskup Sebastian a župan Ceba darovali chrámu v deň posviacky „piscatores Fizeg, Baluanis, Temirdi, Wisetcha, Vuosian, Murin, *Curtov*, Wag, tertiam partem tributi de Poson". Je-li tak: ako sv. Štefan r. 1001 mohol darovať Curtov biskupovi vesprímskemu ako náhradu (?!) za dežmy v Šumave? Pozdejšie diplomy svedčia, že sv. Štefan daroval Fizeg, Baluanis, Temirdi, Wisetcha a Vuosian kláštoru pannonskému. Kedy a jako stal sa ich vlastníkom? Pravdepodobné je, že Sebastian pokonal sa po priateľsky (?) so sv. Štefanom a tie osady prepustil kláštoru pannonskému [25]), vynímajúc Murin a Curtov, ktoré diplom sv. kráľa Vladislava r. 1093 ešte nepočíta k tamtým osadám skrze sv. Štefana darovaným. Veľmi podivný je diplom kráľa Bellu II. r. 1137, v ktorom stojí: Concessi eidem (ecclesie) tertiam et decimam partem tributi de Fueh et totius comitatus Sumigiensis et etiam tertiam partem tributi totius comitatus Posoniensis.

Ja nepochybujem, že sv. Štefan vystavil diplom kláštoru sv. Martina pannonskému, pochybujem len o tom, že je to ten z roku 1001, ktorý sa mu pripisuje. Kto vie, či nebol zničený [26]), alebo či ešte neväzí v prachu nejakých archívov? Vystavil-li sv. Štefan r. 1001 skutočne diplom pre pannonský kláštor sv. Martina, ten bol iste podobný diplomu pápeža Jána XV., skrze opáta Anastasa prinesenému z českého Břevnova, nie ale diplomu kláštora monte-

[24]) Slovenské Pohľady 1906, str. 158 atď. 1907, str. 344. 1903, str. 420, 479. Const. Porf. ap. Migne CXII, 65. CXIII, 82.

[25]) Concessa etiam mihi beati Petri sedis sanctae auctoritate volo ut ubicunque memorata Ecclesia (Nitriensis) haberet possessiones nunc vel in futurum, in provincia cuiuscunque episcopi vel Ecclesiae, cum dominio temporali habeat spirituale; quia etiam sic ordinaverunt *sancti Reges*. Diploma Gesae II. an. 1158. Slovenské Pohľady 1905, str. 739. Srov. vyš. nótu 15.

[26]) V tej dobe nebolo to nič nového. Episcopus Albensis combussit privilegia monasterii de Clus. Theiner-Monum. Hung. I, 34. an. 1222.

kassínskeho. Prečo by bol potom (1210) opät Urias vypravil poslov do Montecassina, s prosbou, aby mu odtiaľ priniesli odpis diplomu, keď ho mal už v diplome sv. Štefana z 1001. roku?

Ja si vec predstavujem takto: opát Urias, chtiac reformovať čiernych mníchov (benediktínov glagolských) dľa pravidiel montekassínskych, premenil pôvodný diplom sv. Štefana tak, aby zodpovedal benediktínom montekassínskym. K tomu padelanému diplomu privesil to *Postscriptum*, že tie osady a clá Prešporska, ktoré sv. Štefan a iní králi darovali kláštoru pannonskému, pôvodne náležaly (pravoslávnemu) biskupovi Sebastianovi a od tohoto chrámu sv. Martina pannonskému prepustené boly.

Je mi veľmi ľúto, že prinútený som tak neprajný úsudok vyniesť o diplome sv. Štefana z r. 1001. Ale objektívna pravda má miesto nad subjektívnou mienkou.

Oprava. Na 541. str. v 9. riadku miesto *Zol* čítaj: *Leel.*

Lev Nikolajevič Tolstoj.

Životopisné náčrtky.

Z P. I. Biriukova. [1])

10. septembra roku 1908 minulo 80 rokov človeku, drahému nielen ruskému srdcu, ale cenenému celým vzdelaným svetom, dobre známemu i prostému ruskému robotníctvu, — veľkému starcovi Ľvovi Nikolajevičovi Tolstému.

Nazdávame sa, že zvlášte tohto roku a na tento deň dobre bude pripomenúť celý prežitý život jeho, s celou borbou a snahou za lepším, ktorá oživovala tohoto pozoruhodného človeka od útleho detstva, viedla ho na životnej ceste a previedla čez skaly a melčiny časného mora, snaha neopúšťajúca ho ani teraz, v jeho vysokej, jasnej a bodrej starobe.

Lev Nikolajevič Tolstoj pochodí so strany otca z drievneho grófskeho rodu Tolstých, a so strany matky ešte z drievnejšieho rodu kňazov Volkonských. Jedných i druhých veľmi podobne zobrazil v svojom románe *Vojna i mir*. Grófi Rostovci, opísaní tam, to sú Tolstí, a kňazia Bolkonskí — sú Volkonskí.

Lev Nikolajevič zavčasu utratil svojich rodičov. Matky svojej vôbec nepamätá, umrela, keď mal pol druha roka, prinesúc na svet jeho mladšiu sestru, Máriu Nikolajevnu, dosiaľ živú. No predstavu o svojej matke, dľa rečí jeho príbuzných, zachoval najnežnejšiu, nadšenú. Považoval ju za svätú, ba až modlil sa k nej v ťažkých chvíľach svojho života. Niektoré črty jej charakteru podané sú v kňažne Márii Bolkonskej v románe *Vojna a mir*.

Otca pamätá dobre, ako umného, šľachetného, dobrého a spravedlivého človeka, no umrel, keď Lev Nikolajevič mal 9 rokov, a preto rozpomienky na neho sviazané sú len s detským vekom, keď výchova býva z väčšej čiastky v ženských rukách, preto nazdávame sa, že ani otec nemohol mať na neho veľkého vlivu.

---

[1]) П. Бирюковъ: Левъ Николаевичъ Толстой. (Къ 80-тилѣтн[illegible]ею) Краткій біографическій очеркъ. Изданіе „Посредника“. Москва.

Ktože laskal túto mladú, ohnivú dušu, kto vnukal jej základy lásky, pravdy a dobra, ktorými tak plný bol a je celý život Ľva Nikolajeviča? Bola to jeho tetka, alebo pravdivejšie, ďaleká príbuzná Tatiana Alexandrovna Jergoľská, u ktorej zostal po smrti matky a potom otca a s ktorou prežil veľkú časť svojho života, s výnimkou štyroch alebo piatich rokov študentstva, prežitých v Kazani u tetky Juškovej, 4—5 rokov vojenskej služby a iných svojich kratších odlúčení.

„Vliv Tatiany Alexandrovny, hovorí Lev Nikolajevič v svojich rozpomienkach, — bol v tom, že ešte v detstve naučila ma duchovnému nasladeniu lásky. Nie slovami učila ma tomu, ale celou svojou bytnosťou vštepovala mi lásku. Videl som, cítil, ako dobre bolo ľúbiť a pochopil som šťastie lásky. To je prvé. Druhé, že ona naučila ma prelesti tichého, osamelého života."

Hľa, duchovný prameň, ktorý napojil mladú, vnímavú dušu Ľva Nikolajeviča tým zvláštnym nápojom, ktorý dal mu na celý život sily v jeho borbe za pravdu, za dobro.

Rodina Ľva Nikolajeviča, okrem rodičov a potom teták, pozostávala zo štyroch bratov a sestry. Každý z bratov bol zaujímavý, vynikajúci, zvláštny charakter. So zvláštnou láskou spomína Lev Nikolajevič staršie o brata Nikolaja. Bol to filosof a umelec, humorist a neobyčajne dobrej, mäkkej duše človek, požívajúci všeobecnú lásku. Turgenov, ktorý ho veľmi ľúbil, hovoril, že Nikolaj Nikolajevič Tolstoj len preto nestal sa značným spisovateľom, že nemal k tomu nevyhnutných nedostatkov, t. j. niečo márnomyseľnosti, neústupnosti v stíhaní vonkajších foriem, a necenil sám seba. Zvlášte pamätná Ľvovi Nikolajevičovi zostala z detstva a drahá v rozpomienke hra, ktorej naučil svojich mladších bratov Nikolaj Nikolajevič. Bola to hra na „Mravenčích bratov."

„Bez pochyby, — hovorí Lev Nikolajevič v svojich rozpomienkach — boli to „Moravskí bratia", o ktorých počul alebo čítal, ale v našom jazyku boli to „Mravenčí bratia". Hra táto pozostávala v tom, že posadali sme si pod stoličky, ohradiac ich kasničkami, obvešali sme ich šatkami a sedeli sme tam vo tme, tisnúc sa jeden k druhému."

Okrem toho, Nikolaj Nikolajevič sľúbil bratom vyzradiť tajomstvo o tom, ako urobiť, aby všetci ľudia nepoznali nijakých nešťastí, nikdy sa nevadili a nehnevali, ale boli by stále šťastní. Táto tajnosť, dľa jeho slov, bola napísaná na zelenej paličke, a táto palička zahrabaná na kraji výmoľa, v lese.

„Ideál Mravenčích bratov, — končí svoju rozprávku Lev Nikolajevič — ľnúcich láskou jeden ku druhému, lenže nie pod dvoma stoličkami, obvešanými šatkami, ale pod celou nebeskou klenbou všetkých ľudí sveta, zostal pre mňa ten istý, a ako vtedy veril som, že jest zelená palička, na ktorej napísané je to, čo má zničiť všetko zlo v ľuďoch a dať im veliké blaho, tak verím i teraz, že je tá pravda a že bude odhalená ľuďom a dá im to, čo sľubuje".

Nikolaj Nikolajevič umrel ešte mladý, 37-ročný, na suchoty, na juhu Francie, v mestečku Giere. Smrť jeho, pri ktorej Lev Nikolajevič bol prítomný, urobila na neho potriasajúci dojem a priviedla ho ku riešeniu vážnejších ctázok života.

Nasledujúci dľa veku brat jeho Sergej, len nedávno umrevši, bol človek úplne iného typu, krásny, šľachetný dušou, dával sa zachvátiť všetkým náruživostiam mladosti: poľovačkou, kartami, cigáňmi; a od toho mnoho trpel.

Tretí brat Dmitrij líšil sa od oboch starších bratov úprimnou nábožnosťou a snahou krotiť svoje náruživosti, i skutkami sebazapierania. Rád slúžil ľuďom opovrhnutým a smelo vyznával kresťanský zákon lásky, pohŕdajúc spoločenskými slušnosťami a obyčajmi svojho kruhu. Ako to často býva s ľuďmi dlho zdržiavajúcimi svoje náruživosti, raz nestačilo mu na to síl, i, svedený jedným priateľom príbuzným, zahrúžil sa do všetkého úžasu pijanstva a zkazenosti mravov. No nie nadlho. Duša jeho bola zlomená. Prvý seriósny pomer s jednou prostitutkou prinútil ho spamätať sa, a, zase z citu povinnosti, vzal si ju za ženu a umrel skoro na jej rukách. Niektoré črty jeho charaktera zobrazené sú Ľvom Nikolajevičom v románe *Anna Karenina*, v bratovi Levina, Nikolajovi.

Mladšia sestra Ľva Nikolajeviča, Mária, dosiaľ živá, vyznamenávala sa v mladosti muzikálnym talentom a bola zaujímavým, pôvabným, poetickým dievčaťom. Turgenev v mnohých listoch svojich hovorí o nej s veľkou sympatiou a vždy dokazoval oproti nej najpriateľskejšie city. Vydatá bola za svojím príbuzným, grófom Tolstým. Jej život rodinný nebol šťastný. Na starosť, opatriac svoje deti, utiahla sa do kláštora a teraz žije ako mníška v ženskej obci, v Šabordine, blízko povestnej Optinej pustovne.

Jeden nemecký kritik, čítajúc rozpomienky Ľva Nikolajeviča o svojich bratoch, urobil spravedlivú poznámku, že Lev Nikolajevič spojil v svojej bohatej prírode zvláštne u jeho bratov črty charakteru: literatúrne spôsobnosti a filosofický smer Nikolaja, náruživosť a noblessu Sergeja, nábožnosť a kresťanské snahy Dmitrija a, dokladáme my, sestrinu lásku k hudbe.

. . . .

Všetko to slialo sa a vzrástlo v duši tohoto neobyčajného dieťaťa, ktoré vyvolávalo podivenie všetkých nerovnosťami svojho charakteru a výčinmi svojho spôsobu: to sberal sa lietať, to soskakoval s poschodia, to oddával sa zúfalosti preto, že bol nepekný, proboval predbehnúť trojku koní, unikal v preludoch do utvoreného jeho ohnivou obrazotvornosťou ideálneho, blaženého sveta.

Po otcovej smrti výchovu detí Tolstých začas viedla tetka, otcova sestra, grófka Alexandra Iljinična Osten-Saken, ale umrela o štyri roky, a tútorstvo prešlo na druhú ich tetku, Pelageju Iljiničnu Juškovú. Odviezla ich všetkých do Kazane, kde bývala so svojím mužom, a tu podľa svojho veku všetci štyria bratia vstúpili na kazaňskú universitu. Dotiaľ učili sa doma. Mali učiteľov: Nemcov a Francúzov. Jeden z nich, Nemec Teodor Ivanovič Rössel, opísaný

je Ľvom Nikolajevičom pod menom Karla Ivanoviča Mayera v jeho povesti *Detstvo,* a druhý, Francúz Prosper Saint-Thomas, opísaný je v *Chlapectve* pod menom Saint-Geroma.

Na universite Lev Nikolajevič učil sa zle. Jeho ohnivá, nepokorná príroda nijako nemohla vmestiť sa do požiadaviek určitých rámov štátneho učebného ústavu; nijako nemohol sa učiť akkurátne všetkému po troške, ako vyžadoval programm. Akonáhle zaujal ho nejaký predmet, tak oddával sa mu celý, čítal, písal básne, besedoval s professorom, ale ostatné predmety zanedbával — dostával nedostatočné známky, a požiadavky predstavenstva považoval za stiesnenie svojej svobody. Všetko toto viedlo k tomu, že neskončil university. Prvý rok počúval prednášky na fakulte východných jazykov, potom prešiel na juridickú a naposledy, keď starší jeho bratia, skončiac universitu, odišli z Kazane, on tiež nechal učenie a osadil sa v Jasnej Poľane, s dobrým úmyslom, pomáhať, čím môže, svojim poddaným sedliakom.

To bolo roku 1847. No pomáhať, vykonávať dielo lásky naproti svojim otrokom, nechávajúc ich v otroctve, nedá sa. Lev Nikolajevič skoro pocítil nepravosť svojho položenia a upustil od tejto veci. O osvobodení sedliakov vtedy ešte málo kto myslel. Lev Nikolajevič opísal tento svoj pokus v povesti *Ráno statkárovo.* Neuspokojený týmto dielom, smyslel si pokračovať v učení, složiť kandidátsku zkúšku. Preto išiel do Petrohradu, pilne pripravoval sa tam a šťastlive složil dve zkúšky; no záchvat tento prešiel. Smyslel si vstúpiť do vojenskej služby, ale i tento úmysel bol skoro zanechaný. Rozhodol sa cestovať. V ten čas tuho hral v karty. Veľká priehra prinútila ho odložiť všetky plány, skrátiť výdavky, a vrátil sa na Jasnú Poľanu so studom a pokáním pre bezcieľne utratený a nesmyselne strávený čas. Tento nešťastný čas koncom štyridsiatych rokov bol strašny pre Ľ. Nikolajeviča. Niekoľko ráz bol na kraji záhuby. To oddával sa bezuzdnej zábave, to upadol do mračneho zúfalstva, dochodivšieho do sebatrýznenia, a nestačily mu sily samému vytiahnuť sa z tejto krútňavy. Ako topiaci sa chytá sa slamky, on chytal sa najmenšej zovnútornej príležitosti, ktorá mohla by ho vytrhnúť zo spoločnosti, ktorá ho priťahovala. Tak, raz skočil do koča ženicha svojej sestry, odchodiaceho na Sibír, bez vecí, ba i bez čiapky, a myslel odísť nacelkom. No prišlo mu vrátiť sa, kedže odišiel doslovne bez všetkého.

Vhodnejšia príležitosť naskytla sa mu, keď starší brat jeho Nikolaj prišiel na dovolenie s Kavkaza, kde slúžil ako officier v artillerii v jednej z pohraničných staníc Terského okruhu. Keď skončilo sa dovolenie brata, Lev Nikolojevič spolu s ním na jar roku 1851 odišiel na Kavkaz. Nikolaj Nikolajevič, ktorý rád robieval všetko po svojom, nie tak, ako iní, išiel na Kavkaz nie obyčajnou cestou, rovno na koňoch, na juh, ale najprv do Kazane, na Volgu, a tam, kúpiac veľkú lodku, postavili na ňu tarantas[1]),

[1]) *tarantas,* dlhý, krytý cestovný voz.

plávali dolu prúdom, dolu Volgou do Astrachane, pomáhajúc veslami i plachtou, s lodivodom a dvoma veslármi. Z Astrachan zase na koňoch čez Kizliar na stanicu Starogladovskú, kde slú Nikolaj Nikolajevič. Z počiatku Lev Nikolajevič žil tam ako s kromný človek a ako dobrovoľník zúčastnil sa v nábehoch na Č čencov. Napokon príbuzní prehovorili ho, aby vstúpil do služby on, poskladajúc zkúšky, stal sa junkerom v tej istej 20-tej artil rijskej brigade a bol pridelený k únosným ohňostrojcom batterie č.

Život na Kavkaze zanechal vo Ľvovi Nikolajevičovi najlepš rozpomienky mladosti, poesie, čudnej prírody polodivých, ale pri dzených, dobrodušných terských kozákov, a, čo je hlavné, odtiaľ vyniesol vzbudenie svojej tvorčej sily.

Tam, na Kavkaze, napísal prvú povesť *Historia mojho detst* podpísanú skromne len počiatočnými literami L. N. T. a ocene po záluhe od básnika Nekrasova, tehdajšieho redaktora mesační *Sovremennik*, kde i bola vytlačená v septembrovej knihe roku 18

Na Kavkaze Lev Nikolajevič po prvý raz pocítil svoje p volanie. V denníku svojom, na jar 1852, zapísal:

„Jest vo mne čosi, čo núti ma veriť, že som narodený n na to, aby som bol taký, ako všetci.“

Niekoľko ráz život jeho bol v smrteľnom nebezpečenstv Nehovoriac už ani o nebezpečenstve vojny a účasti v pôtka s nepriateľom, v jednej bitke nepriateľská granáta roztrhla sa n u nôh a poškodila koleso dela, ktorým on cielil. Druhý raz, p priechode s oddielom s jedného opevnenia na druhé oddelil sa c hlavného oddielu a odišiel vopred s niekoľkými priateľmi dôstojníkm Napadli ich Čečenci: niekoľkí priatelia jeho boli ranení, a o ušiel len vďaka bystrosti koňa. Lev Nikolajevič opísal tento prípa v povesti *Kavkazský zajatý*.

Kavkazský život dal Ľvovi Nikolajevičovi látku pre jeh umelecké povesti: *Nábeh, Rúbanie lesa* a *Stretnutie sa v odrad* a nakonec pre najlepšiu jeho povesť *Kozáci*. Hrdina tejto povest Olenin, stelesňuje v sebe mnohé črty charaktera samého Ľv Nikolajeviča, aký bol v tie časy.

Tu jedno z rozmýšľaní Olenina.

„Čo je, hľa, šťastie: Šťastie je v tom, aby človek žil pre iných A to je jasné. V človeka vložená je potreba šťastia, nasledovn je zákonná. Uspokojujúc ju egoisticky, t. j. vyhľadávajúc pre seba bohatstvo, slávu, pohodlie života, lásku, môže sa stať, že okolnosti složia sa tak, že nebude možno vyhoveť týmto želaniam. Nasledovne tieto želania sú nezákonné, ale nie potreba šťastia je nezákonná. Aké želania môžu byť vždy uspokojené, nehľadiac na zovnútorné podmienky? Aké? Láska, sebazapretie...“ Ľvovi Nikolajevičovi žiadalo sa neraz sliať sa s prvobytným životom, ktorý okružoval ho na Kavkaze, ale obyčaje vychovania, potreby umu a srdca, všetko, čo nazývajú menom kultúry, nedopustily mu toho, a zostalo mu

jedno — život v nudných vojenských pochodoch, šiatroch, medzi officiermi, hre v karty, a celý tento život začal ho unavovať, čím ďalej, tým viac, i začal sa starať, aby dostal aspoň dovolenie, aby mohol odísť oddýchnuť si do Jasnej Poľany.

V tom čase, koncom roku 1853, bola vypovedaná vojna Turecku, a on žiadal o preloženie do činnej dunajskej armády. Pred odchodom s Kavkaza složil officiersku zkúšku, a ako officier išiel na Jasnú Poľanu, kde ho i našlo nariadenie o preložení jeho na Dunaj. Prišlo mu zostať doma do týždňa a odísť na miesto nového určenia, do štábu kňaza Gorčakova, veliteľa dunajskej armády. To bolo v marci roku 1854.

Lev Nikolajevič zúčastnil sa v dobývaní Silistrie, ktoré nebolo dokončené, lebo maršall prikázal prestať dobývať a odstúpiť. Zdĺhavé, nudné odstupovanie dunajskej armády po nevydarenom pochode pravdaže nemohlo uspokojiť ohnivého mladého officiera, túživšieho po hrdinských skutkoch a činnosti. V túto dobu už počalo sa obliehanie Sevastopoľa a Lev Nikolajevič prosil sa ta. Prišiel do Sevastopoľa v novembri 1854. Prišlo mu zakúsiť mnoho nehôd i v nebezpečných výpadoch i v nudnej reservnej, strážovej službe. Napokon v máji sa dostal na 4-tú baštu, jednu z najnebezpečnejších, kde i býval po 4 dni každých 8 dní. Hoci tu bolo ustavičné nebezpečenstvo života, tieto časy zanechaly v Ľvovi Nikolajevičovi najjasnejšie rozpomienky.

Vnútorný život jeho znova počal silne pracovať, i zapísal v svojom denníku takéto proroctvo o samom sebe:

„Rozhovor o božstve a viere priviedol ma na veliků, ohromnú myšlienku, jejž uskutočneniu cítim sa spôsobným posvätiť život. Myšlienka táto je založenie nového náboženstva, zodpovedajúceho rozvoju človečenstva, náboženstva Kristovho, ale očisteného od viery a tajomnosti, náboženstva praktického, nesľubujúceho budúceho blaženstva, ale dajúceho blaženstvo na zemi Uskutočniť túto myšlienku, viem, že môžu len pokolenia, povedome pracujúce pre tento cieľ. Jedno pokolenie poručí myšlienku túto nasledujúcemu, a niekedy fanatismus alebo rozum uskutočnia ju. Pracovať povedome na spojení ľudí náboženstvom, to je základ myšlienky, ktorá, úfam, zaujme ma.“

Ako je známo, o 25 rokov po tejto zápiske Lev Nikolajevič napísal svoju *Spoveď*.

Po oddaní Sevastopoľa Lev Nikolajevič bol poslaný ako kurier do Petrohradu so zpravou o tom, ako idú vojenné diela, a viac už nevrátil sa k armáde, súc pridelený, dľa vlastnej prosby, k petrohradskej raketnej batterii. S príchodom do Petrohradu v jaseni 1855 začína sa mu nový život v kruhu nejlepších spisovateľov tej doby, zväčša spolupracovníkov mesačníka *Sovremennika*. Ľva Nikolajeviča prijali v tomto kruhu ako svojho, ale v skorom čase mnohí z nich sklamali sa v ňom, lebo Lev Nikolajevič, hoc i dával do mesačníka svoje práce, nikdy nemohol sa stať v tomto ústredí svojím, vždy

[illegible] často púšťal sa do polemie [illegible] svoju mienku, a v [illegible]

[illegible] nie po prvý raz na [illegible] r. 1857 videl trest smrti [illegible] nezabudnuteľný dojem. V nasled[illegible] Spoveď hovorí: „Keď [illegible] a jedno i druhé naraz [illegible] umom, ale celou bytnosťou, že [illegible] nijakými teoriami rozum[illegible]

[illegible] centre civilisácie a všemož[illegible] nasilie, nie vlob[illegible] teoretikmi tohto pokroku.¹ Na [illegible] civilisácie a pokroku [illegible] švajčiarskom meste Luc[illegible] Schweizerhof.“ Hostinec prepl[illegible] všeobecnej mienky, idú [illegible] A tu tito samí predni [illegible] Posluchali jeho [illegible] ani len [illegible] svoj klobúk [illegible] milionári.

[illegible] že zavolal biedn[illegible] za parádny st[illegible] spoločnosti obedujúc[illegible] krásnej pove[illegible]

Dokončenie

[illegible]

¹) Turgenev tiež v Paríži videl smrtný trest, sťatie zločinca Tropmanna v januári 1870. („Kazň Tropmana.“) *J. Š.*

²) Slovenský preklad je v Slov. Pohľadoch XIV (1894), str. [illegible] 741.

Oj, Dolná zem, ty žírne pole,
bohatá, v daroch plodná diaľ,
pre syna ľudu, ktorý v zvole
sa nad inými pánom stal,
ktorému ty si dobra zdrojom —
výnimečne i svobody —
ja nerada ťa — v srdci mojom
len clivosť z teba nadchodí!

Keď na ťa hľadím, myseľ pritom
ta v sinú diaľku upretá
a duša moja túžby citom
ta v diaľne kraje zalieta,
kde hory, naše krásne hory,
k oblohe čnejú v povoli,
kde myseľ piesní svet si tvorí,
kde *slovenčina* hlaholí!

Tam rod môj — zvláštne božie dieťa —
v hôr hradbe, ani v zajatí,
sa s žitím borí, zlobou sveta,
na vystavenej postati;
tam v potu tvári chleba skyvu
dobýva rovno z kameňa,
tam otročí on v putách »pána«
a pije súžby z prameňa...

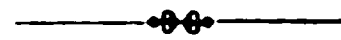
Jak cením, keď ma diaľka delí,
velebu našich krásnych hôr,
jak nesie cit ma túžby vrelý
v dolinky, večne svieži bor,
jak cítim puto, čo ma viaže
na skalnatú, však drahú zem,
jak pútajú ma citu kráže —
a jak to všetko milujem!!

Rodisko, svoju domovinu
a v domovine, ako treba,
reč, národ, svoju slovenčinu,
a pritom teba, ľud môj, teba:

Chudobu tvoju, samotu,
i chyby tvoje steré,
slabosti hriešnu zámotu,
v nápravy silnej viere
(s chybami vedieť milovať
len láska môže svätá:

ja hriechy tvoje prezerám,
jak sestra chyby brata).
Ľúbim ťa, decko nevládne,
v osudu zvoli zcela,
ač *muža* bych a *junáka*
milovať v tebe chcela...

Roviny rovnomerné vnady,
lenivej Tisy fádny tok
k nadšeniu myseľ nenaladí,
neschytí dušu vozvysok!
Hej, ta len myseľ moja letí,
kde hory čnejú k oblohe,
kde za slovenčinu boj svätý
i chatky zbrojí úbohé!
Kde *za právo, za právo ľudu,*
brieždi sa v mysliach, za pojem,
a čo i chyby, slabosť bludu —
ako to všetko milujem...!

Rodičom.

(Na zlatú svadbu 8. novembra 1908.)

Oddávna som sa strojila vzletne
deň dnešný veršom oslávit
a city svoje radostné kvetne
v umelú báseň sostaviť —
však keď som Músu k pomoci zvala,
zľaknutá tú mi odpoveď dala,
že to ťažko, že to veľa,
čo od jej spevu predmet ten žiada,
že k úlohe tej slabá je, bľadá —
a ver pravdu mala zcela!

Veď či je možno nakresliť perom
päťdesiatich rokov deje,
zachytiť žitie, zručným náberom
jeho túžby a nádeje?
radosti, žiale, trampoty steré,
záblesky blaha i tiene šeré,
jak sa v žití strieda, zcela?
Nie, to nemožno! bledé sú všetky
farby, nezručné umelca štetky
k prevedeniu toho diela!

A radosť našich duší, čo nimi
dneska vládne, pocit sladký,
či možno vtesnať v netrebné rýmy,
v neohebné verša riadky?
Nie, to nemožno! Tón hymny vzletný,
velebný chorál i sonet kvetný,
poesiou čo sa zovie,
keby sa všetko ladne spojilo
a hralo, znelo a švitorilo,
mojim citom nezodpovie!

Nuž nie div tedy, že Músa moja
preľaknutá zanemela:
dnes z mojich citov prudkého zdroja
ver by čerpať nevedela;
dnes som len *dieťa* — na miesto piesní
dnes v duši mojej jediný plesný
akkord detskej zvuči lásky,
a keď bych *citu* výraz dať mala,
nie piesne, *slzy* v pomoc bych vzala —
výmluvnejšie bez otázky.

Hej, slzy... a to slzy radosti,
tak zriedkavé v ľudskom žití,
prevzácne perly Božej milosti —
len tie môžu moje city
tlmočiť verne — — veď z lásky plynú
a z vrúcej vďaky ku Hospodinu,
za dobrotu Jeho svätú:
že dneska, otče a milá matka,
slávna sa u nás slávi pamiatka,
že svätíme svadbu zlatú.

Päťdesiat rokov! Koľké to časy,
a v živote čo to znači,
len ten môž' správne posúdiť asi,
kto sám kráčal po bodľači,
kto s nádejami v postať zabočil
a s sklamaniami mladosť prekročil,
a preds' v pekných snahách stály —
veď také asi tie cesty boly,
čo z nevystihlej božej ste vôli
v žití spolu prekonali.

A tieto cesty — nie v svet ďaleký
viedly ony, v zástoj hlučný:
v zátiši tichom z viery bezpeky
utkvel svăzok nerozlučný;

v skromnej ste chatke hniezdo uvili,
skromne v nej mladosť celú prežili,
naveky prácou zajatí,
a svedomití na svojom poli
a neunavní v snahách ste boli,
na obetavosť bohatí. —

Muž pracuje a pre život koná,
verejnosť mu činnosť pravá —
čo ale *žena* — čože má ona,
aký zástoj? aké práva?
V zátišie krbu, v ústranie zcela
je zatisnutá činnosť jej celá
a svet priamo zatvorený;
jej zástoj iba: *práca v rodine*
a cieľ i význam: *láska* je line
v živote je *pravej* ženy!

Kto ale zváži hĺbku ľúbosti?
kto ocení obeť matky?
kto porozumie veľkosť schopnosti
trpeť, znášať nedostatky?
kto sĺz potoky zmerať má v moci,
kto sčíta vzdychy bezsenných nocí,
pri modlitbách ktoré plynú?!
Nik nevrav mi o ženskej slabosti!
v materskej láske, v sile ľúbosti
v žene vidím heroinu!

Takýto úkol ťažký a svätý
pripadol ti, matka milá:
desať si s láskou svojich si detí
do kolísky položila,
tri vystrojila v život hotove —
a hrobkov šesť tam na hrobitove
svedčí, že sĺz i potoky...
No prebolelo .. tichosť nastala...
Ja v hniezde rodnom som vám zostala,
péč splácať, či len úroky.

A teraz... teraz... čo teraz zasi?!
Tak bych si to predstavila,
ako by ťažká otázka asi
lahodne sa rozlúštila:
v deň prvej svadby v citov plápolu
na loďku žitia sadli ste spolu,
sa dolu prúdom pustili;
dnes sťa po plavbe už v plnom práve

oddychu, v tichom žitia prístave
sťa by ste sa zakotvili.

A teraz, teraz. . Či bez účelu
život azda splynie potom?
Iste nie veru! lebo bez cieľu
život by nebol životom!
Má i staroba, nech kto čo riekne,
i svoje ciele, radosti pekné,
ba i svoje ideále:
jej cieľ je *pokoj* — a ideálom:
boj dobojovať *dobre* — ač v malom,
došafáriť vytrvale.

*

I o tomto iste už mi netreba
ešte zvlášte prízvukovať,
čo všetko pre Vás žiadam si z neba,
čím Bôh by vás obdarovať
dľa mojej túžby mal z Svojej *vôli*
jak napotom by šťastni ste boli,
dlho živí, dlho zdraví. .
A k túžbe vieru majúc k pomoci,
ja verím, Bôh že v láske a moci
iste všetko dobre spraví!

Ľudmila Podjavorinská.

Príspevky a doplnky k životopisom slovenských spisovateľov. Opravy textov literárnych diel.

3. **Andrej Sládkovič o Viktorínovom vydaní Hollého básní.** Roku 1860 Ján Palárik pripomenul, že bolo by vydať Hollého diela „dľa opravenej slovenčiny. Lebo ačkoľvek čarokrásna je tá jeho Múza i v starom rúchu: ale by iste nový život prebudila v národe, keby v obnovenom, krajšom rúchu — sťa by z hrobu mrtvej bernoláčiny — opäť povstala . . .“ (Priateľ školy a literatúry, 29. číslo.) V 1. čísle Pešťbudínskych Vedomostí 1862 Jozef Viktorín už oznamoval, že na tisícročnú pamiatku slovenských vierozvestcov Cyrilla a Metoda, na rok 1863, vydá výbor z básnických spisov Jána Hollého „*v rúchu slovenčiny zdokonalenej.*“ Sládkovičovi nepozdalo sa pre Hollého „rúcho slovenčiny zdokonalenej“ a napísal Viktorínovi nasledujúci list:

„Ešče Slováci žijú! a budú žiť
veždy se slávú!“

Slovutný Pane! Veľmo mi na srdci leží podujatie Vaše, a predmet jeho ešte viac: veliký náš Hollý. Preto dovoľte, že náhlady

moje v ohľade tomto, v usrozumení s mienkou iných našincov, v bratskej dôvere Vám predložiť týmto osmeľujem sa.

Tuším zostávate pri tej myšlienke, že spisy výtečníka poetov slavianskych *v modernom pravopise* oblečené vydať potrebno. A táto otázka je to, o čom pár slovmi s Vami prehovoriť duša moja núti ma.

Už keď Ste úlohu túto prejali, prv nežby to bola naša rodiaca sa Matica mohla podujať, národ iste ochotnosť Vašu vďačne uzná: ačpráve velikán Hollý dôstojnejšie by sa znovuzjavil na dvorane matičnej, neželi na chyži studií Vašnosti súkromnej, bárs aj zásluhami a neustalou podnikavosťou okrašlenej. Už teraz, hádam, započne Matica — Pán Bôh ju požehnaj! — so slovníkom slovenským: Vám ale nekonečne by so mnou bez pochyby mnohý národovec povďačný bol, keďby Ste si do registra budúcich Vašich vydavateľských snáh Kalinčiakove *Povesti* preznačiť ráčili.

Ale k nášmu predmetu.

Nevychodí mi z uma — už od predbežného Vášho náveštia — škrupul: či je to ozaj na svojom mieste: Hollého pravopis prejinačiť. A vždy jasnejšie sa o tom presvedčujem, že *nie*, čím častejšie o tom myslím. Poviem, s Vaším dovolením, príčiny.

Najchatrnejšia a predsa dôležitá otázka je: či je to vec hodná, toľko Vašich drahých síl a hodín vynaložiť na ohromnú prácu takej korrektúry?

Potom: či novšie grammatické formy dajú sa vmiestiť do spisov tak, aby pri tom forma, najmä metrum a smysel, úplne nedotknuté zostaly?

Ale keďby oboje toto bolo, tedy sam princip úmyslu Vášho zdá sa nám podstatne neprikrytým:

1. Diela Hollého sú majetok národa zapečatený, zavŕšený, stereotypný. Jeho auktorita subjektívne je svätá, nedotknutná; Hollý môže byť len bernolakián; v jeho dielach nesmie byť ničoho, čo by jeho dielo nebolo; on vyvolil si svoju spisovnú reč a vôľa jeho, v jeho vecach, je testamentárnou posvätenosťou zabezpečená.

2. Cicero nemôže byť predstavený vo fraku, ani Achill v ulánskej uniforme: ani Hollý v módnom dolománi. Krem toho je to anachronism videť Hollého písať pravopisom Hattalovým po smrti a čosi mátožného videť v rukách nebožtíka prevzácnu Vašu grammatiku!

3. Ďalej: čo bude, prosím, robiť historia literatúry našej s dvojakým, bernolákovským a hattalovským naším poetom? čo učiní s neautentičným Vaším vydaním? Ona bude — to jedno je jasné — bude požadovať Hollého pre jeho dobu, z ktorej Vy ho vytrhujete; ona bude pre túto dobu historickú, skutočnú, nepremennú reklamovať všetky vydania jeho diel, kdekoľvek a kedykoľvek by ich budúcnosť zrodila; bude pohľadovať toho rýdzeho, bernoláckeho, madunického Hollého a neprijme nič, krome čisté, per omnia genera verné odtisky jeho prototypu.

4. Bernoláčina je forma reči našej, ktorá nijako zavrhnutá a

potupená byť nesmie. Národ nemôže to dopustiť, aby z mozaiky jeho rečovej jeden drahý kameň a jeho blesk — aký je Hollý pre bernoláčinu, t. j. pre podnárečie nitriansko-prešporsko-trenčianske — vypadol a zasloneným bol. Veď to už naša bratská prajnosť požaduje od Zvolencov, Liptákov, Oravcov, Turčanov atď., aby to, čo si ony zrodily, tamté madunické vidieky, im to ponechanô bolo. Madunický poet patrí predne a subjektívnosťou svojou svojmu kraju; objektívnosťou a duchom svojím Slovensku a Slavianstvu. Váš Hollý bude versia.

5. Vezmime analogiu. Kollár písal česky: nemyslím, že by komu prišlo na um *Slávy Dceru* vydať v našej slovenčine, tak, ako neverím, že by kedy kto sa na to dal v Čechách *Spisy básnické Sládkovičove* — posito, že by toho zaslúžily — prekladať do češtiny. Vzájomnosť a tolerantnosť a uznanie uprávnenosti a podstatnosti pre celok žiadame tak v podnárečiach, ako i v nárečiach: čo v Slovanstve, to v Slovenstve.

6. Žiaden zákon spravedlivý nemôže mať nazpäť účinkujúcu moc; keď to by bolo žiadúco, aby sme jednosvorne písali všetci teraz podľa pravidiel Hattalovsko-Viktorínových: tak predsa pravda je to, že na pomník mohyly dobrovodskej — blahoslavenej — položiť grammatiku školy našej aspoň neútlosť bola by. Pieta nedopúšťa majstrovať diela klassické. Denique

7. Exempla trahunt: tempora mutantur. Dovoľme, že prijdú časy — ako istô že prijdú aj bez nášho dovolenia — kde reč naša s rokmi postúpi k ďalšiemu filologickému vývinu: zanecháme-li to poručenstvom nášmu potomstvu, aby citovalo velikána Hollého pred tribunal grammatických a filologických svojich náhľadov a sochu jeho plastickú, jedinú pretápäli a prelievali a okresávali a hoblovali majstria podľa novomódnych modellov? — že by pri tom za dobrô uznali všetky terajšie plody literatúry, písané štylom Hattalovským, prerábäť na boh vie aký bude — svoj spôsob, to pochybujem. To by som ja potomkom našim ani potom neradil, keďby cyrillicou písali dakedy všetky kmeny Slavianstva, — bárs by to aj Hollého aspoň *Cyrillo-Methodiade* možno najlepšie pristalo! — Caeterum censeo —

Tedy Hollý a Bernolák „for ever!“

Dvoje a jedno je, čoho sa bojím, dokonávajúc dopis tento. Dvoje to je: že nebudete *chcieť* a že nebudete *môcť* ohľad vziať na predloženô dôvodovanie moje, — a jedno je to: že nemohúc nechcete, nechtiac nemôžete zmeniť programm dotyčný.

Nuž, poručená Bohu! — ale predsa len: Hollý náš vo svojej bernoláčine: lebo Hollý a Bernolák boli dvaja ľudia a jeden človek!

Nuž ale, keď platíte tlač, môžte si i rozkázať — tlačiarovi: ale predsa už len — nedáme Hollému obrátiť sa v hrobe, aby sme nevýskali: náš starý Hollý! náš autentičný Hollý! náš bernolácky Hollý!

„Tehdy celého ňedá mňa do černej, keď sa priblíží —
— Mňa s mými znať budú spevy.“ (Óda XXVI.)

5. aug. 1862. Slavstvujte! Váš Sládkovič.

doby ako básnik je Ján Hollý; preto i treba vydávať jeho diela tak, aby zodpovedaly tomuto historickému faktu. Foriem Hollého jazyka nemôžeme sa týkať. Len čítanie oblahčovať oku, nezvyknutému na starý pravopis. Šafárik písal z Nového Sadu Kollárovi do Pešti: ‚Čítám Hollého naším pravopisem.'"

Sládkovič hovorí: „Diela Hollého sú majetok národa zapečatený, zavŕšený, stereotypný," a ďalej dodáva, že historia slovenskej literatúry bude „pohľadovať toho rýdzeho, bernoláckeho, madunického Hollého a neprijme nič, krome čisté, per omnia genera verné odtisky jeho prototypu." Aby sa najmä slová „verné odtisky jeho prototypu" nemohly vykladať na ujmu novému vydaniu Hollého, dovolíme si poznámku. Podľa Bernolákovej ortografie Hollý písal podstatné mená veľkou literou, písal zdvojené *w* a mäkčil i pred *e*, *i*, *í* a nekládol etymologického *y*. Nášmu oku to dnes zavadzia, obťažuje čítanie. Sládkovič, unesený pri vypočitovaní svojich dôvodov a dôkazov, použil slov „verný odtisk Hollého prototypu;" ale, citujúc, prepisoval Hollého text:

Tehdy celého ňedá mňa do černej, keď sa priblíži —
Mňa s mými znať budú spevy —

tedy celkom tak, ako v novom, martinskom vydaní nášho najstaršieho básnika. Sládkovič podržal len mäkčenie pred *e*. Dôvodu niet ani za to. My, vypustiac i toto, mali sme pred očima i auktoritu Šafárika, ktorý roku 1825 písal z Nového Sadu Kollárovi do Pešti: „Holýho básně se mi nad míru líbí. Dají se mi i dle našeho způsobu psaní dobře čísti...," a pozdejšie, tiež Kollárovi: „Čítám Hollého naším[1]) pravopisem." Len netýkať sa foriem Hollého jazyka! „Videť Hollého písať pravopisom Hattalovým po smrti" ani Sládkovičovi nebolo anachronismom, keď mu prišlo citovať a prepisovať text Hollého.

Vcelku krásny list Andreja Sládkoviča však iste prispeje k utvrdeniu zásady, že pri vydávaní diel Jána Hollého treba čím najvernejšie zachovať typ slovenského západného nárečia, uvedeného do literatúry Bernolákom. *Jozef Škultéty.*

BESEDA.

A. A. Potiechin. V posledný týždeň októbra v Rusku umrel Alexiej A. Potiechin, narodený roku 1829. Ruská literatúra ztratila v ňom jednu zo svojich okrás. Hlavné jeho diela sú romány *Krušinskij, Biednyje dvoriane, Okolo deneg, Chvoraja* a veselohry i drámy *Mišura, Otriezannyj lomoť, Sud ľudskoj — nie Božij.*

V „Novom Vremeni" (1. novembra) M. Meňšikov napísal: Umrel polozabudnutý, ale veľký spisovateľ Alexiej A. Potiechin. „Umrel nasýtený dňami a priložil sa k národu svojmu",

[1]) Pod „naším" Šafárik rozumel pravopis, na ktorom vtedy už bol sa dorozumel s Kollárom pre knižky, ktoré chystali sa písať a vydávať pre Slovákov.

ako hovorí sa v biblii. Keď umiera hlboký starec, zakusuješ pocit tichého smútku a akéhosi podivného upokojenia. Čosi potrebné i pre neho i pre všetkých sa dokonalo, akýsi zákon splnený. Všetci bojíme sa o život, chytáme sa nad priepasťou za jej sráze, a vlastne nejakých 80, 90 rokov ako ťažko je dotiahnuť a ako napokon niet trpelivosti ani žiť, ani sledovať taký život...

Alexieja Antipyča som znal, hoc nie blízko, posledných 20 rokov. Bol veľmi prívetivý, ctihodný starec — starej, dobrej školy. Mne sa v ňom páčila práve jeho doba, jeho kroj duše, z ktorej dýchalo prirodzenosťou a pravdou. Nové, neprirodzené Rusko začalo sa potom, a ešte sme v tom i teraz. Ale Potiechin vyšiel z naturálneho, elementárne složivšieho sa Ruska. Čím bola dobrá naša klassická literárna škola, počnúc od Puškina a končiac Tolstým? Veru nebola „skladateľskou" (sočiniteľskou). Hoci spisovateľov zvali v staré časy skladateľmi (sočiniteľmi), no oni „neskladali", ale s láskou opisovali život. Boli hodnovernými svedky skutočnosti; vlastne *skladať* (sočiniať) začali teraz, v dobe vycibreného modernismu. Či to preto, že som vychovaný na starej škole, ona sa mi zdá jedine zákonnou v umení, ako je zákonná príroda...

V povestiach i v drámach Potiechina pri opísaní veľmi neúhľadného ruského bytu (spôsobu života) vždy cítiš prúd pokojného, pôvodného života.. Ako Ostrovskij a väčšina opisovateľov tej doby, zdá sa mi, že i Potiechin trpel od vtedajšej kritiky. Nie to, že by mu kritika zadlávila talent, ale prosto pomútila ho. Nie všetci mali zmužilosti ísť svojou cestou, ako Dostojevskij alebo Turgenev. Mnohí talentovaní umelci nechtiac, a neraz i chtiac, oddávali sa do otroctva publicistom svojej doby, Dobroľubovi, Černyševskému a Pisarevu. Títo kritici, ako revolucionári, vpriahli do jarma politiky a prinútili bytopisateľov i dramaturgov lhať. Lhať jestli nie v opisovaní, tak v osvietení, v samočutí hrdinov, v ich psychologii. Potiechin, zdá sa mi, nebol celkom svobodný od ich vplyvu, (ale talent jeho predsa zachránil sa od liberálneho „boborykania"[1]) s jednej strany i od ľahkomyseľnej krylovštiny s druhej strany. Belletristika ruská i dráma preto možno i vyrodily sa, že pri radikálnej kritike nemohol sa utvoriť štyl týchto umení...

— — — — — — — — — — — — — — — —

V prirodzenom Rusku tak bolo: vyvalil sa starý literárny dub, u jeho koreňov už hučí mlaď. Nevyhnutne dostavoval sa nový život na zámenu starého. V umelom Rusku tohoto očakávať neľzä. Kto nasleduje po Ľ. N. Tolstom? *D. M.*

---

[1] Slovo, odvodené od mena spisovateľa P. D. Boborykina.

Literatúra a umenie.

— **Básne Jána Hollého.** Sväzok I. Turčiansky Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku.[1]) 1908. 8°, 339 strán. Cena 3 koruny 40 halierov.

Obsahuje: Podobizeň básnikovu, odtisk jeho rukopisu (slávospevu na Jana Gutenberka, knihtlačárstva nálezcíka), jeho *selanky* (strana 9—78), *žalospevy* (str. 85—130) a epickú báseň v 12. spevoch, *Svatopluka* (str. 137—335). Na konci knihy Jozef Škultéty vysvetľuje pravopis vydania.

Kým nemáme slovenských škôl, v ktorých vykladali, učili by slovenskú literátúru, v rodinách našich mala by ona pestovaná byť tak, ako nikde u iných národov. Naše mladé pokolenie známosť slovenskej literatúry, potrebnej k jeho výchove, môže vynášať len z rodičovských domov. Diela Jána Hollého boly už málo prístupné: martinský Kníhtlačiarsky účast spolok ich novým vydaním vykoná slovenskej veci znamenitú službu.

V bojoch za slovenčinu roku 1846 Jozef M. Hurban začal vydávať *Slovenskje Pohladi* a hneď v prvom svojom priehľade literatúry slovenskej z najnovšieho času napísal o Jánovi Hollom:

„Básnik tento je jediný doteraz zo Slovákov, o ktorom sa povedať môže, že sa cez dlhý život svoj ani len na chvíľočku za svoju národnú reč a česť, za slovenské meno nezahanbil, ktorý nás všetkých predišiel a predíde do hrobu pod lipami slovenskými uchystaného v povedomosti tej veľkej, že ani myseľ, ani nádeja, ani viera, ani kombinácia jeho nikda, ani len na okamženie, neprevinila sa proti slovenstvu a jeho podstate! Keď najväčších ľudí zo slovenských prorokov zaviedly storočia zvyky, rodín pomery, podania sila, kombinácií blesk a rozkoš nádejí, odcudziac ich bez ich vlastnej viny od rodiny spoločnej slovenskej, uhodiac ich bez ich viny do viny veľkej národnej: tento Homér slovenský ostal nám v anjelskej čistote ničím zo všetkého toho nedotknutý... Boh nech ho zdržuje ešte dlho medzi nami a dá mu videť úplne tú slávu kmena slovenského, ktorej On cestu dlapčil sám, prvý, anjel bez viny, vytrvanlivý, stály, bár i posmievaný, bár ohováraný, bár mámený a vábený, bár storakou nepriazňou osudov i ľudí pre sladkú slovenčinu dotýkaný a uháňaný.“ (I, 2, str 47.) „Žiaden z básnikov slovenských nebol tak podobný svojmu národu, ako Hollý. Utiahnutý do hája posvätného pri Maduniciach, bez nárokov na hodnosti a uznalosť sveta, v tišine svojho domáceho života dumával on o šťastí a sláve minulej svojho národa... Medzitým, keď iní stavali svety slovanské, on chodil v rozvalinách sveta slovenského a plakal nad týmito a chcel, aby aspoň jeho slzy prebudily Slovákov zaostatých i za svetom i za bratmi inokmennými... Kombinácie a plány ľudí márnych nezaujaly jeho myseľ

[1]) Vlastne Kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turčianskom Sv. Martine. Lebo medzitým Kníhkupecko-nakladateľský spolok vlial sa do tohoto.

zanorenú do svetov slovenských zašlých. On plakal — a nádejou sa tešil. Slovenstvo bolo predmetom jeho duše žiaľov, a Slovanstvo hviezdou jeho nádeje a útechy... V zašlých dávno časoch básnik tento dáva zavznieť jednému hlasu, ktorý sa storako odozval v smutnej prítomnosti, a ten hlas zneje doteraz príjemne v ušiach slovenských. Akkord ten harfy Hollého je: „Ešče Slováci žijú. ." V tomto básnikovi pocítil sa kmen slovenský vo svojej pôvodnosti a prijal z úst jeho obnovené, okrášlené svoje vlastné podanie. Odrodilstvo sa bolo najväčšmí zmohlo u Slovákov, tak že už hanba bola priznávať sa k národu svojmu; sami precítlejší synovia Slávy na Tatrách, keď nie za pôvod svoj slovanský, hanbiť sa teda zdali aspoň za kmen svoj slovenský a neopovážili sa kriesiť povedomie slovenské: vtedy Hollý zaspieval od srdca k srdcu pieseň slovenskú a vyhlásil za Slovákov, dľa podania v národe živého, všetkých Slovanov... Vo dvoch ohňoch postavený básnik náš, v ohni od odrodilstva a v ohni od vlastencov tých, čo nehľadeli na život národa a na podania jeho..., utrímal sa v rovnováhe na postati toho momentu, že:

Ešče Slováci žijú a budú žiť vеždy se slávú,
bár i podnes hrozný vždy čiňá jim súsedi nátisk.

Roku 1885 zasvätili sme 100-ročnú pamiatku narodenia Hollého. Vtedy značenie jeho Hviezdoslav takto ospieval:

— — — — — — — — — — — —
Ty, ktorý v časoch poroby a trudu
sa ozvals' prvý k slovenskému ľudu
vo mluve, jakú mu dal Hospodin
— — — — — — — — — — — —
Ty, ktorý, keďže predsvitnými zvuky
jak zázrak prervals' stých liet tupotu...
čos' rozotvoril rodu môjho deje,
tú knihu veľkých, slávnych pamätí,
pozapel hrdé v Tatrách epopeje,
že nikdy viac ich vesť sa neztratí...
— — — — — — — — — — — —
Reč Tatier nezhynie viac: ducha silu
Tys' vtlačil jej na pery rumenné...
— — — — — — — — — — — —
Ó, slovenčino! ľúbozvučná rieka!
Ty, básniče, si upravil jej chod:
že vľúdne-búrne, vždy však rytmom steká
a melodicky šumí každý brod;
že tým je nám, čím život pre človeka,
ba ceníme ju vyššej nad život: —
i vznášame hor' k nebu na ochranu,
kdes' i Ty strážcom: že ju vrazi nedostanú!

V óde na Imricha Štvrteckého, ktorý mal „hojnotu lichvy, storými zrábal pluhmi zem", Hollý o sebe hovoril:

Mne zmok nechce hoveť................
Však zato dobrotivá mňa za svého pomastila veščca
A zdvihla nad lud Umka výš.
I vlastným prvného duchem spevavosti nadýchla
Nové Slovákom pesne zneť.
Bych slavného si tak nadobýval ména památku
Stálú u pozdných aj vnukov.
Tehdy celého nedá mňa do černej, keď sa priblíží
Nevyhnutelná smrť, hrobli.
Roznášať sa budem po krajanských pestovan ustách,
Kde Váh, kde ostrý buble Hron,
I kde p eohromné do nebeskej výšky hrdými
Temenmi Tatry vbíhajú;
Též kade nad Meravú a hučícú prúdami Lábú
Ludné sa mesta pyšňajú.
Ba všem, keď vačšá vzájemnosť prijde ke Slávom,
Jak už prichádzá vítaná,
Aj Visla, aj široká v toku Volga, i Dráva i Sáva
Mňa s mými znať budú spevv.

Rozbory a kritické ocenenie Hollého diel máme dosiaľ: od J. M. Hurbana v Slovenských Pohladoch (1851, I, 4, str. 134 sl.), od Jaroslava Vlčka v Dejinách literatúry slovenskej (i v knižke Několik kapitolek z dějin naši poesie a v Literature české devatenáctého stoleti, II.), od Tichomíra v Tovaryšstve I., a teraz v Národných Novinách, od 134. čísla, vychodí rozbor, pisaný Svetozárom Hurbanom Vajanským.

— **Sobrané Diela Svetozára Hurbana Vajanského.** *Sväzok V.* Dve sestry, Ľalia, Noc na skalách, Hlásnik, Čierny idealista, Rubačova žena, Pol dňa u rieky, Svadobné šaty, Z listov rozčuleného. Nákladom Kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turčianskom Sv. Martine, 1908. 8°, 310 a 2 strany. Cena 2 kor. 80 halierov.

Vydávanie potešiteľne napreduje. S dvoma dlhšími novellami v tomto sväzku dostávame sedem kresieb, obrázkov — takých, ako je v I. sväzku *Na Bašnárovom kopci.*

— **Suchoty.** Rozprávka z dolnozemského života. Napísal *Ján Čajak.* Tlačou a nákladom Klimeša a Pivku v Lipt. Sv. Mikuláši. 1908. 50 halierov.

Vzorné populárne vylíčenie a vysvetlenie choroby ľahkým rozprávkovým spôsobom. Ukázané je, ako vznikajú a ako sa vyviňujú suchoty, ako si im bývame sami vinou — ujímaním si ľahkej záživnej stravy, mlieka, vajec, ktoré predávame, aby bolo na parádne šaty, a jeme nezdravé paprikované jedlá, ako bývame v zadnej nízkej tmavšej izbe, a priestrannú prednú svetlicu máme na parádu, ako si nevšímame slabosti, neduživosti slabých, požadujeme od nich ťažkej roboty, mlátenia, akí sme neostražití s chytľavými chorobami (s šarlachom, výtečne opísané na str. 34 a 35). Znamenitý je opis liečenia hypnosou slov a zariekaním. A bez

hlbokého pohnutia nelzä čítat láskavé zachádzanie s chorou, na pr. ako ju sosádzajú s voza, a také umelecké podrobnosti, ako zobudenie sa a pridájanie decka (na str. 46) v izbe, kde priadky toľko nadýchaly, až lampa hasla.

Plynná, jadrná ľudová reč. Cambel, Rizner, Pastrnek hojne počerpnú pre slovník slovenskej živej reči. Svedomitosť, dobrá vôľa spisovateľa, chce pomôcť osvietiť ľud, a osvecuje i lekára. Čutie miery — okrem pridlhého rozprávania pri pití, všetko v miere. Nemôžem sa nepoďakovať pôvodcovi za takú drahocennú hrivnu a neukázať na ňu čitateľom slovenským. *D. M.*

— **Hadži Djera.** Svetlý obraz zo srbskej borby za kríž svätý. Od Dragutina J. Ilijča. Zo srbského preložil V. M. V Liptovskom Sv. Mikuláši. Nákladom vydav. a kníhkupec. úč. spolku „Tranoscius." 1908. 16⁰, 259 strán. Cena 1 kor.

Prvá kapitola knižky má motto: „Ja som ten dobrý pastier ktorý skladám dušu svoju za ovce." To je Hadži Djera, igumen srbského monastiera, človek veľký dušou, postava z toho duchovenstva, ktoré v porobe sebaobetive chráni svoj národ pred zahynutím. Takí mnísi a vôbec duchovní srbskej pravoslávnej cirkvi ako je tento Hadži Djera, majú veľkú zásluhu na tom, že srbský národ prežil turecké jarmo.

Prekladanie sviežich, prostodušnosťou dýchajúcich diel srbskej belletrie môže byť len prospešné pre každú literatúru.

— *Fundamento de Esperanto. Slovaka Eldono.* **Základy medzinárodnej reči Esperanto** od dr. *Zamenhofa.* Úplný slovenský preklad. Vyhotovený a vydaný N. P. Evstifejevým a A. Škavranom. Turčiansky Sv. Martin. V komisii u Kníhtlačiarskeho účast. spolku. 1907.

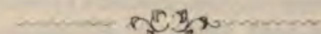
Knižka zdá sa byť prakticky sostavenou. Na stranách 45—91 má slovník, o ktorom pôvodcovia hovoria: „Všetko, čo je písané v medzinárodnej reči Esperanto, dá sa porozumieť pomocou tohto slovníka." Ťažkosti teda nie sú veľké.

— **Literárne Listy prestaly.** „Kazateľňa," vydávaná pánom Fr. Richardom Osvaldom za 28 rokov, tej jasne prestala vychodiť, a s ňou i *Literárne Listy,* ktoré od roku 1891 bývaly jej prílohou. V 12. čísle (XXVIII. ročník) redaktor vydavateľ oznámil: „Vysielam do verejnosti pokonné číslo Kazateľne s prílohou Literárne Listy. Zastavujem vydávanie tohoto časopisu pre katolícke duchovné rečníctvo — na čas, alebo — ak tak Pánu Bohu vôľa — na vždy." Robí to zo zdravotných príčin. V lúčení dojaly nás menovite slová: „. . . obznamoval som so slovenskou literatúrou mnohých, ktorí by o nej neboli slýchali alebo ani slýchať nechceli." U Fr. Richarda Osvalda imponovala neunavná snaha, veľká pracovitosť a pevné zásady slovenské. Stalo sa, že medzi jeho orgánom a Slovenskými Pohľadmi boly i differencie; ale zato teraz, keď on odstupuje na oddych, cítime sa tak, ako by sme tratili oporu. — Daj Bože, aby oddych nebol dlhý!

— **Ujabb adalékok a hazai vend (szlovén) nyelvű irodalom bibliografiájához.** Irta *Melich János.* (Különlenyomat a Magyar Könyvszemle 1908. évi III. füzetéből.) Budapest, 1908. 8⁰, 17 strán.

Rok 1908. Sošit 11—12.

Slovenské Pohľady.

Siládi a Hadmázi.

Upozornenie pre historikov maďarskej literatúry.

Z príležitosti knihy *Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen* (Berlin und Leipzig, 1908), obsahujúcej i dejiny maďarskej literatúry, povinní sme ešte raz hovoriť o veršovanej skladbe *Siládi a Hadmázi*. Skladbu túto majú totiž v svojom jazyku i Maďari i Slováci.

Vypíšeme, ako učí o maďarskej skladbe historia maďarskej literatúry:

„Roku 1571 v zámku ‚Szendörő' jeden mládenec složil ‚z veršov jedného poeta' (egy poétának ő verseiből) *Historiu Michala Szilágyiho a Ladislava Hajmásiho*. Toldy[1]) nazdával sa, že mladý básnik zdržoval sa v Semendrii, srbskom zámku, Pavel Gyulai hľadal ho v boršodskom Sendrove, ktorý za tureckých časov bol hraničným zámkom. Pôvodca spracoval maďarskú balladu, ktorú potom Alex Gegő našiel u Čangovcov, Karol Szabó pozdejšie u Sikulov. Básnik, z ktorého bezmenný (semendrijský) prejímal, dramatickú živosť a skúpe odôvodnenie ballady nepovažoval za dostatočné, on obšírne vykladá a podľa svojho školského vzdelania motivuje balladu, svojou umeleckou formou a prostonárodným poňatím urážavšiu jeho psychologické známosti. Preto vynechal tvrdenie prostonárodnej ballady, že dvaja uhorskí mladí páni pre dva strapce hrozna prišli do zajatia. Prechod z jednej situácie do druhej urobil prirodzenejším, jasnejším, pochopiteľnejším skutok cisárskej dcéry, ktorá dá si sľúbiť od Michala Szilágyiho, že vezme si ju za ženu. Potom ona spravila sa s temničiarom, a keď ich na tridsiatku zastavia, odpovedajú, že ‚idú k Trnave s vlkmi probovať šťastie.' Prostonárodná ballada pošle za nimi celý tábor, semendrijský bezmenný len piatich vojvodov, ktorých oni srúbu; v prostonárodnej ballade Mikuláš N. Szilágyi „na jedno vystúpenie prerúbe (v tábore) chodník, vracajúc sa spraví celú voznú cestu." I konec básne je tragickejší. V ballade dvaja mladí páni sa pokonajú: Szilágyi má doma prisahanú ženu, preto odrečie sa cisárovej dcéry; semendrijský anonymus však dá sa im duellovať, a Szilágyi „v srážke tejto hrdinskému Hajmásimu v členku odrazil ruku." V Hajmásim[2]) zobudí sa mravný cit a v duchu

[1]) Franc Toldy, literárny historik maďarský. [2]) Tu je tento ženatý.

stoletia, i aby básnik mohol prislúžiť pravdu, vyznáva: ‚Pán Boh potrestal ma teraz podľa môjho hriechu. . toto je, všetci vieme, odplata hriešneho človeka.‘

„Dlhým odôvodňovaním, rozmnožením epického živlu báseň semendrijského mládenca stane sa malou povesťou; niektorí v básnikovi i na základe veršovanej formy tušia Valentína Balassu.[1] Albert Kardos nazdáva sa, že maďarský básnik prekladal svoje verše z latinčiny, veď sám vraví, že ich složil ‚z veršov jedného poeta,‘ a poetom bol len ten, kto skladal latinské verše; veršovníci maďarskí ľúbili prekladať z latiny, latinské verše skladať bola móda. Za latinskú pôvodinu hovorí i básnikov verš, že ‚idú k Trnave s vlkmi probovať šťastie,‘ táto Trnava že nemôže byť iná, ako Tyrnava v Bulharsku, tak že, dľa mienky A. Kardosa, ballada dnešnú svoju formu dostala v tureckých bojoch XV. stoletia; latinský poet vtedy složil ju do veršov. Semendrijský bezmenný tieto verše preložil a tým zanechal nám pôvodnejšiu, v rozvití svojom poetičnejšiu variacu povesti.

„Táto domnienka je veľmi pravdepodobná. Pôvodnú maďarskú prostonárodnú balladu maďarský básnik sotva poznal, veď nebol by zaprel jej poetických krás, jej milých obratov, nebol by vypĺňoval jej medzier, bol by nechal jej rýchly chod, nebol by vpletal do nej lyrických výlevov. Ale to je už nie pravdepodobné, že forma veršov semendrijského bezmenného je tvorba z XV. stoletia, že latinský básnik túto zachránil, naopak, už jeho dielo je nepochybné prepracovanie. Prostonárodnú balladu pretvoril, prispôsobil vkusu svojho vzdelaného obecenstva, pridával jej celé čiastky, vysvetľoval udalosti, jedným slovom urobil ju tvorbou vzdelaného básnika. On mohol vynechať väznenie pre dva strapce hrozna, nevedel to povedať... On spravil ostatné zmeny, ktoré sú úvodom, odôvodnením, vysvetlením. Možno, že jedno-druhé doložil i semendrijský bezmenný, ktorý veru, je možné, mohol byť Valent Balassa.“ (Bodnár Zsigmond, A magyar irodalom története. I, str. 313 sl.)

Tak vykladá sa i v ostatných maďarských kompendiách. Ako vidno, Historia Michala Szilágyiho a Ladislava Hajmásiho je pokladaná za vzácne dielo maďarskej literatúry.

Od roku 1834 známy je i slovenský text tejto veršovanej skladby. Vydal ho Ján Kollár v *Zpiewankách* (I, 45 sl.), z rukopisu, ktorý našiel Emerich Lauček v Malom Honte, na väzbe starej knihy.[2] Maďarský text našiel sa o niečo prvej, v sbierke rukopisov, nazvanej Csoma-codex. Že skladal ho v zámku „Szendörő“ mladík „z veršov básnika“ (egy poétának ő verseiből), roku 1571, hovorí sa v poslednej strofe maďarského textu. Slovenskému textu v Kollárovom vydaní chybel konec (Laučekom najdený rukopis bol poru-

---

[1]) Valent Balassa, zo XVI. stoletia, je pokladaný až do XIX. stoletia za najlepšieho lyrika maďarskej literatúry. *J. Š.*

[2]) Emerich Lauček, farár na Píle, otec v Amerike zamĺkého D. Z. Laučeka, bol horlivým sbierateľom starých kníh a rukopisov.

šený); o pôvode skladby tu teda nebolo nijakého poukázania. Albert Kardos (Nemzet, 29. októbra 1884), ktorého mienku v podstatných veciach osvojil si i Žigmund Bodnár, slovenský text v Zpiewankách vyhlásil za preklad z maďarčiny a Kollára obviuil z mystifikácie.[1])

Text svoj Maďari pokladali za spracovanie latinskej pôvodiny, text slovenský za preklad svojho textu, maďarského.

Veršovanie slovenské je plynnejšie, značne vybrúsenejšie od maďarského, i reč slovenského je vôbec hladšia, vzdelanejšia: kto porovnával texty, ťažko mu bolo veriť, že by slovenská skladba mohla byť prekladom maďarskej. No za dôkaz, ktorý by riešil otázku, to nedostačovalo. Pritom mýlila i okolnosť, že slovenský text má maďarské výrazy *lovás, lovásmešter.*

Tu bol vynesený na svetlo kancionál, ktorý roku 1684 na Turej Lúke (v Nitrianskej stolici) písal a maľoval učiteľ Ján Liborčen. V ňom, pri cirkevných piesňach, V. Houdek, terajší vicepräsident moravského miestodržiteľstva, našiel zapísanú i veršovanú skladbu o Siládim a Hadmázim, totožnú s textom v Kollárových Zpiewankách vydaným, a celú, i so strofami záverečnými, u Kollára chybujúcimi. Posledná strofa v kancionáli turo-lúckom zneje:

Roku tisiciho a petisteho a šestdesateho
po Svatem (Duch)u ten prvni tyden do kroniky zepsal
jeden mladenec (k svej) veselosti sobe prospevoval. Amen.

Všetko sa vysvetlilo. Slovenské verše boly skladané roku 1560, maďarský preklad spravený roku 1571, o jedenásť rokov pozdejšie. V záverečnej strofe slovenského textu niet reči o prekladaní, latinského textu hľadať teda netreba. Latinskú báseň vyhútali len na základe vyznania Semendriána: „egy poétának ő verseiből.“ Latinského textu niet nikde, slovenský, i s letopočtom, je tu: *poetom, z ktorého maďarský Semendrián prekladal, je teda pôvodca slovenskej skladby.*

Ostáva otázka, či slovenské verše neboly skladané na základe maďarskej prostonárodnej ballady. No je i tá možnosť, že maďarská prostonárodná ballada vznikla na základe textu Semendriánovho; maďarské názvy v slovenskej básni vysvetlíme si tak, že pôvodca, Slovák, v bojoch protitureckých účinkoval niekde s Maďarmi, v maďarskom kraji; veď i hrdinovia jeho veršovanej skladby sú Maďari. Podobné slovenské verše o Jágri (1599) složil — ako je privesené na konci skladby — „Komodický Ištván, onodský kapitán.“ Vieme aj ináče, že v tejto dobe Slováci miešali sa s Maďarmi tak, ako dotiaľ ešte nikda. Ani pieseň slovenská o udalostiach tejto doby, o bojoch s Turkom, toto nie je jediná. V samých Zpiewankách Kol-

[1]) Za preklad z maďarského vyhlasoval slovenskú skladbu i Anton Herrmann v „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn,“ 1887, str. 64 sl. Gustáv Heinrich, terajší hlavný tajomník Maďarskej Akademie, písal o veci v „Ungarische Revue“ 1883. str. 762. Preklad maďarského textu vydali už Hormayr a Mednyanszky v „Taschenbuch für vaterländische Geschichte“ 1822, str. 453 sl.

lárových vytlačené sú medzi inými: O bitke moháčskej, Píseň o s
getském zámku, O zámku Muráňskom, O Jágri (1559), Nové Zá
ky, O Modrom Kameni, Divíne a Zvolene, O Tompierovi (162
Spustatenie Uhorskej zeme pod Turky. Kto, kde, akým spôsob
složil slovenskú pieseň o Siládim a Hadmázim,[1]) ešte môže byť d
ším predmetom literárno-historického skúmania, ale že maďars
text je prekladom slovenského originálu, o tom otázky od roku 18
keď V. Houdek vysvetlil všetko v dôkladnej rozprave (Časopis M
tice Moravské XVI, str. 106 a 199), viacej nemôže byť. Turo-lúc
kancionál Liborčena, zo stránky ornamentálnej najvzácnejšia
všetkých rukopisných pamiatok slovenských toho druhu, teraz
majetkom Vlasteneckého muzejného spolku v Olomúci.

Prof. Fridrich Riedl, ktorý do knihy *Die osteuropäischen Li
teraturen und die slawischen Sprachen* napísal dejiny maďarsk
literatúry, nemá vedomosti o turo-lúckom kancionáli. Hovorí,
z básnických skladieb maďarskej literatúry, spracovaných v jej prv
periode z domášnych látok, je najpoetičnejšia povesť o Szilágyi
a Hajmásim, „dielo nemenovaného pôvodcu, ktorý v zajatí básnil
Keby sa to bolo vytlačilo vo vydaní maďarskom, určenom pre d
mášne obecenstvo, teraz už neboli by sme sa ozvali.[2]) Ale nemecl
kniha táto je pre široký svet. Taká nesmie obsahovať vyvrátené ve

Jozef Škultéty.

Juraj Holček.

Napísal *Andrej Kmeť.*

Prvej než započnem písať o Holčekovi, musím preniesť s
v duchu do semeništa ostrihomského a sprítomniť sebe mládeneck
zápal a vznešené ideále, ktorým zahoreli sme a ktorými oduševňova
sme sa my tehdajší zakladatelia a údovia bývalej (bohužiaľ!) Cirkevn
literárnej školy slovenskej. Týmto zápalom horíme skoro všetci
týmito vznešenými ideálmi vedení sme skoro všetci až dosiaľ: j
aspoň neque ad dextram, neque ad sinistram neodchýlil som sa o
cesty raz nastúpenej za cirkev, za národ, za Slovanstvo! Pomáha
nám Pán Boh i Panna Mária, aby naša práca daromná nebyla![1]
Zlaté časy, ktoré nikdy nevráťa sa viac do semeništa ostri
homského! Zlatý zápal, zlaté ideále, ktoré vymohly nám úctu

[1]) U Kollára je Hadmázi, v turo-lúckom kancionáli Hadmaži
v maďarskom texte Hajmási.

[2]) My zreferovali sme vec v Slovenských Pohľadoch hneď po pu
blikácii V. Houdka, roku 1892.

[1]) Tento pekný vzdych naučil som sa od Martina Filu, statného
hospodára v Kráľovciach, evanjelika. *A. K*

Juraj Holček.

rešpekt, moc nielen u seberovných,[2]) ale i u predstavených. Škola slovenská bola soľou semenišťa! Ako zodpovedia vinu svoju pred Bohom, pred svetom tí, ktorí zrušili ju bez všetkej príčiny, z púheho šovinismu!

Moje vkročenie do semenišťa ostrihomského bolo mojím úplným prebudením sa; mojím poznaním seba i mojej úlohy!

Ale načo spomínam toto v úvode k životopisu Holčekovmu? Nato a preto, že Holček bol prvý starý Slovák-národovec, ktorého videl som ja v živote mojom národnom.

Ján Bunček, syn jeho sestry, vydatej sa Jozefom Bunčekom, mlynárom v Linči, bol vtedy druhoročným bohoslovcom, i prišiel ho Holček navštíviť. Bol deň slobodný a — prechádzkový; nás vyviedli do seminárskej záhrady na sihoti. My Slováci — ešte vtedy nie ako údovia Školy Slovenskej, lebo sme ju ešte len vymáhali — zasadli sme na pažiťový diván okolo košatej jablone, v podobe násypu obtáčajúci ju v kruhu; Holček do prostriedku: zaspievali sme mu; on prehovoril k nám niekoľko povzbudzujúcich slov; zavítal sluha s pečivom, on pohostil nás rožkami, a keď prišiel čas návratu nášho do seminára a čas lúčenia sa, popodával nám ruku, a rozišli seme sa. Na okamih tento krásny nezabudnem do smrti, a naň rozpamätajú sa i druhovia moji.

Toto pokladal som za nevyhnutne potrebné predoslať: azda toto je to, čo nútka ma k písaniu životopisu? I toto, i to, že toľko zaujímavého počul som zo života tohoto užitočného muža, že oddať to zabudnutiu bolo by škoda. Venčím ho len skromným epitetonom „užitočného muža", lebo ja delím ľudí na užitočných a neužitočných: Holček per eminentiam bol mužom *užitočným!*

Juraj Holček narodil sa 5. apríla 1811 v Pudmericiach, v Prešporskej stolici. Stoj tu na počiatku životopisu vlastná jeho krátučká autobiografia, ktorá nám veľa povie; ďakujem ju Martinovi Kollárovi, ktorý doslovne píše: „Na konci (nádašskej) matriky krstených od r. 1843—1852 napísal tu Holček toto: Anno 1837. die 12. Aprilis ad Nádas dispositus sum ego, natus in Pudmeric, patre Georgio Holtsek et matre Elisabetha Peer, molitoribus. Normales Modrae, Gymnasium Posonii, Tyrnaviae, Comaromii absolvi. Ex Philosophia II. anni factus clericus Regularis scholarum Piarum, unde exeundo Tyrnaviae Theologiam frequentando pro 4. anni Theologia susceptus, per annum presbyter ordinatus, egi administratorem in spiritualibus et temporalibus in Kesztölcz, Cooperatorem in Majthény aliquot mensibus, postea Administratorem in spiritualibus et temporalibus ad latus Eximii Dni Josephi Bélik, Parochi et Vice-Archi-Diaconi Jabloncae, huc dispositus exstiti; hic exacto recte medio septennio, *detegendo duo talenta ex plebe, Joannem Lucz, opilionis et Stephanum Noël, Binocensis miseri coloni filium,* patriae de bonis civibus prospexi. Ex Nádas agente Excell. Dmno

[2]) I. roč. Sokola v prvý štvrťrok mal v semináre viac predplatiteľov, než bolo osvedčených národovcov; nás bolo totiž len 12.

B. Aloysio Mednanszky, Camerae Praeside, et Comitissa Apponyi Theresia, nata Serbeloni, nominatus Parochus Veseliensis die 9. Octobris 1843. hinc vado."

Z detského a žiackeho jeho veku teda viac nevieme. Filosofiu (VIII. gymn. triedu) poslúchal v Segedíne ako piarista („Series Parochorum"); rozumie sa, že ešte len prijatý za klerika piaristského; ale odtiaľ vystúpil.

Tu trochu postojíme. — Ako petrin či duchovný pastier, bol Holček veľmi veľmi na svojom mieste: a predsa poviem, že len mal ostať piaristom, t. j. pri vyučovacom stave, lebo na to bol stvorený, a keď sebe piaristský rád vyvolil, vtedy konal podľa povolania Božieho. Latinák hovorí, že „prima cogitatio optima" (prvý úmysel je najlepší). Pozdejšie dozvieme sa, že mu radosťou bolo vyučovať dietky; ba že mu od Boha daná bola „discretio spirituum" (I. Cor. 12, 10), t. j. dar poznávania vloh v deťoch. K vyučovaciemu stavu mal talent a povolanie, a on tu sám seba dobre poznal.

Vlastne jezuitom mal byť, ako presvedčíme sa ďalej, lebo tohoto nedostižného vyučovacieho (a nie len vyučujúceho, ale i *vychovávajúceho)* rádu metodou bolo poznať vlohy a náklonnosti chovanca a podľa toho viesť ho potom k tomu oboru, ku ktorému mal dary a radosť, a vychovať z neho odborníka, poskytnúc mu všetky možné prostriedky a pomôcky k odboru jeho. V ostatných predmetoch mohol „plávať"; ale vo svojom musel byť najdokonalejším.[3]) Piaristi nedržia sa tejto metody (ačpráve sú učitelia výteční a po jezuitoch prví), vlastne nesmeli sa jej držať, ak chceli predĺžiť svoju lehotu vyučovania, poneváč zavládol systém „ex omnibus aliquid, ex toto nihil" (zo všetkého voľačo, a dôkladne ani jedno); jezuiti však: „Ex omnibus aliquid, ex toto *unum!*" V novej äre žiadali od ubohého žiačika (a moriac ho ešte k tomu cudzou rečou vyučovacou, ako menovite Slovákov vždy), aby vo všetkých predmetoch rovnako výtečne obstál; to je však púha nemožnosť, lebo len „všetci ľudia všetko vedia, a jedon iba jedno". Dosť je jednému jedno, len nech ho vie dôkladne; a vždy driev vyživí človeka jedno umenie, len nech ho dobre rozumie, než viac. Nieto väčších žebrákov, ako ktorí viac remesiel vedia, ale ani jedno náležite vyúžitkovať nemôžu. Jezuiti od svojej metody pod nijakou podmienkou upustiť nechceli; štát tiež nie, a tak museli školy vypustiť.

Holčeka na jeho duchovno-pastierskej dráhe nachodíme takýmto psychologom, ktorý vedel poznať, quid sit in homine, čo je v chlapcovi; jeho výborné, dobré a šľachetné srdce zas dopomohlo mu k tomu, že čo uznal za dobré, vhodné a užitočné, aby to i vykonal.

Holček narodil sa z mlynárskych rodičov,[4]) a tomuto jeho pôvodu pripisujem veselú myseľ, dobročinnú lásku, štedrotu,

---

[3]) Takto vychovali tých vehlasných spisovateľov, rečníkov, maliarov, staviteľov atď. atď.

[4]) Ešte mal by som tu podotknúť, čo ja držím o umení mlynárskom. Umením menujem ho, nie remeslom, a mlynára umelcom, lebo

gavalierskosť (dr. G. Zechenter in litt.) a iného mnoho, čo v jeh živote nechodíme.

Prečo rozžehnal sa s piariststvom, nevieme; azda ako dobr psycholog spoznal, že piaristský rád slovenského národov a priateľa úprimného slovenskej mládeže ako takej v sebe netrp keď so žiaľom zkusujeme v tomto smere len zriedkavé výnimky Nachodíme ho v Trnave na teologii ako takrečeného externistu ktorý celé tri ročníky poslúchal ako neprijatý a neoblečený z klerika, ani nebýval v semináre. Vtedy zaiste nebolo núdz o kompetentov, ako teraz; alebo vadila mu zmena stavu, v ktoron prípade hovoríme, že „Ex, faex“ (= nestálosť v jednom, nestálos i v druhom)?! Toto posledné veru nedosvedčilo sa na Holčekovi A priniesol nielen vytrvanlivosť, ale i obetu, lebo za tri roky plati si hospodu v meste, stravovať sa sám a chodiť na prednášky teologick ako svetský: to nemôžeme ináč pomenovať, než obetou[5]). A vskutk ozývajú sa hlasy za zrušenie terajších semenišť z nejednej vážne príčiny; ja pripomeniem len, že nejedna životná zkúsenosť mini mladíka v semeništi medzi štyrmi múrami, ktorú by si nadobudnul keďby bohovedu porovnával s trudmi vozdajšieho života prosaického nesvätého.[6]) Mladík lepšie by poznal, unesie-li jarmo, ktoré hodl vziať na seba. Na tehdajšie ohavné pomery politikasterské v semináre trnavskom vrátime sa ešte v dodatku. Prijatý bol konečne ak

---

mlynár nerobí múku, ale robí si stroj, ktorý mu robí múku. Počítame síce mlynárstvo medzi remeslá; jestli je ono remeslom, ja kladiem ho na prvé miesto. Mlynár napravil si stroj a sám mohol slobodný čas venovať čítaniu a diškursu, preto boli vždy nad iných remeselníkov vzdelanejší; vlastne mohol venovať sa remeslu inému, menovite stolárskemu a tesárskemu. Tesármi bývali takrečeno ex professione, lebo sami stavali a spravovali si mlyny; odtiaľ tesárov na mnohých miestach volajú mlynármi alebo minármi. Takíto tesári stavali tie krásne štíhle veže, ktoré deň čo deň tratia sa nám k žiaľu, a stavali nie ani za mzdu, ale zväčša z „panštiny“ skoro zadarmo! Kdeže sú však terajší mlynári za onými! (F. Šujanský in litt.)

[5]) Preto hovorieval on žartovne, ale nie nepravdive, že je on najlacnejší kňaz, ponevač totiž biskupstvo nič nestál. (Andrej Novák in litt.) A odtiaľ azda i jeho praktické kňazovanie.

[6]) „Bohoslovci sú v Nemecku svobodní; nie sú v semeništi, ale bývajú v meste, ako iní študenti, a navštevujú universitu ako druhí. Z toho majú ten osoh, že zavčasu učia sa poznať svet, jeho dobré i zlé stránky a spolu navyknú pohybovať sa vo svete. Vyjdú-li ako vysvätení kňazi medzi ľud a do sveta, ten im je vtedy už nie neznámy; nehľadia doň ako slepí a sprostí; a preto ani nepotknú sa hneď na každej prekážke; nepodľahnú každému pokušeniu; oni už otvrdli. Oni už poznajú svet a jeho chyby, nemusia ich ešte len skúmať; hneď dajú sa ich liečiť“ atď. Vidz Katol. Noviny XLI, 1900 „Katolíci v Nemecku“ str. 69.

štvrtoročný teolog, a v rok, ako sám hovorí, bol vysvätený v Trnave 30. septembra 1835.

Dráha jeho duchovná bola dosť pohyblivá; počal ju ako administrátor (dočasný správca) v Kostelci, slovenskej obci pri Ostrihome, po smrti farára Michala Mandíka[7]) za dva mesiace, oktober a november 1835. Keď ta prišiel za farára budúci jeho dobrý priateľ, Ignác Scolári, Holček byl daný za kaplána do Majcichova k boku Ignáca Alkusa a po dvoch mesiacoch (december 1835 ajanuár 1836) zas za administrátora in spiritualibus et temporalibus[8]) do Jablonice, v Prešporskej stolici, kde bol až do smrti Jozefa Bielika († 10. januára 1837) spolu za jedon rok a jedon mesiac (február 1836 — marec 1837). Odtiaľ vnove za kaplána bol preložený do súsedného Nádaša, k boku farára Imricha Štvrteckého, kde započal sa jeho stálejší život, lebo tu zotrval za pol siedma roka. Tak vyslúžil si faru ako osemročný kňaz,[9]) v oktobri 1843, a to prvú vo Veselom, v Nitrianskej stolici, slávnom rodisku Štefana Moysesa, odkiaľ po piatich rokoch prešiel r. 1848 do Starého Hája (Ohaj), v Tekovskej stolici. Tam zotrval až do roku 1865, keď presťahoval sa 12. decembra, „postquam in Ohaj martyrii annos 17, menses quatuor consummasset, quietis causa anno aetatis 54. sacerdotii 31., ako to sám poznačil (A. Novák in litt.), až do Komárňanskej stolice do Jasoviec (Jászfalu),[10]) kde 4. mája 1869

[7]) V „Series Parochorum" na druhom mieste (str. 764) chybne „Mandlík". — Tam som i ja na str. 228. „Kunt Andreas." „Si in viridi . . .", keď mená živých nesprávne udávajú, čo potom pri mrtvých. A niet ani opráv! A latinák predsa volá: „Menda emenda!"

[8]) Administratura in spirit. et temp. má miesto vtedy, keď farár pre nemoc alebo pre starobu nevládze svoje povinnosti konať; vtedy dali mu kaplána s názvom admin. in sp. et temp., ktorý tiahal tiež istú čiastku dôchodkov farských. Vtedy nebola známa ešte takzvaná pensia. A bolo lepšie i krajšie. Lebo farár nevládny mal hospodu a úctu; a keď zomrel, zomrel ako farár na mieste svojom, a bol pochovaný medzi svojimi, kde účinkoval. Teraz, choď, potuluj sa na staré dni.

[9]) Vtedy ešte panovala spravedlnosť a slušnosť; a neopovážili sa 1—2-roční kňazi predchytávať fary zošedivelým vo vinici Pána farárom, ako teraz; ani patronáty neudeľovaly fary menej zaslúžilým pred zaslúžilejšími, ako teraz. Postup z horšej fary na lepšiu bol považovaný za odmenu. Kňazských zásluh vôbec viac niet! Česť výnimkám!

[10]) Hovorí sa, že prvá fara (žena) od Boha, druhá od ľudí, tretia od čerta; on mal teda všetky tri. Tu však ukázalo sa, že „od ľudí" a „od čerta" je čert ako diabol. Veď i Dávid radnej poddal sa do rúk Božích, než do rúk ľudských. Ohajskí zemäni strpčili mu tam život. Stará pravda: „Maledicta parochia, ubi adsunt ista tria: miles, dominus, et regia via," alebo: Vae vobis parochistae, ubi dantur kobolistae (kobolník = cavaperos = zemän).

svoj požehnaný a užitočný život v Pánu predčasne dokonal; hovorím predčasne, lebo dožil len 58 rokov a 29 dní, kdežto on pri svojej silnej telesnej sústave a veselej mysli mohol ešte 20—30 rokov žiť. 10. apríla 1867 na dištriktuálnej sv. spovedi kňazskej v Perbete dostal zapálenie pľúc, k čomu pripojila sa horúčka (typhus), ako to sám naznačil. Na hrobe má železný kríž, v kameni osadený, ale nápis už dážď úplne smyl. Zo 100-zlatovej základiny spieva sa ročne jedno requiem cum libera za jeho dušu, druhé za rodičov, „tretie za Jána Holčeka. (A. Novák in litt.) Svetlo večné sviet jemu!

Juraja Holčeka menujem mužom užitočným; jeho život a účinkovanie požehnaným a užitočným. Lebo on konal okolo svojich veriacich nielen to, čo jemu jeho prísne povinnosti kňazské velely, ale jeho pozornosť a starostlivosť rozprestierala sa ďaleko za hranice týchto.

Vedel on, že len tak vyplní povinnosti svoje, keď bude konať viac, než tieto kážu; vedel, že len tak dá mieru dobrú, keď tá bude zvrchovaná a natrasená. (Luk. 6, 38.) Svetlo príkladu jeho teda sviet i nám!

Dlžen som doklady na to, čo som povedel, že vedel poznávať driemajúce vlohy; dlžen som doklady na to, jak široká bola jeho pozornosť a dobročinnosť.

V „Orle Tatránskom“ r. I. (1846) č. 32. vyšiel článok „Schopnosťi a spuosobnosťi Slovákou“[11]). Obsahuje zaujímavé životopisy ôsmich nádejných mladíkov, Jána Holčeka, Štefana Noëla, Jána Luca, Najšela zo Štiavnice, Jána Kokavského a Tušiaka z Petrovca, Gaža z Cíbu a Jozefa Kliezela z Palánky. Len o prvých troch podám doslovne, čo tam stojí a čo dokazuje nielen čo záhlavie tvrdí, ale dokazuje i moje tvrdenie o Jurajovi Holčekovi.

„Velkje schopnosťi drjemajú v našom národe, len ich treba vynajsť, a poslúža i národu nášmu i človečenstvu k dobrjemu a k radosťi. Z moc iných príkladou nasledujúce ako dokazi toho, čo sme rekli, uvádzame.“

„Ján Holček ešte ako 10-roční chlapec ustrúhau malí vodní mlin, ktorí k vode priložení zrnká mleu. Mlinček tento sa v museum fysickom na pamjatku drží. Pán Ďorď Holček, farár Veselskí, *brat* maljeho umelca, nahovoriu svojich rodičou, abi mladšjeho brata tjež do školi dali, čo sa i stalo. Už ako pouroční grammatista dosť pekňe kresliu, ktorá spuosobnosť to vimohla u jeho brata, p. Ď. Holčeka, že ho do kresljacej školi dau, kde takje pokroki urobiu ,že prvjeho pouroka takmer prvuo mjesto medzi všetkími obdržau. Pamjatka jeho v Trnave najme u paňí, ktorím rozličnje ručnje práce, ako nádhernje škatulki atď. robiu, svježa ostáva. Vidjac

[11]) Článok tento pripisuje Ľud. V. Rizner Holčekovi, ač práve je len troma hviezdičkami označený. Odpis článku tohoto, ako i nasledujúceho a ostatných dát o liter. činnosti Holčekovej, mám od pána Riznera.

jeho brat, že vjacej má chuti k mechanike, ako k maljarstvu, postarau sa o to, že bi do Vjedňe do polytechnickjeho ústavu prijsť mohou. Rodičja Holčekovi chudobní podporovať sina ňemohli, našli sa ale statoční luďja, ktorí mu na pomoci boli, tak že toho roku už beh školskí na polytechnikum vo Vjeďni dokončiu a vo vjedeňskom prjemiselnom ústave vodní stĺpový stroj (Wasser-Säulen-Maschin) na spuosob parních vozou spravení obecenstvu predstaviu. Stroj tento ho mnohím v známosť uvjedou. Obrazec stroja (Modelle) stáu Jána Holčeka 200 zl. A k jeho chvále ešťe pridať muožeme, že on jediní bou zo žjakou v polytechnickom ústave sa učjacich, ktorí svoje vlastnuo djelo do vístavi odovzdau."

„Druhí takíto spuosobní Slovák a teraz už víborní maljar Štefan Noel z Bíňovjec v Prešporskej stolici. Tohoto vinašjeu, vzďelávau a šlechetním dobrodincom zaopatriu p. Ď. Holček, keď ešťe kaplánom bou v Nádaši, v Prešporskej stolici. Pán tento z povinnosťi často do Bíňovjec ako céri Nádašskej cirkvi choďjevau, a tuná s Jánom Noelom, otcom nášho mladjeho umelca,[12]) známosť urobiu. Sedljak tento bou velmi chudobní, tak že koňa s kravou museu do pluha k oraňú zaprjahnuť na smjech všetkím ostatňím spoluobivaťelom. P. Ď. Holček, zíduc sa raz s tímto Jánom Noelom, takto bou od neho oslovení: „Navšťívťe ma, duchovní otče! aspoň vidíte ťje roboti, čo muoj Štefan robí. Vníduc do izbi, videu, že chlapec Štefan, jedno 9-roční, práve dokončiu Krista na kríži, ženi pod krížom, Jozefa z Arimatie, Nikodéma a Jána Evanjelistu, ktorí idú sňať Krista s kríža. Viďjac toto djelo a oltár kostola Bíňovskjeko, ktorí pred tím svojím nožíkom, bíčakom menovaním, virezau, zpítau sa ho p. kaplán, či bi nemau vuolu maluvať, lebo mu prišjeu na um jeho brat, ktorí ťjež skorej mlin ustrúhau a potom pekňe maluvou. Chlapec odpovedau: „Vera bi som sa rád maluvať učiu, kebi som len mau papjer a olovo." Dostau potom všetko potrebbnuo a i daktorje obrázki, ktorje brat p. kaplána, Ján Holček, kreslil. Misleu p. kaplán, že Štefan Noel ani o tíďeň nič neurobí, ale ako sa začudovau, keď na tretí deň, príduc do Bíňovjec, už všetki obrazi, ktorje bou mu dau, odkreslenje videu a to tak, že ťažko znau rozoznať kópiu od pùvodnjeho obrazu. Že na obloku ich kresliť ňemohou, bolo istuo, lebo papjer bou takí hrubí, že sa cezeň prezreť ňemohlo. Chlapec tento do tejto prvej maljarskej práce tak sa bou pusťiu, že ho ňerozumná mať aj bíjala, keď jej od práce ňechceu isť dreva narúbať. Tak zo dňa na deň vetšje a vetšje spuosobnosti k maliarstvu ukazujúc, Št. Noel bou od otca viprosení, abi k p. Ď. Holčekovi do Nádaša chodjevau a tam sa od ňeho dačo učiu. Chlapec porjadňe choďiu do Nádaša a o 2 tídňe krajšje veďeu písať ako sám jeho učiťel. Zo dňa na deň chlapec krajšje maluvau, už aj na doske, tak že farár Nádašskí a vice-archidiakon, ktorí skorej chlapca ňemau chuť ďalej do školi poslať, viďjac od ňeho malovaní obraz

[12]) Matka, Terezia Balažovič. Števko narodil sa 9. apr. 1825. (M. Kollár, in litt.)

Platona a inšje obrázki, tak sa začudovau, že hňeď chlapca podporuvať prislúbiu. Porúčau ho p. grófke Brunszwikovej a grófovi Karolovi Žichymu, ktorí pán ho i teraz podporuje. Keď gr. Zichy po prví raz jeho obrazi prezerau, Noel bou prítomní v sedljackom obleku a bosí, ale hoc aj prví raz v živoťe svojom v krásnej izbe sa nachádzau, predsa sa ňič ňeprelaknuv, ale chodiu po izbe grófovej, a obzerau po sťenách obrazi, čo keď gróf viďeu, reknuv svojim djetkam: „Páčte len, veť on moje obrazi posudzuje!" Gróf sa ho zpítau, čibi sa mu tje obrazi páčili? On mu na to celkom pokojňe odpovedau: páčili: „A ktorí že sa ťi najlepšje páči?" zpítau sa ho gróf. Chlapec, obzrúc sa ešťe raz po sťenách, ukázau na jeden obraz, doložjac, že sa mu ten najlepšje páči. Keď sa ho potom Zichy pítau, čo bi na tom obraze bolo najlepšie vimaluvauuo, odveťiu: „Ten koberec, p. Gróf." A vskutku ten koberec bou majstrovski vimaluvaní, čo sa tak zapáčilo grófovi, že ho hneď v sept. r. 1839 do Prešporku poslau, kďe roku 1840 a 1841 prvotnje školi dokončiu a r. 1842—1843 maljarstvu sa u Ehrlingera učiu, doma ale mau učiťelou v zemepise a historii. V tomto čase krásne roboti zhotoviu pre svojho grófskeho dobrodinca, ktorje každí velmi obdivuje a chváli.

R. 1844 dňa 1. kvetna odišjeu do Vjedňe na Akademiu sv. Anni. Vlani spraviu obraz, ktorím královskú odmenu získať chceu. O kráse a podarenosťi tohoto obraza svedčja slová correctorove, ktorjemu obraz do rúk odovzdau: „Muožeťe, paňe Noel, svoj originál do skusbi dať a svoju kópiu na mjesto originálu do sbjerki odložiť — a ňikto kópiu od origiuálu ňerozozná." O ňedlho puojďe náš umelec na útrati gr. K. Zichyho do Ríma abi ztadial obohaťení známosťami do vlasti sa vrátiu na radosť svojho grófskeho dobroďinca a p. Ď. Holčeka, ktorjeho mladí umelec velmi rád má, lebo tak rečeno, on je zakladaťelom jeho šťestja. Z tejto náklonnosťi k p. Ď. Holčekovi odmalovau mu Krista v 14 obrazoch, ktorje velmi podarenje bić majú." —

„Ale prejdime už aj k Jánovi Lucovi z Nádaša. R. 1840 viďeu v Nádaši p. Ď. Holček blúďiaceho oškľbanjeho chlapca, z ktorjeho tvári ale bistrota žjarila. Bou 12-roční. Oťec jeho bívalí valach[13]) po ztratenej službe robiu ako tovariš u kolára. P. Ď. Holček sa zpítau chlapcovho otca, prečo bi sina do školi ňeposjelau? „Pre bjedu," odpovedau oťec. Zpomenutí P. Holček od otca chlapca vipítau a k sebe ho vezmúc učiu ho čítať a písať. Raz ho píta mladí Luc, abi ho pusťiu domou, že buďe pílu robiť, akú v Dejte[14]) viďeu. Stalo sa tak, ako si žjadau. Po dakolko dňach už doňjesol chlapčisko obrazec píli, z ktorjeho p. Holček poznau, že v chlapcovi velká spuosobnosť skritá leží. Rozprávalo sa mu potom o píle na Búroch od mlinára Kubíčeka vistavenej, ktorú ňje len voda, lež aj vjetor

[13]) V Kazimíre, v Mošonskej stolici; dľa aktov v archíve mesta prešporského. (Ján Franz in litt.) Tam pravdepodobne za nejaký čas slúžil.

[14]) Dechtice; píla Malatinského.

žeňje, a to tak, že keď je dosť vodi, žeňje pílu voda, keď je málo vodi, žeňje ju vjetor alebo i voda i vjetor vedno. Stroj tejto píli je tak dobre zhotovení, že pri najmenšom vetríku i mleť i doski rezať muože. Kubiček ňechceu ňikoho z okolitích mlinárou pustiť k súďeňú tohoto djela, iba ludí takích, o ktorích veďeu, že sa s takími vecmi ňezaoberajú. Kaďenáhle Ján Luc o tomto mliňe počuv, ňedau pokoja svojmu učiťelovi Holčekovi, kím ho ta nevistrojiu. Navrátiu sa on ztaďe a zabrau sa do práce tak, že po trích mesjacoch píloví mlin bou hotoví. Luďja sa ňevedeli dosť prenačudovať tomuto djelu, tak dokonále bolo urobenuo. Jeho dobrodinec vjac razí spomenutí chťjac službu preukázať vlasti a svojmu národu slovenskjemu, odišjeu s chlapcom do Trnavi. abi mu našjeu pomoc a podporu, ale iba 19. nov. 1840 nebohjeho dúst. p. Ignáca Kunsta, farára a prepošta trnavského, dostau preň chovu, páni pomocníci platili zaň hospodu a p. H. ho šaťiu.

Tak sa dostau do prvotnej školi. Obrazec mlina Kubíčekovského sa postaviu v obednici Trnavskej fari, kde ho mnohí obďivovali, čím sa stalo, že u obdivovaťelov trnavskích J. Luc do známosťi prišjeu. Potom sa písalo o ňom do istjeho A. T. 8. dec. r. 1840 v Prešp. novinách, z ktorích chír tento aj do maď. novín prešjeu. Prozretedelnosť Božia pomáhala spuosobnjemu chlapcovi tak, že na zprávu v novinách o ňom písanú istí bezmenní[15]) 50 zl. str. poslau Prešporskej stolici, abi ích na vzdelaňja Jána Luca obrátili. Potom ustanovila i Prešporská stolica sbjerku, ktorá 5000 zl. v. č. vinášala, a k jeho podporovaňju určená bola. Z Trnavi prišjel do Prešporku a do tretej prvotnej školi chodiu. Od ňeho zhotovení Kubíčekovskí píloví mlin sa teraz v dome stol. v Prešporku drží pod opaterou pána Németha, ktorjeho stolica k tomu menovala.[16]) Choďí teraz Luc vo Vjedňi do polytechnickjehe ústavu a do Akad. sv. Anskej, kďe sa matematike a kresleňju učí. V mechanike sa cvičí u Drexlera, optických strojou zhotoviťela. Mláďenec tento ale ňemá tak velkú chuť, podla rečí jeho majstra, k učeňú sa známostí, ako náramnú schopnosť k ručním robotám a k nasledovaňju všetkjeho, čokolvek vidí."

Láskavý čitateľ bude chceť vedieť, čo sa stalo ďalej aspoň s týmito troma šuhajmi. Opisuje ich Juraj Holček pod vlastným menom v článku „O spôsobnosti Slovákov" v Pešťbudínskych Vedomostiach r. 1865. č. 55., ako nasleduje:

„32. číslo I. ročníka Orla Tatránskeho z r. 1846 pod záhlavím „Spôsobnosti Slovákov" prinieslo životopisy osmi nádejných mladíkov, o ktorých v novinách našich odvtedy nebolo zmienky. Držím

---

[15]) Z Miškovca; dľa aktov v archíve mesta Prešporka (J. Franz in litt.)

[16]) Nachádza sa skutočne dosiaľ v mestskom dome prešporskom, ako na vlastné oči presvedčil sa o tom p J. Franz 14. sept. 1899. Podoby je okrúhlej, hore povetrňák, a na spodku žene voda. (P. J. Franz in litt.)

si za povinnosť o troch prvých tam spomenutých mladých rodákoch podať zprávu; o ostatních ale známosť majúci podajú iste zprávy s podobnou ochotnosťou, lebo zprávy podobné zveľaďajú česť národa."

„Prvý z tých rodákov, nádejný mladík *Ján Holček*, skončiac v 1848. roku sedemročný beh na viedeňskom polytechnikume, nemohúc dostať schopnosťam primeranú službu, vstúpil jako fourier do cisárskej služby ku pluku arcivojvody Ernesta, v ktorej 1850. roku, neupotrebiac svoje mechanické schopnosti, predčasne dokonal beh svojho života.

Druhý nádejný mladík v spomenutom čísle Orla Tatránskeho uvedený, *Štefan Noel*, syn roľnícky, ktorého nevídané schopnosti k maliarstvu nižepodpísaný jako kaplán nádašský vo filiálke bínoveckej spozoroval a na neho zemského pána grófa Karla Zichyho upozornil, bol skrze tohoto veľkodušne podporovaný, poslaný do akadamie sv. Anny vo Viedni, kde hneď v prvom roku obdržal druhú okademickú odmenu, pokroky na podiv činil; zdalo sa, že bude druhý náš Kupecký, rodák z Pezinku, župy Prešporskej, počiatkom XVIII. stoletia pri dvore kráľa saského, jako povestný maliar podobizní zomrel. Medzitým našeho Noela, v osudnom 1848. roku potkalo osudné nešťastie, upadol totiž do manie, a jako taký chová sa dosiaľ v trnavskom špitáli, je tichý a poslušný, ale zádumčivý veľmi, keď môže, aj kreslí a preto k praniu by bolo, keď by zaujal sa za neho nejaký národovec maliar a ho k sebe vzal, asnáď upotrebovaním a zaneprázdňovaním ho pri maliarstve, vzbudily by sa jeho schopnosti, preto ho láskavosti srdečných rodákov, zvlášte maliarov, odporúčam. Po mladíkovi tomto nižepodpísaný má šesť obrazov, ktoré každého zaujímajú, zvlášte podobizeň nešťastníka, ktorú sám trefne zmaľoval, a ostatné dielo jeho „Kázajúceho sv. Pavla v Athénach pred chrámom neznámeho Boha," ktoré dva obrazy onedlho odovzdané budú našej Matici, keď zhotovená bude svetlica sv. martinská. I ostatnie obrazy, ale len pozdejšie, dostanú sa do majetku Matice."

„Tretí v udanom čísle O. T. opísaný *Ján Luc*, ktorý jako 10-ročný chlapčok v Nádaši Prešporskej stol., syn chudobného ovčiara, spravil najprv vzorku píly (mola runcina), bol skrz nižepodpísaného zpozorovaný, u ktorého tá vzorka od r. 1848 dosiaľ nachodí sa. Potom keď vyhotovil ešte vzorku vodovetrného mlyna, t. j. takého, ktorý vodou a vetrom razom, alebo aj osobitne hnaný, mleť môže (táto vzorka složená je v stoličnom dome v Prešporku), bol kroz podpísaného odovzdaný do druhej normálky v Trnave; potom, jako to 32. číslo obšírnejšie opisuje, zaujala sa za neho sl. Prešporská stolica, skrz ktorú z milodarov bol vychovaný, a teraz je optikus a mechanikus vo Viedni (bydlo Wieden, Pressgasse, nové č. domu 10.) na svoju vlastnú ruku. — Zdokonálil mikroskopy, ktoré u neho dostať možno najdokonálejšie. Zvláštne ale, a to cieľ tohoto opisu, vymyslel tohoto roku 1) zápalky a fidibusy nového druhu bez fosforu a živého ohňa, ktoré preto budú mať odbyt, že

odstránené bude nebezpečenstvo zapálenia a otrávenia, jako aj, že vo fabrikách prestane nákaza zdravia robotníkov, čo pri sirkofosforových fabrikách bolo všeobecné. 2) Vynašiel nového druhu kapsle na flinty, ktoré v jakomkoľvek povetrí nezlyhajú; 3) nový nástroj k zapaľovaniu cigariek, dobreslúžiaci v akomkoľvek vetre a odstraňujúci popálenie šiat. Nálezok tento bol napred vo Viedni zkusovaný kroz c. kr. krajinského lučbára Vincenca Kletzinského; v marci ale dal nálezok svoj preskúmať v Paríži, kde tiež v akademii vied bol odobrený, a hneď dostal p. Luc objednania na fabrikáty svoje jak vo Francúzsku, tak do Anglicka, Pruska a do Ameriky. Teraz, najdúc spoločníka, p. Jägera, správcu zverinca viedeňského, potreboval by niekoho, aby vo väčšom mohol sprevodzovať svoju fabriku; sľubuje, kto vstúpi do spolku s ním, že po dvoch rokoch navráti mu zdvojnásobnený kapitál, a tak kto chce peniaze svoje rozmnožiť, nech sa obráti na p. Luca dľa udanej adressy. Ja ale dosiahnul som cieľ zprávy tejto tým, že som upozornil vct. obecenstvo, aby keď pod nemeckým menom Jána Lucza potrebovať bude zápalky, vedelo, že tie utvorily mozgy slovenskej hlavy."

Toľkoto hovoria nám tieto najautentickejšie, najhodnovernejšie zprávy. Tie dva články (v Orle Tatránskom a v Pešťbudínskych Vedomostiach) sú zase akoby kus autobiografie Holčekovej. Žil v chovancoch svojich, a s otcovskou pečlivosťou sprevádzal ich takmer až do hrobu. Povedomý bol sebe, že chcel dobre vlasti a svojmu národu; odchádzajúci z kaplánky nádašskej na faru veselskú, napísal do matriky nádašskej: „detegendo duo talenta ex plebe, Joannem Lucz opilionis, et Stephanum Noël, Binocensis miseri coloni filium, *patriae de bonis civibus prospex*;" opisoval živým i tlačeným slovom talenty slovenské, „lebo také zprávy zveľaďujú česť národa." Bol on, ohračaný „panslάv," lepším vlastencom, než všetci tí rozaustovia, čo za vlasť len pohárikmi štrngajú a za vlasť pijú, ale krížom slamy nepreložia, ak svojím tláchaním práve nezakrývajú ešte horšie svoje skutky.

O troch šuhajoch dáva vývod on sám; ošttvrtom dolόžiť môžeme aspoň niečo my. Najšel, udaný zo Štiavnice, rodom bol po pravde z Hudruše, a volal sa Jozef. Svetielko zažihá nám dejepis sochy svätej Trojice na Novej Bani. Stal by sa bol teda sochárom a z počiatočného svojho rezbárenia bolo by mu prischlo i meno, Faragó. Možno povedať, že „Najšel meno ztratil."

Keď jeho pestovanci ani nepozakladali nejaké „dynastie" špekulantské, keď i pred časom pomreli: predsa každý za vymeraný sebe od Prozretedlnosti čas slúžil vede a človečenstvu. Zasvietili, ako meteory, a zanikli; koľko však ostalo by stálic na oblohe slovenskej, keby sa každý takto vynasnažoval svetlá zapaľovať, ako Holček. Že snahy jeho, zriedkavo šľachetné, neboly korunované úplným zdarom, to zásluhy jeho neumenšuje; to dobrotu jeho srdca nezatemňuje. Po radosti mal žiaľ, lebo všetkých prežil; ale keď nedožil sa plnej odmeny na zemi, neminie ho v nebesách!

Že ako písaným slovom, tak i ústne Holček rozširoval dobrú povesť svojich pestovancov, ukazujúc a opatrujúc ich prvé pokusy technické, ktorými prezradili svoje vlohy: svedkami sú mi na miesto mnohých pán Ján Keller, kapitulník trnavský a pokladník Spolku sv. Vojtecha a pán dr. Gustáv K. Zechenter, vyslúžilý fysikus kremnický. Moje vyzvanie v 46. čísle Národných Novín od 20. apríla 1899 neostalo bez výsledku. Prvnejší pán oznamuje mi (29. apríla 1899), že ako kaplán skalický, idúc na návštevu k svojim rodičom do Nitrianska, navštívil svojho priateľa Ďurka Holčeka v Nádaši, a keď videl u neho rozmanité vyrezbárené predmety, žiadal si videť chlapca a rodičov. Holček išiel s ním, a oba spoločne predstavili chlapca grófovi Zichymu v Bučanoch. O skúmavom duchu a o umeleckom vkuse chlapca píše: „In imaginum cubili tetigit aut inter centenas imagines pretiosissimam.“ Poslednýkráť shováral sa s Noelom v kúpeľoch piešťanských asi r. 1866. Umrel Noel asi 40-ročný v Trnave.

Dr. Zechenter potvrdzuje všetko z počutia od M. Štefana Ferienčíka, ktorý, ako slúžny v Nových Zámkoch, s Holčekom obcoval a ho veľmi chválil. Dľa tejto zprávy mal sa Noel zavďačiť i grófovi Zichymu obrazom „svojej vlastnej historie, s verne vyvedenými podobizňami dotyčných osôb. Obraz ten predstavoval totižto dobu, keď kaplán Holček svojho klienta grófovi v jeho tereme predstavuje. Noel stojí naivne v národnom kroji, rozčulene krútiac v rukách širáčik. Gróf Zichy, dobrosrdečne sa usmievajúc, stojí s rukami cez prse preloženymi pri stole, Holček rozkladá rukami, ukazujúc na drobného pastierika. Bokom, obzerajúc blahosklonne chlapčeka, stoja dve grófove dcéry.“ Dobre by bolo prezvedeť sa, či tento vzácny obraz jestvuje.

Ja sám počul som o všetkom vyprávať spomenutého už Jána Bunčeka, ktorý bez pochyby tiež patrí medzi pestovancov Holčekových, a jeho povzbudzovaním a podporovaním stal sa kňazom. On bol by býval povolaným životopiscom svojho ujca, a vedel by nám istotne o veľa o vela viac povedať, ale, bohužiaľ, tiež pred časom umrel ako kaplán. On zovrubnejšie vyprával mi výpravu Lucovu do Kubíčekovského mlyna umeleckého. Kaplán napísal majstrovi pekný list, chlapcovi dal papier, ceruzu, najal chlapa, ktorý sprevádzal chlapca. Keď mlynár prečítal list, pomyslel si: „Ty mi tajomstvo neodoberieš,“ pustil chlapca ochotne dnu, a sám shováral sa so sprievodcom vo dverách. O nejakú chvíľu vyjde chlapec a povie, že už pôjdu domov. Kaplán privíta ho s otázkou, čo videl a čo si nakreslil? Chlapec rozvinie papier a ukáže na ňom dve čiary; toto je vraj plavná os, a to je bočná os. „No mal som ja teba za čo ta poslať,“ usmial sa Holček. Chlapec však začal robiť; a keď čo spravil, ôsku za ôskou, kolček za kolečkom, nosil pokázať kaplánovi, ktorý, obzrúc a pochváliac, odkladal mu to za pec. Naraz príde chlapec, že už ide skladať; že už má všetko hotové. Chlapec složí a mlyn mele! — Šťastný, kto by čo len jednu takúto krásnu episodu mohol preukázať zo svojho života!

K pestovancom Holčekovým mojím vedomím prináležal ešte Matej Stopek, rodom z Trstenej v Orave, ktorého Holček podporoval, až stal sa farárom v Kuchyni, Prešporskej stolici, a ako taký tam i umrel r. 1878. (Štef. Palkovič in litt.)

Holček bol na každom poli činný, aké sa kde za jeho doby ukázalo. A ruch bol veru vtedy inakší, než teraz; mužská smelosť a odvaha bola iná! Uznať si to musíme, že v mnohom ideme dolu vodou. Po vysilení sa takrečeno školy Bernolákovej slovenská spisba začala sa prebúdzať novým jarým hnutím. Palárik, Viktorín, Radlinský, za čas i Hattala, potom Slotta, Plošic a iní mocne hýbali. Spolky striezlivosti, „Cyrill a Method," pozdejšie „Katolícke Noviny," „Priateľ Školy a Literatúry" sdružovaly sily. Školstvo dedinské pod nemeckým systémom ako jasná žiara začala svietiť ľudu slovenskému, lebo nikomu ani nesnívalo sa, že by ľudová škola inému mala slúžiť, a nie výlučne osvecovaniu a otváraniu rozumu ľudu a prebúdzaniu všestranných prekrásnych, nepoznaných talentov, ukrytých v ňom. Idey Komenského, výdobytky pädagogické skvely sa v platnosti plnej, a pošetilá cundra „Politika" nevysmievala sa im a nepľula im do tvári, ako teraz pri potlesku všeobecnom na hanbu skonávajúceho devätnásteho stoletia. Radosť bolo hľadeť na ten pospolitý ľud, s dychtivosťou chápajúci sa kníh a časopisov, ktoré boly povolané otvárať zdroje osvety i jemu, a začaly to i konať s chuťou a oddanosťou, nie však kaliť a zatemňovať a zatvárať ich pred ním. Učiteľstvo slovenské prijalo äru národnú ako oslobodenie svoje zpod jarma; poznajúc vznešenú úlohu svoju, bez nútenia, bez judášskych odmien, v šlachetnom povedomí razom skočilo na nohy, ako hotový muž, zúčastniac sa v práci národnej. Radosť bolo videť ich shromáždených na ich učiteľských poradách. Ak kde-tu ukázal sa nedostatok alebo spozorovaný bol prechmat i u mocných, smelo povedalo sa to všetkým, vyšším tak ako nižším.

Ján Palárik, ako kaplán vindšachtský, začal r. 1850 redigovať „Cyrilla a Methoda" pri nakladateľstve Andreja Radlinského, kaplána štiavnického. Holček bol všade verným spolupracovníkom, verným spolubojovníkom, ktorý neváhal nastaviť šípom nepriateľským svoju hruď. Ako starohájsky farár, v 28. čísle Cyrilla a Methoda roku 1850 uverejnil článok „O chlapčenském semeništi trnavském," v ktorom s velikou šetrnosťou a úctou oproti duchovnej vrchnosti poukázal na chudobu nižšieho kňazstva, politickým prevratom o dežmu, šestnástku a iné dôchodky pripraveného, tak že nevládze platiť novouloženú daň ($5^0/_0$ dľa dôchodku) na semenište trnavské, keď mimo toho štát uvalil vtedy dane, dotiaľ nezvyčajné. Surma nevystala! Pred consistorium najprv bol citovaný do Ostrihomu nemilý už vtedy redaktor, i nakladateľ; Radlinský bol oslobodený (Cyrill a M. 1851 č. 3), ale Palárik kondemnovaný 1) na

tri týždne pro exercitiis ad patres Franciscanos v Ostrihome, [17] 2) k preloženiu s Vindšachty, 3) k odstráneniu od redakcie (čím malo byť odzvoneno „Cyrillu a Methodu") a 4) k uverejneniu (C. a M. 1851 č. 4), jak v latinskej tak v slovenskej reči, takého odvolania, že sotva skrúšenejšie odvolával nedávno Schell. Viackrát pozorne som prečítal Holčekov článok, ale nemohol som najsť v ňom dostatočnej príčiny k tomu kroku, že cirkevný súd, mladého, ledva 4-ročného, vzdelaného kňaza, horlivého bojovníka, že by bol býval hotový do jazerného ohňa skočiť za cirkev katolícku, takto mohol potupiť! Preložený bol síce len do Štiavnice, i redaktorom ostal, ale cirkevnej vrchnosti podarilo sa ducha zlomiť; v „Cyrille a Methode" namiesto úvodných článkov začaly vychodiť — kázne a podobné.

Citovaný bol pred consistorium i pôvodca, Holček, ktorý však ani na tretí raz neustanovil sa, držiac sa istotne toho, čo na miesto neho Androvič (C. a M. 1851 č. 4) vyslovil: „Já myslím, že keď už redaktor zaňho vytrpel, jemu by měli už dáti pokoj." Azda to

---

[17]) Kláštor františkánsky, ako všade, bol i tu slovenský, a služby Božie i s kázňami odbavovaly sa po slovensky pre ostrihomských a okolitých slovenských katolíkov. Pod Šimorom bolo to zrušené.

O väznení Palárikovom podám tu ešte nasledovné. Za špirituála bol mu daný staričký páter s ranavou nohou, za superintendenta, ktorý mal referovať o postupe polepšenia, dostal Štefana Kopernického, rodom z Novejbane, professora a pozdejšie vicerektora na semeništi ostrihomskom. V tom čase bol v súsednom slovenskom Kostelci farárom Ignác Scolári, rodák z B. Bystrice († v Tesároch v Tekove 1887), nástupca, ako povedané, Holčekov; ešte bližšiu súsednú pustatinu, Šátorku, cez ktorú cesta od ostrihomskej hradskej do Kostelca vedie, mal Adolf Androvič; oba národovci slovenskí, ktorí Palárika v jeho väzení verne navštevovali. Androviča menoval svojím Habakukom, ktorý nosí mu jesť do jamy ľvej v Babylone; lebo kedykoľvek prišiel, zakaždým doniesol mu v kabáte za sklenicu kávy.

Povedal som už, že Palárikov páter špirituál mal ranu na nohe. Raz prišiel práve dozorca, Kopernický, keď páter sedel na stoličke, a Palárik preväzoval mu ranu. Kopernický za horúca referoval primášovi Scitovskému, že našiel kajúčnika vo veľkej skrúšenosti na tvári u nôh duchovného otca svojho. O hroznom duševnom utrpení Palárikovom vidz jeho životopis.

O Scolárim podotýkam toto: Chceli sme, škola slovenská, vydať almanach prác klerických, s pritiahnutím pomoci i zo semeníšť iných. Menovite Martinkovi Medňanskému v semináre nitrianskom, básnikovi rozvíjajúcemu sa, navrhnul som ja tri predmety čili myšlienky, ktoré azda najlepšie sú medzi „Poesiami Dušana Savy Pepkina" (Poblúdilec, Ruža a Včela; táto nezdarila sa mu, preto neuverejnil ju nikde), po ktorých hneď poznal som ho pod jeho pseudonymom. Náklad na Almanach ochotný bol dať Scolári; ale keď vyrozumel, že od podujatia odrádza nás dr. Mallý, upustil i on, a Almanach vystal. Večná pamäť buď Scolárimu, ako i vrstovníkovi nášmu, Martinovi Medňanskému.

uznalo i consistorium, že i toho už bolo primnoho. Vec zaspala, ale zaspala i daň na semenište. (Vidz ešte Pozn. Red. v C. a M. 1850 č. 31.)

Takú smelosť slova v prospech pravdy, spravedlnosti, slušnosti a spasenia duší, krvou Kristovou vykúpených, podarilo sa síce potlačiť a utlumiť s pomocou štátu, ba i s pomocou nás samých. A veru ak za Holčekovských časov bolo potrebné pozdvihnúť plač Jeremiášovský na rumoch Jeruzalema („nového, zostupujúceho z neba od Boha pripraveného, ako nevestu okrášlenú mužu svojmu" Apocal. 21, 2; teraz však, ach, tak ošarpanú a zohavenú!), tým potrebnejšie bolo by to teraz, kde ohavnejšie veci zakrýva s jednej strany šovinismus, druhej naša slabosť!

Holček mal vraj tri obrazy v jednom riadku, vyobrazujúcich Jánov, ktorých takto charakterizúval: „Svätý Janko, múdry Janko, hlúpy Janko."

V rokoch štyridsiatych zkrsla blahodárna myšlienka brániť pospolitý ľud pred pijatikou a hmotným a duševným úpadkom pomocou spolkov striezlivosti. Štefan Závodník, farár veľko-divinský (pozdejšie pružinský), v Trenčianskej prvý založil spolok vo fárnosti svojej r. 1844. Jeho príklad nasledovali iní kňazi; vedľa Jána Jendruščika, farára bardijovského, Eugena Gerometta a Juliusa Plošica na prednom mieste stál Holček, u ktorého i k prvej porade priatelia týchto spolkov r. 1847 vo Veselom sišli sa. (Ján Gerometta in litt.)

Toto a s ním súvisevšie čachtické shromaždenie spolku Tatrína bolo prvým významným shromaždením slovenských národovcov. Od roku 1845 už i noviny vychodily v strednej slovenčine, Holček bol ešte tuhým bernolákistom. Ale v auguste 1846 už uverejňuje v Orle Tatránskom (č. 38) osvedčenie, že prečítaním Štúrovho spisu „Nárečja slovenskuo" inak sa presvedčil a pristupuje ku strednej slovenčine, ako spisovnému jazyku slovenskému. V máji roku 1847 v tom istom časopise Holček pozýva zakladateľov spolkov striezlivosti na poradu k sebe, do Veselého. Pristúpenie horlivého, účinlivého Holčeka k Štúrovcom bolo výhrou pre slovenskú vec. Tatrín, založený roku 1844, shromaždenia svoje v prvé tri roky mával len v Liptovskom Sv. Mikuláši; za miesto shromaždenia roku 1847 ustanovili už Nové Mesto nad Váhom. Prvej než by sa toto shromaždenie bolo sišlo v Novom Meste, pozval ho k sebe, do Šaštína, katolícky farár Jozef Urbanovský. Tu i odbývalo sa 9. a 10. augusta (1847). Ľudovít Štúr, J. M. Hurban, Ján Kalinčák prišli do Čachtíc od Prešporka; v Liptovskom Sv. Mikuláši u Michala M. Hodžu, predsedu Tatrína, sišli sa Ctiboh Zoch, Ď. Matúška, Štefan M. Daxner, A. H. Škultéty, Ján Francisci, Janko Štúr, Moric Jurecký, A. H. Krčméry a i., najali si plť a tak vykonali cestu dolu Váhom do Nitrianskej stolice. V Čachticiach milo boli prekvapení, keď tam našli veľkú, vzácnu spoločnosť. Katolícki kňazi boli osemnásti, a všetko vynikajúci mužovia, ako Juraj Holček, Andrej Caban, Jozef Ščasný, Štefan Závodník, Jozef

Urbanovský, Eugen Gerometta, dr. Andrej Radlinský, Julius Ploši Do týchto čias rozdelení, na čachtickom shromaždení Tatrín Slováci sjednotili sa na strednej slovenčine ako spisovnom jazyk slovenskom. Z Čachtíc spoločnosť prešla do Veselého, na fa Holčekovu, kde 12. augusta bola porada zakladateľov spolk striezlivosti.

Vedľa iných azda článkov a dopisov pripomínam le „Osvedčeňja strani spolkov strjezlivosti.“ (Orol Tatr., II 1847 č. 64.) Teraz vidíme, jak veľmi upadol ľud, poneva spolky striezlivosti nepodporovaly dostatočne ani cirkev ani štá Mohol nám ľud teraz neutekať do Ameriky.

Ďalšia jeho blahodárna činnosť točila sa okolo úradu kňaz ského, okolo vyučovania školského[18]) a okolo všetkého toho, č hmotný blahobyt ľudu povzniesť a upevniť môže, z hospodárstv menovite okolo včelárstva a ovocinárstva.[19]) Z jeho literárneh pôsobenia tu niečo na ukážku v poriadku chronologickom: Oro Tatránski II, 1847. č. 35 a 36. Slávnosť ružová v Nádaši. — Slovenské Noviny 1850. č. 95. Verejná odpoveď na návrh pán Ormisa, strany spolku na vydávanie slovenských školských kníh v č. 85. uverejnený. — Katolícke Noviny 1852 č. 43. Besed o predošlých a nynejších časiech. (Rozhovor) a r. 1853 č. 31 O zakladaní obecných školiek. — Cyrill a Method 1850 č. 6. Vítán Cyrillo-Methoda č. 7., 8., 9. Školy dedinské s jejich prekážkami a návrhy k jejich napravení; č. 28. Slovo o semeništi chlapčenském v Trnavě založiť se majícím; 1852. Hrbitov škola múdrosti (Báseň.); č. 50. Oporuka, zrkadlo človeka; č. 40. Utešená pamiatka duchovného pastiera, čili ružová slávnosť v Nádaši pod Bielou Horou; č. 41. Dobrý život býva predchodcom dobrej a blahoslavenej smrti; 1853 č. 11. Odměna úcty k sv. Vendelínu; č. 33. Reč materinská ako naukosdelná ve školách s jejími zdarnými výsledky; č. 44. Obráťmeže zretel náš i na cinteríny; 1854—56. Dopisy zo Starého

[18]) Svedectvo o zdarnom pôsobení Holčekovom vydáva Ján Dedinský, subsidiarius v Mestečku, stol. Nitr., v dopise o zkúške v škole veselskej. Príloha k Cyrillua Methodu 1851. č. 4. — O porade vo Veselom svoj dopis v Slovenských Národních Novinách Eugen Gerometta dokončil: „Musím pri tejto príležitosti pripomenúť i nevirovnaňe víbornú školu veselskú . . . Viznať musím, že som ja takí prospech u detí v mojom živoťe v žjadnej škole ňeskúsiu. Čo je Ďorď Holček, z jeho školi sa najlepšje virozumeť dá. Má on i učiťela školi p. Stánka k viučovaňu mládeže celkom stvorenjeho. Kďe takí dvaja si pomocnú ruku podávajú, tam musí i práca znameňitím visledkom korunovaná biť. Ja mislím, že bi velmi vec prospešná bola, kebi p. Ďorď Holček dau vitlačiť spuosob ten, podla ktorjeho on vo viučovaňí veselskej školskej mláďeže pokračovau. Krajina celá bi mu za to vďačná bola“. . .

[19]) Sám mával úlov i vyše 100! Farské záhrady vysádzal šľachetným ovocným stromovím, a iné dobré pamiatky po sebe zanechával.

Hája datované; 1857. č. 22. Beseda o zakladaní štepníc. Reč o zakladaní novej školky. Mocná prímluva bl. Panny Marie. Dopisy od N. Zámkov. 1858. č. 30. Pamätnosti z okolia Bojnického; č. 42. Spolok v B. Bystrici ku podporovaniu chudých žiakov a präparandistov; 1859. č. 43. Štyri pamätnosti ľudského života v jednom dni; 1860. č. 14. Čudná známosť; č. 33. Divný pohrab v dekanáte vrábeľskom; č. 38. Kalvária udvardská; č. 50. Dôkazy dobročinnosti nižšieho duchovenstva slovenského; 1861. č. 9. Niečo o knihovni pre nižšie duchovenstvo; č. 27. Necrolog Amiana Ant. Dobroviča; č. 45. Družstvo súškolníkov v Ostrihome 26. augusta 1862 (25-ročné jubileum kňazské Lipovnického); č. 46. Krásné ovocie Živého Ruženca; 1862., 1863. Dopisy; 1864. č. 20. Čo môže učiteľ pre školu vydobudnúť; č. 26. Novejšie dátky dobročinnosti nižšieho duchovenstva; č. 35. Načo sú statky kňazom; Dopisy; 1869. č. 22. Obzor. V. 1867. č. 28. Zkúsenosti včelárske; č. 29. O liečivej sile slimákov; 1868. č. 1. Novoročný príhlas ku pp. včelárom našim; č. 20. Slávnosť Dzierzonská dňa 30. júna. Konečne v Pešťbudínskych Vedomostiach z r. 1862. a 1865. Dopisy a známy článok o spôsobnosti Slovákov. István Bácsi naptára. 1869. str. 17. Rózsaünnep Magyarhonban, mint az erkölcsiség hatalmas tényezője.

Že žil životom literárnym i politickým, dokladom na prvé mi je článok jeho v Orle Tatr. II. 1847 č. 38. „Osvedčeňja za slovenčinu"; i jeho zúčastnenie sa, ako farára vo Veselom, porady Tatrína „10 klasňa 1847. v Čachticiach", Nitrian. stol. „Z tohoto zasadnutia bol Holček vyslaný pod bodom V. s Cabanom do Budína k námestnej rade porúčať opätovne záležitosť Tatrína, a do Viedne bol poslaný Ján Galbavý a Ľudovít Štúr. V bode XI. bol vyslaný Andrej Caban, Ďorď Holček, Jozef Ščasný, dr. Andrej Radlinský, Ján Kalinčák a Peter Hostinský ako výbor k posúdeniu spisov pre školy dedinské a meštianske. (Ján Francisci in litt.[20]) — Že žil i životom politickým, dokladom mi je to, že Juraj Holček dobrovoľne pripojil sa k vyslanstvu so slovenským Memorandumom pred snem r. 1861 zo shromaždenia národného 6. a 7. júna.

V Štiavnici a okolí r. 1850 vznikla „Spoločnosť podsitňanská pre vidávaňja lacních školskích kňíh"; údovia boli zo Štiavnice, Hodruše, Krupiny, B. Bystrice, no i z Prešporku a Komiatic po jednom; v patričnej zpráve v C. a M. 1850. č. 32. o vydaní Škultétyho „Rečňovanky" jej nákladom na prvom mieste má Juraja Holčeka s 50 zl. r. č.

[20]) Ján Francisci píše ešte: „R. 1850. alebo 1851. bol som u Holčeka v Ohaji v júni na nocľahu so štyrmi zvolenskými dobrými chlapci, ktorých som viedol na požiadanie dr. Dvořáka, poriadateľa slovanského bálu vo Viedni, na ten bál ako čestnú stráž. Holček nás veľmi ochotne a po pansky prenocoval a uhostil. Ráno odišli sme na železnicu do Tornoku."

V tomže čase započalo sa sbierať i na Maticu Slovens
a to s takýmto vysloveným cieľom, ktorý po druhýkrát splnil
pred niekoľko rokmi, „pripravovati po málu vznik národní
domu (Musea), v němž by se knihovna a rozličné sbírky, zvlá
stařiny, placenými úředníky opatrovaly; potom shromažditi fond ..
(„Cyrill a Method" 1851. č. 13., str. 103.) Holček bol prítom
na prvom valnom shromaždení Matice Slovenskej, i pristú
s 20 zl. („Letopis Matice Slovenskej". Roč. I. str. 32. a 7
medzi členov.

Povedal som už, že mal dar rozoznávania duchov; že ve
poznávať hrivny, ktorému služebníkovi Pán koľko sveril, a že chc
aby patričný kupčil s nimi a užitok priniesol. Už som pripomen
dvoch, ktorým (mojím vedomím) dopomohol ku kňazskému stav
podotknem v súvise i tretieho; lebo kto chcel byť kňazom,
každému vďačne pomocou prispel. Tu však prechodím na tret
pole jeho užitočného pôsobenia, na jeho prostorozumné či domáš
lekárstvo. On i túto svoju hrivnu verne vynakladal, nie pre sv
zisk, ale pre dobro druhého, a s *prospechom*, čo pri je
dobrom a prajnom srdci ani inak nemohlo byť. Podotýkam, že
vtedy, keď takáto dobročinnosť ešte nebola zakazovaná, ako vču

Roku 1861 zo Starého Hája cestoval hore Pohroním s mladý
žiakom, svojím farníkom, aby ho za klerika odporúčal svojm
priateľovi, nebohému biskupovi Moysesovi. Rebus bene gesti
t. j. keď jeho schovánok za klerika bol prijatý, navracal sa domo
Skúmateľovi nesmie byť nikdy ponáhle, lebo ak chce niečo vide
niečo počuť, niečo získať, musí si potrebného na to času dopria
Idúc hore malým vrškom popred kalváriu ku škole hliníckej, kto
zovňajškom už i vtedy nad iné vynikala, a nápisom na průčelí na
ambitkom „Nechajte maličkých ku mne prísť" (Mar. 10, 14) ozdoben
bola: zastal, sišiel s voza a vošiel so slovami: „Vidím peknú škol
zvonku, idem ju pozreť i zvnútra", a predstavil sa. Privítal ho organist
a učiteľ Ignác Skladáni, ktorý za dlhé roky tam prospešne účinkova
Keď za dlhší čas shovárali sa, Holček opýtal sa organistu, kde mu j
manželka? — „Tá je chorá." — „A čo jej je?" — Má ranu n
priehlavku na nohe." Hneď vstali a išli do kuchyne, kde ona p
ohništi na jednej nohe stála, lebo tú boľavú už ani na zem opre
nemohla. Náš lekár hneď stiahol čižmu a, ukážuc na svoju nohu
riekol: „Pozrite, i toto bola taká noha. Nebojte sa nič; o dv
týždne budete tancovať." A vskutku, o dva týždne vydávala sa je
dcéra za môjho bratanca, a ona už pešia prišla z Hliníka d
Bzenice.[21])

[21]) Poradil jej: chabdový, lopúchový a borievkový (jalovcový
koreň variť a odvarok piť (!). Vrbové listy variť, a do odvarku vrecúška
pšeničnými otrubami naplnené, namáčať a na ranu prikladať vždy teplé
Keď prestala sa rana hnojiť, kázal prikladať mäkké handričky, lojon
natreté.

Niektoré z jeho liekov uverejnené sú v Palárikových „Katolíckych Novinách," v Lichardovom „Obzore" a inde. Liečil však i sympatiou; na pr. proti zimnici dal nosiť cedulku, čímsi popisanú, a pri zachovaní uloženej diëty to vraj osožilo. (Š. Palkovič in litt.)

Krátky životopis Juraja Holčeka, z pera Michala Chrásteka, uverejnený je v Naučnom Slovníku Riegrovom III. str. 843; odtiaľ dozvedáme sa, že „z žáků sestavoval hudebné sbory;" r.1848. byl pro své národní smýšlení od Maďarů tak velice pronásledován, že i v nebezpečenstve života se nacházel; „postaral se o vystavení filiálního kostela v Húli k tisícileté památce pokřesťanění Slováků sv. apoštoly Cyrilem a Methodem;" „i do Květů korespondence zasílal."

Ešte sľúbil som vrátiť sa k ohavným pomerom politikasterským v semenisku trnavskom, keď Holček poslúchal teologiu; na šťastie len v štvrtom roku bol prijatý za klerika.

„V peštianskom seminári bola maďarská škola, podobne i v trnavskom. Trnavskí klerici, posmelení peštianskymi, ustanovili maďarské divadlo hrať; toto povzbudilo Slovákov klerikov zahrať slovenské divadlo; no toto tak rozpálilo Maďarov a maďarónov, že títo zle nedobre, na Slovákov sa oborili a surovo sa im vyhrážali, medzi týmito nejaký Blauman, Prešporčan, s nožom behal po ambitoch a museách, revúc: „„Mindjárt fog ez a kés a te tót kebledben verezni."" [22]), Slováci utiahli sa a netrúfali si ani na ambity vyjiť."

„Hlavní korifei na maďarskej strane boli výšmenovaný Blauman, Poisl a Adolf Majthényi, ktorý posledný ani maďarsky v tom čase nevedel; chcel sa stať I. Musaei duktorom, čo aj peštianskym klerikom vraj písal. Táto čeliadka mala zlosť najmä na duktora Blásyho[23]), proti ktorému ako divosi zúrili, tak že Blásy vyše štvrť roka von zo seminára strávit prinútený bol."

Toto klassické a plastické svedectvo máme od očitého svedka, ktorý hrôzy vzbury seminárske zažil, druhého totiž nestora arcibiskupstva ostrihomského, p. Karla Pavlovského,[24]) niekdy farára

---

[22]) „Hneď bude tento nôž v tvojich slovenských prsiach krvácať."

[23]) Jozef Blásy (nar. 1813, umr. 1879), ako farár hlohovecký (Frašták), na veľkolepý púť šaštínsky r. 1864, ktorý mal byť demonštráciou proti slávnostiam velehradským r. 1863 na tisícročný príchod slovanských apoštolov, sv. Cyrilla a Metoda, vo velikánskej processii doviedol sto dievčeniec v národnom kroji, vo farbách bielo-modro-červených. Rubáče biele; zásterky modré; živôtky červené.

[24]) Dľa schematisma z r. 1893 nar. 20 oktobra 1811; dľa „Series parochorum" 20. septembra 1812. Ktoré je pravdivé? Práve zomrel 24. novembra 1899.

v Kapolne v Prešporskej stolici, teraz na odpočinku žijúceho v Prešporku, za onoho strašného času však I. Musaei duktora.

„Konec revolúcie bol, že dvanástich klerikov vypustili. Náš Pavlovský — ačkoľvek indifferentný — z duktorstva sosadený a do infirmarie preložený; ale i Majthényimu kleplo na prázdno, lebo za prvého duktora bol vymenovaný jakýsi Grék, Hadžega.“ (Ján Ev. Franz in litt.)

Sťa druhé klassické svedectvo pripojujem v preklade vernom zúfalý list rektora seminára, Štefana Kuliffayho, písaný do Ostrihomu Štefanovi Kollárovi, vikárovi generálnemu.

I.

„Osvietený Pane! Predošlúc najponíženejšiu prosbu za odpustenie, že na tento raz musím byť obšírnejším, o opovážlivých výčinoch niekoľkých tunajších chovancov nasledujúcu Vašej Osvietenosti predkladám uradnú zprávu.

Náhle zaujal som úrad správcu semeníšť trnavských, Vašou Osvietenosťou pred vyše troma rokmi mne milostive sverený, hneď vtedy spozoroval som v niektorých tohoto semenišťa chovancoch, pochabou horlivosťou národnou strhnutých, nebárs chvalitebný smer ducha, že jedni verejne vydávali sa za Maďarov, druhí za Slovákov, čím vzájomnú bratskú lásku neostýchali sa ukázať.

K rozduchovaniu iskry porušenej i tak lásky bratskej prispelo vyzvanie chovancov peštianskych na alumnát trnavský, aby pristúpil ku spolku maďarskému, kroz blahej pamäti kardinála Rudnayho tamže povolenému. Spolčenie toto, obávajúc sa jeho následkov, nemohol som nijakým činom schváliť; ale aby sa nezdalo, že hatiť chcem pokrok reči a literatúry maďarskej (i mne milej), povážiac prepiate v tomto smere vystupovanie krajinského snemu, listom od 6. novembra 1832[24]) vyzval a povzbudzoval som všetkých chovancov tohoto semenišťa, aby sa naučili po maďarsky[25]) a pestovali reč krajinskú, ustanoviac dvoch bohoslovcov za učiteľov pre tých, ktorí by sa chceli v nej zdokonáliť, a to Štefana Almásyho[26]) pre prvo- a druhoročných, Imricha Mészárosa[27]) pre treťo- a štvrtoročných bohoslovcov, tak že ich namáhaním, a najmä snahou Imricha

[24]) List vidz nižšie.

[25]) Vtedy u nás takmer nikto z učeného sveta nevedel po maďarsky, lebo učenosť predstavovalo Slovenstvo; a teraz, kto by zavieral oči pred hrozným prevratom, že ledva najdeš, nie učenca, ale školáka, ktorý by vedel správne písať slovensky. *Ani cirkevnosť, ani dušné spasenie* nevládze odôvodniť ani len *potrebu* (nie to ešte znalosť) slovenčiny ani len pre duchovných pastierov *v čiročistých fárnostiach!!*

[26]) Petrováčan z Báčky.

[27]) Mužľan v Ostrihomskej stolici.

Mészárosa, mnohí chovanci počali sa učiť reči krajinskej a preukázali výtečný pokrok. Naložil som, aby rodení a dokonáli Maďari prekladali z latinčiny do maďarčiny, a tak tešil som sa, že takmer prinavrátený je pokoj a jednota duchov.

Medzitým niekoľkí horlitelia za reč krajinskú založili súkromnú spoločnosť dľa vzoru peštianskeho, vyvoliac predsedu a zápisníka, složiac nejaké stanovy; túto spoločnosť zprvu trpel som, v nádeji, že časom samo sebou zanikne, ale, navrátiac sa z Viedne v oktobri r. 1832 s audiencie u Jeho Veličenstva, zakázal som, poneváč zrejme presvedčil som sa, že Najmilostivejšiemu Panovníkovi, dopytujúcemu sa o pestovaní maďarskej reči kroz chovancov trnavských, je to protivné, preto viacerých chovancov, ko mne po jednom volaných, prehovoril som, aby spolok nechali; ale úplne vykoreniť nemohol som nijakým spôsobem. Tým, ktorí o potvrdenie spolku ustavičnými prosbami omŕzali, koncom júla t. r. však súrili, odpovedal som, že to presahuje kruh mojej činnosti, a odkázal som ich, aby sa obrátili v tej záležitosti do Ostrihomu k Vašej Osvietenosti. Poneváč však odtiaľ nedávno neprajnú mienku obdržali, neostýchali sa potajme búriť nižších chovancov proti duktorom, ako sa oni domnievali, Slovákom, štvať, Slovákov neskrotiteľne nenávideť a mňa slovenským správcom menovať, kým tlejúci pod popolom oheň u bohoslovcov treťoročných, proti duktorovi Jozefovi Blásymu, chovancovi opravdive čnostnému, kroz štvrtoročných bohoslovcov naštvaných, v polovici decembra nevybúšil v naozajstný plameň, ktorý prísnym vyšetrovaním uhasil som a v zasadnutí professorov pred všetkými treťoročnými bohoslovci ako najhorší vyhlásil.

Ale niektorí neposedníci, tajný jed majúci v srdci proti takzvaným slovenským duktorom 1., 2., 3., 5. a 6. Musaea, pri príležitosti, keď štvrtoročníci hádali sa o usporiadaní mojich menín, tak podobne o usporiadaní maškarného tancu a iných slušných zábav, i kroz dôstojného vikára generálneho trnavského dovolených v posledné tri fašangové dni: zasiali nové semeno nesmieriteľných róznic, naštvúc nižších klerikov proti duktorom, tak že predovšetkým päť chovancov zpomedzi prvoročných bohoslovcov otvorene sprotivilo sa duktorovi, posmievali najusilovnejších spolužiakov, považovných za Slovákov, týchto trýznili a im do hoviad nadávať začali poznove, ačpráve toho od troch rokov nebolo slýchať. Zpomedzi týchto, keď boli na výsluch zvaní, Rudolf Vály, ktorý však ani nemal povolania ku kňazskému stavu, pred všetkými predstavenými, do zasadnutia shromáždenými, prvej než by ho boli odsúdili, aby bol prepustený, dobrovoľne vystúpil. Jozef Blauman, priečny, bez kázne a bázne, v službách Božích lenivý, ktorého som viackrát vážne napomenul, posledne však pre čítanie románu v kostole a pod exhortáciou i vyhodením mu pohrozil, odporúča sa Vašej Osvietenosti zo zasadnutia predstavených od dňa 25. t. m. na prepustenie, ako domu tohoto bohabojného nehodný. — Dňa

27-ho desiati treťoroční bohoslovci z tohože neposedného druhého Musaea zase omálali predo mnou staré nespravedlivé žaloby proti duktorovi, ktorým naložil som, aby každý osobite písomne podali, čo majú za krivdy. Ledva tí odišli, ako čo by boli srieknutí, prišli dvadsatoria štvrtoroční teologovia, ku známemu maďarskému spolku prislúchajúci, s rečníkom Imrichom Ujhelym, ktorí pre sosadenie dvoch viceduktorov, svojich kollegov, za popúšťanie v disciplíne u prvoročných bohoslovcov v 5. musaeume, žalujúc sa, že Maďarov potláčame, Slovákom hovieme: i týmto naložil som navrátiť sa do Musaeí a podať k zajtrajšiemu zasadnutiu predstavených na písme svoje krivdy. Omrzlosti tohoto dňa zavŕšil dobrovoľný a nikomu z predstavených neoznámený odchod zo seminára Fraňa Poyzla v svetských šatách.

Nemilé tieto prípady zdravie moje, od troch dní už i tak narušené, natoľko oslabily, že som obľahol na žlčovú zimnicu a riešenie záležitosti dvoch nepokojných musaeí v nasledujúci deň musel som sveriť dôst. pánu generálnemu vikárovi trnavskému; ktorý o tom, ako som vyrozumel, Vašej Osvietenosti úradnú zprávu podal už 31. januára, ja však až dnes opustiac lúžko, Vašej Osvietenosti predkladám, čo sa stalo.

Osvietený pán biskup! Nerepcem proti cestám príkrym, ktorými ráči ma vodiť Všemohúci Boh, dobre vediac, že súdy jeho sú nevyzpytateľné a cesty nevystižiteľné, pri najlepšej vôli usilujúc sa slúžiť dľa všetkej možnosti v úradoch od 30 rokov môjho kňazského života mne sverených: nútený som s úprimnou úctou a s veľkým žiaľom osvedčiť: že v tomto preobtížnom a kritickom úrade, kde s nesmiernymi ťažkosťami a prekážkami nepretržite treba zápasiť, ako kanonik Cirkvi nejestvujúcej, čo len smiech a opovrhnutie vzbudzuje, nevládzem slúžiť tak, ako bych som si žiadal, jestli ma milosť a dobrota Vašej Osvietenosti a velebnej kapituly ostrihomskej nebude podporovať.

Preto prosím, dotiaľ, kým som v tomto úrade, ráčte mi dať neobmedzenú moc nad výstupnými, neposlušnými, nenapraviteľnými a mimo rúcha ničoho kňazského na sebe nemajúcimi chovanci, aby som takého po všemožných pokusoch napravenia, keď by nič neprospelo, podľa úpravy, obdržanej od Jeho Najmilostivejšieho Veličenstva, bez predbežného Vašej Osvietenosti oznámenia, hneď a hneď od svätého spoločenstva ostatných odlúčiť smel, na svedomie sväto sväte sľubujúc, že moci danej v žiadnom páde nezneužijem. — Nikdy zaiste nebola by tykovitosť poniektorých na taký vysoký stupeň, ako, žiaľbohu, zkusujeme, vystúpila, keby niektorí v Ostrihome neboli pred klerikmi, prázdniny tam trávivšími, vybľabotali: že Vaša Osvietenosť získala pokarhanie od Vysokých Námestných Rád vo Viedni a v Budíne pre vytvorených r. 1832 šestnástich a r. 1833 dvoch chovancov, prečo že i napozatým bez privolenia Námestných Rád nikoho prepustiť nemôže; ako i to, že na moje miesto, ak za prešporského kapitulníka milostive budem vymenovaný,

je už ustanovený za spravcu seminára veľkom. p. kanonik František Szekfű.

Prosiac obvyklé priepustné listy pre piatich vytvorených chovancov, poručený milosti a priazni, atď., v Trnave 3. febr. 1835.

Správca."

Veru, veru v nejednom ohľade list veľmi poučný. Nie div, že zpupnosť rástla, keď bola zo všetkých strán podporovaná! O Slovákov nestaral sa vpravde nikto ani vtedy. — Stoj tu ešte správcov list v prospech maďarčiny písaný. Prečo nenapísal taký i v prospech slovenčiny?!

II.

„Milí! Velební! Seminára tohto Chovanci!

Aby sa vyhovelo najdobrotivejším zámyslom Najjasnejšieho Veličenstva; plamenným žiadostiam otcov vlasti v sneme shromaždených, i najspravedlivejším túžbam pravých synov vlasti, vzdelávanie reči našej materinskej nielen prajúcich si, ale nad to zretedelne prikazujúcich; my zvláštne, ktorí k vychovávaniu spoluobčanov našich ustanovení sme, tým ochotnejšie poslúchame; a aby sme zadostučinili vysokému povolaniu, ktoré má sa vyplniť pomocou reči krajinskej: potrebné je, že by všetci chovanci tohoto semenišťa boli oduševnení istým svätým zápalom, najprv naučiť sa a potom na vzdelaní pracovať reči krajinskej.

Preto, aby sa tento svätý účel v tomto seminári tým istejšie dosiahol, a aby sa poskytla chovancom postrádaná dosiaľ, bohužiaľ, príležitosť naučiť sa reči krajinskej: v ustanovený čas trikrát v týždni budú sa konávať súkromné prednášky kroz jedného zpomedzi starších chovancov k prospechu poslucháčov bohoslovia, na ktorých prednáškach budú sa predne vysvetľovať pravidlá dobrej výmluvnosti maďarskej, potom pre cvičenie sa v reči krajinskej budú čítať verejne z niektorého autora, tvoriť vety (výpovede) a preklady robiť.

Zbytočné by bolo obšírne povzbudzovať a oduševňovať chovancov tohoto semenišťa k pestovaniu sladkej mluvy krajinskej, poneváč zrodení a krmení sú na sladkej pôde otčiny, tu pilne vychovávaní k jej širokým nádejam, aby pozdejšie spojili svoju prácu v prospech otčiny s usilovnou a neunavnou prácou iných, že by blaho a slávu vlasti ako mužovia na všetky strany rozširovali; aby sa stali pravými Uhry, nielen v Uhorsku obydlenými a bohaté jeho dary požívajúcimi, ale i mluvu jeho dôkladne znajúcimi a s rečou i za dobro vlasti večne horliacimi; aby do úradu svätého kňazského postavení, pomocou mluvy otcov viedli časť stáda Pánovho z divokosti, alebo z nevedomosti ku krotkosti, bohabojnosti, striezlivosti, poslušnosti, hrdinskosti a k ostatným čnostiam; že by naposledok ste mohli požívať sladké povedomie, že ste žili Kráľovi a Vlasti, a

že ste splatili jej úprimnosť, a vernosť, nakolko z vás vystane, uhorskou horlivosťou, stálosťou, vierou a náboženstvom.

V Trnave, 6. novembra 1832.

Štefan Kuliffay v. r.
správca."

Zkade tento Kulifaj[28]) bol rodom, to nám „Series Parochorum" nevyzradí. Zomrel ako prešporský kapitulník a správca tamejšieho semeništa sv. Imricha tamže 18. aug. 1842.

Theologia saltans.

Nie tak dávno „Cirkevné Listy" pod týmto nápisom zaoberaly sa teologmi prešporskými, ktorí svoju národne-modernú náboženskú vzdelanosť rozširujú i pomocou tanca. Ač myslím, že je tanec o sebe nevinná zábava, nachodím i ja, že nehodí sa do rámca schôdzky, ktorá má byť teologickou. Rozumiem obyčajný tanec. Tým menej rozpustené maškarné plesy, v nichž je najpikantnejšou minútou, keď účastní a účastné složia masku.

Pisateľ článku *Naše literárne úlohy* (Slov. Pohľ. 1908, č. 8) azda i nie zúmyselne a azda i mimovoľne porovnáva svoj a svojich udajných druhov duševný pohyb s tancom, keď ich vyzýva, aby složili masku. Pán pôvodca hral trocha toho maškarného s dolupodpísaným, a to v jednej verejnosti sa týkajúcej veci. Nebolo to potrebné zamlčať — stalo sa tak proti mojej vôli, teraz sa cítim prinúteným ju rozpovedať. Pred 2—3 rokmi sme chceli vzkriesiť evanjelický teologický vedecký časopis, a po dohovore s redaktorom Cirk. Listov a s jedným p. farárom liptovským sme si rozdelili úlohu: majiteľ Cirk. Listov bude vydavateľom, ja a patričný pán farár budeme dľa drievnejšieho spôsobu riadiť časopis, ktorého formálne redigovanie a zodpovednosť zaň prevezme pán farár, ináče doktor teologie a filosofie. Programm bol v novinách oznámený ten starý. A čo sa stalo? V úvodnom svojom článku nádejný redaktor, pán farár, k nášmu veľkému prekvapeniu „složil masku", vyriekol naskrze nie novými myšlienkami a prísnou dôslednosťou pútajúcim spôsobom, že mieni viesť náš časopis v duchu a smere nám z našich uhorských teologických ústavov známom. — Po tomto složení masky sme sa za zábavu i ja i pán majiteľ Cirk. Listov poďakovali. Sme síce tolerantní, ale nešlo by to podľa ladu. A ani účastníkov by nebolo, naklonených znášať útraty zábavy.[1])

[28]) Thaddaeus Kulifaj, svätého života farár v Prochote, Tekov, od r. 1807—1850.

[1]) Našli sa ovšem (myslím, realisti), čo mu tľapkali, ako reformátorovi; azda ani nevedeli, že ten pokrokový smer už celé stoletie zdobí teologiu prešporskú (a myslím i iné), pod jejž duševným vedením ako rozkvitá cirkev evanjelická uhorská, o tom s času na čas podáva zprávu i svetová Neue Fr. Presse.

Teraz sa (dľa zprávy C. L. súdiac) tenže p. farár v Slov. Pohľadoch obracia na mladšiu generáciu (myslím, farársku), by ona složila masku: iste, aby mala „energie liberálnu mienku svoju dať na javo.“ Vec to je nie ľahká, poneváč kto by niečo takého podujal, toho by hneď dali „ad leones.“ A predsa vec veľmi potrebná, poneváč pre naše „najpohodlnejšie stanovisko,“ pre „skamenelý konservatismus u nás nejaká myšlienka teologická vzniknúť nemôže.“ A hneď v nasledujúcom i ukazuje na pole, na ňomž teologické myšlienky veľkým bohatsvom vznikať budú: „špeciálne slovenské teologické trudy“ by maly za predmet „nábožensků horlivosť slovenského ľudu a pri jeho devotisme alkoholismus a všetko to, čo s týmto súvisí.“ A tak, složiac masku, octla by sa mladšia generácia pod vodcovstvom p. pôvodcu „pre každú voľnejšiu myšlienku odbednovaná“, na poli medicíny, a to psychiatrie — a tam už môže pri bohatej žatve a veselých obžinkách závodiť o priaznivý úsudok „mladších“ (iste zvlášte vynikajúcich) z druhých oborov, poťažne liberálne baviac sa s nimi iste obstará u nás „vo vedeckom živote prácu a pokrok.“ —

Ja s napnutím očakávam okamih, keď slovenská mladá generácia složí masku. Pravda je, že až potom „by sa mohol slovenský kňazský dom stať opravdovým chrámom myšlienky a vedy,“ lebo do chrámu maska nepatrí. Totiž dom slovenských kňazov-liberálov. S tými ct. čitateľmi však, ktorí azda nie sú v historii teologie a jej vlivu na cirkevný a národný život náležite poučení, chcel by sa ešte pobaviť, čo i len prosaicky, o niekoľkých otázkach, zaujímavých i pre širšie slovenské obecenstvo.

P. pôvodca rozoznáva starších konservatívnych a mladších liberálnych evanjelicko-slovenských kňazov. Pochybujem, či má k tomu právo, ale dajme, že je tomu tak. Jestli je i jeden z tých mladých literátov dostatočne vzdelaný a nadaný, to sa samo sebou rozumie, že konservatismus starých nemôže prekaziť, by „v ňom nejaká myšlienka teologická vznikla,“ pridajme k tomu ešte, že i liberálna. „A virágnak megtiltani nem lehet . . .“ A jestli je viac tých mladých, naplnených túžbou po teologických myšlienkach, môžu jeden druhému pri svojom myslení konať sokratické úsluhy. Pomôcť mysliteľom k pôrodu. Vieme, že i Jupiterovi Minerva nie práve ľahko vyskočila z hlavy. Neznám ani logického, ani psychologického zákona, ktorý by tomu odporoval.

Ale jestli by vznikla nejaká myšlienka, to je vraj vo verejnom cirkevnom živote Slovenska nie malá vec vyrukovať s ňou, „liberálnu svoju mienku dať na javo,“ k tomu treba energie, lebo by takého proroka hneď dali divým zverom. Sú mi to mladí ľudia, ktorí by sa vlka alebo medveďa (papierového) naľakali! Ale vlastne p. pôvodca je nie cele na čistom, čo chce, alebo sa vyjadruje nie dosť jasne, keď vraví, že nedostatok ortodoxného ducha

mladým kňazom odoberá inspiráciu „k akej-takej práci literárnej."[1]) — Hovorí o slovenskej ortodoxii, že je najpohodlnejším stanoviskom. Azda to myslí len o slovenskej. Ale, ako sám vyznáva, mladí slovenskí liberáli sú ešte pohodlnejší; bo tí udajne pohodlní predsa vydávajú početné spisy a až dva časopisy, a nebyť p. pôvodcu, by sa boli zmohli i na tretí. A čo tí mladí liberáli? Mohli by písať do kongeniálneho, veľké záhady „znamenitými vedeckými plodmi" riešiaceho „Slovenského Obzoru", do tu i tu dosť liberálnych „Ľudových Novín", alebo si písať a vydržiavať osobitý časopis. A máme predsa slobodu tlače, a k tomu ani len kaucie netreba! Jestli prostriedkov niet k väčšiemu podujatiu, to môžu vydať brošúrky. — Lebo to už i neteologom nemusím vysvetľovať, že je pohodlnejšie trochu si zarozumkovať a zamudrovať, alebo pomocou nejakej filosofie novej alebo starej vieru a jej vyznania napádať, ako vieru proti takým nápadom brániť. Jestli je však ten „konservatismus" len u nás skamenelý, to nech p. pôvodca povie, v čom tá skamenelosť záleží, potom mu azda ľahko povieme, prečo je tomu tak, a ako tomu, jestli treba, hľadeť odpomôcť.

A ani v tom nesúhlasíme, že teologická výchova mladej generácie je pre jej vývin smerodajná. Oddávna väčšina našich uhorských teologických ústavov je liberálna. Poneváč ako taká je i unionistická, vyvinula sa — ale nie s exclusivitou — slovenská teologická tradicia konfessionálno-luteránska. To je jedna nepriama príčina. Ale hoci záhada „otcovia a deti" je i z teologickej oblasti nie vylúčená, tu rodinné, národné dojmy, potom cudzozemský pobyt dostačovaly udržať našich teologov pri smere, pri ktorom si nemusejú i tak nie veľmi ružové postavenie a spustu praktických prác v úrade i krome neho zbytočne obťažovať. A i to nedostačí k vysvetleniu. Mládež je naklonená ku skepsi: ale aspoň z mojej prešporskej zkúsenosti môžem riecť, že práve najnadanejší a najpilnejší teologovia, podľahnuvší na čas „liberalismu", pozdejšie, a to s najväčšou rozhodnosťou, priľnuli k positívnej viere. — Neslováci, teda bez národnej a iste i bez inej tradicie. — Tá viera má i „intellektuálny i morálny" základ (o čom, jestli si pôvodca želá, môžeme debattovať inde), a kto k nej neprichodí, ten by, dľa mojej mienky, nemal byť kňazom; aspoň nie v positívnych cirkvách. Nech by si vzal masku pre freimaurerské lóže, alebo zarečnil v kluboch „voľných mysliteľov".

A či vypisovať, čo znamená taká živá, duševne náležite osnovaná viera a jej hlásatelia pre národný život? P. redaktor to pod čiarou bez toho vykonal.[2]) Srovnanie s pôsobením maďar-

---

[1]) Pri takej páni liberáli-teologi by ovšem zakaždým museli si pozreť v svojich akademických sošitoch, či je to práve ich vlastná myšlienka, a či je len reminiscencia zo študentských časov. Mohla by sa znalcom ukázať už priveľmi destillovanou!

[2]) Ja sa len musím znova poďakovať za česť byť prvým interpretom Komenského, a ešte ako pädagoga. Povedal som práve v Slovenských Pohľadoch, že je to pre mňa, odkedy som v Jurieve, a je to už dosť dávno, πάρεργον. Komenský má dosť druhých a stálych interpretov, a to najviac a najlepších v Nemecku.

ských „liberálnych“ kňazov naskrze nevypadne, vzdor mnohým zovňajším prednostiam maďarského života, všetky prostriedky majúceho, v neprospech našej cirkevnej práce, ač my menej banketujeme.

Pán pôvodca ešte robí toury i na parkete belletrie, sociologie, jurisprudencie a nakonec i filosofie. Ja nachodím, že čo dobrého hovorí, je nie nové, a čo je nové, je asi tak pochybné, ako čo o teologii povedal. Také je i jeho záverečné poučenie: že cena národov býva meraná dľa ich intellektuálnosti a morálnosti. Otázka, kým a kde meraná? Kdeže sa národy merajú? — azda v historii. Tá by ovšem mala merať i na takom základe: v tom dvojom asi pred sto rokmi nachodili suchoparní racionalisti summu ľudskej cennosti Odvtedy sa historia mnohému priučila. Nehľadiac na činy čisto fysickej moci, často rozhodujúce, ona nesmie menej ceniť ani zbožnosti a umenia národov. Bez posledného teolog a cirkev sa napokon azda i obíde, bez zbožnosti, viery nie. Obyčajne neveriaci sú liberálni. Nechcem tvrdiť, že i naopak, ale myslím, že keď sú takí teologovia a kňazi (s maskou), že tým sú i proti pravej intellektuálnosti i proti kresťanskej morálnosti. Cirkev je nie dvorana pre tanec. *J. K.*

Súdne výroky v XIII mestách spišských.

Dľa výťahu zo súdnych zápisníc[2]) 16, 17 a 18. stoletia podáva *Štefan Mišík.*

Katovi od popravy vlastným mečom platili 2 zl., od popravy krajinským mečom 1 zl., za obesenie 2 zl., za upálenie, lámanie na kolese, štvrtenie, alebo stoknutie na kôl jednej živej osoby 4 zl., od utopenia 1 zl.

Istý Ján z Kyowa, dediny medzi Uložou a Lipianmi, bol pre krádež šiat, strieborných peňazí a vlámanie sa do domu, ač sa k tomu priznal a milosť dostal, no potom zase kradol, na šibenicu odsúdený 1. apr. 1579, a síce v Iglove.

Michal König z Ľubice ukradol v noci tamejšiemu farárovi z armárie 9 holbí medu (holba stála vtedy 25 denárov, teda 4 kor. 50 h.), mažiar v cene 6 zl., ktorý však zo strachu do farskej záhrady hodil; ďalej istému Straubovi partu za 2 zl., štyri pozlátené gombíky a zápinku zo striebra za 7 zl. — Item istému kováčovi ukradol 200 šindlovcov. Keď už dakoľko dní bol vo väzení, podivne otvoril ohromnú zámku s 2 závorami, vysvobodil sa zo žalára a ufujazdil. No bol znovu lapený a na svoju prosbu mečom sťatý 1. júla 1580.

Podpaľačka Anna bola pre zapríčinené požiare v prítomnosti dakoľko tisíc divákov v Iglove r. 1665 žeravými kliešťami trhaná

---

[2]) Pôvodné nemecké zápisnice vydané Spišským historickým spolkom viď v sbierke S. Weberovej.

a za živa spálená. Pred súdom udávala, že preto podpaľovala, lebo deti na ulici za ňou vykrikovaly: „Ty kradoš husí! — Ty gigala!"

Gregor Köhlder, menhardský (vrbovský) občan, vyznal, že pred 12 rokmi od menhardského p. farára Lorenza pre krádež bol žalovaný, potom ale na prímluvu kohosi prepustený tomuže farárovi s jeho paholkom ukradol 5 gbolov žita, 1 gbol jačmeňa, $1\frac{1}{2}$ gbola pšenice, 2 gboly ovsa, 3 ovce, z ktorých 2 strovil a 1 prinavrátil; svojmu súsedovi Pavlovi z nepriateľstva a hnevu, v ktorom žili, najmä pre jeho ženu, vzal zo stodoly 13 snopov nemláteného žita, ba že i smilnil s 2 ženskými a inej žene patriacej k jeho čeľadi robil násilie. Už mal byť štvrtený, ale dostal milosť a bol v Iglove 9. dec. 1579 mečom popravený.

Janko Kramer z Poľska bol svojou ženou obžalovaný pre smilstvo so svojou prijatou dcérou, ku ktorému sa priznal. Mal byť spálený, ale ako otec 5 detí dostal milosť a bol mečom sťatý 1. mája 1581.

Kristína z Kamjonky v Oľšavici so synom šoltýsovým splodila chlapčeka a potom zase ostala ťahotnou, ale plod odohnala a v Oľšavici v stodole pochovala. Akonáhle sa syn šoltýsov oženil, prišla zo Spišského Podhradia, kde slúžila, zase k nemu, porodila mu dieťa a pochovala ho za živa do sviňského chlieva. Tam jedna stará žena našla dieťa, ktorému svine už nôžku i rúčku odžraly, a oznámilå to súdu. Súd vydržiavaný v Poprade u provinciálneho grófa Alberta Nikasyho odsúdil ju na smrť tak, aby za živa pochovaná a kolom prebitá bola, čo sa i stalo. Zasadnutie súdu bolo 11. okt. 1581.

Žena Tobiášova Schulerova zo Žákoviec pokradla husi v Menharde a bola od tamejšieho súdu uväznená. Mala byť telesne trestaná, ale na prosby statočných ľudí a prisľúbenie, že sa polepší, odsúdili ju 12. nov. 1581 len na zaplatenie 3 toliarov.

Juro Pampsch zo Stráže vytýkal, že provinciálny gróf a sudcovia „darmo trovia krajinské peniaze." Mal dostať telesnú pokutu, ale z milosrdenstva a na prímluvu dobrých ľudí i sľub, že sa polepší, nasúdili mu len 6 zl. peňažnej pokuty. Tak stalo sa r. 1582.

Dňa 17. apr. 1583 stál pred súdom istý Klein z Ruskinoviec. Mal 3 ženy. S prvou mal pastorkyňu a túto chcel znásilníčiť, ale sa nedala. I s treťou mal pastorkyňu, a tejto urobil násilie, keď z kermešu (t. j. z výročitej pamiatky posvätenia chrámu) domov prišiel. Dievča ešte len 15-ročné, robilo to s nevoľou; on opakoval tento ohavný skutok doma, i v lese, keď po drevo boli, a dievča sa vždy zdráhalo. Sám vyznal to pred súdom a mal byť odsúdený na smrť spálením. Prosil sám za dievča, lebo bolo i v požehnanom stave, a chcel si ho vziať za ženu bača, ktorý i dieťa za svoje chcel prijať. Preto dievča prepustili, on ale bol popravený mečom.

Podpaľač Ondrej Sattler priznal sa 1. mája 1583, že požiar, ktorý dňa 8. apríla medzi 7. a 8. hodinou zúril, sám zapríčinil, a bol pred mnoho sto divákmi na kole spálený Trhanie tela kliešťami bolo mu z milosti a na prímluvu mnohých osôb odpustené.

Januš Slávik z Mostka pri Šonci 1. mája 1583 vyznal na mučidle, že s 5 tovarišmi zabil Jána Müllera v Sp. Podhradí, že jeho ženu a starú matku sviecami pálili, aby peniaze vynútili, že okrem toho nazbíjali peňazí, šiat a t. ď. Bol naskutku spálený pri strašnom náreku.

Krištof z Olcnavy bol ako vrah sťatý, lebo 9. júna 1583 zastrelil Štefana Očenáša. Tajil síce, ale bol usvedčený.

Tomko Fierer a jeho smilnica Dorota boli súdení v Iglove 28. aug. 1583. Tomko nejedával so svojou ženou, ale chodil so smilnicou tancovať do domov, kde pivo čapovali. Ač jeho žena obom dohovárala, predsa boli *in flagranti* lapení a odovzdaní súdu. Mnohí sa zaňho primlúvali, no on nechcel odpýtať svoju ženu a bol na smrť mečom odsúdený. Prosil, aby jeho telo nenechali ležať vonku, ale v kúte cintera, čo sa i stalo. Mladosť smilnice brali do povahy a na prosby dobrých ľudí vyslovil súd, aby bola vyšibaná, avšak bez pokaličenia údov, a aby sa, kým žije, v 13 mestách neukázala. Jestli by ju ale v niektorom meste našli, bude ťažko potrestaná.

Sebastian Schmidt z Mniška okradol pastorka Edlingovho a pokradené veci predal za 60 zl. Tajil, ale viac svedkov na hlavu prísahalo, a preto bol 28. feb. 1583 na štvrtenie posúdený.

Michal Zipser, rodák z Belej, preklal nožom pri hre Andreja Lamkletzera v Iglove. Vyznal svoju vinu, ale prosil, aby zakázali hru, z ktorej také nešťastie vzniká. Bol popravený mečom 1584.

Albert Romherr z Brezovej vyznal, že koňa, ktorého do Sp. Soboty predal, ukradol; že Turkom ukradol koňa, ktorého Tobiášovi v Kežmarku predal, že okradol farára z Rokusa, Benedikta Emeritzyho, ktorý mu do svedomia hovoril, aby sa polepšil; ale on to predsa neurobil, ba potom ešte ulapil a zaklal sviňu a t. ď. Bol 8. okt. 1586 v Ľubici odsúdený na šibenicu.

Kristián Kniesner, syn farára Valentína Kniesnera, bol žalovaný, že odcudzil meď. Bol sťatý a pomocníkom jeho nasúdili 445 zl. pokuty, ktorá ale následkom prímluvy na 1 pätinu zľavnená bola 14. mája 1587.

Dňa 21. apr. 1588 bol Leonhard Schuster zo Sp. Podhradia, ktorý v neprítomnosti svojej ženy cudzoložstvo páchal, mečom usmrtený.

Janus Kovács z Vyhela (t. j. z. Ujheľa) so svojimi tovarišmi ukradol vyše 30 volov a bol kráľovskou stolicou 25. okt. 1588 odsúdený na smrť povrazom.

R. 1593 prišla do Novejvsi istá slovenská žena Ilena ku Kascherovi na noc a prosila, aby jej spravil podšitie. Bola veľmi ťahotná a porodila. Počuli kričať i dieťa, ale ona tajila. Videli i krv, no ona povedala, že dieťa bolo mŕtve. Usvedčená vyznala, že dieťa pod hlavnicou zadusila, a bola posúdená k spáleniu za živa; ale na prosby bola potom mečom popravená. Bola rodáčka z Raslavíc pri Bardijove.

[illegible] z Lubice stál pred súdom [illegible] mája [illegible] Margita [illegible] že [illegible] [illegible] a potom [illegible] tak [illegible] Žaloval [illegible] a potom [illegible] [illegible] zl. a [illegible] zl. [illegible] na [illegible] zl. [illegible]

Dňa 13. apr. [illegible] bola [illegible] Štefana zo Sp. Podhradia [illegible] a keď sa [illegible] dni [illegible] Ž[illegible] potom vyznala, že ju [illegible] že s [illegible] Napokon [illegible] bola sťatá.

Vavrinec [illegible] z Belej stál pred súdom 1[illegible]. mája 15[illegible]. Zabrali ho [illegible] zo Spišského zámku a medzi [illegible] Benedikta [illegible] V Slavkove vlámal sa s [illegible] tovarišmi a okradol [illegible] zl., ktoré medzi sebou podelili. Vyznal a bol odsúdený na šibenicu.

Istý Pavel Ziehlicher bol 21. okt. 1594 obžalovaný, že Mariannu Klesch, dcéru Krištofa Kleschovu o nevinnosť pripravil. Keď tajil, bol prepustený po složení nasledujúcej prísahy: „Ja Pavel Ziehlicher prisahám dnes svätosvätne Bohu, svojmu Stvoriteľovi, Vykupiteľovi a Oblažiteľovi, že nie som ani vinný, ani účastný skutku, z ktorého ma voči prítomnej Marianne obvinili a žalovali, že som sa ani slovami, ani skutkom nedopustil s ňou nejakého nečistého alebo smilného skutku proti 6. prikázaniu Božiemu, a jestli som v tom previnil, nech ma Boh neprime do kráľovstva svojho, ale naopak nech ma preklaje večne a zatratí na časných i večných statkoch: nech to učiniť ráči najsv. Trojica, Boh Otec, Syn i Duch Sv.“

Do Lubice prišli 23. nov. 1594 výberči dane a ostali tam bezmála osem dni. Medzi nimi istý Ján Slamek mal 18-ročného mladíka, ktorý sa volal Martin Latala a bol rodom z Dobczice. Ten dopustil sa svovolnej vraždy, lebo zo samopaše na verejnej ceste zastrelil jedného paholka. Pán paholkov zažaloval zlosyna a ten po vypočutí svedkov bol sťatý.

Zákonitá dcéra krajčíra Michala z Ruskinoviec, ktorá sa smilstvom poškvrnila a ťehotnou ostala, bola súdená 25. apríla 1600. Tajila, vydala sa a porodila dieťa na pôjde; vidiac, že ono žije, položila naň džbar. Toto všetko potom vyznala a dľa državného poriadku, ako i dľa babenbergského a tyrolského hrdelného súdnictva mala byť za živa pochovaná a kolom prebitá. No na prosby bola sťatá a potom prebitá.

Mäsiar Andrej Beuer chcel v dome Gregora Taschkócziho urobiť násilie jeho žene, ktorá sa tak bránila, že vôľu svoju vyplniť nemohol. Toto žalovali Ján Persak a Šalamon Schneider z Belej a obžalovaný mal byť utopený; no preto že svoje predsavzatie vykonať nemohol, bol odsúdený k vyšibaniu a bitke. Na prosbu

mnohých poctivých ľudí bola mu i táto pokuta odpustená a zlavnená na opustenie 13 miest na veky.

Pred kráľovskú stolicu v Ľubici 23. apr. 1602 prišiel istý Fleischer a vyprával, že dve ženy zo Slovenskej Vsi, jedna Alžbeta, druhá Breta Bakseifenská prenocovaly v Ľubici. Alžbeta bola v tiaži, porodila i zadusila dieťa vo dvore a zahrabala ho do trusu. Po skutku zavolala sprievodkyňu a odišly. Obyvatelia, ktorí to videli, oznámili vec súdu a Alžbeta bola v Ruskinovciach chytená, na odstrašujúci príklad za živa pochovaná a kolom prebitá.

Menom podhradského rychtára prišiel 4. sept. 1602 koželuh Tobiáš a žaloval pre krádež Tilleho a Grüderischa, ktorí pre to boli šibaní a z 13 miest vypovedaní. Navzdor tomu navrátili sa a hrozili pomstu podpálením. Tille nechcel podpáliť, lebo Grüderisch čakal, kým všetko zbožie bude v stodolách. Po takom vyznaní bol Grüderisch na odstrašujúci príklad k dobre zaslúženej pokute spálenia odsúdený a i hneď na prach spálený. Tille protivil sa súdu kr. stolice a vzdoroval tak, že nebolo isté, či dačo zlého neurobí; preto ho odsúdili na šibenicu.

Proti Petrovi Salašovi z Lapší a Ivanovi Kyčakovskému 23. apr 1603 Prokop z Ropy podal žalobu, že mu v noci 2 voly zo dvora ukradli a v Sp. Podhradí lapení boli. Preto že dobrovoľne sa priznali, ba ešte i to vypovedali, že Peter v Oľšavici jedného človeka baltou zabil, preto že bil mu istého priateľa, a že koňa i viac dobytka ukradli, boli oba na šibenicu odsúdení.

Súd nad Mariannou Nikolaj a Šimonom Reuterom 29. dec. 1604. Marianna dobrovoľne vyznala, že potajomky smilstvo páchala a zo strachu pred pokutou dieťa zmárnila. Podľa práva mala byť za živa pochovaná a kolom prerazená; ale na mnohé prosby bola mečom sťatá skrze kata. Šimon Reuter, ktorý ju ťahotnou spravil a dačo podobného i v Smižanoch vykonal, bol k šibaniu odsúdený.

Gašpar Koši a Ján Lukáč dňa 17. febr. 1605 priviedli pred kráľovskú stolicu väzňa menom Lukáča Leskeša a žalovali, že istého im priateľského Janiša, u ktorého 2 roky slúžil, zúmyselne a potajomne zabil a zavraždil a po spáchanom skutku do snehu zahrabal. Páchateľ priznal sa bez tortúry, že ho žena zavraždeného k smilstvu svádzala, toto za celý rok páchala a mu povedala, aby jej muža zabil, že potom pôjde za neho, svojho paholka. Bol odsúdený k lámaniu na kolese a trest tento i hneď vykonaný.

Leonhard Šuster a Michal Jablonovský z Podhradia prišli 31. marca 1606 k tamejšiemu súdu a žalovali vraha Mikuláša Hedriho zo Širokej, že v škriepke bez všetkej príčiny svojho spolutovariša Benedika Fröhlicha z Jakloviec zastrelil. Vrah vyznal svoj skutok a bol mečom odpravený.

Poneváč z domu Grety Grellovej v Podolinci 10. sept. 1684 asi okolo 8. hodiny vyšiel požiar, ktorý celé mesto na popol obrátil tak, že si ľudia okrem života nič nezachránili, ona však neopatrná, nedbanlivá, bezbožná a opilá mlčala a na ratu nevolala, bola posúdená, aby ju kat poviazanú na pranier postavil a skutok jej verejne vykrikoval. Ale na veľké prosby dôst. pána farára, celého

kollegia piaristov, ako aj otca Františka menom vysokocteného gubernátora dostala milosť. No aby zlé potrestané bolo, vyviedli ju nepoviazanú a vyprevádzanú katom tak, aby na večné veky do nášho chotára a mesta neprišla; kde ju však vidia alebo najdú, má byť dľa práva potrestaná.

Ján Loyko, nožiar, bol 16. jan. 1697 pre krádeže, ku ktorým sa priznal, na šibenicu odsúdený; ale na prosby duchovných i svetských bola mu pokuta zľavnená tak, že bol sťatý.

Jakub Poloty, mešťan v Podolinci, nebál sa Boha najvyššieho, prestupoval jeho svätých desať prikázaní, dopúšťal sa krádeže, zrušil prísahu voči manželke, složenú pred sviatosťou oltárnou, a ju, ako pri vyšetrovaní sám uznal, samodruhú zabil. Podľa svätého práva saského (Speculum Saxonicum, kn. I. čl. 69 a magdeburgského čl. 82) mala mu byť ruka odťatá na pranieri a potom mal byť vláčený a na kolese lámaný. No súd mu z milosrdenstva odpustil odťatie ruky i vláčenie a bol len lámaný na kolese. Actum in Curia Podoliniensi d. 27 Juli 1714.

Immemorabilis Memoria Anno 1760. Die 23 Aprilis facta. Na pamiatku. Prihodilo sa v našom kráľovskom svobodnom meste Podolinci. Bol tu istý Valentín Obercan, 33-ročný, vysokoučený ako Philosophus v svobodnom umení, dobrý muzikant i organista. Za 9 rokov bol rektorom školy u nášho farského kostola a za 6 rokov spolu i notárom mestským ako mládenec; no potom sa zle oženil a prišiel o službu, lebo nedržal sa toho porekadla: „Jest to cnota nad cnotami trimac jezyk za zebami.“ Neskoršie zase bol notárom; ale potom sa na povraze obesil v stodole. Otec jeho ženy sňal ho už mŕtveho s povraza, zatajil, čo sa stalo, dal mu za 3 dni vyzváňať a vložiťho do truhly. Avšak Boh nemohol trpeť dačo takého, a jeden súsed prezradil všetko. Po súdnom vyšetrovaní poslali po kata do Kežmarku, a ten ho na dvoch kolesách odviezol na hranicu s hlavou dolu tak, že sa mu tvár po zemi vlekla. Tam paholok katov vykopal jamu pre Valentína Obercana a, keď ho už s voza svlekli a hlavu, ruky i nohy mu odťali, šmarili ho do diery a zahrabali. Máry a truhla boly katovým paholkom na mieste roztrepané a na samej jame spálené. Rozumie sa, že patriční príbuzní museli zaplatiť nepotrebné zvonenie i taký strašný pohrab.

Actum in Curia nra Gniazdensi Anno 1699 Die 2 Mensis Marty. Pre krádež bol obžalovaný a súdený paholok Hans Polack. Mal byť odsúdený na smrť; ale na prímluvu statočných spoluobčanov Andreja Čelovského, Krištofa Messerschmiedta a Galla Millera súd preukázal mu milosrdenstvo, daroval mu život, no nie bez trestu, lebo mu prisúdil 40 palíc na verejnom námestí a vyobcoval ho z mesta na 7 rokov.*)

---

*) V súdnej zápisnici gniazdanskej 2. marca 1699 spomína sa ulica *Zups Reye*, čo S. Weber vykladá: *Malá ulica, medzidomie.* Prečo tak robí, neviem. Dľa mojej skromnej mienky bolo správnejšie a duchu nemčiny primeranejšie, keby to bol preložil na *Zips Reihe* alebo *Zipser Reihe*, čo by bolo toľko, ako *Spišská ulica.*

Kritika dr. Karácsonyiho.

Napísal *Fr. V. Sasinek.*

Až jak ďaleko predpojatosť, prepiatosť a národný šovinismus môžu zaviesť človeka, toho výstrahu máme na dr. Karácsonyim. Už som viackrát poukázal na bludnú cestu, po ktorej sa paradoxne vláči v otázkach historických, a nateraz chcem upozorniť čitateľov len na to, čoho sa dopustil pri strýcoch sv. kr. Štefana v svojom — vraj — kritickom(?) spise „Szent István király élete,“ vydanom skrze Spolok sv. Štefana roku 1904.

Na str. 100 toho spisu píše toto: To sme tvrdili, že Michal' starší strýc sv. Štefana, nedal krstiť svoje dietky. Vieme to z osobných mien jeho synov a vnukov. Jeden z jeho synov nosil meno Vászoly (?), a toto je čisto pohanské osobné meno; nemá nič do činenia s menom Basilius. Meno druhého syna László (?) povstalo zo slovanského Vladislav. K tomuto menu druhý syn Michala tak prišiel, keď, z vlasti našej dav sa na útek, vzal si dcéru jedného českého kniežaťa; a je vec prirodzená, že, keď vstúpil do krstnej vody, vzal na seba meno Vladislav. Práve toto meno poukazuje na to, že nebol krstený v maľučkom veku, ani vo dvorci sv. Štefana, lebo tam nebol by obdržal také slovanské meno. Osobné mená vnukov však (boiy): Andrej, Bela, Levente a ešte jeden štvrtý, ktorého domáce naše kroniky píšu (?) Bunuzulo (!). Hladiac teda na to, že naše kroniky meno kráľa Belu tiež píšu Benin a Belin a že vo všeobecnosti zámena hlások *u* a *l* v ústach Maďarov je obyčajná (?), nenie ťažko v mene Bunuzulo poznať meno Buluzlou, t. j. Boleszlav, alebo dľa maďarského spôsobu Bogyoszló (!). No už teraz z tých vnukov Andrej, keď sa v Rusku oženil, dostal od Rusov veľmi obľúbené meno Andrej. Tiež Bela z príležitosti ženby dostal poľské osobné meno Bela = *szép* (?). Tretí vnuk (Levente), jako známo, zostal pohanom a ako taký pohrobený bol. Štvrtého meno Boleszló = Bogyoszló (!) upomína nás na meno od Čechov veľmi obľúbené, Boleszlav.

Toľko Karácsonyi! Kto len trochu okúsil pravú historiu Uhorska, ten musí sa o tých vtipoch Karácsonyiho vysloviť, že to nenie kritika, ale fabrika historie; nenie v tom zaručená pravda, ale jakási fantastická poesis; sú v tom konsekvencie z falošnej prämissy. Tou predpojatosťou zaslepený, že s Arpádom neprišli Turcae čili mahomedánski Bulhari a Kozari[1]), ale jakisi pohani, — nie

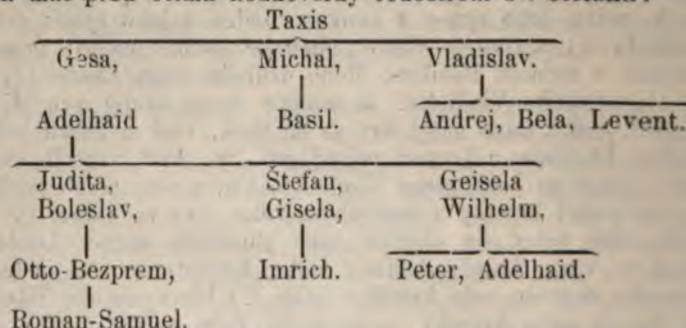
---

[1]) Bulhari (Βουλγαροι) vlastne Volgari, bývajúci na pravej strane Volgy (Βουλγα), boli mahomedánmi (S. Gregor. Tur. ap. Migne LXXI, 647). Kozari väčším dielom tiež boli Turkami čili mahomedánmi (Turcos orientales, quos et Chazaros vocant. Theophanis chronographia. Sitzungsber. der Wiener Akademie IX, 99),

slovanskí Bulhari a Kozari[2]), ale Maďari, — že až sv. Štefan uviedol kresťanstvo do Uhorska, a to medzi terajšími hranicami, nie ale novú vieru rímsko-katolícku[3]), by zaujala miesto vedla kresťanstva carihradského[4]): ten ovšem za doby sv. Štefana tak si predstavuje Uhorsko, aké skutočne nebolo, a to tým viac, keď sa nedrží hodnoverných historických svedectví, ale plodov svojej subjektivnej fantásie.

Dedek síce v „Századok" r. 1905 na str. 754—768 napísal o tom jeho spise neprajnú kritiku, ale neúplnú a na mnohých miestach neobstojnú. Treba by bolo i kritiku tohoto vziať pod kritiku: teda pod kritiku vezmem len to hore udané tvrdenie Karácsonyiho.

Aby sme náležite uvážili to hore udaná tvrdenie Karácsonyiho, treba nám mať pred očima hodnoverný rodostrom sv. Štefana:

Karácsonyi vo svojej paradoxnej predpojatosti, že pred sv. Štefanom nebolo ani na pravej ani na ľavej strane Dunaja stredného kresťanstvo, ale pohanstvo, má tých troch synov Taxisových pôvodne za pohanov, za nepokrstených. Uznáva síce, že krstné mená Michal a Vladislav dané im boly po narodzení pri krste, ale až za doby sv. Štefana. O Michalovi tvrdí, že až k vôli svojmu vnukovi Štefanovi dal sa pokrstiť. Michal nikdy neprišiel do styku so sv. Štefanom; lebo tento r. 1002 nebojoval proti Michalovi, ale po jeho smrti proti jeho synovi, Basilovi.

[2]) Hunami menovali Bulharov a ich odštiepencov Abarov. Keď Abari prevýšili Bulharov, títo vzali útočište v Bavorsku, kde zákerníckym spôsobom boli povraždení. Len Alseco s čiastkou Bulharov utiekol k Slovanom adriatickým, potom k Bulharom do Itálie, a tam stal sa vojvodom Slovanov Cum Agarenis in Sepino, ubi olim a Romualdo principe Alcieco dux Sclavorum constitutus fuit, castrametatus est. Chron. Salernitanum ap. Pertz: M. G. H. V. 542. Slovenské Pohľady 1903, str. 110—117.

[3]) Exemplo beatissimi regis Stephani, quem ad componendum *nove Fidei* fundamentum in regno Hungarie providentia Divina elegit. Chron. Bud. ap. Podhracky pag. 336.

[4]) Slovenské Pohľady 1903, str. 420—427, 479—492.

To, čo Karácsonyi napísal o Vladislavovi, pohýňa človeka k smiechu; že vraj tretí Taxisov syn ku kresťanskému menu Vladislav tak prišiel, keď jako ubehlík z Uhorska do Česka(?) chcel si vziať dcéru českého kniežaťa, ale ju nemohl dostať len tak, keď sa dá pokrstiť. Dal sa pokrstiť, a pri krste obdržal slovanské meno Vladislav. Kdeže to našiel v tehdajších historických prameňoch a okoličnostiach? Také blúznenie mohlo sa zrodiť len v jeho fantásii. Toto blúznenie chce potvrdiť tým, že to slovanské meno nebol by dostal v Uhorsku a tým menej v maďarskom (?) dvorci sv. Štefana. Poneváč v hlave Karácsonyiho koloval plod pozdejších kronikárov, že pod Atilom († 454) a pod Arpádom († 907) prišli na Dunaj Maďari a založili Magyarország, — že geografické meno Uhrov je totožné s etnografickým Maďar, — že sv. Štefan bol *magyar király*: nedivím sa Karácsonyimu, že odmrštil Helmolda a Galla, ktorí počítali Uhorsko k Slovanstvu, a Bogufala, ktorý Uhrov má za Slovanov; — že dvorec sv. Štefana má za maďarský, ačkoľvek mali tam miesto i Radla, Vintýr a iní z Čiech.

Že Karácsonyi mal meno Gesa za pohanské, to v svojom spise často pripomína; ačkoľvek Gesa mal Adelhaidu, dcéru kniežaťa poľského, za manželku a dostal ju za manželku iste nie ako pohan, ale ako kresťan. Boly-li mená Michal a Vladislav pri krste dané druhému a tretiemu synovi Taxisovmu, nepochybujem, že i prvému pri krste dané bolo meno kresťanské Gesa. Ktorému zdravému rozumu by prišlo na myseľ, že potom králi Gesa I. a II. nosili meno pohanské? Darmo to meno pretvorili maďarskí spisovatelia na Győző alebo Gyecse, — darmo hľadali jeho koreň v jakejsi starej maďarčine; je ono kresťanské slovanské, buď ho odvodzujeme od Jesajáša (Jesaslav) a Isajaš (Isaslav), alebo z mena Jesse, jako ono prichodí v historických prameňoch poľských, ba i západných[5]).

Je pravda, že icisár Otto i manželka Adelhaida i sv. Vojtech doliehali na Gesu (Jesu), aby sa stal kresťanom; to však znamená len toľko, aby prestal byť starovercom carihradským a stal sa novovercom rímskym[6]).

Až nad mieru vycifrované je, čo píše o Michalovom synovi: že Michal, ačkoľvek k vôli sv. Štefanovi sám prijal krst, predsa svoje dietky nedal pokrstiť: lebo — vraj — sv. Štefan, keď ho vojensky prevýšil a zajal, jeho ženu a dietky dal pokrstiť. Nezbadal v tom Karácsonyi anachronismus? Sv. Štefan r. 1002 nebojoval proti svojmu strýcovi Michalovi, ale proti strýčencovi svojmu, t. j. proti synovi Michalovmu. Karácsonyi tohoto syna jeho menuje Vászolyom a vraví, že tento, ako pohan, nemá nič s kresťanským Basiliom; avšak historické pramene neznajú jakéhosi maďarského

---

[5]) Jesse, episcopus Ambionensis. Migne XCVII, 1079.

[6]) Chronicon Budense ap. Podhracky, pag. 336. Veď je až nadzbytok tých svedectví. že druhýkrát krstili nielen pravoslávnych, ale i glagolských kresťanov. Chron. Bud. pag. 337.

Vászolya, a slovanské žriedla píšu Basilia s literou *V* čili Vasil; čo v kronikách je totožné s Vazulom, Vanzulom. Najstaršie historické žriedlo Ditmarovo píše o poľskom Boleslavovi Chrabrom: Habuit hic quandam urbem (castrum salis in Scepusio?), in confinio regni sui et Ungariorum sitam, cuius erat custos *Procui* senior avunculus regis Pannoniae (Stefani), a suis sedibus (Potisie) ab eodem ut modo (an. 1018), antea (1002) expulsus. Qui cum uxorem suam a captivitate non posset absolvere, gratuito nepotis sui (Stefani), quamvis inimici, suscepit eam ex munere. Porovnáme-li túto zprávu so zprávami o vojne sv. Štefana r. 1002 na Potisí vedenej, nachádzame len rozdiel medzi menami Vasil a Procui, a tej som mienky, že sa ten rozdiel dá do súhlasu, keď prijmeme, že staroverec Vasil bol druhýkrát (jako potom Čanadin) krstený a pri krste dostal latinské meno sv. Procula (Procul, chybne písaný Procui). Veď Delmar alebo jeho prepisovateľ nebol korrektný pri menách osobných[7]). — Maďarskí spisovateľa majú meno Leventa za maďarské, v ňom však není maďarský koreň, ale slovenský „lev" (oroszlán), a v tej dobe nebolo ešte Maďarov (Pečenov a Kumánov) ani v Uhorsku na ľavej, ani v Pannonii na pravej strane stredného Dunaja. Nemám síce veľké martyrologium, je však možné v Levente buď meno Leonides, alebo Leontius[8]). Netreba pri tom i na to zabudnúť, že západných starovercov nazývali pohanmi, a maďarský katolícky ľud dosaváď ich prezýva *pogány Rácz*[9]); ešte v diplomoch 13. stoletia nelatinské hroby nazývajú sa buď hrobmi Slovanov (glagolské), alebo hrobmi pohanov (pravoslavné).

Konečne Karácsonyi k trom synom cára Vladislava pridáva ešte štvrtého Bunuzulo a v ňom vidí meno Boleslav. Nechcem túto etymologiu posudzovať, ani Obrázkovú kroniku (Képes kronika), z ktorej Karácsonyi vypísal toho Bunuzulo; je ona tak mutné a pozdné žriedlo (r. 1358) stredoveké, že vážny historiograf nemôže čerpať z neho historickú vedomosť; lebo to, čo čítal u Simona Kezu, parafrasami a vlastnými vymysleninami doplňoval — z hlavy svojej.[10])

Karácsonyi o synoch cára Vladislava (Zar Ladislai) podobne sa vyslovil, že boli pohanmi a prijali krst až pri oženení; a to Andrej v Rusku, Bela v Poľsku, Leventa však zostal pohanom až do smrti. Podivná to kritika! Jakéže pohanské mená nosili pred svojím útekom do Ruska a Poľska? Kroniky hovoria, že sv. Štefan radil Andrejovi, Belovi a Leventovi, synom cára Vladislava (Zar

---

[7]) Bielowski: Mon. Pol. I, 312 a 313 cum nota 1. Slovenské Pohľady 1907, str. 343—351.

[8]) Dexter ap. Migne XXX, na rok 204, 299.

[9])Slová Ježiša Krista tak si predstavovali: *Kto by neposlúchal cirkev* (rímsku, ba cirkev cisársko — rímsku), *buď ti jako pohan.* Mat. 18, 17. Boly časy, že východník pokrsteného západníka, a západník pokrsteného východníka mal za pohana.

[10]) 1905. évi „Századok" I, 1—21.

Ladislai), aby pred hroziacim im nebezpečenstvom dali sa na útek do cudzozemska: teda s kresťanskými menami, nie ako pohani, ale ako kresťania. Dali-li sa Andrej a Bela na útek do cudzozemska ako kresťania, ta sa s nimi poberal i Leventa ako kresťan; lebo nemožno predpokladať o ich otcovi cárovi Vladislavovi ako kresťanovi[11]), že dal pokrstiť Andreja a Belu, nie však i Leventu.

Ovšem kroniky hovoria, že Leventa zostal pohanom a ako taký pohrobený bol[12]), zbytočné by bolo však i tu opäť poznamenať, že prepiaty kronikár mal ho ako staroverca za pohana a za pohrobeného v cimiteri pohanov (sepulchro paganorum).

Konečne nemožno nechať bez pokarhania to nemotorné, neprirodzené a historiu zatemňujúce etymologisovanie mien a názvov slovanských. Spisovatelia maďarskí mali by pamätať na slová Theodora Bottku: že kto chce písať dejepis Uhorska, nech sa najprv naučí slovančinu, na pr. *vajda* miesto vojevoda (Βοεβοδος u Konstantina Porf. ap. Migne CXIII, 318); *veröce* miesto verice, dverice i. e. portula (Corpus Juris) atď. Takých pokleskov dopúšťa sa i Karácsonyi; na pr. Waic nenie Vaik, ale Vác. Nemci dosavaď menujú mesto Vácz Waitz, poneváč dostalo to meno *ab eremita* Vác (Vác-slav). Bele je mu *szép*, poneváč Nemec Ditmar o mene Beleknegini myslel na „pulchra domina", nie na Velekňagiňa, Nagyherczegnő. Gesa nenie jakýsi Gyecse, ale Jesa, Jese, Jesse, Jesa-slav. Darmo Vasilovi (Basilius podstrčil nemotorné meno *Vászoly*, a Boleslavovi nemotorné meno *Bogyoszló*. Kde v diplomoch a dejepisných prameňoch čítal Vászoly a Bogyoszló? Je pravda, že v mutných kronikách tento píše sa i Benin a Belin, ale chybne. Tieto mena sú len spotvorenie mena Bonus (Bielovski: Mon. Pol. I, 226). Bruno v liste na cisára Henricha (o. r. 1008) použil positiv Bonus miesto comparativa Bolšíslav, Bole-slav. U Slovencov dosavaď je poboljšati se toľko čo polepšiť sa (megjavúlni). Meno Boleslaus platilo i v Uhorsku; okolo r. 1322 bol Boleslav arcibiskupom ostrihomským, o. r. 1188, biskupom vacovským. Tej som mienky, že Beloslav, Bela povstalo z Boleslav premenením litery *o* na *e*, jako je to i v názvoch Uhor a Uher. Nuž, jako z pomaďarčených miestnych mien nepoznať pravé Uhorsko, tak aj z pomaďarčených osobných mien nepoznať pravý dejepis jeho.

---

[11]) Slovenské Pohľady 1907, str. 343—347.

[12]) Chron. Budense ap. Podhraczky pag. 102.

Veľkonočná nedeľa.

Napísal *Jozef Pолhradský.*

Nocľah vyhodených študentov v cintoríne.

(Dokončenie.)

2. anjel. Čuješ tam z dediny zvučnej basy struny?
Jak to pekne hovorí, jak to pekne brní.
1. anjel. Rychtár vydáva dcéru,
rozpomínaš sa na dušičku tú,
zásebný predživot keď žila s nami,
zvali sme ju *Ponosná*,
vtelila sa do rychtárovej ženy,
v prvej mladosti pásavala húsky;
teraz sa vydáva.
Svadba stojí veselá. Po tanci bude spev.
Počúvajme!

(Počuť spev z dediny. Basa kontruje.)

Včera mi má milá povedala,
že by mi polovic srdca dala.
Pýtal som ho, nemala nôž,
chcel som jej požičať, nechcela už.

Pred farárom mostok zohybá sa,
pod ním ďatelinka zelená sa,
ďatelinka drobná, nekosená,
už je moja milá odvedená...

2. anjel. Poďme bližej k dedine,
že by sme lepšie počuli.
Ešte kosy nezapadly, — máme čas.
1. anjel. Nevyskočia psi na nás,
keď sme kúštik v zemskom tele?
2. anjel. Na opilého a na blázna nejde pes.
1. anjel. Nuž ale, holúbku môj!
veď my nie sme ani blázni, ani opilí.

2. anjel. I psi majú rešpekt pred personou ducha. Skrze transparent tohoto nášho tela, v ktorom nás Pánbožko sem pustil, kým kohútik nezaspieva, víri naša duchpersona. Pes ostrý má zrak, rozozná, a utiahne sa.

Tak je i pri opilom a pri bláznovi. Harmonická, symetrická spona medzi duchom a telom rozviklá sa, tak že duchovná osoba je vypuklá, čo ostrozraký pes vidí a rešpektuje. Pre istú príčinu blázon bojí sa opilého.

(Počuť z dediny basu a spev: Široký jarček, bystrá vodička.)

Oba anjeli. Poďme! poďme! čujme spevy.

(Odídu s cintora.)

Viera (položi ruku na pomník Ľudovítov). Viďme, *čo je idea človeka?*

Telo človeka sličné je telegrafickému stroju. Duša je elektrický prúd. Mozgy, bohotelo, sú smotané klbko jednej dlhej niti, po ktorej myšlienky lietajú, duch telegrafuje, *myslí*. Už Aristoteles učil, že by sa daly mozgy ako klbečko odmotať.

Od ducha k zemskému telu je veliký skok; a že zákon prírody netrpí skoku, duch s telom zemským bezprostredne spojiť sa nemôže. Preto každý, i ľudský duch má svoje *duchovné* telo, ktoré apoštol spomína. Toto duchovné telo spojené je so zemským telom naším, istým modrastým, bledo-fialkovým vláknom, duchovným to magnétom, ktorý drží spolu organismus tela s dušou, vnútorného človeka so zovnútorným.

Duša, zajedno so svojím duchovným telom, pri istých okolnostiach môže sa za života človeka *odvojiť* od zemského tela, a môže odísť do istej vzdialenosti, ale tak, že zostáva v jakomsi slabšom magnetickom spojení so zemským telom. V smrteľnej nemoci, kde spona medzi telom a duchom slabne, takýto *východ* duše z tela v hlbokom sne je najčastejší. Ostrozraký pes vidí zjav a s rešpektom zavýja. A kuvik je vtáčik vidovitý.

Len v páde smrti odmotá sa duch od tela navždy. Toto dvojstvo, tento dualismus človeka najlepšie sa pozoruje, makavo vidí sa v našich snoch a v somnambulisme.

Skôr, než prejdeme ku snom, k objasneniu dualismu človeka, hodno je spomenúť, čo píše cirkevná historia. Prví kresťania za panovania Nerona a Diokleciana — mnohí z nich radostne a veselo vraj umierali, keď ich divoké zveri trhaly živých na kusy.

Tento zjav objasniť je ľahko. Len duša cíti, telo nie. Lekári, keď chcú človeku odrezať nohu, aby nebolelo, keď budú rezať, uspia ho. Pomocou chloroforu odlúčia od mozgového systému okolité nervy v tele. Telo potom môžeš páliť, rezať, odlúčené nervy nemôžu to sdeliť duši telegrafom mozgu, dušička vymknutá z tela necíti, nič nevie, čo sa deje s telom. Preto ju ani nebolí. U prvých kresťanov bolo to isté, lenže naopak. Tu sa duša tak zaniesla ku Kristu a spojila sa s ním, ako peň so svojím koreňom, že sa od tela odopnula. Mohli potom páliť, rezať, mučiť, duša blažená v Kristu necítila. Dvojnohé zviera menuje to fanatismom, tak ako dnes národovca menuje svet bláznom (i apoštoli boli svetu blázni pre Pána), keď stotožnia sa s národom a sami odopnú sa od lacného a pohodlného pôžitku sveta.

Anjelský chór odspieva: Pamätaj, človeče! atď.

Spávanie a sny.

Viera (položí ruku na pomník). V spávaní kolotok krvi je slabší a tým oslabne i spona ducha s telom. Duša nespí nikdy, ona žije a pracuje večne bdelá. Vtedy snívame. Sen je čisto duševná práca; keď telo mŕtvym snom odpočíva, duša pracuje nezávisle. A vtedy je duša naša vidovitá. Ona vidí i minulosť i budúcnosť. V duchov-

nom kráľovstve nieto času, ani jazyka. Duch myslí v obrazoch a hovorí myšlienkami. Preto i sny človeka sú symbolické. Tejto duchovnej reči by človek rád rozumel, preto od jakživa usiloval sa stvoriť si tejto duchovnej, obrázkovej, chinejskej reči grammatiku — Snár.

Srodný so snom je somnambulismus, mesačníctvo, ktoré má rôzne stupne. Tu sa to fialkové, magnetické vlákno, ktoré drží spolu ducha i telo, rozviklá, azda pôsobením mesiaca; a duša, keď to pocíti, že je trocha odputnaná od tela, ako vtáčik z klietky, keď spozoruje otvorené dvierka, vyletí do slobodného. Najsilnejší na svete je duch. Mesačník pojme sebou, ako slimáčik svoj domček, a popne sa ľahúčko na vežu, na kostol, na krov.

Staršie pokolenie na Myjave pamätalo ešte, ako raz o polnoci, pri mesiačku, hlásnik spozoroval chlapa v bielych šatách, keď sa driapal hore na kostol, prešiel sa sem-tam po vysokom krove, hľadel okolinu, ako sadla muška na konárik, obzerala svet, — potom sišiel a hlásnik naplašený pozďaleky za ním. Bol to jeho kmotor. Ráno o 4-tej, keď prišiel k nemu, mesačník už rozkladal svojej žene, jak strašne sa mu snívalo. „Hej, kmotor," povie hlásnik „nebol to sen, to si bol ty sám."

Ak ale putá času nie sú natoľko oslabené, že by mohol takéto krkolomné špacírky vystrájať, predsa môže duch jeho, nazávislý od tela, vstúpiť do bližšieho styku so svetom duchovným, a vidí prešlosť i budúcnosť. Toto sú budní, vidovití ľudia, ktorí z dlane človeka, že by dotknutím prišli do rapportu s duchom, alebo i bez toho, okom preniknú do duše, rozvinú mu budúcnosť jeho, vidia i jeho minulého života deje.

Poet je bdelý somnambul; duch, ktorý sa ľahko odopne od materie a vstúpi do rapportu so svetom duchovným. Vyšší žiaľ oslabí, uvoľní sponu tela s duchom; žiaľ rodí poetu, pokoj srdca prósu. Od otca dedí myšlienku, od matky melodiu. I poet hovorí rád v obrazoch, dialektom duchov. K výšinám sa pnie, ako somnambul. Keď stretne v devuške svoj kontra pól a zaľúbi sa, svet má s ním mnoho roboty. Hrom kde pukne, tam sa celý pochová. Pohýbe okolinu, zarachotí ešte i v oblasti duchov. Odopnutý od materie, od Boha sa neodopne.

V cintori neplače. Čosi mu tam srdce ševelí, čo v cintori obveselí. Chladný rozum pošle obyčajne na prechádzku, že by mu jeho akkordy a klávesy nemýlil. S Bohom blízka je rodina, Otec vstúpil sám do Syna.

> Est Deus in nobis, agitante calescimus illo,
> Impetus hic sacrae semina mentis habet.

Neplače okom. Slzy ducha vyleje na papier. Boh duch, kde oplodnil materiu, povstala mahla, z nej vykľulo sa slnce. Poet, keď si vykreše z duše myšlienku, v hlave rodí sa mu melodia, z nej vyrába pieseň, drámu, k tejto poslednej potrebuje i žiaľ i pokoj.

Nešťastný je, zem ho pevno drží, nedá si ho, večnosť ho ťahá hor. No on a povesť národná nezná nemožnosti nijakej. Všetky princezny odklnúť si trúfa zo zakliatych zámkov.

Nerád baví sa, kde na chlieb orú. Chudobný je, a predsa bohatý. Nie je vždycky doma. Mnoho blúdi po illuminovanom nebosvode, ako po svojom. Smelý je, ako nádej. V ekonomii nevyniká. Nie je držgroš. Spí spokojne i lačný, ako muzikanti, čo večerali len pesničky, zapražené melodiou. Ako Janko Kráľ.

Kňaz. Čujme slovo života z funebrála večnosti!

Anjel (číta z knihy).

Dotek s večnosťou vždy blaženosť plodí:
duch v mlunnom stroji tela je viazaný,
večna mlunom v láske elektrisovaný:
láska je napon dotknutia s duchpólom.
Večnosť ťa uriekla, príde ti z očú,
Keď duchprúd z veľducha z neba ťa ovane,
bolo v myšlienke, bolo v krásnej panne.
Večnosť svätý mlun, rapport, slasť iskru dá,
ktorá tak milunko duše preletuje,
či v básni, či v láske a či v nadšenosti,
večnosť s časnosťou v Bohu keď spojuje,
minúty sú tie, kúštik slasti Tvorca.

2. anjel.

Rodného slávička plamenné krýdlo,
srdce básnikovo často tam letí,
keď tvorí svoje duchovné deti, —
keď v básni modlí sa.

Chór anjelov.

Myšlienky sú lúčdušičky — bez tela,
pýtajú sa u básnika do pera.
By krásnučké dal im telo, prosia ho,
Večna chóry vatrou svätou rosia ho.

Anjel (solo).

A keď zdiamantí myšlienočky do kníh,
a ten plameň večna večne dýše von z nich.

Celý chór.

Čí duch ľúbi do večna zálety,
vyššie sa rady k nemu klonia svety.

Ozvena.

V minútach lásky duch vo večne brodí,
Tak sa z večnosti *človek* v časno rodí.
Z duchvesmíra bohoiskra,
z hmoty tela stán,
prírody i neba irečitý dedič Pán.

Celý chór.

Tak slávny rod náš!!

Jeden hlas od hrobu.

A my tak neslávni!

Viera (položí ruku na pomník).

Jak sa človek rodí?

Človek tak sa rodí, ako sa rodil svet — *z Boha*. Ním živí sme, hýbeme sa i *trváme*, t. j. množíme, plodíme sa.

Pravečný život rozpadol sa na ducha a na materiu, na mužský a ženský moviment. Boh oplodnil materiu myšlienkou, i povstaly svety. Do raja postavil mládenca a jednu pannu, dva protivné póly, ktoré sa hneď pritiahly a našly v láske.

Čo je láska? Láska je Božský náhon rozpadnutého života, po harmonii v Bohu, túžba za životom v materii. Nápor je to života, negatívneho a positívneho pólu po stotožnení dvoch polovíc k celku, ducha a materie k životu. Je to bdelý sen z večnosti, živá, hmlistá rozpomienka z predzemského života duše, kde boly spojené v Bohu. Teraz sa tu poznali, a oddelené zatúžia po harmonii celku, zatúžia po večnosti. Dvoma krýdelkami ľahšie sa tam letí. Manželstvo je akkord = celý človek. *Tercia* je muž; milá túžna *kvinta* je žena. V akkorde ztratia a najdú sa v osnovnom tóne. Láska je teda vznešený nápor ducha ku tvoreniu. Človek nechce sa odkotúľať ďaleko od Tvorca.

Najsilnejšia je láska, keď sa na zemi stretnú duše, ktoré sa už tam v predživote poznaly, — alebo ak sa stretnú dve dušičky, u ktorých sa spona s telom, ako u poetov, ľahko uvoľní, a duša s dušou hneď srastie, ako peň s koreňom.

Dušička keď v dušu vletne,
večnosť s večnosťou sa stretne.

Anjel lásky a *anjel života* zjavia sa.

Anjel lásky s lukom a šípom.

Jesú na zemi nebeské minúty,
z večnosti sladkej, večné okamihy,
keď rajské deti dušičky k nám sem
citujú v láske, z večnosti na zem.
Citujú duchov, lákajú ich dol,
ztratený večnosti keď pocítite bôľ, —
keď zasnívajú predzemskú minulosť.

Anjel života.

Zaostalú duchrodinku
vábime k nám dolu,
jak boli sme v duchvečnosti,
chceme tu byť spolu.

Duch po srodných duchoch túži,
čo kukajú na zem z večnosti brán;
v láske ich volá, v láske im tvorí
národný na zemi tela stán.

Anjel lásky.

Žena Božieho nádoba je ducha,
ona oblieka
lúč milosti Božej do prírody rúcha.
Na dvoch svedkov vtelí sa dušička,
vletí v náruč lásky duchtelegrafom,
zvábená dol z večna, z večnosti v kolísku;
lúč z jasnosti ducha do plienočky rúcha, —
oddaná rodičom na milosť.

Anjel života.

Za večnom keď smutné zatúžia myšlienky,
Duchmlunná sila v nápore
totožné póly spojí v jedinký,
kde v smrteľných tragičnosti
pól mužský sa unišťuje,
a tým embryu večnosti
život zemský on daruje, —
moment je,
kde lásky horuje slasť.

Anjel lásky.

A že ľudia tie dušičky večne, večne volajú,
Z večna ony, ako daždik, zhusta dolu padajú
S večnosti keď stromu dušičky ráňame,
do tela ich zaklíname.
V hriechu počneme sa.

Chór anjelov.

Zvábia, jak so stromu slávička, ich dol,
keď horám spieva slávu zelených hôr;
ukážu v láske jablka slasť.
A za tú cenu dušička nevinná,
ako Evička hadom zavedená,
opustí večnú vlasť.
Láskou opojená letí
z večnej lásky slobody
do tela poroby,
v zakliate svety — —
Už je v klietke úbohá!
Keď vytrezvie, keď uhliadne
v tele matky vtelená,
hriešny časnosti náš kraj, —

zalká, jak anjel odpadlý,
keď opustil večna ráj.
Zalká pozde, ako panna
k oltáru vedená ..

V hriechu rodíme sa!

Anjel lásky.

V láske nevidný magnét obra silou
ťahá nás do večna, ruky nám prúži.
A ten rozumu plamienčok maličký
ztratí sa v láske, jak para v hrnci,
ztratí z múdrej sa hlavičky
zbledne, jak kahanček v slnci.
Večnosti vnadný dych i Herkula svalí,
dynamit ten láme i žulové skaly.
Nebezpečné sú tu hate! Horí v ducha vyhni,
rozhodí okovy, roztrieska prekážky,
jak žabica kameň v ohni.
Žiarli strašne, tým strašnejšie,
čím viery v ňom iskry menšie.
Večnosť vidí! Duchkolísky okamihy,
vytrhnutý z časnosti sna.
  Nenie človek fysický len tvor!
Večný duchmagnét večne ho ťahá hor.
Darmo mu cestu puto hrudy hatí.
  No nesmie, nesmie z tela ešte von,
aspoň anjela zvábi na zem on,
okradne večnosť a obohatí.

Anjel (solo).

Komu preletela mladosť bez pesničky,
devuške u tichej, večitej ihličky,
koho neovial nikdy lásky bôľ, —
vo večnosti svej nikdy on nebol.
  Načo jej anjeli krásne očká dali,
  keď v živote nikdy sladko neplakaly!

Viera. V čarovnej sväzi symfonia svetov!
Tajomstvá tajné sveta sú to deťom;
um nedostihne ich výšky svým letom.
Len tu i tu prorok, a viery poeta
nakukli trošíčka do tajného sveta,
ktorého meštianstvo vytrpel Kristus nám.

(Položí ruku na Ľudovítov pomník.)

Povedali sme, že v duchovnom svete sú i *anjeli*, duchkandidáti pre časný život.

Keď niekoľko osôb položí na stôl ruky, rozvije sa duch, magnetický prúd z onoho modrastého vlákna, ktoré spojuje v človeku

ducha zo sveta duchovného, s ktorým vstupujeme do vzájomného styku.

U zvierat, ktoré sú tiež rodinka naša, tento prúd pritiahne astrálneho ducha, zaklnutého v materii, ktorý je tiež princip a zárod života, tiež večným, umným a povedomým ku tvoreniu, ale ešte bez sebapovedomia a pre nedokonalosť mozgového systému ešte neprístupný. Pavúk tak tká svoju sieť dnes, ako i za času Mojžišovho. Nedozrelej zeme tvor.

Keď sa v manželstve negatívny a positívny pól spári, vyskočí nielen sperma, ale vyvinul sa spolu i magnetický prúd, ktorý pritiahne z duchovného sveta anjel-kandidáta, tento hneď zaklnie sa do zárod-človeka, a hneď tvorí si organismus.

To je už háčik k vyšším sfäram života. Že sa miesto duch-anjela kandidáta pre zemský život do Márie Panny vtelil Duch svätý, absolútny Boh sám, v tom nieto nič divného, zákonom tvorenia protivného. Boh priskočil svetu na pomoc, zaklnul sa tiež do astrálneho tela človeka. Bystroumný a zúfalý genius Nietzsche nemusel sa preto zblázniť. Tento vtelený Boh víril potom z očú Spasiteľa najvypuklejšie vtedy, keď v hneve svätom korbáčom vyháňal z chrámu jeruzalemského kramárov, klamárov a predavačov — jak to významne pripomenul váš *Milkin.*

Sperma je teda idea organismu tela. V ňom je utajený celý telesný stroj budúceho človeka do podrobnosti, a je dedičný, ako v jadierku jabĺčko. Princip života leží v jadierku negatívnom, mužskom. Ono, jak oplodí, zahynie. Hrom, keď pukne, zomre. — Tu povaha *tragičnosti*; smrťou svojou druhému dá život, v tom druhom unište seba, ale sa i zachová a preslávi.

V útrobe matky zaklnutý duch, i vedome i umele i majstrovsky, po večných zákonoch života, utvorí si *stromček* so štyrmi hranočkami. Najskôr *koreň* = mozgy, hlavičku; z ratolestí po dve nôžky a dve ručičky, na konci *list* = dlane. Človek je prevrátený strom. Každý strom má svoj štít, každý národ svoj charakter, svoj lik hlavy, zvláštny ústroj krvi. Charakter Maďara je krátko-tlstý, slovanskej rassy dlhši-tenší, u Poliaka najdlhší.

Nevidný chór anjelov.

Vstúp do duší zemských detí,
povedomie ľudskej slávy,
dôstojnosti krásna!
Rozohrej i starca, k samopôrodu zrelého.
Hroby, pohradky sú, v nich šestonedieľky
k večnosti stonaly;
betlehemské sú jasličky,
v cintori naše hrobčeky,
v nich z Ducha svätého rodíme sa k večnu.
Čo tam!... zemské krivdy...
Večna dedičovi, v tej by sviesti slzy
nikdy nepadaly,

nikdy! —
A keď i padajú z mutného oka,
nevidné ručičky, slnečné ručníčky
dolu nám spúšťajú, slzy utierajú
zvysoka.

Anjel (solo).

No nač unovať sa v nebe!
Večnosť vpísanú máš v sebe.

Viera (položí ruku na hrob Ľudovítov).

Najväčšie po Bohu je slovo čeloviek,
semä z večna, v času zaorané,
najslávnejšia nádoba ducha on.

Chór anjelov.

Preňho v bok Krista kopiou bodli,
v liturgii svätej v statisíc chrámoch
zaňho sa cherubín oltára modlí.
Pre jeho spásu, pri svätej omši,
v nevinnosti kmente, v belunkej kamži,
nekrvnou obeťou, modlitbou viery,
človeka s *večným* večne, večne mieri.

Viera. Tu, v útrobách matky, zrel mesiacov *deväť*,
tomu pomerne na zemi,
už v materii svojho tela,
k pôrodu večnosti zreje tu rokov *sto*.
Zrelého pohrabné, žalostné kriky
odprevadia v cintor po smrti pôrodu.
Tu ho zahrobné prejme kráľovstvo,
trinásťtisíc kde zrieť bude našich liet,
dľa samého Tvorca matematiky.
Bo deväť mesiacov: ku tisíc aj dvesto, =
jak *život zemský:* k budúcemu x? —
V *druhom* stupni million liet sedemstotisíc,
moment rozvoja trvať bude jeden;
keď v zóne *tretej* ducha Orionov,
stupeň duchživota rozvíjať bude sa
dvestotridsaťsedem až millionov.
Vyratujme život aj neba *štvrtého*:
deväť sa má ku sto rokom =
jako moment *tretí*; k sledujúcemu x?
Tu rozvíjať bude sa už čeloviek,
tridsaťjedentisíc millionový vek...
A k dokonalosti Božskej, len k jej *tôni*,
v *siedmom nebi* — ročišťa
potrebuje dušička,
nie tisíce, nie million, mnohé billiony!

I to:
74.915, 408.041, 086.596 zemských liet...
tu už hodín a mesiacov
nezná ani času svet...
Nezľakni sa tých čísel riadočka, —
v mori večnosti kvapočka.

Odmysli minúty prírody rozvoja,
jakby na Sahare; —
pustá ti večnosť! Preto i človek
vyhútal si kalendáre.
V čase bez večnosti duchovia pelešia,
vtelená večnosť? Bez hodín času
ešte smutnejšia.
Bo k večnu zárod, krýdlo v rozvoj ráje,
minúta je.

Chór anjelov.

Mizerná dušu zarytá v chlebe,
čo neciti večnosť v sebe.

Viera. Ston umierajúcich je ston rodičky,
ston Bohočloveka.
V smrti rodíme sa v Kristu,
On je večný život náš.
On — ten v povestiach tušený *Syn*,
ten potupený, najmladší, najmilší,
čo poprosil *otca*, by pustil i jeho
vyhľadať zhynulých v cudzine bratov.
Čo potom zakliatych odklína
v boji ťažkom so šarkanom,
na Golgote umiera.
Mŕtvy ľahne v hrobu chlad,
v ňom roztrieska kliatby hrad;
oslávený vstane hor
a víťazný skončí boj.
Nadvláda hriech šarkana,
oslobodí mesto;
v zakliatych zámkoch oslobodí sestry,
a skamenelých obživuje bratov,
mu zlých, — *Kristus.* —
Duch náš sa k večnému tam *počal* životu,
keď Božieho Syna viedli na Golgotu.
Ťažký bol zárod *nás!* Tak ťažko *počal nás!*

Chór anjelov.

Ťažko rodí telo telo:
no rodenie ducha z ducha
preniká bôľom svet i nebesá!

(Viera zpoza pomníka dvihne veliký kríž, na ňom rozpätý Kristus, d
raneý, dokrvácaný s prebodnutým bokom; drží ho do vysoka.)

Viera. Hlaď len na Božieho Syna!
Jak prišla Jeho hodina,
a duch už pracoval,
keď na kríži v krvi rodil človečenstvo,
a opona hmoty treskom v chráme pukla,
v pôrodu mukách bolestne zastonal:

(Všetky hroby, chóry duchov hromovitým hlasom:)

Bože môj!! Bože môj!! preč' si ma opustil!!

(Pausa. V pozadí spustí sa veliká opona, na nej vyobrazené Slovensk
Kriváň, okolo moc domkov. — Počuť ďaleké hlasy.)

Bože môj! Bože môj! preč' si ma opustil!

Viera. Tak ťažký bol pôrod *nás*,
Boh bolesť pôrodu ni tu neodpustil,
mnohá jak rodička,
i *On* — smrťou platil,
nový život náš: —
ťažký bol pôrod *nás!*...
My večné sme dietky kríža:

(Dvihne kríž vysoko.)

Tu sme sa v bôľoch rodili
pre večnosť.

(Zvon v cintori zazvoní.)

Chór anjelov.

Jelici vo Christa krestite sia,
vo Christa ablekoste sia.
Hallelu Jah! (Tri razy.)

(Pod spevom mŕtvi polihajú nanovo do hrobov. — Chór s kňazom
opustí cintor. Ostanú len Viera, Láska, Nádeja.)

Viera (položí ruku na pomník).

Načo rodí sa človek na zemi?

Najväčšiu moc svojej všemohúcnosti dokázal Boh nie v tom, že založil telesné i duchovné kráľovstvo vesmíra, že stvoril slnká hviezdy, človeka národy; — najvyššiu moc svoju dokázal v tom, že v týchto svojich slávnych svetoch stvoril a ustanovil i *smrť*. Smrť je kľúč večného progressu, teda kľúč života večného. Bez smrti všetka sláva sveta prezradzovala by slabého, impotentného majstra. Ako je múčné zrnko hodno sto millionov, tak sa smrť môže páčiť na million milliard. Na viac! Smrť je prechodný moment k vyššiemu stupňu života. Večitý postup, večitý progress, večitý rozvoj, večitá historia života je historia všehomíra.

Každý žobráčik, keď pozre na hvezdnatú oblohu, má právo očakávať, že on túto slávu Božej práce videť bude zblízka. Ináče celá sláva a stroj oblohy bola by nemravná hlúposť, bez Boha, bez múdrosti lásky.

Nádeja.

A keď už počnete ku smrti pracovať,
duchčlovek začne sa z tela vylamovať.
Rodenie je v smrti duchhudby sedmička,
cez ktorú bolestne,
zmúteno, žalostne
do veselšej smutná láme sa pesnička.

Láska.

Človek, keď sa v smrti mučí,
Duchom svätým zastínený,
v sviatosti krstu bez muža splodený, —
k večnosti pôrodu pracuje on.
Bôle sa oznámia, ohláša hodinu
pôrodu.
Maternica tela, organismus času,
už dozrela; buď nezrelá — rozletela,
duchosoba von je z nej. Viera, posol večna,
už naň čaká na večnosti brodu.

Rozplačú bôle zľaknutú rodinu, —
namestia periny, svet už točí sa mu,
podušky shľadajú,
honom natriasajú slamu, —
ustelú lože — ľahne — vzdychá: Bože! Bože!
Príde nápor — prídu bôle — ešte jeden...
Krátky pokoj, zas čerstvý bôľ,
slabší nápor — studený znoj.

Plač, krik, slzy kol postele...
Vzdychy, hyky v každom kúte,
opona sa chrámu puká,
embryo večnosti sa už vylamuje,
zemská sirota ruky zalamuje...

Hrozné minúty, keď večnosť rodí!
Tu i viera, čo vždy dúfa,
hneď sa úfa, a hneď zúfa;
rozum obledne, zastanú myšlienky,
jak Elene Soltýsovej
pri smrti Boženky.[1])

[1]) „*Živena*“, Almanach 1886.

Oddych...
Sily sbiera nepohnutý...
Posledný nápor, bezcitný nával, boj,
ešte jeden — príjemný bôľ — mŕtvy znoj.
Už trhá sa materia tela,
jako tma pred zorou slnca,
ani v svete, ani v nebi —
Buncá.
Tichučký ston, večna zory, sladký moment, —
už zas porodil — z tela vylomil...
Ružu rodia tŕňa prúty,
z hrudy si už vyklnutý,
veselý vyskočíš z milých minút, zo hmly času,
jak malá tercia, keď popne sa o polhlasu,
jako do vianočnej adventná pesnička.

Nevidný chór anjelov.

V bôľoch smrti keď sa borí,
dušička to v ohni horí.
Tvár ručičky v slzách spiera,
plameňom si ich utiera,
krásna chce byť, chce byť čistá,
ku Veľkej sa noci chystá.

Viera. A keď už pohne sa äterbrod večnosti
a nastúpiť večnú cestu
rozklátia sa ätera prúdy,
vlny sa časnosti vôkol rozdýmajú,
jako keď paraloď od prístavu pohne,
trám, armary, stoly, práskajú, pukajú...
A tie zvony potrhajú, večný marš ti vyhrávajú:
plač pohrabný, moll sú tóny,
zvon hneď mäkko, tvrdo zvoní.
Niekdy hlasy zamlkajú, vetry mu ich uchytajú;
a zas forte, zas v piano,
vkrádajú sa tiež do večna,
tam im hlasy vymierajú.
No hneď vrátia sa veselí,
večnosť trocha že videly.
Dedinke svej ohlasujú,
že si už oslobodený.

Viera (položí ruku na pomník).

Zem naša je zakliaty zámok. Dušičky naše sú zaklnuté, v materii nebeské princezny, írečité dedičky večnosti. V národnej povesti zakliata do potvory sestra prosí brata, aby jej odťal hlavu, a ona hneď potom zmení sa na krásnu princeznu, oslobodenú od kliatby.

Len dve nohy nedávajú ešte nároku na dôstojnosť človeka. On sa musí znovu zrodiť. svojou kultúrou, ktorú rozvíja sám zo seba, a postupne zreje. Príroda netrpí skoku. Kvapná cudzia kultúra je vianočný stromček bez svojho koreňa. Ako na pr. kultúra Japoncov, bez Boha, bez morála. Darmo upletieš z čistého hodvábu pavúkovi mrežu. On chce len pavučinku svoju. I plánočka, *nech len zrela a dozrela na svojom pni,* dosť je chutná.

Človek má v časnom živote mnohým potvorám poodtínať hlavy. Lebo človek je súhrn všetkých zvierat. Indická povesť povstanie človeka vysvetľuje takto: „Boh zo všetkých zvierat po jednom vložil do kotla: tigra, líšku, šťuku, vlka, slávika, holuba, zajačka, lva, hada, orla... vložil do jedného kotla, a z toho uvaril sa *človek.*" Výzeamné!

Vskutku, všetky strasti, i nízke i vznešené, majú vo zveroch svojich repräsentantov. Šťuka je nesýta, vlk vraždí, líška je lstivá, had podvodný, tiger ukrutný. Slávik je hlasovír, fonograf; on svoje melodie nevymyslel v háji, on tak, ako poet, vznešené svoje mysle a city pamätuje z večnosti.

Kultúra národa má tieto strasti v človeku nie vykoreniť, ale skrotiť, zachovať a povýšiť. To je úloha i národov. Angličan a Germán na pr. repräsentujú v národoch šťuku, Maďari páva, Slovania holuba, Židia kavku a pijavicu atď. Skrotiť možno už i krokodila. V divých národoch lišky, hadi, tigri sú ešte dobre zdraví. Slávika nezastrelíme v háji, strastný spev jeho povýšime v symfonie, v opery, piesne.

Hriešna je poľovačka na neškodné zveri, z passie. I ony sú tak dobre Božie deti, ako my. Sám v sebe máš každý čo loviť; nezastrelil si ešte svojho vlka, svojho medveďa, a ideš strieľať divé kačky. Peter Veľký nikdy nepoľoval. „Kým mám na svete jedného nepriateľa, nepôjdem strieľať jeleňov a zajacov."

Škaredá strasť nedá sa pokryť peknou. Angličan nepokryje sebectvo svoje bibliami. On v nedeľu ide do chrámu modliť sa. Indiánov pošle na krov kostola, aby polievali chladnou vodou, že by on mal chládok. A tí neboráci pražia sa na slnku, ako kúštik slaniny. Až na neuverenie, jak zverská je ešte tá civilisácia! Len pri pluhoch nájdeš ešte pokrsteného, ktorý za zlato nepredá dušu.

V zápase s týmito mocnými potvorami v nás človek, kandidát večnosti, zrodiť sa má nanovo. Bez takejto borby život na svete nebol by životom, len akási neosolená omáčka. Život bez strastí bol by more bez vetra, barina mŕtva, po ktorej by paroloď historie nemohla krájať vlny. Strasti sú víchor, čo morom hýbe, rodia vlnobitie. Strasti sú búrka, čo povetrie čistí. V búrkach rodené národy a ľudia sú pekní.

Mnohé zemské deti, ktoré tu zašpinily dušičku svoju a neoprali, utopili si ju v šuminách zlata a pýchy, — nezrelí do vyšších sfár, repetovať budú časnosti školu v reinkarnácii.

Takto sa duch človeka čistí vo večitom zápase nízkych a vysokých strastí, a vyklína k vyšším poletom, k vyšším svetom, kam človeka ženie vyšší náhon.

Život ducha je večitý postup, večitý progress, večitá borba, túžba po slávnom návrate z cudziny, domov z boja a dissonancií života *do harmonie s Bohom.*

*

Láska.

Jak Boh duch samého seba,
nie z druhého — sám zo seba,
od večnosti večne rodí, —
bez muža, bez ženy, nikdy nepočatý;
sám svoj *Otec*, sám svoj *Syn*, sám svoj *Duch svatý*:
tak do večna,
sám, sám seba, sám zo seba
rodí človek, rodí v smrti,
z tela času v oblasť nekonečna.
Najprv z Boha počne v útrobách sa ženy,
zo ženy zrodí sa duch telom odený.
Vo večne princom bol, na zemi je ničím.
No v čase už, sám, sám seba,
sám zo seba, v bôľoch smrti
rodí ďalej k stupňom vyšším,
sám svoj Otec, sám svoj Syn,
už z Ducha svätého bez muža počatý, —
trojjediné líce,
tôňa toho, čo tu bol na kríži rozpätý,
obraz Trojice.
Smrť. babica mu večnosti . . .
Vo skale Arimatského maternice nechá kosti.

Anjel (medzi hroby. Solo.)

V oslávenom tele, v ktorom Boh Syn vstal,
v tele, v čistej Panne, bez muža počatom,
ktoré nepodľahlo Pilátovým katom, —
Ho už ani jeho apoštol nepoznal.

Viera (pristúpi ku spiacemu Valibukovi).

Človeka hľadáte, poznajte mu vieru.
Prijmite v spomen anthropomeru.

(Podá kríž spiacemu Valibukovi.)

Valibuk (vo sne objíme kríž).

Zachovaj nás . . . hynieme!

Jeden skelet (vstal z hrobu, v bielej plachte).

(K Viere.) Čo hľadáš v mŕtvych krajine?
Kto si?

Viera. Viera. (Ukáže mu v ruke slniečko, prikryté florom.)
Skelet. Tmavá si, jak môj hrob.
Viera. Oko viery i vo tmách vidí.
Neveriacemu i v slnci tma.
Skelet. Moje ideále vypila mi krčma,
moje vyššie snahy ubily karty,
rozum som dal do arendy,
srdce založil v bordeloch.
Zlaté minúty života prefajčil som.
Ach! keďby len to echo nešlo s nami za hrob!
V školách lumpovel som liberálnu áru;
za cenu patriotismu
vzali mi tam Boha, Krista i vieru.
Do hrobu mi ostala tma.
Za jednu iskričku dal bych svet!
Viera. Maj ju hneď — *Nádeja!*
Nádeja (príde a so slnka viery ukloní čierny závoj. — Jasné svetlo).
Skelet. Svetlo vidím! Jasné je!
(Žalostne.) No mňa neveriaceho nehreje.
Viera (zavolá). Láska!
Láska (príde, srdce šípom prebodnuté).
Skelet. Ó jak milé svetlo, ohňa lásky vlietlo
v ducha môjho!
Jak sladko hreje, život nový leje
v údy nové!
Viera. Čos' bol v zemskom živote?
Skelet. Najprv študent; potom kúštik muzikantom.
Viera. Jak ti bolo, svetlo keď ti žitia haslo?
Skelet. Teraz mi jasno.
Trpel som, jak mať, keď rodí.
No lásky a smrti sladké sú bôle.
Len harmoniu mi dissonancia hriechu
i tu kalí.
V živote len zmúteno zvonila;
ach! — tu *bolí!*. .
Keďby len to echo nešlo s nami za hrob!
Viera. Blažen, kto v svete úzku cestu volí.
No milosť Božia pre Krista veliká.
Skelet. Ó, povedz ešte raz, milosť Božia, pre Krista!
Jak sladké to slovo, Bože môj!
Aj! prestal mi hriechu bôľ,
jako keď z vredu čierneho
von vyskočil biely znoj.
Ó, život! život cítim nový!

Ach! *je* Boh! Všetko mi to svedčí;
márna nauka všech účilíšť;
svedčia mi srdca môjho reči.
je Boh! i ja už nie som ništ.

(Žalostne.)

Ach, že hriechov mojich čierna záclona
hatí mi cestu do Božieho lona!
Ach! jak zase — hryzie,
ach! — — jak bolí!

Viera, Láska, Nádeja (odspievajú).

Gospodi, pomiluj!
Gospodi, pomiluj!
Gospodi, pomiluj! (Tri razy.)

(So skeleta padne pohrabné rúcho, stojí v oslávenom tele.)

Anjel chóru.

Trojice sviataja i nerozdielnaja!
Upovanie moje Otec,
pribiežište moje Syn,
pokrov moj Duch svaty;
Trojice sviataja, slava Tebie!

(Celé videnie zmizne. Ostanú len hroby s vylúčenými.)

Svetozár Šelma (prebudí sa a pretiera oči.)

Aj spím, aj nie. Slávny sen!
V cintori prednáška.
Zory sa už zobúdzajú,
tône noci utekajú,
zo tmy vyplieta sa deň.
V cintori krásne je, čoho tu niet, —
čo si, jak svojinu, vzal vyšší svet.

Mil. Dobrota (zo sna). Viera! daj viery!

Šelma. Smutné v hrobitove, že tu hnijú hlavy,
Božej svojmu rodu nezažaly slávy.
Odrodilstva žertvy, živí boli mŕtvi.
Smrť? — Večnosti je babica. Telo?
Duchčloveka maternica.
Keď bôle k večnému pôrodu nastanú
a telo sa rozborí,
maternicu hrobár v rakvi
do už vykopanej jamy
schystanými motykami
flegmatickým rýľom,
potúžený vínom zakope v cintori.
„Srećan put!“ dá duchu kňaz. —

A pohrabní muzikanti na veži
pri pálenom
veselo, jak na krštení, vyzváňajú marš lúčenia
so zemičkou touto. —

Nikdy som nevedel, čo znamená v akkorde malá plačúca tercia. Len pol tóna dohora — nemá kedy ani slzy utreť, už usmeje sa veselo, jak z noci do dňa.

To pôrod náš v smrti. —

Žiaľny pohľad na slovenský cintor, či takýto hrobový, či ten živý. Koľko sľubných tu síl tleje! Koľko rozvitých v živote, vo večitej tôni!

Mnohá drahá perla, čisťučkej jasnosti
leží na dne morskom, nik ju nevymámi;
mnohý Tatry kvietok kvitne v samotnosti,
dych jeho vonný len horám je známy.

A ten drahý kameň na dne v morskom blate
akú mal by cenu v politúre, v zlate!
a ten kvietok vonný, v tej pustej doline,
k jakej by sláve bol slovenskej rodine!

Vekové preč plynú, míňajú sa, minú,
tie talenty naše hynú, hynú, hynú.
Naši dňové vše sú bledší
A junáci vše sú redší.

(Z dediny počuť: sviňský pastier trúbi, kraviar plieska bičom.)

Spiaci študenti. Soberme sa, svitlo už. (Povstávajú.)
(Shromaždia sa okolo kríža v cintore, bozkávajú.)
Pomôžme *Mu* trpeť, nech je nie vždy sám;
veď i *On* pomáha, pomôže trpeť nám!

Mil. Bdelý. Bratia! mal som slávny sen.
Prednášky v cintore. Budem vám rozprávať.

Všetci. Veď i ja sníval, a to veľmi živo, to isté.

Dobrota. Ja lúčim sa s vami... S Bohom! Do videnia!

Drsnatý. A kdeže?

Dobrota. Do neba. Pomodliť sa za rod.

Šelma. I ja odštiknem sa od vás.

Drsnatý. Nuž a ty že kde?

Šelma. Do pekla, malú vizitu.

Dobrota. Ale, Svetozárko, kdeže to? kde?

Šelma. Do pekla. Doznať chcem:
Koľko času potrebuje motyka,
aby si hriech vykopal svoj hrob.

Drsnatý. Sedem striel tomu do materi! Keď sa nám takto trápil a nič pre nič. Bouprisám, bych všetku pyšnú holotu zahnal na Sibír, nech by sa to tam civilisovalo.

(Odídu z cintora.)

Valibuk. Stojte! azda sa nám šťastie usmeje. Hľadáme po svet človeka. Vidím zďaleka kohos'?

Drsnatý (hľadí do ďaleka). Čo je to?

Valibuk. A čo sa ti zdá, že je?

Drsnatý. Ľudia.

Valibuk. Uvidíme. Forma je tu.

(Príde hromada opilých kortešov.)

Bubenník (zabubnuje). Kto dá hlas za ablegáta Kulifaya, každ dostane po 20 korún i liter pálenky. (Zacifruje na bubne.)

Drsnatý. To nie za nás. Vopred! (Odchodia.)

Všetci (spievajú).

Kroky na Golgotu, bôľne k sláve chody,
bez kríža v kríži zúfalstvo sa rodí.
Mužne trpme, biedni chudí,
čo nám súdi
zúfalec veku, súd jeruzalemský.

Rybárča.

Povesť.

Napísal *Björnstjerne Björnson.*

Preložila *Margita Pauliny-Tóthová.*

(Dokončenie.)

Ôsma kapitola.

V chránených a úrodných údoliach bergenského okresu, ešte hodne pozde po skončení poľnej roboty prinesie vše mierna jaseň krásne teplé dni, ani v lete. Vtedy vyženú statok cez poludnie zase na pašienky, hoci sú stajne už pre zimné kŕmenie zariadené. Lichva býva v taký čas dobre vykŕmená a rozpustilá, a keď vracia sa pod večer do stajní, oživí dvor čulým ruchom.

Dolu poľnou cestou blížily sa k velikému dvoru teraz kravy, ovce, kozy, ryčiac, bľačiac, virgajúc a zvončekmi cengotajúc, práve keď viezla sa Petra tadiaľ. Bol krásny deň; dlhá biela budova leskla sa v žiari slnečnej so všetkými svojimi vysokými oblokmi a za domom strmely vrchy, zabalené tak mäkko borovicami, brezami, kalinou a na výsutiach skorušami a šípkami, že sa človeku zdalo, ako by hrialy okolité domy. Pred hlavnou budovou, bezprostredne pri ceste, rozprestieraia sa záhrada husto vysadená bujnými jabloňami, čerešňami a maruľami, kdežto popri chodníkoch tiahly rady poľkových krov a bielych, červených i černých ríbezieľ; a všetko to prevyšovalo niekoľko velikých starých košatých jasenov.

Dom vykukával zpomedzi konárov ako skryté hniezďatko, prístupné jedine slnečným lúčom. A práve táto ukrytosť vzbudila v Petre túžbu zostať tu, a že sa večerné slnce tak milo v obločnom skle odrážalo a zvončeky čried tak veselo vábily, a nad to sa ešte dozvedela, že je to fara, pritiahla kvapne liace a zvolala:

„Stoj, sem musím vojsť!“ I zakärovala v bok od cesty, ženúc koňa pozdĺž záhrady.

Keď zahla do dvora, vyrútili sa na nich so zúrivým brechotom niekoľkí finskí psi. Dvor bol veliký, budovami ovrúbený štvorhran. Oproti panskému domu boly stajne, na pravo krýdlo domu a na ľavo prácoveň a čeľadné chyže. Dvor bol v túto chvíľu preplnený statkom. A uprostred zvierat stála vysoká, štíhlá, elegantne urastená dáma. Mala priliehavé šaty a na hlave hodvabnú šatôčku. Okolo nej i hore ňou skákaly kozičky — biele, čierne, hnedé, strakavé, všetko so zvončekmi v tercoch ladenými. Pre každú kozičku mala lichotivé meno a nejakú lahôdku na mise, napĺňanej vždy znova a znova kravskou dievkou.

Na nízkych schodoch, vedúcich z domu do dvora, stál prepošt s misou plnou soli a pred ním kravy, lížuce mu soľ s dlane a s kamennej dlažby, na ktorú soľ sypal.

Prepošt nebol vysoký, ale silný, územčistý človek, s krátkym hrdlom a nízkym čelom. Husté chumáčovité obočie klenulo sa nad párom očú, ktoré nerady hľadely priamo, ale len kedy-tedy s boka a to potom zriedkavo žiarivým pohľadom. Krátko ostrihané husté vlasy boly už šedivé a ježily sa na všetky strany, a rástly dolu hrdlom skoro práve tak silne, ako na hlave. Nákrčníka nemal, košeľa bola len na jednu gombičku zapnutá a bola na predku rozškerená, tak že mu bolo videť vlasatú hruď; ani rukávy neboly na zápästiach zapnuté a límčeky mu svisovaly na malé mocné, teraz lipkavé ruky, roztrusujúce soľ. Ruky a ramená boly tiež vlasmi obrastené. Ostrým pohľadom premeral s boka dámu, ktorá sostúpila teraz s voza a dotisla sa k jeho dcére cez čriedu kozí.

Čo sa té dve spolu shováraly, nemohol rozumeť pre hluk, zapríčiňovaný kravami, psy a zvonci. Avšak teraz obrátily obe dievčatá zrak ku nemu a kráčaly, obkolesené kozami, ku schodom. Na prepoštovo pokynutie zahnal pastierik kravy ďalej. Signe, jeho dcéra, zvolala teraz — a Petry dotkla sa milo ľúbeznosť jej hlasu — :

„Otče, tu je jedna cestujúca dáma, ktorá by si rada oddýchla za deň — dva u nás.“

„Bude nám vítaná!“ odvetil prepošt, podal slúžke misu a odišiel do svojej pracovne na pravej strane pitvora, iste aby sa umyl a preobliekol.

Petra šla za slečnou do pitvora, ktorý bol vlastne skôr prednou sieňou, taký bol vidný a priestranný. Poštára vyplatila, batožinu si dala vniesť do domu a potom sa v bočnej izbičke, ležiacej oproti pracovni, trochu oriadila a vyšla zase do pitvora, odkiaľ ju zaviedli do bývacej izby.

Aká veliká, jasná izba! Celá do záhrady obratená strana bola temer len samý oblok, a prostredný bol súčasne i dverm do záhrady. Obloky široké a vysoké siahaly skoro po samú dlážku, a boly plnučičké plné kvetov. Na stojanoch pred oblokmi, avšak hlbšie do izby postavených, boly kvety, na obločných poličkách kvety a miesto záclon vily sa okolo oblokov bujné úponky dvoch malých brečtanových stien. Brečtan pnul sa vysoko až nad rámy obločné, a svisoval nazad až po samú zem. A že zelenaly sa i vonku kry a kvitly kvety, popri oblokoch, pod a pred oblokmi i na trávniku, zdalo sa ti, ako čo by si vošiel do skleníka, stojacieho prostred záhrady. Ale leda že pobudol človek za chvíľočku v izbe, už si nevšímal kvetov ani ničoho inšieho, keď utkvel zrakom na pravej strane, kde stál osamele na vŕšku kostol, zrkadliaci sa v modrých vlnách vody, prúdiacej leskle medzi vrchy, tak ďaleko, že sa nedalo odhádnuť, či je to morské oko, alebo či to až sem zasahuje nejaká morská zátoka. A potom té vrchy samy! Neboly to jednotlivé vrchy, ale celé reťaze hôr, čo jedno temeno vrchu, to sa dvíhalo mohutnejšie za druhým, ani čo by tu bola už hranica obydleného sveta.

Keď sa nabažila Petra pohľadom na veľkolepú krásu vonku a obrátila zrak do izby, bolo jej i tu všetko akoby posvätné; všetko sa jej zdalo byť jasným a čistým a ako čo by bolo ovenčeným rámom veľkolepej maľby. Obtočovalo ju niečo neviditeľné, bdejúce nad jej konaním i myslením; ani si toho nebola povedomá, že chodí sem a tam po izbe, dotýkajúc sa skúmavo, ale pozorne jednotlivých predmetov.

A tak zazrela nad divánom, na dlhej, svetlu vystavenej stene porträt, predstavujúci v životnej veľkosti dámu, hľadiacu usmievavo na ňu. Hlava bola trochu na bok naklonená, ruky složené; pravým ramenom opierala sa o knižku so zretedlným nápisom na chrbte: „Nedeľné Pobožnosti.“ Bola blondínka, jemnej, bielej pleti, a hľadela jasno, ožiarujúc všetko, čo zrakom zasiahla, zvláštnym, sviatočným pokojom. Jej úsmev bol vážny, ale v tej vážnosti bolo toľko oddanosti, ako čo by chcela privinúť celý svet vo vrúcej láske ku sebe; zdalo sa, že všetkému rozumie, lebo vo všetkom vidí len dobro. Tvár vyrážala chorľavosť, ale jej slabosť bola iste jej silou; lebo sotva bolo človeka na zemi, ktorý by bol mohol zneužiť tej slabosti. Okolo rámu visel venec zimozeleňový — bola tedy už mŕtva.

„To bola moja matka“, čula Petra za sebou jemný hlas, a zvrtnúc sa, zazrela domácu dcéru, ktorá predtým vyšla a teraz sa vrátila.

Od tej chvíle bol porträt strediskom celej izby; všetko sa naň vzťahovalo, všetkému on dodával svetla i smyslu, celé zariadenie s ním súviselo, bolo k vôli nemu tu, a jeho tichým odbleskom bola dcéra. Lenže sa zdala byť trocha mlčanlivejšou a trocha

zdržanlivejšou. Matka priťahovala zraky všetkých na seba a vracala ich zplna; dcéra sklopila zrak vyhýbave. Ale tá istá jasnosť, tá istá krotkosť žiarila z neho. Mala i postavu matkinu, lenže bez známky chorľavosti. Živé farby tesno priliehavých šiat, zásterky a šatôčky na hrdle, sopnutej rímskou ihlicou, dodávaly jej tvári neobyčajnej sviežosti a prezrádzaly vkus a pôvab, hoden dcéry toho obrazu; iste bola i ona dobrým duchom tohoto domu.

A ako sa prechodila medzi matkinými kvetmi, pôsobila na Petru mimoriadne príťažlive. Cítila, že v blízkosti tejto devy a v tomto dome musia vzklíčiť a dariť sa všetky dobré snahy — oj, keby sa do jej kruhu dostať mohla!

Cítila teraz dvojnásobne svoju opustenosť. Nespúšťala zraku so Signy, sliedila očima za ňou, kamkoľvek sa pohla. Signe to vycítila, a vynasnažovala sa vyhnúť Petrinmu pohľadu, ale márne; a tak sa sklonila rozpačite ku kvetom. Konečne svitlo Petre, že je nešetrná a dotieravá, zahanbila sa a chcela prosiť o odpustenie; ale bolo niečo v bedlive prihladenom účese, jemnom čele a tesno priliehavých šatách, čo ju napomínalo byť opatrnou.

Vzhliadla na matku: oj, tej by sa bola mohla hodiť hneď do náručia. Či jej nebolo, ako čo by ju vítala? Naozaj, či smela úfať? Lebo takto ešte nikto na ňu nehľadel; ten pohľad hovoril, že vie o všetkom, čo neznáma príchodzia zakúsila, a že jej predsa odpúšťa, — ach, ako túžila po podobnej shovievavosti! Nemohla odvrátiť pohľadu od týchto dobrotivých očú, sklonila hlavu na bok, tak ako tá na obraze; složila ruky, ako tá tamhore, a nevdojak sa zvrtnúc, zaprosila:

„Dovoľte mi, aby som mohla zostať tu!“

Signe sa vzpriamila, obrátila sa ku nej, — od údivu nemohla ani odpovedať.

„Dovoľte mi zostať tu u vás, prosím vás!“ opakovala Petra, pokročiac ku nej. „Tu je tak krásne!“ A už mala plné oči sĺz.

„Poprosím otca, aby prišiel sem“, rieklo mladé dievča.

Petra sprevádzala ju zrakom, kým nezmizla v dverách pracovne. Avšak keď zostala osamote, zľakla sa, že vykonala hlúposť a zachvela sa, zazrúc vo dverách udivenú tvár prepošta. Bol trocha pozornejšie oblečený, ako predtým, a mal i fajočku v ústach. Dolu ju trímal pevne v ruke a zakaždým, keď vťahoval dym, vypustil čútorku zpomedzi perí, odfukujúc dym vo tri vrhy, a mľaskol zakaždým tichúčko. To zopakoval niekoľko ráz, stojac naprostred izby práve pred Petrou; ani nehľadel rovno na ňu, ale tak, ako by očakával, že prerečie ona niečo.

Lenže si netrúfala opakovať svoju žiadosť pred týmto mužom; lebo sa jej zdal byť prísnym.

„Radi by ste tu zostali?“ tázal sa, premerajúc ju s boka dlhým prenikavým pohľadom.

Keď Petra uložila sa v onen večer na odpočinok do mäkkých páperových podušiek v prítulnej izbičke, pri veselom práskaní brezových polienok v peci, vzala s bieleho nočného stolka zpomedzi dvoch svietnikov Nový zákon a vzdávala Bohu vrúcnu vďaku za všetko, všetko, za dobré i za zlé.

* * *

Prepošt už ako mladík želal si stať sa kňazom, súc obdarený ohnivým duchom a zriedkavým rečníckym talentom. Jeho rodičia boli majetní a nesúhlasili s jeho úmyslom, im by bolo milšie bývalo, keby si bol volil, ako to oni zvali, „neodvislé“ postavenie. Ale čím väčšmi mu bránili, tým viac túžil za tým a domáhal sa svojho cieľa tým vytrvalejšie, a keď doštudoval, šiel do cudzozemska ešte na ďalšie štúdia. Kým bol za čas v Dánsku, oznal sa tam s dámou, ktorá prináležala k inému vierovyznaniu, ktoré mu nebolo dosť prísné a ktoré on za správné neuznával. Chcel vlívať na jej presvedčenie; ale spôsob, akým pri náboženských škriepkach naňho pozrela a ho donútila, aby zamlkol, nemohol zabudnúť počas celého svojho pobytu v cudzozemsku. Keď sa vrátil, vyhľadal ju hneď. Vídavali sa často, zaľúbili sa jeden do druhého, zasnúbili a zosobášili sa. Ale teraz sa vykľulo, že mal pri tom každý svoje skryté bočné úmysly; on si umienil, že získa ju v celej jej ľúbeznosti svojim naukám, ona úfala v detinnej dôvere, že pritiahne jeho silnú osobnosť a jeho výrečnosť do služby svojej cirkvi. Jeho prvý opatrný pokus narazil na jej nie menej jemný, a tak sa utiahol sklamaný, nedôverivý. Ona bola dosť dôvtipná, aby to naskutku zbadala a od toho dňa bdel on nad jej snahami a ona nad jeho. Lenže ani jeden z nich nepokúsil sa viac ani troštíčku — obidvaja sa báli o svoje rodinné šťastie. On sa bál svojej vlastnej náruživosti, a ona mala strach, že by mohla druhým nevydareným pokusom zmariť si všetok výhľad na možnosť získať ho niekedy svojmu náboženskému smeru — lebo tejto nádeje sa neodriekala; to si postavila za životnú úlohu. Lenže nedošlo nikdy k boju; lebo v jej prítomnosti sa nebojovalo.

Ale niekde len musel popustiť uzdu svojej stiesnenej vášni i svojej neúnavnej vôli — a to sa stalo zakaždým, keď vyšiel na kanceľ a videl ju sedeť dolu. Potom zachvátil svojich poslucháčov ani do víru, vše ich on rozobnil vše oni jeho nadchli. Ona to videla a utíšila svoje nastráchané srdce dobročinnosťou a neskôr, keď stala sa matkou, tešila sa so svojou dcérkou, ktorú privinula k sebe nielen telesne, ale i duševne, odbavujúc s ňou spolu svoje tiché pobožnosti. Tu ona nadeľovala, ale tu i prijímala, tu ukolísala svoje vlastné veľké dieťa v detskej nevinnosti, tu slávila sviatok lásky a odtiaľ vracala sa ku svojmu prísnemu mužovi so sjednotenou láskavosťou ženy a kresťanky; a tým mu znemožnila riecť niečo, čo by nebolo bývalo dobrotivé. Musel ju ľúbiť nado všetko na svete, ale tým viac ho to trápilo, tým väčšmi krvácalo jeho srdce, že ju nemôže viesť *svojou* cestou k blahoslavenstvu. S právom matky

mlčky uznaným nepripustila dieťa k hodinám, kde on vyučoval náboženstvo. Piesne dieťaťa i jeho otázky staly sa mu onedlho novým a nevyčerpateľným prameňom žiaľu. A keď ho prudké vzrušenie dohnalo na kancli ešte k väčšej prísnosti, na ceste z kostola domov chovala sa ona k nemu tým láskavejšie, — nie síce slovami, len jej oči hovorily. A jeho dcérka vtisla svoju rúčku do jeho dlane a vzhliadla ku nemu matkinými očami.

O všetkom hovorilo sa v tomto dome, len o tom jednom nie, čo bolo prameňom všetkých ich myšlienok. Ale takéto stále úmorné napnutie bolo na dlhší čas neznesiteľné. Ona sa síce ešte usmievala, ale len preto, že plakať nechcela. A keď blížila sa doba, v ktorej mala byť dcéra pripravovaná ku konfirmácii, a on by ju bol mohol mocou svojho úradu teraz pritiahnuť práve tak mlčky do svojho náboženského smeru, ako ju matka posavád k svojim názorom pridŕžala, vtedy napnutie dosiahlo vrchola. A po nedeli, v ktorú oznámil, že sa pripravanie ku konfirmácii započne, aby sa tedy konfirmandi hlásili, ochorela matka, tak ako keď sklesne niekto od únavy a vysilenia. Usmievajúc sa, riekla, že nevládze viac chodiť, a o niekoľko dní s tým istým úsmevom soznala, že už ani sedeť nemôže. Dcéru chcela mať stále okolo seba, hoci sa s ňou už ani shovárať nevládala, ale ju aspoň videť mohla. A dcéra vedela, čím sa matke najviac zavďačí; predčitovala jej z knihy Života, spievala jej pesničky z detských liet, té nové láskavé, mierne piesne matkinho vierovyznania.

Prepošt netušil za dlhý čas, čo sa tu pripravuje; a keď pochopil, div že neprišiel o rozum; len k jedinej žiadosti sa vedel vzchopiť, aby prehovorila ešte *raz* k nemu, len trocha, aspoň jedinké slovíčko; ale ani na to nestačily už jej sily, ztratila reč. Stál pri jej posteli, hľadel na ňu a modlil sa. Ona sa mu usmievala, kým sa nehodil na kolená, a nevložil ruku dcéry do ruky matkinej, ako by chcel riecť:

„Tu je, podrž si ju — nechže zostane pri tebe!"

Usmiala sa, ako predtým nikdy — a s týmto úsmevom na tvári dokonala.

Za dlhý čas žil prepošt celkom odlúčene od sveta. Iný musel prevziať starosť o jeho cirkev. Prepošt chodil z izby do izby, s miesta na miesto, ako by hľadal niečo. Kráčal ticho, ako na prstoch; a keď, čo sa stávalo zriedka kedy, hovoril, tak utlumil hlas — a len tak vedela dcéra pozvoľne nadpriasť styky s ním, že vpravila sa celkom do jeho tichého spôsobu.

A teraz pomáhala mu hľadať; každé jednotlivé slovo matkino oživili v svojej pamäti; čo si žiadala predtým, to stalo sa teraz pravidlom, dľa ktorého žili. Život, aký viedla predtým matka s dcérou, z ktorého bol doteraz otec vytvorený — prežívali len teraz opravdove. Od prvej chvíle, na ktorú sa dcéra zo svojho detstva pamätala, prebrali teraz všetko; spievali matkine najmilšie piesne, odriekali jej modlitby, čítali jedno za druhou kázne, ktoré

mala najradšej, a na jej slová a vysvetľovania rozpomínali sa teraz s posvätnou úctou.

Zapodievajúc sa takto pamiatkou zvečnelej, kde si ju našiel, a sledovať tam tak isto jej stopy.

Vybrali sa tedy na cesty; a to, že vžil sa celkom do jej spôsobu života, umožnilo mu vzmužiť sa znova. Síce bol len počiatočníkom v jej životných názoroch, a predsa vzbudil sa v ňom smysel pre všetko, čo klíčilo vôkol neho: veľké národné idey, i menšie politické otázky ho začaly zaujímať a dodaly mu mladistvej sily. Duševné schopnosti sa mu vrátily, i jeho mohutná snaživosť s nimi; teraz si umienil, že bude hlásať Slovo Božie tak, aby bolo ono prípravou pre život a nie len pre smrť.

Ale prv ako by sa bol uzavrel do svojej horskej domoviny k svojej milovanej činnosti, pobádalo ho obzreť si dôkladnejšie veľkoleposti a krásy sveta. A tak cestovali mnoho po cudzozemsku; a po viacročnej vzdialenosti žili teraz v svojej domovine, ťažiac zo svojich krásnych, bohatých rozpomienok.

Medzi týmito ľuďmi žila Petra.

Deviata kapitola.

O tri roky pozdejšie, niekoľko dní pred Vianocmi, sedely obe dievčatá v jeden piatok spolu na mraku. Práve sa pridružil ku nim prepošt so svojou fajočkou. Deň sa minul, ako väčšina ostatných; za rána boly na prechádzke, po raňajkách sa zapodievaly za hodinu hudbou: hrou na klavíri a spevom, potom sa zdokonaľovaly v rečiach a učily sa i iným predmetom, a venovaly sa i domácim prácam. Popoludnie strávil každý o sebe v svojej izbe; dnes písala Signe, ako skoro každý deň Oedegaardovi; Petra sa na neho nikdy nevyzvedala, vôbec nechcela nikdy viac počuť o svojej minulosti. Na mrkaní, ako obyčajne, saukovaly sa, a teraz sa sišly v bývacej izbe, aby sa shováraly alebo spievaly a pozdejšie si čítaly.

K tomu dostavil sa vždy i prepošt. Čítal výtečne a Signe taktiež. Petra naučila sa ich spôsobu čítania a pochytila od nich i vyslovovanie, na čom jej najväčšmi záležalo. Zvlášť Signinou výslovnosťou i zvukom hlasu bola taká očarená, že znely jej v ušiach melodiosne zvuky i keď bola osamote. Vôbec Petra zvelebovala Signu tak veľmi, že by muž štvrtú časť takej oddanosti už bol za vrelú lásku považoval; a Signe sa skutočne nad Petriným entusiasmom často červenala. Pri tomto večernom čítaní prepošta a Signy — Petru nemohli nikdy k čítaniu nakriatnuť — prebrali najprv predných básnikov skandinávskej literatúry a prešli len potom pomaly i na básnikov velikých svetových slovesností. Prednosť dávali dramatickým dielam.

Práve keď chceli zažať lampu, vošla kuchárka a oznámila, že je ktosi vonku, ktorý by sa rád shováral s Petrou. Vysvitlo, že je to matrós z jej rodného mestečka. Matka ho požiadala, aby vyhľadal Petru, keď mal ísť do tohoto okolia.

Schválne k vôli tomu prekonal cestu vyše míle a teraz musel sa vrátiť chytro, lebo sa mala jeho loď už zase odplaviť.

Petra šla ho odprevadiť trocha, aby mohla s ním ešte dlhšie pobudnúť a shovárať sa s ním o svojej domovine; znala ho od dávna a vedela, že je človek spoľahlivý.

Bol dosť tmavý večer; i na fare boly ešte všetky obloky tmavé, svietilo sa iba z práčovne, lebo prali práve veľké prádlo. Na ceste nebolo ani jedno svetlo zažaté, leda že mohli rozoznať cestu, lebo mesiac ešte neuspel výjsť zpoza hrebeňa vrchu. Ale Petra vošla s ním napriek tomu smele do lesa, ačpráve sa mihaly príšerné tiene medzi jedľami.

Vyvábil ju predovšetkými jeden chýr. Matrós jej totiž rozprával, že umrela matka Petra Ohlsena, a on že predal teraz svoj dom a presťahoval sa ku Gunlauge, kde obýva Petrinu podkrovnú izbičku. Bola to novina už skoro dvaročná, ale matka nespomnela to nikdy slovíčkom. Teraz svitlo Petre, kto písaval matkine listy. Vyzvedala sa na to matky často, ale zakaždým nadarmo, lebo listy bývaly pravidelne zakončené slovami „A pekný pozdrav i od toho, kto písal tento list.“

Gunlaug poverila matrósa spýtať sa Petry, ako dlho zostane ešte na fare a čoho zamýšľa chopiť sa potom. Na prvú otázku Petra odvetila, že to nevie, a na druhú aby odpovedal matke: len jedno na svete si žiada, a ak sa to nebude môcť stať, bude nešťastná na celý život; ale predbežne ešte nemôže vyjaviť, čo je to.

Kým sa takto shovárala s matrósom, sedeli prepošt a Signe v bývacej izbe a spomínali, ako srdečne si obľúbili Petru a ako im vedela spríjemniť život. Vyrušil ich z toho dvorník, ktorý, podajúc zprávu o denných prácach, spýtal sa, či im je známe, prečo slieza cudzia slečna v noci z obloka po žinkovom rebríku, vracajúc sa tou istou cestou zase nazad.

Musel to tri razy opakovať, kým tí dvaja pochopili, čo hovorí; bol by im mohol práve tak dobre rozprávať, že šplhá sa hore-dolu lúčami mesiaca. V izbe bola tma a teraz nastalo i úplné ticho — nebolo počuť ani bafania prepoštovej fajočky. Konečne sa spýtal dutým hlasom:

„Ktože to videl?“

„Ja sám. Vstal som práve, aby som dal koňom krm... bolo to tak okolo jednej...“

„Po žinkovom rebríku sliezla, hovoríš?“

„Áno, a vyliezla hore ním zase nazad.“

Znovu dlhá odmlčka... Petrina izba bola v druhom poschodí, v rohu oproti bráne. Ona sama spala tamhore, okrem nej nebýval nikto na tej strane. O nejakom nedorozumení nemohlo byť tedy ani reči.

„Možno, že to robí po spiacky,“ riekol dvorník a chcel odísť.

„Ale žinkový rebrík — ten vari len neurobila v spánku,“ odtušil prepošt.

„Veď, to som si vlastne i ja pomyslel, a preto, reku, bude najlepšie, keď to oznámim tebe, otče*); nikomu druhému neriekol som o tom ani slovíčka.“

„Či to videl ešte niekto?“

„Nie, ale ak o tom pochybuješ, otče, nuž by bol vari žinkový rebrík dostatočným dôkazom; ak toho niet v jej izbe, nuž — tak sa mi to možno len marilo.“

Prepošt vstal prudko.

„Otecko!“ prosila Signe.

„Zapáľ svetlo a poď so mnou!“ riekol prepošt hlasom netrpiacim protirečenia.

Signe zažala sama svetlo.

„Otče!“ prosila ešte raz, podávajúc mu ho.

„Či nie som i jej otcom, kým je v mojom dome? Som povinný vyskúmať tú vec.“

Prepošt šiel popredku so svetlom. Signe a dvorník za ním.

V malej izbe bolo všetko v poriadku; iba na nočnom stolku bola nakopená hromada kníh, roztvorených jedna nad druhou.

„Čítava v noci?“ tázal sa prepošt.

„Neviem. Ale svetlo nevyhasí nikdy pred jednou.“

Prepošt a Signe pohliadli jeden na druhého; tu na fare chodievali spať o desiatej, pol jedenástej a vstávali medzi šiestou a siedmou.

„Vedela si o tom?“

Signe neodpovedala.

Ale dvorník, ktorý kľačiac prehŕňal sa v kúte, riekol:

„Veď nebýva sama.“

„Čo to táraš?“

„No pravdaže, veď je vždy niekto u nej... a potom sa spolu shovárajú; niekedy sa i kričiac dohadujú. Opätovne som počul, ako modlikala a ho prosila, že by ju šetril, i sa mu vyhrážala, veru áno. Pravdepodobne jej niečo vykonal,.. úbožiatku.“

Signe sa odvrátila; prepošt zbledol na smrť.“

„No, a tu je žinkový rebrík,“ pokračoval dvorník vytiahnuc rebrík a oprašujúc ho.

Dve žinky spájala tretia žinka, zaviazaná na uzol, na jednej žinke a pretiahnutá šikmo k druhej, zase zauzlená, zase ťahaná a zauzlená na prvej a tak to šlo ďalej, kým nebol rebrík hotový. Všetci si ho poobzerali pozorne.

„A či bola dlho preč?“ tázal sa prepošt.

Dvorník pohliadol naňho.

„Ako to myslíš, že preč?“

„Nuž či sa vzdialila na dlhší čas, keď sliezla rebríkom?“

*) V Norvéžsku zovú sedliaci svojho kňaza a slúžobní svojho pána otcom.

Signe sa triasla od strachu a zimy.

„Ale veď neodišla nikam. Liezla hneď nazad, hore."

„Zase vyliezla?... A ktože odišiel teda?"

Signe spravila posunok prosebný a rozplakala sa.

„V onen večer nebol tu nikto, veď to bolo len včera!"

„Nikto neliezol po žinkovom rebríku, iba ona sama?"

„Len ona sama."

„A keď sliezla, vyliezla zase hneď nazad?"

„Áno, hneď na fľaku."

„Tedy ho len skúmala," riekol prepošt a vydýchol si trocha odľahčene.

„Tak je, prvej, ako by bola dala vyliezť niekomu po ňom," doložil dvorník.

Prepošt pozrel naňho.

„Ty sa tedy domnievaš, že je to nie prvý, ktorý si spravila?"

„Pravdaže nie — akože by sa bol mohol niekto inak dostať ku nej?"

„Vedel si už dávnejšie, že chodieva niekto ku nej?"

„Iba tejto zimy... keď začala svietievať hlboko do noci. Prvej som sa o to nestaral."

Prepošt spýtal sa prísne:

„Teda si to vedel celú zimu?... A prečo si mi to neoznámil prvej?"

„Lebo som si myslel, že je niekto z domácich u nej... Ale keď som ju zazrel minulej noci na rebríku, len vtedy sa mi rozbriezdilo, že to musel byť cudzí. Keby som to bol prvej tušil, bol by som to i prvej povedal..."

„Áno, je to, bohužiaľ, dosť zrejmé, že klamala nás všetkých!"

Signe pozrela na otca prosebne.

„Možno, že by nemala spať tak ďaleko od ostatných," podotkol dvorník, skrúcajúc žinkový rebrík.

„Vôbec by nemala viac spať v tomto dome," riekol prepošt a pobral sa preč. Druhí dvaja vyšli za ním.

A keď už bol dolu v bývacej izbe a postavil svetlo na stôl, prišla Signe a hodila sa mu do náručia.

„Veru, dieťa moje, je to trpké sklamanie..."

Chvíľku zatým sedela Signe v kúte diván a tisla si šatočku na oči. Prepošt zapálil si fajočku a chodil vzrušene sem a tam V tom začuli krik z kuchyne a kvapné bežanie hore schodmi a buchot v chodbe na poschodí. Obidvaja vybehli. V Petrinej izbe horelo! Bez pochyby zatrúsili tam niekde v kúte iskru zo svetla, — lebo tam povstal požiar. Za okamženie dostal sa oheň po tapéte k rámu obločnému, a odtiaľ ho zazrel jeden mimoidúci, ktorý bežal naskutku do práčovne povedať to slúžkam tam perúcim.

Oheň udusili chytro. Lenže na vonkove, kde hýbe sa vždy s roka na rok všetko v tom istom rovnomernom tempe, rozčulí mysle ľudí i najmenšie vyrušenie. Požiar je ich najhorší a najnebezpečnejší nepriateľ a opanúva všetky ich myšlienky. A keď sa

potom tá obluda zrazu objaví a nočnou hodinou vystrčí hlavu z priepasti a dychtiac za korisťou svojimi červenými jazyky všetko olizovať počne, trasú sa od úžasu a nemôžu sa upokojiť za viač týždňov, ba mnohí i za dlhé roky.

Keď prepošt a jeho dcéra zase vrátili sa do bývacej izby, kde bola teraz už lampa zapálená, opanoval oboch, keď sa z prvého Iaknutia trocha zotavili, trápny pocit pri myšlienke, že je Petrina izba zničená a že tým zhorely takrečeno i všetky rozpomienky na ňu. V tú chvíľu počuli Petrin jasný hlas volať a spytovať sa; vybehla hore schodmi a zase sbehla, utekala s pôjdu do prízemného pitvora, z pitvora do kuchyne a odtiaľ sa vrútila do bývacej izby, ešte vždy ubraná v plášti a klobúku.

„Pane Bože!“ zvolala, „moja izba zhorela!“

Nikto jej neodpovedal; ale ona pokračovala jedným dúškom:

„Ktože bol tam?... Kedyže sa to stalo?... Akože povstal oheň?“

Prepošt odvetil, že bol on sám hore, že hľadal tam niečo — a pri tom hľadel na ňu prenikavo.

Ale Petra neprezradila ani najmenším značkom, že by jej to bolo čudné, ba nezdala sa byť ani za mak znepokojená, že by tam niečo mohli najsť. Ani to jej nebolo podozrivé, že sa Signe ani neobzrela na ňu zo svojho kutika Nazdávala sa, že je ešte ohromená prestátym Iakom pri vypuknutí ohňa. Vyzvedala sa ustavične, ako to zbadali a ako zahasili, kto ta dobehol prvý atď., atď., a keď nedostala dosť chytro odpovedi, vybehla zase tak ako prišla. Ale skoro vbehla zase — teraz si už posobliekala časť vrchného šatstva — a rozprávala prepoštovi a Signe, ako sa to strhlo; ona sama že videla žiaru ohňa zďaleka, a že utekala strašne chytro! — ale teraz že je rada, že to na tom obstálo. Medzitým poskladala i ostatné svoje zimné háby, vyniesla ich, prišla zase, sadla si na svoje obvyklé miesto ku stolu a švítorila neprestajne, čo tento povedal a tamten urobil: celý dom bol akoby hore nohami obrátený, a to ju nesmierne zabávalo! A keď druhí dvaja ešte vždy mlčali, ľutovala, že im je tým celý večer pokazený a že sa tak veľmi radovala na „Romea a Juliu — čo práve čítali — a že chcela práve dnes poprosiť Signu, aby jej prečítala ešte raz jej najmilší výjav v celom kuse — totiž ako lúči sa Romeo s Juliou na balkóne. Prúd jej rečí prerušila slúžka, ktorá prišla z práčovne a prosila, aby jej dali žinky; lebo že im skapal celý sväzok.

Petra sa veľmi začervenala a vyskočila kvapne.

„Ja viem, kde sú; donesiem ich.“

Spravila niekoľko krokov, ale rozpomenúc sa na oheň, zastala, a ešte väčšmi sa zarumenila.

„Ach, Bože drahý, té iste zhorely!... Boly v mojej izbe!“

Signe sa na ňu obzrela. Prepošt hľadel na ňu s boka prenikave.

„Načože sú tebe žinky na vešanie?“ tázal sa.

Dýchal tak chytro, že ledva hovoril.

Petra zadívala sa naňho; chmúrna vážnosť jeho tvári ju bezmála nastrašila; ale v nastavajúcu chvíľu ju zase dráždila ku smiechu; za niekoľko sekúnd sa premáhala, ale keď pozrela naňho znova, nemohla sa viac opanovať a začala sa smiať, srdečne, nezahatiteľne, — veru, kto sa tak smiať môže, ten trpí výčitkami zlého svedomia málo; práve tak, ako žblnkotavý horný potôčik; Signe to vycítila hneď zo zvuku; vyskočila s diván a zvolala:

„Čože je to s tým, čo je to?"

Petra sa odvrátila, chichotala sa, skackala, krčila sa a chcela umknúť dvermi. Ale Signe jej zastala cestu.

„Veďže povedz, Petra, čo je vo veci?"

Petra ukryla tvár na Signinej hrudi, ako čo by sa chcela skryť celá, ale smiala sa ďalej neprestajne. Nie, previnilci sa takto nechovajú! To pochopil teraz už i prepošt. On, ktorý sa pred chvíľou len leda že zdržal najkrajnejšieho vzteku, vhupol teraz do smiechu, a Signe, vidiac jeho smiech, rozosmiala sa tiež. Ale nič na svete sa nechytá tak veľmi, ako smiech, menovite taký smiech, ktorého príčinu nepoznáme. Nevydarené pokusy prepošta i Signy dozvedieť sa konečne, prečo sa Petra vlastne smeje, stupňovaly veselosť až ku rozpustilosti. Slúžka, ktorá ešte vždy stála a na žinky čakala, začala sa napokon tiež chechtať; ale že to bol zvláštny smiech, kŕčovitý a funiaci, a ona sama cítila, že je nesvedčno smiať sa takto medzi krásnym náradím a jemnými ľuďmi, vybehla dvermi, aby sa mohla v kuchyni do chuti vychechtať. Rozumie sa, že sa smiech i tých vonku chytil a o chvíľu už sa ozýval taký prudký smiech z kuchyne, kde vedeli ešte menej, na čom sa vlastne smejú, že to rozprúdilo znovu veselosť v izbe.

Konečne keď boli už skoro chorí od smiechu, pokúsila sa Signe napokon doznať sa príčiny.

„Ale teraz sa mi už musíš priznať!" zvolala, držiac Petru pevne za ruky.

„Nie, ani za celý svet nie!"

„Ach ty, veď ja beztak viem, čo si urobila!" zvolala zase.

Petra pozrela na ňu a zaškrečala hlasite; ale Signe pokračovala:

„A otec to vie tiež!"

Teraz neškrečala Petra, ale spišťala, vytrhla sa Signe a dobehla ku dverám. Ale tam ju dochytila Signe znova a Petra sa zvrtla, aby sa mohla s ňou pasovať, — chcela ujsť a čo by čo bolo. Kým sa pasovaly, smiala sa síce ešte vždy, ale už sa jej perlily slzy na mihalniciach. Teda ju Signe pustila; Petra letela von, ale Signe hybaj za ňou a vtiahla ju do svojej izby.

Tam Signe objala Petru a i Petra ovila ramenami Signinu šiju. —

„Bože môj, viete to už naozaj?" šeptala.

A Signe odpovedala tiež šepotom:

„Ano, boli sme hore v tvojej izbe s dvorníkom . . . ten ťa videl . . . A tam sme našli žinkový rebrík!"

Nové zvrešťanie a nový útek — ale teraz len po kút divána, kde sa ukryla; hneď bola Signe pri nej, a nahnúc sa nad ňu, šeptala jej do ucha všetko o ich výskumnej ceste i s jej ohnivými následkami . . . Nad čím nedávno od strachu plakala, zdalo sa jej teraz takým smiešnym, že to líčila humoristicky. Petra sa vše dívala na ňu a počúvala napnute, vše si skryla tvár a pridŕžala uši dlaňami. Keď Signe dohovorila a obe sedely vo tme jedna popri druhej, Petra šeptala:

„Vieš, čo som urobila? . . . Keď ideme o desiatej každý do svojej izby, nemôžem ešte nikam zaspať, všetko, čo sme čítali, pôsobí ešte prisilne na moju myseľ. Najkrajšie časti z toho učím sa potom nazpamäť. Viem nazpamäť celé výstupy a učievam sa ich nahlas. Keď sme začali čítať „Romeo Julia“, zdalo sa mi, že je to najkrajšie na svete. Bola som celá divoká a šialená, — to s tým rebríkom som *musela* probovať; nikdy by som si nebola pomyslela, že možno liezť hore a dolu žinkovým rebríkom . . . Uchytila som niekoľko žinôk . . . a tu ti ten huncút stojí dolu, a díva sa, čo to vyčíňam! . . . Ach, veru je to nie do smiechu, Signe . . . bol to chlapčenský kúsok; zo mňa už nebude nikdy inšie, iba divoch . . . a zajtra, rozumie sa, budú sa mi posmievať všetci súsedia!“

Ale Signe, ktorú pochytil nový záchvat smiechu, láskala a vybozkávala ju a potom utekala preč.

„Musím to vyrozprávať oteckovi!“ volala.

„Či sa šalieš, Signe!“

A tak pribehly zase obe do izby, rútiac sa jedna za druhou tak isto, ako z nej vyletely. Div, že nesrútily prepošta, ktorý poberal sa práve von, aby pozrel, kde zostavajú dievčatá toľké časy. Signe začala rozprávať, Petra zvýskla a bežala zase von, ale predo dvermi si rozmyslela, že mala zostať radšej dnu a znemožniť Signe rozprávanie — a tak chcela ísť zase nazad; lenže prepošt držal dvere a tak nemohla vojsť. Začala bubnovať obidvoma päsťami na dvere, spievala, dupkala, len aby prehlušila Signin hlas; ale tá hovorila tým hlasnejšie, a keď zvedel prepošt všetko, a smial sa práve tak srdečne, ako Signe, nad touto novou metodou učiť sa dielam klassikov, otvoril dvere a vtedy Petra zutekala.

Po večeri — ku ktorej sa Petra zase dostavila, pričom ju prepoštovo nakáranie neminulo — musela na pokutu deklamovať všetko, čo vedela nazpamäť. A tu sa presvedčili, že vedela naozaj nazpamäť najpovestnejšie scény, a to nielen jeden zástoj, ale všetky. Predniesla ich tak, ako sa čítavajú; vše sa počala rozohňovať, ale to naskutku utlumila. Ale akonáhle to zbadal prepošt, už žiadal, aby deklamovala výraznejšie; lenže sa Petra potom ešte väčšmi ostýchala. Tak to šlo neprestajne ďalej, po celé hodiny. Vedela plynne komické scény i tragické, žartovné práve tak ako vážne; nielen že obdivovali jej pamäť, ale sa tomu i smiali; i sama sa smiala a prosila, aby ju len zkúšali pokojne ďalej.

„Naozaj, človek by mohol žiadať úbohým hercom ôsmu časť tvojej pamäti“, riekla Signe.

„Nech Bôh chráni a bráni, aby stala sa niekedy herečkou", odtušil prepošt a zvážnel odrazu.

„Ale otecko, veď sa len vari nenazdávaš, že by Petra myslela na také niečo?" odvetila Signe so smiechom. „Len náhodou mi prišli herci na um, lebo sa vždy potvrdzuje, že ten, kto vyrástol takrečeno s poesiou svojej materčiny, nemá nikdy ani byľku chuti ísť k divadlu, kdežto taký, kto poesie bezmála ani neznal, kým nedospel, rojčí náružive za stavom hereckým; zrazu vzbudená túžba po poesii je vždy nebezpečná a svodná."

„Isteže je to pravda," odvetil prepošt. „Zriedka kedy ide naozaj vzdelaný človek za herca."

„A ešte zriedkavejšie to urobí poeticky vzdelaný človek."

„Veru; a ak sa to jednako stane, nuž je to dôkazom nedostatku charakteru, keď premôže ho márnivosť a ľahkomyseľnosť. Znal som mnohých hercov, i zo študentských čias i z ciest; ale nikdy som nepoznal herca, ani som o takom nepočul, ktorý by bol žil opravdove po kresťansky. Mávajú síce záchvaty túžby po náboženskosti, to som často zkúsil, ale ich povolanie je priveľmi rozčuľujúce, ako že by sa mohli duševne koncentrovať — ešte ani potom nie, keď sa už dávno rozlúčili s javiskom. Keď som sa s nimi o tomto shováral, uznali to sami a ľutovali, že je tak, ale obyčajne doložili: „Musíme sa aspoň tým potešovať, že sme vcelku nie horší, ako väčšina druhých ľudí." Lenže to je smutná potecha. Život, ktorý nemôže nám byť nijakým činom základom kresťanstva, je hriešny život... Nech im je Hospodin na pomoci a nech zachráni od nich čisté srdcia!"

* * *

Na druhý deň, bolo to v sobotu, vstal prepošt, ako obyčajne, už pred siedmou a šiel pozreť svojich robotníkov, šiel i ďalej do poľa a vrátil sa domov, keď sa už dobre rozbriežďovalo. Keď chcel prejsť práve popri dome do dvora, zazrel na zemi niečo roztvorenej písanke podobné. Vyhodili to včera večer pravdepodobne z Petrinej izby a neskôr jej nezbadali, lebo bola tej istej farby, ako sneh. Zdvihol sošit a šiel s ním do svojej pracovne. Roztvoriac ho, aby lepšie uschol, zbadal, že je to stará písanka s francúzskymi článočkami, a pomedzi ne že sú popísané veršíky. Ani by mu nebolo prišlo na um čítať veršíky, ale zrazu mu padlo do oka slovo „herečka", popísané všade veľkými i malými literami, hore, dolu, krížom-krážom . . . i vo veršoch nechybelo . . . No to si už musel bližšie obzreť, a preto si sadol s písankou pohodlne k stolu.

Po niekoľkých prečiarnutých pokusoch našiel nasledujúcu rýmovačku, ktorú mohol ešte po biede prečítať, hoci bola opravovaná mnoho ráz:

„Na scénu pôjdem ožiarenú,
Vy prijdte, nech vám známe je:
Ja tam až ukážem vám ženu
tak, akou ona v pravde je:

keď sa smeje, keď žiaľ ju hubí,
keď sa modlí, keď vrúcne ľúbi,
keď jej srdce krášli ctnosť,
hriech keď ruší spokojnosť.
Vyslyš, Bože, túžbu vrelú,
pomož, daj mi dospieť k cieľu."

A trocha dolunižšie stálo:

„Keď nemôžem v Tvoju službu stať,
Nebudeš mi, Bože, pomáhať?!"

A potom zase, pravdepodobne ponáška na báseň, ktorú učila sa pred niekoľkými mesiacmi:

„Oj, sťa víla vánkom vzdušným plávať, vzdušným plávať,
Pri mesiačku hmly keď stúpajú, keď stúpajú,
Vábiť, škádliac v úteky sa dávať, ver sa dávať,
V zkazu vrhnúť šuhajov — keď sa nazdajú, že nás majú
A nemajú, hoj, veru, nemajú a nemajú!
Bola by ich škoda — bol by hriech,
Hej diny dajdom bol by i smiech!"

A po mnohom prerábaní, čarbaní, čiaraní, po rôznych kresbičkách i nótach:

„Hopsasa, rasasa,
Každému sa páčim,
S nikým sa neráčim,
Tralala — tralala,
Úctu vnukám každému,
Nenáležím nikomu."

A potom zreteľným pekným písmom nasledujúci list:

„Srdce moje, Heinrich môj!

Či sa Ti nezdá tiež, že sme mi dvaja, totiž Ty a ja, najmúdrejší v celej tej komédii? Síce nás dosť sužujú, ale to nič neznačí; vyzývam Ťa, aby si šiel zajtra večer so mnou na maškarný ples, ešte som nebola nikdy na takom, a veľmi sa mi žiada zúčastniť sa pri nejakých bláznivých kúskoch; tu v dome je tak ticho a smutno!

Ale si mi Ty za huncúta, Heinrich — — Ty sa zase potuluješ a tu sedí sama samučičká

Tvoja

Pernilla.*)

Konečne bola tam i nasledujúca báseň, napísaná viac ráz veľkými zreteľnými písmenami, ktorú vysliedila kdesi a chcela sa ju naučiť nazpamäť:

„Rozochvelá hruď sa vlní
slasťou večne mladých krás.
V srdce vniká kúzlo túžby:
vložiť v slová vášní jas;

*) Reminiscencia na veselohru „Heinrich a Pernilla" od Ludvika Holberga.

vyniesť z duše bôle, slasti;
vyviesť z hlbín skrytých zdroj —
zkadiaľ prýštia, sťa z priepastí
bezdných, vody čistých snáh
ľudských; sputnať zlobu. — Hoj!
Ty si mi dal, Bože môj,
vkročiť do tých svätýň jasných,
kochať s' v túžbach večne krásnych
— žehnám drahý dar ten Tvoj!"

Ešte stálo v sošite mnoho iného, ale prepošt nečítal ďa

Teda preto — aby sa stala herečkou — preto prišla do j domu a dala sa od jeho dcéry vzdelávať! K vôli tomuto svoj tajnému zámeru načúvala každý večer tak dychtive, keď čít drámy, a potom sa ich učila nazpamäť! Klamala ich po všetky časy; ešte i včera večer, keď vyjavila im zdanlive všetko, žamlč najhlavnejšie: keď smiala sa najsrdečnejšie, luhala najpreľikanejši

A že si vytkla tento utajený cieľ! To, čo zavrhol prep neraz v jej prítomnosti, vyzdobila vzletnými slovami, nazvala božským povolaním a opovážila sa prosiť Boha, aby žehnal snahám!... Život plný povrchnosti a márnomyseľnosti, plný žiar vosti a náruživostí, plný lenivosti a smyselnosti, plný lže a st sa vzmáhajúcej bezcharakternosti — život, ktorý obtáča hrie tak, ako obletujú supi mrcinu (zdochlinu), — taký život sa j zdal, takému životu sa chcela venovať — za tým túžila, o to Bo prosila!... A aby toho dosiahla, mali jejpo máhať prepošt s dcéro tu na tichej fare, pod prísnym dozorom prebudilej cirkvi!...

Keď vošla Signe, jasná a svieža ako zimné ráno, aby riek otcovi „dobré ráno," našla pracovňu zahalenú oblakmi nafajčenél dymu. To znamenalo vždy, že je veľmi vzrušený — tým viac ešt keď to bolo takto zavčas rána. Neriekol slovíčka, len jej pod sošit. Vedela naskutku, že je to sošit Petrin, a rozpomienka v včerajšie upodozrievanie zatriasla jej mysľou bolestne; ani si netr fala nazreť doň, srdce klopalo jej tak prudko, že si musela sadnú A to isté slovo, ktoré padlo prepoštovi do očú, uputalo teraz jej pozornosť: musela si to obzreť dôkladnejšie, a potom sa pustila do čítania. Prvé, čo ju preniklo, bol stud — nie k vôli Petr ale preto, že to čítal i otec.

Ale hneď zatým cítila, ako hĺboko to pokorí, keď sklame čl veka ten, koho ľúbime. Za chvíľočku zdá sa nám ten, ktorý b schopný toho, byť vynalezavejším, väčším, múdrejším od nás, — ba obtáča ho čosi mystického. Ale hneď sa sústrední myseľ nevoľa a odpor prehlušia prvý pocit; poctivosť sa vzmáha, po porovaná neviditeľnými síce, ale nie tajnými silami; človek cít v sebe vládu rozdrviť jedným šmahom i sto malicherných ospra vedlnení; a *opovrhuje* tým, čo ho ešte len pred chvíľou pokoril

Medzitým si sadla Petra v bývacej izbe ku klavíru, a tera ju počuli spievať:

„Vykuklo slniečko zpoza zápole,
srútily sa hradby temnej nevole,
na jeho príchod zlatisté zástavy
nebeskou báňou víťazne zavialy. —
Hor, spevné vtáčky — vy deti lesa!
Hor, veľkí, malí — všetko von plesá —
V mladistvej kráse,
v radostnom jase
kúpe sa!"

Po tomto vylúdila z klavíra zvuky búrke podobné a z víru tónov vynorila sa nasledujúca hlučná pesnička:

„Za radu vďaka, loďka však moja
sa predsa pustí s morom do boja.
A musí tadiaľ, kde najdivšie búri
vír rozkatený; kde jačí a zúri
o ostré hrany úskalia hluchého
plieskajúc vlny, víchor bezuzdný.
Predo mnou cesta — úteku žiadneho,
čo priam by čakal hrob tam bezodný!
Nie rozkoš ľahká poháňa ma v let,
ni rozmar kýsi vo vĺn búrnych svet:
na more šíre, svobodné more!
to túžob mojich, snáh nezvratných cieľ.
Vo vír spenený na vzdor priekore,
leť, loďka moja, v závod vetra kriel!
Neznám prekážky, neznám nesnádze
a musím zkúsiť, kam až uvládze!"

Nie, to už bolo prepoštovi predsa len priveľa. Vychytil Signe sošit z ruky a rútil sa dvermi von — a tento raz ho nezdržiavala. Bežal rovno k Petre a hodil sošit pred ňu na klavír, odvrátil sa a premeral celú izbu prudkými krokmi. Keď sa vrátil, stála, držiac sošit k ňádram pritisnutý, a zierala nastrašene vôkol seba. Zastal pred ňou a chcel jej hneď náležite hlavu smyť; ale že ho taká prefíkaná žaba za tri roky zneužívala a predovšetkým, že jeho srdečnú, jej v priateľstve oddanú dcéru mala za blázna, to ho tak rozhorčilo a pobúrilo, že nemohol najsť vhodných slov, a keď ich už konečne mal, cítil sám, že by boly priprikre. Ešte raz prešiel izbou a vrátil sa ešte raz k nej, rozpálený v tvári, potom sa jej obrátil chrbtom a nerečúc ani slabiky, odišiel nazad do svojej izby. Ale keď ta prišiel, už bola Signe odišla.

Celý tento deň strávil každý o sebe. Prepošt obedoval sám, ani jedno z dievčat sa neukázalo. Petra bola v gazdinkinej izbe, do ktorej ju ubytovali po ohni; márne hľadala Signu všelikde, aby jej mohla všetko vysvetliť; zdalo sa, že Signy niet vôbec dom

Petra cítila, že stojí na rozcestí. Uchvátili jej najtajnejšiu myšlienku života a chceli si vynútiť vliv na ňu, ktorý nijako strpeť nemohla. Sama cítila najlepšie, že ak sa odriekne svojho životného cieľa, vydá sa tým činom na pospas všetkým nahodilým búrkam.

Ona mohla sa tešiť s veseliacimi, mohla byť dôverná oproti tým, ktorí jej dôverovali — ale len pomocou oného tajného cieľa, v nádeji, že ho dosiahne, keďže sa jej dary v tom smere vyvinovaly a všetky jej túžby len ta sa niesly. Zdôveriť sa niekomu ešte raz nemohla sa nijako, ani len Oedegaardovi nie, po onom prvom nevydarenom pokuse v Bergene. To musela zamlčať, kým v svojom úmysle neupevnila sa natoľko, že by ju nemohly sklátiť ani pochybnosti iných.

Ale teraz zmenilo sa všetko. Rozpálená tvár prepošta nazerala vždy do jej plachého svedomia; musela sa hľadeť zachrániť! Čím ďal, tým úsilnejšie a vzrušenejšie vyhľadávala Signu; ale už bolo popoludnie a Signy ešte vždy kde nič — tu nič. Čím väčšmi uniká nám človek, ktorého hľadáme, tým väčšmi chápeme príčinu jeho oddiaľovania sa, a tak jej konečne svitlo, že dopustila sa zrady oproti Signe, keď využívala jej priateľstva potajme k takému niečomu, čo Signe považovala za veliký hriech. Vševedúci Boh bol jej svedkom, že jej doteraz ani zďaleka neprišlo na myseľ ponímať stav veci takto; a zrazu cítila sa byť veľmi hriešnou.

Celkom tak isto, ako vtedy doma, zachvátilo ju to celou silou, o čom ešte pred chvíľočkou nemala tušenia! Že je možné, aby sa niečo takého úžasného mohlo skutočne opakovať, že sa tedy nedostala ešte ani o krok napred, to stupňovalo jej ustrašenie až k zdeseniu. A tou istou mierou, akou rástlo jej previnenie, rástla i predstava Signinej duševnej čistoty a veľkodušnej oddanosti. Shrnulo to naozaj žeravé uhlie na jej hlavu; chcela sa hodiť Signe k nohám, chcela úpieť, modlikať a neustať v prosení, kým by ju Signe nepotešila aspoň jedinkým láskavým pohľadom.

Stmilo sa. Teraz sa už musela vrátiť Signe domov a čo by bola kdekoľvek bývala. Sbehla do pitvora bočného krielca, kde bola Signina izba; dvere boly zamknuté — tedy znak, že je dnu. Srdce jej až tak burácalo, keď chytila kľučku znova a prosebne zvolala.

„Signe, musím sa shovárať s tebou!... Signe, už nemôžem vydržať!“

V izbe ani šuchu. Petra sa sklonila, načúvala napnute, klepala na dvere.

„Signe, Signe, veď ty ani nevieš, aká som neštastná!“

Odpovedi nebolo; načúvala dlho, ale nepočula ničoho. Keď načúva človek tak napnute a nedostáva za dlhší čas odpovedi, pochybuje konečne, že by bol niekto dnu, hoci to i vie celkom určite, a keď je k tomu ešte tma, nuž sa začne i báť.

„Signe!... Signe! Či si tu? Veďže maj sľutovania!... Ohlás sa mi predsa!... Signe!“

Avšak bolo ticho a zostalo ticho. Začaly ňou prebiehať zimomriavky, až sa triasla. Zrazu sa roztvorily kuchyňské dvere, široký pruh svetla zaplavil časť pitvora a ľahké veselé kroky ozývaly sa zo dvora. To jej vnuklo nový plán: chcela vyjsť do dvora, vyliezť na výbežok rímsy, ktorý vyčnieval nad základnými múrmi, na

ktorých spočívalo krielce; po tomto výbežku obísť celý dom, až kým sa nedostane na druhú stranu stavania, kde bol výbežok už hodne vysoko a odkiaľ bolo možné nazreť do Signinej izby!

Bol hviezdnatý večer. Vrchy i domy odrážaly sa ostrými kontúrami; nebolo možno rozoznať inšie, iba samé silhouetty. Sneh sa lisknul; tmavé chodníky cez snehové plochy zvyšovaly ešte väčšmi trblietavú belosť snehu. Od cesty znelo cenganie spiežovcov. Švištanie sánok po rôjach snehových i jasnosť dookola dodaly jej odvahy; vyškriabala sa na výbežok! Chcela sa hupkom zachytiť na vyčnievajúcich drevených trámoch ozdenia domového, ale ztratila rovnováhu a sošutroval asa. Prikotúľala si tedy k múru prázdny sud, vyliezla naň a ztadiaľ na výbežok. Teraz napredovala prácne, pomáhajúc si odrazu rukou i nohou, zakaždým asi na štvrť rífa. To vyžadovalo pevné prsty a pevnú ruku, aby sa mohla pridŕžať; lebo nemala poriadnej opory, brvná leda že vyčnievaly na palec zo steny. I bála sa, že ju niekto zazre; to by, rozumie sa, zase splietly s historkou so žinkovým rebríkom. Keby už len bola preč s tejto strany, obrátenej do dvora, a bola už radšej na priečnej stene! Lenže keď sa ta dopracovala, hrozily jej nové nebezpečia. Obloky neboly pozastierané, a tak sa musela zakaždým zohnúť, keď prechodila popred oblok, pričom sa ustavične chvela, že sa srúti. Na dlhom priečelí bola už v značnej výške, ale dolu pozdĺž múru bol vysadený dlhý rad poliek, té by ju zachytily, keby spadla. Lenže toho sa už nebála. V prstoch ju pálilo, svaly sa jej triasly, na celom tele sa chvela; ale ona sa šplhala vytrvale ďalej. Už len niekoľko krokov a dojde ku obloku.

V Signinej izbe nebolo svetlo zažaté a záclony neboly spustené. Mesiačik svietil rovno dnu a tak bude môcť nazreť i do najvzdialenejšieho kútika. I to jej dodalo novej odvahy... Došla k osteniu obločnému, mohla sa konečne zachytiť pevne oň a oddýchnuť si za chvíľočku; lebo teraz, keď už bola pri cieli, trepalo jej srdce tak divo, že ledva dýchala. Ale čím dlhšie otáľala, tým to bolo horšie; radšej spraví krátky process, — a tak sa nahla zrazu v celej svojej výške pred oblok.

V odvetu zavznel z izby prenikavý výkrik. Signe sedela v kútiku diványa — teraz vyskočila a v tú chvíľu už stála na prostred izby a odháňala s odporom obidvoma ramenami desný zjav od seba a potom vybehla z izby.

Tá postava tam v obloku v svite mesačnom, tá bezohľadná odporná drzosť, obrysy uštvanej, rozpálenej tvári, načrtané mesiačkom, a zrazu pochopila Petra, že sa musela zbridiť Signe vykonaním svojej nešťastnej myšlienky, a že bude v budúcnosti jej obraz možno stálym strašidlom Signiným, — i ztratila povedomie, a zjačiac strašne, srútila sa s výbežku.

Domáci posbehávali sa na Signin výkrik, ale nenašli nikoho. Vtedy začuli ešte jeden podobný výkrik. Celý dvor bol na nohách: hľadali, volali, ale nenašli nikoho, a len náhodou, keď prepošt hľadel zo Signinho obloka, zazrel pri mesačnom svetle ležať Petru

v kríkoch. Hrozne sa zľakli všetci a len horko-ťažko ju vyprostili z tŕňov a doniesli do Signinej izby, poneváč izba gazdinej nebola ešte vykúrená; vyzliekly ju, uložily do postele, poumývaly jej ruky i hrdlo, tŕňami dôkladne doškriabané, kým druhé rozsvietily lampu a zakúrily, aby bolo v izbe útulne. Keď sa prebrala z mdlôb a a poobzerala po izbe, prosila, aby ju nechaly o samote.

Lahodná tichosť v izbe, jemné biele prikrývky, ktorými boly vyzdobené obloky, posteľ, umyvač a stolice upomínaly ju živo na Signu. Sprítomnila si jej čistú ľúbeznosť, jej tichý, jasný, čarovný hlas, jej jemné vžívanie sa do myšlienok iných ľudí a jej krotkú dobrotivosť. Z toho všetkého sa ona teraz sama vytvorila; onedlho musela vyjsť z tejto izby, ba možno, že i z tohoto domu! A kamže sa obráti potom? Po tretí raz ju nezdvihnú s cesty, a i keby sa to stalo, už by si toho sama nepriala, lebo by sa to zase len tak isto skončilo. Niet človeka, ktorý by jej mohol ešte dôverovať; už čo to zapríčiňovalo, nevedela, len cítila, že je tak. Veď sa nepomkla napred ani o kúštiček — vôbec sa *nikdy* nedostane ďalej; lebo bez dôvery milých ľudí to bolo nemožné. Oj, ako prosila Boha, ako plakala! Svíjala sa v duševných mukách, až kým sa nevynariekala náružive a unavená nezaspala.

V sne obelelo všetko okolo nej snehovite, všetko bolo vysoké a vznešené; nikdy predtým nevznášala sa v takých výšinách a nevidela taký žiarivý jas millionov hviezd.

Desiata kapitola.

Keď sa zobudila, bola ešte vždy v ďalekých výšinách. I pomyslenie na predošlý deň, ktoré sa naskutku vynorilo, zadržaly a zachvátily zvuky, luniace sa vzduchom — bolo nedeľné ráno, zvony zvaly do kostola.

Skočila hupkom s postele, obliekla sa chytro, šla do sypárne vziať si niečo na raňajky, ubrala sa dobre teplo a ponáhľala sa do kostola — ešte nežíznila jakživ tak za slovom Božím, ako teraz!

Došla práve, keď začaly sa služby Božie a kostolné dvere boly už zamknuté, bola prenikavá zima, zachodilo jej za nechty, keď chytila kľúč, aby ho zvŕtla.

Kňaz stál práve pred oltárom; čakala tedy pri dverách, kým kostolník sňal s neho omšené rúcho, potom šla až na predok ku takzvanej biskupskej lavici, nachodiacej sa na empore a opatrenej záclonami. Farská lavica bola síce tiež za oprávkou blízko oltára, ale kto sa chcel skryť, už z akejkoľvek príčiny, alebo kto chcel byť samotný, šiel do biskupskej stolice. Práve, keď mala vkĺznuť do nej, zazrela, že Signe zaujala v nej protejší kútik. Cúvla, a bola by sa utiahla inam, keby v tú chvíľu nebol šiel prepošt tadiaľ, kráčajúc od oltára do sakristie. Vkročila tedy kvapne nazad do stolice a sadla si na samý kraj, čím najďalej od Signy. Signe zastrela si medzitým tvár závojom, a to dotklo sa Petry bolestne.

Blúdila zrakom po cirkevníkoch, ktorí sedeli celí ubabušení vo vysokých drevených laviciach, mužovia na pravo, ženy na ľavo. Jej dych vznášal sa nad nimi, ako ľahká hmla; na obločných sklách namrzlo ľadu na prst hrubo. Nemotorne vyrezávané sochy svätých, pomalý, ťahavý zpev, zakuklení ľudia — to všetko išlo jedno ku druhému, bolo to chladné a neprístupné. I videla v mysli zase, aký chladný bol celý svet v oné odpoludnie, keď odchodila z Bergenu; i tu bola len cudzinkou, plachou cestovateľkou.

Prepošt vyšiel na kazateľňu; i on pozeral prísne. Jeho textom bolo: „A neuvoď nás v pokušenie.“ „Vieme všetci“, hovoril, „že všetky dary, ktoré nám Boh uštedril, skrývajú v sebe nejaké pokušenie; a preto nesmieme zabúdať prosiť Hospodina o milosť, že by nás nezkúšal nad naše sily, lebo len tak, keď postavíme všetky svoje schopnosti pokorne do Jeho služby, poslúžia nám k dobrému.“ Kázeň rozoberala potom toto téma, vychodiac z nášho dvojnásobného životného úkolu: po prvé, venovať sa povolaniu, primeranému tým našim schopnostiam, ktoré sa okolnostiam musia prispôsobiť, a po druhé pečovať o vzrast a vývin kresťanskosti v nás samých, ale i v dušiach tých, ktorí sú nám sverení . . . Keď si človek volí povolanie, musí byť veľmi obozretný, lebo sú, bohužiaľ, i také povolania, ktoré sú už samy sebou hriešne, druhé zase, ktoré by sa nám mohly stať osudnými, lebo preto, že sú nám nepríhodné, alebo že vzbudzujú v nás zlé žiadosti. Ba čo viac: tak isto, ako že musí každý sa pokúsiť voliť si povolanie svojmu nadaniu primerané, tak isto nám môže byť naša voľba, v podstate správna a dobrá, predsa len zdrojom pokušenia, ak venujeme svojmu povolaniu, preto že nám zodpovedá, celý svoj čas i všetky svoje myšlienky. Ako nesmieme zanedbávať svoje rodičovské povinnosti oproti svojim deťom, práve tak nesmieme zanedbávať ani kresťana v sebe. Musíme byť schopní koncentrovať sa v duši, aby mohol Duch svätý pôsobiť v našich srdciach; musíme byť schopní siať do sŕdc našich detí a pestovať v nich všemožne dobrú siatinu kresťanskosti. Nesmie nám v tom prekážať nijaká povinnosť, nijaká zámienka, ač môžeme vyčkať vhodnú príležitosť.

A teraz šiel ďalej — rozoberal dopodrobna povolanie, stav, činnosť svojich poslucháčov; šiel do ich domov, posvietil na ich pomery, ich názory. Potom použil príkladov z iných stavov, z vyšších životných sfär, ktorými by mohol objasniť svoje téma . . . . Od chvíľočky, ako vystúpil na kazateľňu prepošt, stal sa cele novým človekom pre tých, ktorí ho znali z každodenného života. I zovňajškom svojím bol celkom inakší, uzavreté energické črty tvári sa otvorily, výraz stal sa zduchovnelým a odbleskoval prúdy zachvacujúcich ho myšlienok; oči, roztvorené na široko, hľadely pevne a priamo, všetko utisnuté a ukryté sa vzpriamilo, rozpnulo a rozvilo. Jeho hlas burácal vše ako hučanie hromu alebo rezal srdcia prenikavými zvukmi; vše prešiel do tichších, jemnejších tónov, ale len, aby sa vyšvihol hneď do výšky celej svojej výrečnosti.

46*

Hovorieval dobre len vo velikých, priestranných miestnostiach, s nekonečnosťou myšlienok nad sebou, keď ho predmet reči oduševnil; lebo jeho hlas neznel príjemne, ak nemohol rečniť celou parou a rozvinúť hlas v celom rozsahu; jeho tvár sa nevyjasnila, myšlienok nevyjadroval tak úchvatne, zretedlne, kým sa nerozohrial plameňmi svojej ohnivej duše. Nie že by mu boly prišly myšlienky až teraz — oj, nie, v jeho duši nahromadil nielen zármutok, ale i duševná práca nakopila veľké poklady, — a on bol vážnym, prísnym pracovníkom. Lenže hocikedy nebýval pripravený; v každodennom rozhovore nevedel upraviť svoje myšlienky do vhodnej formy; musel mať sám slovo, alebo musel aspoň veľkými krokmi môcť prechodiť sem a tam. Začať sa s ním dišputovať znamenalo skoro to isté, ako vrhnúť sa na bezbranného. A pri tom všetkom bolo i to nebezpečné; lebo svoje presvedčenie hájil hneď a to tak prudko, že ani nestihol odôvodniť svoj odpor. Ak dorážali ešte ďalej doňho, tak došlo k dvom alternatívam: alebo dopichal svojho odporníka nemilosrdne svojou logikou, alebo zamĺkol zrazu, lebo sa bál, že by sa dal priveľmi zachvátiť svojmu rozhorčeniu. Nebolo človeka ktorého by si bol mohol ľahšie prinútiť k mlčaniu, ako tohoto rázneho, výmluvného muža.

Petra sa zachvela, keď prepošt sa začal modliť, cítila, kam to má namierené. Čím ďalej pokračoval v texte, tým väčšmi týkalo sa to jej. Schúlila sa čím najväčšmi, a zbadala, že shŕbila sa i Signe. Ale „mohutný“ sledoval nemilosrdne svoj cieľ; lev číhal na korisť; — cítila sa byť prenasledovanou, obkolesenou, chytanou so všetkých strán. Ale čo hnal sa za ňou hociako neúprosne, keď už bola chytená, držala ju jemná ruka milosrdenstva. Zdalo sa jej, ako by ju kládli do náručia všeľudskej lásky Božej bez slovíčka odsudzovania. A tam sa modlila, tam sa vyplakala, a počula, že Signe plače tiež, — oj, ako ľúbila svoju družku, že slzila s ňou!

Keď prepošt sostúpil so svojho piedestálu pravdy, poberajúc sa do sakristie, bol na jeho tvári ešte odblesk stretnutia sa s Najvyšším. Premeral Petru priamym, skúmavým pohľadom; a keď vrátila jeho pohľad zplna, zakmitol sa v jeho tvári lúč láskavosti; — rýchle pohliadol ešte i na dcéru v kútiku a šiel ďalej.

Signe vstala. Závoj mala ešte vždy spustený a tak Petra neodvážila sa pripojiť k nej; šla trocha neskoršie. Avšak pri obede sedeli zase všetci traja spolu; prepošt hovoril trocha, ale Signe utiahla sa placho. Akonáhle odvážil sa prepošt, ktorý chcel patrne hovoriť o tom, čo sa stalo, urobiť čo len akú nepatrnú narážku, zahovorila to dcéra tak jemne a takticky, že upomínalo to prepošta nevdojak na jej matku; zamĺkol a upadol do trúchlivej nálady — k tomu jednako nebolo treba mnoho!

Lenže niet trápnejšieho, ako keď sa nevydarí pokus smierenia. Vstali od stola, nemohúc pozreť si do očú alebo si zaželať na zdravie. Konečne im bolo v bývacej izbe tak dusno, že by boli radi vyšli všetci traja, ale ani jeden nechcel vyjsť prvý. Čo sa Petry týkalo, tak cítila, že ak odíde teraz, nuž to bude navždy. Nemohla hľadeť na Signu, ak,

ju ľúbiť nesmela; bolo jej neznesiteľné videť prepošta jej vinou zarmúteného. Ale ak už musela odcestovať, tak sa musela pobrať bez odobratia sa, akože by sa bola mohla lúčiť s týmito ľuďmi?! Už myšlienka sama v sebe ju tak rozčulila, že sa len horko-ťažko opanovala.

Každou minútou stáva sa takáto stiesnená tichosť, keď čaká jeden na premluvenie druhého, ešte neznesiteľnejšou. Človek sa ani pohnúť neopováži, lebo cíti, že to zbadajú. Každé vzdychnutie je slyšateľné, ba i najväčšia tichosť sa počuje a pôsobí kruto na človeka. Každý je nervósny, lebo sa nehovorí; a predsa sa chveje, že by mohol niekto riecť niečo.

Každý cítil, že sa táto chvíľa nikdy viac nevráti.

Múry, ktoré postavíme v také chvíle medzi sebou, rastú čím dial tým do väčšej výšky; naše vlastné previnenie rastie, i vina druhých rastie, rastie s každým dýchnutím. Vše ti je na zúfanie, vše si svrchovane roztrpčený. Lebo kto chová sa tak oproti tebe, je nemilosrdný, zlostný a to nechceš ani strpeť, ani odpustiť.

Petra to už nemohla dlhšie vydržať — alebo musela kričať alebo ujsť.

Vtedy zavznel zrazu cengot spiežovcov s cesty a onedlho zazreli leteť sánky konča záhrady a zahnúť do dvora. Na predku sedel vo vlčej bunde ukrútený pán a za ním poštár. Všetci si vydýchli odľahčene a načúvali — veď blížilo sa vyslobodenie z nemilého položenia. Počuli príchodzieho v prednej sieni... vyzúval si tam kapce, sobliekal bundu a shováral sa so slúžkou, ktorá mu pri tom pomáhala... Prepošt vstal, chcejúc ísť v ústrety hosťovi, ale zastal v polceste, nechcel nechať dve dievčatá samotné... Zase počuli hlas cudzieho v predsieni, ale bližšie, tak že pri zvuku jeho hlasu všetci traja vzhliadli... Petra vyskočila... jej oči ani čo by chcely preboriť dvere... V tom zaklepal!

„Voľno!" zvolal prepošt nanajvýš vzrušene.

Vo dverách stál vysoký muž jasnej tvári s okuliarmi na očiach. Petra skríkla a sklesla nazad na svoje miesto: — veď to bol Oedegaard!

Signe a prepošt čakali jeho návštevu na faru k Vianociam, o čom sa pred Petrou nezmienili. Ale že prišiel práve v túto chvíľu — to bolo božie riadenie; to cítili všetci!

Petra nevidela a nepočula ničoho, kým nezastal pri nej a nechytil ju za ruku. Dlho ju nepustil; ale nehovoril — a ona mlčala tiež; ba ani len vstať nemohla. A ako hľadela hore naňho, stekaly jej lícami dve slzy. On bol veľmi bledý, ale ináč celkom pokojný a láskavý. Nežne odtiahol svoju ruku a prešiel izbou ku Signe, ktorá skryla sa do najvzdialenejšieho obločného výklenku medzi matkine kvety.

Petra túžila po samote; utiahla sa tedy. Signe sa vyskytla hneď práca v domácnosti, a tak prepošt sadol si s Oedegaardom do pracovne k poháriku vína, čo tento, uzimený dlhou vozbou, vďačne prijal. Tam prepošt vyrozprával mu nakrátko, čo sa u nich odohralo v posledné dni. Oedegaard sa zadumal hlboko, ale neriekol ani slovíčka... A nenazdajky vyrušili ich na zvláštny spôsob...

* * *

Popred obloky kráčali jedno za druhým dve ženy a traja mužovia; a leda že ich zazrel prepošt, už vyskočil a zvolal:

„Už sú zase tu!... No, teraz aby sa človek obrnil trpezlivosťou!“

Vošli: najprv ženy, potom mužovia, pomaly, mlčky. Zastali si oproti pohovke podĺž políc na knihy.

Prepošt im ponúkol, aby si posedali na stoličky, a šiel ešte vziať stoličiek do bývacej izby. Sadli si všetci — vyjmúc jedného po mestsky oblečeného mladého človeka, ktorý neprijal ponúknutej stolice, ale si zastal ku dverám, opierajúc sa o vereje, s rukami do vrecák ponorenými a s vyzývavým výrazom na tvári.

Po dlhom mlčaní — kým si prepošt dal dohánu do fajočky, Oedegaard však, ktorý nekúril, pozorne obzeral si ľudí, začala rozhovor konečne žltovlasá, bledá, asi štyridsaťročná žena. Mala dosť nízke čelo a veliké, trocha mrzuté oči, ktoré nevedely, na čom by maly spočinúť. Povedala:

„Náš pán farár kázal dnes prevelice pekne; všetko sa to veľmi dobre srovnalo s našimi myšlienkami; lebo sme my tam na našich ődegároch*) hovorili v poslednom čase mnoho o pokušeniach.“

Zavzdychla si. Jeden z chlapov, človek so širokým čelom, úzkymi perami a končitou bradou, vzdychol tiež:

„Hospodine, ochraňuj nás na cestách našich. Odvráť moje oči, aby neuzrely márnivosti sveta!“

A Elsa, tá, ktorá hovorila prvá, vzdychla zase a riekla:

„Hospodine, akým spôsobom očistí mladica-panna stezku svoju, aby sa chovala podľa slova Tvojho?“

To znelo síce trochu čudne z jej úst, lebo nebola ani mladá, ani panna.

A jeden muž stredného veku sedel tam nahybujúci hlavu na bok a knísajúci sa neprestajne sem a tam a riekol, privierajúc víčka, akoby v polosne:

„Strež se osídla ďáblova!
Rozkoš světská jest jalová,
Nemůž dlauho trvati;
Za to-liž bys' ty duši svau,
Krví Krista vykaupenau,
Ďáblu měl v základ dáti?“

Prepošt znal pridobre svojich ľudí, ako že by nebol vedel, že je toto ešte len úvodom. A preto čakal, ako by ešte neboli riekli ničoho, hoci nasledovalo teraz zase dlhé mlčanie, prerývané vzdychmi.

Malá krátka ženička, ktorá sa zdala byť ešte menšou, lebo sa hrbila a bola ubabušená v toľkých šatkách, že podobala sa batohu — tvári nebolo videť — začala sa teraz hniezdiť nepokojne na stoličke a ohlásila sa konečne niekoľkými „Hm, hm!“

*) Asi to, čo naše kopanice; dvorec s príslušnými gazdovskými staviskami je postavený prostred zemí majiteľa, nasledovne dosť vzdialený od súsedného.

To vyburcovalo belavú Elsu zo zadumania, i riekla

„U nás, na našich osamelých dvorcoch, je už konec akýmkoľvek hrám a tancom... ale..

Zamĺkla; miesto nej pokračoval Lars, ten so širokou vrchnou časťou tvári a stisnutou, končitou bradou:

„Ale je tam jeden, totiž Janko, muzikant, ten nechce, aby sa s tým už prestalo."

Ale poneváč nechcel ani Lars povedať všetko, pomohol mu mladý človek odo dverí:

„Lebo sa dozvedel, že má i prepošt taký hudobný inštrument, dľa ktorého sa tu na fare spieva a tancuje."

„A nám sa vidí, že Jankovi je to tiež nie väčším hriechom, ako pánu farárovi," riekol Lars.

„Veru, že sa tu na fare hráva, to ho uvádza do pokušenia," riekla Elsa obozretne, aby im pomohla hovoriť ďalej.

Avšak mladý človek doložil dôrazne:

„Z toho majú pohoršenie nedospelí, ako stojí v Písme: „A kto by pohoršil jedného z maličkých týchto, lepšie by mu bolo keby zavesili žernov mlynský na hrdlo jeho a pohrúžili ho do hlbokosti morskej."

A Lars doložil:

„Preto je naším želaním, aby si poslal preč svoj hudobný nástroj, alebo aby si ho spálil, že by nezavdal príčiny k pohoršovaniu — "

„Tvojim cirkevníkom," dovŕšil mladý muž.

Prepošt odfukoval husté kotúče dymu, dýchal zhlboka a riekol konečne — s nezaznateľnou snahou opanovať sa:

„*Mňa* môj inštrument nepokúša; *mne* slúži k povzneseniu a zotaveniu... A to len predsa viete, že všetko, čo dušu našu uvoľňuje, robí nás schopnými poňať a pochopiť i krásne i posvätné myšlienky, a preto som presvedčený, že práve hudba obľahčuje mi konania s mojím povolaním spojené."

„A *ja* viem, že sú kňazi, ktorí by sa, dľa slov Pavla apoštola zriekli niečoho, o čo ich farníci prosia," odtušil mladý človek.

„Možno, že rozumel som prvej jeho slová i ja v tomto smysle," odvetil prepošt, „ale dnes si ich už inak vysvetľujem. Pravda, že sa môže človek zriecť nejakej obyčaje alebo kratochvíle; ale nemá byť obmedzený a pošetilý k vôli ľuďom obmedzeným a pošetilým. To by bolo na ujmu nielen mne samému, ale i tým, ktorým mám dávať dobrý príklad; lebo by som im dával zlý príklad, keby som konal proti svojmu presvedčeniu."

Takýto dlhý výklad podaril sa prepoštovi mimo kancľa zriedkakedy. Ešte doložil:

„A preto ja svoj hudobný nástroj ani preč nepošlem, ani ho nespálim; ba, čo viac, budem načúvať jeho zvukom čím najčastejšie, lebo sa mi to žiada; a bol by som rád, keby ste si vy vše tiež uľahčili duši nevinnou zábavou, spevom i tancom; leboj a považujem této veci za dobré a správne."

Mladý muž odvrátil hlavu.

„Fuj!“ riekol a odpľul.

Prepoštovi vstúpila všetka krv do tvári. Nastalo hlboké ticho. V tom spustil ten knísavý vysokým hlasom:

„Ó procíťtež ze sna svého,
Kteříž v sebe daufáte!
což žádostí těla mdlého
A křehkostí neznáte?
Kdo se domnívá, že stojí.
Padne v tom nerovném boji,
Když duch s tělem bojuje!“

Ozval sa Lars najkrotkejším hlasom:

„Aha! Ty tvrdíš teda, že sú zábavy, spevy, tance celkom na mieste, tak, tak, tedy, tedy!. . Dľa toho je tedy správné drážditʼ a zobuditʼ diabla v nás smyselnosťami — ej, no!... To hovorí tedy náš duchovný otec .. No, teraz to už aspoň vieme!... Veru; a všetko, čo konáme v záhalke a smyselnosti, to posilní a oslobodí ducha nášho. Nuž to je veru krásne, — — všetko, čo nás uvádza v pokušenie, je tedy správné!“

Ale tu mu už vpadol Oedegaard kvapne do reči, lebo videl na prepoštovej tvári, že to môže mať zlý obrat.

„Povedzže mi, dobrý človeče, či môžeš mi pomenovať také niečo, čo by nás *neuvádzalo* v pokušenie?“

Všetci pohliadli na toho, ktorý vyriekol této určité rezké slová. — Otázka bola sama v sebe taká nenadalá, že Lars nevedel hneď, čo by mal odpovedať; nie menej rozpáčití boli i ostatní. Tu sa ozvalo — ani z hlbín studne alebo pivnice:

„Práca!“

Hlas vyšiel zpomedzi mnohých šatiek. Bola to Randi, ktorá sa teraz po prvý raz zamiešala do diskussie. Triumfujúci úsmev mihol sa na tenkých perách Larsových; žena belavých vlasov pozrela dôverive na svoju družku, ba i mladý človek, opierajúci sa o vereje, ztratil za chvíľočku posmešnú črtu okolo úst. Oed gaard pochopil hneď, že *tu* je hlava, hoci nebola viditeľná. Obrátil sa tedy ku nej:

„Akáže musí byť práca, aky z nej nevyplývalo pokušenie?“

Na to nechcela odpovedať; ale mladý človek sa ohlásil miesto nej:

„Kliatba znie: „V potu tvári svojej chlieb jesť budeš.“ Práca musí byť teda úmorná, únavná.“

„A nijaká inakšia, len únavná a úmorná? Na príklad: nesmeli by sme mať z nej nejaký prospech?“

Proti tomu nenamietal ani mladý človek ničoho, ale ten s tenkými perami cítil sa byť povolaným odmeniť ho:

„Nuž pravdaže, a to čím najviac prospechu!“

„Lenže potom je i v práci pokušenie využitkovať ju k priveľkému zisku.“

Takto obkľúčených vyprostila zase tá z tých šatiek:

„Lenže je to potom skôr zisk, ktorý skrýva v sebe pokušenie, a nie práca."

„Dobre, lenže čo to znamená, keď sa k vôli zisku prepíname v práci?"

Zase sa vtiahla nazad do svojich šatiek, ale Lars bol už znovu na mieste. —

„Čo to znamená: prepínať sa v práci?" tázal sa.

„To znamená, keď spraví z teba zvera, otroka."

„Otroctvo musí byť!" zvolal ten, ktorý chcel mať naskrze pot pri práci.

„Ale či môže viesť k Bohu, súc otroctvom?"

„Prácou slúžime Bohu!" zvolal Lars.

„Ale máš smelosti tvrdiť to o *všetkých* prácach?"

Lars mlčal:

„Nie, buď len úprimný a uznaj, že je možné prepínať sa v práci k vôli zisku tak veľmi, *ako čo by sme len k vôli nej žili.* Tedy sa skrýva i v práci pokušenie."

„Veru áno, deti moje, vo všetkom je pokušenie, vo všetkom je pokušenie!" ozval sa teraz i prepošt. Vstal a ako by chcel rozhovor dokončiť, vyklepával popol z fajky.

Z mnohých šatiek zavznel vzdych, ale odpovedi nebolo.

„Čujte!" ozval sa Oedegaard znova, a prepošt si napchával novú fajočku, „keďže ťažíme z práce — totiž keď práca donáša plody — nuž či smieme užívať tých plodov? A keď vzrastie na bohatstvo — či smieme potom azda úživať toho bohatstva?"

Tento výklad vzbudil medzi ľuďmi neistotu; pozerali jeden na druhého.

„Kým o tejto veci rozjímate, dám vám na to odpoveď", riekol Oedegaard. „Boh musel nám nechať možnosť premeniť kliatbu v požehnanie; lebo On sám viedol patriarchov, viedol celý vyvolený národ svoj ku správnemu užívaniu bohatstva."

„Ale apoštoli nemali mať majetkov," vpadol mu do reči mladý človek víťazoslávne.

„To je pravda; tých chcel mať Pán neodvislých od ľudskej ľubovôle, oni mali byť mimo všetkých i nad všetkými ľudskými okolnosťami, aby videli *len* Boha — oni boli práve povolaní!"

„Všetci sme povolaní!"

„Lenže nie v tom istom smysle, — si ty azda povolaný za apoštola?"

Mladý muž zbledol na smrť; jeho oči hľadely chmúrne zpod vypuklého čela, muselo to mať príčinu, že mu táto otázka zasiahla tak hlboko do srdca.

„Ale bohatý má tiež pracovať," poznamenal Lars; „lebo Boh káže všetkým, aby pracovali."

„Pravda, že by mal, hoci sú uňho prostriedky i povinnosti cele inakšie, ako u chudobného. Každý to máme svoje. Ale povedzže mi: či má človek neprestajne pracovať?"

„Má sa i modliť!“ vpadla do rozhovoru blond žena a zopäla ruky, ako čo by sa zrazu rozpamätala, že to už od dávna zameškávala.

„Tedy: vždy, keď človek nepracuje, má sa modliť, však? .. Ale či to môže človek? .. Akéže by z toho vyšly modlitby, aká práca?... Či si vari nemá i odpočinúť?“

„Len keď už nevládzeme pracovať, máme si odpočinúť; lebo vtedy nás už nepokúšajú zlé myšlienky, — ach, vtedy nás už nedosiahne pokušenie!“ opakovala Elsa.

A žalmista sa ozval na to:

„Nu, již mdlé údy jděte,
Na své lůžko lehněte,
a spočiňte sobě;
Až přijde ta hodina,
V níž ruka Hospodina
Ustele vám lůžko v hrobě.“

„Buď ticho, Erik, radšej počúvaj,“ napomenul ho prepošt.

Avšak Oedegaard pritiahol teraz líčku.

„Vidíte tedy, že keď máme z práce ovocie, potrebný je i odpočinok. A teraz, čo sa týka spevu, hudby a podobných spoločenských zábav, ja ich považujem za sladké plody práce a viem, že sú ony súčasne nášmu duchu posilnením i oddychom.“

Teraz nastal nepokoj v tábore. Všetci hľadeli na Randi, lebo teraz museli už vyslať jadro vojska do ohňa. Ona sa pohniezdila dôkladne a potom poznamenala ticho a pomaly:

„Vo svetských piesňach, v hre a v tanci nenajdeš odpočinku; to všetko len rozpáli krv a vzbudí hriešne tela žiadosti. Ovocím práce to tedy nelzä nazvať, čím sa rozmaznávame a čím výsledok práce premrháme.“

„Ach, áno v tom väzí prevelíké pokušenie,“ riekla blondínka a zavzdychala.

To uviedlo v pamäť Erikovi verš zo spevníka:

„Již za tebau množství hříchu,
Co hadové, se plazí;
Závisť, lež, klam s marnau pýchau
I lakomosť tě kazí:
Jedna žádosť plodí druhau,
Tak tě jako svého sluhu
Vždy více podmaňují.
Život ti ukracujíce,
Hodnosť tvau podvracujíce,
O štěstí připravují.“

„Ale čušže už, Erik!“ riekol prepošt, „tvoje táraniny tak pristanú k nášmu rozhovoru, ako päsť na oko.“

„Ach, áno, to je možno vskutku tak,“ odtušil Erik a začal znova:

„Kto se z pravé směje ctnosti,
Kto se pobožných štítí,
Kto jest rozkošník vášnivý
A bíd bližných necitlivý,
Nebudiž mým přátelem..."

„No, ale teraz už žiadam, aby si bol ticho, Erik!... Verše sú síce pekná a dobrá vec, lenže každá vec má svoj čas."

„Veru, veru, otče, pravdu máš, všetko treba robiť v pravý čas a na pravom mieste:

Všechen svůj čas ztráv modlením,
Leť se zvonův blaholením
Tvá mysel v každau hodinu
K přesvatému Hospodinu!"

„Nie, nie, môj najmilší, veď by ti bola potom i modlitba pokušením; potom by si musel ísť do kláštora..."

„Nech Pán Boh chráni a bráni!" zvolal Erik, roztvoril oči na široko, hneď ich zase zažmúril a začal:

„Jak prach a popel proti zlatu ryzému —"

„Počuj, Erik: keďže už naskrze mlčať nemôžeš, tak choď so svojimi veršmi predo dvere, tam si môžeš všetky odrecitovať... Kdeže sme zastali?"

Lenže Oedegaard sledoval veľmi veselo Erikovo remzenie a nepamätal sa viac na to.

Zpomedzi mnohých šatiek zavznelo pokojne:

„Hovorila som, že nesmieme nazvať ovocím práce to, čo..."

„Naozaj, teraz mi to už prišlo na um: čo skrýva v sebe pokušenie — a vtedy sa ozval Erik a dokázal nám, že i modlitbou môžeme byť pokúšaní... Nuž prizrime sa tomu bližšie, čo z oných vecí ešte vyplývať môže: Či ste si všimli niekedy, že veselí ľudia lepšie pracujú, ako užialení? Prečo je to?"

Lars zbadal, kam to mierilo, a riekol:

„Viera potešuje ľudí."

„Pravdaže, a to viera radostná. Ale či si nikdy nezkúsil, že jesto i taká viera, ktorá robí človeka takým zamračeným, že sa nám vidí byť celý svet trestnicou?

Blondínka vzdychala ustavične, tak že sa začaly znova hýbať té mnohé šatky. Lars pozrel ostro na ňu, ale ona mlčala. Oedegaard pokračoval:

„Večná jednotvárnosť — už či v práci, či v modlitbe, či v zábavách — oblbuje a domrzí človeka. Môžeš tak dlho obrábať svoju zem, kým nezhovädilieš; môžeš sa modliť, až sa staneš modlitby žvatľajúcim strojom; môžeš sa zaoberať hrami, až budeš splasklý, ako lútka bez shybadiel. Lenže ak spojíme všetky této výkony: premena posilní mysel i dušu, a pritom sa ti darí nielen práca, ale i tvoja viera stane sa jasnejšou.

„Tedy len vždy veselo!" riekol mladý človek — a zasmial sa.

„Veru tak, lebo len potom budeš nažívať poriadne so svojimi blížnymi; lebo len vtedy, keď si radostne naladený, vidíš a obľúbiš si dobré vlastnosti na nich. A len ten, kto miluje blížnych svojich, môže milovať Boha."

Neprotirečili hneď, preto Oedegaard pokúsil sa pritiahnuť líčku i po druhý raz a riekol:

„Všetko, čo nás robí voľnými, aby mohol Duch svätý pôsobiť v srdciach našich — lebo so sputnanými nevykoná ničoho — všetko, čo nás povznáša a rozveseľuje, obsahuje samo v sebe požehnanie — a to sa vzťahuje i na spevy, nevinné zábavy a tance."

Prepošt vstal, už si musel zase vyklepať fajočku.

V prestávke, ktorá teraz nastala, a to prestávka bez vzdychov, začala tá v tých mnohých šatkách zase hýbať sa sem a tam a konečne sa ozvala, a to veľmi krotko:

V Písme svätom stojí: Čokoľvek činíte, k sláve Božej čiňte!.. " Nuž či i svetskými piesňami, zábavami a tancom slávu Božiu hlásame?"

„Direktne nie... Ale či by táto otázka nepristala i na jedenie, pitie, spanie, obliekanie sa atď.? A predsa musíme toto všetko robiť. Smysel tejto výpovedi môže byť tedy len ten: nečiň nič hriešneho."

„Áno, lenže: či je to nie hriech!"

Ale teraz začal Oedegaard po prvý raz vychodiť z trpezlivosti; a preto odpovedal nakrátko:

„Vidíme predsa v Biblii, že bol dovolený nielen spev a hudba, ale i tanec."

„Áno, ku cti a sláve Božej."

„Nuž dobre — ku cti a sláve Božej. Avšak príčina, prečo Židia používali vždy a všade mena Božieho,väzila v tom, že oni, tak ako deti, nerozlišovali ešte rôznych vecí. Dieťa povie na každého cudzieho človeka, že je to „človek"; a na otázku dieťaťa: „Kto nám dal toto, kto nám dal tamto?" odvetíme vždy, že „Boh." Ale ak hovoríme ako dospelí k dospelým, tak pomenujeme i sprostredkujúcu vec a nie len hlavného darcu, Boha. Na príklad: pekná pesnička môže velebiť Boha alebo viesť k Bohu, hoci v nej nebude spomenuté meno Božie; lebo mnohé cesty vedú k Bohu, ak i nevedú bezprostredne. Tanec, keď je znakom radosti zdravých, nevinných, chváli — keď i nie direktne, tedy indirektne — toho, kto nás obdaril zdravím a miluje našu detinnú myseľ."

„Čujte, čujte! A zapamätajte si to!" riekol prepošt; — cítil, že i on pochopoval zle této veci za drahný čas, a že ich i druhým nesprávne vysvetľoval.

Avšak Lars sedel už dlho dumajúci. Teraz si už bol na čistom; zrnce múdrosti spustilo sa s vysokého čela do nízkej kostnatej časti tvári a odtiaľ vypadlo teraz rozdrvené, zomleté.

„Nuž či sú na ten spôsob dovolené bájky, povesti, rozprávky, básne a všetky hlúposti, ktorými sú teraz knihy preplnené? Či nestojí v Písme: „každé slovo, ktoré vyjde z úst tvojich, nech je pravdivé?"

„Dobre, znamenite; veľmi ma teší, že s tým prichodíš .. Vidíš, s touto myšlienkou ti je to práve tak, ako s domom, v ktorom bývaš. Keby bol taký nízky a tesný, že by si sa v ňom ani po stojačky ani po ležiačky vystreť nemohol, musel by si ho zväčšiť. Poesia šíri a povznáša naše myšlienky. Keby miera našich myšlienok, presahujúcich to, čo nám je najnezbytnejšie potrebné, mala byť lžou, tak by boly onedlho i naše najnezbytnejšie myšlienky lživými. Tak by ťa vtiesnily do tvojho tu emského domca, že by si nedospel nikdy k životu večnému — a ta smerujú predsa tvoje snahy, a ta ťa majú viesť práve oné myšlienky."

„Ale čo je vybájené, to sa nikdy nestalo, nasledovne je to len jednako lživé!" tázala sa Randi váhavo.

„Oj, nie, vo vybájených rozprávkach je vše väčšia pravda obsažená, ako v tom, čo máme pred očima," odvetil Oedegaard.

Všetci pohliadli naňho nedôverive a mladý človek poznamenal:

„To mi je nové, že by rozprávka o Askeladovi*) mala obsahovať väčšie pravdy, ako sú v tom, čo mám pred očima."

Všetci sa smiali potuteľne.

„Nože my ty povedz, či chápeš vždy zplna súvis v tom, čo vidíš na vlastné oči?"

„Nie som dosť učený, že by som to mohol."

„Oj, učenci to chápu ešte menej. Ja myslím totiž na všetky veci, ktoré pôsobia nám v každodennom živote starosti a žiaľ a nad ktorými rozmýšľame a rozmýšľame, až nám hlava trešti, ako sa hovorí. Nuž či sa nám to nepridá často?"

Neodpovedal, ale zpomedzi mnohých šatiek zavznelo veľmi vážne:

„Áno, často."

„A keby si teraz počul nejakú vymyslenú rozprávku, ktorá by sa na to, čo si sám zkúsil, tak veľmi podobala, že by si, počujúc ju, svoju vlastnú zkúsenosť zrazu pochopil — nuž či by si o tej rozprávke, ktorá ti tvoj život objasnila a ťa potešila tým, že si sa vzmužil správne ponímať svoj život, nuž či by si o nej nepovedal, že je v nej obsažená väčšia pravda, ako v tom, čo odohralo sa ti pred očima?"

Blondína riekla:

„Čítala som raz povesť, ktorá mi pomohla prežiť veliký zármutok, a to, čo sa mi zdalo byť neznesiteľným, premenila mi temer v radosť a príjemnosť."

Tá v mnohých šatkách si trochu odkašľala.

„Áno, to je veru pravda," doložila placho.

Ale mladý človek to nechcel uznať.

„Akože môže potešiť niekoho pohádka o Askeladovi?"

„Nuž — i to závisí od toho, kto ju číta. V humore je tiež sila, a táto rozprávka líči humoristickým spôsobom, že nejeden, ktorým svet pohŕda, vyšvihne sa vysoko; že tomu, kto netratí dobrú

*) asi to, čo o našom Popelvárovi.

vôľu, je všetko na dobrej pomoci, a že takému, ktorý pracuje usilovne, vytrvale, darí sa v živote. Nemyslíš, že neškodí pripomenúť to nejednému dieťaťu — ba i nejednému dospelému?"

„Avšak veriť v čertov, mátohy a strigy — či je to nie povera?"

„Ktože ti riekol, že to máš uveriť, to je len symbolické, obrazné."

„Ale je nám pre ľsa zakázané používať znakov a obrazov; lebo všetek klam a mam je dielo diablovo."

„Tak!... Kdeže to stojí?"

„V biblii."

Tu sa zamiešal do reči prepošt:

„Nie veru, to si len zle rozumel; lebo biblia používa sama obrazov."

Všetci pozreli prekvapene naňho.

„Na každej strane používa obrazov — ako je to vôbec vypuklou zvláštnosťou všetkých východných národov. I my sami hovoríme obrazne, a používame obrazov v kostoloch, — vyrezávame ich z dreva, z kameňa, maľujeme ich na plátne, ba i božstvo môžeme si predstaviť jedine pomocou obraza. Ba čo viac: i sám Kristus používa obrazov. A či nevzal na seba i Hospodin všelijakú podobu, keď zjavil sa prorokom? Či nevyhľadal Abraháma v Mamre v podobe pocestného i jedol pri jeho stole? Tedy keď skloní sa božstvo a berie na seba všelijakú podobu a používa obrazov, nazdávam sa, že je to i ľuďom dovolené."

To musely uznať; avšak Oedegaard vstal, potľapkal prepošta nežne po pleci a riekol:

„Ďakujem vám! Teraz dokázali ste mi z biblie najnezvratnejším spôsobom, že má i hranie v divadlách svoju oprávnenosť!"

Prepošt cúvol zdesene: dym vykĺzol mu sám od seba z úst.

Oedegaard prešiel izbou ku tej v mnohých šatkách, zohol sa, aby jej mohol zazreť aspoň kúsok tvári; ale sa mu to nepodarilo.

„Či máš ešte niečo na srdci, čo by si rada zvedela?" tázal sa jej. „Lebo, ako vidím, rozmýšľala si vážne o všeličom."

„Ach, Boh musí byť oproti mne shovievavým, lebo moje myšlienky sú, bojsa, nie vždy celkom správne."

„Veru, v prvom čase svojho znovuzrodenia je človek taký zaujatý zázrakmi premeny v duši svojej, že sa nám zdá byť všetko ostatné netrebným a nesprávnym. Človek je ako mladoženích, túžiaci len za svojou nevestou."

„Áno — lenže by sme si mali predsa príklad brať z prvých kresťanov!"

„Naskrze nie; my nemáme takých prísnych životných podmienok, ako mali oni, žijúc medzi pohanmi. My máme inakšie úlohy — musíme priviesť kresťanstvo do súladu s terajším životom."

„Lenže v Starom testamente stojí na mnohých miestach pravý opak toho, čo ty tu hovoríš!" riekol mladý človek — po prvý raz bez trpkosti.

„Možno; ale oné slová sú teraz už mŕtve, sú „odstránené,“ ako hovorí Pavel apoštol: *„Ktorý hodnými nás učinil služebníkmi*

Nového zákona, nie litery, ale ducha; lebo litera zabíja, ale duch obživuje." A ďalej: „*Kde je Duch Pána, tu i svoboda.*" A: „*Všetko mi sluší,*" hovorí Pavel, ale dokladá: „*avšak nie všetko prospieva . . .*"

Prepošt vstal.

„Milí priatelia, nechže je toho už na dnes dosť."

Všetci povstávali.

„Dnes odznelo nejedno poučné slovo, a prosím Hospodina, aby nám dal svojho požehnania, že by sa dobré zrno ujalo!... Milí priatelia, vy bývate na odľahlých miestach, vo vysokých výšinách, kde mráz častejšie skosí vaše siatiny, ako kosáky. Také pustatiny by sme mali ponechať radšej bájkam a pasúcej sa lichve. Duševný život neprospieva tam lepšie, ako rastlinný, — tiež len zakrpatie. Predsudky zatieňujú tam život, ako vrchy, pod ktorými ste vyrástli, zahaľujúc vás tmou a roztrhujúc vás. Boh milostivý ráčiž vás shromaždiť a osvietiť!... Ďakujem vám srdečne, priatelia moji, za dnešnú návštevu! Tento deň obdaril i mňa väčšou jasnosťou!"

Podal každému ruku, a i mladý človek stisol mu vľúdne ruku, ale nevzhliadol naňho.

„Vaša cesta vedie cez vrchy — kedyže to dôjdete domov?" tázal sa prepošt, keď sa už poberali.

„Oj, azda ešte dnes v noci," odvetil Lars. „Napadalo hodne snehu, a kde ho vietor odfúkal, je hrboľastý ľad."

„Naozaj, priatelia moji drahí, to si ctím veľmi, že navštevujete kostol i v takýchto okolnostiach... Len si dajte pozor, aby ste mi cestou neprišli k úrazu!"

Erik riekol pokojne:

„Když Boží pomoc se mnau jest,
Což mi škodit může?
On mi jistě pro svau česť
Ze všeho pomůže."

„Pravdu máš, Erik; tento raz si to uhádol!"

„Poshovejteže ešte za chvíľočku," riekol Oedegaard, keď brali sa už ku dverám; „nedivím sa, že ma nepoznáte, ...ale mne sa zdá, že ja mám ešte príbuzných na ődegároch?" *)

Všetci sa zvrtli k nemu, ešte i prepošt, ktorý vedel síce dávnejšie o tom, ale na to celkom pozabudol.

„Volám sa Ján Oedegaard, a som syn prepošta Knuda Hansen-Oedegaarda, ktorý vysťahoval sa z vášho okolia pred mnohými rokmi s batožkom na chrbte."

Tu ozvalo sa zpomedzi mnohých šatiek:

„Nebesá — veď to bol môj brat!"

Všetci ho obstali, ale nikto nevládal vyriecť slovíčka. Konečne sa spýtal Oedegaard:

„Tedy som to bol u teba, keď som bol s oteckom, ešte ako malý chlapec raz u vás tam — hore?"

*) őde = osamelý, gaard = dvorec.

„Áno, u mňa.“

„A u mňa tiež za čas;“ riekol Lars. „Tvoj otec je môj totčený brat.“

A Randi riekla sladko-bôľne:

„Teda si ty ten Janíčko... ach, veru, ako ten čas uteká!“

„A akože sa má Elsa?“

„Veď je táto tu Elsa,“ riekla Randi a ukázala na rusovlásku.

„Ty si Elsa!“ zvolal Oedegaard. „Vtedy morila ťa láska... chcela si sa vydať za muzikanta — či si ho dostala?“

Nikto neodpovedal. A hoci už mrkalo, zazrel predsa, že vstúpil Else do tvári tmavý rumenec a že chlapi sklopili zrak alebo hľadeli na bok — vyjmúc vzdorovitého šuhaja, ktorý hľadel uprene na Elsu. Oedegaard zbadal, že zavadil na citlivú strunu. Prepošt pomohol mu z nesnádze.

„Nie, Janko muzikant sa neoženil; a Elsa sa vydala za Larsovho syna; ale teraz je už zase slobodná, — ovdovela.

Zase rozpálilo Elsu. Mladý muž to zbadal a usmial sa posmešne. A Randi riekla:

„Ozaj, a ty že si moc sveta pochodil?... Ale že si sa stal veľmi učeným.“

„Áno, doteraz som študoval i som mnoho cestoval. Ale teraz chcem už zostať doma a byť i druhým osožným.“

„Veru, veru, tak je to; jedni cestujú po svete a prídu vzdelaní domov, a druhí drepenujú na svojej hrude.“

A Lars doložil:

„U nás doma ťažko obrábame zem; a keď sme potom jednému človeku pomohli dostať sa k niečomu, tak že by nám teraz i on pomôcť mohol, obráti sa nám chrbtom.“

„Povolania sú práve rozličné; každý musí ísť za svojím,“ riekol prepošt.

„Nuž, Hospodin spojí tú prácu; ak je Jeho vôľa, nadíde čas, že budete mať i vy osoh z trudov môjho otca,“ poznamenal Oedegaard.

„Ach, áno,“ odvetila Randi láskavo. „Ale čakanie je ťažké — keď trvá pridlho.“

A tak odišli. Prepošt si stal ku jednému obloku, Oedegaard ku druhému, a hľadeli za nimi; lebo teraz už stúpali hore vrchom; mladý človek šiel posledný.

Oedegaard sa dozvedel, že je z mesta, a že sa už chopil všeličoho, ale sa pri všetkom s ľuďmi podomenúval. Namyslel si, že je povolaný k niečomu vyššiemu — pravdepodobne za apoštola; ale zvláštné bolo, že zostal trčať na ődegároch — niektorí si mysleli, že to z lásky k Else. Bol to človek ohnivej duše, ktorý zkúsil už nejedno sklamanie, a kto vie, koľké sklamania ho ešte očakávaly.

Teraz sa zase zjavili pri skalnom úbočí; strecha stajne nesiahala tak vysoko, neskrývala ich dlhšie pred zrakom Oedegaardovým. Prácne liezli hore — vše zmizli za stromami, vše sa zase zjavili —: vždy vyššie a vyššie. Cez hlboký sneh nebolo vyšliapaného chodníčka,

iba stromy im naznačovaly cestu, a hore vyššie, už v značnej diaľke, ukazovaly im už len ľadovce smer, ktorým sa mali brať, aby došli.

V tom zavznela zrazu z bývacej izby melodiósna predihra a potom nasledujúca pesnička:

„O rozkošnej jari zneje moja pieseň
— nedbám, že von ešte mrazný vietor prúdi —
usmievavej jari spieva moja pieseň,
horúca v nej túžba sestru vrelú budí.
Oj, pieseňka moja, jaro usmievavé!
podajte si ruky, — rozzeleňte háje,
vylúďte potôčky hôrne žblnkotavé
a zažeňte zimu v nedohľadné kraje.
Nech sa nesie horou nech sa nesie lesom
štebotavá pieseň preveselej vtače;
v hravých lúčoch slnka vzduch sa zvlní plesom...
— veď mrzutá zima pred jarom odskáče!

Jedenásta kapitola.

Od toho dňa venoval sa prepošt veľmi málo svojim domácim. I preto, že bol teraz pred Vianocmi hodne zaujatý, ale ale i preto, že sa ešte vždy trudil s otázkou: či je dovolené venovať sa kresťanovi hereckému stavu, alebo nie. Akonáhle zazrel Petru, už bol nepokojný.

Ale kým prepošt pracoval v svojej izbe na svojich kázňach, alebo sa vhĺbil do čítania kresťanskej etiky, Oedegaard sedel pri dievčatoch a nevdojak porovnával obe vždy znova a znova. Petra bola ohnivého temperamentu; ustavične sa menila a kto chcel sledovať beh jej myšlienok, musel náležite napnúť pozornosť, ani pri čítaní zaujímavej knihy. Naproti tomu si zrovna oddýchol, keď pozoroval Signinu tichú, rovnomernú srdečnosť; jej pohyby boly ladné a nikdy nie nenadalé; zobrazovaly verne jej pokojného ducha. Petrin hlas bol bohatý na všetky modulácie a ovládal všetky stupne, od najmäkšieho po najostrejší a najsilnejší. Signin hlas bol čarovne ľúbezný; ale sa nemenil, — jedine otec rozoznával majstrovsky najjemnejšie citové nüance jeho zvuku. Petrine myšlienky boly vždy len pri jednom predmete, ak myslela odrazu na viac vecí, tak ich len pozorne sledovala, činne sa im neoddala. Signe si všímala všetkých a všetkého, a venovala sa každému prítomnému bez kriku a hluku. Keď Oedegaard shováral sa s Petrou o Signe, bolo mu, ani čo by načúval roztúženej kvíľbe nešťastne zamilovaného; keď shováral sa so Signou o Petre, dostával len skúpe odpovede.

Medzi sebou shováraly sa dievčatá mnoho a nenútene; pravda, spomínaly len samé ľahostajné veci.

Oedegaard bol veľkým dlžníkom Signiným; jej bol vďakou zaviazaný za to, čo nazýval svojím znovuzrodením. Prvý list, ktorý písala mu Signe v jeho velikom žiali, účinkoval naňho, ako keď spočinie mäkká chladná ruka na rozpálenom čele. Tak jemnúčko líčila, ako prišla Petra do ich domu, zaznaná, utrýznená. A jej taktická poznámka, že dostala sa Petra k nim Božím riadením, „aby sa nič neroztrhalo", znela mu ako vzdialené volanie v hore, keď človek poblúdil a nemôže najsť cesty. Signine listy šly všade za ním, kdekoľvek cestoval; ony boly mu niťou, ktorá ho držala. Každým svojím riadkom sleďovala tajný zámer voviesť Petru jemu rovno do náručia; lenže dosiahla pravý opak toho. Lebo práve z týchto listov vystupovalo vypukle Petrino umelecké nadanie. Stredobod Petriných talentov, ktorý Oedegaard márne hľadal, mala Signe, nepovedome síce, ale ustavične pred očima; a akonáhle mu to bolo jasné, nahliadol, že mýlil sa i on, nielen ona, a tým stal sa novým človekom.

Mal sa na pozore, aby nevyjavil Signe, aké poučenie čerpal z jej listov. Prvé slovo musela vyriecť Petra sama, a nie jej známi, len aby sa nič neprenáhlilo. Ale od tej chvíle, odkedy dospel k tomuto poznaniu, posudzoval i Petru so stanoviska cele nového. Veď to bolo jasné — této večne sa meniace impulsy, každý jednotlivý zplna cítený a predsa jeden pravou protivou druhého: v tom presvitávalo jej dramatické nadanie. Teraz mu šlo o to, aby sa mohly všetky jej schopnosti a sily sústredniť a harmonicky zaokrúhliť: ináč by bolo všetko len kúskovité a jej život by sa stal umelým. A preto mu záležalo na tom, aby nedala sa privčas na túto dráhu. Čím dlhšie sa o tom nehovorí, tým bude lepšie, ba ani to nezaškodí, ak po istý stupeň narazí na prekážky.

Ani nezvedel, že sa jeho duša zase neprestajne s Petrou zaoberá, — teraz, pravda, pre cudzí cieľ. Začal si všímať usilovne umenia i umelcov, ale menovite umelcov a medzi týmito speciellne hercov. Videl nejedno, nad čím musel sa zhroziť pravý kresťan; videl ohromné zneužívania. Lenže: či tých nebolo všade dosť? Či nevidel, že i v cirkvi dejú sa zneužívania? A hoci jesto dosť nehodných kňazov, kňazské povolanie zostane preto na veky vznešeným. A keď veliké snaženie za pravdou, vznikajúce teraz na všetky strany, zavládne i poesiou — prečože by nemalo zasiahnuť i javište a pomáhať šíreniu svetla.

Po mnohom premýšľaní bol si už svojej veci istý. A veľmi sa tešil, keď dočítal sa zo Signiných listov, že Petra energicky vzdeláva sa a že Signe bola akoby stvorená viesť a napomáhať jej vývin. A teraz prišiel, aby sa mohol poďakovať tejto svojej Fylgii*), ktorá ani sama nevedela, čím sa mu stala.

Ale prišiel i preto, aby uzrel Petru. Či dospela už ďaleko? Slovo bolo už vyslovené, mohol sa tedy shovárať s ňou otvorene o jej zámeroch. To bolo obom vítané, aspoň nemuseli spomínať minulosť.

*) Fylgia, strážny duch v norskej mytologii.

Lenže ich vyrušili z toho hostia z mesta, — zvaní i nezvaní. A vtedy bola táto otázka už v takom štádiume, že mohla očistiť povetrie jedinká šťastne využitá náhoda, — a táto náhoda dostavila sa s hosťmi.

Im k vôli dávali totiž na fare veľkú hostinu. Hneď po obede sišli sa páni v pracovnej izbe a tu sa rozhovorili o dramatickom umení, poneváč našiel jeden kaplán na písacom stole prepoštovom roztvorenú úvahu o kresťanskej etike a v tej padlo mu do očú úžasné slovo „činohra". Z toho povstala hodne náruživá hádka, počas ktorej vstúpil do izby prepošt, vracajúc sa od návštevy chorého. Bol veľmi vážne naladený, a hoci ešte neobedoval, nechcel jesť, ani v rozhovore sa nezúčastnil. Len si napchal fajočku a počúval. Leda že zbadal Oedegaard, že je prepošt prítomný a že sleduje pozorne debattu, zamiešal sa i on do rozhovoru, ale dlho trápil sa bez výsledku urobiť ho súvislým, lebo kaplán zvolal zakaždým, keď mala sa reťaz dôkazov zväčšiť o nové ohnivko:

„To tajím! (akiste nechcel riecť „to odtajujem!") A tak muselo sa dokazovať znova to, čo už malo byť dôkazom. Diškussia šla tedy račím krokom. Z divadiel prešli na plavbu, a aby dokázali niečo o plavbe, chceli prejsť na hospodárstvo.

Nie, takto to nemohlo ísť ďalej a preto Oedegaard vymenoval prepošta za predsedu. Okrem neho boli ešte niekoľkí kňazi prítomní, i jeden kapitán — malý, černovlasý človiečik s dôkladným brúškom a pod tým s dvoma krátkymi nožičkami, ktoré hybotaly sa pod ním ani bubnové klepačky.

Oedegaard udelil slovo kaplánovi a vyzval ho, aby predniesol súvisle, čo namieta proti divadlu.

Kaplán sa ujal slova:

„Už i ctnostní pohani neuznávali dramatické umenie za osožné. *Platon* a *Aristoteles* preto, že kazí mravy. *Sokrates* býval síce vše pri dramatických predstaveniach, ale z toho nemožno súdiť, že by to bol odobroval. Nie, to tajím rozhodne. Lebo človek vidí nejedno, čo neodobruje. Prvých kresťanov vystríhali dôrazne pred teátrom. Dôkaz: Tertullian! Odkedy vstúpily divadlá znovu do života, brojili proti nim mnoho slovom i písmom vážni, vynikajúci kresťani. Len spomeniem mená: *Spener* — *Franke* — kresťanský etik *Schwarz* — a taký muž, ako *Schleiermacher!*"

„Čujme, čujme!" zvolal kapitán, lebo toto meno mu nebolo celkom neznámo.

„Dvaja poslední síce uznávajú, že dramatická poesia má svoju oprávnenosť; ba Schleiermacher je tej mienky, že v privátnych kruhoch smú zahrať dilettanti nejaké dobré dráma; on odsudzuje len herecký stav. Dramatické umenie ako povolanie uvádza kresťana v toľkoraké pokušenia, že sa ho musí vystríhať. Ale či je činohra nie pokušením i pre divákov? Keď človeka dojíma vybájené utrpenie, keď obdivuje vybájené vzory ctnosti — pri čítaní nás nezachvátia illusie v toľkej miere — nuž či si potom nenamyslíme, že sme práve takí šľachetní a ctnostní, ako tí na javišti? A to

k vlastnému vnútornému bytiu, a to je hlavná otázka, ktorá z kresťanského stanoviska má prísť do povahy."

Mnohí hlásili sa ešte k slovu, ba viacerí i začali hovoriť, a to odrazu, ale od klavíra zavznelo:

„Ledaže som štrnásťročná bola —" a všetci sa vyrojili do bývacej izby, lebo Signe spievala, a že vedela výtečne prednášať švédske ľudové piesne, nechcel sa nikto pripraviť o pôžitok môcť počúvať jej spev. Jedna pesnička nasledovala za druhou, a keď tieto ľudové piesne — najkrajšie na svete , v ktorých zrkadlila sa verne veľká duša veľkého národa, vzbudily v prítomných citnú a slávnostnú náladu, vstal Oedegaard a požiadal Petru, aby im predniesla nejakú báseň. Pravdepodobne očakávala toto vyzvanie, lebo jej všetka krv vstúpila do tvári. Ale pokročila hneď do popredia, ač sa tak chvela, že sa musela chytiť operadla stolice; potom zbledla na smrť a začala:

„Nechceli pustiť šuhaja do sveta;
už z mladi sníval o vojnách a sláve,
však otec starý a mať ubolená:
„Čo bys' rád, synu, čo chceš na výprave
Vikingov? — Či ti nie dosť domovina,
vlasť otcov tvojich — utratiť mám syna. . . ?"

No, túha zvládla bdením — snením jeho:
za búrnej noci v rozlútenej chmáre
vídaval divé boje nepriateľa;
a radosť zas mu zažiarila s tváre,
keď slnka lúč sa zjagal v jasnom vzduchu
bo vtedy slávny vladár v skvostnom rúchu
v nádhere vstúpil do kráľovskej siene. —
A čo svet shŕkne — on stál upriamene
na svojom: to pravda svätá, žiadne báje —
čo on si spriadol vôkol vidín svojich,
hrdinov chrabrých — ni záhady a taje.

Raz na úsvite za včasného mája
naslúchal, jak príboj rozvzteklených vĺn
búcha do skalísk pobrežia šedého,
a čakal na skorý túžob svojich splu.
Tu razom zhrmel krajinami povel
a striasol morom kráľa vetrov hlas:
„Hor, verní moji! Rozlámte už oceľ
ľadových okov. Hor sa, tu už čas!"
I shliadol, za čím dávno sníval, túžil;
kotviť pred sebou loď v šerom zálive.
Svisnuté plachty — uvoľnené laná
sťa v smútku keď by — abo ospanlivé;
ač víchor kmásal plachty, sťažní shýbal
a o driek vzteklé vlny praly hlucho.

Palubou ticho; jeden driemal v lieni,
druhý zas krmil švŕkajúce brucho. —
Tak jedným uchom, naslúchajúc zpola,
začuli plavci s brehu čísi hlas,
však čo tam! Kýsi blázon kričí, volá,
škoda by bolo mariť ver s ním čas!
„Holá! Čože, azda víchra sa bojíte?!
Mňa len pusťte k veslu, dobre obstojíte!"
Ospale jedni pretierali oči
a druhí sotva všímli s' jeho hlas,
a nik sa nedal mýliť hlúpej reči
— až razom, sťa by vrazil do nich ďas,
už poskákali: skala na palube
dvoch zahlušila. — Pomstu prisahali . . .
. . . .

Hovorila slávnostne, chvejúcim sa hlasom, ale bez najmenšej strojenosti. Všetci stáli, ani čo by bol zrazu zo zeme vyrazil na sto siah výšky prúd čistej, jasnej, priezračnej vody, jagajúcej sa všetkými farbami dúhy. Nikto sa nepohol, ale kapitán už nemohol vydržať, vyskočil, vzdychol zhlboka, napäl sa trocha a potom riekol:

„Dietky, neviem, ako je vám na duši; ale keď mňa niekto na takýto spôsob zachváti, tak musím, aby ma čert —"

„Ujček kapitán, ujček kapitán, nuž veď ty už zase kľaješ!" zvolalo dievčatko a pohrozilo mu ukazováčikom; „počkaj, teraz už čert príde a vezme ťa!"

„Nedbám, ty malá kárateľka, mne je všetko jedno, ak i príde; ale teraz, a čo ma priam čert vezme, musím si zaspievať vlasteneckú pesničku!"

A Signe nečakala na prosenie, sadla si ku klavíru a sprevádzala spev veselej spoločnosti:

„Otčine sme hradbou silnou,
zem zrábame rukou pilnou,
žertvujeme krv i svoje deti.
Vlasť sa stáva stále väčšou
pod ochranou našich mečov —
Sláva naša od hór k moru letí.

Pluh je u nás v úcte plnej,
niva skvie sa v žiare slnnej:
Nech len láska v srdciach našich horí;
lebo tam je ramien sila
a hrdinov shoda milá,
kde ich láska v sväzok jeden pojí.

Hrdý kŕdeľ našich lodí
penivou sa vlnou brodí,
a zas letí víchra perutami.
Vlajky naše pestré svieťa,
sťa o Jáne lúčne kvieťa,
nesú slávu mora šírinami.

Oj, vy doby zlatozoré,
vidím vás už na obzore,
čo spojíte Sever roztrojený.
Len sa svorne majme k činu!
hľa, jak spolu vody plynú,
tak i Norman bude sjednotený.

Oj, ľúbim ťa, zem milená,
horou — vodou otočená!
Jak si bola slávnou, budeš zas!
Srdce sa mi láskou vlní,
hruď sa veľkým citom plní,
veľký bude našej slávy jas!"

Signe vstala od klavíra, podišla k Petre, ovila ju ramenom a vtiahla ju s sebou do pracovne otcovej, kde nebolo teraz nikoho.

„Petra, či si budeme zase priateľkami?"

„Ah, Signe, či mi môžeš konečne odpustiť!"

„Teraz by som ti mohla odpustiť všetko, všetko, a čo by to bolo čokoľvek! Petra, nuž či ty neľúbiš Oedegaarda?"

„Bože môj, Signe!"

„Vidíš, Petra, a ja som bola o tom od prvej chvíle presvedčená... a teraz som sa nazdala, že prišiel konečne, aby . a ver mi, čokoľvek som po všetky této roky vo váš prospech smyslela i urobila, mala som vždy len to pred očima... a otecko bol tej istej mienky; isteže sa už o tom i shováral s Oedegaardom ..."

„Ale, Signe —"

„Ticho, ticho!"

Položila ruku na Petrine pery a odbehla; ktosi ju volal, večera už bola na stole.

Dávali víno k večeri, poneváč prepošt nebol doma pri obede. Ale prepošt bol cez celý čas veľmi vážny a zamlklý, a sedel, ani čo by nikoho v izbe nebolo, až kým hostia nezačali vstávať... Vtedy zaklepal na svoj pohár a riekol:

„Musím vás uvedomiť o jednom zasnúbení."

Všetci pozreli na mladé dievčatá, ktoré sedely vedľa seba a nevedely, či majú spadnúť so stolice a či len ostať na mieste.

„Musím vás uvedomiť o jednom zasnúbení," opakoval prepošt, ani čo by mu ťažko bolo hovoriť ďalej. „Musím sa vám priznať, že mi tá vec zprvu nebola veru po vôli."

Všetci hostia pohliadli nesmierne prekvapene na Oedegaarda, ale ich zadivenie dosiahlo vrchola, keď videli Oedegaarda sedeť celkom pokojne a hľadeť nepomýleno na prepošta.

„Uprimne rečeno, bol som presvedčený, že je snúbenec nie hoden svojej snúbenice.“

To zmiatlo hostí tak veľmi, že sa už nikto vzhliadnuť neopovážil, a poneváč sklopily zraky obe dievčatá hneď z počiatku reči prepoštovej, mal prepošt len jedinú tvár pred sebou, ku ktorej sa obrátiť mohol; a to bola tvár Oedegaardova, žiariaca vznešenou spokojnosťou.

„Ale teraz,“ pokračoval prepošt, „teraz, keď ho poznám bližšie, premenily sa moje náhľady natoľko, že nie som si celkom istý, či je *ona* hodná *jeho* — takým velikým zdá sa mi byť teraz; lebo ženíchom je genius umenia, vznešeného dramatického umenia, a mladuchou je Petra, moja chovanica, moje milé dieťa. Dajže Bože, aby ste boli šťastní! Obávam sa toho síce ešte vždy, ale čo patrí spolu, to nenačím človeku rozdvojovať. Nech ti je Boh na pomoci, moje dieťa!“

Prichvátala k nemu a hodila sa mu do náručia.

Nikto si nechcel znova sadnúť a tak odišla o chvíľočku celá spoločnosť od stola.

Ale Petra pristúpila k Oedegaardovi a ten ju hneď viedol ku najvzdialenejšiemu výklenku obločnému. Chcel jej riecť niečo, ale ona ho predstihla.

„To všetko len vám ďakujem!“ zvolala.

„Nie, Petra; ja som ti bol len dobrým bratom; a mýlil som sa, keď chcel som ti byť ešte bližším; lebo keby sa to bolo uskutočnilo, nuž by bola celá tvoja karrièra na vnivoč vyšla.“

„Oedegaard!“

Držali sa za ruky, ale ani jeden nepozrel na druhého. O chvíku pustil jej ruku a vzdialil sa.

A Petra sa hodila na stoličku a plakala.

Na druhý deň Oedegaard odcestoval.

* * *

Počiatkom jari dostala Petra hrubý list s velikou úradnou pečaťou. Zľakla sa náležite a utekla s ním k prepoštovi, ktorý ho otvoril a prečítal.

Bolo to od predstaveného z Petrinho rodiska a znelo:

„Poneváč Pedro Ohlsen, odobravší sa včera na večnosť, zanechal testament takto znejúci:

„Všetko, čo po mne zostane, a čo je dopodrobna vykázané v mojej knihe účtov, ktorá leží v modrej skrini, nachodiacej sa v mojej izbe v dome na návrší, patriacom Gunlauge, dcére Aamundovej, a od ktorej má kľúč výšspomenutá Gunlaug, lebo ona je jediná, ktorá má vedomie o všetkom tomto, — porúčam všetko, — ak totiž ona, Gunlaug, dcéra Aamundova, dá k tomu svoje svolenie,

ktoré nemôže dať, jestliže nedovolí, aby jedna podmienka, ktorú som postavil, — a ktorú jedine ona, súc jedinou, ktorej je známa, splniť môže, — splnená bola; — panne Petre, dcére vyšspomenutej Gunlaugy, dcére Aamundovej, totiž ak panna Petra bude taká láskava, rozpomenúť sa na starého chorého človeka, ktorému mnoho dobrého preukázala, ačpráve o tom tušenia nemala, ale ani mať nemohla, a ktorému bola ona jediným potešením na sklone jeho života, prečo si často prial, že by jej smel spraviť aspoň raz nejakú malú radosť, ktorú by ona neohrdila.

Nech mi je Boh milostivý, ubohému, hriešnemu.

Pedro Ohlsen.“

— tak sa osmeľujem tázať sa Vás, či sa ohľadom usporiadania pozostalosti obrátite sami na svoju matku, a či si žiadate, aby sa to stalo mojím prostredníctvom.“

Najbližšou poštou dostala Petra i od svojej matky list, písaný Oedegaardovým otcom, starým prepoštom, jediným, ktorému sa zdôveriť odvážila.

V ňom stálo, že svoľuje, aby bola otázna podmienka splnená, že by sa totiž Petre povedalo, aký blízky jej bol Pedro.

Táto zvesť a nenadále zdedený majetok naladily ju neobyčajne. Zdalo sa jej, že začína sa teraz jej k vôli všetko usporadovať: a bolo to i nové napomenutie, aby odcestovala skoro.

Teda aby urovnal jej cestu k vyznačenému umeleckému cieľu, sosbieral po prvé starý Per Olsen prvé svoje úspory, vyhrávajúc na svadbách a tanečných zábavách; preto trápili a lopotili sa jeho syn i vnuk, každý na svoj spôsob. Summa nebola síce veliká, ale postačila, aby Petra mohla vyjsť trocha ďalej do sveta a dosiahnuť rýchlejšie svoj vytúžený cieľ.

A jasne, ani slnečný lúč, zkrsla v jej srdci myšlienka, že by sa teraz matka mohla presťahovať ku nej; že by mohla teraz matku každý deň niečím potešiť a za všetek žiaľ odmeniť sa matke. Písala jej denne dlhé listy; a leda že vyčkala odpovedi. Ale keď ju mala konečne, nastalo veliké sklamanie, lebo Gunlaug jej ďakovala síce za dôkaz lásky, ale podotkla: „lepšie bude, keď zostaneme každá pri svojom povolaní“.

Teraz sľúbil prepošt, že jej napíše; a keď Gunlaug dostala jeho list, nemohla sa dlhšie opanovať, musela vyrozprávať svojim matrósom i druhým známym, že z jej dcéry bude čosi nevšedného a že ju dcéra chce vziať k sebe. Tým stala se vec Petrina pre celé mesto otázkou veľmi dôležitou, o ktorej sa rokovalo nielen na prístavnej hrádzi a na všetkých loďných mostíkoch, ale i po všetkých kuchyniach. A Gunlaug, ktorá nespomnela dcéry svojej doteraz ani slovíčkom, nehovorila teraz o ničom inšom, iba o „mojej dcére Petre“ a i ostatní ľudia shovárali sa odteraz s ňou len o Petre.

Ale určitej odpovedi nedala ešte ani vtedy, keď Petrin odchod bol už blízky, a to rmútilo Petru nesmierne. Avšak prepošt a Signe sľúbili jej slávnostne, že prídu oba, keď vystúpi po prvý raz.

* * *

Snehu počalo ubúdať s vrchov, a na poliach presvitávala už jemná zeleň. Mohutný je život budiaci sa v dolinách hornatých krajov, keď zavíta v nich jaro, ako mohutná bola túžba za ním. Ľudia stanú sa pohyblivejšími, práca ide ľahšie, nejeden by nedbal vybrať sa na cestu, ta, za vrchy. Avšak Petra, hoci ju túžba inam niesla, neľúbila nikdy tak veľmi tento kútik sveta a všetky veci v ňom, ako teraz, keď ho mala opustiť; zdalo sa jej, ako by bola doteraz všetko zanedbávala, a ako by sa len teraz budil v nej smysel pre všetko. Ešte len niekoľko dní a už potom opustí faru; nuž chodila všadiaľ so Signou a odoberala sa od všetkých a od všetkého — zvlášť od oných miest, ktoré boly obidvom najmilšie. Až kým neprišiel raz jeden sedliak so zvesťou, že je Oedegaard na ődegároch a že zamýšľa staviť sa na fare. Dievčatá naplašil tým odkazom; od tých čias prestaly chodiť na vychádzky.

Ale keď Oedegaard prišiel, bol taký veselý a milý, ako nikdy predtým. Prišiel do okolia preto, že hodlal založiť tam vyššiu ľudovú školu, ktorú chcel viesť sám, kým by nenašiel druhého primeraného učiteľa; pozdejšie zamýšľal založiť ešte všeličo inšie. Hovoril, že týmto činom chce splatiť časť vďaky, ktorou je jeho otec svojej domovine zaviazaný; a bol šťastný, že mu otec sľúbil presťahovať sa k nemu, akonáhle bude školská budova dohotovená. I prepošt i Signe sa tešili jeho budúcemu súsedstvu; Petra nie menej, hoci jej bolo čudné, že sa chce práve teraz tu udomácniť, keď ona odchodí.

Prepošt chcel, aby dňom pred odchodom Petriným pristúpili spoločne k večeri Pána. Posledné dni opanovala ich teda tichá, slávnostná nálada, natoľko, že sa len tlmeným hlasom shovárali. A ako odblesk tejto nálady hovorilo k Petre vážne všetko, na čokoľvek pozrela ešte naostatok. Všetko, čo zkúsila, prežívala teraz v duši poznove; účtovala sama sebe; lebo doteraz nehľadela nikdy nazad, vždy len napred. A teraz sa to všetko vynorilo pred jej duševným zrakom, celá jej minulosť od detstva až po dnešný deň: zase zavznely prvé lákavé španielske pesničky. Mnohé poblúdenia jej skomolených túžob z čias detstva a dospievajúceho veku defilovaly teraz znova pred ňou, a ona ich tak zkúšala, ako keď si človek staré šaty obliecť probuje. A ak by bola zabudla na niečo, tak mala dosť všelijakých vecí okolo seba, ktoré jej to hneď pripomnely; lebo, hľadiac na ne, myslela vždy na niečo a od tých čias bola vec s myšlienkou pevne slúčená Menovite klavír ju upomínal na toľké veci, že bola hlboko dojatá. Často sedela pred ním a nemohla sa odhodlať dotknúť sa klávesov, a keď hrala Signe, leda že obstála v izbe. Vôbec bola najradšej osamote. Oedegaard a Signe to pochopili a stránili sa jej. Všetci ľudia hľadeli na ňu s ľútostivou nežnosťou a prepošt posledné dni neprešiel vedľa nej, že by ju nebol pohladil po vlasoch.

Konečne svitol určený deň. Nebolo celkom jasne, nebo bolo hodne zaoblačené; na vrchoch bol odmäk a na poliach sa už rozzelenievalo. Všetci štyria boli o sebe vo svojich izbách, až kým nebol čas ísť spoločne do kostola. Okrem nich boli prítomní len

kostolník a jeden cudzí kňaz. Prepošt chcel tiež pristúpiť k spovedi, ale spovednú kázeň chcel sám odbaviť; lebo chcel preriecť zvláštne k lúčiacej sa niekoľko slov. Hovoril k nej ani čo by sedeli doma spolu pri stole v sviatočný večer alebo v sviatok narodzenin niektorého. Onedlho sa ukáže, hovoril, či ten čas, ktorý končia dnešným dňom modlitbou o milosť Božiu, či ten čas založil v nej dobrý základ. Ani jeden človek nemôže byť celým, ak si nenajde pravé pole činnosti. Povolanie, ktoré si ona vyvolila, je povolaním zvestovania, a kto sa mu venuje s pravdivým srdcom a zachová pritom svoju dôstojnosť, bude mať bohatú a trvalú žatvu. Ovšemže používa Boh k svojim cieľom i nehodných — vo vyššom smysle slova sme vlastne všetci nehodní, — ale on vezme i naše túžby do svojej služby. Je však *jeden* spôsob zvestovania, a ten nemôže nikto čerpať, jedine zo svojej túžby a tohto najvyššieho stupňa dosiahnuť pokúsi sa iste i ona; všetci sa máme vynasnažovať, aby sme dosiahli čím najvyššieho cieľa. Prosil ju vždy znova a znova, aby len našla vždy cestu ku nim nazad.

Lebo ten smysel má cirkev, že posilnení bývame vierou vzájomne. A keby i schybila, tu by našla najskôr milosrdné srdcia, a keby ani sama nevedela určite, či nejde po zlej ceste, tu riekli by jej to šetrne a láskave.

Po svätej funkcii šli spolu domov, tak ako i prišli. Ostatok dňa strávil zase každý o sebe. Iba Petra a Signe boly hlboko do noci spolu v Signinej izbe.

Na druhý deň pri obede odobral sa prepošt od Petry najnežnejším spôsobom.

Hovoril, že dohodol sa s jej priateľom na tom, že musí začať tak, ako sama chce, totiž samotná. V boji, ktorý ju očakáva, zkúsi, ako blaží povedomie, že má na niektorom kúsku zeme niekoľkých ľudí, na ktorých sa môže spoľahnúť. Už len keď bude mať určité povedomie, že sa títo stále za ňu modlia — zvie onedlho, ako to povznesie a dodá sily!

Potom privítal niekoľkými slovmi Oedegaarda.

„Byť sdruženými v láske ku vzdialenému človeku je najkrajším počiatkom vzájomnej náklonnosti."

Isteže nepomyslel prepošt pri týchto slovách ani zďaleka, prečo začervenala sa najprv Signe a potom Petra. Či sa i Oedegaard začervenal, nevedely, lebo vzhliadnuť neopovážila sa ani jedna.

Ale keď už čakal voz predo dvermi a traja priatelia obstali Petru a všetci ľudia z dvora tisli sa ku vozu, zašeptala Petra, objímajúc Signu, posledný raz:

„Viem, že onedlho zvestujete mi velikú novinu, — nech žehná vás Boh!"

O hodinu neskoršie videla už len biele končiare, naznačujúce, že tam je milý kraj, ktorý opustila.

Dvanásta kapitola.

Jedného večera, krátko pred Vianocmi, boly rozpredané všetky miesta v hlavnomestskom divadle. Vystúpiť mala po prvý raz mladá herečka, o ktorej si rozprávali neuveriteľne mnoho čudného. Dieťa ľudu — jej mať bola chudobnou rybárkou — vyučila sa pomocou ľudí, objavivších jej talent, a teraz dospela už tak ďaleko, že mohlo sa očakávať mnoho od jej nadania.

Prv ako vytiahli oponu, šepkali si diváci všeličo. Že bola za dieťaťa hrozne divokou uličníčkou, a pozdejšie, ako dospelé dievča, že zasnúbila sa odrazu so šiestimi mladíkmi, a za pol roka mala všetkých šiestich za bláznov. Potom musela opustiť svoje rodné mesto pod dozorom policie, natoľko sa vzbúrilo celé mesto proti nej. Zvláštno, že direktor dovolil, aby taká osoba vystúpila.

Druhí zase tvrdili, že na tom všetkom niet ani slovíčka pravdivého. Od svojho desiateho roku bola na výchove u tichej kňazskej rodiny biskupstva bergenského; že je veľmi vzdelaná, milučká, ony znajú ju celkom dobre — musí mať zriedkavý talent, a veď je taká utešená.

Lenže sedeli v divadle i druhí ľudia, a tí boli so všetkým lepšie oboznámení. Predovšetkými bol tam v celej krajine dobre známy veľkokupec s rybami: Yngve Vold. Cestujúc k vôli svojmu obchodu, prišiel náhodou teraz práve sem; mnohí tvrdili síce, že ohnivá Španielka, ktorú si vzal za ženu, mu doma vše tak náležite zakúrila, že vybral sa potom na cesty, aby sa trocha ochladil. Na dnes si kúpil sám pre seba najkrajšiu lóžu v divadle a pozval svojich nahodilých známych z hotelu, aby šli si obzreť s ním „niečo čertovsky veľkolepého.“ Bol výtečne naladený, kým — ale nie, — či by to bolo ozaj možné?... tamto v druho-triednej lóži... obklopený celým svojím loďným mužstvom... nie!... ba predsa, on je to!... a nikto iný, ako Gunnar Ask!

Gunnar Ask stal sa pomocou matkiných peňazí majiteľom a riaditeľom „Norvéžskeho prazákona.“ Keď plavil sa so svojou loďou von z fjordu, dostal sa tesno ku boku druhej lodi, nazvanej „Dánsky prazákon.“ Poneváč sa zazdalo Gunnarovi, že táto loď ich chce predbehnúť, hneď si umienil, že to nijako nestrpí, a dal povyťahovať všetky plachty, kde len dáke mal, — v starom „prazákone“ začalo práskať — a skončilo sa to tým, že pri pokuse plaviť sa čím najchytrejšie proti vetru, spustil nerozvážne šútu na dno. Teraz sedel nechtiac v meste, kým plátali „Norvéžsky prazákon.“ Jedného dňa stretol Petru na ulici, ona sa mu pripojila a bola — nie len tento prvý raz, ale i neskôr a to opätovne — taká milá a srdečná k nemu, že zabudol na všetek hnev, ba nazval seba najväčším somárom zpomedzi všetkých, ktorí uzreli svetlo v ich spoločnom rodisku, že si mohol namysleť byť hodným takého dievčaťa bez páru, akým bola Petra.

Dnes kúpil pre seba a pre celé svoje loďné mužstvo vstupné lístky za zvýšenú cenu, a okrem toho si umienil, že učastuje Petru

v každom medziaktí; a mužstvo, do chlapa Petrini krajaní a v matkinom hostínci, tom tuzemskom raji, vďačne videní hostia, považovali Petrinu česť za svoju vlastnú a sľúbili si navzájom, že jej budú tlieskať, ako sa v tomto divadle dosiaľ ešte netlieskalo.

A dolu, v parkette, bolo videť husté naježené vlasy prepoštove. Bol celkom pokojný, lebo oddal zdar Petrinho podujatia Najvyššiemu. Vedľa neho sedela Signe — teraz Signe Oedegaardová. Práve vrátila sa domov s mužom a Petrou s trojmesačnej cesty po zahraničí. Tvár jej žiarila šťastím, usmievavo kukala na svojho muža. Lebo medzi nimi sedela staršia paní snehobielych vlasov, obrubujúcich ohorenú tvár korunovite. Vzrastom vyčnievala nad všetkých okolo nej sediacich; odvšadiaľ ju bolo videť a onedlho obracaly sa i všetky kukátka ku nej; lebo sa rozchýrilo, že je to matka mladej herečky. Ona, ktorú rešpektovali vždy a všade ani muža, pôsobila i teraz tak mohutne, že pohľad na ňu bol každému akoby zárukou za súcosť dcéry. Mladý národ je vždy plný očakávania, lebo verí ešte v prvotné sily prírody, a zovňajšok matkin vzbudzoval a zosilňoval nádeje v dcérine schopnosti.

Ona sama nevidela nikoho a ničoho. Nezaujímalo ju z divných, predtým nevídaných vecí dookola ani len najmenšie, — prišla len tomu k vôli, aby videla, či budú ľudia láskaví k jej dieťaťu alebo nie.

Čas uchodil. Rozhovor zamieral, napnutie opanovalo pozvoľne všetkých a naladilo ich dobrotive. Mohutným zahučaním surmít, bubnov a trúb začala sa ouvertűra. Mali dávať: „Axel a Valborg“ od Öhlenschlägera; a Petra sama prosila práve o túto ouvertűru. Sedela za kulisňou a načúvala. Vedela, že tam pred oponou sedí malá časť jej krajanov, vmestivších sa do divadelnej budovy, a trasie sa o ňu, ako to vždy býva, keď očakávame, že nastávajúca chvíľa odhalí nám geniálnosť človeka z nášho kruhu, ktorého preto považujeme za svojho. Každý zpomedzi nich bol taký rozčulený, ani čo by on sám mal vystúpiť. V takýchto chvíľach nesie sa nejedna modlitba k nebu — i z takých sŕdc, ktoré sa zriedka modlievajú.

Zvuky ouvertűry tíchly, pokojné harmonie zakľučovaly vzrušenie a rozplývaly sa ako slnečné lúče. Hudba zamĺkla, nastalo napnuté ticho.

A vtedy sa zdvihla opona.

Lev Nikolajevič Tolstoj.

Životopisné náčrtky.

Z P. I. Biriukova.

(Dokončenie.)

Po svojom návrate z cudzozemska Lev Nikolajevič v Jasnej Poľane oddal sa hospodárstvu a obnovil školu, ktorú bol počal ešte v 1849. roku. Zaneprázdnenie s deťmi vždy ho zaujímalo, ale chcel viesť túto vec s úplným vedomím jej dôležitosti a osvojiť si súčasné

vedecko-pädagogické známosti. Počal sa zabývať čítaním, zaviedol styky s pädagogmi a navštevoval vzorné školy. Neuspokojujúc sa týmto, riešil obznámiť sa so stavom školného diela v Europe a umienil si nové zahraničné cestovanie. Neznať, či by sa bol skoro vybral na cestu, ale ťažká choroba mileného staršieho brata Nikolaja, už vypraveného lekármi za hranicu, primala ho pospiešiť. Znova odcestoval za hranicu v júli 1860, teraz už v spoločnosti sestry Márie Nikolajevny a s jej deťmi. Ponáhľali sa ku chorému bratovi, ktorého stav v Sodene bol sa zhoršil. Chorého skoro previezli na juh, do Francúzska, do mesta Hières, kde o mesiac dokonal na rukách Ľva Nikolajeviča.

Smrť mileného brata mala pre neho ohromný význam. Postavila ho zoči-voči s najhlavnejšími životnými otázkami a vzbudila v ňom neudržateľnú potrebu riešiť ich tak alebo inak. A táto potreba, toto hľadanie riešenia od tých čias ho neopúšťalo.

Akonáhle dojem od smrti bratovej oslabol natoľko, že mohol myslieť o svojich veciach, Lev Nikolajovič cestoval ďalej a hlavným cieľom mu bola prehliadka škôl a besedovania s najlepšími europskými pädagogmi tej doby. Navštevoval školy Nemecka, Francúzska, Anglicka, prizeral sa praktickému vyučovaniu, obznamoval sa s teoriami; ale nijaké mienky pädagogov, nijaké vzorné školy nemohly ho presvedčiť, že prijaté v Europe systémy sú najlepšie a že sú vhodné pre Rusko.

Doma s novými silami a náružive oddal sa škole.

V 1861. roku od školných zaujatí ho ešte odťahovala prijatá služba mirového posrednika. Lev Nikolajevič, prívrženec oslobodenia sedliakov, v tomto úrade stal zjavne na ich stranu. Vidiac, ako zemänia-krepostníci usilujú sa všetkými silami udržať svoje privilegia, on z celej duše staval sa proti nim, chrániac slobodu a záujmy ľudu. A ponevač mnohé sporné diela mu prichodilo rozhodnúť nie v prospech zemänov, vzbudil proti sebe veľkú nevraživosť medzi zemänmi starého rázu; počali mu prekážať všakými spôsobmi v jeho činnosti, písali na neho žaloby, ba i urážali ho na mirových sjazdoch zrejmým nevšímaním si jeho mienky. Vidiac, že nevládze boriť sa svojimi protivníkmi, nechal túto službu a oddal sa cele národnej škole.

Okrem školy, v ktorej učil sám so svojimi pomocníkmi, počal vydávať časopis „Jasnaja Poľana“ a v ňom písal články o najvážnejších otázkach výchovy, vzdelania a vyučovania, podával zprávy o školnej činnosti svojej i niektorých učiteľov súsedných škôl, účinkovavších pod jeho spravovaním.

Podstata pädagogických vzhľadov Ľva Nikolajeviča pozostáva v tom, že osveta má byť slobodná, že spôsob vyučovania má byť založený na zkúsenosti a ten spôsob má byť uznaný za najlepší, ktorým sedliacke deti najchytrejšie a najľahšie môžu osvojiť si potrebné im pre ich život znania. Preto úplne zatracoval i povinné navštevovanie školy i umelé systémy vyučovania a taktiež všakého druhu programmy, sostavené vzdelanými ľuďmi i vládnymi

úradníkmi, v ktorých programmoch vopred ustálilo sa, čo treba znať národu, nespytujúc sa jeho samého, či si žiada tomuto učiť sa a či uznáva toto za užitočné.

Rozumie sa, i táto činnosť vyzvala proti nemu nové prenasledovanie. Učení pädagogovia a literátori, okrem nemnohých, mlčali, neuznajúc za hodné povšimnutia tieto „panské čudáctva", a slúžobníci tmy udávali Tolstého ako buriča.

Borba unavila ho a podlomila mu sily. Povážlive ochorel, a obávajúc sa suchôt, na ktoré umreli už dvaja bratia, pošiel v lete 1862. roku do Samarskej gubernie na kumys (kobyliu žinčicu) liečiť sa i oddýchnuť si.

Medzitým do Jasnej Poľany prišli žandári. Len zostrašili tetku a sestru Ľva Nikolajeviča, ale ničoho nenašli a odišli poprekutávať súsedné školy, riadené Ľvom Nikolajevičom.

On počul o tom už na ceste domov v Moskve a bol veľmi urazený. Pohoršenie jeho sa jasne vyrazilo v listoch, písavaných tej doby k svojej priateľke grófke A. A. Tolstej; v nich prosil uviesť to v známosť tam, kde patrí. Ale poriadok učenia v škole i styky s národom boly narušené a Tolstému sa nepodarilo znova ustrojiť všetko, ako bolo.

Ale okrem týchto vonkajších príhod vnútorný život tiež nedával mu pokoja. Požiadavky jeho oproti sebe boly také veliké, úprimnosť jeho povedomia bola taká bezohľadná, že neuspokojovala ho ani jeho nezištná a obetivá činnosť. Najväčšmi ho trápilo, že nemá úplného, harmonického považovania sveta, ktoré by mohlo dať odvety na otázky o smysle života, o určení človeka, otázky, ktoré on vždy staval priamo a na ktoré ho polovičaté odvety neuspokojovaly.

Ešte druhá stránka života ho nepokojila. Túžba po rodinnom živote.

Ale táto časť nepokojov a pochybností skoro prestala. Počal chodiť do známej mu z detstva rodiny doktora Behrsa. Tam boly tri mladé dcéry na vydaj. Náružive zaľúbil sa do najmladšej, Žofie, ktorá ho tiež vrele poľúbila; prosil jej ruku, nie bez ťažkosti dosiahol súhlasu otca, veľmi chytro, o týždeň, zosobášil sa s ňou, a šťastní manželia odišli do Jasnej Poľany ustrájať svoje nové hniezdo, kde ich privítala milujúca tetuška Tatiana Alexandrovna a často navštevovavší ich brat Sergej Nikolajevič Tolstoj.

Toto sa stalo 23. septembra 1862.

Táto udalosť prevrátila celý spôsob života Ľva Nikolajeviča. V šťastnom rodinnom živote na čas oddialily sa iné otázky, ale osvobodily sa k novej činnosti jeho umelecké, tvorivé sily.

Počala sa perioda, o ktorej hovorí v predmluve k svojim rozpomienkam, „tretia, 18-ročná perioda, od ženby až do môjho duchovného narodenia, ktorá so svetského stanoviska mohla by sa nazvať mravnou, totiž v týchto 18 rokov som žil pravidelným, statočným rodinným životom, neoddávajúc sa nijakým odsudzovaným

spoločenskou mienkou nerestiam, ale jej všetky zaújmy sa obmedzovaly egoistickými starosťami o rodinu, o zväčšenie majetku, o literárny úspech a rozličné potechy".

A len čo začal žiť týmto „svetským životom", svet ho znovu považoval za svojho, znova sa mu prívetive usmial a odmenil ho neobyčajnou literárnou slávou.

V prvé roky po ženbe začína písať svoje najväčšie a najvážnejšie literárne dielo, historický román *Vojna a mier*. Ohromné umelecké sily vynaložil na vypracovanie najmenších podrobností bytu vyššej ruskej spoločnosti i národného života v tú dobu, keď Rusko viedlo nekonečné vojny s Napoleonom, Francúzskom i s inými štátmi Europy.

Dviženie národov, rozchodivšie sa podobne luniacemu sa oceánu, hádžuciemu vlny to k jednému, to k druhému brehu — toto neočakávané, nijakými ľudskými predstavami neobjasniteľné hýbanie sa stotisícových ľudských más, tu so západu na východ, tu s východu na západ, poslúžilo Tolstému materiálom vyjadriť svoj náhľad o historii a význame moci.

Výsledok, ku ktorému prišiel, bol následujúci: Veliké historické udalosti spravujú sa neviditeľnými a pre nás nepostižiteľnými vrchnými silami, Prozreteľnosťou, ako hovoria veriaci ľudia, historickými zákonmi, ako ich nazývajú neveriaci. A vlády alebo ľudia nazdávajúci sa, že sú oni riaditeľmi týchto udalostí, vskutku sú slepými nástrojmi tých nepostižiteľných síl.

Čím väčšmi si predstavuje seba človek vládcom, tým malichernejším stáva sa pred večnými zákonmi pravdy — príklad: Napoleon. Čím hlbšie preniká do týchto predvečných zákonov, čím ochotnejšie sa im poddáva a usiluje sa len vyplniť vôľu národa (hlas ľudu — hlas Boží), tým väčšmi sa stáva tento človek velikým — príklad: Kutuzov.

Zosobnenie ruského národa je predstavené v podobe skromného, tichého, dobrodušného vojačka Karatajeva, všetko trpiaceho, na nič sa nežalujúceho a všetkým slúžiaceho, pracovitého i radostného.

V 70-tych rokoch Lev Nikolajevič znovu pädagogikou sa zabýval. Písal *Azbuku*, zaviedol znova u seba v dome školu pre sedliacke deti, robil pokusy srovnávacieho vyučovania v moskovskom Výbore Gramotnosti a napokon preniesol spor do časopisov, vytlačiv v *Otečestvennych Zapiskách* (január 1874) článok, nadpísaný: „O národnom vzdelávaní." Článok vyzval búrku pohoršenia a oduševnenia. Vynikajúci pädagogovia rozdelili sa na dve stránky, jedni boli za Tolstého, druhí za Bunakova a Evtuševského, ktorých metody on zavrhoval. Medzi inými na záštitu pädagogických názorov Lva Nikolajeviča vystúpil v Otečestvennych Zapiskách N. K. ovskij, zjavne postavivší sa na jeho stranu.

Zároveň s týmito pädagogickými zaujatiami šla veľká tvorivá robota, vytvorenie nového umeleckého diela, románu *Anna Karenina*.

V tomto románe, heslom ktorému postavil výrok: „Mne pomsta, ja odplatím“, vyjadrená je myšlienka, ze človek, narušivši mravný zákon, kára sa vyššou silou, ktorá ustanovila tieto zákony. Vedľa typov, narušiteľov zákona, postavil typy, plniace zákon života i požívajúce životné šťastie a dobrobyt.

V zobrazení rodinných radostí i nehôd vidíme mnoho čŕt, upomínajúcich na skutočný rodinný život samého Ľva Nikolajeviča. Okrem toho v tomto románe je vyvedený typ Levina, v mnohom ukazujúceho charakter samého auktora s jeho večným hľadaním pravdy, s jeho láskou k prírode, k ľudu, s jeho želaním splynúť s ním, s jeho chvíľami zúfania a napokon uspokojenia, ktoré nachodí v slovách, povedaných jeho robotníkom, že treba žiť pre dušu, pre Boha.

V tie samé roky vykonal niekoľko ciest do Samarskej gubernie na novokúpený ním majetok.

V lete roku 1873 tiež tam žil a obrátil pozornosť na biedne položenie sedliakov Samarskej gubernie, ktorým následkom úplnej neúrody od sucha hrozil strašný hlad. Bieda bola tým citeľnejšia, že niekoľko predošlých planých rokov pohltilo všetky zásoby, aké mali. Tolstoj sobral štatistické dáta z okolných dedín a potrebné faktá, vyložil ich v písme redaktorovi Moskovských Vedomostí a vyzval ruskú spoločnosť na pomoc núdznemu obyvateľstvu. Článok mal účinok. Medzi prvými ohlásila sa cárica. Po jej hodnom príspevku obete tiekly riekou a onedlho bolo sosbierano vyše milliona rubľov, pomoc bola poskytnutá včas, obyvateľstvo zachránené od chorôb a vymierania.

Ale i táto spokojná činná perioda približuje sa ku koncu a tesknota postupne opäť ovládze Ľva Nikolajeviča, myšlienka o smrti ho neopúšťa a nevyhnutné zničenie, ktorým táto hrozí, primáva ho používať zúfalého úsilia v hľadaní odpovedi na otázku: načo ja žijem? a čo vyjde zo všetkého môjho života?

Konec 70-tych rokov bol najakútnejším momentom jeho duševnej krísy.

Z básní L. Kostića.

Srbkyňa.

Srbkyňa je moja milá,
srbsky sa ponáša,
srbskej duše, tvári — víla,
postavou sa vznáša.

Srbsky ona zubmi škrípe,
srbský smiech jej ľúby,
srbské jej je celovanie,
srbský ona ľúbi.

Srbkyňa ver podľa vzhľadu,
i dľa vzdychu ti je,
živo jej dľa národného
taktu srdce bije

Anjeliček...

Anjeliček-diablik, ktože,
kto ťa stvoril a z čohože?
či zo zlata, zlato moje,
či zo zlata, či zo striebra,
či z ľavého môjho rebra?
Hej, z môjho si rebra, deva,
ty si dúška, moja Eva;
avšak keď ťa stvoril bol,
Boh mi nielen rebro, ale
i kus srdca vytrhol!

Srdce klope... Láska to je!
mladá, šumná veľkolepe
a na vrátka duše klepe,
kým nečuje: »Svobodno je«!

Sen guslara.

Guslar-chlapča pozaspalo
v horskom luhu a za rosy —
a tu do sna sa mu vlialo
žiaľ i vše, čo v srdci nosí.

Zdá sa mu, že po planine
hluchá noc sa prevalila
a v temnote a v tišine
kolo vedie šumná víla.

Oj, do vôle nahľadeť sa,
toho oka z snovidenia!
oj, do vôle naľúbiť sa
toho oka z čarosnenia!

A do vôle napočúvať
spevu (nikdy neslýchaný!),
ako srdce láskou trpí,
jak hrdinsky sa jej bráni.

Oj, kúzelnosť milovania,
ak bez zloby ono chodí!
oj, posvätnosť umierania,
ak ináče niet svobody!

Naše.

Hoj, naše sú tie hory,
i krok v nich každý, znáš,
je naše nebo hore
a Boh v ňom tiež je náš.

I krvi nech sa vskore
napije hora, zla —
to silné krvi more
nech k Bohu zavolá.

Nech vidí Pán Boh shora
tvár zeme krvavou,
že krvou medze koria,
obetí popravou

Že naše sú to hory,
zem každým za krokom,
i nebo tamto hore,
i Boh že náš je v ňom!

I nech junáka v zlosti
vyženie z zeme vrah,
v oblaky bezsmrtnosti
on vzlietne na kriedlach.

A s neba pomstou sletí,
by zemský zvŕšil boj,
a Hromovládca svätý
budzogáň dá mu svoj.

Budzogáň modrý vzplane,
i blysne boží hrom —
zem prevalí sa — vrah už
sa váľa pred peklom.

Pod zemou spať si tvrde,
vrah, môžeš, nech ti dosť!
pod ňou nech raj ti bude,
pokoj i blaženosť.

Však nad ňou *naše* hory,
náš každý krok v nich, znáš,
i nebo nad ňou hore,
i v nebi Boh je náš!

Pre[illegible] dmila *Podjavorinská.*

Advent.

Sťa pútnik v nepriehľadnej metelici,
čo vzdorne, chvatom severáka sňažným,
sa privalila s hnevom v bielom líci,
poblúdi zavše duch môj — márne snažným
sa odvrávaním bráni — k zemi klesá zmdlený...
On ustal, cesta viedla skálim, hložím,
naň žiaľu, rmutu sadly všedné peny...
Však rúhavý spor neveď s prstom božím:
to všetko uložením padlo v stezku,
by čierťažami hatil spupnosť umu,
žeň šťastia klasu hojnú, príliš rezkú;
nerepci, nenor myseľ v hriešnu dumu!

Veď áno, áno, ťažké nesie bremä
rod, ovšem pozde vzchodí semä,
čo zasial v brázdne hrudy svojskej roli,
i rana bratskou rukou daná bolí,
oj, bolí iste, horí žiaľu vatrou:
veď kŕdeľ čierny krúži ponad Tatrou —
mrak zhavranelých, dravých, bludných duší —
a krákorením hnusným všetko hluší,
čo lastovičím krýdlom vozvýš letí;
mať Tatra, chráň pred zradou svoje deti! —
I morské oká v sňažnom bralísk lone
tiež sťaby v chmurnom, temnom nebosklone
len Pleiad zrely zlopovestné ťahy,
i Kriváň smútku mlhou kryje svahy...

Veď áno, áno, ťažké jarmo tiesni
väz, hasnú iskry bujných, jarých piesní,
sĺz viacej, nežli veselosti vína,
i krv už pila suchá, horská hlina
a čula sirôt, vdovíc bôľne nárky...
Hoj, praštia rebrá, sťažne rodnej barky,
čo v pristav mieru zakärovať chcela...

Však predsa, bárs aj v čiernych krážoch vidí
zrak budúcnosti črty, On, čo riadi
beh svetov valných neomylnou rukou
a soslal Syna, aby kríža mukou
odumrel, obmyl krvou dušu ľudí,
On iste, iste spravedlive súdi
a posmieva sa zlobám, vztekom vraha...
Oj, márna vaša krvosmilná snaha!
On prorockého ducha vdýchne v hrude
a vzbudí pružnosť skrahlej sily v ľude,

oslávi povrhnutých bojovnikov iste,
posilní srdcia klesajúcich čisté:
vyvedie ľud svoj z dolín tieňu smrti!
Oj, iste vzkriesi v mladi odboj svieži,
čo nezná chabosť, v svaloch čo má spieži
tvrď — k duši pripne sokoličie kriedla,
by smelé, bystré borby, lety viedla;
vzlet poesie vloží v rudé rety,
by ospievaly dávne, zašlé svety,
diev útle ňádra nadchne rodoláskou
a národ sopne mieru svätou páskou . . .

V prach klesám, Pane, veľká milosť tvoja,
tie sľuby sväté dušu techou poja;
oh, sošli, sošli potešenia, Pane,
nech veselosti slza lícom skanie!. . .

V. R.

Krásave.

Či to, že mi polnoc chladná odpudila
Konôpky ľúbe;
A že mi aj v sade svätej lipe s tyla
Kaderie skube?
Či, že sa mráz belie, zimou rozsýpaný,
Po šedej stráni,
Padá na srdce mi srdcu sprotivená
Holomrazina?
Nie to slnko nebom, ktoré uhasína
K jaseni, je na
Príčine mi, ale mrazovité sriene
Padajú na mňa
Preto, že dolina od nás diaľna, stranná,
Nezaslúžene
Tvojej, deva moja, krásy rozbleskoty
Dychtive chváta;
Na mňa že nepozreš, moje slniečko, ty
Krásava zlatá!

Hájomil.

Jaseni.

Jaseň rozmrzená! doniesla si
Mrazov, čo mi lipe vlasy
Znivočily v sade; mrazov, ktoré
Zádumčivej našej Hôre
Zhrýzly bylinu a v lesku hravé
Kvieťa poľnej po hrúďave

Poštipaly na smrť. Doviedla si
Vichre s lomoznými hlasy,
Čo nám po záhumni vyjú, skučia;
Ale iba omŕzanie
Vedie s sebou tvoje prichádzanie.
Počúvni mňa! Dones mne ty
Zlatú Krásavu: s ňou blaha svety
Donesieš mne; a ty, keď ju
Utešenú vezmeš do náručia,
Keď ťa vatry krásy zhrejú:
Mäkko zmilostnieješ; sa ti tresnú
Zlostné mrazy, oziabavé,
A sa preporodiš usmievave
Na prelestnú mladú vesnu.

Hájomil.

BESEDA.

Listy Andrejovi Sládkovičovi.

Listy superintendenta Jána Seberíniho.

1.

V B. Šťávnicy dne 25 měs. ledna 1844.

Milý Braxatorise!

Ještě syce dne 15ho měs. listopadu p. r. přijal sem Waše psanj ode dne 4ho list. ale nenáhlil sem se s odpowědj, nebo nic tak welmi potřebného nebylo, coby ji bylo wyhledáwalo. Nynj se k ni přičiniw neyprwé Wám wroucně děkuji za službu w Lipsku mně y hodrušské cýrkwi prokázanau. Byla to dobrá myšlenka, že ste mi o odewzdánj těch pjsem a jiném rozmlauwánj zprávu dal, nebo sem jen tím Hodrušany, zwlášť P. Kunskyho uspokojiti mohl, že to wšechno náležitě odewzdáno jest. Znáte těch lidj. Až po dnes ještě sem nic nedostal od P. Groszmanna, ani odpowědi ani peněz, ješto P. Kunsky nepřestáwá se mne doptáwati, či ještě nic nepřišlo? Jsau ti lidé we zlém položenj. Dluhů mnoho, peněz nic — chrám ani v třetím letě nedostavějí. Ale předce jsau y swé hlawy, nebo proti mé rade weži stawějí, bez njž nynejší pokolenj býti mohlo, nebo zwonů nemají, aniž já je kdy uslyšjm. — Proč z Lipska posavad nic nedošlo? newjm, ale pewně wěřjm, že časem cosy jen kwapne. Pakli ne, budeme po druhé klopati.

Tedy Wás je osm v Halle? Nu to dobře. Já sem Wám to u mne sedjcýmu na očech čjtal, že tam půjdete, ač ste o Jeně mluwil. Ale uchowej Bůh, abych já něco proti tomu měl. Toť

swobodno jest sobě wywoliti. Kdo chce, wšudy se wenku mnoho může naučiti. Kdo pak pilnosti nepřidá aneb potřebné příprawy tam nepřinesl — z Jeny, jako z Halli neb z Berljna přijde chudaček duchem. Jen tedy dobře užite času, kterýž Wám bez pochyby jen krátký bude. Nadewšecko prosým Wás y jiné wlastence naše, aby ste bohoslowská umění čím nejwjce slyšeli a w nich se upewnili, nebo nynejšj mnozý lehtikáři kněžj — lidé bez nábožného ducha — jen s tak řečenau politikou a maďarskau journalistikau se objrají. Co tito prospějí církwi našj — při nynejšj hrozně se rozlewajícj lhostejnosti w náboženstwj swětských? — jimž Bůh, ctnost, newinnost, swědomitost, Krystus atd. pauhé bláznowstwí jest. A wšak, když theologická umění Wám poraučjm, rozumjm owšem z církevnj historii a na kolik možno, některé částky philosophii, k. p. pro nás velmi potřebnu psychologii.

Diwné mi to bylo, co ste mi psal o německé russoçobii — která že se y do pospolitých shovorů obecného lidu wlaudila. Zdá se mi, že to jest schwalná politika pro vzbuzení německé národnosti a jednoty. Mezytjm Němcy se nemají čeho obáwati. Tito budau růsti, jako již nynj počtem a nadewšecko wzdělanostj ducha panují. Ale pro nás Slowáky uherské až podnes smutné vyhledy. Ay, Jeho Jasnost král posawad nedal nám na naše prosby zádné milostivé odpowědi; swoboda nowin našich nenj udělená, ješto sme již pewnau naději měli, že je s počátkem nowého roku obdržjme; na sněmě wždy se proti Slavismu a Panslavismu hromžj — a co nejhroznějšjho jest, již dne 31. měs. pros. p. r. y našeho výborného L. Štúra Convent Prešporský od supplentury odstrčil a jemu lekcye zakázal. Toť weliká rána pro nás, kterau nám přepiatj Maďaři, zwlášť sněmownj páni skrz Prešporské advokaty učinili. Jen 3 mužj, P. Stromsky, Wigand a Cechmeister našj wěc a Štúra bránili; ostatnj jako inšp. Bajčj, Medvetsky, Hauser a ještě 2 advokati proti nám byli. Z pánů professorů, žel Bohu! slyšim anijeden usta neotewrel. Můj a P. Jozefiho Memoriale w této důležitosti psané, zapowrhnuté jsau. Žádali, aby i P. Palkovics resignowal. Wyžádal sy lhůtu 14 dnj k rozmyšlenj. Ale neučinj to. Appellovali sme na dištr. Convent: a však slyšjm, že mnozý mladjcy naši pjsmo podali a chtějí preč jíti. Newjm, co se od té doby dělá. — Raphanides dne 7$^{\underline{ho}}$ pros. odešel na Čuwár za administratora. Dne 5 t. m. zemřel nemrawný kněz Daniška; daufám, že Raph. zůstane, jehož sobě církew libuje, jen jeden baron prawj, že je Panslav. — W Hodruši wšecko při starém. P. Cuntýny 31 pros. p. r. s Langowskau Luisau sobašen. Mějte se blaze, pozdrawuji naše krajany a zůstávám Wáš

dobřepřejícý

Jan Szeberiny.

P. S. Wčera sem obdžel list od P. Kollára, w němž pjše, že jeho kázne skoro již do 60 archů vytlačené budau, předplatitelů že málo. Z Bystrice 1, z Hontu *ani* 1. Y já jen na 5 explarů *sem* poslal. Zlý znak, ač Zpěwnjky mnohé domy mnoho stáli.

Na priloženom listku:

P. S. 26 ledna. S dnešnj poštau došla zpráwa, že to powstánj Slowáků študentů w Bretislawě prospělo a Štúr že zase bude ku kathedre připuštěn. Chwála Bohu! Jen se tedy oprawdu a prawo zasazowat potřebj.

2.

V Baňské Šťáwnicy dne 16ho dubna 1844.

Milý wlastenče!

Wěru bych nynj nebyl Wám psal, kdyby mne nebyl náš wýborný Laida upomenul, že Wám on psati bude. Mám zajisté přemnoho práce, takže sotwa stačím wšecko wykonati. A protož nemějte za zlé, že na Waše dlauhé a wšak důležité psánj jen na krátce odpovjdám — ba wlastně ne naň — ale jen aspoň něco o našich záležitostech. Waše psánj přijal sem náležitě dne 3ho t. m. dobrotau P. Laidy. — Děkuji Wám za doptáwánj se o pomoc pro Hodrušskau cýrkew u pána Superdta Groszmanna. Přečjtal sem to wčera P. Dymakowi u mne bywšímu a on se z toho welice potěšil, že takowau péči o ně máte, a že o tom i své pokrewné poučj. Tito neborácy budau tedy tu pomoc čekati, nebo jsau ji welmi potřebnj, oni bez ni chrám dostaweti nemohau, ač již třetj leto přišlo, co staweji. Po tyto dny dostal sem 100 zl. stř. ze Šwajcarské zemi péčj a přičiněnjm DCh. P. Wimmera pro ně. Také Rothschild na jejich prosbu dal jim 100 w stř. Našincy w Uhřjch nic jim nepomáhají, — aspoň posavad ne, ač sem wšecky Senioraty taužebně prosil. — Štúr tedy, tento znamenitý muž, pro mládež naši w Bretislawe jest ztracen a to syce saudem 3 Slowáků professorů, co jen slyšeti hrůza jest. Wšickni jsau kněžští synowé. My se jen tjm těšjme, že dostane neomýlně swobodu nowiny wydáwati a jako Redactor a wydawatel bude mocy y na mládež tamže učinkowati. Rada kr. dala po druhé přízniwé domnění Jeho Jasnosti o ty nowiny. Ostatně litujeme ty 22 mladíky naše, že pro odchod z Bretislawy akademická stipendia utratili. Babilon y Telekyanum ztratil. Tento a Štefanowič byli u mne při swem nawratu a wypráwěli mi, co a jak se tam dálo. Tito v měs. srpnu dají u mne candidaticum a nynj se doma zdržují w Radwanej a w Bystricy. — Dne 11 t. m. w čas zkušky školské vyhorela fara Lišowská! wjce nic. To je pro tuto bjdnu cýrkew weliká škoda — a pro kněze wětšj. — Szametz se nawrátil. Jena nynj zle opatrena. Čečetka odešel tušim do Berljna. Pozdrawuji naše krajany, Wy pak mějte se blaze, to Wám přeje Wáš

dobřepřejícý

J. Szeberini.

Adressa:

Swému milému Ondřejowi Braxatorisovi, študujicjmu w Halle.

3.

W B. Šťáwnicy dne 20^{ho} Čerwenca 1844.

Aupřjmné pozdrawenj wzkazuji milým mladým vlastencům Ondřejowi Braxatorisowi a Ludewjtu Groszmannu!

Welice ste mne překwapili, moji milí! Wašjm psánjm ode dne 12^{ho} m. dubna b. roku, které sem já dne 26^{ho} dubna y s připojeným krásnym zpěwem ku památce čtwrtstoletnjho mého žiwota w zdejší cýrkwi přijal. Děkuji Wám wraucně za tento ohlas Wašj lásky a ucty ke mne — tam od Sály pošlý, který si powždy wážiti budu. Zmýšlel sem z počátku tento utěšený wýlew poetického cytu Panu Palkowičowi zaslati, aby ho w 2hém swazku djlu III^{ho} Tatranky, který nynj wyšel, dal vytlačiti, ješto by tento zpěw jen samu Tatranku byl welmi krášlil a jistě se našj weřejnosti byl ljbil, ale naposledy odstaupil sem od toho předsewzetj, aby mne někdo z marnochlubnosti neobwiňowal. [1])

Slušno by bylo býwalo Wám dáwno odpowědjti na Waše milé psanj, ale wěrtež, že sotwa uřednj prácy stačjm, a že y mým starým přátelům někdy jen po půlroce odpowěď dáti mohu. W měs. Čerwenci byl sem na Sljači s P. Jozefim, potom u našich nešťastně vyhorelých dítek w Berženu (kde všecka cýrkew, y škola, fara, se vším w popel obrácena) a naposledy seděl sem ( ) při zkouškách školských. Skrz to se mi mnoho listů nashromaždilo. — Dne 10^{ho} a násl. měli zde shromažděnj swé Pani professoři. Ze Šopronu byli 2 PP. Király a Muller, z Modry P. Štur, z Pešti Teichengräber — z Prešporku byli se 3 přisljbili, ale naposledy ani jeden nedošel. Pan Schröer že prý měl se do Haly wybrati. — Nynj na sněmě zase počínají proti Illirismu a Panslavismu mluwiti, že prý wláda z tohoto ohledu swé powinnosti zadost nečinj. — O Waše stipendia se starám. Wčera sem psal panu Lojkowi, aby na 400 zl. w stř. do Pešti donesl. Convent bude 30. a násl. Srpna; generálnj 2^{ho} m. Zářj. Neydél do 12 neb 15^{ho} Zářj budau penjze w Halli — Škoda, škoda, že aspoň jedno semestre nemůžete tam ještě študovati. Mějte se dobře, s Bohem! Já zůstáwám se wšj láskau Wáš dobřepřejícý

Seberjni.

P. S. W Plachtincach starý Molitoris zemřel, Kička za prof. do Gemeru powolan.

Poznamenanie: Miesto *g* vysádzané *j*.

4.

Visokoučení Paňe,

Milý Prjatelu!

Len njekolko slov. Rukopis Váš som celí a pilňe prečítau. Moje domnenja o celku a podrobnostjach ústňe Vám rád a úprimňe

[1]) V sobraných dielach Sládkovičových báseň: *Jánu Seberinimu.*

vijevím, aknáhle ma navštívite. Teraz ho Vám nazpak poslat ňemuožem, lebo je od 5 dňí u censora, a slúbiu ho v ten tížďeň po Velikonoci censurovat. Už vtedy som mu povedau, že spevi tje sotvi celkom tak a v tom porjadku vindú; on ale ňezdau sa mat nič proti tomu, keď len sa *tu* tlačit budú, abi hňed vítisk prví dostau. Ťešilo bi ma, kebi Ste preci len na ten treťí svjatok za mňa kázali; odkázat mi o tom dost buďeťe mat času do pjatku večera. Ja, pravda, nepíšem kázňe per extensum, ale tím vjacej o predmetu premišlujem, a k tomu potrebujem vjacej hodín, a to nje in continuo, čo sa Vám pozďejšje samjemu vijeví, — ak človek ňechce — len odbavit. List p. Chal. už len po Velikon. buďem muoct poslat. S Bohom! V B. Bistrici, 17 Marca 1845.

Váš úprimní prjaťel

Karol Kuzmány.

Adressa:
Clarissino Humanissimoque
Viro Domino Andrea Braxa
toris, Candidato Ministerii
in *Ribár*.

Poznamenanie: Reč je iste o *Marine,* básni Andreja Sládkoviča, ktorá potom vyšla roku 1846.

Kalinčák napisal o Sládkovičom *Detvane:* „. . . Vandrovala (báseň) zas, ako *Marina,* bez sna, bez odpočinku tak dlho po svete, že prišla, už neviem ako, i do rúk mojich v Modre, až konečne našla u nášho rezkého Hurbana nielen priateľského objatia, ale aj ostrovtipného ocenenia, ktorý ju v V. ročníku *Nitry* 1853 vydal." (Sokol 1862, str. 447.) — V nasledujúcich listoch sú dáta o týchto osudoch *Detvana.*

5.

Brat muoj drahí!

Zacituvau som do 4. sv. Pohladou z Tvojej poďivno krásnej básňe *Ohlasi* (v Orlovi) naším novím prorokom „staroslovenským" a majúc trochu času iďem Ťi pár rjadkou napísať.

Čože robíš? Čo sa ňehlásiš? Bou tu u mňa nedávno Kadaví a zpomínau Tvojho *Ďetvana,* že vraj leží tam v Prahe medzi jeho vecami. No to je reku pekne! Ja sa voždy obzerám, kedi od Ťeba čo zazvoňí hlbokím krásnim tónem, a ono Tvoje hlasi drjemajú v . . . Prahe! Nože, Braček, splnomocňi ma dáko visloboďiť toho Tvojho väzňa a vidať k úťeche svetu. Už sa ja postarám o náklad. Kadaví ho musí dodať. Pre Boha, nezastavujte už vivolení slovenčiny zvestcovja svoje krjela vzňesenoletnje. Už slabím jeden za druhím odpadajú, čo si už opatrili bruška, flakujú ideále. Ej, nože zaspievaj, Ondrejko! Král mi slúbiu nedávno poslať básňe svoje. Puojdeže to zas, keď sa mladí chlapci, tí staroznámi, uchopja pjer ostronarezaných. Ale len čo skuor, bo keď paprú a štibrú iní, ňech tedy zas iní hrmja. Spotvorja náš kmen potvori, keď sa ho ňeujmú duchovja.

Pohladi starje Vám otvárajú zasa svoje dvere, hovorte svetu o viďeňjach duší svojich.

Ja sa ňebránim proťi intrige darobnej ináč, ako obracjam sa rad na porad na Vás, ktorí ste vitrímali storakuo pokušeňja. Vjem, že tak obráňim orgán tento i pred netečnosťou jedních i pred kocúrkovskími intrigami straní mdlej, ktorá vje sa šíriť iba keď má brucho v ťeple.

Brat muoj, spievaj teda, a obráť kedi tedi um bohatý i na Pohladi.

Žjadajúc Ťa o to čo najsrďečňejšje, pozdravujem celú Tvoju milú domácnosť a som v Hlbokom (počta Senica) dňa 15. Mája 1851.

Tvoj

Miloslav Hurban.

V. Čaplovič M. Hamuljakovi.

Milý Prjteli!

List Twůg 30-ho Brezna pjsaný sem náležiťe k rukám prijal, a z neho wyrozumel, že se Ty pjlne staráš, gakoby sy mňe za poslany Slownjk spokogil. — Litugem že Spusobu k Wyplacenj predloženého užiti nemužem; prwé zagiste, než sem Twůj List dostal, sem takowyže Slownjk na stranku mogu zaopatril, takže gjž druheho od P. Palkowiča dostawati by zbytečné bylo. — Medzy tym gá giny spůsob sem wynalezl, gedine ale se obáwám, že takowy Tobe prjliš obtjžny bude. — Totižto gá s Pánem Ďjurikowičem žadali by sme některé Knihy od P. Žigmunda Iwaniča obsahnut, které, gestližeby wšecky k dostanj byli, mnohokrate Cenau swau prewišugj Cenu Slownjka Tebe odeslaného; — a které skrzewa Pričinenj Twé obdržeti žádáme. — Gestližeby Tedy Tebe naskrze obtjžné nebylo, prosyli by sme Te, aby sy tak dobrotiwy byti, a takowé Knihy, podle Poznamenanj zde pripogeného, nejen u predrečeneho Pána Iwaniča, na kolik gešte k dostanj gsú, zaopatriti, ale nám y odeslati ráčil. Odeslánj toto, wedle Rady Prjtele Djurikowiče, neypohodlnegj se státi muže skrzewa kragskych kočj (Landkutsher) Prešpurskych, ktery se temer každodenně w Budjne w Rackem meste, gmenowite w Hostincy u Zlatého Šjpa nalezagi, a tak temer každenně odeslané byti mohu. Musy se wšak na P. Djurikowiča (nebo geho takowyto Kočj gakožto Radnjho Pána Mestskeho lepé znagj, gako mně) addressowati, a gemu odewzdati, s tym Ugisťenjm, že ón zgednanu od Prjwozů Cenu, gak nahle odewzdané budú, porádne wyplatj tomu, kdo gé odewzdá. — K takowym by sy potom y žádaný geden Exemplár *Slawy Dcery* pro mně pripogiti a odeslati mohel. — My by sme hnedky to có za takoweto Knjhy pripadně, ze zraženjm Ceny Slownjka meho, Tebe odeslali, kdyby sme wedeli, které knjhy obsahneme, a kolik gjch Cena wynašeti bude. — Tedy Te y dále prosyti musyme, aby sy nám takoweto Poznamenanj Ceny a Knjh, ktere obsahneme predkem odeslal, aby sme Ti Penjze k wypla-

cenj takoweg bez odkladanj poslati mohli. — Ponewadž pak wetšj Stranka Knjh tychto z Cataloga Roku 1810 wytažena gest, a Cena w tomže roku poznamenaná w Banko Ceduljch se rozuméti musy, prosyme te též aby sy na tom byl, aby Pán Iwanič aspon tretj anebo čtvrtu Částku teg Ceny na Šajnech wyložiti se magjceg odpustil, a o tolik menej vyložil. — Gestliby ale gjnač nechcel, tedy budeme prinucenj y w Šajnech takowu cenu wyplatiti. — Ráč w dobru stranku toto unuwanj naše obratiti, a meg se dobre na žadost

Tweho w Prešpurku 7-ho Dubna 1824. werneho Prjtele
Wawrince Čaplowiče.

Literatúra a umenie.

— **Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen.** Von A. Bezzenberger, A. Brückner, V. v. Jagić, J. Máchal, M. Murko. F. Riedl, E. Setälä, G. Suits, A. Thumb, A. A. Wesselovsky, E. Wolter. (Die Kultur der Gegenwart. Teil I, Abteilung IX.) 1908. Berlin und Leipzig. Druck und Verlag von B. G. Teubner. 4°, 396 strán.

Obsah: I. Slovanské jazyky od Vatroslava Jagića, str. 1—39. II. Slovanské literatúry, str. 40—245. 1) Ruská literatúra, od Alexieja Veselovského, str. 40—152. 2) Poľská literatúra, od Alexandra Brücknera, str. 153—175. 3) Česká literatúra, od Jána Máchala, str. 176—193. 4) Juhoslovanské literatúry, od Mateja Murka, str. 194—245. III. Novogrécka literatúra, od Alberta Thumba, str. 246—264. IV. Finnsko-ugorské literatúry, 265—353. 1) Maďarská literatúra, od Fridricha Riedla, str. 265—308. 2) Finnská literatúra. Napísal Emil Setälä. Str. 309—332. 3) Estonská literatúra. Napísal Gustáv Suits. Str 333—353. V. Litovsko-latyšské literatúry. 1) Litovská literatúra. Napísal Adalbert Bezzenberger. Str. 354—371. 2) Latyšská literatúra. Napísal Eduard Wolter. Str. 372—378.

Ako vidno, slovenskej literatúry v knihe niet. Redakciu mal v rukách niekto taký, kto alebo nevie o slovenskej literatúre, alebo — neuznáva jej. Tak potom v knihe, kde ako básnici prichodia na pr. Mokrý, Kvapil, Kaminský, alebo srbskí dekadenti Jovan Dučić, Milan Rakić, nieto mien Jána Hollého, Andreja Sládkoviča, Hviezdoslava, Svetozára Hurbana!

V Jagićovej úvodnej rozprave o slovanských jazykoch dobrá je najmä prvá časť: Slovanské jazyky vo všeobecnosti. Je v tom i veda i láska k predmetu i talent spisovateľský. V druhej časti rozpravy o jednotlivých slovanských jazykoch (die slawischen Einzelsprachen) článok o slovenskom jazyku je temer celkom nesprávny. Niet v ňom ani zvuku, ktorý by prezradzoval, že spisovateľ zná niečo o pomeroch Slovákov. Vety jeho sú samé všeobecné veci, relatívne nemajúce platnosti; sú najviac polopravdy, ktorých cenu známe. Prof. V. Jagić na konci šesťdesiatych rokov

minulého stoletia uvitý v Záhrebe bánom Rauchom, od počiatku 70-tych rokov už bol v bezpečnosti, zachránený Rusmi. Vynesený vyššie, hľadel len široko, orientovať sa i u Slovákov bolo mu primalicherné. Vo výtečných svojich slavistických dielach kedykoľvek dotkol sa i Slovákov, temer vždy prezradil ignoranciu.[1])

Tu Jagić nekriticky, nevedecky hovorí, že slovenské literárné oddelenie od Čechov Maďari podporovali. Kde to vzal? Len nie od K. Adámka, ktorý to nedávno napísal v Časopise Českého Musea ako vraj slová B. Grünwalda! Kedy podporovali Maďari slovenčinu ako literárny jazyk? Za Bernoláka veru nie; vtedy maďarismus bol ešte slabý. Štúra, práve keď začal dvíhať strednú slovenčinu za literárny jazyk, na prešporskom lyceume Maďari odstránili so slovenskej katedry; povolenie noviny vydávať v slovenskej reči dali mu len po poltretaročnom preťahovaní — nie bez pokynutia z Viedne. Literárny spolok „Tatrín" v 40-tych rokoch Slovákom, zaujatým za slovenčinu, vôbec nebol povolený. V revolúcii 1848—49 Slováci, ktorí boli za slovenský literárny jazyk, stáli v otvorenom boji s Maďarmi; privrženci češtiny (okrem jediného Kollára) držali sa passívne. K úplnej moci politickej Maďari prišli roku 1867, a v rokoch 1874 a 1875 už zrušili slovenské gymnásia i Maticu Slovenskú, ktoré maly slúžiť k rozvitiu slovenského literárneho jazyka a Slováci boli si ich vymohli v šesťdesiatych rokoch za času nemeckého provisoria. — —

Spisovateľ dejín juhoslovanských literatúr, Matiáš Murko, professor štýrsko-hradeckej university, je málo sympatičný typ rakúskeho Slovana. Rád sa obzerá, čo povedia na ten alebo druhý duchovný čin Slovanov „in Deutschland und in der übrigen gebildeten Welt" (str. 225), ale či tu alebo tam poskočia slovanské srdcia, na to Murko nezdá sa hľadeť. I o slovanských apoštoloch Cyrillovi a Metodovi prejavuje takú mienku, ako by nechcel zaostať za Alexandrom Brücknerom. Cirkevno-slovanský jazyk pre pravoslávnych Slovanov bol vraj najprv požehnaním, potom kliatbou. Aká nerozmyslená, hoci blýskavá frása! Lebo čo je raz národu požehnaním, to mu viac kliatbou nemôže byť. — Primnoho operuje i heslami romantismus, romantik, realismus, realist, a podstata veci zostane čitateľovi neobjasnená. Vôbec Murko prináleží k literárnym historikom, ktorí vedia všeličo o rozvoji ideí v rozličných dobách: vedia spraviť rámec, ale do toho rámca nepostavia obrazu ozajstného. Nemajú ästetického čutia, preto nemôžu vystihnúť podstatu literárneho diela.

Šťastie, že maďarskú literatúru napísať dostalo sa prof. Fridrichovi Riedlovi. Maďari radi považujú svojich ľudí za veľkých, ich diela za imposantné. Pri literatúrach ruskej a poľskej, kriticky podaných A. Veselovským a A. Brücknerom, maďarská literatúra tak hyperbolicky predstavená bola by kričala. Ale Riedl zná

---

[1]) Roku 1898 (Archiv f. slavische Philologie, XX, str. 40), hovoriac o rozdiele mezi češtinou a slovenčinou, Jagić v punkte o vocalisme slovenskom citoval štyri slová — z tých dve nesprávne (sen, oheň, d e c h, hemzať). Bolo treba ukázať slová s t r e d n e j slovenčiny, v tej však hovorí sa dych, *nie dech,* a slova h e m z a ť stredná slovenčina ani nemá.

mieru. Vie i charakterisovať, ako vidieť na pr. na postave Matiáša Corvina.

Kniha je i pri svojich nedostatkoch zaujímavá. *J. Š.*

— **Korrespondence Josefa Dobrovského.** Díl III. Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Josefa Valentina Zlobického z let 1781—1807. K vydání upravil *Adolf Patera.* (Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Skupina II. Číslo 9.) V Praze. Nákladem České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1908, 4^{0}, 200 strán.

Obsahuje i veci Slovákov sa týkajúce.

— **Slovenčina?** V XXIII. ročníku pražských *Květov* (1901) pani Karla Slavíková-Welsová podávala pod nápisom *Lidové hovory* svoje „historky slovácké", nasbierané v ktorejsi dedine Nitrianskej stolice. S láskou — ako sme o tom vtedy povedali v Slov. Pohľadoch — až prekypujúcou písala o slovenskom ľude. „Pro spisovatele, dramatika a hudebního skladatele — citovali sme jej slová — jest Slovácko zlatým dolem, lánem obtiženým úrodou, ještě netknutým. Vám měla by se Slovač státi poutnickým místem, tam by vaše duše okrály, tam by se obrodily, povznesly, novou mízu a krev dostaly a k tvoření naladily! Jest to učiněný prales a každý z vás našel by v něm něco pro sebe nového, vzácného, krásného a svojí původností a přirozeností okouzlujícího! Pevně věřím, že opera, kterou by skladatel složil na základě nádherných a bolných písní slováckých, musela by svojí dojemnou krásou podmaniti si všechna srdce lidská a na křídlech své krásy a zpěvnosti, beze vší protekce, proletěti širým světem. Jako vlny mořské bije to se všech stran do duše vnímavé. Žel, že nejsem spisovatelem ani skladatelem a že dovedu pouze zaznamenati, co jsem slyšela..." Len škoda, že ‚historky', s veľkou zaujatosťou sosbierané a po slovensky zapisované, pred tlačením nedala si s jazykovej stránky prezreť niekomu, obznámenejšiemu so slovenčinou. Ale, dúfame, vzácna priateľkyňa Slovákov nie posledný raz bola v slovenskej dedine." (Slovenské Pohľady 1901, str. 230.)

Skutočne, pani Slavíková i v tohoročných Květoch uverejňuje svoje opisy pod záhlavím *Slováci.* Jej oduševnenie za Slovákov je také, ako bolo. Opisujúc rodinu slovenskú, ktorú už dávnejšie poznala, nevestu v dome takto predstavuje: „Ale nade všecky vynikala svojí neobyčejnou krásou Eva, žena Jurova. Znala jsem ji sice jako děcko, přece však, když jsem ji spatřila jako ženu už, stanula jsem zaraženě — a jen nesměle, jako k něčemu posvátnému jsem se k ní blížila. Tak mocně na mne působila její jemná a oduševnělá krása. Její ostýchavost, s jakou si vůči mně vedla, vykládala jsem si s počátku jako hrdost nad její velkou lepostí, ale mýlila jsem se. Bylo to takové roztomilé ptáčatko, a já si ji brzy velice zamilovala. Pracovati musila až do úpadu, ale proto přece byla vždy hezky a čistě oblečena. Uměla ten svůj čepeček s takým vkusem upravit, že jsem mohla oči nechat na čepečku i na ní. A tak, jako dovedla sebe krásně upraviti, dovedla si i svého malého Siluše, který ještě byl v peřince, malebně, vkusně a — abych tak řekla — typicky po slovácku obléknouti.

